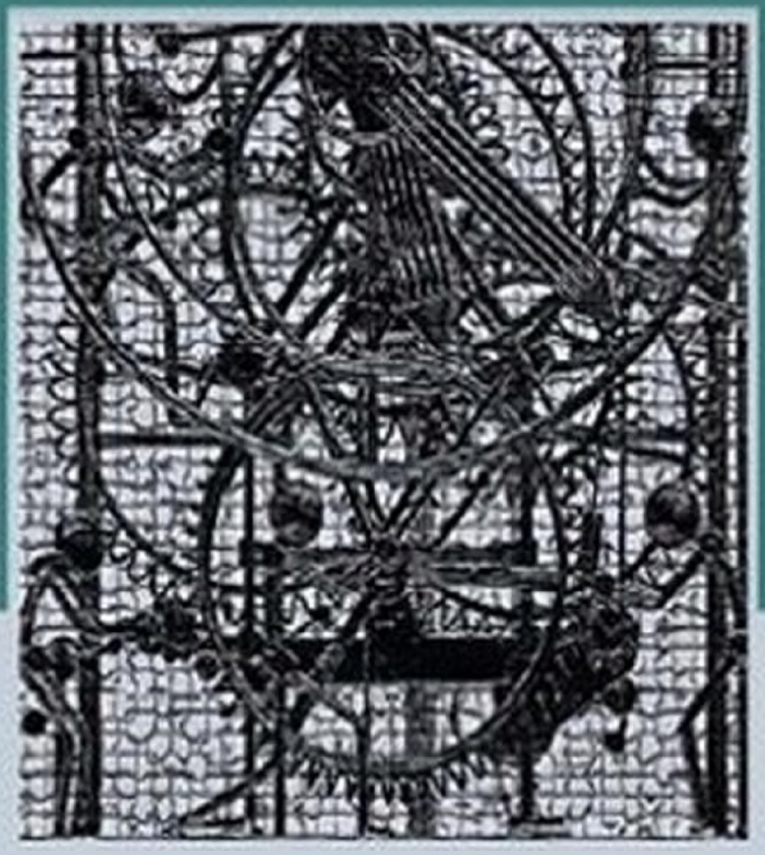
KÜRESEL DÖNÜŞÜMLER

BÜYÜK KÜRESELLEŞME TARTIŞMASI

HAZIRLAYANLAR
DAVID HELD
ANTHONY MCGREW

phoenix

KÜRESEL DÖNÜŞÜMLER

BÜYÜK KÜRESELLEŞME TARTIŞMASI

KÜRESEL DÖNÜŞÜMLER

BÜYÜK KÜRESELLEŞME TARTIŞMASI

Hazırlayanlar

David Held ve Anthony McGrew

Çeviri

Ali Rıza Güngen
Ali Serkan Mercan
Bülent Özçelik
Cemil Boyraz
Ender Sarıtekin
Eray Sarıot
Ezgi Sarıtaş
Mehmet Celil Çelebi

Ankara, 2008

KÜRESEL DÖNÜŞÜMLER

BÜYÜK KÜRESELLEŞME TARTIŞMASI

Kitabın orijinal adı: *The Global Transformations Reader*, Polity Press 2003

Hazırlayanlar: David Held ve Anthony McGrew

Çeviri: Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, Bülent Özçelik, Cemil Boyraz, Ender Sarıtekin, Eray Sarıot, Ezgi Sarıtaş, Mehmet Celil Çelebi

Yayıma Hazırlayan: Bülent Özçelik

Kapak ve Sayfa Düzeni: Leyla Çelik

Baskı
Desen Ofset A.Ş.
Birlik Mah. 7. Cadde 67. Sokak No:2
Çankaya/ANKARA
0 312 496 43 43

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

Ağustos 2008, Ankara

ISBN No: 978-9944-931-59-5

Phoenix Yayınevi
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx
Faks: 0 (312) 419 16 11
e-posta: info@phoenixkitap.com
http://www.phoenixkitap.com

Dağıtım:
Siyasal Dağıtım
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx
Faks: 0 (312) 419 16 11
http://www.siyasalkitap.com

İçindekiler

İkinci Baskıya Önsöz 1

Birinci Baskıya Önsöz 3

Kısaltmalar 4

Giriş
Büyük Küreselleşme Tartışması
David Held ve Anthony McGrew 7

Kısım I
Küreselleşmeyi Anlamak
71

1- Küreselleşme George Modelski 75
2- Modernliğin Küreselleşmesi Anthony Giddens 81
3- Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek David Held ve Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathan Perraton 88
4- Küreselleşme: Yeni Olan Ne? Olmayan Ne? (Ve ne olmuş yani?) Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Jr. 97
5- Küreselleşmede 'Küresel' Olan Ne? Jan Aart Scholte 107
6- Küreselleşme Kuramının Sorunu Justin Rosenberg 116
7- Küreselleşme - Gerekli Bir Mit mi? Paul Hirst ve Grahame Thompson 123
8- Küreselleşmelerin Çarpışması Stanley Hoffman 133
9- Küreselleşme ve Amerikan Gücü Joseph S. Nye Jr. 140
10- İmparatorluk Olarak Küreselleşme Michael Hardt - Antonio Negri 144

Kısım II
Siyasal İktidar ve Sivil Toplum: Bir Yeniden Biçimlendirme mi?
149

11- Devletlerin Azalan Otoritesi Susan Strange 155
12- Küreselleşme Ulus-Devletin Yükselişine Son mu Verdi? Michael Mann 164
13- Uluslararası Toplumda Egemenlik Robert O. Keohane 178

14- Uluslararası Hukukun Değişen Yapısı: Egemenlik Dönüştü mü? David Held 196
15- Güvenlik Devleti Ian Clark 215
16- Küresel Ekonomiyi Yönetim Şebekeleri Aracılığıyla Yönetmek Anne-Marie Slaughter 229
17- İktidar Kayması Jessica T. Matthews 247
18- Küreselleşme ve Bölgeselci Yönetişim Tarzları Anthony Payne 257
19- Yeni Bir Küresel Düzende Yönetişim James N. Rosenau 269

Kısım III
Küresel İletişim Çağında Ulusal Kültürün Kaderi
283

20- Küreselleşmeyi Karşılamak Kevin Robins 287
21- İletişimin Küreselleşmesi John B. Thompson 295
22- Yeni Küresel Medya Robert W. McChesney 311
23- Küreselleşme ve Kültürel Kimlik John Tomlinson 320
24- Küresel Bir Kültüre Doğru mu? Anthony D. Smith 330
25- Küresel Yönetişim ve Kozmopolit Vatandaşlar Pippa Norris 340

Kısım IV
Küresel Bir Ekonomi mi?
353

26- Yeni Bir Jeo-Ekonomi Peter Dicken 358
27- Küresel Enformasyon Kapitalizmi Manuel Castells 367
28- Ekonomik Küreselleşmenin Sınırları Paul Hirst & Grahame Thompson 396
29- Küresel Ekonomide Ulus-Devlet Robert Gilpin 412
30- Küresel Pazar Yeni Bölgeselciliğe Karşı Björn Hettne 424
31- Küreselleşme ve Kapitalist Demokrasilerin Ekonomi Politiği Fritz Scharpf 437
32- Küreselleşme çok mu ileri gitti? Dani Rodrik 448
33- Küresel Piyasalar ve Ulusal Politika Geoffrey Garrett 454
34- Küreselleşmenin Vergilendirme, Kurumlar ve Makroekonominin Denetimi Üzerindeki Etkileri Duane Swank 477

Kısım V
Bölünmüş Dünya mı, Bölünmüş Milletler mi?
499

35- Küresel Eşitsizlik Biçimleri
1999 BM Kalkınma Programı Raporu....502
36- Dördüncü Dünya'nın Yükselişi Manuel Castells....510
37- Küresel Yoksulluk ve Eşitsizlik Daha da Büyüyor mu?
Robert Wade / Martin Wolf....521
38- Zenginliğin Yayılması David Dollar ve Aart Kraay....530
39- Küreselleşme ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlik Jill Steans....540
40- Dünya Siyasetinde Düzen,
Küreselleşme ve Eşitsizlik Ngaire Woods....550
41- Küresel Kurumların Vaatleri Joseph Stiglitz....566

Kısım VI
Dünya Düzenleri, Normatif Seçimler
571

42- Küresel Yönetişim: Beklentiler ve Sorunlar Fred Halliday....578
43- Ulus-ötesi Demokrasi Modelleri Anthony McGrew....591
44- Kozmopolitçilik: Küreselleşmeyi Evcilleştirmek David Held....609
45- Uluslararası Örgütler Demokratik Olabilir mi?
Bir Kuşkucunun Görüşü Robert A. Dahl....628
46- Ulus-Sonrası Konumlanma Jürgen Habermas....643
47- Küresel Adaletin Öncelikleri Thomas W. Pogge....650
48- Küresel Sivil Toplum Mary Kaldor....663
49- Yanlış Giden Bir Dünya Chris Brown....668
50- Devletler Sisteminin Ötesinde Hedley Bull....682

Kaynak Bilgileri....689

Dizin....693

İkinci Baskıya Önsöz

Bu okuma kitabının şu an elinizde olan ikinci baskısını hazırlarken, küreselleşme sorunsalı üzerine son birkaç yıl içinde kaleme alınmış en önemli makaleleleri bir araya getirmeye çalıştık. Bu yeni yazınsal çalışmaların büyük bir bölümü kendilerine özgü metodlar geliştirmek suretiyle, küreselleşme tartışmasının kavram ve terimlerini önemli ölçüde değiştiren kuramsal, deneysel ve normatif çeşitli önemli görüşlerin oluşmasını sağlamışlardır. Başlıbaşına büyük bir iş olan, elinizdeki bu okuma kitabına dahil edilecek makaleleri seçme işini yerine getirirken, küreselleşme tartışmasına can alıcı müdahale olarak değerlendirilebilecek kışkırtıcı çalışmaları belirlemeye çalıştık. Tercihlerimizi, tıpkı bir önceki baskıda olduğu gibi, hem küreselleşmeciler hem de şüphecilerin en çok göze çarpan çalışmalarına yer vermek arzusu doğrultusunda kullanmaya özen gösterdik.

Bu ikinci baskı sadece yıllar önce başlayan, daimi ve son derece verimli işbirliğimizin değil aynı zamanda, saygın kurumlarımızdan LSE -London School of Eceonomics and Politics- ve Southampton University'de lisans ve yüksek lisans öğrencilerimize verdiğimiz küreselleşme derslerinin hazırlanması ve sunulması konusundaki deneyimlerimizin bir ürünüdür. Eski ve yeni öğrencilerimize bu yeni baskının tasarım ve içeriğinin geliştirilmesindeki önemli katkılarından dolayı müteşekkiriz. Sonuç olarak çalışmalarımızın neticesinde ortaya çıkan bu okuma kitabının küreselleşme üzerine son zamanlarda yapılmış çalışmaların temel söylemlerini bir araya toplamasının yanında, aynı zamanda "büyük küreselleşme tartışması"na açıklık getirdiğine inanıyoruz. Kapsamlı bir okuma olmasının yanında okuyucuları için de oldukça kullanışlı bir kaynak olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu son baskıda Giriş bölümünün genişletilmesinin yanında, her bir makaleyi kendi bağlamı içine oturtan ve özetleyen bölüm girişleri de hazırladık.

Önceki baskıdaki pek çok makalenin gözden geçirilmesi elzem görülmekteydi; bununla birlikte birinci baskı ile ilgili eleştirileri değerlendirdik ve bu ikinci baskıda yapılması düşünülen değişiklikleri olabildiğince az tutarak orijinal makalelerdeki temel argümanların fazlaca basite indirgenmesini önlemeye çalıştık.

Bazı kısımları çıkardığımız yerlerde ise birinci baskının kurallarını takip ettik: Şu yollarla açıklamaya çalıştık: kesilen yerler "[...]"işareti ile belirtildi. Bir paragraftan daha fazlasının çıkarıldığı yerlerde üç noktalar bir çizgi üzerinde görünüyor. Editöryal ekleme ve değişiklikler [ekleme ya da değişiklik] ile gösteriliyor. Bunun dışında özgün metinlere tamamıyla sadık kalındı. Bizim

buradaki niyetimiz, bir soruna dair belirli noktaları, tartışmaları ve kanıtları araştıran öğrencilere, orijinal metne dönmelerinin gerekliliğini ve önemini vurgulamaktır.

Bu basımın hazırlanmasında gerek tavsiyeleri gerekse de doğrudan yardımları aracılığıyla pek çok kişinin emeğinden yararlandık. Editörlük aşamasında Andrew Harmer ve Alison Waller'ın paha biçilmez destekleri sağlanırken; Sandra Byatt, Sue Pope ve Pam Thomas tüm el yazılarının düzeltilmesi işini üstlenmiş; Louise Spencely telif haklarına ilişkin tüm prosedürlerin çözümünü hızlı bir şekilde mümkün kılmış; Sarah Dancy kopyalarla el yazıları arasındaki standardı titiz bir şekilde incelemiş ve Ali Wyke üretim sürecinin karar alma aşamalarında yardımcı oldmuştur. Son olarak, planladığımız yazımsal değişiklikler konusunda notlar alan ve çalışmalarının bu ikinci basıma dâhil edilmesini onaylayan tüm yazarlarımızı minnetle anmaktayız.

Birinci Baskıya Önsöz

Çağdaş dünyada ancak çok az sayıda olgu küreselleşmenin yol açtığı politik ve akademik tartışma alanlarını oluşturma yetisine muktedirdir. Kimileri onu çağımızın temel dinamiği; ilerleyen, yönetilen ya da direnilen bir değişim süreci olarak kabul ederken, başkaları onu zamanımızın büyük bir miti, yaşamımızı düzenleyen gerçek güçleri yanlış tarif eden ya da hatalı yorumlayan bir kavram olarak ele almaktadırlar. Kamusal düzeyde küreselleşme fikri, etrafında tüm anlayışlardan siyasetçiler ve siyasi partilerin kamuoyunu hareket geçirme uğraşı içinde olduğu yeni bir siyasi fay hattı yaratıyor. Günümüzde küreselleşme, "Globafobi" "küresel fobi"si olan radikal sağdan Üçüncü Yol politikalarında rastlanan daha uyumlu stratejilere kadar birbirinden çok farklı politik projeler için temel bir söyleme dönüşmüştür. Ne var ki küreselleşme fikri süreç içinde ve artan bir biçimde tartışmalı ve kafa karıştırıcı bir hal almıştır.

Bu çalışmanın oluşturulmasındaki temel amacımız küreselleşme tartışmasının kavramlarını açıkça ortaya koymak ve aydınlatmaktır. Bu çok önemli bir konudur ve doğaldır ki daha azı ile yetinmemiz söz konusu değildir. Giriş bölümü, söz konusu tartışmayı daha anlaşılır kılacak entelektüel çerçeveyi geliştiriyor. Burada küreselleşmeciler ile küreselleşme fikrine şüphe ile bakanlar arasında süregiden tartışma kapsamlı bir biçimde ele alınmaktadır. Bu sayede taraflar arasındaki temel anlaşmazlık ve mutabakat alanları tanımlanmakta ve incelenmektedir. Tıpkı giriş bölümünde olduğu gibi devam eden bölümler de bu anlayış üzerine inşa edilmekte, ve küreselleşme tartışmasında adı en çok geçen düşünürlerin çalışmaları bu bağlamda okuyucuya sunulmaktadır.

Bu seçki bizim daha önceden birlikte hazırladığımız çalışma olan *Küresel Dönüşüm:Siyaset, Ekonomi ve Kültür* kitabımızın geliştirilmesi sonucunda ortaya çıktı. Küreselleşme olgusunu irdeleyen ve öğreten derslerinimizi güncelleştirdikçe, öğrencilerimizin büyük bir kısmı için küreselleşme üzerine kapsamlı ve bir o kadar da farklı bakış açılarına sahip bir literatürün gerekliliği anlaşılmıştır. Böylece küreselleşmeye olan önemli katkıları bir seçkide bir araya getirmenin sosyal bilimler açısından da elzem bir ihtiyaç olduğu fikrine vardık. Sonuçta en kapsamlı ve en güncel seçkinin ortaya çıktığını umut ediyoruz.

David Held
Tony McGrew

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
AFP	Fransa Haber Ajansı
AT	Avrupa Topluluğu
APEC	Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
ARF	ASEAN Bölgesel Forumu
ASEAN	Güney Doğu Asya Uluslar Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası
BM	Birleşmiş Milletler
BRIE	Berkeley Uluslararası Ekonomi Yuvarlak Masası
CENTO	Merkezi Antlaşma Örgütü
CNRS	Araştırma Ulusal Merkezi (Fransa)
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
DARPA	ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Ajansı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAEC	Doğu Asya Ekonomik Kurulu
ECE	Avrupa Ekonomik Komisyonu
ECOWAS	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Örgütü
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
G3	Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika Üçlüsü
G5	Beşler Grubu: Fransa, Almanya, Japonya, İngiltere ve ABD
G7	G5 artı Canada ve İtalya
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu

INSTRAW	Uluslararası Kadının İlerlemesi için Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
IPRA	Uluslararası Halkla İlişkiler Derneği
MERCOSUR	Güney Amerika Serbest Ticaret Birliği
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	Kuzey Atlantik İşbirliği Antlaşması
OAU	Afrika Birliği Örgütü
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SADC	Güney Afrika Geliştirme Topluluğu
SEATO	Güney Doğu Asya Anlaşması Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TRIPS	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
UNCTAD	BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP	BM Kalkınma Programı
UNESCO	BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNIFEM	BM Kadın Kalkınma Fonu
UNISDR	BM Uluslararası Afet Zararlarını Giderme Stratejisi
USAID	Birleşik Devletler Dış Yardım Yasası

Giriş

Büyük Küreselleşme Tartışması

David Held ve *Anthony McGrew*

11 Eylül 2001'deki yıkıcı olayların küreselleşmeye dair sonuçları üzerine pek çok değerlendirme yapıldı. Bazı gözlemciler olayları küreselleşmenin sonunun habercisi olarak değerlendirirken, bazı diğer gözlemciler bu olayların küreselleşme sonrası dönemin başlangıcını sembolize ettiğini öne sürdüler. Jeopolitiğin ve devlet gücünün geçerliliğinin tekrar kabul edilmesi 11 Eylül'e ilişkin uluslararası değerlendirmelere hakim olurken, şu an küreselleşmenin tarihsel sınırlarına ulaştığı sonucuna varmak yanıltıcı olur. Böyle bir sonuç, yine de olaylara verilen tam da bu yanıtların, küreselleşen bir dünyanın ürünü ve onun koşullarına bağlı olduğunu, çeşitli birçok konuyu gözden kaçırır. Stanley Hoffman'ın deyişiyle, 11 Eylül sonrası dünya, küreselleşmenin sonundan ziyade büyüyen bir "küreselleşmeler çatışması" ortamı yaratmıştır (Hoffman, 2002). Terörizme karşı savaşın medyanın ilgisinden uzaklaştırmasına rağmen, büyük küreselleşme tartışması, sadece sokaklarda ve akademide değil ama artan bir şekilde küresel gücün kalelerinin içinde de hararetli bir şekilde devam ediyor. Paradoksal bir biçimde, Birleşik Devletler'e - küreselleşen bir dünyanın ikonu ve baş mimarı- yönelik terörist saldırıların sonrasında küreselleşmenin anlamlı gelmesi ve onun yirmi birinci yüzyıl dünya düzenine yansımaları önemsiz olmak şöyle dursun çok acil bir entelektüel ve siyasi görev haline gelmiştir.

Küreselleşmeye dair kamusal referansların son 20 yıl boyunca artan bir şekilde yaygınlaşmasına rağmen kavramın kendisi çok daha önceki bir dö-

nemde de bulunabilir. Kavramın kökleri, Saint-Simon ve Karl Marx'tan, modernitenin dünyayı nasıl bütünleştirdiğini fark eden MacKinder gibi jeopolitik öğrencilerine kadar birçok ondokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyıl başı entelektüellerinin çalışmalarına kadar uzanmaktadır. Fakat "küreselleşme terimi", 1960'lara ve 1970'lerin başlarına kadar bugünkü anlamıyla kullanılmamıştı. Ekonomik ve siyasal karşılıklı bağımlılığın hızla yayıldığı- özellikle Batı devletleri için - bu 'altın çağ'; siyaset alanında iç işler ve dış işler, ekonomi alanında yerli ve uluslararası, kültür alanında yerel ve küresel arasında keskin bir ayrımın varsayıldığı ortodoks yaklaşımların eksiklikleri üzerine daha fazla düşünülmesini sağladı. Birbirine karşılıklı olarak çok bağımlı bir dünyada, yurtdışındaki olaylar çabucak yurtiçini etkilemekte iken yurtiçindeki gelişmelerin de yurtdışında sonuçları olmuştu. Beşeri aktivitelerin artan karşılıklı bağımlılığı hakkındaki bir tartışma bağlamında, dünya sistemleri teorisi, karmaşık bağımlılık teorileri ve küreselleşme kavramının kendisi, çoğunlukla devletlerin ve halkların kaderlerinin çok daha iç içe geçtiği süreçler hakkında rakip beyanlar olarak ortaya çıktılar (Modelski 1972, Wallerstein 1974, Keohane and Nye 1977). Devlet sosyalizminin çöküşünü ve kapitalizmin dünya genelinde pekişmesini takiben, küreselleşmenin akademik ve kamusal olarak tartışılması çarpıcı bir biçimde yoğunlaştı. Enformasyon devriminin hızla yayılması ile eş zamanlı bir şekilde bu gelişmeler, en azından, onun en hali vakti yerinde sakinleri için, dünyanın hızla toplumsal ve ekonomik olarak paylaşılan bir mekâna dönüştüğü inancını doğrularcasına ortaya çıktı. Bununla birlikte, küreselleşme kavramının nihai olarak çağdaş insanlık durumunu anlamamıza ve onu geliştirmek için olan stratejilere yardım ettiği veya gizlediği, yoğun bir entelektüel ve kamusal tartışma konusudur. Kısacası, büyük küreselleşme tartışması bir araya getirildi.

Bu tartışmayı anlamlandırmaya çalışmak bazı zorlukları ortaya çıkardı; çünkü tartışmanın çizgileri kesin olarak belli ve açıklayıcı değildi. Onun yerine, çabucak bütünlüklü ve açıklayıcı olan tanımlamalara girmeyen çoklu söyleşiler (pek az gerçek diyalog olsa da) var oldu. Sosyal araştırmanın ortak gelenekleri dâhilinde, neo-klasik iktisat veya dünya sistemleri teorisi olsun, küreselleşmenin tek bir tanımı ortodoksluk olarak görülmedi. Tam tersine, karşıt değerlendirmeler tartışmanın çerçevesini çizmeye devam etmekte. Muhafazakârlığın, liberalizmin ve sosyalizmin baskın ideolojik gelenekleri de küreselleşen bir dönemin bütünlüklü bir şekilde okunmasını, böyle bir döneme cevap verilmesini önerebilmiştir. Bazı muhafazakârlar ve sosyalistler kendilerine, küreselleşmenin önemini yadsıyan uygun bir konum bulurken, benzeri siyasal iknaların diğerleri, onu [küreselleşmeyi, ç.n.] düşkün olunan değerlere, ister ulusa ister sosyal demokrasiye, yönelik yeni bir dramatik tehlike olarak görmektedir. Aslında, tam da küreselleşme fikrinin kendisi, yerleşik paradigmaların ve siyasal ortodoksluklarının yok edilmesi için ortaya çıkar.

Bu heterojenliği kabul ederek; yine de çağdaş küreselleşmeyi; bir gerçek ve önemli bir tarihsel gelişim olarak değerlendiren küreselleşmeciler ile küreselleşmeyi, marjinal olarak açıklayıcı değeri olan, öncelikle ideolojik ve top-

lumsal bir yapı olarak kavrayan şüpheciler arasında ortaya çıkan bir gedik etrafındaki bir grup tartışma olarak tanımlamak uygundur. Tabi ki, burada kullanıldığı gibi, etiketler -küreselleşmeciler ve şüpheciler- ideal tip kurgulardır. İdeal tipler, araştırmanın alanını düzenlemeye ve anlaşmazlık alanlarını olduğu kadar, görüş birliğinin olduğu öncelikli alanları tayin etmeye yardımcı olan ortak kanıya dayanan araçlardır. Onlar, tartışmanın temel alanlarını tanımlamaya ve böylelikle anlaşmazlığın ana noktalarını kurmaya yardımcı olur. Küreselleşme literatürünün kökü olan ama tanım gereği tek bir çalışmaya, yazara veya ideolojik pozisyona karşılık gelmeyerek ortaya çıkan seslerin şiddetli karmaşasına erişebilme olanağını sağlar.

Ne şüpheci ne de küreselleşmeci tezler, tabi ki, var olan literatür içerisinde bulunacak anlaşılması zor ve karmaşık küreselleşme yorumlarını tüketmemiştir. Her bir pozisyon içinde dahi normatif kabullenişlerin olduğu kadar, tarihsel yorumların konuları ile de ilgili olan; ayırdına varılabilen farklı vurgular mevcuttur. Böyle farklılıklar bu derleme boyunca görünür olacaktır. Katkıları seçerken, tartışmanın her iki pozisyonunun, aynı zamanda da baskın ekoller içinde farklılaşan görüşlerin adil bir şekilde temsil edilmesine çabaladık. Diğer bir yayıma hazırlama ilkesi, tartışmanın disiplinlerarası özelliğini tam olarak ifşa edebilmek için sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden katkıların zenginliğini yansıtma isteği olmuştur. Bu nedenle, aşağıda karakterize edilen küreselleşme tartışmasının tanımlanışının daha dikkatlice sınıflandırıldığı kadar detaylı bir incelemesini de yaparken; takip eden her bir bölüm, küreselleşme üzerine olan literatüre temel teşkil eden katkılar kümesinin her bir temsilcisini yansıtır.

Küreselleşme tartışmaları bağlamında kaleme alınmış makaleleri bir araya getirirken, elinizdeki bu derlemeyi hem küreselleşmeci hem de şüpheci literatürlerdeki eleştirel temalar etrafında oluşturduk.

Birinci Bölüm (Küreselleşmeyi Anlamak), küreselleşme fikri etrafında dönen tarihsel ve kavramsal tartışmaların bir özeti ile başlamaktadır. İkinci Bölüm'de (Siyasal İktidar ve Sivil toplum: Bir Yeniden Biçimlendirme mi?) modern ulus devlet üzerindeki fikir ayrılığına odaklanılıyor; ulus devletin devam eden öncelliğine karşı dönüşümü. Bu tartışmanın üstüne binaen, Üçüncü Bölüm (Küresel İletişim Çağında Ulusal Kültürün Kaderi) küreselleşmenin kültürel dalları, özgül olarak ulusal kültür ve kimlik sorunu ile ilgili tartışmayı aydınlatıyor. Dördüncü Bölüm (Küresel Bir Ekonomi mi?) ve Beşinci Bölüm (Bölünmüş Dünya mı, Bölünmüş Uluslar mı?), çağdaş küresel ekonominin doğası ve onun küresel eşitsizlik örüntülerinden çıkan sonuçları ile ilgili tartışmaya yapılan belli başlı katkıları tanıtıyor. Son olarak, toplumsal adaletin ve dünya düzeninin öne çıkan önemli konuları ile birlikte, Altıncı Bölüm (Dünya Düzenleri, Normatif Seçimler) küreselleşme tartışması içinde ortaya çıkan normatif faktörleri değerlendirmektedir.

I
Küreselleşmeyi Anlamak

Küreselleşme çoğu kez uzak bir yerdeki hareket gibi anlaşılagelmiştir (bir muhitteki toplumsal ajanların hareketlerinin 'uzaktaki diğerleri' üzerinde önemli sonuçlar doğurmasıyla). Zaman-mekân sıkışması (uzaklık ve zamanın toplumsal örgütlenme ve etkileşim üzerindeki engellerin saniyeler içinde gerçekleşen elektronik iletişim ile yok edilmesi durumuna gönderme yapılarak); karşılıklı bağımlılığın hızlanması (ulusal ekonomiler ve toplumlar arasındaki olumsuzlukların, yoğunlaşması, yani bir ülkedeki durumun diğerini etkilemesi gibi); daralan bir dünya (sosyo-ekonomik aktiviteler üzerindeki, sınırların ve coğrafik engellerin aşınması) ve diğer tüm kavramlar arasında, küresel bütünleşme, bölgeler arası güç ilişkilerinin tekrar düzenlenmesi, küresel durumun bilincinde olma ve bölgeler arası birbirine bağlı olmanın yoğunlaşması (Harvey 1989, Giddens 1990, Rosenau 1990, Jameson 1991, Robertson 1992, Scholte 1993, Nierop 1994, Geyer ve Bright 1995, Johnston vd. 1995, Zürn 1995, Albrow 1996, Kofman ve Youngs 1996, Held vd. 1999). Bu tanımlamaları farklılaştıran küreselleşmenin maddi, mekânsal-zamansal çözüm ve bilişsel yönlerine yapılan farklı vurgulardır. Küreselleşme kavramının aydınlatılmasının ilk aşaması olarak bu üç ayaklı grubun üzerinde öncelikle durmaya değer.

Küreselleşmeyi Tanımlamak

Küreselleşmenin, örneğin dünya çapında ticaret, sermaye ve insan akışları söz konusu olduğunda karşı konulmaz bir maddi tarafı bulunmaktadır. Bunlar, küresel birbirine bağlılığın düzenlenmiş ve görece devamlılığı olan biçimleri için gerekli ön koşulları kuran değişik altyapı çeşitleri tarafından gerçekleştirilir -fiziksel (ulaşım veya bankacılık sistemleri gibi), normatif (ticaret kuralları gibi) ve sembolik (bir dünya dili olarak İngilizce). Küreselleşme, salt rastgele karşılaşmalardan ziyade, sağlam bir şekilde yerleştirilmiş ve devamlılık arz eden, dünya genelindeki karşılıklı bağlılık örüntülerine gönderme yapar. Fakat küreselleşme kavramı, bölgeleri ve sınırları aşarak esneyen toplumsal ilişkilerin ve aktivitelerin çok daha fazlasına işaret eder. Artan bir hacimdeki ve yoğunluktaki küresel akışlar önermesinden dolayı, devletler ve toplumlar artan bir şekilde dünya çapındaki sistemler ve etkileşim ağları içinde olumsuz bir duruma düşer. Sonuç olarak, uzakta meydana gelenler ve gelişmeler çok ciddi yurtiçi etkilere sebep olabilirken yerel olaylar önemli küresel yankılar oluşturabilir. Diğer bir deyişle, küreselleşme, önemli toplumsal ilişkilerin ve örgütlenmelerin bölgeler arası veya kıtalar arası ölçekteki mekânsal erişiminde bir kayışı temsil eder. Bu, küresel olanın zorunlu olarak toplumsal hayatın yerel, ulusal veya bölgesel düzenlerinin yerini alacağı veya öncelikli bir yer kazanacağı anlamına gelmez. Onun yerine, asıl nokta, yerelin daha çok genişleyen bölgeler arası ilişkiler ve güç ağları kümesinin bün-

yesinde gömülü hale gelmesidir. Böylelikle, internetin varlığı ve küresel mali piyasalarda gece gündüz yapılan ticaretin de gösterdiği gibi; artık toplumsal zamanın ve coğrafi mekânın yaptırımları, modern toplumsal hayatın dirimsel koordinatları, toplumsal etkileşimin ve örgütlenmenin bir çok biçimlerinin önünde başa çıkılamaz engeller dayatır şekilde görünemeyecekler. Uzaklık 'daraldıkça', toplumsal etkileşimin görece hızı öylesine artar ki dünyanın uzak yerlerindeki krizler ve olaylar, örnek olarak 11 Eylül 2001, dünya çapında karar-vericilerin karşılık verme sürelerini azaltan bir şekilde dolaysız bir etkiye sahip olurlar. Böylelikle küreselleşme, hem uzaktaki olayların yerelin geleceğini etkilemesi ve tersi durumundaki artan bir kamusal bilinç olduğu kadar, coğrafi mekânın ve daralan zamanın kamusal algısında da ifade edilen, bilişsel bir kayma oluşturur.

Basitçe koyarsak, küreselleşme toplumsal etkileşimin bölgeler arası akışının ve toplumsal etkileşim örüntülerinin genişleyen mekânına, artan hacmine, hızlanan ve derinleşen etkisine gönderme yapar. Uzak topluluklar ile bağ kuran ve güç ilişkilerinin erişimini dünyanın ana bölgeleri ve kıtalarını aşarak genişleten beşeri toplumsal örgütlenmelerin ölçeğinde, bir kaymaya veya dönüşüme delalet eder. Yine de küreselleşme karşıtı protestoların yükselişinin gösterdiği gibi, bu durum, medeniyetlerin ve kültürlerin artan bir şekilde bir noktada buluştuğu evrensel bir küresel bütünleşme süreci gibi veya uyumlu bir dünya toplumunun ortaya çıkışının habercisi olarak okunmamalıdır. Artan birbirine bağlılığın farkındalığı sadece yeni düşmanlıklar ve çatışmalar yaratmadı; gerici siyasetleri ve kökleşmiş yabancı düşmanlığını da besleyebildi. Dünya nüfusunun önemli bir bölümü küreselleşme tarafından doğrudan tesir edilmemiş veya büyük ölçüde onun faydalarından dışlanmış olduğu için bu derinden bölücü ve sonuç olarak güçlü, tartışmalı bir sürecin alametidir.

Küreselleşme Miti

Şüpheciler için, tam da kavramın kendisi şüphelidir: Küreselleşme içinde 'küresel' olan nedir diye sorarlar (Hirst, 1997). Eğer küresel, harfi harfine evrensel bir görüngü olarak yorumlanamazsa, bu demektir ki küreselleşme kavramı özgünlük içermekten yoksundur. Hiç bir coğrafi referans olmadan, uluslararasını veya ulus-ötesini küresel olandan veya hatta bölgeselleşme sürecini küreselleşme sürecinden ayırmak nasıl mümkündür? Aslında, küreselleşme literatürünün çoğu, küresel için mekânsal referansları belirtmekte başarısız olduğu içindir ki şüpheciler, kavramın deneysel olarak işler hale getirilemeyecek kadar geniş olduğunu ve bu nedenle, çağdaş dünyayı anlamak için eksik bir araç olduğunu iddia etmektedir.

Küreselleşme kavramının sorgulanmasında, şüpheciler genel olarak küreselleşme tezinin nihai bir testini yaratma çabasındadırlar. Genel olarak bu, küresel ekonomi, küresel kültür veya dünya toplumu için önsel bir model veya bir soyutlama inşa etmeyi ve çağdaş eğilimlerin bununla ne kadar

uyuştuğunun değerlendirilmesini içerir (Sterling 1974, Perlmutter 1991, Dore 1995, Boyer ve Drache 1996, Hirst ve Thompson 1996). Böyle modellerin çoğunda saklı olan, bir ulusal ekonomi veya ulusal topluma benzeyen fakat açıkça daha büyüğü olarak küreselleşmiş bir ekonomi veya toplum kavramıdır. Küreselleşmeci tezlere eleştirel yaklaşan diğerleri, çağdaş eğilimleri, birçok iktisat tarihçisinin 'küreselleşmenin belle époque' (güzel çağ) olarak iddia ettiği 1890'dan 1914'e geçen dönem ile kıyaslayarak ne kadar benzediğini değerlendirmek için çaba sarf eder (Gordon 1988, Jones 1995, Hirst 1997).

Her iki durumda da istatistiksel kanıtların kendisinin küreselleşme hakkında 'gerçek' olanı tespit edebileceği şeklinde güçlü bir varsayım mevcuttur. Bununla bağlantılı olarak, şüpheci analiz, betimsel veya açıklayıcı değeri olan küreselleşme kavramını kararlı bir şekilde reddeder. Küreselleşmeden ziyade, şüpheciler, mevcut eğilimlerin daha geçerli bir kavramsallaştırmasının, 'uluslararasılaşma'; tam olarak farklı ulusal ekonomiler ve toplumlar arası artan bağlar anlamında ve 'bölgeselleşme' veya 'üçlü egemenlik'; sınırları aşan ekonomik ve toplumsal değiş tokuşların coğrafi olarak kümeleşmesi anlamında, gibi terimler ile anlaşılacağı sonucuna varır (Ruigrok ve Tulder 1995, G. Thompson 1998a, Weiss 1998, Hirst ve Thompson 1999). Bu, çağdaş dünya düzeni içinde gücün, üretimin ve refahın belirlenmesinde ve bölüşümünde bölgenin, sınırların, yerin ve ulusal hükümetlerin devam eden üstünlüğü üzerine bir tartışmadır. Fakat ortaya bir bulmaca çıkmakta: Şöyle ki oldukça yaygın küreselleşme söylemi ile yerel ve ulusal durumların halâ egemen olduğu, genel olarak günlük yaşam rutinlerinin içinde olduğu bir dünyanın gerçekleri arasındaki uyuşmazlık nasıl açıklanır?

Çağdaş dünyayı şekillendiren güçlere bir öngörü sağlamak yerine küreselleşme kavramı, birçok şüpheci tarafından her şeyden önce ideolojik bir yorum olarak değerlendirilir; kısmen, küresel bir serbest piyasa yaratmak ve dünyanın belli başlı ekonomik bölgeleri dâhilinde Anglo-Amerikan kapitalizmini pekiştirmek demek olan neoliberal küresel projeyi meşrulaştırmaya ve haklı çıkarmaya yarayan, uygun bir mittir (Callinicos vd. 1994, Gordon 1988, Hirst 1997, Hoogvelt 1997). Bununla ilgili olarak küreselleşme kavramı, siyasetçilerin ve hükümetlerin küresel piyasa alanının gereklerini karşılayabilmek için vatandaşlarını disipline etmeye yarayan 'gerekli bir mit' olarak işler. Bu yüzden, küreselleşme tartışmasında neoliberal projenin, denetimi kaldırma, özelleştirme, yapısal uyum programları ve sınırlandırılmış hükümet konusundaki Washington Uzlaşması'nın, önemli Batı sermayeleri ve IMF gibi küresel kurumların içinde yerini sağlamlaştırdığı böylesine önemli bir anda çok yaygın hale gelmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Aslen Marksist veya realist bir ontolojiye güçlü bir bağlılık, sık sık bu şüpheci pozisyon ile birliktedir. Geleneksel Marksist analiz, bir toplumsal düzen olarak kapitalizmi, patolojik bir yayılmacı mantığı olduğu şeklinde değerlendirir; çünkü sermaye kâr sağlamak için sürekli yeni piyasaları sömürmek zo-

rundadır. Hayatta kalabilmek için, ulusal kapitalizm sürekli olarak kapitalist toplumsal ilişkilerin coğrafi erişimini genişletmek zorundadır. Modern dünya düzeninin tarihi, dünyayı özel ekonomik bölgelere bölen ve yeniden bölen kapitalist Batı güçlerinin tarihidir. Bugün, resmi imparatorlukların G7 ve Dünya Bankası gibi yeni çok taraflı kontrol ve tahkikat mekanizmaları ile yer değiştirmesi ile birlikte emperyalizmin yeni bir biçim aldığı iddia edilir. Aslında, şimdiki dönem birçok Marksist tarafından küreselleşme bağlamında değil ama onun yerine dünyanın belli başlı ülkelerinde mali sermayenin ihtiyaçlarının ve gereksinimlerinin hâkim olduğu, Batı emperyalizminin yeni bir biçimi bağlamında tanımlanır (Van der Pijl 1999).

Realizm de mevcut uluslararası düzeni, öncelikle ekonomik ve askeri olarak en güçlü devletlerin (ve onların ajanlarının) faaliyetleri dolayımıyla ve onlar tarafından oluşturulan bir şekilde sunar. Bu nedenle, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin uluslararasılaşmasının, şimdinin büyük güçlerinin siyasalarına ve tercihlerine bağlı olduğu iddia edilir, çünkü sadece onlar açık (liberal) bir uluslararası düzen için gerekli olan koşulları yaratmak ve devamlılığını sağlamak için yeterli askeri ve ekonomik güce sahiptir (Waltz 1979). Tartışmanın önerdiği, Amerikan gücü uygulanmadan, yakın zamandaki uluslararası karşılıklı bağımlılığın yoğunlaşmasının temelini oluşturan mevcut liberal dünya düzeni nihai olarak çökecektir (Gilpin,1987). Bu daha ciddi bir konunun başını çeker: Şöyle ki, liberal düzenler tarihsel olarak devamlılık arz etmez, çünkü devletlerin durmaksızın üstünlük için sürekli mücadele ettiği bir sistemde, egemen devletlerin iktidarı nihai olarak sonu olan bir ömre sahiptir. Birçok şüphecinin belirtmeyi alışkanlık haline getirdiği gibi, liberal sistemi yönetecek bir egemen olmadan; 1919-1939 döneminde olduğu gibi; otarşiye hızla bir geçiş ve ardından dünya düzeninde bir bozulma onu izleyecektir (Gilpin 1981). Uluslararası karşılıklı bağımlılık, bu yoruma göre, nihai olarak geçici ve rastlantısal bir durumdur.

Küreselleşmecilerin Yanıtı

Küreselleşmeci açıklama, küreselleşme kavramının ister safça ideolojik ve toplumsal kurgu, ister Batı emperyalizminin eş anlamlısı olsun kolay bir şekilde reddedilmesini kabul etmez. Küreselleşme söyleminin Batı'daki kuvvetli toplumsal güçlerin çıkarlarına çok iyi hizmet edebildiğini reddetmezken, aynı zamanda küreselleşmeci açıklama, modern toplumsal örgütlenme ölçeğindeki gerçek yapısal değişimleri de yansıttığını vurgular. Diğer gelişmelerin yanında, çokuluslu şirketlerin artışı, dünya mali piyasaları, popüler kültürün yayılması ve çevrenin küresel olarak yok oluşu bunun kanıtıdır. Küreselleşmeyi salt bir ekonomik görüngü olarak kabul etmek yerine, küreselleşmeci analiz toplumsal ilişkilerin diğer önemli boyutlarını eşit statüde görür. Bu farklılaşan veya çok boyutlu küreselleşme kavramına bağlılık, toplumsal gerçekliği birçok farklı kurumsal düzenden ve güç ağlarından; ekonomik, teknolojik, siyasal, kültürel, doğal vb. oluşmuş olarak gören Weberci ve/veya post-

Marksist ve post-yapısalcı bir anlayışı yansıtır (Mann 1986, Giddens 1990). Küreselleşmeyi saf ekonomik veya teknolojik mantığa indirgemek büyük bir eksiklik olarak değerlendirilir, çünkü bu, modern toplumlara ve dünya düzenini oluşturan güçlere has karmaşıklığı görmezden gelir. Böylelikle, küreselleşmeci analiz, toplumsal iktidarın tüm ana nüfuz alanlarını, askeri, siyasal ve kültürel dahil aşarak işleyen, karşılıklı olarak ilişkili süreçler kümesi olarak küreselleşme kavramından başlar. Fakat küreselleşmenin her bir nüfuz alanı içindeki tarihsel veya mekansal örüntü özdeştir veya karşılaştırılamaz yönlü önsel bir varsayım yoktur. Bununla ilgili olarak, kültürel küreselleşmenin örüntüleri, zorunlu olarak ekonomik küreselleşmenin örüntülerinin yinelenme durumu olarak kabul edilmezler. Küreselci açıklama, farklı coğrafyalarda, farklı nüfuz alanlarında, farklı gelişme hızıyla ilerleyen; olasılıklara açık, bu farklılaşmayı fark eden küreselleşme kavramını destekler.

Küreselleşmeci anlayışta merkezi olan, küreselleşmeye atfedilen özgül mekânsallıklara yapılan vurgudur. Küreselleşmeci analiz küresel ağları ve sistemleri işleyen diğer mekânsal ölçeklerden-yerel veya ulusal- ayrıştırmaya çalışırken küreselleşmeyi öncelikle bölgeler arası veya kıtalararası ölçekte billurlaşan aktiviteler ve ilişkiler olarak tanımlar (Geyer ve Bright 1995, Castells 1996, Dicken 1998). Bu, küreselleşme kavramı ile bölgeselleşme ve yerelleşme kavramları, yani sırayla coğrafi olarak bitişik devletler arası ilişkiler bağı ve devletler içindeki toplumsal ilişkiler kümesi arasında daha kesin analitik ayrımlar kurma girişiminde bulunan küreselcileri içerir (Dicken, 1998).

Küreselleşme kavramının daha sistematik detaylı bir açıklamasını oluşturmaya yönelik bu girişim onun geçici veya tarihsel biçimlerine eklenen önem ile tamamlanır. Çağdaş küresel eğilimlerin, küreselleşmiş bir dünyaya dair bazı soyut modelleri nasıl test ettiğini açıklamaya çalışmaktan veya basitçe farklı dönemler arası küresel akışların hacmini karşılaştırmaktan ziyade; küreselleşmeci açıklama, kurulu sosyo-ekonomik analiz yöntemleri çıkarır. Bu, çağdaş küreselleşmeyi, Fransız tarihçi Braudel'in 'longue durée' -dünya tarihsel değişimin çok uzun dönemli örüntüleri- olarak gönderme yaptığı perspektifin içine yerleştirmeyi içerir (Helleiner 1997).

Modern öncesi dünya dinlerinin varlığının da doğruladığı gibi, küreselleşme sadece modern çağların görüngüsü değildir. Çağdaş küreselleşmeyi anlamlandırmak, onu dünya tarihsel gelişimlerin dünyasal eğilimleri bağlamına yerleştirmeyi gerektirir (Modelski 1972, Hodgson 1993, Mazlish ve Buultjens 1993, Bentley 1996, Frank ve Gilss 1996, Clark 1997, Frank 1998). Bu gelişme, küreselleşmenin ilerleyişi yoğunlaştığında veya alternatif bir şekilde bazen gerilediğinde; küreselleşmeci açıklamanın da kabul ettiği gibi, farklı evreler -dünyanın keşfi çağından *güzel çağ*'a veya savaş arası yıllarına kadar- ile noktalandırılır (Fernandez-Armesto 1995, Geyer ve Bright 1995). Günümüzdeki küreselleşmeyi anlamak, bu farklı evreleri, onların coğrafyalarını ve tarihlerini ve bölgeler arası iktidar ilişkilerinin değişen yapılanmasını farklılaştıran nedir sorusunu, böylesi küresel karşılıklı bağlılığın, sistemlerinin ve örüntülerinin nasıl örgütlendiği ve yeniden üretildiği sorusu da

dâhil, araştırmayı gerektirir. Böylelikle küreselleşmeci açıklama, küreselleşmenin farklı tarihsel biçimleri fikrine sarılarak küreselleşme kavramını esnetir. Bu küreselleşme örüntülerinin, faaliyetin farklı nüfuz alanlarının hem içindeki hem de aralarındaki, zaman içinde nasıl benzeşip farklılaştığını gözden geçirmeyi gerekli kılar.

Bu tarihsileştirilmiş yaklaşım, belirli olmayan bir süreç gibi bir küreselleşme kavramını teşvik eder; zira küreselleşme tek bir tarihsel seyir veya akıbete erme durumu, yani tek bir dünya toplumu veya küresel medeniyet gibi, önceden belirlenmiş bir mantık ile anılmaz. Aslında, teleolojik veya belirlenimci düşünme adamakıllı reddedilir. Küreselleşme, iddia edilen o ki, güçlerin bir araya gelmesi tarafından yönetilir ve dinamik gerilimleri kapsar. Daha önce de belirtildiği gibi, küreselleşmeci analiz küreselleşmenin saf bir şekilde sadece kapitalizmin veya teknolojinin zorunluluklarına referans ile açıklanabileceği varsayımını dışlar (Axford 1995). Basit bir şekilde Batı'nın dünya genelindeki modernite projeksiyonu olarak, anlaşılmayı da dışlar (Giddens 1990). Onun yerine, antik İpek Yolu'nun yapımı veya devlet sosyalizminin yıkımı gibi konjonktürel faktörlerin olduğu kadar çoklu güçlerin de ekonomik, siyasal ve teknolojik zorunlulukları kapsayan, bir ürünü olarak değerlendirilir. O, hiç bir sabit veya verili tarihsel gelişim örüntüsü barındırmaz. Dahası, o [küreselleşme, ç.n.] toplumları farklı yönlere itip çektiği için, eş zamanlı bir şekilde çatışmayı olduğu kadar işbirliğini, parçalanmayı olduğu kadar bütünleşmeyi, dışlamayı ve içermeyi, uyumu ve uyumsuzluğu, düzeni ve düzensizliği oluşturur (Harvey 1989, Giddens 1990, Robertson 1992, Hurell ve Woods 1995, Rosenau 1997). Küreselleşmeci açıklama küreselleşmenin tarihsici veya belirlenimci yorumlarını reddederek, küresel değişim için sabit veya küreselleşmiş tek bir dünya vizyonu yerine ucu açık bir kavramsallaştırmayı önerir. O yüzden, parçalı bir şekilde küreselleşmiş bir dünyadan veya küreselleşmeme süreçlerinden bahsetmek eşit değerdedir.

Bu küreselleşmeci yorumun merkezinde yine de dünya düzeninin ve toplumsal hayatın örgütleyici ilkelerinin önemli bir yeniden konfigürasyonunu içeren küresel değişim kavramı bulunur. Küreselleşmeci literatürde bunun üç yönü tanımlanır; şöyle ki, sosyo-ekonomik organizasyonun, ülkesel ilkenin ve gücün baskın örüntülerindeki dönüşüm. Toplumsal etkileşim örüntüleri üzerinde mekân ve zaman kısıtlamalarının aşınmasıyla birlikte küreselleşme, ulus-ötesi toplumsal örgütlenmenin yeni biçimlerinin; örneğin, küresel üretim ağları ve düzenleyici rejimlein, ortaya çıkmasına olanak sağladı ve 11 Eylül 2001 olaylarında ve onlara verilen yanıtta ifade bulduğu gibi eşzamanlı bir şekilde belli muhitlerdeki toplulukları küresel durumlara veya gelişmelere karşı savunmasız bıraktı. Toplumsal etkileşimin ve örgütlenmenin hem bağlamlarının hem de koşullarının dönüşmesinde, küreselleşme aynı zamanda ülke ve siyasal mekân arasındaki ilişkilerin tekrar bir düzenlemesini içerir. Basitçe koyarsak ekonomik, toplumsal ve siyasal faaliyetler artan bir şekilde bölgeleri ve ulusal sınırları aştıkça, modern toplumsal ve siyasal örgütlenmenin ülkesel ilkesine karşı doğrudan bir meydan okuma artar. Bu ilke, özel ve

sınırlandırılmış bir ulusal bölge dâhilindeki toplum, ekonomi ve yönetim biçimi arasında bir karşılık gelme durumunu varsayar. Küreselleşme bu karşılık gelmeyi; toplumsal, ekonomik ve siyasal faaliyetlerin artık ulusal ülkesel sınırlar ile birlikte aynı ölçeğe sahip olmaması nedeniyle altüst eder. Bu, ülke ve yer, konu dışı hale gelmiştir anlamına gelmez; fakat bunun yerine, çağdaş küreselleşme koşulları altında onlar küresel bağlamı artan bir şekilde temsil edecek şekilde yeniden uygun hale getirilir ve yeniden kurulur demektir (Castells 1996, Dicken 1998). Sonraki nokta, küreselleşmeci literatürde dönüşümün üçüncü ve son tarafı ile tanımlanır; iktidar ilişkilerinin dönüşümü.

Küreselleşmeci açıklamanın özünde, iktidara dair bir ilgi yatar: Onun araçları, yapılanışı, bölüşümü ve etkileri. Küreselleşme iktidarın örgütlendiği ve uygulandığı, genişleyen ölçeği ifade etmek için kullanılır. Bununla ilgili olarak; bu, iktidarın kilit merkezlerinin ve onlara tabi olanların okyanusların bir yanında kalması gibi dünyanın belli başlı bölgeleri arasındaki ve bu bölgeleri aşan iktidar ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini de içerir. Jameson'ın başka sözcükleri ile anlatırsak, çağdaş küreselleşme koşulları altında iktidarın gerçekliği dolaysız bir şekilde yaşanan yerelliklere bağlı değildir artık (Jameson 1991). İktidar ilişkileri, küreselleşmenin dinamiklerine köklü bir şekilde kaydedilmiştir, tıpkı ulus-devlet üzerindeki yansımaları üzerine devam eden tartışmaların doğruladığı gibi.

II
Siyasal İktidar ve Sivil Toplum: Yeniden Düzenleniş mi ?

Çağdaş toplumsal hayatın, insan faaliyetinin neredeyse tüm türlerinin uygun biçimini belirleyen modern devlet ile ilişkisi vardır. Devlet, ölüm sertifikasından doğum kaydına kadar yaşamın tüm durumlarını düzenleyerek her yerde ve her zaman hazır bir şekilde görünür. Günlük faaliyetleri düzenlemekten eğitimin hazır hale getirilmesine ve sağlığın iyileştirilmesine kadar devlet iktidarının istikrarlı bir şekilde yayılması sorunun ötesinde görünür. Niceliksel olarak devletin büyümesi, bütçesinin büyüklüğünden yetki alanına kadar, yirminci yüzyılın pek az tartışma götürmez olgularından biridir. Siyasal iktidarın birçok temel ölçütü içinde (örneğin, vergilerin ve gelirlerin arttırılması, düşmanlara yönelik yoğunlaşmış güç kullanabilme) devletler, en azından OECD dünyasının çoğu, eğer çok güçlü değilse en azından selefleri kadar güçlüdür (Mann 1997). Şüpheciler, bununla da çok ilgilenirler; genel olarak modern devletin egemen hale gelmesi ve yükselmesi konusuyla ilgilendikleri gibi. Bu pozisyonu ve siyasal iktidarın bölüşümü ile biçimi üzerine birçok yansımasını, küreselleşmecilerin alternatif açıklamasını gözden geçirmeden önce tekrarlamak yararlıdır.

Modern Devletin Oluşumu ve Hâkimiyeti

Modern devletin, insanlık tarihinde baskın bir rol talebi, doğduğu yer Batı Avrupa'da bile, epeyce yenidir. Bin yıl önce, örneğin bir İngiliz köylüsü, kendi hayatının ötesinde olan biten hakkında pek az şey bilirdi; köy başlangıçtı ve pratik olarak onun dünyasının sonuydu. En yakın kasaba pazarına giderdi fakat daha ötesi için neredeyse hiçbir girişimde bulunmaz, nadiren görmesine rağmen kralının ismini belki hatırlar, askeri veya 'siyasi' liderlerden daha çok kilisenin temsilcileri ile ilişkisi olurdu (Lacey ve Danziger 1999). Ve 500 yıl sonra iki siyasal rejim -mutlakıyetçi ve anayasal monarşiler- Avrupa kıtası boyunca olgunlaşmaya başlarken çakışan siyasal talepler ve yetkiler ile Avrupa, bir iktidarlar mozaiğine daha çok benziyordu (Tilly 1975, Poggi 1978). Hiç bir yönetici veya devlet, sınırlı bir bölge ve nüfus üzerinde üstünlük kurma anlamında bir egemen değildi.

Kökleri on altıncı yüzyıl sonlarına dek uzansa da modern devletler, Batı Avrupa ve onun sömürge topraklarında ortaya çıkmıştır (Skinner 1978, Held 1995: Böl 2-3). Onlar kendilerini herşeyden önce, önceki siyasal yönetim biçimlerinden, egemenlik, ülke ve meşruiyet arasında farklı bir simetri ve karşılık gelmesinde bulunarak farklılaştırdılar. Egemenlik kavramının berraklaşması bu gelişme için çok önemlidir; çünkü o, sınırları belli bir gerçeklik -sınırları belli bir bölge üzerinde bir hükmetme hakkı (bkz. Skinner, 1998)- üzerinde siyasal iktidarın yasal uygulamasını çok özel bir hak olarak sunmaktadır. Modern devletler, ulus-devletler -hem yöneteni hem de yönetileni, sınırları kesinkes belli bir bölge üzerindeki muazzam bir yetki ile ayıran, şiddet kullanım tekeli üzerinde hak iddia etmesi ile desteklenen ve vatandaşlarının rızası veya bağlılığı sonucu doğan bir meşruiyetten faydalanan siyasal yapılar- olarak gelişti. Modern devletin getirdiği ana yenilik -tayin edilmiş belli sınırları olan bir ülkesellik, tekelci zor kullanımı, kişisel olmayan siyasal iktidar ile temsiliyet ve denetlenebilirlik üzerinde eşi görülmemiş bir meşruiyet talebi- onun tanımlayıcı (ve bazen kırılgan olan) öğeleriyle damgalanır. Böyle devletlerin düzenleyici gücü; modern dönem boyunca -önemli ulusal farklılıklar da olsa- kesin olan sınırlar boyunca bütünleşmiş yönetimler, kaynak tahsisi ve mali yönetim konusunda daha etkili ve yoğunlaşmış merkezi yönetimler, yeni kanun yapma ve uygulama biçimleri, savaş yapma kapasitesi yoğunlaşmış profesyonel düzenli ordular, ve aynı zamanda diplomasinin ve diplomatik kurumların gelişmesi dolayımıyla devletler arasında çok ayrıntılı biçimsel ilişkiler yaratarak genişledi (P. Anderson, 1974, Giddens 1985).

Önde gelen Avrupa ulus-devletlerinin iktidarının pekişmesi, uluslararası bir devletler topluluğunun yaratıldığı sürecin bir parçasıydı; önce Avrupa'nın kendi içinde, sonra Avrupa'nın dünya çapında genişlemesi, farklı bölgelerde Avrupa'nın sömürgeleri üzerindeki isteklerini zorlaması ve ona direnilmesi ile gelişti (Ferro, 1997). Bu 'devletler topluluğu', uluslararası devletler düzeninin tam ve eşit bir üyesi olmak istiyorlarsa, tüm egemen ve otonom devletlerin ilke olarak uymak zorunda olduğu resmi kurallar üzerine kuruluydu. Bu dü-

zenin kökenleri sık sık Otuz Yıl Savaşları'nı bitiren 1648 Westphalia Barış Anlaşmaları'na kadar götürülür (bkz. Falk 1969, Krasner 1995, Keohane 1995). Fakat, Westphalia'da kabul edilen yönetim sistemi en iyi şekilde, tam anlamıyla eklemlenmiş halini ancak on sekizinci yüzyıl sonları ve on dokuzuncu yüzyıl başlarında almış olan, kuralcı bir yörünge olarak anlaşılabilir. Ülkesel egemenlik, devletlerin resmi eşitliği, tanınmış olan diğer devletlerin iç işlerine karışmama ve uluslararası anlaşmaların kurucu ilkesi olarak devlet rızası bu zaman boyunca modern uluslararası düzenin özündeki prensipler olmuştur (bkz, Crawford ve Marks 1998). Tabii ki, bu düzenin dünya genelinde pekişmesi paradoksal olarak, önceki destekçilerinin -Avrupalı güçler- çöküşünü ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki sömürgesizleştirme için resmi olan girişimi beklemek zorundaydı. Fakat, modern uluslararası devletler düzeninin, ancak yirminci yüzyılın sonunda gerçek anlamda küresel olduğunu söylemek belki daha uygundur; çünkü tüm büyük imparatorlukların - Avrupalı, Amerikan ve son olarak Sovyet- yok olması ile bir çok halk, sonunda bu devletler topluluğuna bağımsız siyasal topluluklar olarak katılabilmiştir. Uluslararası alanda tanınan devletler, 1945 ile 1990'ların başı arasında iki katına çıkmıştır (www.state.gov, Mayıs 2002'de ulaşıldı). Modern ulus-devlet sistemi en yüksek noktasına yirminci yüzyılın sonunda ulaşmıştır; BM gibi uluslararası kuruluşların içindeki ve evrensel insan hakları rejimi gibi yeni uluslararası düzenleyici mekanizmaların içindeki uluslararası eşgüdüm ve işbirliğinin yeni çok taraflı biçimlerinin yayılması ile payanda bularak ve desteklenerek.

Modern ulus-devlet, sadece yerküre üzerindeki siyasal yönetimin temel biçimi olmadı, aynı zamanda sömürgesizleştirme ve Sovyet imparatorluğunun çöküşünden beri artan bir şekilde de, liberal veya temsili demokrasi olarak billurlaşan özgül bir siyasal biçim aldı (Potter vd 1997). Birçok demokratikleşme dalgası Portekiz ve İspanya gibi Avrupa'daki pek çok ülkeyi demokratik yola sokarken Latin Amerika'daki, Asya'daki, ve Doğu Avrupa'daki diğer birçoklarını da demokrasiye yaklaştırmıştır. Tabii ki, zorunlu bir evrimsel yol yok, yerleşmiş bir liberal demokrasi için yol, kırılgan ve engellerle dolu; liberal demokrasinin farklı siyasal topluluklarda var olması hala kesin değil ve çekişmeye açık bir durumdadır.

Şüphecilerin iddia ettiği gibi, yirmi birinci yüzyılın başındaki siyasal görünümü araştırırken, bu dönemi modern ulus-devlet çağı olarak düşünmek için iyi sebepler vardır. Çünkü birçok yerdeki devletler artan bir şekilde meşru zor kullanım tekeli ve hukuki düzenleme talebinde bulunmuş, ulusal güvenliği sağlamanın aracı olduğu kadar devlet-olmanın sembolü olarak da daimi askeri güçler kurmuştur, vergi artırımını ve yeniden bölüşüm mekanizmalarını pekiştirmiş, ulus-geneline-yayılan iletişim altyapısı kurmuş, milli veya resmi bir dili sistemleştirmeye çalışmış, okuma yazma oranını yükseltmiş ve bir ulusal eğitim sistemi kurmuş, ulusal bir kimlik ilan etmiş ve çeşitli alanlarda ulusal siyasi, ekonomik, kültürel kurumlar kurmuştur. Buna ek olarak, birçok devlet, doğu da ve batı da ulusal yardımlaşmayı geliştirmek ve yeniden güç-

lendirmek için kamu sağlığı ve geliştirilmesi ve sosyal güvenlik dâhil çok ayrıntılı sosyal kurumlar yaratmaya çalışmıştır (Ashford 1986). Dahası, OECD ülkeleri makroekonomik yönetim stratejilerini devam ettirmiş, 1950'lerden 1970'lere kadar uygulanan Keynesçi talep odaklı yönetimden, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve geniş çaplı istihdam sağlamak için 1980'lerde ve 1990'larda yaygınlaşan arz-odaklı yönetime geçerken. Bu alanlardaki başarıların etkisi çoğu kez çabuk geçti, fakat Batı ulus-devleti'nin siyasal aygıtları ve hedeflerinin tanzimi, dünyanın birçok ülkesinde kısa zaman önce taklit edilmeye çalışıldı.

Elbette bu 'taklit'lerin birçoğunun tercihten çok bir zorunluluk olduğu iddia edilebilir. Sömürgesizleştirme açıkçası eşit ve bir şekilde özgür devletler dünyası yaratmadı. Batı ile alışverişin etkisi, ticari ve siyasal organlarının dolaysız egemenliğinden daha uzun yaşadı. Güçlü ulusal ekonomik çıkarlar, sık sık önceki sömürge bölgeleri üzerindeki egemen konumlarını; 'görünen bir yönetimin varlığını', şirketlerin, bankaların ve uluslararası kuruluşların (örneğin IMF ve Dünya Bankası) 'görünmeyen hükümeti' ile yer değiştirerek devam ettirebildi (Ferro, 1997:349-50). Ayrıca bu, egemen bir statü için değil, kazanç için bir araya gelmiş belli başlı güçlerin, tortulaşmış çıkarları ve entrikaları ile tamamlanır (Bull 1977, Buzan vd. 1993). Her bir devletin jeopolitik rolü değişebilir (örneğin, 20. yüzyıl boyunca, Birleşik Krallık ve Fransa arasındaki göreli pozisyonda küresel imparatorluktan orta-büyüklükte güç olmaya uzanan kaymalar) fakat bu değişimler, siyasal topluluklara açık olan stratejik tercihleri yöneten, hali hazırda kurulu dünya düzeni yapıları - modern ulus devlet sistemi ve kapitalist ekonomik ilişkiler- içinde yerlerini almışlardır. Bu tercihlerin sınırlı doğası Sovyet komünizminin ve Soğuk Savaş süresince var olagelmiş dünyanın iki kutba bölünmüşlüğünün yok oluşu ile hiç olmadığı kadar açık hale gelmiştir. Bu nedenle, Sahra altı Afrika'sındaki, Doğu Asya'daki ve Latin Amerika'daki devletlerin kalkınma programları tek tip bir hal almış- piyasanın liberalleşmesi, refah harcamalarında kesintiler, özel sermaye akışlarına minimum kontrol, emek piyasasının kuralsızlaştırılması- ve kamusal olarak onaylı bir müdahale olmaktan çok siyasal bir zorunluluk tarafından yönetilen bir süreç olarak görünmüştür.

Yine de kendi sınırları üzerinde ne kadar sınırlandırılırsa sınırlandırılsın, genel olarak birçok devlet, egemenliklerini -hükmetme yetkileri- ve otonomilerini - onların uygun siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişim biçimlerini seçme kapasiteleri- şiddetle korudular. Hükümetlerin, vatandaşları ile yapmış oldukları birbirinden farklı 'pazarlıklar', halâ meşruiyetlerine temel teşkil ediyor. Devletlerin tercihleri, çıkarları ve refah politikaları, onların devletler hiyerarşisi içindeki konumuna göre çarpıcı bir şekilde farklılık gösterir, fakat ulus devletler çağında, egemenlik tarafından bağışlanmış olan özgürlük ilke olarak halâ tüm devletler için önemini büyük ölçüde korumaktadır. Modern ulus devletler, ulusal kader topluluklarının kurulmasının koşullarını yaratan siyasal topluluklardır ve pek azı bunu bırakmayı istiyor görünüyor. Ulusal siyasal tercihler sınırlansa bile, onlar hâlâ kamusal müzakerenin ve tartışmanın

odağı olarak yerlerini ve önemlerini korumaktadır. Şüphecilere göre, ulusal siyasal gelenekler halâ canlıdır, farklı siyasal pazarlıklar halâ hükümetler ve seçmenler arasında sıkışmış olabilir ve devletler verili siyasal irade ile hükmetmeye devam eder. Ulusal siyaset işi, daha fazla önemli değilse, modern devletlerin oluştuğu dönemde olduğu kadar önemlidir.

Küresel Bir Siyasete Doğru

Küreselciler genellikle yukarıdaki açıklamanın birçok tarafına itiraz ederler. Geleneksel devlet kavramı, dünya düzeninin temel birimi olarak konumlandırıldığı haliyle, devletin, belirli tekil amaçları ile bütünsel bir olgu oluşuna dair türdeşliğini varsayar (Young, 1972:36). Fakat, uluslararası ve ulus ötesi kuruluşların ve ortaklıkların büyümesi, BM ve onun özel teşkilatları, uluslararası baskı grupları ve toplumsal hareketlere kadar, hem devletin hem de sivil toplumun dinamiklerini ve biçimlerini kısıtlamıştır. Devlet, yerli ajanların ve güçlerin olduğu kadar ulus ötesi ağların (hükümete ait veya hükümet dışı) içine işlediği parçalı bir siyasa-yapma alanı olmuştur. Benzer bir şekilde, sivil toplumun ulus-ötesi güçler tarafından yaygınlaşan nüfuzu, devletin biçimini ve dinamiklerin kısıtlamıştır.

Ülke ve siyasal iktidar arasındaki özel bağ kırılmıştır. Çağdaş dönem, siyasal sınırlar içinde ve boyunca yayılan yönetişim tabakalarına tanık olmaktadır. Yeni uluslararası ve ulus ötesi kurumlar hem egemen devletleri birbirine bağlamış hem de egemenliği, iktidarın paylaşılan kullanımına dönüştürmüştür. Ortaya çıkan, küresel bir, hem resmi hem de gayri resmi, yönetişim sisteminin temelini oluşturan bölgesel ve uluslararası hukuki yapının gelişmesidir.

Bu dönüşüm, uluslararası kuruluşlar ve rejimlerin hızla ortaya çıkışını içeren bir çok gelişme ile örneklenebilir. Hükümetleri, Uluslararası organizasyonları (IGO) ve çok çeşitli ulus-ötesi baskı gruplarını ve STK'ları (INGO)* içine alan çok taraflı ve küresel siyasetin yeni biçimleri yaratılmıştır. 1909'da 37 uluslararası örgüt ve 176 STK varken, 2000'de 6743 uluslararası örgüt ve 47098 STK (Uluslararası Kuruluşlar Birliği (UIA) 2001-) vardı. 2000'deki Uluslararası örgüt ve STK sayısı biraz ihtiyatlı değerlendirilmeli çünkü bu aktif olmayan veya feshedilmiş kuruluşları da içeriyor. Buna ek olarak, nükleer silahların yayılmasını önleme rejimleri gibi uluslararası rejimlerin sayısında artış olduğu kadar yürürlükteki uluslararası anlaşmaların sayısında da muazzam bir gelişme yaşandı.

Bu siyasal karşılıklı bağımlı olmanın yaygınlaşması modeline; BM, G7, IMF, DB, AB, APEC, ARF ve MERCOSUR zirveleri ve diğer resmi ve resmi olmayan toplantılar da dâhil olmak üzere önemli uluslararası siyasa-yapma

* INGO'ları bundan sonra metin içinde artık ülkemizde de yaygın kullanımıyla STK kısaltmasıyla, IGO'yu ise Uluslararası organizasyonlar açılımıyla kullanacağız.

alanları arasında ve kendi içlerindeki yoğun bir faaliyet ağı da eklenebilir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, her yıl düzenlenen iki veya üç devletler arası konferans veya kongre vardı; bugün bu sayı 9000'in üzerindedir (Uluslararası Kuruluşlar Birliği 2001). Ulusal hükümetler, artan bir şekilde çok katlı bir yönetişim sistemi içinde sıkışmış durumdalar -yerel, ulusal, bölgesel ve küresel- ve yönetmek şöyle dursun zorlukla bunu kontrol edebiliyorlar.

Bölgesel düzeyde AB, dikkate değer bir zaman içinde, Avrupa'yı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin karışıklığından, egemenliğin artan bir sayıdaki ortak kaygılar alanına akıtıldığı ulus üstü bir yönetim biçimine dönüştürmüştür. Çekişmeli doğasına karşın AB, kolektif ve sınırları aşan konulara hitap eden hükümetler arası işbirliğini kurumsallaştıran orijinal bir yönetişim sistemini temsil eder. Aynı zamanda Avrupa'nın ötesinde bir bölgeselleşmede de bir hızlanma mevcuttur: Amerika kıtasında, Asya-Pasifik'te ve az da olsa Afrika'da. Böyle tip bölgeselleşmeler, AB modelinden çok farklı olsa da yine de siyasal iktidar için önemli sonuçlar doğurdu; özellikle Asya-Pasifik (ASEAN, APEC, ARF, PBEC ve diğer birçok gruplaşma). Bölgeselleşme derinleştiğinden ve bölgeler arası diplomasi yoğunlaştığından; eski ve yeni bölgesel gruplaşmalar birbirleriyle olan ilişkilerini pekiştirme yollarını arıyorlar. Bununla ilgili olarak bölgeselleşme, çağdaş siyasal örgütlenmeye bir engel teşkil etmemekte -siyasal iktidarın, otoritenin ve yönetme biçimlerinin erişimlerinde yaşanan kayma da dâhil- fakat, tam tersi bir şekilde oldukça uyumludur.

Uluslararası işbirliği momenti, hakkında sık sık aşırı bir biçimde seslendirilen yakınmalara rağmen yavaşlama göstermez. Bölgesel ve küresel siyasetin ilgili olduğu konular, geleneksel jeopolitiğin çok ötesine geçmiş durumda. Uyuşturucu satıcıları, sermaye akışları, asit yağmuru, aile içi cinsel ilişkiler, teröristler ve yasadışı göçmenler sınır tanımazlar; bunlara sınırlar içindeki siyasalar ile etkili mücadele ve çözüm yolları bulunamaz. Ulusal siyasaların uluslararası işbirliği ve eş güdümü, küreselleşen bir dünyanın sonuçlarının yönetimi için gereklidir.

Dünyanın askeri düzeninde de temel değişiklikler meydan gelmektedir. Şu an, pek az devlet güvenilir bir savunma stratejisi için tek taraflılığı veya tarafsızlığı düşünür. Küresel ve bölgesel güvenlik kurumları daha önemli hale gelmişlerdir. Bugün birçok devlet güvenliklerini artırmak için önemli sayıda çok taraflı düzenlemelere ve kurumlara imza atmayı seçmiştir. Fakat, çok uluslu hale gelen sadece savunma kurumları değildir. Askeri donanımın üretilme yolları da değişti. Lisanslama, birlikte üretme anlaşmaları, ortak girişim, şirket ortaklıkları ve taşeronlaşma alanlarında kesin bir artış ile 'ulusal şampiyonların' çağının yerini almıştır. Bu, pek az ülkenin-sadece Birleşik Devletler değil- bağımsız askeri üretim kapasitesi olabileceği anlamına gelir. Sonraki, aynı zamanda, gelişmiş silah sistemleri için elzem olan ve kendileri de oldukça küreselleşmiş sanayi ürünleri olan elektronik gibi önemli sivil teknolojiler ile de vurgulanabilir.

Bugün, örgütlü şiddetin paradoksu ve orijinalliği, ulusal güvenliğin çok taraflı bir mesele haline gelmiş olmasıdır. Tarihte ilk kez, modern ulus-devlete bir mihrak ve bir amaç sağlayan ve tam da devlet-olmanın merkezinde daima yer almış ulusal güvenliğin bugün etkili bir şekilde sağlanabilmesi için ulus devletlerin bir araya gelmesi ve kaynaklarını, teknolojilerini, istihbaratlarını, güçlerini ve otoritelerini bir araya getirmeleri gerekmektedir.

Küresel birbirine bağlılıktaki artış ile birlikte, tek tek hükümetler için mümkün olan stratejik siyasa tercihlerinin kapsamı ve birçok geleneksel siyasa enstrümanlarının etkililikleri düşme eğilimindedir (bkz. Keohane ve Nye 1972:392-5, Cooper 1986:1-22). Bu eğilim ilk kertede, malların ve servislerin, üretim faktörlerinin ve teknolojilerin, fikirlerin ve kültürel etkileşimdeki sözleşmeleri sınırlamaya yönelik geleneksel olarak uygulanmış olan sınır kontrollerinin -ister resmi ister gayrı resmi- artan bir şekilde başıbozuklaşması ile meydana gelir (bkz Morse 1976: Böl2-3). Sonuç, göreli maliyetlerde ve farklı siyasa opsiyonları uygulamanın faydalarında ortaya çıkan kaymadır. Devletler, iktidarlarında daha fazla bir azalmadan muzdariptirler, çünkü ulus ötesi güçlerin yayılması tek tek devletlerin diğer halkların ve kendi vatandaşlarının faaliyetleri üzerindeki kontrolünü azaltır. Örneğin, küresel mali piyasaların gelişmesi nedeniyle sermayenin artan hareketliliği, piyasalar ve devletler arasındaki güç dengesini kaydırmış ve devletleri düşük kamu açıkları ve özellikle toplumsal mallar üzerindeki düşük harcamalar, uluslararası düzeyde rekabetçi olabilecek doğrudan vergileme (yani düşük), özelleştirme ve emek piyasasının kuralsızlaştırılması gibi piyasa dostu siyasalar geliştirmesi yönünde güçlü baskılar yaratır. Özel sermayenin sınırlar boyunca hareket etmesi yönündeki özel yatırımcıların kararları, sosyal bütçeyi, vergilendirme düzeylerini ve diğer hükümet siyasalarını tehdit edebilir. Sonuç olarak, hükümetlerin, yurt içi gündemlerini diğer ekonomik ve siyasal ajanlar ile işbirliği yapmadan uygulamanın artan bir biçimde zorlaşmasını fark etmesi ile birlikte devletlerin otonomileri uyumlu hale getirilir.

Bu bağlamda devletin birçok geleneksel faaliyet ve sorumluluk alanları (savunma, ekonomik yönetim, sağlık, hukuk ve düzen) kurumsallaşan çok taraflı işbirliği biçimleri olmadan artık işleyemez. Savaş sonrası yıllarda devlete yönelik talepler arttıkça devlet, diğer devletler ve devlet dışı aktörler ile işbirliği yapmadan yeterli bir şekilde çözülemeyecek bir dolu siyasa problemleri ile karşı karşıya geldi (Keohane 1984, McGrew 1992). Bu nedenle tek tek devletler, önemli siyasa problemlerini veya birçok kamusal fonksiyonu etkili bir şekilde yönetmek için artık tek başlarına, uygun bir siyasal birim olarak değerlendirilemiyor.

Bu iddialar, modern devletin hemen hemen ulus üstü, hükümetler arası veya ulus ötesi güçlerin nüfuz ettiği bölgesel ve küresel karşılıklı bağlılık ağlarına artan bir şekilde gömülü hale geldiği ve kendi kaderini tayin edemeyeceğini ileri sürer. Böyle gelişmelerin, aynı zamanda devletlerin hem egemenliğine hem de meşruiyetine meydan okuduğu iddia edilir. Devletlerin siyasal otoritesi, siyasal, ekonomik, ve kültürel alanda bölgesel ve küresel sistemler

ile uyuşur ve onların yerini alır bir hale geldiği için egemenliğe meydan okumaktadır. Devlet meşruiyeti üzerinde konuşulur hale gelmiştir çünkü, bölgesel ve küresel karşılıklı bağımlılığın muazzam varlığı yüzünden devletler temel mal ve hizmetleri vatandaşlarına uluslararası işbirliği olmadan sağlayamaz ve hatta sonraki siyasal düzenlemeden tamamen kurtulabilen küresel sorunlar -küresel ısınmadan mali piyasalardaki hızlı hareketlere- ile yüz yüze gelmekte tamamen yetersizdir. Siyasal meşruiyet, yetkiye ve vatandaşlara 'malları sağlama' kapasitesine dayandığı kadar, artan bir incelemeye tabidir. Küreselciler şu sonuca varır ki, küreselleşme, ulus-devletin yurt içi ve uluslararası siyasa hedeflerinin devam ettirilmesi ve bir araya getirilme konusunda bağımsız hareket etme kapasitesini aşındırır: Ülkesel ulus-devletin iktidarı ve rolü düşüştedir. Siyasal iktidar yeniden düzenlenmeye başlanmıştır.

III
Ulusal Kültürün Kaderi

İnsanlık tarihinin uzun bir dönemi boyunca insanların büyük çoğunluğu hayatlarını bir yerel kültürler ağı dahilinde yaşadı. Büyük dünya dinleri oluşup, yayılır ve modern öncesi imparatorluklar fikirleri ve inançları sınırlar boyunca kesin toplumsal etkiler ile taşırken; bunun için en iyi araç, doğrudan askeri ve siyasal müdahale olmaksızın, yöneten sınıf kültürü ağlarının gelişimi idi (Mann, 1986). Bu noktada, bunlar, parçalı yerel kültürler mozaiğine azar azar derinlemesine girmişti, fakat birçok halk için, çoğu zaman, günlük hayatlar ve her günkü rutin aktiviteler büyük ölçüde değişmeden kaldı. Uluslar ve ulus-devletler ortaya çıkmadan önce, birçok kültürel iletişim ve etkileşim ya seçkinler arasında ya da en yerel de ve sınırlı düzeylerde gerçekleşirdi. Saray ve köy arasında az bir etkileşim mevcuttu. On sekizinci yüzyıla kadar bu iki uç arasında yeni bir kültürel kimlik biçimi oluşmadı.

Ulusal Kültürün Öyküsü: Şüphecinin Kaynakları

Modern ulus-devletin ve ulusal hareketlerin ortaya çıkışı, siyasal kimliğin manzarasını daralttı. Modern devleti ortaya çıkaran karmaşık koşullar, genellikle bir ulus-olma hissini de ortaya çıkarttı. Devlet kurucular, siyasal iktidarı, sınırları belli bölgeler içinde merkezileştirmek ve yeniden düzenlemek ve kendi iktidar merkezlerini sağlama almak ve güçlendirmek için çaba sarf ederken, yurttaşları ile girdikleri toplumsal ilişkilerin ortak biçimlerine bağlı hale geldiler (Giddens 1985, Mann 1986). İktidarın merkezileşmesi, yönetilenlerin yönetenlere insan kaynağı ve mali kaynaklar konusundaki bağımlılığını ortaya çıkardı. Yönetenler ve yönetilenler arasında daha fazla karşılıklılık yaratıldı ve onların arasındaki 'değişim' dönemleri tartışmalı hale geldi. Özellikle modern devletlerin askeri ve idari ihtiyaçları, toplumsal ilişkileri ve günlük faaliyetleri 'siyasallaştırdı'. İnsanlar, giderek ortak bir siyasal topluluğa üye olduklarının farkına vardılar. Ortaya çıkan bu kimliğin doğası çoğu kez

belirsiz olmasına rağmen, zaman geçtikçe daha kesin ve tam bir şekilde gelişti (Therborn 1977, Turner 1986, Mann 1987).

Fikirlerin, ulusun ve ulus-olma söylencelerinin pekişmesi; yöneten hükümetlerin ve seçkinlerin, devlet gücünün ve siyasal eş güdümünün geliştirilmesini meşrulaştıracak yeni bir kimlik yaratma girişimini (Breuilly 1992), devlet-güdümlü modernleşme sürecini geliştirmek için ortak bir anlayış yapısı yaratmayı -bir kitle eğitim sistemi vasıtasıyla- (Gellner 1983), sınıflar arası iletişimi ve ulusal tarihlerin, mitlerin ve ritüellerin, yani yeni bir hayali cemaatin (B. Anderson 1983) kaynaşmasını kolaylaştıran yeni iletişim sistemlerinin özellikle yeni medya (matbaa ve telgraf gibi), bağımsız yayımcılar ve basılı ürün için serbest bir piyasa ortaya çıkmasını ve anavatan için tarihi bir hissiyat ve derin kökleri olan hatıralar inşa etmeyi, ortak bir kamusal kültür, ortak hukuki haklar ve ödevler vasıtasıyla etnik toplulukların pekişmesini ve sınırları belli bir bölge dâhilinde üyelerinin hareketliliğini yaratan bir ekonomiyi (Smith 1986,1985) içeren birçok unsura bağlıydı.

Ulusal bir kimliğin nerede kurulduğu bile, seçkinler tarafından sürdürülen apaçık bir siyasal projedir, çok nadiren tümden onların icadıdır. Ulusalcı seçkinlerin, bir ulusal kimlik hissiyatı ve bir ulusa bağlılık, bir 'ulusal kader birliği' yaratmak için aktif olarak çalıştıkları belgeleri elde bulunur. Fakat bu, bir gözlemcinin dikkatlice belirttiği gibi seçkinlerin 'ulusların olmadığı yerde ulusları icat ederler demeyi gerektirmez' (Smith 1990:180-1). 'Ulus-olacak-olan' toplumsal veya kültürel bir varlık genişliğinde olmak yerine bir 'kültür ve tarih topluluğudur', belli bir bölgeyi kontrolünde tutan ve çoğu kez üyeleri için ayırt edici bir ortak hak ve ödevler geleneği iddiası üzerine kurulu olandır. Bu nedenle, birçok ulus "modern seçkinlerin oluşturmayı başardığı, ulusun kültürünü ve sınırlarını şekillendiren, mitleri ve hatıraları, değerleri ve sembolleri olan modern-öncesi 'etnik özler' temelinde kurulmuştur" (Smith 1990:180 ve bkz. Smith 1986). Ulusalcıların yukarı taşımaya gayret ettikleri kimliğin büyük bir kısmı, bir topluluğun 'etno-tarihini' açığa çıkarma ve sömürme ve onun rekabet eden siyasal ve kültürel değerler dünyasındaki ayırt ediciliğini vurgulama üzerine dayalıdır (krş. Hall 1992).

Tabii ki ulusların, ulusal kimliklerin ve ulus-devletlerin inşası daima sert bir şekilde gerçekleşen çekişmelerdir ve her birinin başarılı gelişim koşulları hiçbir zaman diğerlerininki ile tam olarak çakışmaz (bkz. Held vd. 1999:48-9, 336-40). Devletler, daha önce belirtildiği gibi karmaşık bir kurumlar, kanunlar ve uygulamalar ağıdır ki, belli bölgeler üzerindeki mekânsal erişiminin istikrarını sağlamak ve korumak çok zordur. Uluslar, bir kimlik ve ortaklaşa siyasal kader hissiyatını paylaşan sınıf ötesi ortaklığı içerir. Bunların gerçek ve kültürel; dilsel ve tarihsel ortaklaşalıklarındaki hayali temeller hayli yumuşak ve akışkandır; çoğu kez devletlere yönelik farklı ifadeleri ve belirsiz ilişkileri ortaya çıkarırlar. Ulusalcılık, devletleri uluslara bağlayan bir güçtür: O, hem bireylerin, özgül ulusal kimliklere ve topluluklara karşı karmaşık kültürel ve psikolojik sadakatini hem de verili bir ulusun baskın olduğu bir devletin kuruluşunu tanımlar. Modern devletin sabit sınırları genellikle farklı eğilim ve

bağlılıkların bulunduğu etnik, kültürel ve dilsel gruplardan oluşan çeşitliliği içinde barındırır. Bu gruplar ve böyle gruplar ile devletler arasındaki ilişkiler çok karmaşık ve çoğu kez şiddetli bir çatışmanın kaynağı durumundadırlar. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın sonlarında, ulusalcılık, devlet oluşumunu belli yerlerde (örneğin Fransa) destekleyen ve arka çıkan, başka yerde meydan okuyan veya yeniden şekillendiren (örneğin, İspanya veya Birleşik Krallık gibi birden çok etnik grubu barındıran devletler içinde) bir güç olmuştur (bkz. Held vd. 1999:337-8).

Yine de ulusalcılıkların ve siyasal amaçlarının çeşitli birçok ulusal kültürün 200 yaşından daha genç olması olgusuna rağmen, bu yeni siyasal güçler temelde, modern dünyanın içinde orijinal siyasal referans kavramları yarattı -büyük bir çoğunluğu değilse bile bugün birçok insan tarafından pratik olarak doğal ve verili kabul edilmiş olan gayet köklü görünen referans kavramları- (krş. Barry 1998). Önceki dönemler, ya birçok toplum boyunca yayılmış (dünya dinleri) ya da biçimleri itibarıyle hayli yerelleşmiş kültürel kurumlara tanık olurken; ulusların, ulusalcılıkların ve ulus devletlerin yükselişi, kültürel hayatın ulusal ve ülkesel sınırlar boyunca örgütlenmesine neden olmuştur. Bu, Avrupa'da bazı eski devletlerin yerleşmesine, bir yeni ulus-devletler bolluğunun yaratılmasına ve nihai olarak çok uluslu imparatorlukların parçalanmasına yardımcı olmuştur. 'Ulus' fikrinin gücü dünyanın geri kalanında kaybedilmedi ve ulusal kültür ve ulusalcılık Amerika, Asya, Afrika kıtalarına ve Ortadoğu'ya kadar yayıldı -bir dereceye kadar Avrupa imparatorluklarının kendilerinin yayılması sonucuyla. Bu, tam bağımsızlık hareketlerine, kültür, coğrafya ve siyasal özgürlük arasında bir kez daha özgül bir bağ kurarak yardımcı oldu.

Ulusal kimlik ve ulus olma için mücadele; şüphecileri, sonrasında, özellikle sözde küresel kitle kültürünün gelişmesi ile ve ulus-ötesi güçler tarafından yıpranabileceğinden şüphe ettirecek kadar çok yaygın gerçekleşti. Aslında, ulusal kimliğin öncelliğinin desteklenmesi, onun gelip geçici ve yapay nitelikli ulus-ötesi medya şirketlerinin ürünlerine kıyasla süre giden niteliğinin varlığını ve ulusal kültürlerin derin çekiciliği olduğunu vurgular (bkz. Smith 1990, Brown 1995). Ulusal kültürler; siyasal kimlik, kendi kaderini tayin hakkı ve devletin güçleri arasındaki ilişkilerin pekiştirilmesi ile merkezi olarak ilgili olduğu için şüphecilerin iddiasına göre onlar, aşılması zor ve önemli ahlâki ve siyasal yönlendirme kaynaklarıdırlar ve öyle olmaya devam edeceklerdir (alttaki Bölüm VI bakınız). Ayrıca şu gün, dünyaya yayılmış olan yeni elektronik iletişim ağları ve bilgi teknolojisi, ulusal yaşamın geleneksel biçimlerini ve kaynaklarını, etkilerini ve tesirlerini güçlendirerek yoğunlaştırır ve ayağa kaldırır. Bu ağlar, yerinde bir şekilde daha önce belirtilen, 'başta dil olmak üzere, ortak kültürel özellikleri paylaşan topluluk üyeleri arasında daha yoğun ve daha şiddetli bir etkileşimi mümkün kılar'; bu 'etnik toplulukların ve onların ulusalcılıklarının' yeniden ortaya çıkışına yenilenmiş bir dürtü sağlar (Smith, 1990:175).

Ayrıca şüpheciler yeni iletişim sistemlerinin, uzak olan ötekine erişimi sağlayabilirken aynı zamanda bilincin, yani değer yönelimlerindeki ve yaşam biçimlerindeki inanılmaz çeşitliliğin farkında olmayı ortaya çıkardığını iddia eder (bkz. Gilroy 1987, Robins 1991, Massey ve Jess 1995). Bu bilinç, kültürel anlayışı geliştirebilmesine rağmen çoğu kez farklı olmanın ve kişisel olmanın vurgulanmasına, kültürel hayatın daha da parçalanmasına sebep olur. Yalnız Salman Rushdie olayının açıkça gösterdiği gibi, 'öteki'nin bilinci katiyen özneler arası fikir birliğini garanti etmez (bkz. Parekh 1989). Dahası, yeni iletişim sanayileri, kendi dillerini, özgül bir değerler ve tüketim kalıpları kümesini oluşturabilmesine rağmen halkların yaşamlarını ve kültürlerini ifade ettikleri diller ve söylemler çokluğu ile karşılaşırlar (J.B. Thompson 1990: 313ff). Sınırlar boyunca dolup taşan, kültürel şirketlerin oluşturduğu kitle-piyasasının muazzam çokluktaki ürünleri, ABD ve Batı toplumları kökenlidir. Fakat eldeki kanıt, şüphecilere göre, ulusal (yerel) kültürlerin gayet var olduğunu göstermektedir; birçok devletteki ulusal kurumlar, kamusal hayatta hala merkezi bir yer işgal etmektedirler, ulusal radyo ve televizyon yayınları dikkate değer bir dinleyici kitlesine hitap etmektedir; basının örgütlenmesi ve haberlerin verilişi güçlü ulusal köklere sahiptir, yabancı kültürel ürünler ulusal izleyiciler tarafından daima kendilerine özgü bir şekilde okunur ve yeniden yorumlanır (Miller 1992, Liebes ve Katz 1993, J.B. Thompson 1995).

Son olarak, ulusal kültürün savunucuları ortak bir küresel hafıza havuzu, ortak bir küresel düşünme faaliyeti, halkların içinde ve dolayımıyla bütünleşebileceği ortak bir 'evrensel tarih' olmadığını belirtirler. Hayatta kalmak için mücadele etmek zorunda olan, yeni herhangi bir küresel bilinç dolayımıyla var olan, sadece türlü türlü siyasal anlam ve sistem kümeleri vardır (bkz. Bozeman). Etnik-tarihlerin derin kökleri ve çoğu kez yeniden moda olan halleri verili olarak alınırsa bu sürpriz olmayacaktır. Dünya çapındaki muazzam bilgi, imaj ve insan akışına rağmen, bir evrensel veya küresel kültürün oluşumuna ve ulusalcılığın siyasal belirginliğinde bir düşüşe dair pek az işaret mevcuttur.

Kültürel Küreselleşme

Küreselleşmeciler yukarıdaki konuların çoğuna, 'ulusal sorunun' önemini katiyen yadsımamalarına rağmen itiraz ederler. Çoğu kez vurguladıkları noktalar arasında, ulusalcı kültürlerin inşa edilmiş doğası bulunur. Eğer bu kültürler, birçoğunun fark etmek istediğinden daha yakın bir dönemde yaratılmış ve ulus-devletlerin ön plana geçtiği bir dünya için geliştirilmiş iseler, o zaman küresel çağda ne değişmez ne de kaçınılmaz olurlardı. Ulusalcılık, belki özünde bile, modern devletin gelişimi ve pekişmesi için işlevsel olabilirdi fakat bugün ulus-devletin yetki alanından kaçan ekonomik, toplumsal ve birçok siyasal gücün olduğu bir dünya ile arası bozuktur.

Birçok halkın kimliğinin sık sık değişmesinin ne kadar yavaş olduğu ve birçok halkın hayatlarını şekillendiren güçler üzerinde (tekrar) kontrol sağla-

dıklarını hissetmek için duydukları güçlü arzu verili alınırsa, ulusal kimlik siyasetinin karmaşıklığı küreselleşmecilerin kabul ettiği gibi sürüp gidecektir. Fakat, böyle bir siyaset, bölgesel ve küresel görüngü üzerinde siyasal kontrol ve denetlenebilirlik yaratmayacaktır, ta ki kültürel ulusalcılık -halkların yaşamlarına temel oluşturan kavramsal, ayırt edilebilir ve sembolik kaynaklar-, münhasır olan ulusal kimliğin siyasal önceliğinin öne sürülmesi ve ulusal çıkarlar arasında bir ayrım yapılana kadar. Sonraki, bölgesel ve küresel işbirliği olmaksızın aranılan birçok kamusal malın ve değerin dağıtımını gerçekleştiremez. Çakışan kader toplulukları ve çok tabakalı siyaset (yerel, ulusal, bölgesel ve küresel) ile belirtilen daha küresel bir dönemin siyasal mücadelelerinde kendine, eninde sonunda yer bulabilecek olan sadece küresel olan siyasal bir bakış açısıdır. Böylesi bir bakış açısının ortaya çıkabileceğine inanmak için herhangi bir sebep var mı? Küreselleşmecilerin iddia ettiğine göre, böylesi bir bakış açısının bir çok kaynağının sadece bugünkü dönemde değil modern devletin kendi tarihi içinde örnekleri bulunmaktaydı.

Ulus-devletlerin ve ulusalcı projelerin yükselişi siyasal mıntıkalarca çevrelenen kültürel oluşumu ve etkileşimi yoğunlaştırırken; Avrupalı güçlerin denizaşırı yayılması, başta düzenli mekanik ulaşım ve telgraf olmak üzere ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler ile birlikte yeni kültürel küreselleşme biçimlerinin sağlamlaşmasına yardım etmiştir. Bu teknolojik ilerlemeler, Batı'nın yayılmasına, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın sonu itibarıyla ortaya çıkmış laik felsefelerin -özellikle bilim, liberalizm ve sosyalizm- yayılmasına ve gezegendeki neredeyse her toplumun kültürel bağlamını dönüştürmesine yardım etti.

Çağdaş popüler kültür, henüz buna birebir uyacak toplumsal bir etkiye sahip olmayabilir ama, küreselcilerin iddiasına göre, bugünkü küresel kültürel iletişimin sırf ölçeği, yoğunluğu, hızı ve hacmi emsalsizdir. Örneğin, kültürel ithalatların ve ihracatların değeri son birkaç on yıldan beri bir kaç kat arttı; televizyon, film ve radyo ürünlerinin ticaretinde muazzam bir genişleme mevcut; ulusal yayın sistemleri yoğunlaşan uluslararası rekabete tabi oluyor ve izlenme oranları düşüyor, iletişim kalıpları artan bir şekilde ulusal sınırları aşarken, internet kullanıcıları bağlantı figürlerini destekler bir biçimde artıyor (UNESCO 1950, 1986, 1989, OECD 1997). Radyonun, televizyonun, internetin, uydunun ve dijital teknolojilerinin yayılmasının hızlanması, anlık iletişimi mümkün kılıyor. Bilgi üzerindeki birçok ulusal kontrol etkisiz hale geliyor. Heryerde, halklar daha önce görmedikleri diğer kültürlerin değerlerinin etkisine daha açık hale gelmiştir. Hiçbir şey; farklı dille konuşuyor olduğumuz olgusu bile, fikirlerin ve kültürlerin bu akışını durduramaz. İngilizce dili o kadar baskın hale geliyor ki fikirleri ve kültürleri aktarmak için gerekli teknolojik sistemler kadar güçlü bir dilsel altyapı sağlıyor.

Ölçeğinin ötesinde, bugünkü kültürel küreselleşme için çarpıcı olan, onun ülkeler değil şirketler tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır. Şirketler, diye iddia ediyor küreselleşmeciler, devletleri ve teokrasileri kültürel küreselleşmenin merkezi üreticileri ve dağıtıcıları olmaktan çıkarıyor. Özel uluslararası ku-

rumlar, yeni değil fakat onların kitlesel etkisi yeni. Önceki dönemin haber büroları ve matbaaları, yerel ve ulusal kültürler üzerinde bugünün küresel şirketlerinin tüketim mallarının ve kültürel ürünlerinin etkisinden daha sınırlı bir etkiye sahipti.

Küreselleşmeciler için yeni küresel iletişim sistemlerinin varlığı, fiziki muhitler ve toplumsal durumlar arasındaki ilişkileri dönüştürüyor ve siyasal ve toplumsal hayatın 'durumsal coğrafya'sını daraltıyor (Meyrowitz 1985). Bu durumda, 'fiziki ortam' ve 'toplumsal durum' arasındaki geleneksel bağ kırılmıştır. Coğrafi sınırlar, bireyler ve topluluklar çok uzakta olan gelişmeleri ve olayları yaşadıkça aşılır. Dahası, yeni anlayışlar, ortaklıklar ve anlam çerçeveleri, halklar arasında doğrudan ilişki olmaksızın geliştirilir. Aslında onlar, özgül zamanlardan, yerlerden ve geleneklerden olan kimlikleri ayırmaya veya sökmeye hizmet edebilir ve 'daha az sabit veya bütünleşmiş olan' bir ayrık kimlikler çeşitliliği üreten kimlik oluşumu üzerinde 'çoğullaştırıcı bir etki'ye sahip olabilir (Hall 1992:303,309). Herkes yerel bir hayata sahipken, insanların dünyayı anlamlandırma yolları, şimdi artan bir şekilde farklı ortamlardan gelen süreçler ve gelişmeler tarafından karşılıklı olarak birbirine nüfuz etmektedir. Melez kültürler ve ulus ötesi medya şirketleri ulusal kültürler ve ulusal kimlikler içinde önemli gedikler açmıştır. Modern devletin kültürel pozisyonu sonuç olarak dönüşmüştür (krş. McLuhan 1964, Rheingold 1995).

Bilgi ve kültür üzerinde katı bir kapalı kapı siyasaları devam ettirme çabasında olan devletler, kesinlikle bu yeni iletişim süreçlerinden ve teknolojilerinden kaynaklanacak tehditler altındadır ve şu muhtemeldir ki sosyo-ekonomik hayatın heryerdeki yönetimi de onlar tarafından dönüştürülecektir. Kültürel akışlar, ulusal kimlik siyasetini ve genel olarak kimlik siyasetini dönüştürüyor. Bu gelişmeler bazı küreselciler tarafından ulus-devlete yani 'benim ülkem doğru ya da yanlış' anlayışına, bağlılığı aşan yeni bir küresel aidiyet ve zarar görülebilirlik durumu yaratma olarak yorumladılar (bkz. örneğin, Falk 1995b). Bu sonraki iddianın haklı gerekçesi; tartışılagelen, doğal kaynakların ve çevrenin korunması, hastalıklara, yetersiz sağlık hizmetine ve yoksulluğa çözüm bulunması gibi açık bölgesel ve küresel amaçları olan ulus-ötesi toplumsal hareketlerin gelişimini de içeren birçok süreç ve güç içinde bulunabilir (Ekins 1992). Yeryüzünün Dostları (Friends of Earth) ve Greenpeace (Yeşil Barış) gibi gruplar başarılarının belli bir kısmını, uğraşmak istedikleri problemlerin bölgeler ve uluslar boyunca karşılıklı bağlı olma durumunu gösterebilmekteki başarılarından elde etmişlerdir. Buna ek olarak, uluslararası ve ulus ötesi konulara odaklanan aktörlerin, temsilcilerin ve kurumların bölgesel siyasal örgütlerden BM'ye kadar birlikteliği, artan bir küresel bilince daha başka bir örneğin varlığına gönderme yapar. Son olarak, insan haklarının, halkların bütünlüğünden ve saygınlığından koparılamayacak oluşuna bağlılık -uluslararası hukuk çerçevesince korunan ve Uluslararası Af Örgütü gibi ulus-ötesi gruplarca müdafâa edilen haklar- ortaya çıkan 'küresel bilince' ek bir destek oluşturur. Bu faktörler, aynı zamanda belirtilen, henüz

oluşmakta olan bir 'küresel sivil toplum'un kültürel temellerini temsil eder (Falk 1995b, Kaldor 1998).

IV
Küresel Bir Ekonomi mi?

Ulusal kültürlerin kaderleri hakkında birbirleriyle rekabet halindeki iddiaların değerlendirilmesi; kısmen kültürel ötesi sistematik ve güvenilir bir kanıtın bulunmasına dair anlamların öznel sorular içerdiği gerçeği ile karmaşıklaşır. Buna karşın, ekonomik küreselleşme hakkındaki tartışma bütünüyle tam tersi bir sorundan muzdariptir: Yani, mal ticaretinden ve göçten doğrudan yabancı yatırıma ve çocuk emeğine kadar farklı küresel eğilimler hakkındaki veri kaynaklarında bir çokluğun var olması. 'Katı' kanıtlara başvurmalar, rekabet halindeki iddialar hakkındaki nihai yargıların temelini oluşturmaya çalıştıkça, bu [veri kaynağındaki çokluk, ç.n.] zaman zaman, tartışmaya sahte bir nesnellik katar. Uygulamada, tartışma mevcut kanıtın geçerliliği ve farklı türlerdeki verinin değeri hakkında çatışan değerlendirmeler etrafında döndüğü kadar, tartışma teorik yorumlar meselesi etrafında da gerçekleşmiştir.

Ekonomik küreselleşme hakkındaki tartışma, iktisadi ve toplumsal analizlerin tüm ana geleneklerini kapsayan katkılarla birlikte muazzam bir literatür üretmiş olsa da tartışmanın kritik noktaları dört temel soru etrafında öbekleşmektedir. Basitçe söylersek, bu şunları kapsar:

- Ekonomik faaliyetin küreselleşiyor olduğunu gösteren kanıtların geldiği boyutu
- 'Üçüncü endüstriyel devrim' ile yürütülen küresel kapitalizmin yeni bir biçiminin tüm dünyayı etkisi altına alıp almadığını
- Ekonomik küreselleşmenin tam ve etkili ulusal ve uluslararası yönetişime ne kadar tabi olduğunu ve
- Küresel rekabetin ulusal ekonomi stratejisinin ve refah devletinin sonu anlamına gelip gelmediğini.

Bu dört soru hem küreselleşmecilerin hem de şüphecilerin zihnini meşgul etmektedir. Ekonomik küreselleşmeye ilişkin tarihsel kanıtlar, baskın olan kapitalist birikim rejimi, çağdaş ekonomik yönetişimin etkililiği, biçimleri ve ulusun ekonomik bağımsızlığının ve egemenliğinin sağlamlığı hakkında eleştirel bir diyalog imkanı sağlanmıştır.

Ulusal Ekonomilerin Sebatı

Şüpheci pozisyon, çağdaş küresel ekonomik eğilimlerin ihtiyatlı bir yorumunu yansıtır. Şüpheciler, tamamen küresel bir ekonomiden ziyade tarihsel terimlerle yargılandığında bugünkü dünya ekonomisinin bütünleşmiş olmaktan çok uzak olduğu iddiasındadırlar. 1890-1914 arası 'güzel çağ' dönemine kıyasla, bugünkü durum hem hacim olarak hem de ticaret, sermaye ve

göçmen akışlarının coğrafi ölçeği bakımından çok daha az bir düzeydedir (Gordon 1988, Weiss 1998, Hirst ve Thompson 1999). Bugün dünyanın belli başlı ekonomileri arasındaki toplam sermaye akışı, görülmediği kadar çok olsa da onların arasındaki sermayenin net gerçek akışı dikkate değer bir şekilde yirminci yüzyılın başında olduğundan daha azdır (Zevin 1992). Bu ekonomilerin birçoğu günümüzde geçmişte olduğundan daha az ticarete açıktır ve bu aynı zamanda birçok gelişmekte olan ülke için de böyledir (Hoogvelt 1997, Hirst ve Thompson 1999). Buna ek olarak, on dokuzuncu yüzyıldaki göçün dünya genelindeki ölçeği, bugünkü durumu muazzam bir büyüklük farkıyla geride bırakmıştır (Hirst ve Thompson 1999). Tüm bu açılardan, çağdaş dünya ekonomisi on dokuzuncu yüzyıldaki halinden önemli ölçüde daha az açık ve daha az küreselleşmiş durumdadır. Bugünkü dünya aynı zamanda, diyor şüpheciler, önemli ölçüde daha az bütünleşmiştir.

Eğer ekonomik küreselleşme, ulusal sınırları aşan ekonomik faaliyetin mevcut örgütlenmesi gibi ayrık ulusal ekonomilerin bütünleşmesi olarak anlaşılıyorsa, o zaman küresel bir ekonominin ortaya çıkıyor olduğu söylenebilir. Teorik olarak, küreselleşmiş bir ekonomi içinde, başat iktisadi değişkenlerin (üretim, fiyatlar, ücretler ve faiz oranları) gerçek değerleri küresel rekabete göre ayarlandıkça, dünya piyasasındaki güçler ulusal ekonomik koşullar üzerinde söz sahibi olurlar. Tıpkı, yerel ekonomilerin ulusal ekonomiler içinde eriyip gitmeleri gibi, diye öne sürüyor şüpheciler; ekonomik küreselleşmenin gerçek testi, dünyadaki eğilimlerin küresel bir ekonomik bütünleşme örüntüsünü onaylayıp onaylamadığı ile olur, yani tek bir küresel ekonominin varlığının onaylanıp onaylanmadığı ile (Hirst ve Thompson 1999). Bu hususlaki kanıt, iddia ediliyor ki, birçok küreselleşmecinin abartılı iddialarına çok da yaklaşmıyor. OECD devletleri arasında bile, kuşku götürmez bir şekilde en çok bütünleşmiş ekonomiler, çağdaş eğilimler sadece sınırlı derecede bir ekonomik ve mali bütünleşmenin olduğunu göstermektedir (Feldstein ve Horioka 1980, Neal 1985, Zevin 1992, Jones 1995, Garrett 1998). Ne finans, teknoloji, emek ne de üretim hususlarındaki kanıtlar, tek bir küresel ekonominin varlığını ya da ortaya çıktığını kanıtlamakta başarılı olmamışlardır (Hirst ve Thompson 1999). Çokuluslu şirketler bile 'başıboş sermaye' denen popüler görünümlerin tam tersine, genel olarak ulusal ve yerel ekonomilere tutsaktır (Tyson 1991, Ruigrok ve Tulder 1995).

Küreselleşmecilerin tersine, şüpheciler yakın zamandaki eğilimleri ekonomik faaliyetin dikkate değer ama tarihsel olarak eşsiz olmayan bir uluslararasılaşmasının bir kanıtı olarak yani ayrı ulusal ekonomiler arasındaki bağların yoğunlaşması olarak yorumlarlar. Uluslararasılaşma, ulusal veya yerel olan kamusal veya özel oluşumlar tarafından yönetilen çağdaş ekonomik ve mali faaliyetlerin, genelde ulusal olan örgütlenmesinin ve düzenlenmesinin yerini almaktan ziyade onları tamamlar. Tüm iktisat ilkesel olarak ulusal veya yerel olarak değerlendirilir. Uluslararasılaşmaya yönelik eğilimler dikkatli bir incelemeye tabi tutulursa bile; belli başlı OECD devletleri arasındaki ticaret, sermaye ve teknoloji akışlarının dünyanın geri kalanını dışlayarak

yoğunlaştığı ortaya çıkar. Hoogvelt'ın (1997, 2001) belirttiği gibi, savaş-sonrası dönemde (1950-1995), gelişmekte olan ülkelerin dünya ihracatındaki payı %33'ten % 27.7'ye ve dışarıya olan yabancı yatırımlardaki payı ve %50'den %16.5'a düştü. Dünyanın ekonomik faaliyetinin yapısında, OECD ülkelerinin ve onlar arasındaki bağların hâkimiyeti söz konusudur (ve artmaktadır) (Jones 1995). İnsanlığın geniş bir kesiminden kat kat daha fazlası, sözde küresel piyasadan dışlanmış haldedir; Kuzey ile Güney arasında artan bir gedik vardır.

Bütünleşmiş küresel bir ekonomiden uzak bir durumda, şüpheci analiz, dünyanın ekonomik faaliyetinin, kendi içlerinde bir merkezi ve çevresi bulunan üç merkez blok, yani Avrupa, Asya-Pasifik ve Amerika kıtası içinde artan bir şekilde yoğunlaştığını onaylar. Dünya ekonomisinin bu troykalaşması, aralarında var olacak bütünleşme pahasına her bir üç blok içinde, ekonomik ve mali karşılıklı bağımlılığa yönelik artan bir eğilim ile düşünülür (Lloyd 1992, Hirst ve Thompson 1999). Ekonomik faaliyetin bu artan bölgeselleşmesi, APEC, NAFTA, MERCOSUR, ASEAN ve AB gibi resmi yapıların gelişimi ile çok uluslu şirketlerin, ulusal firmaların bölgesel üretim ve pazarlama stratejileri daha ileri örneklerdir (G. Thompson 1998a). Özellikle 'güzel çağ' dönemiyle kıyaslandığında ekonomik bir küreselleşme dönemi olmaktan çok uzak bir biçimde, bugünkü dünya ekonomisi; ulusal olan ekonomik rekabetin ve ekonomik mücadelenin nüfuzlu merkantilist güçlerinin hâkim olduğu bir bölgesel ekonomik alanlar çokluğuyla artan bir şekilde katmanlaşmış yapı olarak tanımlanır (Hart 1992, Sandholtz vd. 1992).

Eğer şüpheci argüman küreselleşmiş bir ekonomi kanıtını ciddiye almayı reddederse, yeni oluşan bir küresel kapitalizmin varlığı ile tanımlanan şimdiki döneme ait önerme de eşit bir şekilde önemli hale gelir. Kapitalizmin, devlet sosyalizmini takiben 'kasabadaki tek ekonomik oyun' olduğunu veya sermayenin kendisinin önemli bir şekilde uluslararası olarak daha hareketli bir hale geldiğini görmezden gelmeyerek böyle gelişmelerin ulusal kapitalizmleri aşan ve eriten yeni bir küreselleşmiş ('turbo') kapitalizmin kanıtı oldukları yollu bir okuma yapılmaması iddia edilmektedir (Callinicos vd. 1994, Ruigrok ve Tulder 1995, Boyer ve Drache 1996, Hirst ve Thompson 1999). Diğer taraftan, Avrupa sosyal-demokrat karma ekonomisi, Amerikan neo-liberal projesi ve Doğu Asya'nın kalkınmacı devleti gibi modeller üzerinde farklı kapitalist toplumsal biçimler gelişmeye devam etmektedir (Wade 1990). En güçlü destekçilerinin büyük amaçlarına rağmen, 1990'ların neo-liberal gelgiti ne bunlar arasında hakiki ve sahici bir örtüşmeyi zorlamış, ne de onların rakipleri üzerinde ciddi bir zafer iddiasında bulunmuştur (Scharpf 1991, Hart 1992). 'Tarihin sonu', bu bağlamda, kısa ömürlü olmuştur. George Soros ve Bill Gates gibi şirket imparatorluklarının temsilcilerinde somut anlamını bulan küresel kapitalizm fikri, muazzam bir popüler çekiciliğe sahip olabilir ama nihai olarak, mevcut kapitalist biçimlerin çeşitliliğini ve tüm sermayenin farklı ulusal kapitalist yapılardaki köklülüğünü görmezden geldiği için tatminkâr olmayan ve eksik bir kavramdır.

New York ve Londra'daki döviz alış-satış odalarının görüntüleri, sermayenin özünde 'başıboş' olduğu fikrini güçlendirse de gerçekte üretimden, araştırmadan, ve kalkınmadan ticaret ve tüketime kadar tüm ekonomik ve mali faaliyetin bir yerlerde gerçekleşmesi gerektiğini gösterir, şüphecilere göre. 'Coğrafyanın sonu'ndan bahsetmek; mevki ve mekânın, refahın ve ekonomik gücün dağılımında böylesi can alıcı belirleyiciler olduğu bir zamanda ciddi bir abartıdır. Nerdeyse gerçek-zamanlı iletişiminin olduğu bir dünyada, şirket sermayesinin ve küçük firmaların bile muazzam hareketlilik olanağına sahip olduklarını kabuk etsek bile, şirketlerin kaderi, büyük veya küçük, temelde halâ yerel ve ulusal rekabetçi çıkar ve ekonomik koşullar tarafından belirlenmektedir (Porter 1990, Ruigrok ve Tulder 1995, G. Thompson 1998b). En önemli çok uluslu şirketler arasında bile, üretim ve satış güçlü bir şekilde bölgesel olarak yoğunlaşmaya meyilli iken, rekabetçi avantajlar büyük ölçüde bağlı oldukları ulusal gelişim sistemlerine bağlıdır. (Ruigrok ve Tulder 1995, Thompson ve Allen 1997). Aslında, süregiden başarılarının ve kimliklerinin can alıcı muhtevası, ana merkezleri olduğu için çokuluslular, 'uluslararası faaliyetleri olan ulusal şirketlerden çok az fazladır (Hu 1992) - British Airways'in önemini, daimi yolcularının (İngiliz asıllı olmayanların çoğunlukta olduğu) uçağın gövdesine yapıştırılan Birleşik Krallık bayrağı yerine küresel imajlar kullanılması yönlü uyarıları ile karşılaşınca bedelini ödeyerek öğrendiği husus. Ayrıca, dünyanın en büyük şirketlerini gösteren Fortune 500 listesine şöyle bir bakış bunu doğrular, çünkü çok azının merkez bürosu ABD, Birleşik Krallık, Almanya veya Japonya dışındadır. Aslında, listenin daha yakından incelenmesi, Amerikan iş dünyasının diğerleri üzerinde uluslararasılaşmasına uygun bir örtü olan küresel kapitalizm 'mitini' ortaya çıkarmaktadır (Callinicos vd. 1994, Burbach vd 1994). Hükümetler, veya en azından en güçlüleri, bu nedenle ÇUŞ'lar ile dikkate değer bir pazarlık gücünü ellerinde bulundururlar çünkü, onlar en önemli ulusal ekonomik kaynaklara erişimi kontrol ederler.

Şüpheci argüman 'başıboş sermaye' fikrini reddetmekle, Kuzey ile Güney arasında ortaya çıkan yeni bir karşılıklı bağımlılık örüntüsü olduğu önerisini zayıflatır. Şüpheciler OECD ekonomilerinde gerçekleşen sanayiden kaçışın, üretici şirketlerin ve mesleklerin, ücret oranlarının daha düşük ve düzenleyici mekanizmaların çok daha az sert olduğu gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere ihracının öncelikli sonucu olduğu yönünde popüler bir inanç olduğunu kabul eder. Kuzey ve Güney arasındaki bu karşılıklı bağımlılık, bazıları tarafından gelişmekte olan ekonomilerin hammadde üretiminden mamûl mal üretimine geçiş yaşarken OECD ekonomilerinin de mamul üretimden hizmet üretimine geçtiği yeni bir uluslararası işbölümü olarak tanımlanıyor. Fakat, Doğu Asya deneyiminden aşırı genellemeler yapılırken şüphecilerin sunduğu mevcut kanıt böyle çarpıcı bir kayışın olmadığı yönünde (Callinicos vd 1994, Hirst ve Thompson 1996). Dünyanın yoksul ekonomilerinin çoğunluğu, birincil ürün ihracatına bel bağlamış durumda iken OECD ekonomileri mamûl mal ticaretindeki üstünlüğü korumaktadır (Hirst ve Thompson 1999). Sana-

yiden kaçışın nedenleri dış ticaretin etkilerine, özellikle gelişmekte olan ülkelerden ucuz ihracata kadar götürülemez ancak OECD ekonomileri içinde emek piyasası koşullarındaki değişimlerin ve teknolojik değişimlerin sonucu olabilir (Rowthorn ve Wells 1987, Krugman 1994, 1995). Uluslararası iş bölümündeki değişimleri abartarak, dünya ekonomisinde derinden seyreden devamlılıkları ciddi bir şekilde gözden kaçırma riski bulunmaktadır. Uluslararasılaşma ve bölgeselleşmeye rağmen dünya ekonomisi içinde gelişmekte olan ülkelerin konumu ve rolü tüm geçen yüzyıl boyunca yaşanandan önemsiz değişimler sergilemiştir (Gordon 1988). Şimdiki uluslararası işbölümü Marx'ın derhal teşhis edeceği bir durumdadır.

Eğer uluslararası iş bölümü sadece marjinal olarak değişmiş olsaydı dünya ekonomisinin yönetişimi de değişirdi. 1945 sonrası dönem uluslararası ekonominin yönetişiminde önemli kurumsal yeniliklere tanık olmasına rağmen, özellikle çok taraflı ekonomik izleme ve denetleme sisteminin yaratılması -Bretton Woods rejimi- ABD'nin faaliyetleri, dünyanın tek başına en geniş ekonomik ajanı olarak, dünya ekonomisinin pürüzsüz bir şekilde işlemesi için kritik bir öneme sahip olmuştur. Aslında, dünya ekonomisinin yönetişimi, 1997-98 Doğu Asya yıkımının çarpıcı bir şekilde gösterdiği gibi, hala, özellikle kriz zamanlarında en güçlü devletlerin, sistemi kontrol etme istekliliğine bağlıdır. Yine de en istikrarlı zamanlarda bile, ekonomik olarak en güçlü devletlerin çıkarları ve tercihleri, G7 hükümetlerinin faaliyetleri üstün gelir. Şüpheciler ekonomik çok taraflılık, uluslararası ekonomi yönetişiminin kurallarını yeniden yazmadı iddiasında bulunuyor; çünkü o [çok taraflılık, ç.n.] güçlünün kozunun söktüğü bir alandır: Rekabet halindeki ulusal çıkarların nihai olarak ulusal iktidarların uygulanması ve hükümetler arası pazarlık yoluyla çözüldüğü bir alan (Gilpin 1987, Sandholtz vd. 1992, Kapstein 1994). Bu bağlamda, çok taraflı kurumlar, devletlerin -ve en güçlü devletlerin de- kurumları olarak algılanmak zorundadır.

Tabii ki, dünya ekonomisinin yönetişiminin artan uluslararasılaşmaya ve özellikle bölgeselleşmeye yanıt olarak hiç değişmemiş olduğu şüpheci argümanın bir parçası değildir (Hirst ve Thompson 1999). Bilakis, dünya ekonomisinin gardiyanlarının Doğu Asya yıkımı sonrasında karşılaştığı, en sıkboğaz eden mevzu, Bretton Woods sisteminin nasıl reform edileceğine ve güçlendirileceğine dair güçlü bir bilincin oluşmasıdır (Kapstein 1994, Hirst ve Thompson 1999). Ayrıca DTÖ gibi çok taraflı yapıların, kural koyan faaliyetleri ile AB gibi bölgesel yapılar, arasında artan gerilimlerin bir farkındalığı mevcuttur. Çevreden gıda üretimine yeni konular da yönetişim gündeminde yerlerini almaya başlamışlardır. Bunların çoğu son derece siyasallaşmıştır çünkü onlar modern devlet olmanın tam merkezinde olan, devletlerin egemenlik alanlarına derinlemesine giren konulardır.

Yine de şüphecilerin inandığı gibi, ulusal hükümetler dünya ekonomisinin yönetişiminde merkezi konumdadırlar; çünkü onlar tek başlarına ekonomik faaliyetin düzenlenmesi için resmi siyasal otoriteye sahiplerdir. Çoğu devlet ulusal iktisadi kalkınmayı sağlamak için, farklı derecelerde, uluslarara-

sı ticaret ve finans akışlarına bel bağlamaya devam ettiği sürece, ulusal ekonomik otonomi ve egemenlik üzerindeki sınırlamalar ve kısıtlamalar özellikle demokratik devletlerde daha görünür hale gelmiştir. Tarihsel olarak yine de bu kısıtlamalar, uluslararası karşılıklı bağımlılığın çok daha yoğun olduğu önceki dönemden, önceden de belirtildiği gibi, daha fazla değildi. Paradoksal olarak, 'güzel çağ', özellikle ulus-devletlerin ve ulusal ekonomilerin oluşturduğu bir dönem olmuştur (Gilpin, 1981, Krasner 1993). Böylelikle, çağdaş koşullar ulusal egemenliğe ve otonomiye yönelik bir tehdit taşımaz. Ekonomik karşılıklı bağımlılığın, zorunlu olarak ulusal ekonomik otonomi veya egemenliği aşındırmasından çok uzak bir şekilde, birçok devletin ulusal kapasitesini geliştirmiş olduğu iddia edilebilir. Küresel piyasalara açık olma durumu, birçok iktisatçının iddia ettiği gibi, sürdürülebilir ulusal ekonomik kalkınma için muazzam fırsatlar sunmaktadır. Doğu Asya 'kaplanları' deneyiminin altını çizdiği gibi, küresel piyasalar güçlü devletler ile tamamen uyumludur (Weiss 1998). Ancak devlet egemenliğinin uluslararasılaşma tarafından önemli bir şekilde tehlikeye atılmış göründüğü bağlamlarda bile, Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi, ulusal hükümetler, bazı şüphecilerin yorumlarına göre, dış güçler üzerindeki kontrollerini geliştirmek için kolektif hareket etme dolayımıyla egemenliklerini etkili bir şekilde bir araya getirirler. Ulusal hükümetleri dışsal ekonomik güçlerin basit bir tutsağı olarak algılamaktan ziyade, şüpheci konum, onların, küresel piyasaların en başta var olabilmesi için gerekli ulusal ve uluslararası koşulların yaratılmasındaki kritik rollerinin (özellikle en güçlü olanlarının) farkındadır. Bu bağlamda, devletler dünya ekonomisinin hem mimarları hem de tebaalarıdır.

Yine de tebaa olarak devletler dünya piyasalarının dinamiklerine veya dışsal ekonomik şoklara aynı şekilde cevap vermezler. Uluslararası mali piyasalar ve uluslararası rekabet, tüm hükümetler üzerinde benzer tarzda ekonomik disiplin empoze edebilirken, bu zorunlu olarak ulusal ekonomi stratejilerinde veya siyasalarında bir örtüşme yaratmaz. Böyle baskılar, ulusal ekonomilerin cevap verebilme kapasitesinde muazzam çeşitlilikler üreten yerli yapılar ve kurumsal düzenlemeler tarafından iletilir (Garrett ve Lange 1996, Weiss 1998). Devletler, kapitalist biçimlerin süre giden çeşitliliğinin gösterdiği gibi, fark yaratabilir ve yaratırlar. Bu özellikle, dünyanın aynı bölgeleri dâhilinde bile varolmaya devam eden önemli ulusal farklılıkların olduğu makroekonomik ve sanayi siyasası ile ilintili bir durumdur (Dore 1995, Boyer ve Drache 1996, Garrett 1998). Onlar tarafından gerçekleştirilen uluslararası mali disiplinlerin ya hükümetleri ilerici ve yeniden bölüştürücü ekonomik stratejiler uygulamaktan alıkoyduğunu ya da alternatif olarak, refah devletinin veya iyi işleyen toplumsal koruma siyasalarının yok oluşu anlamına geldiğini iddia edecek ikna edici bir kanıt da yoktur (Garrett 1996, 1998, Rieger ve Liebfried 1998, Hirst ve Thompson 1999). Ulusal olan refah harcamaları ve toplumsal koruma seviyelerinin dikkate değer bir şekilde farklılaşmaya devam ettiği olgusu, AB içinde bile, sonraki iddianın absürdlüğünü ortaya koyar. Şüphecilerin yargılarında, ulusal hükümetler genellikle dünya

ekonomisinin yönetişiminde etkili ve meşru olan tek otorite merkezi durumundadır aynı zamanda uluslararası ekonomik eş güdüm ve düzenlemenin en temel ajanıdır- 11 Eylül 2001 olaylarını müteakip artan bir biçimde yeniden ifade edilen devlet gücünün desteklediği bir durum.

Yeni Küresel Ekonomi

Varılan bu noktaya küreselleşmecilerin itibar etmesi zor gözüküyor. Zira bu nokta ulusal hükümetlerin, küresel piyasa güçlerinin ve koşullarının gelgitlerine sürekli uyum sağlamak zorunda olduğunu gözden kaçırır. Şüphecilerin kanıtlarının ve küresel ekonominin gidişatına getirdikleri yorumların aksine, küreselleşmeci görüş günümüzde yaşanan küresel ekonomik bütünleşmenin tarihsel olarak tahmin edilemez boyutuna ve büyüklüğüne işaret eder. (O'Brien 1992; Altvater and Mahnkopf 1997; Greider 1997; Rodrik 1997; Dicken 1998). Söz gelimi dünya döviz piyasalarında yaşanan günlük değişimler dünyadaki yıllık ihracat seviyelerinin altmış katından daha yüksek seyretmektedir, dünya ticaretinin boyutu ve yoğunluğu ise 'güzel çağ' dönemini çoktan aşmıştır. Çok uluslu şirketler tarafından yapılan küresel üretim dünya ihracatından hatırı sayılır ölçüde fazla olup, dünyadaki bütün önemli ekonomik bölgeleri kapsamaktadır. Göç, büyüklük olarak on dokuzuncu yüzyıldakinin altında kalsa da giderek küreselleşmektedir. Bazı istisnalar olmakla birlikte ulusal ekonomiler küresel üretim ve değişim sistemi tarafından önceki dönemlerden çok daha güçlü bir şekilde sarmalanmışken, devlet sosyalizminin çöküşünün ardından az sayıda devlet küresel ekonomik ve mali piyasaların dışında kalmaya devam etmiştir. Günümüz ekonomik küreselleşme eğilimleri, dünyanın önemli bölgeleri arasında ekonomik kaderlerin birbirine bağlandığı güçlü ve kalıcı ağların kurulmasına yol açmıştır.

Küresel ekonomi, güçlü ulusal ekonomiler kadar yekpare olmasa da küreselleşmecilere göre yaşanan eğilimler bölgeler içinde ve arasında açıkça derinleşen bir bütünleşmeye işaret etmektedir. Örneğin küresel mali piyasaların işleyişi, başlıca ekonomilerin faiz oranlarında belli bir ortak noktada buluşma eğilimi ortaya çıkarmıştır (Fukao 1993; Gagnon ve Unferth 1995). Mali bütünleşme bölge içerisindeki ekonomik krizlerin yayılma eğilimini de beraberinde getirmiştir. 1997-8'de Doğu Asya'da yaşanan ekonomik sarsıntıda da görüldüğü gibi krizler kısa sürede küresel etkiler yaratabilmektedir (Godement 1999). Mali bütünleşmenin yanı sıra çok uluslu şirketlerin etkinlikleri, ulusal ve yerel ekonomileri küresel ve bölgesel üretim ağlarıyla bütünleştirmektedir (Castells 1996; Gereffi ve Korzeniewicz 1994; Dicken 1998). Bu koşullar atında ulusal ekonomiler özerk zenginlik yaratıcı sistemler olarak faaliyette bulunmaya devam edemez, çünkü ulusal sınırlar ekonomik faaliyetlerin idaresi ve yönetimine giderek daha fazla marjinal kalmaktadır. Daha radikal küreselleşmecilerin deyişiyle bu 'sınırların olmadığı ekonomi'de yerli ve küresel ekonomik faaliyetler arasındaki ayrımın sürdürülmesi - herhangi

bir süpermarketin ürün yelpazesinden de anlaşılabileceği gibi - giderek daha zor hâle gelmektedir (Ohmae 1990).

Dolayısıyla, küreselleşmecilere göre ekonomik küreselleşmenin günümüzde geldiği aşama, dünyanın başat ekonomik bölgelerini aşan ve bütünleştiren tek bir küresel ekonomiye sahip olmasıyla önceki aşamalardan ayrılır (Geyer ve Bright 1995; Dickson 1997; Scholte 1997; Dicken 1998; Frank 1998). Yüksek ticari korumacılık ve emperyal ekonomik alanlarla tanımlanan 'güzel çağ' dönemi ile karşılaştırıldığında günümüz küresel ekonomisi çok daha açık olup, etkinlikleri Küba ve Kuzey Kore gibi 'parya' olarak nitelenen devletler dâhil bütün ülkeleri etkilemektedir (Nierop 1994). Ekonomik faaliyetlerin bölgeselleşmesi ekonomik küreselleşme pahasına gerçekleşmediği için bölgeselleşmedeki gelişmeler dünyanın rekabet eden bloklara ayrılmasına yol açmamıştır (Lloyd 1992; Anderson ve Blackhurst 1993; Anderson ve Norheim 1993). Tam tersine bölgeselcilik ulusal ekonomilerin küresel piyasalarla stratejik olarak ilişkiye geçebilecekleri mekanizmaları yaratmıştır. Bu sayede de ekonomik küreselleşmeyi büyük oranda kolaylaştırmış ve teşvik etmiştir (Gamble ve Payne 1991; Hanson 1998). Ayrıca birçok şüphecinin savunduğu üçlü egemenlik savını kabul etmek için yeterli sebep yoktur. Bu sava göre başat konumdaki üç merkez arasındaki -ABD, Japonya ve Avrupa- karşılıklı bağımlılığın artması üçlü egemenliğe yol açmaktadır (Ohmae 1990; Dunning 1993; Greider 1997; Perraton ve diğerleri 1997; Dicken 1998; Haas ve Lion 1998). Günümüz küresel ekonomisi 'güzel çağ' döneminden veya savaş sonrası Amerikan egemenliğinden farklı olarak üç büyük merkez etrafında yapılanmış olsa da bu dönem tek başına hiçbir merkezin küresel ticaretin kurallarını belirleyememesi sebebiyle ancak post-hegemonik bir düzen olarak tanımlanabilir (Gill 1992; Geyer ve Bright 1995; Amin 1996). Elbette bu düzen, ekonomik akışın - ticaret ve finans gibi - büyük bir kısmının OECD ülkeleri elinde toplanması nedeniyle oldukça tabakalaşmış bir şekilde kalmaktadır. Fakat OECD ekonomilerinin egemenliği, ekonomik küreselleşmenin dünya ekonomik etkinlik ve güç coğrafyasını değiştirmesiyle birlikte eski gücünü yitirmektedir.

Geçen birkaç on yıl boyunca, gelişmekte olan ekonomilerin dünya ihracat payları ve yabancı yatırım akışları (gerek içeriye gerek dışarıya) gözle görülür ölçüde artmıştır (Castells 1996; Dicken 1998; UNCTAD 1998a,1998c). 1990 yılında gelişmekte olan ülkelerin imal edilmiş ürünlerdeki ihracat payı dünya ihracatının % 17'sine tekabül ederken, bu oran 2000 yılında % 27 olmuştur. Aynı şekilde 2001 yılında doğrudan yabancı sermaye oranları 1986 yılına göre % 10 oranında artmış ve % 28'e ulaşmıştır (DTÖ 2002; UNCTAD 2002). Doğu Asya ve Latin Amerika'nın yeni sanayileşmekte olan ülkeleri, OECD yatırımları için önemli bir hedef bölge ve OECD ihracatları için giderek artan ölçüde kaynak konumuna gelmiştir. Mesela Sao Paulo'nun, nükteli bir ifadeyle, Almanya'nın en büyük endüstri şehri olduğu söylenir (Dicken 1998). 1990'ların sonunda dünya imalat işlerinin neredeyse yarısı gelişmekte olan ekonomilerde konuşlanırken gelişmekte olan ülkelerin

sanayileşmiş ülkelere gönderdiği ihraç mallarının yüzde 60'ını işlenmiş ürünler oluşturuyordu ki, bu oran, kırk yıldan kısa bir sürede on iki kattan fazla bir artış anlamına gelmektedir (UNPD 1998). Şüphecilerin iddia ettiği gibi günümüz ekonomik küreselleşmesi tek başına ya da esas olarak bir OECD hadisesi değildir. Aksine bütün kıtaları ve bölgeleri kapsar (UNCTAD 1998c).

Küresel ekonomi tanımı gereği kâra yönelik üretim ve piyasa prensiplerine göre düzenlenmiş kapitalist bir küresel ekonomiyi ifade eder. Birçoklarına göre, dünyanın Soğuk Savaş ile birlikte kapitalist ve sosyalist kamplara bölünmesinin dışında, tarihsel olarak -daha önce değilse de- modern zamanların başından itibaren durum zaten böyleydi (Wallerstein 1974; Braudel 1984; Fernandez-Armesto 1995; Geyer ve Bright 1995; Frank ve Gills 1996; Frank 1998). Fakat küreselleşmecilere göre günümüz küresel ekonomisini önceki dönemdekilerden ayıran kendine özgü tarihsel biçimidir. Son birkaç on yıllık dönemde küresel sistemdeki merkez ekonomiler büyük bir ekonomik yeniden-yapılanma sürecine girdiler. Bu süreç içerisinde sanayi ekonomilerinden sanayi-sonrası ekonomilere dönüştüler (Piore ve Sabel 1984; Castells 1996). Nasıl ki 20. yüzyıl sanayi kapitalizminin yayılmasına tanıklık ettiyse, bu yüzyılın sonlarında da sanayi-sonrası kapitalizm yerini almaya başladı.

Bu yeniden yapılanma ile birlikte küresel kapitalizmin biçiminde ve örgütlenişinde dramatik değişiklikler yaşandı. Yeni küresel kapitalist biçimin mekânsal örgütlenişinde ve dinamiklerinde yaşanan niteliksel değişiklik 'Küresel enformasyon kapitalizmi', 'çılgın kapitalizm', 'turbo-kapitalizm' veya 'bölgesel-üstü kapitalizm' gibi çeşitli kavramlarla karşılanmaya çalışılmıştır (Castells 1996; Greider 1997; Scholte 1997; Luttwak 1999). Daha basit bir ifadeyle, internet çağında piyasaların küreselleşmesi yerel ekonomilerin küresel rekabet koşullarına boyun eğmesini sağlarken hem üretici hem de mali sermaye ulusal ve bölgesel sınırlamaları aşmaktadır. İnternet hatlarıyla örülmüş bir dünyada Haydarabad'daki bir yazılım uzmanı Londra'daki bir yazılım işini ufak bir maliyet karşılığı yapabilir hâle gelmiştir. Bu yeni küresel kapitalizme ait dinamiklerin içten içe dayattığı zorunluluk, stratejik ekonomik faaliyetlerin ulus dışı hale gelmesidir.

Yeni küresel kapitalist organizasyonun merkezinde çokuluslu şirketler yer almaktadır. 2001 yılında yaklaşık olarak 65.000 civarında çokuluslu şirket ve bu şirketlerin 850.000 yabancı bayisi dünya genelinde 18,5 trilyon Dolar değerinde ürün ve hizmet pazarlamıştır (UNCTAD 2002). Bugün ulus-ötesi üretim küresel ihracatın (7,4 trilyon $) çok üzerinde olup ürün ve hizmetlerin yurtdışında pazarlanması için asıl araç haline gelmiştir. ÇUŞ bazı hesaplara göre dünya üretiminin en az yüzde 20'sine, GSMH'nın yüzde 11'ine - bu rakam 1990 yılında 7'ydi-, 54 milyon doğrudan işe ve dünya ticaretinin yüzde 70'ine denk gelmektedir (Perraton ve diğerleri 1997; UNCTAD 2002). Ekonomik faaliyetleri bölgeler içinde ve arasında bütünleştiren ve yeniden düzenleyen bu şirketler, ham maddeden finans ve imalata kadar küresel eko-

nominin her alanına yayılmış durumdadır. (Gills 1995; Castells 1996; Amin 1997). Finans sektöründe ise çok-uluslu bankalar küresel ekonomi dâhilindeki para ve kredilerin düzenlenmesi ve idaresi açısından oynadıkları kritik rol sayesinde küresel mali piyasanın temel aktörleri haline gelmişlerdir (Walters 1993; Germain 1997). Küreselleşmecilere göre günümüz küresel ekonomisinde ekonomik gücün ve kaynakların örgütlenmesi, konumlanması ve dağıtımında belirleyici etkiye sahip olanlar devletler değil küresel şirketlerin sermayesidir.

Küreselleşmecilerin bir diğer iddiası da çok uluslu örgütlerle birlikte ortaya çıkan yeni bir küresel iş bölümünün günümüz ekonomik küreselleşmesinin yeni biçimlerine eşlik ettiğidir (Johnson ve diğerleri 1995; Hoogvelt 1997). OECD ekonomilerinin yeniden yapılanma (sanayisizleşme) süreci, imalat ürünleri üretiminin çok uluslular tarafından yeni sanayileşmekte ya da dönüşüm içinde olan Asya, Latin Amerika ve Doğu Avrupa ekonomilerine taşınmasıyla doğrudan ilişkilidir (Reich 1991; Wood 1994; Rodrik 1997). Yeni sanayileşmekte olan ülkeler bir yandan dünya ihracatının büyük bir bölümünü gerçekleştirmekte, diğer yandan da uluslararası üretim ağlarıyla bütünleşerek metropolit merkezlerdeki firmaların hem uzantıları hem de rakipleri haline gelmektedir. Bu bağlamda küreselleşme, gelişmekte olan ülkeleri kaybeden ve kazananlar biçiminde net bir ayrıma sürüklemektedir. Küresel üretim ile bütünleşmiş olan toplulukların ve yerelliklerin ödüllendirildiği, diğerlerinin ise ancak hayatta kalabildiği bir ortamda, böyle bir yeniden-yapılanma hem Kuzey'de hem de Güney'de kendisini göstermektedir. Dolayısıyla günümüz küreselleşmesi bir yandan seçkinler için -ulusal, bölgesel ve küresel anlamda- giderek tektipleşen bir dünyayı beraberinde getirirken; diğer yandan, küresel işgücü gerek zengin gerekse yoksul ülkeler için aynı şekilde eşitsiz olarak dağıldığı için, kazananlar ve kaybedenler biçiminde bölünmüş uluslar ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşmecilere göre uluslararası işbölümündeki eski Kuzey-Güney ayrımı yerini yeni bir küresel işbölümüne bırakmaktadır. Bu küresel işbölümü hem sanayi-sonrası hem de sanayileşen ekonomilerde bölgeler arası ekonomik ilişkilerin yeniden-yapılanmasını, yeni zenginlik ve eşitsizlik biçimlerini ortaya çıkmasını içerir (Reich 1991; Amin 1997; Hoogvelt 1997; Rodrik 1997; Castells 1998; Dicken 1998).

Bu yeni düzenin temel çelişkilerinden biri, yönetişim ile ilgilidir. Ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi bir yandan bunların ulus devletlerce düzenlenememesi sonucunu yaratırken, aynı zamanda küresel ekonomi yönetiminde çok-taraflı kurumların ancak sınırlı bir otoriteye sahip olmasına yol açar. Bunun temel nedeni ulusal egemenliklerini ön planda tutan ulus-devletlerin bu kurumlara hakiki bir güç vermeyi reddetmesidir (Zürn 1995). Bazı radikal küreselleşmecilere göre bu koşullar altında dünya piyasalarının siyasî düzenlemelerden etkin bir şekilde kaçabilmesi sonucunda ekonomik küreselleşmenin 'kontrolden çıkmış bir dünya' yaratma tehlikesi söz konusudur (Giddens 1999). Bu yüzden hükümetlerin ekonomik küreselleşmenin güçlerine ayak uydurmaktan başka gerçek bir seçenekleri yoktur (Amin

1996; Cox 1997). Küresel ekonomi yönetiminin mevcut çok taraflı kurumları -özellikle de IMF, Dünya Bankası ve DTÖ- küresel piyasa güçlerinin ulusal ekonomik hayat üzerindeki etkisini artıran ve derinleştiren programları sürdürdükleri ve savundukları ölçüde küresel sermayenin ve G7 devletlerinin vekili haline gelmişlerdir (Gill 1995; Korten 1995; Cox 1996). Küresel ekonominin yönetim yapıları genellikle ekonomik küreselleşmenin gücünü beslemek ve yeniden üretmek için faaliyet gösterirken, bir yandan da yeni oluşan bu 'küresel piyasa uygarlığı'nı disiplin altına almaya çalışır (Gill 1995; Korten 1995; Burbach ve diğerleri 1997; Hoogvelt 1997; Scholte 1997).

Radikal küreselleşmeci pozisyonun birçok ilkesini kabul etmelerine rağmen, bazıları küresel ekonominin yönetim yapılarının küresel sermayeden ve/veya G7 devletlerinden hatırı sayılır ölçüde özerk olduğu görüşündedirler (Rosenau 1990; Shaw 1994; Shall 1995; Cortell ve Davies 1996; Castells 1997; Hasenclever ve diğerleri 1997; Milner 1997; Herod ve diğerleri 1998). Bu yazarlara göre, çok taraflı kurumlar, daha güçsüz devletler ve ulus ötesi sivil toplum temsilcilerinin ekonomik küreselleşmeyi sorguladığı önemli alanlar haline gelmektedir. Bu kurumların karar ve amaçları zaman zaman G7 ülkeleri ve küresel sermayeninkiler ile ters düşmektedir. Ayrıca çok taraflı kurumların siyasi dinamikleri, örneğin karşılıklı rızaya dayalı karar alma yöntemleriyle, güç kontrolü için aracılık etmektedir. Bu kurumlar, hâkim devletlerin ve sosyal güçlerin sadece aracı olmanın ötesine geçerler (Keohane 1984, 1998; Ruggie 1993a; Hasenclever ve diğerleri 1997; Roberts 1998). Bu küresel kurumların yanı sıra MERCUSOR ve AB'nin de içinde bulunduğu buna paralel bir bölgesel kurumlar topluluğu bulunmaktadır. Bu grup, ortaya yeni çıkmakta olan çok katmanlı ekonomik yönetimin diğer ayağını oluşturur (Rosenau 1990, 1997; Ruggie 1993b). Bu sistemin yarıkları içerisinde yeni oluşmakta olan bir ulus-ötesi sivil toplum yer alır. Bu ulus ötesi sivil toplum -Uluslararası Ticaret Odası'ndan Jübile 2000 kampanyalarına kadar- ekonomik küreselleşmenin temsilcilerini desteklemeyi, sorgulamayı ve onlardan hesap sormayı amaçlar (Falk 1987;Ekins 1992; Scholte 1993; Burbach ve diğerleri 1997; Castells 1997; Rosenau 1997). Bu açıdan küresel ekonomik yönetimin politikası şüphecilerin iddia ettiğinden çok daha çoğulcudur. Çünkü küresel ve bölgesel kurumlar önemli ölçüde bağımsız otoriteye sahiptir. Ekonomik küreselleşmeye, siyasal etkinliğin de küreselleşmesine bağlı olarak, siyasi otoritenin önemli ölçüde uluslararasılaşması eşlik eder.

Ulusal hükümetler bu çok katmanlı ekonomik yönetişim sistemine derinden eklemlenmiş oldukları için, sahip oldukları güç ve roller halen büyük ölçüde ekonomik küreselleşme tarafından belirlenmektedir (Reich 1991; Ohmae 1995; Sassen 1996; Rosenau 1997). Kimi hararetli küreselleşmeciler ulus-devletleri 'ekonomik örgütlenme ve düzenlemelerin geçişken bir biçimi' olarak görmektedir. Onlara göre küresel piyasalar çağında ulus-devletlerin kendi ulusal ekonomilerini etkin olarak idare etmesi ya da düzenlemesi artık mümkün değildir (Ohmae 1995). Küresel mali piyasaların kısıtlamaları ile hareket hâlindeki üretici sermayenin sunduğu çıkış seçenekleri arasında sıkı-

şıp kalan ulusal hükümetler, mali disiplin, sınırlı yönetim ve sağlam ekonomik idareyi teşvik eden ve giderek birbirine benzeyen (neoliberal) ekonomik stratejileri benimsemek zorunda kalmaktadır (Gill 1995; Strange 1996; Amin 1997; Greider 1997; Hoogvelt 1997; Scholte 1997; Yergin ve Stanislaw 1998; Luttwak 1999). Küresel rekabetin kızışmasıyla birlikte hükümetlerin iç piyasadaki rekabetçi konuma zarar vermeden veya çok gerekli olan yabancı yatırımlardan vazgeçmeden mevcut sosyal koruma ve refah devleti programlarını sürdürmeleri giderek daha güç hale gelir (Reich 1991; Cox 1997; Greider 1997; Scholte 1997; Gray 1998). Kamu harcamalarının artırılmasına yönelik borçlanma veya vergi artırımına gitme gibi hamleler küresel mali piyasaların dayattığı kısıtlamalara maruz kalır (Gourevitch 1986; Frieden 1991; Garrett ve Lange 1991; Cox 1997; Germain 1997). Kimi küreselleşmeciler ekonomik küreselleşmenin refah devleti ve sosyal demokrasinin sonunu haber verdiğini söylerken, durumu o kadar dramatik görmeyen diğerleri ise süreci tüm dünyada daha kısıtlı refah devleti rejimlerine yönelik bir eğilim olarak yorumlarlar (Gourevitch 1986; Rodrik 1997; Gray 1998; Pieper ve Taylor 1998). Bununla birlikte, devletlerin ekonomik özerklik, egemenlik ve toplumsal birliğinin, içinde bulunduğumuz ekonomik küreselleşme sürecinde dönüşüme uğradığı konusunda fikir birliği bulunmaktadır (Zacher 1992; Ohmae 1995; Cable 1996; Sassen 1996; Strange 1996; Altvater ve Mahnkopf 1997; Amin 1997; Castells 1997; Cox 1997; Greider 1997; Jessop 1997; Rosenau 1997; Scholte 1997; Shaw 1997).

V
Bölünmüş Dünya, Bölünmüş Milletler

Yakın tarihli bir BM Kalkınma Programı (UNDP) raporuna göre çağdaş ekonomik küreselleşme ile birlikte zengin ve yoksul ülke ve halklar arasında gün geçtikçe genişleyen bir uçurum küresel ekonomide kendini göstermektedir (UNDP 1999). Zenginliklerin ve üretici güçlerin dünya ekonomisindeki konum ve dağılımını belirleyen küreselleşme, dünya genelindeki hiyerarşi ve eşitsizlik tablosunu tanımlar ve yeniden şekillendirir. Daha istikrarsız ve tehlikeli bir dünyanın önkoşullarını yaratmasının yanı sıra bu durum, insan güvenliği ve dünya düzeni açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü küresel eşitsizlikler bireylerin ve toplulukların yaşam olanaklarını belirler (Herod ve diğerleri 1998; Hurrell 1999). Haliyle küresel eşitsizlik sorunu dünya gündeminin en acil ve tartışmalı meselelerinden biri hâline gelmektedir.

Küresel eşitsizlik konusu kamusal ve akademik alanlarda kayda değer ölçüde tartışılsa da bu tartışma şüpheciler ve küreselleşmeciler arasında sorunsuz ve net bir diyalog olarak kendini göstermez. Gerek şüpheciler gerekse küreselleşmeciler arasında küresel eşitsizliğin nedenleri ve olası çözümlerine dair ciddi fikir ayrılıkları vardır.

Küresel eşitsizliğin günümüzde aldığı biçimlere ilişkin çözümlemelerinde küreselleşmeciler, ekonomik küreselleşmeyi asıl sorumlu olarak görme eğilimindedirler. Şüpheciler ise aksine, ekonomik küreselleşmeden ziyade emperyalizmin ve/veya jeopolitik koşulların tarihsel gerçekliğine vurgu yaparlar. Öte yandan bu zıt görüşler kendi içlerinde de oldukça çeşitli etik duruşlar barındırır. Ekonomik küreselleşmenin ulusal-uluslararası birlik ve nihai olarak mevcut dünya düzeninin yönetimi ve istikrarı açısından yarattığı sonuçlar farklı şekillerde değerlendirilir.

Tek Dünya mı Birçok Dünya mı?

Neoliberal görüşleri savunan küreselleşmeciler çağdaş ekonomik küreselleşmeyi tek bir küresel pazar yaratılmasının cisimleşmesi olarak değerlendirirler. Buna göre bu pazar, serbest ticaret, sermaye hareketleri ve küresel rekabete dayalı işleyişiyle modernleşme ve gelişimin habercisidir (Ohmae 1990, 1995; Perlmutter 1991). Doğu Asya'daki ekonomi mucizesine ve 1990'ların ilk yarısındaki Latin Amerika deneyimine (ayrıca, özellikle 1997-8'de yaşanan ekonomik kargaşanın ardından bölgedeki birçok ekonominin kısa sürede toparlanmasına) dikkat çeken neoliberaller, küresel eşitsizliklerin çözümünün küresel sermayeye ve rekabete açık politikaların izlenmesi ve küresel ekonomiyle daha esaslı bir bütünleşme arayışı ile mümkün olduğunda ısrar ederler. Neoliberaller ekonomik küreselleşmenin kazananlar gibi kaybedenler de yarattığını kabul etmekle birlikte, refah ve zenginliklerin dünya ekonomisi genelinde giderek yayılmakta olduğuna vurgu yaparlar. Tarihsel standartlara göre küresel yoksulluk son elli yılda önceki beş yüz yıla göre daha fazla azalmış ve son birkaç on yılda insanların refah düzeyi neredeyse tüm bölgelerde önemli ölçüde artmıştır (UNDP 1997). Dünya giderek daha fazla orta sınıf haline gelmektedir. Eski kuzey-güney ayrımından ziyade dünya çapında yeni bir iş bölümünün küresel ekonomik ilişkilerdeki geleneksel merkez-çevre modelinin yerini aldığı söylenebilir. Bunun sonucunda, her geçen gün daha fazla devletin açık küresel pazarın nimetlerinden faydalanarak sanayileşmesiyle birlikte 'Üçüncü Dünya' hızla değişmektedir. Söz gelişi Güney Kore bugün Batılı 'zengin' ülkeler kulübü olan OECD'nin bir üyesidir. Sanayileşmekte olan birçok diğer ülke de üyelik için gayret göstermektedir. Neoliberaller küresel eşitlik idealinin gerek ekonomik gerekse ahlâkî sınırlarının farkındadırlar. Yine de eşitsiz ekonomik küreselleşmenin doğurduğu sonuçları bertaraf etmek için yapılan çok taraflı müdahalelerin özgürlük ve ekonomik verimlilik alanında getirdiği kayıplardansa küresel piyasanın yarattığı 'doğal' eşitsizlikleri kabul etmeye razıdırlar (Ohmae 1995).

Neoliberaller için ekonomik küreselleşme artan küresel zenginlik anlamına gelir: Aşırı yoksulluk ve küresel eşitsizlik ise piyasa güdümlü küresel modernleşmeyle birlikte kaybolup gidecek olan geçiş koşulları olarak görülür. Bu iddiaya göre ekonomik küreselleşme daha istikrarlı ve barışçıl bir dünya düzeninin koşullarını yaratır. Tıpkı Batılı devletlerin ilişkilerinde de görüldüğü

gibi ekonomik karşılıklı-bağımlılığın kalıcı kılınmasıyla birlikte askeri güç kullanımı ve savaş gitgide daha akıl dışı tercihler haline gelir ve görülme ihtimalleri azalır (Mitrany 1975; Howard 1981; Mueller 1989; Russett 1993).

Sosyal demokrat ya da radikal görüşlü küreselleşmeciler ise daha farklı bir yaklaşım sergilerler. Onlara göre ekonomik küreselleşme, tüm dünyada yaşam olanaklarında ortaya çıkan farklılıkların; gelir ve refah açısından giderek keskinleşen kutuplaşmanın asıl sorumlusudur (Beetham 1995; Küresel Yönetişim Komisyonu 1995; Falk 1995a; Gill 1995; Bradshaw ve Wallace 1996; Castells 1997; Greider 1997; Hoogvelt 1997; Gray 1998; UNDP 1999). Açıkça görülen ve birbiriyle alâkalı üç durum söz konusudur: Küresel işgücünün ekonomik küreselleşmeden kazanç sağlayan ve kayba uğrayanlar arasında bölünmesi; kaybedenlerin küresel ekonomide gitgide daha dışarıya itilmeleri; en zayıf olanları koruma altına almanın getireceği külfetin refah rejimleri tarafından karşılanamaması; hükümetlerin bu konuda istekli olmaması sonucunda ulusların sosyal birliğinin zarar görmesi (Lawrence 1996; Castells 1997; Cox 1997; Dicken 1998; Gray 1998; Scharpf 1999). Ekonomik küreselleşme kimileri için daha zengin bir dünya yaratsa da bunu diğerlerini yoksullaştırma pahasına yapar. Öte yandan bu yoksulluk Güney (gelişmekte olan dünya) ile sınırlı kalmaz ve Kuzey'in varlıklı sektörlerinde de kendini gösterir (Birdsall 1998; UNDP 1999).

Bir diğer iddiaya göre küreselleşme yalnızca eşitsizliğin değil yoksulluğun da artarak küreselleşmesine sebep olur. OECD ekonomilerinde düşük ya da orta düzeyde beceri gerektiren birçok işin gelişmekte olan ülkelerdeki daha kârlı alanlara taşınmasıyla birlikte işsizlik ve toplumsal dışlanma artmaktadır (Rodrik 1997; Castells 1998). Bu küresel ekonomik yeniden yapılanma, gerek zengin gerekse fakir ülkelerde küresel ekonominin kazananları ile kaybedenleri arasında işgücünün yatay olarak bölünmesini beraberinde getirir (Castells 1997). Bu da bazı kesimleri yoksulluğa iterek ulusları böler ve sosyal birliğin temellerini aşındırır. İleri ekonomilerde küresel rekabet, güçlü refah rejimleri ve sosyal koruma politikaları için gerekli olan toplumsal ve siyasal koalisyonları sekteye uğratır. Gelişmekte olan dünyada ise IMF ve Dünya Bankası gözetimindeki SAP'lar (Yapısal Uyum Programları) hükümetlerin refah harcamalarını ciddi ölçüde kısıtlar. Böyle bakıldığında yoksulluğun küreselleşmesi, küresel ölçekte hayatî ve ortak bir meseledir (Dickson 1997). Bu sorun devlet ve milletleri bölerek dünya düzeninde ve toplumlarda derinleşen bir parçalanmaya yol açmakta, böylece daha istikrarsız bir dünyanın koşulları yaratılmaktadır. Bu iddiaya göre, ekonomik küreselleşme denetim altına alınmadığı takdirde, yoksulluk, toplumsal dışlanma ve toplumsal çatışmaların dünyayı sarması sonucunda yeni bir barbarlık kendini gösterecektir.

Sınırlar dâhilinde ve sınırların ötesinde 'sorumluluk duygusu' barındıran yeni bir küresel etiğe ve zengin ile yoksul devletler arasında yeni bir küresel anlaşmaya ihtiyaç vardır. Bu, sosyal demokrasinin bir kez daha düşünülmesini de içerir. Sosyal demokrasinin küreselleşen bir ekonomide gücünü yitirmemesi için reformlarla güçlendirilmiş ve insan güvenliği ile ekonomik ve-

rimliliği bir araya getirebilen küresel bir yönetim sisteminin içinde bulunması gerekir (Held 1995; Giddens 1999; UNDP 1999). Yenilenmiş bir sosyal demokrasi projesi, ekonomik küreselleşmeyi düzenleyecek olan ulusal, bölgesel ve küresel programların eşgüdüm içerisinde yürütülmesini gerektirir. Başka bir deyişle küresel piyasaların dünya halklarına hizmet ettiği, ilişkinin tam tersi şekilde işlemediği garanti altına alınmalıdır. Sosyal demokrasinin sınırların ötesine geçebilmesinin bir diğer koşulu da dünyanın farklı bölgelerinde çağdaş ekonomik küreselleşmenin koşullarına zıt düşen ve ona direnen toplumsal güçler arasındaki dayanışmanın kuvvetlendirilmesidir. Birçok küreselleşmeciye göre, nasıl ki Bretton Woods sistemi ulusal sosyal demokrasi talebini mümkün kılan bir ekonomik düzeni dünyada tesis ettiyse, ekonomik küreselleşmenin gücünü denetim altına almak ve daha adil ve insanî bir dünya düzeni oluşturmak için de yeni bir küresel (sosyal demokratik) sözleşme gerekmektedir.

Kalıcı Eşitsizliğin Düşündürdükleri

Şüpheciler, özellikle de geleneksel Marksist bir eğilime sahip olanlar açısından küresel bir Yeni Anlaşma beklentisi tam anlamıyla ütopyadır. Günümüzde kapitalizmin daha da bölünmüş ve başa çıkılması güç bir dünya yarattığı dikkate alındığında, mevcut liberal dünya düzeninden beslenen devletlerin, kurumların ve toplumsal güçlerin bu düzenin dönüşmesine ya da etkin bir yeniden düzenlenmesine razı olacaklarını düşünmek, birçoklarına göre siyasal saflıktan başka bir şey değildir (Callinicos ve diğerleri 1994; Burbach ve diğerleri 1997). Böyle bakıldığında, merkez ve çevre - Birinci Dünya ve Üçüncü Dünya - bu dünya düzeninin temel vasıflarından biri olarak kalır. Uluslararası sermaye 'tek bir dünya' yaratmaktan ziyade, çoğu Üçüncü Dünya ekonomisini marjinalleştirerek küresel eşitsizliği derinleştirir. Zira OECD ekonomileri arasındaki ticaret ve yatırım hareketlerinin yoğunlaşmasıyla, dünyanın geri kalanı büyük ölçüde dışlanmış olur. Bu radikal şüpheci bakış, yeni bir küresel işbölümüne değil, derinleşen Kuzey-Güney ayrımına vurgu yapar (Burbach ve diğerleri 1997).

Çağdaş ekonomik uluslararasılaşmanın Batı emperyalizminin yeni bir biçimi olarak görülmesi, bu görüşün temelinde yer alan anlayıştır. Günümüzde dünya nüfusunun yüzde 50'si ve dünyadaki her üç yönetimden ikisi IMF ve Dünya Bankası'nın uygulamalarına bağlıdır (Pieper ve Taylor 1998). Doğu Asya krizinin de gösterdiği gibi, sanayileşmekte olan en zengin devletler bile G7 yönetimlerinin, özellikle de ABD'nin kurallarına tâbidir. Ekonomik uluslararasılaşmanın tarihsel egemenlik ve bağımlılık yapılarının yerini aldığı doğru değildir. Aksine bu süreç onları daha da kuvvetlendirir, öyle ki gerçek bir gelişim fiilen mümkün olmaktan çıkar. Yoksulluğun artmasıyla Kuzey ile Güney arasındaki çatışma derinleşir. Zengin Batı, NATO ve Dünya Bankası gibi çeşitli mekanizmalar aracılığıyla iktidarını sağlamlaştırmak ve ekonomik servetini güvenceye almak için bir çeşit 'küresel isyan denetimi'ne başvurur.

Sermayenin uluslararasılaşması her geçen gün daha da tehlikeli ve şiddet dolu bir dünya yaratır. Böyle bir dünyada yoksulluk, yoksunluk ve çatışma dünya halklarının çoğu için günlük gerçekler hâline gelmektedir. Bu bağlamda mevcut ekonomik düzenin genel yapısında reform yapmaya çalışmak beyhude bir çaba olacaktır, çünkü emperyalizmin sonlandırılması için asıl gereken, metropollerde ve çevrelerinde ulusal devrimci değişimlere gitmektir. Küresel yoksulluğun kökünün kazınması, zenginlik ve imtiyazların yeniden dağılımı ile gerçekleştirilebilir. Bu da ancak yapı taşlarını sosyalist devletlerin oluşturduğu sosyalist enternasyonal bir düzen ile mümkündür (Callinicos ve diğerleri 1994).

Buna karşın daha gerçekçi bir yaklaşıma sahip olan şüpheciler, kısa süre önce devlet sosyalizminin çöküşüne tanık olmuş bir dünyada böylesi reçeteleri fantezi değilse bile saf idealizm olarak görürler. Onlara göre dünya gündeminin baş edilmesi güç uluslararası meselelerinden biri olan küresel eşitsizlik sorunu fiilen çözüme kavuşturulamaz (Krasner 1985). Dolayısıyla, ekonomik uluslararasılaşma ile birlikte zengin ve yoksul devletler arasında artan bir kutuplaşma olduğunu kabul etseler de bunu artan eşitsizliğin esas nedeni olarak görmezler. Küresel eşitsizliğin belirleyici nedenleri olan kaynak aktarımı ve ekonomi politikaları gibi ulusal etkenler de bir o kadar önemlidir (Gilpin 1987). Bu durumun eşgüdümlü uluslararası müdahalelerle ya da sosyalist bir dünya düzeninin yaratılmasıyla ortadan kaldırılabileceğini, hatta iyileştirilebileceğini varsaymak mutlak bir hatadır. Küresel bir güç hiyerarşisi devletleri ulusal ekonomik ve askerî kaynaklarına göre sıralayan sistemin bir sonucu olduğu için eşitsizlik bizzat dünya düzeninin yapısında bulunmaktadır (Gilpin 1981; Krasner 1985; Clark 1989; Krasner 1993; K. W. Thompson 1994). Dahası, gerçekçilerin iddialarına bakılırsa, istikrarlı bir uluslararası düzenin sürdürülebilmesi için güç hiyerarşisi şarttır. Zira anarşik - kendi hâline bırakılmış - bir devletler sisteminde barış ve güvenlik sonuçta en güçlü devletlerin sistemi çekip çevirmek için rıza göstermelerine bağlı olacaktır. Hiyerarşi, dolayısıyla eşitsizlik, gerçekçi bir dünya kavrayışının hayatî bir parçası ve etkin uluslararası yönetişimin esasıdır (Woods 1999). Küresel eşitsizliklerin azaltılması ahlâklı bir erek olsa da uluslararası düzenin temelindeki esası zayıflattığı takdirde makul olmaktan çıkabilir. Ayrıca devletlerin diğerleri üzerindeki iktidar ve nüfuzlarını korumak için mütemadiyen mücadele ettikleri bir sistemde gerçekleştirilebilir bir hedef değildir. Küresel piyasaların gücünü kontrol altına alarak küresel eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlayan çoktaraflı girişimler de başarısızlığa mahkûmdur. Çünkü güçsüz olanlar, güçlüleri, sahip oldukları güç ve zenginlikleri tehdit eder nitelikte eylemlere zorlayacak etkili araçlardan yoksundurlar (Krasner 1985). Bu ve benzeri nedenlerle şüpheciler, daha eşit ve adil bir dünya düzeninin kurulmasına dair büyük tasarılara kuşkuyla yaklaşırlar ve soğuk bakarlar (Woods 1999). Ayrıca onlara göre böyle bir dünya düzeni, paradoksal bir biçimde, şimdiki adaletsiz dünyadan daha güvenli ve barışçıl olmayacaktır. Bu, daha gerçekçi bir bakışa sahip olanların eşitsizlikteki artışı uzun vadede ahlâken savunulabilir veya si-

yaseten sürdürülebilir gördükleri anlamına gelmez. Ancak bunun uluslararası alanda etkin bir çözümü bulunamayacak bir sorun olarak kalacağına inanırlar (Krasner 1985).

Küresel eşitsizlik sorununa ilişkin meşru ve etkili çözümler, ancak ulus-devletin - ortak bir kaderi paylaşan ahlakî bir topluluk olarak ulusun - sınırları dâhilinde gerçekleştirilebilir. Hükümetler açısından iç eşitsizliklerin tüm dış kaynaklarını bertaraf etmeye çalışmak gerçekçi olmayacağı için, bu tip çözümler her zaman kısmî ve kısıtlı olacaktır. Her ne kadar devletler arasındaki uluslararası işbirliği küresel piyasanın olumsuz bazı yönlerini düzeltmeye yardımcı olsa da sonuç olarak eşitsizliklerin başarılı ve meşru yollarla hafifletilmesi ancak ulusal refah rejiminin araçları ve kararlı bir ulusal refah ve ekonomik güç programının yürütülmesi ile mümkün olacaktır. Buna göre şüpheciler, eşitsiz ekonomik uluslararasılaşmanın olumsuz sonuçlarının üstesinden gelmek ve 'iyi toplum'u gerçekleştirmek için tek uygun ve güvenilir yapının ulusal yönetimler olduğu sonucuna varırlar (Hirst ve Thompson 1999).

VI
Dünya Düzenleri, Normatif Tercihler

Modern dönem boyunca 'siyasal iyi' ile ilgili kavramlar çoğu zaman devlet kurumları ve uygulamaları düzeyinde geliştirilmiştir: Devlet, siyasal yaşamdaki tutkulu entelektüel ve ahlâkî görüşlerin kesişim noktasında olmuştur (Dunn 1990: 142-60). Siyasal kuram, genel olarak, ulus devleti sabit bir referans noktası olarak almakta, devleti de siyasal iyinin doğası ve uygun biçimine dair yorumların merkezine yerleştirmeye çalışmaktadır. Elbette devletler arasındaki ilişkilerin çözümlemesi yapılmaktadır; fakat bu ilişkiler, özellikle son zamanlarda, siyasal kuramın ve siyaset felsefesinin merkezi bir unsuru olarak nadiren incelenmektedir. Bölgesel siyasal topluluklar ile bunların arzu edilir ya da siyaseten iyi olanla olası ilişkileri merkezî unsur olarak alınmaktadır.

Ahlâkî Olarak Sınırlı Siyasal Topluluk

Liberal demokrasi kuramı ve pratiği, bu konuma önemli nüanslar katmıştır. Çünkü liberal demokrasinin genel hatları dâhilinde siyasal iyinin gerçek mekânsal sınırlarını bölgesel sınırlar ve ulus-devlet çizerken, ikincisinin eklemlenişi doğrudan yurttaşlıkla ilişkilendirilir. Modern devlet kuramları devlet güçleri ile halkın gücü arasında keskin bir ayrım yapma eğilimindedir (Skinner 1989). Hobbes gibi devlet kuramcıları için devlet belli bir topluluk ve bölge içindeki en yüksek referans noktasıdır: Yöneten ve yönetilenlerden bağımsızdır ve özel siyasal özellikler taşır (1968: 16-19. bölümler). Buna karşın demokrasi kuramcıları, halkın, ilkesel olarak hükümet oluşturma ve değiştirme kapasitesine sahip egemen bir kitle olduğu fikrini onaylama eğilimindedirler. Locke'un açıkça ifade ettiği gibi, yasa yapıcıları ve yasama organları

karşısında 'Halk her zaman En Yüksek Güce sahiptir' (1963: 413; ayrıca bkz. 1963: 477). Siyasal iyi, toplu iradenin seçilmiş temsilciler aracılığıyla belirlendiği siyasî bir katılım sürecinin bağrında yer alır ve yine bu süreç ile açıkça ortaya konur (Bobbio 1989: 144). Meşru güç veya otorite, yani egemenlik, halka aittir ve ulusal anayasal mutabakat ve yasal gelenekleri meydana getiren muhtelif yerleşik kural, prosedür ve kurumlara tâbidir. Demokratik iyi, bu sınır koyucu ve kendini-bağlayıcı mekanizmalar bağlamında kendini ortaya koyar (Holmes 1988; Dahl 1989).

Modern bölgesel siyasal örgütlenmelerdeki siyasal iyi kuramı, açıklık getirilmesi gereken birtakım varsayımlara dayanır (bkz. Miller 1999). Siyasal bir toplumun şu koşullarda tam anlamıyla kurulmuş ve sınırlarının belirlenmiş olduğu söylenebilir:

1- Üyelerinin ortak bir sosyo-kültürel kimliği olmalıdır; yani, doğrudan ya da dolaylı olarak belli bir kültür, gelenek, dil ve anavatana ait bir anlayışı paylaşmaları, bu anlayış sayesinde birbirlerine bağlanarak bir grup oluşturmaları ve bunların grubun faaliyetlerine (açıkça tanınsın ya da tanınmasın) temel teşkil etmesi gerekir.

2- 'Önyargılar', amaçlar ve hedefler açısından ortak bir çatı altında toplanmış olunmalı ve bunlar ortak bir siyasal tutum (ethos) oluşturmalı, yani bu kişileri ortak bir siyasal tasarıya (kendi kendini idare etmesi gereken bir halk oldukları fikrine) bağlayacak olan tahayyül edilmiş bir 'kader birlikteliği' meydana getirmelidir.

3- Toplumu koruyan ve temsil eden, onun lehine işleyen ve toplu çıkara hizmet eden kurumsal bir yapı bulunmalıdır ya da gelişme aşamasında olmalıdır.

4- Toplumda 'yönetenler' ile 'yönetilenler' arasında ve siyasal 'karar-alıcılar' ile 'karardan-etkilenenler' arasında 'ahenk' ve 'simetri' hâkim olmalıdır. Bir başka deyişle, ulusal topluluklar hükümetlerinin eylem, karar ve politikalarını programlamakla kalmalı, hükümetler de yurttaşları için neyin doğru ve uygun olduğuna karar vermelidir.

5- Yukarıda sayılan dört koşulun varlığı sayesinde üyeler ortak bir hak ve ödevler yapısından faydalanmalı, yani belli eşit muameleler talep etme hakkına sahip olmalı, adalet ve siyasal katılıma dair belli eşitlikçi ilkeler için hak iddia edebilmelidir.

Bu bağlamda siyasal iyinin şüpheci çözümlemesi olarak nitelendirilebilecek olan bu yaklaşıma göre, siyasal toplum ve yurttaşları için neyin doğru olduğuna ilişkin uygun anlayış, o toplumun kültürel, siyasal ve kurumsal kökleri, gelenekleri ve sınırlarına bağlı olarak ortaya çıkar. Tüm bunlar, toplumun kaderinin ve geleceğinin belirlenmesine - kavramsal, etik ve örgütlenme açısından - kaynaklık eder. Bu sınırları belirli topluluk anlayışı, önemli bir toplulukçu düşünce biçimini de içeren bir meşruiyet ilkesi tarafından desteklenir: Ahlaki söylemler bir topluluğun 'yaşam biçimi'nden ayrılamaz. Siyasal söylem kategorileri belli bir gelenekle bütünlük arz eder ve böyle bir

topluluğun değerleri, bireysel ya da küresel gereksinimlerden önce gelir (Walzer 1983; Miller 1988; MacIntyre 1981, 1988).

Küresel Bir Etik

Yukarıdaki önermelere katılmayan küreselleşmeciler şu sonuca varırlar: Siyasal iyinin ortaya konabilmesi, bireyleri ve grupları içeren 'kader birliktelikleri'ndeki çeşitlilikler ve küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan siyasal dönüşümlerin bu çeşitlilikleri nasıl pekiştirdiği üzerine düşünmekle mümkündür. Bu küreselleşmeci yoruma göre siyasal iyinin kökleri, birbiriyle kesişen topluluklar ile yeni gelişmekte olan ulus-ötesi sivil toplum ve küresel siyasal örgütlerdedir. Siyasal iyi hakkındaki tartışmalar, gelişmekte olan küresel düzenin doğası ve biçimi hakkında tartışmalar olmalıdır. Bu küreselleşmeci görüşün esası, yukarıdaki beş noktanın eleştirisi ile kavranabilir.

İlk olarak, siyasal toplumlardaki ortak kimlikler yoğun siyasal inşa çabalarının tarihsel sonucu olarak ortaya çıkmıştır; başından beri orada olan şeyler değildir (bkz. 14-16 arası; karş. Gellner 1983; B. Anderson 1983; Smith 1986, 1995). Kültürel ve siyasal kimlikler çoğu zaman, kuruluşu eskiye dayanan topluluklarda dahi, toplumsal sınıflar, toplumsal cinsiyet grupları, yerel bağlılıklar, etnik gruplar ve kuşaklar kapsamında ve tarafından tartışılır. Büyük yaygaralarla ortaya atılan ulusal kimlik simgelerine bakmak ortak bir siyasal kimliğin varlığını anlamak için yeterli değildir. Bu tip simgelerin anlamları ve bir topluluğun ortak tutumu (ethos) her zaman tartışmaya açıktır. Bir topluluğun ortak değerleri yoğun tartışmalara konu olabilir. Adalet, mesuliyet, hukukun üstünlüğü ve refah gibi terimler etrafında ortak bir dil varmış gibi görünse de bunlara dair son derece farklı kavrayışların bulunması mümkündür (Held 1991: 11-21). Eğer siyasal fikir birliği ile kast edilen belli bir toplum içindeki normatif bütünleşme ise, bu daha da nadir görülen bir durumdur (Held 1996: 2. bölüm; ayrıca bkz. yazının devamı). Siyasal kimlik ancak istisnaî durumlarda, örneğin savaş sırasında, tekil bir olgudur. Dahası, günümüzde olağanüstü bir bilgi ve iletişim çeşitliliğine maruz kalan yansıtıcı politik özneler çok farklı toplumlardan gelen imgeler, kavramlar, yaşam tarzları ve fikirlerden etkilenebilirler. Bunun sonucunda da kendi sınırlarının ötesindeki kimi gruplarla -etnik, dini, toplumsal veya siyasal- özdeşleşme yoluna gidebilirler (J. B. Thompson 1995; Held ve diğerleri 1999: 8. bölüm; Keck ve Sikkink 1998). Bu öznelerin kendi seçtikleri bu fikirlerle sorgusuz sualsiz özdeşleşeceklerini varsaymak için bir sebep yoktur. Fakat bazı ulusların kimliğinde bağlılıklar ve ilişkiler, kişilerin 'içine doğdukları topluluğun üyesi' olmasından daha büyük önem taşıyor olabilir (J. Thompson 1998: 190; karş. Giddens 1991; Tamir 1993). Bugün kültürel ve siyasal kimlikler sürekli olarak gözden geçirilmekte ve yeniden inşa edilmektedir.

İkincisi, siyasal iyiyi katı bir biçimde ulus-devlet alanına yerleştiren tez, siyasal topluluğun bireyler için değer taşıyabilecek olan çeşitliliğini kavrayamaz. Bu tezin göz ardı ettiği bir diğer şey de bireylerin farklı düzeylerde ve

değişik amaçlarla, farklı birliktelik ve ortaklıklara tutarlı biçimde dâhil olabileceği gerçeğidir (J. Thompson 1998). Söz gelişi, bir kişinin İskoçya, Birleşik Krallık ve Avrupa ile olan özdeşleşme ve bağlılıkları birbirini tehdit etmeksizin aynı anda üçüne birden ait olması ve oy kullanma haklarından yararlanması pekâlâ mümkündür (Bkz. Archibugi ve diğerleri). Ayrıca, daha yerel siyasal bağlılıklardan taviz vermeden ulus-ötesi bir toplumsal hareketin hedef ve talepleriyle - bu çevre, toplumsal cinsiyet ya da insan hakları konularında olabilir - sıkı sıkıya özdeşleşmek de pekâlâ mümkündür. Siyasal yönelim ve bağlanmalardaki böylesi bir çoğulluk, küreselleşme karşısında devletin tekil bir siyasal kimliği yaşatma yetisinin erozyona uğramasıyla ilişkilendirilebilir. Her şeyden önce küreselleşme, devletin yurttaşların beklentilerini karşılama konusundaki yeteneğini zayıflatır. Bu da devletin meşruiyetini ve yurttaşlarının onun tarihsel mirasına duyduğu güveni yıpratır. Diğer taraftan kültürel süreçlerin ve iletişimin küreselleşmesi, yeni topluluk imgeleri, yeni siyasal katılım güzergâhları ve yeni kimlik söylemlerini ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşme, yeni iletişim ve bilgi modellerinin ve özgül grup ve kültürleri birbirine bağlayan yoğun bir ilişkiler ağının oluşmasını kolaylaştırırken, devletin üzerindeki, altındaki ve beraberindeki siyasal ilişki dinamiklerini dönüştürmektedir. Başarılı siyasal toplulukların bir kimlikler, kültürler ve etnik gruplar çokluğuna karşı değil, aksine bu çoklukla birlikte çalışması zorunluluğu giderek artmaktadır. Bu toplulukları ayakta tutan ortak paydalar çoğu zaman hassas olup bağımsız ve önceden verili değerlere değil, salt ortak prosedürlere (örneğin bir anlaşmazlığın çözümüne yönelik prosedüre dayalı mekanizmalara) olan bağlılığa dayanır. Ulusal bir siyasal ortak tutum ancak yüzeysel olabilir.

Üçüncüsü, küreselleşme; egemenlik ve özerkliklerini zayıflatarak devletlerin 'altını oymuştur'. Siyasetin gerekli hareketlerini yerine getiren fakat refah sağlayıcı, gerçek kamu çıkarlarında söz sahibi olmayan devlet kurumları ve politik özneler gitgide 'yaşayan ölülere' benzemektedirler (Beck 1992, 1997). Dünya pazarına ve ulus-ötesi ekonomik akışlara uyumun kolaylaştırılması günümüzün politik stratejileri arasındadır. Uluslararası ekonomiye - özellikle de küresel mali piyasalara - uyum göstermek, ekonomik ve sosyal politikalarda ortak bir yönelim hâline gelmektedir. Bu piyasaların ve önde gelen aktörlerinin 'karar göstergeleri', rasyonel karar almanın tek değilse bile önemli bir standardı hâline gelmektedir. Bu durum ayrıca arz-yönü önlemlerin belirgin ölçüsü -özellikle ekonomi politikanın bir aracı olarak staj ve eğitimi kullanması- ile ilintilidir. Endüstriyel ve mali sermayenin artan hareketliliği ve (yerel, ulusal, bölgesel, küresel) yüksek rekabet koşullarına uyum sağlayabilmesi için her yurttaşın kültürel ve eğitsel sermaye ile donatılması gerekir. Bundan böyle devletler, küresel ekonomik değişimin buyruklarıyla baş etmek için ihtiyaç duydukları yeterliliğe ve siyasal araçlara sahip değildirler. Onun yerine, yurttaşlarına sosyal, kültürel ve eğitsel kaynaklar sağlamak suretiyle istedikleri yere gitmelerine yardımcı olmalıdırlar. Kamu politikalarına referans teşkil eden koşullar küresel piyasalar ve ortak teşebbüsler tarafından belirlenmektedir. Kamu çıkarı için çaba göstermek, bu özel amaca uyumun

geliştirilmesiyle eş anlamlı hâle gelmektedir. Dolayısıyla, devletin bölgesel toplumu koruma ve temsil etme, kaynakları toplama ve vatandaşları arasında (yeniden) dağıtma, ve bağımsız ve sürekli olarak sınanan ortak bir iyinin destekçisi olma gibi rolleri önemini yitirmektedir.

Dördüncüsü, ulusal bir topluluğun kaderi artık kendi ellerinde değildir. Bölgesel ve küresel ekonomik, çevresel ve siyasal süreçler ulusal kararların içeriğinin yeniden tanımlanmasında büyük ölçüde etkilidir. Buna ek olarak AB, DTÖ ve NATO gibi yarı-bölgesel ya da yarı-uluslar-üstü örgütlerin aldığı kararlar, hâlihazırda mevcut ulusal 'çoğunlukların' önündeki siyasal seçenek yelpazesini daraltmaktadır. Benzer şekilde özgül devletlerin kararları da ki bunlar ekonomik ya da askerî açıdan en güçlü devletler olmayabilir, sınırların ötesinde sonuçlar doğurarak siyaset alanını yeniden biçimlendirebilir. Kendi yurttaşları için neyin doğru veya uygun olduğuna karar verenler ulusal hükümetler değildir (Offe 1985). Faiz oranları, yağmur ormanlarının tarıma açılması, genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin yetiştirilmesinin teşviki ya da kısıtlanması, silah temini ve imalatı, çok uluslu şirketler için yatırımların cazip hâle getirilmesi gibi konulardaki ulusal politikaların yanı sıra, AIDS'ten antibiyotik sonrası kültürün karşılaştığı sorunlara kadar uzanan kamusal meselelere dair kararlar da yakın ve uzak ülkeler için önemli neticeler doğurabilir. Dolayısıyla siyasal topluluklar, birbirine karmaşık biçimlerde bağlanan süreçlerin oluşturduğu çok geniş bir yapılanma içinde yer alırlar.

Beşincisi, ulusal topluluklar bölgesel ve küresel yönetim ağlarıyla sarılmıştır ve bu durum yurttaşlara ortak bir hak, ödev ve refah yapısı sunma kapasitelerini etkiler. Bölgesel ve küresel ölçekteki oluşum, örgüt ve kurumlar, ulusal devletlerin önerebileceği ve sunabileceği çeşitli hak ve olanakları azaltır, daraltır ve kısıtlar. İnsan haklarından ticaret rejimlerine kadar pek çok konuda siyasal güç yeni anlamlar kazanmakta ve yeniden şekillenmektedir. Çokkatmanlı yönetişim sistemi, siyasal gücün yayılımı ve zengin ve fakir toplumların sahip olduğu nüfuzlar arasındaki genişleyen uçurum ile çağdaş küreselleşme yapıları arasındaki ilişki gün geçtikçe artmaktadır. 'Kazananlar' ve 'kaybedenlerin' oluşturduğu karmaşık bir kümeleşme tablosu ortaya çıkmaktadır. Kendilerini coğrafi olarak farklılaşan bir güçler düzeninin içinde bulan ulusal yönetimler, rollerini ve işlevlerini gözden geçirmeye mecburdur. Her ne kadar bölgesel ve küresel ölçekteki siyasal ilişkiler ulusal yönetimlerin gücünü azaltmış olsa da kamu çıkarının gözetilmesi ve geliştirilmesi için eşgüdümlü çok taraflı eylemlerin her zamankinden çok gerektiği görülmektedir. Bu tip eylemlere örnek olarak küresel durgunluğun önlenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesi, insan haklarının korunması ve ciddi ihlallerin olduğu durumlarda müdahale edilmesi, ozon tabakasının delinmesi ya da küresel ısınma gibi çevre felaketlerini önlemek için adımlar atılması sayılabilir. Hükümetlerden çok-katmanlı küresel yönetişimlere doğru bir geçiş söz konusudur. Bunun sonucunda da siyasal iyinin kurumsal odakları yeniden biçimlenmektedir.

Şüpheciler, modern ulus-devlet kuramcıları ve yandaşları (bkz. sf. 33) tarafından öne sürülen bu beş önerme, küreselleşmecilerin görüşleriyle karşılaştırılabilir. Buna göre, küreselleşmeciler açısından bakıldığında siyasal topluluklar ve siyasal iyi şöyle anlaşılmalıdır:

1- Ekonomik ve kültürel güçlerin küreselleşmesi ve siyasal iktidarın yeniden şekillenmesiyle birlikte bireyler her geçen gün daha karmaşık bağlılıklar ve çok katmanlı kimliklere sahip hâle gelmektedirler. Kültürel ürünlerin sınırları aşması, kültürler arasındaki melezleşme ve kaynaşmalar, ulus-ötesi sivil toplum ve kesişen kimlikler için zemin hazırlamaktadır. Ulus-ötesi hareketler, özneler ve yasal ve kurumsal yapıların kurulmasını ve sürdürülmesini sağlayan iç içe geçmiş birlikteliklerde, insanların ortak anlayışları ifadesini bulmakta ve onları bir araya getirmektedir.

2- Bölgesel, uluslararası ve küresel kaynak akışlarının ve etkileşim ağlarının giderek artması, her geçen gün daha çok kişinin değişik alanlardan - sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel - siyasal toplulukların birbiriyle ilintili olduğunu fark etmesiyle de birleşerek toplu çözümler gerektiren iç içe geçmiş 'ortak geleceklerin' bilincine varılmasını sağlar.

3- Gerek bölgesel gerek küresel anlamda siyasal topluluklar yeniden tahayyül edilmeye başlanır. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel yönetişimlere ait unsurlardan meydana gelen kurumsal bir yapı mevcuttur. Her topluluk farklı düzeylerde (çoğu zaman kusursuz bir biçimde olmasa da) korunur ve temsil edilir. Bu toplulukların ortak çıkarları, sürdürülmek ve geliştirilmek adına, hem çok-taraflı ilerlemeyi hem de iç (bölgesel ve ulusal) düzenlemeleri gerektirir.

4- Karmaşık ekonomik, sosyal ve çevresel oluşumlar, bölgesel ve uluslararası öznelerin oluşturduğu değişim hâlindeki ağlar ve çeşitli devletlerin ve özel örgütlerin aldığı kararlar, yarattıkları önemli sonuçlarla, belli bir alanla sınırlı olan ulusal yerelliklerin siyasal gündemleri ve stratejik tercihlerini etkilerler. Ulusal bir topluluğun hükümetinden ne gibi taleplerde bulunabileceği, siyasetçilerin nasıl vaatlerde bulunup bunları etkili bir biçimde nasıl gerçekleştirecekleri ve hükümetin eylemlerinden kimlerin hangi oranda etkileneceği üzerinde küreselleşmenin tartışılmaz bir etkisi vardır. Siyasal topluluklar 'yeniden planlanmaktadır'.

5- Bireylerin hak, ödev ve refahının yerleşik hâle gelmesi, ulusal anayasalarla uygun biçimde eklemlenmiş olmalarının yanı sıra, bölgesel ve küresel rejim, hukuk ve kurumlar tarafından güvence altında olmalarıyla mümkündür. Adalet ve siyasal katılıma dair eşitlikçi ilkelerin ve siyasal iyinin tam anlamıyla teşviki, bölgesel ve küresel düzeyde gerçekleştirilir. Bunları mümkün kılacak koşulların oluşması, bölgesel ve küresel yönetimlerde güçlü ulus-ötesi örgüt ve kurumların kurulup geliştirilmesine bağlıdır. Küresel bir çağda, sözü edilen küresel oluşumlar işbirliği ilişkileri ve adil bir işleyiş için gerekli olan temeli oluşturur.

Modern ulus-devlet yandaşlarının ortaya koyduğu siyasal iyi anlayışının aksine, küreselleşmeci görüşe göre siyasal bir topluluk ve yurttaşları için neyin doğru olduğuna, ulusal gelecek ve yazgıların birleşmesini sağlayan süreçler üzerine düşündükten sonra karar verilmelidir. Dünya çapındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel güçlerin kaynaşması, toplulukçuların ve şüphecilerin siyasal ve felsefî açıdan tecrit yanlısı fikirlerinin yeniden düşünülmesini gerektirir. Çünkü günümüz dünyası 'birbirine nüfuz etmeyen ayrı fikirleri barındıran kapalı toplumlardan, kendine yeten ekonomilerden ve ideal egemenliğe sahip devletlerden oluşan bir dünya değildir' (O'Neill 1991: 282). Etik söylem, ulusal topluluklarda yaşam biçimlerinden ayrılabilir olmasının yanı sıra, günümüzde iç içe geçmiş toplum, gelenek ve dillerin kesiştiği ve boş bıraktığı noktalarda gelişmektedir. Bu söyleme ait kategoriler gitgide daha çok farklı kültürlerin, iletişim süreçlerinin ve anlaşma biçimlerinin sonucu olarak ortaya çıkar. İlkesel olarak, özgül siyasal topluluklara ait değerlerin, adalet ve siyasal katılımla ilgili küresel ilkelerden üstün tutulması için yeterli sebep yoktur.

Elbette şüpheciler gibi küreselleşmecilerin de bu tartışmaya dair farklı kavrayışları vardır. Küresel düzenin nasıl olması gerektiğine ve bu noktaya varılmasını sağlayacak ahlâki ilkelere ilişkin farklı görüşlere sahiptirler. Fakat siyasal iyinin nerede bulunacağına dair kavrayışlarıyla şüphecilerin aynı konudaki görüşleri arasında net bir ayrım ortaya koyarlar. Etik söylemin kökleri, ikincilere göre, sınırları belirli siyasal topluluklardadır. Birinciler için ise etik söylemin ait olduğu yer kesinlikle 'sınırları silinmiş' bir dünya - 'dünya toplumu' ya da 'küresel köy'dür.

Sonuç

Tablo 1'de bir özeti verilen büyük küreselleşme tartışması, zamanımızın en önemli meselelerinden birini ortaya koyar. Her iki tarafta da bazı noktaları abartma eğilimi görülse de tartışmanın aktörleri çoğu zaman hayli önemli ve etraflıca düşünülmüş tezler geliştirmişlerdir. İnsan faaliyetinin örgütlenişi ve küresel sosyal değişimin seyrine dair can alıcı sorular sorulur. Ayrıca siyasal tartışmaların odağında yer alan bazı meseleler gündeme getirilir. Toplumların karşılaştığı bazı stratejik tercihlere ve etkin siyasal edimin olanaklarını tanımlayan kısıtlamalara ışık tutulur.

Bu iki temel görüş tamamen bağdaşmaz ve zıt noktalarda mıdır yoksa verimli bir senteze varmak mümkün müdür? Bu Giriş'in ve seçkinin amacı bu soruyu yanıtlamak değildir. Bu konunun enine boyuna tartışılması bu kitabın kapsamının aşmaktadır. Bunu esas olarak başka bir çalışmamızda yapmaya çalışmıştık (bkz. Held ve diğerleri 1999; Held ve McGrew 2002). Yine de bir sonuç ortaya koymak adına bazı noktaları vurgulamakta fayda olabilir.

Bu tartışma, her şeyden önce, kapsamlı yorum sorunlarını gündeme getirir. Bu durum olguların kendi başlarına bir şey ifade etmeyeceğinin ve anlamlarının yoruma dayalı karmaşık genel çerçevelere bağlı olduğunun altını

çiziyor olsa da ortaya konan kanıtların tali önemde olduğu sonucuna varmak doğru olmaz. Bazı önemli kanıtların kavranış ve yorumlanışını da içeren çatışmalar söz konusudur. Buna karşın taraflarca öne sürülen kanıt türleri arasında çoğu zaman ciddi farklar bulunmaktadır. Örneğin küreselleşmeciler son yirmi beş yılda görülen malî denetimin kalkışı ve küresel malî piyasalardaki aşırı gelişme üzerinde dururken, şüpheciler esas olarak üretim ve ticaretin örgütlenişine vurgu yaparlar (özellikle de çok-uluslu şirketlerin coğrafi konumlanışlarına ve yirminci yüzyılda ticaret-GSMH oranlarında görülen marjinal değişimlere dikkat çekerler). Küreselleşmeciler giderek artan bir ortak insanlık yazgısı anlayışının gelişmesini sağlayan - dünya genelindeki çevre kirliliği, küresel ısınma ve malî krizler gibi - küresel siyasî sorunların artan önemine işaret ederken, şüpheciler ulusal çıkarların halen geçerliliğini koruyan önceliği ve ulusal toplulukların kimliklerini devam ettirmelerini sağlayan kültürel gelenekler üzerinde dururlar. Tartışmaya etraflı bir yanıt verebilmek için, nihaî bir görüşte karar kılmadan önce tüm bu yaklaşımlar göz önüne alınmalıdır.

Tablo 1: Özet olarak büyük küreselleşme tartışması

	Şüpheciler	**Küreselleşmeciler**
1 Konseptler	Küreselleşme değil uluslararasılaşma Bölgeselleşme	Bölgeler ve kıtalar arasında yüksek derecede kapsamlı, yoğun ve hızlı akışlar, hareketler ve ağlar yoluyla biçimlendirilmiş bir dünya.
2 Güç	Ulus devlet kuralları yönetimler arasılık	Devlet egemenliği, otonomisi ve meşruluğunun erezyonu-ulus devletten sapma ve çok taraflılığın yükselişi.
3 Kültür	Ulusçuluk ve ulusal kimliğin canlanması	Küresel popüler kültürün oluşumu-kurgusal politik kimliklerin erezyonu-melezleme
4 Ekonomi	Bölgesel blokların gelişmesi Canlanma Yeni Emperyalizm	Küresel enformasyon kapitalizmi -ulusötesi ekonomi- işgücünün yeni küresel bölüşümü
5 Eşitsizlik	Büyüyen Kuzey-Güney bölünmesi Uzlaşmaz çıkar çatışmaları	Toplumlar arasında ve içinde büyüyen eşitsizlik- hiyerarşilerin erezyonu
6 Sistem	Uluslar arası devletler sistemi Devletlerin kaçınılmaz ısrarları arasındaki siyasi çatışma Uluslar arası yönetişim ve jeopolitik Etnik eksenli toplulukların önceliği	Çok yönlü küresel yönetişim- küresel sivil toplum- küresel hükümet-kozmopolit yönelimler

İkinci olarak, iki taraf arasında (ve kendi içlerinde) ciddi farklar bulunmasına karşın, paylaştıkları ortak bir zemin vardır. Tartışma, birbirinden habersiz iki geminin karanlık sularda geçip gitmelerinden ibaret değildir. Aslında her iki tarafın da kabul edeceği noktalardan söz edilebilir:

1- Her toplumda birbirinden farklı ve değişken sonuçlar doğurmuş olsa da son birkaç on yıllık dönemde ekonomik karşılıklı bağımlılık açısından belli gelişmeler olmuştur.
2- Bölgeler arası ve küresel (siyasî, ekonomik ve kültürel) rekabet eski hiyerarşileri sarsmakta ve refah, güç, imtiyaz ve bilgi açısından yeni eşitsizlikler yaratmaktadır.
3- Genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin yaygınlaşması, kitle terörü, kara para aklama gibi bölge-ötesi ve sınır-ötesi sorunlar her geçen gün daha fazla ön plana çıkarak ulusal yönetimlerin geleneksel rollerinin, işlevlerinin ve kurumlarının sorgulanır hâle gelmesini sağlamıştır.
4- Bölgesel ve küresel düzeydeki uluslararası yönetimlerde (AB ve DTÖ gibi) bir genişleme yaşanmaktadır. Bu durum, nasıl bir dünya düzeninin inşa edilmekte olduğuna ve bu düzenin kimin çıkarlarına hizmet edeceğine dair önemli normatif soruları beraberinde getirmektedir.
5- Bu gelişmeler, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimler hakkında yeni düşünce biçimleri gerektirir. Ayrıca siyasetçilerin ve karar alıcıların, etkin siyasal düzenlemeler ve demokratik sorumlulukların geleceği üzerine yaratıcı fikirler geliştirmeleri gerekmektedir.

Üçüncü olarak, tartışmanın, her iki taraftan da öğrenilecek çok şey olduğunu gösterdiğine inanıyoruz. Taraflardan herhangi birinin salt retorik ya da ideolojik olduğunu iddia etmek makul olmaz. Şüpheci yaklaşım, göz ardı edilemeyecek bir tarihsel derinliğe sahiptir ve küreselleşmeci bir duruşun yetkin bir şekilde savunulabilmesi için dikkatle incelenmesi gerekir. Şüphecilerin tezlerinde ileri sürülen pek çok ampirik iddia, söz gelişi günümüz ticaretinin ve doğrudan yatırım akışlarının tarihsel önemine ilişkin olanlar, ayrıntılı ve titiz bir değerlendirme gerektirir. Buna karşın muhtelif biçimleriyle küreselleşme, kimi zaman meselelerin ölçek ve etkilerini abartılı biçimde ortaya koysa da iktidarın mekânsal örgütlenişinde ortaya çıkan önemli dönüşümlere ışık tutar. Bu dönüşümler arasında iletişimin doğasındaki değişiklikler, teknik değişimlerin hızla yaygınlaşması ve kapitalist ekonomik gelişmenin yayılması sayılabilir.

Son olarak, tartışmanın gündeme getirdiği siyasal meseleler hayatî önemde olup ciddi bir ilgiyi hak etmektedir. Şimdi kısaca bunlar üzerinde durarak küreselleşme ve eleştirilerinin merkezindeki zorlayıcı yanlar hakkındaki düşüncelerimizi netleştirmek istiyoruz.

Küreselleşmenin Düşündürdükleri

(1) Günümüz küreselleşme ve bölgeselleşme süreçleri, toprak sınırlarının ötesine geçen ve yer yer kesişen güç ağları yaratır. Bu da sınırlı bir toprak

parçası üzerindeki mutlak egemenliğe dayanan Westphalia ilkesine göre tasarlanmış bir dünya düzeninin baskı altında kalmasına ve örselenmesine neden olur.

(2) Bundan böyle etkin siyasal gücün yalnızca ulusal yönetimlerde bulunduğunu varsaymak mümkün değildir. Ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde gerek kamusal gerek özel çok sayıda kuvvet ve aktör, etkin güç için mücadele etmekte ve bundan değişken paylar almaktadır. Bunun yanında, kendi kaderini tayin eden halk (ya da kader birliktelikleri) fikri de artık tek bir ulus-devlet sınırları dâhilinde kalamaz. Yaşam olanaklarının doğasını belirleyen başlıca etken ve süreçlerden bazıları artık özgül ulus-devletin kontrol ve eriminin ötesindedir.

Siyasal edimin her geçen gün kapsamı daha da genişleyen biçimi olan 'küresel siyaset'in ortaya çıkışı bu durumun ayırıcı özelliklerinden biridir (bkz. Giriş, II. kısım). Dünyanın herhangi bir yerindeki siyasal karar ve edimler, kısa sürede dünya çapında etkiler doğurabilir. Siyasal eylem ve/veya karar alma alanları, süratli bir iletişim sonucunda karmaşık siyasal etkileşim ağlarına dâhil olabilir. Siyasette görülen bu 'esneme' çoğu zaman küresel süreçlerin pekişmesine yol açar. Öyle ki, 'uzaktaki bir eylem' farklı yerlerde ya da siyaset topluluklarında bulunanların toplumsal koşullarına ve bilişsel dünyalarına nüfuz eder (Giddens 1990: 2. bölüm). Sonuç olarak küresel düzeydeki - ekonomik, sosyal ya da çevresel - gelişmeler neredeyse eşzamanlı yerel sonuçlar doğurabilir. Bunun tam tersi de mümkündür.

Küresel siyaset fikri, 'siyasal' olana ilişkin modern anlayışa derinden işlemiş olan 'yerel ile uluslararası', 'bölgesel olan ile olmayan' gibi geleneksel ayrımların yeniden düşünülmesini gerektirir (bkz. Held ve diğerleri 1999: 1, 2 ve 8. bölümler). Bu yaklaşım, küresel düzende devletleri ve toplumları aşan karşılıklı ilişki hâlinin zenginliğine ve karmaşıklığına vurgu yapar. Bugün küresel siyaset yalnızca geleneksel jeopolitik meselelerle değil, muhtelif ekonomik, sosyal ve ekolojik sorunla yakından ilgilidir. Kirlilik, uyuşturucu, insan hakları ve terör, ulus-ötesi politikaları ilgilendiren ve sayıları her geçen gün artan sorunlardan bazılarıdır. Bu gibi meseleler yerel yargıların yetkilerini ve mevcut siyasal düzenlemeleri aşar ve etkin çözümlere ulaşılması için uluslararası işbirliğini zorunlu kılar.

Devletler, halklar ve kurumlar, bunlara ek olarak, sınırların ötesine geçen bir kapsama sahip olan yeni iletişim biçimleriyle de birbirlerine bağlanırlar. Mikro-elektronik, bilgi teknolojileri ve bilgisayar alanlarında yaşanan devrim, dünya çapında neredeyse eşzamanlı bağlantılar oluşmasını sağlamıştır. Bu gelişmenin telefon, televizyon, kablolu ve uydu teknolojileriyle de birleşmesi sonucunda siyasal iletişimin doğasında çarpıcı değişiklikler yaşanmıştır. 'Fiziksel ortam', 'toplumsal durum' ve siyaset arasında bulunan ve birçok siyasal kurum açısından modern-öncesi ile modern zamanlar arasındaki farkı oluşturan yakın ilişkide bir kopuş yaşanmaktadır. Yeni iletişim sistemleri; özgül kişi, olay ya da sorunlarla doğrudan temas gerektirmeyen yeni deneyimler, yeni kavrayış biçimleri ve yeni siyasal referans çerçeveleri yaratmaktadır.

Geçmişte ulus-devletler, sınır konularındaki anlaşmazlıkları çözmek için diplomatik girişimlerce desteklenen bir 'devlet mantığı' ve nihaî olarak da zor kullanımına başvururlardı. Ne var ki, ekonomik düzenlemeler, kaynakların tükenmesi ve çevrenin zarar görmesi gibi 'ulusal yazgıları' giderek daha sıkı biçimde birbirine bağlayan birçok karmaşık mesele karşısında bu güç mantığı yetersiz kalmaktadır. Bizler, Kant'ın etkileyici ifadesiyle, 'ister istemez yan yanayız'. Güçlü devletlerin sadece kendi toplumları için değil başkaları adına da kararlar aldığı ve ulus-ötesi aktörlerin ve güçlerin ulusal toplulukların sınırlarını değişik yollardan aşındırdığı bir dünyada, kimin kime karşı sorumluluk taşıdığı ve bunun hangi temele dayandırılacağı sorularına çözüm bulmak kolay değildir.

(3) Var olan siyasal kurumlar, ister ulusal ister uluslararası olsun, çok önemli üç düzenleyici ve siyasî boşluk tarafından zayıflatılmaktadır (Kaul ve diğerleri 1991: xix ve sonrası):

* yargıya dair boşluk; bölgeselleşmiş ve küreselleşmiş bir dünya ile ulusal ve birbirinden ayrı karar alma birimleri arasındaki uyumsuzluk. Buna bağlı olarak, ortak varlıkların zarar görmesi gibi istenmeyen sonuçların ortaya çıkması ve bundan kimin sorumlu olduğu sorunu;

* katılıma dair boşluk; mevcut uluslararası sistemde, önde gelen çok sayıda küresel aktörün (devletler ya da devlet-olmayanlar) sesini yeterince duyuramaması; ve

* teşvik boşluğu - küresel kamu mallarının temin ve kullanımını düzenleyecek uluslar-üstü bir oluşumun bulunmaması hâlinde, giderek kendini hissettiren ulus-ötesi sorunlar karşısında birçok devletin sorumluluktan kaçması ve/veya kalıcı ortak çözümler bulamamasından kaynaklanacak güçlükler.

(4) Bu siyasal ayrımları ortadan kaldıran ve 'ahlâki boşluk' diyebileceğimiz bir dördüncü boşluktan söz edilebilir. Bu boşluğu belirleyen koşullar şunlardır:

* 1,2 milyardan fazla kişinin günde bir doların altında parayla geçindiği bir dünya: dünya nüfusunun % 46'sı günde iki dolardan az parayla geçinirken, nüfusun % 20'si toplam gelirin % 80'inden fazla bir kısmından faydalanmaktadır;

* BM'nin yıllık harcamalarının 1,25 milyar dolar (eksi barışın korunması), ABD'deki yıllık şekerleme harcamasının 27 milyar dolar, ABD'deki yıllık alkol harcamasının 70 milyar dolar ve ABD'deki yıllık otomobil harcamasının dudak uçuklatan miktarlarda (550 milyar doların üzerinde) olmasından da anlaşılabileceği gibi, sorumluluklar ve değerler itibarıyle bu durum karşısında sergilenen, en hafif deyimiyle, 'pasif kayıtsızlık' tavrı.

Elbette burada amaç Amerikan karşıtı bir ifade kullanmak değildir. Bunlara karşılık gelen AB değerleri de verilebilirdi.

Cevabı bariz gibi görünen kimi sorular akla geliyor. Acaba kimse tablonun böyle olmasını tercih eder miydi? Kıt mal ve hizmetlerin mevcut dağılım yapısı yüz milyonlarca insanın kendi iradeleri ve rızaları dışında

ciddi zarar ve kayba maruz kalmasına (ve yetersiz beslenme ve yoksulluğa bağlı hastalıklardan her gün 50.000 kişinin ölmesine) neden olmaktadır. Mevcut toplumsal hiyerarşide ayrıcalıklı bir kazanımı olacağını bilmese, böyle bir yapıyı kim tercih ederdi? Bütün çocuklara sağlanacak temel eğitimin 6 milyar dolar, su ve sağlık koruma hizmetlerinin 9 milyar dolar, temel sağlık giderlerinin ise 13 milyar dolarlık yıllık maliyeti varken; ABD'de yılda 4 milyar doların kozmetik ürünlerine, yaklaşık 20 milyar doların mücevherata ve 17 milyar doların evcil hayvan gıdalarına (ABD ve Avrupa'da) harcandığı bir durumu kimse onaylar mıydı?* Tarafsız bir ahlâkî akıl mahkemesi önünde (iddiaların makul reddedilebilirliği test edildiğinde), bu sorulara olumlu bir yanıtın nasıl savunulabileceğini anlamak kolay değildir. Özellikle de içinde bulunduğumuz kitle iletişim çağında dünyadaki yaşam tarzlarının gözler önünde olduğu dikkate alınırsa, küresel eşitsizliklerin çatışma ve çekişmeleri tetiklemesine şaşmamak gerekir.

(5) Küreselleşmecilerin iddia ettikleri gibi, nispeten ayrı ulusal iletişim ve ekonomi sistemlerinden, daha karmaşık ve çeşitli eklemlenmelerin olduğu bölgesel ve küresel düzeylere; ve hükümetlerden çokkatmanlı yönetişimlere doğru bir geçiş yaşanmıştır. Yaşanan birçok gelişme bu duruma örnek gösterilebilir. En bariz örnek, kısa sürede çoktaraflı örgüt ve aktörlerin ortaya çıkmasıdır. Aralarında yönetimler, uluslararası kuruluşlar, çeşitli ulus-ötesi baskı grupları ve STK'ların da bulunduğu yeni çok-taraflı siyaset yapıları kurulmuştur (bkz. Uluslar Arası Kuruluşlar Birliği 2001). Bunlara ek olarak, uluslararası rejimlerin ve yürürlükteki uluslararası antlaşmaların sayısında ciddi bir artış olmuş ve devletlerin konumu açısından genel bağlamda değişiklikler ortaya çıkmıştır (Held ve diğerleri 1999: 1. ve 2. bölümler). Siyasal topluluklar bundan böyle yalnızca ayrı dünyalar ya da kapalı siyasal alanlar olarak düşünülemez (zaten daha önce de gerçek anlamda öyle olup olmadıkları da tartışmalıdır). Birbiriyle kesişen ve karmaşık güç, ilişki ve ağ yapılarıyla iç içe bulunurlar.

Yine de şüphecilerin iddia ettiği gibi, siyasal kimliklerin paralel bir 'küreselleşme' sürecinden geçtiklerini düşünmek için fazla neden yoktur. Küresel düzenin seçkinleri (uzmanlar ve eksperler, yüksek idari personel ve ulus-ötesi iş yöneticileri) ile bu grupların faaliyetlerini takip eden ve sorgulayanlar (küreselleşme-karşıtı hareket ve benzeri toplumsal hare-

---

* Bu veriler ABD iktisadî sayımından (1997) ve http://www.wwlearning.co.uk/news/features 0000000 354-asp adresinden alınmıştır.

ketler, sendikacılar ve az sayıda siyasetçi ve entelektüel) arasında bunun bir istisnası görülebilir. Fakat bunlar tipik gruplar değillerdir. Dolayısıyla aşılması güç bir paradoksla karşı karşıyayız - yönetişim her geçen gün daha karmaşık yapılanmalara giden, çok-katmanlılaşan ve farklı mekânlara yayılan bir faaliyet hâline gelirken; temsil, bağlılık ve kimliklerin kökleri geleneksel etnik, bölgesel ve ulusal topluluklar dâhilinde kalmakta inat etmektedir (Wallace 1999).

Yukarıdaki tartışmaya eklenmesi gereken bir diğer nokta da olayın kuşaklar arasındaki değişim ekseninde yaşanan boyutudur. Bir bütün olarak küresel düzene ve küresel yönetim kurumlarına karşı bir bağlılık taşıyanlar her ne kadar kendi içinde bir azınlık teşkil etse de kuşaklara göre bir ayrım olduğu aşikârdır. 1939'dan önceki dönemde yetişen kuşaklarla karşılaştırıldığında, II. Dünya Savaşı'ndan sonra doğanlarda kendilerini kozmopolit olarak görme, BM sistemini destekleme ve serbest göçmen ve ticaret hareketlerini destekleme eğilimi daha fazladır. Yetmişten fazla ülkeyi içeren Dünya Değerler Araştırması kapsamındaki Eurobarometer verilerini ve bulgularını inceleyen Norris, 'Kohort analizlerine göre uzun vadede kamuoyunun daha uluslararası bir yönde ilerleyeceği' sonucuna varır (2000: sf. 175). Yahoo, MTV ve CNN ile büyüyen kuşaklar bu eğilimi doğrulamakta olup belli bir küresel kimlik duygusuna sahip oldukları görülmektedir. Fakat bu eğilimin ileride bir çoğunluk konumu kazanıp kazanmayacağı veya kuzeyde, güneyde, doğuda ve batıda net bir siyasal yönelim yaratıp yaratmayacağı zamanla görülecektir.

Dolayısıyla hükümetlerden çok-katmanlı yönetişimlere, ulusal ekonomilerden ekonomik küreselleşmeye doğru yaşanan sürecin kararsız bir geçiş olma ihtimâli vardır. Belli bakımlardan bir geri dönüş yaratabilir ya da aşırı tepkiler doğurabilir. Söz gelişi geçmişe özlemden beslenen bir tepki, siyasal topluma dair romantikleştirilmiş fikirler, yabancılara (göçmenlere) düşmanca yaklaşımlar ve (Avusturya'da Haider, Fransa'da Le Pen örneklerinde görüldüğü gibi) saf ulusal bir devlet arayışı ortaya çıkabilir. Fakat muhtemelen bu tepkinin kendisi de kararsız, hatta görece kısa ya da orta vadeli bir olgu olacaktır. Neden böyle olduğunu anlamak için milliyetçiliğin bileşenlerine bakmak gerekir.

(6) 'Kültürel milliyetçilik' ulusların kimliklerinde merkezî bir yer tutar ve muhtemelen bu durum kolay kolay değişmeyecektir. Fakat siyasal milliyetçilik, daha önce de belirtildiği gibi, bölgesel ve küresel işbirliği aracılığıyla kendinden olmayanlarla uzlaşma yoluna gitmediği sürece, hedeflediği kamu çıkarlarının çoğunu gerçekleştiremez (bkz..39-40 arası). Bu bağlamda, iç içe geçmiş kader birliktelikleri ve çok-katmanlı siyaset gibi tanımlayıcı unsurları olan küresel bir çağın getirdiği güçlüklerle baş etmek yalnızca uluslararası, daha doğrusu kozmopolit bir bakış açısı ile mümkündür. Siyasal milliyetçili-

ğin aksine kozmopolitçilik, insanları etkileyen ve birbirine bağlayan pek çok mesele, süreç, soru ve sorunu, nerede ortaya çıktıklarına ya da bulunduklarına bakmaksızın dikkate alır ve dile getirir. Kozmopolitçiliğin önemli bir kültürel güç olarak milliyetçiliğe rakip olup olamayacağı ise tartışmaya açık bir konudur. Bu noktada aşırı iyimser olmak meselenin önünde bulunan ciddi siyasal zorlukları hafife almak anlamına gelir ve doğru bir tutum olmaz (bkz. bu kitabın IV. bölümü).

Elinizdeki Seçki, tartışmanın her iki tarafından alınmış en yetkin düşünceler ışığında bu meseleleri ve görüşleri ayrıntılı biçimde ele almaktadır. Katkıda bulunan makaleler nitelik ve özgünlük açısından en üst düzeyde olup, bir araya gelmeleriyle küreselleşme literatürüne kapsamlı bir giriş sunmaktadır.

***Çevirenler**: Ali Serkan Mercan - Eray Sarıot*

Kaynakça

Albrow, M. (1996) *The Global Age,* Cambridge: Polity Press.

Altvater, E. and Mahnkopf, B. (1997) The world market unbound. *Review of International Political Economy* 4(3).

Amin, S. (1996) The challenge of globalization. *Review of International Political Economy 2.*

Amin, S. (1997) *Capitalism in the Age of Globalization.* London: Zed Press.

Anderson, B. (1983) *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism.* London: Verso.

Anderson, K. and Blackhurst, R. (eds) (1993) *Regional Integration and the Global Trading System.*

Brighton: Harvester. Anderson, K. and Norheim, H. (1993) "Is world trade becoming more regionalized?" *Review of International Economics* 1.

Anderson, P. (1974) *Lineages of the Absolutist State.* London: New Left Books.

Archibugi, D., Held, D. and Kohler, M. (eds) (1998) *Re-imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy.* Cambridge: Polity Press.

Ashford, D. (1986) *The Emergence of the Welfare State.* Oxford: Blackwell.

Axford, B. (1995) *The Global System.* Cambridge: Polity Press.

Barry, B. (1998) "The limits of cultural politics". *Review of International Studies* 24(3).

Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity.* London: Sage.

_____ (1997) *The Reinvention of Politics.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1999) *What is Globalization?* Cambridge: Polity Press.

Beetham, D. (1995) "What future for economic and social rights?" *Political Studies* 48 (special issue).

Bentley, J. H. (1996) "Cross-cultural interaction and periodization in world history". *American Historical Review* 101 (June).

Birdsall, N. (1998) "Life is unfair: inequality in the world". *Foreign Policy* 111.

Bobbio, N. (1989) *Democracy and Dictatorship.* Cambridge: Polity Press.

Boyer, R. and Drache, D. (eds) (1996) *States against Markets.* London: Routledge.

Bozeman, A. B. (1984) The international order in a multicultural world. In H. Bull and A. Watson (eds), *The Expansion of International Society,* Oxford: Oxford University Press.

Bradshaw, Y. W. and Wallace, M. (1996) *Global Inequalities.* London: Pine Forge Press/Sage.

Braudel, F. (1984) *The Perspective of the World.* New York: Harper and Row.

Breuilly, J. (1992) *Nationalism and the State.* Manchester: Manchester University Press.

Brown, C. (1995) "International political theory and the idea of world community". In K. Booth and S. Smith (eds), *International Relations Theory Today,* Cambridge: Polity Press.

Bull, H. (1977) *The Anarchical Society.* London: Macmillan.

Burbach, R., Nunez, O. and Kagarlitsky, B. (1997) *Globalization and its Discontents.* London: Pluto Press.

Buzan, B., Little, R. and Jones, C. (1993) *The Logic of Anarchy.* New York: Columbia University Press.

Cable, V. (1996) "Globalization: can the state strike back?" *The World Today* (May).

Callinicos, A. et al. (1994) *Marxism and the New Imperialism.* London: Bookmarks.

Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society.* Oxford: Blackwell.

_____ (1997) *The Power of Identity.* Oxford: Blackwell.

_____ (1998) *End of Millennium.* Oxford: Blackwell.

Clark, I. (1989) *The Hierarchy of States: Reform and Resistance in the International Order.* Cambridge: Cambridge University Press.

_____ (2001) *The Post Cold War Order.* Oxford: Oxford University Press.

Clark, R. P. (1997) *The Global Imperative.* Boulder: Westview Press.

Commission on Global Governance (1995) *Our Global Neighbourhood.* Oxford: Oxford University Press.

Cooper, R. N. (1986) *Economic Policy in an Interdependent World.* Cambridge, Mass.: MIT Press.

Cortell, A. P. and Davies, J. W. (1996) How do international institutions matter? The domestic impact of international rules and norms. *International Studies Quarterly* 40.

Cox, R. (1996) "Globalization, multilateralism and democracy". In R. Cox (ed.), *Approaches to World Order,* Cambridge: Cambridge University Press.

Cox, R. (1997) "Economic globalization and the limits to liberal democracy". In A. McGrew (ed.), *The Transformation of Democracy? Globalization and Territorial Democracy,* Cambridge: Polity Press.

Crawford, J. and Marks, S. (1998) The global democracy deficit: an essay on international law and its limits. In Archibugi et al. 1998.

Dahl, R. A. (1989) *Democracy and its Critics.* New Haven: Yale University Press.

Dicken, P. (1998) *Global Shift.* London: Paul Chapman.

Dickson, A. (1997) *Development and International Relations.* Cambridge: Polity Press.

Dore, R. (ed.) (1995) *Convergence or Diversity? National Models of Production in a Global Economy.* New York: Cornell University Press.

Dunn, J. (1990) *Interpreting Political Responsibility.* Cambridge: Polity Press.

Dunning, J. (1993) *Multinational Enterprises and the Global Economy.* Wokingham: Addison-Wesley.

Ekins, P. (1992) *A New World Order: Grassroots Movements for Global Change.* London: Routledge.

Falk, R. (1969) "The interplay of Westphalian and Charter conceptions of the international legal order". In R. Falk and C. Black (eds), *The Future of the International Legal Order,* vol. 1, Princeton: Princeton University Press.

Falk, R. (1987) "The global promise of social movements: explorations at the edge of time". *Alternatives* 12.

Falk, R. (1995a) "Liberalism at the global level: the last of the independent commissions?" *Millennium* 24(3).

Falk, R. (1995b) *On Humane Governance: Toward a New Global Politics.* Cambridge: Polity Press.

Feldstein, M. and Horioka, C. (1980) "Domestic savings and international capital flows". *Economic Journal* 90.

Fernandez-Armesto, F. (1995) *Millennium.* London: Bantam. Ferro, M. (1997) *Colonization: A Global History.* London: Routledge.

Frank, A. G. (1998) *Re-Orient: Global Economy in the Asian Age.* New York: University of California Press.

Frank, A. G. and Gills, B. K. (eds) (1996) *The World System.* London: Routledge.

Frieden, J. (1991) "Invested interests: the politics of national economic policies in a world ofglobal finance". *International Organization* 45(4).

Frost, M. (1986) *Towards a Normative Theory of International Relations.* Cambridge: Cambridge University Press.

Fukao, M. (1993) "International integration of financial markets and the costs of capital". *Journal of International Securities Markets 1.*

Gagnon, J. and Unferth, M. (1995) "Is there a world real interest rate?" *Journal of International Money and Finance* 14.

Gamble, A. and Payne, A. (1991) "Conclusion: the new regionalism". In A. Gamble and A. Payne (eds), *Regionalism and World Order,* London: Macmillan.

Garrett, G. (1996) "Capital mobility, trade and the domestic politics of economic policy". In R. O. Keohane and H. V. Milner (eds), *Internationalization and Domestic Politics,* Cambridge: Cambridge University Press.

_____ (1998) "Global markets and national politics". *International Organization* 52.

Garrett, G. and Lange, P. (1991) "Political responses to interdependence: what's 'left' for the left?", *International Organization* 45(4).

_____ (1996) "Internationalization, institutions and political change". In R. O. Keohane and H. V. Milner (eds), *Internationalization and Domestic Politics,* Cambridge: Cambridge University Press.

Gellner, E. (1983) *Nations and Nationalism.* Oxford: Blackwell.

Gereffi, G. and Korzeniewicz, M. (eds) (1994) *Commodity Chains and Global Capitalism.* Westport: Praeger.

Germain, R. (1997) *The International Organization of Credit.* Cambridge: Cambridge University Press.

Geyer, M. and Bright, C. (1995) "World history in a global age". *American Historical Review* 100(4).

Giddens, A. (1985) *The Nation-State and Violence,* vol. 2 of A *Contemporary Critique of Historical Materialism.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1990) *The Consequences of Modernity.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1991) *Modernity and Self-Identity.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1999) *The Third Way.* Cambridge: Polity Press.

Gill, S. (1992) "Economic globalization and the internationalization of authority: limits and contradictions". *GeoForum* 23(3).

_____ (1995) Globalization, market civilization and disciplinary neoliberalism. *Millennium* 24(3).

Gilpin, R. (1981) *War and Change in World Politics.* Cambridge: Cambridge University Press.

_____ (1987) *The Political Economy of International Relations.* Princeton: Princeton University Press.

Gilroy, P. (1987) *There Ain't No Black in the Union Jack.* London: Hutchinson. Godement, F. (1999) *The Downsizing of Asia.* London: Routledge.

Gordon, D. (1988) The global economy: new edifice or crumbling foundations? *New Left Review* 168.

Gourevitch, P. (1986) *Politics in Hard Times.* New York: Cornell University Press.

Graham, G. (1997) *Ethics and International Relations.* Oxford: Blackwell. Gray, J. (1998) *False Dawn.* London: Granta.

Greider, W. (1997) *One World, Ready or Not: The Manic Logic of Global Capitalism.* New York: Simon and Schuster.

Haass, R. N. and Liton, R. E. (1998) "Globalization and its discontents". *Foreign Affairs* (May-June). Hall, S. (1992) The question of cultural identity. In S. Hall, D. Held and A. McGrew (eds), *Modernity and its Futures,* Cambridge: Polity Press.

Hanson, B. T. (1998) "What happened to Fortress Europe? External trade policy liberalization in the European Union". *International Organization* 52(1) (Winter).

Hart, J. (1992) *Rival Capitalists: International Competitiveness in USA, Japan and Western Europe.* Princeton: Princeton University Press.

Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity.* Oxford: Blackwell.

Hasenclever, A., Mayer, P. and Rittberger, V. (1997) *Theories of International Regimes.* Cambridge: Cambridge University Press.

Held, D. (ed.) (1991) *Political Theory Today.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1995) *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1996) *Models of Democracy,* 2nd edn. Cambridge: Polity Press.

Held, D. and McGrew, A. (2002) *Globalization/Anti-Globalization.* Cambridge: Polity Press.

Held, D. and McGrew, A., Goldblatt, D. and Perraton, J. (1999) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture.* Cambridge: Polity Press.

Helleiner, E. (1997) "Braudelian reflections on economic globalization: the historian as pioneer". In S. Gill and J. Mittleman (eds), *Innovation and Transformation in International Studies,* Cambridge: Cambridge University Press.

Herod, A., Tuathail, G. O. and Roberts, S. M. (eds) (1998) *Unruly World? Globalization, Governance and Geography.* London: Routledge.

Hirst, P. (1997) The global economy: myths and realities. *International Affairs* 73(3) (July).

Hirst, P. and Thompson, G. (1996) *Globalization in Question.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1999) *Globalization in Question,* 2nd edn. Cambridge: Polity Press.

Hobbes, T. (1968) *Leviathan.* Harmondsworth: Penguin.

Hodgson, M. G. S. (1993) "The interrelations of societies in history". In E. Burke (ed.), *Rethinking World History: Essays on Europe, Islam and World History,* Cambridge: Cambridge University Press.

Hoffmann, Stanley (2002) Clash of globalizations. *Foreign Affairs* 81(4).

Holmes, S. (1988) "Precommitment and the paradox of democracy". In J. Elster and R. Stagstad (eds). *Constitutionalism and Democracy,* Cambridge: Cambridge University Press.

Hoogvelt, A. (1997) *Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development.* London: Macmillan.

_____ (2001) *Globalization and the Postcolonial World,* 2nd edn. Basingstoke: Palgrave.

Howard, M. (1981) *War and the Liberal Conscience.* Oxford: Oxford University Press.

Hu, W. (1992) "Global corporations are national firms with international operations". *California Management Review* 34.

Hurrell, A. (1999) Security and inequality. In A. Hurrell and N. Woods, *Inequality, Globalization and World Politics,* Oxford: Oxford University Press.

Hurrell, A. and Woods, N. (1995) "Globalization and inequality". *Millennium 2.* Jameson, F. (1991) *Postmodernism: The Cultural Logic of Late Capitalism.* London: Verso.

Jessop, B. (1997) "Capitalism and its future: remarks on regulation, government and governance". *Review of International Political Economy* 4(3).

Johnston, R. J., Taylor, P. J. and Watts, M. J. (eds) (1995) *Geographies of Global Change.* Oxford: Blackwell. Jones, R. J. B. (1995) *Globalization and Interdependence in the International Political Economy.* London: Frances Pinter.

Kaldor, M. (1998) *New and Old Wars.* Cambridge: Polity Press.

Kapstein, E. B. (1994) *Governing the Global Economy: International Finance and the State.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, M. (1999) *Global Public Goods.* Oxford: Oxford University Press.

Keck, M. and Sikkink, K. (1998) *Activists beyond Borders.* New York: Cornell University Press.

Keohane, R. O. (1984) *After Hegemony.* Princeton: Princeton University Press.

_____ (1995) "Hobbes's dilemma and institutional change in world politics: sovereignty in international society". In H.-H. Holm and G. S0rensen (eds), *Whose World Order?* Boulder: Westview Press.

_____ (1998) "International institutions: can interdependence work?" *Foreign Policy* (Spring).

Keohane, R. O. and Nye, J. S. (1972) *Transnational Relations and World Politics.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

_____ (1977) *Power and Interdependence.* Boston: Little, Brown.

Kofman, E. and Youngs, G. (eds) (1996) *Globalization: Theory and Practice.* London: Pinter.

Korten, D. C. (1995) *When Corporations Ruled the World,* Hartford: Kumerian Press.

Krasner, S. D. (1985) *Structural Conflict: The Third World against Global Liberalism.* Los Angeles: University of California Press.

_____ (1993) "Economic interdependence and independent statehood". In R. H. Jackson and A. James (eds), *States in a Changing World,* Oxford: Oxford University Press.

_____ (1995) "Compromising Westphalia". *International Security* 20(3).

Krugman, P. (1994) "Does third world growth hurt first world prosperity?" *Harvard Business Review* (July).

Krugman, P. (1995) "Growing world trade: causes and consequences". *Brookings Papers on Economic Activity.*

Lacey, R. and Danziger. D. (1999) *The Year 1000.* London: Little, Brown.

Lawrence, R. (1996) *Single World, Divided Nations? International Trade and OECD Labor Markets.* Washington DC: Brookings Institution.

Liebes, T. and Katz, E. (1993) *The Export of Meaning: Cross-Cultural Readings of Dallas.* Cambridge: Polity Press.

Linklater, A. (1998) *The Transformation of Political Community.* Cambridge: Polity Press.

Lloyd, P. J. (1992) Regionalization and world trade. *OECD Economics Studies* 18 (Spring).

Locke, J. (1963) *Two Treatises of Government.* Cambridge: Cambridge University Press.

Luttwak, E. (1999) *Turbo-Capitalism.* New York: Basic Books.

McGrew, A. G. (1992) Conceptualizing global politics. In McGrew and Lewis et al. 1992.

McGrew, A. G. and Lewis, P. G. et al. (1992) *Global Politics.* Cambridge: Polity Press.

MacIntyre, A. (1981) *After Virtue.* London: Duckworth.

MacIntyre, A. (1988) *Whose Justice? Which Rationality?* London: Duckworth.

McLuhan, M. (1964) *Understanding Media: The Extension of Man.* London: Routledge and Kegan

Paul. Mann, M. (1986) *The Sources of Social Power,* vol. 1: *A History of Power from the Beginning to AD 1760.* Cambridge: Cambridge University Press. Mann, M. (1987) Ruling strategies and citizenship. *Sociology* 21(3).

Mann, M. (1997) "Has globalization ended the rise and rise of the nation-state?". *Review of International Political Economy* 4.

Massey, D. and Jess, P. (eds) (1995) *A Place in the World? Culture, Places and Globalization.* Oxford: Oxford University Press.

Mazlish, B. and Buultjens, R. (eds) (1993) *Conceptualizing Global History.* Boulder: Westview Press.

Meyrowitz, J. (1985) *No Sense of Place.* Oxford: Oxford University Press.

Miller, D. (1988) "The ethical significance of nationality". *Ethics* 98.

_____ (1992) "The young and the restless in Trinidad: a case of the local and the global in mass consumption". In R. Silverstone and E. Hirsch (eds), *Consuming Technology,* London: Routledge.

_____ (1999) "Justice and inequality". In A. Hurrell and N. Woods (eds), *Inequality, Globalization and World Politics,* Oxford: Oxford University Press.

Milner, H. V. (1997) *Interests, Institutions and Information: Domestic Politics and International Relations.* Princeton: Princeton University Press.

Mitrany, D. (1975) "The progress of international government (1932)". In P. Taylor (ed.), *The Functional Theory of Politics,* London: LSE/Martin Robertson.

Modelski, G. (1972) *Principles of World Politics.* New York: Free Press.

Morse, E. (1976) *Modernization and the Transformation of International Relations.* New York: Free Press.

Mueller, J. (1989) *Retreat from Doomsday: The Obsolescence of Major War.* New York: Basic Books.

Neal, L. (1985) "Integration of international capital markets". *Journal of Economic History* 45 (June).

Nierop, T. (1994) *Systems and Regions in Global Politics.* London: John Wiley.

Norris, P. (2000) Global governance and cosmopolitan citizens. In J. S. Nye and J. D. Donahue (eds), *Governance in a Globalizing World,* Washington, DC: Brookings Institution Press.

O'Brien, R. (1992) *The End of Geography: Global Financial Integration.* London: Pinter.

OECD (1997) *Communications Outlook.* Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

Offe, C. (1985) *Disorganized Capitalism.* Cambridge: Polity Press.

Ohmae, K. (1990) *The Borderless World.* London: Collins.

Ohmae, K. (1995) *The End of the Nation State.* New York: Free Press.

O'Neill, O. (1991) Transnational justice. In D. Held (ed.), *Political Theory Today,* Cambridge: Polity Press.

Parekh, B. (1989) Between holy text and moral word. *New Statesman* 23 Mar.

Perlmutter, H. V. (1991) On the rocky road to the first global civilization. *Human Relations* 44(9).

Perraton, J., Goldblatt, D., Held, D. and McGrew, A. (1997) The globalization of economic activity. *New Political Economy* 2 (Spring).

Pieper, U. and Taylor, L. (1998) The revival of the liberal creed: the IMF, the World Bank and inequality in a globalized economy. In D. Baker, G. Epstein and R. Podin (eds), *Globalization and Progressive Economic Policy,* Cambridge: Cambridge University Press.

Piore, M. and Sabel, C. (1984) *The Second Industrial Divide.* New York: Basic Books.

Poggi, G. (1978) *The Development of the Modern State.* London: Hutchinson.

Porter, M. (1990) *The Competitive Advantage of Nations.* London: Macmillan.

Potter, D., Goldblatt, D., Kiloh, M. and Lewis, P. (eds) (1997) *Democratization.* Cambridge: Polity Press.

Reich, R. (1991) *The Work of Nations.* New York: Simon and Schuster. Rheingold, H. (1995) *The Virtual Community.* London: Mandarin.

Rieger, E. and Liebfried, S. (1998) "Welfare limits to globalization". *Politics and Society* 26(3).

Roberts, S. M. (1998) Geo-governance in trade and finance and political geographies of dissent. In Herod et al. 1998.

Robertson, R. (1992) *Globalization: Social Theory and Global Culture.* London: Sage.

Robins, K. (1991) "Tradition and translation". In J. Corner and S. Harvey (eds), *Enterprise and Heritage: Crosscurrents of National Politics,* London: Routledge.

Rodrik, D. (1997) *Has Globalization Gone Too Far?* Washington DC: Institute for International Economics.

Rosenau, J. N. (1990) *Turbulence in World Politics.* Brighton: Harvester Wheatsheaf.

_____ (1997) *Along the Domestic-Foreign Frontier.* Cambridge: Cambridge University Press.

Rowthorn, R. and Wells, J. (1987) *De-industrialization and Foreign Trade.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ruggie, J. (1993a) Territoriality and beyond. *International Organization* 41(1). Ruggie, J. (ed.) (1993b) *Multilateralism Matters.* New York: Columbia University Press.

Ruigrok, W. and Tulder, R. V. (1995) *The Logic of International Restructuring.* London: Routledge.

Russett, B. (1993) *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World.* Princeton: Princeton University Press.

Sandholtz, W. et al. (1992) *The Highest Stakes.* Oxford: Oxford University Press. Sassen, S. (1996) *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization.* New York: Columbia University Press.

Scharpf, F. (1991) *Crisis and Choice in European Social Democracy.* New York: Cornell University Press.

_____ (1999) *Governing in Europe: Effective and Democratic?* Oxford: Oxford University Press.

Scholte, J. A. (1993) *International Relations of Social Change.* Buckingham: Open University Press.

Scholte, J. A. (1997) Global capitalism and the state. *International Affairs* 73(3) (July).

Shaw, M. (1994) *Global Society and International Relations.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1997) The state of globalization: towards a theory of state transformation. *Review of International Political Economy* 4(3).

Shell, G. R. (1995) Trade legalism and international relations theory: an analysis of the WTO. *Duke Law Journal* 44(5).

Skinner, Q. (1978) *The Foundations of Modern Political Thought,* vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.

_____ (1989) The state. In T. Ball, J. Farr and R. L. Hanson (eds), *Political Innovation and Conceptual Change,* Cambridge: Cambridge University Press.

Slater, D. (1995) Challenging western visions of the global: the geopolitics of theory and north-south relations. *European Journal of Development Research* 7(2).

Smith, A. D. (1986) *The Ethnic Origins of Nations.* Oxford: Blackwell.

_____ (1990) Towards a global culture? In M. Featherstone (ed.). *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity,* London: Sage.

_____ (1995) *Nations and Nationalism in a Global Era.* Cambridge: Polity Press.

Sterling, R. W. (1974) *Macropolitics: International Relations in a Global Society.* New York: Knopf.

Strange, S. (1996) *The Retreat of the State.* Cambridge: Cambridge University Press.

Tamir, Y. (1993) *Liberal Nationalism.* Princeton: Princeton University Press.

Therborn, G. (1977) The rule of capital and the rise of democracy. *New Left Review* 13.

Thompson, G. (1998a) "Globalization versus regionalism?". *Journal of North African Studies.*

_____ (1998b) "International competitiveness and globalization". In T. Baker and J. Kohler (eds), *International Competitiveness and Environmental Policies,* Brighton: Edward Elgar.

Thompson, G. and Allen, J. (1997) "Think global and then think again: economic globalization in context". *Area* 29(3).

Thompson, J. (1998) "Community identity and world citizenship". In Archibugi et al. 1998.

_____ (1990) *Ideology and Modern Culture.* Cambridge: Polity Press.

_____ (1995) *The Media and Modernity.* Cambridge: Polity Press.

Thompson, K. W. (1994) *Fathers of International Thought: The Legacy of Political Theory.* Baton Rouge: Louisiana State University Press.

Tilly, C. (ed.) (1975) *The Formation of National States in Western Europe.* Princeton: Princeton University Press.

Turner, B. S. (1986) *Citizenship and Capitalism.* London: Allen and Unwin.

Tyson, L. (1991) They are not us: why American ownership still matters. *American Prospect* (Winter).

UNCTAD (1998a) *The Least Developed Countries 1998.* Geneva: UN Conference on Trade and Development.

UNCTAD (1998b) *Trade and Development Report 1998.* Geneva: UN Conference on Trade and Development.

UNCTAD (1998c) *World Investment Report 1998.* Geneva: UN Conference on Trade and Development.

UNCTAD (2002) *World Investment Report 2002.* Geneva (www.unctad.org).

UNDP (1997) *Human Development Report 1997.* New York: Oxford University Press.

UNDP (1998) *Globalization and Liberalization.* New York: Oxford University Press.

UNDP (1999) *Globalization with a Human Face: Human Development Report 1999.* New York: Oxford University Press.

UNESCO (1950) *World Communications Report.* Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

UNESCO (1986) *International Flows of Selected Cultural Goods.* Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

UNESCO (1989) *World Communications Report.* Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Union of International Associations (2001) *Yearbook of International Organizations 2001/2002,* vol. IB. Munich: K. G. Saur.

Van der Pijl, K. (1999) *Transnational Classes and International Relations.* London: Routledge.

Wade, R. (1990) *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization.* Princeton: Princeton University Press.

Wallace, W. (1999) The sharing of sovereignty: the European paradox. *Political Studies* 47(3) (special issue).

Wallerstein, I. (1974) *The Modern World System.* New York: Academic Press.

Walters, A. (1993) *World Power and World Money.* Brighton: Harvester.

Waltz, K. (1979) *The Theory of International Politics.* New York: Addison-Wesley.

Walzer, M. (1983) *Spheres of Justice: A Defence of Pluralism and Equality.* Oxford: MartinRobertson.

Weiss, L. (1998) *State Capacity: Governing the Economy in a Global Era.* Cambridge: Polity Press.

Wood, A. (1994) *North-South Trade, Employment and Inequality.* Oxford: Oxford University Press.

Woods, N. (1999) Order, globalization and inequality in world politics. In A. Hurrell and N.

Woods (eds), *Inequality, Globalization and World Politics,* Oxford: Oxford University Press.

WTO (2002) *Annual Report.* Geneva (www.wto.org).

Yergin, D. A. and Stanislaw, J. (1998) *The Commanding Heights.* New York: Simon andSchuster.

Young, O. (1972) The actors in world politics. In J. Rosenau, V. Davis and M. East (eds), *The Analysis of International Politics,* New York: Cornell University Press.

Zacher, M. (1992) The decaying pillars of the Westphalian temple. In J. N. Rosenau and O. E. Czempiel (eds), *Governance without Government,* Cambridge: Cambridge University Press.

Zevin, R. (1992) Are world financial markets more open? In T. Banuri and J. B. Schor (eds), *Financial Openness and National Autonomy,* Oxford: Oxford University Press.

Zurn, M. (1995) The challenge of globalization and individualization. In H. Holm and G. Sorensen (eds). *Whose World Order?* Boulder: Westview Press.

Kısım I

Küreselleşmeyi Anlamak

George Modelski, "küreselleşme dünyanın büyük medeniyetleri arasındaki artan bağlantının tarihidir" der. Daha da açmak gerekirse en eski medeniyetler arasında düzensiz aralıklarla ortaya çıkan karşılaşmalara kadar uzanan, uzun vadeli, tarihsel bir süreçtir. Fakat çağdaş küreselleşme dönemine bilinçli olarak şekil veren, çağdaşlaşma ve özellikle Batının yükselişi ile küresel genişlemesidir. Üçüncü bin yılın bu ilk yıllarında dünyanın ana medeniyetleri kendilerini sağlam bir küresel ekonomik, kültürel, siyasal ve teknolojik ağla sarılmış halde buldular. Modelski'ye göre küreselleşme, uluslar, medeniyetler ve siyasal topluluklar arasındaki genel dayanışmanın genişlemesinin ve derinleşmesinin tarihsel sürecini kapsayan bir mefhumdur. Bu süreç, güncel durumu tayin eden ve nihayet bir dünya toplumunun veya küresel bir toplumun ortaya çıkışını öngörüp öngörmediğine dair derin siyasal sorular sorduran bir süreçtir.

Tony Giddens için de küreselleşme modernlikle geniş çapta eş anlamlıdır çünkü yeni çağda 'dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunluğu' daha önceki tarihsel dönemlerin hepsinde olduğundan çok daha fazladır. Küreselleşmeyi anlamak için modernliği güdüleyen güçleri incelemek gerekir; yani iç içe geçmiş sanayileşme, kapitalizm, militarizm ve devletçilik süreçlerinin nitelikleri gereği nasıl küreselleşen bir güce sahip olduklarını anlamak gerekir. Bu küresel hız, yerkürenin uzak parçalarındaki topluluklarla ailelerin hayatları ve beklentileri arasında bağ kuran dünya çapında sistemler ve altyapılar meydana getirir. Küresel bir medya altyapısının ortaya çıkışı, yerel ve küresel olayların nasıl bağlantılı olduğu konusunda artan bir bilinç oluştururken, Giddens'ın tahlilinde yeni çağın belirleyici özelliğini teşkil eden, küreselleşen sistemler ile yerel koşullar arasındaki etkileşimdir.

David Held, Anthony McGrew ve meslektaşları küreselleşme için özel bir kavramsallaştırmayla birlikte küreselleşmenin tarihsel açıdan emsalsiz özelliklerini keşfetmede kullanılacak bir yöntemler dizisi önermektedirler. Küreselleşmeyi, 'kıtalar arası veya bölgeler arası akışlar ve ağlar meydana getiren, toplumsal ilişkilerin uzamsal örgütlenmesinde dönüşümü temsil eden bir süreç' olarak tanımlamakla, küreselleşmenin çeşitli tarihsel biçimlerini birbiriyle karşılaştırmada kullanılacak bir yöntem dizisi sunan bir tahlil altyapısı geliştirirler. Öte yandan bu yöntem dizisi, sınırlayıcı bir anlatımdan, yani insanlığın aşamalı birleşmesi olarak anlaşılan bir küreselleşme mefhumu ortaya koymaktan kaçınır. Bu yaklaşım dikkati küreselleşmenin uzamsal ve örgütsel özelliklerine yoğunlaştırarak, küreselleşmenin ve onun dönüşüme ilişkin sonuçlarının çağdaş modellerinin emsalsiz niteliklerini kavramamıza yardımcı olur. Hatta küreselleşmeyi güçle bağıntılı bir şekilde izah etmekle yazarlar konuya, onu toplumsal bir süreçten ziyade uzamsal bir süreç olarak tanımlayan dar kapsamlı bir yorumdan kaçınan bir yaklaşım getirirler.

Robert Keohane ile Joseph Nye çağdaş küreselleşmenin emsalsiz veçhelerini biraz daha derinlemesine incelerler. Dünya çapında dayanışmanın artış süreci olarak küreselleşme ile dayanışmanın kıtalar arası ağlarının mevcudiyeti olarak küresellik arasında çözümleme açısından bir ayrım gözeterek yeni dünya düzeninin belirleyici özelliklerini özenle ortaya koyarlar. Onlar da küreselleşmenin bugün, geçmiştekinden çok farklı olduğunu savunuyorlar - dayanışma ağları çok daha kalın veya yoğunken, küresel ağların hızı da iletişim teknolojilerindeki nitel değişikliği yansıtır. Eşitsizliklerine karşın bu gelişmelerin sonuçlarından biri, dünyanın birçok parçasında, gerçekle, 'dünya siyasetinin sadece devletlerarası ilişkiler olarak demode şekillerinden' daha yakından bağlantılı, yeni bir küresel siyaset formunun ortaya çıkmasıdır. Küreselleşme dünya siyasetini de yeniden şekillendiriyor ama Keohane ile Nye, bunun, 11 Eylül ve onun kötü sonuçlarının gösterdiği gibi, felaketlerle tavsayabilecek veya tersine dönebilecek kadar çok etkene bağlı bir gidiş olduğu konusunda da uyarıyorlar.

Jan Aart Scholte küresellik ve küreselleşme kavramlarını geliştirerek ikincisi için daha ayırt edici bir kavram gösterir. Bu kavramsallaştırma çağdaş toplumsal ilişkilerin uzamsal formuyla ilgilenen toplumsal coğrafyaya dayanmaktadır. Scholte, 'yersizyurtsuzlaşma' kavramını genişleterek, küreselleşmeyi, sınırları ve ülkeleri aşan transworld akışlar ile toplumsal ilişkilerin belirlediği supraterritoriality olarak yorumlar. Supraterritoriality olarak küreselleşme 'mesafesiz transborder değişimler'in ortaya çıkışına ve dolayısıyla 'toplumsal hayatın nispi yersizyurtsuzlaşması'na işaret eder. Hem çağdaş hayatın toplumsal coğrafyasının yeniden yapılanmasını kapsar hem de yeni insani durumu anlama ve açıklamakta kullanılan geleneksel sosyal bilimler yaklaşımlarını yeniden gözden geçirmeyi gerektirir. Daha hırçın bir makalede Justin Rosenberg meseleyi, yukarıdakiler gibi destekleyici makalelerde ifade edildiği şekliyle küreselci beyanın ana önermeleriyle ele alıyor. 'Küreselleşme kuramı', diyor Rosenberg, dairesel bir mantığı temsil etmesi bakımından

önemli bir çelişki taşıyor - küreselleşme hem neden hem de sonuç olarak algılanıyor. Küreselleşmenin toplumları ve dünya düzenini dönüştürmesi ve bu tür dönüşümlerin bir ifadesi olması gerektiği öne sürülüyor. Hatta dünyanın kökten değiştiği önermesinden hareketle küreselleşme kuramı, Marx ve Weber gibi, küresel toplumsal değişim modellerini açıklamaya girişen klasik toplum kuramcılarının eserlerini gözden kaçırıyor. Sonuçta küreselleşme, tasviri bir kategori olmaktan öteye geçemiyor, yeni nitelikleri de ya abartılıyor ya da basit bir 'uzamsal fetişizm'e indirgeniyor.

Bu şüpheci ses Paul Hirst ile Grahame Thompson'un desteğiyle yükseliyor. Tarihsel bir yaklaşımla, mevcut devrin, *belle epoque* (1890-1914) sırasında küreselleşmenin yükselişiyle karşılaştırıldığında daha zayıf ve o kadar yoğun olmayan küresel uyum biçimleri sergilediği sonucuna varıyorlar. Böylelikle küreselleşme kavramının çağdaş dünyayı anlamak için geçerli bir terim olup olmadığını sorguluyorlar. Tek bir dünya ekonomisinin ortaya çıkışından ziyade milli sınırların ekonomik ve siyasal önceliği muhafaza ettiği, bir hayli dengesiz bir şekilde uluslararası kılınmış bir dünya varsayıyorlar. Yürürlükteki ekonomik gerçeklikleri tanımlamakta veya açıklamakta başarısız olduğu için yaygın küreselleşme düşüncesi, neoliberal ekonomik küreselleşme tasarımına biraz meşruluk katan gözde bir efsane olarak anlaşılmak zorundadır. Bu bakımdan küreselleşme yirmi birinci yüzyıl dünyasının doğru bir ifadesi olmaktan ziyade bir ideoloji olarak işler.

Stanley Hoffman'a göre küreselleşmenin abartılan niteliği 11 Eylül sonrası değişen dünyada apaçık ortadadır. Birleşik Devletler'e yapılan terörist saldırılar dünya düzenini sürdürmede siyasi ve iktisadi coğrafya (jeopolitik), devletlerin merkeziliği ve askeri güç gerçekliğini gösterdi. Küreselleşmenin sınırları artık gayet belirgindir. Hatta 2001 sonrası küreselleşmenin sönmesi, bu projenin, enternasyonalizm taraftarı Amerikan seçkinleri tarafından savaş sonrası dönemde hususi olarak tasarlandığını gösterir. Ama Batı küreselleşmesi ile terörün küreselleşmesi yakından bağlantılı hale gelmiştir. Birincisi ikincisi için altyapı ve kısmi sebep oluşturduğu için terör ve terörle savaş küresel uyum için engel ve kısıtlama teşkil etmektedir. Dahası küreselleşmenin bu yeni sınırları hâkim ABD'nin tekyanlı saikleri tarafından çizilmiştir. Bu gelişmeler 'küreselleşmenin ne kaçınılmaz ne de karşı koyulmaz olduğunu' göstermekte ve küreselleşme sonrası dönemin açılışını temsil etmektedirler.

Joseph Nye ise küreselleşme ile Amerikan gücü arasındaki ilişkiyi daha farklı bir şekilde ifade ediyor. Mevcut küreselleşme tasarımının geniş ölçüde bir Amerikan icadı olduğunu kabul etse de ona göre süreç kendi teknolojik ve ekonomik dinamiklerine sahiptir. ABD'nin gücü küreselleşmeyle olağanüstü derecede artsa da 'çağdaş küreselleşme ağlarını sadece Amerikan imparatorluğunun idare merkezi olarak görmek hata olur'. Gerçekten de ABD çok uzun zamandır küreselleşmeyi destekleyip ondan faydalansa da, öteki güçler ile bölgeler daha fazla zenginlik ve iktidar elde ettikçe, o da hâkim gücünü azaltmak zorunda kalacaktır. Küreselleşmeyi Amerikan gücüyle bir tutmak hem tahlil açısından hem de deneysel olarak bir hatadır.

Bu sonuç, bu bölüm için seçtiğimiz son makale olan Michael Hardt ile Antonio Negri'nin makalesi tarafından güçlendirilmektedir. Onlar İmparatorluğun köklü bir yeniden yorumlanmasında, küresel sermayeciliğin mevcut aşamasının yeni bir küresel düzen yarattığını öne sürüyorlar. Bu düzen en iyi, İmparatorluk olarak tanımlanabilir, ama bu İmparatorluk geleneksel anlamda boyun eğdirilmiş memleketlerle insanlar üzerindeki bir Büyük Gücün İmparatorluk idaresi olarak değil, daha ziyade sınırları olmayan ama yine de egemenlik ve baskı altına alma ilişkilerini temsil eden küresel nizam sistemleri olarak anlaşılmalıdır. Dahası bu düzenin yeni bir halk idaresi modeline doğru eşzamanlı bir değişimle birleştirilerek kurumsallaştırılması, küresel idarenin tarihsel açıdan hususi formunu oluşturur. Bu yeni İmparatorlukta ABD ayrıcalıklı ama ağırlığı olmayan bir konumda kalır, çünkü geleneksel formuyla Emperyalizm sona ermişken tek bir devletin idaresi mümkün değildir. Küreselleşme sadece bu yeni İmparatorluğun evrimi için değil, aynı zamanda alternatif bir küresel toplum olan karşı-İmparatorluğun harekete geçirilmesi için de gerekli ilkedir. Hardt ile Negri'ye göre çağdaş küreselleşmenin yönü kesinlikle bu iki tarihsel güç, yani İmparatorluk ile karşı-İmparatorluk arasındaki çekişmeyle belirlenecek.

1
KÜRESELLEŞME

George Modelski

Diğer tarihsel toplumlardan net biçimde ayrılan günümüz dünya toplumu, küreseldir. Birden fazla tarihsel dünya toplumunun tek bir küresel sistem içinde bir araya getirilmesi sürecinden küreselleşme olarak söz edilebilir. Bu sürecin sonucuna ilişkin alınan tavrın doğası ve biçimi bugün halen dünya siyasetinin temel etmenleri arasındadır.

Bilinen tarih boyunca insan topluluklarının coğrafî faaliyet alanlarını genişletme eğiliminde oldukları gözlenebilir; bu, toplumsal örgütlenme ölçeğindeki artışın bir niteliği olarak ortaya çıkmıştır. Bundan altı bin yıl önce Mezopotamya'daki şehir devletleri arasında bir Büyük Toplum şekillenmeye başladığında, yerleşilen alanın yarıçapı belki 300-500 km kadardı; iki bin yıl önce Roma İmparatorluğu'nun Akdeniz havzasında hüküm sürdüğü alanın yarıçapı 1500 km ya da biraz daha fazlaydı (bu alan bir süre Mezopotamya'yı da içine almıştı). Uygarlık alanlarının yayılması ve genişlemesi Çin ve Hint ülkelerinde de görülüyordu, öyle ki McNeill tarafından "Avrasya ekümenliğinin kapanması" olarak nitelenen durum M.Ö. 500 ile M.S. 200[1] yılları arasında, yaklaşık iki bin yıl önce gerçekleşti. Bu zaman zarfında Helen kültürü Hindistan'a ulaştı, Han İmparatorluğu ise Hindistan ile temas kurdu ve misyonerlik çalışmaları Roma İmparatorluğu'nu ortaya çıkardı. O dönemde antik dünyayı sarsan salgınlar, Eski Dünya'daki belli etkileşim modellerinin kurulmasının ilk pratik sonucu olarak görülebilir. Ne var ki bu etkileşimler uzun süre boyunca süreksiz ve dolaylı biçimde gerçekleşti ve siyasal ya da küresel bir görünüme sahip olmadı.

İslam Dünyası

Küreselleşmenin başlangıç döneminde, M.S. 1000 dolaylarında, dünya ölçeğindeki siyasal bir düzene en yakın oluşum İslam Dünyası'ydı. Bu birliğin kökenleri Arapların yedinci yüzyıldaki fetihlerine dayanıyordu ve birleştirici gücünü İslam'dan alıyordu. O zamanlar İspanya ve Fas'tan, Şam, Kahire ve Bağdat'ı da içine alarak İran ve Hindistan'ın kuzeyine kadar uzanan bu oluşum; sonraki yüzyıllarda Endonezya adalarına ve Orta ve Doğu Asya'ya kadar genişledi. Ortaçağ Avrupa'sıyla kıyaslandığında bile oldukça varlıklı, üretken ve kültürel açıdan zengin bir dünyaydı. Bağdat ve Kahire gibi şehirler sanat ve edebiyat dünyasının merkezleri konumunda olmalarının yanı sıra, kozmopolit ve kalabalık merkezlerdi (ortaçağ döneminde Kahire'de bir milyondan fazla insan yaşıyordu). Bu merkezlerdeki âlimler ve bilim insanları Yunan bilgi birikiminin gerçek halefleriydi, eğitim kurumları da Avrupa'daki üniversiteleri yüzyıldan fazla bir farkla önceliyordu.

[...]

İslam dünyası yüzlerce yıldır uygarlığın beşiğiydi. Onunla ilişkisi bağlamında Orta Çağ Avrupa'sı uzun süre boyunca siyasal olarak savunmada olan taraftı ve ekonomik ve kültürel olarak daha geriydi. Hattâ Müslümanlar, Avrasya-Afrika topraklarında merkezî bir yer tutmaları ve bunu geniş erimli ticaret amacıyla kullanmaları sonucunda dünya uygarlığının başlıca merkezlerini çoktan bir araya getirmişlerdi. Ne var ki Yeni Dünya ve okyanuslar arası gemicilikle ilgilenmediler.

[...]

1500'den itibaren İslam dünyası Avrupalı donanma harekâtlarıyla stratejik olarak kuşatıldı ve giderek canlılığını yitirdi. İslam dini Asya ve Afrika'da yandaşlar kazanmaya devam ettiyse de, ortaçağ döneminin parlak günleri geri gelmedi.

Avrupa'nın Yayılması

Dünyanın siyasal birleşmesini sağlama görevi artık Avrupa'daydı. Bu durumu doğuran saik, bir anlamda, İslam dünyasının sahip olduğu zenginliğe ve bunun yarattığı düşünülen tehdide duyulan tepkiydi. Yüzyıllar süren *Reconquista* (Endülüs topraklarının Müslümanlardan geri alınması süreci - ç.n.) boyunca Müslümanlara saygı duymayı ve onlardan korkmayı öğrenmiş olan Portekizliler ve İspanyollar bu tepkinin başını çekiyorlardı. Bu, o zamana dek görülmemiş çapta ve genişlikte hakiki bir enerji ve canlılık patlamasıydı. Kopernik'in göklere yeni bir düzen vermesinin üzerinden çok geçmeden, insanoğlu kısa bir zaman zarfında önce dünyanın etrafını dolaştı, ardından bu başarısına dünya ölçeğinde bir ilişkiler ağının kurulmasını ve sürdürülmesini ekledi.

Küreselleşme sürecini başlatanlar dünya uygarlığının merkezinde bulunanlar değil, uzak bir köşesinde yaşayanlardı. Takip eden 500 yıl boyunca küreselleşmenin süratini ve karakterini belirleyen, dolayısıyla dünya siyasetinin yapısını şekillendiren de onlar oldu.

1500 itibarıyla Avrupa'da modern dünya siyasetinin embriyon hâlindeki başlıca özelliklerini ayırt etmek mümkündü; küreselleşmenin gelişmesiyle beraber bu özellikler tüm küresel sistemin karakteristik nitelikleri hâline geldi.

[...]

Diğer Bazı Özellikler

Küreselleşme sürecinin çarpıcı bir özelliği de gurur ve şiddet duygularıyla tetiklenmiş olmasıdır. William McNeill, "kökleşmiş kavgacılık ve pervasızlık" hâlinin ileri askerî teknolojiler ve kısa bir zaman zarfında pek çok hastalığa karşı kazanılan bağışıklıkla birleşmesinin, Atlantik Kıyıları'ndaki Avrupalılara okyanusların hâkimiyetini getirdiğine dikkat çeker.[2] Avrupalıların savaşkanlık eğilimi (açık denizlerde kolaylıkla korsan kimliğine bürünebilen tüccarlarda

görüldüğü gibi), öteki büyük dünya uygarlıklarının (bir başka "istem topluluğu" olan Müslümanlar hariç) tavır ve tutumlarıyla karşılaştırıldığında daha net ortaya çıkar. Bu uygarlıkların hiçbiri, iyi örgütlenmesi durumunda amansız rakiplerinin bu pervasız gücüyle baş edemezdi. Avrupalı savaşkanlığın, küreselleşme süreci içinde bütün dünya siyaset sisteminin baskın bir niteliği hâline geldiği söylenebilir.

[...]

Devlet faaliyet ve etkinliğindeki müthiş artışın küreselleşmenin yarattığı en önemli etki olduğu düşünülebilir. Portekiz, İspanya, İngiltere ve Fransa'daki kraliyet yönetimleri, keşif ve sömürüyü örgütlediler ve bunun meyvelerini topladılar. Bunu yaparken Venedik, Cenova ve Floransa gibi İtalyan şehir devletlerinden pek çok şey öğrendiler: Bunlar, Orta Çağ'ın son dönemindeki idarî örgütlenme ve etkinlik modelleriydi. Fakat kısa süre sonra, ele geçirdikleri yerlerin idaresini sağlamak amacıyla -uzak bir mesafeden, daha üst düzey bir yönetim biçimini etkin olarak uygulayabilmek adına- örgütlenmelerini büyük ölçüde genişletmek zorunda kaldılar. İlk olarak İspanya Krallığı, Amerika'daki sömürgelerinin idaresi için kapsamlı bir mekanizma geliştirdi. Böylece sayıları giderek artmakta olan hukuk okulu ve üniversite mezunlarına istihdam sağladı. Ardından güçlü bürokrasiler popüler yönetim eğilimlerini ortadan kaldırdılar ve düzenli bir vergi geliri akışı sağladılar. Ayrıca meclislerin yöneticiler üzerindeki denetimine -ki önceki dönemde bu oldukça belirgindi- son vererek yöneticileri bağımsızlaştırdılar. "Mutlakıyet gibi bürokrasi de Avrupa Krallıkları üzerindeki ağırlığını artırdı. Bu, kısmen de olsa, denizaşırı deneyimlerin bir sonucuydu."[3]

Yönetimlerin askerî harekatları kapsamında küreselleşme, bir yandan donanmadaki gelişmelere bağlı, bir yandan da bu gelişmeler için elverişli bir süreçti. Uzak mesafelerdeki deniz harekâtları için sadece teknoloji yetmez, her şeyden önce sağlam bir siyasal örgütlenmeye ihtiyaç vardır. Yüksek masrafları karşılamak için düzenli bir vergi esası, idari gereklilikleri beraberinde getiren bir gemi inşa ve mühimmat sanayisi, sayısı fazla olmasa da sadık ve iyi eğitilmiş insan gücü ve uzun vadeli hedefler doğrultusunda bu unsurların eş güdümünü sağlayabilecek nitelikte bir yönetim sistemi gerekir. Filolarını dünyaya açılacak şekilde donatabilen yönetimler her zaman etkin ve güçlü yönetimler olmuşlardır ve siyasal örgütlenmenin genel seyri de bu yönetimler tarafından belirlenmiştir.

Bu açıdan bakıldığında iyi donanmalar ticaretin örgütlenişine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Portekizlilerin ilk keşifleri Kraliyet yönetimi tarafından organize ve finanse edildi; bunların sonucunda baharat ticaretinde oluşturulan tekel ise tamamıyla kralın çıkarları için kullanıldı. Ticaretin kötüye gitmesinde muhtemelen siyasal ve ticari faaliyetler arasındaki bu kaynaşmanın da rolü oldu. İspanya'nın Amerika Kıtası ile yaptığı ticaret, Sevillalı tüccarların oluşturduğu bir tekel tarafından yürütülüyordu ve arkasında İtalyan ve Alman meclislerinin desteği vardı, buna karşın daha az kârlıydı. Uzmanlaşmış ve toplu ticarî girişimlerin gelişmesi, Hollanda kentlerindeki uzun süreli ticaret deneyimine

dayalı Hollandalı ve İngiliz yatırımlarının devreye girmesiyle oldu. Hollandalı ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketleri ciddi bir şöhret edinmiş olsa da, başka pek çok şirket daha vardı. Başlangıçta hepsi, uzun yolculuklara çıkan filoların temin ve teçhizi için birikim yaratma araçları olarak görülüyordu. Örneğin Doğu'ya düzenlenen deniz seferleri uzun yıllar sürebiliyordu ve zaman zaman olağanüstü getirileri olmasına rağmen, kârı önceden kestirmek mümkün değildi. Böyle seferlerin düzenlenebilmesi için üst düzeyde organizasyon, öngörü, güven ve dikkat gerekiyordu. Uzun-mesafeli, dolayısıyla çokkatmanlı ticaret ve üretim faaliyetleri kapsamında gelişen pratikler, zamanla modern toplu örgütlenmenin temeli hâline geldi.[4]

[...]

Bir Değer Tespiti

Dünyanın bir araya getiriliş biçimi olağanüstü bir girişimdi ve başlı başına ihtişamlı bir olaydı. Her ne kadar keşif ve serüven masalları uzun süre Avrupalı seyircilerin nefesini kestiyse de, bu olayın insan kaderini şekillendirmedeki rolü çoğu zaman tam olarak anlaşılamadı. Elbette gösteri ve ihtişamın da karaltılı noktaları vardı ve bu gölgelerin bazıları karanlık ve uzundu.

Küreselleşmenin en önemli yanlarından biri, şaşkınlık verici kontrol edilemezliğiydi. Sahip olduğu güç ve itici kuvvete rağmen bu olay, aynı dönemde Afrika'ya düzenlenen Çin seferlerinin aksine merkezîleşmiş bir sistemin planlı genişlemesi değildi. Bu, Avrupa denen tek bir varlığın denizaşırı toprakları ele geçirdiği bir genişleme değildi. Daha ziyade bir girişimler çokluğunun Avrupa'dan dünyaya saçılmasıydı. Sonrasında bu sürecin etkileri Avrupa'yı da değiştirdi. Tek bir imparatorluk değil, her biri diğeriyle rekabet içinde olan birtakım imparatorluklar ortaya çıktı. Tekelleşme çabaları olduysa bile, hiçbir hükümdarlık tek başına belirgin bir üstünlük sağlayamadı; zaten hiçbir imparatorluk, hükümdarına tüm Avrupa üzerinde hâkimiyet sağlayacak gücü vermedi.

[...]

Küreselleşme, kurumlar arasındaki çeşitliliğin artmasına yardım ederek Avrupa'da ve nihayetinde dünyada bağımsız devletler sistemini güçlendirdi. Bu kurumların her biri yeni özerklik ve çeşitlilikler için beşik görevi gördü. Fakat bu süreç her şeyden önce devletleri kuvvetlendirdi ve böylece siyasal gelişimin gelecekteki gidişatını belirgin biçimde etkiledi.

Küreselleşmeden yarar sağlayan kim oldu? Geniş anlamıyla Batı toplumu. Son birkaç yüzyılda Avrupa soyunun dünya nüfusundaki payında ciddi bir artış oldu.[5] Bu bir ölçüde Avrupa'daki nüfus patlamasının daha erken yaşanmasına bağlanabilir. Fakat bu erken artış büyük ölçekli göçlere ve dünyanın en verimli toprakları arasında yer alan ılıman bölgelere Avrupa kökenli insanların yerleşmesine olanak tanıdı. Kuzey Amerika'da, Güney Amerika'nın güneyinde, Güney Afrika'da ve Avustralya'da yer alan bereketli topraklar ve su kaynakları Avrupa'nın uzantıları hâline geldi ve bu alanların iş-

lenmesiyle küresel refah dağılımında Avrupalı topluluklar lehine önemli değişiklikler yaşandı. Küreselleşmenin sonucu olarak bugün Avrupalılar ve ardılları, işlenebilir toprakların büyük kısmını ve en verimli besin kaynaklarını kontrol ediyorlar ve deniz kaynaklarının kontrolünü de sağlayabilirler.[6]

Avrupa'da en çok yarar sağlayanlar, bu sürece önderlik eden ve kontrolünü elinde tutan yönetim ve devletler ve onların tebaaları oldu. Elde edilen kazançlar sayesinde ilk güçlenenler İberya yarımadası monarşileri oldu. Onları Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar izledi. Küreselleşme, güç dağılımındaki ağırlığı Orta Avrupa'dan - Kuzey İtalya kentleri, Alman toprakları ve Baltık bölgesinden - Kuzey Atlantik kıyılarına doğru kaydırdı. Gelişme sürecinden kârlı çıkanlar öncelikle onu örgütleyenler oldu.

Küreselleşmenin sağladığı kazanımların yanında, getirdiği ciddi bedeller ve parçalayıcı yan etkiler de dikkate alınmalıdır. Belli toplumlar için, gerek toplumsal örgütlenme gerekse bu toplumdaki tikel bireyler açısından ölümcül sonuçlar ortaya çıktı. Bu insanlar için hayata dair beklentiler Avrupa etkisine bağlı olarak trajik biçimde kötüleşti. Meksika ve Peru toplumları parçalanırken, fetihten sonra gelen yüzyılda Orta Amerika nüfusu şiddet, hastalık ve bunalımlar sonucunda feci ölçüde azaldı.[7] Kuzey Amerika'daki Kızılderili toplumları, Pasifik adalarında yaşayan birçok halk ve Avustralya Aborijinleri de benzer felaketlerle yüz yüze geldi.

[...]

Çoğu zaman küreselleşme dışarıda kalan parçaların Batı-merkezli dünya siyaseti bünyesine katılma süreci olmuştur. Yeterliliğini ve uyum sağlama becerisini kanıtlamış olan yönetimler, toplumlar ve bireyler asimile edilerek hâkim düzene dâhil edilmiştir. Büyük bir çoğunluk ise tahakküm ve kontrol altında tutulmuş, tecrit edilmiş ya da yok sayılmıştır. Alternatif bir uyum sağlama yolu -Batı tipi yaşam biçimlerinin dünyanın geri kalanının ihtiyaçlarına göre değiştirilmesi- ciddi olarak düşünülmemiştir. Asimilasyonlar ne süratli ne de yeterince kapsamlı olmuştur. Tamamlayıcı adaptasyon -örneğin büyüme oranlarının seçici yavaşlatılması yoluyla- halen keşfedilmeyi beklemektedir. Küreselleşme sürecinin hiç umulmadık biçimlerde tamamlanması halen mümkündür.

Küreselleşme nihayetinde şu soruyu sorar: Büyük toplum, yani insanlık iyi bir toplum olabilir mi? Önde gelen siyasî düşünürler ısrarla yakın ilişkilerin olduğu, küçük bir ideal topluluktan yana olmuşlardır. Genel itibarıyla çağdaş siyasal düşünce geniş ölçekli örgütlenmelerdeki topluluk eksikliğine işaret eder.

Küreselleşmeye ilişkin tarihsel deneyim, iyimser veya basit bir sonuç çıkarmamıza izin vermez. Büyük toplumun mutlaka büyük faydalar getirmesi gerektiği yönünde bir fikre kapılmak için herhangi bir gerekçe de sunmaz; aksine, daha büyük tehlikelere zemin hazırlayabileceğini düşünmek için nedenler vardır. Öte yandan söz konusu deneyim, büyük toplumun doğası gereği iyi olamayacağına dair kuramsal ya da pratik herhangi bir düşünce de

ortaya koymaz. Büyük toplum bizimledir ve ondan kaçmak mümkün değildir. Fakat onu iyileştirmek mümkün olabilir.

***Çeviren**: Eray Sarıot*

Notlar

1 W.H. McNeill, *The Rise of the West* (Chicago: Chicago University Press,1963) 7. Bölüm

2 Age., S, 623-4

3 J. H. Parry, *The Age of Reconnaissance* (New York: New America Library, 1964), s. 320.

4 Ticari örgütlenmelerin Birleşik Devletler'in ekonomik kalkınmasındaki önemi, kökenlerini, benzer ticari birliklerin erken dönemdeki etkilerinde bulur. Virginia İngilizlere ait bir şirket tarafından kuruldu; New York Hollandalı Doğu Hindistan Şirketi'nin ticari ulaştırma iletim noktasıydı; Hudson Bey Company Kanada tarihinde yüzyıllara boyunca etkili oldu.

5 C.M. Cipolla, *The Economic History of World Population* (Harmondsworth: Penguin, 1964) Kuczynski burada 1800'lerde dünya üzerindeki beyaz nüfusun oranın insan türleri arasında yüzde 22'lik bir orana sahip olduğunu bu oranın 1930'da yüzde 35 olduğunu dah a güncel dönemde bu oranın düşmüş olabileceğini bildiriyor.

6 G. Borgstrom'a göre -*The Hungry Planet*-, (New York: Collier, 1965) "dünyanın ayrıcalıklı ulusları" -bu Birleşik Devletleri de içeren 450 milyonluk bir kesimi kapsıyor- yıllık olarak dairenin alt tarafındaki az gelişmiş ülkelerde yaşayan 1milyar 300 milyon insandan daha fazla kalori tüketiyor. "Biz zenginliklerimizi büyük hüner ve maharetimize borçlu olduğumuzu düşünmekten hoşlanıyoruz ama bunları insanlığın piyangosundaki eşit ya da belki de büyük boyuttaki kaderimize borçlu olduğumuzu tümüyle unutuyoruz. Söz konusu piyangonun dünyanın tarımsal kaynaklarında da orantısız bir pay verdiğini unutuyoruz.

7 Merkezi Mexico 1519'da 11 milyonluk bir nüfusa sahipken 1597'de nüfus 2,5 milyon civarına düşmüştü (Kaynak: Parry, Age of Reconnaisance, s.246).

2
MODERNLİĞİN KÜRESELLEŞMESİ

Anthony Giddens

Modernlik doğası gereği küreselleşmektedir -bu modern kurumların en temel ayırt edici özelliklerinde, bilhassa da oturmamışlıklarında ve dönüşlülüklerinde barizdir. Ama küreselleşme tam olarak nedir ve biz bu olguyu en iyi nasıl kavramlaştırabiliriz? Bu soruları enine boyuna irdeleyeceğim [...], çünkü bugün küreselleşme sürecinin sahip olduğu merkezi önem çok seyrek olarak sosyolojik yazındaki uzun kavram tartışmalarıyla yan yana getirildi [...]. Sosyologların sınırlı bir sistem olarak 'toplum' fikrine duydukları yersiz güvenin yerine toplumsal hayatın zaman ve mekân boyunca nasıl düzenlendiğine yoğunlaşan bir başlangıç noktası geçmelidir -zaman-mekân mesafelenmesi sorunsalı. Zaman-mekân mesafelenmesinin kavramsal çerçevesi dikkatimizi yerel meşguliyetlerle -beraber varolmanın koşulları- mesafeler ötesi etkileşimin (varolmanın ve olmamanın bağlantıları) arasındaki karmaşık ilişkilere çeker. Modern çağda, zaman-mekân mesafelenmesinin ölçeği önceki tüm zamanlardan yüksektir ve bunla örtüşür şekilde yerel ve mesafeli toplumsal biçim ve olayların arası 'gergin' hâle gelmektedir. Küreselleşme, esas olarak, farklı toplumsal bağlamlar ve bölgeler arasındaki bağlanma kipleri ile tüm dünya yüzeyi boyunca bir şebeke oluşturduğu ölçüde bu gerilme sürecine gönderme yapar.

Böylece küreselleşme uzak yerellikleri yerel olayların millerce ötedeki olaylar tarafından biçimlendirildiği bağlantılar kuran dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Bu diyalektik bir süreçtir çünkü böylesi yerel olaylar kendilerini biçimlendiren uzaktaki olayların tam tersi yönde ilerleyebilirler. *Yerel dönüşüm* küreselleşmenin zaman ve mekân boyunca toplumsal bağlantıların çok taraflı artışının bir parçasıdır. Bugün şehirleri inceleyen herkes, dünyanın neresinde olursa olsun, yerel bir mahallede olan her şey mahalleden tanımsız bir uzaklıkta vücut bulan etkenlerden -Dünya mal ve para piyasaları gibi- etkilenecektir. Sonuç zorunlu olarak -hatta genel olarak- tek bir yöne doğru hareket eden bir değişiklikler kümesi değildir, bunun yerine karşılıklı olarak muhalif eğilimlerden söz edilmelidir. Singapur'daki bir kentsel alanın artan refahı karışık bir küresel iktisadî bağlar şebekesi aracılığıyla Pittsburgh'daki yerel ürünleri dünya piyasalarında rekabet edemeyen bir mahallenin yoksullaşması ile nedensel olarak bağlı olabilir.

Pek çok örnekten bir başkası da Avrupa'da ve başka yerlerde yükselen yerel milliyetçiliklerdir. Büyük olasılıkla küreselleşmiş toplumsal ilişkilerin gelişmesi ulus-devletlere (en azından bazılarına) bağlı milliyetçi hislerin azalmasına hizmet ediyor ama aynı zamanda daha yerel milliyetçi hislerin yoğunlaşmasına sebep oluyor. Hızlanmış küreselleşmenin koşullarında, ulus-devlet 'hayatın büyük sorunları için çok küçük, hayatın küçük sorunları için çok

büyük'[1] hale geldi. Aynı zamanda toplumsal ilişkiler çok taraflı olarak gergin ve aynı sürecin parçası hâline geldikçe, yerel özerklik ve bölgesel kültürel kimlikler için baskıların güçlendiğine şahit oluyoruz.

İki Kuramsal Bakış Açısı

Marshall McLuhan ve birkaç başka yazarın çalışmaları bir yana bırakılacak olursa, küreselleşme üzerine tartışmalar birbirlerinden geniş ölçüde ayrı iki farklı yazın dizisi oluşturuyormuş gibi gözüküyor. Biri uluslararası ilişkiler yazını, ötekisi ise özellikle Immanuel Wallerstein'ın ismiyle beraber anılan ve Marksist bir konuma yakın duran 'dünya sistemi kuramı' yazını.

Uluslararası ilişkiler kuramcıları ayırt edici şekilde ulus-devlet sisteminin gelişimine odaklanıyorlar ve onun Avrupa'daki kökenlerini ve ardından tüm dünyaya yayılışını tahlil ediyorlar. Ulus-devletler uluslararası alanda birbirleriyle ve ulus-ötesi türde diğer örgütlerle ilişkiye giren oyuncular olarak görülüyor. Bu yazında temsil edilen farklı kuramsal konumların varlığına rağmen, yazarların çoğu küreselleşmenin büyümesinin büyük ölçüde benzer resimlerini çiziyorlar[2]. [...] Ulus-devletlerin git gide kendi içişleri açısından daha önce olduklarına kıyasla daha az egemen oldukları savunuluyor ama bugün pek azı yakın gelecekte -bu yüzyılın başında pek çok insanın gerçek bir umut olarak gördüğü- bir 'dünya devleti'nin oluşumunu öngörüyor.

Bu görüş tümüyle yanlış olmasa da, bazı önemli itirazlar öne sürülmeli. Örneğin, benim burada kullanmak istediğim şekliyle küreselleşme kavramının yalnızca bir boyutunu kapsıyor: Devletlerin uluslararası eşgüdümü. Devletlere birer oyuncu gibi bakmak kullanışlı olabilir ve bazı bağlamlarda anlamlıdır. Fakat, [...] devletleri uluslararası alanda birbirleriyle ve öteki örgütlerle bağlantıları olan oyuncular olarak görmek devletlerin arasında veya dışında olmayıp da yalnızca devlet ayrımlarını enine kesen toplumsal ilişkileri anlamayı zorlaştırır.

Bu türden bir yaklaşımın bir başka yetersizliği de ulus-devlet sisteminin artan birleşmesinin tasviri ile ilgili. Modern devletlerin egemenlik gücü Avrupa devlet sisteminde bile ulus-devlet sisteminin içine girmelerinden önce oluşmadı, ama onla paralel olarak gelişti. Gerçekten, modern devletin gelişimi baştan beri devletler arası ilişkilere bağlıydı, ki bu devletler arası ilişkilerde pratikte her zaman olmasa da ilke olarak her bir devletin özerkliğini kendi sınırları içinde tanıması esastı. Ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir devlet pratikte yasal ilkenin varsaydığı kadar çok egemen denetime sahip olmadı. Burada küreselleşmenin diyalektik özelliğini ve eşitsiz gelişim süreci üzerindeki etkisini bir kere daha tanımak zorundayız. İttifakların, savaşların ve çeşitli türden siyasal ve iktisadî değişimlerin sonucu olarak, kimi devlet veya devlet gruplarının özerklik kaybı diğerlerinin özerkliğinin artmasıyla beraber yürüdü.

Dünya sistemi kuramı uluslararası ilişkiler kuramından çok farklı olduğundan, iki yazının birbirleriyle olan mesafelerinden zarar gördüğünü gör-

mek pek şaşırtıcı değil. Wallerstein'ın dünya sistemi tahlilinin hem kurama hem de ampirik tahlile pek çok katkısı var[3]. Sosyologların alışılmış 'toplumlar' uğraşını aşarak daha kapsayıcı bir küreselleşmiş ilişkiler kavramsallaştırmasına ulaşması da daha az önemli değil. Ayrıca ilgilendiği olgular açısından modern dönemler ve önceki dönemler arasında açık bir ayrıştırmaya da gidiyor. Dünya ekonomileri olarak adlandırdığı şey -coğrafi açıdan geniş iktisadî bağlantı şebekeleri- modern zamanlardan önce de vardı, ama son üç ya da dört yüzyılda gelişen dünya sisteminden önemli ölçüde farklıydılar. Daha erken dünya ekonomileri genellikle geniş imparatorlukları merkez alıyorlardı ve asla bu devletlerin güçlerinin yoğunlaştığı kimi bölgelerden fazlasını kapsamıyorlardı. Wallerstein'in çözümlediği biçimiyle kapitalizmin doğuşu farklı türden bir düzeni müjdeliyordu, ilk defa ölçek olarak gerçekten küresel ve siyasal güçten çok ekonomik güce dayalı -'dünya kapitalist ekonomisi'. Kökenleri on altı ve on yedinci yüzyıllarda bulunan dünya kapitalist ekonomisi siyasi bir merkez aracılığıyla değil, ticarî ve sınaî bağlantılar aracılığıyla bütünleşti. Gerçekten, bir siyasi merkezler çoğulluğu var: Ulus-devletler. Modern dünya sistemi üç öğeye bölünmüştür: Merkez, yarı-çevre ve çevre. Ama bu öğelerin bölgesel konumları zaman içinde değişkendir.

[...]

Wallerstein ortodoks sosyolojik düşüncenin kimi kısıtlamalarından başarıyla kurtuluyor, özellikle de güçlü toplumsal değişimin 'içine kapalı model'lerine odaklanma eğiliminden. Ama onun çalışmasının da kendi yetersizlikleri var. Yalnızca bir tek egemen kurumsal *nexus*'u (kapitalizm -Bağlantı noktası olarak. y.n..) modern dönüşümlerin sorumlusu olarak görmeye devam ediyor. Böylece dünya sistemi kuramı ekonomik etkilere yoğunlaşıyor ve uluslararası ilişkiler kuramcılarının merkezi kıldığı olgulara tatmin edici açıklamalar getirmekte zorlanıyor: ulus-devletin yükselişi ve ulus-devlet sistemi. Dahası, ekonomik ölçütlere dayalı (belki kendinde de sorgulanabilir olan) merkez, yarı-çevre ve çevre ayrımı ekonomik farklılıklarla tam örtüşmeyen iktisadî ve siyasî güç yoğunlaşmalarını aydınlatmamıza izin vermiyor.

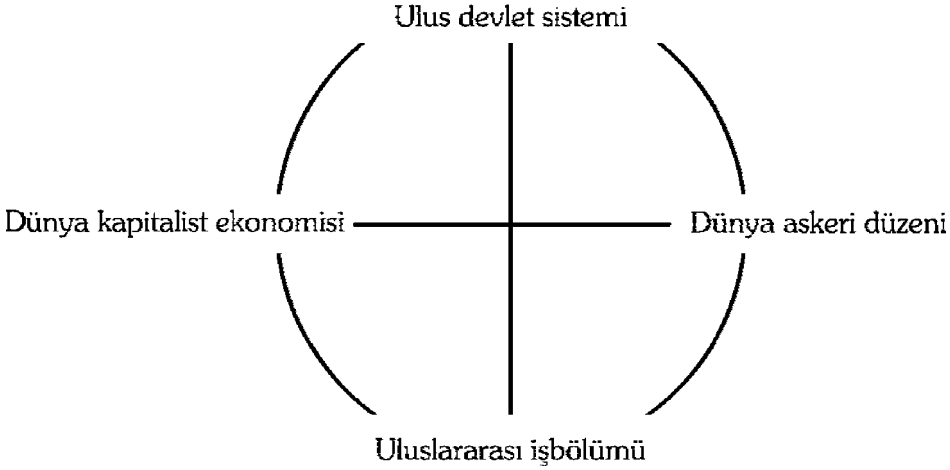
Küreselleşmenin Boyutları

Buna karşılık, ben dünya kapitalist ekonomisine küreselleşmenin dört boyutundan biri olarak bakacağım (Bkz. Şekil 1)[4]. Yukarıdaki tartışmanın işaret ettiği gibi, ulus-devlet sistemi ikinci bir boyut; bunlar birbirlerine farklı şekillerde bağlıysalar da biri ötekiyle tümüyle açıklanamaz.

Bugünü düşündüğümüzde, hangi anlamda dünya ekonomik örgütlenmesinin kapitalist ekonomik mekanizmalarının tahakkümü altında olduğu söylenebilir? Birkaç düşünce bu soruyu yanıtlamakta faydalı olabilir. Dünya ekonomisinin temel güç merkezleri kapitalist devletler; kapitalist ekonomik teşebbüsün -ima ettiği sınıf ilişkileri ile beraber- üretimin önde gelen biçimi olduğu devletler. Bu devletlerin iç ve uluslararası ekonomik politikaları ekonomik etkinliklerin pek çok şekilde düzenlenmesini içeriyor, ama, belirttiğim

gibi kurumsal örgütlenmeleri ekonomik olanın politik olandan 'yalıtılmasını' sürdürüyor. Bu asıl merkezleri bir ülkede olsa bile başka yerlerde pek çok bölgesel işleri olabilen şirketlerin küresel etkinliklerinin büyük ölçekli olabilmesine izin veriyor.

Şirketler, özellikle de ulus-ötesi olanlar, devasa ekonomik güçlere sahip olabilirler ve kendi ülkelerinde ve başka yerlerde politikaları etkileme yetisine sahip olabilirler. Bugün en büyük ulus-ötesi şirketlerin bütçeleri yalnızca birkaç ulusunkinden düşük. Ama bazı anahtar konularda güçleri devletlerinkine rakip olmaz -burada toprak hâkimiyeti ve şiddet aygıtlarının denetimi özellikle önemli. Dünya üzerinde, kısmen kutup bölgeleri dışında, bir devletin meşru denetim alanı olarak tanınmayan bir alan yok. Her modern devlet kendi topraklarında şu ya da bu başarı ölçüsünde şiddet aygıtlarının denetimini tekelinde tutuyor. Ekonomik gücü ne kadar büyük olursa olsun, hiçbir şirket askerî bir örgüt değildir (Sömürgeci dönemdeki kimi örneklerin aksine), ve kendilerini verili bir toprak parçasında hüküm süren politik/yasal gövdeler olarak kuramazlar.

Şekil 1: Küreselleşmenin boyutları

Eğer ulus-devletler küresel siyasi düzendeki birincil 'oyuncular' ise, şirketler de dünya ekonomisindeki hâkim failler. Birbirleriyle, devletlerle ve tüketicilerle ticari ilişkilerinde şirketler (sanayi şirketleri, finans firmaları, bankalar) kâra bağımlıdırlar. Bu yüzden etkilerinin artışı, para piyasalarını da içeren meta piyasalarının yayılmasını beraberinde getirir. Fakat başlangıcında bile kapitalist dünya ekonomisi yalnızca bir mal ve hizmet piyasası değildi. Sınıf ilişkileri çerçevesinde işçileri üretim araçlarının denetiminden ayıran emek gücünün metalaşmasını içeriyordu ve hâlâ içeriyor. Elbette bu süreç küresel eşitsizlikler doğuran etkilerle dolu.

Bütün ulus-devletler, kapitalist olsun devletçi sosyalist olsun, dünyanın kalkınmış kesimleri içinde, vergi gelirlerinin temeli olan refah üretimi için ön-

celikle sanayi üretimine bağlıdırlar.[...] Batı ve Doğu Avrupa toplumlarının ikisinin de büyüme peşinde olması kaçınılmaz olarak ekonomik çıkarları devletlerin uluslararası arenada takip ettikleri politikalarda ön plana çıkarıyor. Ama tarihsel maddeciliğin tesiri altında olanlar dışında herkes için açık olduğu üzere ulus-devletlerin maddi çıkarları yalnızca gerçek veya sanal, saf ekonomik endişeler tarafından yönetilmez. Tikel bir devletin küresel politik düzen üzerindeki etkisi refah seviyesi (ve bunun askeri gücü ile bağlantısı) tarafından belirlenir. Fakat, devletler, Hans J. Morgenthau'nun vurguladığı gibi, güçlerini egemenlik becerilerinden alırlar[5]. Ekonomik makineler olarak değil, ülkeye dair hakları konusunda kıskanç, ulusal kültürlerin beslenmesi konusunda endişeli ve diğer devletler veya devlet ittifaklarıyla stratejik jeopolitik ilişkileri olan 'oyuncular' olarak hareket ederler.

Ulus-devlet sistemi uzun zamandır bir bütün olarak modernitenin dönüşlülük özelliğine katılıyordu. Daha önce işaret ettiğimiz sebeplerden dolayı, egemenliğin yalnızca varolması bile dönüşlülüğün denetlediği bir şey olarak anlaşılmalı. Egemenlik ulus-devlet sisteminin erken döneminde sınırların resmi ve kesin hale gelmesi süreciyle bağlantılıdır: Devletin ilan ettiği ülke sınırları içinde özerklik, başka devletlerin bu sınırları tanıması ile geçerlilik kazanır. [...]

Küreselleşmenin diyalektik doğasının bir yönü de devletler sisteminin dönüşlülüğüne içkin merkezîleşme eğilimi ile tikel devletlerin egemenliği arasındaki 'it ve çek' ilişkisi. Böylece, ülkeler arası etkinliklerin uyumu bazı açılardan bireysel egemenliği azaltırken öte yandan çeşitli yollardan güçlerini birleştirerek devletler sistemi içindeki etkilerini arttırıyor. Aynısı savaşla bağlantılı olarak devletlerin sınırlarını tanımlayan ve yeniden tanımlayan erken kongreler ve Birleşmiş Milletler gibi gerçekten küresel failler için de geçerli. [...]

Küreselleşmenin üçüncü boyutu dünya askerî düzeni. Doğasını belirlerken, savaşın sanayileşmesini, teçhizat ve askeri örgütlenme tekniklerinin dünyanın bazı bölgelerinden diğerlerine akışını ve devletlerin birbirleriyle kurduğu ittifakları çözümlemeliyiz. Askerî ittifaklar zorunlu olarak bir devletin kendi sınırları içerisinde elinde tuttuğu şiddet aygıtları tekelinden taviz vermesini gerektirmez, ama elbette bazı durumlarda buna yol açar.

Askerî güçle devletlerin egemenliği arasındaki örtüşmeleri resmederken, yukarıda belirttiğimiz birbirine karşıt eğilimler arasındaki it-ve-çek ilişkisinin aynısını buluyoruz. [...] Modern silahların kitlesel yok etme gücünün bir sonucu olarak, neredeyse bütün devletler en geniş modernlik öncesi uygarlıklardan bile daha fazla askeri güce sahipler. Pek çok ekonomik açıdan zayıf üçüncü dünya ülkesi askerî açıdan güçlü. Önemli bir anlamda silahlanma açısından 'Üçüncü Dünya' yok, yalnızca 'Birinci Dünya' var; çünkü pek çok ülke gelişmiş teknoloji ürünü silah stoklarına sahip sürekli olarak ordularını modernleştirmekteler. Nükleer silahların sahipliği bile ekonomik olarak gelişmiş ülkelerle sınırlı değil.

Askerî gücün küreselleşmesinin yalnızca teçhizat ve farklı devletlerin askerî güçleri arasındaki ittifaklardan ibaret olmadığı aşikar, aynı zamanda savaşın kendisiyle ilgili bir durum da söz konusu. İki dünya savaşı yerel çatışmaların küresel sorunlar haline gelebileceğini tasdik etti. İki savaşta da katılanlar gerçekten tüm bölgelere çekildi. (Yine de İkinci Dünya Savaşı dünya çapına daha fazla yayıldı.) Bir nükleer silah çağında, savaşın sanayileşmesi Clausewitz'in temel öğretisinin geçersizliğinin herkes için görünür olduğu bir noktaya ilerledi[6]. Nükleer silahları elde tutmanın bugün dünya politikasındaki olası simgesel değerleri dışındaki tek anlamı, diğerlerini onları kullanmaktan caydırmak.

Bu durum nükleer güçlerin aralarında savaş çıkmasını öneyebilecek olsa da (Hepimiz bunu umut etmeliyiz.), onların kendi toprakları dışında askerî maceralara girişmelerini nadiren engelliyor. [...]

Küreselleşmenin dördüncü boyutu sanayi kalkınma ile ilgili. Bunun en bariz yönü dünyanın daha fazla ve az sanayileşmiş bölgeleri arasında farklılaşmaları içeren küresel işbölümünün gelişmesi. Modern sanayi esas olarak işbölümüne dayanır, yalnızca meslekî görevler açısından değil aynı zamanda sanayi tipine, becerilere ve hammadde üretimine göre bölgesel uzmanlaşma açısından da. Hiç şüphesiz İkinci Dünya Savaşından beri işbölümünde küresel karşılıklı bağımlılık geniş ölçüde yayıldı. Bu gelişmiş ülkelerde kimi ülkelerin sanayisizleşmesini ve üçüncü Dünya'da 'Yeni Sanayileşen Ülkelerin' doğmasını içeren, dünya çapında üretim dağılımında değişikler olmasında etken oldu. Yine şüphesiz kimi devletlerin, özellikle de yüksek seviyede sanayileşmiş olanların iç ekonomik hegemonyasının azalmasına hizmet etti. Hızla artan küresel ekonomik karşılıklı bağımlılık düşünüldüğünde, kapitalist ülkeler için ekonomilerini yönetmek daha öncesine göre daha zor hale geldi. Bu bugün, nerdeyse kesinlikle, ulusal ekonomi ölçeğinde uygulanan Keynesgil ekonomi politikalarının etkisinin azalmasında önemli bir sebep.

Sanayiciliğin küreselleşen etkilerinin en önemli özelliklerinden biri de makine teknolojilerinin dünya çapına dağılması. Sanayiciliğin etkileri açıkça yalnızca üretim alanıyla sınırlı değil, hem gündelik hayatın pek çok yönünü hem de insanın maddî çevreyle etkileşiminin genel özelliğini etkiliyor.

Birincil olarak ekonomisi tarıma dayalı kalmış ülkelerde bile, modern teknoloji, sıklıkla insanî toplumsal örgütlenme ile çevre arasındaki daha önce var olan ilişkileri temelden değiştirecek bir şekilde uygulanmaktadır. Gübre ve diğer yapay tarım yöntemleri, modern tarım makinelerinin devreye sokulması gibi konular bu duruma örnek oluşturur. Sanayileşmenin dağılması yukarıda bahsi geçenden daha olumsuz ve tehdit edici anlamda 'bir dünya' yarattı; bu dünyada, gezegendeki herkesi etkileyen zararlı türden fiilî veya potansiyel ekolojik değişimler var. Ama sanayileşme aynı zamanda 'bir dünya'da yaşama anlayışımızı kesinlikle daha iyi duruma getirdi. Çünkü sanayileşmenin en önemli etkilerinden biri de iletişim teknolojilerindeki dönüşüm.

Bu yorum bizi küreselleşmenin bir başka temel yönüne götürüyor, ki bu yön bahsi geçen değişik kurumsal boyutlardan her birinin altında yattığı söy-

lenebilecek olan ve kültürel küreselleşme olarak adlandırılabilecek yöndür. Mekanik iletişim teknolojileri matbaa'nın icadından beri küreselleşmenin tüm yönlerini dramatik ölçüde etkiledi. Bunlar modernliğin dönüşlülüğünün ve moderni gelenekselden ayıran kopuklukların temel bir öğesini oluştururlar.

Medyanın küreselleştirici etkisinden gazetelerin kitlesel dolaşımının erken döneminde pek çok yazar bahsetmişti. 1892 yılında bir yorumcu modern gazetelerin bir sonucu olarak bir yerel köy sakininin yüzyıl önceki başbakana kıyasla çağdaş olayların daha geniş bir anlayışına sahip olduğunu yazmıştı. Gazete okuyan bir köylü 'aynı zamanda hem Şili Devrimiyle, hem Doğu Afrika'daki savaşla, hem Kuzey Çin'deki katliamla, hem de Rusya'daki açlıkla ilgilenir'[7].

Bunun anlamı insanların daha önce bilmedikleri dünyadaki her olaydan haberdar olacakları değil, modernliğin kurumlarının küresel yayılmasının 'haberler'in temsil ettiği bilgi havuzu olmadan imkânsız olacağı. Bu belki genel kültürel bilinç düzeyinde daha özel bağlamlara göre daha az bariz. Örneğin, bugünün küresel para piyasaları mekânsal olarak birbirlerinden çok ayrı yerlere dağılmış bireylere aynı anda havuzdaki bilgilere erişme imkânı sağlıyor.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Notlar

1 Daniel Bell, "The world and the United States in 2013", Daedalus 116 (1987).
2 Örneğin bkz. James N. Rosenau, *The Study of Global Interdependence* (London: Pinter, 1980).
3 Immanuel Wallerstein, *The Modern World System* (New York: Academic, 1974)
4 Bu şekil (ve onu takip eden tartışma) daha önce Giddens, *Nation State and Violence* (Cambridge: Polity Press, 1985)'in 277. sayfasında yayınlanmıştır.
5 H. J. Morgenthau, *Politics among Nations* (New York: Knopf, 1960)
6 Clausewitz esrarengiz bir düşünürdü, fakat, düşüncelerinin bugünde geçerli olduğunda ısrar eden yorumlar mevcut.
7 Max Nordau, *Degeneration* (1892; New York: 1968), s. 39.

3
KÜRESELLEŞMEYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

David Held ve *Anthony McGrew*
David Goldblatt ve *Jonathan Perraton*

[...]

Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek: Analitik Bir Çerçeve

Küreselleşme nedir? Her ne kadar en basit anlamıyla küreselleşme, küresel karşılıklı bağlantılılığın genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanmasına gönderme yapıyor olsa da, böylesi bir tanım ek bir özene gereksinim duymaktadır. Çağdaş tartışmadaki tanım bolluğuna rağmen -örneğin 'hızlanan karşılıklı bağlantılılık', 'mesafeli eylem' ve 'zaman-mekân sıkışması'[1] (sırasıyla bkz., Ohmae 1990; Giddens 1990; Harvey 1989)- küreselleşme hakkında tam olarak neyin küresel olduğunu belirlemeye yönelik çabalar varolan literatürde yetersiz. Örneğin, yukarıdaki tanımların tümü ulusal veya bölgesel karşılıklı bağlantılar gibi mekânsal açıdan çok daha kısıtlı süreçlere de uygulanabilir. Bu kavramsal zorluğa karşı bir reçete ararken, bu çalışma küreselleşmenin ayırt edici mekânsal özelliklerini ve bunların zamana yayılış biçimini tanıyan bir anlayıştan yola çıkıyor.

Küreselleşme yerel, ulusal ve bölgeselle bir süreklilik içinde konumlandırılabilir.[2] Bu sürekliliğin bir ucunda yerel ve/veya ulusal temelde örgütlenmiş toplumsal ve ekonomik ilişki ve şebekeler, öteki ucunda ise daha geniş bölgesel ve küresel etkileşimler ölçeğinde billurlaşan toplumsal ve ekonomik ilişki ve şebekeler var. Küreselleşme insanî etkinlikleri bölgeler ve kıtalar boyunca birbirine bağlayarak ve genişleterek insanî meselelerin örgütlenmesindeki dönüşümü destekleyen bu zamansal ve mekânsal değişime gönderme yapmak için kullanılabilir. Böyle genişleyen mekânsal bağlantılara gönderme yapmadan terimin açık ve tutarlı bir ifadesini bulamayız.

Aynı şekilde, küreselleşme kavramı öncelikli olarak dünyanın bir bölgesindeki olay, karar ve etkinliklerin gezegenin uzak bölgelerindeki birey ve topluluklar için önemli olabileceği şekilde sınır ötesi toplumsal, politik ve ekonomik etkinliklerin gerginleşmesini ima eder. Bu anlamda, bölgeler arası karşılıklı bağlantılılığı, toplumsal etkinlik ve iktidar şebekelerinin erişebildiği alanın genişlemesini ve uzaktan etkinlik imkânlarının artmasını içerir. Bunun da ötesinde, küreselleşme sınır ötesi bağlantıların yalnızca tesadüfî değil, ama fark edilebilir bir *yoğunlaşma*nın veya karşılıklı bağlantılılığın, etkileşim kalıplarının ve dünya düzeninin kurulu toplum ve devletlerini aşan akışların artan büyüklüğü şeklinde düzenli olmasını ima eder. Dahası, küresel karşılıklı bağlantılılığın büyüyen hacmi ve yoğunluğu, dünya çapında taşımacılık ve iletişim sistemleri fikir, mal, haber, sermaye ve insanların küresel yayılımının

potansiyel süratini arttırdıkça, küresel etkileşim ve süreçlerin *hızlanma*sını da içerebilir. Ve küresel etkileşimlerin artan *hacmi, yoğunluğu* ve *sürati* uzaktaki olayların *etki*si büyütülürken en yerel gelişmelerin bile devasa küresel sonuçlar doğurabileceği şekilde yerel ve küreselin giderek derinleşen birbirine geçmesiyle bağlantılandırılabilir. Bu anlamda iç sorunlar ve küresel meseleler arasındaki sınır bulanıklaşabilir. Küreselleşmenin tatminkâr bir açıklaması bütün bu öğeleri içermelidir: Hacim (gerginlik), yoğunluk, sürat ve etki. Ve küreselleşmenin tatminkâr bir çözümlemesi bunları derinlemesine incelemelidir. Buradan sonra bu dört öğeye küreselleşmenin "mekânsal ve zamansal boyutları ismini vereceğiz.

Bu boyutları kabul ettiğimizde küreselleşmenin daha kesin bir tanımını sunabiliriz. Buna göre, küreselleşme şu şekilde düşünülebilir:

Kıtalar ve bölgeler arası etkinlik, etkileşim ve yetke kullanımıyla, akış ve şebekeler yaratan, -hacmi, yoğunluğu, sürati ve etkileri açısından değerlendirilen- toplumsal ilişkilerin ve işlemlerin mekânsal örgütlenmesindeki dönüşümün cisimleştiği bir süreç veya süreçler kümesi.

Bu bağlamda, akışlar fiziksel eşyaların, insanların, simgelerin, işaretlerin ve haberlerin zaman ve mekândaki hareketlerine, şebekelerse bağımsız failler, etkinliklerin kesişim noktaları veya güç merkezleri arasındaki düzenlenmiş veya kalıplaşmış etkileşimlerine gönderme yapar (Modelski 1972; Mann 1993; Castells 1996).

Bu ifade, varolan yaklaşımların küreselleşmeyi 'yerelleşme', 'ulusallaşma', 'bölgeselleşme' ve 'uluslararasılaşma' gibi mekânsal olarak daha sınırlı süreçlerden ayırt etmekteki başarısızlığını görmemize yardım eder. Çünkü yukarıdaki gibi tanımlandığında küreselleşme daha kısıtlı toplumsal gelişmelerden ayırt edilebilir. Yerelleşme, yalnızca belli bir yerellikteki akış ve şebekelerin pekiştirilmesini ifade eder. Ulusallaşma, toplumsal ilişki ve işlemlerin sabit ülke sınırları çerçevesi içinde geliştirildiği bir süreçtir. Bölgeselleşme, işlevsel ve coğrafi devlet ve toplum gruplaşmaları arasındaki işlem, akış, şebeke ve etkileşimlerin bir kümelenmesi olarak görülebilirken, uluslararasılaşma ise özel coğrafi konumlarına bakılmaksızın iki veya daha çok ulus-devletin arasındaki etkileşim ve karşılıklı bağlantılılık kalıplarını ifade etmek için kullanılabilir (Bakınız Nierop 1994; Buzan 1998). Böylelikle çağdaş küreselleşme, örneğin, bir yandan dünya ekonomisinin büyük bölgeleri arasındaki ticaret ve finans akışını tanımlarken, öte yandan yerel, ulusal ve bölgesel kümelenmeler arasındaki denk akışları ayırt edebilir.

Bu kavramların daha kesin bir tanımını sunarken küreselleşmenin mekânsal olarak daha sınırlı süreçlere zıt değil, tam tersine onlara karşı, girift ve dinamik bir duruş içinde olduğuna işaret etmek çok önemli. Bir yandan, bölgeselleşme gibi süreçler küreselleşmenin derinleşmesini tamamlayacak ve kolaylaştıracak gerekli ekonomik, toplumsal ve fiziksel altyapıları yaratabilir. Bu açıdan, örneğin ekonomik bölgeselleşme (Avrupa Birliği gibi) ticaretin küreselleşmesinin önünde bir engel değil, bir teşvik. Öte yandan, böyle süreçler küreselleşmeye sınırlar dayatabilir, hatta sürecin tersine çevrilmesi için

elverişli koşullar yaratabilirler. Fakat yerelleşme ve bölgeselleşmenin küreselleşmeye zıt ve çelişik bir varoluşu olduğunu varsaymak için *a priori* bir sebep yok. Tam olarak bu süreçlerin ekonomide ve diğer alanlarda birbirleriyle nasıl ilişki kurduğu daha ampirik bir sorun. [...]

Küreselleşmenin Tarihsel Biçimleri

Küreselleşme tezinden şüphe duyanlar bizi uluslararası veya küresel karşılıklı bağlantılılığın hiçbir şekilde yeni bir olgu olmadığı konusunda uyarıyorlar, ama küreselleşmenin aldığı tikel biçimlerin tarihsel dönemler arasında farklılaşabileceği ihtimalini gözden kaçırıyorlar. Herhangi bir dönemde küreselleşmenin kazandığı yeni özellikleri ayırt edebilmek için böylesi bir karşılaştırmalı tarihsel araştırmaya izin verecek bir çeşit analitik çerçeveye ihtiyaç var. Çünkü böyle bir çerçeve olmadan en önemli özellikleri, dönemler arasındaki devamlılıkları ve farklılıkları belirlemek zor olacaktır. Bu yüzden burada geliştirdiğimiz yaklaşım *küreselleşmenin tarihsel biçimleri* fikrini merkeze alarak küreselleşmenin zaman içinde sistematik karşılaştırmalı çözümlemesini inşa etmek için temel olarak alıyor. Bu kavramı kullanmak önemli farklılıkları ve benzerlikleri yakalamak ve sistemleştirmek için bir mekanizma sağlamamıza yardım ediyor. Bu bağlamda, küreselleşmenin tarihsel biçimleri şöyle bir anlam kazanıyor.

Ayrı tarihsel dönemlerde küresel karşılıklı bağlantılılığın mekânsal, zamansal ve örgütsel nitelikleri.

Çağdaş küreselleşmenin kendine özgü nitelikleri veya hâkim özellikleri üzerine anlamlı bir şeyler söyleyebilmek böyle betimlemeleri inşa etmeye izin veren açık analitik kategoriler gerektirir. Doğrudan yukarıdaki ayrımlarımızın üstüne inşa edecek olursak, küreselleşmenin tarihsel biçimleri başlangıç olarak dört zamansal ve mekânsal boyut açısından betimlenebilir ve karşılaştırılabilir.

- Küresel şebekelerin büyüklüğü
- Küresel karşılıklı bağlantılılığın yoğunluğu
- Küresel akışların sürati
- Küresel karşılıklı bağlantılılığın etkide bulunma temayülü

Böylesi bir çerçeve küreselleşmenin tarihsel biçimlerinin hem niteliksel hem de niceliksel olarak değerlendirilebilmesi için bir temel sunuyor. Çünkü (1) ilişki ve bağlantı şebekelerinin büyüklüğünü; (2) bu şebekelerdeki akışlarının ve etkinlik seviyelerinin yoğunluğunu; (3) karşılıklı değişimlerin süratini; (4) bu olguların tikel topluluklar üzerindeki etkisini çözümlemek mümkün. Bu olguların nasıl evrimleştiğinin sistematik bir değerlendirmesi küreselleşmenin değişen tarihsel biçimleri hakkında kavrayışlar sağlar ve farklı dönemlerde küreselleşmenin değişik biçimlerinin anahtar nitelikleri ve aralarındaki büyük kopuklukları daha keskin bir şekilde belirleme ve karşılaştırma imkânı sağlar. Küreselleşmeye bu tarihsel yaklaşım hem küreselleşmenin tümüyle yeni olduğunu iddia eden şu anki eğilimin, hem de önceki dönemlere ben-

zer gözüktükleri için küresel ekonomik ve toplumsal karşılıklı bağlantılılık çağdaş seviyelerinin yeni bir şey getirmediği iddiasının önüne geçer.

Elbette küreselleşmenin tarihsel biçimleri kavramının kendisi bile ampirik anlamda zaman boyunca küresel akışların, şebekelerin ve işlemlerin hacminin, yoğunluğunun, süratinin ve etkide bulunma temayülünün haritasını çıkarmanın mümkün olduğunu varsayar. [...]Ama küreselleşmenin bir tikel boyutunun işler kılınması özellikle zordur; küresel akış, şebeke ve işlemlerin etkide bulunma temayülü. Ancak bu etkinin doğası hakkında açık bir anlayış olmadan, küreselleşme kavramı belirsiz kalacaktır. Etkide bulunma temayülü nasıl anlaşılmalı?

Bu çalışmanın amaçları açısından, dört farklı analitik etki türü arasında ayrım yapıyoruz. Kararsal, kurumsal, dağıtımsal ve yapısal. Kararsal etkiler hükûmetlerin, şirketlerin, kolektivitelerin ve hanelerin karşılaştığı politik kararların göreceli maliyet ve faydalarının küresel güç ve şartlardan etkilendiği ölçüyü ifade eder. Böylelikle küreselleşme kimi politika seçeneklerini ve etkinlik yönlerini daha fazla veya az maliyetli kılabilir ve böyle yaparak, bireysel ve örgütsel karar vermenin sonuçlarını şartlandırabilir. Karar vericilerin ve kollektivitelerin küresel şartlara duyarlılığına ve savunmasızlığına bağlı olarak, politik seçimler zorlaşacak veya kolaylaşacaktır.[3] Kararsal etkiler yüksek (küreselleşmenin politika tercihlerini farklı etkinlik yönlerinin maliyet ve faydalarını temelden dönüştürdüğü durumlarda) ve düşük (politik seçimlerin az etkilendiği durumlarda) etki açısından değerlendirilebilir.

Küreselleşmenin etkisi her zaman alınan ve vazgeçilen kararlar açısından anlaşılamayabilir, çünkü karar verme seçeneklerini yeniden ayarlayarak daha az saydam bir şekilde etkide bulunabilir ve dolayısıyla faillerin gerçekçi olarak alabileceği ve alamayacağı mevcut kararları etkileyebilir. Başka bir deyişle, küreselleşme hükûmetleri, hanelerin ve şirketlerin karşılaştığı gündem ve seçenekler küresel koşullar tarafından belirlendiği ölçüde Schattschneider'ın 'değer yargılarının hareketliliği' dediği şeyle beraber düşünülebilir. (1960: 71). Böylece, karara dair etki kavramı, küreselleşmenin karar vericilerin seçim ve seçeneklerini doğrudan nasıl etkilediğine dikkati çekerken, kurumsal etki kavramı örgütsel ve kolektif gündemlerin küreselleşmenin sonucunda etkin olan seçenekleri ve ya seçenek gruplarını nasıl yansıttığının altını çizer. Bu açıdan, bazı seçeneklerin aslında niye seçenek olmadığı hakkında kavrayışlar sunar.

Bu düşüncelerin ötesinde, küreselleşmenin güç ve refahın nasıl dağıtıldığı üzerinde hem ülke içinde hem de ülkeler arasında hatırı sayılır sonuçları olabilir. Dağıtımsal etkiler küreselleşmenin toplumlar içinde ve arasında toplumsal güçleri (gruplar, sınıflar, kollektiviteler) arasındaki ilişkileri nasıl biçimlendirdiğini ifade eder. Böylece örneğin ticaret kimi işçilerin refahının altını kazarken ötekilerininkini arttırabilir. Bu bağlamda, bazı gruplar ve toplumlar küreselleşmeden daha kötü etkilenebilir.

Son olarak, küreselleşmenin iç toplumsal, ekonomik ve politik örgütlenmenin ve davranışın kalıplarını şartlandırdığı ölçüde ayırt edilebilir yapısal

etkileri olabilir. Buna göre, küreselleşme toplumların kurumlarının ve gündelik işleyişlerinin içine yerleştirilebilir (Axford, 1995). Örneğin, Batılı modern devlet kavramsallaştırmalarının ve kapitalist piyasaların yayılması gezegen çevresindeki toplum ve medeniyetlerin çoğunun gelişmesini şartlandırmıştır. Bunlar geleneksel güç ve otorite kalıplarının uyarlanmasını zorlayarak veya teşvik ederek yeni hâkimiyet ve kaynak paylaşımı biçimleri yarattı. Küreselleşmenin yapısal sonuçları devletlerin ve toplumların küresel güçlere nasıl intibak ettiği konusunda hem kısa, hem uzun vadede görünürdür. Ama bu intibak elbette hiçbir şekilde otomatik değildir, çünkü küreselleşme hükûmetler, failler ve halklar tarafından dolayımlanır, yönetilir, reddedilir ve direniş görür. Devletler ve toplumlar küresel süreçlere farklı derecelerde duyarlılık ve savunmasızlık gösterebilirler, öyle ki iç yapısal uyarlama kalıpları derece ve sürelerine göre değişkenlik gösterirler.

Küreselleşmenin devlet ve topluluklar üzerindeki etkileri değerlendirilirken, bu dört etki çeşidinin hem biçimlerini ve *modus operandi*lerini[4] değiştirerek doğrudan, hem de devletlerin mücadele vermek zorunda oldukları bağlamı ve güç dengelerini değiştirerek dolaylı etkide bulunduğunu vurgulamakta fayda var. Kararsal ve kurumsal etkiler doğrudan, devletlerin içinde hareket ettiği ekonomik ve toplumsal şartlar üzerinde sonuçları olabilse de, buaçıdan doğrudan etki göstermeye meyilliler. Dağıtımsal ve yapısal etkiler dolaylı olmaya eğilimliler ama elbette bu onları daha az önemli kılmaz.

Küreselleşmenin tarihsel biçimlerinin ayırt edilmesi gereken başka önemli özellikleri de var. Küreselleşmenin genel biçimini çizen zamansal ve mekânsal boyutlara ek olarak, özel örgütsel profilini çizen dört boyut var: *altyapılar, kurumsallaşma, katmanlaşma* ve *etkileşim tarzları*. Küresel karşılıklı bağlantılılık şebekelerinin hacminin, yoğunluğunun, süratinin ve etki temayülünün haritasını çıkarmak küresel akış, şebeke ve ilişkileri kolaylaştıran veya taşıyan altyapılarında haritasını çıkarmayı zorunlu olarak içerir. Şebekeler bir çeşit altyapısal destek olmadan var olamazlar. Altyapılar fiziksel, düzenleyici/yasal veya simgesel olabilirler, örneğin, bir ulaşım altyapısı, savaşı yöneten bir yasa veya bilimin ortak dili olarak matematik. Ama altyapının pek çok alanı tüm bu vasıtalar çeşitlerinin birleşimi sonucu oluşur. Örneğin malî alanda, ortak kural, değer ve prosedürler rejimi tarafından düzenlenen ve üyelerinin iletişim kurmasına yarayan kendi teknik dili aracılığıyla çalışan, banka yerleşimlerini birbirine bağlayan bir dünya çapında bir haberleşme sistemi var.

Altyapılar herhangi bir alanda küresel karşılıklı bağlantılılığın hamini ve yoğunluğunu kolaylaştırabilir veya kısıtlayabilir, çünkü akış ve bağlantılılığı dolayımlarlar: Altyapılar her sektördeki toplam etkileşim kapasitesini ve böylece küresel karşılıklı bağlantılılığın potansiyel büyüklüğünü etkilerler. Etkileşim kapasitesi, var olan teknik imkânların tanımladığı potansiyel etkileşim ölçeği olarak anlaşıldığında, sadece değil ama öncelikli olarak, teknolojik kabiliyet ve iletişim teknolojileri tarafından belirlenir (bkz Buzan ve diğerleri, 1993: 86). Örneğin, ortaçağ dünya sisteminin etkileşim kabiliyeti, Internet ve uyduların anında ve nerdeyse gerçek zamanlı küresel iletişimi kolaylaştırdığı

çağdaş dönemdekiler kıyasla çok mahdut iletişim olanakları tarafından sınırlandırılmıştı (Deibert, 1997). Böylelikle altyapıdaki değişimler küresel etkileşim kapasitesinin gelişimi ve evrimi açısından önemli sonuçlara sahiptir.

Altyapısal koşullar aynı zamanda küresel şebeke, akış ve ilişkilerin kurumsallaşmasını da kolaylaştırırlar. Kurumsallaştırma etkileşim kalıplarının düzenlenmesini ve bunun sonucu olarak mekân ve zamanda yeniden üretimlerini içerir. Küresel bağlantıların (Ticaret, ortaklıklar) kalıplarının kurumsallaşması açısından düşünmek küresel şebeke ve ilişkilerin düzenlenmiş ve kültürden suça tüm alanlar da her toplumsal alandaki faillerin (devletler, kolektiviteler, haneler, bireyler) pratikleri ve faaliyetlerine içkin hale geldiğini kabul etmektir. (bkz Giddens 1979: 80). [...]

Altyapılar ve kurumsallaşma tartışması doğrudan iktidar meselesine bağlanıyor. İktidardan kasıt toplumsal fail ve kurumların içinde bulundukları toplumsal ve fiziksel şartları elde tutma ve değiştirme kabiliyeti ve bu kabiliyetin altında yatan kaynakları, kullanımını biçimlendiren ve etkileyen kuvvetleri ilgilendiriyor. Buna göre, iktidar tüm grup, kurum ve toplumların içinde ve arasında bulunan, kamusal ve özel hayatı enine kesen bir olgu. Böyle anlaşıldığında 'iktidar' kimi karmaşık sorunlar çıkarsa da, insan hayatının özel bir yerden veya kurum kümesinden bağımsız evrensel bir boyutu olarak, iktidarın doğasının faydalı bir şekilde altı çizilmiş oluyor. (Bkz. Held 1989, 1995)

Ama bir fail veya kurumun iktidarı nerde konumlandırılmış olursa olsun asla yalıtılmış değildir. İktidar her zaman uygulanır ve politik sonuçları partilerin göreli yetenekleri bağlamında her zaman belirlenmiştir. İktidar ilişkisel bir olgu olarak anlaşılmalıdır (Giddens 1979: bölüm 2; Rosenau 1980: bölüm 3). Öyleyse, iktidar aynı zamanda hem fail ve kurumların niyet ve amaçlarını hem de birbirlerine oranla harekete geçirebilecekleri göreceli kaynak dengesini ifade eder. Fakat iktidar yalnızca faillerin neleri yapıp neleri yapmadıklarına bakarak anlaşılamaz, çünkü iktidar aynı zamanda yapısal bir olgudur, grupların toplumsal olarak yapısallaşmış ve kültürel olarak kalıplaşmış davranışlarını ve örgütlerin pratiklerini hem biçimlendirir, hem de onlar tarafından biçimlendirilir (Lukes 1974: 22). Bir örgüt veya kurum üyelerinin davranışlarını şartlandırabilir ve kısıtlayabilir. Bu örgüt ve kurumları vücuda getiren kural ve kaynaklar seyrek olarak yalnızca etkinlik için bir bağlam oluştururlar, çünkü iktidar ve otorite kalıpları kurarlar ve karar verme hakkını birilerinin yerine başkalarına verirler; sonuç olarak, hükmedenlerle hükmedilenler, tebaalar ve yöneticiler arasında bir iktidar ilişkisi kurumsallaştırırlar (McGrew 1988: 18-9).

Küreselleşme iktidarın örgütlenmesini, dağıtımını ve uygulamasını dönüştürür. Bu açıdan bakıldığında, farklı dönemlerde küreselleşme farklı küresel katmanlaşma kalıplarıyla bağdaştırılabilir. Küreselleşmenin farklı tarihsel biçimlerinin haritasını çıkarırken, katmanlaşma kalıplarına özellikle dikkat edilmeli. Bu bağlamda, katmanlaşmanın hem toplumsal hem de mekânsal boyutları var: sırasıyla hiyerarşi ve eşitsizlik [unevenness] (bkz. Falk 1990: 2-12). Hiyerarşi küresel şebekelerin ve altyapıların denetiminde, erişiminde ve

dayatılmasındaki asimetrileri, eşitsizlik ise halkların, sınıfların, etnik grupların ve cinsiyetlerin hayat şansları ve refahları küreselleşme sürecinin asimetrik etkilerini ifade eder. Bu kategoriler farklı tarihsel dönemlerde farklı küresel tahakküm ilişkilerini belirlemek için bir mekanizma sağlar.

Küreselleşmenin her çağında hâkim etkileşim biçimleri arasında da önemli farklar var. Kabaca hâkim etkileşim tipleri -emperyal veya zora dayalı, eşgüdümsel, rekabetçi, çatışmacı-ve birincil iktidar aygıtları -askeri ve ekonomik aygıtlar gibi- arasında ayrımlar yapmak mümkün. Geç on dokuzuncu yüzyıldaki Batı yayılması sırasında, emperyalizm ve askeri güç hâkim küreselleşme tarz ve aygıtlarıydı, oysa geç yirminci yüzyılda ekonomik aygıtlar, rekabet ve eşgüdüm askeri güce karşı öncelik kazanmış gözüküyor (Morse 1976).

Küreselleşmenin tarihsel biçimleri tümüyle bu sekiz boyut açısından çözümlenebilir. (Bkz. Şekil 1) Toplu olarak, her dönemde küreselleşmenin aldığı biçimi belirlerler.

Kutu 1: Küreselleşmenin tarihsel biçimleri: Temel boyutları

Zamansal ve mekânsal boyutlar

1. Küresel şebekelerin büyüklüğü
2. Küresel karşılıklı bağlantılılığın yoğunluğu
3. Küresel akışların sürati
4. Küresel karşılıklı bağlantılılığın etkide bulunma temayülü

Örgütsel boyutlar

5. Küreselleşmenin altyapısı
6. Küresel şebekelerin ve iktidarın uygulanmasının kurumsallaşması
7. Küresel katmanlaşma kalıbı
8. Hâkim küresel etkileşim tarzı

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Notlar

[1] 'Hızlandırılmış karşılıklı bağımlılıktan anlaşılan bir ülkedeki gelişmelerin diğerlerini de etkilemesine sebep olan ulusal ekonomiler ve toplumlar arasında uluslararası dayatmanın büyüyen yoğunluğu. 'Uzaktan etkinlik' çağdaş küreselleşmenin şartları altında bir yerellikteki toplumsal faillerin (bireyler, kolektiviteler, şirketler) etkinliklerinin 'uzak ötekiler' üzerinde istemli veya istemsiz önemli etkiler yaratabileceği bir durumu ifade ediyor. Son olarak, 'zaman mekân sıkışması' küreselleşmenin coğrafi mesafe ve zamanı yok ediyor gözükmesini ifade ediyor, anında iletişim dünyasında uzaklık ve zaman insanî toplumsal örgütlenme ve etkileşimin önünde büyük bir engel oluşturuyormuş gibi gözükmüyor artık.

[2] Burada bölgeler devlet ve toplumların coğrafi veya işlevsel kümelenmelerine gönderme yapıyor. Böylesi bölgesel kümelenmeler paylaştıkları ayırt edici özelliklere (kültürel, dini, ideolojik, ekonomik vb.) ve dış dünyaya oranla daha fazla kalıplaşmış etkileşim düzeyine bakılarak belirlenebilir. (Buzan 1998).

[3] 'Duyarlılık bir politika çerçevesi içinde tepkisellik dereceleri içerir -bir ülkedeki değişimler diğer birinde ne kadar çabuk maliyeti yüksek değişimlere yol açıyor ve bu maliyeti yüksek değişimler ne kadar büyük... Savunmasızlık bir oyuncunun politikalar değiştirildikten sonra bile dış olayların dayattığı zararlara maruz kalma eğilimi olarak tanımlanabilir' (Keohane ve Nye 1977: 12)

[4] İş yapma tarzı (çev. Notu).

Kaynaklar

Axford,B. (1995) *The Global System*, Cambridge: Polity Press.

Buzan, B. (1998) "The Asia-Pacific: What sort of region, in what sort of order?" In McGrew and Brook 1998.

Buzan, B., Little, R. and Jones, C. (1993) *The Logic of Anarchy*, New York: Columbia University Press.

Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society*, Oxford: Blackwell.

Deibert, R. (1997) *Parchment, Printing and Hypermedia*, New York: Columbia University Press.

Falk, R. (1990) Economic Dimension of gobal civilization. Workin paper prepared fort he Cairo meeting of Global Civilization Project, Center for International Studies, Princeton University.

Giddens, A. (1979) "Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis". London: Macmillan.

Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell.

Held, D. (1989) *Political Theory and the Modern State*. Cambridge: Polity Press.

Held, D. (1995) *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge: Polity Press.

Keohane, R. O. And Nye, J. (1977) *Power and Interdependence*. Boston: Little, Brown.

Lukes, S. (1974) *Power: A Radical View*. London: Macmillan.

McGrew, A. G. (1988) Conceptualising Global Politics. Unit 1 in A. G. McGrew (ed.), Global Politics, Milton Kynes: Open University.

McGrew, A.G. and Brook, C. (eds) (1998) *Asia-Pacific in the New World Order*. London: Routledge.

Mann, M. (1993) *The Sources of Social Power*, vol. 2: The Rise of Classes and Nation-States, 1760-1914. Cambridge: Cambridge University Press.

Modeslki, G. (1972) *Principles of World Politics*. New York: Free Press.
Morse, E. (1976) *Modernization and the Transformation of International Relations*. New York: Free Press.
Nierop, T. (1994) *Systems and Regions in Global Politics: An Empirical Study of Diplomacy, International Organization and Trade 1950-1991*. Chichester: John Wiley.
Ohmae, K. (1990) *The Borderless World*. London: Collins.
Rosenau, J. (1980) *The Study of Global Interdependence*. London: Frances Pinter.
Schattschneider, E. F. (1960) *The Semi-Sovereign People: A Realist View of Democracy in America*. New York: Rinehart and Winston.

4
KÜRESELLEŞME: YENİ OLAN NE? OLMAYAN NE? (Ve ne olmuş yani?)

Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Jr.

Küreselleşme 90'larda, tıpkı 70'lerde 'karşılıklı bağımlılık' için olduğu gibi, sürekli kullanılan bir kelime haline geldi. 20 sene önce karşılıklı bağımlılığa yüklediğimiz özellikler bugün yüzyıl değişirken küreselleşmeye yükleniyor: 'Bu belirsiz ifade pek anlaşılmamasına rağmen yaygın dünya politikasının doğasının tümüyle değişiyor olduğu hissini dışa vuruyor.' Bazı şüpheciler böylesi tabirlerin analitik kullanıma uygun hale getirilemeyeceğini savunuyor. Ama kamu küre imgesini anlıyor, ve yeni kelime uzak nedenlere karşı artan bir savunmasızlık duygusu veriyor. Örneğin, 1999'da helikopterlerle yeni bir öldürücü virüsün kökünü kurutmak için New York'u tütsülediğinde, basın patojen'in bir yolcunun dolaşım sisteminde, gümrüklerden kaçırılan bir kuşla veya bir jetle gelen bir sivrisinekle gelmiş olabileceğini ilan etmişti. 'Bio-işgal' korkuları kimi çevreci grupların küresel ticaret ve seyahatin kısıtlanması taleplerini öne sürmesine sebep olmuştu.

Çeşitli olguları kapsamaya yönelik tüm popüler kavramlarda olduğu gibi, hem 'karşılıklı bağımlılık' hem de 'küreselleşme' pek çok anlama birden geliyor. İnsanların bu tabirlerle ne kastettiğini anlayabilmek, onları çözümlemek ve faydalı kılabilmek için, karşılıklı bağımlılık ve küreselleşmenin aynı anlama gelen iki sözcük mü yoksa ortaya çıkan yeni bir şeyle mi karşı karşıya olduğumuzu sormalıyız.

Küreselleşmeciliğin Boyutları

İki kelime tümüyle paralel değil. Karşılıklı bağımlılık bir durum ifade ediyor. İkinci Dünya Savaşından beri boyutların çoğunda olduğu gibi artabilir veya 1930'larda Büyük Bunalım'dan sonra en azından ekonomik açıdan olduğu gibi azalabilir. Küreselleşme ise bir şeylerin arttığını ima ediyor: Ondan daha fazla var. Bu yüzden, bizim tanımlamalarımız küreselleşme ile değil 'küreselcilik' ile, artıp azalabilen bir durum ile başlıyor.

Küreselcilik kıtalararası mesafelerde karşılıklı bağımlılık şebekeleri içeren bir dünya durumu ifade ediyor. Bağlar sermaye ve malların, haber ve fikirlerin, insan ve güçlerin, çevresel ve biyolojik açıdan önemli maddelerin -asit yağmurları ve patojenler gibi- akış ve etkileri aracılığıyla gerçekleşiyor. Küreselleşme ve küreselleşmenin terse çevrilmesi küreselciliğin artış ve azalışını ifade ediyor.

Karşılıklı bağımlılık ülkelerin ya da farklı ülkelerdeki oyuncuların karşılıklı etkileri ile ayırt edilen durumları ifade eder. Bu yüzden küreselcilik bir çeşit karşılıklı bağımlılıktır, ama iki ayırt edici özelliği vardır. İlk olarak küreselcilik

bağlantı şebekelerini (çoğul ilişkileri) ifade eder, tekil bağları değil. Birleşik Devletler ve Japonya arasında ekonomik ve askerî karşılıklı bağımlılıktan bahsederiz, küreselcilikten değil. ABD Japonya karşılıklı bağımlılığı küreselciliğin bir parçasıdır, kendisi değil.

İkinci olarak, bir ilişkiler şebekesinin küresel olarak düşünülebilmesi için, yalnızca bölgesel şebekelerden ibaret olmamalı, kıtalararası mesafeler içermeli. Mesafe sürekli bir değişkendir, yan yanalıktan (örneğin Birleşik Devletler ve Kanada) gezegenin zıt köşelerinde olmaya (örneğin Büyük Britanya ve Avustralya) kadar uzanır. Bu yüzden uzun mesafeli ve bölgesel karşılıklı bağımlılık arasında yapılacak her keskin ayrım yapaydır ve orta ilişkilerin - örneğin Japonya ve Hindistan veya Mısır ve Güney Afrika- niteliğine karar verebileceğimiz bir ölçüt yoktur. Ama küreselcilik yakın bölgesel ilişkiler için kullanılırsa tuhaf bir sözcük olur. Küreselleşme mesafenin geniş ölçüde yok olmasını ifade eder. [...] Yerelleşme, ulusallaşma ve bölgeselleşme ile karşıt olarak düşünülebilir.

Örnek vermek yardımcı olabilir. İslam'ın Arabistan'dan Asya boyunca bugün Endonezya olarak bilinen yere kadar hızlı yayılması açıkça bir küreselleşme örneğidir, ama Hinduizm'in başlangıcındaki Hint alt-kıtası boyunca hareketi değildir. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği forumu ülkeleri arasındaki bağlar kıtalararası karşılıklı bağımlılık olarak nitelendirilebilir çünkü bu ülkeler Amerika, Asya ve Avustralya'dan ülkeler içerir, ama Güneybatı Asya Ulusları Birliğine mensup ülkeler arasındaki bağlar bölgeseldir.

Küreselcilik evrenselliği ima etmez. Milenyum değişirken Amerikan nüfusunun dörtte birinden fazlası Internet'i kullanırken bu oran Güney Asya'da binde bir. Dünyadaki insanların bugün çoğunun telefonu yok, yüz milyonlarca köylü dünya piyasaları ve küresel fikir akımlarıyla çok az bağlantısı olan ücra köylerde yaşıyor. Gerçekten, küreselleşmeye zenginler ve yoksullar arasında pek çok açıdan büyüyen bir uçurum eşlik ediyor. Ne türdeşleşmeyi ne de eşitliği ima ediyor.

Hem karşılıklı bağımlılık hem de küreselcilik çok boyutlu olgular. Sıklıkla yalnızca ekonomik açıdan tanımlanıyorlar, dünya ekonomisini tanımlayan küreselcilikmişçesine. Ama küreselleşmeciliğin birbirine eşit önemde pek çok boyutu var.

- *Ekonomik küreselcilik* hem malların, hizmetlerin ve sermayenin, hem de bilgilerin ve piyasa değişimine eşlik eden algıların uzun mesafeli akışını içerir. Aynı zamanda bu akışlara bağlı, Asya'da ABD ve Avrupa piyasaları için düşük ücretli üretimin örgütlenmesi gibi süreçlerin örgütlenmesini de içerir.
- *Askerî küreselcilik* gücün, güç tehdit ve vaatlerinin kullanıldığı uzun mesafeli karşılıklı bağımlılık şebekelerini ifade eder. Askerî küreselciliğin iyi bir örneği soğuk savaş boyunca Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği arasında var olan 'dehşet dengesi' idi. İki ülke arasındaki stratejik karşılıklı bağımlılık vahimdi ve tanınmıştı. Yalnızca dengeyi koruyan dünya ittifakları üretmekle kalmadı, aynı zamanda her iki tarafta bir-

birlerini otuz dakika içinde yok edebilecekleri kıtalararası füzeleri kullanabilirlerdi. Karşılıklı bağımlılıkları bu kadar ayrıksı olmasının nedeni tamamen yeni olması değil, yaratabileceği çatışmanın ölçek ve hızının bu kadar büyük olmasıydı.

- *Çevresel küreselcilik* insan sağlık ve refahına zararlı maddelerin veya patojenler ve genetik maddeler gibi biyolojik maddelerin atmosfer veya okyanuslarda uzun mesafeli taşınmasını ifade eder. Ozon inceltici kimyasalların kullanımı sonucu stratosferdeki ozon tabakasının incelmesi ve 1970'lerden bu yana AIDS virüsünün Batı Ekvator Afrika'sından dünyaya yayılması çevresel küreselleşmenin örnekleridir. Bazı çevresel küreselcilikler tamamen doğal olabilir, ama son değişimlerin çoğuna insan etkinliği sebep oldu.
- *Toplumsal ve kültürel küreselcilik* fikir, bilgi, imge ve (elbette kendileriyle beraber fikir ve bilgi de taşıyan) insanları hareketini ifade eder. Örnekler dinlerin hareketini ve bilimsel bilginin yayılmasını içerir. Toplumsal küreselleşmenin önemli bir yüzü bir toplumun pratik ve kurumlarının diğerlerince taklit edilmesidir: kimi sosyologlar buna 'izomorfizm' diyorlar. Fakat sıklıkla, toplumsal küreselcilik askeri ve ekonomik küreselleşmeciliği izler. Fikirler, bilgiler ve insanlar orduları ve ekonomik akımları izlerler ve böylelikle toplum ve piyasaları dönüştürürler. En derin seviyesinde, toplumsal küreselcilik bireylerin bilinçlerini ve onların kültüre, politikaya ve kişisel kimliğe karşı tutumlarını etkiler. Gerçekten, toplumsal ve kültürel küreselcilik diğer küreselcilik biçimleri ile etkileşimde bulunur çünkü askeri, ekonomik ve çevresel küreselcilik bilgi taşır ve fikirler doğurur ki bunlar daha sonra coğrafi ve siyasî sınırların ötesinde hareket edebilirler. Bizim çağımızda, Internet'in büyümesi maliyetleri azalttıkça ve iletişimi küreselleştirdikçe, fikirlerin akışı diğer küreselleşme biçimlerinden bağımsızlık kazanmaktadır.

Küreselciliğin farklı boyutlara ayrılması kaçınılmaz olarak biraz yapay. Yine de çözümleme için faydalı, çünkü küreselleşmenin farklı boyutlarındaki değişimler her zaman eşzamanlı olmuyor. Kesin olarak söylenebilir ki, örneğin, ekonomik küreselleşme yaklaşık 1850 ile 1914 arasında gerçekleşti, ve kendini emperyalizmde ve politik olarak bağımsız ülkeler arasında artan ticaret ve sermaye akışı olarak dışa vurdu ve bu küreselleşme 1914 ile 1945 arasında büyük ölçüde tersine döndü. Yani ekonomik küreselleşme 1850 ile 1914 arasında parladı ve 1914 ile 1945 arasında düştü. Fakat askeri küreselcilik iki savaş arası dönemde doruğuna ulaştı. Toplumsal küreselciliğin bazı yönleri de öyle. 1918-9'da 30 milyon can alan dünya çapında grip salgını kısmen bütün dünyadaki asker akının sonucuydu. Öyleyse küreselcilik 1914 ve 1945 arasında yükseldi mi düştü mü? Bu küreselciliğin hangi boyutunun incelendiğine bağlı.

Çağdaş Küreselleşmecilik

Günlük konuşma dilinde insanlar küreselleşmeden bahsettiklerinde, genellikle küreselciliğin artışından bahsediyorlar. Bu bağlamda, 'küreselleşme esas olarak yenidir' gibi yorumlar anlamlı ama yanlış yönlendiricidirler. Biz küreselcilikten yaşlı kökleri olan bir olgu, küreselleşmeyi ise şimdi olsun geçmişte olsun artan küreselcilik süreci olarak görmeyi tercih ediyoruz.

Sorun küreselciliğin ne kadar eski olduğu değil, ama verili bir zamanda ne kadar 'ince' veya 'kalın' olduğu. 'İnce küreselleşme'nin örneği olarak, İpek Yolu eski Avrupa ile Asya arasında ekonomik ve kültürel bir bağ oluşturuyordu, ama yol küçük bir grup gözü pek tüccar tarafından işletiliyor ve ticareti yapılan mallar öncelikle yol boyunca küçük (ve görece seçkin) bir tüketici katmanını etkiliyordu. Tersine, Siyaset Bilimci David Held ve diğerleri tarafından betimlendiği şekliyle 'kalın' küreselleşme ilişkileri, hem yoğun hem de hacimli olan pek çok ilişki içeriyor: Pek çok insanın hayatını etkileyen geniş ve sürekli uzun mesafeli akışlar. Örneğin, bugün küresel finans piyasalarındaki işlemler Peoria'dan Penang'a kadar insanları etkiliyor. Küreselleşme küreselciliğin giderek 'kalın' hale geldiği süreçtir.

Bugün küreselcilik Avrupa emperyalizminin politik yapısının çoğunu oluşturduğu ve daha yüksek taşımacılık ve iletişim maliyetlerinin daha az insanın doğrudan içerilmesi anlamına geldiği on dokuzuncu yüzyıl küreselciliğinden farklıdır. Ama bugünün küreselciliğinde sadece 20 yıl öncesinden temelden ayrılan bir şey var mı? Bir şeyin temelden farklı olduğunu söylemek her zaman sorunludur, çünkü insan tarihinde mutlak kopukluklar yoktur. Her çağ ötekilerin üstüne inşa olur, ve tarihçiler her zaman şimdiye dair olguların öncüllerini bulurlar. Gazeteci Thomas Friedman çağdaş küreselleşmenin 'daha uzağa, daha hızlı, daha derine ve daha ucuza' gittiğini söylüyor. Küreselleşmenin daha kalınlaşması derecesi yalnızca nicel değil aynı zamanda nitel de olan üç değişime sebep olabilir: Şebekelerin artan yoğunluğu, artan 'kurumsal sürat', ve artan ulus-ötesi katılım.

Şebekelerin Yoğunluğu

İktisatçılar bir ürün pek çok insan tarafından kullanıldığında daha değerli hale geldiği durumları ifade etmek için 'şebeke etkisi' tabirini kullanıyorlar; örneğin, internet. Joseph Stiglitz, Dünya Bankası'nın eski baş iktisatçısı, bilgi temelli bir ekonominin sıklıkla yangın gibi yayılan ve gelişmeyi tetikleyip yeni icatlara sebep olan bir zincirleme tepkime başlatan güçlü saçılma etkileri' yarattığını iddia ediyor. Dahası, karşılıklı bağımlılık ve küreselcilik daha kalın hale geldikçe farklı şebekeler arasında sistemsel ilişkiler daha önemli hâle geliyorlar. Daha fazla karşılıklı bağlantı var. Yoğun ekonomik karşılıklı bağımlılık toplumsal ve çevresel karşılıklı bağımlılığı etkiler. Örneğin ticaretin genişlemesi düşük çevresel standartlara sahip ülkelerde sanayi etkinlik yaratabilir ve çevreci eylemcileri bu yeni sanayileşen ama çevreyi ihmal eden ülkelere

mesajlarını iletmek için harekete geçirebilir. Sonuçta oluşan eylemler çevresel karşılıklı bağımlılığı etkileyebilir (örneğin sınır ötesi çevre kirliliğini azaltarak) ama yeni sanayileşen ülkelerde toplumsal ve ekonomik ilişkileri etkileyen bir kin yaratabilir.

Tayland'da 1997'nin Temmuz ayında başlayan malî krizin dünya çapında etkisi bu karşılıklı bağlantı şebekelerinin büyüklüğüne örnek oluşturur. Beklenmedik şekilde, önce küçük bir 'gelişen piyasa' ülkesinde tecrit edilmiş bir bankacılık ve döviz bunalımı olarak gözüken durumun şiddetli küresel etkileri oldu. Asya'nın başka köşelerinde, özellikle Endonezya ve Güney Kore'de malî panik doğurdu; dünya finansının en yüksek düzeyinde acil toplantılara ve Uluslararası Para Fonunun (IMF) yönettiği büyük yardım paketlerine sebep oldu; ve sonunda büyüyen piyasalara ve uluslararası finans kurumlarına duyulan güvenin sarsılmasını getirdi. Bu bulaşıcı güven kaybı durdurulamadan, Rusya borçlarını ödeyemez duruma düştü, Amerika'daki teminatlı bir fonun New York'taki Federal Rezerv Bankasının aracılık ettiği bir planla acilen kurtarılması gerekti. Toparlanma başladıktan sonra bile, Brezilya 1999'ta malî çöküşün önüne geçebilmek için IMF kredisine ve devalüasyon'a ihtiyaç duydu.

Ekonomik küreselcilik de yeni değildir. Gerçekten 1997'deki sınır ötesi yatırımın göreceli büyüklüğü daha önce erişilmemiş değildi. Sermaye piyasaları bazı ölçütlere göre yirminci yüzyılın başında sonuna göre daha bütünleşmişti. Büyük Britanya'nın dışarıya net sermaye akışı 1914'ten önceki kırk yıl boyunca gayri safi yurt içi hasılasının ortalama yüzde beşini oluşturuyordu, oysa Japonya'da aynı oran son on yılda yüzde iki ile üç arasında gerçekleşti. 1997-99 malî bunalımı ilk küresel ölçekli bunalım değildi, 1929'da Wall Street'teki 'Kara Salı' ve Avusturya'nın Creditanstalt bankasının 1931'deki çöküşü dünya çapında malî kriz ve bunalımı tetiklemişti. 1970'lerde, fırlayan petrol fiyatları OPEC ülkelerinin fazla fonları gelişmiş ülkelere borç vermesine sebep oldu ve bu ülkelerdeki bankalar bu parayı Latin Amerika ve Afrika'daki kalkınmakta olan ülkelere (Genişlemeci para politikaları yüzünden paraya ihtiyaçları vardı) yeniden borç vererek kâr elde ettiler. Ama para 1981-83'teki küresel küçülmede kurudu: Geç 1986'da dünya çapında 40'tan fazla ülke ciddi dış borçlardan muzdaripti.

Ama 1997-99 krizini öncekilerden ayıran bazı noktalar var. İktisatçıların çoğu, hükümetler ve uluslararası finans kurumları krizi öngöremediler ve karmaşık yeni finans aygıtları onun anlaşılmasını zorlaştırdı. Daha önce güvenilir ekonomi politikaları ve performanslarından dolayı övülen ülkeler bile spekülatif saldırıların ve piyasadaki hissiyattaki öngörülemez değişimlerin tetiklediği malî bulaşıcılık açısından şüpheli hale geldi. Dünya Bankası yakın zamanda 'Doğu Asya Mucizesi' (1993) başlıklı bir rapor yayınlamıştı ve Asya'ya yatırım akışı hızla 1997'deki yeni zirvesine yükselmiş ve kriz vuruncaya kadar da yüksek kalmıştı. Aralık 1998'de Federal Rezerv Kurulu Başkanı Alan Greenspan diyordu ki: "Son 12 ayda, yeni uluslararası sistemin nasıl çalıştığına dair son 20 yılda öğrendiklerimden daha fazla şey öğrendim". Ha-

lis büyüklük, karmaşıklık ve hız çağdaş küreselleşmeyi önceki dönemlerden ayırıyor: 1980'lerin borç krizi yıllara yayılan ağır çekim bir tren kazasıydı; oysa Asya'nın erimesi hemen etkisini gösterdi ve birkaç ayda yayıldı.

Burada önemli olan nokta küreselciliğin artan kalınlığının -karşılıklı bağımlılık şebekelerinin yoğunluğu- yalnızca bir derece farklılığı olmadığı. Kalınlığın anlamı farklı karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin daha çok noktada daha derinden kesişmeleri. Bu yüzden, bir boyuttaki bir coğrafi alandaki olayların etkileri, diğer boyutlarda öteki coğrafi alanlarda derin etkilere sahip olabilir. Bilimsel 'kaos' kuramlarında ve hava sistemlerinde olduğu gibi, bir yerdeki küçük olayların katalizör etkileri olabilir ve dolayısıyla daha sonra başka yerlerdeki sonuçları devasa olabilir. Böyle sistemlerin anlaşılması zordur ve dolayısıyla etkileri genellikle öngörülemez. Dahası, bunlar insanî sistemler olduklarında, insanlar ekonomik, toplumsal ve askeri avantajlar kazanmak için tam da öngörülemez şekilde davranarak genellikle diğerlerini faka basmaya çalışmaktadırlar. Sonuç olarak, küreselleşmeciliğe muhtemelen kapsayıcı bir belirsizlik eşlik edecektir. Artan karmaşıklık ve belirsizlikle hükümetlerin, piyasa katılımcılarının ve diğerlerinin bu giderek karmaşıklaşan birbirine bağlı sistemleri anlama ve idare etme çabaları arasında sürekli bir rekabet olacaktır.

Küreselleşme, o zaman, yalnızca yönetişimi etkilemekle kalmaz, yönetişimden etkilenir de. 1997-99 krizi çapında sık malî krizler karşılıklı bağımlılığı kısıtlamaya ve ekonomik küreselleşmeciliği tersine çevirmeye yönelik halk hareketlerine sebep olabilir. Kaotik belirsizlik pek çok insan için daha yüksek ortalama refah seviyeleri için fazla yüksek bir fiyat. Eğer kimi yönleri etkili bir şekilde yönetilemezse, küreselleşme şu anki durumuyla sürdürülemez olabilir.

Kurumsal Sürat

Bilgi devrimi ekonomik ve toplumsal küreselleşmenin kalbindedir çünkü çalışmanın ulus-ötesi örgütlenmesini ve piyasaların genişlemesini mümkün kıldı ve böylece yeni uluslararası iş bölümünü kolaylaştırdı. Adam Smith'in 'Ulusların Zenginliği'ndeki meşhur sözünde dediği gibi: 'işbölümü piyasanın büyüklüğü ile sınırlıdır.' Zirvesine İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sırasında ulaşan askerî küreselcilik bilgi devriminden önce geldi, ama bilgi teknolojisi askerî karşılıklı bağımlılık'ın doğasını dönüştürdü. Çevresel küreselciliğin katkıda bulunan çevre kirliliğinin kökenleri büyük ölçüde 19. ve 20. yüzyıllarda yaratılan ve son zamanlardan önce küreselleşmeyen kömür-petrol-çelik-otomobil-kimya ekonomisi bulur, ama bilgi devrimi küreselciliğin bu biçiminin olumsuz etkilerine karşı çıkma ve geri çevirme çabaları üzerinde önemli etki sahibi olabilir.

Bazen bu değişimler yanlış olarak bilgi akışının sürati açısından görülüyor. Süratte en büyük değişimi buharlı gemiler ve telgraf getirdi: 1866'da inşa edilen transatlantik kablo Londra ile New York arasındaki bilgi iletimi hı-

zını bir hafta düşürdü -yani yaklaşık binlik bir faktörle. Oysa telefon bu mesajların süratini -şifre çözümü gerektirmediğinden- yalnızca birkaç dakika düşürdü. Internet'in etkisi o kadar bile olmadı. Gerçek fark iletişim maliyetlerinin düşmesinde yatıyor, herhangi bir bireysel iletişimin süratinde değil. Dolayısıyla etkileri küreselciliğin hacminde değil, yoğunluğunda görülüyor. 1877'de Atlantik'in ötesine telgraf yollamak pahalıydı, ve 1927 hatta 1977'de kıtalar arası telefon konuşması yapmak pahalıydı. Şirketler ve zenginler telefonu kıtalararası kullanıyordu fakat sıradan insanlar acil bir durum olmadıkça mektup yazıyorlardı. Ama 2000'de, eğer bir bilgisayara erişiminiz varsa, internet fiilen bedava ve transpasifik telefon konuşmalarının dakikası birkaç sente mal oluyor. İletişimlerin hacmi pek çok ölçüt açısından arttı, ve küreselciliğin yoğunluğunun katlanarak artması mümkün oldu.

Piyasalar daha öncesine göre daha hızlı tepki veriyorlar, çünkü bilgi daha hızlı yayılıyor ve dev sermaye miktarları göz açıp kapayıncaya kadar hareket geçirilebiliyor. Çokuluslu şirketler üretimi ulus-ötesi temelle daha yakından bütünleştirerek ve daha fazla şebeke ve ittifaka girerek örgütsel yapılarını değiştirdiler, zira küresel kapitalizm daha rekabetçi ve değişken hale geldi. Sivil Toplum Örgütleri (STK'lar) etkinlik seviyelerini muazzam genişlettiler.

Dolayısıyla, küreselcilik ve sürat düşünüldüğünde, verili bir mesajın sürati -mesaj sürati- ile 'kurumsal sürat' arasında ayrıma gidilebilir. Mesaj sürati on dokuzuncu yüzyılın sonlarından beri telgrafın kısmen evrensel hale geldiği görece zengin ülkelerin nüfus merkezleri için pek değişmedi. Ama kurumsal sürat -sistemin ve içindeki öğelerin ne kadar hızlı değiştiği- mesaj süratinden çok temas yoğunluğunun işlevidir -küreselciliğin "kalınlığı". Geç 70'lerde, haber çevrimi on yıllardan beri olduğunun aynısıydı, insanlar günün başlıklarını akşam haberlerinde görüyor ve daha tamam hikayeyi ve çözümlemeleri sabah gazetelerinden alıyorlardı. Ama 1980'lerde 24 saat yayın yapan haber kanallarının ortaya çıkması ve ardında Internet'in doğması haber çevrimlerini daha kısa kıldı ve hızın sağladığı küçük avantajları daha önemli hale getirdi. Son zamanlara kadar, bir gazete diğerini bir haberi diğerinden bir sat evvel alarak ve işleyerek atlatamadı: haber günlük gazete baskıya verilmeden işlendiği sürece, iş zamanında yapılmış sayılırdı. Ama 2000'de, bir saat -hatta birkaç dakika-bir kablolu televizyon şebekesi için 'hikayeyi ilk vermek' ve 'ortalamanın üstünde olmak' açısından önemli bir fark yaratıyor. Kurumsal sürat mesaj süratinden daha çok ivme kazandı. Kurumsal sürat yalnızca bireysel bağlantıları değil şebekeleri ve şebekeler arası karşılıklı bağlantıları da yansıtıyor. Gerçek değişim bu olguda yatıyor.

Ulus-ötesi Katılım ve Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık

Düşen iletişim maliyeti katılımcı oyuncuların sayısını ve 'karmaşık karşılıklı bağımlılık'ın önemini arttırdı. Bu kavram üç ayırt edici özelliği olan varsayımsal bir dünya betimliyor: toplumlar arasında çok oyunculu çoğul kanallar -yalnızca devletler değil-, açık bir hiyerarşiye göre düzenlenmemiş çoğul so-

runlar; ve karmaşık karşılıklı bağımlılıkla birbirlerine bağlı devletler arasında güç tehdit veya kullanımının anlamsızlığı.

1970'lerde karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramını öncelikle çoğulcu demokrasiler arasında artan ilişkileri betimlemek için kullanırdık. Açıktır ki, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiyi için veya Orta Doğu, Doğu Asya, Afrika ve hatta Latin Amerikanın bazı bölgeleri için kullanılmazdı. Fakat, 1970'lerde, uluslararası parasal ilişkileri karmaşık karşılıklı bağımlılığın bazı yönlerine yaklaştığı kimi ikili ilişkiler -örneğin Fransız-Alman ve ABD-Kanada- karmaşık karşılıklı bağımlılığın her üç şartına da yaklaşıyor olduğunu iddia ettik. Karmaşık karşılıklı bağımlılık dünyasında, politikanın farklı olacağını da iddia ettik. Devlet politikalarının amaç ve aygıtları -ve gündem belirleme ve sorun bağlantılandırma süreçleri- tamamen farklı olacaktır, uluslararası örgütlerin önemi de öyle.

Küreselciliğin diline çevrildiğinde, karmaşık karşılıklı bağımlılıkta politika ekonomik, çevresel toplumsal küreselcilik düzeylerinin yüksek ve askerî küreselcilik düzeyinin düşük olduğu bir politika olacaktır. Devletlerin güç kullanılmayacağı beklentisine bel bağlayabildiği bölgesel güvenlik toplulukları örnekleri yirminci yüzyıl başlarından beri İskandinavya'yı içeriyor. Kıtalararası karmaşık karşılıklı bağımlılığın soğuk savaş sırasında Atlantik güvenlik topluluğu gibi ABD'nin koruduğu alanlarla kısıtlı olduğu iddia edilebilir. 1989'dan beri, askeri küreselciliğin düşüşü ve toplumsal ve ekonomik küreselciğin eski Sovyet imparatorluğuna yayılması karmaşık karşılıklı bağımlılığın alanının genişlemesine -en azından NATO'nun Doğu Avrupa'daki yeni ve gelecek vaat eden ülkelerine- sebep oldu. Dahası, ekonomik ve toplumsal küreselcilik, ekonomik ve toplumsal kalkınma görevinden geri kalmak ve ihtiyaç duydukları yatırım sermayesini ürkütmek korkusu duyan Latin Amerikalı önderleri toprak kavgalarını çözüme ulaştırmaya teşvik etmiş gözüküyor.

Bugün bile karmaşık karşılıklı bağımlılık evrensel olmaktan uzak. Askerî güç 90'lar boyunca Tayvan boğazından Irak'a, Kuveyt'ten eski Yugoslavya'ya, Keşmir'den Kongo'ya çeşitli devletlerde kullanıldı veya tehdit unsuru oldu. İç savaşlar Sahra altı Afrika'nın çoğunda yerleşik ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin iç savaşının beş komşu ülkeyi içine çektiğinde olduğu gibi bazen uluslararası savaş düzeyine yükselebiliyor. Bilgi devrimi ve televizyon izleyicilerinin dramatik görsel imgelere duydukları doymak bilmez iştah bu iç çatışmalardan bazılarına yönelik küresel bilinci yükseltti ve onları daha doğrudan kıldı, bu da Kosova ve Bosna'da olduğu gibi insanî müdahale baskısına katkıda bulundu. Küreselleşmenin farklı boyutları -bu durumda toplumsal ve askeri boyutlar- kesişiyor, ama sonuçlar zorunlu olarak daha fazla uyuma götürmüyor. Yine de, devletler arası askeri güç kullanımı ve ya tehdidi dünyanın bazı bölgelerinde fiilen yok oldu, özellikle Atlantik ve Pasifik kıyısındaki ileri bilgi çağı demokrasilerinde, ama aynı zamanda Latin Amerika'daki ve giderek Doğu ve Orta Avrupa'daki daha az zengin komşularının bir kısmında.

1970'lerden bu yana karmaşık karşılıklı bağımlılığın en çok değişen boyutu toplumlar arası temas kanallarına katılım oldu. Uzun mesafe iletişim maliyetlerindeki dramatik düşüş sonucu bu tür kanallar muazzam genişledi. Gezegenin her yerindeki insanlarla gerçek zamanlı iletişim kurabilmek için artık zengin bir örgüt olmak şart değil. Friedman bu değişime teknoloji, finans ve bilginin "demokratikleşmesi" adını veriyor, çünkü azalan maliyetler bir zamanlar lüks olan şeyleri toplumun geniş kesimleri için ulaşılabilir kıldı.

"Demokratikleşme" muhtemelen yanlış bir kelime, zira piyasalarda oy veren paradır ve insanlar eşitsiz noktalardan başlıyorlar. Örneğin, daha fazla insanın katılımına izin veren yeni malî aygıtlara rağmen sermaye piyasalarında eşitlikten bahsedilemez. Küresel şebekelere katılan insanların sayısındaki ve çeşitliliğindeki muazzam artışa işaret eden "çoğulculaşma" daha uygun bir kelime olabilir. Yalnızca 1990'larda STK'ların sayısı 6000'den 26000'e çıkarak dört kattan fazla arttı. İster Greenpeace ya da Uluslararası Af Örgütü gibi geniş örgütler, isterse dendiği gibi 'modemleri ve faks makineleri ile üç kanka' olsun, STK'lar seslerini daha önce hiç olmadığı kadar yükseltebiliyorlar. 1999'ta, dünya çapında STK'lar Internet'i Seattle'da toplanan Dünya Ticaret Örgütü karşı kitlesel bir gösteri düzenlemek için kullandılar. Bu örgütlerin tutarlı ve inanılır bir koalisyon oluşturup oluşturamayacağı önemli bir siyasal soru haline geldi.

Medya'nın ve STK bolluğunun getirdiği ulus-ötesi temas kanallarının kıtalar arası mesafelerde muazzam genişlemesi, karmaşık karşılıklı bağımlılığın üçüncü boyutunun genişlemesine yardım etti: Toplumları birbirine bağlayan çoğul sorunlar. Giderek önceden ulusal hükümetlerin imtiyazları olarak görülen düzenleme ve uygulamaları -farmakolojik deneylerden muhasebeye, ürün standartlarından bankacılık düzenlemelerine- da içeren daha çok sorun uluslararası kapışma konusu oluyor. Geç 1980'lerde ve erken 1990'larda Uruguay Toplantısı çerçevesinde yapılan çok taraflı ticaret görüşmeleri daha önce uluslararası rejimin fiilen dokunmadığı hizmetlere odaklanıyordu; 1997-99 malî krizi hem kamusal hem de özel çabaları gelişmiş sanayi ülkelerinde yaygın olan saydam malî raporlamayı küreselleştirmeye yöneltti.

Uzak mesafeden katılımın artması ve karmaşık karşılıklı bağımlılığa daha yakınlaşılması siyasetin sonu anlamına gelmiyor. Tam tersine, iktidar hâlâ önemli. Karmaşık karşılıklı bağlantılık tarafından nitelendirilen alanlarda bile, siyaset asimetrik ekonomik, toplumsal ve çevresel karşılıklı bağımlılığı yansıtıyor, üstelik yalnızca devletler arasında değil aynı zamanda devlet dışı oyuncular arasında ve hükümet ötesi ilişkiler aracılığıyla. Karmaşık karşılıklı bağımlılık dünyanın bir tarifi değil, gerçeklikten soyutlanan ideal bir kavramdır. Yine de, bu ideal kavram dünyanın pek çok yerinde gerçeklikle giderek daha çok örtüşüyor, hatta kıtalararası mesafelerde bile -ve dünya politikasını yalnızca devletler arası ilişkiler olarak göre ve yalnızca güç ve güvenliğe odaklanan modası geçmiş imgelerden daha çok örtüşüyor.

O zaman, çağdaş küreselcilikte yeni olan tam olarak nedir? Yoğun veya kalın, genellikle öngörülemez sistemsel etkilere sahip şebeke karşılıklı bağlan-

tıları. Ama bu kalın küreselcilik tek biçimli değildir: bölgeye, yerelliğe ve sorun alanına göre değişir. Mesaj iletilme süratinden çok düşen maliyetle ilgilidir ki bu sistemsel veya kurumsal sürat dediğimiz şeyi hızlandırır. Küreselleşme mesafeleri kısaltır, ama anlamsız kılmaz. Ve iç politikanın ve politik kurumların getirdiği filtreler çeşitli ülkelerin küreselleşmenin hangi etkilerine hangi ölçüde uyum sağlayacağını belirler. Son olarak, düşen maliyetler daha uzun mesafelerden daha çok oyuncunun katılımını sağladı. Bu da dünyanın daha geniş alanlarını karmaşık karşılıklı bağımlılık ideal tipine yaklaştırıyor.

Egemen devletler sistemi dünyanın hâkim yapısı olmayı sürdürmesi muhtemel olsa da, dünya politikasının içeriği değişiyor. Her zamankinden daha çok boyut -ama hepsi değil- bizim ideal karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramımıza yakınlaşmaya başlıyor. Bu eğilimler, küreselleşmenin daha önceki evrelerinde olduğu gibi, devrim niteliğinde olaylar tarafından geriletilebilir, hatta belki geri çevrilebilir. Tarih her zaman sürprizler yapar. Ama tarihin sürprizleri her zaman daha önce kurulanlar temelinde gerçekleşir. Erken 21. yüzyılın sürprizleri şüphesiz burada çözümlemeye çalıştığımız çağdaş küreselleşme süreçlerinden etkilenecektir.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

5
KÜRESELLEŞMEDE 'KÜRESEL' OLAN NE?

Jan Aart Scholte

[...]

Muhtemelen gündelik dilde küreselleşmenin en yaygın kullanımı uluslararasılaşma olarak anlaşılabilir. Küreselleşme, kendi başına düşünüldüğünde, farklı ülkelerdeki insanlar arasında etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın artışını ifade eder. Yakın on yıllarda gerçekten sınır ötesi mübadelede gözle görülür artışlar oldu, bu yüzden küreselleşme tabirinin pek çok insan için uluslararasılaşma anlamına gelmesi anlaşılır.

Fakat modern devletler sisteminin 500 yıllık tarihi boyunca ülkeler arası karşılıklı bağlantıların yoğunlaştığı, çeşitli başka dönemlerde de oldu. Özellikle [...] on dokuzuncu yüzyıl sonları, oransal olarak bugün ile karşılaştırılabilir sınır ötesi göç, doğrudan yatırım, finans ve ticarete şahit oldu. Daha önceki uluslararasılaşma durumlarında küreselleşme sözcüğüne ihtiyaç duyulmamıştı ve 'uluslararası ilişkiler' terminolojisinin çağdaş sınır ötesi işlem ve karşılıklı bağları incelemek için hâlâ yeterli olduğu iddia edilebilir. Yeni sözcüğü farklı bir şeye işaret etmek için saklamalıyız.

İkinci bir tanım -özellikle neoliberaller, ama aynı zamanda daha gür sesli eleştirmenleri tarafından kullanılan- küreselleşmeyi liberalleşme ile özdeşleştirir. Bu durumlarda küresel dünya ülkeler arası kaynak transferinin önünde düzenlemeci engellerin olmadığı bir dünyadır. Son zamanlarda gerçekten malların, hizmetlerin, paranın ve malî aygıtların sınır ötesi hareketinin devlet tarafından kısıtlanmasının azalmasına şahit olduk. Bu yüzden, tıpkı birinci tanımda olduğu gibi, insanların küreselleşme ile liberalleşmeyi beraber anması anlaşılır.

Yine de bu ikinci anlayış aynı zamanda aşırı. Uzun zaman önce kurumsallaşmış liberal serbest ticaret söylemi bu fikirleri taşımaya uygun. 'Küresel konuşma'ya on dokuzuncu yüzyılın üçüncü çeyreği gibi daha erken yaygın liberalleşme dönemlerinde ihtiyaç duyulmuyordu. Bu eski olgu için yeni bir kelime icat etmeye pek ihtiyaç yok. Tekrar etmek gerekirse, küreselleşmenin ayırt edici anlamını aramalıyız.

Üçüncü yaygın kavramsallaştırma da, -evrenselleşme olarak küreselleşme- yeni bir anlayış sağlamakta başarısız oluyor. Son zamanlarda her zamankinden daha çok insanın ve kültürel olgunun gezegenin yaşanabilir tüm köşelerine yayıldığı doğru. Fakat evrenselleşmeye doğru hareketler çağdaş dünya için pek yeni değil. Örneğin, Clive Gamble '*küresel tarih öncemiz*'den bahsediyor ve bir milyon yıl önce başlayan insan türünün kıtalararası yayılışının küreselleşmenin başlangıç kertesi olduğunu iddia ediyor. (1994: ix, 8-9). Bizim zamanımıza daha yakın bir dönemde, bin yıldan daha fazla zamandan beri pek çok dünya dini dünyanın geniş bölgelerine yayılıyor. Okyanus ötesi ticaret yüzyıllardan beri çeşitli malları 'küresel' (dünya ölçeğinde

okuyunuz) piyasalara dağıtıyor. Bu kadim durumu tanımlamak için daha önceden varolan 'evrensel' ve 'evrenselleşme' sözcükleri yeterince uygun. Bu açıdan da, yeni 'küreselleşme' terminolojisi gereksiz.

Peki ya dördüncü tanım, batılılaşma olarak küreselleşme? Bu kullanım özellikle post-kolonyal emperyalizm hakkında çeşitli tartışmalar bağlamında doğdu. Bu durumlarda küreselleşme genellikle türdeşleşme ile özdeşleştiriliyor, bütün dünya batılı, modern ve daha özelde Amerikalı hale geliyor. Madison Avenue ve Hollywood'un bu kadar geniş bir gezegensel erişime ulaştığı bir dönemde bu kavramsallaştırma şaşırtıcı değil.

Fakat, kıtalararası batılılaşma da son zamanlarda daha küreselleşmeden bahsedilmeden çok önce başlamış bir süreç. 'Modernleşme' ya da (açıkça köktenci bir tabir kullanmayı tercih edenler için) 'Emperyalizm' kavramları batılılaşma, Avrupalılaşma ve Amerikanlaşma fikirlerini taşımak için yeterli olmaktan da ötede. Bu eski çözümlemeyi yeniden yapmak için küreselleşme kelimesine ihtiyacımız yok. [...]

Ayırt Edici bir Küreselleşme Kavramı

O zaman küreselliktен bahseden *herkes* maymun iştahlı diye nitelendirilip bir kenara bırakılabilir mi? Küreselleşme fikirleri *her zaman* uluslararasılaşmaya, liberalleşmeye, evrenselleşmeye ve batılılaşmaya indirgenebilir mi? Eğer yeni terminoloji bu kadar çok yayılıyor ve bu kadar dikkat çekiyorsa, daha önce de varolan bir kelimenin eşanlamlısı olması mümkün değil mi? Böylesi bir ayırt edici küreselleşme kavramı ayırabilir ve özelleştirebilir miyiz?

Aslında beşinci bir tanım türü, yeni koşullar hakkında görece önemli sezgiler sunuyor. Bu kavramsallaştırma küreselleşmeyi alansızlaşma [*deterritorialization*] ile özdeşleştiriyor -veya benim tercih edeceğim anlamda, insanlar arası ülkeler üstü [*supraterritorial*] ilişkilerin büyümesi. Bu kullanımda küreselleşme toplumsal mekânın doğasında büyük bir değişime işaret ediyor, ülkeler üstü -'dünya ötesi' veya 'sınır ötesi' de diyebiliriz- bağlantıların üretkenleşmesi ve yayılması 'alansalcılık' [*territorialism*] diyebileceğimiz şeyi, yani toplumsal coğrafyanın tümüyle ülke sınırlarıyla kısıtlı olduğu bir durumu sona erdiriyor. Ancak, daha önce vurguladığımız gibi, ülke topraklarının bizim küreselleşen dünyamızda hâlâ bir anlamı olsa da, coğrafyamızın tamamını oluşturmuyor.

Toplumsal mekânın yeniden düzenlenmesinin uzun erimli sonuçları var. Ne olursa olsun, mekân toplumsal ilişkilerimizin birincil boyutlarından biri. Coğrafya, tıpkı kültür, ekoloji, ekonomi, politika ve psikoloji gibi toplumsal hayatımızın merkezi belirleyicilerinden biri. Bir toplumun mekânsal çevresi onun üretiminin, idaresinin, kimliğinin ve cemaatinin doğasını kuvvetle etkiler, tam tersi de geçerli. Örneğin, çöl göçebelerinin, dağ köylülerinin ve ada denizcilerinin yaşamları arasındaki farklar kolaylıkla yaşadıkları yerlerin zıtlıklarına yüklenebilir. Toplumsal ilişkilerin mekânsal ve diğer birincil özellikleri

birbirine derinden bağlıdır ve birbirlerini karşılıklı olarak oluştururlar. Bir toplumun haritasının nitelikleri değişirse, o toplumun kültürü, ekolojisi, ekonomisi, politikası ve toplumsal psikolojisi de onu takip eder.

Elbette, burada makro toplumsal mekânla, yani bölgeler, ülkeler gibi geniş kolektif hayatın coğrafî kuruluşlarıyla ilgili olan sorunlardan bahsediyoruz. Toplumsal mekânın aynı zamanda bir şahsın doğrudan algısal tecrübesinde -örneğin, inşa edilmiş çevre- yatan mikro yönleri de vardır. Fakat mikro mekânların küreselleşme tartışması ile doğrudan ilgisi yoktur. [...]

Yukarıda tartışılan dört küresellik kavramsallaştırmalarının her biri toplumsal mekânın alansal inşalarıyla uyumsuzdur. Diğer bir deyişle, bu tanımlar toplumun haritasının yalnızca ve tümüyle alansal olduğunu varsayar. Alansal coğrafyada, insanlar arasındaki ilişkilerin haritası dünya haritasının yüzeyine çizilir ve boylam, enlem ve yükseklikten oluşan üç boyutlu bir düzlemde incelenir. Alansal bir çerçevede, 'yer' böyle bir haritadaki sabit bir yeri ifade eder; 'mesafe' bu haritadaki iki noktayı bağlayan en kısa yolun uzunluğunu ifade eder ve 'sınır' dünya yüzeyindeki iki sahayı birbirinden ayıran bir çizgiyi ifade eder. Alansalcılık makro toplumsal mekânın tümüyle bölgeler, kasabalar, eyaletler, ülkeler gibi birimler açısından örgütlendiğine işaret eder. Özellikle devletçi alansalcılık zamanında, ülkeler öteki alansal alanlardan üstündü.

Son zamanlara kadar, toplumsal coğrafya bütün dünyada teritoryalist özellik gösteriyordu. İşin aslı, bugün bile pek çok insan coğrafya ve alan tabirlerini, sanki alansal olmayan bir mekân olamazmışçasına birbirinin yerine kullanıyorlar. Alansalcılık koşulları altında, pek çok insan dünyadaki kendi 'yer'leriyle alansal konumlarını -çoğu durumda alansal gönderme sabitlenmiştir, ancak göçebe gruplarda vurgu değişebilir- özdeşleştiriyorlar. Milliyetçilik zamanlarında, genellikle nihaî alansal yuva, ülke oluyordu. Dahası, alansalcı bir dünyada yerler arasında alansal mekânların uzunluğu ve yerler arasında alansal -özellikle devlet- sınırların varlığı veya yokluğu farklı yerlerdeki insanların birbirleriyle kuracağı temasların genel sıklığını ve önemini şiddetle etkileme eğilimindedir. Bu yüzden insanlar genellikle etkileşim ve bağlantılarının çoğunu aynı alansal mekânı paylaştıkları insanlarla yapıyorlar; örneğin, aynı köy, aynı ülke ya da aynı kıta.

Ama çağdaş tarih az önce tanımladığımız alansal mantıktan en azından kısmen -sıklıkla esas olarak- kopuk toplumsal bağlantıların üretkenleşmesine şahit oldu. Örneğin telefon konuşmalarını, elektronik finansı ve stratosferdeki ozonun incelmesini düşünün. Böyle olgular sabit bir alansal konuma yerleştirilemez. Büyük ölçüde alansal mesafeden etkilenmeden etki gösterirler. Alansal sınırları tümüyle görmezden gelirler. Böylece, teknolojik açıdan, okyanus ötesi telefon konuşması ile sokağın karşısı ile konuşmak arasında bir fark yoktur. Bugün büyük bir bankaya yatırılan para bir kasada değil 'yersiz' bir siber-mekânda saklanmaktadır. Ozonun incelmesi dünyanın her yerinde aynı anda mevcuttur ve dünyanın farklı bölgelerine göreceli dağılımı alansal mesafe ve sınırlara bakmadan değişir. Bu küresel şartların coğrafyası yalnız-

ca alansallığa bakılarak anlaşılamaz; aynı zamanda dünyaya tek bir yermişçesine yerleşirler, yani dünya-ötesi mekâna.

Bu şekilde anlaşıldığında, küresellik farklı türden bir mekân-zaman sıkışmasına -ve çağdaş tarih için epey yeni olan bir sıkışmaya- işaret eder. Elbette alansal mesafeler giderek daha kısa sürelerde kat edildikçe, dünya uzun zamandan beri 'küçülüyordu'. 13. yüzyılda, Marco Polo'nun Avrasya'yı kat etmesi yıllar almıştı, oysa 1850'de Güney Doğu Asya'dan Kuzey Batı Avrupa'ya yapılan bir deniz yolculuğu 59 günde tamamlanabiliyordu. Yirminci yüzyılda, motorlu gemi ve kara taşıtları, alansal konumlar arasındaki yolları giderek daha az zamanda aşar oldular. Yine de, bu ulaşım alansal mesafeleri aşabilmek için ölçülebilir sürelere ihtiyaç duyuyordu ve bu hareketler sınırlarda esaslı denetimlerle karşılaşıyordu. Hızların belirgin şekilde artmasına rağmen, bu durumlarda yakınlık alansal mesafe ve sınırlara yakından bağlıydı.

Küresel işlemler söz konusu olduğunda, tam tersine, 'yer' alansal olarak sabitlenmemiştir, alansal mesafeler anında etkin olarak kat edilir ve alansal sınırlar özel bir engel teşkil etmez. Uydu televizyonu, Amerikan doları, kadın hareketi, insan kaynaklı sera etkisi ve pek çok çağdaş durum alan-üstü niteliktedir. Alan-üstüsellik olarak küresellik, alansal mekânın esastan aşıldığı şartları betimler. Coca-Cola ve faks gibi olgular alansal konumlara bağlıdır, ama dünyadaki her yere aynı anda yayılabilmeleri ve her yerdeki konumları etkin şekilde anında birleştirebilmeleri anlamında küreseller. Örneğin Visa kredi kartlarının ve dünya yayıncılık hizmetlerinin alansal mesafelerle pek ilgisi yoktur ve bu sınır ötesi akışlar -yani, alansal sınırları aşan ilişkiler- devlet sınırlarındaki denetimden büyük ölçüde kaçarlar. Benzeri şekilde belirli ve sabit koordinatları kullanarak, SDR'leri (Özel Çekme Hakları) Salman Rüşti olayını, Elle dergisini, Brezilya hükûmetinin borçlarını, karaokeyi, Ford otomobillerinin üretimini, Clifford Chance hukuk firmasını nereye konumlandırabiliriz?

Bütün bu şartlar kısmen kesintisiz bir dünya boyunca uzanıyorlar. İnternet bağlantıları gibi donanıma sahip küresel durumlar, dünya üzerindeki iki noktayı eşzamanlı olarak bağlayabiliyor ve bağlıyor da. Canlı haberler gibi küresel olgular gezegen üzerindeki herhangi bir mesafeyi neredeyse anında aşabiliyor ve aşıyor da.

Yer, mesafe ve sınırlar küresel etkinlikler açısından ancak dünya, dünyadışı bölgelerle karşılaştırıldığında yaşamsal önemlerini geri kazanabiliyorlar. Örneğin, New York borsasının sınırını dünya yatırımcılarının mesajlarını Wall Street'e anında iletebilen yörüngedeki uydular oluşturuyor. Zamanın radyo sinyalleri açısından ancak onlar gezegenlerarası veya daha da uzun mesafeleri kat etmeleri gerektiğinde önemli bir etken haline geliyor. Fakat, bizim gezegenimizde, konum, mesafe ve sınırlar alan-üstü ilişkiler için aşılamaz engeller oluşturmuyorlar. Bu anlamda bunlar doğru olarak 'küresel' olgular olarak görülüyor.

Çeşitli akademik disiplinlerden çeşitli araştırmacılar bu sözcüğü kullanmadan çağdaş tarihte alan üstülüğün ayırdına vardılar. Örneğin, henüz yüzyılın ortasında, filozof Martin Heidegger 'mesafesizliğin' ilerlediğini ve 'tüm uzaklık ihtimalinin lağvedildiğini' ilan etti (1950: 165-6). Kırk yıl sonra coğrafyacı David Harvey 'zaman ve mekânın niteliklerini devrimci bir dönüşüme uğratarak bizi -bazen kökten denilebilecek bir biçimde- dünyayı kendimize temsil ediş biçimimizi değiştirmeye zorlayan süreçleri' betimledi (1989: 240). Sosyolog Manuel Castells eski 'yerlerin mekânının' yanında bir de yeni 'akışların mekânının' da bulunduğu bir 'şebeke toplumunu' ayırt etti (1989: 348; 1996-7). Uluslararası ilişkiler alanında, John Ruggie çağdaş dünya durumunda varolan bir 'alansal olmayan bölge'den bahsetti (1993: 172).

O zaman dünya-ötesi eşzamanlılık ve tekil dünya mekânı anlamında, küresellik öteki sözcüklerin kapsayamadığı farklı bir şeyi ifade ediyor. Kimi okurlar bir jargonmuş gibi gözüken 'küresellik', 'alan-üstülük', 'dünya ötesi' bağlantılar ve 'sınır ötesi' ilişkiler tabirlerinden ürkebilirler. Ama 'uluslararası', 'ulus-üstü' ve 'ulus-ötesi' gibi daha önceden varolan sözcükler bu konudaki can alıcı coğrafî noktaları kapsayamıyor. Yeni bir terminoloji kaçınılmaz.

Yukarıda ima edildiği gibi, bu çözümleme 'küresel', 'alan-üstü', 'dünya ötesi' ve 'sınır ötesi' sıfatlarını eşanlamlı olarak kullanıyor. Bu pratik kısmen bir miktar sözlüksel çeşitlemeye imkân tanıyan üslupsal bir araç. Daha önemlisi, bazı okurlar bu sözcüklerden birinden birinin -ya da beraber kullanımlarının- burada tartıştığımız farklı toplumsal coğrafya türünü ifade etmekte daha etkin olduğunu düşünebilir.

Küresellik ile uluslararasılık arasındaki fark özellikle vurgulanmalı. Uluslararası ilişkiler alanlararası ilişkiler iken, küresel ilişkiler alan üstü ilişkilerdir. Uluslararası ilişkiler mesafeler arasında sınır-ötesi mübadelelerdir, oysa küresel ilişkiler mesafesiz, nakli mübadelelerdir. Böylelikle küresel ekonomi uluslararası ekonomiden, küresel politika uluslararası politikadan farklı olur, vs. Uluslararasılık alansal mekâna gömülmüştür; küresellik coğrafyayı aşar.

Buna ek olarak, sınır-ötesi anlamında küresel ilişkiler *açık*-sınırlı işlemlerle aynı şey değildir. Çağdaş liberalleşmenin bazen küreselleşmeyle paralel gittiği doğru. Son zamanlardaki ülkeler arası işlemlere devletin koyduğu kısıtlamaların büyük ölçüde kaldırılması alanüstülüğün yükselmesine hem cevap verdi hem de onu kolaylaştırdı. Yine de iki eğilim ayrıdır. Liberalleşme bir düzenleme meselesidir, oysa küreselleşme -göreceli yersiz yurtsuzlaşma olarak- bir coğrafya meselesidir.

Ayrıca küresel olaylar evrensel koşullardan da ayrıdır. Evrensellik dünya çapında yayılmış olmak anlamına gelir, oysa küresellik dünya ötesi rekabet ve eşgüdüm nitelikleriyle ilgilidir. Evrenselleşmenin bazen küreselleşme ile beraber ortaya çıktığı, hem alanüstülüğü teşvik ettiği hem de onun tarafından teşvik edildiği doğru. Yine de iki eğilim ayrıdır. Evrenselliğin sözü alansal büyüklük üzerinedir, oysa küreselliğin sözü mekân-zaman ilişkileri üzerinedir.

Benzeri şekilde, küresel koşullar zorunlu olarak Batılı, Avrupalı, Amerikalı veya modern şartlarla aynı değildir. Elbette [...], akılcı bilgi, kapitalist üretim ve makine teknolojisi gibi modern toplumsal güçler alanüstülüğün yayılmasında çok etkin oldu. Buna ek olarak, Batı Avrupa ve ABD'deki hükûmetler, şirketler ve öteki oyuncular küreselleşmenin en hevesli yayıcıları arasında yer aldılar. Fakat küresellik ve modernite özdeş değildir. En fazla küreselleşmenin modernleşmenin ileri bir safhasına işaret ettiği söylenebilir. Öte yandan, daha önce dikkat çektiğim gibi, bazı çözümlemeler küreselleşmeyi postmodernliğe doğru bir hareket olarak görüyorlar.

Can alıcı noktayı bir kere daha vurgulayalım; burada anlaşıldığı şekliyle küreselleşme uluslararasılaşmayla, liberalleşmeyle, evrenselleşmeyle ve modernleşmeyle aynı şey değildir. Küreselleşmenin yeniliğini ve dönüştürücü potansiyelini reddeden yorumcuların neredeyse değişmez şekilde tabiri dört yanlış kullanımıyla karıştırdıklarını tespit etmek önemlidir. Burada ileri sürülen fikirleri takdir etmek için, mantık ve kanıtlar beşinci, farklı bir tanımın ışığında, yani alanüstülüğün yükselişinin ve dolayısıyla toplumsal hayatın göreceli alansızlaşmasının ışığında değerlendirilmeli.

[...]

Yöntemsel Alansalcılığa Veda mı?

Eğer çağdaş coğrafya alansalcı değilse, o zaman toplumsal araştırmaya geleneksel yaklaşımları ona göre ayarlamaya ihtiyacımız var. Başka bir deyişle, daha önceki yöntembilimi ve toplumsal araştırma yapmanın oturmuş yollarını değiştirmeliyiz. Yöntemsel alansalcılığın toplumsal araştırma teamülleri üzerinde yaygın ve derin bir etkisi vardı, bu yüzden küreselleşme (alanüstülüğün yayılması olarak anlaşıldığında) bu yaklaşımın geniş ölçüde yeniden tanımlanmasını gerektirir.

Yöntemsel alansalcılık burada toplumsal dünyayı anlama ve onun hakkında alansal coğrafya merceğinden bakan çalışmalar yapma pratiklerini ifade ediyor. Alansalcı yöntem alansal mekânsal çerçeve içinde kavram ve sorular oluşturmak, hipotezler inşa etmek, deneysel kanıtları toplamak, yorumlamak ve sonuç çıkarmak anlamına gelir. Bu alışkanlıklar önceki yönteme o kadar içkindi ki pek çok toplumsal araştırmacı onları bilinçsizce yeniden üretiyor.

Yöntemsel alansalcılık, coğrafya ana düşüncesinde, ekonomi, idare, topluluk ve toplum kavramsallaştırmalarının tam ortasında yer alır. Bu yüzden coğrafyacılar geleneksel olarak dünyayı sınırlı alansal birimler (özellikle ülkeler) olarak anladılar. Benzeri şekilde, makro iktisatçılar normal olarak üretimi ve paylaşımı ulusal (alansal okuyunuz) ve uluslararası (alanlar arası okuyunuz) etkinliklerle ilişkilendirerek çalıştılar. Siyaset öğrencileri idareyi otomatik olarak alansal bir sorun olarak gördüler (yani ikincileri zaman zaman güya 'uluslararası' örgütlenmelerde buluşturan yerel ve ulusal hükümetlerin sorunu olarak). Benzer şekilde, antropologlar kültür ve topluluğu alansal birimle-

re (yani yerel ve ulusal halklara) gönderme yaparak anladılar. Son olarak, alansalcı araştırmalar sosyologların çoğunun toplumu alansal bir biçime bakarak tanımlamasına sebep oldu: 'Şili Toplumu', 'İran toplumu', 'Macar Toplumu', vs.

Her analitik araç gibi, yöntemsel alansalcılık da basitleştirme içerir. Toplumsal araştırmanın daha erken zamanlarında kabaca uygun bir entelektüel kestirme sunuyordu. Herşeye rağmen, on yedinci yüzyılda doğan ve yirminci yüzyılın ortalarında bütün dünyaya yayılan Westphalia devletler sistemi öz itibari ile alansal gözüküyordu. Benzeri şekilde bu dönemde kapitalizmde hüküm süren ticari ve sanayi etkinlikler neredeyse tamamen alansal mekânda gerçekleşiyordu. Aynı şekilde, bu zamanlarda kolektif kimliğin ana biçimleri (yani, etnik gruplar ve devlet-uluslar) alansal göstergeler telaffuz etmişlerdi. Ne de yirminci yüzyılın ortalarından önce insanların sebep olduğu büyük ekolojik değişimler vardı. Bu yüzden yöntemsel alancılık, birbirinden mesafeyle ayrılmış sınırlı alansal birimlerin makro-ölçekli toplumsa örgütlenme için diğer seçenekleri gölgede bırakan coğrafî çerçeveyi oluşturduğu tikel bir dönemi yansıtır.

Fakat alansalcı çözümleme zaman dışı bir yöntem değildir. Tam tersine, bin yıl önce yapılan hiçbir araştırma sınırlı alansal mekânlara gönderme yapmıyordu. Eninde sonunda, ülkeler, devletler, uluslar ve toplumlar bu erken dönemde sınırları açıkça çizilmiş alansal biçimler olarak var olmuyorlardı. Gerçekten, M.Ö. dördüncü yüzyıla dek dünya haritası küre şeklinde çizilmemişti (Dicaerchus tarafından Sicilya'da), ve koordinat sistemi M.S. ikinci yüzyılda ortaya çıktı (Zhang Heng tarafından Çin'de) (Douglas, 1996: 22). Kıtaların bizim bugün tanıyabileceğimiz şekillerde çizildiği haritalar on beşinci yüzyılda çizildiler. Sınırlı ülke birimlerinin gösterildiği haritaların çizilmesi iki yüzyıl daha aldı (Campbell, 1987; Whitfield, 1994). Ancak on dokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyıl başlarında sömürgeciliğin zirvesinde alansalcı mantık dünyada insanların yaşadığı her yere yayıldı.

Eğer yöntemsel alansalcılık tarihsel bir olguysa, bir başı olduğu gibi bir sonu da vardır. Bir kere ortaya çıktıktan sonra alansalcı varsayımların kalıcı olmaları için bir sebep yoktur. Devletler sisteminin doğuşu, ticari ve sınaî kapitalizmin büyümesi ve ulusal kimliklerin yükselişi bundan birkaç yüzyıl önce anlaşılabilir şekilde yöntemsel alansalcılığın gelişmesine sebep oldu. Fakat bugün yaygın ve hızlanan küreselleşme bir yeniden kavramsallaştırma ya ilham verebilir. Eğer çağdaş insani koşullar gerçekten küresel bir boyut kazandıysa, o zaman alternatif, alansalcı olmayan bir toplumsal hayat haritası geliştirmeye ihtiyacımız var demektir.

[...]

Küresellik ve Alansalcılık

Elbette bu, alansalcılığın yerine alansal mekânları yok sayan küreselci bir yöntem koymamız gerektiği anlamına gelmez. Küreselleşmenin sebep oldu-

ğu alansalcılığın sonudur, alansallığın değil. Toplumsal coğrafyanın artık yalnızca alansallıkla anlaşılamayacağını söylemek alansallığın anlamsız hale geldiğini söylemek değildir. Küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz, tamamen küreselleşmiş bir dünyada değil. Gerçekten, alanüstülüğün yükselmesinin alansallığın sonunu ürettiğine dair bir alamet yok. [...]

Buradaki sözcük seçimi bilinçli olarak yayılan küreselleşmeye bitişik alansallığın devam eden önemine işaret etmek üzere yapıldı. Örneğin, açıkça küreselleşmenin bütünsel değil göreli alansızlaşma getirdiği söylendi. Küresel ilişkiler tümüyle değil esas itibariyle alansal mekânı aştılar. Bütünüyle değil kısmen alansal mantıktan koptular. Alansallık küresel koşulların önüne aşılamaz engeller koymasa da, alan-üstü olgular bir ölçüye kadar alansal hükümet ve kimlikler gibi alansal yerlerle bağlantı içinde olmak durumundadır. Alansal mekânın anlamsız hale gelmesi için çok daha fazla -uzun zaman boyunca olacağı umut edilenden fazla- küreselleşme olmalı. [...]

Son olarak, küreselleşme, bu eğilim yeniden alansallaşma sürecine bağlı oldukça, alansallığın antitezi değildir. Bu tür gelişmeler kimi alansal birimlerin önemi azalırken diğerlerinin önemi arttığında gerçekleşir. Örneğin, [...] küreselleşme çeşitli şekillerde kesişen çağdaş bölgeselleşme eğilimini teşvik etti. Buna ek olarak, alan-üstü koşulların yayılması pek çok ülkede yerel otoritelerin ulus devlet karşısında daha fazla otonomi kazanmasına yardımcı oldu. Dahası, [...] küreselleşme daha önce var olan alansal devletlerin (eski Çekoslovakya, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi) çözülmesini ve onların yerlerine yenilerinin geçmesini teşvik eden etnik dirilişlere katkıda bulundu.

Üstteki paragraflar, çağdaş küreselleşen dünyada alansallığın devam eden önemini vurguladılar. Aynı zamanda, alanın küresel mekânlarla kesiştikçe yeni türden anlamlar edindiği açık. Üç boyutlu coğrafyadan (boylam, enlem, yükseklik) dört boyutlu coğrafyaya (bu üçü artı küresellik) gidiş toplumsal ilişkiler haritasını temelden değiştiriyor. [...] Coğrafyanın bu yeniden düzenlenmesinin üretim, idare, topluluk ve bilgi yapıları üzerinde önemli etkileri var. Artık alansalcı bir dünyada yaşamıyoruz ve bu değişim siyaseti kuramsallaştırma ve yapma biçimlerimizde esaslı dönüşümler gerektiriyor.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Kaynaklar

Campbell, T. (1987) *The Earliest Printed Maps 1472-1500*, London: British Library

Castells, M. (1989) *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process*. Oxford: Blackwell.

Douglas, I. R. (1996) "The Myth of Globali[z]ation: A Poststructural Reading of Speed and Reflexivity in the Governance of Late Modernity. Paper

presented to the 38th Annual Convention of International Studies Assocation, San Diego, 16-20 April.

Gamble, C. (1994) *Timewalkers: The Prehistory of Global Colonization*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Conditions of Cultural Change*, Oxford: Blackwell.

Heidegger, M. (1950) 'The Thing'. In Poetry; Language, Thought. New York: Harper and Row, 1971, pp. 165-82.

Ruggie, J. G. (1993) 'Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in *International Organization*, vol. 47, no. 1 (Winter): 139-74

Whitfield, P. (1994) *The Image of the World: 20 Centuries of World Maps*. London: British Library.

6
KÜRESELLEŞME KURAMININ SORUNU

Justin Rosenberg

[...] Küreselleşmenin yalnızca gerçekten temel bir toplumsal değişimin -'küreselliğin modernliğin yerini alması'[1]- alameti olduğu söylenmiyor, aynı zamanda bu değişimin bir sonucu olarak klasik toplumsal kuramın kurucu fikirlerinden bazılarının, hatta 'toplum' kavramının kendisinin bile gereksizleştiği söyleniyor. Daha dramatiği, küreselleşme toplumsal düzenlerin oluşturulmasında[2] iletişim hızının merkezîliğinin 'geriye dönük keşfi'[3] temelinde toptan bir 'toplumsal kuramın mekânsallaştırılması'nı[1] gerektirdi:

Birdenbire kıtaların ve bir bütün olarak gezegenin bölünmelerinin taşımacılığın ilkelliği ve yolculuğun zorluklarının aşılamaz kıldığı mesafelerin bir işlevi olduğu bariz görünmeye başladı... 'mesafe' toplumsal bir üründür; uzunluğu aşılabileceği hıza göre değişir.... Kolektif kimliklerin oluşturulması, ayrıştırılması ve korunmasının bütün öteki toplumsal olarak üretilmiş etkenleri -devlet sınırları ve kültürel engeller gibi- geriye bakıldığında hızın ikincil etkileri gibi gözüküyorlar...[4]

Kısacası, bazı yazarlar -yukarıda 'küreselleşme kuramcıları olarak adlandırılan- için küreselleşme 'toplumsal kuramın merkezi konusu',[5] ve 'insan toplumunun üçüncü binyıla geçişini anlamamıza yarayacak anahtar fikir'[6] haline geldi.

Genel Sorun

Herhangi bir makul entelektüel muhasebe için bu gerçekten merak uyandırıcı bir sonuç, çünkü açıklayıcı bir şema olarak küreselleşme fikrinin kendisi zorluklarla dolu. Ne de olsa, küreselleşme tabiri ilk bakışta ya toplumsal süreçlerin coğrafi yayılmasını ya da belki Giddens'ın tanımında olduğu gibi 'dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması'nı[7] ifade eden yalnızca betimleyici bir kategori. Şimdi, 'dünya çapında toplumsal ilişkilerin' gerçekten bugün daha önce hiç olmayan şekillerde ve derecede varolduğunu inkar etmediğine göre, küreselleşme kuramı çağrılarına itiraz edilemez -eğer bunların nasıl ve neden ortaya çıktığının açıklanması kastediliyorsa. Ama böyle bir açıklama eğer boş döngüsellikten kaçınacaksa, tabirin ifade ettiği olguların neden çağdaş dünyanın bu kadar ayırt edici ve belirgin özellikleri hâline geldiğini açıklayabilecek daha temel toplumsal kurama dönülmelidir. Bir sonuç olarak küreselleşme yalnızca küreselleşmeyi bu sonuca yönelen bir süreç olarak tanımakla açılanamaz. Eğer böyle olsaydı bile, örneğin zaman-mekân sıkışması tikel bir tarihsel toplumsal ilişki türüne ait olsaydı bile, o zaman da küreselleşme tabiri hiçte kendinde bir kuram gerektirmezdi, bunun yerine yalnızca bu tarihsel sürecin nasıl ve ne kadar geliştiğinin ölçütü olarak işlev

görürdü. Ama küreselleşme kuramcıları açıkça daha fazla bir şeyler yapmaya niyetliler. Toplumsal etkinliğin alanı olarak tekil bir küresel mekânın doğmasının sonuçları itibari ile geleneksel olarak toplumsal olguları açıklamakta kullanılan diğer nedensellik türlerine ağır bastığını iddia ederek; bu sürecin coğrafî boyutunun toplum bilimleri için alternatif, zamansal ve mekânsal bir sorunsal haline geleceğini tahmin ederek; ve son olarak, bu yeni sorunsalı yalnızca çağdaş toplum bilimlerinde rekabet eden bakış açılarına karşı değil, ama aynı zamanda bir bütün olarak modern toplumsal düşüncenin klasik temellerine karşı yerleştirerek -bütün bu yollardan, gözlerini kavramın saf betimleyici rolünün ötelerine diktiler. Fikirlerinin mantık yapısında, başlangıç olarak kendini *açıklanan* olarak sunan - bazı tarihsel süreçleriin sonucu olarak ortaya çıkan küreselleşme- giderek *açıklama'ya* dönüştü; şimdi artık modern dünyanın değişen niteliğini açıklayan -ve hatta varolmadığı varsayılan geçmiş dönemler için geriye yönelik icatlar üreten- küreselleşme.

"Açıklama'nın ve açıklanan'ın bu tersine çevrilmesi yalnızca mantığa dayanarak reddedilemez. Eninde sonunda, tikel bir tarihsel gelişmenin sonuçları gerçekten artık özgün tarihsel gelişmeden türetilemeyecek sonuçlar doğuran kendilerinde anlamlı sebepler haline gelebilirler. Bu toplumsal değişimin doğasına içkindir. Mesela Marx kapitalist toplumsal ilişkilerin incelenmesinin modern toplumları anlamakta esas olduğunu inanıyordu, fakat bu ilişkilerin çoğu köken olarak başka, zorunlu olarak pre-kapitalist, nedenlere dayanıyordu. Aslında Marx aynı zamanda kapitalist toplum deneyiminin yeni bir sorunsal olarak 'tarihin maddeci kavramlaştırılması' için gerekli koşulları yarattığına inanıyordu ve o da buna dayanarak pre-kapitalist geçmişe dair geri dönüşlü keşiflerde bulunma imkanını öne sürüyordu.[8] Bu karşılaştırma küreselleşme kuramının iddialarının *a priori* reddedilemeyeceğini öneriyor. Ama aynı zamanda bu iddiaların gerçek nitelikleri konusunda bizi uyarıyor. Ankie Hoogvelt bahsi geçen entelektüel kaymayı hoş bir şekilde yakalayan yumuşak bir ifadesinde dediği gibi:

...burada öne sürdüğümüz fikir, dünyanın tekil bir toplumsal mekân olarak mevcut yeniden kuruluşu sayesinde, bahsi geçen (küreselleşmeyi de doğurmuş olan) tarihsel süreç kalktı ve yeni bir sahaya girdi. Eğer daha önce insanlığın durumunun giderek artan birleşmesi ve karşılıklı nüfuz etmesi olarak küresel bütünleşme sermaye birikiminin ekonomik mantığı tarafından yönetiliyorduysa, bugün insanlığın durumunun bu birleşmesi daha fazla sermaye birikimi mantığını yönetiyor.[9]

Bu kaymanın içinde ileride kullanacağımız temel ayrımı, yani küreselleşmenin kuramı ile küreselleşme kuramı arasındaki ayrımı tespit edebiliriz: ilki ilgili mekân-zamansal olguları yaratması muhtemel olan her şeyden çıkarsanabilir, ikincisi, tam tersine, açıklayıcı gücünü bu olguların kendilerinden türetmelidir: kısacası toplum kuramının kendisinin mekân-zamansal yeniden kuruluşunu gerektirir, hâtta öngörür. İlerleyen sayfalarda sorgulanacak olan bu ikinci küreselleşme kuramı söylemi -yazında giderek kendinden daha emin hale gelen bir söylem.

[...]

Ama amaç kesinlikle tümüyle olumsuz değil. Küreselleşme kuramı, tüm sıkıntılarının yanında bir erdeme sahip: tartışmaya ve savunmaya değer iki şeyi tartışmaya açıyor. İlki toplum bilimlerinin devam eden çabalarında -bu sayfalarda birincil olarak Karl Marx ve ikincil olarakta Max Weber tarafından temsil edilen- klasik toplum kuramının konumu. Bu çabaların kendisi ancak evrilen tarihsel gerçeklikle ilişkili olarak anlam kazandığından, on dokuzuncu ve erken yirminci yüzyılda geliştirilmiş fikirlerin açıklayıcılıklarını koruyup korumadıkları veya ne kadar korudukları soruları tamamen meşrudur. Dahası, C. Wright Mills'in Klasik Toplumsal Çözümleme geleneği[10] adını verdiği şeyin taraftarlarını bu geleneğin yöntem ve sezgilerinin gerçektende onların analitik erişiminin kesinlikle dışına çıkmış gibi gözüken tarihsel gerçekliği nasıl aydınlatabileceğini ispat etmeyi deneyerek onu tazelemek ve genişletmek zorunda bırakıyor. [...]

Küreselleşme üzerine tartışmaların ortaya attığı açtığı ikinci konu modernitenin toplumsal dünyasının önemli ve ayırt edici bir boyutu olarak 'uluslararası' fikri. Küreselleşme kuramının bazen aşırıya giden reddiyesi, bizi bu kavramı mercek altına almaya ve korunması gereken tarafları -şayet varsa- açıklığa kavuşturmaya zorluyor. Burada riske atılan ne?

'Uluslararası İlişkiler' ve Küreselleşme Kuramı

Eğer 'kıtaların ve bir bütün olarak gezegenin bölünmeleri' gerçekten geçersizleşiyorsa ve eğer küreselleşme kuramının iddiaları bunun meşru sonucuysa, o zaman yeni doğan gerçekliğe yol vermesi gereken yalnızca alansal olarak sınırlanmış bir varlık olarak 'toplum' değildir. Geleneksel olarak böyle varlıkların arasındaki etkileşimlerin araştırılması olarak tanımlanan uluslararası kuram da esastan dönüştürülmelidir. Bu yüzden Jan Aart Scholte 'yöntemsel alansalcılığın' 'uluslar-arası' ilişkilerin tanımında olduğunu savunuyor. Ona göre bu durum akademisyenlerin ve siyaset-üreticilerin çağdaş küresel sorunların alansallık-üstü niteliğini görmelerini engelliyor. Bu sorunlar giderek daha az 'Westphalia devletler-sisteminin' alansal mekânında, daha fazla modern finans piyasalarının, uydu iletişiminin ve bilgisayar şebekelerinin teşvik ettiği 'mesafesiz mekânında' oluşturuluyor. Şimdi acilen entelektüel düzeltmeler yapmak gerekiyor: 'küreselleşen dünyada yöntemsel alansalcılığa daha fazla yaşam hakkı vermenin tehlikeli olduğu iddia edilebilir.'[11]

Uluslararası kuramın düzeltilmesi öteki disiplinlerden küreselleşme kuramcılarının savunduğu kadar hızlı ve derin ilerlemedi. Malcolm Waters'a göre uluslararası kuram ulus-ötesi bütünleşme süreçlerine dikkatle egemen devletin öneminin devam ettiği iddiasının sorunlu bir şekilde beraber varolduğu 'bir küreselleşme ön-kuramı'[12] olmaktan ileri gitmeyi başaramamıştır: Bu 'ikilik küreselleşmenin siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler versiyonlarının alt çizgisini oluşturmayı sürdürmektedir.'[13] Küreselleşme kuramı bu alanda savaşı henüz kazanamadıysa da, zafer alametleri gözüktü. Gerçek-

ten son yıllarda 'Westphalia Sistemi'nin[14] sonunu ilan eden yeni bir *nomenklatüra*'nın yükselişini gösteren kitap ve makaleler çoğaldı. Değişen derecelerde ve ufak farklarla, bu yazılar egemen, alansal ulus-devletler tarafından ve üzerinden yapılan dünya örgütlenmesinin yavaş yavaş yerini yeni türden (alansal olmayan) bağlantılara bıraktığını ilan ettiler. Bu bağlantıların yoğunlaşması karşılık olarak yeni mekânsal ve kurumsal toplumsal iktidar ayarlamaları -bir post-uluslararası sistem-[15] üretiyor. Bu sistemi biçimi ortodoks uluslararası ilişkilerin sağladığı devletler arası modele giderek daha az uyuyor.

Aşağıdaki tartışmada bu konuyla ilgili iki itirazda bulunulacak. Öncelikle, küreselleşme ile ilgili çağdaş iddiaların kuramsal geçerliliği için gerekli bir tarihsel karşılaştırma noktası olarak ortaya çıkan Westphalia sisteminin bizatihi varlığının söylencesel olduğunu iddia edeceğim. Modern uluslararası sistemi tümüyle devletler arası etkileşimlerin jeopolitik değerleri açısından tanımlayarak, (sosyolojik olarak) en dar kuramdan türetilmiştir: Politik gerçekçilik. Bu yaklaşım her zaman uluslararasının daha geniş kapitalist dünya kalkınmasının tarihsel gelişiminin -Westphalia sistemi kavramı aracılığıyla görünmez yada en azından önemsiz kılınmış bir süreç- çözümlemesinden hareket eden çok daha zengin anlayışın önünü tıkamıştır. [...]

İlk itiraz Uluslararası ilişkiler disiplinine yönelik bir eleştiriyi işaret ediyorsa ikincisi de, belki şaşırtıcı şekilde, ilkinin eşit derecede empatik bir savunmasına çıkıyor. Çünkü küreselleşme kuramında (artık eriyen) Westphalia sistemine olan inançla 'uluslararası' fikrinin erimesi, farklı tarihsel dönemlerde farklı biçimlerde insan toplumları arasında karşılıklı ilişkilerin sorduğu genel soruların analitik belirleyiciliğinden kalanları bir kalemde silip atıyor. Yani, 'uluslararası sorunsalı' olarak adlandırılabilecek, geleneksel olarak uluslararası kuramın kendi konusunu oluşturan şeyi inkâr ediyor. Bu inkar Rob Walker tarafından *İçerisi/Dışarısı: Politik Kuram olarak Uluslararası İlişkiler* kitabında destekleniyor.[16]

[...]

Bunun ötesinde, küreselleşme kuramının temel sorunu Uluslararası İlişkilerle karşılaşmasında çıkan zorluklarda değil, ama daha evvel açıkladığımız toplum kuramı ölçeğindeki daha derin çelişkilerde: 'küreselleşme'yi bir *açıklama* olarak inşa etme çabası 'mekânsal'ın kavramsal enflasyonuna sebep oluyor. Bu durumu hem varlıkbilimsel açıdan doğrulamak zor hem de açıklamalar yerine şeyleştirmeler üretmesi muhtemel. Ama bu hücumun tözsel *a priori* olarak koymanın imkansız olduğunu daha önce söyledik. O zaman nasıl devam etmeliyiz? Cevap yalnızca küreselleşme kuramcılarının kendi metinlerindeki varsayımların sonuçlarını incelemek zorunda olduğumuz olabilir. Küreselleşme kuramının taraftarlarını mekânın önemi hakkında bu kadar büyük kuramsal iddialara bağımlı kıldığı gerçekten doğru mu? Eğer öyleyse, bu iddiaları nasıl temellendirmeye çalışıyorlar? Her halükarda bu iddialar gerçekten karşılaştıkları açıklama güçlüklerinin merkezinde mi? Bakıp görmemiz gerekiyor.

Eğer yaptığımız üç değerlendirmeden -küreselleşme kuramı için mekânın kavramsal enflasyonunun gerekliliği, toplum kuramı için alternatif bir sorunsal temellendirmenin imkansızlığı, somut açıklamalar için şeyleştirici sonuçlarının kaçınılmazlığı- biri bulduğumuz kanıtlarla çelişirse, küreselleşme kuramına karşı yürüttüğümüz entelektüel dava başarısız olur.

Ama hepsi onaylanırsa, o zaman belki şu öngörüde bulunabiliriz. Küreselleşmeyi bir *açıklama* olarak koyma davası ne kadar şiddetli ve sistematik olarak takip edilirse, ona içkin sorunlar kendilerini o kadar açıkça ve rahatsız edici şekilde dışa vuracaklardır. Sonunda bunun entelektüel maliyeti o kadar yüksek olacaktır ki şu iki sonuçtan biri gerçekleşecektir. Ya küreselleşme kuramının iddiaları örtülü olarak, fikir üretme sürecinin kendi içinde geri çekilecektir (ardı ardına gelen tözselleştirme çabaları başarısız olunca). Bu, ayrıntısıyla göstermeye çalışacağımız gibi Giddens'ın *Modernliğin Sonuçları*nda olan durum. Ya da bu iddialar daha baştan o kadar güçlü entelektüel kaçamaklı sözlerin nesnesi olacaktır ki, yazarlar, belki de bilgece, kendilerini dizginleri bırakmaktan alıkoyacaklardır. Bu ikinci politikanın sonuçları açık, nihaî bir fikrin oluşmasına izin vermeyen Jan Aart Scholte'nin durumunda ortaya çıkıyor. Bu iddialar, en yüksek noktalarına ulaşmaları engellenip, ama yine de köhne bir şekilde değerlendirildiklerinde, bir mimarî deliliğin entelektüel bir dengine benzeyeceklerdir.

Ama eğer küreselleşme kuramı bu kendini karıştıran niteliğe sahipse, neden onu akademik eleştiri konusu yapma zahmetine katlanmalı? Neden yalnızca kendi kendine yıkılmasını beklememeli? Cevap, iki taraflı. İlki, şüphe ve öngörülerimiz bu aşamada yalnızca şüpheler ve öngörüler. Henüz gerçekleşmiş değiller. İkincisi, küreselleşme kuramının şu anki moda olma hâlinin bir bedeli var. Çünkü iddiaları ciddiye alındığında hem genel olarak çağdaş dünyayı ve özelde uluslararası politikayı anlamaya yönelik daha değerli kaynaklara bir çeşit kuramsal veto uygulayabiliyor. Bu yüzden, daha ileri gitmeden önce [...], bu vetonun içerdiklerinin büyüsünü bozmak için durmalıyız.

Üç ana unsuru varmış gibi gözüküyor. İlkin, çağdaş dünyayı Karl Marx ve Max Weber gibi klasik yazarların imgesel erişiminin kesin biçimde ötesine geçmiş olarak temsil ettiği ölçüde, küreselleşme kuramı o kadar önemli gördüğü mekân-zamansal olguyu anlamak için yaşamsal bir kaynağı inkâr ediyor. Bir kere klasik toplum kuramının zengin açıklayıcı şemalarından kopulduğunda, bu olgular kendilerinden menkul indirgenemez sebeplere dönüşürler ve kaçınılmaz olarak erken yazarların başarıyla sorunsallaştırdığı ve büyülerini bozduğu [*demystify*] şeyleri yeniden doğallaştırırlar. Bu sürecin merkezî bir özelliği mekânsal kategorilerin sistematik fetişleştirilmesi. Bu ihtimal 'küreselleşme' tabirinin kendisinde örtülü olarak vardı ama ancak toplumsal açıklamanın inşasında şimdi oynamaya çağrıldığı role soyunduğunda tümüyle etkinleşti. Bu karşılığında toplumsal bilimlerin açıklayıcılık iddialarında paradoksal bir indirgeme üretiyor. Çünkü modernliğin klasik sorgulanmasının en derin seviyesinde -en dramatik ve karşı-sezgisel keşiflerin ya-

pıldığı seviye- yeni bir teknik dilde eski şeyleştirmelerin diriltilmesiyle giderek yeniden tıkanıyor.

İkincisi, entelektüel toplumlar arası ilişkiler sorununu bu ilişkilerin özel bir tarihsel biçimiyle birleştirerek, 'Westphalia sistemi' olarak karikatürleştirilen, küreselleşme kuramı bu biçimin sonraki evrimini uluslararası sorununun kendisinin geçmişte kalması olarak görme hatasına düşüyor. Bu bakımdan, varolan uluslararası kuramı geliştirmiyor, yalnızca alanı terk ediyor ve liberal idealizmin hatalarından pek çoğunu talihsizce yeniden üretiyor ve böylece bu sonuncusuna gerçekçi ortodoksinin uzun zaman yanında yer aldığı tikel ideolojik işbölümüne katılıyor. 'Gerçekçi' cevap, geldiğinde, -entelektüel karşı saldırının geleneksel olarak harekete geçtiği, alternatif yaklaşımların kuramsallaştırılmadan bıraktığı jeopolitik alanından saldırıya geçtiğinde- küreselleşme kuramı için yıkıcı olacaktır.

Son olarak, bugün sosyolojik düşünce ile Uluslararası İlişkiler arasındaki yakınsamanın hâkim konumu oluşturarak, küreselleşme kuramı bu alanın büyük arzusunun önünde en son ve bazı açılardan en zararlı engel olmaktadır: Uluslararası sistemin gerçek bir toplumsal kuramı. Ve bu, daha önce önerdiğimiz gibi, artık -böyleyse eğer- yalnızca uluslararası kuramcıları ilgilendiren bir sorun değil. Sosyolojideki kaynaklarına ve uluslararası süreçlere gösterdiği dikkate rağmen, küreselleşme kuramı, ne ilkine itibar kazandırıyor, ne de ikincisine adil davranıyor.

Bu sorunlardan herhangi biri böyle bir yaklaşımın 'toplum kuramının merkezî konusu' olarak kabullenilmesinin yanlışlığını göstermeye yeterdi. Hep beraber, kamusal tartışma üzerinde gösterdiği sersemletici etki de eklendiğinde, daha etkin ve eleştirel bir teşhisi zorunlu kılıyor.

Çeviren: *Mehmet Celil Çelebi*

Notlar

1 M. Albrow, *The Global Age*, Cambridge 1996, s. 4.

2 M. Featherstone ve S.Lash, 'Globalization, modernity and the Spatialization of Social Theory: An Introduction', in M. Featherstone, S. Lash and R. Robertson (eds) *Global Modernities*, London 1995, s.1.

3 Z. Bauman, *Globalization: The Human Consequences*, Cambridge 1998, s. 15. *(Küreselleşme - Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları 1999)

4 Z. Bauman, *Globalization: The Human Consequences*, Cambridge 1998, ss. 12 ve 15.

5 M. Featherstone ve S.Lash, 'Globalization, modernity and the Spatialization of Social Theory: An Introduction', in Mç Featherstone, S. Lash and R. Robertson (eds) *Global Modernities*, London 1995, s.1.

6 M. Waters, *Globalization*, London 1995, s. 1.

7 A. Giddens, The Consequences of Modernity, Stanford 1990, s. 64. (*Modernliğin Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları 1994)

[8] Bakınız, örneğin 1857'deki emek kategorisi üzerine tartışması 'General Introductıon', *Grundrisse*, çev. M. Nicolaus, Harmondsworth 1973, ss. 103ff.

[9] A. Hoogvelt, *Globalisation and Post-Colonial World: The New Political Economy of Development*, Basingstoke 1997, s. 121. Bu yazı Giddens'ın çalışmalarının, özellikle *The Consequences of Modernity*'nin kısaca tartışılmasıyla sona erer.

[10] C. Wright Mills, *The Sociological Imagination*, Oxford 1959. Mills'in fikirlerini doğrudan uluslararası ilişkiler kuramıyla bağlantılandırmaya yönelik bir deneme için bkz. 'The International Imagination: IR Theory and and Classical Social Analysis', *Millenium*, 23 (1), Bahar 1994

[11] J. A. Scholte 'Globalisation: Prospects for a Paradigmatical Shift', in M. Shaw (ed.), *Politics and Globalization*, London 1999, s. 18.

[12] Waters, *Globalization*, s. 27.

[13] A.g.e., s. 28.

[14] Bu çalışmaların bir değerlendirmesi için bkz. I. Clark, *Globalization and International Relations* Theory, Oxford 1999.

[15] James Rosenau, alıntılayan Waters, *Globalization*, s. 30.

[16] Cambridge, 1993.

7
KÜRESELLEŞME - GEREKLİ BİR MİT Mİ?

Paul Hirst ve *Grahame Thompson*

Küreselleşme toplum bilimlerinde moda bir kavram, işletme gurularının reçetelerinde merkezî bir ilke, her cinsten gazeteci ve politikacının sürekli tekrarladığı bir laf haline geldi. Toplumsal hayatımızın büyük kısmının küresel süreçler tarafından belirlendiği, ulusal kültür, ekonomi ve sınırların çözüldüğü bir çağda yaşadığımız genel kabul görüyor. Hızlı ve yeni ekonomik küreselleşme süreci kavramı bu algılamada merkezî. Gerçekten küresel bir ekonominin ortaya çıktığı veya çıkmakta olduğu, artık ayrı ulusal ekonomilerin, dolayısıyla iç ulusal ekonomik yönetim stratejilerinin giderek anlamsız hâle geldiği ilan ediliyor. Dünya ekonomisinin en temel dinamikleri uluslararasılaşmıştır, denetlenemez piyasa güçlerinin hakimiyeti altına girmiştir ve hiçbir ulus-devlete bağlılığı olmayan, küresel piyasa avantajları nereyi dayatıyorsa orada konumlanan ulus-ötesi şirketler onun birincil oyuncuları ve değişimin en önemli taşıyıcılarıdır.

Bu imge o kadar güçlü ki analistleri hipnotize etti ve siyasi muhayyileleri fethetti. Ama durum gerçekten böyle mi? [...]

Bu soruşturmaya ılımlı bir şüpheci tutumla başlıyoruz. 1960'lardan beri pek çok şeyin değiştiği açık, ama küreselleşme kuramcılarının en heveslilerinin aşırı iddialarına dikkatle yaklaşıyoruz. Özellikle ulusal ekonomik yönetimin, köktenci büyüme ve paylaşım stratejilerinin çeşitli iç ve uluslararası sınırlandırılmalar karşısında mümkün olmadığı aşikâr. Fakat ne kadar yakından bakarsak ekonomik küreselleşmenin köktenci avukatlarının iddiaları o kadar yüzeysel ve temelsiz gözüküyor. Özellikle üç olgu bizi rahatsız etmeye başladı. İlki yeni küresel ekonominin ve uluslararası ekonominin daha önceki durumlarından nasıl farklılaştığının genel kabul gören bir modelinin olmaması. İkincisi eğilimleri ölçmemize izin verecek bir modelin yokluğunda, rasgele seçilmiş uluslararasılaşan sektör ve süreç örneklerini özerk küresel piyasa güçlerinin hâkim olduğu bir ekonominin büyümesinin ispatı olarak anılması eğilimi. Üçüncüsü, tarihsel derinlik yokluğu, şu anki değişimleri biricik, öncülsüz ve gelecekte uzun süre devam etmesi mukadder gibi gösterme eğilimi.

Öngörebilmek için, en aşırı küreselleşmecilerin anladığı şekliyle küreselleşme büyük ölçüde bir mit olduğuna ikna oluncaya kadar şüpheciliğimizi derinleştirerek sürdürdük. Bu yüzden şu fikirler öne sürüyoruz.

1- Şu anki ileri derecede uluslararasılaşmış ekonomi öncülsüz değildir, kabaca 1860'lardan başlayan modern sanayi teknoloji üzerine temellenmiş ekonominin başlangıcından beri varolan uluslararası ekonominin ayrı konjonktür ve durumlarından biridir. Bazı açılardan şu anki

uluslararası ekonomi 1870'le 1914 arasında varolan rejimden daha *az* açık ve bütünleşmiştir.

2- Gerçek ulus ötesi şirketler görece ender gözüküyorlar. Çoğu şirket ulusal olarak temelleniyor ve birincil bir ulusal aktifler, üretim ve satışlar gücüne dayanarak çokuluslu ticaret yapıyorlar, ve gerçek uluslararası şirketlerin artışına yönelik büyük bir eğilim gözükmüyor.

3- Sermaye hareketliliği gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru kitlesel bir yatırım ve istihdam kayması yaratmıyor. Dış doğrudan yatırım (DDY) gelişmiş sanayi ekonomileri arasında yoğunlaşmış durumda ve az sayıda yeni sanayileşen ülke bir yana bırakılacak olursa, üçüncü dünya hem yatırım hem ticarette kenarda kalıyor.

4- Küreselleşmenin aşırı savunucularından kimilerinin de kabul ettiği gibi, dünya ekonomisi gerçekten 'küresel' olmaktan uzak. Ticaret, yatırım ve malî akışlar daha çok Avrupa'nın üçlüsünde[1], Japonya'da ve Kuzey Amerika'da yoğunlaşıyor ve bu tahakküm devam ediyor gibi gözüküyor.

5- Bu yüzden, bu büyük ekonomik güçler, G3, özellikle de eğer politikalarını eşgüdümlü olarak yaparlarsa, malî piyasalar ve öteki ekonomik eğilimler üzerinde güçlü yönetişim baskısı uygulamaya muktedirler. Bu yüzden, ekonomik yönetişimin hedefleri ve şu anki etkinlikleri büyük güçlerin çıkar çatışmaları ve seçkinler arasında yaygın ekonomik öğretiler yüzünden sınırlı olsa da küresel piyasalar hiçbir şekilde denetlenemez ve düzenlenemez değiller.

Şunu vurgulamalıyız ki bu makale, ekonomik küreselleşme tezinin güçlü versiyonuna meydan okuyor, çünkü gerçekten küreselleşmiş ekonomi kavramı olmadan kültür ve siyaset alanında ondan çıkarılan sonuçlar ya sürdürülemez olacaktır veya daha az tehditkâr hale gelecektir. Bu yüzden buradaki tartışmanın büyük bölümü uluslararası ekonomiyi ve küreselleşme sürecinin lehine ve aleyhine kanıtları merkez alacaktır.

[...]

Uluslararası Ekonomi Modelleri

Küreselleşme sorununu değerlendirmeye ancak elimizde küreselleşmenin nasıl bir şey olabileceğine ve hem uluslararası ekonominin yeni bir aşamasını hem de ulusal ekonomik oyuncular için tamamen değişmiş bir çevreyi nasıl temsil ettiğine dair görece açık ve kesin bir model olduğunda başlayabiliriz. Köktenci anlamda küreselleşme yeni bir ekonomik yapının gelişmesi olarak alınmalı, yalnızca varolan ekonomik ilişkiler kümesi içinde daha fazla uluslararası ticaret ve yatırım yaratan bir konjonktürel değişim olarak değil. Bu türden aşırı ve tek taraflı bir ideal tip bizim uluslararasılaşma dereceleri arasında ayrım yapmamızı, bazı ihtimalleri çıkarmamızı ve iddialar arasında karmaşadan kaçınmamızı mümkün kılar. Böyle bir model olduğunda onu uluslararası eğilimlerdeki kanıtlarla karşılaştırmak mümkün oluyor ve böyle-

likle bu model yeni bir ulus-üstü ekonomik sistem olgusunun varolup olmadığını belirlememizi az çok makul şekilde mümkün kılar. Bunu yapabilmek için uluslararası ekonominin iki temel zıt ideal tipini geliştirdik. Biri tamamen küreselleşmiş, öteki hâlâ esasen göreceli olarak birbirinden ayrı ulusal ekonomiler arası mübadeleler tarafından nitelenen ve pek çok sonuçta -şirket ve sektörlerin rekabet performansları gibi- tözsel olarak ulusal ölçekte gerçekleşen süreçlerin belirleyici olduğu açık bir uluslararası ekonomi. Bu ideal tipler ancak bizim sorunları kavramsal olarak açıklaştırmamıza izin verdikleri sürece değerliler, yani yeni bir küresel ekonomiyle sadece geniş ve yoğunlaşan bir uluslararası ekonomik ilişkiler arasında ayrım yapabildiğimiz sürece. Çok sıklıkla ilkine uygun kanıtlar ikincisine özgüymüş gibi kullanılıyor. Birkaç takdir edilesi istisna dışında, küreselleşmenin en hevesli avukatları bu ayrımı görmeyi veya hangi kanıtların küresel bir ekonomiye doğru yapısal bir değişime işaret etmekte belirleyici olduğunu görmeyi başaramadılar. Dış ticaretin artan çarpıcılığı ile önemli ve büyüyen uluslararası sermaye hareketleri, küreselleşme isminde yeni ve ayrı bir olgunun varlığına dair *per se*[2] kanıt oluşturmaz. [...]

Tip 1: *Uluslar-arası* Ekonomi

Öncelikle bu tipin aşırı ve basit bir versiyonunu oluşturmalıyız. Bir ***uluslar-arası*** ekonomi, birincil varlıkları ulusal ekonomiler olan bir ekonomidir. Ticaret ve yatırım bu hâlâ ulusal olan ekonomileri arasında büyüyen karşılıklı bağlantılar üretir. Böylesi bir süreç giderek daha çok sayıda ulusun ve ekonomik oyuncunun dünya piyasa ilişkileriyle giderek daha çok bütünleşmesini içerir. Bunun sonucu olarak ticari ilişkiler ulusal uzmanlaşmalar ve uluslararası işbölümü biçimini almaya yönelir. Fakat ticaretin öneminin yerine giderek uluslararası yatırım ilişkilerinin merkezîliğine bırakır ve bu sonuncusu giderek sistemin örgütleyici ilkesi olarak hareket eder. Fakat ulusların arasındaki karşılıklı bağımlılığın biçimi stratejik türden kalır. Bu politika üretimi ve ekonomik işlerin yönetilmesinde ulusal ve dış çerçevelerin görece ayrılmasının devamını ve aynı zamanda ekonomik etkiler açısından göreceli ayrılmasının devamını ima eder. Etkileşimler bilardo topu türündendir; ***uluslar-arası*** olaylar doğrudan ve zorunlu olarak yurtiçi ekonomiye nüfuz etmez ve sızmaz, ama ulusal politika ve süreçlerin prizmasından geçerler. Uluslararası ve yurtiçi politika alanları ya yönetişimin farklı seviyeleri olarak görece ayrı kalırlar veya 'otomatik' olarak çalışırlar. Bu sonuncu durumda ayarlar kamusal gövde ve otoritelerin politikalarının konusu olduğu düşünülmez, onu yerine 'örgütsüz' ve 'kendiliğinden' piyasa güçlerinin sonucu oldukları düşünülür.

Belki böyle bir 'otomatik' ayarlama mekanizmasının klasik örneği hâlâ on dokuzuncu yüzyılın ortalarından 1914'e kadar süren *Pax Brittanica*[3] sisteminin zirvesinde işleyen Altın Standardı'dır. Otomatik sözcüğü tırnak içinde çünkü bu popüler bir karikatürden başka bir şey değil. Gerçek ayarlama sistemi pek çok örtülü iç politika müdahalesi içeriyor.

Büyük Britanya bu sistemin politik ve ekonomik hâkimi ve garantörü olarak hareket ediyordu. Ama Altın Standardı'nın ve Pax Brittanica'nın bu yüzyılın uluslararası ekonomisinin pek çok yapısından yalnızca biri olduğu unutulmamalı. Böyle yapılar önemli sosyopolitik konjonktürlerde pek çok şarta bağlıdırlar. Bu yüzden Birinci Dünya Savaşı Britanya hâkimiyetine hasar verdi ve Britanya'nın sanayisinin önemini yitirmesinin sonucu olarak çok yavaş gelişen bir sürece ivme kazandırdı. Bu 1930'larda bir korumacılık ve ulusal otarşik[4] rekabete sebep oldu, bunu İkinci Dünya Savaşından sonraki Amerikan hâkimiyeti ve Bretton Woods sisteminin yeniden açılmış uluslararası ekonomisi izledi. Bu uluslararası ekonomide şimdiki büyük değişimlerin öncülsüz, kaçınılmaz ve geri çevrilemez olduğunu varsaymanın tehlikesini gösteriyor. Bu yüzyıldaki varolan uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminin ömrü yalnızca otuz ya da kırk sene oldu. Gerçekten Avrupa para birimlerinin çoğunun 1950'lere kadar tamamen değiştirilebilir [*convertible*] hale gelmediği düşünülecek olursa, İkinci Dünya Savaşından sonra tam Bretton Woods sistemi yalnızca yirmi beş veya otuz beş yıl sürdü. Böyle sistemler politik ve ekonomik güç dengesinde büyük değişimler tarafından dönüştürüldü ve bu kaymaları etkileyen konjonktürler büyük güçler arasındaki büyük çaplı çatışmalar oldu. Bu anlamda uluslararası ekonomi hem yapısı hem de güç dağılımı itibariyle önemli ulus-devletler tarafından belirlendi.

[...]

Belle epoque[5]'un kurumlarından çıkardığımız bu ideal tipin amacı tarihsel bir analoji değil, çünkü 1914'ten öncekine benzer basit ve 'otomatik' olarak yönetilen bir uluslararası ekonomik sistemin kendini şimdi yeniden üretmesi pek olası değil. Bugünkü uluslararası ekonomi görece açık, ama Birinci Dünya Savaşı'ndan öncekinden önemli farkları var: WTO sayesinde serbest ticaret daha genelleşmiş ve kurumsallaşmıştır, dış yatırım biçimleri ve hedefleri açısından -yüksek derecede sermaye hareketliliği tekrar bir imkân haline gelmiş olsa da- farklıdır, kısa dönem sermaye hareketlerinin ölçeği daha büyüktür, uluslararası para sistemi çok farklıdır ve işçi göçü serbestîsi büyük ölçüde engellenmiştir. Oysa 1914 öncesi sistem gerçekten uluslararasıydı ve etkili uzun mesafe iletişim ve sanayileşmiş ulaşım araçlarıyla bağlanmıştı.

Yirminci yüzyıl sonlarındaki iletişim ve bilgi teknolojilerindeki devrim dünya fiyatlarını günden güne değiştirebilen ticaret sistemini daha geliştirdi; onu yaratmadı. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kıtalararası denizaltı telgraf kabloları dünya piyasalarının bütünleşmesine imkan tanımıştı (Standage 1998). Modern sistemler işlemlerin olası hacim ve karmaşıklığını dramatik ölçüde arttırdı, ama yüzyıldan fazla zamandan beri gerçekten uluslararası ticaret sistemini sürdürmeye izin veren haberleşme vasıtalarına sahibiz. Mal ve bilgininin yelkenli gemiler aracılığıyla hareket ettiği ticaret sistemi ile buharlı gemiler ve elektrik aracılığıyla hareket ettiği ticaret sistemi arasındaki fark niteldir. Eğer küreselleşme kuramcıları dünyanın her parçasının gerçek zamanlı olmaya yakın bir bilgi paylaşımının olduğu piyasalar tarafın-

dan bağlandığını söylüyorlarsa, bu durum 1970'lerde değil, 1870'lerde başladı.

Tip 2: Küreselleşmiş Bir Ekonomi

Küreselleşmiş ekonomi *uluslar-arası* ekonomiden ayrı bir ideal tiptir ve ona karşıt olarak inşa edilebilir. Böyle küresel bir sistemde ayrı ulusal ekonomiler sisteme uluslararası süreçler ve işlemlerle içerilir ve yeniden eklemlenir. Oysa *uluslar-arası* ekonomide ulusal ekonomiler ölçeğindeki süreçler hâlâ hâkimdir ve uluslararası olgular ulusal ekonomilerin ayrık ve farklılaşmış performanslarından doğan sonuçlardır. *Uluslar-arası* ekonomi ulusal olarak konumlanmış işlevlerin bir toplamıdır. Bu yüzden böyle bir ekonomide geniş ve artan bir uluslararası ekonomik işlemler yelpazesi olsa da (örneğin finans piyasalarında ve sanayi ürünlerinin ticaretinde), bunlar ulusal olarak konumlanmış ekonomik oyuncular ve onların kamusal düzenleyicileri için fırsat ve sınırlandırmalar olarak işlev görmeye eğilimlidirler.

Küresel ekonomi bu ulusal temelli işlevleri yeni bir güç seviyesine yükseltir. Uluslararası ekonomik sistem piyasalar ve üretim gerçekten küresel hale geldikçe özerkleşmiş ve toplumsal olarak kopuk hale gelir. Hem özel şirketlerin hem kamusal düzenleyicilerin iç politikaları şimdi rutin olarak işlemler alanına hâkim uluslararası belirleyicileri hesaba katmalıdırlar. Sistemsel karşılıklı bağımlılık büyüdükçe uluslararası ulusal seviyeye nüfuz eder ve onu dönüştürür. Böyle küreselleşmiş bir ekonominin farklı ülkelerin kamusal otoritelerine çıkardığı sorun ekonomik oyuncuları arasında sistematik karşılıklı bağımlılıkla başa çıkabilmek için düzenleyici çabalarını bütünsel ve eşgüdümlü şekilde yürütebilmek için politikaların nasıl inşa edebileceğidir.

Böylelikle küreselleşmiş ekonominin ilk önemli sonucu, yönetişiminin esastan sorunlu olacağıdır. Toplumsal olarak bağlamsızlaşmış küresel piyasaların düzenlenmesi, düzenleyicilerin etkin eşgüdümünü ve çıkarlarının örtüştüğünü varsaysak bile zor olacaktır. En önemli zorluk küresel piyasalarla başa çıkabilecek hem etkin hem bütünleşmiş ulusal ve uluslararası kamu politikaları inşa etmek olacaktır. Ülkelerin ve piyasaların sistematik ekonomik karşılıklı bağımlılığı hiçbir şekilde zorunlu olarak tüketicilerin faydalanabileceği gerçekten bağımsız, paylaşım açısından etkin piyasa mekanizmalarının uyumlu bütünleşmesi ile sonuçlanmaz. Tam tersine başarılı ve gelişmiş ülkelerin ve bölgelerin nüfuslarının özerkleşmiş ve küresel olduğundan denetlenemez piyasa güçlerinin merhametine kalacağını düşünmek daha makûl. Karşılıklı bağımlılık o zaman değişik seviyelerdeki düzenleyici failler arasında bütünleşmeyi değil çözülmeyi -yani rekabet ve çelişkiyi- teşvik edecektir. Böyle çelişkiler küresel ölçekte kamusal yönetişimi daha da zayıflatacaktır. Serbest piyasanın etkiliğinin ve şirket denetiminin kamusal organların denetiminden üstünlüğünün hevesli savunucuları bunu etkisiz ve modası geçmiş ulusal-kamusal müdahalelerin köstek olmasından kurtulmuş akılcı dünya düzeni olarak göreceklerdir. Cerny (1998) gibi daha az iyimser olmakla beraber

küreselleşmenin gerçekleşiyor olduğuna ikna olmuş olanlar, onu yerelliklere elverişsiz rekabet sonuçları veya piyasa başarısızlıkları tarafından dayatılan maliyetlere karşı genel ve sürdürülebilir kamusal garantilerin olamayacağı bir dünya sistemi olarak görürler.

Tam küreselleşme sürecinin gerçekleştiği kabul edilmese bile, bu ideal tip büyük bölgesel ticaret blokları arasında daha fazla ekonomik bütünleşmenin öneminin altını çizmekte faydalıdır. Hem Avrupa Birliği (AB) hem de Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) yakında kıta çapında bütünleşmiş piyasalar olacaklar. AB'nin durumunda ulusal ve bölgesel ölçekte farklı kamusal otoritelerin düzenleyici politikaları arasında bütünleşme ve eşgüdümde temel sorunlar olduğu ortaya çıktı bile.

Bu ideal tipin büyük şirketler için zayıf kamusal yönetişim sorununun altını çizdiği de aşikâr. Böyle şirketler gerçekten küresel olsaydı bile, tüm piyasalarda eşit derecede etkin olamazlar ve hükümetler gibi, yalnızca kendi kaynaklarına dayanarak beklenmedik şoklara karşı garanti verme becerisinden yoksundurlar. Hükümetler 'ulusal şampiyonlar'a yardım edebilecekleri gibi yardım edemeyeceklerdir. Bu yüzden firmalar şirketler arası yatırımlar, ortaklıklar, katılımcı maceracılar vb. aracılığıyla risk ve fırsatları paylaşmanın yollarının arayacaklardır. Şu anki uluslararasılaşmış ekonomimizde bile böyle süreçlerin ortaya çıktığını görebiliriz.

Küreselleşen uluslararası ekonomi kavramının ikinci bir önemli sonucu çokuluslu şirketlerin (ÇUŞ) ulus ötesi şirketler (UÖŞ) haline gelmesi olacaktır.[6] UÖŞ gerçekten hiçbir ayak bağı olmayan sermaye olacaktır, özel bir ulusal özdeşleşimi olmayacaktır ve uluslararası yönetimi olan, ve en azından potansiyel olarak güvenlik ve kâra bakarak gezegendeki herhangi bir yere konumlanmak ve yeniden konumlanmak niyetinde olacaktır. Malî sektörde buna bir tuşa dokunarak ulaşılabilir. Gerçekten küreselleşmiş ekonomi ulusal para politikalarına riayet etmeden piyasa güçleri tarafından yönetilecektir. Öncelikle sınaî üretim yapan şirketlerin durumunda, bunlar strateji ve fırsatların gerektirdiği şekilde küresel ölçekte kaynak arayacak, üretecek ve ürünlerini pazarlayacaklardır. Şirket artık temel bir ulusal konumda üslenmeyecekler (ÇUŞ'lar böyledir), ama küresel piyasalara küresel işlemler aracılığıyla hizmet götürecekler. Bu yüzden UÖŞ'ler, ÇUŞ'ların aksine tikel ulus devletlerin politikalarıyla denetlenemez, hatta kısıtlanamazlar. Ortak kabul gören ve dayatılan uluslararası düzenlemeci standartlar dışında her şeyden kaçınabilirler. Ulusal hükümetler bu standartlardan başka sınırları içinde çalışan UÖŞ'lerin zararına özel ve etkili düzenlemeci politikalar geliştiremezler. UÖŞ'ler gerçekten küreselleşmiş bir ekonominin temel dışavurumları olurlardı.

Mesela hem Julius (1990) hem de Ohmae (1990, 1993) gerçek UÖŞ'lere doğru bu eğilimi iyice oturmuş görüyorlar. Ohmae, böylesi 'devletsiz' şirketlerin şimdi Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya merkezli karşılıklı bağlı ekonominin birincil hareket vericileri olduğunu öne sürüyor. Ona göre ulusal hükümetlerin makroekonomik ve sınai politik müdahaleleri küresel ölçekte

şirket kararları ve tüketici seçimleri ile gerçekleşen akılcı kaynak paylaşımı süreçlerini yanlıca bozabilir ve sekteye uğratabilir. Sony'den Akio Morita gibi Ohmae'de böyle şirketlerin özel bölgeselleşmiş piyasalara karşı dünya çapında 'küresel yerelleşme' stratejileri izleyeceğini ve ayrı yerel tüketici gruplarının farklılaşan taleplerini karşılayabilmek için etkili şekilde yerelleşeceklerini öne sürüyor. Buradaki varsayım UÖŞ'lerin bu özel piyasa taleplerini karşılayabilmek için öncelikle doğrudan dış yatırım ve üretimin tam yerelleşmesine bel bağlayacakları. Bu, şirketin ana üssünde esnek uzmanlaşmış çekirdek üretim ve ihtiyaç duyulan veya ulusal kamu politikalarının dayattığı yerlerde yan sanayi fabrikaları kurma stratejisinin tam tersi. Bu ikinci strateji ulusal olarak üslenmiş şirketlere uygun. Dünya piyasalarında en etkili oyuncular olan Japon şirketlerinden çıkarsanan kanıtlar bu ikinci stratejinin baskın olduğu görüşünü destekliyor (Williams ve diğerleri. 1992). Japon şirketler Ar-Ge ve üretim sürecinin yüksek katma değerli kısımları gibi çekirdek işlevleri dışarıda konumlandırmaya isteksiz gözüküyor. Bu yüzden şu anda ve yakın gelecekte gerçek UÖŞ'lerdense uluslararası ölçekte çalışan ulusal şirketlerin model olması daha muhtemel. Elbette, böyle çokuluslu şirketler ulusal olarak üslenmiş olsalar da uluslararası yönelimleri var. Yabancı piyasalar onların iç stratejilerini, yabancı rakiplerde üretim süreçlerini etkiliyor. ÇUŞ'lar asıl olarak kendi ulusal ekonomilerinin içinde ticaret yapmaya devam ediyorlarsa da, önemli yurtdışı satış oranları eylemlerini etkiliyor. Fakat bu yeni bir durum değil, 1945'ten sonraki uzun büyüme döneminde de şirketler bu şekilde etkilere maruzdular, ve ancak uluslararası rekabetin şartlarını yerine getirebilirlerse başarılı oluyorlardı.

Küreselleşmenin üçüncü sonucu örgütlü emeğin politik etkisinin ve ekonomik pazarlık gücünün daha da düşmesi. Küresel piyasalar ve UÖŞ'lerin açık bir dünya emek piyasası ile karşı karşıya kalma eğiliminde olacaklardır. Böylece yüksek derecede nitelikli ve üretken emeğe ihtiyaç duyan şirketler ücretlerin düşük olduğu yerler aramaktansa avantajlı gelişmiş ülkelerde konumlanmaya devam edebileceklerdir. Küresel sermaye hareketliliğine ve emeğin görece ulusal sabitliğine yönelik eğilim en uysal emek güçlerine ve emeğin yetenek ve motivasyonuna oranla en düşük toplumsal genel giderlere sahip gelişmiş ülkeleri öne çıkaracaktır. Çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik 'sosyal demokrat' stratejiler ancak emeğin rekabetçi üstünlüklerini işletme gerekliliklerini kısıtlamadan ve gelişmiş dünyanın vergilendirme ortalamasını aşmadan garanti edebilirlerse uygulanabilir olacaklardır. Böyle stratejiler açıkça bir güç bir girişim olacaktır ve küreselleşme eğilimi işletmeye, iyi örgütlenmiş olsa bile emeğe, dolayısıyla emek taraftarı politikalara karşı avantaj sağlayacaktır. Bu Lash ve Urry'nin intikam alan 'örgütlenmemiş kapitalizm'i olacaktır, veya örgütlü emeğin yerel olarak güçlü kaldığı yerlerde ılımlı ve savunmacı stratejilere önem vermek olarak görülebilir (Scharpf 1991, 1997).

Küreselleşmenin son ve kaçınılmaz bir sonucu uluslararası politik sistemde esas çok kutupluluğun artması. Sonunda, şimdiye kadar hâkim olan ulu-

sal güç kendi özel düzenlemeci hedeflerini ne kendi topraklarında ne de başka bir yerde dayatamayacak ve böylece daha küçük failler (kamusal veya özel) herhangi bir istekli 'egemen'e karşı gelişmiş reddetme ve kaçınma güçlerinin keyfini çıkaracaklardır. Uluslararası gönüllü derneklerden UÖŞ'lere çeşitli kuruluşlar, ulusal hükümetler zararına göreceli bir güç kazanacaklardır ve küresel piyasaları ve medyayı kullanarak ulusal sınırların ötesinde tüketici/vatandaşlara seslenebilecekler ve onlardan meşruiyet alabileceklerdir. Böylece, vatandaşların çoğu, özellikle gelişmiş ülkelerde, ulusal olarak sınırlandırılmış kalsa bile, ulusal devletlerin belirli disipline sokucu güçleri azalacaktır. Böyle bir dünyada ulusal askeri güçler daha az etkili hale gelecektir. Artık ekonomik amaçlar için kullanılamayacaklardır çünkü ekonomi açısından 'ulusal' devlet denetimi büyük ölçüde yok olmuş olacaktır. Askeri güç kullanımı giderek milliyet ve din gibi ekonomik olmayan sorunlara bağlı olacaktır. Böylece farklı gövdelerin (hem kamusal hem özel) ekonomik alanda çeşitli daha özel yaptırım ve veto güçleri ulusal devletlerle rekabet etmeye ve uluslararası politikanın doğasını değiştirmeye başlayacaklardır. Ekonomi ve ulusallık koparıldığında uluslararası ekonomi bugüne oranla daha sanayisel ve daha az militan hale gelecektir. Savaş giderek daha yerel hâle gelecektir, güçlü küresel ekonomik çıkarları tehdit ettiğinde savaşan taraflar şiddetli ekonomik yaptırımlara maruz kalacaklardır.

Düşüncenin Özeti

[...]

Yukarıda özetlediğimiz güçlü küreselleşmiş ekonomi kavramı uluslararası ekonominin mevcut eğilimleri ile karşılaştırabileceğimiz bir ideal tip görevini görüyor. Yukarıdaki çözümlemede küreselleşmiş ekonomi tikel ve yeni özelliklerini ayırt etmek amacıyla *uluslar-arası* ekonomiyle karşılaştırıldı. Kavramsal açıklık adına bu iki kavramı birbirine zıt olarak koymak bu ikisinin gerçekteki muhtemel karışık beraberliklerini gizliyor. Bu önemli eğilimleri ulaşılabilir kanıtlara dayanarak büyük eğilimleri belirlemeyi zorlaştırıyor. Bu iki ekonomi türü içkin olarak birbirlerini dışlamıyorlar, ama bazı koşullarda küreselleşmiş ekonomi *uluslar-arası* ekonomiyi çevreler ve içerir. Küreselleşmiş ekonomi *uluslar-arası* ekonominin pek çok özelliğini yeniden eklemleyecek, onları berkittikçe dönüştürecektir. Eğer bu olgu gerçekleşseydi şu anki konjonktürde iki ekonomi tipinin karışık bir bileşimi olurdu. Neler olduğunu belirlemekteki sorun egemen eğilimleri belirlemek; küreselleşmenin yükselişi mi, varolan *uluslar-arası* kalıpların devamı mı?

Bizce böyle bir melezleşme yok, ama bu ihtimali düşünmemek ve tartışmamak kibirlilik olurdu. Bu konudaki merkezi kanıtlar UÖŞ'lerin gelişimindeki zayıflık ve ÇUŞ'ların belirginliğinin devamı ve aynı zamanda gelişmiş ülkelerin hem ticarette hem de DDY'de devam eden hakimiyeti. Bu kanıtlar devam eden bir *uluslar-arası* ekonomi ile tutarlılık gösteriyor, ama hızla kü-

reselleşen melez bir sistemle pek tutarlılık göstermiyor. Dahası, *uluslar-arası* ekonominin dayandığı büyük ulusal üreticilerin, malî ticaret yapanların ve hizmet merkezlerinin kuvvetle dışa yönelmiş olduğu uluslararası ticaret performansını vurguladığı bir ekonomi olduğu hatırlanmalı. Küreselleşmiş ekonominin tersi ulusal içiçe kapanık ekonomi değil, ticaret yapan uluslara dayalı ve hem ulus-devletlerin kamusal politikaları hem de ulus üstü failler tarafından şu veya bu derecede düzenlenen açık bir dünya piyasası [...]. Böyle bir ekonomi şu veya bu şekilde 1870'lerden beri var ve büyük geri çekilmelere -en ciddisi 1930'ların buhranı olmak üzere- rağmen yeniden ortaya çıkmaya devam etti. Önemli olan nokta şu ki bu küresel ekonomiyle karıştırılmamalı. [...]

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Notlar

1 İngiltere, Almanya ve Fransa.
2 Kendinde.
3 Britanya Barışı, Dünya üzerinde İngiliz hegemonyasının olduğunun varsayıldığı 1914 öncesi dönem.
4 Dışa kapalı.
5 Güzel Dönem, XIX. yy. sonu ve XX. yy. başı için kullanılır.
6 ÇUŞ'larla UÖŞ'şer arasındaki ayrım alışılmış değildir. İkisini aynı anlamda kullanma eğilimi var, UÖŞ tabirinin kullanımı giderek her iki tip içinde kabul görüyor. Biz UÖŞ tabirini kullandığımızda, güçlü küreselleşmecilerin görüşünü tartıştığımız bağlamda gerçek UÖŞ'lere gönderme yaptığımız açık.

Kaynaklar

Cerny, P. (1998) Neomedievalism, civil war and the new security dilemma: globalization as a durable disorder. *Civil Wars* 1(1): 36-64

Julius, D. (1990) *Global Companies and Public Policy.* London: RIIA, Pinter.

Lash, S. and Urry, J. (1987) *The End of Organized Capitalism.* Cambridge: Polity Press.

Ohmae, K. (1990) *The Borderless World.* London and New York: Collins.

Ohmae, K. (1993) The rise of the region state. *Foreign Affairs* (Spring): 78-88.

Scharpf, F. (1991) *Crisis and Choice in European Social Democracy.* Ithaca: Cornell University Press.

Scharpf, F. (1997) Negative and positive integration in the political economy of European welfare states. In G. Marks (ed.), *Governance in the European Union,* London: Sage.

Standage, T. (1998) *The Victorian Internet: The Remarkable Story of the Telegraph and the Nineteenth Century Online Pioneers*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Williams, K., Haslem, C., William, J. and Adcroft, A. (1992) Factories as warehouses: Japanese manufacturing, foreign direct investment in Britain and the United States. University of East London Occasional Paper on Business, Economy and Society, no. 6.

8
KÜRESELLEŞMELERİN ÇARPIŞMASI

Stanley Hoffman

Yeni Bir Paradigma mı?

[...]

11 Eylül olaylarının yeni bir çağın başlangıcı olduğunu herkes anlamış bulunmaktadır. Ama bu kırılma ne anlama geliyor? Geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımında savaş, devletler arasında gerçekleşir. Ama Eylül'de zayıfça silahlanmış bireyler dünyanın egemen süper gücüne meydan okudular, onu şaşırttılar ve ciddi şekilde yaraladılar. Saldırılar aynı zamanda tüm başarılarına rağmen küreselleşmenin ve şiddetin korkunç bir biçimini umutsuz fanatikler için kolayca erişilebilir kıldığını gösterdi. Terörizm devletler arası ilişkilerle küresel toplum arasındaki kanlı bir bağdır. Sayısız birey ve grup devletlerin yanı sıra küresel aktörler haline geldikçe, güvensizlik ve yaralanabilirlik artmaktadır. Dolayısıyla, bugünün kasvetli durumunu değerlendirebilmek için pek çok soru sormalıyız. Hangi kavramlar yeni küresel düzeni açıklamaya yardım oluyor? Uluslararası ilişkilerin devletler arası kısmı hangi durumda? Doğmakta olan küresel sivil toplum dünya düzenine ne katkıda bulunabilir?

Ses ve Öfke*

İki modelin de (...) hâlâ taraftarları vardır. "Gerçekçi" egemen kanaat uluslararası ilişkilerde Thukydides ve Machiavelli'den beri hiçbir şeyin değişmediği konusunda ısrarcıdır: bir devletin askerî ve ekonomik gücü onun kaderini belirler; karşılıklı bağımlılık ve uluslararası kurumlar ikincil ve kırılgan olgulardır; ve devletin amaçları, varlığına ve emniyetine yönelik tehditler tarafından belirlenir. Henri Kissinger'ın tanımladığı dünya budur. Ne yazık ki bu saygın model değişimi, özellikle de küreselleşmeyi ve devlet dışı aktörlerin yükselişini içermekte güçlük çekmektedir. Dahası kitle imha silahlarının yayılması gibi yeni tehditlerin sebep olduğu uluslararası eşgüdüm ihtiyacını gözden kaçırmaktadır. Ve Raymond Aron'un "evrensel bilincin tohumu" dediği şeyi görmezden gelmektedir: Kalkınmış ülkelerin paylaştığı liberal piyasa taraftarı değerler.

Aron'un fikrini alarak, bugün pek çok düşünür dünyayı yeni bilgi ve iletişim araçlarıyla sınırları ortadan kaldıran muzaffer küreselleşme açısından yorumluyor. Bu evrende, kapalı kalmayı seçen bir devlet kaçınılmaz olarak gerilemeyle ve maddi gelişmeye istekli tebaası arasında yükselen bir hoşnutsuz-

* Shakespeare'in Macbeth'ine gönderme (y.n.).

lukla karşı karşıya kalmaktadır. Ama açılırsa, toplumsal koruma, saldırı ve iç savaşlara karşı fiziksel koruma ve ulusal kimliğin korunmasıyla sınırlı indirgenmiş bir rolü kabul etmek zorundadır. Bu kahramansız destanın şampiyonu New York Times'ın köşe yazarı Thomas Friedman, sınırları ufuk açıklığıyla, modası geçmişliği modernlikle, devlet denetimini serbest piyasalarla karşı karşıya getiriyor. Küreselleşmeyi şafak söküşü olarak, kavgacı kamuların küreselleşmenin mantığının barışın (çünkü savaş küreselleşmeyi ve böylece gelişmeyi kesintiye uğratacaktır) ve demokrasinin (çünkü yeni teknolojiler bireysel özerkliği arttırıyor ve girişimde bulunmayı teşvik ediyor) mantığı olduğunu anlamasını sağlayacak "altın deli gömleği" olarak görüyor.

Gerçekliğe Dönüş

Bu modeller üç gerçeklikle uyumsuzdur. İlki büyük güçler arasındaki husumetler (ve daha küçük devletlerin bu gerilimleri sömürme becerisi) kesinlikle yok olmamıştır. Fakat bir süredir nükleer silahların varlığı onlara sahip olan güçlerin temkinli davranmasına sebep olmuştur. Bu silahların yarattığı tahribat riski oyunu ılımlılaştırmış ve nükleer silahları en son başvurulacak çareler haline getirmiştir. Ama daha çok devlet nükleer klüple diğer devletler arasındaki uçurumu kapatmak için diğer kitle imha silahlarına yöneldikçe oyun ısınabilmektedir. Böylece bu silahların satışı çok tartışmalı bir konu haline gelecek ve tüm kitle imha silahlarının yayılmasını (özellikle "terörist" devletlere) yavaşlatmaya yönelik çabalar paradoksal olarak yeni bir şiddet sebebi haline getirebilecektir.

İkincisi, devletler arası savaşlar seyrekleştiyse bile, iç savaşlar artmıştır - eski Yugoslavya, Irak, Afrika'nın çoğu ve Sri Lanka'da görüldüğü gibi. Savaşla ilgisi olmayan devletler önce bu karışık çatışmalara müdahil olmaya tereddüt ediyorlar, ama sonra (bazen) bu çatışmaların bölgesel felaketlere dönüşmelerini engellemek için müdahale ediyorlar. Müdahiller, sonradan, bu devletleri yeniden inşa etmek, istikrarı sağlamak, gelecek parçalanma ve sefaleti engellemek için Birleşmiş Milletlerin ve bölgesel örgütlerin yardımını arıyorlar.

Üçüncüsü, devletlerin dış politikaları yalnızca ekonomi ve askeri güç gibi gerçekçi jeopolitik etkenler tarafından biçimlendirilmemektedir; iç politika da buna bir etkendir. Demokratik olmayan rejimlerden bile daha şiddetli olan yabancı düşmanlığı, ekonomik yakınmalar ve ulus-ötesi etnik dayanışma güçleri gibi, politika üretimini çok daha karışık ve daha az öngörülebilir kılmaktadır. Başta Birleşik Devletler olmak üzere pek çok devlet, rekabet halindeki hükümet organlarında sürekli oyunlarla boğuşmak zorundadır. Bireysel önderlerin ve onların üyelerinin önemi uluslararası olayların incelenmesinde sıklıkla gözden kaçırılmaktadır.

Gerçekçiler için uluslararası terörizm müthiş bir ikilem yaratmaktadır. Eğer bir devlet teröristler gibi özel aktörlerin kurbanı oluyorsa, bu grupları sığınaksız bırakarak ve onları koruyan devletleri cezalandırarak ortadan kal-

dırmak isteyecektir. Böylece saldırıya uğrayan devletin ulusal çıkarları ya teröristleri destekleyen hükümetlere silahlı müdahale veya bu teröristleri adaletin önüne çıkarmak için diğer hükümetlere temkinli ve ihtiyatlı bir baskı süreci gerektirecektir. Her iki seçenekte egemenlik kavramının -gerçekçi kuramların kutsal kavramı- sorgulanmasını gerektirecektir. Dolayısıyla Hans Morgenthau'nun ve Aron'un klasik gerçekçi evreni devletler dünyasında gayet hayatta olabilir, ama çevresi giderek puslanıyor ve terörizm tehdidiyle karşılaştığında zor kararlarla karşı karşıya kalıyor.

Aynı zamanda, küreselleşmenin gerçek dünyası Friedman'ın kutsadığı dünyaya benzememektedir. Gerçekte, küreselleşmenin her biri ayrı sorunları olan üç ayrı biçimi vardır. İlki son zamanlardaki teknoloji, bilgi, ticaret, dış yatırım ve uluslararası iş devrimlerinden kaynaklanan ekonomik küreselleşmedir. Ana aktörler; şirketler, yatırımcılar, bankalar ve özel hizmet sanayileri olduğu kadar hükümetler ve uluslararası örgütlerde bulunmaktadır. Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından ironik bir şekilde öngörüldüğü gibi, kapitalizmin şu anki biçimi verimlilik ve adillik arasında merkezî bir ikilem yaratmaktadır. Uzmanlaşma ve firmaların bütünleşmesi toplam refahın artışını mümkün kılmakta ama saf kapitalizmin mantığı sosyal adaleti ön plana çıkarmamaktadır. Böylece ekonomik küreselleşme devletler arasında ve içinde müthiş bir eşitsizlik haline gelmiş ve küresel rekabet gücü endişesi, devletlerin ve diğer aktörlerin bu sorunlarla başa çıkma kabiliyetini sınırlandırmaktadır.

Ardından, kültürel malların hareketini besleyen teknolojik devrimden ve ekonomik küreselleşmeden ileri gelen kültürel küreselleşme gelmektedir. Burada can alıcı seçim (sıklıkla Amerikanlaşma diye anılan) tek biçimlilik ile farklılık arasındadır. Sonuç hem (Max Weber'in deyişiyle) dünyanın büyüsünü yitirmesi hem de tek biçimliliğe karşı tepkidir. Bu ikincisi yerel kültürlerin ve dillerin Rönesans biçimini aldığı kadar laik, devrimci bir ideolojinin kibirli taşıyıcısı ve ABD hakimiyetinin maskesi ilan edilen Batı kültürüne karşı bir saldırı biçimini de alıyor.

Son olarak öteki ikisinin ürünü olan politik küreselleşme vardır. Birleşik Devletlerin ve kurumlarının baskınlığı ve muazzam bir dizi uluslararası ve bölgesel örgütler ve (emniyet, göç, adalet gibi alanlarda uzmanlaşan) ulusötesi şebekeler tarafından nitelendiriliyor. Ne ulusal ne de hükümetsel olan kurumlarda onun alametidir - Sınır Tanımayan Doktorlar ve Uluslararası Af Örgütü gibi. Ama bu örgütlerin çoğu demokratik hesap verme süreçlerinden yoksun ve güç, otorite ve çapı açısından zayıftır. Dahası, dışarıda önemli direnişlerle karşılaşan ve içeride tahakkümün baştan çıkarıcılığıyla tecrit arasında kendi tereddüdünden etkilenen Amerikan egemenliğinin önünde pek çok belirsizlik vardır.

Küreselleşmenin getirdiği faydalar inkâr edilemez. Fakat Friedmanvari iyimserliğin temelleri çok kırılgandır. Mesela, küreselleşme kaçınılmaz olmadığı gibi direnilemez de değildir. Küreselleşme büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı sonrasında köklerini bulan ve ABD'nin ekonomik gücü üzerinde te-

mellenen Amerika'nın eseridir. Yani, Birleşik Devletlerdeki derin ve uzun bir ekonomik krizin küreselleşme üzerindeki etkileri Büyük Buhranda olduğu gibi mahvedici olabilir.

İkincisi, küreselleşmenin erişimi pek çok yoksul ülkeyi dışladığından sınırlı kalmaktadır ve dönüştürdüğü devletler farklı şekillerde tepki vermektedirler. Bu durum hem yurtiçi ekonomik ve toplumsal koşulların farklılığından hem de partizan politikalardan kaynaklanmaktadır. Dünya piyasası, hizmet ve üretim etkenlerinin mükemmel bütünleşmesinden çok uzaktadır. Bazen yalnızca sınırların varolması bile bu bütünleşmeyi yavaşlatmakta, hatta felce uğratabilmektedir; bazen de bu bütünleşmeye egemen devletin renk ve kokusunu vermektedir (internette olduğu gibi).

Üçüncü olarak, uluslararası sivil toplum cenin düzeyde kalmıştır. Çoğu sivil toplum örgütü üye devletlerin nüfuslarının çok küçük bir kesitini kapsamaktadır. Büyük ölçüde yalnızca modernleşmiş ülkeleri veya devletin ağırlığının çok fazla olmadığı ülkeleri temsil ediyorlar. Genellikle, STK'ların hükümetlerden bağımsızlığı azdır.

Dördüncü olarak, Friedman'in bu kadar sevdiği bireysel özgürleşme bugün Çin'de görebileceğimiz gibi demokratikleşen rejimlerde o kadar hızlı başarıya ulaşmamaktadır. Ne de özgürleşme Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kamusal kurumları etkinliklerinde kapalı, yönetimlerinde sıklıkla keyfî ve adaletsiz kalmasını engellememektedir.

Beşinci olarak, insanlık durumunu, sınırları ortadan kaldırarak iyileştirme fikri cazip fakat şüphe götürmektedir. Küreselleşme aslında sadece devletlerin ve özel aktörlerin (görsel ve işitsel kasetler, internet, anında iletişim) emrindeki tekniklerin toplamından başka bir şey değildir. Bu aktörleri yönetenler bencil çıkarlar ve ideolojilerdir -insancıl olmayan sebepler. Davranışları, aynı zamanda hem bilimsel, hem akılcı, hem de evrensel olan Aydınlanma-temelli ütopya olarak küreselleşme görüşünden oldukça farklıdır. Pek çok sebepten dolayı -sefalet, adaletsizlik, aşağılanma, geleneklere bağlılık, daha iyi bir yaşam standardından daha fazla bir şeye duyulan arzu- küreselleşmenin bu "aydınlanma" karikatürü devrimi ve tatminsizliği tahrik etmektedir.

Bir başka çelişki de çalışmadadır. Bir yandan uluslararası ve ulus-ötesi eşgüdüm küreselleşmenin altının piyasa dalgalanmaları, zayıf devlet koruması ve pek çok devletin kendi kaderlerini tek başlarına iyileştirme yeteneğinin olmamasından kaynaklanan eşitsizlikler tarafından oyulmasını engellemek için gereklidir. Öte yandan, eşgüdüm pek çok devletin ve zengin aktörün fedakârca davranmasını -hiç şüphesiz bu uluslararası ilişkilerin esası değil- veya uzun vadeli çıkarlarının dikkat çekici şekilde cömert bir kavramsallaştırılmasına ulaşmalarını gerektiriyor. Ama gerçek şu ki en zengin devletler hâlâ yeterli kalkınma yardımı sağlamayı veya Ruanda'daki soykırım gibi kriz durumlarına müdahale etmekte isteksiz davranmaktadırlar. Bu isteksizlikle karşılaştırıldığında El-Kaide ve Taliban'a karşı dövüşmekte olan Amerikanın gösterdiği heves ağır basmaktadır. Burada yanlış olan yurtsever hevesin

kendisi değil, Amerikan olmayan kurbanları kurtarmaktaki ulusal çıkar bariz olmadığında insancıl itkinin zayıflığıdır.

Hayali Cemaatler

Küreselleşmenin uluslararası politika üzerindeki etkileri arasında üç tanesi özellikle önemlidir. İlki kurumlarla ilgilidir. Gerçekçi tahminlerin aksine, devletlerin çoğu birbiriyle sürekli savaşta değildir. Pek çok ülke ve bölge barış içinde yaşamaktadır, diğer durumlarda şiddet devletler arası olmaktan ziyade içeridedir. Hiçbir hükümet her şeyi tek başına yapamayacağından, devletler arası organizmalar ortaya çıkmıştır. "Küresel toplum" olarak tabir edilebilecek sonuç, ulusal düzenlemelerin bütünleşme güçleri üstünde olası yıkıcı etkilerini azaltmanın yollarını aramaktadır. Ama aynı zamanda dünya piyasasında adaleti sağlamanın ve ticaret, iletişim, insan hakları, göç ve mülteci v.b konularda uluslararası düzenleyici rejimler yaratmanın yollarını da aramaktadır. Bu çabanın önündeki en büyük engel devletlerin piyasayı kısıtlayabilecek veya egemenliklerini daha da azaltacak küresel talimatlara riayet etmekte isteksizlik göstermeleridir. Bu yüzden BM'nin güçleri sınırlı ve zaman zaman tümüyle kuramsal kalıyor. Uluslararası ceza hukuku hâlâ lekeli ve tartışmalı bir son çaredir. Devletin geri çekilişinden en çok faydalananın küresel yönetişim değil, piyasa olduğu dünya ekonomisinde küresel kurumlar şebekesi eksik ve parça parçadır. Dış yatırımı hâlâ iki taraflı anlaşmalar yönlendirmekte, çevresel koruma iyi sağlanmamakta, göç ve nüfus artışı gibi sorunlar büyük ölçüde görmezden gelinmektedir. Ölçüsüz kısa vadeli sermaye hareketleri, iflas ve rekabet konularında uluslararası düzenlemeler olmaması ve zengin ülkeler arasındaki eşgüdümün ilkelliğiyle baş edebilmek, kurumsal şebekeler kadar güçlü değildir. Ekonomik küreselleşmenin pek çok devleti bağımsız para ve finans politikalarından yoksun bıraktığı veya onları ekonomik rekabet edebilirlikle toplumsal güvenlik şebekelerinin korunması arasında zalimce kararlar almak zorunda bıraktığı bir zamanda, varolan küresel "yönetişim" kısmî ve zayıftır. Bu arada Birleşik Devletler Amerikan eylem özgürlüğüne sorun çıkaran kurumlara karşı giderek daha fazla sabırsızlık göstermektedir. Bir dünya devletine yönelik hareket giderek ihtimal dışı hâle gelmektedir. Devlet egemenliği küreselleşmenin veya insani yardım ve terörle mücadele gibi son gelişmelerin darbeleri altında ufalandıkça, devletler kendilerine kalanlara asılmaktadırlar.

İkincisi, küreselleşme vatandaşlığın süregiden ulusal doğasına derinden meydan okumuştur. Ekonomik hayat küresel ölçekte yaşanmakta, ama insanî kimlik ulusal kalmaktadır - kültürel türdeşleşmeye karşı şiddetli direnişin sebebi de budur. Yüzyıllar boyunca giderek merkezi devletler işlevlerini arttırmış ve tebaalarını ortak bir kimlik çevresinde birleştirmeye çalışmışlardır. Ama bugün, hiçbir merkezî güç -Avrupa Birliği'nde bile- aynı şeyi yapamaz. Burada, tek bir para birimi ve gelişmiş ekonomik eşgüdüm henüz ne birleşmiş bir ekonomi ve yasal özerkliğe sahip güçlü merkezî kurumlar üretmiş, ne

de ulusallık-sonrası vatandaşlık hissi yaratmıştır. Ulusal kimlikten hem ulusal hem Avrupalı bir kimliğe doğru yürüyüş henüz yeni başladı. Teknoloji tarafından çok kısmî şekilde birleştirilmiş dünya kolektif bilinç ve dayanışmadan hâlâ yoksun. Devletlerin yapmaya isteksiz olduğunu dünya piyasaları tek başına başaramaz, özellikle söz konusu olan dünya vatandaşlığını yaratmaksa.

Üçüncü olarak, küreselleşme ve şiddet arasında bir ilişki vardır. Geleneksel savaş durumu, çapı sınırlandırılmış olsa da hâlâ mevcuttur. Ortadoğu ve Doğu Asya'da büyük bölgesel patlama riskleri vardır, ve bunlar büyük güçler arasındaki ilişkileri ciddi ölçülerde etkileyebilir. Bu tehdit ve modern silahların artan maliyetleri yüzünden, devletlerin "anarşik toplumu" küreselleşmenin en rezil kusurlarını düzeltmek için gerekli kaynakları bulamamaktadır. Bu maliyetler kendi emniyetlerini tek başlarına veya geleneksel ittifaklar aracılığıyla korumayı tercih eden uluslararası aktörlerin klasik güvensizliği ile birleştiğinde, dünya politikasının daha tatmin edici şekilde kurumsallaşmasını engellemektedir -örneğin BM'nin güçlerinin arttırılması. Bu adım küresel toplum çatışmaları engellemek ve barışı yeniden kurmak için yeterli güçlerle donatılmış olsaydı atılabilirdi, ama donatılmamıştır.

Küreselleşme böylece barışı yaymak yerine çatışmaları ve kini beslemektedir. Friedman'ın kutsadığı çeşitli engellerin alçaltılması, özellikle küresel medyanın yayılmasıyla, en yoksul ve mazlumlara kendi kaderlerini özgür ve müreffeh olanların kaderleriyle karşılaştırma imkânı veriyor. O zaman bu mülksüzler aynı kini, etnik kökeni veya dini inancı paylaşanları yardıma çağırıyor. Küreselleşme bazılarını zenginleştirdikçe ve çoğunluğu köklerinden kopardıkça, hem yoksul hem de köklerinden kopartılmış olanlar terörizmde kendine güven ve intikam arıyorlar.

Küreselleşme ve Terör

Terör aynı anda pek çok gücün zehirli meyvesidir. Devletler arasında ve içindeki çatışmalar, Keşmir'de ve Filistin topraklarında olduğu gibi, zayıfların silahı olabilir. Ama küreselleşmenin bir ürünü olarak ta görülebilir. Ulus-ötesi terörizmi geniş bir yelpazeye yayan iletişim araçlarıydı. Örneğin İslami terörizm yalnızca Filistin'in mücadelesine destek vermek ve işgalci Amerikan varlığına muhalefet etmek üzerine temellenmemiştir. Aynı zamanda "adaletsiz" ekonomik küreselleşmeye ve yerel din ve kültürleri tehdit ettiği ilan edilen Batı Kültürüne direnişten beslenir.

Küreselleşme genellikle terörist şiddeti kolaylaştırıyorsa da, bu sınır tanımayan savaşa karşı mücadele potansiyel olarak hem ekonomik kalkınma hem de küreselleşme için mahvedicidir. Terör karşıtı önlemler hareketliliği ve malî akışları kısıtlamaktadır. Yeni terörist saldırılar 1930'ların şoven hareketleriyle karşılaştırılabilir küreselleşme karşıtı bir tepki yaratabilirler. Küresel terörizm devlet ve devlet olmayanlar arasındaki savaşa basit bir ekten ibaret değildir. Geleneksel savaş yöntemlerinin altüst edilmesidir, çünkü ne düşmanlarının ne de ona sığınak sağlayan müttefiklerinin egemenlikleri umurunda değildir. Kurbanlarını meşru müdafaa adına terörü cesaretlendirmekle suçlanan ülkelerin egemenliklerini bile bile çiğneyen önlemler almaya teşvik

eder (Önünde sonunda, Birleşik Devletleri Afganistan'a sürükleyen Taliban'ın kötü şöhret sahibi iç insan hakları ihlalleri değil, Usima bin Laden'e desteğiydi).

Ama bütün bu kutsal egemenlik ilkesi ihlalleri henüz terörizmin ortak bir tanımına ulaşmamış ve ona karşı ortak bir politika oluşturamamış küresel topluma doğru bir gelişim oluşturmamaktadır. Gerçekten, teröre karşı "savaş"tan yararlananlar egemenliklerinin çoğunu çoktan yitirmiş, liberal olmayan yoksul devletlerdir. Şimdi teröre karşı alınan önlemler kendi halkları, ürünleri ve paraları üzerindeki denetimlerini sıkılaştırmalarına izin veriyor. Bireysel haklara tecavüz etmek için emniyetsizliğe karşı ortak mücadeleyi bahane edebilir ve böylece uluslararası ceza hukukuna doğru yavaş ve müteredditilerlemeyi durdurabilirler.

Bu süreçten bir başka kârlı çıkanda dünyanın her köşesinde teröre karşı savaşı sürdürmeye muktedir tek aktör olan Birleşik Devletler olacaktır. Fakat bütün gücüne rağmen Amerika ne kendini gelecekteki terörist eylemlere karşı tümüyle koruyabilir ne de ABD'nin eylem haklarını kısıtlatabilecek her türden devletler arası eşgüdüme karşı çelişkili duygularını tamamen aşabilecektir. Dolayısıyla terörizm yok etmeye çalıştığı düşmanını -devleti- nihaî olarak güçlendiren küresel bir olgudur. Hedefledikleri devletlerin teröristlere karşı savaşlarında savaş kanunlarını uygulamakta bir çıkarları yoktur, onlara eşkıya ve parya müdahalesi yapmak tümüyle çıkarlarına uygundur. Küreselleşmenin şampiyonları bazen ekonomik küreselleşmenin gösterdiği "cangıl" özelliklerine göz atarlar, ama pek az gözlemci küresel terörist ve terör karşıtı şiddetin benzeri yönlerini görmüştür.

Son olarak, Birleşik Devletlerin biricik konumu dünya meselelerinin geleceği hakkında ciddi sorular yaratmaktadır. Devletler arası sorunlar alanında, Amerikan davranışı süper devlet olmayan ve zayıf devletlerin Birleşik Devletleri dost bir güç (ya da en azından tahammül edilebilir bir egemen) olarak görmeye mi devam edeceklerini, yoksa Washington'un kibrinin tahrikiyle Amerika'nın baskınlığına karşı mı birleşeceklerini belirleyecektir. Amerika egemen bir güç olabilir, ama aşırı retorik kullanımıyla yanlış tanımlanmış planların birleşimi risklerle yüklüdür. Washington hiçbir şeyin bir süper-güç için tek-tarafçılığın baştan çıkarıcılığından daha tehlikeli olmadığını anlamalıdır. Amerikan değerleri ve gücü dünya düzeni için ihtiyaç duyulan tek şey olduğundan, uluslararası anlaşma ve örgütlerin getirdiği kısıtlamaların gereksiz olduğuna inanabilir. Ama gerçeklikte, bu uluslararası kısıtlar kibirle ötekilerinin görüşlerine saygısızlık göstermekten çok daha iyi önderlik fırsatları sağlar ve başka devletleri tek-taraflı davranışlardan alıkoymanın faydalı yollarını sunar. Yönetimini uzatmak isteyen bir egemen güç uluslararasıcı yöntem ve kurumları kullanmakla özellikle ilgilenmelidir, çünkü etki kazanmak eylem serbestisini yitirmekten çok daha önemlidir.

[...]

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

9
KÜRESELLEŞME VE AMERİKAN GÜCÜ

Joseph S. Nye Jr.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, Amerika yakın tarihte hiçbir devletin olmadığı kadar güçlü hale geldi. Küreselleşme Amerika'nın bu konumuna katkıda bulunuyor ama bunu yüzyıl sonuna kadar sürdürmesi olası görünmüyor. Bugün küreselleşme bir yandan Amerikan gücünü pekiştirirken, zamanla bu gücü zayıflatabilir. Küreselleşme hem teknolojinin hem de politikanın çocuğudur. Amerikan politikası, 1945 sonrası açık bir uluslararası iktisadi sistem oluşturmak amacıyla, GATT, Dünya Bankası ve IMF gibi kurumları ve normlarını teşvik etti. 45 yılı süresince, ekonomik küreselleşmenin ölçeği komünist hükümetlerin özerk ekonomi politikalarıyla sınırlandı. Soğuk Savaş'ın sona ermesi bu gibi engelleri azalttı. Amerika'nın ekonomik ve ılımlı gücü, "piyasa ideolojisi"nin ve "korumacılığın azaltılması"nın üstünlüğünden faydalandı.

Birleşik Devletler çağdaş küreselleşmenin tüm boyutlarında merkezi bir rol oynamaktadır. Esas olarak küreselleşme, karşılıklı bağımlılığın dünya çapındaki şebekelerini ifade eder. Şebeke, bir sistemdeki nokta bağlantıları serisidir, ancak şebekeler şaşırtıcı derecede çok sayıda farklı şekil ve mimaride olabilirler. Havayolu trafiği, iletişim ağı, elektrik şebekesi, şehirler arası otobüs sistemi ve internet gibi örneklerin hepsi, merkezileştirme ve bağlantıların karmaşıklığı açısından farklılaşsa da, birer şebekedir ya da ağlar bütünüdür. Şebeke kuramcılarının iddiasına göre, çoğu koşul altında şebekelerde merkezi konumda olanın gücün kendisini ilettiği ya da taşıdığı gerçeğidir- bu, merkezin çevresini kontrol ettiği gerçeğidir.[1] Bazıları küreselleşmeciliği, Amerika'nın kontrol ettiği merkez-çevre ilişkisinin dünyanın geri kalanına yayılması olarak görürler. Bunda bir doğruluk payı vardır, keza Birleşik Devletler küreselleşmenin dört biçiminde de merkezî rol oynar; ekonomik (Birleşik Devletler, dünyanın en büyük pazarına sahiptir), askerî (Birleşik Devletler, küresel etki alanı olan tek devlettir), toplumsal (Birleşik Devletler, popüler kültürün merkezidir), ve çevresel (Birleşik Devletler, en büyük kirleticidir ve çevresel meselelerde etkin bir müdahale için siyasal desteği zorunludur). Yukarıda tartışıldığı üzere Birleşik Devletler, farklı düşünceleri birleştiren kültürü, pazar büyüklüğü, birtakım kurumlarının etkililiği ve askeri gücünü de içeren çeşitli sebeplerden küreselleşmenin mevcut aşamasında merkezî bir rol oynamaktadır. İşte bu merkezîlik sıra ile Amerika'nın sert ve ılımlı gücüne katkı sağlamıştır. Bu manzarada, dünyanın merkezi olmak hegemonyayı getirir.

Küresel ağların bu görüntüsü, egemen ve tek taraflı bir dış politikayı savunanları cezbetmektedir. Öte yandan, küreselleşmeciliğin çağdaş şebekelerini Amerikan İmparatorluğu'nun merkez ve çevresi olarak ve küçük ölçekte-

ki ülkeler için bir bağımlılık ilişkisi yaratacağı şeklinde tahayyül etmek en azından dört sebepten hatalı olacaktır. Tek taraflı ele alındığında bu metafor kullanışlıdır, fakat resmin bütününü yansıtmaz.

İlk olarak karşılıklı bağımlılık, ağlarının mimarisi, küreselleşmenin dört boyutuna göre değişir. Merkez ve çevre metaforu ekonomik, çevresel ya da sosyal küreselleşmecilikten ziyade askeri küreselleşmeciliğe daha fazla uyar, çünkü Amerika'nın bu alandaki hâkimiyeti çok daha büyüktür. Askeri alanda da bu gibi küçük ölçekteki devletlerin Amerika'dan ziyade komşularından gelen tehditlerle daha fazla ilgilenmekte olduğu gerçeği, birçoğunu Amerikan küresel gücünü yerel dengeleri düzenlemeye davet etmeye götürür. Amerika'nın varlığı tüm Doğu Asya ülkelerinde yükselen Çin gücünü dengelemek üzere memnuniyetle karşılanmaktadır. Diğer bir deyişle, merkez-çevre metaforu, tehdit ilişkilerinden ziyade güç ilişkilerine daha fazla uymaktadır ve [...] dengeleyici hareket, tehdit algılamasından ağırlıklı olarak etkilenmektedir. Şayet Birleşik Devletler'in dengeleyici gücü bir tehdit olarak görülseydi, diğerlerini dengelemek için askeri koruma sağlama etkisini kaybedecekti. Aynı zamanda, ekonomik ağlarda, merkez-çevre imgesi hatalıdır. Örneğin Avrupa ve Japonya küresel ağ içerisinde önemli alternatif ticaret merkezleridir. Ayrıca, çevresel küreselleşme, - Afrika'da ya da Brezilya'nın Amazon yağmur ormanlarında nesli tükenmekte olan canlıların geleceği- Birleşik Devletler'de daha az merkezîdir. Amerika'nın ana ekolojik tehlike olarak görüldüğü yerlerde ise, örneğin karbondioksit üretiminde, çevresel küreselleşme daha az memnuniyetle karşılanır ve Amerikan politikalarına sıkça muhalefet edilir.

İkinci olarak, merkez-çevre imgesi bizi, karşılılık ya da çift-yönlü savunmasızlık ilkelerinin apaçık yokluğu gibi yanlış bir sonuca götürebilir. Askeri alanda dahi Birleşik Devletler'in dünyanın herhangi bir noktasını vurabilme kabiliyeti, onu karşı konulamaz yapmaz, 11 Eylül 2001'de yüksek bir bedel ödeme pahasına öğrendiğimiz gibi. Diğer devletler, gruplar ve hatta bireyler, geleneksel olmayan güç kullanımlarını harekete geçirebilme ve uzun dönemde kitle imha silahlarını dağıtım sistemleriyle geliştirme yeteneğine erişip Birleşik Devletler'i tehdit edebilirler. Terörizm gerçek bir tehdittir ve nükleer ya da biyolojik kitle saldırıları korsan uçak saldırılarından daha tehlikeli olacaktır. Küresel ekonomik ve toplumsal etkileşimler sınırlarımızı kontrol edebilmeyi giderek zorlaştırıyor. Kendimizi ekonomik hareketlere açtığımızda, aynı zamanda yeni bir askeri tehlike biçimine de açmış olacağız. Ayrıca Birleşik Devletler en büyük ekonomiye sahip olmakla birlikte, küresel sermaye pazarlarındaki bulaşıcı yayılışına karşı, 1997 Asya mali krizinde görüldüğü üzere, daha duyarlı ve daha savunmasız hâle geliyor. Toplumsal boyutta, Birleşik Devletler diğer herhangi bir ülkeden daha fazla popüler kültür ihraç edebilmekte fakat aynı zamanda bütün ülkelerden daha fazla fikir ve göçmen ithal etmektedir. Göçü kontrol edebilmek, küreselleşmeye karşı tepkinin en hassas ve önemli yönünü oluşturuyor. Son olarak, Birleşik Devletler, çevresel meselelerde, ülke dışında kontrolü altında olmayan eylemlere karşı hassas ve kırılgandır. Birleşik Devletler evinde karbondioksit emisyonlarını

azaltmak için pahalı önlemler alsa bile, Çin'de kömür enerjisiyle güç üreten santrallerin sebep olduğu iklim değişikliğinden zarar görebilecektir..

Hegemonya söylemini öne süren kesimlerce popülerlik kazanan basit merkez-çevre bağımlılık imgesiyle ilgili üçüncü bir problem, küresel ağlar içerisindeki diğer önemli bağlantıları ve merkezleri tanımlamada başarısız olmasıdır. Yeni oluşan pazarlara sermaye akışlarında New York önemlidir. Bu durum Londra, Frankfurt ve Tokyo için de geçerlidir. Sosyal ve siyasal küreselleşme açısından Paris, Gabon için; Moskova ise Orta Asya için Washington'dan daha fazla önemlidir. Bu gibi durumlarda etkimiz sınırlıdır. Hint Okyanusu'nda deniz seviyesinden sadece birkaç fit yüksekte olan Maldiv Adaları, dünyanın geri kalanında üretilen karbondioksitin potansiyel etkilerine daha duyarlıdır. Maldiv Adaları bu tarz tehlikelere karşı daha savunmasızdır ve hassasiyetleri politikadan ziyade coğrafyasıyla ilgilidir. Yakın gelecekte Çin, sera etkisi yapan gazların üretilmesinde Birleşik Devletler'i geçecek ve bu anlamda Maldivler'le daha fazla ilişkili olacaktır. Birçok ülke için, dünyanın merkezi olmayacağız.

Bir önceki örnekte belirtildiği üzere, sonuç olarak, merkez-çevre modeli, küresel ağların mimarisinde meydana gelen değişiklikleri görmemizi zorlaştıracaktır. Ağ kuramcıları, diğer katılımcılar arasında iletişimdeki eşitsizlikler gibi yapısal boşluklar olması durumunda merkezî aktörlerin en fazla güce sahip olduğunu tartışmaktadır. Çevredekiler merkez aracılığı olmadan birbirleriyle iletişime geçemediklerinde, merkezin ana konumu güç kazanır. Çevredekilerin birbirleriyle doğrudan iletişim ve koordinasyon kurabilmesiyle, merkezin gücü azalır. İnternet'in gelişimi bu boşlukları doldurmak için ucuz alternatif bağlantılar sağlar.[2]

Küresel şebekelerin mimarisi, merkez-çevre modelinden internet gibi daha geniş ölçekte dağıtılan biçime doğru geliştikçe, yapısal boşluklar küçülür ve merkezi konumdaki devletin yapısal gücü azalır. Şu an için Amerikalıların internet açısından merkezî olduğu doğrudur. Yirmi birinci yüzyılın başında internet kullanıcılarının yarısından fazlasını Amerikalılar oluşturuyor. Ancak 2003 itibariyle, tahminlere göre, Birleşik Devletler 180 milyon internet kullanıcısına sahip olacak ve dışarıda bu kullanıcı sayısı 240 milyon olacaktır.[3] İnternet kullanımı artmaya devam ettikçe, bu durum önümüzdeki yirmi yıl boyunca daha fazla belirginleşecek. Günümüzde İngilizce, internette kullanılan en yaygın dildir ancak 2010 itibariyle Çinli internet kullanıcıları sayısı Amerikalı internet kullanıcılarının sayısını geçecek gibi görünüyor.[4] Çinli web sitelerinin öncelikli olarak etnik kökeni Çin olan vatandaşlar ve yurtdışında yaşayan Çinliler tarafından okunacağından, uluslararası bir dil olarak İngilizce'yi devre dışı kalmayacak ancak Pekin'e "Çin siyasal kültürünü fiziki sınırların ötesine yayarak"[5] Asya'da Çin gücünün artması imkânını sağlayacaktır. Ama Çin tek başına olmayacak. Teknolojik yeniliklerin önüne geçilemez hızıyla, ağ mimarileri daha çok yayılarak gelişecek. Gelecekte bir zamanda, Asya'da 1 milyar ve Birleşik Devletler'de 250 milyon internet kullanıcısı ola-

cağında, Asya pazarı daha fazla sayıda web sitesi, sermaye, girişimci ve reklamcı için cazip hale gelecek.

The Economist'in tabirini kullanırsak, şu anda Birleşik Devletler tıpkı bir dev gibi dünyada üstüne çökecekmiş gibi görünüyor.[6] Daha yakından bakarsak, Amerikan hâkimiyetinin bölgelere göre değiştiği ve birçok karşılıklı bağımlılık ilişkisinin iki yoldan ilerlediğini görürüz. Birleşik Devletler gibi büyük devletler ya da kısmen Çin, küçük devletlere oranla daha fazla serbestliğe sahiptir ancak küreselleşmenin etkilerinden de nadiren muaftırlar. Sadece devletler değil [...] örgütler, gruplar ve hatta bireyler de aktörler arasındadır. İyi ya da kötü, teknoloji bireylere geçmişte yalnızca hükümetlerin sahip olduğu olanakları sunuyor.[7] Azalan maliyetler, karşılıklı bağımlılığın küresel ağlarının karmaşıklığını ve yoğunluğunu artırıyor. Birleşik Devletler küreselleşmeyi hem teşvik ediyor ve hem de ondan faydalanıyor. Ancak daha uzun bir dönemde, küreselleşmenin teknolojik ve ekonomik kapasiteleri arttırmasını ve böylece Amerikan hâkimiyetinin kapsamını azaltmasını bekleyebiliriz.

***Çeviren**: Cemil Boyraz*

Notlar

1 Daniel Brass ve Marlene Burckhardt, "Centrality and Power in Organizations," Nitin Nohria ve Robert Eccles (derleyenler) , *Networks and Organizations* içinde (Boston: Harvard Business School Press, 1992); John Padgett ve Christopher Ansell, "Robust Actors and the Rise of the Medici, 1400-1434," *American Journal of Sociology*, Mayıs 1993. David Lazer ve Jane Fountain'e bu konudaki yardımlarından dolayı minnettarım.

2 Ronald Burt, *Structural Holes: The Social Structure of Competition* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992), 1. Bölüm.

3 Alec Klein, "Seeking to Conquer the Globe, AOL Is Local Advertising Appeal", *International Herald Tribune*, 31 Mayıs 2001: 1.

4 "Graphiti", *Red Herring*, 30 Ocak 2001: 39.

5 Tony Saich, "Globalization, Governance, and the Authoritarian State: China," Joseph S. Nye Jr. ve John D. Donahue (derleyenler), *Governance in a Globalizing World* (Washington DC: Brookings Institution Press, 2000) s. 224.

6 "America's World", *The Economist*, 23 Ekim 1999: 15.

7 Bill Joy ve diğerleri, "Why the Future Doesn't Need Us", *Wired*, Nisan 2000.

10
İMPARATORLUK OLARAK KÜRESELLEŞME

Michael Hardt - Antonio Negri

İmparatorluk gözümüzün tam önünde vücuda geliyor. Geçtiğimiz on yıllarda sömürgeci rejimlerin yıkılması ve ardından kapitalist dünya pazarına engel teşkil eden Sovyetlerin çözülmesinden sonra, iktisadî ve kültürel mübadelelerin karşı konulamaz ve geri dönüşü olmayan küreselleşmesine tanık olduk. Küresel pazar ve üretimin küresel devreleri ile birlikte küresel bir düzen, yeni bir mantık ve düzen yapısı, kısacası yeni bir egemenlik biçimi ortaya çıktı. İmparatorluk, bu küresel mübadeleleri etkin olarak düzenleyen siyasal öznedir, dünyayı yöneten egemen güçtür.

Birçokları, kapitalist üretimin ve mübadelenin küreselleşmesini, iktisadî ilişkilerin siyasal denetimlerden daha özerk hâle gelişine ve sonuç olarak da siyasal egemenliğin düşüşüne işaret ettiğini iddia etmektedir. Bazıları bu yeni çağı, siyasal güçlerin kapitalist ekonomi üzerine yüklediği kısıtlamalardan ve çarpıklıklardan kurtulması olarak överken; diğerleri işçilerin ve vatandaşların kapitalist kârın soğuk mantığını etkileyebilmesine ve itiraz edebilmesine olanak veren kurumsal kanalların kapatılması olarak lanetlemektedir. Küreselleşme süreçlerinde ulus-devletlerin egemenliğinin, etkinliğini hâlâ korusa da, süreç içerisinde aşamalı olarak azaldığı bir gerçektir. Teknoloji, para, insanlar ve mallar gibi başlıca üretim ve mübadele unsurlarının ulusal sınırlar boyunca hareketi kolaylaşmıştır; dolayısıyla ulus-devletin bu hareketleri düzenleme ve ekonomi üzerinde otoritesini kabul ettirme gücü azalmıştır. Öte yandan ulus-devletlerin egemenliğindeki düşüş bizzat egemenliğin kendisinin düşüşü anlamına gelmez.

Çağdaş dönüşümler her konuda, siyasal denetimler, devletin işlevi ve düzenleyici mekanizmalar, iktisadî ve toplumsal üretim ve mübadele alanının sınırlarını çizmeye devam etmektedir. Temel varsayımımız, egemenliğin tek bir yönetim mantığı altında birleşmiş ulusal ve ulus-ötesi mekanizmalar silsilesinden oluşan yeni bir biçim almasıdır. Bu yeni küresel egemenlik biçimini İmparatorluk olarak adlandırıyoruz.

Ulus-devletlerin azalan egemenliği ve iktisadî ve kültürel mübadeleleri düzenlemedeki artan beceriksizliği aslında İmparatorluğun gelişinin ilk belirtileridir. Ulus-devletin egemenliği, Avrupalı güçlerin modern çağ boyunca inşa ettiği emperyalizmlerin köşe taşıydı. "İmparatorluk" kavramıyla emperyalizmden tamamen farklı bir şey anlıyoruz. Ulus-devletlerin modern sistemi tarafından tanımlanan sınırlar, Avrupa sömürgeciliğinin ve iktisadî genişlemesinin temelini oluşturdu. Ulusun toprak sınırları, üretim ve dolaşım akışlarını sırayla kolaylaştıran ve önünü kapatan engel ve kanallar vasıtasıyla yabancı bölgeler üzerinde güç kullanan iktidar merkezini sınırladı. Gerçekte emperyalizm, Avrupalı ulus-devletlerin egemenliğinin kendi sınırlarının ötesine uzan-

masıydı. Sonuç olarak, dünyanın hemen hemen tüm sınırları parçalara ayrılabilecek ve bütün dünya haritası Britanya toprağı için kırmızı, Fransa için mavi, Portekiz için yeşil ve bunlara benzer Avrupalı renklerle kodlanabilecekti: Modern egemenlik kök saldığı yerde, üzerinde toplumsal nüfuzunu inşa eden ve hiyerarşik bölgesel sınırlar dayatan, hem kendi kimliğinin saflığını koruyan hem de öteki her şeyi dışlayan bir Leviathan kurdu.

İmparatorluğa giden yol modern egemenliğin alacakaranlığında oluştu. Emperyalizmin aksine İmparatorluk güç merkezi kurmaz ve sabitlenmiş sınırlar ya da engellere dayanmaz. O, açık ve genişleyen sınırlarıyla tüm küresel alanı sürekli olarak birleştiren merkezsiz ve yurtsuzlaştıran bir yönetim aygıtıdır. İmparatorluk melez kimlikleri, esnek hiyerarşileri ve çoğul mübadeleleri, komuta şebekesini ağlarını düzenleyerek yönetir. Emperyalist dünya haritasının farklı ulusal renkleri imparatorluğun küresel gökkuşağında birleşti ve karıştı. Modern emperyalist dünya coğrafyasının dönüşümü ve dünya pazarının gerçekleşmesi kapitalist üretim biçimi içinde bir yola işaret eder. En önemlisi, üç dünyanın (Birinci, İkinci, ve Üçüncü) mekânsal bölünmesi birbirine karıştı, öyle ki sürekli olarak Birinci Dünya'yı Üçüncü'de, Üçüncü'yü Birinci'de bulmaya; İkinci'yi ise neredeyse hiçbir yerde bulamamaya başladık. Sermaye pürüzsüz bir dünyayla ya da farklılaşmanın ve türdeşleştirmenin, yurtsuzlaşmanın ve yeniden yurt edinmenin yeni ve karmaşık rejimleri olarak tanımlanan bir dünya ile karşı karşıya gelmiş görünüyor. Bu yeni küresel akışların takip ettiği yol ve sınırların inşası, endüstriyel fabrika emeğinin rolünün azalması ve yerine iletişim kuran, birlikte hareket eden ve hislerini ifade edebilen emeğe önem verilmesi neticesinde, bizzat hâkim üretken güçlerin dönüşümünü beraberinde getirdi. Küresel ekonominin postmodernleşmesi, servet yaratımının daha çok bio-politik üretim olarak adlandırdığımız, toplumsal yaşamın bizzat üretiminde, iktisadî, siyasal ve kültürel olanın giderek örtüşmesi ve birbirini kuşatması eğilimine dayanıyor.

Birçok kişi Birleşik Devletler'i, küreselleşme süreçlerini ve yeni bir dünya düzenini yöneten mutlak otorite olarak tanımlamaktadır. Taraf olanlar Birleşik Devletler'e dünya lideri ve yegâne süper güç olarak methiyeler düzerken, itibarı zedelenenler onu emperyalist zorbalıkla suçlarlar. Her iki görüş de Birleşik Devletler'in, Avrupa'nın şimdilerde bıraktığı küresel güç rolünü tek başına üstlendiği varsayımına dayanır. Eğer on dokuzuncu yüzyıl İngiliz yüzyılı ise bu durumda yirminci yüzyıl Amerikan yüzyılı olmuştur; ya da gerçekten, modernleşme Avrupa'ya ait ise postmodernleşme de Amerika'ya aittir. En suçlayıcı eleştiriler Amerika'yı Avrupa'yla aynı kefeye koyarak, onun yalnızca eski Avrupa pratiğini tekrarladığını iddia ederken, Amerika'nın taraftarları Avrupalıların yanlış yaptığını, Amerika'nın doğru yapan etkin ve hayırsever bir dünya önderi olarak görüyorlar. Ancak temel varsayımımız, her iki görüşün aksine, yeni bir emperyal egemenlik biçiminin ortaya çıkmasıdır. Birleşik Devletler ve doğruyu söylemek gerekirse hiçbir ulus-devlet, içinde bulunduğumuz çağda emperyalist bir projesinin merkezini oluşturamaz. Emperyalizm

bitmiştir. Modern Avrupalı ulusların olduğu tarzda, hiçbir ulus dünya lideri olmayacak.

Birleşik Devletler'in İmparatorluk içinde gerçekten de ayrıcalıklı bir konumu vardır ancak bu ayrıcalık onun eski Avrupalı emperyalist güçlerle olan benzerliklerinden kaynaklanmaz. Birleşik Devletler Anayasası'nın; burada anayasa derken hem resmî anayasa, çeşitli düzeltmeler, ve hukukî araçları ile yazılı belge; hem de toplumsal güçlerin bileşiminin sürekli oluşumu ve yeniden oluşumu olarak maddî anayasayı kast ediyoruz; tam anlamıyla emperyal (emperyalist değil) temellerine odaklanarak bu farklılıklar en açık şekilde görülebilir. *Federalist*'in yazarı Thomas Jefferson ve Birleşik Devletler'in öteki ideolojik kurucularının tamamı antik emperyal modelden esinlenmiştir. Onlar Atlantik'in diğer tarafında, ağlar içerisinde gücün etkin olarak dağıtılacağı, açık ve genişleyen sınırlarıyla yeni bir İmparatorluk kurduklarına inanıyordu. Emperyal düşünce Birleşik Devletler Anayasası tarihi boyunca varlığını sürdürdü, olgunlaştı ve bugün tümüyle anlaşılan biçimde küresel ölçekte ortaya çıktı.

Burada İmparatorluk'u bugünün dünya düzeni ile Roma, Çin, Kolomb öncesi Amerika ve bunlara benzer İmparatorluklar arasındaki benzerliğin ispatını sağlayacak bir metafordan ziyade, esasen kuramsal bir yaklaşıma davet eden bir kavram olarak kullandığımızı belirtmeliyiz. Temel olarak İmparatorluk kavramı sınırların yokluğunu ifade eder: İmparatorluk düzeninin sınırları yoktur. O halde İmparatorluk kavramı ilk ve öncelikli olarak, etkin olarak mekânsal bütünlüğü kapsayan ya da tüm "medenî" dünya üzerinde hâkimiyet kuran bir rejimi varsayar. Hiçbir toprak sınırı, onun hükümranlığını sınırlamaz. İkinci olarak İmparatorluk kavramı fetihlerle oluşmuş tarihsel bir rejimden ziyade, etkin olarak tarihi askıya alan ve böylece var olan devlet ilişkilerini sonsuza kadar sabitleyen bir düzen olarak kendisini sunar. İmparatorluğun bakış açısından bu, şeylerin her zaman olacağı ve olması gereken biçimdir. Diğer bir ifadeyle İmparatorluk, tarihin hareketinde ara bir duraktan ziyade, geçici olmayan sınırlarıyla ve bu anlamda tarihin dışında ya da tarihi sonunda bir rejim olarak hâkimiyetini ilan eder. Üçüncü olarak, sosyal dünyanın derinliklerine kadar uzanan toplumsal düzenin tüm veçheleri üzerinde İmparatorluğun hâkimiyeti işlemektedir. İmparatorluk sadece bir toprak ve nüfusu idare etmez, aynı zamanda insan doğası üzerinde doğrudan hâkimiyet kurmaya çabalar. Hâkimiyet nesnesi tümüyle toplumsal yaşamdır ve bu yüzden İmparatorluk bio-iktidarın örnek biçiminin ifadesidir. Sonuç olarak, İmparatorluk pratiği sürekli olarak kanla yıkansa da, İmparatorluk kavramı her zaman tarihin dışında evrensel ve sürekli bir barışa ithafen kullanılır.

Karşı karşıya geldiğimiz İmparatorluk, muazzam baskı ve imha güçleri kullanmaktadır, fakat bu gerçek, bizi eski egemenlik biçimlerine herhangi bir şekilde özlem duymaya itmemelidir. İmparatorluğa giden yol ve bu yoldaki küreselleşme süreçleri, özgürleşme güçleri için yeni olasılıklar sunar. Küreselleşme süreçleri tabiî ki tek bir şey ifade etmez, küreselleşme olarak anladığı-

mız çok yönlü süreçler de birleşmiş ya da tek anlamlı değildir. Bize göre siyasal görevimiz sadece bu süreçlere karşı koymak değil, onları yeniden örgütlemek ve yeni amaçlara doğru yeniden yöneltmektir.

İmparatorluğu ayakta tutan çokluğun yaratıcı güçleri aynı zamanda İmparatorluk karşıtı, küresel akışların ve mübadelelerin alternatif bir siyasal örgütlenmesini özerk olarak inşa edebilecek kabiliyete sahiptir. İmpratorluk'u tehdit eden ve yıkan, aynı zamanda gerçek bir alternatif inşa eden mücadeleler bu yüzden emperyal arazinin kendisi üzerinde yer alacaktır, doğruyu söylemek gerekirse buna benzer yeni mücadeleler daha şimdiden ortaya çıkmaya başladı. Bu mücadeleler ve onlara benzeyen daha çokları aracılığıyla çokluk, günün birinde bizi İmparatorluğa ve onun ötesine götürecek yeni bir kurucu güç ve yeni demokratik biçimler ortaya çıkaracaktır.

Emperyalizmden İmparatorluğa giden yolun analizinde takip ettiğimiz soy kütüğü ilk olarak Avrupalı ve sonra Avro-Amerikan olacaktır, oysa bizim bu bölgelerin yeni fikirlerin ve tarihsel yeniliklerin dışlayıcı ya da ayrıcalıklı kaynağı olduğunu düşünmemizden değil, sadece bugünün İmparatorluğuna hayat veren pratiklerin ve kavramların bu hâkim coğrafi hat boyunca gelişmiş olmasındandır; ileride iddia edeceğimiz gibi, kapitalist üretim biçiminin gelişimiyle birlikte. İmparatorluğun soy kütüğü bu anlamda Avrupa merkezci olsa da, mevcut güçleri herhangi bir bölgeyle sınırlı değildir. Bir anlamda Avrupa ve Birleşik Devletler'de gelişen yönetim mantıkları bu günlerde yerküre üzerinde hâkimiyet kurmak için uğraş veriyor. Daha da önemlisi, İmparatorluk için mücadele eden ve etkin bir şekilde alternatif bir küresel toplum tahayyül eden güçlerin herhangi bir coğrafi bölgeyle sınırlı olmamasıdır. Bu alternatif güçler coğrafyası, yeni haritacılık, hâlâ yazılmayı bekliyor ya da günümüzde çokluğun direnişleri, mücadeleleri ve arzuları aracılığıyla zaten yazılıyor.

[...]

***Çeviren**: Cemil Boyraz*

Kısım II

Siyasal İktidar ve Sivil Toplum: Bir Yeniden Biçimlendirme mi?

Bin yıl önce, dünyanın modern bir siyasi haritasını tahayyül etmek zordu. Bunun sebebi, dünyanın büyük bir çoğunluğunun keşfedilmemiş olması değildir. İnsanlar, siyasal gücü sadece kesin sınırlarla bölünmüş ve belirli nüfuz alanları olarak düşünmedi. Modern siyaset belirli kara parçalarıyla bağlanmış siyasal cemaatlerin gelişimiyle şekillendi ve oluştu ve ulus-devleti ortaya çıkardı. Bunun arkasından da siyasal gücün Avrupa içinde merkezileşmesi, devlet yapılarının meydana gelmesi ve nihayetinde devletlerarasında yeni bir düzenin oluşumu geldi. Demokrasi biçimleri belirli siyasal cemaatler içinde geliştirilirken, aynı zamanda imparatorlukların yaratılışı, çoğu yerde demokratik sorumluluğun gelişiminin önüne geçti. Bugün, ulus-devletin oluşumu kadar önemli olabilecek bir diğer siyasal dönüşümün içinden geçip geçmediğimiz biçiminde sorular yükseliyor. Toprak ve siyasal iktidar arasındaki özel bağ küreselleşme yoluyla koparılmış mıdır?

Şüphecilerin iddialarına göre, modern ulus-devlet, siyasal yönetimin yegâne biçimidir ve öyle kalmaya devam edecek gibi gözükmektedir. On yedinci yüzyıl, kendi coğrafi sınırları içerisinde tek başına otorite iddia eden egemen devletlerin ana unsurlar olduğu modern uluslararası sistemin başlangıcını işaret etti. Bu sistem kendi ulusal çıkarını diğerlerinin üzerinde tutan, hiç bir otoriteyi kendilerinden üstün görmeyen, farklılıklarını gizlice ve bazen zor ile kuran uluslarla karakterize edildi. Uluslararası hukukta, bölgesel birliklerde ve küresel kurumlarda son yüzyıldaki değişimler, bu devlet siste-

minin temel biçimini ve şeklini değiştirmedi. Dünyanın farklı jeopolitik çıkar kümelerinden oluşan ulus-devletlere bölünmesi için bölgesel ve küresel yönetişim kurumları inşa edildi; örneğin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Birleşik Devletler, Rusya, Britanya ve Fransa gibi önde gelen ülkelere veto yetkisi verildi. Ayrıca gelişmekte olan enternasyonalizmin yeni tehditleri devlet merkezli dünyayı zayıflatmadı. Şüpheciler enternasyonalizmin, daha az devlet merkezli ve yeni bir dünya düzeninin oluşumunu öngördüğü varsayımını dikkate almaz. Ulusal hükümetlerin uluslararası tahakkümler yoluyla hareketsiz hale getirilişini dikkate almayarak, bu tahakkümlerin sınır-ötesi faaliyetin aktif olarak düzenlenmesinde ve teşvik edilmesinde giderek artmakta olan merkezi konumuna işaret ettiler.

Küreselciler meseleyi bu iddialarla ele aldılar. Küreselci tezin merkezinde bugün, küreselleşmenin, siyasal iktidarın biçimini ve doğasını dönüştürmekte olduğu kanaati vardır. Küreselciler pek çok devletin sınırlı kara parçaları içerisinde yönetme hakkının, egemenliğin ve bu yetkinin pratik doğası gereğince, devletlerin gerçek yönetme kapasitesinde dönüşümün eşiğinde olduğunu tartışmaktadırlar. Bu yazarlara göre, küreselleşmenin çağdaş süreçlerinin tarihsel olarak benzeri görülmemiştir; bununla birlikte dünya üzerindeki yönetimler ve toplumlar uluslararası ile yerel, iç ve dış ilişkiler arasında net bir çizginin artık olmadığı bir dünyaya uyum sağlamak mecburiyetindedirler.

Küreselleşme toplumların, ekonomilerin ve yönetişim kurumlarının 'bir bütün olarak yerinden edilmesini' içermektedir. Bazı küreselcilere göre, günümüzde küreselleşme ulusal hükümetin yetki, görev ve iktidarını yeniden yapılandırıyor. Böylesi bir dünyada, ulusal hükümetler küresel iktisadi değişimin aktarma kayışları ya da olsa olsa giderek güçlenen yerel, bölgesel ve küresel güç ve iktidar mekanizmaları arasında sıkışmış ara kurumlar ve mekanizmalar olmaktan daha ileri gitmezler. Diğer küreselciler daha az radikal bir görüşe sahiptir. 'Devletin sonu'ndan bahsetmekten çok devletin kendisini çoğul bölgesel ve küresel siyasi ağlar içerisinde yeniden konumlandırmış olduğu siyasal gelişmelerin ve uyum stratejilerinin yeni yelpazesinden daha fazla bahsederler.

Aşağıdaki pasajlar bu karmaşık tartışmayı yansıtmakta ve her iki açıdan argümanların rötuşlanmış hallerini sunmaktadır. Susan Strange hayli küreselci bir bakış açısını tutmaktadır. Ona göre politikacılar ve hükümetler sahip oldukları otoriteyi kaybetmiştir ve sonuçlar üzerinde etki edebilme güçleri azalmıştır. Strange'in argümanı, Soğuk Savaş dönemi sonrasında hükümetlerin ortak kararlarından ziyade finans, endüstri ve ticaret vasıtasıyla birleştirilmiş dünya pazarlarının kişisel olmayan güçlerinin şu anda devletlerden daha güçlü olduğudur. Devletlerin otoritesi ve meşruluğu çökmektedir ve sonuç olarak uluslararası düzende ciddi bir boşluk; 'yönetişimsel ve otoriter olmayan bir boşluk çukuru' oluşmaktadır.

Michael Mann, ulus-devletin sonuna ilişkin doğrudan doğruya küreselci argümanları değerlendirerek, varsayılan dört 'tehdit'i incelemektedir; küresel kapitalizm, çevresel tehlike, kimlik politikası ve nükleer-sonrası jeopolitika.

Mann bu dört tehdidin farklı bölgelerdeki ulus devletlere nasıl etki ettiğini ve hem 'devleti zayıflatan ve güçlendiren eğilimleri' hem de 'ulusötesi ağlar kadar uluslararası ağların da önemindeki artışı' kapsadığını ortaya koyar. Mann, oldukça ayrıntılandırılmış bu çözümlemede, bu tehditlerin çeşitli etkilerine ve değişik sonuçlarına işaret eder. Mann, ulus-devletin ve ulus-devlet sisteminin güçlenmekte ya da zayıflamakta olduğu şeklindeki bir argümanı mümkün kılmayacak kadar çok farklı modelin olduğunu öne sürmektedir. Son olarak Mann, 'şimdilerde insan etkileşim ağları yerküreye nüfuz ederken,' bunu 'çok yönlü, değişken ve eşit olmayan tarzda' yaptığı şeklinde bir sonuca varmaktadır.

Robert Keohane de benzer bir bakış açısı tutmaktadır, ancak meseleyi tamamen farklı bir biçimde tartışmaktadır. Keohane, 'Hobbes'un ikilemi' olarak adlandırdığı şeyi inceleyerek başlar. Hobbes, insanlar bencil olduğu ve kendi çıkarını düşündüğü ve daima daha fazla haz ve kazancı gözettiği için siyasal ve sosyal dünyalarda güvenliğin mümkün olmadığını düşündü. Ayrıca, kural koyucuların yönetilenlerden farklı olarak davranacağını varsaymak için geçerli bir sebep bulunmamasından ötürü, devletlerin saldırgan ve baskıcı olması gibi bir risk de vardır. Keohane, insan doğasının ve devlet etkinliğinin böylesi gerçekçi bir şekilde ele alınmasının temel unsurlarını kabul ederken, kurumların bu ikilemin doğasını ve sonuçlarını şekillendirebileceğini ve değiştirebileceğini ve egemen anayasal devletin bunu tarihsel olarak gerçekten yaptığını tartışmaktadır. Ancak hepsinin ötesinde Keohane'yi ilgilendiren mesele, 'karmaşık birbirine bağımlılığın' çağdaş koşulları altında egemenliğin konumudur; bu konum, çoğulcu toplumlar arasında oluşmuş çoklu bağlantı kanallarının olduğu, savaşın politikası ve politik sonuçları çözmenin başlıca aracı olarak kabul edilmediği alanlardır.

Bu koşullarda, ne devletlerin ne de ulus-ötesi ilişkilerin birbirinin yerine geçmediğini, egemenliğin de ne karmaşık birbirine bağımlılığın mevcut biçimleri altında değişmeden kaldığı ne de tamamen aşındığını tartışmaktadır. Daha doğrusu, egemenlik 'daha az bölgesel olarak tanımlanmış engel' ama daha çok 'karmaşık ulus-ötesi ağlar ile tanımlanan siyaset için pazarlık zemini' olarak bugün giderek dönüşmüştür. Keohane, bu gelişmeyi dünya etrafındaki karmaşık birbirine bağımlılığın farklı gelişimsel düzeylerini hesaba katarak incelemektedir. Keohane, egemen devlet olma müessesesi değişiyor olmasına rağmen, yerine başkasını koyarak ortadan kaldırma olasılığı olmadığı ve Hobbes'un ikileminin tamamen çözülemeyeceği şeklinde sözlerini bitirir. Bununla birlikte, ekonomik küreselleşmenin yoğunlaşması, Soğuk Savaş'ın sonu, hem çatışma hem de barış bölgelerinin ortaya çıkması bağlamında, kesin olan bir tek şey vardır; iktisadi, siyasal ve kültürel bölgeler arasında işbirliğini kolaylaştıracak uluslararası kurumların daha fazla gelişimini zorunlu kılacak, giderek artmakta olan bir farklılık dönemine giriyoruz.

Devletler sistemini yöneten kuralların esaslı bir şekilde değiştiğine ve uluslararası hukuki düzenin yapıtaşını oluşturan parçalarına, niteliklerine, yapısına ve statüsüne ilişkin sonuçlarıyla, yeni bir evrensel anayasal düzenin

oluşmakta olduğuna inanan küreselciler bulunmaktadır. Diğer tarafta, böylesi bir dönüşüme fazlasıyla şüpheci bakanlar var; onlar devletin hâlâ bütün uluslararası kuralların -egemen devlet siyasetiyle şekillenen ve uluslararası ilişkileri temin eden sınırlayıcı etmenin- başlıca kaynağı olduğuna inanırlar. David Held, bu tartışmayı yansıtarak, bir sonraki bölümde uluslararası hukuki ve siyasi alanlarda önemli dönüşümlerin meydana gelmekte olduğunu tartışmaktadır. Held, siyasal ve iktisadi ilişkilerin kuruluşunda devlete kontrol araçları sağlayan klasik egemenlik rejiminden, devlet iktidarının kapsamını ve doğasını sınırlamayı gözeten uluslararası liberal egemenlik düzenine geçiş olduğunu iddia etmektedir. Bu yüzden egemenlik, artık sınırı olmayan etkin iktidarın kategorileri anlamında kavranamaz. Aksine meşru bir devlet, daha çok demokrasinin dili ve insan hakları yolu ile anlaşılmalıdır: Meşru otorite, ahlaki ve hukuki terimlerde, demokratik standartlar ve insan hakları değerleri ile bağlanmıştır. Held, bu dönüşümün zayıflıklarını ve gücünü değerlendirerek sözlerini bitirir, uluslararası liberal egemenlik rejimi içerisindeki kilit önemdeki eksiklikleri gösterir.

Bir sonraki bölümde Ian Clark, küreselleşmenin 'yeni bir güvenlik gündemi' yarattığını ve şiddetin, örgütlenme biçimini ve doğasını dönüştürmekte olduğunu tartışmaktadır. Şayet ulusal güvenliğin bugün gitgide kolektif ya da çok taraflı bir mesele olduğu gösterilebilirse, modern devletlerin ardında yatan mantık ve modern devletlerin temel amacı tartışmalı hale gelir. Bu, siyasal topluluğun gerçek doğası ve kapsamı üzerine önemli açılımları beraberinde getirir. Clark, bu endişeleri birbiriyle ilişkili dört argümanla inceler; güvenliğin alandan ayrılması; güvenlik unsurlarının ve küresel pazarların birbirleriyle bağlantılı olması; yeni bir güvenlik gündeminin ortaya çıkması ve devletlerin küreselleşmenin koşulları altında vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için sözde azaltılmış kapasitesi. Clark, devlet ve güvenlik alanı arasında köklü bir dönüşümün meydana geldiği sonucuna varmaktadır. Kürselleşme, güvenlik meselelerini sadece dışardan etkilemekle kalmıyor, aynı zamanda devletin kendisini tam merkezinde denetliyor. Clark'a göre, küreselleşme ve güvenlik devleti hakkında daha az konuşmalı, güvenlik devletinin küreselleşmesi üzerine daha fazla düşünmeliyiz'. Baskıcı iktidarın siyasal örgütlenmesinin şekli ve dinamikleri değişmektedir.

Devlet egemenliğine karşı tehditlerin söylevi sık sık ifade edilir: küresel mali akışlar, çokuluslu şirketler, küresel medya imparatorlukları, İnternet ve diğerleri. Küreselciler, devlet sınırlarının geçirgen olmasına yol açan bu gelişmeler aracılığıyla devlet iktidarının gitgide zayıflatıldığını öne sürmektedirler. Devletler başlıca aktörlerdi ve uzun yıllar boyunca pazarlık konusu olan çok taraflı uluslararası anlaşmalar devletlerarası işbirliğinin en önemli ifadesiydi. Ancak Anne-Marie Slaughter'ın tartıştığı üzere, bütün bunlar devletin çok statik bir şekilde kavranışını önermektedirler. Slaughter'ın işaret ettiği gibi 'devlet ortadan kaybolmamakta, bileşenlerini oluşturan kurumlara ayrılmaktadır'. Uluslararası düzende önde gelen aktörler artık dışişleri bakanlıkları ve devlet liderleri değil; iç siyasete hakim olan benzer hükümet kurumları-

dır; yönetimle ilgili devlet daireleri, mahkemeler ve yasama meclisidir'. Üniter devlet, yerini parçalara ayrılmış devlete ve hükümet ağlarının yükselişine bıraktı. Bu ağlar pek çok biçim alırken ve farklı fonksiyonların çeşitliliğini sunarken, 'yeni bir hükümet-ötesi düzenleyici işbirliği çağının' habercisi olmakta ve 'küresel yönetişimin ayırt edici kendine özgü üslubu olarak hükümet-ötesici bir görüşü savunmayı tanımlamaktadır: Dikeyden ziyade yatay, uluslararası bürokratlardan ziyade ulusal hükümet memurlarından oluşmuş, katı ve örgütlenmiş olmaktan ziyade merkezi ve resmi olmayan'. Slaughter bu yeni siyasal olguyu incelemekte ve bu olgunun olumsuz olduğu kadar olumlu çok sayıda anlamını araştırmaktadır. Slaughter'ın değerlendirmesine göre düzenleyici şebekeler, Bilgi Çağı için araçtır ve bu şebekeler boyunca siyasal iktidar basit bir şekilde altı kazınmış ya da aşınmış olarak değil, yeni bir biçime sokulmuş olacaktır.

Şebekeler kavramının uygulanışı Jessica Mathews tarafından bir sonraki bölümde genişletilmektedir. Mathews'ün iddia ettiği üzere Soğuk Savaş'ın sonu, devletler, pazarlar ve sivil toplum arasında yeni bir iktidar dağılımını işaret eder. 'İktidar değişimi'nden başka bir şey meydana gelmemiştir. Yeni bilgi teknolojileri şu anda iktidarı hükümetlerle paylaşan iş, vatandaş, STK ve Uluslararası kuruluşların şebekelerinin genişlemesine katkıda bulundu. İkincisinin hiyerarşik örgütlenmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kaynakların yeni bölünmelerini düzenlemek ve yönetmek için gerekli teçhizatlardan gitgide yoksun bırakılmıştır. Ortak bir para birimi, bayrak, dil, ulusal tarih ve ortak bir manzaranın duygusal bağı ile rekabet edebilecek siyasal öğeleri tahayyül etmek kolay olmasa da devletin hegemonyasını bu alanlarda tehdit edebilecek yeni coğrafi ve işlevsel öğeler ortaya çıkmaktadır. Toplumsal hareketlerin ve STK'ların hızla gelişmesinin yanında, küresel şehirlerin, ulus-altı bölgeler ve Avrupa Birliği gibi yeni siyasal oluşumların gelişimi yeni melez bağlılıkları ve kimlikleri işaret eder. Süregelen küreselleşme iktisadi ve kültürel milliyetçiliğin yeniden güçlenmesine iyice yol açabilir fakat hükümetlerin tek başına çözemediği küresel yönetimden çevresel yükümlülüklere kadar uzanan problemleri yeni, iş dünyası, STK ve uluslararası kuruluşların şebekeleri çözmektedir. Dolayısıyla, 'iktidar değişimi'nin devam etmesi ve devlet iktidarının göreceli düşüşünü pekiştirmesi olası gözükmektedir.

Bölgeselleşme ve küreselleşme çelişik güçler ve süreçler midir ya da esas unsurları itibariyle tamamlayıcı mıdırlar? Sınır-ötesi nüfuz alanları içerisinde giderek artan işbirliği ve düzenlemelerle ilgilenen bölgesel devlet sistemlerinin ve siyasal bağlantıların ortaya çıkışı, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemi karakterize eden en önemli gelişmedir. Bu eğilimin başlıca örnekleri AB, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) ve APEC' (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği) tir. Bütün bunlar bölgeselci yönetişimin çok farklı biçimleri ile birlikte (sırasıyla, çok yönlü düzeyde yönetişim, merkez-çevre kurumları ve pazarın yönlendirdiği örgütlenmeler) tamamen farklı olgular iken, Anthony Payne'in ileri sürdüğü gibi, bunların hepsi küreselleşmeyle kesişen devlet projeleri olarak da yorumlanabilir. Ortaya çıkan tüm bölgesel

topluluklar genel olarak küreselleşme yoluyla tehdit altında olan toplumsal değişime ivme kazandırmayı, değiştirmeyi ya da zaman zaman tersine çevirmeyi istemektedirler. Payne, küreselleşmenin bölgesel ve küresel yönetişimin yeni biçimlerini meydana getirdiğini ve hatta bu biçimleri talep ettiğini fakat bu düzeylerde bir yönetişim modelini oluşturmaktan uzak olduğunu göstermektedir. Bölgelerin iktisadi ve siyasal açıdan oluşumunda kayda değer ve kökleri derinlerde olan farklılıklar ortaya çıkmaktadır ve bu farklılıkların küreseli de içine alan tüm düzeylerdeki yönetişim biçimlerindeki etkisi devam edecek gibi gözükmektedir.

Küresel yönetişimin heterojen ve zaman zaman çelişkili karakteri bu bölümde James Rosenau tarafından ele alınan son kısımın ana konusudur. Rosenau 'dünya ilişkilerinin, dünya siyasetinin iki evreni diye adlandırılabilecek, çatallanan bir sistem aracılığıyla yönetimi olarak kavramsallaştırılabileceğini' tartışmaktadır; birincisi, devletlerin devletlerarası sistemi ve bunların uzun bir zaman zarfı boyunca olayların seyrine hükmeden ulusal hükümetleri; diğeri ise küresel yönetişimin hayli karmaşık olan sistemini ortaklaşa oluşturan diğer toplulukların farklı tiplerde çok-merkezli sistemidir. Rosenau, çok yönlü 'otorite alanları' kavramını geliştirerek, küreselleşmenin baskıları altında yönetişimin bir yandan hızlı bir şekilde bütünleşen, diğer yandan ise aynı şekilde parçalara ayrılan bir dünyada nasıl ortaya çıktığını incelemektedir. Rosenau, bu 'fragmegrasyon'un[1] uzun bir süre boyunca bizimle olurken ve aynı zamanda gerilimlerini yoğunlaştırırken, kolektif bilincin korunacağına, yeni yatay otorite biçimlerinin eksik olmayacağına ve insan ilişkilerinin etkin olarak yönetiminin merkezi konumunun devam edeceğine inanmaktadır. Bununla birlikte, süregelen derin dönüşümlerin bu zamanında birçok şey yakın görünümün perde arkasında kalmakta ve uzun-dönemde izlenen yolu öngörmeyi engellemektedir. Önümüzdeki çağda siyasal gidişatın ne olacağı konusunda kesin bir sonuca varmak mümkün değildir.

Notlar

[1] Fragmegration terimi ilk kez Rosenau tarafından kullanışmıştır. Fragmentation ve integration terimlerinin birleşmesinden oluşturduğunu belirtir. 'Yerel ve küresel çıkarların biriliği ve çatışması' anlamında kullanıyor. Uzun açıklama yerine önerildiği şekilde bırakmayı yeğledik. y.n.

11
DEVLETLERİN AZALAN OTORİTESİ

Susan Strange

Bugün, kendilerinin ve bakanlarının ulusal ekonomiler ve toplumlar üzerindeki otoritelerini kaybettiklerinin farkına en son varanlar, hükümet liderleriymiş gibi görünüyor. Olacaklarla ilgili karar verme konusunda eskisi kadar yetkileri yok. Politikacılar, her yerde, ekonomik ve toplumsal sorunlara yanıtları varmış, ülkenin kaderini belirleyenlermiş gibi konuşuyorlar. İnsanlar artık onlara inanmıyor. Ulusal liderlerle ilgili gerçeklerin farkına varılması, Sovyetler Birliği'nin ve Orta Avrupa devletlerinin liderlerini devirdi. Ancak bu uyanış yalnızca sosyalist sistemlere özgü değil. Bakanları ve başbakanları hor görme, kapitalist ülkelerin çoğunda yaygın hale geldi: İtalya, Britanya, Fransa ve Birleşik Devletler bunun en belirgin örnekleri. Güven eksikliği de sadece hükümettekilere duyulanlarla sınırlı değil; yerlerine geçmesi muhtemel muhalefet partileri ve bunların liderleri hakkında da daha iyisi düşünülmüyor. Son birkaç yılda, karikatüristlerin ve renkli basının dili, hükümette otorite sahibi olanlara karşı bu yüzyılda, daha önce hiç olmadığı kadar sivri ve dizginsiz bir hale geldi. Bazı istisnalar olsa da ki bunlar çoğunlukla küçük ülkeler, yirminci yüzyılın bu son yıllarında bütün dünyaya yayılan bir olguymuş gibi görünüyor; her yerde aynı derecede belirgin olmasa da arkasında bazı ortak etmenlerin yattığını öne sürmeye yetecek kadar meydanda.

Bu yazı, sıradan vatandaşların algılarının, ulusal liderlerin ve onlara hizmet eden bürokrasinin gösterişinden daha güvenilir olduklarına dair sağlam bir inançla yazılmıştır; öyle ki uzlaşma için, sıradan insanların sağduyuları, üniversitelerde okutulan akademik kuramlardan çok daha iyi bir kılavuzdur. Toplumbilimciler, özellikle de siyaset ve ekonomi ile ilgili olanlar, eskimiş kavramlara ve uygun olmayan kuramlara sıkı sıkıya takılıp kalmışlardır. Bu kuramlar bizim yaşadığımızdan çok daha durağan ve düzenli bir dünyaya aittiler. O dünya, devletlerin sınırlarının gerçekten bir anlamı olduğu bir dünyadır. Ama insan toplumunun daha önce hiç karşılaşmadığı hızda bir değişimle yok olup gitmiştir.

Bu yüzden inanıyorum ki, siyaset, ekonomi, toplumbilim ve uluslararası ilişkiler alanlarındaki akademik meslektaşların yerleşik fikirlerini tekrar gözden geçirme vakti geldi. Uluslararası ekonomi-politik çalışmaları, geleneksel toplumbilimin, özellikle de uluslararası ilişkiler çalışmalarının bazı varsayımlarının tekrar düşünülmesi gerektiği konusunda beni ikna etti. Bunlar, ilk olarak toplumsal bir etkinlik olarak politikanın sınırları, ikinci olarak toplumdaki güçlerin doğası ve kaynakları, üçüncü olarak pazar ekonomisinde otoritenin gerekliliği ve ayrıca bölünmezliği; son olarak da uluslararası toplumun anarşik doğası ve toplumdaki birimsel aktörler olarak devletin akılcı idaresi ile ilgilidir. Birinci ve ikinci varsayım siyaset biliminde genellikle kabul görmüştür.

Üçüncüsü çok daha liberal ya da neo-klasik iktisadi bilimlerin varsayımıdır. Sonuncusu ise çoğunlukla, uluslararası ilişkilerde gerçekçi yada yeni-gerçekçi denen düşüncenin bir varsayımıdır. Bu varsayımların her biri ileride daha yakından incelenecektir.

Ancak öncelikle, tezimin bir bütün olarak içeriğini kısaca belirtmek faydalı olacaktır. Bu yazı, politika ve iktidar ile ilgili çok daha temel soruların ortaya çıktığı ve tekrar gözden geçirilmesi gereken bağlamı gösterecektir. Öne sürülen tez, savaş sonrası dönemde daha çok finans, sanayi ve ticaretteki özel girişimle, daha sonraları devletlerin ortaklaşa kararlarıyla bütünleşen dünya pazarındaki belirsiz güçler, artık toplum ve ekonomi üzerindeki tek politik otoritenin sahibi olduğuna inanılan devletlerden daha güçlü.

Bir zamanlar piyasalar devletin egemenliği altındayken, bugün aynı devletlerin hükümetleri pek çok önemli meselede piyasanın egemenliği altında. Devletlerin azalan otoritesi kendini, otoritenin diğer kurum ve kuruluşları ile yerel ve bölgesel organlara yayılımının ve yapısal güce sahip büyük devletlerle, buna sahip olmayan güçsüz devletler arasındaki asimetrinin büyümesinde gösteriyor.

İktidar üzerindeki devlet-piyasa dengesindeki bu ters dönüşle ilgili olarak, tabii ki bazı dikkat çekici paradokslar var. Bunlardan biri, devlet otoritesinin ve aracı kurumların, vatandaşların günlük yaşamlarına *müdahale*si ile birçok insan açısından devlet gücünün tamamıyla azaldığını görmesinin engellenmesi. Eskiden iş bulmak, güvensiz ve göründükleri gibi olmadığı uyarısı olan mal veya hizmetlerden yararlanmak, konut yapmak ya da yıkmak, aile ilişkilerini idare etmek vb. şeyler bireylere bırakılmışken, bugün hükümetler kural koyuyor, denetleme ve planlama otoriteleri tesis ediyor, iş bulma hizmetleri sağlıyor, pis sulara, güvenilir olmayan yiyeceğe, kaçak yapılaşma ya da ulaşım sistemlerine karşı tüketicinin korunmasını sağlıyor. Gündelik yaşamın, hükümet bürokrasisinin faaliyetlerinden ve kararlarından giderek daha da az muaf olduğu izlenimi yaratılıyor.

Bu, benim devlet *gücü*nün azaldığına dair görüşümle pek de çelişkili değil. Temel meselelerde daha da az etkili; öyle ki, piyasa kendi kendine bırakıldığında şiddete karşı emniyet, ticaret ve yatırım için, parada istikrar, açık bir hukuk sistemi ile bunu yürütmenin araçlarını ve kanalizasyon, su kaynağı, ulaşım ve iletişim alt yapısı gibi kamu hizmetlerinin yeterliliğini hiçbir zaman sağlayamamıştır. Şüphesiz daha az saygı görüyor ve meşruiyetini yitiriyor. Zorla ya da çoğunluğun rızasıyla veya çoğu zaman ikisi birden sayesinde meşrulaşmış herhangi bir çeşit politik otoriteye olan gereksinim, devletin temel varlık sebebidir. Ancak pek çok devlet bu temel konularda yetersizleşmektedir. Yetersizlikleri, kenarda kalmış, toplum için isteğe bağlı olan, piyasanın işlemesi ve toplumsal düzenin sağlanması için mutlaka gerekli olmayan meselelerde daha çok etkinlik göstermeleriyle düzelmiyor. Hükümeti önemsizleştirmek otoritesine daha da saygı gösterilmesine değil, çoğunlukla tam tersine sebep oluyor.

İkinci paradoks, kurulu devletlerin, özellikle Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'dakilerin, hükümetlerinin olan otoriteleri giderek azalırken, kendi devletlerine sahip olmak isteyen toplumların oluşturduğu kuyruk uzuyor. Bu yalnızca eski Sovyetler Birliği'nin tek partili hükümeti tarafından güç kullanılarak bastırılan etnik gruplar için geçerli değil. Dünyanın her tarafındaki abartısız yüzlerce azınlık ve yerli topluluk için geçerli; Kanada ve Avustralya'da, Hindistan ve Afrika'da, hatta Avrupa'nın sözde ulus-devletlerinde. Pek çoğu hatta belki büyük çoğunluğu, güç kullanılarak bastırılmış, Kürtler ve Basklar gibi. Diğerleri -İskoçlar yada Korsikalılar mesela- var olan devlete meydan okuyacak kadar güçlü ya da o kadar kızgın değiller. Amerikan ve Avustralya yerlileri, Samiler ya da Flamanlar gibileri de kaynak aktarımı ya da bağımsız kimlik gereksinimlerini bir şekilde karşılamak için yapılan yarı-uygulamalarla etkisiz hale getirilmişlerdir. Çok azı, Grönlandlılar, Slovaklar, Slovenler ya da istenmeyen, varlığını sürdüremeyecek olan Pasifik ada-devletleri, istediklerini elde etmeyi yani devlet kurmayı başardılar. Ulaştıklarında, tercih ettikleri toplum ya da ekonomi biçimi üzerinde gerçek bir hakimiyet verilmiş gibi görünmüyordu. Kısaca, etnik ya da kültürel özerklik arzusu evrensel; bu arzuyu tatmin etmenin politik araçları ise bütünleşmiş bir dünya piyasa ekonomisinde evrensel değildir. Pek çok toplum özerkliğin devlet itibarına sahip, salt görüntüsünden, hoşnut olmak zorunda Bağımsızlık savaş,ı çoğu zaman fazla pahalıya patlamış bir zafer olmuştur.

Bu yüzyılın sonunda devlet otoritesinin boşluğu konusundaki temel görüşüme karşı kanıt olarak öne sürülebilecek bu son paradoks, bunun batı kökenli hatta Anglosakson bir fenomen olduğu ve Asya deneyimiyle çürütüldüğüdür. Asya devletlerinin, ekonomik büyüme, sanayileşme ve modern altyapıya ulaşılmasını ve halkın yaşam standartlarını yükselttiği söyleniyor. Singapur ekonomik başarıya ulaşan güçlü bir devletin başlıca örneği olabilir. Ancak Japonya, Kore, Tayvan, bu devletlerin hepsi yabancılarla ticareti ve yabancı yatırımları sınırlama ve denetleme araçlarını başarıyla kullanmış güçlü hükümetlere sahiplerdi. Devletlerin otoritesinin azaldığını şimdiden varsaymak biraz vakitsiz, dolayısıyla bir başka Avrupa-merkezcilik örneği olmaz mı?

Bu üçüncü paradoksa verilecek iki yanıt var. Biri, bütün bu Asya devletlerinin istisnai bir biçimde şanslı olması. Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri sınırındaki coğrafi pozisyonlarından üç şekilde yarar sağladılar. 1950 ve sonrasındaki stratejik önemleri öyleydi ki, cömert ordularına, olağanüstü yüksek milli tasarrufları ve düşük tüketim biçimleri ile birleşen Amerikalılardan gelen ekonomik yardıma güvenebilirlerdi. Bu birleşim hızlı ekonomik kalkınmayı başlatmış oldu. İkinci olarak, yine stratejik sebeplerle, açık liberal ekonominin kurallarına uyma baskısından muaf olmuş olabilirler, hatta olmak zorundaydılar. Önce resmi sonra gayriresmî olarak dışalımı sınırlamalarına ve yerel yatırımlara güçlü birer rakip olabilecek yabancı şirketlerin girişini engellemelerine izin verildi. Aynı zamanda, büyük, zengin Amerikan imalat piyasasına ve sonra bir takım itirazlar altında Avrupa piyasasına

görece serbest giriş hakkı tanındı. Üçüncü olarak sanayileşmeleri için gerekli teknoloji, patent biçiminde, Avrupa ve Amerika'dan gelen teknik danışman olarak ya da idari denetlemeden yoksun olmadan teknolojiyi getiren ortaklık anlaşmaları yoluyla piyasadan satın alınmak için hazırdı.

Artık, bu özel istisnaların konumuz dışı olduğunu ve sadece Soğuk Savaş bittiği için öyle olmadığını ileri sürebilirim. Asyalı hükümetler, Washington tarafından ticaret ve yatırım konusunda, fark gözetmeyen daha liberal politikalar benimsemeleri için giderek artan bir baskı altında kalacaklar. Ayrıca tüketicilerin ve diğer üreticilerin yararı için, liberalleşmeleri ve yabacı yatırımları da içerecek rekabete izin vermeleri yolunda da baskı görecekler. Kısaca, Asya devletlerinin Soğuk Savaş dönemindeki istisnai durumu zaten yıprandı ve yıpranmaya devam edecek. Başka zamanlarda ve başka yerlerde olduğu gibi, Asya ülkelerinin çoğunun hükümetlerine, kurum ve kuruluşları üzerindeki denetim için mücadele edilecek. Siyasi partilerin ayrı grupları arasında, hem özel sektör hem de kamu sektörünün kazanılmış hakları arasında mücadeleler olacak. Devlet bürokrasisinin kolları arasında iktidar mücadelesi olacak. Hükümetin bütünlüğü de otoritesi de zarar görmeye mahkum.

İhmal Edilen Etmen; Teknoloji

Öne sürmek istediğim tez, devlet-piyasa arasındaki iktidar dengesindeki kaymanın birincil sebebi olan, teknolojik değişimin artan hızına oldukça bağlı. Sosyal bilimciler, tanım gereği, fen bilimcileri olmadıklarından; en sonunda, fiziğe, kimyaya ve bunlarla ilişkili bilim dalları olan nükleer fiziğe ya da endüstriyel kimyaya dayanan teknolojiyi görmezden gelme eğilimindedirler. Geçen yüz yılda daha önce insanlık tarihinde görülmeyen hızda bir teknolojik gelişme yaşandı. Bu konuda bilim insanları çoğunlukla hem fikirdir. Atların ulaşım için kullanılması, hayvanların evcilleştirilerek, öküzlerin ve sonraları kadanaların, tarımsal mahsul üretiminde toprağı sürmek ve tohum ekmek işinde insan gücünün yerini alması yüzyıllar, bazı yerlerde bin yıllar almıştı. Araba ve kamyonun, atın yerini; uçağın, kısmen karayollarının ve demiryolu ulaşımının yerini alması yüzyıldan daha az bir zaman sürdü. Bir iletişim aracı olarak telgraf 1840'larda icat edildi ve 1920'lere kadar Avrupa'da hakim sistem oldu. Ancak sonraki seksen yıl içinde, telgraf yerini telefona, telefon radyoya, radyo televizyona ve kablolardan uydulara ve bilgisayarları birbirine bağlayan optik tellere bıraktı. Otuz otuz-beş yaşından genç hiç kimseyi teknolojik değişimin süratinin git gide daha arttığına ikna etmeye gerek yok, bunu kendileri görüyorlar. Teknik olarak gelişmemiş iş, hükümet ve eğitim dünyaları onlar için bir şey ifade etmeyecektir; Faks yok, kişisel bilgisayar yok, kopyalama aletlerine ulaşılamıyor, cep telefonu yok, videocular yok, DNA testleri yok, kablolu televizyon yok, günün yirmi dört saati uzak piyasaları bağlayan uydu şebekeleri yok. Büyükannelerinin ve büyükbabalarının 1930'larda büyüdüğü dünya onlara Orta Çağ kadar uzak. Kârla yönlendiri-

len, ürün ve süreçlerdeki teknolojik değişimin gelecekte hızlanmaya devam etmeyeceğini varsaymak için hiçbir sebep yok.

Modern yaşamın bu basit, gündelik, herkesin kabul ettiği gerçeği, politik ve ekonomik değişimi açıklamakta oldukça önemli. Hem devletlerin hem de piyasaların gücündeki değişimi aydınlatıyor. Onun dinamiği aslında benim tezimin temeli; çünkü, teknoloji sürekli bir etmen, birdenbire olan bir değişim değil.

Daha anlaşılır olabilmesi için, teknolojik değişimin önce askeri sonra da sivil taraflarını düşünün ki, ikisi birbiriyle yakından ilişkili zaten. Stratejik çalışma alanları olarak bilinen şeyler, yirminci yüzyılın ortasında gelişen atom bombası, sonraları da kıtalar arası füzelerle taşınan nükleer silahlar, devletler arasındaki savaşın biçiminde önemli değişikliklere yol açtı. Karşılıklı garantiye alınmış olması, yıkıcı nükleer silahlara sahip olmak için güçlü ve aynı derecede onları kullanmamak için de iyi bir sebepti. Soğuk Savaş'ın uzun süren paradoksal barış döneminden sonra, iki şey değişmeye başladı. Şimdi ya da sonra nükleer savaşın gezegendeki yaşamı ortadan kaldıracağı beklentisi kabul görmeye başladı. Devletlerin, savunma stratejileriyle bunun olmasını engelleyebileceği garantisi tükenmeye başladı. Olabilirdi de olmayabilirdi de devletler olasılıkları değiştirmek için çok az şey yapabildiler. Böylece, teknoloji devletin en önemli varlık sebebini yıkmış oldu; başkalarının saldırılarını geri püskürtme becerisi, Adam Smith'in 'ülke savunması' dediği konuyla ilgili sorumluluğu.

Aynı zamanda teknoloji sivil yaşamı da etkiledi. Tıbbi teknoloji insan yaşamını hem uzattı hem de rahatlaştırdı. Elektrik teknolojisi milyonlarca kadını, önceki nesillerin, yemek yapmak, ailenin çamaşırlarını temiz ve düzenli tutmak, evi temiz ve sıcak tutmak için mahkum olduğu büyük yükten kurtardı. Çamaşır makineleri, elektrikli süpürgeler, bulaşık makineleri, merkezi ısıtma, buzdolapları ve dondurucular yaygınlaşıp, gelir seviyelerini düşürdükçe, devletlerarası çekişmelerden çok daha fazla insan zarar görmeye başladı. Konfor, muhafazakarları politikaya itti. Dahası, yeni servete, İkinci Dünya Savaşı'nın mağlupları Almanlar ve Japonlar sahipti. Sınırlara sahip olmak artık serveti arttırmak için bir araç olarak görülmüyordu. Sınırları kaybetmek de devletin yoksullaştığını ve zayıfladığını da göstermiyordu. Devlet sınırların ötesindeki dünyadaki piyasadan pay almak, Japonya, Tayvan, Hong Kong gibi eskiden yoksul olan ülkelerin; sermaye malları, yabancı teknoloji ve gerekli kaynaklar olan enerji ve ham maddeyi almak için zorunlu olan dövizi kazanmalarını sağladı. John Stopford ile benim öne sürdüğümüz gibi, devletler arasındaki 'oyunun adı', toprak sınırı ya da sınırlar içindeki kaynaklar üzerindeki denetim yarışından, dünya piyasasından pay alma yarışına döndü (Stopford and Strange 1991; Strange in Rizopoulos 1990). Bu yeni oyunda, başka devletlerle bağ kurma arayışı hala devam ediyor, ancak eklenecek askeri yetkinlikleri için değil. Daha geniş bir ekonomik alan içinde eklenecek pazarlık gücü için.

Bunun yanı sıra, bağlanma arayışı diğer devletlerle yada hükümetler arası örgütlerle sınırlı değil. Yabancı sermaye ile eklemlenme arayışı da buna ekleniyor. Bu şirketler, ulusal pazara erişim, sermayeyi arttırma, teknolojilerini uygulama, ihracat piyasalarına erişimi ve bunun yönetiminin sağlanması, kısacası, ev sahibi ülkenin sınırları içinde mal veya hizmet üretimini sağlamak için gerekli bütün basamakların çıkılması karşılığında ikna ediliyor olabilirler. Gelişmekte olan veya eski sosyalist ülkelerin çoğunun, yeni iş beklentisi ve bu tür yatırımlarla gelen fazladan ihracat kazançları, 'çok-uluslu' denen şirketlere karşı tavır değiştirmeleri için güçlü sebepler haline geldi.

İkinci İhmal; Maliye

Uluslararası şirketleri, ev sahibi ülkelere özellikle cazip kılan şey, hem yatırımın kendisi için hem de -daha da önemlisi- yeni teknolojinin geliştirilmesi için finansı arttırma becerileri. Tezin başka bir anahtar kısmı da teknolojinin hızının artmasının yanı sıra, tarım, üretim ve hizmet sunumunda, yeni ürünlerde ve yeni süreçlerde pek çok teknolojik yeniliğin sermaye maliyetinde de artış gerçekleşmesi. Bütün bunlarda göreli işgücü girdisi düşerken, sermaye girdisi yükseldi. Maliyetlerdeki bu artış, rekabete dayanma oyununun kuralları gereği, ortaya konan parayı da arttırdı. Yarışa daha büyük pazarlar için uğraşan diğer şirketlerden de baksak, başarımından sorumlu oldukları ekonominin, diğer ekonomilerden gelen 'zenginlik yaratma' yarışında ayakta kalmasını sağlamaya çalışan hükümetlere de baksak bu böyle. Bundan dolayı, hükümetlerin, Uluslararası şirketlerin geçmişteki ve gelecekteki yatırımlarından, masrafın büyük kısmını kendisi yapmadan yararlanabildiği sürece, bu tür birleşmeleri güçlendirecek geçerli sebepleri vardır.

Ancak teknolojik değişimin yol açtığı maliyet artışları sadece Uluslararası şirketlere ev sahipliği yapan devletlerin değişen politikalarını açıkladığı için değil başka bir temel sebep yüzünden de önemli. Bunun dünya sisteminin değişimiyle ilişki var. Üretim yapısındaki yeni teknolojinin maliyeti uluslararası ekonomi-politik'te paranın önemini arttırdı. Birkaç dikkate değer istisna dışında uluslararası ilişkiler camiasının kredi yaratmanın ve küresel finansal yapıdaki değişimin politik tarafını büyük oranda göz ardı ettiğini söylemem abartı olmaz.[1] Uluslararası ilişkiler ya da hatta uluslararası ekonomi-politik kuramsallaştırmalarında mali yapıdan -ulusal para birimlerinin döviz ilişkilerine hakim olan uluslararası parasal düzenden ayrı olarak- pek bahsedilmiyor. Özetle, ilk olarak piyasa ekonomisi tarafından yaratılan kredinin hacmi ve özelliklerindeki bazı temel değişimler, ikinci olarak son yıllarda yaratılan bu krediyi belirleyen eklenmiş hareketlilik olmadan, yeni teknolojilerin yatırım maliyetlerindeki artış konusu tamamen kapatılamaz. Sermayenin teknolojik yenilik ya da diğer etmenlerin finansını sağlaması da uluslararası ekonomi-politik'te, yatırımcılar çok daha sermaye-yoğun üretim süreçleri tarafından, üretilen çok daha gelişmiş ürünleri üretmeyi talep etmesi kadar önemli.

Bu arz-talep değişimlerinin varoluş ve etkinlik alanı piyasadır. Ayrıca uluslararası ilişkilerle ilgili olan bir çok metin, piyasaları göz ardı ediyor, devletler arası ilişkileri değil. Uluslararası ilişkiler de hükümetler ve onların ulusal para birimi arasındaki parasal ilişkilerin üzerinde daha fazla duruyor. Dünya ekonomisinde kredi yaratan ve pazarlayan kurumlara ilgi gösterildiği sürece, döviz kurlarında yol açtıkları artan değişkenliği belirleyici olmaya devam edecekler veya gelirlerle harcama ya da ihracat kazanımlarıyla ithalat faturaları arasındaki uçurum da artacak.

Fakat iş, uluslararası ekonomi-politik'teki değişimi açıklayacak daha iyi kuramlar geliştirmeye geldiğinde, uzun dönemde daha önemli olan; uluslararası finansın arz yönü; şirketlerin talep yönü; ve devletlerin yurtiçi ve yurtdışında, bankacılığın ve finansal piyasanın düzenleyicisi ve kredi alıp veren olması arasındaki üç-yollu bağlantının da ihmal edilmesi. Bu üçünü de açıklayan kuramlar var ama birbirleriyle karşılıklı bağlantılarını açıklayan birleştirici bir kuram yok.

Sosyal bilimciler tarafından genelde birbirinden ayrı olarak ele alınan, politik ve ekonomik değişimle ilişkili bu kuramların, birbirileriyle bağlantılarını kurmaktaki başarısızlığın bilinmesi, bu yazının oluşmasında çok etkili oldu. Küresel ekonomi-politik'teki dağılan otorite olgusu, araştırmamı ister istemez taslak halinde ve eksik bıraktı. Yine de hem sosyal bilimlerdeki kuramsal boşluklara hem de devlet dışı otorite uygulamalarının artmasına yönelik ampirik kanıtlara dikkat çekerek, kuramsal ve ampirik seviyede geliştirilebilecek ileri aşama çalışmalara ilham vermesini umuyorum.

Politika, İktidar ve Meşruiyet

Burada, tezin altında yatan üç önerme var. Her biri ekonominin, sosyal, siyasal bilimlerin ve uluslararası ilişkilerin geleneksel varsayımlarıyla doğrudan ilişkili ve aslında onlara karşı. İlk önerme politikanın toplumsal bir etkinlik olması, politikacılarla ve onların memurlarıyla sınırlı olmaması. İkincisi, sonuçlar üzerinde söz sahibi olanların, kişilerden bağımsız piyasalar ve çoğu zaman bunun farkında olmayan, piyasalarda alıp satan ve anlaşma yapan kişiler olması. Üçüncüsü, toplumda ve ekonomik meselelerdeki otorite sahiplerinin, yasal yürütücüsü devletler değil, kurumlar olması ve bunun açıkça onaylanması.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru uluslararası ekonomi-politik'te yasal otorite örüntüleriyle ilgili üç genel önerme gelişmektedir. Birincisi, bağımsız oldukları ileri sürülen devletlerin toplumda ve ekonomide sahip oldukları otoriteler arasındaki asimetrinin büyümesi. Uluslararası ilişkilerde Thukydides'ten beri her zaman küçük devletlerle büyük güçler arasındaki, her birinin başkalarına davranış biçimi ve kendilerine diğer devletlerde ilişkiye girme seçenekleri konusundaki fark kabul edilmiştir. Her bir devletin kendi sınırları içinde sahip oldukları sosyal ve ekonomik ilişkiler denetiminin özelliklerinde ve etkisinde belirli bir tek biçimliliğin olduğunu varsayan bir

eğilim olmuştur. Ulusal bağımsızlığın nitelikleri, başka bir deyişle, otomatik olarak her devlete dengi ülkeler tarafından hazırlanan düzenlemeyle belirlenmiştir. Artık bu varsayımın sürdürülemeyeceğini iddia ediyorum. BM Genel Toplantısı'nda ABD'nin Sovyetler Birliği için iki oy vermesi -biri Ukrayna 'bağımsız' devleti, diğeri Beyaz Rusya için- 1945'te istisnai bir kural dışılık olarak görülüyorken, bugün neredeyse üzerine yorum bile yapılmıyor. Küçük adalar devleti Vanuatu ve San Marino Cumhuriyeti Birleşmiş milletle üyeliğine kabul edildiler. Ancak kimse onların 'bağımsızlık'larının kabul edilmesinin kibar bir oyundan fazlası olduğuna inanmıyor. BM'de yerleşik koltuk sahiplerinin, uluslararası toplumun daha küçük ve daha fakir olanlarla arasındaki tek farkın kademe olduğu sanılıyor.

İkinci önerme ise büyük-küçük, güçlü-zayıf, bütün devletlerin hükümetlerinin otoriteleri, teknolojik ve mali değişim ile ulusal ekonomilerin tek bir küresel piyasa ekonomisine eklemlenmeleri sonucunda sarsılması. Ulusal ekonomiyi yönetme, istihdamı sağlama ve ekonomik büyümeyi sürdürme, diğer devletlerle ödemeler arasındaki dengesizliği giderme, kar payını ve döviz kurunu denetlemedeki başarısızlıklar, teknolojik yetersizlik, ahlaksızlık ya da politik becerisizlik meselesi değil. Bu, direkt olarak ne onların suçu ne de başkalarının. Bu başarısızlıklardan hiçbiri için diğer ülkeler ya da diğer hükümetler suçlanamaz. Onlar sadece piyasa ekonomisinin kurbanları.

Üçüncü önerme ikincisini tamamlıyor. Piyasa ekonomisi içinde olan devletin bazı temel sorumlulukları, iki yüzyıl önce kapsamlı bir biçimde Adam Smith tarafından tanınmış, tanımlanmış ve tartışılmış olan sorumluluklar artık hiç kimse tarafından yeterli biçimde yerine getirilmiyor. Uluslararası ekonomi-politik'in tam ortasında hükümetler arası kurumlarla ya da kamu yararında liderlik yapan egemen bir güç tarafından yeteri kadar doldurulmayan bir boşluk var. Kendi kaderi üzerinde denetime sahip olan devletlerle böyle bir denetim uygulamaktan aciz olanların oluşturduğu kutupların toplamı sıfır etmiyor. Birisinin kaybettiğini diğerleri kazanmıyor. Otoritenin ulusal hükümetlerin dışına doğru yayılması sonucunda, geride koca bir otoritesizlik, bir başka deyişle yönetişimsizlik gediği oluştu.

***Çeviren**: Cemil Boyraz*

Notlar

[1] Dikkate değer istisnalar şunlar: Veseth 1990; Wachtel 1986; Freiden 1987; Moffitt 1984; Calleo 1982. Kindleberger, Cipolla, Feis ve de Cecco ve daha güncel olan Cain ve Hopkin gibi iktisat tarihçilerine; Volcker ve Gyoten gibi avukatlara ve Fred Hirsch ve Yoichi Funabashi gibi gazetecilere çok şey borçlu olduğumuzu da eklemeliyim.

Kaynaklar

Calleo, D. (1982) *The Imperious Economy*. Cambridge, Mass.: Harward University Press.

Frieden Jeffry (1987) *Banking on the World: The Politics of American International Finance*. New York: Harper and Row.

Moffitt, M. (1984) *The World's Money: International Banking from Bretton Woods to the Brink of Insolvency*. London: Joseph

Rizopoulos, N. (ed.) (1990) *Sea-Changes: American Foreign Policy in a World Transformed*. New York: Council on Foreign Relations.

Stopford, John and Strange, Susan (1991) *Sterling and British Policy: A Political Study of an International Currency in Decline*. Oxford: Oxford University Press.

Veseth, Michael (1990) *Mountains of Debt: Crisis and Change in Renaissance Florence, Victorian Britain and Post-war America*. Oxford: Oxford University Press.

Wachtel, Howard (1986) *The Money Mandarins: The Making of a New Supranational Economic Order*. New York: Pantheon Books.

12
KÜRESELLEŞME ULUS-DEVLETİN YÜKSELİŞİNE SON MU VERDİ?

Michael Mann

Giriş

Toplumsal bilimler, yeni bir toplum yapısının ortaya çıktığını savunan ateşli bilim taraftarlarıyla dolu gibi görünüyor.
[...]

Fakat gerçekten öyle mi[...]? Bunun gerçekliğini savunmak için bir takım ateşli taraftar grupları, dört ana sav öne sürmekte.

1) Şimdilerde küreselleşmiş, ulus-ötesi, sanayileşme sonrası, bilişimci, tüketimci, neoliberal ve yeniden kurumsallaşmış olan kapitalist düzen, ulus-devlet'lerin makroekonomik planlamasını, ortak refah düzeyi durumunu, vatandaşların ortak kimlik duygusun, yani genel olarak toplumsal yaşamı hapsetmiştir.
2) Yeni 'küresel sınırlar', özellikle yeni bir 'risk toplumu' yaratan çevresel ve demografik tehditler Ulus-Devlet'in tek başına başa çıkabileceğinden daha geniş ve daha yıldırıcı hale gelmiştir.
3) 'Kimlik politikası' ve 'yeni toplumsal hareketler', gelişmiş teknoloji düzeyini kullanarak, çeşitli yerel ve sınır-ötesi kimliklerin ilgi çekiciliğini, geleneksel olarak ulus-devletlerin idare ettiği ulusal kimliğin aksine arttırmaktadır. Bu ve bir önceki nedenle, gerçekten küresel bir görünüm kazanan yeni bir sınır-ötesi 'sivil toplumun' canlandırıcı etkisine, barış için yapılan toplumsal hareketlere, insan haklarına ve çevresel ve toplumsal reformlara tanık olmaktayız.
4) Nükleerleşme sonrası durum, devletlerin egemenliğini ve sert jeopolitikaları sarsmaktadır, çünkü kitlesel seferberlik savaşı, modern devletin genişlemesinin temeli olduğu düşüncesi artık akıldışıdır. [...]

Böylece bu makalenin ampirik yanı yukarıda belirtilen ulus-devlet kavramının bu dört zayıflığının doğru olup olmadığını inceleyecektir. Aynı zamanda bu dört zayıflık, siyasi güç ilişkilerini önemsiz kıldığı için, bu ampirik bakış, iki tane alternatif sav öne sürecektir.

A) Yerel, siyasi ve iktisadi devlet kurumları (ekonomik, ideolojik ve askeri kurumlar), toplumsal var oluş için gerekli koşulları sağladıkları için, hala geçici olarak etkindirler(bkz. Mann 1986). Bu nedenle bunlar, başka toplumsal güç kaynaklarının hakiki sonucu olamaz.

B) Devletler kendi aralarında oldukça farklı bir şekilde yapılandıkları için, birinci savın doğru olduğu durumda, bu farklılıklar toplumsal yaşamın başka alanlarında farklılıklara yol açacaktır. Avrupa devletleri bile büyüklük, güç, coğrafya ve merkezilik düzeyi ile farklılaşırlar. Dünyada bu farklılıklar,

demokrasi seviyesi, gelişim düzeyi, altyapısal güç, jeopolitik güç, ulusal borçluluk vb. ışığında dramatik bir şekilde artmakta ve aynı zamanda çok farklı yöresel yapılanma göstermektedirler. Çevresel sınırlar, 'kültürel postmodernlik' ve silahsızlanma gibi kavramlarla desteklendiğinde, çağdaş kapitalizm bu farklılıkları geçersiz kılıp, tüm ülkelerde aynı etkileri yaratabilir mi? Ya da bu farklılıklar bu güçler arasında farklılaşmalara yol açıp, küreselleşmeyi sınırlar mı?

Sadece en aşırı taraftarlar bu alternatif karşı-tezlerin geçerliliğini, başka bir deyişle, bazı ekonomik, ideolojik, askeri ve siyasi kaynakları elinde bulunduran ulus-devlet kavramının ayakta durabileceğini tümüyle reddedecektir. Amaç göreceli nedensellik dereceleri oluşturmaktır: Ulus-devlet kavramı hangi sınırlarda dönüşüme uğruyor, hangi sınırlarda küçülüyor veya -belki de- büyüyor?

Fakat böyle bir oluşum için bir kaç kavramsal ayırım yapmamız da gerekir. Günümüz dünyasında kabaca toplumsal etkileşimin beş küresel şebekesinden bahsedebiliriz:

1. *Yerel* şebekeler; şu anki amaçlar doğrultusunda sadece ulusal (ulus içi) etkileşim şebekeleri demektir;
2. *Ulusal* şebekeler; ulus-devlet tarafından yapılandırılmış ve veya (daha doğal olarak) bağlanmış şebekeler;
3. *Uluslararası* şebekeler; yani ulusal olarak adlandırılan şebekeler arası ilişkilerin yürüdüğü şebekeler. Açıktır ki bunlar, savaşa, barışa ve ittifaklara dayanan devletlerarası 'katı jeopolitik' anlayışı barındırırlar. Fakat aynı zamanda yine bazı devletlerarası ilişkilerde yani daha barışçıl konulardaki -örneğin hava kirliliği, ulaşım ilişkileri, vergi antlaşmaları- görüşmelerde' esnek jeopolitik' anlayışı içerirler. Ve şebekeler arasında daha ulusal konuları da örneğin futbol takımları veya çok büyük ulusal kuruluşlarla ilgili konuları da içerirler.
4. *Ulus-ötesi* şebekeler; ulusal sınırlardan, onlardan etkilenmeden geçerler. Bu şebekeler yaygın olarak görülmeyebilir, bir nevi iki ülke arasında organize edilmiş dini bir mezhep gibi olabilirler. Fakat aynı zamanda kıtasal veya dünya çapında da olabilirler. Çağdaş toplum hakkındaki birçok ulus-ötesi tartışma 'makro bölgesel' bir altyapıya dayanır. Örneğin en ayırt edici sıklıkta gördüğümüz, günümüz toplumsal organizasyon biçimleri olarak; Liberal/Anglo-Sakson, İskandinav Sosyal Demokrat ya da Hıristiyan Demokrat Birlikler.
5. *Küresel* şebekeler; bütün dünyayı çevreler ya da daha gerçekçi olmak gerekirse neredeyse hepsini içine alır. Fakat genel şebekelerle, küreselin içinde olup ancak özel alana dair şebekeleri birbirinden ayrı tutmamız gerekir. Feminist hareket neredeyse tüm ülkelere yayılabilir, fakat bu yayılmalar genelde küçük grupları etkiler. Katolik Kilisesi'nin tüm ülkelerde değişken de olsa bir hâkimiyeti vardır fakat bu hakimiyet Asya'da çok ufak çaplıyken Latin Amerika'da neredeyse ulusal bir düzeydedir. Evrensel küresel şebekeler, kapitalizm taraftarları tarafın-

dan adlandırıldığı biçimiyle, ekonomik ve toplumsal yaşama dünyanın her yerinde eşit oranda nüfuz etmiştir. Bu bağlamda küresel şebekeler tek bir evrensel şebeke ile oluşabilecekleri gibi bağımsız birkaç bölünmüş şebekenin bir araya gelmesiyle de oluşabilirler.

Son birkaç küçük çaplı, yerel etkileşimli şebekelerin mevcudiyetleri giderek düşerken, ulusal, uluslararası ve ulus-ötesi şebekeler, insanların hayatını daha derinden etkileyecek biçimde yaygın hale geldiler. Gerçektende küresel şebekeler, görece yakın geçmişte ortaya çıkmıştır. Dikkat edilmelidir ki, birçok sözü edilen ateşli yandaşın nitelendirdiği gibi küresel ve ulus-ötesi şebekeler ne aynıdırlar ne de aynı ekonomik tabiata sahiptirler. Küresel şebekeler, duruma göre jeopolitikalar [...] ya da ideolojik akımlar tarafından oluşabilecekleri gibi din, sosyalizm, feminizm neo-liberalizm ya da hepsini içinde barındıran yeni ulus-ötesi sivil topluluklardır

Ulusal ve uluslararası şebekeler ulus-devlet kavramının hükmü altında olduğundan dolayı, bu kavramın geleceği şu iki sorunun cevabına bağlıdır: Ulusal ve uluslararası şebekelerin toplumsal önemi, yerel ve ulus-ötesi şebekelerin bütünleşmesine, görece olarak düşüş içinde midir? Küresel şebekelerin ortaya çıkışında, ulusal/uluslararası şebekelerin katkısı yerel/ulus-ötesi şebekelere oranla nedir?

Kuzeyin 'Ilımlı Ulus-Devleti'

Dünyadaki en bilinen ve en egemen devlet düzeniyle başlayalım. 'Batıda' ya da daha kesin bir ifadeyle, Batı Avrupa'nın kuzeybatısında ve bu kesimin sömürgelerinde, belirli bölgeler ve bu bölgeler üzerinde ikamet eden 'insanlar' veya 'ulus' üzerinde resmi siyasi otorite olduğunu deklare eden bir devlet vardır. İşte biz Ulus-Devlet derken bunu kastediyoruz.

Bu tür devlet yapılarının düzenleyici güçleri birkaç yüzyıl boyunca yayıldı. İlk önce ortaçağın sonlarına doğru makul bir hızla hukuki düzenlemeyi ve askeri gücü tekellerine aldılar. Daha sonra, on sekizinci yüzyılda ve özellikle on dokuzuncu yüzyılda haberleşme altyapılarını ve yoksullar üzerinde temel kontrolü bütünlükle finanse ettiler. Yirminci yüzyılda, refah devletleri, makroekonomik planlama ve bütünleşik milliyetçiliğin hareketlenmesine şahit oldu. Bu süreçte daha birçok devlet varlığını, 'halk' terimi bakımından değişen sivil, toplumsal ve siyasi vatandaşlık dereceleriyle kimi 'temsili' olarak -liberal demokrasi-, kimi ise organik olarak somutlaşarak -otoriter rejimler- meşrulaştırdı. Böylece bir dereceye kadar kuzeybatılılar, ulusal etkileşim şebekelerine 'hapsoldular' ve ulus-devletler arasındaki uluslararası ilişkilere eklemlendiler.

[...]

1945'den beri ulus-devlet kavramı neredeyse geri kalan tüm 'kuzeye', yani tüm Avrupa kıtası ve Doğu ve Güney Asya'ya nüfuz etti. Aynı zamanda 'güney' de tüm ülkelerin 'Birleşmiş Milletler' çatısı altında girmesiyle bundan nasibini aldı. Ulus-Devlet kavramı tüm dünyada egemen olacak gibi gözükebilir. Bazı 'kısıtlı' yönlerden egemende. Sadece birkaç devlet, hukuki altyapı-

larını 'ulus' kavramına dayandırmakta veya bölgesel sınırlanma olmadan ya da yerel tekellerin zorlaması olmadan idare edilmekte. Hemen tüm devletler temel nüfus kontrolü, sağlık ve eğitim odaklı politikalar yürütmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı çağdaş devletleri 'Ulus-Devlet' olarak niteleyeceğim. Aslında birçoğunun bölgeleri ve sınırları üzerinde sınırlı kontrolleri vardır ve ulusu temsil ettikleri iddiası genelde yanıltıcıdır. Dünyanın büyük bir kesimi için *gerçek* Ulus-Devlet, gelecek için, şu andaki gerçeklikten daha arzulanır durumda. Ulus-Devlet'in yükselişi küresel fakat tutarlı ve çok düzensiz olmuştur. 'Kuzey'e egemen olan, tutarlı olarak nitelendirilebilecek bir Ulus-Devlet, kendi genişlemesinin bir parçası olmuştur ve dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun arzuladığı geleceği temsil etmektedir. Şimdi bütün bunlar tehdit altında mıdır?

Kapitalist Tehdit

Coşkulu taraftarları, kapitalizmin birçok dönüşümünü gerçekçi bir şekilde tanımladılar. Burada kapitalizmin 'bilişimsel' ve 'sanayileşme sonrası' teknolojiyi, dünyanın bütününe yayılmada ve toplumsal yaşama iyice nüfuz etmede kullanmasından bahsetmeye gerek yok. Fakat bu tehdit Ulus-Devlet kavramı için ne kadar büyük bir tehdittir? Ne kadar 'küresel' ve/veya 'çokuluslu'dur?

Coğrafik bir bakış açısıyla kapitalizm şu anda az çok küreseldir. İki tane büyük ve önemli jeopolitik olay kapitalizmin bu yayılımına izin vermiştir. İlk olarak, sömürgesizleşme dünya ekonomisinin büyük ölçüde, imparatorluklara ayrılma durumunu ortadan kaldırdı. İkinci olarak, Sovyet mutlak egemenliğinin çöküşü, Avrasya'nın büyük bir bölümünü kapitalizmin yayılımına karşı savunmasız bıraktı. Sadece İran, Çin ve bir avuç, daha küçük komünist ülke, kısmi blokajlar uygulamakta ve bunlar azalmakta veya yakın bir gelecekte azalmaya başlaması beklenmektedir. Çin, farklı mülkiyet biçimlerini -örneğin bir kısım kamu mülkiyeti ile özel mülkiyeti karıştırmak- denetim altında tutmakta ve azalmakta da olsa hala dünya üzerinde belli bölgelerde geçinim ekonomileri vardır. Bununla birlikte kapitalist mal değiş-tokuş açık bir şekilde egemendir. Kapitalizm, karşısında kayda değer bir rakip olmadan küresel olma yolunda ilerliyor. Bu 1940'da hatta 1980'de de böyleydi. Açıktır ki bu oldukça büyük, geniş çaplı bir dönüşümdür.

Fakat bu kavramın küresel şebekeleri basitçe evrensel olacak kadar 'katıksız' mı, yoksa toplumsal yapılanmanın daha başka çıkarcı ilkeleri bu kavramın oluşturulmasında rol oynuyor mu? Bir ekonomi küresel olabilir fakat bu, ulusal ve uluslararası etkileşim şebekeleri yardımıyla sağlanır.

Birçok 'çokuluslu' ekonomik ilişki küresel bütünleşme ile bir tutulamaz. Kapitalist aktivitelerin büyük bir bölümü küresel olmaktan öte 'üç-yönlü' bir seyir izlemekte, yani 'kuzey'in gelişmiş üç bölgesinde, Avrupa, Kuzey Amerika ve Doğu Asya'da yoğunlaşmıştır. Dünya ticaret hacminin %85'i, ileri düzey sektörlerin -örneğin elektronik sektörü- üretiminin %90'ından daha fazlası bu bölgelerde gerçekleşmektedir ve tabiki en büyük 100 uluslararası şir-

ketinin -bankalar dahil- merkezleri bu bölgelerdedir. Bu, kapitalizmin küresel olmadığı anlamına gelmez. Sadece kuzeyin zengin, güneyin fakir olduğunu ve iki tarafın birbirine küresel etkileşim şebekeleriyle kenetlenmiş olduğunu gösterir. Fakat bu durum, kapitalizmin, jeo-ekonomik bir düzende, gelişmiş ulus-devletlerin ekonomilerinin eliyle egemen olduğuna da işaret eder. Küresel düzen, katmanlaşma yoluyla ulus-devletleri gruplaşmasını sağlar. Bir diğer sonuç, kuzeyin vatandaşlarının korumasıdır: yani niteliksiz bir işçinin iyi eğitim alamamış bir çocuğu, Britanya veya Birleşik Devletler'de, Brezilya veya Hindistan'daki eşdeğerlerinden çok daha rahat yaşayacaklardır. Gerçektende bütün bu ulus-devletler arasındaki açık giderek büyüyor, yine de kuzey ülkelerin vatandaşların ayrıcalıklarının kaldırılabileceği düşünülemez. Bu aynı, istikrarlı ve kârlı kapitalizmin kıyas edilemeyeceği gibi toplumsal bir karışıklığa yol açardı.

Küresel ekonomi aynı zamanda, G7, GATT, Dünya Bankası veya IMF gibi kuruluşlarda egemen olan, gevşek ve açık bir şekilde 'yumuşak' uluslararası düzenlemelere tabidir. Bu kuruluşlar da kuzey ülkeleri tarafından yönetilirler. Bunlardan bazıları neredeyse bitmeyecek gibi gözüken ticaretin serbestleşmesi müzakerelerinde yer alırlar ve bu müzakereler, hükümetler gümrük tarifesi olmayan bir kısım ticaret engellerini yükselttikçe uzayacak gibidirler. Şu anda serbest küresel ticaret kavramı söz konusu değilse bile, bu kavrama bir adım yaklaşıyor olabiliriz ve bu görüş ideolojik açıdan şu anda egemendir. Fakat acaba bu da serbest ticaret ile aşırı korumacılık kutupları arasındaki orta noktada bir tarihsel salınım olabilir mi? Bu sorunun cevabı, bu yazıda tartışılan başka eğilimlerin nasıl çözümleneceğine bağlıdır.

Öyleyse şu anda ve muhtemelen yakın gelecekte, hızla küreselleşen bir ekonomi, sadece çokuluslu etkileşim şebekelerince vasıflandırılmış değildir. 'Küresel'i oluşturan etmenler yerel, ulusal, uluslararası -önermelerimde çoğu kez, kuzey üç-yönlülük olarak ifade edildi- ve çokuluslu bileşenlerinden oluşan bir karışımıdır. *Ulus-ötesi* sermaye dünyayı tek başına yönetmez.

Zamanla bu ulusal ve uluslararası yapılanma düşüşe geçebilir. Kuzeyin dünya ekonomisi üzerindeki hakimiyeti, göreli üstünlük kavramı nedeniyle yok olabilir. Yüksek teknoloji aktivitelerinden öte, birçok üretken girişim, güneyin düşük maliyeti nedeniyle, güneye daha fazla küreselleşme üreterek göçebilir, tabi bunun mevcut eşitsizliği ortadan kaldıracağı söylenemeyebilir. Fakat şu ana kadar göç, 'ulus-ötesi' bir mantıkla (rastlantısal bir hareket?) değil, başka dört ilke ile meydana gelmiştir; önemli ve kullanışlı doğal kaynakların sahipliği, coğrafi yakınlık (komşu ülkeler), jeopolitik ittifaklar (dost ülkeler) ve devlet ve sivil toplum istikrarı (ülkelerin öngörülebilirliği). İlk ilke dünyada seyrek rastlanan bir faktör olsa da diğer üç faktör genellikle birbirleriyle bağlantılıdırlar. Kuzey ekonomilerinin tarihsel gelişimi, görece daha geniş bölgesel özelliklerden kaynaklanmaktadır ki bundan komşu devletler ve toplumlar da yararlanmıştır. Bu nedenle genişleme, Kore ve Meksika gibi ülkelere nazaran birçok Afrika ülkesinden görece daha fazla gelişmiş komşu ülke ve toplumlara doğru olmuştur. O zaman gelişim, bu devletlerin çekirdek

bölgelerinden yayılma yoluyla, sivil toplumlarının tümünün gelişmesine ve bunların ulus-devlet haline gelmesine yardımcı olmaktadır. Bundan dolayı kuzeyin genişlemesi ve tabi küreselleşme, ondan yararlanan ulus-devletlere bağlı olup, yeri geldiğinde onu desteklemiştir. Bu tür bir küreselleşme, ulusal etkileşim şebekelerini desteklemektedir.

Finans sermayesi, sanayi sermayesinden daha çokuluslu gibi görünse de ulus-devletler için olan kısıtlamaları, taraftarları tarafından önemle vurgulanmıştır. Hareketliliği ve hızı, devletlerin mali kaynaklarını gölgede bırakan ve savaş sonrası devlet şeklinin üç tane özelliğinden ikisini -faiz oranlarını ve (vergilendirmenin az etkilenmesiyle) para biriminin değerlenmesini- kısıtlayan finansal hareketlere neden olur. Yine de genel olarak bunun önemini kabul etmek iki nedenden dolayı zordur. İlk olarak, rakamlar, güç dengeleri ve güç ilişkileri hakkında gerçek bir kesinlik göstermemektedir. Para birimleri, hisseler, ön sözleşmeler vs. bir gün içinde birçok kez el değiştirdiği için, finansal akımların kağıt üstündeki değeri, gerçek değerinin üstüne çıkmakta ve büyümeye devam etmektedir. Fakat iktidar bunun gibi kolayca değerlendirilebilecek bir yekun değildir. Değiş tokuşu yapılan şey, hammaddelere, üretilen mallara ve artan bir şekilde hizmetlere, mekan sabitliği olan her şeye ve bu bağlamda bir dereceye kadar ulusal kimliğe karşı mülkiyet haklarıdır.

İkinci olarak, kuzeybatıdaki makroekonomik planlamanın ne kadar etkili olduğu açık değildir. Muazzam büyüme oluşurken ve hükümetlerin kullanabilecekleri fazlaları varolduğu sırada etkin görünmekteydi. Seçici teşvikler genellikle fiziksel kontrollerden daha etkin olmasına rağmen, birçoğu ılımlı müdahalelerde bulunuyordu. Fakat daha sonra sadece Keynes'ci ekonomi değil, genel olarak alışılagelmiş ekonomi teorisinin başarısızlığına tanık olduk. Günümüz iktisatçıları, yirminci yüzyıldaki büyük ekonomik patlamaları veya buhranları, en azından dünya savaşları gibi büyük dünya olaylarına bağlı olmayanları açıklayamadıklarını kabul ediyorlar. Makroekonomik planlama, bazı soyut kavramların, teknik araçların (kapsayıcı, daha temel, ulusal sebeplerden) ve politikaların (risklere bağlı olduğu durumlarda) şüpheli çıkarımlarına dayanan, ideolojik bir yaklaşım olarak algılanıyordu. Hala da böyle bir karışımı barındırmaktadır fakat önem ve vurgu açısından değişikliğe uğramıştır. İdeolojik hak iddiaları ve harcamaların genişlemesi elbette reddedildi. Bu nedenle daha esnek ve mali açıdan daha temkinli ulusal/uluslararası yani üç yönlü makroekonomik politikalar gözlemleyebiliriz. G7 ve GATT yönetmeliklerinin ortaya çıkması ve adım adım gerçekleşen ticari serbestleşme anlaşmaları; ulusallaştırma ve doğrudan devlet yatırımlarından yerine, MITI biçimi (fazla müdahaleci, Japonya Ticaret ve Endüstri Bakanlığı) dayanışma ve imtiyaz programları; merkez bankaları yerine partizanlık; piyasalara yön vermek yerine onları denetim altına alma, tekele alma gibi aktivitelerin azalması; ve en önemlisi, vergi artırmama maskesi altında mükemmel ekonomik teori iddiası bu duruma örnek teşkil edebilir.

Bu tür güç, otorite kısıtlanmalarının nedenleri de kolay açıklanamayan cinstendir.

[. . .]

Ulusal ekonomiler, başarı ve refah düzeylerine, bütünlüklerine ve güçlerine bakıldığında dikkate değer bir şekilde birbirlerinden ayrılırlar. Kuzeyin üç ana bölgesini ele alalım. Kuzey Amerika süpergüç ABD tarafından egemenlik altına alınmıştır. Bu durum, eşsiz savaş kuvveti ve görece daha zayıf olan toplumsal güvenlik sistemi nedeniyle alışılmışın dışında bir durumdur. Diğer birçok devlette; ceza hukuku, eğitim ve birçok refah programı gibi belirli bir merkezden yürütülen devlet aktiviteleri, ABD'de elli yerel 'eyalet' hükümetinin görevidir. Tarım, askeri sanayi ve sağlık hizmetleri, federal hükümet tarafından ele alınır ve bu kurum tarafından planlanır. Bunlar, her ne kadar şu anki plan yirmi yılda askeri gücü yaklaşık 1/4 oranında azaltmak olsa da böyle devam edeceğe benziyor. Diğer birçok sanayinin, örneğin bayındırlık ve inşaat sektörünün 'devletle' ve yerel hükümetlerle yakın ilişkisi vardır. Federal yasama, işgücü ve tekeller söz konusu olduğunda, özellikle sendika ve bankalara sınırlamalar getirmek suretiyle, geleneksel olarak sıkı bir politika izler. Fakat hükümetin herhangi bir kademesinde makroekonomik planlama çok seyrek görülmektedir. Birincil 'planlama' yetkisi (faiz oranları üzerinde) birçok yönden hükümetten bağımsız olan ABD Merkez Bankası'na aittir. Amerika'nın devlet bünyesinde, ciddi bir sanayi politikası yoktur; sanayi politikalarının oluşturulma ve uygulanma kısmı otomatik olarak, Amerikan ekonomisinin savaş sonrası otoriteleri olan büyük tüzel kişilerine, yani büyük anonim ortaklıklara bırakılmıştır. Tüm bunların sebebi, Amerikan anayasasının koruduğu güçlerin radikal bir biçimde ayrılması olarak gösterilebilir. Düzenli bir ekonomi politikası, bir başkan ve bakanlar kurulu, iki meclis bir Anayasa Mahkemesi ve 'elli eyalet hükümeti' tarafından -özellikle farklı siyasal partilere aitseler- kolayca yönetilemez. Bu sebepten dolayı Amerikan hükümet güçlerinin zayıfladığını, hiçbir zaman sıkça uygulamada görülmediği için bilmek oldukça zordur.

Doğu Asya şu anda bir ulus-devlet tarafından ki Japonya askeri bakımdan bir süpergüç değildir, hakim olunmuş durumda. Japonya'nın ekonomi politiği, devlet ve kapitalist tüzel kişiler ve daha bağımlı da olsa sendikalar arasındaki kuvvetli uyum göz önüne alındığında hem Kuzey Amerika'nınkinden hem de Avrupa'nınkinden ayrılmaktadır. Böyle bir ulusal/milli uyum, farklı şekillerde Doğu Asya'daki küçük ekonomilere yayılmıştır. Bunlar arasında, temel veya ihracat sektörleri için belli vergi oranlarına veya şartlı sübvansiyonlara endeksli aktif sanayi politikaları, yenilikler için risk azaltma ve teknoloji düzeyini arttırmak için hükümetin uluslararası firmalarla olan uyumu sayılabilir (Weiss 1995). Bu ülkelerde aynı zamanda siyasi istikrar ve gelişmiş ve aynı zamanda istikrarlı, kültürlü ve dürüst bir sivil (yani 'ulusal') toplum yapısı vardır. Doğu Asya, kapitalist dönüşüm ve ulus-devlet kavramlarının değişik kombinasyonlarını sunmaktadır.

Bu üç bölgeden sadece Avrupa önemli düzeyde siyasal dönüşümü yaşadı.

[...]

Bunun esas nedenleri, kıtada üçüncü bir dünya savaşını önlemek maksadıyla, daha doğrusu Almanya'yı barışçıl bir ulus-devlet düzenine oturtmak maksadıyla ele alınmış coğrafi ve askeri nedenlerdir. ABD'nin bunu teşvik etmesi için özellikle coğrafi nedenleri vardı. Bu nedenle kapitalist dönüşümün büyük bir bölümü gerçekleşmeden önce 'Altı' (AET olarak kurulan, Federal Almanya, İtalya, Hollanda, Lüksemburg, Belçika ve Fransa'ın bulunduğu ilk birlik- y.n.) ve 'Dokuz' (İlk kurucu üyelere 1973'de İngiltere, İrlanda, Danimarka katıldı- y.n) bir araya getirildi. Fakat bu birleşme için seçilen mekanizmalar ekonomikti ve bu dönüşüm nedeniyle yoğunlaştırıldılar. Bu nedenle de Avrupa ekonomisi gerçekten çokuluslu hale geldi.

Yine de Avrupa Birliği, ulus-devletler arasında, uluslararası etkileşim şebekesi niteliğinde bir birliktir. Benelux (Belçika, Hollanda, Lüksemburg- y.n) devletlerinin de yardımıyla meydana gelen, Almanya ve Fransa arasındaki coğrafi anlaşmalar bunun gelişmesinde etkili olmuştur. Diğer devletler gibi Almanya ve Fransa da epey özerklik kaybetti. Fakat ittifakları söz konusuyken birçok büyük meselede söz sahibi olurlar. Daha küçük ve ekonomik açıdan daha zayıf devletler daha çok şey kaybetmiş gibi görünebilir fakat bu devletlerin geçmişte bu 'büyük' meselelerde söz sahiplikleri kısıtlıydı. Britanya, Avrupa'nın geri kalanından tarihsel coğrafik bağımsızlığı nedeniyle, en çok kaybeden devletti. Bu küçük devletler nüfus büyüklükleri ve ekonomik güçleri oranında oy kullanır ve bakanlıklar elde ederlerdi. 'Bunlar', milletvekilleri, ulusal teknokratlar ve işadamları tarafından temsil edilen devletler ve ulusal ekonomilerdir. Gündem birincil olarak ekonomi olduğu ve katılımcılar kendi aralarında bir savaşın imkansızlığına inandıkları için, geleneksel katı jeopolitik değildir. Daha çok, sıkı uluslararası ve ulusal etkileşim şebekelerinden oluşan, 'ılımlı' jeopolitik bir yaklaşım söz konusudur.

Fakat ekonominin gittikçe çokuluslu küreselleşmeye doğru yönlendiğini, serbest ticaretin AB, NAFTA, Asya-Pasifik Konferansı ülkeleri ve diğer ticaret gruplarının GATT'ın altında bir araya gelmeleriyle büyük ölçüde başarıldığını, çokuluslu şirketlerin daha kozmopolit bir bakış açısı yakaladığını, güneyin daha yayılımcı yani daha az ulus-devlet merkezli olduğunu varsayalım. Bu, piyasaların evrensel olarak idare edildiği tek bir çokuluslu/küresel ekonomi anlamına mı gelmektedir?

Cevap hem 'evet' hem de 'hayır'dır. Durum bu olsaydı tüm mal ve hizmetlerin fiyatı büyük ve tek bir piyasada oluşacak ve kapitalist girişimler, finansmanlarını, üretimlerini ve takaslarını buna göre organize edecekti. Bir grup fanatiğin de savunduğu gibi, 'tüketimcilik' zaten egemen durumda; işletme muhasebeciliği uygulamaları daha önceden bu tür uygulamalardan yalıtılmış olan kurumlara, kamu hizmetlerine, üniversitelere sıçramış; ve sporcular bile yeteneklerini serbest ve görece bu yeni piyasada en yüksek bahsi yatırana satmaktadırlar. Tanım itibariyle bu 'mal kalemleri' genişletilebilir.

Öyle olsa bile, bir kısmı ulusal ve uluslararası etkileşim şebekelerinin etkileri olmakla birlikte, bu tür piyasaların kuralları hala özelliklerini koruyor. Şu

anda daha geniş bir yelpazede mallar alınıp satılıyor olmasına rağmen, en önemlilerinin birçoğu serbest piyasalarda satılmıyor. ABD'deki en büyük üç sanayiden, savunma, sağlık ve muhtemelen yasadışı ilaç sanayilerinden hiçbirinde, önemli düzeyde çokuluslu şebekelerde boy göstermelerine rağmen mal üretimine egemen değildir. Örneğin, savunma sanayisinde devlet, teknolojik silah sistemlerinin tekelci bir müşterisidir ve diğer devletlerin -yalnız dost ülkeler!- hangilerinin müşteri olacağına kendi karar verir; yani arz pek de rekabetçi değildir;bazen arzı sadece bir üretici sağlar, bazen de maliyetin üstüne belli bir kâr yüzdesi eklenerek hesaplanır. Silahlar bir 'değişim' aracı olmaktan çok bir 'kullanım' aracıdır ve ABD bu silahlara *mutlaka* sahip olmalıdır, maliyetin ne olduğuyla ilgilenmez ve üreticinin de pazardan kaynaklanan riski yoktur.

Şu anda kapitalist ekonomi belirli bir şekilde küresel olmasına rağmen, bu küreselleşme saf değildir, hem uluslararası hem de çokuluslu bir karışımdır. İlkinin potansiyel evrenselleşmesinin önü, ulus-devletlerin menfaatleri ve aynı zamanda insanların toplumsal alışkanlıklarının getirdiği menfaatlerce kesilmiştir.

Çevresel Sınırlar, Yeni Toplumsal Hareketler ve Yeni Ulus Aşırı Sivil Toplum

Nüfus artışı, toprak ve bitki erozyonu, su kıtlığı, hava kirliliği ve iklim değişiklikleri ile, biyolojik, kimyasal ve gelecekte nükleer savaş tehdidi olan ikinci tür bir küreselleşme ile karşılaşırız. Gerçekten de -içinde bulunduğumuz tek toplum yapısı bu olmasa da- Beck'in 'risk toplumu'nda yaşamaktayız ve bu sadece yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonrası için söylenebilecek bir olgu. Bazılarınca bu sorunun geleneksel 'çözüm'ü güneyin gözden çıkarılması ya da yoksulların açlıktan ölmesine tahammül edilebilmektir. Fakat diğerlerince, tüm insanlık ağır bir yoksulluk ve tehlikesi altındadır. Bunlar, her ne kadar kapitalizmle çok yakından ilişkililerse de -kapitalizm şu anda ekonomik üretime egemen olan bir yapı olduğu için-, kapitalizmin getirdiği risklerle bir tutulamaz. Doğaya hükmetme, doğayı istismar etme ve bunu yapabilecek insan potansiyelinin inanılmaz yükselişi, sanayileşmeye ve modern dönemdeki diğer üretim tarzlarına atfedilebilir. Sosyalist ve de faşist devletler, köylüleri küçük üretimlerinde tahrip edici uygulamalara zorladığı için, çevreye çok daha fazla zarar verdi. Ulus-devletler, bilimsel kurumlar ve son birkaç yıla kadar, tüm modern tesisler fiilen bu tahribata katkıda bulundular. Çok yüksek hızda bir nüfus artışının, kapitalizmden başka, askeri, dini ve ataerkil gelenekler gibi sebepleri de vardır. Bu gibi riskleri ortadan kaldırmak için, ulus-devlet ve kapitalizmin bu gibi muadillerine de tepki göstermek gerekir.

Çevresel konulara olan tepki iki yönlüdür. İlk olarak, dernekler 'küresel düşün, yerel hareket et' gibi meşhur çevresel özdeyişlerin değişik türlerini somutlaştırmakla çoktan meşgul olmaya başladırlar. Bunlar genellikle yerel-çokuluslu baskı grupları ve STK'lardır. Greenpeace gibi bazı baskı grupları

resmi iken, bazılarıysa toprak araştırmacıları, kuşbilimciler, nüfusbilimciler gibi profesyonel ve bilimsel örgütler tarafından yürütülmektedir. Bu baskı grupları, doğanın bilimsel ve maddesel olarak istismar edilmesine karşı olduklarından dolayı, 'postmodern'den çok 'modern' olarak nitelendirilebilirler. En seçkinleri kuzeyde olsa da küresel yayılmaya hız vermişlerdir. Bu şebekeler en modern ve en küresel iletişim yollarını kullanmaktadır. Bazen bunları kullanarak, tüketicilerin batı Avrupa'dan başlayarak Shell'i boykota çağırması, İngiliz hükümetini küçük düşürmesi ve Brent Spar petrol platformunu, 1995'te geri çekilmeye zorlaması gibi ulusal hükümete ve uluslararası sermayeye karşı başarı sağlamaktadırlar.

Bu bir 'küresel sivil toplum mudur'? Yapısı tam olarak yeni değildir: Yirminci yüzyılın başlarında sosyalistler de ve daha az olsalar da anarşistler, pasifistler ve faşistler dünyanın büyük bir kısmını kapsayan ve o dönemin ileri sayılan matbaa, doğrudan çeviri, diktafon gibi teknolojileri kullanan, yaygın, çokuluslu şebekeler oluşturdular. Sosyalistler, çoğu başarısız olan bir devrim dalgası başlattılar. Daha idealist düşüncelerin yandaşı olanlar, yeni bir sivil toplum örgütlenmesi beklentisinin, ilerideki çapının, tarihsel benzeşimler gibi genişlemeyeceğini düşünüyorlar.

Fakat aynı zamanda hükümetler-arası şubeler yani makro-bölgesel ve kıtasal şubeler, Birleşmiş Milletler konferansları vs. de vardır. Bunların ana katılımcıları, yani eşgüdümlü politika karar mercileri, ulus-devletlerin temsilcileridirler. 'Ilımlı jeopolitik anlayış' bu alanda da yaygınlaşmaya başlamakta. Diğer ana temsilciler ise daha önceden bahsedilen ve çift yaşam süren 'uzmanlardır'. Çokuluslu profesyonel kurumlardan destek almalarına rağmen, hükümetleri küresel konuların ulusal çıkarlarla paralel olduklarına ikna etmek amacıyla, ulus-devlet kavramının bakış açısına uymak zorundadırlar. Amerikalı bir kuşbilimci Devlet Departmanı'nı, Belize'deki yardım programına, çok nadir görülen ve Belize planlamasından sorumlu şahısların daha önce duymadıkları bir kuş türünün korunması hususunda ekleme yapmaya ikna etmiştir. Daha açık olmak gerekirse, örneğin, kalkınma derneklerinde görev alan feministler, gerici diktatörlere, kadınların eğitimi için daha çok kaynak ayırmaları -ki bu doğum oranlarını düşürecektir ve bu neredeyse tüm güney hükümetlerinin birincil hedefi haline gelmiştir- için baskı uygulamaktadırlar.

Böylece, çevresel konular, biri potansiyel olarak yerel/çokuluslu sivil toplum örgütleri, öteki 'ılımlı' jeopolitik uluslararası şebeke olmak üzere iki tip etkileşim şebekesini harekete geçirmektedir. Bunlardan ilki ulus-devlet anlayışının üstüne çıkarken, ikincisi devletleri birbirlerine daha çok bağlı bir şekle getirecek şekilde koordine eder.

'Yeni toplumsal hareketler'de olanlarda da durum benzerdir. Yeni bir kimlik politikasıyla, yani cinsiyet, cinsellik, yaşam tarzı, yaş grubu, din ve kültür gibi kavramlarla ilgilenenlerin, yerlerine yerel ve çokuluslu kaynakları koyarak, ulusal kimlikleri zayıflattığı da ayrı bir tartışma konusudur. Etnik siyaset birkaç paragrafla ifade edilemeyecek kadar çok değişken bir yapı gös-

termektedir (bu yüzden bu konuyu ilgili başka bir yazıda geniş bir biçimde ele alıyor olacağım). Burada bir cümle yeterli olacaktır: Etnik siyaset, mevcut devletleri parçalara ayırabilir fakat alternatif çok uluslu ve sosyalist devletlerin çöküşü göz önünde bulundurulduğunda, bu parçalanma daha hakiki ulus-devletler yaratmaktadır. Fakat diğer kimlik politikaları temelli toplumsal hareketlerin, varolan ulus-devletleri güçlendirdiğini söylemek isterim.

Feministler, eşcinseller, kökten dinciler gibi gruplar küresel iletişim şebekelerini ve STK'ları kullanırlar ve kendi ülkelerine olduğu kadar BM'deki kuvvete de odaklanırlar. Buna rağmen, birçok karşıt görüşlü kişi kendi ulus-devletlerinden meşru ya da refah kurumları aracılıyla *daha çok* düzenleme yapmalarını; kürtajı, evlilik öncesi hamileliği ve tek ebeveyn olarak çocuk yetiştirmeyi yasaklamaları veya serbest bırakmalarını; taciz, çocukları kötüye kullanma ve tecavüz etme ve bunlar hakkında soruşturma açmak için gereken kanıtları bulmalarını; alışılmışın dışında cinsel tercihleri veya yaşam tarzı olanların haklarını savunmalarını veya kısıtlamalarını talep ediyorlar. Otoriter toplumsal düzenleme ağırlıklı olarak ulus-devlet sorumluluğuna bırakıldığı için, yani kimliklerin ortaya çıkması, ulus-devlet politikalarını eninde sonunda yeniden canlandırabilir ve bakış açısını genişletebilir. Yeni toplumsal akımlar, sınıf siyaseti tarafından durdurulmuş gibi görünüyor. Sınıf siyaseti belki de giderek azalacak, fakat milli siyasette bir değişiklik olmayacaktır.

Post-Militarizm ve Yeni Dünya Düzeni

Martin Shaw'ın da savunduğu gibi, kuzey ulus-devletlerinin en radikal değişimleri yaşadığı ve en acı dersleri aldığı kısım katı jeopolitikdir (Shaw 1997). İki büyük kuzey savaşında -daha çok dünya savaşı olarak tanımlanıyorlar- ulus-devlet sisteminin net bir sonucu olarak 70-80 milyon insan kaybettiler. Bu savaşlar sırasında öyle yok edici silahlar buldular ki, bu silahlar daha sonra hiçbir mantıksal 'katı jeopolitik' bir maksatla kullanılamayacaktı. Şimdi kuzey ülkeleri kendilerini büyük bir savaşa sokma konusunda diğer tüm ülkelerden daha az istekliler. Ulus-devlet kavramının esas omurgası artık çürümeye başlamıştır.

Fakat yine bu üç bölgemiz birbirinden farklılaşıyor. Hiçbiri dünyanın en büyük iki savaşının failleri olan, son elli yılda ABD için, savunmalarına güvenen ve hiçbir ciddi tehditle karşılaşmayan Avrupalılar'dan daha isteksiz militarist değildir. AB'nin iki nükleer gücü, Fransız-Alman Tugay'ı (Franco-German Brigade) ve hevesli Batı Birliği Savunma Örgütü (WEU) olmasına rağmen, tüm bunların hepsi, Avrupa'da ciddi bir 'katı' jeopolitiğin 'daha önce eşi görülmemiş' yokluğunda daha az anlam ifade ediyor. Almanlar, antimilitarizmle en çok kısıtlanmış toplumdurlar. Muhtemelen en tesadüfi modern dönüşüm, Avrupa'nın korkunç tarihinden kurtulmak için olan kararlılıktır ve aynı zamanda geleneksel ulusal egemenlik kavramına en çok yaklaşan olgu budur. Fakat Avrupa tarihini, dünya genel tarihinin bir yansıması olarak görürsek, olaya olması gerekenden çok daha dar bir çerçeveden bakmış

oluruz. Böyle olsaydı, yaptığımız kıyaslama, kapitalizmin kültürel tabanla desteklenmiş bir yeniden yapılanmasından daha fazlasına ihtiyaç duyardı. Bu kıyaslama dünyanın diğer bölgelerinde milyonlarca insanın, gidişata 'dur' diyene kadar öldüğü savaşların olmasını gerektirirdi.

Yine de bir çok Japon da 'dur' demiş olabilir. Japonlar şu anda çekimser militaristlerdir. Bazı Japon siyasetçiler, milliyetçiliği savunmada Alman meslektaşlarından daha cesur davranmakta olsalar da azınlıktırlar ve kabul görmezler. Fakat Doğu Asya potansiyel olarak tekin olmayan bir bölgedir. ABD burada da farklılaşıyor. Amerika, iki büyük kuzey savaşında da çok az kayıp vermesine rağmen, ekonomisi bu durumdan oldukça karlı çıkmıştı. Bu ülke halihazırda 1,200,000 donanımlı askeri gücü olan ve hala ekipmanını yenileyen bir süpergüçtür. Hala dünya jandarmalığı görevini üstlenirler ve Avrupa ve Japonya hükümetleri bundan oldukça memnundur hatta finansmanına bile yardım etmektedir. Fakat ABD'deki savunma harcamalarında bile önemli ölçülerde kesintiye gidilmekte ve Amerikalı karar mercilerinin, birçok insanın hayatına mal olacak bir savaşa girmeye kalkışacağı oldukça şüphelidir. Her durumda, açıktır ki bu kuzey bölgeleri savaş olmaksızın dünyayı yönetmektedir.

144. 4. Bununla birlikte dünya anlaşmazlıklardan uzak kalmakta ve 'katı' jeopolitiğe dayanıklı bir yer haline gelmektedir. Şu listeyi göz önünde bulunduralım; etnik ayrımcılığın artışı, Hindistan, Pakistan gibi potansiyel nükleer güçlerin çatışması, Çin'in gerçek gücüyle karşılaştırılamayan coğrafi rolü, Rusya'nın ve güçlü orduları olan daha küçük bazı devletlerin kararsızlığı, askeri rejimlerin dünyadaki hakimiyeti, nükleer silahların hızla çoğalması ve kimyasal/biyolojik silahların önüne geçilemez yayılışı. Kim bilir su kaynaklarının tükenmesi, bir ülkenin doğal ortamının yabancılar tarafından istismar edilmesi ve bu gibi durumlardan kaynaklanan ne gibi ekolojik tehditler bizleri bekliyor? Tüm bu tehditler çokuluslu ve evrensel küresel şebekelerin yayılması karşısında ciddi engeller oluşturuyorlar.

Sonuç

Bu makale, çağdaş ulus-devletlere karşı beklenen dört 'tehdit'i, kapitalist dönüşümü, çevresel sınırları, kimlik siyasetini ve post-militarizmi incelemiştir. İşi fanatiklik boyutuna tırmandıran küreselciler ve çokulusluluğu savunanlara karşı dikkatli olmalıyız. Bunlar, tarihi göz ardı ederek, ulus-devletlerin eski güçleri üzerinde çok fazla duruyorlar; küresel değişimleri atlayarak, ulus-devletlerin düşüşünü abartıyor ve kendi çokluklarına dikkat etmeden, uluslararası ilişkileri küçümsüyorlar. Bu dört tehdit çerçevesinde şunları ayrımsamalıyız: (a) Farklı bölgelerde bulunan farklı ülkelerin üzerindeki etkilerin farklılaşacağı durumu; (b) Bazı eğilimlerin ulus-devletleri zayıflatırken, bazılarının onları *güçlendirebileceği* olgusu; (c) Ulusal düzenlemeleri yerine uluslararası ya da çokuluslu şebekelere dönüştürecek eğilimlerin varlığı; (d) Bazı eğilim-

lerin *hem* 'çokuluslu' kavramını *hem de* ulus-devletleri güçlendirebileceği olgusu.

Bazı genellemeleri yazımda riske ettim. Kapitalist dönüşüm, her nasılsa kuzeyin en gelişmiş ulus-devletlerini zayıflatır gibi görünürken, başarılı bir ekonomik gelişim, başka yerlerdeki ulus-devletleri güçlendirmekte. Militarizmin ve 'katı' jeopolitiğin kuzeydeki gerilemesi, onun geleneksel ulus-devlet özünü zayıflatmaktadır. Yine de beklenen tehditlerin ilk üçü, 'ılımlı' jeopolitiğin yer aldığı uluslararası şebekeleri daha yaygın hale getirip, şiddetini arttırmaktadır. Ayrıca, birçok karşıt görüşün aksine kimlik politikası, ulus-devletleri güçlendirebilir. Bütün bu önermelerin çok değişken ve birbirleriyle çelişkili olmasından ve geleceğin belirsizliğinden dolayı, bizim ulus-devletin ve ulus-devlet sisteminin kuvvetlendiğini ya da zayıfladığını söyleyebilmemiz zordur. Daha çok -bazı postmodern insanlara rağmen-, dünya daha fazla bütünleştikçe, şu anda mevcut olan bazı devletlerin daha küçük, etnik devletlere bölünmesi karşı-eğilim olarak görülebilecek bir durum teşkil etse de *yerel* etkileşim şebekeleri gerileyecektir.

Küresel etkileşim şebekeleri ise güçlenmektedir. Fakat üç ana unsuru bir araya getirirler. Birincisi, güçlerinin bir kısmı, teknoloji ve kapitalizmin toplumsal ilişkilerine dayanan, daha küresel ölçekli çokuluslu ilişkilerden gelmektedir. Fakat bu ilişkilerin, küresel şebekelere bir evrensellik empoze edecek kadar büyük bir güçleri yoktur. Bu nedenle, ikinci olarak, küresel şebekeler de ulus-devletlerin özellikleri nedeniyle makul bir biçimde bölümlere, özellikle kuzeyde daha güçlü bölümlere, ayrılmışlardır. Üçüncüsü, bu bölünme, uluslararası ilişkilerin vesilesiyle gerçekleşmiştir. Bunlar bazı 'katı' politikaları içermektedir ve bu politikalar yine büyük savaşlara dönüşürlerse, sözü edilen bölünmeler artacaktır. Yine de şu anda 'ılımlı' jeopolitik daha ilgi çekici durumdadır ve bu çokulusluluk kavramına gayet uygundur. Bu tek bir 'küresel toplum' mudur? Hayli fanatik kuramcıların vurgulamaya çalıştığı kadar kesin olarak değil. Bu küresel şebekeler tekil olmayan, daha çok etkileşimin veya bütünleşmenin tüm sisteme etkisi olan prensibini içermektedirler. Benim 'toplum' hakkındaki kendi görüşüm, toplumların her zaman çoklu, üst üste olan ve kesişen etkileşim şebekeleri olduğundan dolayı daha kendi halinde olduğudur. Küreselcilik bunu değiştirecekmiş gibi görünmemekte. İnsan etkileşim şebekeleri şimdi çoklu, değişken ve dengesiz bir yol izleyerek dünyaya nüfuz etmeye başlıyor.

***Çeviren**: Cemil Boyraz*

Kaynaklar

Mann, M. (1986) From the Beginning to ad 1760, vol. 1 of The Sources of Social Power. Cambridge: Cambridge University Press.(Phoenix Yayınevi tarafından 2008 yılı içerisinde basılacaktır).

_____ (1993) The Rise of Classes and Nation-States, vol. 2 of The Sources of Social Power, Cambridge: Cambridge University Press.
Shaw, M. (1997) The State of Globalization: towards a Theory of state transformation. Review of International Political Economy 4(3) (Autumn).
Wade, R. (1990) Governing the Market: Economic Theory and the Rise of the Market in East Asian Industrialization. Princeton University Press.
Weiss, L. (1995) Governed interdependence: rethinking the government-business relationship in East Asia. Pacific Review 8.
Weiss, L. and Hobson, J. (1995) States and Economic Development: A Comperative Historical Analysis. Cambridge: Polity Press.

13
ULUSLARARASI TOPLUMDA EGEMENLİK

Robert O. Keohane

Günümüz uluslararası ilişkilerini anlamak için yapılacak her tutarlı girişim, iki unsurun etkilerinin incelenmesini içermelidir: Küreselleşmenin beraberinde getirdiği uzun-dönemli eğilimler -devletlerarası ilişkilerde olduğu gibi ulus-ötesi ilişkilerin de yoğunlaşması- ve Soğuk Savaş'ın bitişinin ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünün daha doğrudan etkileri. Göreli olarak özerk ve 'özgür dünya' koalisyonunun lideri olmaya çalışan Birleşik Devletler için, bu değişimlerin doğrudan etkileri oldu. Aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana olmadığı şekilde, dünya liderliği kavramının kendisi ele geçirilmeyi beklemektedir. [...] Soğuk Savaş'ın sonunun, George Bush'un 1991'de kutlamayı dilediği gibi yeni bir dünya düzenini getirdiğini düşünmüyorum. Voltaire'in Kutsal Roma İmparatorluğu'nun ne kutsal ne Romalı ne de imparatorluk olduğunu söylediği rivayet edilir; aynı şekilde yeni dünya düzeninin de ne yeni ne kapsam olarak küresel ne de düzen olduğu söylenebilir.

Soğuk Savaş'ın bitişinin bir sonucu olarak, Birleşik Devletler politika üreticileri, NATO'nun rolünü ve bu yapı içinde Birleşik Devletler liderliğini geliştirmek için denemelerde bulunmaya devam etse de Birleşik Devletler küresel arzularını azaltmakta ve yeni ittifaklara girmekte gönülsüz gibi görünmektedir. Joanne Gowa'nın, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden önce teorik temellerde öngördüğü üzere, Birleşik Devletler eski Soğuk Savaş müttefikleriyle olan iktisadi rekabetinin yoğunluğunu, Sovyet tehdidi karşısında birlik olma gereksinimiyle, daha suskunluğunu sürdürmeyecektir.[1] Küreselleşmenin ve teknolojik gelişim hızının büyük Amerikan şirketleri üzerindeki bir sonucu olarak ortaya çıkan ciddi baskılar, Birleşik Devletler'e kıyasla Japonya'nın ve genel olarak Doğu Asya'nın, ekonomik kapasitesinin artması karşısında duyulan endişe ile birleşerek politika üreticilerinin Birleşik Devletler'in dünya ekonomisi içindeki rekabetçi pozisyonuna yoğunlaşmalarına sebep olmaktadır. Ekonomik güç, ekonomik ve askeri iktidarın sonuçta temelidir ve Birleşik Devletler uzun bir süre daha ekonomik üstünlüğünden emin olamaz. Yurtiçi bağlamında hali hazırda uygulanmakta olan Birleşik Devletler politikaları giderek dünya ekonomisi içinde rekabetçiliği sürdürmek doğrultusunda olacaktır ki, bu da teknolojik liderliği gerektirmektedir ve NAFTA'da olduğu gibi ticaret ve yatırım bloğunun düzenlenmesi için daha başka girişimleri de içerebilir. Birleşik Devletler'de ticari rekabetçiliğe olan ilgideki artış, Soğuk Savaş öncesinde de belirgindi ancak Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle beraber daha da belirginleşti. Sovyetler Birliği'nin çöküşü hem Birleşik Devletler'in diğer bir süpergüç karşısında müttefiklere olan ihtiyacını, hem de Birleşik Devletler'in ticari rakiplerinin Birleşik Devletler'e boyun eğme sebebini azaltmaktadır.

Soğuk Savaş'ın ilk yılları boyunca dünya siyaseti, alışık olunmadık şekilde yapısal olarak hiyerarşikti. Birleşik Devletler, ekonomik ve askerî açıdan kayda değer ölçüde kendine yeterliydi: En azından, bazı zamanlarda oldukça özerk olmayı başardı. Yine de Birleşik Devletler politika üreticileri, yabancı ticaretin ve yatırımın sağlayacağı ekonomik kazanımları gözden çıkarmalarını gerektirecek ölçüde özerkliği cazip bulmadılar ve bu özerklik, Birleşik Devletler'e karşı Çin, Japonya ve Batı Avrupa gibi güç merkezlerini içeren bir ittifaka da yol açabilirdi. Özerliğin Birleşik Devletler'in siyasi kurumları üzerindeki etkisi, Devlet Sekreterliği Asistanı Dean Acheson'ın 1945'de Kongre'de belirttiği üzere, ciddi olabilirdi: "Eğer Birleşik Devletler'deki bütün ticareti ve geliri kontrol etmek istiyorsanız ki bu insanların hayatı demektir; muhtemelen, onları burada üretilen her şeyin burada tüketileceği şekilde düzenlemeniz gerekir; fakat bu bizim Anayasa'mızı, mülkiyet ilişkilerimizi, insan özgürlüğünü ve hukuk kavramının anlamını değiştirecektir".[2]

Birleşik Devletler tarafından 1945'te alınan, kapitalist ekonomiyi (ticaret ve yatırım kadar yurtiçi gayri safi hasıla payları gibi göstergelerle ölçülen) artan bir dışa açıklıkla sürdürme kararı, bugün yaşadığımız küreselleşmenin, sosyal, ekonomik ve politik alışverişlerin artan küresel karakterinin önemli bir kaynağı olmuştur. Ayrıca Birleşik Devletler politikalarının dışarıya doğru yöneliminde Sovyet tehdidi ve Soğuk Savaş büyük bir fırsat sunmuştur. Şu an Soğuk Savaş bitti, küreselleşme hızla devam ediyor ve diğer kapitalist demokrasiler gibi Birleşik Devletler'i de etkileyen egemenlik için çağrışımları içermektedir.

Bununla birlikte küreselleşme hâlâ dünya siyasetinin daha eski bir niteliğiyle bir arada var olmaktadır: Devletler birbirinden farklı çıkarları olan bağımsız birimlerdir ve diğer devletlerin bu çıkarlara hassasiyetle yaklaşacağının, hatta vaatlerini tutacaklarının garantisi yoktur. Dünya politikası, Kenneth N. Waltz'ın belirttiği gibi, devletlerin güçlerini mümkün mertebe genişlettiği ve sürdürdüğü ve kendi refahlarıyla ilgilendikleri kadar diğer devletlere karşı göreli güçleriyle de ilgilendikleri 'kendi kendine yeten bir sistem'dir.[3] İnsan doğası ve insan ilişkileriyle ilgili bu varsayımların en eski ve güçlü ifadelerinden biri on yedinci yüzyılda Thomas Hobbes tarafından açıklanmıştı. Temel olarak yerel politikalar ve sivil ayaklanma üzerine düşünen ancak uluslararası ilişkilere de gönderme yapan Hobbes, birleşmiş egemenlik ve otoriteryan bir düzen için, benim Hobbes'un ikilemi olarak bahsedeceğim bir argüman geliştirdi. Hobbes'un ikilemi, insani kurumlar çöktüğünde ve insanlar birbirlerinden en kötüsünü beklediklerinde oluşan varoluşsal bir trajediyi özetler; bu durum ister Somali'de, ister Bosna'da, ister Thucydides tarafından Korfu Devrimi olarak tanımlanan; 'Ölüm her biçimde göründü...Şiddetin ulaşmadığı hiçbir yer yoktu...Kayıtsız cüretkarlık, sadık ittifakın cesareti olarak algılandı; temkinli çekingenlik, sahte korkaklık; ılımlılık, erkekçe olmamanın kılıfı gibi görünmeye başladı; sorunun bütün yönlerini görebilme kabiliyeti ise herhangi bir şeyi etkileme beceriksizliği...Bütün bu kötü-

lüklerin sebebi, hırs ve açgözlülükten türeyen iktidara sahip olma ihtirası idi.'[4]

Hobbes'un ikilemi, giderilebildiği sürece, değiştirilemez bir gerçeğin ifadesi değildir; aslında bu, Hobbes'çu varsayımların vardığı bir çıkmaz sokağın ifadesi olarak da görülebilir. Esaslı bir şekilde değerlendirildiğinde, dünya politikası için 'gerçekçi tuzak'' metaforundan daha az aydınlatıcı bir anahtardır.[5] Kurumsalcı çerçeveden bakarak, gerçekçi tuzaktan çıkış için egemenlik kavramının daha fazla incelenmesini öneriyorum. Egemenlik kavramı genelde gerçekçi düşünceyle ilişkilendirilir ve küreselleşme taraftarı yazarlar bu kavramın kullanışlılığı ve açıklayıcılığının modern dünyada azalmış olduğunu iddia etmektedirler.[6] Tersine ben, yasalarının belirgin bir şekilde Hobbes'çu anarşi kavramını değiştirdiği egemen devlet yapısının, -davranışsal rolleri tanımlayan, faaliyeti sınırlayan ve beklentileri şekillendiren sürekli ve bağlı kurallar toplamı olarak-[7] *kurum* olduğunu iddia edeceğim. Akılcı bir muhakeme yoluyla bu kurumu anlayabiliriz: Onun evrimi, karşılaştıkları kurumsal sınırlar çerçevesinde, güçlü devletleri yöneten seçkinlerin rasyonel çıkarları ile anlaşılabilir. Eğer egemenliğin doğasını anlarsak, mevcut konjonktürü yani küreselleşme, Soğuk Savaş'ın sonu, yeni bir dünya düzeninin belirsiz görünümü anlama olasılığımız artacaktır.

İlk bölüm, Hobbes'un ikilemini, buna bulduğu çözümün başarısızlığını ile yerel ve uluslararası inceleme düzeyinde kurumsalcı cevapların kısa özetini içermektedir. Önemli boyutlardaki karşılıklı bağımlılığın koşullarında egemenlik ile ilgili bölümde, dünyanın 'karmaşık karşılıklı bağımlılık' olarak nitelendirilen, çoğulcu toplumlar arasında çok sayıda temas kanalının varolduğu ve savaşın bir politika aracı olmaktan çıktığı alanlarda egemenliğin nasıl değiştiği üzerine bir argüman geliştiriyorum.[8] Barış ve çatışma alanları ile ilgili bölümde, dünya politikalarında büyük farklılaşmaların yaşandığı, barış kadar çatışma alanlarının da olduğu bir sürece girdiğimizi tartışan ve bu yüzden Hobbes'un ikilemine ait kurumsalcı çözümlerin sınırlarını vurgulayan uyarıcı bir notu ortaya koyuyorum.

[...]

Bu kısımda dünyanın nasıl olması gerektiğiyle ilgili bir bakışı resmetmiyorum; eğer öyle yapacak olsaydım, Rawls'cu bir ütopya tasvir ederdim ya da değişim için bir politika stratejisi önerirdim. Onun yerine, bir sosyal bilimci olarak, Birleşik Devletler ve geliştirmeye çalıştığım kurumsalcı uluslararası ilişkiler kuramı bakış açısından, uluslararası sistemdeki bazı somut değişimleri incelemeyi amaçlıyorum. Güncel olaylarla ilgili spekülasyon yapmak yerine, egemen devlet yapısı gibi temel bir kurumu tanıtmaya çalıştım ve geçmiş deneyimler doğrultusunda nasıl değiştiğini sorguladım. Bunun için son zamanlardaki değişimlerle ilgili araştırma yapmaya çalışmak yerine, egemenliğe hem uzun dönemde dünyayı resmeden bir çerçeve olarak hem de uluslararası ilişkiler kuramına yansımaları olan bir kavram olarak odaklandım. Umudum, kendi hesabıma tuhaflık gösteren şeyin, evrensel bir kabule götürmese de belli bir ölçüde aydınlatıcı olmasıdır.

Hobbes'un İkilemi ve Kurumsalcı Yanıt

Hobbes'un ikilemini iki önermede özetleyebiliriz:

1 *İnsanlar, rasyonel olarak hesap edici, kendi çıkarını gözeten, fayda ve zafer peşinde koşan ve ötekinden korkan varlıklar olduğu için, anarşide güvenlik yoktur.* Düzenin oluşturulması için iktidarın merkezileşmesi zorunludur; aksi halde 'insan hayatı yalnız, fakir, çirkin, zorba ve kısa olur.'[9]

2 *Fakat tam da insanlar kendi çıkarlarının peşinden koştuklarından ve iktidar tutkunu olduklarından; yönetenin sınırsız gücü, zalimane ve saldırgan bir devlet doğurur.* Bu devletin liderleri sonrasında, vaatlerini yerine getirmeme hakkına sahip olduğundan; bu yüzden peşinen kendi vatandaşlarını uzun dönemde yatırım yapmaya, devlete borç vermeye ve refah ve iktidar için temel oluşturmaya ikna etmeleri zor olur. Bu Martin Wight'ın ''Hobbesçu paradoks'' olarak tanımladığı şeydir: 'Anarşi problemine klasik realist çözüm, iktidarı tek bir otoritenin elinde toplamak ve insanoğlunun kötü olduğunun ve ona güvenilmemesi gerektiği kuralına kısmi bir istisna olduğunun bu despot tarafından gösterilmesini ummaktır.'[10]

Hobbes kendi ikileminde, otoriter saldırgan devleti kararlı bir şekilde ele aldı. Bir dereceye kadar, çünkü aklı tutkuların esiri olarak addettiğinden, merkezi bir güç tarafından kontrol edilmeyen insanlar arasındaki işbirliğinin imkanları konusunda kötümserdi. Onun çözümü 'Leviathan'ı icat etmekti, merkezî, birleşmiş bir devleti olanaklı kılan 'terör yoluyla...onların iradelerini dış düşmanlarına karşı yurtta barışa ve karşılıklı yardımlaşmaya yöneltmek'[11] idi. Yine de Hobbes'un yerel anarşi problemine bulduğu çözüm, kendi ikilemini uluslararası düzeyde yeniden üretir: *Hobbes'çu çözüm 'herkesin herkese karşı savaşını yaratır'.* Egemenler, 'bağımsızlıkları yüzünden, sürekli bir kıskançlık içinde ve gladyatörlerin konumunda ve tavrındadırlar.'[12] Ne genel anarşi durumu ne de bu duruma bulunan Hobbes'çu çözüm, uluslararası ticaretin ya da ekonomik mübadelenin diğer biçimlerinin gelişmesine imkan vermez: Mülkiyet hakları her durumda sallantıdadır.

Hobbes için, savaşın uluslararası boyutta yeniden üretilmesi gerçeği, egemenlerin savaşarak 'kendilerine tabi olanların çalışkanlığını artırdığı' sürece, güçsüzleştirici değildir. Bu, uluslararası iktisadi mübadeleden savaş hali sebebiyle engellenmiş olan kazanımların, ulus-içi iktisadi mübadelede telafi edilmesidir; ve otuz yıl önce John Herz tarafından tanımlandığı gibi ulus-devletin 'sert kabuğu', tabi olanları uluslararası savaşın doğrudan zararlarından korumaktadır.[13] Uluslararası düzeyde anarşinin üstesinden gelme zorunluluğu olmadığı sürece, Hobbes'çu paradoksa içkin çelişki, onun yurtiçindeki anarşinin beraberinde getirdiği sorunlara çözüm olarak ortaya koyduğu uluslararası ilişkiler yaklaşımıyla bağlantılı bir sorun teşkil etmez.

Daha realist olan düşüncede Hobbes'un uluslararası çözümü, sanki dünyanın zorunlu niteliğiymiş gibi somutlanmıştır. Anarşinin sonuçları ile ilgili argümanına rağmen, içerdiği anlamlar ahlakî açıdan kabul edilemez görünmektedir. Ancak görünüşte yasa koyucuların kendilerine tabi olanları koru-

yabileceği yönündeki geçici varsayım, kendi argümanının sebep olacağı mahkumiyetten kendi çözümünü kurtarmak üzere ortaya konmuş gibi görünmektedir. On yedinci yüzyılda bile, Hobbes'un harici çözümü, toprağı koruyabilme becerisi yoluyla sertleştirilmiş anarşi, yalnızca İngiltere örneğinde olduğu gibi ada ülkeleri için işledi. Otuz Yıl Savaşları Almanya'nın büyük bir kısmını nüfusunun önemli bir bölümünü yok etti; Württemberg eyaletinin nüfusu 1620'de 450.000 iken 1639'da 100.000'in altına düştü ve bu büyük güç sebebiyle tahminen edilen 2.000.000 savaş ölüsü var.[14] Eğer realist karamsarlığı kabul etmenin sonucu kaçınılmaz olarak, trajedinin farkında olmamızı kutlamak yerine, büyük güçlerin kendi aralarında karşılıklı olarak birbirlerini yok edecekleri askerî çatışmalar ise realist tuzağın dışında bir yol arasak iyi ederiz.

Hobbes'un kendi ikilemine getirdiği her iki çözüm de yetersizdir. Doğrusu bu yetersizlikler aynı sebepten kaynaklanmaktadır: Kurumların sınırlamaları ve güdüleri değiştirerek kişisel çıkara odaklı eylemi ciddi bir biçimde nasıl etkileyebileceği sorusunu önemsememesi. Kurumlar, kişisel çıkarın yerine konamaz, fakat kişisel çıkarı ulusal ve uluslararası olarak şekillendirir.[15]

[...]

Kurumlar: Anayasal Yönetim ve Egemenlik

Dahili düzeyde Hobbes'un ikilemine tarihsel olarak verilmiş başarılı yanıt, yani anayasal yönetim, Hobbes tarafından öne sürülenden çok farklıdır. Liberal düşünürler Hobbes'un ikilemini güvenilir temsilci kurumlar tarafından, yönetenlerin iktidarı üzerinde kurulacak olan denetimler yoluyla çözmeyi, dolayısıyla ya anarşi ya da 'saldırgan devlet' şeklindeki bir ikilemi kabul etmekten kaçınmayı amaçladılar.[16] Bu kurumlar belirli bir toprak dahilinde güç tekeli kurulmasını varsayarlar: Bu yüzden devlet iktidarının rolü ile ilgili realist uluslararası ilişkiler kuramının vurgusu, bu kurumların varlığının açıklanmasına katkıda bulunur. Her ne kadar kurumların devlet iktidarına olan bağımlılığını dikkate almasa da liberal anlayış bana göre çağdaş dünya siyasetini anlayabilmek için önemlidir. Devletlerin doğasındaki değişiklikler, uluslararası ilişkiler sistemini derinden etkilemektedir ve dünya siyaseti liberalizmin normatif standartlarına dar gelmesine rağmen, realistlerin düşündüğünden daha fazla kurumsallaşmıştır.

Liberaller için, anayasal hükümet kişisel dürtülerin ve toplumsal refahın diğerleriyle aynı hizaya geldiği piyasaların işlemesine izin veren kararlı mülkiyet hakları çerçevesi ile birleştirilmelidir.

Bireyler toplumsal olarak arzu edilen etkinlikleri üstlenmeleri için teşvikler aracılığıyla cazip kılınmalıdır ki bu, iktisadi büyümeyi meydana getirir. Toplumsal ve özel kazanç oranlarını daha yakın denkliğe getirmek için bazı mekanizmalar tasarlanmalıdır. . .Özel ve toplumsal kazançlar ya da maliyetler arasındaki bir uyumsuzluk, bu iki tarafın onayını almaksızın bir üçüncü tarafın ya da kimi tarafların birtakım faydaları elde etmesi ya da maliyetleri

üstlenmesi anlamına gelir. Böylesi bir farklılık mülkiyet hakları eksik tanımlandığında ya da uygulanmadığında oluşur. Eğer kişisel maliyetler kişisel faydaları geçerse, bireyler normal olarak toplumsal olarak kâr getirici olmasına rağmen etkinliğin sorumluğunu üstlenmeyi istemezler.[17]

Anayasalcılığın siyasal argümanı iyi bilinir: Anayasalcılık yöneteni sınırlamaktır ve bu şekilde keyfiyet ya da önceden karar alma olmaksızın bir düzen oluşturmaktır. İktisadi olarak anayasal hükümet, egemenlerin vaatlerini inanılır kılmayı ve böylece belirsizliği azaltmayı, pazarların işleyişini kolaylaştırmayı ve egemenlere olan borçların faiz oranlarını azaltmayı; böylece anayasal hükümetlerle birlikte devletler için doğrudan güç kaynakları oluşturan kurumları meydana getirdi.[18] Anayasalcılık, Jean Bodin'den Hobbes'a kadar uzanan düşünceye dayanarak, geleneksel egemenlik anlayışının değişmesini gerektirdi. Bu anlayış egemenliği, 'siyasal cemaatte kesin ve mutlak bir otorite olduğu düşüncesine'[19] bağladı. Fakat bu düşünceye, Locke ve Montesquieu gibi, düşünceleri Amerikan devrimcileri tarafından uygulanan ve geliştirilen kuramcılar meydan okudu. 1763 ile 1775 yılları arasındaki Amerikan kolonilerinde Britanya ile olan ilişkiler üzerine gerçekleşen tartışmalar 'üniter, yoğunlaşmış ve mutlak hükümet egemenliği kavramının tümüyle sorgulanmasını beraberinde getirdi.'[20] James Madison'ın Thomas Jefferson'a yazdığı mektupta ortaya koyduğu gibi: 'Hükümet'in en büyük arzusu, Toplum'un bir başkasının haklarını gasp eden ve aynı zamanda kafi derecede kendisini yöneten ve tüm toplumun çıkarına karşı kendi çıkarını kurmaya çalışan farklı kesimleri arasında mümkün olduğunca tarafsız bir şekilde egemenliği düzenlemektir.'[21] Böylece liberal siyasette, içerdeki egemenlik çoğul ve anayasallaşmış oldu.

Hobbes'un iç anarşiye karşı uluslararası anarşi ikilemi görünüşte çözülmemiş olsa da geleneksel olarak egemenlik kurumunun üstesinden geldi. Uluslararası açıdan biçimsel egemenlik Hans J. Morgenthau'nun yaptığı gibi, 'ulusun, belirli bir toprak parçası içerisinde hukuku uygulayan ve temin eden ve bir diğer ulusun otoritesinden bağımsız ve uluslararası hukukun çatısı altında onunla eşit olan en üst derecedeki hukuki otoritesi'' olarak tanımlanabilir.'[22] Bu doktrin, genellikle Westphalia Barış'ının bir sonucu olarak görülmektedir, her ne kadar Stephan Krasner'in son zamanlarda ikna edici şekilde adı geçen 'Westphalia sistemi'nin 1648'de imzalanan antlaşmalarda var olmadığını tartışsa da.[23] Martin Wight'ın ve İngiliz uluslararası ilişkiler okulunun gösterdiği üzere, egemenlik kavramının işlevi zaman içerisinde değişti: 'Egemenlik kavramı, kralın kendi yeni modern krallığı içerisinde mutlak efendi olduğunu kanıtlamaya çalışan bir kuram olmaya başladı. Ancak daha sonra uluslararası cemiyette bu gibi egemenlerin eşitliğinin doğrulanmasına dönüştü.'[24] Hadley Bull'un açıkladığı üzere on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca, eşitliği ve karşılıklılığı yansıtan egemenlik anlayışı, uluslararası toplumun temel ilkesi olmuştu. Egemenliğin tanınmasının değiştirilmesi 'devletler sistemi içerisinde birlikte var olmanın temel bir kuralı' olmuştu, bundan

başka, devletlerin işine karışmama politikası kuralı ve devletlerin yurtiçinde yargılama hakları gibi sonuçlar elde edilebilirdi.[25]

Bu, yönetenlerin fedakar olduğu ya da kendi çıkar anlayışlarıyla çelişen uluslararası toplumun kurallarını takip etmekte oldukları anlamına gelmez. Tersine, yönetimi sürdürmenin geleneksel terimlerinin, iktidarın genişlemesi ve refahın tahsisi şeklinde tanımlanan kişisel çıkarın, yönetenlerin davranışlarını açıklayan en iyi prensip olduğunu düşünmekteyim. Bununla birlikte egemenlik kurumu, müdahaleyi sınırlama yoluyla yönetenlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Müdahale doğal olarak bölünmeyi ve iç savaşı teşvik eden girişimlere götürdü ve bu yüzden sivil toplum karşısında hükümdarların iktidarını zayıflattı. Bu nedenle, başka devletlerin işine karışmama siyasetinin ilkeleri üzerindeki anlaşma kolektif eylem problemine kartel-tipi bir çözüm getirdi: özel durumlarda hakim strateji müdahale etmekti fakat diğerlerinin sınırlarını koşullu sınırlama anlamına geldi. Müdahaleye gelince, mantıksal olarak da egemenlik ve karşılıklılık yakından bağlantılıdır. Geleneksel egemen devlet oldukça net bir biçimde davranış kurallarını tayin eden uluslararası bir kurumdu. Aslında o, geç on yedinci yüzyıldan on sekizinci ortalarına kadar olan dönemde, uluslararası toplumun merkezî kurumuydu ve dünyanın büyük bir kısmında öyle olmaya devam etti. Genel bir idareden yoksun olması ve devletlerin dış otoriteler yerine kendi statülerini ve hattâ uç durumlarda kendi varoluşlarını sürdürmek için kendi stratejileri ve kaynaklarına güvenmek zorunda olması anlamında dünya siyasetinin 'anarşik' olduğu doğrudur. Ancak bu anarşi, egemenlik kuralının genel kabulü aracılığıyla kurumsallaşmıştır. Genel bir idarenin olmamasından, Klasik Batılı devlet sisteminin kabul edilen kurallar ve uygulamalardan yoksun olduğu şeklinde çıkarılacak bir sonuç, gerçekliği karikatürize etmek ve Bull ve Wight'ın uluslararası toplum olarak bahsettiği şeyi yok saymak anlamına gelecektir.[26]

Uluslararası kurumlar, örgütlenmeleri, biçimsel yönetimleri (rejimleri) ve gayriresmî anlaşmaları kapsamaktadır. Geleneksel egemenliğin uygun bir cevap niteliği taşıdığı kapsamlı kurumsal sorun, kurumlar üzerine onları yıkabilecek ya da yeni düzensizlikleri üretebilecek ciddi talepler yüklemeden düzenin nasıl korunacağı ve sürdürüleceğidir. Esas sorun, bir kurumlar bütününün temel koşullara, özellikle etkileşim içindeki birimlerin çıkarlarına ve doğasına nasıl uyarlanabileceğidir. Egemenliğin ana ilkesi, devletler tarafından talep edilen hareket özgürlüğü, karşılıklı bağımlılığın göreceli olarak düşük düzeylerde oluşu ve yönetenlerin nüfusları üzerindeki kontrolünü tehlikeye atacak müdahaleleri sınırlama arzusu ile uyumlu olduğundan, Westphalia sistemi iyi uyarlanmış bir sistemdi. Ulaşım maliyetindeki azalmaların uluslararası ticaretten elde edilecek olası kazançları artırması sebebiyle, güçlü devletlerin bu kazançları ele geçirmesini sağlamak amacıyla egemen devlet kurumunda düzenlemeler yapıldı. Sömürgecilik on dokuzuncu yüzyılda Avrupalı devletlerin bu kazanımlara sahip olmasını mümkün kıldı, tabii imparatorluk içinde ticaretten elde edilen kazanımların imparatorluk içindeki sınırlardan doğan kayıplardan daha ağır bastığı, sömürgeleşmiş halklar tara-

fından direnişin asgari düzeyde olduğu ve sömürgeciliğin metropollerde meşruiyetini sürdüreceği varsayımı kabul edildiği takdirde. 1945 itibariyle sadece Birleşik Devletler'dekilere değil, bütün öncüllere meydan okunuyordu. İlk olarak Britanya ve daha sonra Birleşik Devletler tarafından kurulan okyanus hegemonyası, fırsatçılığı kontrol etmek için uygulanabilir kurallar bütününe duyulan ihtiyaca verilen bir başka tepkiyi oluşturdu, ancak kendi başarısının sonuçlarına, diğer ülkelerin hızlı büyümesine ve hegemonik üstünlüğe direnişine karşı savunmasız olduğunu kanıtladı. Daha önce de belirtildiği üzere, geleneksel egemenliğin restorasyonu, yüksek derecedeki karşılıklı bağımlılığın koşulları altında olan geniş ölçekteki bir iktisadi mübadeleye temel oluşturmayacaktı. Egemenler arasındaki temel sözleşme sorunları bu yüzden uluslararası rejimlere duyulan isteğe, devletler arasında dayanışmayı kolaylaştıracak resmi ve gayriresmî kurallar bütününe yol açar.[27] Bu gibi rejimler, sözlerin güvenilirliğini önceden garanti edebilecek kuruluş kaidelerini uygulamada yetersiz kalmalarına rağmen, taraflara karşılıklı olarak fayda getirecek anlaşmaları kolaylaştırır.

Yüksek Karşılıklı Bağımlılık Koşullarında Egemenlik

Egemenlik kavramı hakkında yeniden canlanan tartışmalardan, egemenliğin geleneksel kavramlarının oldukça dramatik bir değişim içerisinde olduğu sonucu çıkmaktadır. Avrupa bütünleşmesi yolunda Maastricht Antlaşması'nın onaylanmasından, Birleşmiş Milletler'in Irak'taki rolüne kadar çeşitli konularda, egemenlik bir kez daha başvurulan bir kavram oldu.

Bu süreç ile ilgili bir düşünce biçimi, devletler arasındaki etkileşimlerin onların kimlik kavramlarını ve temel çıkarlarını değiştirdiği hipotezini etkileyici bir şekilde ileri süren Alexander Wendt tarafından ifade edildi. Devletler 'egemenlik normlarını içselleştirecektir' ve bu sosyalleşme süreci onlara amaçlarını başarmak için 'uluslararası toplumun kurumsal dokusuna daha fazla ve kendi ulusal araçlarına daha az güvenme becerisini' öğretecektir.[28] Georg Sorensen, bu sosyalleşme sürecini yeni-gerçekçilerin anarşi ve kendi kendine yetme arasında kurduğu otomatik bağı kıran bir süreç olarak görmektedir.[29]

Wendt, mütevazı ve zeki bir şekilde kendi argümanının gücünün 'devletler arasındaki etkileşimin, onların kimliklerinin ve çıkarlarının oluşumunda ne derece önemli yer tuttuğuna'na bağlı olduğu gerçeğini kabul etmektedir.[30] Ayrıca, kendi çıkarlarını korumak için uluslararası kurumlara daha fazla bağlı olan akılcı liderler açısından, bu kurumlar diğer devletler tarafından kolayca kullanılmamaları için göreceli olarak özerk olmak zorundadır. Modern çoğulcu demokrasilerde yeterince kanıt gözükse dahi, devlet çıkarları giderek dünya siyasal iktisadı ile ilgili genel çıkarlar temelinde oluşturulmakta olan hakim yerel ittifakların görüşlerini yansıtmaktadır.[31] Zaten -modern tarihin en fazla ayrıntılandırılmış ve yetkiyle donatılmış çok taraflı kurum olan- Avrupa Topluluğu'nun tarihi, devletlerin kendi ortakları pahasına da olsa kendi çı-

karlarını elde etmek için uluslararası kurumlardan yararlanmaya devam ettiklerini göstermektedir.

Daha temel bir kuramsal düzeyde, kimse hâlâ ikna edici şekilde toplumsallaşma argümanının mikro-temellerini -nasıl ve niçin bu bireyler devlet politikası üzerinde etkiliyken, kimi çıkarları için devletin bir ajan gibi kendi kendine kurulan bazı otoritelerin geçerli olarak deklare ettiği normlara riayet etmesini mümkün kılmaktan kaçındıklarını- incelemedi. Geçmiş yüzyıllarda, denenmemiş bir inanç üzerine uluslararası bir kurum kurma yolundaki tek girişim 'Milletler Cemiyeti' trajik bir başarısızlıktı. Cemiyet, eğer hükümetler gerçekten barışın bölünmez olduğu fikrine inansaydı ve diğerleri bu fikre yani 'uluslararası toplumun kurumsal yapısına' bağlı kalmanın güvenli olacağına yeterince katılsaydı, başarılı olabilirdi. Doğrusu bu inanç önde gelen seçkinlerce paylaşılmadı ve uluslararası kurumların zayıflığı ile birlikte uzun süredir devam eden tecrübelerin ışığında, onları suçlamak zordur.[32] İdealistler, pozitif inançları gerçekliğe dönüştürmeyi ümit ederler fakat bu stratejinin başarı koşulları, doğrusunu söylemek gerekirse, korku vericidir.

İdealist kurumsalcılığa doğru sürüklenir gibi gözüken hüsnükuruntuya karşın, taraftarları bize genellikle egemen devletin anlamı sabit olmayan fakat zaman içerisinde değişen bir kurum olduğunu hatırlatmaktadır. Ayrıca, Kenneth Waltz'ın egemenliği otonomi ile eşit sayan tanımına karşın, etkileyici bir şekilde egemenliğin uluslararası anarşinin devlet düzeyinde asla basit bir yansıması olmadığını gösterdiler.[33] Eğer idealist kurumsalcılık egemenliğin gelişimi ile ilgili sorunlara cevap verebilirse, bu konuların tartışılmasına şüphesiz katkıda bulunur.

Ben egemenlik içindeki değişimlerin akılcı-kurumsalcı bir yorumunu öneriyorum. Nitekim işbirliği bazen anlaşmazlıktan doğabildiği gibi, karşılık bağımlılık koşullarında şiddetlenmiş çatışma da esasen egemenlik kavramını ve onun işlevlerini etkileyebilir. Bununla birlikte ortaya çıkan egemenlik kavramı dünyanın farklı bölgelerinde çok değişik şekillerde olabilir: Hiçbir tek yönlü gelişim düşüncesi burada uygulanamaz gibi görünür. Bu bölümde, karmaşık birbirine bağlı olma koşulları altında egemenlikteki değişimler ile ilgili tartışmanın tam bir taslağını çizeceğim.

Egemenlik Avrupa Topluluğu (AT) içinde tamamen dönüşmüştür. Topluluk hukukunun ulusal hukuktan üstün olması, hukuki yönden Avrupa Topluluğu'nu özünde diğer uluslararası örgütlenmelerden ayırmaktadır. Ulusal hükümetler Avrupa'da karar alma süreçlerine egemen olmakla beraber, bunu egemenliğin paylaşımını ve birliğini içine alan kurumsalcı bir bağlamda ve belli bir dereceye kadar bağımsızlığı olan bir komisyonla birlikte yapmaktadırlar. Birleşik Devletler'de olduğu haliyle Avrupa Topluluğu içerisinde 'egemen kurum' tanımı yapmak güçtür: AT'nin iradesini yansıtan tek bir kurumsal ifade yoktur. Yine Birleşik Devletler'den farklı olarak, kurucu unsurlar anayasal dokümandaki değişiklikleri veto etme hakkına hâlâ sahiptir (AT örneğinde Roma Antlaşması) ve topluluktan ayrılma söz konusu olduğunda zor yoluyla karşı konmayacağına dair en ufak bir şüphe yoktur. Avrupa Top-

luluğu, her ne kadar daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde melez olsa dahi, geleneksel egemenlik fikri artık uygulanabilir değildir ve bu yüzden her ne şekilde olursa olsun egemen devlet değildir.[34]

Karşılıklı bağımlılık, bireylerin, grupların ve şirketlerin çıkarlarının sık sık çatışma içinde olmasından ötürü, ülkeler arasında ve ülke içinde var olan sürekli bir anlaşmazlık olarak nitelendirilir. Küresel iktisadi rekabet, sektörler arasında artmaya devam ettikçe, politik mücadele de artacaktır. Aslında böylesi bir anlaşmazlık, seçim bölgesi çıkarlarına demokrasilerin duyarlılığını ifade eder. Devletin olmadığı, insanların üretim faktörleri olarak serbestçe hareket alanı bulduğu rekabetçi bir dünya pazarı ekonomisi, coğrafi konumlarının bir sonucu olarak aldıkları benzer rantların yok olması sebebiyle, zengin ülkelerde yaşayan birçok kişi için tamamen sancılı olacaktır. Güçlü hükümetlerce korunmayan, devlet politikası aracılığıyla desteklenen ya da yoğunlaşmış güç sahibi ekonomi simsarlarıyla karşı karşıya gelme durumunda bulunan insanlar için sorunlar daha kötü hale gelecektir. Bu yüzden, dünyanın dört bir tarafındaki insanların hükümetlerinden -ve Avrupa'da Avrupa Topluluğu ve onun kurumlarından- koruyucu eylemler ve serbest ticaretin gerçeklikten daha fazlasına tekabül eden bir amaç olmasını beklemesi şaşırtıcı değildir. Teknolojik dönüşüm ve mübadelenin önündeki doğal engellerle birlikte küresel rekabetin yoğunlaşması sebebiyle, kamuya ait kurumlar, bileşenleri lehine giderek artan yollarla avantaj sağlamak üzere kullanılmaktadır. Dünyanın tamamında, devlet ana kurumdur: Devlet her ne şekilde olursa olsun ölmez. Avrupa'da devletlerle birlikte, ulus-ötesi ve hükümetler-arası kurumlar da önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Topluluğu ile diğer önde gelen devletler arasında ve devletler içindeki ekonomik çatışma (Avrupa Topluluğu içinde ve dışında), siyasal dayanışma uğruna ekonomik meselelerde işbirliğine teşviki azaltan Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle şiddetlenmiştir.[35]

Çok taraflı işbirliği ve katı devletlerarası pazarlıktan beklenen bileşim, uluslararası ticarette varolan en son modellere örnek gösterilmektedir. 1980'ler boyunca GATT tartışma-uzlaşma prosedürü aktif olarak geçmişte olduğundan daha fazla işlemiştir ve çoğu kez ticari konuların çözümüne yol göstermiştir.[36] Ayrıca GATT Uruguay müzakere turu, bir çok hizmet sektörünü ve tarımı daha önce tabi olmadıkları ve bu yüzden dünya ticaretinin önemli ölçüde serbestleşmesine götüren çok taraflı düzenlemeye tabi kıldı. Ancak iki taraflılık, 1980'ler boyunca resmi iki taraflı anlaşmalarla birlikte, hem Birleşik Devletler aracılığıyla sözde isteğe bağlı ihracat sınırlamalarının korunması hem de saldırgan tek taraflı hareket eden Birleşik Devletler özelinde olduğu gibi büyük ülkelerde meydana gelen meselelerin çözümünde iki taraflı anlaşmaların kullanımının artması olarak ortaya çıkmaktadır. OECD'nin ithalatının %10 ila %20 arasında bulunan kısmı, gümrük vergisi kapsamında değildir; tekstil gibi kimi sektörlerde rakamlar %50' ye yaklaşır. Aralık 1993'te Uruguay müzakere turu ile, GATT müzakereleri asıl sona erme tarihi olan Aralık 1990'dan neredeyse 3 yıl sonra başarılı bir sonuca ulaştı. Ancak eş zamanlı olarak küreselleşmede ve merkantilist politikalarda

artışı gözlemledik.[37] Ben yine de OECD demokrasilerinin tam ölçekte iktisadi refah, daha az sayıda askerî çatışma gibi uluslararası işbölümünün getirilerini korumak için gereken ilgiyi göstermeye devam etmeleri olasılığının kalmadığını düşünüyorum.

Karmaşık birbirine bağımlılığın bu koşulları altında ve hatta AT kurumlarının dışında, egemenliğin anlamı değişmektedir. Egemenlik devletlerin kendi nüfuz alanları içerisinde ortaya çıkan etkin güç kullanım egemenliğine artık imkan vermemektedir: Kararlar küresel bazda şirketler tarafından alınmaktadır ve diğer devletlerin politikalarının başkalarının sınırları içerisinde büyük çapta etkileri olmaktadır. Bu süreci tersine çevirmek yatırım, iktisadi büyüme ve seçim başarısı adına felaket olacaktır. Karmaşık birbirine bağımlılığın koşulları altında egemenliğin devletlere verdiği unvan, ya diğer devletlerin çıkarlarının zarar verebilmede ya da diğer devletlerin politikaları üzerinde etkili olmak karşılığında gözden çıkarılabilecek ve böylece mübadeleden büyük kazançlar elde edebilmek için hukuki otorite kullanılabilecektir. Egemenlik belirli bir alan içerisinde tahakküm uygulanması anlamına gelmekten ziyade, devletin ulus-ötesi sürecin bir yönünü, ister çok uluslu yatırımı, dünya ekolojisini isterse de göçmenlerin hareketlerini, uyuşturucu bağımlılarını ve teröristleri hukuksal açıdan kontrol etmesini temin eder. *Egemenlik, bölgesel olarak tanımlanan bir engelden ziyade siyaset için karmaşık ulus-ötesi şebekeler olarak karakterize edilen pazarlık kaynağıdır.* Egemenliğin işlevindeki bu değişme karşılıklı bağımlılığın bir sonucudur; devletler arasında, çok sayıdaki bağlantı kanalları aracılığıyla birbirine bağlanan pazarlık konularının engellerden daha fazla olmasından ötürü, her zaman anlaşmazlığı azaltmaz. Böylesi bir anlaşmazlık askeri tehditlerin politik bir tercih olmaktan çıktığı bağlamda ortaya çıkmaktadır, ancak dağılımsal pazarlık katı ve süreklidir.

Bu sebepten, OECD alanı içerisinde egemenlik ilkesinin ve pratiğinin, uluslararası karşılıklı bağımlılıkta ve uluslararası kurumların niteliğinde ortaya çıkacak değişimlere çarpıcı bir biçimde cevap verecek şekilde değiştirilmesini öneriyorum. Avrupa Topluluğu'ndaki uluslararası kurumlar içerisinde konuyla ilgili değişimler hukuki bir boyuta sahiptir; Avrupa Topluluğu hukukunun bir uzantısı olarak çıkan sonuç, AT'nin daha önceden devletlere ayrılmış olan yetkiyi devralmasından ötürü, egemenliğin AT'ye devredilmesinden geri dönülemeyeceğidir. OECD alanının öteki kısımlarında, devletler geçmişte sahip oldukları egemenlik yetkisini sınırlamayı, AT'den daha az örgütsel ya da hukuki otoriteye sahip olan çok taraflı rejimlere rıza göstermeleri sebebiyle kabul ettiler; ve bu nedenle egemenliği yeniden ele geçirmek gelecekte pahalıya mal olsa da daha kolay olabilir. Doğu Avrupa'nın yükselen demokrasilerinde, kimi meslektaşlarım son zamanlarda "beklenen uyum" modeli aracılığıyla bu ülkelerin tek taraflı olarak '[uluslararası] bir örgütlenme içerisinde üyelik ile ilgili normları bu örgütlenme içinde gerçekten tam statü veren normlardan önce "benimsediğini gözlemlediler.'[38] Eğer anarşinin tam olarak ne anlama geldiğine dikkat edersek, iktisadi olarak gelişmiş demokrasilerde çoğu kez çatışmaya dayalı işbirliği modelini, 'anarşi döneminde işbir-

liği' modeli olarak yorumlayabiliriz, ancak bunu kurumsal bir değişiklik sorunu olarak görmek daha faydalı olabilir.[39] Westphalia sistemi için uygun hale getirilmiş olan egemen devlet müessesesi, yerine bir başkası konmasa da hızla uluslararasılaşan bir ekonomi-politik içinde katılımcıların çıkarlarına cevap verecek şekilde değiştirilmektedir.

Barış ve Çatışma Alanları: Kısmen Hobbes'çu Bir Dünya

Ne yazık ki, Hobbes'un ikilemine kurumsalcı bir çözümü hem yerel hem de uluslararası anlamda uygulamak güçtür.

[...]

Görünen o ki, yerel ve uluslararası siyasal kurumlar dünyanın farklı bölgelerinde oldukça çeşitli biçimde, kuvvette ve işlevde olacaktır. OECD alanı ya da büyük bir kısmı, karmaşık birbirine bağımlılık hali olarak tanımlanmaya devam edecektir. Bazı ülkelerde milliyetçilik güçlenebilir ancak bu, çoğulcu çatışma yönetiminin başarılı bir şekilde kurumsallaştığı bir barış bölgesi olarak OECD alanının statüsünü tehdit etmeyecektir. Uluslararası rejimler, artan ekonomik rekabetin bu rejimlerin gelişmesini sınırlaması ve kuralların nasıl uygulanacağı hakkında keskin anlaşmazlıkların zeminini hazırlaması olası olmakla beraber hem devletlerarası hem de ulus-ötesi ilişkilerin yönetimi için kural ağlarını sağlamaya devam edecektir. Bu gibi rejimler için yerel kurumsal temel, birbiriyle savaşmayan, hükümetleri yekpare olmayan, kendi aralarında anlaşmalar yapabilecek kadar yeterli güvene sahip olan çoğulcu, anayasal demokrasilerin sürdürülmesiyle temin edilecektir.[40] Bir önceki bölümde tartışıldığı gibi, egemenliğin bu alanlarda, merkezileşmiş bölgesel denetim ve müdahaleye engel olmaktan daha çok ulus-ötesi şebekeler üzerinde etkili olmak için bir pazarlık aracı vazifesi görmesi olasıdır. Egemenlik, güvenliği, ekonomik konuları, siyasal yetkenin düzenlenmesini ve ülkeler arasındaki kültürel bağları farklı bağlamlarda ve oldukça farklı biçimlerde pazarlık konusu dışında tutacaktır.[41]

Dünyanın öteki alanlarında karmaşık birbirine bağımlı olma durumu zorunlu olarak üstün gelmeyecektir. Bu alanların bazıları zorun kullanılmadığı ve demokrasi için yerel koşulların ortaya çıktığı bir duruma doğru hareket ediyor olabilirler: Latin Amerika ve Doğu Asya'nın tamamı için bu geçerli gibi gözükmektedir. Diğerlerinde ise otoriter yönetimin göreceli olarak tutarlı örnekleri oluşabilir ya da devam edebilir. Gelişen dünyanın büyük bir kısmı için, ulus-ötesi şebekeler içerisinde bir pazarlık aracı olarak egemenliğin yönünde bazı değişimler gözlenebilecektir. Örneğin, gelişmekte olan ülkeler, ozon tabakasının zayıflamasını kontrol altına almak için kloroflorokarbonların yerini alacak daha az zararlı maddelerin üretimine geçişi kolaylaştıracak küçük bir fonun kurulmasıyla ilgili Montreal Protokolü'ne onay verme becerisini kullanabilirdi.[42]

Bununla birlikte eski Sovyetler Birliği'nin büyük kısmında ile Afrika, Orta Doğu ve Asya bölgelerinde ne yerel kurumlar ne de iktisadi kazancın olası

müşterileri, uluslararası dayanışma için yeterli teşviki sağlayamadı. Bu çatışma alanlarında, askeri çatışmaya sıkça rastlanılacaktır. Devletlerin nüfuslarının sadakati Bosna örneğinde olduğu gibi etnik ya da ulusal hatlar boyunca parçalanabilir ve hiçbir devlet meşruiyetini sağlayamayabilir. Ayrılma yanlısı hareketler, Gürcistan örneğinde olduğu gibi, dışardan müdahaleyi harekete geçirebilir. Komşu ülkelerin hükümetleri yakınlarındaki devletlerde ortaya çıkan iktidar değişimlerini kendileri için tehdit edici sayabilir ve bu yüzden bu değişimleri engellemek için müdahaleye yönelebilir. Saldırgan olduğu kadar savunmacı da olan yeni güç ve ittifak dengeleri klasik olarak ortaya çıkabilirler ve çoğu kez kana susamış bir şekilde iktidar ve düzen arayışındadırlar. Sınırlar arası saldırıların korkusunu, iç savaşları ve müdahaleyi içeren geleneksel güvenlik riskleri en önemli konu olmaya devam ettiği sürece, egemenlik oldukça bölgesel kalacak ve ulus-ötesi ilişkilerde bir pazarlık kaynağı olarak OECD alanı içinde yerini alan egemenliğin evrimi yavaşlayacaktır. Hattâ, müdahale ve kaos birbirini takip edebilir.[43]

Ülkeler şöyle dursun, kesin olarak hangi bölgelerin yerel çatışmalarla tanımlanacağını bilmiyoruz. Eski çatışma ya da etnik bölünme temelinde, Orta Doğu, Afrika'nın büyük bir kısmı, eski Sovyetler Birliği'nin güney kısmı ve Güney Asya'nın bölgeleri en tehlike altındaki yerler olacaktır.

[...]

Sonuç

Küreselleşme ve Soğuk Savaş'ın sonu dünya siyasetinde yeni bir durum yarattı. Bazı yönlerden, yeni dünya 1945'den 1980'lerin ortalarına kadarki dünyadan daha fazla geleneksel dünya siyasetidir: Siyasi konumlar daha fazla parçalanmış ve akışkan olacaktır ve müttefikler arasındaki işbirliğinin yoğunluğu ekonomik rekabeti azalmayacaktır. Ancak diğer yönlerden yeni dünya, 2. Dünya Savaşı öncesindeki dünyadan çok farklı olacaktır. Sınırların geçirgenliği, egemenliğin iktisadi açıdan gelişmiş ülkelere doğru dönüşümü ve önde gelen ülkelerin iktisadi politikaları kadar uluslararası kurumların da siyasal ve askeri yönlerden merkezi hale gelmesi gibi sonuçlarıyla birlikte küreselleşmeden geri dönüş olası görünmemektedir.[44]

Yine de Hobbes'un ikilemi ihmal edilmemelidir. İyi geliştirilmiş anayasal kurumlar olmaksızın, çoğu ülke için her ikisi de hiç çekici olmayan anarşi ve vahşet gibi alternatifler ortaya çıkar. Karmaşık birbirine bağımlılığın ayırt edici niteliğinin kapsamlı örneklerinin ortaya çıkması, çoğulcu demokratik kurumlara bağlıdır. Dünya siyasetinin daha az hırs dolu, zorunlu olarak değil ama göreceli olarak barışçıl ve bu yüzden de dayanışmacı biçimlerinin oluşması, her ne kadar tamamen demokratik olduklarını söylemek güç olsa da kararlı yerel kurumların varlığına bağlıdır. Herhangi bir biçimde, saldırgan otoriter devletlerin uluslararası çatışma içine girmesi olasıdır ve genellikle parçalanmış devletler özelinde böyle bir eğilim vardır. Parçalara bölünmüş devletlerin yukarıda bahsedilen devletlerce müdahale unsuru olması muhtemeldir. Yalnızca demokrasinin tüm dünya üzerinde yayılması değil aynı

zamanda otoriter de olsalar tüm devletlerin kararlı kurumlarca yönetilmesi olasılık dışı gözükmektedir. Bu nedenle, dünya düzeninin yakında ortaya çıkması olası görünmemektedir: Yakın bir gelecekte küresel bir güvenlik topluluğunun var olması olasılık dışıdır.

[. . .]

Şu anda dünya düzeninin ana problemi, uluslararası ilişkilerin ana hatlarıyla ve önemli ülkelerin iç siyasetinin yeni şekliyle uyumlu kurumsal düzenlemelerin tasarlanmasına çabalamaktır. Bu gibi kurumların inşası çok zor olacaktır. Küreselleşme koşullarında bu kurumlar yalnızca hükümetler tarafından değil, uluslararası sivil toplum aracılığıyla da oluşturulmalıdırlar. Tek bir egemen güç tarafından değil, çoğu yönden çıkarları çatışan farklı ülkelerce inşa edilmelidirler. Bununla birlikte, gelişmiş demokrasilerdeki uygun kurumlar bilgi teminini sağlayarak, verilen taahhütleri inanılır kılarak ve işlem maliyetlerini azaltarak ekonomik ve siyasal mübadeleyi hızlandırabilir. Sonuçta bunun hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde, sadece hükümetler için değil, ulus-ötesi şirketler, meslek birlikleri ve bazı işçiler için de faydaları olacaktır. Ancak uyarlama maliyetleri yüksek olacağı için kısa dönemde zarara uğrayanlar olacaktır; uzun dönemde de kaybedenlerin olması muhtemeldir, küreselleşme, gelişmiş ülkelerdeki, dünyanın daha fakir bölgelerinden işçilerle yer değiştiren ya da ulusal emek pazarlarında bu ülkelerin işçileri ile rekabet içinde olan, işçiler için ücretleri aşağı çeken bir baskı unsuru olmaya devam edecektir. Dolayısıyla yeni iş becerileri öğreten, uyum maliyetlerini yayan ve belki de geliri küresel açıdan dezavantajlı gruplara sürekli bir temelde yeniden dağıtabilecek yerel kurumlar, küreselleşme çağında uluslararası kurumları korumanın ve güçlendirmenin zaruri sonuçları olacaktır.

Yeni dünya düzenini gözlemleyen toplumbilimciler iki açıdan mütevazı olmalıdır. Soğuk Savaş'ın sonunu önceden görme başarısını göstermemiz geleceği tahmin etme kabiliyeti ile ilgili olarak bizi utandırmalıdır. Ayrıca anayasal demokrasinin ve barışın koşulları ile ilgili bilgi eksikliğimiz küresel demokratikleşme ve barışın korunması için yeni radikal planlar önerme konusunda bizi isteksizliğe itmektedir. Yine de Hobbes'un anarşi ve düzen ikilemine getirilen Hobbes'çu çözümün ötesine geçebiliriz: Toplumlar içerisinde uygun dürtüleri şekillendiren kurumların saldırganlaşmadan düzeni oluşturabileceğine ve ne kadar güçsüz olursa olsun uluslararası kurumların uluslararası ilişkilerde işbirliğini kolaylaştırabileceğine ve şiddeti hafifletebileceğine odaklanabiliriz. Güçlü kurumlar bir anda oluşturulamazlar: Egemenliğin hem anayasal demokrasi hem de karşılıklılık yüklü kavranışı, asırları aşan bir zaman diliminde ortaya çıktı. Bununla birlikte, Batı'da ortaya çıkan şiddeti ve bozukluğu önlemek zorunludur. Çatışmanın dindirilmesine desteği, iktisadi büyümenin ilerlemesini, kolektif faydanın sağlanması için tutarlı karar almayı sağlayan yerel ve uluslararası kurumların oluşturulmasını ve korunmasını teşvik etmeliyiz. Gelecek için umutlarımız böyle ayakta kalan kurumlarda yatmaktadır.

***Çeviren**: Cemil Boyraz*

Notlar

[1] Joanne Gova, "Bipolarity, Multipolarity and Free Trade", *Ameriacan Political Science Review* 83(4) (Dec. 1989): 1245-56.

[2] US House Special Committee on Post-War Economic Policy and Planning, *Hearings*(Washington DC:GPO, 1945), s. 1082. Gabriel Kolko, *The Politics of War: The World and United States Foreign Policy, 1943-1945* (New York: Vintage Books of Random House, 1968), s. 254'den alınmıştır.

[3] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics* (Reading, Mass. :Addison Wesley, 1979).

[4] Thucydides, *The Peloponnessian War*, Book 3, 81-82. paragraflar.

[5] "Realist tuzak" ile ilgili olarak bkz. Robert O. Keohane, " Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond, *International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory* içinde (Boulder: Westview Press, 1989), 35-73 arası sayfalar, özellikle 65-66. sayfalar.

[6] Hans-Henrik Holm and Georg Sorensen, " A New World Order: The Withering Away of Anarchy and the Triumph of Individualism? Consequences for IR-Theory, " *Cooperation and Conflict* 28(3) (1993):265-301.

[7] Bu tanım için, bkz. Keohane, *International Institutions and State Power*, 3-7 sayfalar ve 7. kısım.

[8] Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, Jr, *Power and Interdepence*: *World Politics in Transition* (Boston: Little, Brown, 1977 and 1989).

[9] Thomas Hobbes, *Leviathan* (Paris, 1651), Kitap 1, 13. bölüm.

[10] Martin Wright, *International Theory: The Three Conditions* (New York: Holmes & Meier, 1992), s. 35.

[11] *Leviathan*, 2. kısım, 17. bölüm.

[12] *Leviathan*, 1. kısım, 13. bölüm

[13] John M. Herz, *International Politics in the Atomic Age* (New York: Columbia University Press, 1959).

[14] Evan Luard, *War in International Society* (New Haven: Yale University Press, 1987), s. 247'de, Almanya'nın kırsal ve şehir nüfusunun muhtemelen %40'ının, bu hesaplamanın çok yüksek olmasına rağmen, ölmüş olabileceğini söylemektedir. Savaş ölümleri ile ilgili, bkz. Charles Tilly, Coercion, Capital and European States, AD 990-1990 (Oxford: Blackwell, 1990), s. 165.

[15] Egemen devlet olma durumu bana göre devletlerin kendi çıkar anlayışlarını şekillendirmede yardımcı oldu. Örneğin, Soğuk Savaş süresince Afrika'daki büyükgüç müdahalesi birleşmiş devletler içerisinde, parçalanmayı ilerletmekten öte, büyük güçlerin müşterilerinin güç kazanmasına katkıda bulunmaya odaklandı. Savaş yoluyla sınırları değiştirme teşebbüsü - Somali'nin 1970'lerin sonlarında Ethopya'yı işgali - Birleşik Devletler'in Somali'ye askeri harekatlar ve karşı bozgun için verdiği yardımı çekmesine sebep oldu. Daha kapsamlı bir inceleme için, bkz. Robert H. Jackson and Carl G. Rosberg, " Why Africa's Weak States Persist: The Empirical and the Juridicial in Statehood, " *World Politics* 35(1) (Ekim, 1982): 1-24.

[16] Bkz. Margaret Levi, *Of Rule and Revenue* (Berkeley: University of California Press, 1988), özellikle 1. bölüm

[17] Douglas C. North and Robert Paul Thomas, *The Rise of the Western World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1973), 2-3. sayfalar

[18] Charles P. Kindleberger, *A Financial History of Western Europe* (London: Allen and Unwin, 1984); Douglas C. North and Barry R. Weingast, " Constitutions

and Commitment: The Evolution of Institutons Governing Public Choice in Seventeenth-Century England, '' *Journal of Economic History* 49(4) (Aralık 1989): 803-832.

19 F. H. Hinsley , *Sovereignty*, 2. baskı (Cambridge University Press, 1986), s. 1.

20 Bernard Bailyn, *The Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1967), 201-229 sayfalar.

21 Madison to Jefferson, 24 Ekim, 1787, J. P. Boyd (derleyen), *The Papers of Thomas Jefferson* (Princeton: Princeton University Press, 1955), 278-279 sayfalar.

22 Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations*, 4. baskı (New York: Knopf, 1967), s. 305.

23 Stephen D. Krasner, ''Westphalia and All That, '' taslak bölümü (Ekim 1992) Judith Goldstein and Robert O. Keohane için (derleyenler), *Ideas and Foreign Policy*: *Beliefs, Institutions and Political Change* (Ithaca: Cornell University Press, 1993).

24 Wight, *International Theory*, 2-3 sayfalar.

25 Hedley Bull, *The Anarchical Society* (New York: Columbia University Press, 1977), 34-37 sayfalar. Martin Wight, '' karşılıklılığın Batılı egemenlik anlayışında içkin olduğunu'' söyleyerek, egemenlik ve karşılıklılık arasındaki bağı açığa kavuşturur. *Systems of States* (Leicester: Leicester University Press, 1977), s. 135.

26 Anarşinin realist nitelendirmeleri ile ilgili bir güçlük terimlerin üç farklı anlamı (ile bağlı) olmasıdır: (1) ortak hükümetin(yönetimin, idarenin) yokluğu, (2) kurumların önemsiz oluşu, (3) kaos ya da Hobbes'un '' herkesin herkese karşı savaşı. '' Yalnızca ilk anlam uluslararsı ilişkiler genelinde doğru (gerçek) olarak gösterebilir. Uluslararası ilişkilerde anarşi ile ilgili iyi bir tartışma için, bkz. Helen V. Milner, ''The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: A Critique,'' *Review of International Studies* 17(1) (Ocak 1991): 67-86.

27 Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton University Press, 1984); Stephen D. Krasner (derleyen), *International Regimes* (Ithaca: Cornell University Press, 1982). Uluslararası ilişkilerde bir talebin kendi arzını yaratmayacağına dikkat ediniz; dolayısıyla işlevsel bir kuram yanlış olarak etkin kurumların her zaman ortaya çıktığını ya da kuramsal olarak olası tüm dünyaların en iyisinde yaşadığımızı göstermez.

28 Alexander Wendt, ''Anarchy Is What States Make of It, '' *International Organization* 46(2) (Yaz 1992): 414-15

29 Georg Sorensen, ''The Limits of Neorealism: Western Europe after the Cold War, '' İskandinav Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Birliği (NISA) Açılış Töreni Konuşması'nda sunulan tebliğ, Oslo, Ağustos 18-19, 1993, s. 9.

30 Wendt , '' Anarchy Is What States Make of It, ''s. 423.

31 Peter J. Katzenstein, *Small States in World Markets* (Ithaca: Cornell University Press, 1984); Peter Gourevitch, *Politics in Hard Times* (Ithaca: Cornell University Press, 1986); Helen V. Milner, *Resisting Protectionism* (Princeton: Princeton University Press, 1988); Ronald Rogowski, *Commerce and Coalitions* (Princeton: Princeton University Press, 1989); Jeffry A. Frieden, '' National Economic Policies in a World of Global Finance, '' *International Organization* 45(4) (Sonbahar 1991): 425-52; Andrew Moravcsik, ''Liberalism and Internatinal Relations Theory, '' Çalışma Metni, no. 92-96, Center for International Affairs, Harvard University, Ekim 1992.

32 Bkz. Inis L. Claude, *Power and International Relations* (New York: Random House, 1962).

[33] Waltz'a göre egemen devlet ''iç ve dış meselelerle nasıl başa çıkacağına kendisi karar verir. '' Diğer bir deyişle egemenlik, anarşiden türeyen kendi kendine yetmenin eşdeğeridir. Waltz, *Theory of International Politics*, s. 96. Waltz'un kendi kuramına tarihsel bir boyutu dahil edebilmedeki başarısızlığının parlak bir eleştirisi John Gerard Ruggie tarafından yapılmıştır, ''Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis, '' *World Politics* 35 (Ocak 1983): 261-85. Ruggie'nin kitaptaki bölümü, diğer yorumlar ve Waltz'un yanıtı için, bkz. Robert O. Keohane (der.), *Nationalism and its Critics* (New York: Columbia University Press, 1986).

[34] Genel tartışmalar için bkz. Robert O. Keohane ve Stanley Hoffman, *The New European Community: Decisionmaking and Institutional Change* (Boulder: Westview Press, 1991); ve Alberta M. Sbragia (der.), *Europolitics: Institutions and Policymaking in the ''New'' European Community* (Washington DC: Brookings, 1992). Avrupa Adalet Divanı ve yeni-işlevselci kuram ile ilgili olarak, bkz. Anne-Marie Burley ve Walter Mattli, ''Europe Before the Court: A Political Theory of Legal Integration, '' *International Organization* 47(1) (Kış 1993): 41-76. Onaylanmış olsa bile, Maastricht Antlaşması'nın esas olarak AT'daki egemenlikle ilgili uygulamaları değiştirdiği açık değildir. Maastricht ile ilgili, bkz. Wayne Sandholtz, ''Choosing Union: Monetary Politics and Maastricht, '' *International Organization* 47(1) (Winter 1993): 1-40.

[35] Serbest ticaret sınırlarını kaldırmak için yapılan anlaşmaların ''güvenlik dışsallıkları(dışarıya sağlanan teminatları'' hakkında genel bir tartışma için, bkz. Gowa, '' Bipolarity, Multipolarity and Free Trade. ''

[36] Robert E. Hudec, Daniel L. M. Kennedy, and Mark Sgarabossa, '' A Statistical Profile of GATT Dispute Settlement Cases: 1948-1990, '' MS, University of Minnesota Law School, 1992.

[37] Bkz. Helge Hveem, ''Hegemonic Rivalry and Antagonistic Interdependence: Bilateralism and the Management of International Trade, '', Uluslararası İlişkilerde Birinci Pan-Avrupa Konferansı'nda sunulan tebliğ, Heidelberg, Eylül 16-20, 1992. Hveem'in sayıları ticaret kontrol önlemleri ile ilgili UNCTAD veritabanından gelmektedir. Sayfa 16'da Hveem küreselleşme ve merkantilizmin '' birbirini tamamlayıcı gelişimi'' ile ilgili olarak Robert Gilpin'in '' The Transformation of the International Political Economy'' adlı makalesinden alıntı yapmaktadır, *Jean Monnet Chair Papers* (European Policy Unit at the European University Institute, Firenze).

[38] Stephan Haggard, Marc A. Levy, Andrew Moravcsik ve Kalypso Nicolaides, ''Integrating the Two Halves of Europe: Theories of Interests, Bargaining and Institutions, ''Robert O. Keohane, Joseph S. Nye ve Stanley Hoffman (der.) içinde, *After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989-1991* (Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1993), s. 182.

[39] Kenneth A. Oye (ed.), Cooperation under Anarchy (Princeton: Princeton University Press, 1986).

[40] Demokratik çoğulculuk karmaşık karşılıklı bağımlılığın tipik olduğu toplumlar arasında çoğul iletişim kanalları kurabilmek için gereklidir. Güç kullanımı ile ilgili sınırlamalarla ilgili olarak, demokrasi ve savaş üzerine yazılan geniş litaratürden, demokrasi olmayan ülkelere karşı aktif bir şekilde savaşmalarına rağmen, hiç değilse bile (birinin tanımına bağlı olarak), nadiren demokrasilerin birbiriyle çatıştığı soncu rahatlıkla çıkarılabilir. Bununla birlikte demokrasi olmayan ülkeler kendi

aralarında genellikle barış içerisindedirler, bu yüzden demokrasi zorunlu olarak barış demek değildir. Ayrıca, yakın geçmişe kadar demokrasiler göreceli olarak az sayıda ve ortak bir düşmana karşı ya ayrı ya da müttefik olmuşlardır(ya da her ikisi); bundan ötürü karşılıklı demokrasinin nedensel etkisi ile ilgili ampirik kanıt yetersizdir. OECD ülkeleri arasında barış, karşılıklı ekonomik çıkarların, bölgesel çatışmanın eksikliğinin ve karşılıklı demokrasinin bileşimiyle garanti edilmiş(sağlamlaştırılmış, korunmuş) görünmektedir. Bununla birlikte, kuramsal temelde, hiç biri karşılıklı demokrasinin yeterli olduğunu hala ortaya koyamamıştır: bunun olabilmesi için, demokrasilerin neden birbirleriyle savaşmamaları gerektiği konusunda ikna edici bir teori geliştirmek ve geçerliliğini test etmek mecburiyeti vardır. Böylesi bir literatür için, bkz. Michael Doyle, ''Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs, '' *Philosophy and Public Affairs* 12 (1983): 205-235 ve 323-53 (iki-kısımdan oluşan makale); Zeev Maos ve Nasrin Abdolali, ''Regime Types and International Conflict,'' *Journal of Conflict Resolution* 33 (1989): 3-35; ve Georg Sorensen, ''Kant and Processes of Democratization: Consequences for Neorealist Thought, '' *Journal of Peace Research* 29 (1992): 397-414. Bu konuyla ilgili kişisel düşüncem; 6 Mayıs 1993'te , Harvard Uluslararası İlişkiler Merkezi'nde Princeton Üniversitesi'nden Joanne Gowa tarafından yapılan uyarıcı nitelikteki sunuştan ve Harvard Üniversitesi'nden John Owen tarafından ''demokratik barış''ın kaynakları hakkında henüz tamamlanmış olan Doktora tezinden etkilenmiştir.

41 Dünya siyasetinde ortaya çıkmakta olan modellerle (kalıplarla) ilgili saptamam Philip G. Cerny tarafından önerilen dikkat çekici nitelikteki ''çok taraflılık'' tartışmasıyla bir çok ortak noktayı paylaşmaktadır ''Plurilateralism: Structural Differentation and Functional Conflict in the Post-Cold War World Order,'' *Millenium: Journal of International Studies* içinde, 22 (Bahar 1993): 27-52

42 Edward A. Person, ''Protecting the Ozone Layer, '' Peter M. Haas, Robert O. Keohane ve Marc A. Levy (derleyenler) içinde, *Institutions for Earth: Sources of Effective International Environmental Protection* (Cambridge, Mass. : MIT Press, 1993), 49-50 sayfalar.

43 Liberal bir merkezle gerçekçi (realist) bir çevreyi karşılaştıran benzer bir tartışma için, bkz. James M. Goldgeier ve Michael McFaul, ''A Tale of Two Worlds: Core and Periphery in the Post-Cold War Era,'' *International Organization* 46(1) (Bahar 1992): 467-92.

44 Uluslararası kurumlarla ilgili olarak, bkz. Keohane, Nye ve Hoffman, *After the Cold War*.

14
ULUSLARARASI HUKUKUN DEĞİŞEN YAPISI: EGEMENLİK DÖNÜŞTÜ MÜ?

David Held

Klasik Egemenlik

[...]

Egemenlik doktrini iki farklı boyutta gelişti: Bunlardan birincisi egemenliğin 'içsel', diğeri ise 'dışsal' yanıyla ilgiliydi. İlkine göre, egemenliğini kurmuş olan bir kişi veya siyasî bir grup, belli bir topluluk üzerinde kesin bir 'hakimiyet' uygular. Yönetim, monarşik, aristokratik veya demokratik olabilir, belirli bir bölgede 'nihaî ve mutlak otorite' sahibi olmalıdır. İkinci yaklaşıma göre ise, egemen devletin üzerinde ya da ötesinde nihaî ve mutlak bir otorite yoktur. Devletler, her türlü siyasî iç meselede bağımsız kabul edilmeli ve bu çerçevede kendi kaderlerini tayin etme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Dışsal egemenlik siyasî toplulukların birbirleriyle ilişkileri bağlamında sahip oldukları bir özelliktir; bu özellik, bir halkın kendi yönelim ve politikalarını, diğer güçlerin ciddi bir müdahalesi olmaksızın belirleme arzusuyla ilintilidir (Hinsley 1986).

Egemen devletlere dayalı sistemin sağlam temellere oturması; on yedinci yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan ve devletler düzeni kavramını uluslararası bir egemen devletler topluluğu anlayışıyla güvence altına almak isteyen bir dizi ilkeyle gerçekleşti (Bull 1977). Önce Avrupa'da, ardında tüm dünyada ortaya çıkan devletler 'topluluğu', uluslararası bir hukuk anlayışıyla paralel gelişti. Bu düzen, 1648 tarihli Westphalia barış antlaşmasından yola çıkarak 'Westphalia rejimi' olarak adlandırılabilir ama ben buna egemenliğin klasik rejimi demeyi tercih ediyorum. Bu rejim, 1648'den -tartışmalı olmakla birlikte, bazı öğeleri bugün hâlâ yürürlükte olmasına karşın- yirminci yüzyılın başlarına kadar geçen dönemdeki uluslararası hukuk ve düzenlemeleri kapsıyor. Tabii bu bileşenlerin tamamı Westphalia kararları kapsamında bulunmuyordu, aksine bunlar, uluslararası hukukta izlenen normatif bir yolla şekillendi. Bu güzergâhın açıkça ifade edilmesi ise; bölgesel egemenlik, devletlerin resmen eşitliği, tanınan diğer devletlerin iç işlerine müdahale edilmemesi ve devletlerin rızasının uluslararası yasaların bağlayıcılığının temeli olarak kabul edilmesi gibi hususların uluslararası topluluğun en önemli ilkeleri haline geldiği on sekizinci yüzyıl sonu ve on dokuzuncu yüzyıl başlarında gerçekleşti (bkz. Crawford ve Marks 1998).

Egemenliğin klasik rejiminin üzerinde önemle durduğu, dünya düzeninde devletler sözde özgür ve eşittir; belli bir bölgedeki tüm özneler ve nesneler üzerinde belirgin bir otorite sahibidirler; kendi çıkarları doğrultusunda, baskı gücü olan örgütlenmelerini de arkasına alarak, ayrı ve farklı siyasî düzenler oluştururlar; kendilerinin üzerinde geçici herhangi bir otoriteyi tanımazlar;

diplomatik girişimlere ön ayak olurlar fakat bunun dışında işbirliğini kısıtlı tutarlar; sınır ötesi gelişmeleri, yalnızca bunlardan doğrudan etkilenen tarafları ilgilendiren 'özel meseleler' olarak görürler; ve uluslararası dünyada güçlü olanın sonunda haklı çıkacağına dayalı etkinlik ilkesini kabul ederler; Ele geçirmek yasallaştırır (bkz. Falk 1969; Cassese 1986, 396-9; Held 1995, s. 78).

Elbette egemenliğin klasik rejiminin gelişimine vurgu yapılması, bu rejime ilişkin gerçekliğin çoğu zaman dağınık, gergin ve uzlaşmaya dayalı olduğunun inkar edilmesi anlamına gelmez (bkz. Krasner 1995, 1999). Ama tarihsel gerçekliğin böyle bir karmaşıklığı olduğu kabul edilse de siyasî düzenin altında yatan ilkeler ve bu ilkelerin çoğu zaman kanlı gerçeklerinde on altıncı yüzyılın sonundan itibaren ortaya çıkan yapısal ve sistematik değişiklikler göz ardı edilmemelidir. Devletler insanları, toprakları ve kaynakları zapturapt altına alma mücadelesini sürdürdüler - bu sürecin örnekleri gerek on yedi ve on sekizinci yüzyıl Avrupa'sındaki devlet oluşumlarında, gerek Avrupalı güçlerin on dokuzuncu yüzyıldaki ani sömürgeleştirme hamlelerinde görüldü.

Egemenliğin klasik rejiminin ortaya çıkışının dört önemli sonucu üzerinde durmak gerek. Birincisi, uluslararası hukukun devletler-arası bir hukuk olarak belirginleşmesi, devlet başkanlarına veya hükümetlere, karşı tarafın anayasal dayanaklarına bakmaksızın; bir başka deyişle, devlet başkanlarının kendi devletini antlaşmadan kaynaklanan belli hak ve yükümlülükler altına sokmaya dair ulusal bir yasal düzenlemeden aldığı bir yetki olup olmadığına bakmadan, diğer devlet temsilcileriyle anlaşmaya varma imkânı verdi. İkincisi, uluslararası hukuk, ulusal siyasî yapının nasıl örgütlendiğiyle ilgilenmiyordu. Buna göre, 'devlete ve hükümete, siyasî gücün gerçeklerini esas alan *de facto* bir anlayışla yaklaşılıyor, bu gücün nasıl tesis edildiği ile ilgili etraflı bir soruşturmaya gidilmiyordu' (Crawford ve Marks 1998, 72). Mutlakıyetçi rejimler, anayasaya dayalı monarşiler, otoriter devletler veya liberal demokratik devletler; hepsi eşit derecede meşru yapılanmalar olarak kabul ediliyordu.

Üçüncü sonuç, ulusal ve uluslararası meseleleri düzenleyen ilkeler arasında ciddi bir ayrımın oluşması ile ilgilidir. Gerek ilkece gerek uygulamada, bu iki alanda hüküm süren siyasî ve etik kurallar birbirinden ayrıldı. Batıda liberal demokratik ulus-devletlerin yavaş yavaş kökleşmesiyle birlikte; ulus-devletler içindeki demokrasinin yanında, demokratik olmayan devletler-arası ilişkileri doğal karşılayan bir siyasî dünya da yerleşik hale geldi. Buna göre devlet sınırları içinde sorumluluk anlayışı ve demokratik meşruiyet, sınırların dışına çıkıldığında ise devlet çıkarları (ve azami siyasî avantajın elde edilmesi) önem kazanıyordu; 'içeridekiler' için demokrasi ve yurttaşlık hakları gözetilirken, sınır ötesinde bunlar sık sık ihlâl ediliyordu (Held 1999, 91). *Sichtlichkeit*[1] ve *Realpolitik*[2] arasındaki uçurum doğal karşılanıyordu.

Egemen uluslararası hukukun klasik rejiminin dördüncü sonucu, mevcut bölgesel sınırlara karşı mücadele eden tüm grupların ve devlet-dışı aktörlerin güç kaybetmesi oldu ki, bu durum paradoksal sonuçlar doğurdu. Sömürgeci güçler ve hegemonik çıkarlar tarafından geleneksel yaşam alanları ve topraklarından mahrum kalan bu grupların, anavatanlarını koruma altına alma

adına, zor kullanma ve silahlı mücadeleye başvurmaktan başka seçenekleri kalmıyordu. Zira, davalarının uluslararası platformda tanınmasını sağlamak için, onların da hak iddia ettikleri topraklar üzerinde 'etkin bir hakimiyet' kurmaları gerekiyordu (bkz. Baldwin 1992, 224-5).

On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Avrupa imparatorluklarının gerilemeleri ve bozguna uğramaları, yirminci yüzyılda demokratik düşüncenin tüm dünyaya yayılması ve son yüz yıl boyunca yeni ulus-ötesi ve çok-uluslu örgütlenme ve faaliyet yapılarının oluşması, siyasî ve hukukî manzarayı değiştirdi (bkz. Held ve Mc Grew, Goldblatt ve Perraton 1999, 1. ve 2. bölümler). Bu noktada sorulabilecek sorular şunlardır: Yeni bir uluslararası hukuk çerçevesi oluşturuldu mu? Devletler sistemine dayalı talepler ile alternatif siyasî ve normatif duruşlara dayalı talepler arasındaki denge değişti mi?

Uluslararası Liberal Egemenlik

Üst üste gelen demokratikleşme hamleleri, egemenliğin klasik rejiminin ulus-devletlerin sınırları içindeki geçerliliğine son verdi (Potter vd. 1997). Bu hamlelerin esas amacı ulusal siyasal yapıyı yeniden şekillendirmek olmasına karşın, devletler-arası sistem üzerinde de etkileri oldu (Bull 1977). Her ne kadar uluslararası düzenlemelere ilişkin yeni bir modelin tam olarak belirgin hale gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştiyse de uluslararası liberal hukuk egemenliğinin kökenleri çok daha gerilere götürülebilir. Bu egemenliğin başlangıcının belirleyici unsurları, kamusal iktidarın yeniden tanımlanması süreçlerinin uluslararası boyuta taşınması; ve sonrasında da meşru siyasî otoritenin anlamını, etkin bir hakimiyetten, temel standart ve değerlerin devlet ya da hükümetin herhangi bir siyasî temsilcisinin yürürlükten kaldıramayacağı biçimde sürdürülmesi için dönüştürülmesine yönelik çabalarıdır. Egemenliğin gerçek temelleri olan kendi kaderini belirleme ilkesi, demokrasi ve insan hakları, etkin gücün karşısına çıkar. Bu değişikliğin altında yatan -savaş, savaş suçları, insan hakları, demokratik katılım ve çevre konularında ortaya çıkan- bazı yasal dönüşümlere dikkat çekmekte fayda var. Bu dönüşümler temelde, devletlerin onayı ve rızası dahilinde yaşanmış olsa da egemenlikteki değişimler ve yetkilendirmeler, görüleceği üzere, kendine has bir yer ve canlılık edinmiştir.

Savaş ve silahlanma yasaları

Savaşa ilişkin yasaların oluşturulmasında şu varsayım temel alınmıştır: Tamamen önlenemediği durumlarda, savaşın hem askerler hem de siviller için getirdiği kimi korkunç sonuçlar yasadışı olmalıdır. Bu yasaların amacı, savaş esnasındaki hareketleri, silahlı çatışmaya dahil olan tüm tarafların onaylayacağı, uygar davranışların asgari standardına kavuşturmaktır. Savaşla ilgili bu yasalar sık sık ihlâl edilse de geçmişte yaşanan bazı gelişigüzel şiddet olaylarının önüne geçilmesi sağlanmıştır. Savaşa ilişkin önemli çok-taraflı konvan-

siyonların tarihi, 1856 tarihli Paris Bildirisi'ne dek uzanır. Bu bildiride, karşı tarafa ateş açmanın yasaklanması yoluyla, denizlerde yaşanan çatışmaların azaltılması ve bir ablukanın hangi koşullar altında fiili sayılacağının ve bunun yasal sonuçlarının neler olacağının belirlenmesi amaçlanıyordu. Bu yoldaki diğer önemli kilometre taşları olarak; (1906'da gözden geçirilen) 1864 Cenevre Konvansiyonu, 1899 ve 1907 Hague Konvansiyonları ve 1929 ve 1949 Cenevre Konvansiyonları sayılabilir. Tüm bu konvansiyonlar; cephede yaralılara yapılacak insanî yardımlar, arazi savaşındaki kabul edilebilir uygulamalar, çatışmada yer alan tarafların ve tarafsız devlet ve kişilerin hak ve ödevleri ve ayrıca sivillerin korunması ile esirlere yapılacak muameleye ilişkin kuralların düzenlenmesine katkıda bulundu. Savaştaki tarafların, tutumlarına sınırlar çizilmesinde, bunlara ve benzeri yerel antlaşmalara ek olarak, uluslararası hukukun geleneksel öğeleri ve 'haksız zor kullanımını ve kamu ahlâkını rencide eden diğer faaliyetleri' yasaklayan 'insanlık yasası'nın ilkece kabulü esas alındı (Plano ve Olton 1988, 193; bkz. Byers 1999).

Savaş kuralları, uluslararası silahlı çatışmalardaki tarafların tutumlarını kontrol altına almayı amaçlayan, sürekli değişen bir düzenlemeler çerçevesi oluşturur. Bu kurallar, 'askeri zorunluluklar söz konusu olduğunda, savaşın olumsuz etkilerinin mümkün olduğunca hafifletilmesi gerektiği ve tarafların istediği savaş yoluna ve yöntemine başvurmakta sınırsız özgürlük sahibi olduğu yollu ikili bir anlayışa' dayanır (Dinstein 1993, 966). Bu temel yönelimler ve bu doğrultuda varılan anlaşmalar esas olarak, modern devletin yasal seyrinde zaman içinde yaşanan ciddi değişikliğin göstergesidir; zira bunlar askerî özerklik ilkesinin geçerliliğini ve ulusal egemenliğin en hassas noktalarından birini; ordu-devlet ilişkisini ;birbirlerinden ne gibi meşru taleplerde bulunabileceklerini ve bu iki gücün, sonuçları gözetmeksizin, hedefleri doğrultusunda neler yapabileceklerini sorgular.

Savaştaki tutumlarla ilgili uzlaşımlar, domdom kurşunlarının (Hague Konvansiyonu 1907) ve tüccar gemilerine karşı denizaltıların (Paris Konvansiyonu 1936) kullanımına ilişkin kurallardan; konvansiyonel, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların kullanımına ilişkin kısa zaman önce varılan geniş kapsamlı uzlaşmalara dek uzanan bir dizi anlaşmayla son halini almıştır (bkz. SIPRI-Stockholm Uluslararası barış Araştırmaları Enstitüsü 1999). Sonuç olarak, silahlarla ilgili denetim ve düzenlemeler, uluslararası siyasetin vazgeçilmez bir parçası oldu. Dünyanın önde gelen tüm devletlerinin bünyesinde, artık sürekli bir diplomatik ve düzenleyici süreç haline gelen silah denetimi ve silahsızlanma konusunda çalışan birimler (veya dışişleri bakanlıkları kapsamında bölümler) yer alıyor (bkz. Held ve McGrew, Goldblatt ve Perraton 1999, 123-33). Yakın dönemde yapılan birçok anlaşma ile, daha da ileri gidilerek, ulusal egemenlik ve askerî özerkliğe ciddi müdahaleler içeren doğrulama veya taahhüt mekanizmaları oluşturuldu. Örneğin, neredeyse evrensel çaplı bir silahsızlanma antlaşması olan 1993 Kimyasal Silahlar Konvansiyonu sonrasında, alınan kararların uygulanmasını takip etmek üzere uluslararası bir denetleme heyeti oluşturuldu (ki bu konudaki endişeler, ABD Senato-

su'nda 'teslimiyetçi egemenlik' şikâyetlerinin gündeme gelmesine neden oldu (Wright 2000)). Bu bağlamda, silah denetimi ve savaş konusundaki uluslararası hukukun, çatışmalar ve silahlanmaya dair düzenlemelerin küresel altyapısını şekillendirip bunları belli bir noktaya getirdiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Savaş suçları ve bireyin rolü

Devlet gücünün sınırlarının aşamalı olarak belirlenmesi sürecinin bir diğer göstergesi olarak, uluslararası hukukî düşüncenin bir başka bileşeni ele alınabilir; buna göre uluslararası hukukta devletin önceliği bir tarafa bırakılmış ve ötekilere uygulanan sistematik şiddetle olan ilişkisinde ve bununla ilgili sorumluluklar açısından bireyin rolü öne çıkarılmıştır. Bunun ilk örneği, birçok devletin vicdanî reddin yasal statüsünü tanımak suretiyle, bireyin belli durumlarda vatandaş olarak taşıdığı yükümlülüklerin ötesinde ahlakî bir yükümlülüğü olduğunu kabul etmeleridir (bkz. Vincent 1992, 269-92). Ulusal ordulara hizmet etmeyi reddetmek, hak ve ödevlerin 'daha yüksek ahlâki mahkemesi'ne yönelik bir talebi tetikler. Savaşa gitmeye istekli olanların değişen yasal konumunda da bu tip taleplerin bir örneğine rastlanır. Savaş suçu sayılan saldırılar, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçlar ile ilgili uluslararası hukukun tanınması açıkça gösteriyor ki, ulusal liderlerin emirlerini yerine getirmiş olmak, bu durumlarda kişisel suçları ortadan kaldırmak için yeterli neden olarak görülemez. Bu açıdan bakıldığında Nürnberg Uluslararası Mahkemesi'nde ve Tokyo'daki denk mahkemede alınan kararlar bir dönüm noktası olmuştur. Mahkeme tarihte ilk kez, temel insanî değerleri koruyan *uluslararası yasalar* ile *devlet yasaları*nın çelişmesi halinde, ahlâkî bir seçim yapmanın mümkün olmadığı, örneğin birinin başına silah dayanması gibi durumlar hariç, her bireyin devlet yasalarını yok sayması gerektiği hükmüne varmıştır (Cassese 1988, 132). Modern uluslararası hukuk genel olarak mahkemenin yaklaşımını onaylamış ve barış ve insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili sorumluluklar konusunda, yukarıdan gelen emirlere itaat etmiş olmanın bir savunma kabul edilmesine karşı çıkan mahkeme görüşünü benimsemiştir. Bir spikerin dediği gibi: 'Nürnberg Duruşmalarından sonra, savaş suçlularının, resmî konumlarını veya üstlerinden gelen emirleri gerekçe göstererek kendilerini temize çıkarmalarının mümkün olmadığı açıkça ortaya çıkmıştır. Apaçık ulusal yasalara uymuş olmak bile, uluslararası hukuk karşısında bir koruma sağlamaz' (Dinstein 1993, 968).

Nürnberg ilkelerinin uygulanmasının son dönemdeki en önemli sonucu, eski Yugoslavya için (1993'te BM Güvenlik Konseyi tarafından) ve Ruanda için (1994'te) savaş suçu mahkemelerinin kurulması oldu (bkz. Chinkin 1998; *The Economist* 1998). Yugoslav mahkemesi, Bosna'daki her üç etnik gruba yönelik suçlamaları ele aldı ve suçlanan önemli isimleri göz altına almak konusunda ciddi zorluklarla karşılaşsa da Kosova'da işlenen suçları soruşturuyor. Elbette eski başkan Slobadan Miloşeviç'in kısa süre önce tutuk-

lanıp Hague savaş suçları mahkemesine çıkarılması oldukça önemliydi. Her ne kadar gerek Ruanda mahkemesi gerek Yugoslav mahkemesi, zulme karışanların çok küçük bir kısmını ele geçirip sorguladıysa da her ikisi de savaş suçlarıyla ilgili yasaların uygulanması konusunda ve dolayısıyla, bu hukukun vaatlerine karşın uygulamada baş gösteren zaaflar nedeniyle oluşan güven eksikliğinin azaltılması yönünde önemli adımlar attılar.

Kısa süre önce, kalıcı bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması doğrultusunda yapılan teklifler, bu eksikliğin uzun vadede giderilmesini amaçlıyor (bkz. Crawford 1995; Dugard 1997; Wellwer 1997). Ne var ki bunun sağlam temellere oturmasının önünde hâlâ ciddi engeller var. Bu engellerden biri -askerlerinin siyasî güdümlü davaların hedefi olmasından korkan- ABD'nin devam eden muhalefeti; bir diğeri de uygulamanın etkili olabilmesinin devletlerin rızasına bağlı olması (Chinkin 1998, 118-19). Yine de [...] mahkeme resmen kurulacak ve egemenliğin klasik rejiminden uzaklaşma yolunda ve uluslararası liberal hukukun çerçevesinin iyice belirginleşmesi doğrultusunda yeni bir adım atılmış olacak.

Günümüz uluslararası hukuk anlaşmalarında gözetilen esasa göre, gücün kötüye kullanılmasının ve haksız silahlı saldırıların önüne geçilmesi, ancak savaş koşullarının kontrolü ve insan hakları ihlâllerinin önlenmesiyle sağlanabilir. Çünkü, bireylere farklı biçimlerde uygulanan şiddetin ve yine farklı biçimlerde ortaya çıkan güç suiistimalinin, deklare edilen savaş edimleri içinde yer almadığı çok açıktır. Hattâ, savaş ile barış ve saldırı ile baskı arasındaki kesin ayrımların, şiddetin değişen biçimleri ile birlikte ciddi aşınmalara uğradığı iddia edilebilir (Kaldor 1998a ve b). Bosna ve Kosova'da tanık olunan türden şiddet eylemleri, askerî ve organize suçların rolünü ve ulusal orduların bazı kısımlarının devletin doğrudan kontrolü dışında kullanımlarını gözler önüne serdi. Bu tip şiddet uygulamaları; savaş durumu kapsamında açıkça işlenen suçlar ile devletlerce savaş ilan edilmediği durumları da içeren, refaha ve vatandaşların güvenliğine yönelik büyük saldırılar arasında çok ince bir çizgi olduğunu gösteriyor. Savaşın aldığı birçok yeni biçim klasik savaş tanımlarıyla tam olarak örtüşmese de bu biçimler altında uluslararası insan haklarının ciddi ihlâlleri söz konusu. Buna göre, savaş yasaları ve insan hakları yasaları; zorlayıcı gücün uygun biçiminin, sınırlarının ve kullanımının belirlenmesini amaçlayan uluslararası yasaların, birbirini tamamlayan iki biçimi olarak görülebilir (bkz. Kaldor 1998b, 6. ve 7. bölümler). Uygulamadaki tüm zorluklarına karşın bunlar önemli değişikliklerdir ve bir bütün olarak düşünüldüğünde, bizi, meşru gücü etkin bir kontrol biçimi olarak gören doktrinin reddine ve meşru yönetim kriteri olarak temel insanî değerlere dayanan uluslararası yasaların bu gücün yerini aldığı sonucuna götürür.

İnsan hakları, demokrasi ve azınlık grupları

Bu değişikliğin merkezinde insan hakları rejimi yer alır (bkz. Held 1995, 5. bölüm; Held ve McGrew, Goldblatt ve Perraton 1999, 1. bölüm). Bu rejimin

başlıca öğeleri [...] tablo 1'de gösterilmiştir. [...] Rejimin, üzerinde durulması gereken, birbiriyle ilişkili üç özelliği vardır: 1- Kurucu insan hakları anlaşmaları; 2- Kendi kaderini belirleme ilkesinin rolü ve sömürgesizleştirme anlayışının temelinde yatan demokratik ilke; ve 3- Son dönemde azınlık gruplarına ait hakların tanınması.

(1)- İnsan hakları rejimi iç içe geçmiş küresel, bölgesel ve ulusal konvansiyon ve kurumlardan meydana gelir (bkz. Donnelly 1998; Evans 1997). Küresel ölçekte insan hakları; yapıtaşları 1948 BM İnsan Hakları Bildirisi ve Sivil ve Siyasî Haklar Sözleşmeleri olan Uluslararası İnsan Hakları Bildirisi'ne ve 1966'da kabul edilip 1976'da yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar'a dayanır. Bunlar, 1970'ler ve 1980'lerde, Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Konvansiyonu ve Çocuk Hakları Konvansiyonu ile tamamlandı. Sistemin gözetilmesi ve sürekli ihlâllerin BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesinden BM İnsan Hakları Komisyonu sorumludur. Ayrıca, Uluslararası Çalışma Örgütü de iş sahalarını ve sendikal hakları denetlemekle görevlendirilmiştir.

Tablo 1 Belli başlı insan hakları girişimleri ve anlaşmaları

Tarih	
Haziran 1945	BM'nin kuruluşu
Haziran 1946	BM İnsan Hakları Komisyonu
Aralık 1948	Soykırım Konvansiyonu / İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
Kasım 1950	Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu
Temmuz 1951	Mülteci Statüsüne ilişkin Konvansiyon
Aralık 1952	Kadınların Siyasi Hakları Konvansiyonu
Eylül 1954	Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin Konvansiyon
Eylül 1956	Köleliğin Sona Erdirilmesi Konvansiyonu
Haziran 1957	ILO Zorunlu Emeğin Sona Erdirilmesi Konvansiyonu
Kasım 1962	Evliliğin rızaya dayalı olmasına ilişkin Konvansiyon
Aralık 1965	Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Konvansiyonu
Aralık 1966	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmeler / Sivil ve siyasi Haklar; isteğe bağlı Protokol
Kasım 1973	'Apartheid'ın Önlenmesi Konvansiyonu
Haziran 1977	Cenevre Konvansiyonları'na iki ek protokol
Aralık 1979	Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Konvansiyonu
Aralık 1984	İşkenceye karşı Konvansiyon
Kasım 1989	Çocuk Hakları Konvansiyonu
Mayıs 1993	Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi
Kasım 1994	Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi
Temmuz 1998	BM konferansında kalıcı bir Uluslararası Ceza Mahkemesi için antlaşma

Kaynak: BM ve *The Economist* 1998

Dünyanın pek çok bölgesinde denk bir yasal yapı ve mekanizma bulunmaktadır. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına yönelik Avrupa Konvansiyonu (1950) özellikle önemlidir. Çünkü bu konvansiyon, girişinde de belirtildiği üzere, Evrensel Bildiri'de belirtilen belli hakların 'kolektif olarak uygulanması' adına ilk adımları atmayı amaçlar. Vatandaşlara bireysel olarak kendi hükümetleri aleyhine dava açma hakkı vermesi bakımından, Avrupa anlaşması oldukça önemli bir yasal yeniliktir. Her ne kadar uygulamada bazı belirsizlikler ve bürokratik karışıklıklar yaşansa da amaçlanan, anlaşmaya imza koyan tarafların yurttaşlarına keyfi biçimde davranmasının önlenmesi ve yurttaşların, devlet politikalarında ve temel özgürlüklerini ihlâl eden konularda, yasal yollar aracılığıyla söz sahibi olmasının sağlanmasıdır. İnsan hakları, başta Afrika ve Amerika olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerinde de teşvik edilmiştir. 1978'de yürürlüğe giren Amerika İnsan Hakları Konvansiyonu ve Afrika -Gambiya'nın başkenti Banjul'da y.n.- İnsan ve Halk Hakları Beyannamesi (1981) bu anlamda atılmış önemli adımlardır. İnsan haklarının teşviki konusunda, bu anlaşmaların hayata geçirilmesi için aktif olarak çalışan ve dolayısıyla kamu yaşamını düzenleyen ilkelerin yeniden şekillenmesini sağlayan siyasî ve uluslararası STK'ların çokluğunun da önemli bir rol oynadığı söylenebilir (bkz. Held ve McGrew, Goldblatt ve Perraton 1999, 1. bölüm).

2- İnsan hakları anlaşmalarında, meşru bir devletin belli çekirdek demokratik değerlere sahip çıkması gerektiği yönünde bir anlayışı yerleştirmeye yönelik gözle görülür bir eğilim vardır (bkz. Crawford ve Marks 1998). Örneğin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 21. fıkrasında, tüm halklar ve uluslar için öngörülen çok sayıda ortak standart haklar arasında demokrasi ilkesi üzerinde durulur (bkz. BM 1988, 2, 5). Her ne kadar bu ilke, sömürgesizleştirme hamleleri için dikkate değer bir anlam taşısa da; Bildiri'de 'demokrasi' sözcüğü hiç geçmezken, 'demokratik' sıfatı da yalnızca bir kez, 29. fıkrada geçiyor. Öte yandan, 1966 BM Uluslararası Sivil ve Siyasî Haklar Sözleşmesi'nin (1976'da yasalaştı) 25. fıkrasında, çok sayıda farklı bildiri ve diğer araçlardan bağlayıcı bir antlaşma oluşturmak suretiyle, bu ilke ayrıntılandırılır (bkz. BM 1988, 28). Sözleşmenin 25. fıkrası şöyle der:

Her yurttaş, [...] mantık dışı kısıtlamalar olmaksızın;

(a) doğrudan doğruya kendisi yahut serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla kamu yönetimine katılmak;

(b) genel ve eşit oya dayalı ve seçmenlerin özgür iradesinin ifadesini sağlayacak gizli oyla yapılan gerçek periyodik seçimlerde oy verme ve seçilme;

(c) genel eşitlik şartları içinde, ülkesinin kamu hizmetlerine girme hak ve imkânına sahiptir.

Diğer bölgesel konvansiyonlar gibi Amerikan İnsan Hakları Konvansiyonu da Evrensel Bildiri'nin 21. fıkrasından ve Sivil Siyasî Haklar Sözleşmesi'nin 25. fıkrasından belirgin izler taşır, fakat demokrasi ve devlet meşruiyeti arasındaki bağlantı en açık ifadesini Avrupa İnsan Hakları Konvansiyo-

nu'nda bulur. Ayrıca Avrupa Konseyi tüzüğünde demokrasi taahhüdü, üyelik koşullarından biri olarak yer alır. Bu taahhütler çoğu zaman fazlasıyla kırılgan olsa da uluslararası hukukta meşru siyasî güç kavramına dair yeni bir anlayışın ortaya çıkmakta olduğunun bir işaretidir.

3- 1989'dan itibaren yoğunlaşmaya başlayan etnik çatışmalarla birlikte, belli azınlıkların acil olarak korunması gerektiği yönünde bir kanı oluştu ve iki dünya savaşı arasındaki dönemde açıkça dile getirilen kaygılar yeniden canlandı. 1992'de Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısı'nda Ulusal, Etnik, Dinî ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına ilişkin bir bildiri kabul edildi. Bu bildiride devletlerin 'azınlıkların varlığını ve ulusal, kültürel, dinî, sosyal ve dilsel kimliklerini koruyacakları' ifade edildi ve azınlık mensuplarının 'kültürel, dinî, sosyal ve kamusal yaşama etkin olarak katılmalarına' yönelik hakları tanımlandı. Yasal bağlayıcılığı bulunmamasına rağmen, bildirinin uluslararası yasa değişikliklerinin gelecekteki seyrini oluşturduğu, BM sistemi ve önde gelen bazı STK'lar örneğin Uluslararası Af Örgütü, Oxfam[3] tarafından yaygın olarak kabul ediliyor. Azınlık haklarının güvence altına alınması için teşvikler, başka ortamlarda da kendini gösterdi. Avrupa Konseyi'nde, bir Bölgesel ve Azınlık Dilleri sözleşmesi ve Ulusal Azınlıkların Korunması için Temel oluşturacak bir Konvansiyon geliştirildi. Ayrıca Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı azınlık haklarını onaylayan bir dizi sözleşmeyi kabul etti ve 'ulusal azınlık meselelerine ilişkin gerilimler' karşısında 'erken uyarı' ve 'erken müdahale'de bulunabilmek amacıyla Ulusal Azınlıklar Yüksek Komisyonu'nu kurdu (Crawford ve Marks 1998, 76-7).

İnsan hakları hukukundaki değişiklikler; bireyleri, hükümetleri ve hükümet-dışı örgütleri (devlet sınırlarını ilkece gözetmeyen) yeni yasal düzenleme sistemleriyle karşı karşıya bıraktı. Bu gelişme; klasik, devlet-merkezli egemenlik anlayışından çıkılarak, küresel zeminde siyasî gücün sınırlarının yeniden tanımlanması doğrultusunda ne kadar çok yol alındığının önemli bir göstergesidir. Uluslararası liberal egemenlik rejiminin gücü ve kısıtlamaları, hak ve ödevleri -nihayetinde devletler tarafından son şekli verilse de- devletlerin geleneksel hareket alanı ve sınırlarının ötesine geçen uluslararası bir hukuk üzerinde temellenir ve bunlar ulusal yasalarla bağdaşmayabilir, hattâ bazen çelişir. Bu çerçevede devletler, uluslararası liberal hukukun ayrılmaz parçası olan değer ve standart ihlâl etmeleri halinde egemenlik iddialarından yoksun kalabilirler; dahası, bu ihlâller artık yalnızca birer ahlâk sorunu değildir. Aksine yasaların çiğnemesi anlamına gelir ve bu, beraberinde karşı duruş, dava etme ve düzeltmeleri getirebilir (bkz. Habermas 1999). Bu noktada, daha önce aralarında en iyi ihtimâlle atlama taşlarından ibaret bir geçiş bulunan ahlâk ve hukuk arasına bir köprü inşa edilir. Tüm bunlar siyasetin içeriğini ve biçimini ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte değiştiren dönüştürücü gelişmelerdir. Uluslararası meşru kural ve pratiklerin giderek yayılan normatif anlayışını, genişleyen hareket alanını ve gelişen kurumsallaşmasını, yani gücünü halktan alan devletin meşru yetkinin tek katmanı olmaktan çık-

tığı 'evrensel bir anayasal düzen'in başlangıcını ifade ederler (Crawford ve Marks 1998, 2; Weller 1997, 45).

Ama bu aşamada yanlış anlamaya yol açmamak için bir noktaya değinmekte fayda var. Buradan uluslararası liberal egemenlik rejiminin, bölgesel ve küresel yasal meselelerde devleti zayıflattığı sonucu çıkarılmamalıdır. Uluslararası hukukun güçlenmesi ve insan hakları belgelerinin daha geniş bir alana yayılması tek başına devletin ölümü, hattâ kan kaybetmesi anlamına gelmez. Çünkü yaşanan değişimler birçok açıdan, sivil yaşamın süreçleri, fırsatları ve akışı karşısında; devletin uygun biçim, hareket alanı ve sınırlarının tanımlanması yönündeki klasik liberal derdin uzantısı niteliğindedir. Kamusal iktidarın sınırlarını belirleme kapsamında, devletlerin yetki ve kapasiteleri yeniden yapılanmakta veya yeniden şekillendirilmektedir, ancak bu bir aşınma değildir (bkz. Held ve McGrew, Goldblatt ve Perraton 1999, 'Sonuç'). [...]

Çevre hukuku

Bu bölümde incelenmesi gereken son alan, çevre, vahşi yaşam ve doğal kaynakların kullanımı ile ilgili uygulamaların hukuku. Bu alanda uluslararası hukukun konusu ve hareket alanı, bireyler olarak insanlıkla kısıtlı kalmayıp, küresel ortak mirası ve paylaştığımız ekosistemi de içine alır. Nadir rastlanan türlerin kullanım ve ticaretinin düzenlenmesi çabaları yüz yıldan daha eski bir geçmişe dayansa da çevre düzenlemeleri için girişimler İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren yoğunlaştı (Hurrell ve Kingsbury 1992). Uluslararası balina avcılığının düzenlenmesine ilişkin ilk konvansiyon 1946'da imzalandı. Zehirli maddelerin uluslararası nakliyesi, küçük çaplı habitat koruma projeleri ve uluslararası nükleer döngüye dair bazı düzenlemeler üzerine ilk antlaşmalar ise 1950'ler ve 1960'larda yapıldı. Bununla birlikte, uluslararası çevre düzenlemelerinin kapsamının ve gücünün ciddi olarak büyümesi ancak 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında gerçekleşti (bkz. Held ve McGrew, Goldblatt ve Perraton 1999, 8. bölüm). BM Çevre Programı tarafından desteklenen 1972 tarihli Stockholm uluslararası çevre konferansı, bir dönüm noktası oldu. Bu, çok taraflı temsilciler ile ulusal hükümetlerin, ortak çevre sorunlarını ve bu sorunlar karşısında neler yapılması gerektiğini tartışmak üzere ilk bir araya gelişleriydi.

1970'ler ve 1980'lerde, uluslararası sularla ilgili düzenlemeler ve deniz kirliliğinin kontrolü; Londra Atık Konvansiyonu (1972), MARPOL - Denizlerin gemiler tarafından kirletilmesinin önlenmesi hakkında uluslararası sözleşme- (1978), BM Deniz Hukuku Konvansiyonu (1982) ve kirlilikle mücadele ve denetimler konusunda yapılan çok sayıda bölgesel deniz anlaşmasının -BM bölgesel deniz programının yanı sıra, Helsinki, Barselona, Oslo ve Paris konvansiyonlarının- kabulüyle birlikte büyük ölçüde kurumsallaştı. Klasik egemenlik kavramının temelinde yatan anlayışa göre doğal kaynaklar, üzerinde fiili kontrolü elinde tutan sahibi yasal yükümlülüklerini yerine getir-

diği sürece, yasal olarak devletlerin egemen otoritesi altında görülüyordu (bkz. Cassese 1986, 376-90). Her ne kadar bu ilke son zamanlarda aralarında kıta sahanlığı ve kıyı devletlerinin 200 deniz mili açığına kadar uzanan 'ekonomik bölgeler'in de bulunduğu çeşitli alanlardaki kaynakların kontrolünü kapsayacak şekilde genişletildiyse de 1967'de, kaynakların tahsis ve kullanımının meşru zeminini bir kez daha gözden geçirmek adına yeni bir kavram ortaya kondu: 'İnsanlığın ortak mirası'.

Bu kavramın önemli bileşenleri arasında şunlar vardı; tahsis etme hakkının rafa kaldırılması; kaynakları tüm insanlığın çıkarları doğrultusunda kullanma sorumluluğu; ve kaynakların yalnızca barışçıl amaçlar için araştırılması ve işletilmesi. 'Ortak miras' kavramı ABD'de ve birçok yerde yoğun tartışmalar yarattı; fakat meselenin özünü oluşturacak iki antlaşmayla birlikte saygın bir yer edindi: 1979 tarihli Ay ve diğer Gök Cisimleri Konvansiyonu ve 1982 Deniz Hukuku Konvansiyonu. Yeni teknolojilerin, deniz yataklarında ulusal yargı alanının dışında kalan ya da ay veya diğer gezegenlerdeki doğal kaynakların istismarını artırıcı etkisine dair bir görüş olarak ortaya atılan bu kavram, erken dönem savunucuları tarafından, o güne dek faydalanılmayan çok sayıda çeşitli kaynağın başta gelişmekte olan uluslar olmak üzere herkesin yararına kullanılması yönündeki görüşlerinin temeli olarak görüldü. Kavramın ortaya çıkışı bu anlamda, nerede ve nasıl uygulanacağı konusunda ciddi tartışmalar yaşansa da yasal konularda bir dönüm noktası oldu. Ayrıca 1996'da imzalanan Deniz Hukukunun XI. Kısmının Uygulanmasına İlişkin Anlaşma ile büyük ölçüde gözden geçirildi ve geliştirildi.

1980'ler ve 1990'larda, kaynakların kötü kullanımı ve diğer çevresel tehlikelerden doğan risklerle mücadele etmek için önemli yeni konvansiyonlar imzalandı. Sözü edilen tehlikeler arasında; Tehlikeli Atıkların Sınır-ötesi Taşınma ve Etkisizleştirilmesinin Denetimine İlişkin Sözleşme (1989 Basel Konvansiyonu) ve Kloroflorokarbon (CFC) yayılımını da kapsayan hava kirliliği (1985 ve 1987 tarihli Viyana ve Montreal) protokolleri vardı. Bunların yanı sıra, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki sınır-ötesi asit yağmurları ile ilgili düzenlemeler içeren bir grup antlaşma yapıldı. Bu anlaşmalarla birlikte çevre meseleleri, Avrupa Birliği, İskandinav Bakanlar Konseyi (Nordic Council of Ministers), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR) ve diğer çevrelerde tartışma konusu haline geldi ve bölgesel işbirliği ve düzenlemelerin odağına yerleşti.

Bu gelişmelerin muğlaklığına karşın, 1992 Rio konferansı ve 1997 Kyoto buluşması ile kurumsallaşması yönünde hız kazandı. BM Çevre Programı'nın desteğiyle gerçekleşen ve BM üyesi devletlerin birçoğunun görüşmelerine sahne olan Rio'daki konferansta, o güne kadarki en geniş kapsamlı küresel çevre anlaşması paketi oluşturulmaya çalışıldı. Rio Bildirisi'nde yer alan öncelikli hedef, 'devletler, toplumun ilgili kesimleri ve halklar arasında yeni işbirliği katmanları oluşturarak, yeni ve adil bir küresel ortaklığın' oluşturulması idi (BM Çevre Programı 1993, 1. ve 3. ciltler). Bildiride yer alan 7. ilke,

devletleri 'dünya ekosisteminin bütününü koruma, gözetme ve iyileştirmeye yönelik küresel ortaklık ruhuyla' işbirliğine davet ederken; 12. ilkede de 'sınır-ötesi veya küresel çevre sorunlarına ilişkin önlemlerin alınması' ve bu önlemlerin 'olabildiğince uluslararası ortak kararlara dayanması' öngörülüyordu (1993, 4, 5). Sonuçlar arasında ise, bio-çeşitlilik, iklim değişikliği ve sera etkisi yapan maddeler, yağmur ormanları ve çevre programları için kuzeyden güneye teknoloji ve sermaye aktarımı için uluslararası yapıların oluşturulması konularında konvansiyonlar yer alıyordu (bkz. BM Çevre Programı 1993).

Rio konferansı tüm devletlere, 'samimi bir işbirliği ortamı' yaratılması ve 'daha verimli ve adil bir dünya ekonomisine' ulaşılması için 'sürekli ve yapıcı bir diyalog' içinde olma sorumluluğu getirdi (BM Çevre Programı 1993, 14; karşılaştır; 111, 238). Konferansa ait çeşitli belgelerde 'Ortak miras' kavramının izlerine rastlanabilir, zira burada küresel müşterekler için yeni bir sınır-ötesi sorumluluk anlayışı geliştirilmeye çalışılmış ve işbirliği ile eşitliğe dayalı yasal bir düzenin kurulmasının önemi vurgulanmıştır. Elbette varılan birçok anlaşmanın yerine getirilmesi sorunu, olayın başka bir boyutudur. Çevresel tehditlerin kapsamı ve ölçeği üzerinde anlaşmaya varmak kolay olmadı, çünkü ister istemez, bu tehditlerin oluşmasından kimin sorumlu olduğu ve düzeltmelerin maliyetinin nasıl bölüşüleceği konuları gündeme geliyordu. Anlaşmanın mümkün olduğu durumlarda bile, uluslararası örgütler yeterli desteği garanti altına alacak otoriteden yoksundular. Manevi baskı dışında, inatçı devletleri hizaya getirecek bir mekanizma yoktur ve bu devletler eylemsizlik ve kararsızlık politikaları aracılığıyla fiili bir veto hakkına sahiptir. Rio Bildirisi, ulusal yargı kapsamı dışında kalan sınır-ötesi sorunlarla baş etmekle ilgili 'yeni küresel ortaklık' konusunda birçok şey dile getirse de sorumluluk ve yaptırım ilkelerine dair kesinlikten uzaktır. Benzer şekilde uluslararası çevre hukuku, yasal düşünceye yeni yollar çizen, geniş ve hızla değişen, yasalar, yasa benzerleri ve teamüller bütünü oluştursa da; bunların devlet gücü ile küresel ve bölgesel otoriteler arasındaki denge bağlamındaki yeri birçok açıdan belirsiz kalmıştır. Uluslararası çevre antlaşmaları, rejimleri ve örgütleri, modern devletlerin egemenlik öğelerini yani, yalnızca belirlenmiş sınırlar dahilinde tanımlı yönetim yetkisini tartışmaya açmışlar fakat ulusal kendi-kaderini-belirleme ve buna bağlı 'devlet gerekçeleri' ile ilgili eğilimleri, şeffaf, etkili ve hesabı sorulabilir küresel bir çerçeveye oturtamamışlardır. Belki de liberal uluslararası düzenin sınırlarına varılmıştır. Çünkü bu düzen kamusal iktidarı sınırlamanın ve bölmenin yollarını ve mekanizmalarını arasa da; ulusal karar ve politikaların sınır-ötesi etkileri ve ulusal toplulukların kaderlerinin çakışmasından doğan kolektif sorunların üstesinden gelebilecek meşru ve uygun zeminden yoksundur. Bunun arızî bir yetersizlik mi yoksa liberalizmin kavramsal kökenlerinin zorunlu bir niteliği mi olduğu sorusuna yazının ilerleyen bölümlerinde değineceğiz.

Liberal Egemenliğin Başarıları

Egemenliğin klasik rejimi, bölgesel ve küresel düzenin değişen yapı ve süreçleriyle birlikte yeni bir şekil aldı. Devletler çeşitli, iç içe geçmiş siyasî ve yasal alanları benimsediler: Bu, çok katmanlı bir siyasî sistemin ortaya çıkışı olarak da görülebilir. Artık ulusal egemenlik ve özerklik, devletlerin gittikçe artan fakat kendine bir yer edindiği siyasî güç ve otorite uygulamaları, idarî ve hukukî daha geniş çerçeveye gömülmüştür. Bu, ilkece, geri dönüşlü bir değişim olmasına rağmen, devlet egemenliğinin klasik rejimi ciddi bir değişime maruz kalmıştır. [...] Bu süreçlerin içerdiği zorluklar, ikilemler ve kısıtlamalara geçmeden önce, en önemli değişikliklerin neler olduğu üzerinde durmakta fayda var.

Bu önemli noktalardan kısaca bahsedilebilir. Egemenlik bundan böyle, sınırsız fiili güç kategorisine ait terimlerle anlaşılamaz. Aksine, meşru bir devlet gittikçe daha fazla demokrasi ve insan hakları lisanıyla anlaşılmalıdır. Meşru otorite, gerek manevi gerek yasal anlamda, insan hakları değerlerine ve demokratik standartlara bağlı hale gelmiştir. Bunlardan ikincisi, devletlerin değişik siyasî yapılarının kabul edilebilirlik yelpazesinin sınırlarını belirler (Beitz 1979, 1994, 1998). [...]

Yirmi birinci yüzyılın başı itibarıyla, devletler-arası hukuk sisteminin dört ana sonucu da yeniden değerlendirmeye açıktır. Bu dört sonuç; devlet başkanlarının, anayasal makamlarına bakılmaksızın tanınması; uluslararası hukukun egemenliğe de facto yaklaşımı; uygunluğu iç politikaya göre gözetilen yasa ve örgütler ile *Realpolitik* alanda uygulanabilir olduğu düşünülenler arasındaki ayrıklık; ve kurulu ulusal rejimler ve varolan sınırlara zor kullanarak meydan okuyanların meşruiyetinin kabulünün ve tanınmasının reddedilmesidir. Günümüzde devlet liderliğinin meşruiyeti bir kalemde kabul edilemez, ulusal bir politikanın anayasal geçerliliği gibi bu da insan hakları ve liberal demokratik haklar bağlamında incelenir ve gözden geçirilir (Crawford ve Marks 1998, 84-5). Bunlara ek olarak, çevre kirliliği ve sağlıktan, ticarî ve malî konulara, çok sayıda sınır-ötesi meseleye dair kaygıların getirdiği sorumlulukla hareket eden bölgesel ve küresel yönetimlerin gelişmesi, ulusal ve ulus-ötesi yaşamlar bağlamında düşünülen örgütlenme biçimleri arasındaki mesafenin kapanmasını sağladı. Son olarak, belirli sınırlar dahilindeki kimi yönetimler (1965'de tek taraflı bağımsızlık ilan eden Güney Rodezya hükümeti örneğinde olduğu gibi) uluslararası çevre tarafından tanınmazken, ulusal özgürlük hareketlerinin değişik seviyelerde tanınma veya saygıyla karşılanması gibi (örneğin 1980'lerde, Güney Afrika'da 'apartheid'ın son dönemlerinde ANC -Afrika Ulusal Meclisi- hareketi) önemli gelişmeler yaşandı. Ayrıca bazı özerklik mücadeleleri, örneğin Hırvatların ulus statüsü kazanma mücadelesi, henüz yeni sınırlar çizilmeden önemli güçler tarafından onaylandı.

Devletler arasındaki sınırlar yasal ve manevi önemini yitiriyor. Devletler artık ayrı siyasî dünyalar olarak görülmüyor. Uluslararası standartlar çok çe-

şitli yollardan sınırları aşındırıyor. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Konvansiyonu ve AB, Avrupa'da siyasî otoriteyi parçalara ayıran yeni kurumlar ve yeni idarî ve hukukî katmanlar oluşturuyor. Egemenliğin, kamusal iktidarın, tek bir devlete dayalı, bölünemez, sınırlanamaz, özel ve kalıcı bir biçimi olduğu yolundaki her türlü varsayım geçerliliğini kaybetmiştir (Held 1995, 107-13). Daha geniş bir uluslararası çevrede, diğer konularla birlikte savaş, silah sistemleri, savaş suçları, insan hakları ve çevreyle ilgili yasalar, ulusal politikaları (Nükleer Silahsızlanma Anlaşması gibi belirgin rejimlerden, BM Sözleşmesi ve çok sayıda uzmanlaşmış temsilcinin oluşturduğu daha geniş düzenleme çerçevelerine kadar) yeni sorumluluk ve yönetim biçimleri üzerinde temellendirerek, devletler düzenini dönüştürdü ve bu düzenin sınırlarını yeniden çizdi (bkz. Held ve McGrew, Goldblatt ve Perraton 1999, 1. ve 2. bölümler). [...]

Liberal Egemenliğin bir Değerlendirilmesi

Son elli yılda yaşanan siyasî ve hukukî dönüşümler, siyasî gücün sınırlarının yeniden ve daha kesin çizgilerle çizilmesi doğrultusunda bölgesel ve küresel temellere dayanan gelişmeler ortaya çıkardı. Yine de merkezinde, eksiklik değilse de gerilimler yaratan egemenliğin, uluslararası liberal rejiminin özünde hâlâ birtakım önemli zorluklar bulunuyor. Öncelikle, hukukî ve siyasî değişimlerin birikmiş etkisinin değerlendirilmesinde bu değişimlerin büyük ölçüde farklılaşmış karakterini göz önünde bulundurmalıdır çünkü belli bir etki -bu politikanın karar veya yöntem belirleyici, kurumsal ya da yapısal boyutunda olabilir- her devlet ve bölge tarafından aynı şekilde tecrübe edilmemektedir.

İkincisi, liberal siyasî düzen, küstah hükümdarları ehlileştirmek ve kendi topraklarında ve dışarıda sergiledikleri bazı aşırılıkları dizginlemek konusunda belli bir mesafe kat etmiş olmasına karşın, uluslararası liberal egemenlik rejiminin yayılmasıyla birlikte, belli açılardan, küstah tutumlara ilişkin tehlikeler pekiştirildi. Bunun nedeni, hükümdardan başbakana veya başkana, seçilmemiş yöneticilerden seçilmiş yöneticilere, aristokratik azınlıktan demokratik çokluğa geçişte, politik seçkinlerin taleplerinde politik küstahlığının eski etkisini yitirmesi, aldığı desteğin en erdemli güce, yani *demos*'a dayandığı iddiasıyla daha da güçlenmiştir. Demokratik hükümdarlar enerjik bir biçimde, güvenlik, ticaret, teknoloji ya da yardım konularında kamu politikalarını sürdürebilirler, çünkü böyle bir zorunluluk altında olduklarını hissederler, ki bu bir ölçüde doğrudur. Politikalarının veya gündemlerinin sınır ötesi etkileri, zihinlerinde ya da siyasî hesaplarında önemli bir yer tutmaz. Bu aynı zamanda, Batı sanayileşmesinin ve enerji kullanımının doğurduğu en önemli tehlikelerin nedenlerinin dünyanın başka yerlerinde aranmasının da nedenidir. Kendi içindeki seçimlere ve tantanalı çıkar gruplarıyla içli dışlı olan liberal demokrat Amerika; yakıt seçimi, tüketim seviyesi ya da sanayileşme biçiminin, sınırları ötesindeki sonuç ve etkilerini uzun uzadıya tartmaz: George

W. Bush'un 2001'de seçilmesinin ardından, sera etkisi yaratan gazların yasaklanmasını öngören Kyoto anlaşmasını imzalamaması bunun bir örneğidir. Nükleer santrallerin yerinin belirlenmesi, zehirli atıkların denetimi ve genleriyle oynanmış besinlere ilişkin düzenlemeler gibi konulardan; kıt kaynakların (örneğin yağmur ormanlarının) işlenmesi ile ticarî ve malî piyasaların düzenlenmesine kadar birçok konuda hükümetler, vatandaşları için neyin doğru ve uygun olduğuna karar vermekle kalmadıkları gibi, ulusal topluluklar da katiyen, kendi hükümetlerinin eylem ve politikalarını yalnızca 'planlamakla' kalmazlar.

Üçüncü olarak, aşırı sonuçlar sorunu, 'kaderin yollarını kesiştirdiği topluluklar' tarafından giderek daha çok belirlenen bir dünyada daha çok önem kazanır çünkü artık her ülkenin yolu, her zamankinden daha çok ötekilerle iç içe geçmiş durumdadır. Demokrasi, siyasal topluluğun bölgesel olarak sabitlenmiş ve sınırlanmış anlayışı içerisinde kalırken, çağdaş bölgesel ve küresel güçler, ülke toprakları, egemenlik, siyasal alan ve demokratik siyasî topluluk arasındaki her türlü bağlantıyı koparır. Bu gibi etkenler, enerjinin ve kaynakların bölgesel sınırlar dahilinde, çevresinde ve ötesinde dolaşımını ve bunların ulusal demokratik denetim mekanizmaları dışında kalmasını sağlar. Kimin kime karşı sorumlu olması gerektiği, hangi sosyoekonomik sürecin hangi seviyede (yerel, ulusal, bölgesel, küresel) ve hangi temellerde düzenlenmesi gerektiği sorunu, kolaylıkla çözüme kavuşturulamaz ve uluslararası liberal düşüncenin kapsamı dışında bırakılır.

Dördüncü olarak, mali piyasaların düzenlenmesinden genetik mühendisliğin yönetimine kadar ilk etapta ele alınması gereken birçok acil politik mesele, sınır ötesi ve yeni ulus-ötesi oluşumlara tehdit oluştururken, var olan hükümetler-arası örgütler bunların çözümünde yetersiz kalırlar ve yasal yollara başvururlar. Dünya Ticaret Örgütü (WTO-DTÖ) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi önde gelen hükümetler-arası örgütlerin başlıca amacı uluslararası ekonomik koşullar altında ve bu koşullar karşısında esnek uyumu sağlamaktır: Örneğin, ülkenin karşılaştığı güçlüklerin dışsal sebepleri ve dünya ekonomisinin yapısal baskıları ile katılıkları. Ayrıca, bu gibi çıkarlara öncelik verilmemesi durumunda dahi, meşruiyet krizi bu kurumları tehdit eder. Ulusal devletlerle çok taraflı yapılar arasındaki 'yetki devri zincirleri' fazla uzun olduğundan, genellikle temsil temeli belirsizdir ve hükümetler-arası örgütleri yöneten teknik elitlerin hesap verilebilirlik mekanizmaları zayıf ya da muğlaktır (Keohane 1998). Gündem belirleme ve karar prosedürleri çoğu zaman şeffaflıktan yoksundurlar, önemli pazarlıklar kapalı kapılar arkasında yapılır ve BM sistemine ya da daha genel anlamda herhangi bir demokratik foruma duyulan güven azalmış ya da yok olmuştur. Şeffaflık, hesap verilebilirlik ve demokrasi, küresel ölçekte geçerliliğini korur. Devletlerin, şehirlerin ya da çok taraflı yapıların yönetiminde bulunan 'hükümdarların' güçlerinin -bütün bunları önemli ölçüde içine alan demokratik süreçler aracılığıyla- doğruluğu sınanıp bedeli ödenmedikçe keyfi kalacaktır.

Beşinci olarak, demokratik haklar ve insan haklarının, daha genel olarak da uluslararası hukukun yürürlüğe konmasında ve uygulanmasında elbette eksiklikler bulunabilir. Her ne kadar uluslararası liberal egemenlik rejimi gelişip sağlamlaşsa da ciddi ekonomik kaynak ve güç eşitsizlikleri artmaya devam etmektedir. Küresel ekonomide, halklar arasında olduğu gibi zengin ve fakir ülkeler arasında da gittikçe büyüyen bir uçurum vardır (BM Kalkınma Programı 1999). İnsan hakları gündemi anlamsız bir siyasî arenadır. Bölgesel ticaret ve yatırım bloklarının, özellikle de üç gücün (NAFTA, AB ve Japonya) gelişimi, ekonomik işlemleri, bu alanlar arasında ve içerisinde yoğunlaştırmıştır (Thompson 2000). Üç güç, kaynak modelleri bölgeden bölgeye değişmekle birlikte, dünya ekonomik faaliyetlerinin üçte ikisi ile dörtte üçünü meydana getirirler. Bununla birlikte, bir diğer eşitsizlik öğesi daha söz konusudur: Dünya nüfusunun önemli bir kısmı bu şebekelerden dışlanmış ya da kenarda bırakılmıştır (Pogge 1999, 27; bkz. BM Kalkınma Programı 1997, 1999; Held ve McGrew 2000).

Dünya nüfusunun yaşam koşulları ve fırsatları arasında giderek büyüyen bu uçurum uluslararası liberal düzene içkin sınırları mı işaret etmektedir? Yoksa bu eşitsizlik ulus devletlerin veya bölgesel eşitsizliklerin kendilerine has kültürel, dinî ve siyasî sorunları gibi başka olgulara mı bağlanmalıdır? Bu olgular insan hakları rejiminin evrensel iddiaları ile rejimin çoğu zaman son derece sınırlı etkisi arasındaki eşitsizliği beslemektedir (bkz. Pogge 1999; Leftwich 2000). Yine de uçurumun asıl nedenlerinden biri, bana kalırsa, başka yerde: Uluslararası liberal düzenin ekonomik güç ve piyasa mekanizmaları üzerindeki dolaylı etkisinde aranmalıdır. Uluslararası liberal düzenin odağında ekonomik güç değil, siyasî gücün kötüye kullanımının azaltılması vardır. Bu düzen, siyasi araçlar dışında, güç kaynaklarını yönlendirebileceği sistematik araçlardan yoksundur (bkz. Held 1995, 3. kısım). Uluslararası liberal düzenin kavramsal kökenleri ve başlıca fikirleri, ekonomik alanda kendi kaderini belirleme ve özerklik kazanma çabasını önermez ya da gerektirmez: Demokratik hak ve yükümlülüklerin kökenlerini politik alan dışında aramaz. Dolayısıyla, liberal demokrasi ve hızla gelişen ekonomik eşitsizliklerin bir arada bulunması gayet doğaldır. [Bu tartışmaların sonuçlarının ayrıntılı bir incelemesi için 44. bölüme bakınız.]

***Çeviren**: Cemil Boyraz*

Notlar

[1] Ahlaklılık; Hegel felsefesinde, insanın özgürlüğü ancak akılcı ve özgür bir toplum içinde varolabilir, bu özgürlüğün anahtar kavramı "Ahlaklılıktır". y.n

[2] 19. yüzyılda Bismarck tarafından ortaya atılan, ilkesellikten ve ahlaktan çok, güç ve güç ilişkilerini öne çıkaran politika. y.n.

[3] İngiltere'de kurulup uluslararasılaşmış, açlık ve kıtlığa çözüm arayan bir yardım kuruluşu. (y.n.)

Kaynaklar

Baldwin, T. (1992) The Territorial State, In H. Gross and T. R. Harrison (eds), *Jurisprudence, Cambridge Essays*, Oxford: Clarendoren Press.

Beitz, C. (1979) *Political Theory and International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

_____ (1994) *Cosmopolitan Lizeralism and dte States System*. In C. Brown (ed), Political Restructuring in Europe: Ethical Perspectives, London: Routledge.

Beitz, C. (1998) Philosophy of International Relations, In *The Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London: Routledge.

Bull, H. (1977) *The Anarchical Society*. London: Macmillan.

Byers, M. (1999) *Custom, Power and the Power of Rules*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cassese, A. (1986) *International Law in a Divided World*. Oxford: Clarendon Press.

Cassese, A. (1988) *Violence and Law in Modern Age*. Cambridge: Polity Press

Chinkin, C. (1998) International Law and Human Rights. In T. Evans (ed.), *Human Rights Fifty Years On: A Reapprasial*, Manchester: Manchester University Press

Crawford, J. (1995) Prospects for an International Criminal Court. In M.D.A. Freeman and R. Halson (eds), *Current Legal Problems* 1995, 48, pt 2, Collected papers, Oxford: Oxford University Press.

Crawford, J. And Marks, S. (1998) The Global Democracy Deficit: An Essay on International Law and Its Limits. In D. Archibugi et al. (eds), *Re-Imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy*, Cambridge: Polity Press.

Dinstein, Y. (1993) Rules of War. In J. Krieger (ed), The Oxford Companion to Politics of the World: Oxford University Press.

Donnely, J. (1998) *International Human Rights*, 2nd edn. Boulder, CO: Westview Press.

Dugard, J. (1997) Obstacles in the Way of an International Crimina Court. *Cambridge Law Journal* 56.

The Economist (1998) A Survey of Human Rights. December 5.

Evans, T. (1997) Democratization and Human Rigts. In A. McGrew (ed), *The Transformation of Democracy?* Cambridge: Polity Press.

Falk, R. (1969) The Interplay of Westphalian an Charter Conceptions of the International Legal Order. In R. Falk and C. Black (eds), *The Future of International Legal Order*, vol. 1, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Habermas, J. (1999) Bestiality and Humanity. *Constellations* 6: 3.

Held, D. (ed) (1995) *Democracy and Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge: Polity Press.

Held, D. (1999) The Transformation of Political Community: Rethinking Democracy in the Context of Globalization. In I. Shapiro and C. Hacker-Cordon (eds), *Democracy Edges*, Cambridge: Cambridge University Press.

Held, D. and McGrew, A. (eds) (2000) *The Global Transformation Reader*. Cambridge: Polity Press.

Held, D. and McGrew, A., Goldblatt, D., and Perraton, J. (1999) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Pres.

Hinsley, F. H. (1986) *Sovereignty*, 2nd edn. Cambridge: Cambridge University Pres.

Hurrel, A. and Kingsbury, B. (eds) (1992) *The International Politics of Environment*. Oxford: Oxford University Pres.

Kaldor, M. (1998b) *New and Old Wars*. Cambridge: Polity Press.

Keohane, R. O. (1998) International Institutions: Can Interdependence Work? *Foreign Policy* Spring, 82-96

Krasner, S. (1995) Compromising Westphalia. *International Security* 20: ss. 115-51.

Krasner, S. (1999) *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton. NJ: Princeton University Pres.

Leftwich, A. (2000) *States of Development*. Cambridge: Polity Press.

Plano, J. C. and Olton, R. (1998) *The International Relations Dictionary*. Santa Barbara, CA: ABC Clio.

Pogge, T. (1999) Economic Justice and National Borders. *Revision* 22: 27-34

Potter, D., Goldblatt, D., Kiloh, M., and Lewis, P. (eds) (1997) *Democratization*. Cambridge: Polity Press.

SIPRI (1999) SIPRI *Yearbook 1999: Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford: Oxford University Pres.

Thompson, G. (2000) Economic Globalization? In D. Held (ed.), *A Globalizing World? Culture, Economics and Politics*, London: Routledge.

UN (1998) *Human Rights: A Compilation of International Instruments*. New York: United Nations.

UNDP (1997) *Human Development Report 1997*. New York: Oxford University Press.

UNDP (1999) *Globalization with a Human Face: Human Development Report 1999*. New York: Oxford University Press.

UNEP (1993) *Report of the United Nations Conference on Environment and Development*, 3 vols. New York : United Nations.

Vincent, J. (1992) Modernity and Universal Human Rights. In A. McGrew and P. Lewis (eds), *Global Politics*, Cambridge: Polity Pres.

Weller, M. (1997) The Reality of Emerging Universal Constitutional Order: Putting the Pieces Together. *Cambridge Review of International Studies* Winter/Spring, 40-63.

Wright, R. (2000) Continental Drift: World Government Is Caring. *New Republic* January 25.

15
GÜVENLİK DEVLETİ

Ian Clark

[...] Küreselleşme ile güvenliğin sağlanması arasında hem özü hem de biçimi açısından bir bağ vardır. Diğer alanlara [...] paralel olarak, bu ilişkinin en yaygın tarifi, küreselleşmenin devlete dışarıdan müdahale ettiği ve onun içinde işlediği, güvenlik çerçevesini dönüştürdüğüdür. Sonuç olarak, devlet güvenlik üretmek için azalmış bir kapasiteye sahipmiş gibi resmedilir: Güvenliğin küreselleşmesi, saldırıya karşı hazırlıklı devlete başka bir siyasal meydan okuma sunar. Böyle açıklamalar [...] oldukça kusurlu ve yanıltıcıdır. Şapkadan, devletlerin ötesinde ve üzerinde gerçekleşen, onlardan ayrılmış bir süreç olarak ve basitçe onlara dışarıdan etki eden yeni bir kısıtlayıcı bir küreselleşme görüntüsü çıkartırlar.

Tartışılacağı üzere [...], güvenliğin içeriğindeki değişimler, çok derin 'içsel' dönüşümleri de yansıtmaktadır. Genelde küreselleşme hakkındaki, onun 'sadece 'dışsal' bir olgu değil' ayrıca 'içsel' bir gelişme olduğu (Giddens, 1998:311) iddiası, küreselleşmiş güvenliğe bu nedenle özellikle uygulanabilir. Bu tekil devletler içinde, onarılmış ve başlanmış olan toplumsal pazarlıkların bir belirtisidir, basitçe dışarıdaki yeni sistemle ilgili yapıların dayattığı devlet etkinliğinin mantığının değil. Fakat, bu yeni toplumsal pazarlıkların ne kadar önemli olduğu konusunda bir yanlış anlama olmasın. Gösterildiği gibi, 'devlet ve bireyler arasındaki zımni sözleşmede...satın alınan en temel hizmet...güvenliktir' (Holsti, 1996: 108). Kuzey devletlerinin savaşa gitme konusunda ilan edilen isteksizlikleri için 'ulus-devletin esas omurgası pelteye dönüşüyor' (Mann, 1997: 492) iddiası doğruysa, böyle sözleşmeler ne kadar savunulabilir? Bu yüzden, akıllı bir yorumcu özsel meseleyi, 'devletler arasındaki şiddetin göreli azalmasıyla küresel süreçte devletlerin rolünün zayıflaması arasında yakın bir ilişki görünmekte' (Laidi, 1998: 94) diye gündeme getirmektedir. Devletin kimlik kaybı olarak savaşabilme ölçüsü başka bir yerde daha genel bir çöküşün görünen belirtisidir.

Ancak yeni güvenlik düzeni bu alanda devlet performansının ölçüsü olduğu kadar bu alandaki performans yokluğunun da ölçüsüdür. [...] Yeni güvenlik gündemi basitçe devletlerin geleneksel biçimde güvenlik üretmeleri açısından azalan kapasiteleri nedeniyle oluşmamaktadır. Bu gündem, bunun yerine devletler içindeki toplumsal sözleşmelerin, ki bunlar aynı zamanda küreselleşmiş bir çevrede devlet işlevselliğinin değişen mantığının parçasıdırlar, değişiminin ortaya konmasıdır. Biri diğerinden ayrı açıklanamaz. Küreselleşme, benzer bir yargıyı yankılarcasına, sadece 'devletlerin içerisinde işlediği dışsal bağlamı' değiştirmez, ayrıca 'devletlerin gerçek doğasındaki' değişimi yansıtır (Guehenno, 1998/9: 7). [...]

Küreselleşmenin ortaya çıkaracağı olası her şey, güvenliğin etki alanı içinde sistematik olarak en az keşfedilenlerdir. Küreselleşme 'strateji dünyasına yeni görünmediği' (Guehenno, 1998/9: 5) için bu kendi içinde belki de şaşırtıcıdır. Küreselleşmenin güvenlik üzerine etkisine dair iddianın temellerini aşağıda ayrıntılı olarak göz önüne sereceğiz. Başlangıçta, etkilerini uluslararasılaşmaya doğru daha mütevazı hareketlerin meydana çıkardığı etkilerden ayırmak için bazı girişimlerde bulunabiliriz. Genel olarak, geleneksel 'askeri güvenlik' kavramsallaştırmaları içinde dahi, güvenliğin 'uluslararasılaşması'na doğru bu eğilimin yaygın tanınması mevcut olmuştur (Held ve McGrew, 1993: 267). Açıkça bu bağlamda, uluslararasılaşmanın anlamı küreselleşmeninkiyle aynı değildir ve belki de bir çok taraflılık önerisinden biraz daha fazla bir şey ima etmektedir. Devletler şimdi her zamankinden daha az, güvenliklerini tek taraflı bir çerçevede aramak eğilimindedirler. Bu yüzden analistler güvenliğin artık 'tek taraflı araçlar vasıtasıyla desteklenebilir' olmamasının nedeni olarak yüksek derecede karşılıklı bağımlılığa dikkat çeken, 'ulusal'a karşı 'dünya' güvenliği kavramını geliştirdiler (Klare ve Thomas, 1994: 3). Durum bu olduğu sürece, son tarihsel dönemde ulusal güvenliğin ayırt edici damgası olan 'kendi haline bırak' zihniyetinin azalmasına ve buna tekabül eden 'meşru şiddetin ulus-öteleşmesi' denen şeye doğru bir kaymaya tanık oluyoruz (Kaldor, 21998: 103). Tabi ki bu eğilim için, askeri teknolojinin karmaşıklaşması ve bunun sonucu olarak, savunma sanayisinin yeniden yapılanması, çoğu devletin askeri gücünü yaymada yetersiz kalışı ve askeri eylemin kolektif meşruiyetine doğru sürüklenme gibi birçok açıklama olabilir. Bu eğilimler, topluca, güvenliğin kartelleşmesine doğru bir kayma doğrultusunda devletin bağımsız bir güvenlik üreticisi olarak rolünde bir azalmayı önerirler. Küreselleşme, güvenliğin üretiminde 'bırakınız yapsınlar' çağından oligopol devrine doğru bir uzaklaşmayı işaret eder.

Bu kolektif güvenliğe seçici başvurunun kendinde, güvenliğin küreselleşmesi için bir kanıt olduğu anlamına gelmez. Kolektif güvenliğin küreselleşme tartışmasıyla ilişkisi, güvenliğin aşırı devlet merkezli bir kavram olduğu ve bu yüzden farklı toplumsal güçleri kapsamaya uygun olmadığı temelinde sorgulanmıştır: 'benzer birimlerin tek bir yapısı olarak uluslararası kolektif kavramının sorgulanabilir hale geldiği' ileri sürülmüştür (Lassart, 1996: 91-2). Bu açıklamada, devlet dışı güvenlik aktörlerinin yükselişi kolektif güvenliğin karşısına çıkmaktadır. Bu noktanın bir önemi olabilir. Fakat, diğer aktörleri kolektif güvenlik yapılarının içine dahil etmek mümkün olsaydı bile, güvenlikte bu eğilim tarafından çizilen içeriksel değişiklik, küreselleşme bağlamında varsayılandan daha ikincil bir düzene ait olurdu. Bunun temel nedeni küreselleşmenin basitçe güvenlik devletinin kendini içinde bulduğu çevrenin doğasında değil, onun bizzat kendi doğasında bir değişikliği gerektirmesidir. Tersine, [...] bu çok taraflılığın ya da uluslararasıcılığın gerekli bir koşulu değildir. Devletler kendilerinde temel bir değişiklik tecrübe etmeden kolektif savunma ya da güvenlik düzenlemelerine dahil olabilir ya da bunlardan çeki-

lebilirler. Tam tersine, küreselleşmeyi diğer yönelimlerden ayıran devletin ve çevresinin eşzamanlı dönüşümü üzerine bu odaklanmadır. [...]

Şimdi güvenliğin küreselleşme etkisinin güvenliği yeniden biçimlendirdiği iddiasını desteklemek üzere başvurulan kanıtların alışılmış yapısını gözden geçirebiliriz. Sunumun hedefleri doğrultusunda, bu kanıtlar birbiriyle bağlantılı dört argüman kümesine bölünecektir. Bunlar genellikle şöyle sunulmaktadır; güvenliğin bölgesellikten ayrılması, güvenliğin küresel şebekelere dolanması, küreselleşme tarafından yeni bir güvenlik gündeminin yaratılması ve devletin vatandaşlarına güvenlik sağlama açısından azalmış kapasitesi. Bunlar küreselleşme ve güvenliğin birbirine bağlandığı ana yollardır. Geriye kalan bu ayrı ayrı argümanların gücünün değerlendirilmesidir [...].

Güvenliğin Küreselleşmesi

Uluslararası ilişkilerin geleneksel literatüründe, güvenliğin kendisinden daha fazla bölgeselleşmiş gözüyle bakılan çok az konu olabilir. Güvenlik genellikle egemen bir mekanda hayati çıkarların korunması olarak tanımlanır. Bu nedenle güvenliği 'bağlayan' bölgedir ve güvenliğin hoşnutluğu için geleneksel göndermeyi sunar. Onsuz, güvenliğin konusunu tanımlamakta kavramsal bir zorluğumuz olurdu. Fakat, küreselleşmenin sorguladığı tam da bu bölgesel boyuttur. Bunu yaparak, güvenliğin anlaşılması için varolan çerçevelere cepheden karşı bir tavır takınır.

Eğer durum buysa, John Herz'in (1973) uzun zaman önce gösterdiği ve diğerlerinin o zamandan beri desteklediği gibi, güvenliğin küreselleşmesinin, nükleer silahların ortaya çıkışına kadar geri götürülebileceği şeklinde etkili bir argüman vardır. Nükleer silah ve aslında diğer hava bombardımanı biçimleri tarafından doğrudan en çok meydan okunan alan, bölgesel savunma kapasitesiydi. Harknett'in, Herz'in iddiasını değiştirirken kabul ettiği gibi, 'saldırgan bir hücumu püskürtmek için planlamayla başarılmış korunmayı sağlayan çetin ceviz savunma, yani bölgesel nükleer öncesi kavramsallaştırılmanın altı, aslında nükleer silahlar tarafından oyulmuştur' (Harknett, 1996: 145-6). Daha genel biçimde, Ruggie'nin zekice 'bölgeselliğin çözülmesi' olarak adlandırdığı şeye dikkat çekmiştir. Bölgesel egemenliğin bölünmesi yönünde acımasızca bir eğilim olduğundan, uluslararası toplum bazı istisnalara gereksinim duymuştur. Bölge-dışılık ana örnektir, fakat Ruggie, süreci daha genel olarak karakterize eder: 'Uluslararası rejimler; ortak pazarlar, siyasal topluluklar ve benzer yapılanmalarda olduğu gibi, bölgeselliğin çözülmesi sayesinde, ek kurumsal biçimleri oluştururlar' (1998: 190-1). Elbette küreselleşme, bu çözülmeyi açıklamada yardımcı olur ya da daha doğrusu, bu çözülme süreci, küreselleşmenin ilave olarak devletlere yeni roller biçtiği süreçle aynıdır. Eğer Ruggie'nin çözülmesi, devletlerarası işleyen bir sistemin macerası yüzünden devletlerin mecbur edilişi ise bölgesel olmayan, varlığını sürdürebileceği bir faaliyet ağı arayışındaki ve küresel bir toplumun istemeden

de olsa ilk adımlarına neden olan başka toplumsal etmenlerce, genişleyen bir çözülmenin teşvik edilişidir.

Bu bölgeselliğe önem vermemenin örnekleri çeşitlidir ve ayrıntılarıyla burada tartışılmasına gerek yoktur. Bunlar, askeri güçlerin dar şekilde yorumlanmış ulusal toprağın savunusu için gereksinimleri tarafından daha az çalıştırıldığı, yeni askeri gündemler barındırırlar. Sorensen, küreselleşmenin bu tercih edilen ana temasını ('sınırların geçersizliği') güvenlik tartışması içinde konumlandırıyor: 'silahlı kuvvetlere gittikçe daha çok geleneksel anlamda ulusal savunma ile hiçbir ilgisi olmayan görevler veriliyor' diye yorumluyor ve iddiayı 'iç çatışmalarda insani müdahale ve temel insan haklarının savunusu'na göndermede bulunarak örneklendiriyor. Diğerleri, artık bölgesel olarak tanımlanmayan yeni güvenlik topluluklarının ortaya çıkışını tasavvur ediyorlar. Bu topluluklar savaş tehdidinin hemen hemen ortadan kaldırılabileceği *bilişsel bölgeler* olarak tanımlanıyorlar (Adler, 1997: 254).

Bu, böyle iddialara karşı yazılması gerekenlerin niteliklerini inkar etmek değil. Güvenliğin küreselleşmesine yönelik kanıt, başka alanlardan çok daha muğlak ve bu yöndeki bazı eğilimler ne kadar önemli olursa olsun güvenliği radikal biçimde bölgesellikten kopuk terimlerle sunmanın çekiciliğine kapılmamalıyız. Bu noktada tartışmaya hakim olan yoğun teorik konulara değinen üç uyarı tanıtılacak. Birincisi Freedman'ı takip ediyor. Biraz farklı bir argümanın parçası olarak ifade edilmiş olsa da onun gözlemleri şimdiki bağlamla ilgili. O, askeri teknolojideki devrimin; savaşın, acı ve güçlüklerini mümkün olduğunca indirgeyeceği' 'sanal' azalma beklentisine dair herhangi bir inançtan ayrılıyor. Freedman, doğru bir şekilde 'toprak, refah, kimlik, düzen, değerler, bütün bunlar hala önemli' (1998: 78) hatırlatmasında bulunuyor. Buraya kadar, güvenliğin gelenekselci kavramları ve içindeki gücün rolü, şimdi ek ilgilerle birleştirilse dahi ilgili olmaktan çok uzak. İkinci olarak, bölgeselliğin bittiği izlenimini düzeltmek için, bölgeselliğin uluslararası sistemde, bu biçimin hiçbir yerde sistemin en zayıf üyeleri arasında olduğundan daha fazla olmamak üzere, güçlü bir savunma biçimi olarak kaldığını hatırlatmak gerekli. İşte bu temelde Üçüncü Dünya yazarları, Batı güvenlik literatüründe, yeni gündemi vurgulamak eğilimini ve gündemle birlikte devletten öteye ve bireye doğru açık dikkat kaymasını sorguluyorlar. Örneğin Ayoob, Güney'de, bölgesel olarak örgütlenmiş güçlü devletlerin Kuzey'den sızan güçlere karşı tek mevcut siper olduğu yaygın görüşünü yeniden ifade eder (Ayoob, 1997: 139-40). Son olarak, geçtiğimiz on yılın güvenlik gelişmelerinin merkezinde kararsızlık vardır. Cox, bunun etkili bir değerlendirmesini sunar. Ustaca önerdiği şudur: 'Birleşik Devletler şu iki ilke arasındaki çelişkinin tam ortasında yer alır: Küreselleşmenin savunucusudur, fakat zorlayıcı bir askeri güç olarak rolü bölgesel temellidir' (Cox, 1996: 292). Küreselleşme, bölgesellik ve güvenlik arasındaki ilişki bu yüzden bazı yazarların inanmamızı istediğinden daha karmaşıktır.

İkinci kategori, tek bir iddiadan ziyade bir argümanlar kümesidir, fakat bu argümanlar güvenliğin giderek küresel şebekeler içine yerleştirildiği merkezi

iddia etrafında birleşir. Bu şebekelerin içeriği bir değerlendirmeden ötekine değişir fakat topluca, güvenlik arayışında devletin özerk davranma kapasitesinin azalması bağlamında yeni bir güvenlik kavramsallaştırmasına katkıda bulunurlar. Bu, genel 'egemenlik kaybı' tezi ya da yoğun sermaye hareketliliği koşullarında devletin kendi makroekonomik siyasetini sürdürememesi gibi yukarıda karşılaşılanlarla doğrudan en fazla paralellik kuran güvenlik argümanıdır. Şimdiki bağlamda, küreselleşen şebekelerin güvenlik devletinin içini boşalttığı varsayılır.

Bu şebekeler nasıl bir biçim alırlar? Bu şebekeler aslında şimdiye kadar tanımlanan küreselleşmenin daha genel biçimlerinin özgül örnekleridir. Bu bağlamda, üretimin ve değişimin küreselleşmesi, küresel iletişim sistemleri ve devlet sorumluluklarının devletin kendi vatandaşları için yeniden yapılandırılmasına doğru eğilimlerden türerler.

Bu gelişmelerin güvenliğe uygulanması en uygun şekilde, biraz dar bir biçimde de olsa savunma donanımı ve teknolojinin kurulumunda görülür. Bu durumda, güvenliğe bağlı konuları daha genel, üretimin küreselleşmesi tartışması kapsar. Askeri teçhizatın sağlanması değişimin olduğu kadar üretimin de küreselleşmesinin bir parçasıdır. Dahası tekil devlet arz eden ve tüketen olarak bu sistemlerin herhangi biri üzerinde daha az denetime sahiptir. Bu açıdan, ulusal savunma sanayi temelinin, ulusal sanayi önderlerin ve askeri teçhizat için gerekli teknolojik vasıfların korunması gibi soğuk savaşın ulusal güvenlik kavramlarına, merkezi çeşitli düşüncelere karşı gelinmeye başlanmıştır. Bu buyruklar, gerçekleşen özelleştirmenin derecesi, askeri teknolojinin ağırlaşan maliyeti ve savunma sanayinin göreli uluslararasılaşması göz önüne alındığında, artık aynı anlamı vermemektedir.

Crawford, genellikle bu çözümlemeyi geliştirir ve 'piyasanın askeri güç için gerekli mal ve hizmetlerin tahsisini bozması ve takiben devletin bu kaynakların tahsisini denetleyebilme nin ufalanması'na dikkat çeker (Crawford, 1995: 159). Bu geçiş o kadar önemlidir ki, onu tarihsel bir dönüm noktası olarak görür. 'Geç on dokuzuncu yüzyıldan beri bu kaynakların üzerinde devlet denetiminin açıkça artması eğilimi, geç yirminci yüzyılda kendisini tersine çevirmiş görünüyor' diye doğrulamaktadır (Crawford, 1995: 159). Ordunun sivil sektör için temel oluşturmasından ziyade, askeri teknolojinin şimdi daha da bağımlı hale geldiği sivil teknoloji lehine dengenin kaymasıyla, sivil ve askeri teknolojinin birbirinin içine geçmesi bu eğilimin önemini daha da büyütür (Crawford, 1995: 155).

Küreselleşmenin güvenlik üzerinde sarsan gücü, tüm sistemi etkileyen bir güvenlik kavramı içinde işlevsel olması sayesinde, güvenliğin kendisinin birbirine bağlanmış şebekelerin bir parçası olduğu, bütünün tekil parçalar üzerine tesir ettiği daha geniş bir çerçevede anlaşılabilir. Böyle bir kavrama 'kuzeyin sakinlerinin göreli güvenliğinin, dünya nüfusunun büyük çoğunluğu için kronik güvensizlik fiyatına satın alındığı' (Wyn Jones 1996: 203) bakışında başvurulur. Devletler yapabilecekleri en iyi şekilde güvenliği tüketirler fakat sistem onların değişen derecelerde güvenliğe ulaşmalarını belirler.

Her zamanki gibi böyle iddialara karşı belirtilmesi gereken sınırlamalar mevcuttur. En azından, soğuk savaşın bitiminden beri dünya güvenlik sisteminin daha fazla değil daha az bütünleştiğine dair saygıdeğer yorumlar vardır. İki süper gücün kendi bloklarının siyasetlerini ve güvenlik algılamalarını bütünleştirmede öncü rolü üstlendiği dönem soğuk savaş dönemiydi. Ayrıca, iki kutuplu doğası nedeniyle soğuk savaş, tek bir güç dengesinin işleyişinin dünyanın her tarafındaki bölgesel güvenlik yapılarına etki edeceğini garanti etmekteydi. Bu tecrübeye karşı, soğuk savaşın bitmesi sonuçları her zaman hayırlı olmasa da bir kurtuluş eylemine tekabül etti. Bu, sonucu stratejinin kendisinin bir ölçüde çözülmesi (Guehenno, 1998/9: 8) olan küresel yarışmanın sınırlarının ortadan kaldırılmasını simgeledi (Walker, 1993: 7). Bu 'bölgesel alt sistemleri hakimiyeti altına alan bölgesel güçlerin ortaya çıkışı'nı mümkün kıldı (Hoffmann, 1995/6: 32). Bölgesel özerklikte büyümeye ilişkin bu tasarımlar, çağdaş güvenliğin küreselleşmesinin yoğunluğu hakkındaki kolaycı varsayımları sorgulamaktadır. En azından küreselleşmenin kendini çeşitli yerelleşmiş biçimlerde gösterebileceğini bize hatırlatırlar.

Küreselleşmenin olası üçüncü göstergesi, yeni güvenlik gündemlerinin oluşturulması ve yeni güvenlik sorunlarının yaratılmasındadır. Bunlar kimlik konularıyla özellikle ilgilidir. Kısaca küreselleşmenin devlet merkezli olmayan paradigmaların ortaya çıkmasına ve güvenliğin toplumsal boyutlarının yeniden tanıtılmasına yol açan güçlerin bileşiminin bir parçası olduğu düşünülebilir. Genel olarak, bunlar devlete yukarıdan ve aşağıdan sözde ikiz saldırıların göstergeleridir; dışarıdan küreselleşmenin, içeriden parçalanmanın. Böyle katı bir karşıtlık gene yanıltıcıdır ancak genel temayı sunmaya hizmet eder. Bir yazarın belirttiği gibi 'teknoloji, ekonomik ilişkiler, toplumsal bilgi ve kurumlardaki maddi değişiklikler ulus devleti hem yukarıdan hem de aşağıdan sıkıştıran küreselleştiren ve yerelleştiren baskılara neden oluyorlar' (Adler, 1997: 250). Bu zıt eğilimlerin sonucu ise varolan kimliklerin istikrarsızlaşması. Küreselleşme bağlamında bu kimlikler, 'ulusal kimliği kaybetme korkusuyla birlikte güvensizlik duygusunun daha da kötüleşmesini üreten homojen hale getirmeye karşı 'yerel' direnişi' yüreklendiriyor ve tehdit algısı yaratıyorlar (Guibernau, 1996: 135). Benzer şekilde Bretherton küreselleşme ve kültürel tikelcilik arasındaki zıtlığa atıfta bulunuyor ve ikincisini birincisine karşı korunmacı bir tepki olarak tarif ediyor (1996: 105).

Bu yeni güvenlik gündemi başlığı altında geneldeki sürecin gösterimleri olarak üç örnek kısaca tanımlanabilir ve küreselleşme tezine bağlanabilir. Bunlar etnik kimlik, nüfus hareketleri ve yeni ekonomik güvensizlik biçimlerinin ortaya çıkışının temsil ettiği karşı koyuşlardır. Bunlardan birincisinden kısaca bahsedildi ve konu ayrıntılı bir değerlendirme gerektirmeyecek kadar biliniyor. Bu konu, hala tartışmalı olsa da 1990'lardaki uluslararası güvenliğin en çok görünen kısmını tarif ediyor. Doğu Avrupa ve Balkanlar boyunca, Eski Sovyetler Birliği'nden Afrika'nın bazı bölümlerine 'çoğu askeri güvenlik tiyatrosunun ana sahnesini kaplayan' (Chipman, 1993: 143) 'dar kafalı emperyalizm' olarak tanımlanan bir şey gelişti. Bu etnik mücadele gündeminin

kökleri, küresel baskılarda olduğu oranda güvenlikle doğrudan ve rahatsız edici bir bağlantı kurulabilir.

İkinci olarak, küreselleşme manzarasının önemli özelliği hatırı sayılır nüfus hareketleri gerçeği ve hatta bu daha büyük bir potansiyel. Elbette buna karşı söylenmesi gereken çok şey var. Bugün insanların hareketi üzerinde geçen yüzyıldaki herhangi bir dönemden daha fazla siyasal-hukuksal sınırlama var ve eğer insanların hareketliliğinin küreselleşmesi söz konusuysa, bunun göstergeleri aslında derin bir şekilde paradoks bir durum. Fakat, bunlara rağmen kısa dönemli olağanüstü durumların neden olduğu mülteci akınları (Ruanda'nın Zaire'ye taşması, Arnavutluk'un Adriyatik boyunca İtalya'ya sürüklenmesi) ve ekonomik fırsatlar ve yaşam kalitesinin artmasını yüreklendiren göçlerle ilgili olarak uzun dönemli yapısal etkenlerin yönlendirdiği önemli nüfus hareketleri mevcut. Bretherton, göçe, 'etnik ve ulusal farklılıkları tamamen bulanıklaştırma potansiyeliyle küreselleşmenin önemli bir kısmı olarak nitelenen küresel bir olgu' (1996: 123) olarak değindiğinde genel noktayı vurgular. Bu uzun vadeli potansiyele rağmen, nüfus hareketi baskıları kısa dönemli gerilimle ve güvensizlikler yaratır ve kendisi, kimlik siyasetini kötüleştirir. Bazı durumlarda bunu vatandaşlığın -daha dar- yeniden tanımlanmasına katkıda bulunarak yapar.

Üçüncü olarak, küreselleşme ekonomik gündemi vasıtasıyla yeni güvenlik konularının ortaya çıkışına bağlıdır. Küresel ekonomi açısından üretimin örgütlenmesi mekansız görünürken, tekil devletler açısından bu hiç de böyle değildir. Üretim safhalarının küresel transferindeki büyük kolaylık ve hareketli sermayenin yeni yatırım alanları arama inatçılığı ekonomik güvensizliklere yol açabilir. Söylendiği gibi artık, 'sanayileşmiş devletler arasında, onlar yenilikçi faaliyetlerin başka yerlerde değil kendi topraklarında yer almasını sağlamak için yollar aradıkça yükselmiş bir iktisadi rekabet korkusu' (Crawford, 1995: 158) var. Sistematik olarak, küresel üretim göreli bir biçimde mekansız olabilir fakat maddi sonuçları bağlamında sağlam bir şekilde sabitlenmiştir. Aslında, ulusal düzeyde rekabet edememekten kaynaklı cezalar her zamankinden daha katıdır. Bu da şimdiki çağın güvensizlik sendromunun bir parçasıdır.

Son olarak, konu devletin güvenlik sağlamaktan çekilmesi çerçevesinde ele alınabilir. Belki de şaşırtıcı bir şekilde küreselleşme literatürü, başka işlevsel alanlara nazaran devletin çabasının bu kısmına daha az dikkat etmiştir. Güvenlik, ekonomi ve demokrasi üzerine devletin bu algılanan geri çekilmesi literatürde geniş bir şekilde yer alırken, uluslararası güvenlik bağlamında, göreli olarak az gelişmiş bir düşüncedir (Harknett, 1996: 139). Bu, devletin tarihsel gelişmesi ve onun askeri işlevselliği arasındaki yaygın olarak dikkat çeken bağ düşünüldüğünde, kendinde varolan çarpıcı bir eksikliktir.

Güvenlik açısından devlet kapasitesindeki azalma ima edildiğinde, bu farklılaşan bağlamların kapsamındadır. Bu nedenle küçülmüş güvenlik devleti, aslen devletin savunma rejim ve teknolojisindeki denetim kaybına göndermede bulunmak için dar bir şekilde yorumlanabilir. 'Askeri kaynakların,

özellikle yüksek teknoloji ürünlerinin artan bir oranda, devlet denetiminin daha az olduğu küresel ticari pazarlarda bulunduğu' yolundaki bu argüman Crawford'undur (1995: 150). Bu türün en dramatik örneği Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır. Bu olay küreselleşmenin yol açtığı feci bir savunma başarısızlığı olarak açıkça resmedilebilir. 'Sovyetler Birliği'nin çöküşünün hikayesi' diye yazıyor Crawford, 'bu nedenle, bir ölçüde Sovyet Devleti'nin nasıl önce teknolojinin uluslararası yayılımıyla elde edilen olanaklar bakımından zarara uğradığını ve takiben kendi savunma sanayisinin temeli, küreselleşme güçlerine bağımlı hale geldikçe, Batı tarafından denetlenen piyasalara nasıl bağımlı hale geldiğinin anlatısıdır' (1995: 167). Bu durumda, savunma teknolojisi üretimindeki önemli değişikliklerle baş etmekteki zorluk sadece güvenlik kapasitesinin azalmasına değil fakat ayrıca devletin kendisinin başarısızlığına katkıda bulunan bir etkendi.

Devletin düşüşünün başka bir boyutu, sağlanan güvenliğin özelleştirilmenin devam etmesiyle doğrulanabilir; bir yorumcunun belirttiği gibi 'özel güvenlikteki dramatik büyüme bu denetime karşı gelebilir ve sonunda devlet militarizminden daha az denetlenebilir ve hesap sorulabilir askeri güçle küresel düzeni tehdit edebilir' (1998: 1). Devletin çeşitli toplumsal ve refah hizmetlerinden çekilmesine ve bir zamanlar onun çekirdek sanayileri olarak sayılan enerji ve ulaşımdan el etek çekmesine paralel olarak analistler, güvenliğin özelleştirilmesini de gösteriyorlar (Shearer, 1998). 'Askeri faaliyetlerin özelleştirilmesi'ni, 'geleneksel olarak devlet tarafından sağlanan ya da onunla özdeşleştirilmiş hizmet ve sorumluluklardan kurtulma'nın (Kritsiosis, 1998: 11) başka bir örneği olarak göndermede bulunulmaktadır. Elbette, savunma ya da savunma ile ilgili ana öğelerin özelleştirilmesinde olduğu gibi bazı devletin dahili güvenlik fonksiyonlarının -mahkumların korunması ve taşınması gibi- özelleştirilmesinde de bunun sıradan ve durağan örnekleri vardır. Fakat, eğer küreselleşme bağlamında anlaşılacaksa güvenliğin özelleştirilmesi kavramı böyle vakaların ötesine geçmek zorundadır. Paralı askerlerin rolü buna ilişkin bir durumdur (Kritsiotis, 1998). Daha genel olarak, argüman yansımasını şu örnekte bulmaktadır: Devletler şimdiki koşullarda 'şiddeti *meşrulaştırma* yeteneği bakımından tekel konumundadırlar, fakat şiddeti *tekelleştirme* yeteneğine sahip değildirler' (Deudney, 1995: 97). Böyle bir tartışmada MPRI (Amerikan kökenli Profesyonel Askeri Kaynaklar Şirketi), EO (Güney Afrika kökenli özel askeri şirket) ve Sandline (İngiliz kökenli özel askeri şirket) gibi özel güvenlik şirketlerinin faaliyetleri tehdit edici görünmektedir (Howe, 1998: 2-6). Bu tartışmanın gündeme getirdiği hem başka yapılara güvenlik sızıntısı hem de güvenlik işlevinin bir ölçüde özel şirketlere devridir. Bu bağlamda uluslararası güvenlikteki yeni eğilimleri ekonomik alanda gerçekleşen düzensizleştirmenin sureti olarak kavramsallaştırmak mümkün olabilir.

Ancak devlet kapasitesi hakkında böylesine piyasa merkezli çözümlemelerin ötesine geçen daha oturaklı argümanlar mevcuttur. Bu argümanlar devlet ve sivil toplum arasındaki yeni pazarlıklara ve devletlerin şimdi üret-

mesi istenen yeni güvenlik çeşitlerine göndermede bulunmaktadırlar. Ayrıca devletlerin, güvenliğin düzenlemesi, görünüşte, kendi toplumlarının askeri seferberliğine bağlanır. Bu devletin kökten yeniden yapılanması bağlamında devletlerin yetersizliğine başvurmak olsa olsa yüzeysel görünür. Küreselleşme ve güvenlik arasındaki ilişki herhangi basit bir değerlendirmenin inanmamızı istediğinden çok daha karmaşıktır.

Sosyolojik gerçekçi okula göre (Giddens, 1985; Tilly, 1985; Hall, 1986; Mann, 1986; 1993) ordu, modern devletin oluşumuna ayırt edici damgasını vurmuş kurumsal kümelerden birisidir. Aslında bazıları, modern devleti, savaşma faaliyetleri için kaynakları elde etmedeki büyük başarısı bağlamında tanımlayacak kadar ileri giderler (Tilly, 1985). Böyle tarihsel değerlendirmelerden devleti hem içsel hem de dışsal olarak meşru şiddete başvurmayı tekelleştiren bir kurum şeklinde gören klasik kavrayışlara küçük bir adım vardır. Bu nedenle, devlet ve onun güvenlik işlevi arasındaki ilişki özsel bir ilişkidir ve ikincisindeki bir değişikliğin birincisi için dramatik etkilerde bulunacağı varsayılabilir. Önerildiği gibi konuya 'güvenlikçi materyalist' bir yaklaşım 'devletler ve devlet sistemlerinin ortaya çıktığı, varlığını sürdürdüğü ve uzun vadede güvenlik sağlayıcıları olarak işlevsel ya da pratik olup olmamalarına göre değiştirildiklerini' iddia eder (Deudney, 1995: 89). Eğer durum buysa, güvenliğin küreselleşmesi, devlet erki ve meşruiyetinin tam merkezine ulaşır. Bundan dolayı bu meşruiyet küreselleşmenin varlığını saptamak için anahtar bir alan haline gelmiştir.

İşte tam da devletin geleneksel güvenlik işlevlerini yerine getirememesi temelinde bir kısım çözümlemeci, artan bir meşruiyet açığı algıladıklarını iddia etmişlerdir. 'Sivil toplum üyelerinin ...güvenlik gereksinimlerini sağlamada, devlet aygıtının üstlendiği yükümlülükler ile muhtemel başarısı arasında büyük bir uçurumun var olması durumunda' diye yazıyor Deudney, 'meşruiyet açığı ve krizler beklenebilir' (1995: 101-2). Böyle bir açık, ilk olarak nükleer silahların sonucu olarak teşhis edilmişti: Klasik anlamda 'savunma' artık mümkün olmadığı için bu silahlar, devletlerin kendi topraklarını ve vatandaşlarını koruma kapasitelerini azaltmış sayılıyordu. Nükleer çağda 'devlet aygıtı, onu yok olmaktan kurtaran etkin koruyucusu olarak, sivil toplumla ilişkilendirilemez' (Deudney, 1995: 99). Benzer tarzda yazan başkaları 'nükleer saldırı tehdidinin yol açtığı kırılganlığın derecesinin bölgeselliği yeniden düşünmeyi zorunlu kıldığı' (Harknett, 196: 148) konusunda ısrarcıdır. Bu tür teşhisler, stratejik kuram bağlamında, çoğunlukla tartışılmaz ve nükleer çağdaki savunmadan, caydırıcı duruma geçiş arasındaki standart ayrım ile uyum içindedir. Bu hesaba göre devletler, fiziksel araçlarla kendilerine verilecek zararı engelleyemezler fakat en iyi ihtimalle misilleme tehdidi yoluyla, bunu zorlayanları caydırabilirler.

Ancak nükleer çağda güvenlik açısından daha az fark edilen daha ince bir ima vardır. Nükleer teknolojinin, devletleri, güvenlik aracı olarak toplumlara daha az bağımlı kıldığı iddiası özellikle Martin Shaw tarafından geliştirilmiştir. '1950'lerin ortalarından beri' diye ileri sürüyor Shaw, 'nükleer silahlanmanın

savaş hazırlığı üzerinde ivme kazandırıcı bir tesiri olmuştur. Bunun ana etkisi toplumları hareketsizleştirmek olmuştur' (1994: 146). Bu ise toplumun insani ve sanayi potansiyeli, bu yüzyılda daha önceki dünya savaşlarına göre savaşların sonuçlarıyla artık çok daha az ilişkili olabilir anlamındadır. Teknolojik yeniliklerin başka biçimlerinde olduğu gibi, nükleer silahlar da güvenlik sanayisinde yapısal işsizlik yarattı ve topluma artan oranda 'yol verildi'.

Böyle bir iddia -en azından şimdiye kadar- nükleer silahlar, soğuk savaş sonrası güvenliğin artık daha az göze çarpan öğeleri olduğu için değil, birkaç açıdan tartışmalıdır. Sonrasında devletin artan oranda toplumsal kaynaklara dayanmak noktasına geri çekilmek zorunda kalacağı düşünülebilir. Oysa bu önermeye karşı soğuk savaş döneminin kendisinin bir yorumu olarak bile oldukça fazla tarihsel kanıt mevcuttur. Temelde nükleer çağın ilk yıllarıyla örtüşen soğuk savaşın talepleri nedeniyle nükleer destekçileri toplumlarını seferber ederek şimdiye kadarkinden daha az değil daha fazla toplumlarına dayandılar. Böyle bir gelişme sadece Sovyetler Birliği ile ilişkilendirilemez. Birleşik Devletler'deki 'ulusal güvenlik devleti'nin tarifi olarak da yaygın kabul görür.

Fakat, Shaw'un demek istediği, nükleer silahların sonuçlarının özgül bir değerlendirmesi olarak sorgulanabilir olsa da en azından kısa vadede, küreselleşme çağında güvenliğin değişen çerçevesinin daha genel bir yorumu için yeterince güçlü olabilir. Toplumlar, nükleer devrimin bir sonucu olarak 1950'lerin ortasından sonra bulundukları konumdan indirilmemiş olsalar da 1990'lardan beri artarak bu hale düştüklerine dair ikna edici bir kanıt yok mudur? Bunun cevap verdiği mantık, nükleer fazlalığın mantığı değil, fakat daha genelde, kaynakların fark edilebilir bir temelde denetlenemediği zaman *ulusal* toplumun kaynaklarını seferber ederek yok edici savaşlara karşı mücadele etmenin yararsızlığıdır. Eğer bu yüzyılın büyük savaşları kaynakların ve üretimin çarpışması olarak savaşılmış ve kazanılmışsa, küreselleşmiş üretim koşullarında yok edici savaşlar nasıl gerçekleşecektir? Üretimin güvenliği için ulusal topluma bağımlılığın böyle azalmasının devlet kapasitesi açısından sonuçları nelerdir?

Bu nokta son yıllarda en azından gelişmiş demokratik ülkelerin askeri siyasetleri bağlamında tartışmalı hale gelen iki eğilim vurgulanarak takip edilebilir. Birincisi askeri yüksek teknolojinin vaadiyle ilgili ve "Askeri Olaylarda Devrim" (AOD) genel başlığı altında genelde birlikte yürütülen bir eğilimler paketi. Freedman bu konuyu etkili bir şekilde sorgulamıştır ve muhakemesinin veciz bir özetini sunmaktadır. 'AOD'de bir araya getirilen bir dizi gelişme' şeklinde bağlamaktadır 'orduyu sivilden, savaşçıyı savaşçı olmayandan, ateş gücünü toplumdan ve örgütlü şiddeti gündelik yaşamdan ayırma mevzusuyla birleştirilir' (1998: 17). Böyle eğilimlerin arkasında yatanın sadece askeri mantık ve akıllı teknolojinin potansiyeli mi olduğu ya da daha oturaklı toplumsal, siyasal ve ekonomik bir dönüşümün yolda mı olduğunu düşünmek gerekir. Eğer yok edici savaşlar, toplumlar onlara daha az katkı yapabildi-

ğinden dolayı artık mümkün değilse askeri eylemleri, toplumsal yaşamdan mümkün olduğunca ayırarak yeniden tanımlamak anlamlıdır.

Aynı zamanda eş değerde tartışmalı ikinci bir eğilim mevcuttur. Bu Körfez Savaşı zamanında açıkça gösterildiği gibi kabul edilebilir düzeyde askeri kayba uğramaya karşı dikkat çekici duyarlılıktır. Bu isteksizlik en çok Birleşik Devletler'de görülebilir, fakat çağdaş, gelişmiş devletlerin çoğunda ortak bir özelliktir. Artık devletler sadece kendi sivillerinin değil fakat ayrıca askerlerinin yaşamlarını da ortaya koymaya artan oranda isteksizdirler. Bu çelişik bir gelişme midir, ya da tutarlı bir mantık iki eğilimden de anlam çıkartabilir mi? 'Nükleer çağda tek tek askerlerin güvenliğine dair endişelerin bu kadar yüksek olması belki de ironiktir' (Spybey, 1996: 127) yorumuyla bir yazar meseleyi zekice ele almaktadır. Böyle bir 'savaşçının dokunulmazlığı' ilkesinin gelişmekte oluşu ironik midir? Ordunun toplumdan ayrılmasına doğru bir eğilimin var olmasının gerekliliği ile aynı zamanda askerin şimdiye kadar mesleğinin kaçınılmaz tehlikeleri olarak sayılanları azaltma eğiliminin olması paradoksal mıdır? Eğer güvenlik yeniden profesyonelleştiriliyor ve toplum hareketsiz kılınıyorsa aynı zamanda ordunun kabul etmesi beklenen mesleki yükümlülüklerden kaçınmaya çalışması tutarsız değil midir?

İki eğilimi eş zamanlı bir şekilde açıklayacak tek bir mantığın olup olmadığını değerlendirmek zorundayız. Bu gelişmeler güvenlik tavşanının ne zaman sıçramayı bırakacağını sorguluyor görünmektedir. Buna göre ordunun toplumdan ayrılması eğiliminin nedeni aslında ordunun maruz kaldığı risklerin azalmasını zorlayan nedenle aynıdır. Böyle herhangi bir çözümleme değişen bir toplumsal pazarlık ya da sözleşme kavrayışı üzerinde yoğunlaşmalıdır. Eğer Shaw'un önerdiği gibi devletin tarihsel gelişmesinde 'işçilerin parlamenter demokrasiye katılımının kendisi büyük oranda genel askeri hizmet karşılığı verilen bir tavizdi' (1994: 145) ise, o zaman genel askeri hizmetin ortadan kaldırılması yeni bir uzlaşmayı haber vermektedir. Bu ise sonuçta Shaw'un üstü örtük siyasal haklarla askeri yükümlülük' ortaklığında artan bir uzaklaşmayı kapsar. Böylece, siyasal haklar ve buna paralel olarak toplumsal ve ekonomik haklar, vatandaşın askeri yükümlülüğünden daha da ayrı hale gelirler. Aynı zamanda, askerin mutlak bir özveri gösterme yükümlülüğünün de ayrıca azaltılmış olduğu düşünülebilir. Kesinlikle devlet artık daha az - güvenlik, refah, ekonomik fayda ve egemenlik - sunduğu için hem vatandaşları hem de askerlerinden daha az talepte bulunmaya yönlendirilir.

Aynı sonuca 'dışsalcı' bir perspektiften de ulaşılabilir. Devletin kendi toplumundan taleplerini geleneksel olarak meşru kılan şey, karşılığında devletin çeşitli toplumsal malları ve en önemlisi bunlardan alınacak hazzın güvenliğini sağladığı bir pazarlıktı. Bulgusal olarak bu yerel sözleşmelerin değiştirilen koşulları, şiddete başvurmanın meşrulaştırıldığı temeli sorgulamaktadır. Açıkça, çözümlemeciler özellikle soğuk savaşın sonundan bu yana bu yapıda bir kayma saptadıklarını iddia etmektedirler. Tek taraflı güvenlikten çok taraflılığa kayışın kendisi 'güç kullanımının daha fazla kolektif meşrulaştırmaya tabi olduğu' (Ruggie, 1998: 197) ölçüye dikkat çekmektedir. Bu *in extremis*[1]

devletin tek başına hareket edemeyeceğini değil, ortaya çıkan standardın hem pratiklik hem de siyasi tercihler bakımından açıkça bir koalisyonun parçası olarak hareket etmek olduğunu önermektir. Eğer devletler hala şiddetin meşrulaştırılması tekelini ellerinde tutuyorlarsa bile çok taraflı ifade ederler. Ruggie bu gelişmeleri, yukarıda önerildiği gibi, küreselleşmenin doğasının adil bir tanımı olarak görünen 'bölgesel çözülme' argümanı bağlamına yerleştirir. Bu argümanın ima ettiği toplumsal malların artan oranda küresel süreçlerden sağlandığının düşünüldüğü, aynı zamanda şiddetin meşrulaştırılmasının, tekil devletler tarafından tekelleştirilmesinin aslında azalmakta olduğudur.

Bu biçimin işlevi takip ettiği ikna edici bir durum gibi görünüyor. Devlet artık sağlama sorumluluğunu üstlenemediği için, toplumsal sözleşmeler çok taraflı ve ulus-ötesi bir temelde yeniden biçimlendiriliyorlar ve devlete kendi başına şiddeti meşrulaştırma konusunda daha az yetki veriliyor. Ayrıca devletlerin kendi vatandaşlarından fedakarlığın nedeni için yersiz bir özveri talebinde bulunamayacağı anlaşılıyor. Bu ölçüde güvenlik, geçtiğimiz yüzyılın tarihinin özelliği olan özgül ulusal sözleşmelerden kopuyor. Bu artık güçlü devletler için geçerliyse, aslında bir anlamda zayıf devletler için hep böyle olmuştur ve bu durum devletin eksik güvenlik üretiminin geleceğinde daha fazla bir benzerliği beraberinde getirebilir.

[...]

Başka yerlerde olduğu gibi güvenlik konusunda da küreselleşme sadece dışarıdan içeriye değil aynı zamanda içeriden dışarıya etki etmektedir. Eğer küreselleşme güvenliğin değişiminde bir etkense iki alanda da eşzamanlı çalışır: Hem devleti yeniden yaratır hem de tek bir siyasal sürecin parçası olarak yeni gündemler oluşturur. Küreselleşme ve güvenlik devleti hakkında daha az konuşup, güvenlik devletinin küreselleşmesi hakkında daha fazla düşünmeliyiz.

***Çeviren**: Ali Rıza Güngen*

Not

[1] Latince son nefesini veren. (y.n.)

Kaynaklar

Adler, E. (1997) Imagined (security) communities: cognitive regions in international relations. *Millenium*, 26 (2).

Ayoob, M. (1997) Defining security: a subaltern realist perspective. In K. Krause and M. C. Williams (eds), *Critical Securtiy Studies: Concepts and Cases*, London.

Bretherton, C. and Ponton, G. (eds) (1996) *Global Politics: An Introduction*. Oxford.

Chipman, J. (1993) Managing the politics of parochialism. *Survival*, 35 (1).

Cox, R. W. (1996) Production and Security. In R. W. Cox, *Approaches to World Order*, Cambridge.

Crawford, B. (1995) Hawks, doves, but no owls: international economic interdependence and construction of the new security dilemma. In R. D. Lipschutz (ed.), *On Security*, New York.

Deudney, D. (1995) Political fission: state structure, civil society, and nuclear securtiy politics in the United States. In R. D. Lipschutz (ed.), *On Security*, New York.

Freedman, L. (1998) *The Revolution in Strategic Affairs*, Adelphi Paper 318. Oxford.

Giddens, A. (1985) *The Nation-state and Violence*. Cambridge.

_____ (1998) Affluence, poverty and idea of a post-scarcity society. In K. Booth (ed.), *Statecraft and Security: The Cold War and Beyond*, Cambridge.

Guehenno, J. -M. (1998/9) The Impact of globalisation on strategy. *Survival*, 40 (4).

Guibernau, M. (1996) *Nationalisms: The Nation-satate and Nationalism in the Tweentieth Century*. Cambridge.

Hall, J. A. (ed) (1986) *States in History*. Oxford.

Harknett, R. J. (1996) Territoriality in nuclear era. In E. Kofman and G. Youngs (eds), *Globalization: Theory and Practice*, London.

Held, D. and McGrew, A. (1993) Globalization and the liberal democratic state. *Government and Opposition*, 28 (2).

Herz, J. (1973) *The Nation-state and the Crisis of World Politics*. New York.

Hoffmann, S. (1995/6) The politics and ethics of military intervention. *Survival*, 37 (4).

Holsti, K. J. (1996) *The State, War and the State of War*. Cambridge

Howe. H. M. (1998) Global order and the privatization of security. *Fletcher Forum of World Affairs*, 22 (2).

Kaldor, M. (1998) Reconceptualizing organized violence. In D. Archibugi, D. Held and M. Kohler (eds), *Re-imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy*, Cambridge.

Klare, M. T. And Thomas, D. C. (1994) World *Security: Challenges for a New Century*, 2nd edn. New York.

Kritsiotis, D. (1998) Mercenaries and the privatization of warfare. Fletcher Forum of World Affairs, 22 (2).

Laidi, Z. (1998) *A World without Meaning: The Crisis of Meaning in International Politics*. London.

Latham, R. (1996) Getting out from under: rethinking security beyond liberalism and the levels of analysis problem. *Millenium*, 25(1).

Mann, M. (1986) *The Sources of Social Power. Vol. I: A History of Power from Beginning to AD 1760*. Cambridge.

_____ (1993) *The Sources of Social Power. Vol. II: The Rise of Classes and Nation-states, 1760-1914*. Cambridge.

Mann, M. (1997) Has globalization ended the rise and rise of the nation-state? *Review of International Political Economy*, 4 (3).

Ruggie, J. G. (1998) *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*. London.

Shaw, M. (1994) *Global Society and International Relations*. Oxford.

Shearer, D. (1998) *Private Armies and Military Intervention*, Adelphi Paper 316. Oxford.

Sorensen, G. (1997) An analysis of contemprary statehood: consequences for conflict and cooperation, *Review of International Studies*, 23 (3).

Spybey, T. (1996) *Globalization and World Society*. Cambridge.

Tilly, C. (1985) War making and state making as organized crime. In P.B. Evans, H.K. Jacobson and R. D. Putnam (eds), Bringing the State Back In Cambridge.

Walker, R. B. J. (1993) *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge.

Wyn Jones, R. (1996) 'Travel without maps": thinking about security after cold war. In M.J. Davis (ed.), *Security Issues in the Post-Cold War World*, Cheltenham.

16
KÜRESEL EKONOMİYİ YÖNETİM ŞEBEKELERİ ARACILIĞIYLA YÖNETMEK

Anne-Marie Slaughter

Devletler giderek küreselleşen bir ekonomiyi nasıl düzenleyebilirler? Devlet egemenliğinin tehdit altında olduğuna dair karşılıklı sızlanmalar alışıldık; küresel finansal akışlar, küresel şirketler, küresel televizyon, küresel bilgi işlem ve küresel ulaşım şebekeleri. Böyle tehditlerin devlet sınırlarını nasıl geçirimli ve dolayısıyla devlet erkini zayıf kıldığı üzerine yaygın kabul gören açıklama, egemenliğin kendisini garip bir şekilde sanki devlet iktidarı, toprağın mühürlü bir alan olarak korunmasına dayanıyormuş gibi statik bir özellik olarak düşünür. Fakat Abram ve Antonia Chayes'in belirttiği gibi, soğuk savaş sonrası ve hatta II. Dünya Savaşı sonrası dönemde egemenlik giderek yalıtma gücüyle değil fakat her çeşit uluslararası kuruma katılma gücüyle tanımlanır olmuştur.[1] Küreselleşme uluslararası hukuku ulusallaştırıp ulusal hukuku uluslararasılaştırarak dünyayı gerçek anlamda tersyüz ettikçe böyle bir katılım için fırsatlar katlanarak artmaktadır. Yeni olan şey, ortaya çıkan kurumların uluslararası ve ulus üstü oldukları kadar ulus-ötesi kurumlar olması eğilimidir. Sonuç aslında devletten öteye değil fakat daha ziyade devlet içinde bir 'güç kayması'dır.[2]

Geleneksel uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler kavrayışı devletlerin uluslararası sahnede başlıca aktörler olduklarını ve devletlerin kendilerinin bölünmez, geçirimsiz ve rasyonel hesap yapmaya yetenekli olduklarını varsayarlar. Bu bilardo topları ve kara kutular gibi tanıdık metaforlara yol açan bir imge: Bireysel bütünlüğü uluslararası sistem üstüne koyan liberal tasarılara karşı eleştirel saldırıları destekleyen varsayımdır. Bölünmez bir fail olarak devlet, yürütmenin ya da devletin başının ağzından teksesli konuşur. Varsayım, yürütmenin başının sadece kendi hesabına konuştuğu değil, tersine yerel kurumlar ve çıkarların karmaşık karşılıklı etkileşimlerinin sonucu olarak ulaşılmış neticeleri dillendirdiğidir. Gene de uluslararası sistemde devleti temsil eden ve onun somut ifadesi, hem yerel hem de uluslararası etkileşimleri denetleyen devletin başıdır.

Ayrıca, bu uluslararası sistem ve onun başlıca aktörleri olarak devletler kavrayışının getirisi, uluslararası yaşamı yöneten kuralların ya devlet pratiğinin ya da müzakerenin ürünü olması gerektiği düşüncesidir. Sonuçta oluşan kurallar ve kurumlar, devletler tarafından ve devletler için oluşturulmuş ve devletlerin olarak tanımlanırlar. Ana bakış uzun yıllar boyunca çeşitli uluslararası alanlarda[3] müzakere edilmiş, buna eşlik eden bir gösteriş ve formalite ile imzalanmış ve üyeleri, daha önce üstlenilen yükümlülüklere uymayı güvence altına almak ve varolan kuralların kapsam ve duyarlılığını genişletme amacını taşıyan, devam eden müzakere turlarını teşvikte bulunan ve onlara

yardım eden uluslararası sekreteryanın çabaları aracılığıyla canlılığı sürdürülen, çok taraflı, uluslararası anlaşmadır. Geleneksel uluslararası hukuk kavrayışınca tanımlanan kural ve kurumlar, aslında uluslararası anlaşmazlıkların düzenlenmesi ve uluslararası işbirliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Kısaca, bunlar uluslararası düzenin yaratılması ve korunması açısından önemlidir. Fakat bunlar herhangi bir ulusal yasal sistemin dışında oluşturulmuş ve ancak birey ve grupları hem iç hem de dış etkileşimlerinde doğrudan denetleyen kurum ve kuralların sadece bir parçası ve tartışmalı bir şekilde giderek azalan bir kısmını içermektedirler.

Klasik küreselleşme tartışması ve ona eşlik eden devlet iktidarının azalması, geleneksel devlet ve devlet kurumları kavrayışı tarafından engellenir. Aslında devlet kaybolmamaktadır; kendi bileşen kurumlarına ayrılmaktadır. Uluslararası alandaki temel devlet aktörleri artık dışişleri bakanları ya da devlet başkanları değil; iç siyasette hüküm süren yönetsel şubeler, mahkemeler ve yasama organları gibi yönetim kurumları. Geleneksel aktörler rol oynamaya devam ediyorlar, fakat yarı özerk siyaset gündemlerini takip eden kardeş yönetim görevlileri eşliğinde. Efsanevi, bölünmez devlete karşı ayrışmış devlet bu nedenle çok başlıdır ve içeride ve dışarıda birbirleriyle karmaşık etkileşim halindeki birçok kurum tarafından yönetilir ve temsil edilir.

Devletin ayrışmasının dış ilişkilerdeki sonucu yönetim ağlarının yükselişidir. Mahkemeler, yönetsel şubeler, yasa yapıcılar, devlet başkanları: Hepsi yabancı benzerleriyle bir ağ oluşturmaktadır. Bu kurumlarının her birinin yabancı benzerleriyle ilişkilerinde, sadece 'ulusal çıkarı' temsil etme değil aynı zamanda kendi yabancı benzerleri tarafından da muhtemelen paylaşılan, kendine özgü yerel işlevlerinden kaynaklı bir çıkarlar alt kümesi üzerinde faaliyet gösterme kapasiteleri vardır. Sonuç olarak ortaya çıkan şebekeler çeşitli biçimler alırlar ve bazıları bu bölümün geri kalanında ele alınacak olan çeşitli işlevleri yerine getirirler. Fakat bütün bu şebekeler, hükümet-ötesi düzenleyici işbirliğinin yeni bir döneminin açık göstergeleridir. Daha genel olarak hükümet-ötesiciliği, küresel yönetişimin ayırt edici bir tarzı olarak tanımlarlar: Dikey olmaktansa yatay, uluslararası bürokratlardan değil ulusal hükümet görevlilerinden oluşmuş, katı ve düzenli olmaktan ziyade adem-i merkezi ve gayriresmî bir yönetişim tarzı.

Bu dekor karşısında, bu bölümün başında yöneltilen soruya dönmekte fayda var: Devletler giderek küreselleşen bir ekonomiyi nasıl düzenleyebilirler? Cevap, yönetim ağları aracılığıyla. Başkan Clinton büyüyen küresel ekonomik krize karşı, düzenli kurumsal tepki talebinde bulunduğu zaman yabancı benzerleriyle iletişime geçmek ve küresel bir faiz indirimini düzenlemek üzere doğrudan devlet bakanını değil Hazine Bakanını ve Merkez Bankası Başkanını harekete geçirdi. Bu görevlilerin uluslararası ağları halihazırda kurulmuştu. Aslında birçok durumda, bu görevliler geleneksel uluslararası örgütlenmelere pek az benzeyen kendi örgütlenmelerini oluşturdu. Hem makro düzeyde hem de mikro düzeyde sürekli büyüyen karşılıklı ekonomik bağımlılık, ekonomiyi düzenleyenleri kendi yerel görevlerini daha etkin bir

şekilde yerine getirmek için ulus-ötesi bir tarzda birbirleriyle çalışmaya zorladı. Bu nedenle bu düzenleyiciler hükümet-ötesi inisiyatiflerin ön saflarında yer almaktadır.

Bu bölüm merkez bankası görevlileri, menkul kıymetler düzenleyicileri, sigorta komisyoncuları ve anti-tröst görevlileri gibi finansal düzenleyiciler arasındaki yönetim ağlarının iki özgün tipi üzerinde yoğunlaşacak. Birincisine dahil olanlar görece daha resmi, hükümet-ötesi düzenleyici örgütler. Temelde ya da yalnızca ulus-devletlerin oluşturduğu geleneksel uluslararası örgütlerin tersine bu örgütlerin üyeleri yerel hatta bölgesel düzenleyiciler ya da devlet düzenleyicileri gibi ulus-altı şubeler. Bu hükümet-ötesi örgütler minimum fiziksel ve yasal altyapı ile işlev görme eğilimindedir. Çoğu, kurucu bir anlaşmaya sahip değildir ve üzerinde uzlaşılmış az sayıda hedef ve anayasa maddesi altında faaliyet gösterirler. Yaptıkları hiçbir şey üyeleri üzerinde bağlayıcı görünmez ve uygulamaya dönük ya da resmi zorlayıcı mekanizmalara sık rastlanmaz. Bunun yerine bu işlevler üyelerin kendilerine bırakılmıştır. Bu gayriresmî yapıya ve gevşek örgütlenmeye rağmen, bu örgütler uluslararası finansal düzenleyici işbirliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuşlardır.

İkinci yönetim ağı tipi, iki ya da daha fazla devletin yerel düzenleyici şubeleri arasındaki anlaşmalardan oluşur. Son birkaç on yıl, özgül ülkeler arasındaki düzenleyici işbirliği kanallarını etkin bir şekilde kurumsallaştıran böyle anlaşmaların oluşturduğu geniş bir ağın ortaya çıkmasına tanık olundu. Bu anlaşmalar düzenleyicilerin kendilerinin uygulayabileceği ilkeleri barındırıyorlar. Mutabakat Zaptı'nın yaygın kullanımı ve daha az resmi inisiyatifler, yönetsel ağların büyümesini hızlandırdı. Dahası, bu anlaşmalar daha ziyade iki taraflı düzenlemeler olmakla birlikte, geleneksel uluslararası örgütlere göre daha az resmiyet ve daha fazla esneklik önererek çok taraflı düzenlemelere doğru da genişleyebilir.

Yönetim ağları birçok avantaja sahiptir. Hızlı, esnek, ucuz ve uluslararası kurumlara göre potansiyel olarak daha etkin, sorumlu ve kapsayıcıdırlar. Aslında bir gecede yayılabilir, birçok konuyu ele alabilir ve varolan ağlara bağlanan 'mega ağlar' oluşturabilirler. STK'lardan şirketlere uluslararası aktörlerin farkına vardığı gibi, küreselleşme ve bilgi teknolojisinde devrim, ağ üzerinden örgütlenmeyi hızla değişen ve çeşitlenen çevreler için uygun örgütsel biçim haline getirmektedir. Buna karşın resmi uluslararası örgütler giderek yavaş hareket eden dinozorlara benzemektedir. Yönetim ağları ayrıca deneme için daha fazla kapsam önermektedir. Örneğin bu ağlar ülkelerin oluşturduğu küçük gruplar tarafından daha geleneksel ve çok taraflı biçimde uygulanmadan önce denenebilecek potansiyel çözümlerin geliştirilmesine olanak tanır.

Ayrıca yönetim ağları uluslararası görevlilerden ziyade ulusal hükümet görevlilerinden oluşur ki bu da uluslararası kuralların iki düzeyde benimsenmesi ve uygulanması ihtiyacını ortadan kaldırır. Yönetim ağlarını yönlendiren ilişkileri biçimlendirenler ya da kuralları oluşturanlar bunları uygulama

gücüne sahip aktörlerdir. Yönetim ağlarının bu özelliği, etkinliği ve hesap verilebilirliği arttırmak üzere işleyebilir. Etkinlik açısından, uluslararası düzenlemenin doğası devletlerin kendi ulusal kanunlarını hangi derecede ve nasıl uyguladıkları ile ilgili yükümlülükler barındıran sözler vermesini artan oranda talep eder. Bu nedenle uluslararası anlaşmaların uygulanması ilgili ulusal görevliler başından beri dahil edilmemişse giderek daha zor bir hal alır. Yönetim ağları önemli bir yükü ve resmi uluslararası müzakere protokolünü atlar.

Sorumluluk açısından, tabi ki sorunlar ortaya koyarlar fakat ehven-i şer olmaya yakındırlar. Birçok ülkede küreselleşmeye karşı yerel siyasal direniş, varolan uluslararası kurumlara ve daha yenilerine dair umutlara karşı tepkiyi tetiklerken seçilmiş ya da atanmış ulusal görevlilerin hükümet-ötesi faaliyeti, büyüyen ulus-üstü bürokrasiden daha az tehdit edici görünecektir. Robert Kuttner'in kötümser anlatımındaki gibi 'Eğer A.B.D. Merkez Bankası demokratik sorumluluktan, sorumluluktan öteye yerel düzeyde bir adım atarsa, IMF ve Dünya Bankası iki adım atacaktır.' Daha iyimser bir açıklamayla, yönetim ağları işlevsel olarak yönlendirilmeye ve kolayca genişlemeye eğilimlidirler ki bu ağların özel ya da kamusal, ulusal ya da ulus-üstü, bölgesel ya da yerel olsun fark etmez, benzer işlevleri yerine getiren aktörleri içerebileceği anlamına gelir. Sonuç, eklektik bir aktörler karışımının kural koymada katılımı açısından bir fırsatlar tanzimidir.

Bunlar tozpembe senaryolar. Yönetim ağlarının dezavantajları ve can sıkıcı yanları da var. Bunların birçoğu hem uluslararası hem de yerel düzeyde sorumluluk altında toplanıyor. Birincisi yönetim ağlarının demokrasiden çok teknokrasiyi yansıttığı, görünen etkinliğin altta yatan siyasal ve toplumsal meselelere duyarlılıktan çok paylaşılan işlevsel değerlere dayandığı endişesidir. Böyle endişeler, yönetim ağlarına katılan, ülkelerdeki yerel seçmenlere karşı sorumluluk için belli mekanizmaların oluşturulması gereğini ileri sürerler. İkincisi küresel sorumluluk hakkındaki endişelerin, yalıtma ve dayatma siyaseti hakkındaki endişelerin bir kümesidir. Bir yanda birçok gelişmekte olan ülke, yönetim ağlarını sadece güçlü olanların kararlarını zayıfların etkisinden yalıtmak için en son çaba olarak görme eğilimindedir. Öte yanda, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan başka ülkeler, yönetim ağlarını, en güçlü ülkelerin siyaset şablonlarını, onların sayesinde başka herkese dayatmak üzere ulusal egemenliğin savunulmasına nüfuz ettikleri bir araç olarak görebilirler.

Sorumluluk konusundaki endişelere ilaveten, yönetim ağları konusunda yapılan eleştiriler de, bu ağları minimalist bir küresel gündemi yüreklendirmese de yansıtmakla ve geleneksel uluslararası örgütleri yerlerinden etmekle suçlama yönündedir. Her iki iddia da abartılıdır ve yönetim ağların uluslararası örgütlenmelerle birlikte varolabileceği ve varolduğu kapsamı gözden kaçırırlar. Yönetim ağlarının gündemi genellikle küresel kamu mallarının sağlanmasına adanmış geleneksel gündemden çok ulus-aşan bir düzenleyici gündemdir. Fakat bu küresel yoksulluğa karşı savaşta insan hakları ve sağlık bakımına ayrılan kaynaklarda iddia edilen düşüşün *nedeni* değildir. Dahası,

bu ağlar geleneksel uluslararası örgütlenmeleri yerlerinden ettiği ölçüde, bu ya bu örgütlenmelerin göreli olarak etkisizliğinin kanıtlanmış olmasından ya da sık görüldüğü gibi yönetim ağlarının çağdaş görevler topluluğu ve onları yerine getirmek için hazır teknolojiye daha iyi uyum sağlamasındandır. Son olarak yönetim ağları, devletlerin hiyerarşik olmayan bir düzende birbirlerinden öğrenmesi ve hakikaten karşılıklı etkileşimini gerektiren bir ikna ve etkileme biçimi olarak 'yumuşak güç' uygulanmasına özellikle uyabilir.

Küresel Ekonomiyi Yönetim Ağları Aracılığıyla Yönetmek: Sonuçlar ve Sorunlar

Yönetim ağlarının sonuçları nelerdir? En genel düzeyde bu ağlar yeni bir küresel yönetişim görüşü önerirler: dikeyden ziyade yatay, merkeziden ziyade adem-i merkezi ve ulus-üstü bir bürokrasiden ziyade ulusal hükümet görevlilerinden oluşan bir yönetişim görüşü. *Potansiyel olarak*, en azından bazı amaçlar açısından, geleneksel kurumlardan hem daha etkin hem de daha sorumludur. Eş zamanlı olarak devletin gücünü arttırır ve devlet aktörlerini birçok başka aktörle anlamlı ve yenilikçi bir şekilde birbirlerini etkilemek üzere donatırlar. Bu ağlar, ulus-üstü, ulus-altı ve bölgesel düzeylerde kamusal aktörleri; şirketler, STK'lar gibi özel aktörleri ve hususi örgütlenmiş fakat giderek kamusal işlevler gören 'karışık' aktörleri içerir. Dahası, yönetim ağları gerçek uzamdan ziyade sanalda varolan Bilgi Çağının teknolojisine en üst düzeyde uyum sağlamaktadır. Son olarak, yönetişim biçim değiştirirken, işlevi de yönetim ağlarının, kaynakları denetleme ve komuta etmenin düzenlenmesinden hızlandırıcı ve destekleyici rollere doğru kaydırmasına olanak tanır biçimde bu değişimi takip etmektedir.[4]

Ancak yönetim ağları hem kuşku hem de endişeyi tetiklemektedir. Kuşkunun nedeni işlevsel değerlendirmelerden daha fazlası tarafından yönlendirilen siyasal tercihlere duyarsız ve ulusal ve uluslararası düzeylerde varolan demokratik yönetişim mekanizmalarına tepkisiz, büyümekte olan, küresel bir teknokrasidir. Endişe yukarıda olumlu bir şekilde değerlendirilen aynı ağ özelliklerinin bir fonksiyonudur. 'Eski Mezunlar Şebekesi'[5] ile savaşan her feministin fark edebileceği gibi, resmiyetin olmaması, esneklik ve ağların adem-i merkezileşmesi, kimin ne zaman faaliyette olduğunun kesin olarak bilinmesinin oldukça güç olduğu anlamına gelir. Etkinin anlaşılması ve izlenmesi zordur, önemli kararlar gayriresmî oturumlarda alınabilir. Martti Koskenniemmi'nin belirttiği gibi [...] 'sağlamlık ve resmiyetten vazgeçmek, gücün önüne temel kısıtlamalar getirmektir.'[6]

Bu aşamada yönetim ağlarının sistem dair deneysel gözlemi, o kadar kısıtlıdır ki her iki kampta görmek istediklerini ya da aramaya hazırlandıklarını görebilirler. Varolan ağlar, sorun alanlarının hem içinde hem de ötesinde çeşitli yollardan farklılaşmaktadır. Yeni finansal düzenleme biçimlerinin belgelenmesinde olduğu gibi literatürün yeterince geniş olduğu alanlarda bile, yazılanlar oldukça teknik ve sorumluluk konusunda sessizdir. Dahası, farklı yö-

netim ağları varolan uluslararası ve ulus-üstü örgütlenmelerle farklı ilişkilere sahiptir. Benzer bir şekilde üyeleri, yasama komiteleri gibi çeşitli ulusal denetleme organlarıyla farklı bir ilişkiler alanına sahiptirler. Hem uluslararası avukatlar hem de siyaset bilimciler pratik bir şekilde sorun alanları üzerinde sistematik araştırma ve örnek olay incelemelerinde bulunabilirler.

Çözümlemenin bu aşamasında bazı geçici tepkilerle birlikte, basılmış ve kamuya sunulmuş yönetim ağlarına dönük bazı temel eleştirilerin gözden geçirilmesi ilerideki araştırmalara bir yön vermeye yardımcı olabilir. Bu kısım, eleştirilerden üçünü damıtmaktadır: sorumluluğun olmaması, minimalist ve dışlayıcı bir siyaset gündeminin desteklenmesi ve geleneksel uluslararası örgütlenmelerin marjinalleşmesi ve yerlerinden edilmesi. Her eleştirinin incelenmesinden sonra çoğu daha ilerideki çalışmalar için sorular ortaya koyacak bazı ilk yanıtları ileri süreceğim.

Yeni Bir Teknokrat Elit

Yönetim ağlarına gelen en sert eleştiriler bu ağların sorumlu olmamasını vurgularlar. Philip Alston'a göre eğer [Slaugter'ın yaptığı] çözümleme 'doğruysa..., [b]u hükümetlerin olduğu gibi marjinalleşmesi ve yerlerini özel çıkar gruplarına bırakmaları anlamına gelir... Bu göreli olarak şeffaf alanlardan arka odalara çekilmeyi... ve Birleşik Devletler'in ve sağlıklı demokratik kurumların önemini savunan başkalarının büyük önem atfettiği ulusal siyasal alanların atlanmasını akla getirir'.[7] Antonio Perez, Abram ve Antonia Chayes'in *Yeni Egemenlik*'inde ulusal ve uluslararası bürokratlar arasındaki ağlar hakkında bir argüman saptayarak, onları açıkça 'teknokratik elitizme meyleden', 'ulus-ötesi bir yönetişim tarzı olarak Platoncu Vesayet'i benimsemekle suçlamaktadır.[8] Yönetim ağlarının yükselişini daha açık bir şekilde eleştirel bir perspektiften ele alan Sol Picciotto da 'Kronik bir meşruiyet yokluğu, ulusal görevliler ve idareciler arasında ulus-altı düzeydeki doğrudan ulusal temasları rahatsız etmektedir'[9] diye belirtmekte ve bu meşruiyet yokluğunu, bu ağları tam da katılımcıları için bu kadar çekici kılan gayrı resmîliğe ve gizliliğe bağlamaktadır.[10]

Böyle suçlamaların yapılması kanıtlanmalarından çok daha kolaydır. Öncelikle sorumluluk hakkındaki endişeler yönetim ağlarının sadece ulusal süreçler ya da geleneksel uluslararası kurumlardaki müzakerelerin sonunda ulaşılacak sonuçlardan önemli oranda farklılaşan yollarla asli siyasetlerini geliştirdiği ve uyguladığını varsayar. Basle Uyum Anlaşması[11] tarafından 1988'de benimsenen Ana Anlaşma gibi siyasal inisiyatifler açısından bu öncülü kabul etmek için gerekli nedenler varsa da bu başka yönetim ağları açısından, finansal alanda bile muğlaktır. Ağ inisiyatifleri kuramsal olarak, yerel düzeyde tanıtıldıktan sonra yerel karar verme süreçlerinde normal siyasal kısıtlamalara tabidirler. Bu kısıtlamalardan kaçındıklarına dair argümanlar, ulusal görevlilerin bürokratik rakiplerine ve ülkedeki yasama denetçilerine karşı konumlarını güçlendirmek için aynı konuda birbirlerine göz yummada

var sayılan yeteneklerine dayanır. Bu varsayıma finansal düzenlemenin farklı alanlarındaki uzmanlar karşı çıkmıştır ve varsayımın her durumu ayrı ele alan bir temelde başka araştırmalara ihtiyacı vardır.

Daha genel olarak, birçok yönetim ağı temelde bilginin paylaşılmasına, yeni fikirlerin yeşertilmesine ve katılımcı üyelerin kendi deneyimleri ışığında ortak ilkelerin geliştirilmesine adanmış konuşma zeminleri olarak kalır. Bilginin gücü, baskıcı olmaktan ziyade ikna edicidir, yumuşak güçtür.[12] Bu 'başkaları sizin istediğinizi istediği için arzu edilen sonuçları elde etme becerisidir'.[13] Özgül hükümet kurumları değişmek sorunda oldukları bilginin niteliği, niceliği ve itibarı nedeniyle hala başkaları üzerinde asli avantajlara sahip olabilirler.[14] Fakat bu bilgiyi verirken ve alırken, kendi düşüncelerini önemli ölçüde etkileyecek yollarda bile, hükümet görevlileri, yönetim biçiminin bu görevlileri sorumlu tutmayı gerekli gördüğü geleneksel yollarla güç uygulamazlar. Bilgi çağında, gücün ayırt edici özelliklerine yöneltilmiş yeni bir ölçüm sistemi hatta yeni sorumluluk anlayışı geliştirmeye ihtiyaç duyabiliriz.

İkinci ve ilgili bir tepki, doğrudan sorumluluğun meşru hükümet için gerekli olup olmadığı ve ne zaman gerekli olduğu sorununu gündeme getirir. Mahkemeler ve merkez bankaları gibi bazı yerel kurumlar doğrudan sorumluluk olmadan meşru bir şekilde hareket ediyor varsayılmaktadır. Meşruiyet doğrudan sorumluluk mekanizmalarından bağımsız olarak ele alınabilir ya da meşruiyete bu şekilde ulaşılabilir: Performans, sonuçlar kadar süreçle de ölçülebilir. Yalıtılmış kurumlar uzmanlık ve istikrarın nimetlerini toplamak ve azınlıkları korumak için, oy verenlerin irade ve heveslerine karşı gelmek üzere tasarlanmışlardır. Yönetim ağlarının en çok aktif olması muhtemel siyaset alanları, yerel yönetimlerin bir ölçüde uzmanlık ve yalıtımın arzu edilir olduğu konusunda anlaştıkları alanlardır. Bu nedenle bu yerel faaliyetlerin hükümet-ötesi genişlemesinin meşruiyet sorunu yarattığı o kadar da açık değildir.

Üçüncü bir tepki 'Neyle karşılaştırıldığında sorumludur?' sorusudur. Yönetim ağlarının farz edilen sorumluluğu veya bu nedenle bu sorumluluğun yokluğu bir yandan uluslararası örgütler öbür yandan da STK'larla karşılaştırılmalıdır. Uluslararası örgütler, genellikle sadece diplomatlara ve uluslararası avukatlara hesap verir şeklinde algılanmaktadır ki bu birçok ülkedeki kötü ünlerinin açıklanmasına yardımcı olur. Ve kime karşı sorumludur? Birleşmiş Milletler öncelikle kendi bürokrasisine karşı sorumlu olduğu daimi algısından şikayet etmektedir. Uluslararası Para Fonu ve daha az ölçüde Dünya Bankası genellikle Birleşik Devletler için bir örtü olarak algılanmaktadır. Avrupa Birliği Kurumları anlamlı görünen bir 'demokrasi açığı' nedeniyle bu on yılın çoğunda krizdeydiler. Dünya Ticaret Örgütü serbest ticarete ve bu nedenle serbest ticaretten en iyi şekilde faydalanmak üzere konumlanmış büyük şirket çıkarlarına, seçmenlerin istihdam, refah, çevresel ve kültürel çıkarlarına karşı ayrıcalık tanıdığı için popülist bir tepki almaktadır.[15]

STK'lar daha iyi durumda değiller. İaşelerini sağlamak için rutin bir şekilde şakımaları ve bu yüzden bireysel ve kurumsal olarak katkıda bulunanları,

buna değer olduğuna ikna etme yeteneklerine bağımlı olmalarına rağmen, pek çoğu değilse bile birçoğu toplumun kısmi ve siyasal bir kesimini hedefleyen, kendi destekleyicilerinin sayısı ile oransız bir güç kullanabilecek tek bir meseleye odaklanan gruplardır. Dahası, katkıda bulunanlar bir kez katkı yaptıktan sonra, siyasal kararlar üzerinde doğrudan bir denetime ya da aynı oranda önemli, kendi katkılarının nasıl kullanıldığından emin olacak araçlara nadiren sahiptirler.

Bu bağlamda, yönetim ağlarının birçok potansiyel avantajı mevcuttur. Birincisi, bu ağlar yerel olarak düzenlemeleri yapan ve uygulayan aynı görevlilerden oluşur. Bu ağların gerçekten yönergeler hazırladıkları ve bunların ulusal düzeyde uygulanması sadece yerel olan düzenleme sürecinin sonucundan önemli oranda farklılaştığı ölçüde yasama organları, mahkemeler veya bürokrasinin başka dalları gibi başka yerel siyasal kurumların normal yönetim işlevlerini yerel faaliyetler kadar hükümet-ötesi faaliyetlere doğru genişleteceğini beklemek makuldür. Alston bu iddiayı aşırı iyimser olarak niteleyip reddeder ve Devletin bütün organlarının küreselleşme ve ona eşlik eden neo-liberal ekonomik gündem tarafından önemli ölçüde zayıflatıldığını ileri sürer.[16] Fakat bu aşağıda ayrı olarak ele alınacak diğer bir argümandır. Bu ayrıca çok geniş sonuçları olan bir iddiadır: Eğer Devlet o kadar güçten düşmüşse, uluslararası alandaki önemli aktörlerin herhangi birinin sorumluluğunu arttırma umutları aslında zayıftır.

Daha doğrudan temsilci bir yetkilendirmeye sahip Devlet kurumlarının henüz ortadan kalkmadığını öneren önemli bir gelişme, bürokratik sorumluluğu sağlamakla yükümlü ulusal görevlilerin arasındaki bağların, yasama ağlarının büyümesidir. Bazı alanlarda ulusal yasama, yönetim ağlarının büyümesini olanaklı kılmak için kullanılmıştır.[17] İnsan hakları ya da çevre gibi başka alanlarda ise yasama organı üyeleri, giderek ortak çıkarlara sahip olduklarını fark etmektedirler. Avrupa Birliği'nde hükümetler Avrupa planlarını artan oranda, kendileri ağ oluşturan özel parlamenter komitelerine teslim etmek durumunda kalıyorlar.[18] Alman, uluslararası ilişkiler uzmanı Karl Kaiser'e göre sonuç, ulusal siyasetin 'yeniden parlamenterleştirilmesi'.[19] Buna ek olarak yasama ağları ulusal yasama organlarını güçlendirmek için kullanılabilirler. Örneğin 1997'de kurulan Afrikalı Seçim Otoriteleri Derneği hem hükümet yetkililerinden hem de seçimleri gözlemek ve yardımcı olmakta doğrudan yer alan STK liderlerinden oluşmuştur.

Başka örnekler, aşağıda daha tartışılacak uluslararası örgütlerin içinde yer alan yasama ağlarını kapsamaktadır. Bu ağlar zayıf devletlerin parlamento ya da düzenleyicilerinin küresel yönetişime katılmasına izin verir ve bu sayede hem kırılgan kurumlar için iyi bir örnek oluşturma hem de güçlerini ve statülerini ele alınan kuruma ödünç verme işlevlerine hizmet eder. Örneğin, OSCE (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) Meclisi bütün OSCE müzakerelerindeki parlamenterleri içererek ve seçimleri gözlemleyerek Doğu Avrupa parlamentolarının meşrulaştırmada önemli bir rol oynamıştır. OSCE'nin Beyaz Rusya delegasyonunu 1997 Temmuz'unda reddetmesi etrafında dönen

tartışma Meclise üyeliğin yönetsel meşruiyetin bir sembolü haline geldiğini göstermektedir.[20]

Sorumluluk eleştirisine son tepki, eleştirilerin gücün kendisinin değişen doğasına ilişkin daha önemli bir noktayı kaçırdıklarıdır. Yönetim ağları 'sert güç' uygulamaktansa 'yumuşak güç' uygulamaya çok daha uygundur. Bu ödül ya da tehdit yoluyla başkalarını isteklerinden vazgeçmeye zorlama yeteneğinden ziyade onları istedikleri şeyin sizin istediğiniz olduğuna ikna etme yeteneğinden kaynaklanan güçtür.[21] Yumuşak güç sonuçta başkalarıyla gerçek bağlılık ve diyalog için bir kapasiteye gereksinim duyan bir zemine, baskıcıdan çok ikna edici bir otoriteye dayanır. Sorumluluk mekanizmaları, hükümet görevlileri ikna için çabaladığı ve karşılığında kendilerinin de yabancı benzerleriyle etkileşimlerinde ikna edilmelerine olanak tanımak zorunda olduklarını anladıkları ölçüde, neyi başarmak için tasarlanmalıdır?

Eğer bir hakim, düzenleyici ya da bir yasama organı üyesi, ülkenin sorunlarına çözüm getirirken karşılaştığı soruna alternatif yaklaşımlar hakkında bilgi edinirse ve bundan sonra çözümü çok daha eleştirel olarak görürse, bir sorumluluk sorunu var mıdır? Cevabın sorumlu bir hükümet, belirli bir yönetişim sorunu ile ilgili bilgi kaynaklarını değil fakat bu bilgi üzerinden hareket etme yollarını kısıtlamayı arar olması muhtemeldir. Yeterince adil, fakat birçok hükümet görevlisi bizim denetleyemeyeceğimiz ve denetlememiz gereken yollarla hükümet-ötesi ağlara katılımları sonucu başka türlü düşünecek ve davranacaklardır.

Minimalist Bir Küresel Gündem

Yönetim ağlarına dönük ikinci bir temel eleştiri, bu ağların radikal biçimde kesintiye uğramış bir küresel gündemi desteklemesidir. Alston hükümet-ötesi bir siyasal gündemin biçimlendirilmesinin küresel yoksulluk, insan hakları, kötü beslenme, göçmenler, azınlıklara kötü davranılması ve hastalıkları bir kenara bırakarak özünde sanayileşmiş dünyanın yerel siyasi gündeminin fazlalıkları olan meselelere yoğunlaştığını gözlemler.[22] Yüzeysel düzeyde bu doğrudur. Hükümet-ötesicilik hakkında benim daha önceki kendi yazım ve benzer noktalara değinen Michael Reisman'ın makalesinde[23] siyasal gündemin biçimlendirilmesi geleneksel uluslararası meselelerden ziyade ulusal düzenleyici bir gündemin genişlemesine odaklanır. Bu bağlamda 'gerçek yeni dünya düzeni', kendi çalışmamdan alıntılayacak olursam açıkça ilk başta George Bush'un tahayyül ettiği geleneksel uluslararası kurumların genişlemesinden ziyade ulusal düzenleyici sorunların ve çözümlerin küreselleşmesi hakkındadır.

Fakat bu, mümkün olduğunca kışkırtıcı bir şekilde ilerletilen retorik bir büyümedir. Alston hükümet-ötesi düzenleyici gündemin, uluslararası kolektif eylem sorunlarını çözmek için kamu mallarını sağlamaya dair geleneksel uluslararası gündemin yerini aldığını iddia ederken daha önemli bir noktaya değinmektedir. Bu çok daha ciddi bir suçlamadır, fakat hastalığı semptomla-

rıyla karıştırmaktadır. Küreselleşmiş yerel siyasal meselelere işaret eden hükümet-ötesi düzenleyici ağlar nasıl daha eski fakat daimi uluslararası sorunlar kümesine azalan ilginin nedeni olarak ileri sürülebilir? Uluslararası bürokrasinin getirdiği engeller, harcanan para karşılığında edinilen değer hakkında şüphe, birçok ülkede ulusal alana yansıtılan şüpheli yerel çözüm olarak neoliberal iktisat, sosyal demokrat (Birleşik Devletler'de liberal) refah devletinin tersten eşlik eden krizi: Elbette bunlar geçek sanıklar. Sonuçta meseleler bütün taraflarca içebakış ve yaratıcılık talep ediyorlar.

Daha genelde Alston'un tanımladığı sorunlara değişen yerel devlet tercihleri düzeyinde işaret edilebilir. Tanımladığı küresel kamusal meselelere bağlılıklarını yenilemek üzere güdülenmesi gereken ulusal görevlilerdir. Bu görevliler ayrıca yoksulluk, hastalık, kıtlık, insan hakları ihlalleri (kadın ve çocukların hakları dahil) en azından kısmi çözümler getirilebileceğine ve bu çözümleri sadece ulusal düzeyde aramaktansa küresel düzeyde aramanın değerli olduğuna ikna edilmelidirler. Birçoğu kendi ülkelerinde bu sorunlarla uğraşan ulusal hükümet görevlilerinin oluşturduğu ağlara odaklanmak bu gündem bağlamında mantıklı ve muhtemelen en iyi stratejidir. Gelecek kısımda işaret edilen sorun olarak, geleneksel uluslararası kurumlar yeniden canlandırılmış azami bir küresel planı uygulamak için en iyi mekanizmalar olsa dahi, bu gündemi oluşturması ve tahsisatı sağlaması gerekenler Devletler ve hükümet görevlileridir.

Uluslararası Kurumların Yerini Almak

Yönetim ağlarına dönük üçüncü eleştiri bunların uluslararası kurumların yerini aldığıdır. Alston, bu suçlamayı tekrar yönetim ağlarını küreselleşmenin değerleriyle eşitleyerek ve sonra bu değerlerin uluslararası örgütler üzerine etkilerini göstererek yapmaktadır.[24] Fakat aynı hatta daha genel bir eleştiri sadece benim ve başkalarının geleneksel liberal enternasyonalizmle hükümet-ötesiciliği arasına koyduğu zıtlıktan değil, ayrıca yönetim ağlarının bazı devletlere uluslararası örgütlenmelerin evrenselliğini ve tipik bir şekilde bir katılım eşitliğini sağlamak için tasarlanmış prosedürlerinin ağır formalitesini engellemek için bir yol olarak görülebilirler. Yönetim ağlarının üyeleri yeni üyeler seçebilir ve toplayabilir, üyelik sıraları oluşturabilir ya da basitçe gücün bazı üyelerde toplanmasını sağlayan prosedürler tasarlayabilirler. Bu tanıma uyan ağlar üyelerinin küresel toplumdan yalıtılması siyaseti güttüğü korkusunu destekler.

Bunlar en azından bazı zamanlarda bazı yönetim ağları açısından geçerli olan gerçek ve potansiyel olarak ciddi endişelerdir. Fakat bu düzeyde tartışma etkisi olamayacak kadar geneldirler. Zayıf devletler pahasına güçlü devletlerin yalıtıldığı suçlaması özgül ağlar bağlamında gösterilmeli ve reddedilmelidir. Fakat daha önemli nokta, yönetim ağları ve uluslararası örgütler arasında görünen karşıtlığın yanlış bir ikilik olabileceğidir. Hükümet-ötesicilik, alternatif bir küresel yönetişim paradigması sunar fakat bütün pa-

radigmalar gibi saflığı pratik içinde çabucak kirlenir. Dahası tartışmanın bu terimlerle çerçevelendirilmesinin devamı, daha geleneksel yönetim tarzları kadar, ağ kavramları üzerine inşa edilen yeni melez yönetişim biçimleri tasarlamak için sıra dışı fırsatlar kümesinin anlaşılmasını engelleyecektir.

Bazı makalelerde yönetim ağları aracılığıyla düzenleme ve varolan ya da yeni uluslararası örgütler aracılığıyla düzenleme arasında gerçek bir tercih ortaya çıkmaktadır. Örneğin, uluslararası anti-tröst düzenlemesinde Birleşik Devletler; Dünya Ticaret Örgütü ya da Birleşmiş Milletler ya da geniş bir anti-tröst otoritesi vasıtasıyla hükümetler arası bir uyumdan çok, OECD tarafından desteklenmesine rağmen hükümet-ötesi bir işbirliği için etkin bir çaba göstermektedir.[25] Bu gibi durumlarda, yerini kaybetme riski taşıyan uluslararası örgütün geleneksel uluslararası örgütlerin destekleyicilerinin düşündüğü gibi küresel gündemin savunucusu olmamasına rağmen yönetim ağlarının uluslararası örgütlerin yerini alacağı iddiası bir ağırlık taşır. Yine de böyle tartışmaların sonuçları sadece yarışan kurumsal biçimlerin (evrensellik, formalite ve müzakereye karşı hız esneklik ve siyaset özerkliği) büyüttüğü kurumsal değerlere değil fakat ayrıca her bir biçimin ele alınan meselede (karşılıklı uyuma karşı karşılıklı tanıma) esasa ilişkin düzenleyici sonuçların göreli başarısına bağlı olacaktır.

Fakat birçok başka alanda yönetim ağları uluslararası kurumlarla birlikte hatta onların içinde varolacaklar ve çok muhtemelen onların işlevlerini tamamlayacaklardır. Mesela NAFTA çevresel uygulama ağı, yönetim ağının en azından yarı geleneksel olan bir uluslararası örgütün gündemini uygulayan bir 'yuvalanmış ağ' örneğidir. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) içinde işlev gören ulusal görevlilerin ağları, en azından uluslararası fikri mülkiyet düzenlemesine yeni yaklaşımların müzakeresi doğrultusunda başka bir örnek sunar. Gerçek araştırma soruları, hangi örgütsel biçimlerin en iyi hangi yönetişim işlevlerine uyduğunu belirlemek için çabaları tamamıyla kapsayacaktır. Hatta yönetim ağları içinde çalışan ulusal görevliler ve uluslararası örgütler arasında veya ikisinin bir bileşimine işlevlerin tahsisini mümkün kılmak için tasarlanan bir küresel yardımlaşma ilkesi geliştirmek mümkün olabilir.[26] Bu arada yönetim ağlarından gelen rekabet tehdidi varolan uluslararası örgütlerin reformu için iyileştirici çabalara rekabet uyarısını etkileyecektir.

Yönetim ağlarına dönük son bir eleştiri bir enternasyonalizm fikrini belki de idealini ima eder: Ulusal egemenlik kavramının koruduğu ve onun içinde yer alan ulusal ve uluslararası siyaset arasındaki ayrım. Gündemleri daha önce sadece yerelle ilgili sorunlara ne kadar işaret ederse etsin, uluslararası örgütler hala sıkılgan bir şekilde uluslararası alanda faaliyet gösterirler. Sadakatlerinin kendi ulusal hükümetlerinden uzaklaştığı varsayılan uluslararası bürokratları çalıştırırlar ve sık sık yaptıkları gibi ilgili ulusal görevlilerden bir zirve topladıkları zaman, bu görevliler biçimsel olarak dış ilişkilerde kendi ülkelerini temsil eder ve en azından iki şapka giyerler. Sonuçta kabul gören çözümler ve hatta kurallar ulusal düzeyde dışsal ve dayatılan olarak görünüp direnişle karşılaşırlar.

En azından uluslararası kurallara ve düzenlemelere uyum sağlama zorluğunun engelledikleri açısından, yönetim ağlarının temel bir avantajı, bu ağların yerel siyaset değişikliklerini uygulama gücü olan ulusal görevlileri doğrudan kapsamasıdır. Sonuçta kabul ettikleri, uyguladıkları ya da en azından destek sundukları siyasetlerle ulusal egemenlik zemininde mücadele etmek çok daha zordur. Kuramsal bir perspektiften yönetim ağları ulusal/uluslararası bölünmesinin üzerine oturur ve bu ayrımı tamamıyla silerler. Fakat NAFTA 'çevresel uygulama ağında' yer alan Meksikalı çevre görevlilerinde olduğu gibi bazı hükümetler açısından sonuç emperyalizmin ya da en azından hegemonyanın en son küstahlığından başka bir şey olmayan bir dayatma siyasetidir.

Bu eleştiri ayrıca bir bağlama oturtulmalıdır. İnsan hakları, çevresel düzenleme veya birçok finansal düzenleme türündeki gibi birçok uluslararası alanda sorun tam da ulusal egemenliğe nüfuz etmektir. Uluslararası tartışmanın konusu olan siyasal kararlar ulusal düzeyde alınmaktadır. Tersine uluslararası ya da hükümet-ötesi alanda kabul edilen kural ve ilkelerin hükümetlerin kendi sistemleriyle ilişkilerini biçimlendirdiği varsayılır. Dahası bu amaçlar birçok yerel aktör tarafından da paylaşılır. Bu yüzden yönetim ağlarının özellikle ulusal egemenliğe nüfuz etme ve yabancı ya da uluslararası kuralların 'dayatılması' tarafından temellenen muhalefeti yararsız kılmada etkin olduğunu söylemenin yergi kadar övgü olması muhtemeldir.

Yönetim Ağlarının Avantajları: (Parçalanmış) Devleti Geri Getirmek

Özgül eleştirilere cevap vermenin tehlikesi her zaman için resmin bütünün gözden kaçırmaktır. Bu durumda hükümet-ötesiciliğe yönelik eleştirinin çoğu kendine düşmanlığı ve hayal etme yoksulluğunu ele verir ki b u, uluslararası örgütleri ya kendi içinde amaç ya da aşkın siyasi hedefleri gerçekleştirmek için tek araç olarak destekleyen liberal enternasyonalist gündeme savunmacı bir ektir. Birçok kişi hatta altta yatan siyasi hedefleri paylaşanlar için, bu gündem dünün *statüko*'sundan yani içerde refah devleti dışarıda uluslararası bürokrasiden daha faza bir şey değildir. Hükümet-ötesicilik bazı durumlarda neo-liberal iktisat gibi başka siyasi gündemlerle ilişkilendirilebilir. Fakat bu ayrıca, teknolojiden arzu edilemez ya da ayrıca tartışılamaz devletler arası çatışmanın düşüşüne kadar birçok etkene uyum tarzı olarak bir örgütsel biçimin yükselişini yansıtmaktadır. Elbette bu gelişmeyi kutlamak ya da bundan büyük üzüntü duymak bir tercihtir. Fakat burada hükümet-ötesiciliği bir konu olarak biçimlendirme tercihi bile, buna yönelik eleştirilerin açıkça üzerinde düşünmeyi bırakmadığı birçok avantajı beraberinde getirir.

Birincisi ve en önemlisi, hükümet-ötesicilik tamamıyla Devleti önemli bir uluslararası aktör olarak geri getirmek hakkındadır. Alston'un çözümlemesinde ortaya tekrar çıktığı gibi, altta yatan endişesi devlet gücünün düşüşüdür. 'Özel güç -STK'lardan çok şirketlerin gücü- minimalist devletin ortaya çıkması ile oluşan boşluğu daha çok doldururken, birçok paralel gelişme,

devletin, ulusal yasamanın ve uluslararası örgütlerin gücünü azaltmak için çalışıyor' diye vurgulamaktadır.[27] Kesinlikle bu geçtiğimiz on yılın alışılageldik düşünüşü olmuştur. Gerard Helman ve Steven Ratner'in 'başarısız devletlerin' feci akıbetlerine işaret ederek yerel devlet gücüyle uluslararası gücü ikameyi önermesinde yeni sömürgeci tonu nedeniyle kötüye kullanılan fakat eşit oranda, iyi işleyen devletin önemine bir vurgu olarak okunabilecek argümanlarıyla[28] başlattıkları tartışmayı, Stephen Holmes eski Sovyetler Birliği'ndeki 'zayıf devlet liberalizminden' kaynaklı felaketlerin teşhisiyle devam ettirdi.[29] Alston'un da farkında olduğu gibi, Dünya Bankası bile 'devlete karşı tepkinin çok ileri gittiğini' görmektedir.[30]

Uluslararası örgütlere ve Westphalia sisteminin çöküşünü vurgulayan ya da bunu tahmin eden yeni ortaçağcılara güç devrini arayan liberal enternasyonalist iddiaların tersine hükümet-ötesiciliği bir 'yeni dünya düzeni' olarak sunmak, Devlet gücünün ortadan kaybolmasından çok parçaladığını vurgulamaktır. Devlet aktörleri farklı araç ve kanallarla iktidarlarını uygulamaktadırlar. Alston bunun 'çok daha karmaşık tabakalar kümesinin dışında bir katman',[31] kısmi bir görüntü olduğu konusunda haklıdır. Fakat bu katmanı ayrıştırmak devletin değişmekte olduğunun hatırlatıcısıdır. Dahası, ulus-üstü, ulus-altı ve özel aktörlerle rekabet eden, onları tamamlayan ve hatta aradaki mesafeyi kapatan devlet aktörlerinin ağları bağlamında küresel siyasi meseleleri -bütün alanlarda- düşünmek Devlet aktörlerinin küresel sorunlara işaret edebileceği birçok yeni yolun kapısını açar.

Son bir örnek yerinde olacaktır. General Augusto Pinochet'nin tutuklanması ve Şili'de insanlığa karşı işlenen suçlar için dava nedeniyle Britanya'dan İspanya'ya teslim edilmesi talebi, ulus-ötesi yargı ağlarının etkisini göstermektedir. İspanyol bir yargıç sadece Britanya ve Avrupa hukuku uyarınca tutuklama ve teslimi Britanya hükümetinin yürütmesini istemekle kalmıyor, ayrıca daha alt Britanya mahkemesinin teslimi engelleyen ilk kararına karşı itirazları dikkate alacak şekilde teslim talebini biçimlendirerek, argümanlarını özel olarak Britanyalı meslektaşlarına da iletiyor. Dahası başka Avrupalı hakimler -Fransa, İsviçre, Belçika, Lüksemburg ve İsveç'ten- kendi potansiyel teslim isteklerini dile getirerek İspanyol meslektaşlarına destek verdiler. Her bir ülkedeki hakimler, küresel bir hukuk toplumuna esas teşkil edecek şekilde, uluslararası ve ulusal hukuku yorumlamalarında dışarıdaki meslektaşlarının farkında olmalarıyla desteklendiler. Adı çıkmış bir insan hakları ihlalcisini adalet karşısına çıkarmadaki başarılarının esası düşünülen bir uluslararası bir ceza mahkemesi gibi uluslararası bir kurumun yardımıyla daha da büyük olabilir. Ancak siyasi ayrımlarla etkileşen fakat kendi özerkliklerini koruyan parçalanmış devlet aktörleri kadar da kötü bir iş çıkarmadılar.

Yönetim ağlarının ikinci önemli avantajı, Devleti bir bütün olarak zayıf, başarısız, liberal olmayan ya da başka bir şekilde tanımlamadan, Devlet kurumlarını güçlendirmek için kullanılabilecekleri yollarla ilgilidir. Ağlar, özgül koşullar ya da en azından kurumların işleyişini niteliği ve düzeyi ile ilgili hedefler dayatarak ve genellikle doğrudan bilgi ve hatta maddi yardım temin

ederek özel kurumları hedef alırlar. Örneğin SEC (ABD Menkul Kıymetler ve Döviz Komisyonu), başka menkul kıymet düzenleme kuruluşları ile kendi önanlaşma tutanakları aracılığıyla önemli ölçüde teknik yardım dağıtmaktadır.[32] Katılım için ölçütlerin bir bütün olarak siyasal sistemle çok az, teknik ve profesyonel beceriyle önemli ölçüde ilgisi vardır. Ulusal bir siyasal sistemdeki ve başka yerlerdeki kötüye kullanımı görmezden gelmeyi övmek garip görünebilirken, parçalanmış bir devlet kavrayışı toptancı nitelendirmelerin yanıltıcı ve/veya verimsiz olabileceğini farkındadır. Devletler içeride ve dışarıda bütüncül aktörler değillerdir; devrimler haricinde karmaşık kurumsal kalıplar içinde evrilmeleri ve değişimleri muhtemeldir. Yönetim ağları çeşitli yollardan dışlayıcı olabilirler, fakat başka yollarda uluslararası örgütlerin yapamayacağı kadar kapsayıcıdırlar.

Daha kuramsal bir düzeyde, Abram ve Antonia Chayes 'yeni egemenliğin' aslında 'statü yani devletin uluslararası sistemdeki varlığının kanıtı' olduğunu iddia ederler.[33] Çağdaş uluslararası ilişkilerde egemenliğin 'uluslararası yaşamın esasını oluşturan rejimlere ...üyelik' anlamına gelecek şekilde yeniden tanımlandığını gösterirler.[34] Devleti parçalamak, Devlet kurumlarının güçlerini ve statülerini ulus-ötesi düzene katılımdan türetmelerini sağlayarak, egemenliğin parçalanmasını da mümkün kılar. Bu gelişmenin maliyeti ve faydası herhangi bir yönetim ağına aktarılan değerlere bağımlı olacaktır fakat hiçbir değer, örgütsel biçime içkin değildir. Ancak egemenlik örtüsünü delmek ve özgül kurumları hedef almaktan kazanılacak potansiyel devasadır.

Sonuç

Birçok uluslararası avukat bu bölümün mesajını sevmeyecektir. Bu mesaj yirminci yüzyılda enternasyonalistlerin inşası için özenli bir şekilde emek harcadıkları her şeye bir saldırı olarak görünmektedir. Bu bölüm dikey olmaktan ziyade yatay bir küresel yönetişim modeli, her bir devletin eşit söz hakkına sahip olduğu resmi ve oldukça betimlenmiş tartışma alanlarının yerine gayrı resmî, seçici bir kurumlar kümesi önermektedir. Alternatif olarak, yönetim ağları şık fakat yersiz görünebilirler, en iyi ihtimalle konuşma mekanları en kötüsünde dış geziler için bir fırsat. Nihayet uluslararası kurumlar geçtiğimiz on yıllarda çoğaldılar ve yeterince zinde görünüyorlar ki tanınmış bir siyaset bilimci 'Neden hiç ölmüyorlar?'[35] sorusunu ortaya attı. [36]

Aslında yönetim ağları burada olmaya ve uluslararası yaşamın bütün alanlarında artan bir önem edinmeye devam edecek. Bu ağlar Bilgi Çağı için en iyi örgütsel biçimler. Doğu Asya finansal krizine verilen tepkilere dikkat edin; yeni bir uluslararası mimari oluşturmak ve biçimlendirmek için yapılan yeni bir Bretton Woods anlaşması için yapılan çağrılara. Siyasi yaratıcılık ve uygulama için gerçek forum G22'dir. Yönetsel ağlar uluslararası kurumların yerini almaktan çok onları tamamlamaya ve onların içine girmeye eğilimlidirler. Bu ağlar ayrıca, daha küçük devlet gruplarındaki pilot projeler ve öncü inisiyatifler için ideal tartışma alanları oluşturacaklardır. Özel olarak eko-

nomik düzenlemede, düzenlemeciler arasında paylaşılan teknik uzmanlık ve hem en zengin Devletler hem de en çok umut vaat eden piyasalar arasındaki küreselleşen ekonominin artan talepleri üzerinden kuruldukları için kolayca gelişirler.

Fakat, şimdiki yönetim ağlarının kaynağı onların uygulanabilirliğini sınırlandırmamalıdır. Bu ağlar hem geleneksel uluslararası kurumlara hem de devlet dışı, bölgesel, yerel ve ulus-üstü aktörlerin 'yeni ortaçağcı' ağlarına önemli bir yönetişim alternatifi önermektedir. Bu desteklenebilir ve yasamaya ilişkin ve yargısal ağlardan uluslararası kurumlarda 'yuvalanan ağlara' ve yönetim ağları ile STK ağları arasında geçerli bağlantılar yaratmaya kadar çeşitli yaratıcı yollarda kullanılabilir bir alternatiftir. Böyle inisiyatifler eşzamanlı olarak hükümet-ötesi aktörlerin denetlenebilirliği üzerine artan 'nasıl tanımlamalı ve nasıl uygulamalı' gibi sorunlara değinmek durumunda kalacaktır.

Belki de yönetim ağlarının savunucuları ve bu ağlara katılanların üstesinden gelmek zorunda oldukları en keskin karşı koyuş kendilerini Birleşik Devletler iktidarının gösterimi için en yeni korunak olarak görenlerden gelmektedir. En kaba biçiminde iddia, uluslararası kurumlar kısıtlayıcı hale geldikçe Birleşik Devletler'in geleneksel liberal enternasyonalist gündeminden uzaklaştığı ve tekil Birleşik Devletler hükümeti kurumlarının baskın rolü oynamasına izin veren yönetim ağları aracılığıyla daha gayriresmî bir işbirliğini desteklemeye başladığıdır. Böyle bir açıdan, ağlar sadece bir Birleşik Devletler kurumu merkez üssünde yer aldığı sürece en iyi örgütsel biçimi oluşturmaktadır.

Ancak bu eleştirinin tersine, Birleşik Devletler siyaset yapıcıları bazı alanlarda ağların kendi taleplerini yaratmakta olduklarını anlamaya başlamışlardır. Örneğin veri gizliliği ve kültürel siyaset alanlarında Birleşik Devletler bu meselelerle ilgili yerel hükümet kurumları olmadığı için hükümet-ötesi işbirliğinden dışlanmaktadır. Hükümet-ötesi bir ağda yer almak ulusal bir üssü gerektirir, fakat böyle bir siyasete toptan karşı çıkanlar için bu üssün kendisinin sonuçları ve tehlikeleri olacaktır. Bu nedenle Birleşik Devletler hisse senedi düzenleyicileri hem iki taraflı hem de çok taraflı ağ ilişkilerine girmenin bedeli olarak, ortaya çıkan piyasalarda yarı özerk hisse senedi komisyonlarının yaratılmasını yüreklendiriyorsa Birleşik Devletler yürütme ve yasaması, Birleşik Devletler geleneklerine daha yabancı siyaset meselelerinde benzer bir tercihle karşılaşıyorlar.

Son olarak, örgütsel biçimlerin iktidarın en etkin şekilde uygulanabileceği yollar üzerinde kendi etkileri vardır. Yönetim ağlarının gayrı resmîliği ve esnekliği, Birleşik Devletler hükümeti kurumlarının üstünlüğüne ve uzmanlığına birçok yoldan imtiyaz tanımaktadır. Fakat aynı zamanda, biçimsel oy verme kurallarının ve hatta oturmuş kurumsal protokollerin yokluğu, Birleşik Devletler'in ve herhangi bir güçlü devletin kendi iradesini gerçekten dayatmasını engellemektedir. Baskın alışkanlık uzun vadeli ilişkiler ve güven üzerine kurulmuş taahhüt ve ikna etmedir. Düzenleyicilerden hakimlere ve ya-

sama üyelerine, Birleşik Devletler hükümet görevlilerinin bu ağları idare etmeye çalışırken bile kendilerini bunların içine düşmüş bulmaları muhtemeldir.

Her çağ kendi idealist vizyonuna ihtiyaç duyar: Bilgi Çağı ideolojinin dayatılmasının üzerinde fikirlerin değişimini methedecektir. Ağlar, bu değişim için kendilerinden öncekilere benzer şekilde mesaj haline gelecek bir araçtırlar. Sonuç, ulusal hükümetlerin yönetmeye çalıştıkları özel ve yarı kamusal aktörler arasındaki ağların büyümesine etkin uyumu olacaktır. Devlet uluslararası sistemde siyasi, ekonomik ve hatta toplumsal iktidarın esas mevki olarak konumunu koruyabilecektir, fakat bu iktidarın hem örgütlenmesi hem de doğasındaki kaymalar Devletin kendisini tamamen dönüştürecektir.

***Çeviren** : Ali Rıza Güngen*

Notlar

[1] Abram and Antonia Chayes, The New Sovereignty (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996).

[2] Bkz. Jessica T. Mathews, 'Power Shift' (1997) 1 *Foreign Affairs*, 76.

[3] Robert Kuttnewr, 'Globalism Bites Back' (Met-Nisan 1998) 6 *The American Prospect*, 7.

[4] OECD'nin (PUMA denen) kamu işletme bölümü 'düzenleyici işletme ve reform ağı' vasıtasıyla işleyen önemli bir reform inisiyatifi başlattı. Reform çabalarının temel odağı, 'denetleme düzenlemelerinden', çoğunluğu piyasa temelli ya da özdüzenleme güdüsüne dayanan geniş bir alternatif araçlar manzumesine kayma. Bu progamın gözden geçirmek için bkz. PUMA web sitesi http://www.oecd.org/puma/regref/work.htm. Birleşik Devletler'de Başkan yarsımcısı Al Gore'un 'Reinventing Government' inisiyatifi de benzer bir çalışmayı içermektedir.

[5] Koskenniemi, M. Byers der., *The Role of International Law in Politics* içinde (Oxford: Oxford Univ. Press), bölüm 3.

[6] Metinde geçen terim, *the old boy network*. Tam olarak; Çoğunlukla aynı okuldan mezun kişilerin bir araya gelerek sosyal ve işdünyası için kurdukları dayanışma örgütü. Eski Mezunlar Şebekesi demeyi yeğledik. y.n.

[7] Philip Alston, 'The Myopia of the Handmaidens: International Lawyers and Globalisation' (1997) 8 *European Journal of International Law*, ss.435-41.

[8] Antonio Perez, 'Who Killed Sovereignty? Or: Changing Norms Concerning Sovereignty in International Law' (1996) 14 *Wisconsin International Law Journal*, ss. 463-76.

[9] Sol Picciotto, 'Networks in International Economic Integration: Fragmented States and the Dilemmas of Neo-Liberalism' (1996-7) 17 *Northwesten Journal of International Law and Business*, ss.1014-47

[10] a. g. m., s. 1049

[11] Ethan B. Kapstein, *Supervising International Banks: Origins and Implications of the Basle Accord* (Princeton: Department of Economics, Princeton Ujniverstiy, 1991)

[12] Robert O Keohane and Joseph S. Nye Jr. , 'Power and Interdependence in the Information Age' (1998) 77 *Foreign Affairs*, ss. 81- 86

[13] a. g. m.

[14] a. g. m., ss. 89-92 (itibar siyasetini tartışırken)

[15] Alston'un yönetim ağları eleştirisine benzer noktaları dillendiren Henry Nau'nun şu pasajına bakın: 'Uluslararası kurumlar kimin siyasal çıkarlarına hizmet ediyorlar. Realistler Devlet çıkarları diyor, fakat bugün esas devletler demokrasiler ve bunlar bırakın ulusal çıkarı tek bir hükümeti yansıtmayan birçok toplumsal ve özel çıkarlardan oluşuyor. Uluslararası kurumların eleştirisi bu özel çıkarların özellikle küreselleşmeden çıkarı oaln şirketlerin ve bürkratik elitlerin çıkarlarının uluslararası örgütleri hakimiyeti altına aldığı ve bunları demokratik hesap vereebilirlikten kaçınmak için kullandığından şüphe duyar.' Nau, 'Institutional Skepticism', Letter to the Editor (Summer 1998) 111 *Foreign Policy*, 168.

[16] Alston, 'Myopia of Handmaidens', s. 442.

[17] Örneğin SEC ve yabancı benzerleri arasındaki MOUlar doğrudan bu amaç için kabul edilen birçok yasa tarafından yüreklendirilmiş ve olanaklı kılınmıştır. Faith T. Teo, 'Memoranda of Understanding among Securities Regularors: Frameworks for Cooperation, Implications for Governance' (1998),ss. 29-43.

[18] Shirley Williams, 'Sovereignty and Accountability in the European Union', Robert Keohane ve Stanley Hoffman der. *The New European Community* (Boulder, Colo: Westview Press, 1991).

[19] Karl Kaiser, 'Globalisierung als Problem der Demokratie (Nisan1998) *Internationale Politik*, 3.

[20] Aleksandr Potemkin, *Session of OSCE Parliamentary Assembly ends in Moscow*, ITAR-TASS News Agency, 9 Temmuz 1997.

[21] Kohane ve Nye, 'Power and Interdependence', s. 86.

[22] Alston, 'Myopia of Handmaidens', s. 439.

[23] Michael Reisman, 'Designing and Managing the future of the State' (1997) 8 *European Journal of International Law*, 409.

[24] Alston, 'Myopia of Handmaidens', s. 444.

[25] Spencer Weber Walker'a göre, [Hükümet-ötesi] [i]şbirliği ulusal gücü arttırdığı için şu an moda. Bunun tersine esaslı bir uyum ve anti-tröst kanunuulusal yasama ve uygulama gücünü azaltmayı vaad ediyor. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, işbirliği için bastıran lider olmasına rağmen uyum konusunda uluslararası sahnede en isteksiz Birleşik Devletler görünüyor. 'The Internationalization of Antitrust Enforcemnet' (1997) 77 *Boston University Law Review*, ss. 343-78.

[26] 'Subsidiarity principle' AB mevzuatında Birlik kararlarının etkinlik açısından sürekli denetime tabi tutulması ve ulusal, bölgesel ya da yerel bazda alınan kararlardan daha etkin olmadığı sürece Birliğin bir eylemde bulunmaması ilkesi olarak anlaşılmaktadır. [ç. n.]

[27] Başlangıç noktası olarak işbirlikçi ağların ve ulusal düzenleyici görevlilerin -kendi siyasal gündemlerinin yayılmasına- en iyi ele alabilecekleri meselelere odaklanmaları gerektiği ve odaklanabilecekleri iddia edilebilir. Uluslararası kurumlar kolektif eylem sorunları ya da başka direniş nedenleri nedeniyle ulusal düzeyde ele alınamayan ya da hiçbir devletin uğraşmak için yeterince donanımlı olmadığı bu meseleleri ele almalıdırlar.

[28] Alston, 'Myopia of Handmaidens', s. 442.

[29] Bkz. Gerald Helman ve Steven Ratner, 'Saving Failed States' (1992-3) 89 *Foreign Policy*, 3

[30] Stephen Holmes, 'What Russia Teaches Us Now' (Tem-Ağu. 1997) *American Prospect*, 30; ayrıca bkz. Grigory Yavlinsky, 'Russia's Phoney Capitalism' (May-Haz. 1998) *Foreign Affairs*, 67

[31] Alston, 'Myopia of Handmaidens', s. 444

[32] a. g. m., s. 441

[33] Teo, 'Memoranda', ss. 23-4

[34] Chayes ve Chayes, *The New Sovereignty*, s. 27

[35] a. g. e.

[36] Susan Strange, Why Do International Organzations Never Die?, in B. Reinalda and V. Verbeek (eds), Autonomous Policy Making by International Organizations (London: Routledge, 1998), 213.

17
İKTİDAR KAYMASI

Jessica T. Matthews

Küresel Sivil Toplumun Yükselişi

Soğuk savaşın bitmesi yalnızca devletler arası düzenlemeler değil, aynı zamanda devletler, piyasalar ve sivil toplum arasında iktidarın yeniden taksimini de getirdi. Ulusal hükümetler küreselleşen bir ekonomide yalnızca özerkliklerini yitirmiyorlar. Aynı zamanda egemenliğin merkezindeki politik, toplumsal ve güvenlikle ilgili rollerini de içerecek şekilde iktidarlarını iş çevreleri, uluslararası örgütler ve STK' olarak bilinen pek çok vatandaş grubu ile paylaşıyorlar. 1648'teki Westphalia barışıyla başlayan iktidarın sarsılmaz bir şekilde devlet elinde yoğunlaştığı çağ kapandı, en azından bir süreliğine.

Westphalia sisteminin olmazsa olmazları; herhangi bir değeri olan her şeyin bir devletin sınırları içine düştüğü sabit topraklı devletler, her bölgeyi yöneten ve sınırları dışında temsil eden laik bir otorite ve devletlerin üstünde bir otorite tanınmaması gibi özellikleri artık çözülüyor. Gitgide para, bilgi, çevre kirliliği ve popüler kültür gibi önemli kaynak ve tehditler politik sınırlara bakmaksızın dolaşıyor ve hayatları biçimlendiriyor. Uluslararası idare standartları giderek ulusal ve bölgesel tekillik iddialarını çiğnemeye başladı. En güçlü devletler bile piyasa ve uluslararası kamuoyunun daha sık belli politikalar izlemeye zorladığını görüyorlar.

[...]

Devletlerin göreceli düşüşü ve devlet dışı oyuncuların yükselişinde değişimin en güçlü motoru, derin politik ve toplumsal sonuçları neredeyse tamamen görmezden gelinen bilgisayar ve iletişim devrimi oldu. Geniş ölçüde ulaşılabilir ve ucuz teknoloji, hükümetlerin büyük bilgi miktarlarını toplama ve idare etme tekelini kırdı ve hükümetleri bu durumdan sağladıkları itaatten yoksun bıraktı. Her etkinlik alanında, bilgiye anında erişebilme ve onu anında kullanıma sokabilme hesaba katılması gereken oyuncuların sayısını arttırırken büyük otorite sahibi olanların sayısını azalttı. En gür çıkan ses - hükümetin sesi- üzerindeki etki en büyüğü oldu.

Mesafenin önemini şiddetle azaltarak, yeni teknolojiler insanların cemaat algısını değiştirdi. Faks aygıtları, uydu bağlantıları ve Internet bir yandan insanları sınır ötesi ölçekte katlanarak artan bir kolaylıkla birbirlerine bağlarken öte yandan ulusların içindeki doğal ve tarihsel birliklerden ayırıyor. Bir anlamda güçlü bir küreselleştirme gücü olsalar da giderek daha çok parçalanmış kimlik ve çıkarın birleşmesini ve parlamasını sağlayarak siyasal ve toplumsal parçalanmayı teşvik ederek tam tersi etkide de bulunabilir.

Bu teknolojiler potansiyel olarak toplumu sıradan insanlarla teknolojinin gücünü kullanabilmek için gerekli refah ve eğitime sahip seçkinler arasındaki

çizgi boyunca bölebilir. Bu seçkinler yalnızca zenginler değil aynı zamanda, sıklıkla sanayileşmiş olsun gelişmekte olan olsun diğer ülkelerdeki benzerleriyle kendi hemşerilerinden daha çok şey paylaşabilen ulus-ötesi kimlik ve çıkar sahibi vatandaş gruplarından da oluşuyor.

Her şeyin ötesinde, iktidarı daha çok grup ve insana yayarak hiyerarşileri bozdu. Hızla düşen iletişim, danışma ve eşgüdüm maliyetleri, merkezsiz şebekelerin diğer örgütlenme tarzlarına karşı üstünlük kazanmasına sebep oluyor. Bir şebekede, bireyler veya gruplar fiziki veya biçimsel bir kurumsal varlık inşa etmeden beraber etkinlikte bulunabilmek için bağlantı kurarlar. Şebekelerin başında veya merkezinde kimse yoktur. Onun yerine, toplanan bireylerin veya grupların farklı amaçlarla etkileşime geçtiği çoğul düğümler vardır. İş dünyası, vatandaş örgütleri, etnik gruplar ve suç kartelleri şimdiden şebeke modelini benimsediler. Öte yandan hükümetler öz itibariyle hiyerarşiktir, yeni teknolojilerin mümkün kıldığı örgütsel biçimle uyuşması imkansız bir örgütlenme biçimiyle evlidirler.

Bugünün güçlü devlet dışı örgütleri öncülsüz değildir. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi bir alt-kıtayı yönetti ve birkaç etkili STK, bir yüzyıldan fazla zamandan beri etkinliklerini sürdürüyor. Ama bunlar istisnalar. Devlet dışı oyuncular hem sayı hem de etkililik açısından asla bugünkü güçlerine yaklaşmamışlardı. Ve gelecekte güçleri daha da artacakmış gibi gözüküyor.

Yerel Bağlan, Küresel Davran

Kimse kaç STK olduğunu veya sayılarının ne kadar hızlı arttığını bilmiyor. Yayınlanan sayılar fena halde yanıltıcı. İyimser bir iddiaya göre gelişmekte olan dünyada otuz beş bin STK var, bir başkası yalnızca Güney Asya'da on iki bin sulama kooperatifi olduğuna işaret ediyor. Aslında, hemşerilik, mesleki, hizmet ve savunma gruplarını içeren, hem laik hem kilise temelli, düşünülebilecek her sebepten teşvik gören, bağış, harç, vakıf, hükümet, uluslararası örgütler veya ürün ve hizmetlerin satışlarından fon sağlayan, sürekli büyüyen bir evreni ölçmek imkansız. Gerçek sayı, en küçük köy birliğinden Uluslararası Af Örgütü gibi etkili ama alçakgönüllü mali kaynaklara sahip, Greenpeace gibi geniş küresel eylemci örgütlere ve CARE (uluslararası yoksullukla mücadele eden bir yardım kuruluşu. y.n.) gibi dev hizmet sağlayıcılara kadar muhtemelen milyonları buluyor.

Çin, Japonya, Orta Doğu ve kültür ve otoriter hükümetlerin sivil toplumu kuvvetle bastırdığı daha birkaç yer istisna tutulursa, son beş yılda STK'ların rolü patladı. Finansal kaynakları ve daha önemlisi uzmanlıkları, küçük hükümetlerin ve uluslararası örgütlerinkine yaklaşıyor, hatta geçiyor. BM İnsan Hakları Merkezinin başı Ibrahima Fall 1993'te şöyle diyordu: 'Bizim Uluslararası Af Örgütünden daha az kaynağımız ve paramız var ve BM'in insan hakları koluyuz. Bu açıkça komik.' Bugün STK'lar bütün BM sisteminden daha fazla resmi kalkınma yardımı sağlıyorlar (Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu dışında). Pek çok ülkede bocalayan hükümetlerin artık idare

edemediği hizmetleri; kentsel ve kırsal topluluk kalkınması, eğitim ve sağlık hizmetleri sağlıyorlar.

Bu grupların çalıştıkları yelpaze neredeyse ilgileri kadar geniş. Yeni fikirleri besliyorlar; savunuyor, protesto ediyor ve kamusal desteği harekete geçiriyorlar; hukuki, bilimsel, teknik ve politika çözümlemeleri yapıyorlar; kurum ve değerleri değiştiriyorlar.

Giderek, STK'lar en büyük hükümetlere bile zorlayıcı yönlendirmelerde bulunabiliyorlar. Birleşik Devletler ve Meksika bir ticaret anlaşmasına varmaya çalıştıkları zaman, iki hükümet alışıldığı gibi kapalı kapılar ardında dar tanımlı görüşmeler yürütmeyi planlıyorlardı. Kanada, ABD ve Meksika'dan gruplar Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasında sağlık ve güvenlik, sınır-ötesi çevre kirliliği, tüketicilerin korunması, göç, emek hareketliliği, çocuk emeği, sürdürülebilir tarım, toplumsal ayrıcalıklar ve borçların kabarması konularında önlemler görmek istediler. Hem her bir ülkenin içinde hem de sınırlar-arası düzeyde STK koalisyonları oluşturuldu. 1991'de yarattıkları muhalefet, ABD hükümetinin önemli 'hızlı kısayol' görüşme yetkesinin kongre tarafından onaylanmasını tehlikeye düşürdü. Aylar süren direnişten sonra, Bush idaresi görüşmeyi açarak çevresel ve emekçilerle ilgili endişeler adına taviz verdi. Öteki ticari alanlarda da artık süreç yavaş olacak çünkü sıkıca kapalı ticari görüşmeler dünyası sonsuza kadar değişti.

STK'ların yeni hamlesinde teknoloji esası oluşturuyor. Kâr amacı gütmeyen İletişimin İlerlemesi Birliği (APC) 133 ülkedeki 50000 STK'ya, on milyonlarca Internet kullanıcısının yerel arama bedeline ulaşabilmesini sağlıyor. Uluslararası iletişimin dramatik ölçüde düşük maliyetleri, STK'ların amaçlarını dönüştürdü ve aldıkları uluslararası sonuçları değiştirdi. Örneğin, 1994 yılında Güney Meksika'daki Chiapas ayaklanmasında ilk silahların patlamasından sadece saatler sonra internet, insan hakları savunucularının mesajlarıyla uğuldamaya başladı. Onların ve gruplarının dünya çapında medyanın dikkatini Chiapas'a ve oraya üşüşen sağcı eylemcilere çekmesi hükümetin cevabını önemli ölçüde sınırladı. Başka bir durumda kanlı bir ayaklanmaya dönüşecek bir durum, bir ölçüde şiddet içermeyen bir çatışmaya dönüştü. Meksika'nın dışişleri bakanı José Angel Gurria'nın daha sonra belirttiği gibi: 'Silahlı çatışmalar on gün sürdü. Daha sonra savaş bir internet savaşı haline geldi. '

STK'ların diğer ülkelerin sınırlarının ötesine kolayca ulaşması geleneksel olarak hükümetlerin kesinlikle kendi aralarında hallettikleri meselelerde bile, hükümetleri uğraştıkları ülkelerin içindeki kamuoyunu hesaba katmaya zorluyor. Aynı zamanda, sınır-ötesi STK şebekeleri vatandaş gruplarına öncülü olmayan etki kanalları sunuyor. Pek çok gelişmekte olan ülkedeki kadın ve insan hakları grupları, Avrupa ve ABD'deki daha tecrübeli, daha zengin ve daha güçlü gruplarla bağlar kuruyor. Bu ikinciler, gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetler üzerinde baskı yaratmak için medyayla işbirliği yapıyor ve hükümetlerini etkilemeye çalışıyorlar ve böylece dünyanın pek çok yerinde değişimi hızlandıran bir etki çemberi yaratıyorlar.

Bekleme Odasının Dışında, Masanın Etrafında

Bir zamanlar hem uluslararası örgütlerde hem de yerel hükümetlerde bekleme odalarına itilmişlerdi. 1980'lerde Helsinki insan hakları izleme gruplarının Avrupa Güvenlik ve Eşgüdüm Konferansında yaptıkları gibi hükümetlerin gündemlerini biçimlendirebildiklerinde bile, etkilerini büyük ölçüde hükümet delegasyonlarının ne kadar anlayışlı olduğu belirliyordu. Tek seçenekleri hükümetler üzerinden çalışmaktı.

Bütün bunlar Rio de Janeiro'da toplanan Dünya Zirvesinde, küresel iklim anlaşması toplantılarında değişti. Çevreci grupların başında bulunduğu geniş bağımsız kamuoyu desteğine dayanarak, STK'lar hükümetlerin hazır olmasından çok evvel görüşmelerin özgün amacını sera etkisi yaratan gazların denetimi olarak koydular, yapısının ve içeriğinin çoğunu önerdiler ve konuşmalar başladığında neredeyse kimsenin mümkün görmediği bir ittifak aracılığıyla lobi yaptılar ve kamuoyu baskısını harekete geçirdiler.

Hükümet delegasyonlarında daha önce hiç olmadığı kadar çok STK üyesi hizmet verdi ve resmi karar verme süreçlerine nüfuz ettiler. Uluslararası görüşmelerde gerçek kararların alındığı küçük çalışma gruplarına katılmalarına izin verildi. Küçük Vanuatu ulusu, delegasyonunu uluslararası hukukta deneyimli bir STK'ya (Londra'da üslenmiş ve bir Amerikan vakfı tarafından finanse edilen bir grup) devrederek kendini ve diğer deniz seviyesindeki ada devletlerini küresel ısınmanın denetimi mücadelesinde önemli bir oyuncu haline getirdi. ECO, bir STK'nın yayınladığı gündelik gazete, resmi konuşmaların gelişimi hakkında görüşmecilerin en iyi haber kaynağı oldu ve hükümetlerin çıkmazlardan kurtulmak için ürettikleri fikirleri sınadığı bir forum halini aldı.

İster gelişmiş ister gelişmekte olan ülkelerden gelsinler, STK'lar bir küresel ve yarım düzine bölgesel İklim Eylem Şebekesini sıkı bir şekilde örgütlediler ve böylece pek çok insanın bir anlaşmaya varılmasını önleyeceğini düşündüğü hükümetler arası Kuzey-Güney farklılıklarını aşmayı başardılar. Bir anlaşmaya varılmasına yönelik tutkulu takipleri tarafından birleştirilmiş olarak, STK'lar tartışmalı konularda kendi aralarında tartıştılar ve kendi delegasyonları karşısında ortak konum aldılar. Anlaşamadıkları zamanlardaysa STK'lar her iki tarafında diğerinin sorunlarının neden kaynaklandığını ve nerede bir taviz verilebileceğini bilmesini izin veren paha biçilemez bir kanal görevi gördüler.

Bunun bir sonucu olarak delegeler, bir diplomatın göz kırpması kadar geçen sürede -16 ayda- üç enerji süper gücünün muhalefetine rağmen -ABD, Rusya, Suudi Arabistan- küresel iklim anlaşmasının çerçevesini hazırladılar. Anlaşma rekor sürede, yalnızca iki sene sonra yürürlüğe girdi. Bu yalnızca bağlayıcı hükümleri hâlâ tartışılacak olan bir çerçeve anlaşma olsa da anlaşma enerji kullanımında potansiyel olarak her ekonomiyi etkileyecek kapsamlı değişimler dayatabilir.

STK'ların iklim görüşmelerindeki etkisi henüz başka hiçbir arenada karşılık bulmadı ve hatta bazı hükümetlerin sert tepki göstermesine sebep oldu. Bir avuç otoriter rejim, özellikle Çin saldırıya öncülük etti, diğer pek çoğu da bunların STK'ların soyundukları rolden rahatsızlıklarını paylaştı. Yine de STK'lar yeni öncelikler getirerek, hükümet dışı gruplara seslerini duyurma şansı verecek yeni prosedürler ve yeni denetim standartları talep ederek uluslararası görüşmelerin ve uluslararası örgütlerin gündelik işlerinin merkezine giden yolu açtılar.

Tek Bir Dünya İşi

1960'ların çokuluslu şirketlerinin hemen hemen tamamı Amerika kökenliydi ve bu durumdan gurur duyuyorlardı. Yabancılar ikincil şirketleri yönetebilirlerdi ama asla ortak olamazlardı. Dış görevler yükselen yöneticiler için bir gerilemeydiler.

Bugün, hem perakende satışlarda hem de sanayi üretimde küresel bir piyasa gelişiyor. Aynı zamanda hukuk, reklamcılık, iş danışmanlığı, finansal ve benzeri hizmetler de uluslararası olarak pazarlanıyor. Tüm milliyetlerden firmalar her nerede iş yapıyorlarsa oranın yerlileri gibi bakmaya ve davranmaya çalışıyorlar. Üst düzey yöneticilik için yabancı dil ve yabancı ülke tecrübesi bir artı, hatta bir zorunluluk olarak görülüyor. Bazen bir şirketin ana üssü şirketin asıl ülkesinde bile olmayabiliyor.

Bilgisayarların ve ileri iletişim teknolojilerinin mümkün kıldığı kaygan ittifakların ve tehlikeli iş ortaklıklarının ortasında milliyetler bulanıklaşıyor. Offshore bankacılık ulusal vergilerden yaygın olarak kaçınılmasını teşvik ediyor. 70'lerin korkusu, çokuluslu şirketlerin hükümetin bir silahına dönüşmesiydi, şimdiki endişe ise istihdamı taşıyarak, vergilerden kaçınarak ve süreç içinde ekonomik egemenliği aşındırarak asıl ülkelerinin çıkarlarından kopmaları.

Finansal piyasaların daha da hızlı küreselleşmesi hükümetleri çok geride bıraktı. Bir zamanlar hükümetler döviz kurlarını belirliyorlardı, oysa şimdi kârları yalnızca onlar tarafından denetlenebilen özel döviz tüccarları günde 1. 3 trilyon dolarlık ticaret yapıyorlar. Bu sayı dünya ticaret hacminin yüz katına denk. Bu miktar tüm hükümetlerin toplam döviz rezervlerini aşıyor ve güçlü bir devletler ittifakının elinde olandan da fazla.

Hükümetlerin arasındaki ticaret kurallarına üzerine anlaşmazlıklara verilen muazzam dikkat bir yana, özel sermaye akışları yıllar dan beri ticaretten iki kat hızlı büyüyor. ABD'li yatırımcıların uluslararası portföy işlemleri 1980'de GSYİH'nın yüzde dokuzunu oluşturuyordu. Bu rakam 1993'te yüzde 135'e ulaştı. Almanya, İngiltere e başka yerlerde bu büyüme daha da hızlı oldu. Aynı zamanda doğrudan yatırımlar da kabardı. Bütününde, 1994 yılında McKinsey & Co.'nin yaptığı bir araştırmaya göre, küresel finans piyasası 2000 yılında 83 trilyon dolarlık dudak uçuklatıcı bir hacme ulaşacak. Bu rakam müreffeh OECD uluslarının GSYİH'ları toplamının üç katından fazla.

Teknoloji, finansal darbeyi emsalsiz işlem hızıyla devletlerden piyasaya kaydırarak -devletler saniyelerle ölçülen piyasaların tepki verme hızını karşılayamıyorlar- ve finansal bilgileri geniş bir yelpazeden oyunculara yayarak yine yön verici güç oldu. Devletler altın standardı gibi kurallara dayanan ekonomik sistemlere üye olmayı seçebilirlerdi, ama Citicorp'un eski başkanı Walter Wriston'un da işaret ettiği gibi, özerklik ve yoksulluğa yönelmedikleri sürece teknoloji temelli piyasadan çekilemezler.

Bugün hükümetler giderek artan bir sıklıkta ekonomik kurallar koyarken yalnızca görünüşte serbest seçimler yapıyorlar. De facto olarak kuralları kendi güçlerine dayanan piyasalar koyuyor. Hükümetler bunlara burun kıvırabilirler ama bunun cezası ağır olur; yaşamsal öneme sahip yabancı sermayenin, yabancı teknolojinin ve yurtiçi istihdamın kaybı. En güçlü ekonomi bile buna önem vermeli. Örneğin ABD hükümeti, 1994'te Meksika pezo'sunu kurtarmayı seçebilirdi, ama bunu tahvil piyasalarını hoşnut etmek için tahsis etme koşuluyla yaptı, kurtarmayı yapan ülkeler için değil.

Meşru küresel ekonomiyi biçimlendiren güçler aynı zamanda küresel bütünleşmiş suçu da besliyorlar. BM görevlilerine göre hacmi inanılmaz, 750 milyar dolar rakamına ulaşıyor, ABD Uyuşturucu Engelleme Ajansına göre bunun 400 ila 500 milyon dolarlık bir kısmını uyuşturucu oluşturuyor. Sınırları geçen malların hacmi ve insanların sayısındaki muazzam artış ve ticaret akışını hızlandırmak için denetimi gevşetme ve kırtasiyeyi azaltmaya yönelik rekabet baskısı, kaçak malları saklamayı kolaylaştırdı. Hükümetlerin piyasa denetimini kaldırması ve özelleştirmeler, modern iletişim teknolojileri, hızla kayan ticari ittifaklar ve küresel finansal sistemlerin oluşumu; hepsi yerel uyuşturucu operasyonlarının küresel girişimler haline gelmesine katkıda bulundu. Ulus-üstü siber-uzaydaki trilyonlarca dolarlık büyük kısmı denetlenmeyen, bilgisayarla 24 saat erişilebilir para havuzu, uyuşturucu ticaretinin en zor sorununu kolaylaştırıyor: Muazzam nakit para miktarlarını meşru yatırımlara dönüştürerek.

Küreselleşmiş suç, devletin geleneksel aygıtlarının, yani polis ve askerin başa çıkamayacağı bir güvenlik tehdidi oluşturuyor. Onu denetleyebilmek için devletlerin güçlerini birleştirmeleri ve özel sektörle daha önce görülmemiş bir eşgüdüm oluşturmaları, yani kutsal görülen iki egemenlik rolünden taviz vermelerini gerektiriyor. Eğer devletler başarısız olursa, eğer devletler kendi topraklarında önlemler almakla yetinmeye ve suç grupları da sınırların geçirgenliklerini ve ulus-ötesi finansal mekanı istismar etmeye devam ederlerse kazanan taraf, suç olacak.

Yeniden Doğan Kurumlar

Son zamanlara kadar uluslararası örgütler, ulusların örgütleriydiler, uluslar tarafından kurulmuşlardı ve uluslar için vardılar. Şimdi STK'lar aracılığıyla dünya halklarıyla doğrudan bağlar oluşturarak kendi yönetim birimlerini inşa

ediyorlar. Bu değişim onlara yeni bir hayat ve etki aşılıyor, ama aynı zamanda gerginlikler yaratıyor.

Devletler giderek uzayan ulus-ötesi sorunlar listesiyle uğraşacak daha yetkin uluslararası örgütlere ihtiyaç duyduklarının farkındalar ama aynı zamanda rakiplerden korkuyorlar. Bu yüzden bir yandan yeni uluslararası müdahale biçimleri için oy verirken öte yandan egemenliğin ilk ilkesini yeniden değerlendiriyorlar: Devletlerin iç işlerine müdahale edilemez. Uluslararası örgütlere yeni sorumluluklar yükleyerek onları destekliyor ve sonra onları sınırlandırılmış vekalet ve yetersiz kaynaklarla geri çekiyorlar. Müdahaleler hakkında karışık duygular içinde devletlerin, üzerilerine eğilinmesini bekleyen yeni sorunlar yığının ve enerji, fikir ve daha fazla rol talebiyle dolu STK'ların ortasında, uluslararası örgütler öngörülemez, ama kesinlikle farklı bir geleceğe doğru yalpalayarak ilerliyor.

Uluslararası örgütler, yine de uluslararası sorun çözümü hacmindeki eşi görülmedik büyümeyle uyuşuyor. 1972'den 1992'ye çevre anlaşmalarının sayısı birkaç düzineden 900'lere fırladı. Diğer alanlardaki işbirliği bu kadar hızlı artmasa da insan hakları, ticaret, uyuşturucu, rüşvet, suç, mülteciler, antiterör önlemleri, silahların denetimi ve demokrasi ile ilgili anlaşma, usul ve hükümetler arası kurumların sayısı artıyor. Kılavuz, önerilen pratikler, bağlayıcı olmayan kararlar gibi 'yumuşak hukuk' biçimleri de hızla genişliyor. Her yeni anlaşmanın arkasında, onun üzerinde çalışan bilim insanları ve avukatlar, onu görüşen diplomatlar ve onu destekleyen STK'lar var, ve bu insanların çoğu bu uzun yolculuğa kendini adamış durumda. Bu yeni yönetim birimini, bu devasa yeni hukuk gövdesini uygulamak, denetlemek ve dayatmaktan sorumlu yeni filizlenen etkin bir uluslararası kamu görevlileri sınıfını içeriyor.

Aynı zamanda, hükümetler uluslararası topluluğun devletlerin içişlerine karışması hakkındaki karışık hislerine rağmen bu ikisini ayıran duvarda kimi delikler açtılar. Berlin Duvarı'nın yıkılışını takip eden muzaffer aylarda, uluslararası anlaşmalar, özellikle de bugün AGİT ile ADÖ'nün (Amerika Devletler Örgütü) yaptıkları, demokrasi ve insan hakları ile uluslararası güvenlik arsında açık ilişkiler tanımladı ve uluslararası müdahale için yeni yasal temeller oluşturdu. 1991'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ilgili devletin talebi veya rızası olmadan da olsa insani müdahaleden yana olduğunu ilan etti. Bir sene sonra Güvenlik Konseyi, Somali'de 'sivil halkın lehine' güç kullanımına izin vererek benzeri görülmemiş bir adım attı. Birdenbire vatandaşların çıkarları, daha önce hiç sorgulanmamış devlet çıkarlarının önceliği ile rekabet etmeye, hatta zaman zaman öne geçmeye başladı.

1990'dan beri Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğe 61 resmi tehdit ilan etti. Daha önceki 45 yıl boyunca bunu yalnızca altı kere yapmıştı. Güvenliğe yönelik beklenmedik korkunç tehditler ortaya çıkmadı; ama bu değişim uluslararası topluluğun burnunu sokma ihtiyacı duyduğu meselelerin daha geniş bir yelpazeye yayılmasını yansıtıyor. 1992'de Haiti'de olduğu gibi, güç kullanarak müdahale etmeye izin veren güya yedinci maddeye da-

yalı kararların çoğu korkunç insani ıstırapları veya uluslararası değerlerin çiğnenmesini ilgilendiriyordu, ama uluslararası barışa tehdit oluşturdukları pek söylenemezdi.

Her ne kadar her zaman davet ediliyor olsa da neredeyse yedinci maddeye dayalı müdahaleler kadar rahatsız edici olan seçim takipleri de büyüyen bir sanayi halini aldı. Birleşmiş Milletler soğuk savaş sırasında üye devletlerdekini değil yalnızca sömürgelerdeki seçimleri takip ediyordu. Ama 1990'lardan başından itibaren yeni standartlara göre kendilerini meşruiyetlerini ispatlamak zorunda hisseden hükümetlerin talep dalgasına cevap verdi. Ülkelerin egemenliklerini en kıskançça savundukları Latin Amerika'da, ADÖ dört yılda 11 ulusal seçimi takip etti.

Ve takip artık önceki on yıllarda olduğu gibi edilgen bir izleme değil. Kenetlenmiş bir grup STK ve uluslararası örgüt tarafından yürütülen bu takipler, seçmen kayıtları, kampanya yasaları ve pratikleri, yazman ve hukukçuların eğitimi konularında öneriler sağlayan geniş bir yabancı varlığı içeriyor. Hatta izleyiciler hile yapılmasını engelleyecek ama aynı zamanda ulusal sayımın bütünlüğünü zedeleyebilecek paralel oy sayımları yürütebiliyorlar.

Uluslararası finans kurumları da kendilerini devletlerin içişlerine daha çok soktular. 1980'lerde Dünya Bankası kredi anlaşmalarına, hükümetlerin yoksulluk ve çevre politikalarıyla, hatta zaman zaman bir vakitler ulusal imtiyazın dokunulamaz bölgesi olarak görülen askeri harcamalarıyla ilgili şartlar ekledi. 1991'de ekonomik kalkınma için 'etkin ve denetlenebilir kamu sektörü idaresi'nin yaşamsal olduğunu savunan banka politikası beyanı, resmi rüşvetten hükümetin ehliyetine kadar her şeyi uluslararası gözetime tabi kılmanın dayanağını sağladı.

Onları bir seri iç ekonomik ve toplumsal karara katmanın da ötesinde, yeni politikalar Dünya Bankasını, IMF'yi ve öteki finans kuruluşlarını hedef ülkelerde kapsamlı değişiklikler yaratabilmek için iş dünyası, STK'lar ve sivil toplumla ittifaklar kurmak zorunda bıraktı. Süreç içinde kendilerini, müşterilerine yönelttikleri taleplerin aynılarına açtılar; daha kapsamlı kamusal katılım ve karar verme süreçlerinde daha fazla açıklık. Sonuç olarak, arkasında yalnızca görevlilerin oturduğu bir kapı daha özel sektöre ve sivil topluma açıldı.

Hayali Sıçramalar

Üç buçuk yüzyıldan sonra, dünya politikasını her biri toprağı temelinde tanımlanmış ve orada yaşayan herkesi temsil eden, bazen işbirliği yapan ama genellikle rekabet eden devletlerden başka tabirlerle düşünebilmek, zihinsel bir sıçrama gerektiriyor. Ne de paylaşılan bir vatan, ulusal tarih, dil, bayrak ve para birimine karşı duygusal bağlanmayla rekabet edebilecek politik gövdeler tahayyül etmek kolay.

Ama tarih kabile anarşizminden başka alternatiflerin olabileceğini ispatlıyor. İster sıkı ister gevşek yönetiliyor olsunlar, imparatorluklar başarıya ulaş-

tılar ve sadakat kazandılar. Ortaçağda, imparatorlar, krallar, dükler, şövalyeler, papalar, başpiskoposlar, loncalar ve şehirler aynı toprak üzerinde, kesin sınırlara dayalı, hiyerarşik devlet düzeninden çok daha fazla modern, üç boyutlu bir şebekeye benzeyen, örtüşen laik iktidar uygulamaları yapıyordu. Şimdiki sorunumuz devletle bir arada büyüyebilecek, onun güçlerinin ve duygusal tınısının bir kısmını ele geçirebilecek coğrafi ve işlevsel gövdelerin var olup olmadığı.

Pek çok böyle gövde çekirdeği şimdiden mevcut. Avrupa Birliği en bariz örnek. Ne bir devletler birliği ne de uluslararası bir örgüt olan AB, uzmanların el yordamıyla 'egemenlik-sonrası sistem' ve 'emsalsiz melez' gibi uygun olmayan tanımlar aramalarına sebep oluyor. Özellikle dış ve savunma politikası gibi alanlarda üyelerinin sınırlarına saygı gösteriyor, ama başka alanlarda onları görmezden geliyor. Birliğin hukuku, ulusal hukuku çiğneyebilir ve onun Bakanlar Kurulu, kimi iç idari kararların üstüne çıkabilir. Binlerce konsey, komite ve çalışma grubunda, giderek artan bir sıklıkla ulusal bakanlar öteki ülkelerden meslektaşlarıyla kendi hükümetlerindeki arkadaşlarına muhalefet ederken buluyorlar kendilerini, örneğin tarım bakanları maliye bakanlarına karşı ittifak yapıyorlar. Bu anlamda birlik üye ülkelerin sınırlarına nüfuz ediyor ve bir ölçüde onları zayıflatıyor. Fransız, Danimarkalı yahut Yunanların kendilerini öncelikle Avrupalı olarak düşünüp düşünmeyecekleri henüz belli değil, ama AB şimdiden pek çok Amerikalının düşündüğünden fazlasını başardı.

Bu arada, ulusal ölçeğin altındaki birimler resmi uluslararası roller alıyorlar. Yaklaşık 50 Amerikan eyaletinin yurtdışında ticaret büroları var -bu sayı 1970'de dörttü- ve Dünya Ticaret Örgütünde (DTÖ) resmi yerleri var. Alman Länder'leri (Federatif eyalet. y.n.) ve İngiliz yerel yönetimlerinin Brüksel'deki AB yönetiminde büroları var. Merkezi Lyon olan Fransız Rhône-Alpes bölgesinin, İsviçre'deki Cenevre'yi ve İtalya'daki Torino'yu içeren kimi yerlerde 'elçilikler' adını verdiği bölgesel ekonomisinin çıkarına çalışan büroları var.

211-2 Bir toprak barçasına bağlı olmayan yükselen politik kimlikler coğrafi açıdan sabitlenmiş devletler sistemine karşı daha doğrudan bir meydan okuma oluşturuyor. DTÖ, GATT'ın elli yıl önce çıkardığı ama hiçbir zaman yürürlüğe girmeyen anlaşma dışında, tüm devletlerin sınırları dışında kalan küresel ortak bölgelerdeki çevresel tartışmalarla başa çıkabilecek bir yöntem arıyor. Birleşmiş Milletler Parlamenterler Meclisine, dünya devletleri yerine halklarının temsil edilmesi gerektiğine dair teklifler yağıyor. Etnik milletlere politik ve yasal bir statü verecek fikirler tartışılıyor. Böylece örneğin Kürtler, Türk, İran veya Irak vatandaşı olmanın yanı sıra yasal bir halk olarak temsil edilebilecekler.

Dahası gelecekte bağımsız düzenleyici yetkileri olan bir Küresel Çevre Otoritesi kurulması öneriliyor. Bu ilk bakışta gözüktüğü kadar uzak bir ihtimal değil. Yüzlerce uluslararası çevresel gövdeye katılma külfeti en zengin hükümetler için bir yük, diğerleri içinse ulaşamayacağı kadar fahiş. Uluslara-

rası anlaşmaların sayısı arttıkça, sistemi verimli hale getirme baskısı hem çevrenin koruması hem de diğer alanlarda büyüyecektir.

Değişimin en hızlı gerçekleştiği alan Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, Doğanın Korunması için Uluslararası Birlik gibi yüzlercesini içeren devlet ve devlet dışı gövdeleri bir araya getiren melez otoriteler oldu. Bunların çoğunda, İş Dünyası veya STK'lar daha önce kamuya ait olan rollere soyundular. Cenevre'de üslenmiş Uluslararası Standartlar örgütü, esas olarak bir iş STK'sı, ürünlerden şirketlerin iç prosedürlerine kadar her şeyde ayrıntısıyla gözlemleyip standartlar koyuyor. Uluslararası Menkul Kıymetler Piyasaları Birliği, bir başka özel düzenleyici, hükümet bonosu piyasalarından sonra ikinci büyük piyasa olan özel menkul kıymetler piyasalarını denetliyor. Bir başka geçiş noktası olarak, piyasa kararlarının temeli anlamında sözleşme standartları koyduklarında piyasalar hükümetleri zorlamaya başlıyorlar. Devletler ve STK'lar hem askeri hem de sivil güçleri harekete geçiren geniş çaplı insani yardım operasyonlarında geçici işbirliklerine gidiyorlar. Öteki STK'lar mülteci emeği ve kalkınma yardımı konularında uluslararası örgütlerde kalıcı, işe yarayan roller aldılar. Neredeyse kimse farkında olmasa da devletlerin genellikle küçük ortak olduğu bunun gibi melezler yeni bir uluslararası norm haline geliyor.

[...]

Çözülmek ve Evrilmek

Devlet iktidarındaki azalmanın bir geçiş aşaması olması mümkün mü? Ulusal hükümetlerden şu anda duyulan hoşnutsuzluk ortaya çıktığı kadar hızla yok olabilir. Devam eden küreselleşme, ekonomik ve küresel milliyetçiliğin dinç bir dirilişini ateşleyebilir. Hükümetlere baş edemedikleri sorunlarda yardım ederek, iş dünyası, STK'lar ve uluslararası örgütler aslında ulus-devlet sistemini güçlendiriyor olabilirler.

Bunların hepsi olasılık, ama muhtemelen giderek artacak olan devletlerin sabitlenmiş coğrafyası ile bugünün sorunlarının ve çözümlerinin alansal olmayan doğaları arasındaki yarılma, devletlerin göreceli iktidarının azalmaya devam edeceğini öneriyor. Ulus-devletler artık doğal sorun çözümü birimi olmayabilirler. Yerel yönetimler vatandaşların giderek artan karara alma süreçlerine katılma taleplerine cevap veriyor, öte yandan ulus-ötesi, bölgesel ve hatta küresel kurumlar ekonomideki, kaynaklardaki ve güvenlikteki eğilimlerin boyutlarına daha iyi uyuyor.

[...]

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

18
KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELCİ YÖNETİŞİM TARZLARI

Anthony Payne

Giriş

Bu bölüm küreselleşme kavramını yönetişim kavramı aracılığıyla bölgeselcilik kavramına bağlama denemesi oluşturuyor. [...]Bölgeselciliği 'devletin veya devletlerin öncülüğünde ekonomik ve politik çizgilerle tanımlanmış belirli bir bölgesel mekanı yeniden örgütlemek için tasarlanmış bir proje' (Payne ve Gamble, 1996: 2) olarak tanımlıyoruz. Böylesi projelerin şu anki en önemli örnekleri AB, Kuzey NAFTA ve APEC. Başlıkta kullanılan 'Bölgeselci' sıfatı yukarıda tanımlanan 'Bölgeselcilik' isminden türetiliyor ve belirttiğimiz üç örnekle ilişkili olarak kullanılıyor ve -sırası gelmişken, tanımlanması çok daha zor bir kategori- 'bölge' isminden türetilen 'bölgesel' sıfatından ayırt edilmeli. Bunun bariz bir ayrım olduğuna şüphe yok, ama yinede bu türden tartışmalarda bu ayrım pek yapılmıyor. [...]

İlk bakışta, küreselleşme eğilimi ile AB, NAFTA, APEC gibi bölgeselci projeler çatışıyor gibi gözüküyor. Alışılmış okumalarda bu farklı inisiyatifler genellikle zamanla 'gerçek savaş'lara dönüşecek bloklar arası 'ticaret savaşlar' korkusunu ateşlemek için kullanılan hakim 'bölgesel blok senaryo'suna göre düşünülüyor. Gerçektende kimi çağdaş uluslararası eğilimlerin başlıca okuması olan bu yorumun sorunu, entelektüel olarak kendisi ciddi şekilde kusurlu olan belli bir anadamar uluslararası ekonomi politik gövdesinde temellenmiş olması. Yeni gerçekçi ve neo-liberal uluslararası ekonomi politik'in merkezinde bulunan güya 'hegemonik istikrar tezi'nin iddiasına göre, düzeni koruyacak etkin bir egemen gücün yokluğunda, dünya bugünkü durumda, muhtemelen kendisini bölgesel devlet blokları arasında gösterecek bir çatışma durumuna doğru yozlaşacak. Ama böyle iddialar dar sistemsel eğilim olarak devletler arası ilişkilere anarşi sorunsalının hükmettiği varsayımından türetiliyorlar ve kesinlikle küreselleşme sürecinin altını çizdiği dünya ekonomisinin doğasındaki değişimleri göz önüne almıyorlar. Daha önce Andrew Gamble ve benim, önerdiğimiz, [...] 'görünüşte dünya ekonomi politiğinde rekabet içinde olan bu iki eğilim; devletçi bir proje olarak bölgeselcilik ve toplumsal bir süreç olarak küreselleşme, dengede gibi gözüküyorlar ve aslında bu ikisinden birinin diğerini yeneceğini varsaymak için bir sebep yok' (Payne ve Gamble, 1996: 2) iddiası daha duyarlı ve örgütleyici. [...] Dikkatli araştırmalardan sonra, daha ileriye gitmeye ve küreselleşme ile ilgili olarak 'bölgeselcilik gibi devlet projeleri tipik olarak toplumsal değişimin yönünü hızlandırmaya, değiştirmeye ve zaman zaman tersine çevirmeye çalışırlar'

demeye hazırlanıyorduk (Gamble ve Payne, 1996 : 56). Başka bir deyişle, iddiamız bölgeselciliğin küreselleşme ile çatışma içinde olmak bir yana, aslında olgunun özü itibariyle bir parçası olduğuydu. Dediğimiz gibi 'pratikte devlet projeleri kümesi olarak bölgeselcilik küreselleşmeyle kesişir' (Gamble ve Payne, 1996: 250). Bunun AB, NAFTA ve APEC'le ilişkili olarak hangi değişik yollardan gerçekleştiğini araştırmanın yeri burası değil. Fakat iki noktanın üzerinde ısrar edilmeli. Birincisi, bölgeselcilik projelerinin çözümlemesi, küreselleşmenin bilincinin bağlamında yapılmalı (bu yapılmazsa yanlış anlaşılacaklardır), ikinci olarak farklı şekillerde de olsa tüm değişik projeler merkezi olarak bölgelerindeki hakim devlet hareketi tarzının yeniden örgütlenmesiyle ilgilidir. [...]

'Yeni Ortaçağcılık' ve Yönetişime Yönelim

Uluslararası ekonomi politik'in yeni küresel sahneyi tanımlamak için kullandığı başlıca kavram 'yeni ortaçağcılık'. Bu tabir ilk defa 1977 gibi erken bir tarihte, artık aramızda olmayan Hedley Bull tarafından modern devletler sisteminin alternatiflerinden birinin (ötekiler dünya hükümeti veya ideolojik olarak homojen kozmopolit toplumdu) 'ortaçağda Batı Hıristiyanlığına hakim olan türden bir evrensel siyasal örgütlenmenin modern ve laik bir dengi' (Bull 1977, p254) olabileceği argümanında kullanıldı. Bull bu spekülasyonunu 'yeni ortaçağcılık'ın yükselmesine olanak sağlayan beş eğilimin sezgi dolu değerlendirmesine dayandırıyordu. İlki en iyi örneğini Avrupa Topluluğunda bulan bölgesel bütünleşme eğilimiydi. Bull buna dayanarak - şimdilerde yazında yaygın olan- topluluğun yeni, melez bir politik örgütlenme biçiminin öncülüğünü yapacağını öngörüyordu. İkinci eğilim ayrılıkçılığın bir sonucu olarak varolan devletlerin çözülmesiydi, ancak bunun 'yeni ortaçağcılık' açısından anlamlı olabilmesi için bu sürecin yeni devletler yaratma boyutuna ulaşmaması gerektiğine de dikkat çekiyordu. Üçüncü eğilim alışılmış olarak devlet egemenliğiyle beraber düşünülen meşru zor araçlarının tekeline potansiyel bir meydan okuma oluşturan özel uluslararası şiddetin, özellikle de terörizmin dirilmesiydi. Dördüncüsü devletlerin giderek iktidar ve otoritelerini paylaşmak zorunda kaldıkları ulus-ötesi örgütlerin büyümesiydi. Beşincisi ise dünyanın özellikle iletişim, taşımacılık ve kültürel şebekeler bakımından teknolojik birleşmesiydi ki gördüğümüz üzere bu tema çok daha yeni küreselleşme söyleminde bol bol vurgulandı.

Yine de çözümlemesinin merak uyandırıcı olduğundan şüphe olmasa da Bull'un kendisi bu eğilimlerin uluslararası devletler sisteminde önemsiz ayarlamalar değil de kalıcı değişiklikler yaratacağı konusunda, nihai olarak şüpheciydi. Buna uygun olarak, araştırdığı 'yeni ortaçağcılık' kavramı 1990'ların başlarında, şu anda uluslararası politikada etkin olan politik oyuncuların yamalı bohça gibi doğasını ve şu an içinde hareket ettikleri görünüşte ortak (Fukuyama Usülü) liberal demokratik ekonomi politik, ideolojik söylemini

vurgulamak için bir grup yazar tarafından seçilene kadar unutuldu. Örneğin 'yeni' uluslararası ekonomi politik'in kurucu figürü Robert Cox 'küresel perestroyka' ismini verdiği şeyin kimi özelliklerine dikkat çekti. Ona göre eski devlet sistemi kendi kendine çözülerek karmaşık politik-ekonomik gövdeler oluşturuyordu. Bunlar şu yada bu ölçüde işlevsel kurumları olan mikro-bölgeleri, geleneksel devletleri ve makro-bölgeleri; küresel ekonominin 'klavyeleri' haline gelen dünya şehirlerini; giderek daha çok politika alanında hizmet ve düzenleme sağlayan çok-taraflı süreçleri içeriyorlardı. Önünde sonunda diyerek devam ediyordu, -Bull'u bir dipnotta anarak- 'resmin tamamı bir zamandan beri uluslararası ilişkilerin paradigması olan egemen bağımsız devletler sisteminin, Westphalia modelindense Ortaçağ Avrupa'sının çok-düzeyli düzenine benziyor' (Cox, 1996: 308).

Bu fikir, tabirin tam da dünyanın ortaçağdan modern çağlara geçiş kadar önemli bir dönüşüm yaşadığı gerçeğini vurguladığı için faydalı olduğunu iddia eden John Ruggie tarafından daha da ileri götürüldü. Jameson (1984) ve Harvey'e (1989) dayanarak krizde olanın yalnızca Westphalia sistemi olmadığını, modernitenin kendisinin gezegenin mekansal ve zamansal daralması ile yeniden biçimlendiğini kabul etti (yeni küreselleşme sosyolojisinin merkezi temaları). Ruggie'nin şikayeti çözümlemelerin çoğunun, devletin ve devletler sisteminin geleceği hakkında sessiz kalmasıydı. Onun görüşüne göre, uluslararası politik sistemin eski ayrışma tarzı, yani alansal egemenlik, küreselleşme tarafından çözülüyordu. Artık modernite çağına özgü, politik ilişkilere tek perspektiften bakan yaklaşımlar geçerli değildi; onun yerine politik ve öteki çözümleme türleri gerçekliğin 'çok perspektifli' doğasını açmalı ve mesela AB'nin 'ilk gerçekten postmodern uluslararası politik biçimin doğuşu olabileceğini' (Ruggie, 1993: 140) görmeliydi. Bu açıdan bakıldığında ihtiyaç duyulan entelektüel yaklaşım gerçektende modern çağdansa ortaçağ Avrupa'sınınkine yakındı. Her halükarda, Hirst ve Thompson'ın ekonomik meseleler açısından yaptığı türden ayrımlarla ima edilen birliktelik açık (bkz. 7. Bölüm). 'Uluslar-arası' ekonomi Westphalia tipi devletlerle beraber varoluyordu; 'küreselleşen' veya 'küreselleşmiş' bir ekonomi 'yeni ortaçağcı' politik yapılarla tutarlıdır.

Görüleceği üzere, 'yeni ortaçağcılık' analojisi her şeyden önce bir metafordur ve bu şekilde kullanışlıdır. Fakat geleceğe yönelik bir politik çözümleme olarak ele alındığında bir varsayımdan başka bir şey değildir ve bu şekliyle bile ayrıntılandırılmaya muhtaçtır. Örneğin Simon Bromley 'yeni ortaçağcılık' bahsinin çoğunu haklı olarak 'yavan' diye nitelendiriyor (Bromley, 1996: 132). Ama yine de büyük bir önemi var ve bu da küreselleşen ekonominin yanı başındaki politik yapıları ve davranışları nasıl etkilediğine dair bir çözümlemeye acilen ihtiyaç duyduğumuzu kabul etmesinden ileri geliyor. Andrew Gamble'ın dediği gibi, 'yeni ortaçağcılığın avantajı küreselleşmenin odaklanmadığı yönetim sistemlerin odaklanmasıdır' (Gamble, 1997: 14). Kısacası kavram, küreselleşen ekonominin yönetişimi meselesini öne çıkarıyor ve böylece tam olarak uluslararası ekonomi politik yazınından karşılaştırmalı

politika ve kamu politikaları yazınına yönelmemizi talep etmeye başlıyor ki bu bence zorunlu. Pek çoğunun işaret ettiği üzere, bu araştırma alanlarında daha şimdiden yönetişimin anlamı üzerine kapsamlı bir tartışma, hükümetlerin yaptığı yönlendirmeler olarak anlaşılan 'eski' yönetişim kavramlarından Rhodes'un 'kendi kendine örgütlenen uluslararası şebekeler' aracılığıyla 'Hükümet olmadan hükmetmek' (Rhodes, 1996: 660) olarak tanımladığı yeni yönetişim kavramına uzanan yelpazede yürütüldü. Bu ifadeler ilgisiz olmasalar da elimizdeki çalışmalar bu uzmanlaşmış yazının izin verdiğinden çok daha geniş (itiraf etmek gerekir ki bu yüzden muhtemelen daha gevşek) bir yönetişim kavramını benimsemeye ihtiyaç duyuyor. En iyi biçimsel kavramsallaştırmayı, tabiri 'insan etkinliğinin her alanında amaçların denetim uygulanarak kovalandığı yönetim sistemleri anlamına gelen otorite alanları' (Rosenau 1997: 145) anlamında kullanan James Rosenau sağlıyor.

Bu şekilde anlaşıldığında, önümüzdeki soru yeniden biçimlendirilebilirsek anlaşılması kolay duruma getirebiliriz: Küreselleşme, hangi yönetim sistemlerinin önünü açma işini görev edindi? Bu tartışmaya çeşitli yollardan ve çeşitli düzeylerde girilebileceği açık. Gerçekten, 'yeni ortaçağcı' varsayımın merkezi bir kısmı bize bunun zorunlu olduğunu söylüyor. Örneğin, küresel yönetişimin biçimlerine dair tam şu sıralarda oluşan önemli bir yazın var ve küreselleşme bağlamında yerel ve öteki ulus-altı yönetişim biçimleri hakkında da çok fazla şey söylendi. Ben şimdilik bölgeselci düzeye odaklanarak devam etmeyi seçiyorum ve bu yüzden bölümün geri kalanında 'bölgeselci yönetişim' sorusuyla uğraşacağım.

Bölgeselci Yönetişim Kuramları

Acilen yüzleşilmesi gereken sorun, bölgeselci düzeyde kuramsal yönetişim tartışmasının son zamanlara kadar dikkat çekici ölçüde verimsiz ve işe yaramaz olmasıydı. Başlıca kaynak yeni-işlevselcilerle hükümet-arasıcılar arasında savaş sonrası Avrupa bütünleşmesinin dinamiklerini açıklama denemeleri bağlamında yürütülen tartışmaydı (Caporoso ve Keeler, 1995). Yeni-işlevselciler temel olarak bir sektördeki bütünleşmenin diğerlerine de sirayet etmesine sebep olan, kendini besleyen süreçlerin mantığı tarafından ileri itilen, ilerleyen ve aşamalı bir süreci vurguluyorlar. Devlet sınırları ötesinde etkinlik gösteren toplumsal ve politik seçkinlere ayrıcalıklı yer veriyorlar ama genellikle, ilgili politik süreci belirlemektense anahtar oyuncuları tespit etmekle uğraşıyorlar. Hükümet-arasıcılar ise devletlerarası pazarlıkların sonuçlarına odaklanıyorlar. Ulusal hükümetleri bölgesel bütünleşmeyi ilerleten veya durduran birincil oyuncular olarak görüyorlar ama bölgeselci politikayı ulusal hükümetlerin iç ve uluslararası politika arasında vazgeçilmez bir bağ oluşturduğu bir dizi 'iki-düzeyli oyun' olarak anlayarak, iç politikanın etkisini de dahil ediyorlar. Sorun her iki tarafından da içeride ve dışarıda egemenlik sahibi olan, alışılmış Westphalia türü devlet kavramından kaçınamaması. Hükümet-arasıcılar bu yaklaşıma sadakatlerini bariz bir şekilde ortaya koyar-

larken yeni-işlevselciler sirayet sürecinin nihai sonucu olacağı varsayılan 'ulus-üstücülüğü' temelden farklı bir şekilde kavrayamayarak aynı tuzağa düşüyorlar.

Oysa kurtuluş yolu tam önümüzde. Bu ayrıntılı tartışma, sınırlı Avrupa Topluluğu çalışmaları dünyasında (ki kendini çok fazla değil tam tersine yeterinden az karşılaştırmalı, politikayı politik çözümlemeden ve uluslararası ilişkileri uluslararası ekonomi politik'nin entelektüel dünyalarından ayırmıştır) gerçekleşse de bu öteki yazınlar en azından, iş başında olan devletin önderlik ettiği bölgeselci projelerin içindeki ve çevresindeki oyuncuların davranışlarını çözümlememize, şu ya da bu ölçüde tatminkar bir alet çantası sağlayabilecek güçlü bir kuramlar karışımı oluşturmaya umudu sunabilecek şekilde ilerlediler. Burada öncelikle karşılaştırmalı siyaset yazınındaki çağdaş devlet kuramlarının farkına varılır yakınsamasını, ikinci olarak da uluslararası ilişkiler yazınında ulus-ötesi ve hükümet-ötesi ilişkilere yönelik eski ilginin dirilişini düşünüyorum. İkisinin de potansiyel olarak çağdaş yönetişim tarzları hakkında söyleyecek değerleri şeyleri var. Bu yüzden bu iki alandaki son gelişmeleri kısaca değerlendirmeme izin verin.

Karşılaştırmalı politika tarafı, çoğulcu, seçkinci ve Marksist düşünce okulları arasında devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkiyi düşünme biçimleri bakımından son zamanlarda gelişen yakınsamanın ölçeklerine dikkat çekiyor (Marsh, 1995). Bir konsensüsün oluşuyor olduğunu söylemek henüz mümkün değil. Ama bu fikre göre, çoğulcular giderek politik rekabetin eşitlikçi bir oyun alanında gerçekleşmediğini ve kimi kıstaslara göre belli birey ve grupların keyfini çıkarabilecekleri yapısal ayrıcalıkları olduğunu kabul ediyorlar. Aynı şekilde modern seçkinci kuramcılar, seçkinlerin döngüsünü klasik halefleri kadar açık ve değişmez kalıplara göre görmüyorlar ve Marksistler de oyuncuların yalnızca yapıların taşıyıcısı olduğu görüşünden temelden uzaklaşarak, iktidar ilişkilerinin şarta bağlı olduğu ve bu yüzden ampirik açıklamalar gerektirdiği noktasına vardılar. Kısacası sonuç olarak devletin ciddiye alınması, ardından toplumsal olarak konumlanması, kurumsal bir toplam olarak görülmemesi ve onu oluşturan çeşitli politika şebekelerine ayrışması gerektiği konusunda ortak bir kuramsal temel yaratıldı. Bütün bunlar, söylemeye bile gerek yok, Westphalia'dan çok uzak.

Uluslararası ilişkiler tarafı, bu sonuçlarla hoş bir şekilde bağlanıyor çünkü ulus-ötesi ilişkilere olan ilgiyi, devletin rolünü küçümseyen toplum merkezli bir görüşe dönüşmeden diriltiyor. Keohane ve Nye bu araştırma çizgisini 1970'lerde, devlet dışı bir oyuncu içeren sınır-ötesi ilişkiler olarak tanımladıkları ulus-ötesi ilişkilerle, ulusal hükümetlerin alt birimlerini içeren sınır-ötesi ilişkiler olarak tanımladıkları hükümetler-ötesi ilişkiler arasında ayrım yaparak başlattılar (Keohane ve Nye, 1971, 1974, 1977). Bu yaklaşımın yeniliği, hızla anadamarın içine geri çekilen iki yaratıcısı tarafından bile, hiçbir zaman tam olarak değerlendirilemedi. Fakat konu son zamanlarda Risse-Kapen tarafından bir yandan devletlerin ve onların iç kurumsal yapılarının arasındaki etkileşime, öbür yandan da ulus-ötesi ilişkilere odaklanacak şekilde yeniden

ele alındı (Risse-Kapen, 1995). Bu, çağdaş devlet kuramı anlayışlarının pek çoğunu etkin bir şekilde ulus-ötesileştirmeye yarıyor ve onları uluslararası bağlamlarda araştırma aletleri olarak kullanılabilir kılıyor.

Özetleyecek olursak, o zaman, siyasal çalışmalar alanının bu iki ayrı parçasındaki son kuramsallaştırmaların beraberce bölgeselci yönetişim politikalarıyla uğraşmak için iyi bir başlangıç noktası sağlıyorlar. Bizi yeni-işlevselcilikle hükümet-arasıcılık arasındaki tükenmiş tartışmanın ötesine geçiriyor ve kimi farklı bölgeselci yönetişim tarzları arasında ayrım yapma imkanı getiriyorlar. Bu bölümün bir sonraki -ve en son- kısmı bu yönde erken bir çaba oluşturuyor. AB hakkında oluşan bir yazını resmediyor ve NAFTA ile APEC hakkında en azından doğru soruları sormaya çalışıyor.

Bölgeselci Yönetişimin Karşılaştırmalı Tarzları

AB'de 'Çok düzeyli yönetişim'

Son yıllarda değişik ülkelerden çok sayıda düşünür AB'yi devlet ve devlet-altı, kamusal ve özel, ulus-ötesi ve ulus-üstü bütün oyuncuların birbirleriyle karmaşık şebekeler içinde değişen yatay ve dikey yoğunluklarda ilişkiye girdiği çok düzeyli bir yapı olarak kavramsallaştırmaya başladılar. Bu fikir devlet yöneticilerinin ve arenalarının hâlâ önemli olduğu hatta hâlâ AB'nin karar alma sisteminin en önemli parçası oldukları iddiasıyla zorunlu olarak çelişmiyor. Ama devletin artık ne Avrupa ölçeğinde politika üretimini ne de üye devletlerin iç çıkar toplamlarını tekelinde bulundurmadığını kuvvetle öneriyor. Bunun bir sonucu olarak, yeni bir tür politik gövde oluşumu halinde görülüyor. Gary Marks ve arkadaşları onu şu merkezi özelliklerle nitelendiriyor:

'Öncelikle... karar alma ehliyeti devletin tekelinde değildir, çeşitli düzeylerden oyuncular arasında paylaşılmıştır. Yani, ulus-üstü... kurumlar politika üretiminde devlet yöneticilerinin temsilcisi olma rollerinden türetilemeyecek bağımsız etkiye sahiptirler. İkinci olarak, AB'nin kararlarının sadece bir alt kümesi olarak geçerlilik kazandığı durumda, devletlerin birbirilerini bağlayıcı kolektif karar alması en düşük ortak paydaya sahip devlet yöneticilerinin denetimi yitirmesini getiriyor. Üçüncü olarak, politik arenalar iç içe geçmiş olmaktan ço,k karşılıklı bağlantılı... Ulus-altı oyuncular... hem ulusal hem de ulus-üstü arena da doğrudan etkinlik gösteriyor ve böylece süreç içinde ulus-üstü birlikler yaratıyorlar. Devletler içerideki ve Avrupa'daki oyuncular arasındaki bağları tekellerine almıyorlar, çeşitli düzeylerde alınan kararları tartışan çeşitli oyunculardan yalnızca birini oluşturuyorlar (Marks, Hooghe ve Blank, 1995: 4-5)

Bu bakış açısından AB, dinamik, evrilen bir politik etkileşim alanı olarak sunuluyor, hükümet-arası veya yeni-işlevselci mantığa indirgenebilecek sabit bir düzen değil.

Bu analitik yaklaşımın sonucu; ülkelerin seçim ve pazarlık stratejilerini bir bütün olarak ele alan, şeyleşmiş devlet-merkezli değerlendirmelerini çok düzeyli yapının çeşitli noktalarında belirli oyuncuların, belirli seçimlerine dikkate alarak kaçınılmaz bir biçimde karmaşıklaştırmasıdır. Marks, Hooghe ve Blank'ın belirttiği gibi, 'devleti çözmek için sabit bir reçete yoktur, eldeki politikanın konusuna göre değişiklik gösterir' (Marks, Hooghe ve Blank, 1995: 8). Aynı şekilde, çeşitli politika şebekelerinde etkinlik kazanmaya çalışan devlet dışı oyuncuların rolünü değerlendirmek için de sabit bir reçete yoktur. Fakat bu elbette eski hükümet-arasıcı modele yakın gelen politika arenaları olmadığı anlamına gelmez. Pire için yorgan yakılmak zorunda değil ve yakılmamalı da. Onun yerine, bir sonraki adım çok düzeyli yönetişimin geleneksel hükümetler arası pazarlığın karşısında öncelik kazandığı farklı koşullar hakkında hipotezler üretmek ve onları sınamak olmalı. İlk deneme son zamanlarda Risse-Kappen'den geldi (Risse-Kapen, 1996).

Kuzey Amerika'da 'Poyra ve İspit' Yönetişim

Henüz NAFTA'nın kurumsal yapısını çözümlemeye yönelik bir yazın ortaya çıkmadı. Bu kısmen bir zaman meselesi. NAFTA çok yakın bir zamanda, 1 Ocak 1994'te kuruldu, ama aynı zamanda anlaşmayı yürütecek örgütsel aygıtın çok sınırlı yapısını yansıtıyor. Ticaret bakanlarının, çevre bakanlarının ve benzerlerinin düzenli görüşmeleri dışında narin arabuluculuk mekanizmaları ve çevresel eşgüdümün farklı yönlerini ele alacak, anlamı ve etkinliği üzerinde henüz yargıya varılması için erken olan iki komisyondan başka bir şey yok.

Fakat araştırmanın çapı biraz genişletilirse, Kuzey Amerika'da -bilerek NAFTA yerine Kuzey Amerika demeyi yeğliyorum- yeni bir yönetişim tarzının filizlendiği söylenebilir. Buradaki kavrayışın anahtarı, Kuzey Amerika'daki yönetişimin sınırlarını biçimlendirmekte ABD'nin belirleyici olması. Ama, bilindiği gibi, Amerikan Devleti karmaşık bir toplumsal oyuncular silsilesinin etkilerine açık pek çok farklı oyuncunun bir araya gelmesinden oluşur. Hatta kendinde çok-düzeyli bir yönetişim yapısı olarak tanımlanmak istenebilir. Bu yüzden, herhangi bir derinlemesine Amerikan 'devlet stratejisi' çözümlemesi açıkça Amerikan devletinin politika üreticileri ile Amerikan ulusal ve ulus-üstü sermayesinin gücünün arasındaki karmaşık ilişkileri dikkate almak, çeşitli yurtiçi ve yurtdışı baskı gruplarının rollerini değerlendirmek, hem yasama yürütme ve yargı arasındaki hem de federal sistemin farklı parçaları arasındaki güç dengesini sürekli akılda tutmak, Beyaz Saray, İçişleri, Pentagon, CIA, Hazine, Merkez Bankası ve Narkotik Büro gibi kurumların ABD'yi temsil etmek için rekabet eden bürokratik iddialarını tartmak; özetle, herhangi bir konuya veya yere karşı tekil bir Amerikan politikası olduğuna dair kolaycı kavramı bir yana bırakarak uzaklaşmak ve bunun yerine onu varolan tüm karışık politikaları, tüm çelişki ve değişkenleriyle beraber kavramaya çalışmak zorunludur.

Aynı zamanda, yine iyi bilindiği üzere, Amerikan devlet yapısına nüfuz etmek görece kolaydır. Amerika'da üslenmiş baskı grupları bunun uzun zamandan beri farkındalar. Son zamanlarda giderek önemi ve gücü artan gelişme ise şu: ABD'nin dışında ama Kuzey Amerika'nın içinde olan dolayısıyla Amerikan devletinin yaptıklarından ve yapmadıklarından derinden etkilenen devlet-altı, devlet ve devlet dışı oyuncular, bunun temsil ettiği fırsatı gördüler ve ABD'de Amerikan devletinin *içinde* lobi yaparak amaçlarını savunmaya başladılar. Özellikle Kuzey Amerika'daki öbür devletler, ABD ile dışişleri bakanından dışişleri bakanına veya diplomattan diplomata ilişki kurmak dışında da seçenekleri olduğunu anladılar. Kanada devleti ve öteki oyuncular ABD-Kanada serbest ticaret anlaşması için görüşmeler yapılırken konumlarını savunmak için Washington'da bol bol lobi yaptılar -bir yandan da resmi görüşmelerde sıkı pazarlık yapıyorlardı-; Meksika devleti de NAFTA'nın Amerikan Kongresinden geçmesinden önceki zor aylarda aynı şeyi parlak bir şekilde yaptı (Presland, 1997); NAFTA'dan sonraki ticari konumları hakkında endişeli kimi küçük Karayip devletleri de boyut ve göreceli önemlerinin genelde Beyaz Saray'dan sağlayabileceğinin en fazlası olan Başkan Clinton'la yirmi dakikalık törensel görüşmelerdense Florida'dan iki senatörle sıkı işbirliğini tercih etselerdi, ABD'nin ticari politikasını etkilemekte daha fazla şansları olacağını yavaş yavaş anlıyorlar (Sutton ve Payne, 1992).

Bu yükselen yönetişim biçimini 'poyra ve ispit' olarak kavramsallaştırmamın sebebi, nihai olarak akışların başkent Washington'dan içeri ve dışarı olduğu olgusunu ve önemli olanın poyradaki devletin politikaları olduğu gerçeğini vurgulamak. Ama bazı Amerikan eyaletlerinin, hem ABD'yi dışarıya, mesela Kanada, Meksika veya Karayip havzasına bağlayan, ispitlerin giriş noktaları olarak, hem de coğrafi sebeplerle özel ve genellikle çok duyarlı toplumsal, ekonomik ve politik bağlantılara sahip oldukları Kuzey Amerika'nın öbür parçalarının çıkarlarını ABD'nin politika süreçlerinde korumakta önemli rol oynamaları anlamlı (Munton ve Kirton, 1996). Bu bakış açısından, Kuzey Amerika yönetişimi bağlamında Washington eyaletindeki siyasi oyuncuların Kanada'ya karşı, Teksas'takilerin Meksika'ya karşı, Florida'dakilerin Karayip Havza'sına karşı rollerini incelemek ilginç bir karşılaştırmalı çalışma konusu olur.

Asya-Pasifik'te Ön-yönetişim

İster geniş ister APEC'e özel bir gönderme ile tanımlayalım, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliğinde, iç ve uluslararası arenaların arasındaki politik bağlantı üzerine akademik yazın Richard Higgott'un çalışmalarından ibaret (Higgott, 1993, 1994 ve 1995). Bir dizi makalede APEC'in 'piyasa önderliğinde bölgeselcilik' biçimi olduğunu; 'bazı kurumsal hususiyetlere rağmen', henüz 'ne bir kurum ne de bir rejim' (Higgott, 1995: 369); ve bölgede politik özerkliği ulus-üstü bir gövdeye devretmenin kimsenin aklına bile gelmediğini gösterdi. Daha olumlu bir nokta, süreci ilerletenin geçmişi 1960'lara giden, Pasifik Ti-

caret ve Kalkınma Konferanslarını (PAFTAD), Pasifik Havzası Ekonomik Komitesini (PBEC) ve Pasifik Ekonomik İşbirliği Konseyini (PECC) içeren, liberal ekonomik eşgüdümün faydaları hakkında bölge çapında diyalogun evrimi olması. Higgott'a göre, bu memurlar, üniversite ekonomistleri ve siyasi girişimcilerin bulunduğu şebeke Peter Haas'ın bilgi cemaati adını verdiği şeyin kimi hususiyetlerini taşıyor. Haas bunu 'belli bir alanda kabul edilmiş tecrübe ve kabiliyete sahip ve politika üretimiyle ilgili bir alan veya soruna dair otorite niteliğinde bilgi sahibi olan profesyoneller şebekesi' (Haas, 1992: 3) olarak tanımlıyor. Fakat, bilgi cemaatleriyle ilgili yazının sorunu böylesi profesyonel topluluklarının ne zaman ve neden politikaların şekillendirilmesinde etkin olacağını belirlenmesini sağlayacak kabiliyette bir iç politika ve devlet kuramından yoksun olması. Higgott hiç şüphesiz Asya-Pasifik'te piyasa önderliğinde bölgeselcilik kavramının çevresinde oluşan 'şebeke'nin Avrupa'daki ve Kuzey Amerika'daki çoğulcu yazarlar tarafından derinlemesine çözümlenmiş ve kabul edilmiş türden olgun bir bölgesel politika şebekesi olmaktan uzak. Ayrıca rahatça söylenebilir ki, Japon devletinin daha önce Kuzey Amerika'da ABD'nin yaptığı şekilde, bölgesel bir yönetişim sistemi içinde merkez rolü oynayacağına dair de bir işaret yok. Şu anki ve yakın gelecekteki koşullarda, APEC en fazla ön-yönetişim tarzı olarak tanımlanabilirmiş gibi gözüküyor.

Sonuçlar

[...]

Kendimi yalnızca üç noktayı özetlemekle sınırlandıracağım.

İlki küreselleşmenin açıkça yeni yönetişim tarzlarına izin verdiği. Gerçekten, hatta bu biçimleri gerektiriyor. Çeşitli yönetişim kurumlarının küreselleşme sürecini kolaylaştırmaya mı yoksa onu zapt edip denetlemeye mi yaradığı, ya da ikisini birden mi yaptığı hala derinlemesine araştırılacak bir konu olarak duruyor. Ama bu soruyu sormak bile küreselleşme tezinin en güçlü versiyonlarını teklif edenlerin savunduğu devlet oyuncularının idaresinden çıkmış dünya düzeni resminin belirgin çelişkilerine saldırmak olur. Tekrar ediyorum: Bu yüzden küreselleşmeye, çok özcü veya kaderci bir şekilde bakmak hata olur. İdeolojik özellik gösteren ve çeşitli ama pek keşfedilmemiş yönetişim biçimleri doğuran, kök olarak politik bir süreç olarak görülmeli. Kısacası, politik çalışmalar alanında küreselleşme araştırmaları yönetişim kavramı ile el ele, tartışmamızın daha önceki kısımlarında öne sürdüğümüz kavramsal aletler kullanılarak yürütülmeli.

İkinci nokta bu yönetişimin genellikle benim bölgeselci düzey ismini verdiğim düzeyde gerçekleşiyor olduğunun aşikarlığı. Kimse yeni küresel düzende AB'nin, NAFTA'nın ve hatta APEC'in politik önemini reddedemez. Fakat gördüğümüz gibi tekil bir yönetişim tarzı oluşmadı. Ayrıca hiçbiri istikrarlı değil, hiçbiri politik gelişimini açık çizgilerle çizmedi. Daha az gelişmiş biçimlerin daha gelişmiş olanların ayak izlerini takip edeceği çizgisel bir geli-

şim süreci de ihtimal dahilinde gözükmüyor. Bölgeselcilik çözümlemelerinin genellikle üstü örtük olarak yaptığı gibi AB'nin diğer bölgeselci gövdelerin gelecekte alacağı biçimi gösterdiğini varsaymak hata olur. Daha fazla karşılaştırmalı çalışmanın gerekliliği sorgulanamaz, ama bunlar burada vurguladığımız üç bölgeselci projenin, alt-bölgeselci pek çok başka projeyi saymazsak (Hook ve Kearns, yakında çıkacak) özel bölgesel tarih ve kültürlerin üstünde yükseldiği gerçeğinin anlaşılmasına dayanmalılar. Kısacası, farklılıkları Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya-Pasifik arasında olduğu gibi en az (ortak atılımlarından kaynaklanan) benzerlikleri kadar çarpıcı ve bu durum böyle kalacakmış gibi gözüküyor.

Üçüncü ve son nokta resmin tamamına, küreselleşme sürecinin sonucu olarak doğması muhtemel, kapsayıcı, küresel düzeyde yönetişim biçimiyle bağlantılı. Bölgeselci düzeye odaklanması sebebiyle bu bölüm bu sorunun cevabı olarak ne umut edebileceğini söylemekle sınırlandırılmış. Ama gözüken o ki dünyanın üç büyük bölgesindeki yönetişim tarzlarının kolayca iç içe geçmesi mümkün değil. Bunun sonucu olarak da bazılarının öne sürdüğü üç yönetişim yapısının az-taraflılığıyla (çok sayıda devletin alışılmış çok-taraflılığına karşıt olarak) aracılığıyla küresel yönetişimin inşasına varma seçeneğinin gerçekleşmesi çok zor olacaktır. Tarif ettiğimiz gibi, AB, Kuzey Amerika ve Asya-Pasifik'teki farklı yönetişim tarzlarının vücuda getirdiği politik gövdeler, alışılmış yeni-gerçekçi uluslararası ilişkiler kuramında, devletlerin addedilen anlamda 'birim gibi' değiller. Böylelikle, şu an varolan üç büyük bölgeselci projenin bloklaşmasıyla yaratılacak bir çeşit 'süper G3' yönetimi görüşü çok basitleştirmeci ve muhtemelen yanlış anlaşılmış. Çözümlemeye dahil edilmesi gereken öteki oyuncuların sayısı (devlet ve devlet-dışı) ve öteki etkinlik düzeyleri (küresel, alt-bölgesel, ulusal, ulus-altı, yerel) düşünüldüğünde, küreselleşmenin ekonomi politiğine çok karışık, çoğul-taraflı yönetişim sistemlerinin eşlik etmesi çok daha muhtemel bir senaryo (Cerny, 1993). Kesin olan şu ki, böyle bir sistemin içinde, bölgeselci yönetişim önemli bir rol oynamak üzere konumlanmıştır.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Kaynaklar

Bromley, S. (1996) Feature Review of Paul Hirst and Grahame Thompson's Globalization in Question. *New Political Economy* 1: 129-33.

Bull, H. (1977) *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics.* New York: Columbia University Press.

Caporaso, J. A., and Keler, J. T. S. (1995) The European Union and Regional Integration Theory. In C. Rhodes and S. Mazey (eds), *The State of the European Union*. Vol. 3: Building a Eoropean Polity? Boulder, Colo.: Lynne Rienner.

Cerny, P. G. (1993) Plurilateralism: Sturctural Differentiation and Functional Conflict in te Post- Cold War World Order. *Millenium: Journal of International Studies* 22: 27-51.

Cox, R. W. (1996) Global Perestroika. In R. W. Cox, with T. J. Sinclair, *Approaches to World Order*, Cambridge: Cambridge University Press.

Gamble, A. M. (1997) The New Medievalism, paper delivered to an Anglo-Japanese seminar. The Kobe Institute, Kobe.

Gamble, A. M., and Payne, A. J., (1996) Conclusion: The New Regionalism. In A. M. Gamble and A. J. Payne (eds), *Regionalism and World Order*, London Macmillan.

Haas, P. (1992) Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization* 46: 1-35.

Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell.

Higgott, R. (1993) Asia Pacific Economic Cooperation: Theoretical Opportunities and Practical Constraints. *The Pacific Review* 6: 103-17.

Higgot, R. (1994) Ideas, Identity and Policy Coordination in the Asia Pacific. *The Pacific Review* 7: 367-80.

Higgott, R. (1995) Economic Cooperation in the Asia Pacific: A Theoretical Comparison with the European Union. *Journal of European Public Policy* 2: 361-83

Hirst, P., and Thompson, G. (1996) *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance,* Cambridge: Polity Press.

Hook, G. D., and Kearns, I. P. (eds) (forthcoming) *Sub-regionalism and World Order*. London: Macmillan.

Jameson, F. (1984) Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism. *New Left Review* 146: 53-92.

Keohane, R. O., and Nye, J. S. (eds) (1971) *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

_____ (eds) (1974) *Transgovernmental Relations and International Organizations. World Politics* 27: 39-62.

Keohane, R. O., and Nye, J. S. (eds) (1977) *Power and Interdependence*. Boston: Little, Brown.

Marks, G., Hooghe, L., and Blank, K. (1995) European Integration since the 1980s: State-centric versus Multi-level Governance. Paper delivered to the American Political Science Assocation annual conference, Chicago.

Marsh, D. (1995) The Convergence Between Theories of the State. In D. Marsh and G. Stoker (eds), *Theory and Methods in Political Science*, London: Macmillan.

Munton, D., and Kirton, J. (1996) Beyond and Beneath the Nation-state: Province-State Interactions and NAFTA. Paper delivered to the International Studies Association annual conference, San Diego, California.

Payne, A. J., and Gamble, A. M. (1996) Introduction: The Political Economy of Regionalism and World Order. In A. M. Gamble and A. J. Payne (eds), *Regionalism and World Order*, London: Macmillan.

Pressland, S. (1997) The Neoliberal Alliance in the Passage of NAFTA. Unpublished Ph. D. theiss, University of Sheffield, Sheffield.

Rhodes, R. A. W. (1996) The New Governance: Governing without Government. *Political Studies* 44: 652-67.

Risse-Kappen, T. (ed) (1995) Bringing Transnational Relations Back In: *Non-State Actors, Domestic Sturctures and International Institutions.* Cambridge: Cambridge University Press.

_____ (1996) Exploring the Nature of Beast: International Relations Theory and Comparative Policy Analysis Meet the European Union. *Journal of Common Market Studies 34*: 53-80.

Rosenau, J. (1997) *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ruggie, J. G. (1993) Territorialty and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations. *International Organization* 47: 139-74.

Sutton, P.K., and Payne, A.J. (1992) *Commonwealth Caribbean Diplomacy: A New Strategy for a New World Order.* Caribbean Affairs 5: 47-63.

19
YENİ BİR KÜRESEL DÜZENDE YÖNETİŞİM

James N. Rosenau

Kalabalık bir dünyada yaşamaktayız. Açlık sınırında veya bu sınırın altında yaşayıp, hayatta kalmaya çalışan bir çok insan var. Bölünme nedeniyle etkisiz hale gelen birçok toplum da var. Ülkelerin içinde ve aralarında önlenemeyen bir şiddet söz konusu. Teröristler bu bağlamda çok başarılı sayılıyorlar. Birçok yerde su kaynakları çok kısıtlı ve aşırı nüfus kalabalığı olan şehir var. En çarpıcı olansa, bu tür sorunları çözmede olmasa bile iyileştirmede etkinlik bakımından yeterli olabilecek çok az hükümet var. Daha rahatsız edici olan bir şey de bizim neslimizin, yönetim otoritesinin hüküm süren karışıklıklarla boy ölçüşebilirliğini sorgulayabilecek yönlendirmelere sahip olamamasıdır.

Bu sebeple, Soğuk Savaşın ve süper güç rekabetinin doğasında olan bir dengenin (istikrarın) sona ermesiyle beraber, dünyanın düzensizliği ve yerel meseleler yaygın belirsizliklere neden olmuştur. İnsanlar, hayatın her noktasında derin değişikliklerle karşılaşma, dünyanın herhangi bir yerindeki bir olay nedeniyle dünyanın herhangi bir başka yerindeki gelişmelerin sonucu olması, internet ve bunun gibi başka teknolojilerin zaman ve uzaklık gibi kavramları yok etmesi, ulusal devletlerin ve bunların hükümetlerinin eskiden olduğu gibi rekabetçi olmaması, egemenlikleri ve sınırlarının artan bir şekilde laçkalaşmış olduğu ve böylece dünyanın görülmemiş bir kargaşa dönemine girdiğinin farkına varmaları nedeniyle tedirgin bir haldedirler. Bunun sonucu olarak da muhtelif ve çelişik kuvvetlerin ortaya çıkması, küreselleşme, merkezileşme ve birleşmenin bir tarafta; yerelleşme, sorumluluğun dağıtılması, bölünme diğer tarafta olmak üzere bu iki karşıtlığın çatışması olarak özetlenebilir. Bu kuvvetler arasındaki, benim kutupsallıklar arasındaki çapraşık bağları yakalamak için fragmegrasyon dediğim çatışmalar (Rosenau, 1997, böl. 10), insanlığın kapasitesine karşı büyük meydan okumaların altında, açığa çıkan karmaşayı azaltmak ve kabul edilebilir bir barış ve refah seviyesine doğru hareketi yoğunlaştırmak adına varlar.

Kısaca, zaman ve uzaklık kavramlarının yok olması, devletlerin zayıflıkları, insanların oldukça büyük bir alanı kaplayan hareketleri ve modern yaşamın daha da büyük olan karmaşası gibi etkilerle beraber, bir parça düzenin nasıl elde edilebileceği sorusu, etkin otoritenin ölçümü ve insan refah durumunun artma potansiyeli acilen ele alınması gereken konulardır. Fragmegratif gerilimin yoğunlaştırdığı ve vatandaşların ve yetkililerin aklını karıştırdığını da göz önünde bulundurarak, toplumun her seviyesinde sorulan soru, genelde şaşırtıcı olan ve denetim dışı dönüşebilir dinamiklerin varlığında, insanların kendi çıkarlarını nasıl muhafaza edecekleri sorusudur.

Tüm bu şaşkınlık çok hızlı gerçekleşen dinamik fragmegrasyonlardan kaynaklanmaktadır. Parçalanma için bastıran dünya çapındaki güçlerle, birleşme yönünde baskı yapan kesimin arasındaki etkileşimin sağlandığı fragmegratif dinamikler, gerilim ve çelişkilerle doludur. Toplumun her kesimindeki insanları ve kurumları, genelde globalleşme veya yerelleşme hedeflerine yarayan seçenekleri zorla dayatmak yoluyla, karşıt taraflara çekerler. Gerçekten de mantıksal olarak varsayılabilir ki bölünmedeki her artış, birleşmedeki bir artışa neden olacaktır. Bunun tam tersi de doğrudur. Fragmegratif dinamiklerin bu yaygınlığı, kültürel duyarlılıktan dışardan gelen akınlara, ticaret engellerinin neden olabileceği iş kayıplarının korkusuna, internet'in neden olacağı dilbilimsel bozulmalardan büyüyen ve genişleyen üretim tesislerinin neden olduğu çevresel bozulmalara kadar dönüşebilir çağımızı işaret eden bir çok değişik durumda izlenebilmektedir. Başka bir deyişle, fragmegratif gözlükle bakıldığında, modern yaşamın destekleri oldukça açık bir şekilde görülecektir.

Yine de; insanların yaşam şartlarının daha ileri bir seviyeye çıkması için gereken otoriteyi ve düzeni nasıl sağlamak gerekir sorusunun cevabı bu şekilde verilmez. Bu soruya en çok sıklıkla verilen cevap belki de anlamlı gibi gözüken, iki kelimelik bir cevap olabilir, ancak düşünüldüğünde belirsiz, anlaşılmaz ve hatta anlamsız gelebilir. Bu iki kelimelik ibare, 'küresel yönetişim'dir. Mantıklı biri bu ibarenin ne anlama geldiğini sorabilir. Küresel ölçekte, çok yaygın, çok geniş durumları kontrol edebilecek, merkezi bir otorite anlamına mı gelmektedir? Yoksa çevresel tehditler veya küresel ve özellikle korkutucu bir konu olan geniş tabanlı şiddet olayları gibi belli konularla sınırlı kalan bir otorite anlamına mı gelmektedir? Ya da belirli bir dönemde herhangi bir toplumun (herhangi bir düzeydeki toplumun), bir yandan tutarlılığını muhafaza ederken bir yandan da hedeflerine ulaşmada gösterdiği çabaların tümünü ifade eden bir ibare midir? Yazının bundan sonraki kısmı bu alternatiflere kesin bir yanıt vermektedir: Küresel yönetişim dünyanın her yerinde geçerli olan ve otoriteyi kullanma çabalarının başladığını özetleyen bir ibaredir. Bu ifade, ne en yüksek otoriteyi tanımlar ne de böyle bir otoritenin uzun dönemde oluşacağını öngörür. Buna karşın, bu ifade dünyanın her yerinde ve her seviyedeki toplumda daha çok otorite merkezini içine alan bir küresel yönetişim sisteminden kaynaklanan, otoritenin gittikçe dağıldığı geri döndürülemez bir sürecin yürümekte olduğunu savunmaktadır.

Küresel Yönetişim Kavramı

Eğer sık kullanılan 'yönetişim' kelimesinin son zamanlarda çıkan bir kavram olduğu kabul görüyorsa -gerçekten de bu kelime bazı dillerde yoktur, örneğin Almanca'da- bu geniş kullanımın küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla beraber yaygınlaşması sürpriz olarak algılanmayacaktır. Fakat, birkaç istisnai durum dışında bu 'yönetişim' kelimesi, 'küresel' kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır. Diğer durumlarda, yerel, eyalete ait, ulusal veya bölgesel gibi kul-

lanımlarda hedeflerin belli olduğu ve belirli bir düzenin tanınmış olduğu 'yönetim' kavramı tercih edilmektedir. Peki neden 'küresel' ve 'yönetişim' kelimeleri kamusal söylemde kaçınılmaz olarak bağlantılıdır? Cevap açıktır: Dünya, uzun bir süre giderek daha fazla birbirine muhtaç ülkelerin oluşturduğu bir kavram olarak tanımlandı, fakat sadece Soğuk Savaş'tan sonra birbirine muhtaç olma durumunun küresel sonuçlar ortaya çıkarabileceği görüldü. Örneğin küresel ısınma problemi sınır tanımayan, dünyanın her yerinde geçerli olan bir problemdir. Aynı şekilde Kosova ve Ruanda'daki soykırım politikaları ve uygulamaları da finansal krizler ve gelişmekte olan ülkelerdeki zengin ile fakir arasındaki giderek artan fark gibi, tüm insanlığı yakından ilgilendiren birer sınav olmuşlardır. Bu gibi durumların daha sık ortaya çıkmasıyla, birbirine muhtaçlık olgusunun bütün dünya ülkelerinin bir özelliği olduğu fikri hızlıca yayılmıştır. Dolayısıyla, sorunların daha da büyümesi ve insanlığa karşı tehlike yaratmasına izin verilemeyeceği, birbirine muhtaçlık olgusunun doğasında olan belirsizlik ve bozulmalara biraz da olsa yön verme ve düzenleme getirme isteği doğrultusunda analistler, doğal olarak küresel yönetişim ihtiyacının ve bunu teşvik edip koruyacak süreç ve yapılanmaların gerekliliği hakkında tartışmaya başlamışlardır.

'Yönetişim' de 'yönetim' de tutarlılıklarını korumaları ve hedefe ulaşmalarını sağlamak için gereken sistemleri oluşturmak için uygulanan otoritenin yönlendirme mekanizmalarının kural sistemlerini içerirler. Yönetimlerin bu kural sistemleri, yapılanmalar olarak düşünülebilirken, yönetişimin kural sistemleri, toplumsal işlevlerin, çok çeşitli örgütler tarafından değişik yer ve zamanda (ya da bazen aynı zamanda) birçok yolla uygulanan veya yürütülen süreçleridirler. İşlevsel ya da yapısal olsun, 'yönetmek' otoriteyi uygulamak anlamındadır. Otorite sahibi olmak, talimatları izlemekle/yerine getirmekle yükümlü olanlara talimat verme yani hükmetme/yönetme hakkı olarak algılanmaktadır. Kural sistemleri otoriteyi birkaç şekilde elde bulundururlar. Bunlar, anayasa, iç tüzük ve bunun gibi kural koyucu araçlar aracılığıyla otoritenin bahşedildiği yönlendirme mekanizmalarından, gayriresmî olarak tekrarlanan ve anayasal olarak tasdik edilmemiş olsalar bile otoriter olarak addedilen uygulamalara kadar değişmektedir. Hem resmi hem gayriresmî kural sistemleri, 'otorite alanları' (OA) dediğim, bu talimatların verildiği bireylerin itaatlerini sağlayan mekanizmaları içermektedir. Başka bir ifadeyle itaat, OA'ların varlığını doğrulayan ifadedir.

Yönetişimi ele alan yönlendirme mekanizmaları, 'itaati sağlama' kapasiteleri göz önüne alındığında, tıpkı yönetimler gibi etkin veya etkinsiz olabilirler. Yönetimler, hükmetme ve anayasal düzenleme gibi imtiyazlar yoluyla itaat sağlarken, yönetişim kural sistemlerinin etkinliği, geleneksel normlar ve alışkanlıklardan, gayriresmî anlaşmalardan, ortak dayanak noktalarından ve insanları talimatlara uymaya davet eden diğer birçok uygulamadan türer. Bu sebeple yönetişim için olan talep, karmaşık bir karşılıklı bağımlılık durumunun ortaya çıkmasıyla, kural sistemleri, kamusal olmayan kurumlarda, tüzel kişilerde, profesyonel topluluklarda, iş kurumlarında, savunma grupları ve

bunun gibi yönetim olarak anlaşılmayan topluluklarda da görülmeye başlanmıştır.

Dünya ilişkileri, biri ulusal hükümetleri uzun süredir yasal sürecin egemen gücü olan devletlerin devletlerarası sistemi, diğeri son zamanlarda otoriteye rakip olan diğer çeşitli toplulukların çok merkezli sistemi olarak iki kola ayrılmış bir yapı tarafından yönetilmektedir ki buna dünya siyasetinin iki ana bölümü de diyebiliriz (Rosenau, 1990, böl. 10). Otorite merkezlerinin ortaya çıkması yaklaşımıyla bakıldığında, küresel sahnenin büyük ve küçük, resmi ve gayriresmî, ekonomik ve toplumsal, siyasi ve kültürel, ulusal ve ulusal sınırları aşan, uluslararası ve ulus-altı, saldırgan ve barışçıl, liberal ve otoriter, son derece karmaşık ortaklaşa bir global yönetim sistemi oluşturan bir çok aktörle dolu olduğu görülür.

Yinelemek gerekirse, aralarındaki büyük farklılıklara rağmen, dünya siyasetinin iki ana bölümünde genel olarak benzeşmez toplulukların tümü, üyelerinin istekleri ile OA'larının sınırlarını belirleyen kural sistemlerini muhafaza ederler. İki taraftaki bu topluluklar, çoğu zaman yapmak durumunda oldukları gibi, belirli konulardaki ortak çıkarlarını elde etmek için beraber hareket ettiklerinde, OA'ların da eşgüdüm sağlamak için oluşturdukları 'melez' kurumların bir 'rejim' meydana getirdiği söylenebilir (Krasner, 1983, p. 2).

İki kola ayrılmış bir sistemin baş göstermesi, devletlerin bir bölünme sürecine girdiğini mi göstermektedir? Hayır. Şüphesiz devletlerarası sistem dünya ilişkilerinin merkezi olmaya oldukça uzun bir süre daha devam edecektir. Devlet haricinde, OA'lar gibi önemli toplulukların ortaya çıktığını vurgulamak demek, kesinlikle devlet otoritelerinin yok olması demek değildir. Bir kısım gözlemcinin, bir noktaya kadar bölümlere ayrılmanın ulusal devlet yapısını zayıflattığını düşünmesine rağmen, çok azı bu zayıflama eğiliminin bir çöküşle, yok olmayla sonuçlanacağını savunmaktadır. Devletler hala küresel arenadaki temel oyuncular arasındadırlar, fakat artık sadece tek ana kurum değildirler.[1] Bir çoğu derin kriz içindedir, ki buradaki kriz basit sokak isyanları değil, derin ve sürekli değişim geçiren fragmegratif bir dünyada oluşan sorunların çözümlerine yönelik karar almadan uzaklaşma sonucunda, siyaset yapma süreçlerinin önünde engel teşkil eden, açmaz ve hareketsizlikle sonuçlanan çok yönlü anlaşmazlıklardır. Birçok devletin banka sistemlerini kontrol etmede ve yasal tekel durumunu sürdürmede kuvvet kullandığı doğrudur. Evet, devletler idari birer varlık olmaya doğru bir değişim geçirmiş ve bu nedenle de olayların gidişatında bir dereceye kadar denetim onların elindedir. Devlet olma arzusunun, dünyanın birçok yerinde hala genellikle benimsenen bir şey olduğu da doğrudur. Fakat hala otoriter ve yasal güç olmasına rağmen, modern devlet kavramının en önemli güçleri ciddi bir azalmaya maruz kalmaktadır. Bir gözlemcinin kelimeleriyle, 'servet ve güç alışverişinin, devlet sınırları içinde olması yerine sınırlar-arasında özel girişimler sonucu meydana gelmesi, devletlerin küresel arenada 'egemen karakter' imajlarını korumalarını zorlaştırmaktadır' (Evans, 1997, p. 65)

Gözlemciler, dağılmış yerel otorite merkezleri olarak küresel yönetişim kavrayışı üzerinde de ayrılıyorlar. Bir kısmı, küresel arenanın OA'larla daha da kalabalık bir kavram olarak varsayılmasının, 'kuram inşası ve toplumsal eylemler için anlamsız' olacak kadar geniş bir varsayım olacağını savunmaktadır (Väyrynen, 1999, p. 25). Burada bu argüman eksik bulundu. Daha dar bir anlayışın kabul edilmesi çözümlemeyi kolaylaştıracak fakat aynı zamanda OA'ların yaygın bir biçimde ortaya çıkmasının, küresel yönetişim sisteminin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan en birincil özelliği olduğunun görmezden gelinmesine neden olacaktır.

Yerli - Yabancı Sınırlar

Küresel yönetişim konusunu, dünya siyasetinin bu iki farklı biçiminde kümelenmiş muhtelif topluluklar açısından kavramak kolay değildir. Böyle bir bakış açısı, ülkeleri ayıran sınırların vazgeçilmezliği ve devletlerin izni olmadan geçilemeyeceği gibi uzun süredir varolan ve sorgulanmamış bir dayanağın gevşetilmesini gerektirir. Bu gevşeme de kolayca meydana gelebilecek bir durum değildir. Analitik kapasitelerimiz, uzun vadede sorunların bilinçsizce dışarıda, başka bir coğrafyada aranması alışkanlığı olan yöntembilimsel bölgeselciliğe dayanmaktadır (Scholte, 2000, pp. 56-8). Bu alışkanlık, katı bölgesellik anlayışını olduğundan daha az yaygın hale getirmesi nedeniyle, yerli-yabancı sınırların (Rosenau, 1997) geçirgenliklerinin arttırarak ciddi bir soruna neden olmaktadır. Bir gözlemcinin de söylediği gibi, yetkililer de alternatif durumlar düşünememektedirler: 'güçlerinin bölgesel oluşu nedeniyle sıkışan politikacıların, çoğunlukla halkın problemlerinin, nedenlerinden çok sonuçlarına yoğunlaşmalarından başka seçenekleri olmaz' (Reinicke, 1999-2000, p. 45).

Yine de yöntembilimsel bölgeselciliğin neden olduğu kavramsal hapishaneden kurtulmak zorunluluğu vardır çünkü fragmegrasyonun birincil özelliği, hali hazırda yerli-yabancı sınırların ötesinde işlevsel olmasıdır. Fragmegratif dinamikler, devletlerin fikir, para, mal, kirlilik, suç, uyuşturucu, terör gibi kavramların sınırlardan geçişleri üzerinde çok az etkisinin olduğu, insan akışına ise biraz daha fazla hakim olabildiğine işaret eder. Neden? Çünkü devletlerin kapasiteleri; bilgisayar teknolojisinin uzak olanları yakınlaştırması, ağlar üzerindeki kurumların oluşmaya devam etmesi, çeşitli saiklerle, turistten teröriste devasa sayıda insanı peşinden sürüklemesi, çokuluslu şirketlerin gücünü ve piyasaların belirginliklerini değiştiren neoliberal ekonomik politikaların ve ulusal ekonomilerin küreselleşmesi, insanların olayların akışına daha aşina olmasını sağlayan bir beceri devrimi ve devletlerin karşılaştığı ikilemler için uygun olan hedeflerin belirlenmesi ve uygulanmasını engelleyen otorite krizlerini tetikleyen bölücü politikalar nedeniyle zayıflamıştır. Kısacası, bir dinamikler topluluğu, sınırlar-üstü akımları büyük ölçüde arttırmış ve yerli-yabancı sınırları daha da geçirgen bir hale getirmiştir. Zaman ve uzaklık kavramlarının da anlamlarını yitirmesiyle, bir zamanlar ulusal sınırlar çerçeve-

sinde çalışan ulus-altı organizasyonlar ve hükümetler, şimdilerde içinden çıkılamaz bir şekilde dünyanın uzak uçlarındaki bölgelerine bağlı hareket etmek zorundalar. Esas önemli olan kavram üyelerinin duyarlı oldukları otorite alanlarıdır.

Uyum

Daha önce de bahsedildiği gibi, eğer dünyanın bir çok OA'dan meydana geldiği düşünülürse küresel yönetişimdeki çeşitli rollerini kavramak için gereken şey, OA'ların meşru yetkileri üzerine yoğunlaşmak değil, daha çok halkın uyumuyla; tasarlanan, uygulanan kurallara ne kadar uyduklarıyla, yani vatandaşların itaat seviyesinin hangi derecede olduğuyla ilgilenmektir. Siyaset ve liderlik için gereken en önemli şey itaati sağlamaktır ve bu tam olarak gerçekleşmemiştir. Toplumlar ve dünya daha karmaşık bir hal aldıkça, insanların kurallara uymalarını sağlamak için yapılan girişimlere tepki vermelerini sağlamak zorlaşmaktadır. Devletlerin ise bu konuda bir üstünlüğü vardır ki bu da vatandaşları üzerinde, riayet etmedikleri takdirde yasal olarak ikna edici güç kullanma hakkıdır. Fakat devletlerin bu üstünlüğünü vurgulamak, itaatin dayanağını yok saymak demektir. Bu yok sayma daha çok, itaatin bir alışkanlık, otorite tarafından toplumsallaşmış ve sadık biri için konulan kuralların düşünülmeden yerine getirilmesine hazır olma durumu olduğunu ve artık bu tür alışkanlıkların büyük oranda kesin devlet sınırları çerçevesinde kapsanmadığını görmezden gelir. OA'ların çoğalmasıyla, yerli-yabancı sınırların anlamlılığının azalmasıyla ve insanların itaat alışkanlıklarını yöneltebileceği alternatif otorite oluşumlarının ortaya çıkmasıyla birlikte, devletler talimatlarına giderek daha az yaslanabiliyorlar.

Bir diğer ifadeyle bugün birçok devlet, hükmetme kapasitelerini sınırlayan, şok edici otorite krizlerine sahne olmakta. Bunlarla kastedilen, iç savaşların çok yoğun olduğu (Kolombiya gibi) veya başkentlerde yürüyen isyancıların olduğu devletler değildir. Rusya'dan İsrail'e, Peru'dan Çin'e, Kongo'dan Endonezya'ya, ABD'den Belçika'ya, birçok ülkenin hükümetinde derin bölünmelerin sebep olduğu kutuplaşmalar olmuştur ve bu nedenle; genelde vergi artırımı, toplumsal düzenin sağlanması, derin meseleler yaratan anlaşmazlıkların çözümü, orduların büyümesi ya da aynen muhafaza edilmesi veya etkinliklerini sürdürebilmeleri için belirli bir itaat seviyesi sağlamaları zor olmaktadır.

Bugün, insancıl ve istikrarlı bir dünya oluşturmak için gereken şartları ciddi biçimde karmaşıklaştıran, dünya siyasetinin iki ayrı ana bölümündeki OA'ların artan sayılarıyla, küresel yönetişim, ciddi bir otorite dağılmasıyla tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, OA'lar çoğalmaktadır çünkü insanlar birden çok kimliğin altından kalkarak, bu kimlikleri idare ederek, devletlerine olan bağlılıklarını azaltmaya başlamışlardır. Birden fazla merkezli dünyada giderek daha çok ağlarla ilgilendikçe, bağlılıkları da bölünmekte ve konuya ve duruma göre şekillenmektedir. Fakat bu fragmegrasyon çağında, devlet

merkezli dünyada devletlerin ve çok-merkezli dünyadaki toplulukların ortaklaşa olarak yeterli düzeyde bir itaat sağladıkları da görülmüştür. OA'ların itaat yaratmadaki çok farklı yetenekleri olmasına ve bu nedenle global yönetime farklı katkılar sağlamalarına rağmen, bazıları fragmegratif gerilimlerde belirli seviyede hakimiyet gücü kazanabiliyorlar. Ulusal hükümetler arasındaki müzakereler neticesinde -BM, Kyoto Çevre Protokolü, DTÖ veya AB gibioluşan kural sistemleri, en geniş bakış açısına sahiptir ve bunun sonucu olarak da yönetişim süreçlerine en önemli katkıyı sağlarlar. Çok-merkezli dünyadaki OA'ların sürdürdüğü yönlendirme mekanizmaları, kredi notlandırma kuruluşlarının ulusal ekonomilerinin gücünü ölçmede bir kriter olan hesaplamaları gibi (Carlsson ve Stripple, 2000) belirli konularda yönetişim için etkin birer örnek teşkil ederler.[2] Küresel yönetişim konusunda, devlet merkezli ve çok-merkezli dünyalarda, topluluklar arasındaki dayanışma neticesinde birçok başarılı girişim olmuştur. Bilgili bir gözlemcinin sözleri ile 'küresel rejimler, devletler ve devlet olmayan aktörler arasındaki müzakerelerin sonucu olmaya devam etmektedir' (Zacher, 1999, p. 48).

Buna rağmen, anlamlı dayanışma ve uyumla sonuçlanan, dünya siyasetinin iki ana bölümündeki her kural sistemi örneği için, yönetime gereken itaati sağlamak adına etkin yönlendirme mekanizmalarını idare etmede sayısız başarısızlık da vardır. Düzensiz dünyamız, işlevselliğini yitirmiş ya da köşeye sıkışmış hükümetlerle ve hükümet dışı olan, politikalarıyla ve hedefleriyle örtüşen bir itaat seviyesine ulaşamayan OA'larla doludur. Otoritenin bütünlüğünün yok olma ve daha az uyum yaratma süreci göz önüne alındığında, global yönetim için oluşan beklentileri ve dünya ilişkilerindeki karışıklıkların devam etme olasılığı hakkında karamsar olmak kolaydır.

Liderlik

Bazı analistler karmaşanın göründüğü kadar büyük olmadığını, bu yöndeki eğilimlerin Soğuk Savaş Sonrası dünya siyasetinde egemen aktör olan ABD'nin liderliğinde kontrol altına alındığını, hatta bazı durumlarda gerilediğini savunurlar. Çoğunlukla 'hegemonik istikrar' veya 'tek kutuplu yapı' olarak nitelendirilen ABD egemenliği ve benimsediği demokratik değerler, bir çeşit küresel yönetişim olarak düşünülebilir. Bu, ABD'nin kapasitesinin rakipsiz göründüğünü, bundan dolayı da global düzeyde bir istikrar için gereken itaati, üstelik insan haklarına, demokrasiye ve serbest piyasalara büyük önem vererek sağladığını kabul eden bir düşüncedir. Benim gördüğüm kadarıyla böyle bir yaklaşım, saptırılmış bir yaklaşımdır. Amerikalıların küresel yönetişim sürecinde aktif bir rol oynama konusundaki çekimserliklerini, Birleşmiş Milletlere karşı yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirmeyen ya da birçok ülkenin yer almayı kabul ettiği belli uluslararası kural sistemlerine katılmama şeklindeki çekimserliklerini hiçe saymakla kalmayıp, daha da önemli olarak, otoritenin yüksek bir oranda parçalara ayrıldığını dikkate almamaktır. Eğer küresel arenanın, bağımsız olarak hedeflerinin izinden giden

OA'larla daha da kalabalık hale geldiği önermesi doğruysa hegemonik liderlik açık olarak ne gelişebilir ne de kalıcı olabilir. Amerika'daki birçok insan, vatandaşlar ve liderler, çok taraflı politika izlemeyi tercih edebilirler. Örneğin birçok durumda ülke, çok yönlü kurumlarla çalışmaya zorlanmaktadır ve bunu yaparken de çoğu zaman hedeflerinin değişikliklere uğramasını kabul etmek zorunda kalır. Kabul etmediği, yani tek yönlü hareket ettiği durumlarda da -uyuşturucuyla mücadelesinde olduğu gibi- uyguladığı politikalar ya en iyi sonucu ya da en kötü sonucu verir. Geçmişte örnekleri görüldüğü gibi, dünya, herhangi bir ülkenin küresel sahneyi denetlemesi için haddinden fazla birbirine bağımlı ve otorite de hayli dağınık bir yapı sergilemektedir.

Ağların Ortaya Çıkması

Bir kısım dinamikler, devlet kapasitelerinin azalmasına katkıda bulunmuştur. Fakat bunların en önemlisi dikey ve yatay otorite akımları arasındaki hiyerarşik ve ağ biçimindeki organizasyon şekilleri arasında değişen denge olmuştur. İnternetin büyük desteğiyle insanlar elektronik ortamda birbirlerine 'daha eşit şartlarda' yaklaşıyorlar. Planlar yapıyor, istihdam yaratıyor, destek sağlıyor, para kazanıyor, tartışıyor, gündem belirliyor, otoritenin hiyerarşik düzeninden çok yatay düzenindeki yönlendirme mekanizmalarının sayısına bağlı olarak toplu olarak hareket ediyorlar. Gerçekten de bu, aşağıdaki nedenle tartışılmaktadır:

Organizasyonların şebeke formları -özellikle herhangi bir noktanın, başka herhangi bir noktayla irtibat kurabileceği, 'tüm kanalları açık olan' ağlar- politik, ekonomik, sosyal ve askeri, her alandaki bilgi devriminin en önemli etkenlerinden biridir. Gücün küçük, devlet yapısında olmayan; yeni oluşan ağlara geleneksel, hiyerarşik ulus-devletlerden daha kolay uyum sağlayan aktörlere doğru yöneldiğini gösterir. Tartışmaların bundan böyle hiyerarşiler tarafından değil, 'ağlar' tarafından sürdürüleceği anlamına gelir. Ağ düzenini kim en iyi şekilde anlarsa, onun bu yeni çağda önemli avantajlar sağlayacağı anlamına gelir (Arquilla ve Ronfeldt, 1997, p. 5).

Diğer bir ifadeyle, ağların boy göstermesi sadece devlet otoritesine zarar vermekle kalmayıp, ilgilendiğimiz küresel yönetişim çerçevesinde de önemli sonuçlar doğurmuştur. En belirgin olarak ağlar, hiyerarşik düzende yer almayan yeni toplulukların oluşmasına katkıda bulundukları gibi otoritenin merkezilikten uzaklaşmasını sağladılar.

Yeni kural sistemlerinin, yatay olduğu kadar dikey otorite yapılanmalarında bulunabileceği ifadesi anlamsız görünüyorsa, etkin otoritenin temelinin, söz konusu otoritenin uygulandığı kişilerin rızasında yattığını tekrarlamak gerekir. Eğer insanlar, otoriteler tarafından yaratılan uyuma özen göstermiyorlarsa, görmezden geliyor ya da kaçıyorlarsa, söz konusu otoritenin tüm uygulamalarda bittiği, sadece isminin kaldığı söylenebilir. Bu nedenle otorite temelde ilişkiseldir. Kuralları koyanlarla, kurallara uyması gerekenleri bir araya getirir ya da bunu yapmaya çalışırken başarısız olur. Daha detaylı

bir biçimde ifade etmek gerekirse, otoritelerin, bir uçta tam bir itaatin olduğu, diğer bir uçta ise itaatin hiç sağlanamadığı bir bütünlük olduğu düşünülmelidir. Toplulukların sürdürülebilirliği, bütünlük çerçevesinde hangi noktada olduklarının sorgulanmasıyla anlaşılabilir. Tam itaatin söz konusu olduğu uç duruma yaklaştıkça, etkinlikleri ve sürdürülebilirlikleri artarken, itaatin olmadığı diğer uç noktaya yaklaştıkça aksaması ve etkisiz olmaları beklenir. Bundan dolayı toplulukları, otoritenin yatay hareketleri yoluyla bir arada tutulan gruplar olarak -emirden çok talep şeklindeki elektronik mesajların yarattığı itaat vasıtasıyla- düşünmek mümkün olmakla beraber global yapıların devlet merkezli ve çok-merkezli dünyalar olmak üzere iki kola ayrılması, OA'ların çoğalması, STK'ların uygunluğunun artması ve küresel bir sivil toplumun ortaya çıkıyor olma olasılığı gibi kavramların önemini vurgulayan bir düşüncedir.

Fragmegrasyonun Yönetişimi

Daha önce de belirtildiği gibi, mevcut yönetim sistemlerinin sayı ve çeşitlilik bakımından bir sorunu yoktur. Buna rağmen dünya; resmi hükümetlerden çok-düzeyli hükümetlere, hakemlik kurumları gibi resmiliği uygun bulunmuş mevcudiyetlerden gayriresmî OA'lara, AB gibi uluslararası mevcudiyetlerden yeni ortaya çıkıp gelişen idari yapılara, yerel yapılanmalardan uluslararası yönetsel örgütlere, ulus-ötesi şirketlerden bölgesel işbirliklerine, yardımsever birliklerden geçici koalisyonlara ve bunun gibi daha birçok küresel yönetişim şekline sahne oldukça, küresel arenanın ne kadar kalabalık bir hale geldiği tahmin edilememektedir.

Dünyanın giderek karmaşıklaşması nedeniyle itaati sağlamanın giderek zorlaşıyor olmasına rağmen, global gündemdeki her fragmegratif durum yönetimden yoksun değildir. Yüksek ya da en azından kabul edilebilir kalite seviyesindeki bir yönetimin küreselleşme girişimine, yerelleşme tepkisinin verildiği sayısız durum mevcuttur. Son birkaç on yıldaki büyük değişim, yönetim kavramını yönlendirme mekanizmalarının politikalarını benimseyenlerin tarafına doğru yöneldiği gerçeğini de barındırmaktadır. Bu trend, muhtemelen otoritenin yerel gereksinimlerinin ve problemlerin dikkat gerektirdiği belirli toplum seviyelerine gönüllü ve resmi olarak dağıldığı bir kural sistemi şekli olarak çok-düzeyli yönetişimin ortaya çıkmasıyla dikkat çekmiştir. Avrupa Birliği, İskoçya, Galler, Fransız eyaletleri, ABD refah programları ve otoritenin, daha önceden merkezi olup daha sonradan eyalet ve belediye düzenlerine dağıtılmış olduğu federal sistemler, çok düzeyli yönetişim kavramına birer örnek teşkil etmektedirler. Bu tür sistemler de gerilimlere ve zıtlaşmalara sahne olmaktadır, fakat göreli olarak konuşursak, yönetişimin niteliği bu zıtlaşma ve gerilimlerin, şiddete ve can kayıplarına yol açmasına, toplumsal bütünlüğün bozulmasına ya da insanların alçalmasına sebebiyet vermez. Kısaca, hiç bir fragmegratif süreç kendinde negatif ve yıkıcı değildir.

Fakat birçok nedenden ötürü bazı fragmegratif durumlar, kırılgan ve zararlı olabilecek şiddete yönelebilen ve küresel değerlerin, politikaların, aktörlerin ve kurumların, yerel ilişkilerine karışmalarından dolayı gücenen ve direnen halkların varlığı ile ayırt edilebilirler. İşte bu tür durumlar küresel yönetişim için sorun teşkil etmektedirler. İrdelenecek olursa, kişinin kendi değerlerine bağlı olarak, bazı küresel müdahaleler hoşgörüyle karşılanıp, beğenilebilir. Örneğin dünyanın ırkçı kural sistemine müdahalesi gerçekten kayda değer bir girişim olmuştur. Fakat birçok durumda; fragmegratif durumların, küreselleşme dinamiklerine olan ve iç çatışmalar, dışa yönelik saldırganlık, şiddetli suç, zaptedilmiş azınlıklar, şiddetli gruplaşmalar, kapatılmış sınırlar, yüceltilmiş fakat aynı zamanda reddedilmiş idealler, yaygın yolsuzluklar ve bunlar gibi insan refahı ve saygınlığına ters düşen durumlar gibi yerel tepkileri oluşturduğu durumlarda, idarenin kalitesini arttırıcı, düzenleyici yönlendirme mekanizmaları oldukça acil gibi görünmektedir. Daha genel olarak, bu tür durumların dünyanın genelindeki seyrine bakıldığında, küresel yönetişim için etkin mekanizmalar ciddi anlamda arzulanır durumdadırlar.

Zararlı fragmegratif durumlar üzerine hakimiyet kurma probleminin bir kısmı ise hiç şüphesiz yerel otoritelere karşı sık sık dışsal kuvvet uygulanmasına gereksinim duymalarıdır ki bu uzun süredir uluslararası yasalara ters düşen bir uygulamadır. Fakat yerel arenalarda uluslararası askeri müdahaleler, bu problemin küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Organize şiddetin, küresel dinamiklere karşı olan tepkilerden kaynaklanmayan fakat yine de olması gereken yönlendirme mekanizmalarının yokluğu nedeniyle ortaya çıkan birçok sonucu vardır. Bu gibi sonuçların sayısı oldukça fazladır: kapatılan sınırlar, susturulan azınlıklar, hasır altı edilen suçlar, el üstünde tutulan çoğunluk, dirliğini yitirmiş toplumlar, hiçe sayılan kanunlar, zorbalıklar, görmezden gelinen yolsuzluklar, cezalandırılan muhalefetler, kaçak insan ticareti, sineye çekilen kirlilik, fesat karıştırılan seçimler gibi daha birçok sorunun, en azından global yönetimin tarafsız ve insancıl mekanizmalarınca ele alınması gerekmektedir. Falun Gong'un, Burma halkının, Afganistan kadınlarının ve Kürtlerin engellenmiş istekleri aydınlık yöne doğru dümen sallamaktan kaçınan fragmegratif durumları kapsayan birçok örnekten daha göze çarpanları arasındadır.

Makul küresel yönetişimin önündeki tek engel, egemenlik olgusunun korumacı yaklaşımı değildir. Küresel ölçekte yönetişim, küresel ve yerel etkileşimlerin farklı kültürler arasında meydana gelmesi nedeniyle de zor bir kavram olarak nitelendirilebilir. Örneğin, ulusal hükümetler kendi çalışanlarının iyiliği ve ticaret üzerinde yetkileri olduğu için dış ticaretten kaynaklı iş kayıpları üzerine, çalışanlarının kaygılarına -zorunlu olarak azaltılması düşünülmez- göreli olarak kolaylıkla değinirken, fragmegratif dinamiklerin küresel ölçüsü, herhangi bir yönlendirme çabasının farklı çıkar ve amaçları olan çeşitli otoritelerce güdülmesi gerektiği sonucuyla tarafların aynı bölgede yer almadığı durumları da kapsayabilir. Aslında pek sık olmayan bir şekilde, küreselleştirici bir siyasi ve ekonomik bir uyaran, uyarıcının ortaya çıktığı mesele,

bölge ya da ülkeden uzaklaşmış bir yerelleştirici tepkiyi kışkırtabilir. Tersine protesto yürüyüşleri, hükümet darbeleri ya da ciddi ekonomik krizler gibi yerel sorunların uzak mekanlarda kapsamlı sonuçları vardır. Örneğin para birimi krizlerinin hızlı yaygınlaşması genellikle yönetilemez görünür, çünkü krizlerle başa çıkacak otorite bu meselede oldukça dağıtılmıştır ve eylemin çoğu mevcut hükümetlerin ulaşamayacağı siber-mekanda yer alır. Daha kesin ifade edersek, doğrudan ve dolambaçlı olmayan kadar taklitçi ve eşbiçimli genişleme süreçleri o kadar yayılmış ve güçlüdür ki bu krizlerin istenmeyen sonuçlarını engellemek ya da en aza indirmek için geliştirilen yönlendirme mekanizmaları en iyi koşullarda dengesiz bir zorlama olarak görünecektir.

[...]

Sonuçlar

[...] Yönetim sistemlerinin yaygınlaşması, otoritenin parçalanması ve küresel sahnenin yoğunluğu bütün küresel yönetişim sisteminin etkinliğini arttıracak mı yoksa azaltacak mı? Şüphesiz birçok boşluk ve etkisizlik olacakken, ortaya çıkan sistem dengesi, daha insancıl ve duyarlı bir yönetişim mi getirecek? [...]

Bir iyimser olarak, eğer birisi doğrudan varolanın ötesine bakmak istiyorsa, iyimser bir cevabın üç yönünü not etmeye eğilimliyim. İlk olarak sayıların güvenilir olduğuna dair vecize pek de doğruluk barındırmaz. Yani, küresel sahne OA'larla ve onların çeşitli yönlendirme mekanizmalarıyla daha kalabalık daha çoğulcu hale geldikçe bunlardan herhangi birisi ya da bunların herhangi bir koalisyonu, olayların gidişatına daha az hükmedecek, hepsi sırf niceliklerinin kendi etkilerini nasıl sınırladığına daha duyarlı olacaklardır. Başka bir ifadeyle, her yönetim/kural sistemi diğerleri tarafından çevrelenecek ve sonuçta işbirliğinin erdemlerinin artan farkındalığına ve zararlı fragmegrasyon en kötü etkilerinin kontrol altına alınması ihtiyacına katkıda bulunacaktır.

İkinci olarak dünyanın her köşesine genişçe yayılmakta olan küreselleşme süreçlerinin bilinci ve bu süreçler hakkında bir anlayış mevcuttur. 'Dönüşümlülük' (Giddens ve Pierson, 1998, ss. 115-17) olarak betimlenen ve benim 'küreselleşmenin küreselleşmesi' (Rosenau, 2000) dediğim şey sıra dışı bir oranda ivme kazanmaktadır. Akademinin fildişi kulelerinden hükümet salonlarına, şirketlerin konferans odalarından (DTÖ'nün etkisinin yoğun bir şekilde zihinleri meşgul ettiği) Çin'deki köylü evlerine, hayatın her alanından insanlar zaman ve uzaklık küçüldükçe birbirleriyle karşılıklı bağımlılıklarını takdir etmeye başladılar. Bazıları belki birçok kişi için, küreselleşmiş bir dünyaya gidiş pişmanlık duyulası olabilir, fakat çok az sayıda insan bir değişim zamanında yaşadığının farkında değildir ve bu nedenle fragmegrasyonun meydan okuması ile yüzleşme ve bunlarla buluşmanın yeni yollarına açık olmanın zorunluluğunun artarak anlaşılması muhtemeldir. [...]

Üçüncü olarak, ağların ortaya çıkması ve yatay iletişim akışı birçok insanı süre giden diyaloğun şu ya da bu bakış açısının içine getirmiştir. Bir dizi küresel uzlaşmanın ortaya çıkması için gerekli koşullar hiç bugünkü kadar olgunlaşmamıştı. Bireylerin becerileri ve destekledikleri örgütlerin yönelimleri, paylaşılan değerler etrafında bir araya gelmesine artarak yardımcı olmaktadırlar. Muhakkak Seattle savaşı ve küreselleşme savunucuları ve onu eleştirenler arasında sonraki tartışmalar - mükemmel fragmegrasyon örnekleri - rekabet eden iki oybirliği çevresinde bir kutuplaşmaya işaret eder. Fakat, bu çatışmanın şiddete döndüğü anlar dışında, birbirlerine karşı olan kamplar arasındaki rekabet, uzlaşma ve sentezlere yol açabilecek bir diyalog potansiyelini vurgular. Halihazırda, Dünya Bankası, Dünya Ekonomik Forumu, DTÖ ve IMF gibi kurumların dikkatlerinin kendilerine dönük eleştirilere yöneldiği ve bu kurumların zengin ve yoksul insanlar ve uluslar arasında büyüyen uçurumun ortaya koyduğu meydan okuma üzerine düşündüklerine dair işaretler mevcuttur.

Fakat bunların hiçbiri mutluluğun ileride uzandığını söylemek değildir. Kesinlikle uzanmıyor. Kesinlikle fragmegrasyon uzun bir zaman bizimle birlikte olacak ve kesinlikle birçok gerilim yoğunlaşacak. Fakat yeni, yatay otorite biçimlerini korumak için kolektif bir irade yok sayılmaz ve bu da önemsiz bir sonuç değil.

***Çeviren**: Ali Rıza Güngen*

Notlar

[1] Bazı analistlere göre devlet kavrayışları güçlü ve zayıf devletler düşünceleri arasında bir ileri bir geri salınan sarkaç benzeri bir şablon izlerler. Örneğin bkz, 'devletin neyi başarabileceği hakkındaki aşırı iyimserlik yerini aşırı kötümserliğe bıraktı' gözleminde bulunan Rodrik'i alıntılayan Evans (1997, s. 83)

[2] Çok merkezli dünyada etkili yönetişim örnekleri için bak. Cutler, Haufler ve Porter 1999.

Kaynaklar

Arquilla, John and Ronfeldt, David (1997) A new epoch -and spectrum- of conflict. In John Arquilla and David Ronfeldt (eds), *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*, Santa Monica: RAND.

Carlsson, Sverker and Stripple, J. (2000) Climate governance beyond the state- contributions from the insurance industry. Paper presented at the International Political Science Association, Quebec City, 1-5 Aug.

Cutler, A. Claire, Haufler, Virginia and Porter Tony (eds) (1999) *Private Authority in International Affairs*. Albany: State Univesity of New York Press.

Evans, Peter (1997) The eclipse of the state? Reflections on stateness in an era of globalization. *World Politics*, 50 (Oct.): 62 -87.

Giddens, Anthony and Pierson, Christopher (1998) *Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity*. Cambridge: Polity.

Krasner, Stephen A. (ed) (1983) *International Regimes*. Ithaca: Cornel University Pres.

Reinicke, Wolfgang H. (1999-2000) The other world wide web: global public policy Networks. *Foreign Policy* (Winter): 44-57.

Rosenau, James N. (1990) Turbulence in World Politics: *A Theory of Change and Continuty*. Princeton: Princeton University Press.

_____ (1997) Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World. Cambridge: Cambridge University Press.

_____ (2000) The globalization of globalization. Paper presented at the International Studies Association, Los Angeles, 16 Mar.

_____ (forthcoming) Distant Proximities: Dynamics beyond Globalization.

Scholte, Jan Aart (2000) *Globalization: A Critical Introduction*. London: Macmillan.

Vaeyrynen, Raimo (1999) Norms, compliance and enforcement in global governance. In Raimo Vaeyrynen (ed.), *Globalization and Global Governance*, Lanham: Rowham and Littlefield.

Zacher, Mark (1999) Uniting nations: global regimes and the United Nations systems. In Raimo Vaeyrynen (ed.), *Globalization and Global Governance,* Lanham: Rowman and Littlefield.

Kısım III

Küresel İletişim Çağında Ulusal Kültürün Kaderi

Kültürlerin hareketi, insanların hareketlerine bağlıdır. İnsanların ilk hareketleri, kültürlerini kendileri ile birlikte bölgelerin ve kıtaların ötesine taşımıştır. Bu doğrultuda, kültür küreselleşmesi uzun bir tarihe sahiptir. Büyük dünya dinleri, fikirlerin ve inançların nasıl da kıtaları aşıp toplumları dönüştürebildiklerini göstermiştir. Modernlik öncesi büyük imparatorlukların, doğrudan askeri ve siyasi denetim yokluğunda, yöneticilerin ortak kültürü sayesinde alanlarını ellerinde tutmaları da, bir o kadar önemlidir.

Fakat, küreselleşme taraftarları, katıksız ölçeği, yoğunluğu ve hızı olan bugünkü küresel iletişimin ayırıcı bir tarafı olduğunu iddia ediyorlar. Bu birçok etmene bağlanabilir. Birincisi, yirminci yüzyıl, eski teknoloji dönüşümlerinin yanı sıra, küresel altyapıların işlerliğini oluşturan iletişim ve ulaşımda teknolojik buluşlar dalgasına tanıklık etmiştir. Bunlar, dünyanın tüm bölgelerine yayılmaya başlayıp, iletişimin şekil ve menzilini arttırarak ulusal sınırları aşan kitlesel iletişim kanallarının önünü açtılar. İkincisi, bugünkü küresel iletişim kalıplarının ileti ve görünümleri önceki dönemlere oranla çok daha büyük, geniş ve hızlı hareket etmektedir. Kültürler, toplumlar ve ekonomiler, hem yerel hem uluslararası düzeyde bilgi çokluğu haline gelmektedir. Bu süreç yeni küresel iletişim sistemlerinin iş ve ticari amaçlı kullanıldığı gerçeğiyle pekişmektedir. Yerküre etrafındaki bilgi ve hız yoğunlukları arasında farklılıklar olsa da, kültürel anlamda dünyanın geri kalanından yalıtılarak yaşamak gittikçe daha zor hâle gelmektedir.

Bu tip önermelere karşı şüpheciler ulusal kültürlerin ölümcül bir düşüş yaşadığına dair çok az işaret olduğunu iddia ediyorlar. Kültürel küreselleşmenin kilidi sayılan failleri -Coca Cola, McDonald's, Microsoft vb.- alternatif siyasal kimlik ve meşruiyet merkezleri yaratma işinde değil de, kâr elde etme ve ticareti devam ettirme işinde olduklarını iddia ediyorlar. Dünya, kendi simgesel kaynaklarına yatırım yapan ve etki alanlarını genişletmeye çabalayan rakip kültürlerin alanı olmaya devam ediyor. Küresel-kültürel projelerin gelişmesi için çok az zemin vardır. Tıpkı toprağa bağlı devletin, küreselleşme yanlılarının iddia ettiğinden çok daha esnek olması gibi, ulusal kültürler de öyledir. Gerçekte, ulusal kültürlerin esnekliği, toprağa bağlı devletin uluslararası düzen şeklinin saptanmasında neden kilit rol oynamaya ısrarla devam ettiğinin önemli bir parçasıdır.

Bu bölümde, kültürel küreselleşme tartışmasının hatları ortaya konmakta ve açıklanmaktadır. Kevin Robins tarafından yazılan ilk makalede mal ve metaların, bilgi ve iletişim ürünleri ve hizmetlerinin sınırlar ötesinde artan devingenliğine giriş yapılmakta, bu olgunun karmaşıklığı ve çeşitli etkileri vurgulanmaktadır. Robins, kültürel küreselleşmenin, neden ve nasıl eşitsiz ve değişken süreçler kümesi içerdiğini göstermeye çalışırken, kimliğin geçmişteki mutlaklığı ve hiyerarşisini sorgulatmaktadır. Böyle bir dünyada, sınırların kültürel anlamı dönüşüme, kültürel süreklilikler kesintiye uğramaktadır. John Thompson bu süreçleri incelemeyi daha ileri götürerek, küreselleşmenin iletişim alanında ortaya çıkışının izlerini sürmüştür. Ne zaman başladı? Nasıl gelişti? Bu ve benzeri soruları cevaplamaya çabalarken, Thompson küresel iletişim şebekelerinin ortaya çıkışına dair sistematik bir araştırma sunmuştur. İletişimin küreselleşmesi sürecinin bazı yapısal nitelikleri üzerinde durduktan sonra, "medya ürünlerinin küresel yayılımı ve onun yerel karşılıkları arasındaki yaratıcı ara yüzey"i araştırmıştır. Thompson, iletişimin küreselleşmesi, simgesel takas doğasını değiştirse de, insanların hayat koşullarının kimi boyutlarını dönüştürse de, bunu sadece yerel ve ulusal kültürel hayat pahasına yapmadığını iddia ederek tartışmasını sonuçlandırmıştır. Medya iletilerinin önemi, can alıcı biçimde "alımlama bağlamına ve alımlayıcıların alımlama süreci uygularken taşıdıkları kaynaklara" dayanmaktadır. Fakat küresel medya ürünlerinin yerelleşmiş kullanımının da gerilim ve çatışma kaynağı olabileceğini vurgulamaktadır. Küresel medya ürünleri, insanların anlama ve yorumlama ufuklarını genişletebilirken, aynı zamanda yerel, ulusal ve küresel güçler arasında bir çatışmaya da yol açabilirler.

Bir sonraki bölümde Robert McChesney, küresel şirketlere ait medyanın bütünleşmesi ve iktisadi olarak fiyatların serbest bırakılmasının belirsiz sonuçları ve riskleri üzerinde yoğunlaşarak medya küreselleşmesine kısa ve öz genel bir bakış sunmaktadır. McChesney, medya mülkiyetinde kısıtlayıcı şartların kaldırılmasının; kârlı Avrupa ve Asya pazarlarında televizyonların özelleştirilmesinin ve yeni iletişim teknolojilerinin, ülkeler içinde ve ülkeler arasında nasıl güçlü dağıtım ve üretim ağları kurabilecek medya devlerinin ortaya çıkmasını tetiklediğinin ana hatlarını çıkarıyor. Küresel medya pazarı-

nın bir kaç çokuluslu şirket tarafından nasıl hakimiyet altına alındığını ve bunların ikinci nesil bölgesel ve ulusal şirket güç merkezleriyle nasıl bağlantılı olduklarını inceliyor. McChesney, küresel medya sisteminin, "temelde kelimenin iktisadi anlamıyla hiçbir şekilde rekabetçi olmadığına" ve "ticari iletişim modelinin" gittikçe artan bütünleşmesinin özerk kültürel oluşuma ciddi bir tehlike arz ettiğine inanıyor. Bu tip bir iletişim, eğlence kültürünün yaratılmasına ve demokratik siyaset için önemli olan kamusal hayatın gelişiminin aşınmasına eğilimlidir. Buna karşıt olarak McChesney, kaçınılmaz olmasa da "bu eğilimlere karşı geniş çaplı muhalefetin" artarak varolacağına dair bazı kanıtlar sunmaktadır.

Küreselleşmenin kültürel kimlik ve özelde ulusal kimlik kalıplarına yıkıcı zararlar verdiği sıklıkla iddia edilir. Fakat John Tomlinson, bu tartışmanın temelden hatalı olduğunu ve küreselleşmenin "kültürel kimlik yaratma ve zenginleştirmede en önemli güç" olduğunu öne sürüyor. Tomlinson küreselleşme yoğunlaşmasının, kimlik etrafında temellendirilmiş toplumsal hareketlerin çarpıcı biçimde artmasıyla çakıştığını -toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, din, etnik köken ve milliyet- ve biraz da küreselleşmenin içselleşmiş bazı süreçlerinin sonucu olarak anlaşılması gerektiğini iddia ediyor. Ne de olsa "[batı] modernitesinin kurumsal ve sosyal hayatı" küreselleşmeyle yayılmaktadır. Bu sonuncusu, modern hayatın kurumlarının özünü; ulus-devlet, kentleşme ve açıkça yerelde temellenen kimlik kalıpları da dahil olmak üzere uzam ve zamanın ötesinde dağıtıp yayıyor. Küreselleşme, gündelik hayatın rutinlerinde "kimliğin merkezi bir önemi olmayan" birçok yerinde "kimlik"i sorunsallaştırmıştır. Gevşek, rasgele ve zımnî bağlılık ile aidiyet biçimleri, kendi bilincinde "kimlik" kavramının genelde müsaade ettiğinden daha karmaşıktır. Küreselleşme, modernite kurumlarının yayılmasıyla düzenlenmiş ve kurumsallaşmış olan milliyet de dahil olmak üzere yer ve cemaate bağlı bazı imgelem biçimlerini öne çıkarmıştır. Böylece, "küreselleşme tüm kültürlere modernitenin kurumsal özelliklerini dağıttıkça", "kimlik"i daha önce varolmadığı -muhtemelen önceden daha kendine has, daha az gelişmiş, daha az toplumsal asayiş altında, aidiyetlerinin olduğu- yerlerde üretiyor. Sık sık söylendiği gibi küreselleşme, ulusal kimliğe meydan okuyan başka etkiler de yaratmaktadır. Yine de kaçınılmaz olarak, kültürel ve siyasal karışıklıkla başa çıkma ihtiyacı ile yüzleşmek zorunda kaldık ve kalmaya da devam etmekteyiz.

Küresel kültürün ortaya çıkmaya başladığını savunanlara karşı, en etkili meydan okuyan makalelerden biri Anthony Smith'e aittir. Smith, küresel kültür fikrinin kesin çizgilere sahip olmayıp sadece muğlak olmasının yanında, ulusal kültürlerin de bir yana atılmış olduğuna dair çok az kanıt olduğunu iddia etmektedir. Ulusal kültür, kolektif kültürel kimliğin temeli olmaya inatla devam ediyor. Süreklilik duygusu, ortak hafıza ve kader birliği açısından ulusal maneviyat ve değerler, ortak paylaşımlar ve diğerlerinden ayrı bir tarihe sahip olma, birçok toplulukta hâlâ önemli bir yer tutmaktadır. Smith'in ortaya koyduğu gibi, "anadil seferberliği; kültürlerin siyasileşmesi;

aydınların ve diğer sınıfların rolü ve kültür çatışmasının yoğunlaşması, ulusal kültürlerin, bırakın ırkların birbirlerine karışmasını, türdeşleşmenin bile işaretlerini göstermeyen dünyamızı neden somut kültürel bloklara böldüklerinin... birkaç nedenidir." İletişimde gerekleşen teknik ve dilbilimsel altyapı değişikliklerine rağmen, küresel kültürün herhangi biçimde ulusların dünyasının yerini alması pek muhtemel değildir.

Dünya halklarının, daha "kozmopolit" olduğuyla ilgili; yani uluslararası konu ve sorunlarla daha ilgili oldukları ve ulusal kimliğin küresel meselelere karşı elinde bir koz bulundurması gerektiği iddiasıyla zihinlerini daha az meşgul ettiklerine dair herhangi bir kanıt var mıdır? Küresel düzenin seçkin üyelerinin (bilirkişiler ve uzmanlar, uluslararası bürokratlar ve çokuluslu iş çevrelerindeki yöneticiler) ve etkinliklerini takip eden ve bu etkinliklere itiraz edenlerin (toplumsal hareketler, sendikacılar ve bazı siyasetçilerle aydınlar) yönelimlerinde daha küresel olmaları ve sınır-ötesi sorularla daha fazla meşgul olmaları için geçerli nedenleri vardır. Fakat Smith'in söylediği gibi genelde insanların kimliklerinin, etnik, dinsel ve ulusal cemaatlerde kök salmış olduğunu düşünmemek için bir neden var mıdır? Pippa Norris'e ait olan bölüm, bu konuları sistematik biçimde araştırmakta ve bazı önemli ve ilginç kanıtlara başvurmaktadır. Bir bütün olarak küresel düzene ve uluslararası kuruluşlara bağlılık duyanların diğerlerinden farklı özelliklere sahip bir azınlık olduklarını bulurken, kanıtların göz ardı edilmemesi gereken nesilsel bir farkı göz önüne serdiğini iddia ediyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğanların kendi siyasetlerini uluslararası olarak yorumlamaya, BM sistemini desteklemeye ve serbest ticaret ve göçmenlerin serbest dolaşımına destek vermeye daha meyillidirler. Norris, kamuoyunun yaşa dayalı grup çözümlemesinin uzun dönemde daha uluslararası bir yönde ilerlediğine işaret ettiğini gösteriyor. MTV, CNN ve internetle büyüyen ve başlangıçtan beri çevrenin bozulması gibi önemli küresel sorunlarla tanımlanan bir dünyada yaşayan genç nesiller, belirli bir küresel özdeşleştirme hissini dışa vurmaktadırlar. Fakat bu, güçlü bir eğilimi, çoğunluğun konumu olarak ortaya çıkıp çıkmadığının ucu açık bir soruyu ve kesinlikle ulusal, bölgesel ve küresel tartışmayı yaratan bir konudur.

***Çeviren**: Bülent Özçelik*

20
KÜRESELLEŞME KARŞILAŞMALARI

Kevin Robins

[...]

Küreselleşmenin konusu sınırlar ötesinde büyüyen hareketlilliktir; ticari mal ve eşyaların hareketliliği, bilgi ve iletişim ürün ve hizmetlerinin hareketliliği ve insanların hareketliliği. Kendi yaşadığınız şehirde ana cadde boyunca yürüdüğünüzde McDonald's ya da Benetton gibi küresel mağaza zincirleriyle karşılaşacaksınız. Sony, Procter and Gamble ya da Coca-Cola Şirketler Grubu'nun küresel ürünlerini satın alabilirsiniz. Yaşadığınız yerdeki süpermarketten, körili karışımları, hazır kızartmaları, pizzaları ve diğer "dünya yemekleri" ile birlikte dünyanın az çok her yerinden alabileceğiniz egzotik meyve ve sebzeleri alabilirsiniz. Dışarıda yemeğe çıkacak olursanız, önünüze bir dizi "etnik" mutfak sunan (İtalyan, Çin, Hint, Kore, Tayland vb.) restoranlar arasında seçim yapabilirsiniz. Cadde üstünde içki satan bir dükkâna gittiğinizde şarap (sadece Fransız ve İspanyol değil, artık günümüzde Güney Afrika, Şili, Avustralya ve hatta Kırım çeşitleri) ve bira (İtalyan, Amerikan, Hint, Brezilya, Japon hatta daha fazlası) pazarındaki küreselleşmenin fakında olmamanız imkânsız. Paltonuz Türkiye'de, müzik setiniz Japonya'da, arabanız Kore'de üretilmiş olabilir. Ve tabii bu çözümlemeyi bir adım daha geriye götürdüğümüzde göreceğiz ki bu metaların üretimindeki çeşitli girdiler de (hammadde, işgücü, içerik, finansman) bir dizi coğrafik kaynaktan geliyor.

Uydu ve kablo hizmetlerinin gelişmesi ve daha liberal medya düzenlemeleri yoluyla, televizyon pazarı ulusaldan daha ulus-ötesi bir ölçeğe doğru ilerliyor. 1991 Körfez Savaşı'nda da açıkça gördüğümüz gibi, CNN dünyanın her tarafından haberleri size "gerçek zamanlı" olarak ulaştırabiliyor. Disney Kanalı küresel izleyiciyi hedefliyor. "*Dünya MTV dünyası*", kendisi de küresel bir medya teşebbüsü olan *Newsweek*'in son sayılarından birinin kapak haberiydi. (24 Nisan 1995) Asıl manşet ise şuydu: "*Gece gündüz dünyanın dört bir yanında çokuluslu son moda New Age'le danset*". Yeni telekomünikasyon şebekeleri yoluyla -fakstan ya da e-mail'den gelen sesle bugün, "bir tuşla" küresel iletişimin bir parçası olabiliyoruz (bunun için ödenen ücret, tabii ki başka bir sorun). Ve eğer internete ya da w.w.w'e erişebiliyorsanız, o zaman küresel veritabanlarına ulaşabilir ve küresel bir kullanıcı grubunun bir üyesi haline gelebilirsiniz. Anında ve hep hazır ve nazır olan iletişim, Kanada'lı filozof Marshall McLuhan'ın 1960'lı yıllarda öne sürdüğü, dünyanın "küresel bir köy" olduğu düşüncesini güçlendiriyor.

Sadece maddî ürün ve mallar ile bilgi ürün ve mallarının değil, insan akışının da bir araya toplanması söz konusudur. Uluslararası iş çevrelerinin seçkin üyeleri, kendilerini sık-uçan kozmopolit topluluk biçiminde adlandırıp, rutin ve düzenli olarak uluslararası yolculuklar yapmaktadırlar. Dolaşım ve

hareketliliklerini ihtiyaçtan ya da çaresizlikten hızlandırmak zorunda kalan, ucuz bir tren ya da uçaktan yararlanarak dünyanın zengin merkezlerinde çalışmaya çabalayan ve oralarda kendilerini sürgündeki azınlık toplulukları olarak kuran göçmenlerin sayısı ise çok daha fazladır. Boş zaman uğraşıları tıpkı çalışma uğraşıları gibi gittikçe hızlanan akımlarla ilişkilendiriliyor. Eğer turistik bir yerde yaşıyorsanız, Avrupa'dan ya da Birleşik Devletler'den, giderek Japonya ve Uzak Doğu'dan ve bugün artık Doğu Avrupa ve Rusya'dan gelen ziyaretçilere alışık olacaksınızdır. Ve şüphesiz ki sadece Güney Fransa ya da Costa Brava'ya değil, artık Florida Disneyland'a, Goa'ya ya da Karayipler'e yapılacak bir tatil seyahatinin görece kolaylığının farkında olacaksınızdır. [...] Ortaya çıkan küresel düzende hareketlilik sıradanlaşmıştır. Fakat dünyayı hareket etmek zorunda kalmadan da görmek mümkün. Çünkü bugün "dünya" biz neredeysek oraya gelebilmekte. Simon Wenchester'ın Martin Parr'ın Small World adlı fotoğraf albümünün girişinde söylediği gibi:

Yabancı ülke-temalı eğlence parklarının... imâlinden tamamen yeni bir sanayi doğdu; dünya, önce Amerikalılar tarafından (hem dış dünya hem de uzay Disneyland'ın daha egzotik köşelerine tıkıştırılarak) ve sonra güzel sanatlar hissi geliştiren, Tokyo'nun dışına Cotswolds'daki herhangi bir yerden daha fazla saz damlarla kaplı, bira içinde yüzen bir İngiliz köyü kuran Japonlar tarafından kapınızın önüne getiriliyor. Yakında Avrupalılar da, küçük Çin Seddi ve ufak Tac Mahal'liyle Cherbourg'da birleşecek eğlenceli gezi otobüsleri için elverişli alanlarda inşa edilecek uluslararası park'lar kuracaklardır. (Parr;1995)

[...]

Hareketlilik, beraberinde yüz yüzeliği de getiriyor. Bu, birçok açıdan tetikleyici ve üretken olabilmektedir. Küresel karşılaşmalar ve etkileşimler, yeni yaratıcı kültürel biçimler ve repertuarlar üretiyor. Müzikal kültür buna mükemmel bir örnektir: Salma ve Sabine, Hindu dilinde Abba şarkıları söyleyen Pakistanlı iki kız kardeş; Rasta-Cymru, Galce konuşan bir reggea grubu; El Vez, kendine özgü bir tavrı olan Latin Elvis taklitçisi; Cartel, ABD Batı yakası rapine ve tarzına uygun müzik yapan Türk-Alman bir grup. Antropolog Jan Nederveen Pieterse bu türlü müzikal ve diğer kültürel karışımların önemini yansıtıyor:

Amsterdam'da Tai-box yapan Faslı kızlar, Londra'da Asya rap'i, İrlanda bagel'i, Çin tako'su, Birleşik Devletler'de Mardi Gras'ı kutlayan Kızılderilileri ya da Isadora Ducan tarzında dans eden Yunan toga'sı giymiş Meksikalı kızlar gibi olgularla nasıl bir uzlaşı içindeyiz? Peter Brook'un Mahabharata'yı yönetmesini, ya da Ariane Mnouchkine'in Théatre du Soleil'de Fransız izleyiciler için Japon Kabuki tarzında Sheakespeare oyunu sergilemesini nasıl yorumluyoruz? (Nederveen Pieterse; 1995:53)

Nederveen Pieterse bu olguları "üçüncü kültürler"in ortaya çıkışı, "küresel kültürün melezleşmesi" ve "kıtalararası kültürel köprü" olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açısından küreselleşme, yaratıcı ve birleştirici bir melezleştirme süreci olarak anlaşılmaktadır.

Bu tabii ki küreselleşmenin mantığının yalnızca bir boyutudur. Kültürlerin birbirleriyle karşılaşması gerilim ve sürtüşme de yaratabilir. Küreselleşme süreci aynı derecede bir yüzleşme ve çarpışma ile eşleştirilebilir. Günümüzde, küresel değişimden kaynaklanan bazı gerginlikleri, Batı ve İslam dünyaları arasındaki zorlu ilişkilerde görebiliyoruz. Bu, Fransızlar ve Cezayirli göçmenler arasındaki ihtilafta ya da Almanlar ve onların Türk "misafir işçi"leri arasındaki bölünmelerde önümüze çıkıyor. Avrupa'nın en büyük camisinin Roma'da, Hıristiyanlığın tarihsel merkezinde inşa edilmesinin bazı sorunlu yansımaları oldu. Britanya'da, "Rüşdü sorunu" kültürler arası anlayışın zorluğunu açığa çıkardı. İran hükümeti İran toplumunun "Batı tarafından zehirlenmesi"ni önleyebilmek için Amerikan uydu yayınını kesmeye çabaladı (birçok İranlı fiilen Sahil Güvenlik, Beavis ve Butthead gibi Batı programlarını izleyebilmek için çanak anten edinmeye çalışsa da). Ağustos 1995'te, Paris'in güneyindeki Courcouronnes'un sosyalist belediye başkanı, Kuzey Afrika programlarının izlenmesini önlemek için çanak antenleri yasakladı. *"Entegrasyon"* diyordu *"Fransa'yı bir Mağrip toplumuna dönüştürmek demek değildir."* (Observer, 17 Eylül 1995)

Fakat Batı dünyasının kendi içinde de kültürel yüzleşmeler yaşanmaktadır. Bu, Avrupa'da Amerikanın kültürel ihracatına karşı hissedilen kararsızlıkta ve endişede belirginleşmektedir: 1995'te GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)'ın Uruguay Toplantısı'nda, Fransa'nın ABD filmleri ve televizyon ürünleri üzerindeki kısıtlayıcı kotaları koruma talebinde çıkan uyuşmazlık müzakereleri neredeyse bitirme noktasına getirmiştir. Disney Kanalı Britanya'ya geldiğinde *"Hepimiz şimdi Amerikalı mıyız?"* diye soruyordu Andrew Billen (Observer, 17 Eylül 1995). Bazı çevrelerde "Amerikanlaşmanın", -Hollywood'dan Cola'ya ve McDonald's'a- Avrupa'nın kültürel hayatının bütünselliğini tehdit ettiği hissi açıktır (bkz. Tomlinson 1997). Kültürel karşılaşmaya karşı bu savunmacı ve korumacı tepkileri göz önünde tuttuğumuzda kültürel melezleşmeyi kutlamaktan çok uzakta olduğumuzu görüyoruz.

Küreselleşmenin Karmaşıklıkları

Küreselleşmenin ve küresel karşılaşmanın yeni bir ekonomik ve kültürel gelişme mantığı oluşturduğunu tartıştıktan sonra, şimdi basit bir iddia olma riskini önlemek için iki niteleme yapmak istiyorum. [...]

Nitelemedeki ilk nokta, küreselleşmenin, önceli olan her şeyin yerine geçmediği ve onları yerinden etmediği olacaktır. Toplumsal yeniliği fark etmekle beraber, toplumsal ve kültürel hayattaki süreklilikleri de göz önünde bulundurmalıyız. Küreselleşme, yeni küresel öğelerin, var olan ve yerleşik, yerel ya da ulusal kültürel biçimlerle yan yana bulunmasıyla, kültürel olguların birikimi olarak görülebilir. [...]

[İkinci olarak], Küreselleşmenin karmaşıklıkları ve çeşitliliğini vurgulamak istiyorum ki bu onun özellikle ideal tip sınıflandırmalarına uysalca uymasını

engellemektedir. Bu küresel değişim süreçleri çok çeşitli olmakla kalmayıp onunla karşılaşan herkes tarafından farklı deneyimlenmektedir.

[...]

Küreselleşme güçleriyle olan karşılaşmaların bazıları, aşağı yukarı hafif gerçekleşmektedir. Coğrafyacı Doreen Massey bu eşitsizliği, insan devingenliği ve hareketiyle ilişkili olarak açıklıyor [...] Yelpazenin bir ucunda olup bitenin "en önde" takipçileri: "jet sosyete, fax ve e-postaları gönderen ve alanlar, uluslararası konferans çağrıları alanlar, filmleri dağıtanlar, haberleri denetim altında tutanlar, yatırımları ve uluslararası nakit para alışverişini yapanlar" öbür ucundaysa denetim dışı olanlar olduğunu söylüyor:

El Salvador'dan ya da Guetamala'dan gelen göçmenler, Meksika'da, Michoacán'dan gelen ve büyük ihtimalle yeni bir hayat için bir şans yakalamak için hayatını tehlikeye atıp ABD sınırını koşarak geçme amacıyla Tijuana'da toplanan, belgelenmemiş göçmen işçiler. Burada hareketin ya da daha doğrusu kültürlerin kafa karıştırıcı çokluğunun deneyimlenmesi oldukça farklı. Yalnızca Heathrow'daki bir sorgu odasına girebilmek için Hindistan'dan, Pakistan'dan, Bangladeş'ten ve Karayipler'de dünyanın yarısı kadar yolu katederek gelenler var. (Massey; 1993:61-62)

"Bazıları akımları ve hareketleri başlatıyor" diye gözlemliyor Massey, "diğerleri başlatmıyor; bazıları diğerlerine nazaran daha fazla alıcı uçta oluyor; bazılarıysa açıkça onlar tarafından hapsedilmiş" (1993:61). Küreselleşme eşitsiz ve değişken bir süreç.

[...]

Farklılıklar Dünyası

[...] Küreselleşmenin kültür ve kimlikle ilişkili olan bazı geniş boyutlarına bakmak [...] istiyorum. Dünya pazarlarının yaratılmasıyla, uluslararası iletişim ve medya akımlarıyla ve de uluslararası seyahatle ilişkilendirilen küresel değişimin, hayatlarımız ve içinde yaşadığımız değişen dünyayı anlamlandırma biçimimiz üzerinde derin etkileri vardır. Bazıları için, paylaşılan ya da ortak kültürel münasebetin dünya çapında zenginleşmesi kozmopolit idealleri uyandırmaktadır. Sınırların ötesinde küresel karşılaşmaların yeni üretken kültürel birleşme ve melezlik türleri yaratacağına dair bir anlayış mevcut. Fakat bazıları kozmopolit kompleksleri tahayyül ederken ve onlardan keyif alırken, diğerleri onları idrak ediyor ve genelde kültürel türdeşleşme ve kültürlerin kendine özgülüklerinin aşınması olarak gördükleri şeye itiraz ediyorlar. Küreselleşme aynı zamanda bazı kültür ve kimliklerin yeniden geçerli kılınmasıyla da bağlantılıdır. O halde küreselleşme, dünyayı kavrayışımızı, keskin zıtlıklar oluşturan biçimlerde dönüştürmektedir. Yeni yönelimleri ve yönelimsizlik biçimlerini harekete geçirmekte, hem yersiz hem yerleşmiş kimlik biçimlerinin yeni deneyimlerini arttırmaktadır.

Kimliğin geçmişteki mutlaklığı ve hiyerarşileri, çözülen sınırların ve kesintiye uğrayan sürekliliklerin dünyasında yeniden sorgulanmaktadır. Böylece,

bugün artık Asya ve Afrika kültürlerinin kapsayıcısı olan bir ülkede, Britanyalı olmanın anlamı bir zamanlar olmuş olabileceği güvene ve emniyete bir daha sahip olabilecek midir? Ve sadece eski sömürgelerinden gelen kültürlerle değil, ayrıca Amerikan ve Japon kültürleriyle de renklenen bir kıtada Avrupalı olmak ne anlama gelmekte? Kimlik sınıflandırmasının kendisi başlı başına bir sorun değil midir? Küresel zamanlarda kendi içinde tutarlı ve birleşik bir kimlik anlayışını muhafaza etmek mümkün müdür? Kimliğin sürekliliği ve tarihselliğine, küresel kültürel yüzleşmelerin dolaysızlığı ve yoğunluğu meydan okuyor. Tabiî ki bu gelişmelerin tamamen öncelsiz olduğuna inanmamalıyız, [...] kültürlerin birçoğunun küresel işgâl deneyimi var [...]. Yine de yirminci yüzyıl sonunda neyin öncelsiz olduğunu dikkate almalıyız: küresel bütünleşmenin ölçeği, kapsamı ve etraflı doğası. Bu yüzyıl sonundaki küresel karşılaşmanın kendine özgü karmaşıklığının [...] farkında olmalıyız.

Küresel kültürel değişimin farklı kültürler arasındaki sınırları ve bölünmeleri yok etmeye çabalaması, onun güçlü bir boyutu olmuştur. Bu boyut, küresel şirket çıkarları tarafından [...] medya, reklamcılık gibi yaratıcı alanlarda çalışan simge çözümleyici sınıfın üyeleri için özellikle uygun olan bir ideal olarak [...] etkin biçimde öne çıkarıldı. Bunu *"McDonaldizasyon"* ya da *"Coca-colonizasyon"*la eş tutulan küresel kültür ve felsefe açısından ele alabiliriz. Fakat bunun için özellikle iyi bir örnek -amaçlarını açıkça dışa vurduğu ve amaçlarının çok iyi bilincinde olduğu için- Benetton reklamlarıdır. "United Colors of Benetton" sloganıyla şirket etkin biçimde, küresel tüketim vatandaşlığı ile ilişkilendirilen "küresel köy" fikrini öne -çıkarmıştır. Burada savunulan, kendine mahsus eski bağlılıklara üstün gelen yeni "evrensel" bir kimliğin idealidir. Fakat bu üstünlük, eskilerin çözülmesi yerine onların dâhil edilmesiyle gerçekleşmektedir. Michael Shapiro bunu "küreselleştiren, evrensel bir dürtü" olarak tarif etmektedir:

[Oliviero] Toscanini (kampanyaların sanatsal yaratıcısı), The United Colors of Benetton, sloganını ürettiğinden beri Benetton şirketi milliyetleri, etnik kökenleri, dinleri ve hatta kabile bağlarını kapsayan bir simgesellikle medyatik manzarayı tahakküm altına alma arzusunu açıkça ortaya koydu. Jeopolitik sınırlar dünyasında, Benetton'ın yatırımlarıyla aşılan sınırlar medya tarafından taşınan küresel simgeselliğin üretimine bir engel teşkil etmiyor. (Shapiro; 1994: 442)

Bu küresel şirket felsefesi Benetton'ın küresel tehdit ve felaketlerle ilgili en son kampanyasında daha da katıksız hâle gelmiştir:

Bu durumda, yorumlayıcı iş, etnik-milliyetçilerin şiddet dolu çatışmalarını anlamlandırmaya çalışan ve gözleyen kişiyi küresel topluluğa yerleştiriyor. Bu küresel kendini kimliklendirme, tam da Benetton'ın elde etmeye uğraştığı farklılığı yok etme duruşudur. Küresel tehditlerin ve felaketlerin etnik kökeni, milliyetleri ve aşiretleri aşan yorumlayıcı tefekkürü, Benetton'ın, ürünlerini, kültürel engelleri aşan evrensellikte konumlandırmasını onaylıyor. (1994: 448)

Benetton örneğinin açıkça gösterdiği şey, yeni küresel bir evrenselliği yerleştirmek için kültürel farklılığı hem kendi içine dahil eden hem de onu yok eden küresel reklam kaynaklarının bolluğudur.

Kültürel karşılaşma ve etkileşimi öne çıkarması da kültürel küreselleşmenin dikkate almamız gereken ikinci bir boyutudur. Burada, az önce baktığımız birinci boyutla güçlü bir tezat oluşturarak, kültürel öğelerin etkin yorumlanmasıyla, birleşme ve karışmalarıyla ilgileniyoruz. Akbar Ahmed'in açıkça gösterdiği gibi, bu süreçler hem iletişim hem de insan akımlarının bir sonucudur:

Görünümlerin birbirleriyle karışmaları, kültürlerin birbirlerine kenetlenmeleri, farklı insanların birbirleriyle yan yana bulunması, bilginin ulaşılabilirliği, kısmen nüfusların daha önce hiç olmadığı kadar devingen olmalarıyla açıklanıyor. Sıkı göç denetimlerine rağmen hareketlilik devam ediyor. Dubai'de Filipinli hizmetçiler, Bradford'da Pakistanlı işçiler, Hollywood stüdyolarını satın alan Japonlar, Vancouver'da aslî mülk edinen Hong Kong kökenli Çinli girişimciler bunu kanıtlıyorlar. İnsanlığın içine girdiği girdap, fikirleri, kültürleri ve değerleri tarihte daha önce hiç olmadığı kadar birbirine katıp karıştırıyor. (Ahmed; 1992: 26)

Kültürler, farklı kültürlerden kendilerine dahil ettikleri şeylerle dönüşürler. Salman Rüşdü'nün (1991:394) "insan, kültür, fikir, siyaset, film ve şarkıların yeni ve beklenmedik biçimde birleşmelerinden ortaya çıkan dönüşüm"ü hakkında ünlü yazıları vardır; "*Mélange*, türlü" diyor "biraz ondan biraz bundan; işte bu yeniliğin dünyaya giriş şeklidir". Melezleştirme süreci, bugün özelikle popüler kültürün içindeki gelişmelerde görünürlük kazanmaktadır. Toplumbilimci Les Back (1994:14), şarkıcı/şarkı yazarı Apache Indian'ın bhangramuffin müziğini "yeni ve canlı bir kültür üreterek, Karayipler, Kuzey Amerika ve Hindistan dilleri ve ritimlerinin karışımının buluşma yeri" olarak tanımlıyor. Back'in gözlemlerine göre, "Apache Indian gibi sanatçılar, aynı anda hem yerel hem de küresel olan kültürel tarzlarını ifâde ediyorlar ve tanımlıyorlar". "Müzik kendini birleştirici bütünleyicilikte belli ediyor; raga artı bhangra artı İngiltere artı Hindistan artı Kingston artı Birmingham" (s.15). Mekânlar da melez terimiyle nitelenebilir: Karşılaşma yerleri, buluşma yerleri, kültürel öğelerin yeni kültürel bileşiklere dönüştükleri eritme kapları. Dorren Massey (1993:66), dışa dönük hale getirilmiş, daha geniş dış dünyayla olan bağlarına ilişkin bir bilinci içeren, küresel olanı ve yerel olanı olumlu biçimde bütünleştiren bir mekan hissinin tanınmasından bahsediyor. "Küresel bir yer hissi" küresel dinamiklere açık olmayı ve ayrıca kültürel farklılığın ve bunun içindeki kültürel karşılaşma olanaklarının kabul edilmesini içerir.

Kültürel küreselleşmenin vurgulamak istediğim üçüncü boyutu, küresel bütünleşmeyle ilişkilendirilen çalkantılı değişimlerin açık bir reddini ya da onlardan vazgeçmeyi içeren gelişmelerle ilgilidir. Bu gelişmeler, geleneksel ve daha kökten sadakat biçimleri olarak görülen şeylere bir dönüşte, ya da geri dönüşte kendilerini ifade ediyorlar. Yakın dönemde, milli, bölgesel, etnik ve toprağa ilişkin bağlılıkların yeniden dirilmelerinin giderek daha fazla

farkına varmaktayız. Doğu Avrupa'da, özellikle eski Yugoslavya'da, yenimilliyetçiliğin en militan biçimiyle yükselişine tanıklık ettik; fakat bu aynı zamanda Bask, Breton ve İskoç kimliklerinin iddialarıyla Batı Avrupa'nın da bir özelliği haline gelmiştir. Bu tip bölgesel ya da milliyetçi yeniden hak iddialarını, kabilesel sadakâte geri dönme ya da gerileme olarak tanımlamak gazetecilikte basmakalıp hâle geldi. Bu sadakât ve bağlılıklar, küreselleşmenin dokusuna aykırı gibi duruyor; küresel dönüşümün yarattığı çalkantı ve karışıklıktan bir kaçış, denge ve düzen için olan arzu ve ihtiyacı açıkça beyân eder gibi görünmektedir. Tabiî bu köklerle direniş kuramında büyük bir doğruluk payı vardır. Fakat aynı zamanda bunun bizatihi kendisini, küreselleşme sürecinin bir ifadesi olarak görebiliriz -Anthony Smith (1991:143) "milliyetçiliğin küreselleşmesi" üzerine yazıyor. "Yeniden dirilen uluslar, yeni küresel alanda kendilerini konumlandırmaya çabalıyorlar."

Küreselleşeme süreciyle aynı şekilde çelişkili bir ilişkiyi, yeniden dirilen dinsel kültürler ve kimliklerde de görebiliriz. Hinduizm, Musevilik ve Hıristiyanlıkta köktenciliğe bir dönüş yaşanırken, küresel zamanlara bir direniş olarak göze çarpan İslamcı köktenciliktir. Bazı İslam ülkelerinin uydu televizyonunu yasaklamak için yaptıkları girişimler, küresel bilgi ve iletişim akışına direnişi simgeleştirir gibi görüldü [...]. Bir *Guardian* başlığı (5 Ağustos 1995) bunu mükemmel biçimde ifade ediyor: *"Uydu televizyonu dünyayı küçültürken, Tahran'dan Bollywood'a gelenekçiler, göklerin savaşında çanaklarını kuşandılar."* Bir düzeyde, bu gerçekten de küresel modernitenin yıkıcılığına karşı savunmacı ve korumacı bir cevabı temsil etmektedir. Kendisi de Müslüman olan Akbar Ahmed'in "Postmodernism and Islam" kitabında açıkça gösterdiği gibi, bu tip hareketleri geleneksel kültürlerin mücadelesi ve özellikle de İslam'ın Batı küreselleşmesiyle uzlaşması bağlamında görmeliyiz.

Batı, hâkim küresel medeniyetle, sınırlarını dünyayı kuşatmak için genişletmeye devam edecek; geleneksel medeniyetler bazı yerlerde direnecekler, diğerleriyse değişime ayak uyduracaklardır. Çoğunun arasından sadece biri; İslam yolundan şaşmayacak. Bu yüzden İslam, Batı'yla ihtilaf yönünde kışkırtılmış gibi görünüyor. (Ahmed; 1992:264)

Fakat bunu sadece kendini küresel kültüre kapama ve küresel kültürden geri çekme olarak görmemeliyiz. Küresel kültürün içinde bir alan yaratma arzusunun da farkında olmalıyız. Ahmed'e göre bir çok Müslüman için amaç; "kimlikleri yok edilmeden küresel medeniyete katılabilmek"(a.g.e). Peter Beyer'in (1994) ileri sürdüğü gibi, "dinin yeniden canlanması belirli bir grup kimliği savunusunun bir yoludur ki bu aslında küresel sistemde güç ve etki için mücadelede asıl yöntemdir" (s. 4); "merkezi baskı, İslam'ı ve Müslümanları dünya sisteminde daha belirleyici hale getirmek, yoksa küreselleşmeyi tersine çevirmek değil. Niyet, küresel gerçekliği şekillendirmek, inkâr etmek değil" (s. 3). Burada sorun, küresel medeniyeti, Batı'nın simge çözümleyicileri tarafından inceden inceye işlenilenden daha farklı bir zemine oturtmaktır.

Tüm bunlarda göz önüne sermeye çalıştığım şey, küresel modernite'nin kültürel deneyimindeki çeşitlilik ve farklılık etkeni: yeni evrensel kültür biçimleri, yeni tikellik biçimleri, yeni melez gelişmeler, tüm bunlar önemlerini yeni küresel bağlamlarından kazanıyorlar. Küreselleşmeyi homojenleşme olarak düşünmemeliyiz, o zaman genelde çoğu insan tarafından inanılan ve korkulan şekliyle aynı doğrultuda oluruz.

Fakat onu sadece çeşit ve farklılık olarak da görmemeliyiz ki bu da, bir çok eleştirel ruhun çekimine karşı koyamadığı diğer bir kutuptur. Küreselleşme gerçekte, kültürel kaynaşma ve kültürel farklılık arasındaki ilişkiyi düşünmek için yeni bir zemin meydana getiriyor.

[...]

Küreselleşme süreci, iktisadî ve kültürel dinamiklerin yüzleşme, çekişme ve müzakereyi içinde barındıracak biçimde karmaşık şekillerde birbirlerini etkilemeleri olarak görülmelidir. Küresel geleceğin bohçasında bizi şaşırtacak sürprizler mutlaka ki vardır.

***Çeviren**: Bülent Özçelik*

Kaynaklar

Ahmed, A (1992) *Postmodernism and Islam*. Londra: Routledge

Back, L. (1994) The sounds of the city. *Anthroplogy in Action* 1(1):11-16

Beyer, P. (1994) *Religion and Globalization*. Londra: Sage

Massey, D. (1993) Power-geometry and a progressive sense of place. In J. Bird et al(der.), *Mapping the Future: Local Cultures, Global Change*, Londra: Routledge

Nederveen Pieterse, J. (1995) Globalization as hybridization. In M. Featherstone, S. Lash ve R. Robertson (derleyenler) *Global Modernities*, Londra: Sage

Parr, M. (1995) *Small World*. Stockport: Dewi Lewis

Rushdie, S. (1991) *Imaginary Homelands*. Londra: Granta/Penguin

Shapiro, M. (1994) Images of planetary danger: Luciano Benetton's ecumenical fantasy. *Alternatives* 19(4): 433-454.

Smith A. D. (1991) *National Identity*. Harmondsworth: Penguin.

Tomlinson, J. (1997) Internationalization, globalization and media imperialism. K. Thompson(der.) *Media and Cultural Regulation*'da, Londra: Sage/The Open University.

21
İLETİŞİMİN KÜRESELLEŞMESİ

John B. Thompson

Modern dünyada iletişimin dikkati çeken özelliklerinden biri, artarak küresel boyutta gerçekleşiyor olmasıdır. İletiler uzun mesafelere çok daha kolay iletiliyor, böylece bireyler uzak kaynaklardaki bilgi ve iletişime ulaşabiliyorlar. Üstelik elektronik medyayla beraber yer ve zaman arasındaki bağıntının kopmasıyla uzamsal olarak ulaşılamayan kaynaklardan çıkan iletilere anında ya da sanal olarak ulaşılabiliyor. Hızla artan şebekelerin gölgesinde uzaklık yok olmaya yüz tuttu. Günlük hayatlarının gerçekliği içinde bireyler dünyanın farklı köşelerinde bulunuyor olsalar da birbirleriyle etkileşime geçebiliyor ya da dolaylı yarı-etkileşim çerçevesinde hareket edebiliyorlar.

Medya'nın gelişimiyle ortaya çıkan zaman ve mekânın yeniden düzenlenmesi, aslında modern dünyayı değiştirmiş ve hala da değiştirmekte olan oldukça geniş süreçler kümesinin bir parçasıdır. Bu süreçler bugün genellikle "küreselleşme" olarak adlandırılıyor. Terim kesin bir anlama sahip değil ve literatürde birbirinden farklılaşan şekillerde kullanılıyor.[1] En genel anlamıyla bu terim dünyanın farklı yerlerinin artan bir şekilde birbirlerine bağlı olmalarını, etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın kompleks biçimlerine yol açan bir süreci karşılıyor. Bu şekilde tanımlandığında "küreselleşme" "uluslararasılaşma" ve "ulus-ötesileşme" gibi ilişkili terimlerden ayırt edilemez görünüyor ve bu terimler literatürde çoğunlukla birbirinin yerini tutacak şekilde kullanılıyor. Bu kavramlar her ne kadar birbirleriyle yakın ilişkide olan olguları karşılasa da, benim burada anladığım anlamıyla "küreselleşme" süreci faaliyetlerin belirli ulus-devletlerin sınırlarının ötesine geçmelerinden çok daha fazlasını kapsıyor. Küreselleşme ancak; (a) faaliyetlerin küresel ya da küresele yakın (örneğin sadece bölgesel olmanın ötesinde) bir alanında gerçekleşiyor olması; (b) faaliyetlerin küresel ölçekte düzenleniyor, tasarlanıyor ya da eşgüdümleşiyor olması; (c) faaliyetlerin belirli bir ölçüde karşılıklılık ve karşılıklı bağımlılığı içermesi; öyle ki dünyanın farklı yerlerinde konuşlandırılmış faaliyetlerin birbirlerini şekillendirmeleri koşullarında ortaya çıkar. Bu anlamda küreselleşmeden bahsetmek ancak farklı bölge ve yerellerin gittikçe artan karşılıklı bağlılıkları, sistematik ve bir dereceye kadar karşılıklı olduğunda ve karşılıklı bağlılığın ölçeği verimli bir şekilde küresel olduğunda mümkündür.

[...]

İktisadi faaliyetlerin düzenlenmesi ve iktisadi iktidarın yoğunlaşması, şüphe yok ki küreselleşme sürecinde can alıcı bir rol oynadı. Fakat iktidarın tüm şekilleri -iktisadi, siyasi, baskıcı ve sembolik- bu sürece hem katkıda bulunmuş hem de bu süreçten yararlanmıştır. Eğer küreselleşme sürecinin izleri takip edilerek ortaya çıkışına ulaşılmaya çalışılırsa, iktidarın bu farklı şekille-

rinin birbirleriyle karmaşık şekillerde üst üste bindikleri, bazen birbirlerini güçlendirip bazen birbirleriyle çatıştıkları, iktidar şekillerinin değişen bir etkileşim yarattıkları görülecektir. Bu bölümde sembolik iktidarın toplumsal düzenlemesi ve bunun küreselleşme sürecine katkıları ve bu süreç tarafından hangi biçimlerde dönüştürüldüğü üzerinde yoğunlaşacağım. Bu ise muhakkak ki iktisadi, siyasi ve baskıcı iktidarın tartışmasını içinde barındıracaktır.

Küresel İletişim Şebekelerinin Ortaya Çıkışı

İletileri geniş mekânsal ayrılıklar arasında iletme pratiği yeni değildir. [...] Posta iletişiminin incelikli örnekleri Roma İmparatorluğu'nda siyasal otoriteler tarafından, Ortaçağ Avrupa'sında ise siyasi, dini seçkinler ve ticaret seçkinleri tarafından kullanılıyordu. On beşinci yüzyılın sonlarında matbaanın gelişmesiyle birlikte kitaplar, risaleler ve diğer basılmış materyaller üretildikleri yerlerin çok ötesinde dağıtılıyor, sıklıkla yeni ortaya çıkan ulus-devletlerin sınırlarını aşıyordu. Üstelik Avrupa güçleri dünyanın diğer bölgeleriyle ticaret ilişkileri geliştirdikçe, Avrupa ile Avrupa'nın sömürgeci genişleme alanlarının içine artarak çekilmekte olan dünyanın diğer bölgeleri arasında iletişim kanalları kurulmuştu.

Fakat iletişim şebekelerinin küresel ölçekte sistematik düzenlenişi ancak on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşti. Bu yüzden iletişimin küreselleşmesi on dokuzuncu yüzyılda işlerlik kazandı. Bu kısmen iletişimin fiziksel ulaştırmadan ayrılmasını sağlayan yeni teknolojiler sayesinde olmuştur. Fakat bu ayrıca iktisadi, siyasi ve askeri kaygılarla da doğrudan ilintiliydi. İletişimin küreselleşmesinin başlangıcını, on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarındaki üç kilit gelişmeye bakarak incelemeliyim: 1- Avrupa'nın sömürgeci güçleri tarafından su altı kablo sistemlerinin geliştirilmesi 2- Uluslararası haber ajanslarının ortaya çıkışı ve dünyayı kendilerine mahsus çalışma alanlarına bölmeleri 3- Elektro manyetik tayfların tahsisiyle ilgilenen uluslararası kuruluşların oluşturulması.

1- Telgraf elektriğin iletişim imkânlarını başarılı bir şekilde kullanan ilk iletişim aracıydı. Telgrafın ilk biçimi üzerine deneyler on sekizinci yüzyıl sonlarıyla on dokuzuncu yüzyıl başlarında yapıldı, fakat ilk elektromanyetik telgraflar 1830'larda geliştirildi. 1831'de New York Labany'den Joseph Henry bir millik bir devre boyunca sinyaller göndermeyi başardı, 1837'ye gelindiğinde İngiltere'de Cooke ve Wheatsone, Birleşik Devletler'de Morse tarafından kullanılabilir sistemler geliştirilmişti. Cooke ve Wheatstone tarafından tasarlanan ve görsel olarak okunabilir iğneler kullanılan sistem, ilk olarak Haziran 1839'da Paddington ve Batı Drayton arasındaki demiryoluna yerleştirilmişti. Fakat iletilerin iletilmesi için nokta-tire şifresi kullanan Morse'un sistemi sonunda en başarılı sistem olduğunu ispatladı. 1843'te ABD Kongresi tarafından karşılanan fonlarla, Morse ilk uygulamalı telgraf hattını Washington ve Baltimore arasında kurdu. Sonradan Avrupa ve Amerika'da

demiryolları, basın, iş ve finans sektörlerinden gelen talebin teşvikiyle telgraf endüstrisi hızla gelişti.

İlk telgraf sistemleri toprağa yerleşiktiler ve dolayısıyla işleyişi coğrafi koşullar bakımından sınırlıydı. 1850'lere kadar güvenilir sualtı telgraf yöntemleri geliştirilemedi. İlk deniz altı kabloları genellikle Malaya yarımadasındaki bir ağacın bitki özünden yapılmış doğal bir yalıtkan olan Sumatra zamkıyla kaplanmış çelik tellerden yapılıyordu.[2] 1851-2'de deniz altı kabloları başarılı biçimde İrlanda'yla İngiltere arasındaki İngiliz Kanalı'na döşendi. 1857-58'de Atlantik Okyanusu boyunca kablo döşemek için bir girişim yapıldıysa da başarısızlıkla sonuçlandı. Hindistan'ı Britanya'ya bağlama yolundaki ilk girişimler de aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlandı. Fakat 1864'te Karaçi'yle Basra Körfezi arasında bir deniz altı kablosu başarıyla döşendi; bu hat daha sonra İstanbul ve Avrupa'daki toprağa yerleşik kablolara bağlandı. 1865'de Britanya ve Hindistan arasındaki telgraf bağlantısı tamamlanmıştı. Bir yıl sonra Atlantik ötesi bir kablo başarıyla döşendi.

Bu, ilk başarıların ardından deniz altı kablo endüstrisi hızla gelişti. 1870'lerin başlarında, Güney Doğu Asya baştan başa kablolarla döşendi, böylece Avrupa, Çin ve Avustralya'ya bağlanıyordu. Kablolar ayrıca Avrupa ve Güney Amerika arasında ve Afrika kıyıları boyunca da döşendi. Kabloların çoğu özel şirketler tarafından üretiliyor, döşeniyor ve işletiliyor olsa da bu şirketler sıklıkla hükümetlerden önemli finansal yardım alıyordu. Londra, genişleyen iletişim şebekelerinin merkeziydi ve uluslararası deniz altı kablo ticaretinin asıl finansal kaynağıydı. 1900'e gelindiğinde dünyanın her yerine döşeli yaklaşık 190.000 mil deniz altı kablosu vardı. Britanya firmaları bu kabloların yüzde 72'sine sahipti ve bunun büyük çoğunluğu tek bir firmaya aitti; Manchester'lı bir tüccar olan John Pender tarafından kurulmuş, 1860'lardan beri deniz altı kablo endüstrisinin içinde olan: Eastern and Associated Companies.

İlk deniz altı kablo şebekelerinin gelişmesinde siyasi ve askeri kaygılar da önemli bir rol oynadıysa da, ilk kablo şebekeleri öncelikli olarak iş ve ticaret amacıyla kullanılıyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonundaki diğer tüm yayılmış imparatorlukların liderleri gibi, Britanyalı liderler de hızlı iletişimin stratejik değerinin çok iyi farkındaydılar. Britanya Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Sömürge, Savaş ve Dışişleri Bakanlıkları, Britanya'ya ait olmayan topraklardan geçmeyecek ve böylece kriz zamanlarında daha zor zedelenebilir ek bir deniz altı kablolarının inşası için hükümete baskı yapıyorlardı. Bu tip bir kablo Britanya ve Ümit Burnu arasında 1899-1901'de döşendi ve Boer savaşlarında kullanıldı.[3] Bu hattın daha sonra Mauritius Adası, Seylan, Singapur ve Avustralya'ya kadar uzatılmasıyla Britanya, Güney-Doğu Asya ve Avustralya'ya Ortadoğu'dan geçmeyen bir yoldan bağlanmış oldu.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarsında gelişen deniz altı kablo şebekeleri, iletilerin iletilmesi olanağının, zaman alıcı taşıma işleminden ayrıldığı ilk küresel iletişim sistemini kurmuş oldu. Avrupa ve Kuzey Amerika'nın büyük şehir merkezlerinde bulunan bireyler, dünyanın diğer bölgeleriyle neredey-

se anında haberleşme imkanına sahip oldular. Daha önceki taşımaya dayalı iletişimle aradaki fark çarpıcıydı. 1830'lara kadar İngiltere'den postalanan bir mektubun Hindistan'a ulaşması beş ile sekiz ay alıyordu ve Hint Okyanusu'ndaki musonlar yüzünden mektubun cevaplanması iki yılı bulabiliyordu.[4] 1870'lerde bir telgraf Bombay'a beş saat içinde ulaşabiliyor ve cevap aynı gün içinde gelebiliyordu. 1924'teki Britanya İmparatorluğu Sergisi'nde Kral V. George dünyadaki tüm Britanya'ya ait hatları dolaşıp kendisine 80 saniyede geri gelen bir telgraf gönderdi. Küresel ölçekte hızlı iletişim -her ne kadar izlediği rota iktisadi ve siyasi iktidarın bir yansıması da olsa- bir gerçeklikti.

2- On dokuzuncu yüzyılda küresel iletişim şebekelerinin oluşmasında hatırı sayılır bir öneme sahip ikinci bir gelişme ise, uluslararası haber ajanslarının kurulmasıydı. Bu bağlamda haber ajansları üç şekilde önemliydi. İlk olarak, haber ajansları haberlerin ve diğer bilgilerin sistematik bir biçimde toplanmasına ve geniş bir alanda -öncelikle Avrupa- fakat kısa süre de dünyanın diğer yerlerine de yayılarak dağıtılmasıyla ilgileniyorlardı. İkincisi, başlangıçtaki bir rekabet döneminden sonra nihayet haber ajansları, dünyayı kendilerine mahsus çalışma alanlarına bölerek iletişim şebekelerinin çok taraflı düzenlemesini küresel ölçekte verimli bir biçimde kurmuş oldular. Üçüncü olarak, haber ajansları basınla yakın ilişkide çalışarak, gazetelere basılıp geniş kitlelere yayılabilecek haberler, haber özetleri ve bilgi sağlıyorlardı. Böylece haber ajansları, matbaa aracılığıyla (daha sonra televizyon ve radyo aracılığıyla) nüfusun dikkate değer ve gittikçe büyümekte olan bir bölümüne ulaşan iletişim şebekelerine bağlanmış oldu.

İlk haber ajansı Charles Havas tarafından, Paris'te, 1835'te kuruldu.[5] Varlıklı bir girişimci olan Havas, ilk başta tercüme bürosu olan Correspondence Garnier'e sahipti, daha sonra burayı Avrupa'nın çeşitli gazetelerinden özet haberler toplayıp bunları günlük Fransız basınına dağıtan bir yer haline dönüştürdü. 1840'a gelindiğinde ajans, Brüksel ve Londra'dan müşteriler için de faytonla ya da bildiğimiz güvercin servisi aracılığıyla haber sağlayarak, hizmet veriyordu. 1840'ların sonlarında, Londra'da Paul Julius Reuter ve Berlin'de Bernard Woolf tarafından rakip haber-toplama servisleri kuruldu. Haber ajansları bilgiyi daha önce hiç olmadığı kadar uzak mesafelere büyük bir hızla iletmeyi mümkün kılan telgraf kablo sistemlerinin gelişmesinden yararlandılar. 1850'lerde ajansların her biri yeni müşterilerini ellerinde tutmaya ve çalışma alanlarını genişletmeye çalıştıkça üç ajans arasındaki rekabet yoğunlaştı. Fakat zarar verici çatışmaları önlemek için haber ajansları sonunda dünyayı kendilerine mahsus alanlara bölerek işbirliği yapmaya karar verdiler. 1869 Ajans İttifak Antlaşması'ndan alınan yetkiyle Reuters Britanya İmparatorluğu ve Uzak Doğu bölgelerini kazanırken, Havas Fransa İmparatorluğu'nu, İtalya, İspanya ve Portekiz'i elde etti; Wollf da Alman, Avusturya, İskandinav ve Rus topraklarında kendine mahsus çalışma hakkına sahip oldu. Ajanslar bağımsız ticari kuruluşlar olsa da işledikleri nüfuz alanları, büyük Avrupa Sömürge Güçlerinin iktisadi ve siyasal etki alanlarıyla

çakışıyordu. Ajansların her biri, anayurt üssü olarak kullandığı ülkenin ticari seçkinleriyle yakın ilişki içindeydi, belirli bir dereceye kadar siyasal himayeden yararlanıyor ve ticaret ve diplomasinin yürümesi için değerli olan bilgiyi sağlıyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar üçlü ajans karteli haberlerin uluslararası birikimini ve yayılımını idaresi altına almıştı. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında, başka haber ajansları da kurulmuş fakat bunların çoğu üç ana ajansla ittifak kurmuşlardı. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın peşinden bu üçlü ajans karteli iki Amerikan ajansının; Associated Press (AP) ve United Press Association'nın (UPA, daha sonra United Press International ya da UPI'ye dönüşen) genişlemesiyle yıkıldılar. Associated Press, 1848'de altı tane günlük New York gazetesi tarafından kurulan bir kooperatifti. 1893'te AP, Avrupa ajanslarına Amerika'dan haber sağlama karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'nde haberleri kendine mahsus dağıtma hakkına sahip olarak Avrupa karteline katıldı. UPA 1907'de E. W. Scripps tarafından, kısmen AP'nin Amerikan pazarındaki hakimiyetini kırmak için kuruldu. ABD pazarına hizmet etmenin yanı sıra, UPA Güney Amerika'da ofisler kurdu ve Güney Amerika ve Japon gazetelerine haber sattı. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında hem AP hem de UPA, kartel düzenlemelerinin üzerindeki baskıyı gittikçe arttırarak faaliyetlerini dünya çapında genişletti. 1930'ların başına gelindiğinde üçlü ajans karteli fiilen sona ermişti; 1934'te Reuters AP ile Amerikan ajanslarına dünya çapında aracısız haber toplama ve yayma özgürlüğü veren bir anlaşma imzaladı. Amerikan ajansları hızla gelişir ve Reuters küresel pazarda güçlü konumunu muhafaza ederken, diğer Avrupa ajansları büyük değişimler yaşadılar. 1940'ta Fransa'nın şartlı olarak teslim olması, Havas'ın sonunu getirdi; sonuçta yerine Ajans France-Presse (AFP) adlı, öncelinin çoğu bağlantı ve mal varlığını ele geçiren yeni bir ajans kurulmuş olsa bile. Nazizm'in yükselişi ve Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nı takip eden yenilgisi ve parçalanmasıyla, Wollf ajansı uluslararası alandaki etkili konumunu kaybetti ve sonunda yok oldu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, dört büyük ajans -Reuters, AP, UPI ve AFP- haber ve diğer bilgilerin toplanması ve dağıtımındaki hâkim konumlarını korumaktadır. Daha başka birçok ajans kuruldu ve çalışma alanlarını genişlettiler ve TASS ve Deutsche Press Agentur gibi bazı ajanslar -geçici de olsa- önemli bir uluslararası rol elde ettiler. Fakat dört büyük ajans küresel bilgi düzeninde, kilit aktörler olmaya devam etmekte. Dünyanın her yerinde birçok gazete ve yayın kuruluşu, uluslararası olduğu kadar kendi jeo-politik bölgelerinin haberleri için de yoğun biçimde onlara bağımlılar ve küçük ajansların birçoğu onlarla yakın ilişkidedirler. Ayrıca büyük haber ajansları, bilgi ve iletişim teknolojisindeki yeni gelişmelerden yararlanarak ve her çeşit bilgi ve veri için finansal ve ticaret anlaşmalarıyla ilgili bilgiler de dâhil olmak üzere, var olan yeni küresel pazarda merkezi aktörler olarak ortaya çıktılar, genişlediler ve faaliyetlerini çeşitlendirdiler.[6]

Büyük haber ajanslarının tahakkümü, uluslararası haber ve bilgi akışındaki diğer eşitsizliklerle birleştiğinde, çeşitli çevrelerden küresel bilgi düzeninin yeniden düzenlenmesine yönelik taleplerin gelmesine yol açtı. 1970'lerde ve 1980'lerin başında yapılan ve UNESCO tarafından desteklenen bir dizi konferans ve komisyon "Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzeni" (NWICO) konusu etrafında geniş çaplı bir tartışma yarattı. NWICO'nun savunucuları, bilginin akışı ve içeriğinde daha tarafsız ve adaletli bir denge ve aynı zamanda iletişim alanında, az gelişmiş ülkelerin teknolojik altyapılarını ve üretim kapasitelerini güçlendirmek için çabalıyorlardı. Fakat UNESCO'nun girişimleri Batı'daki belli başlı bazı hükümet ve çıkar çevrelerinden azımsanmayacak bir direnişle karşılaştı. 1984'te ABD, UNESCO'dan çekildi, 1985'te Birleşik Krallık onu takip etti; ikisinin çekilişleri UNESCO'yu bütçesinin yüzde 30'undan mahrum bıraktı ve izlenmesi gereken siyasetlere ilişkin tavsiyelerinin etkinliğini büyük ölçüde sınırladı.[7] Tüm bunlara rağmen NWICO tartışması, büyük haber ajanslarının tahakkümüyle ilgili sorunlara ve genelde iletişimin küreselleşmesiyle ilişkilendirilen eşitsizliklere karşı bir farkındalığın artmasına yardımcı oldu. Ayrıca Üçüncü Dünya ülkeleri arasına çeşitli dayanışma şekillerinin, Afrika ve diğer bölgelerde, bölgesel ve büyük ajanslardan biriyle çalışmayan bağımsız haber ajanslarının yayılması da dâhil olmak üzere, teşvik edilmesine yardımcı oldu. [8]

3- İletişimin küreselleşmesinde önemli rol oynayan üçüncü bir gelişme ise yine on dokuzuncu yüzyılın sonunda ortaya çıktı; bu, elektromanyetik dalgalar yoluyla bilgi iletiminin yeni yollarının gelişmesi ve elektromanyetik tayfların tahsisinin düzenlenmesine yönelik girişimlerin devamı ile ilgiliydi. [...] İletişim amacıyla elektromanyetik dalgaların kullanılması, büyük mesafelerde esnek ve maliyet açısından verimli yollarla bilginin iletilmesi olanaklarını, deniz altında ya da toprakta sabit kablolar döşeme gerekliliğinin üstesinden gelerek büyük ölçüde genişletti. Fakat elektromanyetik dalgaların artan kullanımı aynı zamanda, hem ülkeler arasında hem de ülkelerin içindeki tayf alanlarının tahsisinin düzenlenmesi için artan bir ihtiyacı da doğurdu. Her ülke tayf tahsisi ve seçici ruhsatlandırma için kendi özel yasama çerçevesini geliştirdi. Başlangıçta tayf alanlarının tahsisinin sorumluluğunu alan yetkililerin önemli kaygılarından biri, tayfın bir bölümünü askeri amaçlar ve güvenlik amaçları için ayırarak amatör radyo kullanıcılarının araya girmesini en aza indirmekti. Fakat bu yeni aracın ticari olasılıkları giderek görünür hale gelince, siyasi yetkililer, yayın kuruluşlarının belirli bölgelerde önceden tayin edilmiş kendilerine mahsus frekanslarda yayın yapma hakkının verilmesi anlamına gelen seçici ruhsatlandırılmayla, doğrudan ilgilenmeye başladılar. Seçici ruhsatlandırma uygulamaları yalnızca tayfların azlığından kaynaklanan teknolojik sınırlılıklarla değil, aynı zamanda yayın kuruluşlarının uygun doğalarının ve rollerinin nasıl olması gerektiğine dair çok daha geniş bir siyasal tercihler kümesi tarafından şekilleniyordu. Bu tercihler ise ülkeden ülkeye farklılık gösteriyordu.[9]

Tayf alanlarının idaresini düzenleyen uluslararası çerçeveler ise çok daha az etkiliydi. Bu konuda var olan kilit kuruluş, sonradan Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ne (ITU) dönüşen Uluslararası Telgraf Birliği'ydi. Asıl olarak 1865'te 20 Avrupa devleti tarafından imzalanan bir mukavelenin altında oluşan birlik, öncelikle uluslararası standartların oluşturulması ve teknik sorunların çözülmesiyle ilgileniyordu.[10] 1906 Berlin konferansında, birlik ilk defa radyoyla ilgilendi ve tayfın belirli bölümlerinin denizde gemilerin kullandığı frekanslar gibi özgül hizmetler için tahsis edilmesinde anlaşıldı. Sonradan ITU, tayf tahsisi ve bununla alakalı konulardaki sorunlara yönelik düzenli bir konferans düzenlemeye başladı; Dünya İdari Radyo Konferansı (WARC). Uluslararası faaliyetlerin bu ilk döneminde frekanslar genellikle "öncelik ilk gelenindir" anlayışıyla tahsis ediliyordu.[11] Kullanıcıların kullandıkları ya da kullanmayı diledikleri frekansları ITU'ye bildirmeleri yetiyordu ve böylece bir "işgalci hakkı" kazanıyorlardı. Fakat radyo tayflarına olan talep arttıkça, ITU zamanla daha etkin bir tutum aldı. Tayf bölümleri, özgül hizmetler için tahsis edilmeye başlandı ve dünya her biri daha ayrıntılı bir biçimde düzenlenebilecek üç geniş bölgeye bölündü; Avrupa ve Afrika, Amerika Kıtası, Asya ve Güney Pasifik. Tüm bunlara rağmen, ITU tarafından geliştirilen sistem, son zamanlarda kısmen var olan kullanıcıların artan talepleri, kısmen de şimdiye kadar uluslararası telekomünikasyon sahasından büyük ölçüde dışlanmış ülkelerin yeni taleplerine bağlı olarak gittikçe artan bir baskı altında.

Elektromanyetik dalgalar yoluyla iletilerin iletilmesini mümkün kılan teknolojik gelişmelerle birlikte tayf alanlarının idaresiyle ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşların ortaya çıkışı, iletişimin küreselleşmesinde kesin bir ilerleme noktası olarak damgasını vurdu. Artık gittikçe artan miktarlarda bilgiyi büyük mesafeler arasında verimli bir biçimde ve sanal olarak anında iletmek mümkün hale gelmişti. Üstelik elektromanyetik dalgalar yoluyla iletilen iletilere, sinyallerin sahasında bulunan ve onları alabilecek ekipmana sahip herkesin ulaşması imkân dâhilindeydi- bu aracın ticarî istismarını mümkün kılan, oldukça önemli bir gerçekti. Fakat yirminci yüzyılın ilk yarısında elektromanyetik iletiler dolayımıyla yapılan iletişimin çoğu hâlâ daha, bazı özel coğrafik yerellerle, örneğin belirli şehir merkezleri ve ulus-devletlerle ya da kara ve denizdeki gemiler arasındaki bölgelerle, sınırlıydı. 1960'larda ilk yere sabit iletişim uydusunun fırlatılmasına kadar elektromanyetik iletiler dolayımıyla yapılan iletişimin sahası tamamıyla küresel olamadı. Bu gelişmeye biraz sonra döneceğim.

Küresel İletişimin Bugünkü Kalıpları'na Genel Bir Bakış

İletişimin küreselleşmesinin kökleri on dokuzuncu yüzyılın ortalarına dek takip edilebilirse de bu süreç, öncelikli olarak yirminci yüzyılın bir olgusudur. Bilgi ve iletişimin küresel ölçekte akışının düzenlenmesi ve toplumsal hayatın yaygın bir özelliği haline gelmesi yirminci yüzyıl boyunca gerçekleşmiştir. Bu sürecin tabii ki birçok farklı boyutu vardır; yirminci yüzyıl, iletişim kanalları-

nın ve bilgi yayılımının çoğalmasına tanık oldu. Radyo ve televizyon yayıncılığı sistemlerinin dünya çapında hızlı gelişimi, sürecin önemli bir parçası olmasına rağmen tek boyutu değildi. İletişimin küreselleşmesi aynı zamanda, bazılarına diğerlerinden çok yarayan ve dünyanın bazı yerlerini küresel iletişim şebekelerinin içine diğerlerinden daha çabuk çeken, idare edilen ve eşitsiz bir süreç de oldu. 1960'lardan beri, "küreselleşme" terimi sosyal bilimlerde bir geçerlilik kazanmadan çok önce, küresel iletişim akımlarının özellikleri uluslararası iletişim araştırmacıları tarafından ayrıntılarıyla çalışıldı.[12] Bu (19) bölümde günümüzde küresel iletişimin bazı ana kalıplarını incelemek amacıyla bu yazının üzerinden geçeceğim. Bu kalıpları ayrıntılı ve kapsamlı bir biçimde incelemeyi amaçlamıyorum; onun yerine sadece küreselleşmiş iletişim sürecinin asıl boyutlarını teşhis etmeyi amaçlıyorum ve hepsinden önemlisi bu süreçlerin denetlenebilir ve değişken tabiatlarına dikkat çekeceğim. İlintili meselelerin kapsamı oldukça geniş de olsa dikkatimi dört konuyla sınırlandırmalıyım: 1- Küresel iletişim ve bilginin yayılımı sistemlerinde kilit rol oynayan ulus-ötesi holdinglerin ortaya çıkması. 2- Yeni teknolojilerin, özellikle uydu iletişimiyle ilişkilendirilenlerin, toplumsal etkileri. 3- Küresel sistem içinde bilgi ve iletişim ürünlerinin bakışımsız (asimetrik) akışı. 4- Küresel iletişim şebekelerine ulaşabilme açısından eşitliksizlik ve değişkenlikler.

1- Yirminci yüzyılda iletişimin küreselleşmesi, aslen büyük ölçekli iletişim holdinglerinin faaliyetleriyle güdülmüş bir süreçtir. Bu holdinglerin kökenleri on dokuzuncu yüzyılda basının geçirdiği dönüşüme kadar takip edilebilir. [...] Üretime yeni yöntemlerin girişiyle hızlanan ve ilerleyen, gazetelerin iktisadi temellerindeki değişim, medya endüstrisinde uzun dönemli bir birikim ve yoğunlaşma sürecini başlattı. Yirminci yüzyıl boyunca bu süreç, giderek ulus-ötesi bir nitelik kazandı. İletişim holdingleri, çalışmalarını, çıktıkları ülkelerin dışındaki alanlara genişletti; bazı daha kapsamlı sanayi şirketleri ve finansal şirketler, açıkça kendini gösteren küresel genişleme ve farklılaşma politikalarının bir parçası olarak bilgi ve iletişim sektöründe önemli kazanç elde etti. Şirketlerin birleşmesi, başka bir şirketi elde etme ya da diğer şirket büyütme şekilleriyle, büyük holdingler küresel bilgi ve iletişim ticareti alanında gittikçe artan biçimde varlık gösterdiler.

İletişim holdinglerinin en büyüklerinin adları oldukça tanıdık: 1989'da Time ve Warner İletişim'in birleşmesiyle oluşan ve günümüzde en büyük medya teşebbüsü olan Time Warner'ın Avustralya, Asya, Avrupa ve Latin Amerika'da kendisine tâbi şirketleri var. Almanya merkezli Bertelsmann grubu yayıncılık, televizyon, müzik ve yüksek teknoloji bilgi sistemlerindeki büyük kâr oranlarıyla Avrupa'da, Birleşik Devletler'de ve Latin Amerika'da faaliyet gösteriyor. Rupert Murdoch'a ait News Corporation yayıncılık, televizyon ve filmdeki hatırı sayılır kâr oranlarıyla; Avrupa, Birleşik Devletler, Avustralya ve Asya'da kendisine tâbi şirketlerle beraber muhtemeldir ki diğerlerinin arasında en geniş etki alanına sahip. Bunlar ve diğer büyük iletişim holdingleri, giderek dünya çapında bir pazarda etkinlik gösteriyorlar ve etkinliklerini verimli bir biçimde küresel olarak tasarlanmış stratejilere daya-

narak düzenliyorlar. Fakat bu holdinglerin çoğu Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Avustralya ve Japonya merkezliler ve her ne kadar mal ve hizmetleri için iyi bir pazar oluştursa da çok azı Üçüncü Dünya ülkeleri merkezliler.[13] Bu yüzden, iletişim holdinglerinin gelişmeleri, özel mülkiyet tarafından denetlenen ve eşitsiz olarak dağıtılmış büyük miktarlarda kaynağı, küresel alanda şirket çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanabilecek, iktisadi ve simgesel iktidarın fazlasıyla yoğunlaşmasına neden oldu. Bu ayrıca bilgi ve simgesel içeriğin dolaşabildiği özel mülkiyet tarafından denetlenen, kapsamlı iletişim şebekelerinin oluşmasına da neden oldu.

Bazı büyük iletişim holdinglerinin tabiatları ve faaliyetleri literatürde belgelenmiş durumda ve ben burada bunları daha fazla incelemeyeceğim.[14] Fakat bu holdinglerin faaliyetleri, 1990'larda değişen iktisadi ve siyasal koşullara uyum sağlamada hangi yoları kullandıkları ve yeni teknolojik gelişmeleri nasıl istismar ettikleri ile ilgili daha güncel ve karşılaştırmalı bir araştırmaya ihtiyaç var.

2- Yirminci yüzyılın sonunda iletişim küreselleşmesinde teknolojik gelişmeler, hem iletişim holdinglerinin faaliyetleriyle birlikte, hem de onlardan bağımsız olarak, önemli bir rol oynadı. Birbirleriyle ilişkili üç gelişme özellikle önemliydi. Birincisi elektronik olarak kodlanmış bilginin iletilmesi için çok daha fazla kapasite sağlayan, daha geniş ve gelişmiş kablo sistemlerinin kullanılması. İkinci bir gelişme ise uzun mesafelerle iletişim kurabilmek için uydu iletişiminin, çoğunlukla toprağa yerleşik kablo sistemleriyle bir arada, giderek artan kullanımı. Üçüncü -ve bir çok açıda en kökten değişimi getirengelişme ise, bilgiyi işlemede, depolamada ve düzeltmede dijital yöntemlerin gittikçe daha fazla kullanılması. Bilginin dijitalleşmesi, ilişkili elektronik teknolojilerin gelişmesi -mikroişlemciler vb.- bilgiyi depolama ve iletme hacmini büyük ölçüde genişletti ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin birbirlerine yakınlaşmalarına neden oldu; böylece artık bilgi farklı iletişim araçları arasında, görece daha kolay dönüştürülebilecekti.

Bu üç teknolojik gelişmenin hepsi iletişimin küreselleşmesine oldukça önemli biçimlerde yardımcı olmuştur. Bunların arasında en çok göze çarpan; yermerkezli yörüngelere yerleştirilmiş ve birbirleriyle bağlantılı telekomünikasyon uydularının kullanımının yarattığı, sanal olarak anında gerçekleşen ve dünya üzerinde yayın ve aktarım kablolarının kullanımına gerek bırakmayan küresel iletişim sistemi. 1960'larda gelişen telekomünikasyon uyduları, o günden beri pek çok farklı amaç için kullanılmakta.[15] Askeriyenin ve büyük ticari kuruluşların ihtiyaçları en başından beri önemli bir rol oynuyor ve birçok çokuluslu şirket uydu iletişiminden geniş bir biçimde yararlanıyor. Uydular aynı zamanda; telefon, teleks, faks, elektronik posta ve diğer ilişkili iletişim hizmetlerindeki uluslararası gidiş gelişi giderek artan oranda taşıyarak, zaman geçtikçe normal telekomünikasyon şebekeleriyle de uyumlu hale geldiler.

Başlangıçtan beri telekomünikasyon uyduları, yukarıdaki işlevlerinin yanı sıra röle istasyonları ve televizyon yayıncılığında dağıtım noktaları olarak kul-

lanılıyor. ABD'de ulusal şebekeler sisteminin vazgeçilmez bir parçasını oluşturuyorlar; eski SSCB'de ve başka birçok yerde ise kablo sistemlerini tedarik etmek için ulusal ve uluslararası bazda dağıtım noktaları olarak kullanıldılar. Fakat son yıllarda güçlü ve hedefi kolaylıkla bulan sinyaller ileten daha karmaşık uyduların gelişmesi, DBS sistemlerinin (uydu aracılığıyla doğrudan yayın) ortaya çıkmasını mümkün kıldı. İlk DBS sistemleri, programları iletmeye, 1975'de ABD'de başladı, ilk Avrupa sistemleri ise işlemeye 1986'da başladı; 1990'ların başında, çeşitli DBS sistemleri dünyanın diğer yerlerinde de tasarlanıyor ve işliyordu. DBS'lerin önemlerinin bir kısmı, kurulu kara merkezli yayın şebekelerinin dışında yeni dağıtım sistemleri yaratmalarında yatıyor: bu sistemler, çoğunlukla özel mülkiyet olup mülkiyet sahipleri tarafından denetleniyorlar ve sistemlerde iletişim holdinglerinin azımsanmayacak hisseleri var. Üstelik teknik olarak bir DBS uydusunun alımlama ya da kapsam alanının kabaca da olsa belirli bir ulus-devletin sınırlarına denk düşmesi için herhangi bir neden olmadığından, bu dağıtım sistemleri doğal olarak ulus-ötesiler.

Yeni ulus-ötesi dağıtım şebekeleri yaratmaya ek olarak, DBS ve diğer teknolojilerin gelişimleri, (kablolu televizyon ve video kayıt cihazları da dâhil olmak üzere) medya ürünleri için uluslararası pazarı genişletmekte. Yapımcı ve dağıtımcıların, uydu, kablolu kanallar, videokaset kiralama ve satın almayla yaratılan kârlı pazarı sömürme çabaları arttıkça, filmlerin, TV programlarının ve diğer materyallerin uluslararası dolaşımı da arttı. Küresel pazarın bu genişleyişi, medya ürünlerinin uluslararası dolaşımının daha önceki eğilimlerinin arka planına karşıt bir biçimde ele alınmalıdır.

3- İletişimin küreselleşmesinin çok temel bir özelliği de, medya ürünlerinin uluslararası bir alanda dolaşımda olması gerçeği. Bir ülkede üretilen bir ürün sadece yerli pazarda değil ayrıca -giderek artan biçimde- küresel pazarda dağıtılıyor. Fakat medya ürünlerinin uluslararası dolaşımının, belirli kuruluşların hâkim rol oynadığı idare edilen ve simgesel ürünlerin arzında dünyanın bazı bölgelerinin diğerlerine yoğun bir biçimde bağımlı olan bir süreç olduğu öteden beridir biliniyor. 1970'lerin başında Nordenstreng ve Varis tarafından yürütülen çalışmalar, uluslararası televizyon programlarının akışında açık bir bakışımsızlık olduğunu gösterdi: Haber ve eğlence programlarında, büyük ölçüde, ihracat yapan ana ülkelerden dünyanın geri kalanına doğru tek yönlü bir gidiş var.[16] Birleşik Devletler, ithal ettiğinden çok daha fazla materyali diğer ülkelere satarak (özellikle Latin Amerika, Avrupa, Kanada, Avustralya ve Japonya'ya) televizyon programcılığında başta giden ihracatçı ülkeydi ve hala da öyle. Britanya ve Fransa gibi bazı Avrupa ülkeleri de ana ihracatçılardandı ve hala öyleler; ancak Birleşik Devletler'den farklı olarak büyük miktarlarda programı dışarıdan (çoğunlukla ABD'den) ithal de ediyorlardı. Varis ve diğerleri tarafından yapılan yeni araştırmalar bu akışın eşitsizliğini onaylamaya yönelik olsalar da, aynı zamanda çok daha karmaşık bir resim çizdiler ve çeşitli bölgelerin kendi içindeki ticarete de dikkati çektiler; örneğin Latin Amerika'da Brezilya ve Meksika gibi ülkeler, programlama

materyallerinde üretimde ve diğer Latin Amerika ülkelerine ihracatta başı çeken ülkelere olarak ortaya çıktılar.[17]

Simgesel ürünlerin uluslararası akışının idare edilen yapısı, birçok tarihsel ve iktisadi etkenin sonucu. Haber alanında, bağımlılık kalıpları, Londra, Paris ve New York'ta kurulmuş olan haber ajanslarından kalan mirası - her ne kadar Batı merkezli haber ajanslarının kesin önemi tartışmaya açık bir konu olsa da- yansıtıyor.[18] Eğlence alanındaysa Hollywood'un iktisadi gücü, uluslararası film ve TV programları akışı üzerinde büyük bir etki göstermeye devam ediyor. Az gelişmiş ülkelerdeki birçok televizyon kanalının kendi programlarını etraflıca geliştirebilmeler için kaynakları yok. Amerikan dizilerinin, her ülkeyle yapılan pazarlığa göre belirlenen fiyatlarda ithalatı, yayın akışını doldurmanın görece daha ucuz ve finansal olarak oldukça çekici bir yoludur.

Uluslararası akışın bazı genel kalıpları yıllar içinde belgelenmiş olsa da; araştırmalar hâlâ bölük pörçük kalmaya devam ediyor. Uluslararası haber ve iletişim endüstrilerinin birçok sektörü, böylesi bir bakış açısıyla ayrıntılı olarak çalışılmayı bekliyor. Var olan uluslararası akış kalıplarının yeni teknolojik gelişmelerden, örneğin kablo ve uydu sistemleriyle ilgili olanlardan ya da bilginin dijitalleşmesiyle bağlantılı olanlardan, nasıl etkileneceği çok daha fazla araştırmayı gerekli kılan bir sorudur.

Küresel ileti ve ticaret şebekelerinin karmaşıklığı, bu şebekelerinden geçen materyalin devasa hacmi göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası akışın kalıplarına parçalı olmayan bir anlayışla bakmamız mümkün değil. Fakat eskilerini ilerletecek yeni araştırmalar, belli başlı yönelimleri aydınlatmada yardımcı olabilir.

4- Uluslararası akışın kalıplarını incelemeye ek olarak, küresel şebekeler tarafından iletilen materyale erişim ve alımlama kalıplarını göz önünde bulundurmak oldukça gereklidir. Uluslararası akışın kalıpları üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğu, farklı ülkelerdeki televizyon yayın akışının içeriğine dayanılarak yapıldı. Fakat dünyanın bazı bölgelerinde, televizyon yayın hizmetlerine ulaşmak büyük kent merkezlerinde oturan nüfusun görece küçük bir kesimiyle sınırlıydı. Üçüncü Dünya ülkelerinde, nüfusun yüzde 70-90'ını oluşturan kırsal nüfus için, büyük ihtimalle radyo, televizyondan daha önemli bir iletişim aracıydı.[19] Tabiî ki televizyon hizmetlerine daha çok kaynak aktarıldıkça ve daha çok birey ve aile bunlara ulaşabilme imkanı buldukça, bu durum sürekli olarak değişiyor. Fakat dünyanın farklı yerlerindeki bireylerin ve tek bir ülkenin içindeki farklı bölgelerin ya da sosyal katmanların, küresel şebekeler üzerinden yayılan materyallere erişimlerine ilişkin azımsanmayacak eşitsizlikler varlıklarını sürdürmekte.

Erişim konusundaki eşitsizliklerden ayrı olarak, küreselleşmiş simgesel materyaller, farklı alımlama kalıplarına maruz kalıyorlar. Bir program akışının içerik analizi, tek başına, bize kimin hangi programları izlediği, bu programları ne kadar sıklıkta izlediği v.b. ile ilgili, yani küresel olarak yayılan bir materyalin alımlama miktarı ile ilgili göreceli olarak az bilgi veriyor.[20] Üstelik eğer iletişimin küreselleşmesinin etkilerini inceleyeceksek, sadece alımlama

kalıplarını değil, aynı zamanda küresel simgesel materyalin kullanımını da göz önünde bulundurmalıyız; yani hangi alıcılar onlarla ne yapıyor, onları ne biçimde anlıyorlar, kendi günlük hayatlarının pratiklerine rutinleriyle nasıl uyumlu hale getiriyorlar.

[...]

Küreselleşmiş Yayılım, Yerelleşmiş Kullanım: Bir Medya Küreselleşmesi Kuramına Doğru:

[...]

Küresel yayılımın bazı kalıplarını incelerken, küresel-yerel ekseninin üzerine ışık tutmuştuk. Şimdi bu çözümlemeyi kullanım süreci ve birbiriyle ilişkili diğer üç konunun gerçekleşmesi üzerinde yoğunlaşarak biraz daha geliştireceğim. İlk Konu: kullanımın yorumsal doğası göz önünde bulundurulduğunda, medya iletilerinin bireyler için önemi ve aracılandırılmış simgesel materyallerin alıcılar tarafından nasıl kullanıldıkları; alımlama bağlamına ve alıcıların alımlama sürecinde etkilenmelerine neden olan kaynaklara dayanıyor. Bu Liebes ve Katz'ın Dallas'ın alımlanmasıyla ilgili yaptıkları çalışmada güzel bir biçimde örneklendirilmiştir. Aynı olgu, Sreberny-Mohammedi ve Mohammedi tarafından yapılan İran devriminde iletişim medyasının rolü ile ilgili algılamaya yönelik çalışmada da canlı bir şekilde örneklenmiştir.[21] 1970'ler boyunca, geleneksel dinsel dil ve görüntüler İran'da, yozlaşmış Batı kültürlerinin ithaliyle ilişkilendirilen Şah'a karşı mücadelede simgesel silahlar olarak kullanıldı. Humeyni sürgünde olsa bile, konuşmaları ve hutbeleri kaydediliyor ve kolayca çoğaltılıp yaygın dağıtımı yapılabilen ses kasetleri gizlice İran'a sızdırılıyordu. Fakat devrim sonrası dönemde, İslam rejiminin ilerlemesiyle, Batı'nın kültürel ürünleri birçok İranlı için çok daha farklı bir önem arz etmeye başladı. Batı filmlerinin videoları ve Batı pop müziği kasetleri sistem karşıtı bir nitelik kazanarak, yeraltı kültürünün bir parçası olarak dolaşıma girdiler; bireylerin, birçokları tarafından baskıcı olarak deneyimlendiği bir rejime mesafeli durabildikleri alternatif bir kültürel ortam yaratılmasına yardım ettiler.[22] Bu gibi örnekler kullanım sürecinin bağlamsal olarak sınırlı doğasını çok güzel ortaya koyuyor. Simgesel materyaller gittikçe genişleyen bir ölçekte dolaşmaya başladıkça, yereller gittikçe küreselleşmiş medya ürünlerinin alımlandığı, yorumlandığı ve bireylerin günlük yaşamlarıyla uyumlu hale getirildiği yerler haline geliyorlar. Kullanımın yerelleşmiş doğası yoluyla, medya ürünleri önemlerini şekillendiren ve değiştiren pratikler kümesi içinde buluyorlar.

Gelin şimdi ikinci konuya bakalım: Küreselleşmiş medya ürünlerinin yerel kullanımının toplumsal etkisini nasıl anlamalıyız? Bu sürecin kilit niteliğini vurgulamak istiyorum. Burada önereceğim şu ki, küresel simgesel materyallerin kullanımı, benim günlük yaşamın zaman-mekân bağlamlarından simgesel uzaklaşmanın vurgusu olarak tanımladığım bir şeyi içeriyor. Simgesel materyallerin tahsisi, bireylerin kendi günlük hayatlarının koşullarına biraz da

olsa -gerçek anlamda değil fakat simgesel, hayali olarak, vekâleten- mesafeli durmalarını mümkün kılıyor. Bireyler kendilerinkinden çok farklı hayatlar ve hayat koşulları hakkında parçalı da olsa bir kavramsallaştırma yapabiliyorlar. Dünyanın kendi yerellerinden çok uzak olan bölgeleriyle ilgili bir kavramsallaştırmaya sahip olabiliyorlar.

Simgesel uzaklaşma olgusu James Lull'ın televizyonun Çin'deki etkisiyle ilgili yaptığı çalışmada göz önüne serilmiştir.[23] Televizyon Çin'de ancak 1980'ler boyunca yaygın bir araç haline geldi. 1960'larda ve 1970'lerde Çin'de görece daha az televizyon seti satılıyordu; onlar da normal maaşlara göre çok pahalıydılar ve genellikle daha imtiyazlı kent elitleriyle sınırlı kaldılar. Fakat 1980'lerde yerli televizyon üretimi çarpıcı biçimde arttı ve 1990'a gelindiğinde birçok kentli ailenin en az bir televizyon seti vardı ve ulusal çapta her sekiz kişiden birinde bir set vardı.[24] Yayın ulusal şebekelerin hâkimiyeti altındaydı: Ülke çapında etkinlik gösteren bir çok yerel ve ulusal kanalın program materyallerinin büyük bir kısmını sağlayan Merkezi Çin Televizyonu (CCTV) idi.

Çinli izleyiciler izledikleri programlardan neler anlıyorlardı? Lull, Şanghay, Pekin, Guanghzo ve Xian'daki ailelerle yaptığı bir dizi derinlemesine mülakatla bu sorunun peşine düşüyor. Diğer bir çok şeyin yanı sıra, Lull gösteriyor ki Çinli izleyiciler, izleyebildikleri programlarla ilgili çoğu zaman eleştireller, programların kendilerine sunduğu yeni düşler, yani hayat tarzları, yeni düşünme biçimleri yüzünden televizyona değer veriyorlar. "Günlük hayatımızda işe gidiyoruz ve işten eve dönüyoruz ve kendi hayatımızdan farklı bir şeyler görmek istiyoruz. TV bize dünyanın geri kalanıyla ilgili bir model sunuyor."[25]: Şanghay'daki 58 yaşındaki bir muhasebecinin bu yorumu, küresel iletişim çağında simgesel uzaklaşmanın etkisini çok güzel yakalıyor. Japonya, Tayvan, Avrupa ve Birleşik Devletler'den ithal programlar, Çin'li izleyicilere sadece programların bilgi ve eğlence değerleriyle değil, ayrıca onlara hayatın başka yerlerde nasıl olduğuna dair -parçalı olsa ve çabucak geçse de- bir anlık bir görüntü sundukları için çekici geliyorlar. Örneğin insanlar uluslararası haberleri izlediklerinde, yabancı ülkelerden gelen görüntülere eşlik eden yorumlara olduğu kadar sokak sahnelerine, evlere ve kıyafetlere de dikkat ediyorlar.

[...]

Simgesel uzaklık olgusunu vurgularken, tabiî ki kullanım sürecinin dikkate değer tek boyutunun bu olduğunu söylemeye çalışmıyorum. Tam tersine, günlük yaşamın gerçek koşullarında, küreselleşmiş medya ürünlerinin kullanımının yerel pratiklerle karmaşık şekillerde etkileşime geçmesi muhtemeldir ve bazı yönlerden kurulu güç ilişkilerini pekiştirmeye ya da tamamen yeni bağımlılık ilişkileri yaratmaya yarayabilir.

[...]

Bu ise bizi üzerinden özet olarak geçmek istediğim üçüncü temaya getiriyor: Küreselleşmiş medya ürünlerinin yerelleşmiş kullanımı, ayrıca bir gerilim ve muhtemel bir siyasal çatışma kaynağıdır. Çatışma kaynağı olmasının se-

bebi kısmen, medya ürünlerinin, geleneksel hayat biçimiyle bir arada anılan değerlerle çatışan veya onları tam anlamıyla desteklemeyen ileti ve görüntüleri taşımasında yatmaktadır. Bazı bağlamlarda bu uyuşmazlık tam da medya ürünlerinin çekiciliğinin bir parçası olabilir: Bireylerin geleneksel pratiklere mesafeli durmalarına, başka alternatifler hayal etmelerine ve bu şekilde bu değerleri sorgulamalarına yardımcı olabilir. Böylece, örneğin, Batı çölündeki genç Bedevi kadınları için Mısır arkası yarınlarının bir ilgi alanı olmasının nedeni özellikle, kadınlara önlerine konulmuş geleneksel seçenekler kümesinden ayrılan bir hayat tarzları kümesi -örneğin aşk evliliği yapmak ve geniş aileden ayrı yaşamak gibi- sunmasıdır.[26] [...]

Küreselleşmiş medya ürünlerinin yerelleşmiş kullanımının geniş toplumsal çatışmaları tahrik ve modern dünyada toplumsal değişimi teşvik eden ana bir faktör olduğunu iddia etmek ihtiyatsız bir yaklaşım olacaktır. Toplumsal çatışmaların çoğu şekli fazlasıyla karmaşık ve birçok değişik etkeni içinde barındırıyor. Fakat medya ürünlerinin gittikçe artan bir biçimde küresel yayılımının, son yılların birçok sarsıcı çatışmasında tetikleyici bir rol oynadığını söylemek makul bir iddia olacaktır. Lull, 1980'lerde tüm Çin çapında yayınlanan yerel ve uluslararası program akışlarının, insanları geleneksel değerleri ve resmi yorumları sorgulamaya iten ve onlara alternatif hayat tarzlarını hayal etmede yardımcı olan bir alternatif görüşler haznesi yarattığını iddia ediyor. Bu tabii ki kendi başına ne Tiananmen Meydanı'ndaki cüretkâr gösteriye sebep olmuştur, ne de sonrasında gelişen çatışmanın yönünü belirlemiştir. Fakat televizyonun yokluğunda ne Tiananmen Meydanı'ndaki olayların gerçekleşmiş oldukları şekilde gerçekleşmeleri ne de Çin'de ve dünyanın her yerindeki binlerce birey tarafından tanıklık edilmiş olmaları mümkün görünmüyor.

[...]

***Çeviren**: Bülent Özçelik*

Notlar:

1 Farklı kullanımların bir tekrarı için bkz. Rolan Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture* (Londra: Sage,1992) özellikle 1. bölüm.

2 Bkz. Daniel R. Headrick, The Tools of Empire: Technology and European Imperialism in the Nineteenth Century (Oxford: Oxford University Press, 1981) 11. bölüm; Bernard S. Finn, Submarine Telegraphy: The Grand Victorian Technology (Margarate: Thanet Press, 1973).

3 Boer Savaşları: Güney Afrika'da yaşayan Hollanda asıllı Protestan Boer'lar ile Britanya arasında 1899'dan 1902'ye kadar devam eden savaştır. (ç.n.)

4 Headrick, *The Tools of Empire*, s.130.

5 Büyük haber ajanslarının gelişmesiyle ilgili daha ayrıntılı incelemeler için, bkz. Graham Storey, *Reuters' Century* 1851-1951(Londra: Max Parrish, 1951); Oliver Boyd-Barret, *The International News Agencies* (Londra: Constable, 1980);

Anthony Smith, *The Geopolitics of Information: How Western Culture Dominates the World* (Londra:Faber,1980.

[6] Reuters'in 1970'ler ve 1980'lerde büyümesi ve çeşitlilik göstermeye başlamasının üzerinde özellikle durulmuştur. 1963'te Reuters'in 3 milyon sterlinlik gelirinin üçte ikisi, medya abonelerinden geliyordu. 1989'da Reuters'in gelirinin sadece yüzde 7'si medyadan geliyordu, yüzde 55'i para piyasalarından, yüzde 19'u tahvillerden ve yüzde 11'i de müşteri hizmetlerinden gelmekteydi. 1990'a gelindiğinde Reuters'in toplam geliri 1,369 milyon sterline çıkmıştı ve bunun yüzde 82,5'i deniz ötesinde kazanılıyordu.(Bkz. Jeremy Tunstall ve Michael Palmer, *Media Moguls* (Londra ve New York: Routledge,1991) s.56).

[7] NWICO tartışmaları ve UNESCO'nun rolü ile ilgili daha ayrıntılı bir inceleme için, bkz. Thomas L. McPhail, *Electronic Colonialism: The Future of International Broadcasting and Communication*, 2. basım (Newbury Park, Calif.:Sage, 1987).

[8] Haber ajanslarının gelişimleri ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki diğer bilgi değişimi mekanizmaları ile ilgili, bkz. Oliver Boyd-Barrett ve Daya Kishan Thussu, *Contra-Flow in Global News: International and Regional News Exchange Mechanisms* (Londra: John Libbey, 1992).

[9] Yayımcılığın kurumsal çerçevesi ile ilgili daha fazla tartışma için, bkz. John B. Thompson, Ideology and Modern Culture: Critical Social Theory in the Era of Mass Communication (Cambridge: Polity Press, 1991) s: 183-92.

[10] Bkz. McPhail, *Electronic Colonialism*, 5. bölüm; John Howkins "The management of the spectrum", *InterMedia* 7(5) (Eylül.1979):10-22.

[11] Howkins, "The management of the spectrum", s. 14.

[12] En önemli ve etkili ilk çalışmaların arasında UNESCO tarafından desteklenen 1971-1973'te Nordenstreng ve Varis, 1983'te Varis tarafından yapılan araştırmalar sayılabilir. Bkz. Kaarle Nordenstreng ve Tapio Varis, *Television Traffic- A One-Way Street? A Survey and Analysis of the International Flow of Television Programme Material*, Reports and Papers on Mass Communication, no.70 (Paris:UNESCO,1974); Tapio Varis, *International Flow of Television Programmes*, Reports and Papers on Mass Communication, no.100 (Paris: UNESCO,1986). Bunların dışında sayısız çalışma yapıldı. İlişkili yazındaki diğer verimli tartışmalar için, bkz. Jeremy Tunstall, *The Media Are American: Anglo- Saxon Media in the World* (Londra: Constable,1977); Elihu Katz ve George Wedell, *Broadcasting in the Third World: Promise and Performance* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1977); Smith, *The Geopolitics of Information*; Ralph Negrine and S. Papathanassopoulos, The *Internationalization of Television* (Londra: Pinter, 1990); Prepen Sepstrup, *Transnationalization of Television in Europe* (Londra: John Libbey, 1990); Annabelle Sreberny-Mohammedi , "The global and the local in international communications", derleyenler James Curran ve Michael Gurevitch , *Mass Media and Society* (Londra: Edward Arnold, 1991); Geoffrey Reeves, *Communications and the "Third World"* (Londra: Routledge,1993).

[13] Dünya iletişimi ile ilgili yakın zamanlı bir UNESCO raporu gösterdi ki, toplam medya sermaye tedavülündeki ilk 78 holdingin, 39'u Birleşik Devletler'de, 25'i Batı Avrupa'da, 8'i Japonya'da, 5'i Kanada'da ve 1'i Avustralya'da kurulu; hiçbiri Üçüncü Dünya'da kurulu değil. (Bkz. *World Communication Report* (Paris: UNESCO,1989), s.104-105).

[14] Bkz., örneğin, Ben H. Bagdikian, *The Media Monopoly*, 4. basım (Boston: Beacon Press, 1992); Anthony Smith, *The Age of Behemoths: The Globalization of Mass Media Firms* (New York: Priority Press, 1991); Tunstall ve Palmer, *Media Moguls*.

[15] Uydu iletişiminin tarihsel ve teknolojik boyutlarıyla daha fazla tartışma için bk. Abram Chayes, James Fawcett, Masami Ito, Alexandre-Charles Kiss **et al**., Sattelite Broadcasting (Londra: Oxford University Press,1973); Jonathan F. Galloway, *The Politics and Technology of Satellite Communications* (Lexington: D. C. Heath, 1972).

[16] Nordensteng ve Varis, Television Traffic; ayrıca bkz. Tapio Varis, "Global traffic in television", *Journal of Communication* 24 (1974): 102-109.

[17] Bkz. Varis, International Flow of Television Programmes; Annabelle Sreberny-Mohammedi, "The 'World of the News' study: results of international cooperation", *Journal of Communications* 34 (1984): 121-134; Sebstrup, *Transnationalization of Television in Europe*.

[18] Bazı eleştirmenler Batı-merkezli haber ajanslarının etkisinin abartıldığını iddia ettiler. Bkz., örneğin, Robert L. Stevenson, "The 'World of the News' study:pseudo debate", Journal of Communications 34 (1984): 134-138; Michael Tracey, "The poisoned chalice? International television and the idea of dominance", *Daedalus* 114 (1985):17-55

[19] Bkz. Katz ve Wedell, *Broadcasting in the Third World*, 1. bölüm

[20] İletişimin küreselleşmesiyle ilişkili tüketim çalışmaları ile ilgili bazı konuların tartışması için, bkz. Sepstrup, *Transnationalization of Television in Western Europe*, 4. bölüm.

[21] Bkz. Anabelly Sreberny-Mohammedi ve Ali Mohammedi, Small Media, Big Revolution: Communication, Culture, and the Iranian Revolution (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994).

[22] A.g.e., s.186-188.

[23] Bkz. James Lull, China Turned On: Television, Reform, and Resistance (Londra: Routledge,1991).

[24] A.g.e., s.23.

[25] a.g.e.'den alıntı, s.171.

[26] Bkz. Lila Abu-Lughod, "Bedouins, cassettes and technologies of public culture", *Middle East Report* 159(4) (1989): 7-11,47.

22
YENİ KÜRESEL MEDYA

Robert W. McChesney

Doksanlar, en az bir önemli açıdan tipik bir *fin de siécle* (yüzyıl sonu) on yılı olmuştur: Medya alanı köklü bir dönüşümün eşiğinde. Daha önceki medya sistemleri öncelikli olarak ulusalken, son bir kaç yılda küresel medya pazarı ortaya çıktı. "Şu an tanıklık ettiğimiz şey," diyor yatırım firması Paine Webber'in medya tahlilcisi Christopher Nixon, "küresel bir oligopolün yaratılmasıdır. Bu yüzyılın başlarında aynı şey petrol ve otomotiv sanayilerinde oldu; şimdi de eğlence sanayisinde oluyor."

Medya sahipliğindeki sınırlamaların kaldırılması, kârlı Asya ve Avrupa pazarlarında televizyonun özelleştirilmesi ve yeni iletişim teknolojileri, medya devlerinin ülkeler arası ve ülkelerin kendi içinde, güçlü dağıtım ve üretim şebekeler kurmalarını mümkün kıldı. Kısa süre içinde küresel medya pazarı ABD medyasına hakim olan sekiz ulus-ötesi şirketin hakimiyeti altına girmiş: General Electric, AT&T/Liberty Media, Disney, Time Warner, Sony, News Corporation, Viacom ve Seagram, artı Almanya merkezli holding Bertelsmann. (bkz. Tablo 1). Sistem küreselleştikçe, bir grup yeni şirketin yanı sıra değişik sosyal ve siyasal etkenler de işin içine girmekte ve baskın güç olmak için mücadele dokuz devin hem kendi hem yakın rakipleriyle aralarında devam etmektedir. Fakat, tıpkı Birleşik Devletler'de olduğu gibi küresel düzeyde de, medya sanayisi, yoğunlaşmanın fazla olduğu bir sanayi; yıllık gelirlerinin toplamıyla dünyadaki en büyük medya şirketi olan Warner Bros.'un (1998'de gelirleri 27 milyardı) yıllık satışları dünyadaki en büyük elli firmanın elli katından fazladır.

Bazı küresel firmalar yatay olarak birbirleriyle kaynaşmış durumda, yani kitap yayıncılığı gibi doksanların sonunda yaygın biçimde birleşmiş olan belirli medya sektörlerinin, azımsanmayacak bir dilimini denetim altında tutuyorlar. "Böylesi bir yoğunlaşmayı daha önce hiç görmemiştik" diyor yayıncılık anlaşmalarında uzmanlaşmış bir avukat. Daha da çarpıcı olanı ise, aynı firmaların hem içeriğin mülkiyetini hem de onu dağıtım yollarını kazanmasıyla oluşan küresel medya pazarındaki dikey kaynaşma oldu. Hakim firmaları farklı kılan şey, kendi sahip oldukları şirketler arasındaki "sinerji"yi sömürme kabiliyetleridir. Neredeyse tüm Hollywood stüdyoları, aynı zamanda filmleri yayınlayan TV şebekelerini ve kablolu televizyonları denetim altında tutan bu büyük holdinglerden birisine aittir. Dokuzu arasından sadece ikisi aynı zamanda içerik üreticisi değil: AT&T ve GE. Fakat GE, NBC; AT&T de Liberty Media yoluyla büyük medya içerik holdinglerine sahip ve her iki firma da gerekli olduğunda mal edinebilecek konumdalar. (bkz. Tablo 2)

Büyük medya şirketleri küresel aktörler olmak için hırslı bir çabaya girdiler. Hâlâ gelirlerinin çoğunu Birleşik Devletler'den elde eden Time Warner

ve Disney bile, son on yıldır gelirlerinin çoğunu ABD dışı kazançlardan kaynaklanıyormuş gibi gösteriyor. Burada önemli olan nokta, ABD pazarı zaten gelişmiş ve sadece artan genişlemeye izin veriyor olduğundan, rakipleri tarafından sollanmadan dışarı doğru büyüme potansiyelinden sermaye çıkarmaktır. Viacom merkezi idare sorumlusu Sumner Redstone'un da söylediği gibi, "Şirketler en fazla kazanç getirecek pazarlar üzerine odaklanıyorlar; yani denizaşırı pazarlar." Seagram'ın sahip olduğu Universal Studios'un eski başkanı Frank Biondi, şunları öne sürüyor: "Bu şirketlerin uzun vadede başarılarının yüzde 99'unu yurtdışında yapılan işin başarılı bir biçimde idare edilmesi oluşturacaktır."

Seksenler ve doksanlardan önce ulusal medya sistemleri, yerli sahipleri olan radyo, televizyon ve gazete sanayileriyle simgeleşmişti. Gazete yayımcılığı çoğunlukla ulusal bir olgu olmaya devam ediyor, fakat televizyonun durumu neredeyse tanınmayacak kadar değişti. Neoliberal serbest pazar politikaları, kablo ve dijital uydu TV sistemlerinin olduğu kadar TV kanallarının mülkiyetini de özel ve ulus-ötesi çıkarların kullanımına açtı; bu Amerika'da kablo mülkiyetini hakimiyeti altına almış çokuluslu medya şirketleri tarafından işletilen bir çok yeni kanalın türemesine neden oldu. Buna karşılık olarak kanallar da çok uluslular için yeni kazanç kaynakları doğuruyor: Örneğin büyük Hollywood stüdyolarının, televizyonların film arşivlerini kullanma haklarından geliri 1998'de, küresel boyutta 7 milyar dolar, 2002'de 11 milyar dolar'ın üzerinde gelir elde etmeyi bekliyor.

Medya holdingleri dünya çapında pazarlardaki hakimiyetlerini kolaylaştıracak politikalar için baskı yaparken, yerli medya ve kültür sanayileri için güçlü korumacı bir gelenek de varlığını sürdürüyor. Norveç, Danimarka ve İspanya'dan Meksika, Güney Afrika ve Güney Kore'ye kadar birçok ülke kendi küçük film üretim sanayilerini hükümet yardımlarıyla canlı tutuyorlar. 1998 yazında, Brezilya, Meksika, İsveç, İtalya, Fildişi Sahili'nin de içinde bulunduğu 20 ülkenin kültür bakanı, Ottowa'da kendi kültürel miraslarını, "Hollywood putperestliği"nden koruyacak "bazı temel kuralları" nasıl "inşa edeceklerini" tartışmak için buluştular. Başlıca önerileri, kültürü, Dünya Ticaret Örgütü'nün denetiminin dışında tutmaktı. 1998'de Stockholm'de düzenlenen ve Birleşmiş Devletler tarafından desteklenen benzeri bir toplantı, kültüre küresel ticaret anlaşmalarında özel ayrıcalık tanınmasını önerdi.

Tablo 1 Sonradan dokuz tane kaldı.

Disney	AT&T	Sony
Yıllık gelirler: 23 milyar dolar (FY1998) ABD dışı satışlar: %21 1984'te ABD dışı satışlar: %8.4 Disney, Çin, Japonya, Avrupa ve Latin Amerika güçlü bir konum elde etti. Sahip olduğu ESPN International 21 dilde 155 milyon evde ve 182 ülkede yayın yapıyor.	Yıllık gelirler: 53 milyar dolar. (FY1998)/1.5 milyar dolar (Liberty) ABD dışı satışlar: n/a Telecommunications Inc. Birleşmesinden sonra, AT&T, Güney Amerika ve Asya'da kablolu, uydu ve yayın televizyon holdingleri olan Liberty Media'yı ele geçirdi. Ayrıca Time Warner, News Corporation, CNBC ve Sprint PCS Group'da kendi hisseleri var.	Yıllık gelirler: 56.6 milyar dolar (FY1999)/10.4 milyar (medya) Japonya dışı satışlar: %78.2 1989'da Japonya dışı satışlar: %68.6 Sony'nin küresel medya etkinliklerinin arasında Avrupa ve Asya'da yerel dil filmleri üretimini, beş kıtada televizyon programcılığını ve Latin Amerika, Asya ve Avrupa'da Sony Music Entertainment satışlarını sayabiliriz.
General Electric	News Corporation	Seagram
Yıllık gelirler: 100 milyar dolar(FY/1998)/5.3 milyar dolar. (NBC) ABD dışı satışlar: %43 1988'de ABD dışı satışlar:%22 GE'nin medya varlıkları arasında NBC ve CNBC de var. Kanalları Avrupa ve Asya'da 70 milyon eve ulaşıyor.	Yıllık gelirler: 13.6 milyar dolar. ABD dışı satışlar: %26 Hâlâ dünyadaki en büyük İngilizce gazete üreticisi olan News Corporation'ın ABD TV kanalları, izleyicilerin yüzde 40'ına ulaşıyor. Murdoch, Latin Amerika ve Asya'daki medya mülkiyetini genişletse de, News Corporation, en az bir on yıl daha gelirlerinin çoğunu Birleşik Devletler'den elde etmeye devam edecek.	Yıllık gelirler: 12.3 milyar dolar(FY 1999)/7.4 milyar dolar (medya) ABD dışı gelirler: %50(co. est.) Seagram'ın sahip olduğu Universal Music Group dünyadaki en büyük kayda alınmış müzik firması. 1998'de şirket, 10.4 milyar dolar karşılığında Polygram'ı satın aldı. Seagram ayrıca Universal Stüdyoları'nın, Asya'da konulu parkların(theme park), Latin Amerika ve Avrupa çapında TV kanallarının da sahibi.
Time Warner	Viacom	Bertelsmann
Yıllık gelirler: 26.8 milyar dolar(FY1998) ABD dışı satışlar: %21 200 kendine tâbi şirketle, Time Warner, gazete ve radyo hariç neredeyse tüm medya sektörlerinde küresel bir aktör. İki örnek: CNN International 200 ülkeye ulaşıyor ve HBO Avrupa, Latin Amerika çapında ve Asya'nın çoğuna genişledi.	Yıllık gelirler: 12.1 milyar dolar(FY 1998)/6.8 milyar dolar (CBS) ABD dışı satışlar: %23 1988'de ABD dışı satışlar: %.006 Viacom'un sahip olduğu Paramount Pictures ve MTV yoğunlukla Birleşik Devletler'in dışında dağıtım yapıyor. Özbekistan'dan Filipinler'e kadar customized!!! kanalları işleten Nickelodeon ve yirmi yedi ülkede 6000 şubesi olan Blockbuster'a sahip. CBS!!! alımları onay bekliyor.	Yıllık gelirler: 16.4 milyar dolar. (FY 1998) Almanya dışı satışlar:%72 Almanya merkezli Bertelsmann Avrupa'daki en büyük radyo ve TV firması. Bertelsmann'ın sahip olduğu BMG Music, Güney Afrika ve Brezilya'da azımsanmayacak miktarlarda iş hacmine(business) sahip. Birleşik Devletler'de Random House'a ve Almanya, Britanya ve Arjantin'de yayımcılık şirketlerine sahip.

Kaynak: "*Zengin Medya, Zavallı Demokrasi*", Robert W. McChesney. İlave araştırma: Alison Mann.

Tablo 2 Filmlerin sahibi kim? Büyük Hollywood stüdyolarının bir tanesi hariç hepsi, 9 büyük medya holdingine ait ve kazançlarının yarısından fazlası, Birleşik Devletler'in dışından geliyor. Aşağıda seçtiğimiz ülkelerdeki ilk dört film ve filmlerin sahiplikleri ile ilgili bilgiler var.

Ülke	Filmler	Ülke	Film şirketi	(Varsa) İlişkili olduğu medya holdingi
Brezilya	Titanic	ABD	Fox/Paramount	NewsCorp/Viacom
	Armageddon	ABD	BVI/Touchstone	Disney
	Devil's Advocate	ABD	Warner Brothers	Time Warner
	The Mask of Zorro	ABD	Sony Pictures Entertainment	Sony
Fransa	Titanic	ABD	Fox/Paramount	NewsCorp/Viacom
	Le Dîner de Cons	Fransa	Gaumont	Gaumont Multimedia
	Les Couloirs de Temps (The Visitors II)	Fransa	Gaumont	Gaumont Multimedia
	Taxi	Fransa	ARP/TF1	
İtalya	Titanic	ABD	Fox/Paramount	NewsCorp/Viacom
	Tre Uomini e una Gambia	İtalya	Medusa	Mediaset
	La Vita é Bella	İtalya	Cecchi Gori	Cecchi Gori Group
	Cosi é La Vita	İtalya	Medusa	Media Set
Japonya	Titanic	ABD	Fox/Paramount	NewsCorp/Viacom
	Deep Impact	ABD	Paramount/DreamWorks	Viacom
	Pokémon	Japonya	Shokukan Productions Co., Ltd.	
	Godzilla	ABD	Sony/TriStar	Sony
Meksika	Titanic	ABD	Fox/Paramount	NewsCorp/Viacom
	Godzilla	ABD	Sony/Tristar	Sony
	Armageddon	ABD	BVI/Touchstone	Disney
	A Bug's Life	ABD	BVI/Disney	Disney
Polonya	Titanic	ABD	Fox/Paramount	NewsCorp/Viacom
	Armageddon	ABD	Buena Vista/Touchstone	Disney
	Godzilla	ABD	Sony/TriStar	Sony
	As Good As It Gets	ABD	Columbia/TriStar	Sony
Rusya	Titanic	ABD	Fox/Paramount	NewsCorp/Viacom
	Armageddon	ABD	Buena Vista/Touchstone	Disney
	Godzilla	ABD	Sony/TriStar	Sony
	Deep Impact	ABD	Paramount/DreamWorks	Viacom
Güney Afrika	Tomorrow Never Dies	ABD-Birleşik Krallık	MGM/United Artists	Disney
	Armageddon		BVI/Touchstone	Disney
	There's Something About Mary	ABD	20th Century Fox	NewsCorp
	Deep Impact	ABD	Paramount/DreamWorks	Viacom
Güney Kore	Titanic	ABD	Fox/Paramount	NewsCorp/Viacom
	Armageddon	ABD	BVI/Touchstone	Disney
	Mulan	ABD	BVI/Disney	Disney
	A Promise	Kore	Shincine	Samsung

Tüm kaynaklar: Japonya hariç (Variety), Screen International 1998. Araştırma: Jillian K. Dunham.

Yine de eğilim, kesinlikle pazarların açılması yönünde. Tüm ülkelerde neo-liberalizmin savunucuları, kültürel ticarete konulan engel ve düzenlemelerinin, tüketicilere zarar verdiğini ve devlet yardımlarının, ülkelerin kendi rekabetçi medya firmalarını geliştirme kabiliyetlerine mâni olduğunu iddia ediyorlar. Genellikle ülkelerde ticari engellemeleri korumak yerine sınırları açarak daha fazla kazanacaklarını düşünen güçlü, ticari medya lobileri vardır. Örneğin, 1998'de, Britanya hükümeti, Britanya ticari film sanayisine yarar sağlamak için sinema salonlarının -çoğunlukla Hollywood filmlerinden gelen- gelirlerinin bir kısmını mecburi olarak almaya yönelik bir yasa tasarısı sununca, programlarını tedarik eden şirketlerle zıtlaşmak istemeyen Britanyalı yayıncılar, tasarı geri çekilene kadar lobi faaliyeti yürüttüler.

Küresel medya pazarındaki boşluklar da, ulusal ya da bölgesel güç odakları olan ya da iş ve ticaret yayımcılığı gibi sadece özel bir müşteri grubuna hitap eden pazarları denetim altında tutan dört ya da beş düzine ikinci nesil firma tarafından doldurduldu. Bu ikinci nesil firmaların yarısından fazlası Kuzey Amerika'dan geliyor, kalanların çoğu ise Avrupa ve Japonya'dan. İkinci nesil firmaların her biri sık sık en büyük ilk bin firma sıralamasına giren ve yılda bir milyar dolardan fazla kazanç sağlayan kendi çapında birer dev. Kuzey Amerika'dan gelen ikinci nesil firmaların listesine şu isimler dahil; Dow Jones, Gannett, Knight-Rider, Hearst and Advanced Publications. Avrupa kaynaklı olanlar; Kirch Group, Havas, Mediaset, Hachette, Prisa, Canal Plus, Pearson, Reuters ve Reed Elsevier. Sony dışındaki Japon firmalarının neredeyse tümü yerel üreticiler.

İkinci neslin kristalleşmesi ise çok çabuk gerçekleşti; küçük firmaların orta ölçekliler tarafından, orta ölçeklilerin de büyük firmalar tarafından yutulduğu ulusal ve bölgesel pazarlarda, medya pazarında dünya çapında bir sallantı oldu. Birçok ulusal ve bölgesel holding, yayımcılık ya da televizyon imparatorluklarının yüreklendirmesiyle kuruldular, tıpkı Danimarka'da Egmont'un durumunda olduğu gibi. Diğer bir çok ülkenin durumu da Birleşik Devletler'dekiyle benzerlik gösteriyor; on ya da yirmi yıl öncesiyle kıyaslanınca, bugün çok daha az sayıda ve daha büyük firma, pazarı hâkimiyetleri altına almış durumdalar. Aslında, birçok ülke Birleşik Devletler'den daha küçük olduğu için, medya oligopolünün katılığı çok daha şiddetli olabiliyor. Durum belki de en sert Yeni Zelanda'da yaşanıyor. Burada, gazete sanayisi aynı zamanda Yeni Zelanda'nın ticari radyo yayıncılığını hakimiyeti altına almış ve magazin yayımcılığında büyük hisseleri olan Avustralya-Amerikalı Rupert Murdoch ve İrlandalı Tony O'Reilly'nin etkinlik alanında. Murdoch paralı televizyonu denetim altında tutuyor ve devletin satmayı amaçladığı kamu TV şebekelerinden bir ya da ikisini satın almak için pazarlıklar yapıyor. Kısacası, Yeni Zelanda'nın medya sistemini yönetenler, bir tuvalete sığabilecek kadar azlar.

İkinci nesil şirketler, sürekli ulusal sınırları aşma çabası içerisindeler. Murdoch'un çizdiği yolu takip eden Avustralya medyasında nüfuzlu işadamlarının şiarı "Genişle ya da öl." Bunlardan birinin söylediği gibi, "Avustralya'nın taleplerini tedarik eden Avustralyalı bir firma olarak büyümeye devam ede-

mezsiniz." Mediaset, Berlusconi'nin sahip olduğu İtalyan TV gücü, Avrupa'nın geri kalanına ve Latin Amerika'ya genişlemek için olta atıyor. İkinci nesil küreselleşmenin belki de en çarpıcı örneği Hicks, Muse, Tate ve Furst oldu; neredeyse bir gecede kurulan, ABD radyo/yayıcılık/TV/ilan panosu/sinema salonu gücü. 1998'de Meksika, Brezilya, Arjantin ve Venezüella'da medya varlıkları satın almak için 1 milyar doların üzerinde harcama yaptı.

Bu sebepten ikinci nesil medya firmalarının küresel sisteme "muhalif" olduklarını iddia etmek zor. Bu, gelişmekte olan ülkelerde de böyle. Meksikalı Televisa, Brezilya'lı Globo, Arjantinli Clarin ve Venezüellalı Cisneros Group dünyanın ilk altmış ya da yetmiş en büyük medya şirketinin arasında. Bu firmalar, hızlı bir konsolidasyon sürecinden geçen kendi ülkelerinin ya da bölgelerinin pazarlarını, hakimiyet altına almaya çalışıyor. Çokuluslu büyük medyalarla olduğu kadar, Wall Street yatırım bankalarıyla da yaygın bağlara ve ortak girişimlere sahipler. Ve her yerdeki ikinci nesil medya firmaları gibi, özellikle aynı dilin konuşulduğu ülkelerde, küresel çalışmalar başlatıyorlar. Sonuçta, politik gündemlerinde açık olan, daha fazla işbirliği içinde olmak ve kendi ülkelerinde nüfusun büyük bir kesimini karşılarına almak pahasına, küresel medya pazarının genişlemesini desteklemek.

Altmış ya da yetmiş ikinci nesil dev, birlikte, dünya medyasının büyük bölümünü denetim altında tutuyor: Kitap, dergi ve gazete yayımcılığı; müzik kaydı; TV prodüksiyonu, TV kanalları ve kablolu kanallar; uydu TV sistemleri; film prodüksiyonu; sinema salonları. Fakat sistem hâlen oluşum içindedir. Yeni ikinci nesil firmalar özellikle kârlı Asya pazarlarında ortaya çıkmaya devam ediyor ve ilk grup medya devleri arasında bir ayaklanma olması da bir hayli olası. Şirketler ise küreselleşerek başarıyı garantilemiş olmuyorlar. Asıl mesele şu ki bu konuda başka seçenekleri yok. Bazıları, hatta muhtemelen çoğu, çok fazla borçlandıkça ya da kâr getirmeyen maceralara atıldıkça tökezleyeceklerdir. Fakat şu anda sabit bir küresel pazarın kurulması sürecinin sonuna yaklaşmış olma şansımız başında olduğundan çok daha fazla. Ve şekillendikçe, dünyada başı çeken medya firmalarının kendilerini çok kârlı konumlarda bulmaları özellikle muhtemel. Bu tam da güvence altına almak için yarıştıkları şey.

Küresel medya sistemi aslında, terimin herhangi bir iktisadî anlamında rekabetçi değildir. En büyük medya firmaları, başka bir firmanın parçalarına sahip olan büyük hissedarlara ya da başka bir firmayla aynı idare heyeti üyelerine sahiptir. 1997'de *Variety* en büyük elli küresel medya firmasını listelediğinde, "birleşme çılgınlığının" ve çapraz-mülkiyetin "baş döndürücü biçimde" "kompleks karşılıklı ilişkiler ağıyla sonuçlandığını" gözledi. Küresel pazar, şirketlerin, her medya devinin, girişimin bir bölümüne sahip olduğu, denk ortak girişimler kurmalarını hararetle teşvik ediyor. Bu şekilde firmalar rekabeti ve riski azaltıyorlar ve kârlılık şansını arttırıyorlar. İspanya'nın en büyük medya firması ve Avrupa'daki en büyük on iki özel medya şirketinden biri olan Sogecable'ın merkezi idare sorumlusu, *Variety*'e stratejilerinin "uluslararası şirketlerle yarışmak değil onlara katılmak" olduğunu açıkladı. Bazı açılardan, küresel medya pazarı, iktisat kitaplarındaki rekabetçi pazardan çok bir kartele benziyor.

Küresel holdinglerin bazen kültür üzerinde olumlu etkileri olabilir; özellikle Latin Amerika'nın çoğunda olduğu gibi yolsuzluğun çok olduğu, kafadarların yönettiği, medya sistemlerinin sıkıca denetlendiği ülkelere, ya da Asya'nın bazı yerlerinde olduğu gibi medyanın üzerinde açık bir devlet sansürünün uygulandığı ülkelere girdiklerinde. Küresel ticarî medya sistemi, kâra giden yolun üzerinde duran hiçbir geleneğe ya da âdete saygı göstermeme konusunda oldukça uç bir noktada duruyor. Fakat nihâyetinde siyasi olarak tutucu; çünkü medya devleri, dünya çapında toplumsal düzenden büyük faydalar sağlıyorlar ve mülkiyet ilişkilerinde ya da toplumsal ilişkilerdeki bir herhangi bir ayaklanma -özellikle de iş çevrelerinin gücünü azalttığı ölçüde- onların çıkarlarına hizmet etmez.

"Ezici tanrı Hollywood" ve ABD kültürel emperyalizmin ortalıkta dolaşan hayaleti, birçok ülkede merkezî bir sorun olarak kalmaya devam ediyor ve medya sistemi giderek merkezileştikçe, ticarileştikçe ve küreselleştikçe anonim medya şirketlerinin ABD kültürünün sadece satıcıları olduğu fikri daha az akla yatkın hale geliyor. Küresel medya sisteminin, şirket çıkarlarını ve ticari çıkarları ve değerleri geliştiren ve kendi misyonuna dâhil edemediği şeylere çamur atan ya da onları görmezden gelen bir sistem olduğu düşünülürse, bu sistem daha iyi anlaşılabilir. İster Japonya'da ya da Belçika'daki hissedarlara ait olsunlar ya da New York'ta ya da Sidney'de şirket merkez büroları olsun, firmaların içeriklerinde görülebilir bir farklılık yok. Bertelsmann'ın merkezi idare sorumlusu Thomas Middelhoff, 1998'de, bazıları bir Alman firmasının ABD kitap yayın pazarının % 15'ini denetlemesinin uygunsuz olduğunu söylediklerinde öfke püskürdü. Middelhoff "Biz yabancı değiliz. Biz uluslararasıyız." dedi. "Ben Alman pasaportlu bir Amerikalıyım."

Medya holdingleri vantuzlarının alanını genişlettikçe, en azından bazı medya biçimlerinde, popüler beğenilerin daha tek tip hale gelmesini teşvik ettiklerine inanmamak için bir neden yok. Hollywood idarecileriyle yapılan sohbetlere dayanarak, *Variety* editörü Peter Bart şöyle bir sonuca vardı: "dünyada sinemaya giden izleyici daha homojen hale geliyor." Aksiyon filmleri bir zamanlar bilet satışı garanti ürünlerdi ve komedileri ithâl etmek kesinlikle çok daha zordu, doksanların sonuna gelindiğinde "En İyi Arkadaşım Evleniyor" ve "Anadan Doğma" gibi komediler ABD dışında 160 milyon dolarla 200 milyon dolar arasında gişe hâsılatı yapıyordu.

İzleyiciler yerelde üretilmiş ürünleri tercih ediyor görünüyorken, küresel medya şirketleri, umutsuzluğa düşmek yerine ürünlerini küreselleştiriyorlar. Bu, büyük ihtimalle en rahat müzik sanayisinde gözlenebilir. Müzik, her zaman elektronik-medya içinde en az sermayeye duyarlı olan ve bu yüzden de en çok deneyselliğe ve yeni fikirlere açık olan tür olmuştur. ABD'de albüm çıkaran sanatçılar, 1993'de satışlarının yüzde 60'ını Birleşik Devletler'in dışında yaptılar; 1998'e gelindiğinde bu rakam yüzde 40'a düşmüştü. Fakat dünyadaki kayda alınmış müzik pazarına hâkim olan çokuluslu beş medya üreticisi, pılıyı pırtıyı toplamak yerine, bir ticaret yayınında yazan bir yazarın

sözleriyle, Brezilya gibi "insanların kendilerini tamamıyla yerel müziğe adadıkları" yerlerde bile kendisine tâbi şirketler kurmakla meşguldüler. Sony, dünyanın her yerinden bağımsız müzik şirketleriyle dağıtım anlaşmaları imzalama yolunda başı çekti.(bkz. Tablo 3)

Tablo 3 Müziğin sahibi kim? ABD'li albüm yapan sanatçıların deniz aşırı satışları düşüyor, fakat medya devleri, dünyanın çeşitli yerlerinde, yerel müziğin üretimi ve dağıtımı için kendilerine tâbi şirketler kuruyorlar. Aşağıda seçtiğimiz ülkelerdeki albüm çıkaran ilk dört sanatçı ve albümlerin mülkiyet bilgileri var.

Ülke	Sanatçı	Albümün adı	Marka	Şirket ve ev sahibi (home) ülke
Brezilya	E O Tchan do Brasil	E O Tcahn do Brasil	Universal	Seagram(Kanada)
	Pe. Marcelo Rossi	Musicas para Louvar A. Senhor	Universal	Seagram(Kanada)
	Grupo Molejo	Brincadeira de Crianca	Warner	
	Leonardo&Leonardo	Un Sonhador	BMG	Time Wasrner(ABD) Bertelsmann(Almanya)
Fransa	Original Soundtrack	Notre Dame de Paris	Sony	Sony(Japonya)
	Original Soundtrack	Titanic	Sony	Sony(Japonya)
	Louise Attaque	Louise Attaque	Sony	Sony(Japonya)
	Celine Dion	S'il Suffisait d'Aimer	Sony	Sony(Japonya)
Japonya	B'z	B'z The Best Pleasure	Rooms Records	Being, Inc.(Japonya)
	B'z	B'z The Best Treasure	Rooms Records	Being, Inc.(Japonya)
	Every Little Thing	Time to Destination	Avex	Avex Group (Japonya)
	Yumi Matsutoya	Neue Music	Toshiba/EMI	EMI(Japonya)
Meksika	Los Temerarios	Como te Recuerdo	Fonovisa	Televisa(Meksika)
	Mecano	Ana, Jose, Nacho,	BMG	Bertelsmann(Almanya)
	Juan Gabriel	Celebración de los 25	BMG	Bertelsmann(Almanya)
	Mana	años Sueños Luqidos	Warner	Time Warner(ABD)
Polonya	Original Soundtrack	Titanic	Sony	Sony(Japonya)
	Celine Dion	Let's Talk About Love	Sony	Sony(Japonya)
	Modern Talking	Back for Good	BMG	Bertelsmann(Almanya)
	Era	Ameno	Universal	Seagram (Kanada)
Rusya	Depeche Mode	Ultra	Mute	Mute(Birleşik Krallık)
	Enigma	Le Roi Est Mort, Vive le	EMI	EMI
	George Michael	Roi!	EMI	EMI
	Paul McCartney	Older	EMI	EMI
		Flaming Pie		
Güney Afrika	Whitney Houston	My Love Is Your Love	Arista	Bertelsmann
		By Request		(Kuzey Amerika)
	Boyzone	Greatest Hits Bonus	Polygram	Seagram(Kanada)
	Vengaboys	Ricky Martin	EMI	EMI(Güney Afrika)
	Ricky Martin		Sony/Columbia	Sony(Japonya)
Güney Kore	Seo Tae-Ji	Take 5	Samsung	Samsung
	H.O.T.	Set a Line(vol.4)	Shinara	(Güney Kore)
	Ryu Seung -Joon Ryu	Seung-Joon 2	Seoul	(Güney Kore)
	Cool	Sorrow	Samsung	Samsung

Tüm kaynaklar: IFPI(International Federation of Phonographic Industry) Güney Afrika hariç(Bryan Pearson). Araştırma: Jillian K. Dunham.

Aşırı ticarileşme ve artan şirket denetimi, medya içeriğinde açıkça olmasa da siyasal önyargıların ortaya çıkmasına yol açtı. Siyasal etkinlik, yurttaşlık değerleri ve pazar karşıtı etkinlikler uçlara itilirken, tüketim, sınıfsal eşitsizlik ve bireycilik, doğal ve hatta yararlı görülmeye başladı. En iyi gazetecilik, işveren sınıfına meyledip onun gereksinimlerine ve önyargılarına uygun hale gelirken; kitlelere yönelik gazetecilik bir kaç birkaç istisna dışında, medya devlerinin kendi ABD televizyon kanallarında sunduğu bir saçmalık olmaya doğru meylediyor. George Orwell'ın Hayvan Çiftliği'nin yayımlanmamış önsözünde söylediği gibi, özgür toplumlarda sansür diktatörlüklerde olduğundan çok daha karmaşık ve ayrıntılıdır çünkü "popüler olmayan fikirler susturulabilir ve uygunsuz gerçekler resmi bir yasaklamaya ihtiyaç duyulmadan karanlıkta bırakılır."

Herhangi komploya dahil olmayan ve kendi iktisadi çıkarı için hareket eden medya holdingleri, sıradan insanların, gündelik gerçeklikten kaçmasını mümkün kılan eğlence sunarak, daha fazla para kazanmak için varlar. Meksika'daki Televisa'nın milyarder başkanı genç Emilio Azcarraga'nın sözleriyle: "Meksika alçakgönüllü, zavallı bir sınıfın ülkesidir [...] Televizyonun, oyalanmayı sağlama ve bu insanları mutsuz gerçeklikten ve zor gelecekten uzaklaştırma yükümlülüğü vardır."

Değişimden ümitli olmak zor görünüyor olabilir. 1997'de İsveçli bir gazetecinin söylediği gibi, "Maalesef, eğilimler çok açık ve gerçek anlamıyla her açıdan yanlış yönde ilerliyorlar, cereyan eden gelişmelerin uzun dönemde demokrasi ve sorumluluk açısından sonuçlarıyla ilgili kamusal tartışma umutsuzluk verici biçimde eksik." Fakat dünyanın her yerinde ilerici siyasal hareketlerin gittikçe medya sorunlarını siyasal platformlarının bir parçası haline getirdiklerine dair göstergeler var. İsveç, Fransa ve Hindistan'dan, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada'ya kadar, demokratik sol partiler, büyük şirketleri küçük parçalara ayırarak, kâr amaçlı ve ticari olmayan yayın ve medyayı yeniden güçlendirerek gerçekleştirdikleri yapısal medya reformlarına, gündemlerinde merkezi bir yer veriyorlar. Bununsa oy verenleri çekmede başarılı bir konu olduğunun farkına varıyorlar.

Küresel medya sisteminin kaderi, aynı zamanda küresel kapitalizminkiyle anlaşılması güç yollarla bir arada örülmüş. Ve ABD medyasında serbest pazarın kendi kendini kutlayan şenliğine rağmen, uluslararası sistem zayıflık belirtileri gösteriyor. Asya, yirmi birinci yüzyıl kapitalizminin sözüm ona kaplanı, 1997'de kriz geçirdi ve toparlanıp toparlanamayacağı hala belirsiz. Küresel bir kriz dönemi olmasa da, ekonomik büyüme çağında dünyanın geride bırakılan yerlerinde ve nüfusun geride bırakılan kesimlerinde memnuniyetsizlik patlama düzeyine geldi. Latin Amerika, piyasa reformlarının seksenlerden beri övünülen şampiyonu, bir Dünya Bankası yetkilisinin "eşitsizlikte büyük artış" dediği şeyi yaşadı. Ticarî medyanın tahakkümü, direnişi daha zor kılsa da, neo-liberal iktisat modelinin başarısını ve onun yaratılmasına yardım eden küresel medya sistemini sorgulayacak, geniş çaplı muhalefeti hayal etmek, hiç de zor değil.

***Çeviren**: Bülent Özçelik*

23
KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜREL KİMLİK

John Tomlinson

Küreselleşmenin kültürel alandaki etkilerinin genelde kötümser bir açıdan görüldüğünü söylemek haksızlık olmayacaktır. Genellikle, homojenleşen, batılılaşan tüketici kültürünün hızlanan tecavüzünün kurbanları olan kültürel kimliklerin yok olmasıyla ilişkilendirilmekte. Savunucusu olan bazı akademisyenlerden, küreselleşme karşıtı aktivistlere kadar uzanan bu görüş (Shephard ve Hayduk, 2002), küreselleşmeyi batı kültürel emperyalizminin -aslında, yumuşatılmış söyleyişle- çelişkisiz bir devamı olarak yorumlanmaya meyilli. Aşağıda devam ettireceğim tartışmada, bu görüşe bir hayli şüpheci biçimde yaklaşacağım.

Kültürel ürünlerini her köşe başında dağıtmaya ve öne çıkarmaya çalışan küreselleşen kapitalizmin âşikâr gücünü inkâr etmeye çabalamayacağım. Bugün, kültürel emperyalizm tezini eleştirenlerin, derin bir kültürel etkinin, bu ürünlerin yalnızca var olmalarından çıkarılamayacağına dair sıkça yaptıkları tartışmadan alıntılar da yapmayacağım. Tartışmaya çalışacağım şey çok daha spesifik: Kültürel kimlik, doğru anlaşıldığında, küreselleşmenin kurbanı olmaktan çok, onun *ürünü*dür.

Hazine Olarak Kimlik

Önce, küreselleşmenin kimlikleri yok ettiğine dair üstü örtük -genellikle üstü örtük olduğu için- varsayımların ardında yatan akıl yürütmelerinin bir taslağını çıkarmama izin verin. Bir zamanlar küreselleşme döneminden önce, coğrafi mekânlar ve kültürel deneyimler arasında yerel, özerk, ayrıksı ve iyi tanımlanmış, güçlü ve kültürel sürekliliği olan bağlar vardı. Bu bağlar biri'nin ve ait olduğu cemaatin "kültürel kimliği"ni kuruyorlardı. Bu kimlik en basitinden, insanların bozulmamış, varoluşsal bir servet, bir miras, uzun geleneksel yerleşikliğin bir kazanımı, geçmişin bir sürekliliği olarak edindiği bir şeydi. O zaman kimlik, dil gibi sadece bir kültürel varlığın tanımı değil, yerel toplulukların bir çeşit kolektif hazinesiydi. Fakat bunun ayrıca koruma ve esirgemeyi gerektiren kırılgan bir şey olduğu ve kaybolabileceği keşfedildi. Bu pek çeşitli, ayrıksı fakat savunmasız kültürel kimlikler dünyasına küreselleşmenin aşındırıcı gücü birdenbire doğru tarihlendirmeyle 1980'lerin ortalarında bir zamana denk düştü. Hikâyenin devamında, küreselleşme yerelin yerleşikliğini yok ederek, insanları yersizleştirerek, kültürel deneyimi piyasa gerekleriyle damgalayıp tektipleştirerek ve böylece bizim kimliklerimizi kuran yerelde tanımlanmış kültürler arasındaki farkı yok ederek dünyanın faklılıklarla dolu kültürlerini bir sel gibi alıp götürdü. Küreselleşme genel bir kültürel farklılığın yok olma sürecini kapsamakla yargılansa da, bazıları tabii ki bu süreç-

ten kârlı çıktı, bazılarıysa zarar gördü. Kapitalizmin akışının ana damarında olan kültürler, Batı'da olanlar ve özellikle Birleşik Devletler, kendi kültürlerinin standartlaşmış bir halini dünya çapında ihraç ederken, gelişmekte olan dünyanın "daha zayıf" kültürleri en fazla tehdit altında olanlardı. Batılı olmayan kültürlerin ekonomik korunmasızlığı, kültürel korunmasızlıkla eşleştirilmiş kabul ediliyordu. Küreselleşmenin yağmasıyla, kültürel kimlik her yerde tehlike altındaydı hatta gelişmekte olan dünya özellikle tehlike altındaydı.

O zaman bu hikâye, kültürel kimliğin yok edilmesinden ve kültürel kimliğin "ulusal kimlik" dediğimiz belirli bir alt kümesinin tehdit altında olmasından küreselleşmenin sorumlu olduğunu imâ ediyor. Fakat bir önceki hikâye ile tamamen çelişen bir başka hikâye de anlatılabilir: Küreselleşme bırakın yok etmeyi, kültürel kimliği yaratan ve zenginleştiren en önemli güç olmuştur. Bu diğer hikâye, arındırılmış bireysel ya da kolektif servet anlayışından oldukça farklı bir "kimlik" anlayışını kapsıyor. Ayrıca küreselleşme sürecinin çok daha karmaşık bir biçimde anlaşılmasını da içeriyor; sonuçlarında en azından bir nebze olsun tahmin edilemezliğe izin veren bir anlayıştır.

Kültürel Güç Olarak Kimlik

Kimlikle başlayalım; günümüz kültürel imgeleminin kalbinde yattığı kuşku götürmez bir kavramdır. Kavramın analizini içeren yazında, yukarıda taslağını çizdiğim bir kurban olarak kültür hikâyesiyle yarışabilecek konumlar bulmak hiç de zor olmayacaktır. Örneğin Manuel Castells oldukça ünlü "Bilgi Çağı" analizinin bir bölümünü şu önermeye adadı: "dünyamız ve hayatlarımız küreselleşme ve kimliğin çatışan eğilimleri tarafından şekillendiriliyor." Castells'e göre, küreselleşmenin gücüne karşı öncelikli muhalefet, "kültürel tekillik ve insanların hayatları ve çevreleri üzerinde denetim sahibi olmaları için... küreselleşmeye meydan okuyan kolektif kimliğin güçlü ifadelerindeki artış"ta yatıyor (1997:2). Küreselleşmenin ayakları altında çiğnenen kırılgan bir çiçek olmaktan öte, kültür burada kapitalist küreselleşmenin merkezkaç kuvvetine karşı bir direniş sunan -değişik şekillerde, örgütsüz ve bazen siyasal olarak gerici olsa bile- yerel kültürün yükselen gücü olarak görülüyor.

"Kimliğin gücü"ne dair bu oldukça sağlıklı görüş, kimlik konumları -toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, din, etnik köken, milliyet- etrafında temellenmiş toplumsal hareketlerin dikkat çekici artışını araştıran birinin kolaylıkla onaylayacağı bir görüştür. Bu durumda, küreselleşmenin gücüne karşı direnişin belirgin kültürel kaynaklarını fark etmek, bu gücü görüş açısı içine sokmaya doğru giden uzun bir yoldur. O zaman, küreselleşmenin etkisi daha makûl biçimde denkleştirilmiş "yerelleştiren" güçlerle birlikte küreselliğe yönelmiş kurumsal-teknolojik güdülerin karşılıklı etkileşimlerine dair bir mesele haline geliyor. "Küreselliğe" doğru olan itki, kapitalist genişleme mantığıyla yurtsuzlaştıran medya ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimini birleştiriyor. Fakat bu itki, farklı "yerel"lerin düzenlerini ifade eden süreç ve pratiklerin muhalefetiyle karşılaşıyor. Bunlar arasında Castells'in üzerinde yoğunlaştığı

kimlik hareketlerini, özellikle de örneğin yerel tüketimden yana tercihlerini kullanan resmi örgütlenmeyi çok daha az gerçekleştirmiş kimlik ifadelerini de sayabiliriz (Howes, 1996). Ve çok daha başka düzeyde, nüfuslarını başka bir kültürel-siyasal ve yerel özdeşleştirmeye bağlayan devletler tarafından harcanan dikkate değer kültürel çabayı da eklememiz gerekiyor.

Bu çok daha kompleks formülasyon, kültürel kimliğin küreselleşmeye kolay av olmadığını açıkça gösteriyor. Bu, kimliğin basitçe kırılgan cemaatin ruhuna bağlı olmamasından, fakat modernitede toplumsal hayatın dikkate değer kurumsallaşmış bir boyutu olmasından kaynaklanıyor. Özellikle, ulusal kimliğin baskın şeklindeki kimlik, devletin düzenleyici ve toplumsallaştırıcı kurumları dolayımıyla üretilmiş kasti bir kültürel yapılanma ve muhafazanın ürünüdür. Küreselleşmenin, yurtsuzlaştırıcı gücü, Michael Billig'in (1995) "bayağı milliyetçilik" adını verdiği -günlük ayrıntı desteği; özellikle medya söylemi üzerinden ulusal varlığın süreklileşmiş rutin "bayraktarlığı"- gelişmiş ulus-devletler tarafından desteklenen ve denetlenen bir muhalefetle karşılaşıyor.

Bu tabiî ki, tıpkı küresel bir pazarda ulusal ekonomileri bağımsız olarak düzenleme kapasitelerinde olduğu gibi, kimlik bağlılığının kendine özgülüğünü muhafaza etme kapasitelerinde de ulus-devletlerin değişen oranlarda küreselleşme tarafından uzlaştırıldıklarını inkâr etmek değildir. Örneğin, küresel nüfus hareketleri sonucunda ortaya çıkan, toplumların çok ırklı yapılarının yarattığı karmaşıklık ve gerilim -tüm modern toplumların kronikleşmiş bir özelliği (Smith,1995; Geertz 2000)- yirmi birinci yüzyıl uluslarının tutarlı kimlik konumlarına devam eden kültürel "bağlılıkları" ile ilgili aşikâr sorunlar arz ediyor. Üstelik bu sorun, çok ırklı bileşimin, sömürgeci işgalin çizdiği kaba ulus-devlet sınırları ile zayıf devlet yapılarının miras bıraktığı kanlı siyasal istikrarsızlık ve ırklar arası şiddetin birleşimi olarak ortaya çıktığı, gelişmekte olan dünyadaki bazı milletlerde yarattığı sonuçlarla, çok daha çarpıcı hale geliyor.

Fakat fark edilmesi gereken şu ki, bu sorunların hiçbiri kimliklerin küreselleşme tarafından genel yok edilişi senaryosuyla uyum içinde değildir. Bunun yerine, genelde küreselleşme tarafından üretilmiş kimlik konumlarının öneminin genişlemesini savunuyorlar. Kimliklerdeki bu zenginleşme, ulus-devletlerin, halkının kültürel bağlılık anlayışları üzerindeki hegemonyalarını sorunlu hale getiriyor.

Kimlik ve Kurumsal Modernite

Bu beni, merkezi savım olan küreselleşmenin kimlikleri yok etmeyip, aslında onları zenginleştirdiği iddiasına getiriyor. Bu açıdan bir şekilde Castells'in konumundan ayrılıyorum: Castells kimliği, küreselleşmeye muhalif bir güç ve halkın içinden yükselen özerk bir kültürel dinamik olarak belirlediğinde, küreselleşme süreci ve kimliklerin kurumsallaşmış kuruluşları arasındaki zorlayıcı içsel mantığı görmekte başarısız oluyor. Bu, bence küreselleşmenin dağı-

tımını yaptığı modernitenin kurumlarının doğasında yatıyor. Basitçe söylemek gerekirse: Küreselleşme gerçekte modernitenin küreselleşmesi ve modernite de kimliğin habercisidir.

Kimlik oluşumunun, insan deneyiminin evrensel bir özelliği olduğu sık rastlanır bir varsayımdır. Castells "Kimlik, insanların anlam ve deneyim kaynağıdır" (1997:6) derken, bu görüşü üstü örtülü biçimde kabul ediyor. Fakat anlamın kültürel pratikler dolayımıyla yapılandırılmasının evrensel bir insanlık durumu olduğu doğru olsa da, bunun istisnasız biçimde, bugün küresel modern Batı'da anladığımız şekliyle, kimlik yapılandırılması şeklini aldığı sonucu çıkmaz. Böylesi bir etnik merkezli varsayımın bu biçimi son zamanlarda, hem antropologlar hem de medya ve kültür eleştirmenleri tarafından eleştirilmekte. Örneğin, David Morley, Roger Rouse'un Birleşik Devletler'de Meksikalı göçmen işçiler üzerine yaptığı çalışma hakkında yorum yaparken bu insanların "kimliğin merkezi bir önemi olmadığı...bir dünyadan... bireysel kimliklerin taşıyıcıları olarak, belirli bir kişilik biçimi ve bir topluluğun yada "cemaatin" parçası olarak kimlik edinmeleri için... baskı altında oldukları ...kendi durumlarını anlama biçimleri ve ihtiyaçları ile son derece zıt olan... bir dünyaya göç ettikleri" noktasına dikkat çekiyor. (Morley 2000: 43- vurgular eklenmiştir).

Bizim "kimlik" dediğimizin evrensel olmayabileceğini, fakat kültürel deneyimin sadece kendine özgü bir modern toplumsal örgütlenme -aslında düzenleme- biçimi olduğunu anlamak, küreselleşmenin kaçınılmaz olarak kimliği yok ettiği tartışmasının yelkenlerini suya indiriyor. Yerele bağlılığın toplumsal psikolojisi, güçlü olmakla beraber farklı eklemlenme biçimlerinin var olma olasılığı ve insanların kendilik duyguları ile varoluşsal saadetleri için doğuracağı farklı sonuçlarla birlikte, karmaşık bir kavramdır. Ve bu farklılıklar, her kültürel bağlamda görecelik gösteriyor. Farklı bağlılıkların batı-modern "kimlik" prizmasından odaklanabileceği ve odaklanmak zorunda olduğu varsayımı, onun doğal sonucu olan başka bir varsayımdan; bu bağlılıkların "geleneksel" toplumlarda zaman içinde değişmeden kaldığı varsayımından daha az basiretsiz değildir. Ve bu tabiî ki, James Clifford (1997) gibi antropologların eleştirdiği sık rastlanan bir hata olan "geleneksel" toplumları sadece modern olanlara göre karşılaştırıldığında değil doğaları gereği durağan ve sabit addetmekle ilişkilidir.

Kimliğin özellikle modern kültürel bir imgelem olduğunu anlamak, küreselleşmenin kültürü yok ettiği gibi basit bir fikri zayıflatmak için yeterlidir. Fakat çok daha güçlü olan küreselleşmenin aslında kimliği yarattığı iddiası ve bazı koşullarda çok fazla kimlik yaratma tehlikesi daha fazla incelemeyi gerektiriyor.

Küreselleşme ve Modernite

Bunu takdir etmek için, genelde sahiplenilenden daha kompleks bir küreselleşme görüşüne, "küreselleşmenin aslında kapitalizmin küreselleşmesi olarak

anlaşıldığı küreselleşme karşıtı hareketin polemiksel söylemi"ni benimsemek gerekli, ki bu kültürel görünüm, Batı'nın suç ortağı olan baskın bir medya sistemi yoluyla başarılmıştır. Bu çok daha kompleks olan çok boyutlu küreselleşmenin, insan hayatının iktisadi, teknolojik-iletişimsel, siyasal ve kültürel alanlarında birbirleriyle ilişkili ve eşzamanlı işlediğini düşünen kavramsallaştırma ile akademik söylemler arasında en azından ilke bazında, göreceli bir ihtilaf yoktur. Fakat bu kültürel çıkarsama, bazıları tarafından görece daha az kolaylıkla kabullenilse de, küreselleşmenin belirli bir batı hayat tarzının - örneğin, liberal, laik, mülkiyetçi-bireyci, kapitalist-tüketici- basitçe dağıtımını yapmasından çok kültürel modernitenin kurumsal özellikler silsilesinin tümünün daha karmaşık bir yayılımını içeriyor.

Modernite kompleks ve çok tartışılmış bir fikirdir fakat her şeyden önce, sosyal ve kültürel pratiklerin yerel özelliklerinden soyutlanması, zaman ile uzamın ötesinde kurumsallaşması ve düzenlenmesi anlamına geliyor. (Giddens,1990) Böylesi bir kurumsallaşmanın ilk akla gelen örnekleri; toplumsal alanın örgütlenmesi, asayişi (ulus-devlet, şehircilik) ya da üretim ve tüketim pratikleridir (sanayileşme, kapitalist ekonomi).

Fakat modernite, aynı zamanda bizim onlar aracılığıyla bir yere ve bir cemaate ait ya da bağlı olduğumuzu tahayyül ettiklerimiz de dâhil olmak üzere, kültürel pratikleri kurumsallaştırır ve düzenler. Teşvik ettiği böylesi bir tahayyülün biçimleri, bizim "kültürel kimlik" olarak bildiğimiz şeydir; belirli, genellikle siyasi olarak eğilip bükülmüş farklılıkların etrafında temellenmiş, bireysel ve cemaatsel tanımlar; toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, sınıf, din, ırk ve etnik köken, milliyet. Bu farklılıkların bazıları, tabiî ki modernitenin gelişinden çok daha önce vardı, milliyet gibi bazıları ise özellikle modern imgelemlerdir. Fakat modernitenin gücü tahayyül edilen aidiyet kategorilerinin özünde olduğu kadar, onların kurumsallaşması ve düzenlenmesi gerçeğinde de yatıyor. Bizler, modern toplumlarda hayatlarımızı, asayişi iyi sağlanmış sınırlara göre, varoluşsal deneyimi düzenleyen yapılarda yaşıyoruz. Bizler, toplumsal cinsiyetimizi, cinsel yönelimimizi ve bunun gibi şeyleri kamusal olarak kurumsallaşmış, tutarsızca örgütlenmiş aidiyetler olarak "yaşıyoruz". Daha başıboş, tesadüfî, kendine mahsus ve zımni olabilecek bir aidiyet hissi, hepsinin tek tek maddi ve psikolojik refahımıza etkilerinin olduğu, yani hepsinin bir "siyaseti" olduğu bir dizi kimlik içinde yapısallaşıyor. Modernite kimliğin habercisidir derken, anlatmaya çalıştığım şey budur.

Küreselleşme, modernitenin kurumsal özelliklerinin dağıtımını tüm kültürler çapında yaptıkça, küreselleşme daha önce hiç olmayan, çok daha kendine mahsus, tamamlanmamış ve asayişi toplumsal olarak daha az sağlanmış aidiyetlerin olduğu "kimliği" üretmektedir. Kimliklerin yoldan sapmış yok edilişlerinin yerine bu, küreselleşmenin en göze çarpan kültürel etkisidir; kültürel deneyimin biçimsel düzeyinde hissedilen bir etki. Bu etki, yüzeysel bir okumayla "kültürel emperyalizm" olarak görülebilir, kültürel bağlılıkların böylesi modern kurumsallaşması, açıkça önce Batı'da ortaya çıkmıştır. Fakat

daha ilginç biçimde, karışık nimetleri olan kültürel bir paketin, yani modern küreselleşmenin bir parçası olarak da anlaşılabilir.

Kimlik ve Yurtsuzlaştırma

Bu "paket"e geniş bir yaklaşım, küreselleşme sürecinin kültürel deneyimin günlük akışının toplumsal-coğrafik önemini azaltan özelliğine; yurtsuzlaştırıcı niteliğine dair olacaktır (Garcia-Canclini,1995; Tomlinson, 1999). Bu fikrin işaret ettiği şey, küreselleşmenin yerelliği yok etmesi değil -örneğin kaba homojenleşme tezinde olduğu gibi her yerin kültürel olarak yumuşak geçişle tek tipleşmesi- fakat kültürel deneyimin çeşitli yollarla belirli yerellerde geleneksel "dayanak noktalarından" "kaldırılması"dır. Bunu anlamanın yolu yaşadığımız yerlere, küreselleşmenin bağlayıcılığıyla giderek daha fazla "nüfuz edildiğini" düşünmek olacaktır. Ayırt edici özelliklerini elinde fazlasıyla tutan yerlerde yaşayabiliriz, ama bu kendine mahsusluk artık -geçmişte olduğu gibi- kültürel deneyimimizin en önemli belirleyeni değildir. O zaman, yurtsuzlaştırma fikri bizim dolaysız yerelliğimiz dışında gerçekleşen olayların -Anthony Giddens'ın kısa ve öz küreselleşme tanımındaki "uzakta olan eylemler"in- bizim deneyimimiz için nasıl giderek önemli hale geldiğini kavratıyor. Modern kültür, konum tarafından daha az tanımlanıyor çünkü "uzaklık" giderek mekâna nüfuz ediyor.

Bu tip bir nüfuz etmenin çok daha aşikâr örnekleri, gündelik kültürel deneyimin, bizim küreselleşen medya ve iletişim teknolojileriyle olan etkileşimimiz haline geldiği -televizyon, cep telefonu, e-posta, internet- ya da yerelin giderek "uluslararasılaşan yemek kültürüne dönüşümünün yaşandığı yerlerde" (Tomlinson,1999) oluyor. Bu örneklerde tehlikeli olan, yerel olarak konuşlandırılmış hayatlarımızın tam merkezine küreselleşmiş etkileri, güçleri, deneyimleri ve görünüşleri yerleştiren kültürel varoluşumuzun gündelik kalıplarındaki dönüşümdür. Televizyon haberleri, uzaktaki çatışmaları oturma odalarımızın mahrem mekânına getiriyor, "egzotik" beğeniler yerel olanlarla artık tekdüzeleşerek karışıyor, ailelerimizin sağlığı ve güvenliği ile ilgili yaptığımız varsayımlar, çevresel riskler ve borsanın istikrarı gibi küresel rastlantıların şüpheli de olsa bilincini tekdüze biçimde dikkate alıyor. Fakat bunlara yurtsuzlaşmanın çok daha gizli bir örneğini ekleyebiliriz: Açıkça, kurumsal-modern kimliğin kültürel hayata ulaşması.

Tartışmanın geri kalan kısmında, ulusal kimliğin bütünlüğüne meydan okuyan kilit meseleye yoğunlaşarak, kimliğin zenginleşen ama "eşitsiz" oluşumu diyebileceğimiz şeyin bazı yansımalarının bir taslağını çizmeye çalışacağım.

On sekizinci yüzyıldan beri ulusal kimlik, aidiyetin düzenlenmesinin en harikulade başarılı modern biçimi olmuştur. Ve bugün, altı milyar dünya nüfusunun, fiilen hepsinin ulusal kimlikten yararlanması ya da ulusal kimlik iddiasının olması, tek başına modernitenin küreselleşme gücünün bir kanıtıdır. Burada açık olan şu ki, ulus ve ulusal kimlik çökme tehlikesiyle burun buru-

na değildir. Fakat küreselleşmenin dinamizmi ve karmaşıklığı öyle ki, bu tip bir özdeşleştirme biçiminin istikrarı sonsuza kadar garanti altında değildir. Ulusal kimliği modernitenin en güçlü kültürel-siyasi bağlayıcı kuvveti olarak kuran dinamiğin kendisi bizi ulusal "ev"imize güvenli biçimde bağlayan bağları çözebilir. Ulusal kimliğin küreselleşme tarafından tehdit edildiği iddiasının doğruluğunun kökeni, kimlik konumundaki zenginleşmenin, ulusal kimliğin hâkimiyetine meydan okuyabileceği gerçeğinde yatıyor.

Bu tip bir meydan okumanın en çok üzerinde durulmuş örnekleri, doğal olarak en yıkıcı olanları; etnik ve dinsel çatışmaların ulus-devlette yarattığı kaos ve şiddettir. Doğu Avrupa komünizminin düşüşünün yirminci yüzyılın sonundaki tüm yansımaları -en çarpıcı biçimde eski Yugoslavya'da- bu noktada açık birer örnektir. Komünizmin çöküşü, genelde ekonomi-politik terimlerle kapitalizmin küresel gelişimindeki hızlı değişime bir tepki olarak yorumlandı. Küresel kapitalist pazarın artan gücü ve bütünleşmesi, doğu bloğunun denetimli iktisatlarının, itiraz edilemeyecek biçimde hâkim olan dünya iktisadi sisteminin dışında yaşamasını imkânsız kıldı. Bu rejimlerin geçici teslimiyetleri, ilk elden içerdeki siyasi ve iktisadi çevrelerin liberalleşmeye yönelik baskıları sonucunda olduysa da, bu teşebbüse hız kazandıran güç, bu ülkelerin iktisadi temellerini sarsan dışarıdaki iktisadi güçler ile iktisadi ve demokratik liberalizmle kaçınılmaz olarak özdeşleştirilen, batı tüketim kültürünün çekiciliğinin, küreselleşen medya yoluyla gösterilmesinin bir birleşimi oldu.

Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Kosova'da birbiri ardına patlak veren çatışmalar herhangi mantıklı bir yorumlamada, tamamen ekonomi-politik bir süreçten çıkan sürtüşmeler olarak yargılanamaz. Küreselleşmenin "kapıları açması", bu bağlamda küresel pazar sistemine bağlanması değil, fakat komünist federal rejimin altında belli ki yapay olarak denetim altında tutulan şiddet dolu kültürel güçlerin-etnik/milliyetçi hizipçilik zincirlerinden kurtulmasıydı. Yugoslavya Federasyonu'nun hızla çözülüşünün, Mary Kaldor'un yerinde adlandırmasıyla küreselleşme çağının "yeni savaşlar"ına alevlenerek dönüşmesi, kültürel ve dinsel kimliklerdeki -Sırplar, Hırvatlar, Boşnaklar, Arnavutlar; Hıristiyanlar ve Müslümanlar- derin bölünmeleri açığa vurdu. Kaldor'un "küreselleşme savaşları" çözümlemesindeki kilit nokta, bunların, "hareketlerin... etnik, ırksal ya da dinsel kimliğin etrafında devlet iktidarını ele geçirmek amacıyla seferber olduğu" (1999:76), kötücül, kendine mahsus "kimlik politikası" biçimlerinin etrafında savaşılması.

Kültürel kimliğin böylesi şiddet dolu iddiaları ve bunun üzerindeki mücadeleler, bir yandan modern kurumsallaşmış kimlik biçimlerinin doğuşu iddialarına gayet iyi uyuyor. Atalarımıza ait eski inançlara geri dönmenin ötesinde, böylesi etnik çatışmaların kasti amaçları, Kaldor'un söylediği gibi, devlet iktidarını ele geçirmek yani belirli bir kültürel kimliği, modern siyasal biçimde kurumsallaştırmaktır. Fakat öte yandan, bu tip örnekleri kimliğin hakim biçimi olarak ulusal kimliğe kökten meydan okumalar yerine, bu biçimin içindeki hakimiyet mücadeleleri olarak görebiliriz. (Tomlinson 2000)

Tabiî ki kaçınılmaz olarak devlet iktidarı üzerinde hak iddiasında bulunmayan kültürel "yeniden yurtluk edinme" -yereller üzerinde yeniden hak iddia etme- projelerinin de örnekleri var. Örneğin, Avustralya'da, ABD'de ve Kanada'da yerli gruplarının toprak hakkı hareketleri son yıllarda epey şöhret kazandı. Bu tip örneklerde kimlik iddiaları içinden çıkılmaz surette siyasal ve iktisadi adalet meseleleriyle karışsa da, burada mücadele edilen şeyin ulusal kimlikle bir arada ve uyumlu olarak algılanan etnik "anavatan" hakkı olduğuna dair belirtiler var. Bu tip projelerde özellikle ilginç olan şey ise, yine modern kültürel bir duyarlılığı örnekliyor olmaları: Kimliğe bağlı hakların yargı yoluyla iddia edilmesi olgusu, ancak kimliğin teşhis etmiş olduğumuz küresel-modern kurumsallaşmış biçiminde anlaşılabilir görünüyor.

Ulus-devletin kültürel imgelemimiz üzerindeki etkisinde daha kökten bir değişimin kanıtı olarak, özdeşleştirmenin geçirdiği daha yumuşak, gizli, uzun dönemli değişimlere bakmak zorunda kalabiliriz. Bu tip bir değişimin en çok tartışılan boyutu -özellikle kültürel çalışmalar ve sömürge sonrası çalışmalarda- hem modern ulus-devletlerin çok-kültürlü bileşiminin, hem de popüler kültürün ulus-ötesi biçimlerinin ortaya çıkışının bir sonucu olarak "melez" kültürel kimliklerin ortaya çıkışı oldu (Nederveen Pieterse 1995; Werbner ve Modood 1997). Bu eğilimin önemi kadar, melezlik teriminden çok fazla açıklayıcılık bekleniyor olması tehlikesi de mevcut ve aslında küresel süreklileşmiş melezleşmenin, kültürlerin varacakları yer olması fikri abartılmış olabilir (Tomlinson 1999:141f.). Sonuç olarak, ne homojenleşme ne de melezleşmenin alışılmış tasarılarına uymayan küreselleşmenin gösterişsiz popüler-kültürel bir sonucunu kısa bir hikâyeyle örneklemek istiyorum.

Qipau'nun Dirilişi

Pekin'in Wang Fu Jing bölgesindeki son moda alışveriş merkezi olan Dong An'da, Mu Zhen Liao adında ufak bir butik vardır. Buraya genç, seçici ve sınıf atlayabilecek Pekinliler kıyafet seçmeye geliyorlar; fakat Batı'lı tasarımcıların markalarını değil de "klasik" Çin kıyafetlerini; seçkin quipaular, cheongesamlar ve güzel ipeklerden ya da diğer geleneksel kumaşlardan dokunmuş, özenle dikilmiş ceketler seçmeye. Bu kıyafetler, on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar hüküm süren Qing hanedanlığının zengin Mançuryalı seçkinlerinin tercih ettiği tarzın tüm detaylarını ve ustalığını sergiliyor. Fakat bunlar kesinlikle basit anlamda "geleneksel" kıyafetler değiller. Bu kıyafetleri sokakta giyen genç kadınlar, batılı turistlerin olduğu kadar yerlilerin de bakışlarını üzerlerine çekiyorlar. Gerçek şu ki, on ya da on beş yıl önce Mu Zhen Liao gibi bir dükkan Çin'de var olmazdı. Dong An alışveriş merkezinin, geleceği parlak pazarlarının yeni dükkanları, Starbucks café ile yan yana yer alması, Çin'in 1980'lerde Deng Xiapoing tarafından başlatılan kapıları açmaya yönelik iktisadi politikalarının küçük ama ilginç bir sonucu. Deng'in politikaları, 2001'de Çin'in DTÖ'ye girmesiyle zirveye ulaşan, etkili biçimde Çin'in hem iktisadi hem de kültürel hayatını küreselleşme sürecini

başlattı. Mu Zhen Liao, vilayet başkentlerinin çoğunda şubeleri olan bir mağazalar zinciri ve hem kültürel hem de iktisadi anlamda küreselleşmenin bir sonucu olarak var olmakta.

Moda, kültürel kimliğin kayda değer bir dışavurumudur. Fakat yarıştığı Avrupa modasına ya da Amerikan spor giyim markalarına tercih edilen bu "klasik" giyinme tarzının zengin genç nesil Çinliler için nasıl bir kimliğin dışavurumu olduğunu saptamak kolay değil. Elbette bu, Çin devleti tarafından desteklenen "Çinlilik" biçiminin basit temsili olarak ulusal kimlik ya da "batılılaşma"ya bir tepki değil. Her şey bir yana, çok daha tatsız, sıkıcı, tutucu batı tarzının, Çin'in siyasi liderlerinin ortak giyim kodu olarak görülüyor olması bir sebeptir. Doğrusu, Kültür Devrimi'in "Mao Ceketi" üniformasında simgeleşen başarısız kültürel mühendislik deneyinden sonra, Çin'in simgesel "geleneksel" giyim kodlarına olan güveninin kaybolduğu düşünülebilir. Fakat burada ilgi çekici, ince farklar var. Batı'da "Mao Ceketi" olarak adlandırılan şey aslında birinci Çin Cumhuriyeti'nin başlarında, 1912'de, devrimci lider Sun Yat-sen tarafından yaratılmış Zhong Shan tarzından türemiştir. Sun bu tasarımı, batılı "modern" giyimle, Tang hanedanlığına kadar uzanan Çin tarzının harmanlanmasına dayandırmıştır. Bununla, çöken Qing hanedanlığının nefret edilen Mançu liderlerinin kıyafetlerine tezat oluşturacak biçimde, hem modern cumhuriyetçiliği, hem de aynı zamanda hakiki Çinliliği yansıtması hedeflenmiştir. O halde *qipau*, "Çin" tarzından farklı olarak Mançuryalı bir tarz. Qipau satın alan genç kadınların herhangi birinin, bilinçli olarak Mançu kimliğini yansıtmak istediği tabiî ki şüphelidir. Fakat modanın saf çekiciliğinin altında bir düzeyde, baskın kasvetli "Halk Cumhuriyeti" biçimiyle ve ebeveynlerinin altında yaşadıkları kültürel hegemonyayla tezat oluşturan bir Çinliliği ifade ettikleri kesin. Küreselleşme burada doğrudan meydan okumaktan çok, ulusal kimliğin yeni ve kompleks biçimlerini destekliyor.

Hızlı ekonomik değişim yaşayan büyük bir nüfusun üzerinde siyasal denetimi sürdürmeye çalışmak, tabiî ki sadece Çin gibi bürokratik rejimlerin sorunu değil. Tüm ulus-devletler, bugün, hem kimlikleri çok sayıda hem de karmaşık nüfuslar içeriyor ve onları idare etmeye çabalıyor. Bu karmaşıklık, hiçbir şekilde kendini ulusla özdeşleştirmenin öneminin yok oluşunu içermek zorunda değil: Kimlik, birinin kazanıp diğerinin kaybettiği bir oyun değildir. Fakat bu, küreselleşmenin içinde ulusal kimliğin, diğer her şey gibi, akışkan biçimde deneyimlendiğini öne sürüyor. Siyasal özneler bugün, çelişkisiz biçimde hem ulusa bağlılığı hem de etnik çeşitliliğe sadakati ve kozmopolit duyarlılıkları yaşayıp yansıtabiliyor. Ortaya çıkan gerçekten ilginç kültürel-siyasal soru ise; Devlet aygıtlarının bu değişimlere yanıt olarak ne kadar tez davranıp ve nasıl dönüştürüp uyum sağlayabilecekleri?

***Çeviren**: Bülent Özçelik*

Kaynaklar

Billig,M. (1995) *Banal Nationalism*. Londra: Sage

Castells, M. (1997) *The Power of Identity, The Information Age: Economy, Society and Culture'ın* II. Cilt. Oxford: Blackwell

Clifford, J. (1997) *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Garcia Canclini, N. (1995) *Hybrid Cultures: Strategies for Entering and Leaving Modernity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Geertz, C. (2000) *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*.Princeton, NJ: Princeton University Press.

Giddens, A. (1990) The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press.

Howes, D. (der.) (1996) *Cross-Cultural Consumption: Global Markets, Local Realities*. Cambridge, Mass.: Harvard University Pres

Kaldor, M. (1999) *New and Old Wars*. Cambridge: Polity Pres.

Lull, J. (2000) *Media, Communication, Culture: A Global Approach*. Cambridge: Polity.

Morley, D. (2000) *Home Territories: Media, Mobility and Identity*. Londra: Routledge

Nederveen Pieterse, J. (1995) Globalization as Hybrizization. M. Featherstone et al. (eds), *Global Modernities*'de, Londra: Sage, s. 45-68

Sheprad, B. ve Haydnuk, R. (derleyenler) (2002) *From ACT UP to the WTO: Urban Protest and Community Building in the Era of Globalization*. Londra: Verso

Smith, A. (1995) *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Pres

Thompson, J. B. (1995) *The Media and Modernity*. Cambridge: Polity

Tomlinson, J. (1991) *Cultural Imperialism: A Critical Introduction*. Londra: Pinter

_____ (1999) *Globalization and Culture*. Cambridge: Polity Press.

_____ (2000) *Proximity Politics. Information Communication and Society*, 3 (3): 402-414.

Werbner, P. ve Modood, T. (derleyenler) (1997) *Debating Cultural Hybridity*. Londra: Zed Boks

24
KÜRESEL BİR KÜLTÜRE DOĞRU MU?

Anthony D. Smith

"Küresel kültür" kavramının başlangıçtaki sorunu, terimlerden birinin anlamı konusundadır. Tekil bir "kültür"den söz edebilir miyiz? Eğer "kültür"le kastedilen kolektif bir yaşam biçimiyse ya da inançlar, tarzlar, değerler ve simgeler dağarcığıysa, o zaman *kültürlerden* bahsedebiliriz; kolektif bir yaşam biçimi ya da inançların dağarcığı, biçimler ve dağarcıklar evreninde, farklı biçim ve dağarcık gerektirdiğinden, hiçbir zaman sadece kültürden bahsedemeyiz. Bu nedenle, "küresel kültür" düşüncesi, gezegenler arası terimler haricinde, pratik olarak imkânsızdır. Kavram, diğer türlere karşıt, homo sapiens'i esas alsa da, insanlığın farklı kesimleri arasında, yaşam biçimi ve inanç dağarcığı açısından farklar, bizim küreselleşmiş kültürü tasarlamamıza müsaade etmeyecek kadar fazla ve ortak öğeler fazlasıyla genellenmiş.

Ya da öyleler mi? Tam da liberallerin ve sosyalistlerin son yüzyıldır birbirlerine benzer şekilde hayal ve ümit ettikleri dünya kültürünün ana hatlarını ayırt edemez miyiz? [...]

Böylesi bir "küresel kültür"ün...içeriği nedir? Etkilerini nasıl betimleyebiliriz? Bu tip soruların cevapları, genellikle batı kültürlerinin yakın zamandaki "postmodernizm" deneyiminden çıkıp, tahmin etme biçimine dönüyor. Bu modernist kabın altında, pratikte, evrensel bilimsel ve teknolojik bir söylem tarafından temellenen kültürel motif ve tarzların bir yamasını buluyoruz. Küresel bir kültür, batılı ya da Avrupalı ataları gibi eklektik olsa da, tek tip, düzgün bir biçimde ambalajlanmış olacaktır. Standartlaştırılmış, ticarileşmiş kitle metaları yine de içeriklerini, geleneksel, milli ya da halk motiflerinin canlanmasından ve modada, mefruşatta, müzikte ve sanatta asıl bağlamlarından koparılmış, duyarsızlaşmış tarzlardan çekip çıkaracaktır. Böylece küresel bir kültür, standartlaşmış metaların bir bolluk simgesi, milliyetsizleştirilmiş etnik motiflerin ve halk motiflerinin bir yaması, genelleştirilmiş "insan değerleri ve çıkarları" dizisi, anlamın bir örnek "bilimsel" söylemi ve son olarak da tüm diğer içerik ve düzeylerin maddi temelini oluşturan karşılıklı, birbirine muhtaç iletişim sistemleri olarak aynı anda farklı seviyelerde işler.[1]

"Küresel kültür"ün özellikle yeni bir tarafı olmadığı, önceki kültürel emperyalizmin her açıdan, aynı derecede eklektik ve eşzamanlı olarak standartlaşmış hali olduğu iddia edilebilir. Unutulmamalı ki İskender'in orduları, antik Yakın Doğu boyunca taşıdığı Helenistik kültürün birçok yerel motifinin çeşitlenmesini sağladığı kadar, Greko-Makedon tiyatro, meclis, pazar yeri ve spor salonu gibi yapılara farklı ifadeler kazandırdı. Ve aynısı Akdeniz dünyasında Pax Romana için söylenebilir. (bkz. Tcherikover1970; Balsdon 1979)

Yine de, bu modern öncesi kültürel emperyalizm ne küresel ne de evrenseldi. Neticede kökenlerini olduğu yerlere bağlıydılar ve herkesin tanıması ve

taklit etmesi için birlikte özel mitlerini ve simgelerini taşıdılar. Bugünün küresel kültürü, hiçbir yere ya da döneme bağlı değil. O bağlamsız, küresel telekomünikasyon sisteminin modern at arabalarına koşulmuş, her yerden ve hiçbir yerden bir araya getirilmiş, birbirinden tamamen farklı unsurların bir karışımıdır.

Küresel kültür kavramı hakkında, eşit biçimde nihâyetsiz olan bir şey de var. Uzamda geniş biçimde yayılmış olan küresel kültür, herhangi bir geçmişten koparılmıştır. Hayal edilen bir geleceğin ya da ele geçirilemeyen şimdinin daimi kovalamacası olarak, küresel kültürün bir tarihi yoktur. Küresel kültür, şimdi, burada ve her yerdedir. Ve amaçları göz önüne alındığında, geçmiş, ona yalnızca onun kozmopolit yama öğesi ya da bağlam dışı kalmış bir örneği olarak hizmet edebilir.

Bu nihayetsizlik hissi, söyleminin üstün tutulan teknik doğası tarafından yoğun biçimde vurgulanmıştır. Küresel bir kültür, esasında hesaplanmıştır ve yapaydır, teknik sorunlara teknik çözümler getirir ve halk motiflerinin özünü, şaka yollu koparıp kullanır. Duygusal olarak yansız olan kozmopolit kültür, ortak bir niceliksel ve teknik söylemle birleştirilmiş, üst üste binmiş birçok iletişim sisteminden kurulu teknolojik bir temeli temsil ediyor. Bunun insan öğesini ise, daha önceki hümanist aydınların toplumsal eleştirilerinin yerini alan "eleştirel söylemin kültürüne" sahip teknik aydınlar oluşturuyor. (bkz. Gouldner 1979)

Hafıza, Kimlik ve Kültürler

Eklektik, evrensel, nihayetsiz ve teknik küresel kültür, her şeyden önemlisi "yapılandırılmış" bir kültür olarak görülüyor; insanın özgürleşmesi ve doğa üzerindeki efendiliği çağında, bir dizi insan yapısının tümünün en sonuncusu ve en heybetlisi ulus da bir anlamda böylesi bir yapıydı; egemen fakat ölümlü "hayali cemaatler".

Uluslar, devlet seçkinleri, aydınlar ya da kapitalistler tarafından "inşa edilmiş" ve yavaş yavaş geliştirilmişti; İskoç etekliği ya da Britanya Taç Giyme töreni gibi birçok "icât edilmiş" gelenekten oluşturulmuştu. Eğer bu geleneklerin söylemlerinin "metin"lerinin altındaki gizli anlamları anlamak istiyorsak, simgelerini "yapısöküm" süreci üzerinde yorumlamamız gerekiyor. O zaman, küresel bir kültürün, küresel iktisadi ve siyasal kurumlarla birlikte yapılandırılması gerekeceği gerçeği, bir sürprize vesile olmamalı; ne de biz böylesi kozmopolit bir kültürün, daha önceden varolan ulusal kültürlerin ve halk kültürlerinin kırıntı ve parçalarını kullanmaya uygun eklektizmine yersiz itirazlarda bulunmalıyız.[2]

Olumlayarak cevap verebilmek için, ulusların ve ulusal kültürlerin yaptığımız küresel kültür tanımının niteliklerinden belirgin biçimde farklılaşan özellikleri pahasına da olsa, açıklamalarımızın tüm ağırlığını insan yapıları ve imgeleminin ortak özellikleri üzerine koymamız gerekecek. Burada bize ayak direyen bir gerçek ise, ulusal kültürlerin, modern çağdan önceki tüm diğer

kültürler gibi, kendine mahsus, zamanla sınırlı ve etkili anlamı olması ve eklektizminin sıkı kültürel engellemeler altında işlemesi. Başlangıçta söylediğimiz gibi, pratikte "kültür" diye bir şey olamaz, sadece belirli bir kültürü paylaşanlar için güçlü duygusal çağrışımlara sahip olan tarihsel kültürler olabilir. Tabiî ki belirli sınıf çıkarlarına ve etnik çıkarlara hizmet etmek için kültürleri meta halinde "icat" hatta imâl etmek mümkün. Fakat bunlar ancak, o toplumun üyelerinin "miras"larını oluşturduğunu farz ettikleri, çok daha uzun bir geçmişle birlikte daimi kılınırsa, ulusal kültür dağarcığının bir parçası olarak hayatta kalabilir ve serpilebilirler. Başka bir deyişle, harici öğelerin "aşılanması" her zaman titiz bir çalışmayı gerektirir; yeni gelenekler hayatta kalmak istiyorlarsa popüler bir tepki uyandırabilmelidirler ve bu da yerel motif ve tarzlarla iyi bir uyum içinde olmayı gerektirir. Bu, birçok milliyetçiyi yönlendiren ve onların başarılarının uzun süreli olmasına yardımcı olan güdüydü. On dokuzuncu yüzyıl Britanya taç giyme töreni ya da Galler'deki Eisteddfodau (edebiyatçılar, saz şairleri arasında düzenlenen geleneksel yarışma ç.n.) muvaffakiyeti, anıları hâlâ canlı olan çok daha eski kültürel motif ve geleneklerden beslenerek canlanmasını sağlayanların kabiliyetlerine borçlu; bir anlamda "yeni" olsa da bu canlanma değer verilen bir geçmişin devamı olarak sunuldukları için serpilebildi. (bkz. Hobsbawm ve Ranger 1983)

İnsan imgeleminde etki sahibi olabilmiş görünüm ve simgeler de, kültürler kadar tarihsel olarak özgül ve uzamsal olarak sınırlıdır. Bu imgelerin en emperyalist olanları bile -imparator, Papa ya da Çar- güçlerini Roma ve Bizans simgeselliğinin mirasından aldılar. Görünümleri paketlemek ve dünya çapındaki telekomünikasyon şebekeleri boyunca yayılımını sağlayabilmek önemli bir şeydir. Başka önemli bir şey ise; bu görünümlerin, tarihsel olarak birbirlerinden ayrılmış toplumsal grupların -sınıf, bölge, dinsel cemaat ya da etnik topluluklar olması fark etmez- deneyimlerini yansıtan ve billûrlaştıran, belirli tarih ve kültürler tarafından, uzun süredir bölünmüş olan insanları harekete geçirme ve onlara ilham verme güçlerini ellerinde bulundurduklarını güvence altına almaktır. Ulusal algılama ve popüler televizyon dizileri üzerine yapılan yakın zamanlı araştırmaların önermesine göre, imgelerin en evrensel olanlarının bile belirli bir nüfus için anlamları, imgeleri tedarik edenlerin niyetleri kadar, o grubun tarihsel deneyimi ve grubun toplumsal statüsünden çıkmaktadır. (Bkz. Schlesinger 1987)[...]

Başka bir deyişle, görünümler ve kültürel gelenekler, kendi tabula rasa'larını dolduran dilsiz ve pasif nüfuslardan çıkmıyor ya da onların üzerine çullanmıyor. Bunun yerine, tarihsel koşulların oluşturduğu kimlikleri genellikle uzun bir süre boyunca aynı şekilde ifade ediyorlar. Burada "kimlik" kavramı, yaşam ve etkinlik kalıplarının ortak bir paydası ya da bir ortalaması olarak kullanılmıyor, bunun yerine bir ya da daha fazla kültürel niteliği (genellikle âdetler, din ya da dil) paylaşan herhangi bir nüfusun öznel his ve biçtikleri değer anlamında kullanılıyor. Bu hisler ve değerler ortak deneyimlerin üç unsuruna işaret ediyor:

1- Nüfus birimi olarak, birbirini izleyen nesillerin deneyimleri arasındaki hissin sürekliliği,

2- Kolektif bir tarihin dönüm noktaları olmuş belirli olay ve kişiliklerle ilgili ortak hafıza,

3- Bu deneyimleri paylaşan topluluğun aralarındaki ortak kader hissi.

Kolektif kültürel kimlikle, nüfusun ortak deneyimleri ve kültürel nitelikleri paylaşan belirli bir bölümünün devamlılık hissine, ortak hafızasına ve ortak kader hissine denk düşen his ve değerler kastediliyor. [...]

Küresel ve kozmopolit kültür, böylesi bir tarihsel kimlikle ilgi kurmayı başaramazken, "uluslar" sadece bu açılardan tarihsel kimlikler, ya da en azından onlardan adım adım hasıl olan şeyler biçiminde anlaşılabilirler. Ulusal kültürlerden farklı olarak, küresel kültür temelde hafızasızdır. Popüler deneyim ve ihtiyaçları uyandırmak ve çekip çıkarabilmek için, "ulus", inşa edilebilirken, "küresel bir kültür" yaşayan hiç bir ihtiyaca, yapılma sürecindeki kimliğe cevap vermez. İnsanlığın çok uzun süredir bölünmüş olduğu bir çok halk ve ulus kimliğini yapay olarak, ıstıraplı bir süreçle bir araya getirmek zorundadır. İnsanlığı birleştirebilecek bir "dünya hafızası" yok; en eski küresel deneyimler -sömürgecilik ve dünya savaşları- bize sadece tarihsel yarılmalarımızı hatırlatarak hizmet edebilirler. Milliyetçilerin uluslarını yapılandırmak için seçici hafıza kaybına uğradıkları iddia edilecek olursa, küresel bir kültürün yaratıcılarının herhangi bir başarı şanslarının olması için, toptan hafıza kaybına uğramaları gerekiyor!

Herhangi bir küresel kimlik ve dolayısıyla küresel kültür, oluşturma projesindeki merkezi zorluk, tıpkı imge ve kültür gibi kolektif kimliğin, ortak hafıza ve nesiller arasındaki bir devamlılık hissine dayandığı için, her zaman tarihsel olarak kendine has olmasıdır.

"Kültürün yapıyı takip ettiğine", teknik-iktisadi alanın küresel kültürün koşullarını ve dolayısıyla itkisini ve içeriğini sağlayacağına inanmak, "sanayide gelişmiş devletler düzeyine ulaşma" tartışmalarının peşini bırakmayan iktisadi belirlemecilik tarafından yanlış yönlendirilmek ve kimlik ve kültürü şekillendirmede ortak tarihsel deneyimin ve hafızanın rolünü küçümsemek olacaktır. Bu deneyimlerin ve kimliklerin ekseriyeti ve bu tip hafızanın tarihsel derinliği göz önüne alındığında, küresel bir kültür projesinin, küresel iletişime zıt olarak, daha bir süre daha olgunlaşmadan kalacağı bellidir.

"Etno-tarih" ve Gelecek Nesiller

Eğer insan deneyimlerinin ve hafızasının ortak projesinden sapma noktasını zihinde canlandırmak zor geliyorsa, onun inşası önündeki evrensel engelin araştırılması çok da uzak değildir. Bu aynı zamanda her yerde varolan engel, modernlik öncesi bağların ve hassasiyetlerin modern çağda devam eden varlıklarında vücut buluyor. Aslında tıpkı "postmodern" dönemin modern endüstriyel dünyadan özgürleşmeyi beklemesi gibi, modernlik öncesi gelenekler, mitler ve sınırların yükü de modern dünyanın omuzlarına çökmüş du-

rumda. Başka bir yerde de iddia ettiğim gibi, bugünkü ulusların çoğu, mitlerinin ve hafızasının, değerlerinin ve simgelerinin, modern seçkinlerin yola koymayı becerdikleri ulusun, kültür ve sınırlarını şekillendiren modernlik öncesi etnik-öz üzerinde temellenmiştir. Böylesi bir görüş kabul edildiğinde, daha önce kabul ettiğimiz modern ulusların fazlasıyla "yapılandırılmış" niteliklerine dair kabulümüzü daha nitelikli hale getirecektir. Milliyetçi seçkinlerin, herhangi bir milli bağlılıktan bihaber olan nüfusların büyük kesimlerine milliyetçilik duygusunu aşıladıkları lâyıkıyla belgelendi. (bkz. Kedourie 1960; Breuilly 1982). Fakat bu, Gellner'in bir defasında iddia ettiği gibi daha önceden var olan materyali kullansalar ve uluslar geniş, anonim, aracılandırılmamış, ortak kültürlü birimler olsalar da, seçkinlerin "hiçbirinin olmadığı yerde ulusları icat ettikleri" anlamına gelmiyor. (bkz. Gellner 1964: 7. bölüm, ayrıca Gellner 1983:5. bölüm)

Diğerleri gibi, milliyetçiler de aralarından seçim yapabilecekleri, kabul edilmiş kültürel gelenekler ve kendi çıkarları için değiştirmeseler bile, yönlendirmeyi umdukları popüler tepkilerle sınırlandırılmışlardı. Fakat kültürel manevra yapabilecekleri alan, her zaman bu kültürel gelenekler ve popüler, yerel mit, hafıza, simge ve değer dağarcığıyla sınırlandırılmıştı. Milliyetçiler için "millet olacak" olan, geniş, anonim ve ortak kültürlü bir birim değildi. Söz birliği edilmiş bir toprak parçasına birleştirilmiş bir iktisada, ortak yasal hakları ve ödevleri olan üyelere sahip bir tarih ve kültür topluluğuydu. Eğer "milliyetçilik", kendi imgesinde "milletleri" yaratıyorsa, o zaman onun millet tanımı, kolektif özerklik, kardeşçe birlik ve ayırt edici kimlik için olan arzularının bir parçasıdır. Uğruna çaba harcanan birlik ve kimlik, milliyetçileri uyandırdıklarını ve bir "milletler dünyası"na dönüştürdüklerini düşündükleri, var olan tarihsel bir cemaate aitti ve onun içindi. Bu yüzden büyük ölçüde cemaatin "etnik-tarihinin" yeniden keşfine, Weber'in "yeri doldurulamaz kültür değerleri" adını verdiği dünya çapındaki servete olan kendine mahsus ve ayırt edici katkılarına dayanıyordu. Bu milliyetçi bir projeydi, ufukta görünen çok daha kapsamlı projeleri kaldırıp, katiyen yerlerini devralamamıştır. Aslında milliyetçi ve milliyetçilik sonrası projelerin birbirlerini besledikleri ve bir süre daha öyle yapmaya devam edecekleri iddia edilebilir.

Aslında, milliyetçi projenin başarısı yalnızca aydınların yaratıcı becerilerine ve örgütleyici kabiliyetlerine değil, aynı zamanda cemaatin etnik tarihinin kalıcılığına, eskiliğine ve yarattığı yankılanmaya dayanıyordu. Bu tarih, daha dikkat çekici, yayılmış ve dayanıklı oldukça, modern milletin oluşması için sağladığı kültürel temel o kadar sıkı olur. Bir kere daha söylemek gerekirse, bunlar oldukça öznel boyutlardır. O tarihin, kendi cemaatinin gözündeki dikkat çekiciliği, etnik bağlarının ve hassasiyetlerinin hissedilen eskiliği, birçok katman arasında etnik-tarihe gücünü ve yankısını kazandıran şeydir. Bize nakledilen cemaatsel olayların anlatıldıkları yerlerde meydana gelip gelmedikleri, ya da kahramanların geleneğin bizi inandırdığı gibi asilce davranıp davranmadıkları gerçekte çok az bir öneme sahip: Musa Peygamber'in Mısır'dan çıkışı, Wilhelm Tell ya da Büyük Zimbabwe Anıtları, güçlerini ağır-

başlı tarihsel değerlerinden değil, olayların, kahramanların ve olayların geçtiği yerlerin mit, hafıza ve simgeler tarafından popüler bilinçte nasıl örüldüklerinden alırlar. Bu piyes'in katılımcıları için, etnik tarih, "ezeli" bir niteliğe sahip olmalıdır ya da tamamen güçsüzdür. (Smith, 1988)[3]

Bu tip hafıza ve mitler neden bugün bile milliyetçi projeyi ateşleme güçlerini muhafaza ediyorlar? Buna tek bir cevap yok; fakat göz önünde bulunduracağımız iki şeye öncelik verilmesi gerekiyor. Birincisi etnik-tarihin, mitlerinin, değerlerinin, hafızasının ve simgelerinin, değerlerin ve fırsatların dağılımında kendilerini dışlanmış, göz ardı edilmiş ya da bastırılmış hisseden nüfuslarda, kolektif itibarın ve bunun dolayımıyla bir derecede bireyin itibarının da teminindeki rolü. Bastırılmış ya da dışlanmış toplulukların köklü ve tercihen şerefli bir soyun etrafında bir birlik oluşturmaları, sadece bağlılık hissini yoğunlaştırmıyor, en azından bilişsel ve ahlaki düzeyde kolektif statünün tersine çevrilmesi başarılıyor. [...]

İkincisi ise daha da önemlidir. Gündelik dünyanın ötesinde görünmeyen başka bir varoluşun, kainata ait geleneksel görünümlerinin gücü zayıfladıkça, bireysel kayıtsızlık ve kolektif çözülme sorunları çok daha ivedi bir hal alıyor ve bu sorunların çözülmesi zorlaşıyor. Eski "günah sorununun" eşsiz bir biçimde kendini ortaya koyduğu bir yüzyılda, toplumsal bağlılığın kaybı, gittikçe artan bir bireysel anlamsızlık hissini besliyor, giderek daha çok insanı, yok olmanın eşiğindeki "kimliği" anlamak ve korumak için yeni yollar bulmaya teşvik ediyor. Çoğu için, kimliğin bir biçimini korumanın tek garantisi, "bizim olan" gelecek nesillere başvurmakta yatıyor, çünkü onlar "bizim" düşündüğümüz ve hissettiğimiz gibi düşünüyorlar ve hissediyorlar, tıpkı çocuklarımızın teker teker hepimiz gibi düşünmek ve hissetmek zorunda olmaları gibi. Geleneksel öğretilerin hepsinin çözülmesiyle, yalnızca kolektif zürriyete yakarış, kayıtsızlıktan kurtuluş için bir ümit sunuyor. (bkz. Smith 1970, Anderson 1983:1. bölüm)

Yerel Seferberlik ve Kültürel Rekabet

Karşılıklı bağımlılığın giderek arttığı dünyada, etnik mitleri ve hafızalarıyla ulusal kültürlerin güçlerinin devam ediyor olmasının daha kendine özgü nedenleri de var.

Herhalde ulusların sonlanmış ve süregelen, oluşumlarında en sık rastlanan yöntem, "yerel seferberlik" ve "kültürel siyasallaştırma" süreçleridir. Kendi devletleri olmayan etnik cemaatler ya da kavimler, genellikle önceki dönemin daha geniş idare şekillerine dahil edilmekte ve moderniteye geçişte, eğer cemaatleri'nin daha geniş kesimlerini yeniden keşfedilmiş etnik tarih ve yerel kültür temelinde seferber edecek kadar güçlü bir aydın kesimi ortaya çıkmazsa, çözülme tehdidiyle karşılaşmaktalar. Aydınların başarısı yoğun biçimde, en azından eğitilmiş kesimin içinden, halkta yankı bulabilecek, ikna edici bir kültürel temel keşfetmelerine dayanıyor. Gerçek anlamda köylüleri seferber etmede başarısız olsalar da, aydınlar popüler kültürü ya da bir kıs-

mını ve yaşayan cemaatsel tarihi kullandıkları ölçüde halkçılar. Burada görev, "ulus olacak" olanın kültürel yaşayabilirliğinin dolaysız takipçilerini ve dışarıdaki düşmanlarını ikna etmek. Etno-tarih daha zengin biçimde ve bütünüyle belgelendiğinde, yerel dil daha yaygın şekilde konuşulduğunda ve yerli âdet ve dinler daha yaygın uygulandığında; "ulus"un, kamusal olan kavimle aynı çizgide "akış"ı mümkün kılınabileceği ve uzun süre ölü sanıldıktan sonra dirildiği düşünüleceği için; diğerlerini, dostları ve düşmanları, onun gerçekliğine ikna etmek daha kolay olacaktır. Tam tersi durumda; etnik tarih kayıtları daha kıt olduğunda, yerel dil daha az konuşulduğunda ve âdetler daha az uygulandığında, diğerlerini ulusal projenin yaşayabilirliğine inandırmak daha güç olacaktır ve şüphenin ve düşmanlığın üstesinden gelmek için yeni yollar bulmak gerekecektir. Bu yüzden, bastırılmış ya da göz ardı edilmiş cemaatlere asil bir soyu ve kutsal toprakları donatmak için kayıp efsanelere ve unutulmuş kahramanlara, örneğin Oisin'e (İrlanda halk kahramanı.) ya da Lemminkainen'e (Kalevala destanında bir kahraman.) başvurulur. (bkz. Hutchinson 1987; Branch 1985: Giriş)

Bir milleti yaratmak için, basitçe vatandaşları seferber etmek yetmez. Onlara kim oldukları, nereden geldikleri ve nereye gittikleri öğretilmelidir. Onların, yerel kültüre doğru, bu kültür modern toplumsal ve siyasal koşullara uyum sağlamış da olsa, seferber edilmeleri süreciyle ortak-milliyetliliğe dönüştürülmeleri gerekir. Ancak o zaman, eski-yeni kültür siyasal bir temel haline gelip, milletler dünyasındaki yoğun kültürel rekabette, milletlerin siyasal silahlar kuşanmalarını sağlayabilir. İşte o zaman, eski dini bilgeler ve azizler, milli kahramanlara dönüştürülebilir, eski vakayinameler ve efsaneler, yaratıcı milli dehanın örnekleri haline getirilebilir ve cemaatin geçmişindeki başarılı dönemler, millet'in bozulmamış saflığının ve asaletinin "altınçağ"ları olarak sunulabilir. Cemaatin kendisinden öte hiç bir amacı olmayan eski kültürü, artık, tarımsal köylüleştirmeden, militarizme ve rütbe dağıtımına kadar "milli" politikaların ve hedeflerin tüm usullerinin, tılsımı ve meşrulaştırılması haline getirilmektedir. Etnik köken, millileştirilmiştir. (bkz Seton-Watson 1977: 2-4 bölümler, Smith 1986: 8. bölüm)

Kültürün siyasallaşmasından öncelikli olarak faydalananlar, aydınlar olmaya meyilli olsa da, diğer tabakaların da ulusal projenin gerçekleşmesinde payları vardır. Köylüler ve işçiler, nadiren hareketi asıl sürükleyenler olsalar da, özellikle Marksist "ulusal komünizmin" idareyi elinde tuttuğu yerlerde [süreçten] muaf tutulmamışlardı. Bütününde, köylülerin kuvvetlerini en etkili biçimde harekete geçiren [şey], milli motiflerdir; özellikle de Çin'in Japonya tarafında işgalinde olduğu gibi yabancı tehdit ikna edici biçimde resmedilebilirse. (bkz. Johnson 1969, Smith 1979: 5.bölüm). Bu çok sınıflı niteliğinden dolayı -sadece her sınıfa elle tutulur faydalar sunuyor görünmesinden öte, ulusun "üst-familyası" altında verdiği asalet ve birlik vaadiyle- ulusal proje, diğer ideolojik hareketlerin gıpta ettiği popülariteyi kaybetmemektedir. (bkz. Narin 1977:9. bölüm, Horowitz 1985:2. bölüm)

Ulusal fikrin bugünkü itibarlı gücünün başka bir nedeni daha hatırlanmalıdır. Bu da, yerküre üzerinde daha fazla taraftar ve prestij için giriştikleri mücadeleyle, bir çok ulusal kültürün hem kendilerini hem de [ulusal] fikri vurgulamaları. Burada basitçe, bu tip kültürlerin, devletlerin uluslararası arenadaki düşmanlıklarıyla nasıl iç içe geçmiş olduğundan bahsetmiyorum. Cemaatler, bölgesel ya da ulusal, daha geniş siyasal arenaya damgalarını vurabilme amacıyla girdikleri siyasal haklar ve tanınma mücadelesinde kültürel kaynaklarından yararlandıklarından -müzik, edebiyat, sanat ve zanaatlar, yemek vb.- ve bu mücadeleyi de karşılaştırmalı istatistikler, prestij projeleri, turizm gibi şeylerle devam ettirdiklerinden; kültürler, kendi başlarına bir çatışmaya girdiler. Bunlar, her cemaat, "yeri doldurulamaz kültürel değerler"indeki ulusal özlerini yeniden keşfettikçe, her şeyin karşılıklı bağımlılık içinde olduğu dünyamızın çok merkezli doğasının altını çizen, gerçek "kültürel savaşlar". (Weber 1968:5. bölüm)

Yerel seferberlik; kültürlerin siyasallaşması; aydınların ve diğer tabakaların rolü; ve kültürel savaşların yoğunlaşması: bunlar yeniden keşfedilmiş etnik tarihlerden esinlenmiş ulusal kültürlerin, bırakın ırkların birbirlerine karışmasını, ahengin bile yakalanmasının işaretlerini göstermeyen dünyamızı neden somut kültürel bloklara böldüklerinin kısaca üzerinden geçilen birkaç nedeni. "Zengin" etnik tarihin ve iktisadi ve siyasi kaynakların uluslar ve kavimler arasındaki eşitsiz dağılımını eklediğimizde, milliyetçiliğin erkenden yerinden olması ihtimali oldukça uzak görünüyor. Görünen o ki birbirlerini besleyen etnik milliyetçilikler, en azından doyurulmamış etnik milliyetçi iddiaların çoklukla bulunduğu yerlerde, ulusal ve etnik sınırları ve kültürel ve iktisadi kaynakların eşitsiz dağılımını katlıyor ve yoğunlaştırıyor. Eğer, çeşitli bölgesel, devletler arası sistemler, çatışma içindeki etnik- milliyetçi hareketleri denetim altında tutabilecek kadar güçlü olsalar dahi (ve bu denetim ne kadar sürebilir?), Afrika ve Asya'da bile, hali hazırdaki ve muhtemel etnik çatışmaların sayısı ve yoğunluğunu göz önüne alınırsa, milliyetçiliğin gücünün ya da ulusal kültürlerin nüfuzunun küresel bir düşüş yaşayacağını düşünmek zor.

[...]

Sonuç

Küresel kültür ve küresel güvenlik bakımından bu, iç karartıcı bir sonuçtur. Fakat bu kapsayıcı resmin, yoğunlaşan ve artan etnik-milliyetçi çatışmaların en kötü sonuçlarının bazılarını uzun dönemde hafifletmeye yarayacak başka bir yanı daha var. Kastettiğim milletlerarası ticari dilin ve çeşitli "kültürel alanların" artan önemi.

[...]

Böylesi kültürel alanlar, dünyayı hala çok etkili biçimde bölen çok sayıda ulusal kültürün yerine geçecek küresel kültür idealinden, doğaldır ki oldukça uzaktalar. Onların gevşek yamalı nitelikleri ve kültürler karışımı, halen daha

oldukça özlü ve sık sık uyanan milli kültürlere ciddi bir meydan okuma sunamıyor. [...]

[...]

Hala daha her biri kendi ayrıksı tarihsel özelliğini besleyen ve geçmişteki altın çağlarda ve kutsal topraklardaki ulusal mitlerini, hafızasını ve simgelerini yeniden keşfeden ulusların dünyasının yerini alabilecek küresel kültür ve kozmopolit idealini tasarlamaktan bile uzağız. Karşılaştırmalı olarak saygınlık sıralamalarındaki yerlerini yükseltmeye ve kültürel kaynaklarını genişletmeye çabalayan rekabet içindeki kültürlerin dünyası, teknik ve lingustik altyapı olanaklarına rağmen, küresel projeler için çok az zemin oluşturuyor.

Aynı zamanda kültürlerin kısmi karışımı, milletlerarası ticari dilin ve daha geniş pan-milliyetçiliklerin yükselişi, bazen tersi yönlerde sonuç verse de, "kültür aileleri"nin oluşması olanağını yarattı ve daha geniş bölgesel yamalı kültür alanlarının haberini önceden vermiş oldu.

Böylesi kültür alanları,daha da geniş kıtalar arası türlerin uzun dönemdeki gelecekleri için bir model sunuyor olabilir. Böylesi uzak senaryolarda bile, etnik- (34) milliyetçi kültürlerin soğurulmasını tahayyül etmek zor, en fazla, siyasetle ilintilerinde bir azalmayı tahayyül edebiliriz. Böylesi güçsüz bir kozmopolitliğin ulusal kültürlerin yerine geçmesi pek de muhtemel görünmüyor.

***Çeviren**: Bülent Özçelik*

Notlar

[1] Buradaki taslağa yirminci yüzyıl Batı kültürünün farklı evrelerini dahil ettim; bilhassa 1960'ların modernist eğilimlerini, 1960'ların ve 1970'lerin "post-modern" tepkilerini ve 1980'lerin kitlesel bilgisayar devriminin teknik "yansızlığını". Tabii ki bu eğilim ve evreler çakışmaktalar: Stravinski'nin pastişleri 1920'lere kadar uzanırken, "modernizm"in bugün hâlâ önemli etkileri var. Burada asıl nokta "Batı"nın "things to come" imgesinin birbirleriyle çelişen birçok katmandan oluşuyor olması.

[2] Ulusların egemen fakat sınırlı "Hayali Cemaatler" olarak algılanması fikri için, bkz. Anderson(1983). Anderson'ın, "matbaa kapitalizminin teknolojisi" ve eyalet (bugün ulusal) seçkinlerinin (Washington, Moskova, Brüksel'e?) "idari haccı"na, önemli bir yer veren çözümlemesi, aslında daha geniş "bölgesel" kültürlerin yükselme şanslarına ve yükselmelerinin önündeki engellere ışık tutabilir.

[3] Bu, etnik kökeni ve milliyeti bir şekilde insan varlığının ve/veya tarihinin "verilmişler"i olarak alan "temel ilkecilik" (primordialism) tartışması olarak yorumlanmamalı. Dahil olan konuların bir tartışması için, bkz. Brass ve Robinson'ın Taylor ve Yapp'daki makaleleri (1979); cf ayrıca A. D. Smith (1984).

Kaynaklar

Anderson, Benedict (1983) *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism.* Londra: Verso ve New Left Books.

Balsdon, J. V. (1979) *Romans and Aliens*. Londra: Duckworth.
Branch, Michael (derleyen) (1985) *Kalevala: The Land of Heroes*, çev. W.F. Kirby. Londra: Athlone
Breuilly, John (1982) *Nationalism and the State*. Manchester: Manchester University Press.
Gellner, Ernest (1964) *Thought and Change*. Londra: Weidenfeld and Nicolson
Gellner, Ernest (1983) *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell
Gouldner, Alvin (1979) *The Rise of the Intellectuals and the Future of the New Class*. Londra: Macmillan
Hobsbawm, Eric and Rangner, Terence (derleyenler) (1983) *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press
Horowitz, Donald (1985) *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
Hutchinson, John (1987) *The Dynamics of Cultural Nationalism; The Gaelic Revival and the Creation of Irish Nation State*. Londra: Allen ve Unwin.
Johnson, Chalmers (1969) Building a communist nation in China. R. A Scalapino(der.) *The Communist Revolution in Asia*'da, Englewood cliffs: Prentice Hall.
Kedourie, Elie (1960) *Nationalism*. Londra: Hutchinson.
Nairn, Tom (1977) *The Break-up of Britain*. Londra: New Left Books.
Schlesinger, Philip (1987) On national identity: some conceptions and misconceptions criticised. *Social Science Information* 26(2): 219-264.
Seton-Watson, Hugh (1977) *Nations and States: An Inquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*. Londra: Methuen.
Smith, Anthony D. (1970) Modernity and evil: some sociological reflections on the problem of meaning 71:65-80.
_____ (1979) *Nationalism in the Twentieth Century*. Oxford: Martin Robertson.
_____ (1984) Ethnic myths and ethnic revivals. *European Journal of Sociology* 25: 283-305.
_____ (1986) *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
_____ (1988) The myth of the "modern nation" and the myths of nations. *Ethnic and Racial Studies* 11(1): 1-26.
Taylor, David ve Yapp, Malcom (derleyenler) (1979) *Political Identity in South Asia*. Londra ve Dublin: Centre of South Asian Studie, SOAS, Curzon Press.
Tcherikover, Victor (1970) *Hellenistic Civilisation and the Jews*. New York: Athenaeum.
Weber, Max (1968) Economy and Socitey, vol. 1, der. G. Roth ve C. Wittich. New York: Bedminster Press.

25
KÜRESEL YÖNETİŞİM VE KOZMOPOLİT VATANDAŞLAR

Pippa Norris

[...]

Küresel yönetişimin [ve küreselleşmenin] ulusal kimlikler üzerindeki etkisi oldukça fazla umut ve korku uyandırdı. Bir yanda, Auguste Comte ve Stuart Mill'den Karl Marx ve Anthony Giddens'a uzanan kuramcılar, insanlığın sonunda küresel bir kültür ve topluma doğru ilerleyerek, ulusal sınırları aşacağına dair iyimserliklerini belirttiler. Bu bakış açısıyla, pazarların, yönetimin ve iletişimin, kozmopolit yönelimi güçlendirmek için küreselleşmelerini, kimliklerin ulusal sınırların ötesinde bir dünya cemaatine genişlemesini ve bölgesel cemiyetler ve uluslararası kurumların içinde ulus-ötesi işbirliğinin faydalarına dair artan bir farkındalığı umabiliriz.

Bu sebepten Ohmae gibi kuramcılar, dünya pazarı ve Batı tüketimciliği güçlerinin büyümesinin hâkimiyeti altında yeni bir tarihsel dönemi temsil eden modern dönemle, "ulus-devletin sonu"na tanık olduğumuza inanıyorlar; ulusal hükümetlerin ve iktisadın giderek karşısında güçsüzleştiği bir akım.[1] Anthony Giddens, modern toplumları, ekonomileri, hükümetleri ve dünya düzenini yeniden şekillendiren günümüz küreselleşmesinin tarihsel olarak öncelinin olmadığını iddia ediyor.[2] David Held, ulus-devletlerin, AIDS, göç, insan hakları, suç, ticaret, çevre kirliliği gibi sorunlarla ve barışın, güvenliğin, ekonomik refahın karşılaştıkları ulusal sınırlardan taşan yeni tehditler yoluyla, kompleks karşılıklı bağımlılık süreçleriyle bir araya çekildiklerini öne sürüyor.[3] Bu süreç, en uç noktasına Avrupa bütünleşmesinin ulus-devletlerde egemenliğe ve özerkliğe yoğun biçimde meydan okuduğu Avrupa Birliği'nde ulaştı, fakat Held, dünyanın belli başlı bölgelerinin hepsinin, üst üste binen "kader cemaatleri" oluşturarak etkilendiklerini iddia ediyor. Milliyetçiliğin yirminci yüzyıl tarihinin en yıkıcı güçleriyle ilişkisi- Hitler ve Mussolini'den yakın zamanda Balkanlar'daki çatışmalara kadar- birçokları-nın bu gelişmeyi ayakta alkışlamasına neden oldu; fakat diğerleri McDonald's, Disney ve CNN'in homojenleştiren kapsayıcılığı karşısında ayrıksı ulusal cemaatlerin yok olmasına karşı tavır aldı.

Yine de, daha şüpheci bir bakış açısı edinenler, ulus-devletin ciddi anlamda zayıfladığından ve milliyetçiliğin duygusal yakarışlarının yerini tutabilecek "kozmopolit kimliğin" yükselişine dair herhangi bir kanıt olup olmadığından şüphe duyuyorlar. Dünya ekonomilerinde ve yönetimindeki yapısal gelişmeler, milliyetçiliğe ve ulus-devlete karşı kökü derinlere uzanan tavırlarda, kökten bir aşınma yaratmadan, aslında belki de onları güçlendirerek meydana geldi. Anthony Smith'in bakış açısıyla, "Hala daha her biri kendi ayrıksı tarihsel özelliğini besleyen ve geçmişteki altın çağlarda ve kutsal topraklardaki ulusal mitlerini, hafızasını ve simgelerini yeniden keşfeden ulusların dünyasının yerini alabilecek küresel kültür ve kozmopolit idealini tasar-

lamaktan bile uzağız."[4] Mann, milliyetçiliğin zayıflamasından öte, küreselleşmeye karşı tepkinin ulusal kimliklerin güçlenmesine hizmet etmiş olabileceğini tartışıyor.[5] Benzeri bir çizgide, Hirst ve Thompson, ulus-devletlerin öncelikli aktörler olmaya devam ettikleri modern dönemde, ulus-devletin gücünü koruduğunu ve asıl eğilimin, devletleri aşan yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmasına doğru değil, bölgesel blokların büyümesine doğru olduğunu iddia ediyorlar.[6]

Bu iddiaları doğrulayacak kanıtlar neler? En sistematik deneysel çalışma, Avrupa Birliği'nde milliyetçiliğin azalıp azalmadığını inceleyen araştırmaydı. Farklı üye ülkelerde çalışan, yaşayan, okuyan ve seyahat eden insanlarla birlikte, siyasal ve iktisadi entegrasyon sürecinin, özellikle de birliğe ilk katılan ülkeler arasındaki bazı geleneksel engelleri yıkması beklenilebilir. 1970'lerden beri Eurobarometer (Avrupa Birliğinin belli konularda yapmış olduğu anketler.) araştırmaları kamuoyunu yakından gözlemekte. Bunları takip eden çalışmalar gösterdi ki, halk, genelde, Maastricht Anlaşması, "deli dana" tartışması, euro'nun Avrupa Ekonomik ve Para Birliği'nin (EMU) altında kullanıma girmesi gibi bazı muayyen siyasal olaylara tepki olarak kendini Avrupa'yla özdeşleştirmede tereddüde düştü. Avrupa entegrasyon süreci adım adım güçleniyor, derinleşiyor ve Birlik'i genişletiyor. Yine de bu sürecin, Almanya gibi başlangıçtan beri varolan üye ülkelerin halklarında dahi, gelişen bir Avrupa kimliği ve cemaati hissi yarattığına dair çok az kanıt var.[7] AB politikalarına onay, Birlik'in performansından tatmin olma, Komisyon ve Parlamento gibi AB kurumlarına güvende dahil olmak üzere bazı konulara karşı takınılan tavırlar, Avrupa projesi için büyüyen kamusal bir özdeşleşme eğilimi yerine, 1970'lerden beri belirli bir eğilimi olamayan inişli çıkışlı kalıplar sergiliyor. Çoğu belirtiye nazaran daha olumlu da olsa, İrlanda ve Belçika gibi ülkeler arasında bitmek bilmeyen uluslararası ve Britanya gibi daha katı, değişmez Avrupa şüphecilerinin varlığı devam ediyor.[8] Üstelik 1990'lar boyunca Britanya kamuoyu, çok daha Avrupa-şüpheci bir yöne kaydı; bugün halkın neredeyse yarısı, birlikten tamamen geri çekilmekten yana.[9]

Eğer büyüyen kozmopolit kimliklere dair AB'nin içinde çok az kanıt varsa, diğer yerlerdeki durum ne? Diğer küresel yönetim kurumları ile ilgili kamuoyu eğilimleri hakkında, örneğin NATO'ya, BM'ye ve DTÖ'ye karşı tutumlarla ilgili bilgiye, bazı ülkelerde anket sonuçlarına sahip olsak da, büyük ölçüde Batı Avrupa'nın dışında seyrek olan, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda hiç olmayan, uluslararası sistematik, çapraz araştırma kanıtlarının seyrekliği yüzünden sahip değiliz.1 Uluslararası kuruluşlara karşı tutumlarla ilgili en eksiksiz araştırmalardan biri Philip Evert tarafından yapıldı ve gözlediği kalıplar, önceden AB'ye karşı gözlenmiş olan tutumlara benziyor. Evert, aslında AB, NATO ve BM'ye verilen desteğin, milliyetçilikten uluslararasıcılığa uzanan sürekli bir dizide düzenlenmek yerine, belirli konu ve olaylara karşı geliştirilen tepkilerden etkilenen tutumlarla, çok boyutlu olduğunu buldu. Üye devletlerin verdiği destek açısından kalıcı farklılıklar olmasa da, halkın NATO'yu onaylaması, inişli çıkışlar yıllar boyunca halk, uzun dönemli bir eğilim sergilemedi.[10]

Bu yüzden, küresel yönetimin büyüyen bir kozmopolitliğe yol açacağına dair makul kuramlara rağmen, elimizdeki amprik çalışmaların çoğu şüpheci

bir bakış açısına daha yatkındır. En azından Avrupa'nın içinde, ulusal kamuoyu yeni dünya düzeninin kurumları ve politikalarına verdikleri destekte çeşitlilik gösteriyor ve geçen otuz yıl daha uluslararası bir yönelimin yükselişine tanıklık etmedi. AB dışındaki birçok ülkedeki, özellikle de gelişmekte olan ülkelerdeki, eğilimleri anlayacak karşılaştırmalı çalışmalara sahip değiliz ve bazı ulusal kimliklerin temelde yatan kökten dönüşümlerinin görünür hale gelmesinin daha çok zaman alacak olması hâlâ daha mümkün.

Kozpomolitliğin Kanıtı

"Kozmopolit" ve "ulusal" kimlik kavramları özellikle komplekstir. Bu çalışmada, "ulusal" kimlikten anlaşılan; cemaatlerin ortak bir anavatanın, kültürel mitlerin, simgelerin, tarihsel hafızanın, iktisadi kaynakların ve yasal ve siyasi hak ve ödevlerin paylaşımından doğan "kan ve aidiyet" bağlarıyla varoluşu.[11] Milliyetçilik, paylaşılan bir yurt ve ulus-devlet tarafından çizilmiş sınırlar içinde vatandaşlık üzerinde temellenmiş ülke bağı anlamında daha "yurttaşça" biçimler alabilir ya da din, dil veya etnik cemaatler üzerinde temellenmiş daha yayılmış kan bağlarından çıkan "etnik" biçimler alabilir.[12] Milli kimliklerin genelde üstü örtüktür ve ulusal kimlikler, ancak ne olmadığımızı bilerek ne olduğumuzu anlamamıza yarayan bir "öteki"ne (daha çok Simone de Beauvoir'ın İkinci Cins'inde olduğu gibi) cevap olarak yüzeye çıkabilirler. Bu yüzden bir azınlık olarak İskoç milliyetçiliği bugün açıkken ve kendini zorla kabul ettirirken, İngiliz milliyetçiliği cansız ve hareketsiz ve hatta belki de biraz kendinden utanır durumda.[13] Modern dünyada, Birleşik Krallık gibi çok milliyetli devletler ve Kürtler gibi devletsiz uluslar olsa da, ulusal kimlikler verili bir toprak parçası üzerinde siyasal otoritesini uygulayan devlet ve onun kurumlarını alttan destekliyor. Milliyetçiler, ulus-devletleriyle fazlasıyla özdeşleşenler, ulus-ötesi ve uluslararası kurumlara güveni az olanlar, ulusal korumacı iktisat politikalarını mal ve hizmetlerin serbest ticaretine tercih edenler olarak anlaşılabilir.

Buna zıt olarak, kozmopolitler, kendilerini daha geniş biçimde kıtalarıyla ya da dünyanın tümüyle özdeşleştirenler ve küresel yönetişim kurumlarına daha fazla inananlar olarak anlaşılabilir. Milliyetçi-kozmopolit boyutun, bazı noktalarda üst üste binseler de, geleneksel ideolojik yarılmaları aşması beklenebilir. Kozmopolitlerin eğer sağa yöneliyorlarsa korumacı iktisadi engellerin kaldırılmasını desteklemeleri beklenebilirken, solda olanlar, çevrenin küresel korunmasının daha sıkılaştırılması ve deniz ötesi yardım için daha fazla harcama yapılması gibi önlemleri savunabilirler. Uluslarının sınırlarının çok ötesine seyahat etmeye alışık, yabancı dilleri akıcı konuşabildikleri kadar, küresel iletişim yoluyla uluslararası şebekeleriyle bağlantılı kozmopolitlerin, başka ülkelerde rahatça yaşayıp çalışmaları beklenebilir.[14] Daha önceki dönemlerde bu süreçler, on sekizinci yüzyıl *Grand Tour*'unda[15] eğitimlerini Paris ve Roma'da bitirmiş Avrupa aristokrasisi gibi, daha çok seçkinlerden etkileniyorlardı, fakat iletişimdeki en son küreselleşme dalgası, kozmopolitliğin dirilişinin seçkin çevrelerin ötesinde halk kitlelerine sıçramasını cesaretlendirmiş olabilir.[16] Eğer bu varsayım doğruysa, kozmopolit kimliklerin, komşu ülkeler, vatandaşlar ve dünyanın bölgeleriyle, daha geniş bir özdeşleştirme

ortaya çıkararak, geleneksel ulusal ve etnik vatana sadakati besleyeceğini beklemeliyiz.

Hangi kanıtlar kozmopolit bilincin arttığı iddialarını incelememize izin verecektir? Bu konulara yönelik önceki kamuoyu araştırmaları, çoğunlukla, on beş üye ülkeyi dikkate alan Eurobarometer'e ve on sekizle yirmi arasında demokrasiyi kapsayan yıllık Uluslararası Toplumsal Araştırma Programı'na (ISSP) dayanıyor.[17] Bunlar, zaman içinde değişen eğilimleri izlemek için değer biçilemeyecek kaynaklar, fakat bir dizi gelişmekte olan komünizm sonrası ve sanayileşme sonrası toplumu içeren en etraflı veriler, Dünya Değerler Araştırması'ndan (World Values Survey) edinilebilir.[18] 1990-1991 ve 1995-1997 dalgaları yetmiş ülkeyi karşılaştırılması imkânını sağlayarak bu çözümleme için birleştirildi. Araştırma, uzun süredir yerleşik olan demokrasileri, yerleşmekte olan rejimleri, çeşitli otoriter devletleri ve kişi başı geliri yolda 300 dolardan 30,000 dolara değişen toplumları içeriyor. Dünyadaki 174 bağımsız ulus-devletin 70'ini ve dünya nüfusunun çoğunu içeren bu çalışma, halen kapsam olarak küreselliği hedefleyen tek karşılaştırmalı araştırma. Tüm araştırma çok safhalı rasgele örneklemle yüz yüze görüşmeleri kullandı ve veriler çözümlemede verilen ağırlık ulusal nüfuslardan aşikâr sapmaları telafi edecek biçimdeydi.

Araştırmanın bir yetersizliği, 1980-1983'teki birinci dalganın sadece Batı'nın sanayileşmiş toplumlarını içeriyor olması, yani komünizm sonrası ve ilerlemekte olan devletlerin zaman içindeki eğilimlerini çalışmak için kullanılmasının mümkün olmamasıdır. Fakat birbirlerini takip eden nesillerin yönelimlerinin, ilerleyen biçimde daha kozmopolit hale gelip gelmediklerini incelemek için örneklemi doğumlarına göre onar yıllık dilimlere bölen Kohort çözümlemesi kullanılabilir. Tabii ki, eğer genç insanlar yaşlanıp durulmaya başladıklarında yerel ulusal cemaatlerine daha derinden bağlanıyorlarsa, onların tutumları yaşam-döngüsü etkisi olarak yorumlanabilir. Elimizdeki verilerle bu sorunu çözemeyiz, fakat yaşla ilgili farkları aslen her neslin yirminci yüzyılda uluslararası ilişkilerdeki önemli gelişmelere dair kendine özgü deneyimlerini yansıtan kohort etkisi olarak anlamak makul görünüyor; örneğin farklı nesillerin Birinci Dünya Savaşı öncesinde, iki dünya savaşı arasındaki dönemde ve savaş sonrası dönemde şekillendikleri yıllar boyunca kendi tavırlarını ve kimliklerini kazanmaları.

Küresel cemaatle özdeşleşmeyi, küresel yönetim kurumlarına olan güveni ve siyaset mekanizmalarını birbirinden ayırmak için, kamuoyu, üç düzeyde izlenebilir.[19] Birincisi, en çok yayılmış olan düzeyde; kuramlar, küresel yönetişimin gelişmesinin, ulusal kimlikleri aşındırmış olabileceğini ve aslında daha geniş uluslararası bir bakışla, "dünya vatandaşı" olarak anlaşılan daha fazla kozmopolit oluşturduğunu ileri sürüyorlar. Aynı düzeyde makul olan diğer kuramlar, küreselleşmenin, en dikkate değer olanı barışı koruma operasyonlarında faal aktör rolünü hızla arttıran Birleşmiş Milletler kadar yeni bölgesel cemiyetler olan AB, ASEAN ve NAFTA gibi, uluslararası ve çokuluslu yönetim kurumlarına karşı kamusal tavrı değiştirmiş olabileceğini öne sürüyorlar. Son olarak, en özgül düzeyde, küreselleşme, ulusal engelleri kaldırmak için tasarlanmış, serbest ticaret ve göçmen işçiler için açık işgücü pazarına arka

çıkan politikalar da dahil olmak üzere, siyaset mekanizmalarına verilen desteği değiştirmiş olabilir.

Ulusal Kimliklerin Aşınması

Daha önce birçok çalışmada sıklıkla kullanılan bir yaklaşımda, ulusal ve kozmopolit kimliklerin güçleri insanların farklı toprak parçalarına bağlılıklarıyla ölçülmektedir.[20] Dünya Değerler Araştırmaları'nda insanlara aşağıdakiler soruldu:

"Şu coğrafi gruplamalardan öncelikle hangisine ait olduğunuzu söylerdiniz?

Ve sonrasında?

Yaşadığınız şehir ya da yerleşim

Ülkenin yaşadığınız bölgesi ya da eyaleti

*Bir bütün olarak ülkeniz (ABD; Fransa, vb.)**

*İçinde yaşadığınız kıta (Kuzey Amerika/Avrupa/Asya/Latin Amerika gibi)**

Bir bütün olarak dünya

**[Her bir özgül olarak verilmiş ülke (ulus) ya da kıta'yı ikamet göre işaretleyin]*

İnsanlar iki cevap verebiliyorlardı, eğer en fazla yerel cemaatlerine daha sonra ülkelerine ait hissediyorlarsa, ya da kendilerini önce ülkeleri sonra da kıtalarıyla özdeşleştiriyorsa, bu üst üste binen ve çoklu kimliklere izin veriyordu. En yerel kimliklerden en kozmopolit kimliklere kadar, yanıtlar birleştiğinde aralıksız sıralanan kozmopolit kültür derecesini bize verebilir.[21]

Tablo [1] insanların birincil özdeşleştirmelerinin ne olduğu sorulduğundaki cevaplarını gösteriyor. ("öncelikle" hangi coğrafik gruplamalara aitsiniz?). Ortaya çıkan en çarpıcı bulgu, yerel ve ulusal kimliklerin herhangi bir kozmopolit yönelimden çok daha güçlü olmaya devam ediyor olmaları. Halkın neredeyse yarısı (yüzde 47), kendilerini öncelikle yerleşim yerlerine ya da ülkelerindeki bölgeye ait hissediyorlarken, 1/3'inden fazlası (yüzde 38) kendilerini öncelikle ülkeleriyle özdeşleştirdiklerini söylüyor. Yine de halkın 1/6'i, birincil kimliklerinde kendilerini kıtalarına ya da "bir bütün olarak dünya"ya yakın hissediyorlar. Kozmopolitlerin oranı düşük olsa da, göz önünde bulundurulmayacak kadar az değil.

Birinci ve ikinci seçenekleri birleştirirsek, halkın beşte biri, kendilerini sadece yerel-bölgesel cemaatleriyle özdeşleştiren, saf yerelciler olarak sınıflandırılabilir. (tablo[2]) Buna karşıt olarak, sadece yüzde 2, kendini yalnızca kıtasal-dünya kimliğiyle ifade eden saf kozmopolit. Genel olarak sonuçlar, küreselleşen güçlerin ürettiği yapısal değişimlere rağmen (ya da onlar yüzünden?), yurttaşların, güçlü kan ve toprak bağlarıyla kendi geleneksel cemaatlerinde kök saldıklarını düşünen şüpheci tezi desteklemeye hizmet ediyor.

Takınılan tutumlar toplum tipine göre nasıl değişiyor? Belki de kozmopolitliğin yükselişindeki farklılıklara dair en sık rastlanan açıklama, sosyoekonomik gelişme sürecini asıl hareket ettirici güç olarak gören açıklamadır. Postmodernlik kuramı şüphe yok ki bu iddiaları daha da ileri götürüyor. Geleneksel toplumlar, milyonları işsiz bırakan ve Latin Amerika'daki yatırımla-

rın yavaşlamasına neden olan 1997-1999 Doğu Asya finansal krizinde örneklendiği gibi, giderek artan finansal oynaklık ve pazarlarını küresel güçlere açarak iktisadi güvensizlikle karşı karşıya kaldılar. 1980'den beri Sahra altı Afrika'daki ülkelerin neredeyse hepsi, Latin Amerika'dakilerin çoğu ve geçiş dönemindekilerden oldukça fazlası büyümede feci düşüşlerle ve insan güvenliğinde geri kalmışlıkla ve artan yoksullukla karşılaştı.[22] Buna karşıt olarak, endüstrileşme sonrası toplumlarda, son yıllarda giderek artan refah ve iktisadi büyümeyle, Inglehart'ın iddiasına göre eğilim, yetkinin Quebec, İskoçya ve Katalanya'da olduğu gibi ulus-devletten aşağı doğru daha yerel ve bölgesel cemaatlere ve aynı anda yukarı doğru daha geniş ulus-ötesi bağlara devredilmesine yöneldi.[23] Eğer bu açıklama doğruysa, kozmopolitliğin endüstrileşme sonrası toplumlarda daha yayılmış olmasını bekleyebiliriz. Birleşik Devletler, Almanya ve Birleşik Krallık gibi ülkeler, teknolojik değişim, yeni iletişim ve mal ve hizmetlerde açık pazarlar ve sosyoekonomik gelişmenin sonucu olarak artan yüksek eğitim ve refah düzeyiyle kökten bir dönüşüm yaşadı. Milliyetçiliğin, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika gibi daha az gelişmiş toplumlarda olduğu kadar, Doğu ve Orta Avrupa'da, yıkıcı iktisadi ve siyasi dönüşüm sürecine karşı mücadele veren komünizm sonrası toplumlarda da, güçlü olmaya devam etmesi beklenebilir.

Tablo[1] ulusal kimliklerin farklı tipteki toplumlarda nasıl değiştiğini gösteriyor.[24] Sonuçlar gösteriyor ki, endüstrileşme sonrası, komünizm sonrası ve gelişmekte olan ülkelerde kozmopolit yönelimler, Inglehart'ın varsayımına karşıt olarak çok büyük bir farklılık göstermiyor. Popüler algılayışın tersine, milliyetçilik, yerel ve bölgesel kimliklerin yaygın olduğu komünizm sonrası devletlerde en zayıf durumda olduğunu gösterdi. Bundan dolayı, küreselleşme, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, özellikle pazarların küreselleşmesinde "kazananlar ve "kaybedenler" yaratarak, farklılaşan etkiler göstermiş olabilir, fakat bunun şimdiye kadar halk'ın ulusal kimliklerine tesir ettiğine dair bir kanıt yok.

Başka bir yönden bakıldığında, eğer en son küreselleşme dalgası tarihsel bir süreç ise, o zaman nesilsel değişim sürecinin tavırları etkiliyor olması makûl görünüyor. Küreselleşme adım adım ilerlediği için, her ne kadar yirminci yüzyılın sonunda hızlansa da, en çok MTV, Yahoo ve McDonald's dünyasında büyüyen genç nesle tesir etmesi beklenebilir. Buna karşıt olarak, savaş öncesi ve iki dünya savaşı arasındaki nesillerin milli bağlılıklarını daha güçlü biçimde korumaları ve yeni bölgesel ve küresel yönetim biçimlerine güvensiz olmaları beklenebilir. Ronald Inglehart tarafından geliştirilen postmodernizm kuramı, nesiller arası nüfusların birbirlerinin yerlerini almalarının kültürel değişim yaratacağı net sonucuyla, yaygın yapısal eğilimlerin, genç nesillerin temel değerlerini dönüştürdüğüne dair en güçlü iddiayı sunuyor.[25]

Sonuçlar bu kuramı fazlasıyla doğruluyor. (tablo[1])[26] Geçen yüzyılın sonunda doğan en yaşlı grup, en güçlü milliyetçiliği gösterirken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki nüfus patlamasında doğanların küresel özdeşleştirme hissine sahip olmaları daha muhtemel.

Tablo [1] Bölgesel kimliğin birincil türü (yüzde)

Profil	Değişken	Dünya-kıta	Ulusal	Yerel-bölgesel
Hepsi		15	38	47
Toplum tipi	Sanayileşme sonrası	15	41	44
	Komünizm sonrası	16	32	53
	Gelişmekte olan	14	37	49
Kohort (ortak özelliği olan bir grup insan)	1905-1914	6	33	62
	1915-1924	10	35	55
	1925-1934	10	38	53
	1935-1944	11	38	51
	1945-1954	19	37	44
	1955-1964	17	35	48
	1965-1978	21	34	44
Kıta	Kuzey Amerika	16	43	41
	Güney Amerika	17	37	45
	Kuzey Avrupa	11	36	53
	Kuzeybatı Avrupa	13	25	62
	Güneybatı Avrupa	13	23	64
	Doğu Avrupa	8	34	58
	Eski Sovyetler Birliği	15	32	53
	Orta Doğu	12	49	39
	Asya	13	32	55
	Afrika	9	41	49
Eğitim	En yüksek	18	42	40
	En düşük	7	29	64
Toplumsal cinsiyet	Erkek	16	40	45
	Kadın	14	36	49
Şehir (town) büyüklüğü	Düşük (2.000'den az)	11	34	55
	Yüksek (500.000'den fazla)	21	36	43
Kültür tipi	Kuzey Avrupa	12	36	53
	İngiliz	19	41	41
	Katolik Avrupa	13	24	64
	Konfüçyan (confucian)	5	44	52
	Orta Avrupa	7	33	60
	Sovyet	16	31	53
	Latin Amerika	8	50	43
	Güneydoğu Asya	8	29	63
	Afrika	9	41	49
Post-materyalizm	Materyalist	12	38	50
	Karışık	16	39	45
	Post-materyalist	20	37	43
Demokrasi tipi	Özgür	16	39	45
	Yarı özgür	15	32	53
	Özgür değil	10	32	58

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması 1990-1991 ve 1995-1997 dalgalarının birleşimi, değerlendirilen veriler (weighted data) (N=147319)

Not: "Şu coğrafi gruplamalardan öncelikle hangisine ait olduğunuzu söylerdiniz?
İkinci olarak?
Yaşadığınız mahalle ya da kasaba
Yaşadığınız eyalet ya da bölge
Yaşadığınız ülke[ABD; Fransa, vb.]*
Yaşadığınız kıta [Kuzey Amerika/Avrupa/Asya/Latin Amerika gibi]*
Bütün olarak dünya"

Tablo [2] Çoklu bölgesel kimlikler

	İkinci (sütuna) ait					
Birinci (satıra) ait	Yerel	Bölge	Ulus	Kıta	Dünya	Birincinin hepsi
Yerel		15.5	17.5	1.0	2.6	36.7
Bölge	4.1		5.9	0.5	0.8	11.2
Ulus	18.0	9.4		3.6	6.1	37.1
Kıta	0.5	0.5	1.3		0.4	2.7
Dünya	3.5	1.2	5.9	1.6		12.2
İkincinin hepsi	26.1	26.6	30.6	6.8	9.9	100.0

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması 1990-1991 ve 1995-1997 dalgalarının birleşimi, değerlendirilen veriler (weighted data) (N=147319)

Not:"Şu coğrafi gruplamalardan öncelikle hangisine ait olduğunuzu söylerdiniz?
İkinci olarak?
Yaşadığınız mahalle ya da kasaba
Yaşadığınız eyalet ya da bölge
Yaşadığınız ülke[ABD; Fransa, vb.]*
Yaşadığınız kıta [Kuzey Amerika/Avrupa/Asya/Latin Amerika gibi]*
Bütün olarak dünya"

Kuşak farkı, kozmopolitlerin İkinci Dünya Savaşı öncesi nesillerden üç kat daha fazla, nüfus patlaması döneminde doğanlar arasından çıkması anlamına geliyor. Eğer bu bir hayat döngüsü etkisi olarak değil de, nesilsel bir etki olarak anlaşılırsa ve eğer bu kalıplardan bir anlam çıkarırsak, bu bize, uzun dönemde uzun süreli eğilimlerin, en sonunda milliyetçiliğe desteğin azalacağına ve halkın daha kozmopolit bir yönde ilerleyeceğine dair önemli kanıtlar sağlayacaktır. Sonuçlar, küresel kültür ve toplumla ilgili daha iyimser senaryoların günümüz için aslında fazlasıyla abartılı olduklarını, gelecekte genç nesiller yavaş yavaş eski grupların yerlerini aldıkça bu ümitlerin (ve korkuların) gerçekleşebileceğini gösteriyorlar. Eurail biletleriyle sırt çantalarını kapan, Barış Toplulukları'nda gönüllü görev alan yada dünya çapında çevre STK'larıyla çalışan genç nesiller yönelimlerinde en kozmopolit olanlar.

Kozmopolitlerin özellikleri neler? Tablo [1] gösteriyor ki bu grup, Kuzey ve Güney Amerika'da Avrupa'dan daha güçlü olsa ve en zayıf Doğu Avrupa ve Afrika'da olsa da, kıtalar düzeyinde geniş biçimde yayılmış. Önceki araştırmalar eğitim düzeyinin Avrupa Birliği'ne ait olma hissiyle yoğun biçimde ilişkilendirildiğini vurguluyor.[27] Karşılaştırma, kendini dünya ya da kıtayla özdeşleştiren insanların en yüksek eğitim grubunda en düşük eğitim grubunun iki katı olmasıyla, eğitimin kozmopolit bir kimliğe yol açtığını doğruluyor. Toplumsal cinsiyetler arasında ki fark pek abartılı değil, kadınlar erkeklerden, az da olsa, daha yerel. Şaşırtıcı olmasa da, kırsal alanda olanlar çok daha fazla yerelciler ve büyük kasaba ve şehirlerde daha fazla yaşayan kozmopolitlerle, kentleşmenin de hatırı sayılır bir etkisi var. Kültürel alanlarda kozmopolitlik, Konfüçyüscü bir geleneği paylaşanlar arasında daha düşükken, İngilizce konuşulan bir birikimi paylaşanlar arasında en net biçimde or-

taya çıkıyor. Post-materyal tutumlar, post-materyalist kategoride çok daha fazla kozmopolit olmasıyla beklenen yönde işlerken, demokrasi tipinin çok da önemli olmayan bir bağlantısı var. Herhalde ortaya çıkan kozmopolit bir yönelimin en önemli göstergesi, sanayileşme sonrası toplumlarla gelişmekte olan toplumlar arasındaki büyük farklılıklardan çok, gözlediğimiz nesilsel kalıplar. Göreceli olarak barış ve güvenlik koşullarında büyümüş olan savaş sonrası nesil, kendilerini çoğunlukla dünyada evinde gibi hissediyor, kozmopolit kimliklerle baba veya büyükbabalarından daha rahat görünüyorlar. Yine de vurgulanması gereken bir nokta, birçok toplumda, kıtada ve kültürde insanların çoğu, yerel cemaatleri ya da ulus-devletleri yoluyla eski aidiyet şekillerinde kök salmış durumda olduklarından, hepimizin dünya vatandaşı haline geldiğimiz iddialarının abartılı olmaya devam ettiği.

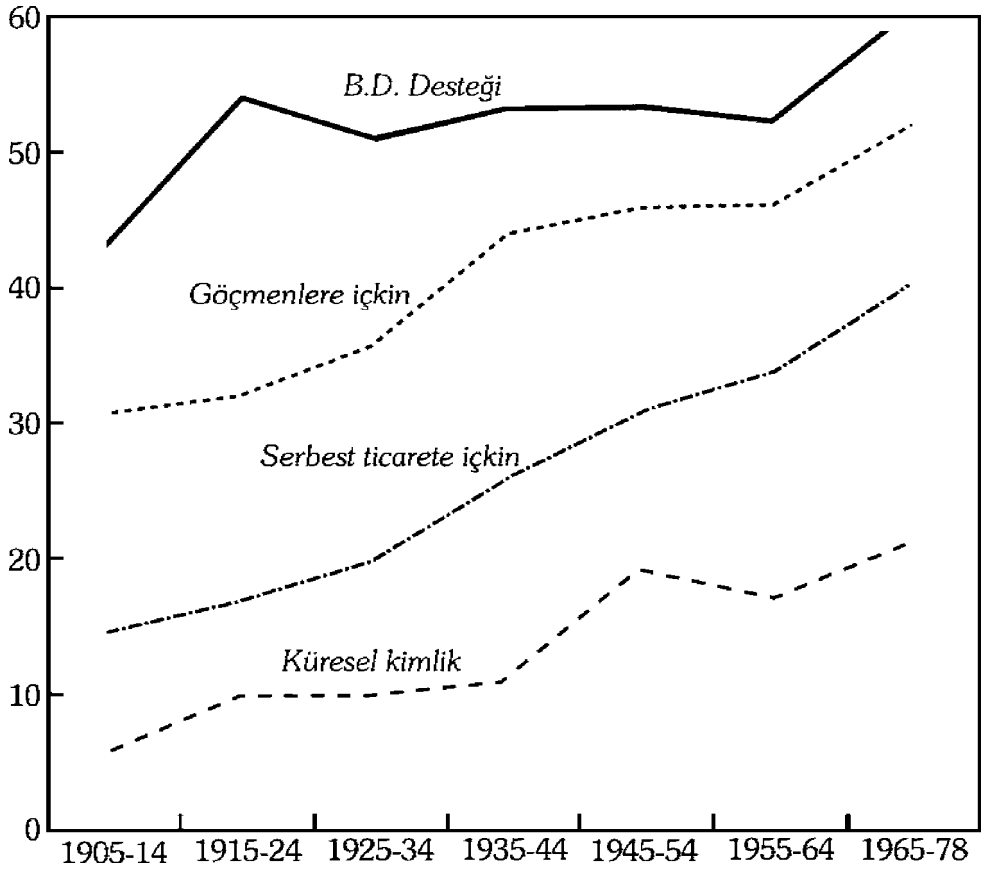
[...]

Kozmopolit Vatandaşlığın Geleceği

[...] Küreselleşme kozmopolitlerin; farklı toplumlarda rahatça seyahat eden, yaşayan ve çalışan dünya vatandaşlarının sayısını arttırdı mı, yoksa bir tepki olarak milliyetçilik hatta yerelcilik dirildi mi? Artan kültürel küreselleşme çoğunlukla bir varsayım olarak kalıyor; haber akışındaki yeni eğilimler, film hâsılatları ya da dünyadaki McDonald's'ların sayısı gibi göstergelerin toplamının ötesinde[...], insanların dünya hakkında hissettikleri için ne demek olduğu ve yapısal değişimlerin temel kimliklerini (21) değiştirip değiştirmediği hakkında çok az bilgiye sahibiz. David McCrone ve Paula Surridge'in işaret ettiği gibi, "Ulusal kimlik, yirminci yüzyılın en çok tartışılan fakat en az anlaşılan kavramlarından biri."[28] Kozmopolitanizm fikrinin anlaşılması ise çok daha zor ve kavram çok daha komplekstir.

Bu çalışmanın sonuçları, "bardağın yarısı boş" ya da "bardağın yarısı dolu" cinsinden. Bulguların yorumu, milliyetçilik ile ilgili tartışmanın iki tarafını da desteklemek için kullanılabilir. Bir yanda, kozmopolitlerin diğerlerinden ayrıksı bir azınlık oldukları ve insanlarının çoğunun, insanlara kan bağı ve aidiyet hissi veren yerel, bölgesel ve milli cemaatlerin bağlarında kök salmış oldukları doğru. Sorulduğunda, çok daha fazla insan yayılmış bir Avrupalılık hissini paylaşmak ya da dünya vatandaşı olarak görmek yerine, kendilerini Berlin'de, Prag'da ya da Atina'da yaşıyor olarak görecektir. Kitlesel iletişim şebekeleri, malların ve sermayenin akışı, kitlesel turizm ve seyahatin kuvveti yoluyla bizi birbirimize bağlayan küreselleşme, yerel bağları hâlâ daha yok etmedi.

Şekil [1] Kohortla kozmopolit tutumlar

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması, 1990'ların başları-ortaları

Yine de, öbür yanda kültürel değişimin bu bölümde bulunan en önemli göstergeleri, farklı nesillerin uluslararası tutumlarındaki kalıcı farklılıklar. Bazı kuramcıların, ulus-devletin düşüşü ve milliyetçiliğin aşınması ile ilgili daha iyimser iddiaları daha somutlanmadı, fakat aynı zamanda, kohort çözümlemesi gösteriyor ki uzun dönemde kamuoyu daha uluslararası bir yönde ilerlemekte. (şekil [1]) En çarpıcı olanı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki nüfus patlamasında doğanların neredeyse beşte biri, kıtaları ya da bir bütün olarak dünyayla özdeşleşerek kendilerini, yerkürenin kozmopolit vatandaşları olarak görüyor, fakat buna iki savaş arası dönemde büyüyenler grubunda ancak onda bir rastlanıyor, savaş öncesi nesildeyse bundan çok daha az. Benzeri nesilsel bir bölünme küresel yönetim kurumlarına ve serbest ticaret ve açık iş gücü pazarına verilen destek gibi tavırlarda kendine kanıt buluyor. Eğer bu eğilim devam ederse, gelecek yıllarda, nesillerin devir daim süreciyle, küreselleşmeye olan popüler desteğin yükselişini görmeyi bekleyebiliriz. Bu kültürel değişimin, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşların demokratik meşrulukları için olduğu kadar, bir ulusu öbür ulustan ayıran köklü engellerin bazılarının adım adım yıkılması içinde önemli sonuçları var. Kısacası, savaş sonrası dönemde yetişen genç nesil annelerinden

ve babalarından daha az milliyetçi, bu neslin çocuklarının bu eğilimi devam ettirip ettirmeyeceklerini ise ileride göreceğiz.

***Çeviren**: Bülent Özçelik*

Notlar

1 K. Ohmae, *The End of the Nation State* (New York: Free Press, 1995)

2 Anthony Giddens, *The Consequesnces of Modernity*, (Cambridge: Polity Press,1990)

3 David Held ve diğerleri, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture* (Stanford:Stanford University Press,1999) s.444-446

4 Anthony Smith "Towards a Global Culture?" Michael Featherstone (der.), *Global Culture*'da (Londra:Sage,1995)

5 M. Mann "Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation State?" *Review of International Economy and the Possibilities of Governance* (Cambridge:Polity Press,1996)

6 P. Hirst ve G. Thompson, Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance (Cambridge:Polity Press,1996)

7 Sophie Duchnese ve André- Paul Frognier, "Is There a European Identity?" Oskar Niedermayer ve Richard Sinnott (derleyenler), *Public Opinion and Internationalized Governance*'da (Oxford:Oxford University Press, 1995); Angelika Schauer, "A Political Community?" Hermann Schmitt ve Jacques Thomassen (derleyenler), *Political Representation and Legitimacy in the European Union*'da (Oxford: Oxford University Press,1999); vw B. Nelson, D. Roberts ve W. Veit (derleyenler) , *The Idea of Europe: Problems of National and Transnational Identity*(Oxford:Berg,1982)

8 Pippa Norris, "The Political Regime" Schmitt ve Thomassen (derleyenler) *Political Representation and Legitimacy in the European Union*'da (Oxford: Oxford University Press,1995). Ayrıca bkz. Mattei Dogan, "The Decline of Nationalism within Western Europe", *Comperative Politics*, vol. 20 (1994), s. 281-285

9 Geoffrey Evans, "Europe: A New Electoral Cleavage?" Geoffrey Evans ve Pippa Norris(derleyenler), *Critical Elections: British Parties and Voters in Long-Term Perspective*'de (Londra: Sage, 1999); ve Geoffrey Evans, "Hoe Britain Views the EU" Roger Jowell ve diğerleri, *British Social Attitudes: The 15th Report*'da (Aldershot: Dartmouth /SCPR,1998)

10 NAFTA'nın etkisi ile ilgili detaylı bir vaka çalışması (case study) Ronald Inglehart, Neil Nevitte ve Miguel Basanez, *Cultural Change in North America? Closer Economic, Political and Cultural Ties between the Unietd States, Canada and Mexico*'da (New York: De Gruyter, 1996) bulunabilir.

11 Philip Evert, "NATO, the European Community, and the United Nations", Oskar Niedermayer ve Richard Sinnott (derleyenler), *Public Opinion and Internationalized Governance*'da (Oxford: Oxford University Press, 1995)

12 Milliyetçilik ve ulusal kimlik üzerine geniş bir yazın var. Örneğin, bkz. Michael Ignatieff, *Blood and Belonging* (Londra: Chatto ve Windus, 1993); Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Lonra: Verso,1983); Anderson, *Banal Nationalism* (Londra:

Sage,1995); ve Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Oxford: Blackwell, 1983)

[13] Anthony D. Smith, *National Identity* (Lonra: Penguin, 1991), 7. bölüm. Bu konulardan bazıları hakkında bir tartışma için, bkz. Pippa Norris, "Ballots not Bullets: Testing Consociational Theories of Ethnic Conflict, Electoral Systems and Democratization" Andrew Reynolds (der.) *Institutional Design, Conflict Management and Democracy*, hazırlanıyor.

[14] Bridget Taylor ve Katharina Thomson (derleyenler), *Scotland and Wales : Nations Again?* (University of Wales Press, 1999)

[15] Bu ayrımın daha ayrıntılı bir tartışması için,bkz. Pippa Norris, "Toward a More Cosmopolitan Political Science?" *European Journal of Political Research*, col.30, no.1 (1997).

[16] Bkz. Michael Featherstone(der.), *Global Culture* (Londra: Sage)

[17] ISSP'nin ölçü esasına(module) temellendirilmiş önceki bir çalışma için, bkz., Örneğin, Pippa Norris "Global Communications and Cultural Identities", *Harvard International Journal of Press/Politics*, vol. 4, no. 4 (1999), s. 1-7. 1973'ten 1990'a Avrupa içindeki yönelimlerle ilgili Eurobaromete araştırmaları kullanılarak yapılmış en ayrıntılı amprik çalışma Oskar Niedermayer ve Richard Sinnott, *Public Opinion and Internationalized Governance*' da bulunabilir. (Oxford: Oxford University Press, 1995)

[18] Yazar asıl(principal) araştırmacı, Ronald Inglehart ve Dünya Değerler Araştırması'nda işbirliği yapan herkese bu veri kümesinin yayınlanmasına izin verdikleri için en derin şükranlarını sunar.

[19] David Easton, A Framework for Political Analysis (Prentice Hall, 1965); ve Easton "A Reassessment pf the Concept of Political Support," British Journal of Political Science, vol.5 (1975), s. 435-457.

[20] Ronald Inglehart, The Silent Revolution: Changinng Values and Political Styles among Western Nations (Princeton: Princeton University Press, 1977); ve Sophie Duchnese ve André- Paul frognier, "Is There a European Identity?" Oskar Niedermayer ve Richard Sinnott (derleyenler), *Public Opinion and Internationalized Governance*'da (Oxford:Oxford University Press, 1995).

[21] Birleştirilmiş veri kümesinin boyutu yüzünden (147.000 vakadan fazla) gruplar arasındaki tüm farklar, ANOVA gibi konvansiyonel testlerle istatistiksel olarak anlamlı. Sonuç olarak, istatistiksel anlam testleri bu çözümlemenin sunumunda nakledilmedi.

[22] UNDP, Human Development Report 1999, s.99.

[23] Ronald Inglehart, *Modernization and Post-Modernization* (Princton: Princeton University Press, 1997), s.303-305.

[24] 1997'de insan gelişim (human development) indeksinde "orta" ya da "düşük" olarak sınıflandırıldılar. Bkz. UNDP, *Human Development Report 1999*, tablo 1, s. 134-137.

[25] Inglehart, *Modernization and Post-Modernization.*

[26] Çözümleme, burada nakledilmeyen etmen çözümlemesine dayandırılarak temellendirilmiştir.

[27] Inglehart, The Silent Revolution.

[28] David McCrone ve Paula Surridge, "National Identity and National Pride" Roger Jowell ve diğerleri (derleyenler), *British and European Social Attitudes, 15th Report* (Aldershot: Ashgate, 1998).

Kısım IV

Küresel Bir Ekonomi mi?

Ekonomik küreselleşmeyle ilgili olarak birbirleriyle ilintili bilimsel tartışmanın çerçevesini oluşturan üç konu belirlenmiştir. Bu sorunların ilki, küresel ekonomik bütünleşmenin boyutuyla ya da daha kabaca, sınırların olmadığı tek bir küresel ekonomiden söz etmenin doğru olup olmadığıyla ilgilidir. Bu, eklenen ikinci bir konuyla, diğer bir deyişle yeni bir küresel işbölümünü sürdüren ve ekonomik gücün yerleşimini ve dağılımını değiştiren yeni bir küresel kapitalizm biçiminin ya da çağının gelişmiş olup olmadığı sorunuyla ilişkilidir. Saptanmış üçüncü konu, ekonomik küreselleşmenin politik etkileri, özellikle de devletlerin, gelişen ekonomik politika ve refah devleti üzerinde yeni sınırlar çizen küresel pazar güçlerine hangi boyutta boyun eğmiş olduğu çevresinde döner.

Küreselleşmeciler, çağdaş ekonomik küreselleşmenin örüntü ve yoğunluğunun, tarihsel anlamda benzeri olmadığını düşünürler; Tek bir küresel ekonominin kurulmakta olduğu söylenebilir. Üçüncü sanayi devrimi, yeni elektronik ve enformasyon düzeni ve bir neo-liberal ekonomik gündem tarafından yönlendirilen ekonomik güç ve faaliyetin ulus-ötesi örgütlenmesi, artık devletlerin, en güçlü olanların bile denetleme yeteneğini aşmaktadır. Küresel piyasalar devletin bir ekonomik birim olarak sona ermesini gerektirmez -az sayıda kişi gerekli kıldığını düşünür- bununla beraber, ulusal ekonomik egemenliği şiddetli biçimde aşındırmakta ve tüm hükümetlere tutucu mali politikaları ve piyasa-yanlısı ekonomik stratejileri dayatmaktadır.

Buna karşılık, şüpheciler bu anlatımların küresel sermayenin gücünü olduğu kadar küresel ekonomik bütünleşme düzeyini de abarttığını düşünürler. Onlar küreselleşmecilerin, küresel piyasaların ustaca tertibinde, devletlerin -özellikle de büyük güçlerin- merkeziliğini gözden kaçırdıklarını savunmaktadırlar. Refah devletinin ve ulusal ekonomik politikanın bitmesine neden olan uluslararası piyasaların aksine, bu ikisi giderek daha göze çarpar olmuştur. Bu, çoğu ekonomik faaliyetin hala ulus-devlette kök bulması nedeniyledir; çokuluslu şirketler, özünde, uluslararası işlemler yürüten ulusal firmalardır ve ulusal ekonomik politikalar hala zenginliğin ve refahın yaratılmasında can alıcı önem taşır. Dünya, tek bir küresel ekonomiden çok, ekonomik çıkar için yarışan ve devletlerin denetimini elinde tuttuğu üç ana bölgesel bloğa bölünmektedir. Hiçbir yeni küresel kapitalist düzen söz konusu değildir. Çok sayıda şüphecilerin savunduğu gibi, dünya ekonomisi yirminci yüzyılın başında, yirmi birinci yüzyılın başında olduğundan çok daha fazla bütünleşmişti.

Çağdaş küreselleşmeye ilişkin bu tartışmanın odağı, ekonomik güç sorusudur: Diğer bir deyişle, finans, üretim ve ticaretin sınır tanımayan bir dünya ekonomisi yaratıp yaratmadığıdır. Peter Dicken ve Manuel Castells gibi küreselleşmecilere göre, ekonomik faaliyetin ulusal sınırları aşan artan bütünleşmesiyle üretilen yeni dünya ekonomi coğrafyası, "gezegen ölçeğinde tüm dünyayı kapsayan ekonominin tek" göstergesidir. Dicken'a göre, bu yeni dünya ekonomisi, özünde ulus-ötesi firmaların düzenlemesini küresel üretim zincirleri biçiminde yaptığı üretim küreselleşmesinin ürünüdür. Coğrafya henüz ölü değilse de Dicken, gerçek coğrafi uzamda küresel ve yerel ölçekte üretimin derinleşen bütünleşmesinin, yaşadığımız çağı tarihsel anlamda farklı kıldığını savunur.

Castells, kendini en açık biçimde dünya finans merkezleri arasında günde yirmi dört saat ticaret yaparak gösteren, ulusal üretimi gömen ekonomik örgütlenmenin dünya çapındaki şebekeleri içinde mali ve ticari faaliyetin, küresel (gerçek-zamanlı) piyasalarının varlığını savunarak bu sonucu onaylar. Çokuluslu şirketler ve küresel üretim şebekeleri, ekonomik faaliyeti, *güzel çağın* uluslararası ekonomisinden ya da önceki yüzyılların İmparatorluk ekonomilerinden tümüyle farklı bir mantıkla işleyen yeni bir küresel ekonomi yaratarak, bilgisayar çiplerinden giysiye uzanan çok değişik alanlarda, küresel ölçekte yeniden düzenlemektedirler. Bu küresel enformasyon kapitalizminde yeni olan nokta, küresel ölçekte anında iletişim ve enformasyon teknolojilerinin işe karışmasıyla, gerçek-zamanlı gezegen ekonomisinin işlemesi ve etkin kılınmasına aracılık etmesidir. Bu, Castells'ın betimlemesini sürdürdüğü gibi, bölgesel olarak yeni bir -çokça dışlanan veya yok sayılan- küresel işbölümü de dâhil, ileri ölçüde farklılaşmış ve dilimlere ayrılmış olması nedeniyle, dünya ekonomisinin kapsamı açısından tümüyle küresel olduğunu savunmamaktır. Üstelik Castells, yeni küresel ekonomi yapısının, küresel rekabet dinamiğinin ve teknolojik yayılımın, kurulu ekonomik ve politik yapılara meydan okuyarak bir "yaratıcı karmaşa"ya neden olduğu için istikrarsız ol-

duğunu da kaydeder. Bu yaratıcı karmaşa içinde, devletlerin rolü ve yerel rekabetçi avantajlar, küresel piyasaların uygulamasıyla dayatılan sınırlamalara karşın, giderek daha da önem taşır.

Dünya ekonomisinin bu küreselleşmeci nitelendirilişinin ampirik doğruluğu ve geçerliliğiyle ilgili olarak, yeniden gündeme getirilen yoğun bir görüş alış-verişi gelişmiştir. Paul Hirst'in ve Grahame Thompson'un katkıları, yeni küresel ekonomi savına karşı kavramsal ve ampirik anlamda güçlü bir şüphecilik örneği sunar. Ekonomik küreselleşmecilerin ana savlarını, uluslararası ekonomi -bağımsız ulusal ekonomiler arasındaki bağlantılar- ve küresel ekonomi -sınırlar olmaksızın ekonomik örgütlenme- düşünceleri arasında özenli bir analitik ayrım yaparak reddederler. *Güzel çağ* ile karşılaştırıldığında, günümüz dünyası ekonomik açıdan belirgin ölçüde daha az bütünleşmiştir. Bunun dışında, ampirik kanıtlar, yeni "küresel ekonomi"nin coğrafi açıdan *güzel çağın* ekonomik sisteminden çok daha az kapsayıcı olduğunu gösterir. Yeni uluslararası işbölümü konusunda çok az kanıt vardır. Bunun yerine, Güney'deki çoğu devletlerin ve toplulukların artan uluslararası ekonomik faaliyetin dışına ya da kıyısına itilmesi söz konusudur. Aslında, uluslararası ekonomik faaliyet Güney'in büyük bölümünün dışlanmasıyla artan OECD ya da Batı ekonomileri arasında yoğunlaşmaktadır. Yine, dünya ekonomisi, ticaret ve sermaye akışları dünya ekonomisinin üç ana bloğunun, diğer bir deyişle Avrupa, Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika bloklarının birbirleri arasında olmaktan çok, kendi içlerinde yoğunlaşmış olmasıyla, küreselleşmekten çok artan ölçüde bölgeselleşmektedir.

Bu şüpheci çözümleme, Robert Gilpin'in, çoğu açıdan daha dikkatli bir anlatım olsa da "ekonomik küreselleşme gerçekleşmiş olandan daha çok sınırlıdır" sonucuna varan katkısında daha yüksek sesle dile getirilir. Gilpin, dünyanın ekonomik açıdan yirminci yüzyılın başında günümüzde olduğundan çok daha karşılıklı bağımlılık içinde olduğu yargısını yeniden doğrular. Bunun dışında, küreselleşme konusunda, öne sürülen sonuçları, yanıltıcı çözümlemelerin yanlış ürünü olduğundan çoğunu reddeder. Hükümetler, makroekonomik politika ya da refah politikası açısından, açık bir dünya ekonomisi tarafından küreselleşmecilerin düşündüğü ölçüde sınırlanmaz. Ulusal ekonomiyi yönetmek, kuşkusuz daha karmaşıklaşmıştır. Ancak bu, kuşkusuz ekonomik egemenliğin aşınmış olma durumu değildir. Karşıtı yönde, küresel mali kaynaklara erişim, hükümetlere gelişen ekonomik politikaları ya da refah devletini finanse edebilmek için daha özgürce borçlanma olanağı sağlar. Hükümetler, kendi ulusal ekonomilerini ya da dünya ekonomisini yönetme konusunda asla çok güçlü ya da sonucu belirleyecek önemde olmamışlardır. Bu açıdan, küreselleşmeciler küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisini büyük ölçüde abartmaktadırlar.

Björn Hettne devletin gücü konusuyla ilgilenir. Hettne de küreselleşmenin, devletin ve iç ilişkilerin etkili yönetiminin temellerini kaçınılmaz olarak aşındırdığı savına karşı, bir ölçüde kuşkucudur. Katkısı, küresel piyasa güçlerinin büyük bir genişleme göstermiş olduğunu belirtse de bölgeselciliğin, yeni

bölgesel politik sorumluluk ve denetim kurumları yoluyla bu güçleri uzlaştırmak için yeni bir mekanizma sağladığını savunur. Hettne'ye göre, bölgeselcilik küresel ekonomik güçlerin büyüyen kapsam ve erimini ılımlılaştırabilir ve ılımlılaştırır. Bundan öte, politik ve ekonomik eğilimler artan bölgeselleşmeyi işaret etmekteyken, küreselleşme ve bölgeselleşme süreçlerinin, Hirst ve Thompson'ın savlarına karşıt yönde, birbirlerini bütünleyici olduğu görüşünü sürdürür. "Küreselleşme güçleri" ile "bölgeselleşme güçleri" arasındaki değişen ilişkiyi açma arayışı çabasındaki Hettne, devlet denetiminin ülke sınırları içinde kalan mantığından, yeni ortaya çıkmış daha geniş denetleme ve sorumlulukla işleyen bölgesel devletler sistemine doğru bir kayma olduğunu bulgular. Bölgeselleşme ve küreselleşmenin ortaklaşa olarak, devlet gücünü aşındırıcı olmak yerine güçlendirici, pekiştirici süreçler olduğunu öne sürmek için sağlam temeller bulduğu nokta, bu gelişmedir.

Fritz Scharpf'ın özeti, yeni bölgeselciliğe ilişkin bu iyimser görüşe itiraz eder. Scharpf, küreselleşme ve bölgeselleşmenin temel yönlerde ortaklaşa olarak pekiştirici olduğu savını kabul eder; ancak Hettne'nin ulaştığı sonuçtan tümüyle farklı bir sonuç çıkarır. Bölgeselcilik, küreselleşmeyi denetlemek için yeni bir politik mekanizma sağlamaktan çok, özellikle Avrupa bağlamında, ulusal ekonomilerle ilintili küresel ekonomik sınırlamaları ve rekabetçi baskıları etkili biçimde pekiştirmiştir. Süreç içinde, ulusal hükümetler ve özellikle sosyal demokrat proje, katiyetle ödün vererek uzlaşmıştır. Bu sonucu çıkarmamakla beraber, küreselleşme ve bölgeselleşme koşulları altında, en azından AB devletleri için, refah devletinin sona erişine tanıklık etmekte olduğumuzu öne sürer; "ulusal politika varolan modellerini koruma kapasiteleri, genel kanıya göre küresel ekonomik rekabetin baskıları tarafından büyük ölçüde zayıflatılmaktadır".

Burada söz konusu olan, ulusal ekonomik egemenlikte ve modern devletin ekonomik faaliyeti ulusun yararına denetleme gücünde bir aşınmanın olup olmadığı sorusudur. Sermaye giderek artan ölçüde hareketli olduğundan, ulusal hükümetlerin geliştirici ekonomik politikaları ya da yeniden paylaştırıcı sosyal politikaları izleme gücü üzerinde önemli sınırlamalar yaratıldığı sıklıkla söylenir. Bu, tüm sermayenin ille de "başıboş" olması değildir; ancak sermayenin ve üretimin, piyasayı yatıştırıcı ve destekleyici politikalar üzerinde güçlü baskılar yaratan, alternatif yatırım fırsatlarına kaydırdığı bir gerçektir. Dani Rodrik'e göre, ekonomik küreselleşme refah rejimlerine önemli yeni sınırlamalar dayatır; eş-zamanlı olarak da küresel rekabetin saçma istekleriyle karşı karşıya kalma tehlikesine en çok açık olanlar arasında güçlendirilmiş yeni sosyal koruma yönünde talepler üretir. Rodrik'in görüşünde, günümüzde asıl sorun, küreselleşme ile refahı koruma arasındaki gerilimin nasıl düşürülebileceğidir. Bu açıdan, ekonomik küreselleşme, kaçınılmaz olarak refah devletinin sona ermesi değil, bunun yerine refaha geleneksel yaklaşımların son bulmasıdır. "Yeni merkez" (Neue Mitte), "Üçüncü Yol" (Third Way) ve Yeni Demokratlar'ın sosyal programlarında açıkça dile getirildiği gibi, bu yeni yaklaşımlar, insan kaynağına, eğitime ve teknik becerilere yatırımı kapsa-

maktadır. Rodrik, küreselleşme ile sosyal koruma arasındaki gerilim etkin biçimde çözülmedikçe, küreselleşme projesinin kendisinin de ulusal parçalanmalar ve avantajsız grupların korumacı itkisi yönündeki eğilimlerle tehlikeye gireceğini savunur.

Geoffrey Garrett'ın katkısı, sorunu bu sonuçla ele alarak, artan uluslararası ekonomik karşılıklı bağımlılığın refah devletini ya da ulusal ekonomik egemenliği belirgin bir biçimde aşındırmadığını ya da tehlikeye sokmadığını öne sürer. Devletler ve ulusal politika hala önemlidir ve biraz garip bir biçimde, önceleri olduğundan daha önemlidir. Ekonomiler küresel piyasa güçlerine daha çok açıldıkça, işçiler yabancı rekabetin sonuçlarından daha çok korunma aramaktadırlar. Bu çerçevede, "geliştirici politika" için kayda değer bir sona erme olmamıştır; aksine, hükümetler vatandaşlarının taleplerine yanıt verme çabasına giriştikçe, sosyal demokrasinin pekişmesi ya da canlanması söz konusu olmuştur. Küresel piyasalar devletler karşısında zafer kazanmamışlardır ve güçlü ulusal müdahale ve denetimin konusu olmayı sürdürürler. Refah devleti küreselleşmenin kurbanı değildir; bunun yerine, küreselleşme projesinin başarısının merkezinde durur.

Bu şüpheci tez, Duane Swank'ın, ekonomik açıklık, vergilendirme ve refaha kaynak ayrılması arasındaki bağlantıya ilişkin ayrıntılı ve kapsamlı ampirik çözümlemesiyle daha ileri düzeyde pekiştirilir. Swanks'ın çözümlemesi, küreselleşmecilerin küreselleşmenin vergi tabanını küçülttüğü, genişletici ve müdahale edici ekonomik politikaları sınırladığı ve refahtan kısıntıya yol açtığı iddialarının çoğunun karşıtını kanıtlamaya çalışır. Swank, uluslararası sermaye hareketliliğinin ve ekonomik açıklığın, OECD ülkeleri arasında refahtan kısıntı için belirgin bir baskı yaratmamış olduğu sonucuna varır. Küreselleşme, eli açık refah rejimleri konusunda da devletlerin politika özerkliğini zayıflatmamıştır. Ancak piyasaların uluslararasılaşmasının refah rejimleri üzerinde sınırlı ve dolaylı etkileri olduğunu ve sosyal demokrasinin etkisini önererek, bu sonuçları, belirtmektedir. Yine de sosyal demokrat proje ve refah devleti için "küreselleşmenin, konuyla ilgisiz olmadığı" yargısına varır.

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

26
YENİ BİR JEO-EKONOMİ

Peter Dicken

Bir Yerlerde Birşeyler Oluyor

[...]

Son birkaç on yıl içinde dünya ekonomisindeki en önemli gelişme ekonomik faaliyetlerin giderek artan ölçüde uluslararası niteliğe bürünmesi ve muhtemelen, artan küreselleşmesidir. Ekonomik faaliyetlerin uluslararası nitelik taşıması yeni bir olgu değil. Bazı mallar yüzyıllar boyunca uluslararası önem taşıdı; bunun açık bir örneği baharatın ve diğer egzotik malların, çok eskiden beri yerleşik ticaretin asıl konusu olmasıdır. Bu uluslararasılaşmanın boyutu, Avrupa'da sanayileşmenin on sekizinci yüzyılda yayılmasıyla çok hızlandı. Yine de yakın dönemlere değin üretim sürecinin kendisi "öncelikle ulusal ekonomiler ya da bunları bileştiren kesimler içinde örgütlendi. Uluslararası ticaret... ilkin hammaddeler ve günlük gereksinim maddeleri... ile tekil ulusal ekonomilerde üretilmiş uç ürünlerin değişimi olarak gelişti...*Üretim anlamında fabrika, firma ve sanayi, özünde ulusal olgulardı*" (Hobsbawm, 1979: 313; vurgu bizce yapılmıştır).

Ancak dünya ekonomisinin doğası, özellikle 1950'lerden bu yana çarpıcı ölçekte değişti. Ulusal sınırlar, artık, üretim sürecinin "su sızdırmaz" taşıyıcıları olarak davranamadı. Bunun yerine, daha çok, oluşan sızıntılar yoluyla kalbura döndüler. Bu sürecin etkisi çok geniş ölçeklidir. Artık her birimiz, küresel ekonomik sistemin içine babalarımız ve dedelerimizden daha çok, tam çekilmiş durumdayız. Geçmişte kuşkusuz coğrafi uzaklık güçlü bir yalıtma etkisi yaratmışken, artık, eğer kaldıysa, birkaç sanayi dalı uluslararası rekabete karşı "doğal koruma" altındadır. Buna karşılık, günümüzde giderek daha az sayıda sanayi dalı yerel, bölgesel hatta ulusal pazarlara yönelmektedir. Ekonomik faaliyetlerin giderek büyüyen bir bölümü sadece küresel bağlamda anlam taşımakta. Bu nedenle, günümüzden yüzyıl ya da yüzyılı biraz aşan zaman önce sadece nadir ve egzotik ürünler ve bazı temel hammaddeler gerçek uluslararası ticarete konu olmuşken, günümüzde her şeyin uzak bölge ticareti içinde kapsandığı düşünülebilir. Ulusal sınırlar içinde kapsanmak yerine, ulusal sınırlara karşı giderek karmaşıklaşan üretim örgütlenmesi nedeniyle, ürünlerin gerçek kökenini saptamak çok güç olabilmektedir.

[...]

Bu gelişmelerin yarattığı çağrışım, uzmanlaşmanın küresel ölçekteki dağılımında coğrafi bir değişimi yansıtan *yeni küresel işbölümünün* ortaya çıkışıdır. On sekizinci yüzyıl politik-ekonomisti Adam Smith'in tanımladığı gibi, "işbölümü", özünde basitçe çalışanların üretim sürecinin farklı dilimlerinde uzmanlaşması anlamına gelir. Bu, coğrafi anlamda hiç de belirgin bir boyut

taşımadı. Ancak tam da sanayi ekonomilerinin evriminin ilk dönemlerinde bu boyutu içerdi. Bazı bölgeler özgül ekonomik faaliyetler konusunda uzmanlaştılar. Avrupa'nın hızla evrilen sanayileşmiş uluslarının ve ABD'nin, bölgelerinde demir-çelik, gemi inşası, tekstil, mühendislik ve benzeri konularda uzmanlaşması karakteristik bir özelliğe dönüştü. Küresel ölçekte, geniş anlamda işbölümü, uç ürünler üreten sanayileşmiş uluslar ile uluslararası işlevi sanayileşmiş ülkelere hammadde ve tarımsal ürünler sağlamak ve uç-ürünler için pazar işlevi taşımak olan sanayileşmemiş ülkeler arasındaydı. Bir *çekirdeğin* çevresindeki *yarı-çevre* ve *çevre* olarak yapılanan böylesi bir özelleşme, yıllar boyunca dünya ticaretinin büyük bölümünün temelini oluşturdu.

Bu görece basit örüntü (yukarıdaki basit tanımlamanın düşündürdüğü ölçüde basit olmasa da) artık geçersizleşti. Geçmiş birkaç on yıllık süreçte ticari akışlar giderek daha karmaşıklaştı. Çekirdekle çevre arasındaki genel işbölümüne dayanan değiş-tokuş, çoğu üretim süreçlerinin *ayrıştırılmasını* ve her bir üretim diliminin küresel ölçekteki *coğrafi dağılımının* ulusal sınırlara göre bölümlenmesini kapsayan çok karmaşık ve hızla değişen bir yapıya dönüştürülmektedir. Buna ek olarak, sanayileşen ekonomilerde yeni sanayi üretim merkezlerinin ortaya çıkışını görmekteyiz. Bu doğrultuda, taşımacılık ve iletişim teknolojilerinin, şirket bazında örgütlenmenin ve üretim sürecinin gelişimini de yansıtan küresel içinden çıkılmaz işin, yeniden sınıflandırılmasında hem eski hem de yeni sanayi dalları birlikte kapsanmakta. Üretim teknolojisinin kendisi, büyük ölçekli, seri üretim ve montaj hattına yapılan vurgu daha esnek bir üretim teknolojisine doğru yön değiştirirken, kalıcı ve geniş kapsamlı bir değişimin etkisi altına girmekte. Üretimde tam da böyle yeni bir uluslararası işbölümünü teşhis edebilirken, asıl olarak üç mali merkezde, New York, Londra ve Tokyo'da yoğunlaşan ve yirmi dört saat boyunca kesintisiz süren küresel ticari işlemlerin hızla ortaya çıkışına dayanan "uluslararası yeni mali sistemi" de teşhis edebilmekteyiz.

"Yeni" Bir Jeo Ekonomi mi? Küreselleşme Tartışması

Bu nedenle, kuşkusuz "bir yerlerde" bir şeyler oluyor. Ancak bu "bir şeyin" tam olarak ne olduğu ve gerçekten yeni bir şeyi temsil edip etmediği, akademisyenler, politikacılar, popüler yazarlar ve gazeteciler arasında aynı ölçüde muazzam bir tartışma konusudur.

[...]

Bir yanda, gerçekte yaşamlarımız üzerinde küresel güçlerin egemen olduğu, yeni bir küreselleşmiş dünya ekonomisi içinde yaşadığımız görüşünü taşımaktayız. Öte yanda ise her şeyin çok değişmemiş olduğu görüşünü de taşırız; ulusal ekonomilerin hala ileri ölçüde önem taşımayı sürdürdüğü, küreselleşmiş olmaktan çok *uluslararası* bir dünya ekonomisinde yaşadığımız görüşünü. Bence, gerçek bu iki kutupta da yatmaz gibi görünüyor. Nicel anlamda dünya ekonomisi belki de 1913'ten önce, en azından bugün olduğu

ölçüde, hatta bazı açılardan daha da fazla bütünleşmiş olsa da bu bütünleşmenin doğası *nitel anlamda* çok farklıydı (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı, 1993: 113):

**1913'ten önce ve gerçekte günümüzden sadece yaklaşık otuz yıl öncesine değin, uluslararası ekonomik bütünleşme kendini, büyük ölçüde, bağımsız firmalar arasında mal ve hizmetlerin kol-boyu ticareti yoluyla ve uluslararası yatırım sermayesi hareketleri yoluyla gösteren, "yüzeysel bütünleşmeydi".*

**Günümüzde, öncelikle Ulus-ötesi şirketlerle örgütlenen "derin bütünleşmenin" giderek yaygınlaştığı bir dünyada yaşamaktayız. "Derin bütünleşme" malların ve hizmetlerin üretimi düzeyine dek yayılır ve buna ek olarak, görünür ve görünmez ticaret artar. Bu nedenle, ulusal ekonomiler arasındaki bağlar...Ulus-ötesi şirketler ve bu şirketlerin kurduğu ağlar içindeki faaliyetlerin eklediği sınır-ötesi değerden giderek artan ölçüde etkilenmektedir*(UNCTAD, 1993: 113).

Ancak işleyen küreselle*ştirici* güçler olsa da tümüyle küreselleşmiş bir dünya ekonomisinde değiliz. Küreselleşme eğilimleri, tüm düzensizlik ve farklılığın giderildiği, pazar güçlerinin dal budak saldığı ve denetlenemez olduğu ve ulus-devletin sırtüstü yere yapıştığı, her şeyi çepeçevre saran uç-durum yani küreselleşmiş ekonomi sonucuna varmaksızın işleyebilir. [...] Bu makalede takınılan tutum, küreselleşmenin bir uç-durum olmak yerine, birbiriyle bağlantılı *süreçlerin* bir karmaşığı olduğudur. Bu eğilimler zaman ve mekân içinde çok değişkenlik gösterir. Böylesi bir süreç-yönelimli yaklaşımı takınmak için, *uluslararasılaşma* süreçleri ile *küreselleşme* süreçleri arasında ayrım yapılması önemlidir:

**"Uluslararasılaşma süreçleri" ekonomik faaliyetlerin ulusal sınırların ötesine basit yayılımını kapsar. Bu, özünde ekonomik faaliyetin daha geniş bir coğrafi yayılımına yol açan nicel bir süreçtir.*

"Küreselleşme süreçleri" uluslararasılaşma süreçlerinden nitel anlamda farklıdır. Bu süreçler sadece ekonomik faaliyetin ulusal sınırlar ötesine coğrafi yayılımını kapsamaktan öte, daha da önemlisi uluslararası alana yayılmış olan bu faaliyetlerin işlevsel bütünleşmesini de kapsar.

Bu iki süreç, uluslararasılaşma ve küreselleşme birlikte bulunurlar. Bazı örneklerde gördüğümüz, uzunca süreden beri kurulmuş olan faaliyetlerin uluslararası yayılımının sürdürülmesinden daha öte bir şey değildir. Ancak diğer örneklerde ise kuşkusuz, faaliyetlerin ulusal sınırlar ötesine yayılmasını ve bütünleşmesini görmekteyiz. Ekonomik yaşamın yaygın uluslararasılaşması ve giderek artan küreselleşmesi, dünyanın bir bölgesinde oluşan değişimlerin hızla diğer bölgelere yayılımını sağlar. Giderek artan bir karmaşıklık, birbirine bağlanmışlık ve değişkenlik dünyasında, her birimizin yaşamı ve canlılığının küresel ölçekte işleyen süreçlere bağımlı olduğu bir dünyada yaşamaktayız.

[...]

Yeni Bir Jeo Ekonomi mi? Karmaşıklığı Çözmek

Nitel açıdan geçmişten farklı, ancak hem uluslararasılaşma hem de küreselleşme ve gerek derinliksiz gerekse de derin bütünleşme süreçlerinin bir arada varlığını sürdürdüğü yeni bir dünya ekonomisinin ortaya çıkışına tanıklık etmekteyiz. Ancak bu süreçler zaman ve mekân içinde ve ekonomik sektörler genelinde son derece değişken biçimlerde işler. Çok sayıda sanayi bazı küreselleşme eğilimleri gösterse de sadece çok az sanayi dalı gerçekten ve tümüyle küreseldir. Soru şudur: Bu dünya ekonomisinin dinamik ve değişken karmaşıklığını çözmeye nasıl başlayabiliriz?

Dünya ekonomisi çalışmalarında çözümlemenin geleneksel birimi ulus-devlettir. Üretim, ticaret, yatırım ve bunlar gibi konulardaki istatistik verilerin hemen tümü ulusal "bölmeler" içine yığılır. Böyle bir yığılma düzeyi, ekonomik faaliyetlerin örgütlenmesinde oluşan değişimlerin doğası göz önüne alındığında, giderek daha az kullanışlı olur. Bu, ulusal düzeyin önemsiz olduğu çağrışımını yaratmak değildir. Tam karşı yönde, bu kitabın ana konularından biri, çağdaş küresel-ekonomide ulus-devletlerin kilit aktörler olmayı sürdürdüğüdür [...]. Her durumda, değişen üretim, ticaret ve yatırım haritalarını incelemek için ağırlıklı olarak ulusal düzeydeki verilere güvenmemiz gerekir [...]. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi, ulusal sınırlar artık üretim süreçlerini, bir dönemler olduğu biçimde "içermezler". Bu süreçler ulusal sınırları ve farklı coğrafi ve örgütsel ölçeklerde işleyen şaşırtıcı bir ilişkiler dizisi içinde aşar. Ne olduğunu kavramak için, ulusal ölçekten daha alt ve daha üst ölçekleri anlamaya gerek duyarız.

Üretim Zincirleri: Temel bir Yapı Bloğu

Özellikle kullanışlı bir kavramsal giriş noktası,

Her bir evrenin mal ya da hizmet üretim sürecine değer eklediği, birbirleriyle işlem anlamında bağlantılı bir işlevler dizisi olarak tanımlanabilen üretim zinciridir.

[...]

Bizim bakış açımızdan, üretim süreçlerinin iki yönü özellikle önem taşır:

[...]

* *bu süreçlerin koordinasyonu ve düzenlenmesi*
* *bu süreçlerin coğrafi düzenlenişi*

Üretim Zincirlerinin Koordinasyonu ve Düzenlenmesi

Üretim zincirleri iki düzeyde koordine edilir ve düzenlenir. İlki ve önemli olanı, bir ekonomik sistemi oluşturan çok değişik örgüt-içi ve örgütler-arası ilişki

biçimleri yoluyla, firmalarca koordine edildiğidir. [...]Ekonomiler, değişen bileşimler ve ilişkiler içindeki ulus-ötesi ve yerli, büyük ve küçük, kamu ve özel, değişik iş örgütlenmeleri türlerinden oluşur. Firmalar [...] çok değişen coğrafi yayılımlarda çalışır ve ekonomik sistem içinde oldukça farklı işlevler taşırlar.

Bu yazının başlıca konularından biri, üretim zincirlerinin koordinasyonunda ve bu nedenle de yeni dünya ekonomisinin biçimlenmesinde kilit rol oynayan *ulus-ötesi şirketlerin* giderek artmasıdır [...]. Ancak ulus-ötesi ağların çeşitliliğini ve karmaşıklığını yakalamak için, ulus-ötesi şirketlerin geniş, paraya çevrilebilir uluslararası temelli varlıkların sahiplik düzeylerine dayanan geleneksel tanımın ötesine geçen bir tanımını kullanma gereğini duyarız. Bu nedenle, ulus-ötesi şirket,

kendi iyeliğinde olmasa bile, birden çok ülkede koordinasyon ve denetleme gücüne sahip bir firma olarak tanımlanacaktır.

Bu tanımlama, bir firmanın değişik ülkelerde üretken varlıkların nasıl kullanılacağını denetleyebilmek için, üretken değerlerin *iyeliğini elinde bulundurmasının* özünde gerekli olmadığına gönderme yapar. Ulus-ötesi şirketler genelde bu varlıkların iyeliğini ellerinde tutarlar; ancak bunun yanında, küre boyunca yasal anlamda bağımsız diğer firmalarla işbirliği ilişkilerinin oluşturduğu "örümcek-ağı" içinde de kapsanırlar.

[...]

Bu konuda, Gereffi [...] iki "yönlendirici" türü arasında yararlı bir ayrım getirir:

* *Üreticinin-yönlendirdiği zincirler*: Ulus-ötesi şirketlerin ya da diğer büyük ölçekli bütünleşik sanayi girişimlerinin, geçmişe doğru ve geleceğe bağlantıları da dahil, üretim sisteminin denetiminde merkezi rol oynadığı sanayilere atıfta bulunur. Bu, otomotiv, bilgisayar, hava ulaşımı ve elektrikli sistemler gibi sermaye ve teknoloji-yoğun sanayi dalları için çok karakteristiktir... "Üreticinin yönlendirdiği" üretici sistemlerin ayırt edici özelliği, denetimi ulus-ötesi şirketlerin yönetim merkezlerinin yürütmesidir.

* *Alıcının-yönlendirdiği zincirler*: "Büyük bayiler, marka ürün satıcıları ve ticaret şirketlerinin değişik dışsatımcı ülkelerde üretim ağlarının merkez dışına dağıtımında başlıca rolü oynadığı sanayilere atıfta bulunur" (Yukarıdaki tanımlama çerçevesinde, bu tür firmaların da ulus-ötesi şirketler olduğunun altını çizmek önemlidir) [Gereffi ve Korzeniewicz, 1994: 97].

[...]

Üretim zincirlerinin denetlendiği ikinci düzey *devlet* denetimidir. Devletin çağdaş küresel ekonomide pratik bir güç olma anlamında ölü ya da ölmekte olduğunu benimseyenlerin aksine, burada takınılan tutum devletin temelde önemli bir etki olarak varlığını koruduğudur. Üretim zincirindeki tüm unsurlar, temel birimi ulus-devlet olan, ancak bunun dışında AB veya NAFTA gibi bölgesel gruplaşmaların yanında, IMF ya da DTÖ gibi ulus-ötesi kurumları

da kapsayan bir politik yapı içinde düzenlenir. Tüm pazarlar sosyal anlamda yapılandırılır. Sözde "devlet denetimi kaldırılmış" pazarlar bile hala bir tür politik denetimin konusudur. Tüm devletler, amacı ulusal refahı artırmak olan ekonomik politikaların bataryası olarak çalışır. Ancak özgül politika yönelimi ve politik harmanlama her bir devletin politik, sosyal ve kültürel özelliğine göre değişir. Bu nedenle, tam da ulus-ötesi şirketlerin davranışında büyük çeşitlenmeler olduğu gibi, devletlerin davranışı da ideolojik yelpazede bulundukları konuma bağlı olarak değişir.

Sonuç olarak, en küresel ulus-ötesi şirket de dâhil, tüm iş örgütlenmeleri ulusal ve uluslararası denetim sistemleri içinde çalışmak zorundadır. Bu yapıların ulusal iş yasalarına uymaları gerekir. Kuşkusuz, düzenleyici rejimlerde devletler "düzenleyici komisyonu" en düşük düzeye indirmeye girişirken, ulus-ötesi şirketlerin ulusal farklılıklardan yararlanmaya kalkıştıkları gerçektir. Sonuç, firmaların ve devletlerin değişik güç oyunlarına giriştikleri çok karmaşık bir durumdur; Stopford ve Strange'in [1991] *üçlü ilinti* olarak adlandırdıkları, firma-firma, devlet-devlet ve firma-devlet ilişkilerini içeren etkileşimlerdir [...]. Diğer bir anlatımla, yeni dünya ekonomisi, özünde, sadece devletlerin ya da firmaların eylemleriyle değil, bunun ötesinde bu iki kurumsal grup arasındaki karmaşık ve dinamik etkileşimlerle kurulmakta ve yeniden kurulmaktadır [...].

Üretim Zincirlerinin Coğrafi Düzenlenişi

[...] Tam da özel bir üretim zincirini koordine etmek için örgütsel düzenlemeler yelpazesini teşhis ettiğimiz gibi, bir coğrafi olasılıklar yelpazesini de teşhis edebiliriz [...] Üretim fonksiyonları küresel ölçekten yerel ölçeğe bir bütün boyunca yelpazenin bir ucunda *coğrafi anlamda yayılmış* ya da diğer uçta *coğrafi olarak yoğunlaşmış* olabilir. Üretim zincirlerinin coğrafi düzenlenişinde açık bir unsur olan teknoloji, öncelikle coğrafi uzaklığın anlamını değiştiren ulaşım ve iletişim teknolojileridir. Bu nedenle, hemen tüm üretim zincirlerinin coğrafi yaygınlığını artırmak yönünde genel bir eğilim olagelmiştir. Ancak değişik üretim zinciri türleri coğrafi anlamda çok değişik biçimlerde düzenlenebilir.

Küreselleşen bir Dünyada Bile Tüm Ekonomik Faaliyetler Yerelleştirilir

"Coğrafyanın sonu" ve "uzaklığın ölümü". Bu iki deyim küreselleşmeye ilişkin literatürün büyük bölümünde açıkça ya da örtülü olarak çınlar. Bu görüşe göre, taşıma ve iletişim teknolojilerindeki çarpıcı gelişmeler, "uzaklığın zorbalığından" özgürleşen ve artık "yere" bağlanmayan sermayeyi ve onu denetleyen firmaları aşırı-devingen kılmıştır. Diğer bir deyişle, bu, ekonomik faaliyetin "mekânsızlaştırılmış" olduğunu gösterir. Sosyolog Manuel Castells küreselleşme güçlerinin, özellikle de yeni bilgi teknolojileri tarafından yön-

lendirilenlerin "yer uzamı"nın yerine "akış uzamı"nı koyduklarını öne sürmektedir [Castells, 1989; 1996]. Herhangi bir şey herhangi bir yere yerleştirilebilir ve sonuç vermezse kolaylıkla bir başka yere taşınabilir [...]. Bu tür düşünceler çekici olabilir, bir an düşünmek bize bunların nasıl da yanıltıcı olduğunu gösterecektir. Taşıma ve iletişim teknolojilerinde gerçekte devrim yaratılmış olsa da [...] hem coğrafi uzaklık ve hem de *yer* özellikle temel olmayı sürdürür. Üretim zincirinin her bileşeni, her firma, her ekonomik faaliyet sözcüğün düz anlamıyla belirli mevkilerde "toprağa bağlıdır". Bu bağlılık hem fiziksel yatırım maliyetleri, hem de daha az somut anlamda yerelleşmiş sosyal ilişkiler biçimindedir.

Ekonomik Faaliyetlerin Coğrafi Kümeleşmesi Kuraldır

Sadece her ekonomik faaliyetin bir yerlere yerleştirilmesi gerekliliğinin ötesinde daha önemlisi, ekonomik faaliyetlerin belirli alanlarla sınırlanmış coğrafi kümeleşmeler ya da yığılmalar oluşturması için de güçlü bir eğilim vardır. Gerçekte, ekonomik faaliyetlerin yerel ya da ulus-altı bir ölçekte coğrafi yoğunlaşması bir istisna değil, kuraldır. Coğrafi kümeleşmenin yaygınlığı ve önemi son dönemlerde önde gelen bazı ekonomistlerin ve yönetim kuramcılarının, özellikle Paul Krugman, Michael Porter ve Kenichi Ohmae'nin yazılarında kabul edilmiş ve merkezi bir konuma gelmiştir [...] Ancak ekonomik coğrafyacılar ve mekan kuramcıları bu coğrafi yoğunlaşma olgusunun önemine on yıllar boyunca değinmişlerdir.

[...]

Bu nedenle, bu değişik yolların tümünde, bir kez oluşturulmuş olan yerelleşmiş coğrafi kümeleşme ya da toplaşma, birikmiş ve kendi kendini pekiştiren bir gelişim süreci yoluyla gelişme eğilimi taşıyacaktır [...].

Yerelleşmiş ekonomik gelişim süreçlerinin bu birikmiş doğası, tarihsel yörüngenin önemini vurgular. *Rotaya bağımlı* olarak sürecin tanımlanması için [...] evrimci ekonominin terminolojisini kullanmak yaygın olmuştur. Bu nedenle, bir bölgenin ya da bir ulusun ekonomisi, onun özgün tarihinden güçlü biçimde etkilenen bir örüntü içine "kilitlenmiş" olur. Bu, süre giden bir güç ya da çok fazla örgütsel katılık içermekteyse bir zayıflık kaynağı olabilir. Ancak "başarılı" bölgeler için bile, rotaya bağımlılık süre giden başarının mutlak kaçınılmazlığı anlamına gelmez [...] Bu durumda, ana tez, *yer* konusudur; bu "kendi toprağı kılma," ekonomik faaliyetin örgütlenmesinde önemli bir bileşen olarak kalır.

Faaliyet Ölçekleri; Çözümleme Ölçekleri

Bu nedenle, Jeo ekonomi, birbirleriyle akış örgüleri yoluyla ilintilendirilen üretim zincirleri, ekonomik uzamlar ve yörelerin oluşturduğu ve coğrafi anlamda değişken, karmaşık ve dinamik bir ağ olarak betimlenebilir. Ancak bu süreçlerin işlediği uzamsal *ölçeğin* kendisi de değişkendir. Dolayısıyla ek ola-

rak küresel ekonomik sistem içindeki değişik aktörler için değişik ölçekler anlamını da taşır. Eğilim, ölçek boyutunu sadece ikiye düşürmektir: Küresel ve yerel. İkisinin kesişme düzlemindeki *küresel-yerel gerilimi* konusunda çok şey yazılmıştır. Firmalar, devletler ve yerel toplulukların her birinin, bu gerilimi çözüme ulaştırmakla karşı karşıya kaldığı tartışılmaktadır.

Bunun gerçek bir sorun olduğu kuşkusuzdur. Ancak "küresel" ve özellikle de "yerel" kavramlarının değişik bağlamlarda aynı anlamı taşımaları her zaman geçerli değildir. Örneğin, uluslararası iş dünyası literatüründe "yerel" terimi ulusal ya da hatta Avrupa, Asya, Kuzey Amerika düzeyindeki daha geniş bölgesel ölçeği işaret eder. Ancak çoğu insan açısından "yerel", çok daha küçük bir uzamsal ölçek, içinde yaşadıkları yerel topluluk anlamını taşır. Bununla beraber ekonomik faaliyetlerin oluşma ölçeğinin sadece iki uç noktasına, küresele ve yerele odaklanmak hatalıdır. Birbirleriyle ilintili faaliyet ve çözümleme ölçekleri çerçevesinde düşünmek daha gerçekçidir: Örneğin, yerel, ulusal, bölgesel, ulus-ötesi ve küresel. Bunlar hem politik ve ekonomik aktörlerin etkilediği faaliyet uzamları ve hem de gerçek dünyadaki karmaşıklığın bir bölümünü doğru olarak yakalamak için çözümsel kategoriler olma anlamını taşırlar.

Ancak ölçeklerin bağımsız birer oluşum olmadığını akılda tutmamız gerekir. [...] Birbirinden ayrı sanayi dalları -üretim/ürün zincirleri- giderek yaygınlaşan coğrafi ölçekler boyunca işleyen dikey örgütlenmeler olarak düşünülebilir. Kısaca, bu dikey yapılar belli bir mekana bağlı olarak tanımlanan politik-ekonomik sistemlerdir ve yine değişik coğrafi ölçeklerde oldukları aşikardır. Bu, belirli sonuçların oluştuğu ve küresel bir ekonomi içinde, bir firma, hükümet, yerel topluluk ya da birey olarak olsa da varolan sorunların çözümlenmesi gereken "gerçek" coğrafi uzamdaki boyutların kesişme noktalarındadır.

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

Kaynaklar

Bairoch, P. (1982) International industrialization levels from 1750 to 1980. *Journal of European Economic History* 11.

Bairoch, P. (1993) *Economics and World History.* Brighton: Wheatsheaf.

Braudel, F. (1984) *Civilization and Capitalism.* 3. vols, London: Collins.

Castells, M. (ed.) (1989) *The Informational City.* Oxford: Blackwell.

_____ (1996) *The Rise of the Network Society,* vol. 1 of *The Information Age.* Oxford: Blackwell.

Dunning, J. H. (1983) Changes in the level and structure of international production: the last hundred years. In M. Casson (ed.), *The Growth of International Business,* London: Allen and Unwin.

_____ (1993) *Multinational Enterprises and the Global Economy.* Reading, Mass.: Addison-Wesley.

Gereffi, G. and Korzeniewicz, M. (eds) (1994) *Commodity Chains and Global Capitalism*. Westport: Praeger.

Hobsbawm, E. (1979) The development of the world economy. *Cambridge Journal of Economics* 3.

Kennedy, P. (1987) *The Rise and Fall of the Great Powers*. New York: Random House.

Kitson, M. and Michie, J. (1995) Trade and growth: a historical perspective. In J. Michie and J. Grieve-Smith (eds), *Managing the Global Economy*, Oxford: Oxford University Press.

Kozul-Wright, R. (1995) Transnational corporations and the nation-state. In J. Michie and J. Grieve-Smith (eds), *Managing the Global Economy*, Oxford: Oxford University Press.

Krugman, P. (1991) *Geography and Trade*. Leuven: Leuven University Press.

_____ (1995) *Development, Geography and Economic Theory*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

_____ (1996) *Pop Internationalism*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

MacBean, A. I. and Snowden, P. N. (1981) *International Institutions in Trade and Finance*. London: Allen and Unwin.

McGrew, A. G. (1992) Conceptualising global politics. In A. G. McGrew and P. G. Lewis (eds), *Global Politics: Globalization and the Nation-State*, Cambridge: Polity Press.

Ohmae, E. (1995) *The End of the Nation-State: The Rise of regional Economies*. New York. Free Press.

Porter, M. E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. London: Macmillan.

Stopford, J. M. and Strange, S. (1991) *Rival States, Rival Firms: Competition for World Market Shares*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stubbs, R. And Underhill, G. R. D. (eds) (1994) *Political Economy and the Changing Global Order*. London: Macmillan.

UNCAD (1993) *World Investment Report 1993: Transnational Corporations and Integrated International Production*. New York:United Nations Conference on Trade and Development.

27
KÜRESEL ENFORMASYON KAPİTALİZMİ

Manuel Castells

Enformasyon ekonomisi küreseldir. Küresel bir ekonomi, bir dünya ekonomisinden ayrı, yeni bir tarihsel gerçekliktir.[1] Bir dünya ekonomisi, sermaye birikiminin tüm dünyada ilerlediği bir ekonomi, Fernand Braudel ve Immanuel Wallerstein'ın bize öğrettikleri gibi,[2] Batı'da en azından on altıncı yüzyıldan beri var olmuştur. Küresel bir ekonomi ise biraz farklıdır: bu, gerçek ya da seçilen bir zamanda tüm gezegen ölçeğinde tek birim olarak işleme kapasitesindeki bir ekonomidir. Kapitalizm daima zaman ve mekan sınırlarını aşmaya çalışarak durmaksızın yayılmayla karakterize edilmesine karşın, dünya ekonomisi, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sağladığı altyapı temelinde ve hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların uygulamaya koyduğu devlet denetiminin kaldırılması ve serbestleştirme politikalarının sonuç verici desteğiyle, ancak yirminci yüzyılın geç dönemlerinde gerçekten küreselleşti. Yine de ekonomideki her şey küresel değildir: Gerçekte, üretim, istihdam ve firmaların çoğu yerel ve bölgesel olmayı sürdürmektedir ve öyle kalacaktır. Yirminci yüzyılın son yirmi yılında uluslararası ticaret üretimden daha hızlı büyüdü; ancak çoğu ekonomide yurtiçi ekonomi sektörü hala GSYİH'nın büyük bölümünü sağlar. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı 1990'larda ticaretten de hızlı büyümüştür; ancak hala toplam doğrudan yatırımın (çok) küçük bir bölümüdür. Yine de dünya ekonomileri küreselleşmiş çekirdeklerinin iyi işlemesine bağımlı oldukları için, küresel bir ekonominin varlığını öne sürebiliriz. Bu küreselleşmiş çekirdek mali piyasaları, uluslararası ticareti, ulus-ötesi üretimi ve bir ölçüde de bilim ve teknolojiyi ve uzmanlaşmış işgücünü kapsar. Ekonomik sistem bu küreselleşmiş, stratejik bileşenleri yoluyla küresel anlamda bağlanır. Bu nedenle, daha kesin olarak, *küresel ekonomi, çekirdek bileşenleri gerçek ya da seçilen zamanda gezegen ölçeğinde bir birim olarak çalışan kurumsal, örgütsel ve teknolojik kapasitesi olan bir ekonomidir* tanımını vereceğim. Bu küreselliğin kilit noktalarını kısaca gözden geçireceğim.

Küresel Mali Piyasalar

Sermaye piyasaları küresel anlamda karşılıklı bağımlıdır ve bu, kapitalist ekonomide küçük bir sorun değildir.[3] Sermaye, tarihte ilk kez gerçek zamanlı çalışan, küresel anlamda bütünleşmiş mali piyasalarda gece gündüz yönlendirilir: Tüm dünyada elektronik devrelerde saniyeler içinde milyarlarca dolar değerinde iş gerçekleşir. Yeni enformasyon sistemleri ve iletişim teknolojileri sermayeye ekonomiler arasında çok kısa süre içinde mekik dokuma olanağı sağlar; Sermaye ve ondan dolayı tasarruf ve yatırımlar dünya ölçeğinde,

bankalardan emekli fonlarına, borsalara ve döviz alım-satımlarına kadar, hepsiyle bağlantılıdır. Bu nedenle, küresel mali akışlar, hacim olarak, hız olarak, karmaşıklaşma ve bağlantı anlamında çarpıcı ölçüde artmıştır. [...]

Mali küreselleşmede kritik bir gelişme, hükümetlerin parasal ve mali politikalardaki özerkliğinin altını tartışmasız oyan, ulusal paralar arasındaki değişim değerini etkileyen nakit ticaretinin şaşırtıcı hacmidir. Dünya çevresindeki para piyasalarının günlük iş hacmi 1998'de, Birleşik Krallığın 1998'deki GSYİH'sının %110'undan daha çoğuna, 1.5 trilyon ABD Dolarına erişti. Bu para ticareti hacmi, küresel para ticareti değerinde 1986'dan 1998'e 8 kat artış olduğunu göstermekteydi. Bu olağandışı artış, genelde, uluslararası ticaretle ilintili değildi. Yıllık döviz işlemleri ile dünya ihracat hacmi arasındaki oran 1979 yılında 1/12'den 1996 yılında 1/60'a yükseldi; bu nedenle de döviz işlemlerinin çoğunlukla spekülatif olan doğasını açığa vurmaktadır.

[...]

Sermaye piyasaları ve döviz kurları birbirleriyle bağlantılı olduğu için, para politikaları ve faiz oranları da bağlantılıdır. Böylece, her ekonomi de bağlıdır. Başlıca ortak merkezler giderek karmaşıklaşan küresel mali ağı çekip çevirmek için gereken insan kaynaklarını ve olanakları sağlasalar da[4] gerçek sermaye işlemleri bu merkezleri bağlayan enformasyon ağlarında oluşur. Sermaye akışları aynı zamanda, ekonomilerin gerçek performansı ile karşılaştırıldığında, küresel ve giderek artan ölçüde özerktir.[5] Sonuçta bu, ekonomilerin yazgısını büyük ölçüde biçimlendiren, küresel anlamda karşılıklı bağımlı mali piyasalardaki sermayenin performansıdır. Bu performans ekonomik kurallara tümüyle bağlı değildir. Mali piyasalar piyasadırlar; ancak arz ve talep yasalarına sadece kısmen yanıt verecek ölçüde kusurludurlar. Mali piyasalardaki hareketler, piyasa kurallarının, iş stratejilerinin, politik anlamda harekete geçirilmiş politikaların, merkez bankalarının oyunlarının, teknokratların ideolojisinin, kitle psikolojisinin, spekülatif oyunların ve değişik kökenli bilgi girdaplarının karmaşık bileşiminin sonucudur.[6] Sonunda belirli taşınır değerler ve belirli pazarların içinde ve dışında oluşan sermaye akışları, bu hareketlerin etkisi her bir piyasada özellikle ve önceden kestirilmeksizin incelense de tüm dünyaya ışık hızıyla dağıtılır. Girişimci mali yatırımcılar kendi bilgisayar modellerinde eğilimleri kestirerek ve çeşitli senaryolar konusunda iddiaya tutuşarak, çok güvensiz bir yaşam sürerler. Böyle yaparak, sermaye dışında sermaye yaratır ve dönemsel olarak bu değerin bir bölümünü "piyasa düzeltmeleri" sırasında ortadan kaldırsalar da nominal değeri katlamalı arttırırlar. Sürecin sonucu, enformasyon sistemleri ağlarının ve yardımcı birimlerinin yönlendirdiği küresel sermaye akış ağında, mali dünyada değerin ve değer üretiminin artan yoğunlaşmasıdır. Mali piyasaların küreselleşmesi, yeni küresel ekonominin belkemiğidir.

Piyasaların Mal ve Hizmetler İçin Küreselleşmesi: Uluslararası Ticaretin Büyümesi ve Dönüşümü

Tarihsel anlamda, uluslararası ticaret ulusal ekonomiler arasındaki ana bağdı. Ancak günümüzdeki küreselleşme sürecinde bağıl önemi mali bütünleşmenin ve doğrudan yabancı yatırım ve üretiminin öneminden azdır. Yine de ticaret, yeni küresel ekonominin hala temel bir bileşenidir.[7] Uluslararası ticaret yirminci yüzyılın son üçte birlik diliminde, hem gelişmiş hem de gelişen ülkeler açısından, gerek hacimsel ve gerekse de GSYİH'nın yüzdesi olarak önemli ölçüde artmıştır. [...] Gelişmiş ülkeler açısından, dışsatımların GSYİH içi yüzdesi 1913'te 11.2'den 1985'te 23.1'e arttı; dışalım için sırasıyla aynı değerler 1880-1900'de 12.4 iken 1985'te 21.7'ydi. Petrol-dışı ürünler ihraç eden gelişen ülkeler için, dışsatımların GSYİH içi değeri 1990'ların sonlarında yaklaşık %20 oldu. Belirli ülkelere odaklanırsak ve 1913 ile 1997 yıllarında dışsatımların GSYİH içi değerini karşılaştırırsak; ABD %4.1'den 11.4'e, İngiltere 14.7'den 21'e, Japonya 2.1'den 11'e, Fransa 6.0'dan 21.1'e ve Almanya 12.2'den 23'7'ye artış sergiler. Genelde, 1997'de dünyada dışsatımın üretime oranı, tahminen %18.6 ile %21.8 arasında değişti. ABD'de, 1980'lerin ortalarından 1990'ların sonuna, dışsatım artı dışalımların GSYİH'daki payı %18'den %24'e yükseldi.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde uluslararası ticaretin evrimi, dört ana eğilimle karakterize edilir: Sektörel dönüşümü; gelişen ülkeler arasında büyük farklılıklar olsa da ticaretin artan bir bölümünün gelişen ülkelere kaymasıyla görece çeşitlenmesi; küresel ticaretin serbestleştirilmesiyle dünya ekonomisinin bölgeselleştirilmesi arasındaki etkileşim; ve firmalar arasında, bölgeleri ve ülkeleri bölen bir ticaret ağının oluşumu. Bu eğilimlerin tümü birlikte, yeni küresel ekonominin ticari boyutunu biçimlendirir. Bu eğilimlerin her birini gözden geçirelim.

Uluslararası ticaretin daha önceki örüntüleri olan hammaddelerin egemenliğine karşıt yönde üretilmiş mallar ticareti uluslararası enerji-dışı ticaretin büyük bölümünü oluşturur. 1960'lardan bu yana hammadde ticareti dünya ticaretinin çoğunu oluşturdu ve 1990'ların sonlarında tüm ticaretin dörtte üçünü kapsadı. Bu sektörel dönüşüm, hizmet ticaretini serbestleştiren uluslararası anlaşmaların kolaylaştırdığı hizmetlerin artan önemiyle birlikte sürmekte. Bir taşımacılık ve iletişim altyapısının kurulması, hizmetlerin küreselleşmesine yardım etmektedir. 1990'ların ortalarına doğru hizmetler ticaretinin değerinin toplam dünya ticaretinin %20'sini aştığı tahmin edilmekteydi.

Ticaretin yapısında derin bir dönüşüm söz konusudur: Malların ve hizmetlerin bilgi bileşeni, katma değer açısından sonucu belirleyici olmaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ve gelişen ülkeler arasındaki geleneksel ticari dengesizliğin üzerine, değeri yüksek ürünlerle daha az değerli malların eşitsiz değişiminden kaynaklanan yeni bir dengesizlik türü eklenmektedir. Bu, dünya çevresinde ülkeler ve bölgeler arasında bilgi ve teknolojinin eşitsiz dağılım örüntüsüyle karakterize edilen, yüksek-teknoloji ürünleri ile düşük-teknoloji

ürünleri arasındaki ve yüksek-bilgi ile düşük-bilgi arasındaki ticarettir. 1976'dan 1996'ya, küresel ticarette yüksek- ve orta-teknoloji ürünlerinin payı 1/3'ten 1/2'nin oldukça üzerine yükseldi [...]. Bunu, bir ekonominin dışa yönelmesinin o ekonominin gelişimini güvenceye almaması izledi. Gelişim tümüyle, ekonominin dışa satabildiğinin değerine bağlıdır. Bu nedenle, yeni büyüme modellerindeki en büyük çelişkilerden birinde, Sahra-altı Afrika gelişmiş ekonomilerde olduğundan daha yüksek bir dışsatım/GSYİH oranı sergiler: 1990'larda GSYİH'nın %29'u. Ancak bu dışsatım düşük katma değerli hammaddelerde yoğunlaştığı için, eşitsiz değişim süreci Afrika ekonomilerini yoksulluk içinde tutmakta, sadece az sayıdaki seçkinler ulusal anlamda kazançsız olan ticaretten kişisel yarar sağlamaktadır. Teknolojik kapasite, teknolojik altyapı, bilgiye erişim ve yüksek becerili insan kaynakları yeni uluslararası iş bölümünde can alıcı rekabet edebilirlik unsurları olmaktadır.[8]

Uluslararası ticaretin dünya ölçeğinde yayılmasının yanında, ticaret alanlarının görece çeşitlenmesi yönünde bir eğilim gelişmiştir [...]. 1965 yılında gelişmiş ekonomiler arasındaki dışsatımlar toplam dışsatımların %59'unu oluşturmaktayken, 1995 yılında bu oran %47'ye düşmüştür; gelişen ülkeler arasındaki dışsatımlarda bunu karşılayan değer ise %3.8'den %14.1' yükselmiştir. Ancak uluslararası ticaretin bu genişleyen coğrafi tabanı birçok açıdan nitelendirilmelidir. İlki, gelişmiş ekonomilerin uluslararası ticarette karşı konulamaz ortaklar olmayı sürdürdüğüdür: Bu ekonomiler, rekabetle yerlerinden edilmek yerine, ticaret ortaklıklarını yeni sanayileşen ekonomilere doğru genişletmişlerdir. İkincisi, işlenmiş ürün dışsatımında, gelişen ülkelerin payı önemli boyutta, 1965'te %6'dan 1995'te %20'ye yükselmiştir, bu ise diğer %80'i hala gelişmiş ülkelere bırakmaktır. Üçüncüsü, yüksek katma değerli, yüksek-teknolojili ürünler gelişmiş ekonomilerin ezici egemenliğindedir ve gelişmiş ekonomiler arasındaki sanayi-içi ticarette yoğunlaştırılır. Dördüncüsü, hizmetler ticaretinin giderek artan önemi gelişmiş ekonomilerin lehine bükülür: 1997'de OECD, toplam hizmetler dışsatımının %70.1'ini, toplam hizmetler dışalımının ise %66.8'ini gerçekleştirdi. Beşincisi, gelişmiş ülkelerin işlenmiş ürün dışsatımı, asıl olarak Doğu Asya'daki bir avuç yeni sanayileşmiş ya da sanayileşmekte olan ülkeye yoğunlaştı; buna karşılık, 1990'larda Afrika ve Ortadoğu'nun dünya ticareti içindeki payı durakladı, Latin Amerika'nın payı ise aynı kaldı. Ancak hesaplamalarda Çin döküme alınmadı [...]; Çin'in dışsatımı önemli ölçüde, 1970 ile 1997 arasında yıllık ortalama %10 arttı ve gelişen ülkelerin dünya dışsatımındaki genel payında %20'yi oldukça aşan bir artış katkısında bulundu. Bu, yirminci yüzyılın sonunda, dünya nüfusunun sadece %19'unu oluşturmasına karşın, OECD ekonomilerine dünya toplam mal ve hizmetler dışsatımının hala %71'lik bir bölümünü ayırdı.[9]

Bu nedenle, yeni uluslararası işbölümü bir yandan OECD ülkelerinin, teknolojik derinleşme ve hizmetler ticareti yoluyla ve özellikle yüksek katma değerli ticaretteki üstünlüğünü korurken öte yandan, yeni sanayileşen ekonomilerin uluslararası ticaret örüntüleri içine kaynaşması için yeni kanallar açar; bu bütünleşme son derece eşitsiz ve çok *seçici* özelliktedir. Bu işbölümü

bizi, geleneksel olarak belirsiz "Güney" kavramı altında gruplanmış olan ülkeler ve bölgeler arasındaki temel bir yarılmayla tanıştırır.

Bölgeselleşmeye Karşı Küreselleşme mi?

1980 ve 1990'larda uluslararası ticaretin gelişimine, görünüşe göre çelişkili iki eğilim arasındaki gerilim damgasını vurdu. Bir yanda ticaretin artan serbestleşmesi, öte yanda ise bir dizi devletin ticari bloklar kurma projeleri. Bu ticari alanların en önemlisi AB; ancak dünya ekonomisinin bölgeselleştirilmesi yönündeki görünür eğilim, NAFTA, MERCOSUR ve APEC'le örneklendiği gibi, dünyanın diğer bölgelerinde de geçerliydi. Dünya genelinde, asıl olarak Doğu ve Güney Asya'da süre giden korumacı uygulamalarla birlikte bu eğilimler, aralarında benim de bulunduğum bir dizi gözlemcinin bölgeselleşmiş küresel ekonomi kavramını önermesine yol açtı.[10] Bu, ticari bölgeler arasında, dünyanın artakalanına ticari engeller sürdürülmekteyken bölge içinde gümrüklerin artan ölçüde türdeş kılınmasıyla işleyen küresel bir ticaret sistemiydi. Ancak olguya 1990'ların sonundaki gelişmelerin ışığında daha yakından bir göz atış, bölgeselleşme tezini sorgulamayı gerektirir. Meslektaşlar, bir dizi çalışmayı gözden geçirdikten sonra, "olgu ticari bölgeselleşmenin bütünleyici ve bölgelerarası ticaret ile birlikte gelişmiş olduğunu düşündürür"[11] sonucuna varırlar. Gerçekte, 1930'lardan bu yana dünya ticaret örüntüleri konusunda Anderson ve Norheim'ın yürüttüğü bir çalışma gerek bölgeler içi gerekse bölgeler arası ticaretin aynı derecede güçlü büyüdüğünü gösterir. Gerçekte, Batı Avrupa'da bölge-içi ticaretin yoğunluğu Amerika ya da Asya'da olduğundan daha düşüktür; bu ise bölge-içi ticareti güçlendirmede kurumsallaşmanın önemini azaltır.[12] Diğer çalışmalar Amerika ve Asya'da bölge-dışı ticaret yönünde artan eğilimi, Avrupa'da ise dalgalanan bir eğilimi düşündürür.[13]

[...]

1990'larda ticari blok projeleri ya silinip gitmekte ya da tam ekonomik bütünleşmeye evrilmekteyken, küresel ticaretin açılması, serbestleştirilmesi yönündeki bir dizi kurumsal adımla geliştirildi. Tüm dünyada gümrük tarifelerinde önemli bir düşüşe yol açan ve GATT Uruguay Müzakereleri'nin başarılı sonucu olan 1994 Marakeş Anlaşması'nın ardından, liberal bir düzenin bekçisi ve ticari ortaklar arasındaki uyuşmazlıklarda arabulucu olarak davranması için DTÖ yaratıldı. DTÖ'nün desteklediği çok-yanlı anlaşmalar, küreselleşmeyi daha ileriye taşımış ve uluslararası ticaret alanında yeni bir çatı kurmuştur. 1990'ların sonlarında Amerikan Hükümetinin inisiyatifiyle, DTÖ faaliyetini, hizmetler alanında ticaretin serbestleştirilmesi ve fikir mülkiyeti haklarının ticari niteliklerine ilişkin (TRIPS) bir anlaşmaya varma konularına odakladı. Her iki zeminde de küreselleşmenin yeni evresiyle bilgi ekonomisi arasındaki stratejik bağa işaret etti.

Böylece, dikkatle incelendiğinde, yüzyıl dönüşünde küresel ekonominin biçimlenmesi, 1990'ların başlarında önerilmiş olan bölgeselleşmiş yapıdan

keskin biçimde ayrıldı. Avrupa Birliği bir ekonomidir, bir bölge değil. Doğu Avrupa Birliği'nin bir parçası olma süreci içindedir ve bir gün AB'nin eklentisi olacaktır. Rusya'nın vahşi kapitalizme harap eden geçişi uzun zaman alacaktır ve sonuçta günceldeki işlenmemiş mallar sağlayıcısı olma rolünün ötesinde küresel ekonomiyle kendi belirlediği koşullarla ticaret yapabilecektir. NAFTA ve Orta Amerika gerçekte ABD ekonomisinin uzantılarıdır. Günümüzde süren bir faaliyet olan MERCOSUR, Brezilya ve Arjantin'deki son başkanlık döneminin aksilikleri nedeniyle sürekli bir tehdit altındadır. Tüm dünyada Şili ihraç ürünleri çeşitlenmekte. Özellikle kahve dışında ana ihraç ürünlerini değerlendirirsek, Kolombiya, Bolivya ve Peru'da böyle yapmaktadır. Bu koşullar altında, Güney Amerika ticaretinin ABD ile karşılıklı geleneksel bağımlığı giderek artan ölçüde bir soru oluşturacak gibi görünmekte. Bunun sonucu olarak, ABD/NAFTA oluşumu ve bağımsız olarak gelişen MERCOSUR projesi olsa da bir "Amerikalar bölgesi" oluşmaz gibi görünmektedir. Bir ucunda ABD'nin yer aldığı büyük bir Pasifik-ötesi ticaret olmasına karşın, bir Asya-Pasifik bölgesinden söz edilemez. Çin ve Hindistan, uluslararası ticaret ağlarıyla kendi özgün, bağımsız ilişkilerini kurarak, kendi ayakları üzerinde dikilen kıtasal ekonomiler olduklarını kabul ettirmektedirler. Ortadoğu, yerli ekonomilerinin düşük ölçekli çeşitlenmesi nedeniyle, petrol sağlayıcısı olma anlamındaki sınırlı rolünü sürdürecektir. Kuzey Afrika, yoksul ülkelerden gelen denetlenemeyen ve istenmeyen göçe karşı caydırıcı bir unsur olarak, AB'nin bir uydusu olma sürecine sokulmaktadır. Güney Afrika'nın önemli bir istisna oluşturduğu Sahra-altı Afrika dünya ekonomisinde giderek artan ölçüde kıyıya itilmektedir [...]. Nitekim, tüm bunlara karşın, AB, Japonya ve ABD arasındaki alışılagelen ticari anlaşmalar ve uyuşmazlıklar örüntüsünün ötesinde küresel ekonomide küçük bir bölgeselleşme var gibi görünür. Bunun dışında, bu üç ekonomik süper-gücün etki alanları giderek üst üste çakışmaktadır. Japonya ve Avrupa, Latin Amerika'ya önemli akınlar yapmakta. ABD, Avrupa ve Asya ile ticaretini yoğunlaştırmakta. Japonya, Avrupa ile ticaretini büyütmekte. Çin ve Hindistan, ticari ortaklarının çokluğuyla küresel ekonomiye etkili biçimde katılmakta. Özetle, küresel ekonominin bölgeselleşmesi süreci, ülke gruplaşması ticaret ve rekabet birimleri olarak ele alındığında kavranamayacak olan çok-katmanlı ve çok-ağlı ticaret yapısı yönünde çözülmüştür.

Gerçekte, mallar ve hizmetler piyasaları giderek küreselleşmekte. Ancak gerçek ticari birimler ülkeler değil, firmalar ve firmaların oluşturduğu ağlardır. Bu, tüm firmaların dünya ölçeğinde satış yaptığı anlamına gelmez. Bu, büyük ya da küçük tüm firmaların stratejik amacının, doğrudan ya da dünya pazarında işleyen ağlar ile ilişkileri yoluyla, tüm dünyada satış yapmak olduğu anlamını taşır; ve, gerçekte, her yere satış yapma kanalları ve olanakları sağlayan yeni iletişim ve taşımacılık teknolojilerine çok şey borçludur. Ancak bu açıklama, çoğu ülkede iç piyasaların GSYİH'nın en büyük bölümünü ve gelişen ülkelerde de asıl olarak yerel piyasalara yönelen kayıt-dışı ekonomilerin kentsel istihdamın büyük bölümünü oluşturduğu gerçekleriyle kısıtlanır.

Yine, bazı büyük ekonomiler, örneğin Japonya, kamu projeleri, perakende ticaretinde, önemli dilimleri, hükümet koruması altında ve kültürel/kurumsal yalıtma yoluyla hala uluslararası rekabetten uzak tutar.[14] Tüm dünyada, her ülkede işlerin üçte biriyle yarıdan çoğu arası bölümünü oluşturan kamu hizmetleri ve hükümet kurumları genellikle uluslararası rekabetten uzak tutulur ve tutulacaktır da. Yine de egemen dilimler ve firmalar, ekonomilerin stratejik çekirdekleri dünya pazarına derinden bağlantılıdır ve bunların yazgısı, böyle bir pazardaki işeyişe bağımlı olarak çalışmaktır. Uluslararası ticarete konu oluşturmayan mal ve hizmet üreten sektörler ve firmalar, bu değişime konu olan sektörlerden yalıtılarak kavranamaz. İç piyasaların dinamizmi, sonuçta, yurtiçi firmalar ve firma ağlarının tam küresel rekabetteki kapasitelerine bağlıdır.[15] Bundan da öte, uluslararası ticaret artık ulus-ötesi mal ve hizmet üretim süreçlerinden ayrı tutulamaz. Bu nedenle, firma-içi uluslararası ticaret uluslararası toplam ticaretin üçte birini oluşturabilmektedir.[16] Üretimin ve finansın uluslararasılaşması da uluslararası hizmetler ticaretinin artmasının en önemli kaynaklarından biridir.[17]

Ancak küresel ekonominin bölgeleşmesi konusundaki tartışma çok önemli bir soruna işaret eder: Küreselleşme sürecinde hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların rolüne. Küresel pazarda ticaret yapan firmalar ağları öykünün sadece bir parçasıdır. Kamu kurumlarının, serbest ticareti büyütmekte, sınırlamakta ve biçimlendirmekte ve hükümetleri çıkarlarını kendilerinin tanıtladığı bu ekonomik aktörleri destekleme konusundaki eylemleri de eş ölçüde önemlidir. Yine de hükümet stratejileri ile ticari rekabet arasındaki etkileşimin karmaşıklığı, yalınlaştırılmış bölgeselleşme ve ticari bloklar kavramları düzleminde kavranamaz. Küreselleşmenin karmaşıklığının bir diğer boyutunu, üretim sürecinin çekirdeğinin ağ oluşturan uluslararasılaşmasını gözden geçirdikten sonra, küreselleşmeye bu politik-ekonomik yaklaşım konusunda bazı önermelerde bulunacağım.

Üretimin Uluslararasılaşması: Çok-Uluslu Şirketler ve Uluslararası Üretim Ağları

1990'larda mal ve hizmet üretimi, dağıtımı ve yönetiminin hızlanan uluslararasılaşması süreci söz konusu oldu. Bu süreç bağlantılı üç yönü kapsadı: Doğrudan yabancı yatırımın artması, küresel ekonomide üretici olarak çokuluslu şirketlerin belirleyici rolü ve uluslararası üretim ağlarının oluşumu.

Doğrudan yabancı yatırım 1980-95 arasında dört katına, dünya üretiminden ve dünya ticaretinden oldukça hızlı yükseldi [...]. Doğrudan yabancı yatırım dünya sermaye oluşumundaki payını 1980'lerdeki %2'den 1990'ların ortalarında %4'e, iki katına çıkardı. 1990'ların sonlarında doğrudan yabancı yatırım 1990'ların başlarındaki oranla artmayı sürdürdü. Doğrudan yabancı yatırım akışlarında ABD egemenliği (çok yüksek hamcına karşın) düşüşe geçse de bu yatırımların çoğu bir avuç OECD ülkesinden kaynaklanır: küresel doğrudan yabancı yatırımda ABD'nin payı 1960'larda

yaklaşık %50 dolaylarından 1990'larda %25 dolaylarına düştü. Diğer ana yatırımcılar Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda, İsveç ve İsviçre'de karargah kurdu. Doğrudan yabancı yatırım stoklarının büyük bölümü, önceki tarihsel dönemlere karşıt yönde, gelişmiş ekonomilerde yoğunlaştı ve bu yoğunlaşma zaman içinde arttı: 1960'ta gelişmiş ekonomiler bu yatırım stoklarının üçte ikisini oluştururken, 1990'ların sonlarındaki payları dörtte üçe yükselmişti. Ancak doğrudan yabancı yatırım akışları (stoklara karşıt yönde) artarak çeşitlendi ve, gelişmiş ekonomilerden hala önemli ölçüde düşük olsa da gelişen ülkelerin bu yatırımdan aldıkları pay arttı [...]. Bazı çalışmalar, 1980'lerin sonlarında doğrudan yabancı yatırım akışlarının uluslararası ticaretten daha az yoğunlaşmış olduğunu gösterir. 1990'larda gelişen ülkeler, yabancı yatırım stoklarının hala %10'undan azını ellerinde tutsalar da sermaye ihracındaki paylarını artırdılar. Bu nedenle, 1990'lardaki doğrudan yabancı yatırım örüntüleri, bir yanda servetin gelişmiş ekonomilerde yoğunlaşmasının sürdüğünü gösterirken, öte yanda üretimin uluslararasılaşmasının ardından üretken yatırımda artan çeşitlenmeyi sergiledi.[18]

Doğrudan yabancı yatırım, küresel ekonominin ana üreticileri olan çokuluslu şirketlerin büyümesiyle ilişkilidir. Doğrudan yabancı yatırım, gelişmiş ekonomilerde ve giderek artan ölçüde de gelişen dünyada sık sık şirket birleşmeleri ve ele geçirme biçimini alır. Yıllık şirket birleşmeleri ve ele geçirmeler 1992'de toplam doğrudan yabancı yatırımların % 42'sinden 1997'de %59'una yükselmiş ve toplam 236 milyar Amerikan doları değerine ulaşmıştır. [...] Doğrudan yabancı sermaye yatırımının ana kaynağı çokuluslu şirketlerdir. Ancak doğrudan yabancı sermaye yatırımı uluslararası üretimin sadece %25'ini sağlar. Çokuluslu şirketlerin dışarıdan bağlı ortaklıkları yatırımlarını yerel ve ulusal piyasalardan borç almayı, hükümetlerin sübvansiyon ve ödeneklerini ve yerel firmaların ortak mali desteğini içeren çok çeşitli kaynaklardan karşılamaktadırlar. Doğrudan yabancı sermaye yatırımının artışın işaretlerinden sadece birisi olduğu üretimin uluslararasılaşması sürecinin taşıyıcısı çokuluslu şirketler ve bunların ilişkili olduğu üretim ağlarıdır. Gerçekte, dünya ticaretinin büyümesi genelde, toplam dünya ticaretinin üçte ikisini yarattıkları ve dünya ticaretinin üçte biri aynı ortaklığın dalları arasında gerçekleştiği için, çokuluslu şirketlerin üretiminin sonucudur. Hesaplamada belirli bir çokuluslu şirkete bağlanan firma ağları dahil edilmiş olsaydı, bu ağ içindeki firmalar arası ticaretin oranı önemli ölçüde artmış olacaktı. Bu nedenle, gerçekte, uluslararası ticareti ölçtüğümüzde, aynı üretim birimindeki sınır-ötesi üretimin ölçmüş oluruz. 1998 yılında yaklaşık 53 000 çokuluslu şirket ve bunların 450 000 yabancı yan kuruluşu vardı, toplam satışları, dünya ticaret hacmini aşan 9.5 trilyon dolara erişmişti. Bu şirketler toplam dünya üretiminin %20-30 arasındaki bölümünü ve -değişik tahminlere bağlı olarak- % 66 ile 70'i arasını sağlamaktaydılar [...]. Çokuluslu şirketlerin sektörel bileşimi yirminci yüzyılın ikinci yarısında büyük bir dönüşüme uğradı. 1950'lere değin, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoğu hammadde sektöründe yoğunlaştı. Ancak 1970'lere doğru hammadde sektörün-

deki doğrudan yabancı sermaye yatırımı toplam yatırımın, imalat sektöründeki %45.2 ve hizmet sektöründeki %31.4'e karşılık, sadece %22.7'sine ulaştı. 1994 yılında, hammaddeye yatırım %8.3'e düşer ve imalat alanındaki yatırımların payı %37.4'e gerilerken, hizmetler alanındaki doğrudan yabancı sermaye yatırımları toplam doğrudan dış sermaye yatırımlarının büyük bölümünü oluşturduğunda, yeni bir yatırım yapısının farkına varılabildi. Yine de çokuluslu şirketler dünya üretilmiş ürün dışsatımlarının büyük bölümünü gerçekleştirir. Hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi ve fikir mülkiyeti haklarının ticari niteliklerine ilişkin anlaşmanın sonuca ulaşmasıyla, uluslararası hizmetler ve özellikle de gelişmiş iş hizmetleri ticaretinde çokuluslu şirketlerin egemenliği güvenceye alınmış gibi görünür.[19] Üretimle birlikte, hizmetler ticaretindeki artış, gerçekte, çokuluslu şirketler ve onların bağlı/yan kuruluşları küresel olarak işlemesi gereken hizmetler altyapısına gerek duydukları için, uluslararası mal ve hizmet üretimi gelişimini yansıtır.

Çokuluslu şirketlerin uluslararasılaşmış üretimin çekirdeğini ve bu nedenle de küreselleşme sürecinin temel bir boyutunu oluşturdukları konusunda kuşku duyulmazken, bu oluşumların gerçekte tam olarak ne oldukları aynı ölçüde açık değildir.[20] Bir grup analist, bunların küresel erimli ulus-temelli ortaklıklar olduklarını öne sürerek, çok-ulusluluk karakterlerini sorgulamaktadır. Bu oluşumlar ezici bir çoklukla OECD ülkeleri temellidir. Ancak öte yandan, gelişmekte olan ülke temelli çokuluslu şirketlerin sayısı 1980'lerin sonlarında 3 800 iken, 1997'de 7 932'ye ulaştı ve böylece 1997'de (44 508'e ulaşan) toplam çokuluslu şirket sayısının yaklaşık %18'lik bir bölümünü oluşturdu. Bundan da öte, dünyanın belirli bir bölgesinde yerleşik ana ortaklıklarla, aynı bölgede bağlı dış oluşumlar arasında 1997 değerleriyle [...] basit bir oran oluşturmaya çalışırsak, bazı ilginç gözlem sonuçlarına varırız. Kuşkusuz, bu oran gelişen ülkeler için 6.1 iken, buna karşılık gelişmiş ülkeler için 38.9'dur; bu, ekonomik bağımlılığın kabaca bir ölçümü olan küresel üretim gücünün asimetrik dağılımını anlatır. Ancak en açıklayıcı olanı farklı gelişmiş alanlar arasındaki oranların karşılaştırılmasıdır. Japonya (çok yüksek olan 116.5 oranıyla), küresel üretim ağlarında asimetrik kaynaşma sergiler. Öte yandan, ABD'nin, 18.7 oranıyla, içine yabancı firmaların derince girmiş olduğu ortaya çıkar. Batı Avrupa, 40.3 oranıyla bu iki uç arasındadır; bölgetemelli köken şirketlerin en çok olduğu ve aynı zamanda (ABD'deki 18 600 bağlı ortaklığa karşı) 61900 yabancı bağlı şirketin konumlandığı bölge olmayı sergiler. Gelişmiş ekonomilerin karşılıklı olarak birbirlerinin içine nüfuz etmeleri, en gelişmiş ekonomilerde doğrudan yabancı sermaye yatırım iç stoklarının 1990'larda önemli ölçüde büyüdüğü gerçeğiyle de doğrulanır. Diğer bir deyişle, ABD ve Batı Avrupa şirketlerinin birbirlerinin topraklarında artan sayıda yan kuruluşları olmuştur; Japonya yabancı yan kuruluşlar için dünyanın geri kalan bölgelerinden çok daha az geçirgen olmayı sürdürmesine karşın, Japon firmaları çok-bölgeli örüntülerini tüm dünyaya yaymışlardır; Gelişen ülkeler kökenli çokuluslu şirketler küresel üretim sistemi içine dalışlarını henüz sınırlı bir ölçekte gerçekleştirmektedirler. OECD kökenli ortaklıklar

tüm gelişen dünyada mevcutturlar: 1990'ların sonlarında çokuluslu şirketler, Latin Amerika'da yerli üretimin %30 dolaylarındaki bölümünü, Çin'in toplam özel sektör üretiminin %20 ile 30 arası bölümünü, Malezya'da üretimin katma değerinin %40'ını ve Singapur'da ise %70'ini gerçekleştirmişlerdir; bu üretim çıktısı oranı Kore'de sadece %10, Hong Kong'da %15 ve Tayvan'da ise sadece %20'dir.

Bu çokuluslu şirketler nasıl ulusaldır? Bu şirketlerin üst düzey elemanlarında, şirket kültüründe ve doğdukları ülkenin hükümetiyle ayrıcalıklı ilişkilerinde süre giden bir ulusal kalıp damgası vardır.[21] Ancak bir dizi etken bu şirketlerin artan çok-uluslu doğası yönünde işler. Yabancı bağlı şirketlerin satışları ve karları her bir çokuluslu şirket'in, özellikle ABD firmalarının toplam satış ve kazançları içinde büyük orana erişir. Yüksek-düzey personel, çoğu kez, düşünülen her bir özgün ortamla yakınlıkları sonucu istihdam edilir. Şirket yönetim zincirinde, ulusal kökene bakılmaksızın en yetenekli olanlar yükseltilir ve bu, yüksek kademelerde giderek artan çok-kültürlü karışıma katkıda bulunur. İş ilişkileri ve politik ilişkiler hala can alıcı önemdedir; ancak bunlar firmanın iş gördüğü ulusal bağlama özgüdür. Bu nedenle, bir firmanın küresel genişlemesi arttıkça, yayıldığı her bir ülkenin koşullarına göre iş ilişkileri ve politik bağlantıları tayfı da o ölçüde büyür. Bu anlamda, bu firmalar ulus-ötesi şirketler olmak yerine çok-uluslu şirketlerdir. Bu, bunların, ulusa ve ulusal bağlama ilgisiz kalmaları yerine çoklu ulusal bağlılıklar sergiledikleri anlamına gelir.[22]

Ancak 1990'larda küresel üretimin evriminde kritik bir eğilim, üretim sürecinin, çokuluslu şirketlerin kendilerinin dönüşümünü de kapsayan örgütsel dönüşümüdür. Küresel mal ve hizmetler üretimi, giderek artan ölçekte, çokuluslu şirketler tarafından değil, çokuluslu şirketlerin temel bir bileşeni, ancak ağın geri kalan bölümü olmaksızın işleyemeyen bir bileşeni olduğu ulus-ötesi üretim ağları tarafından gerçekleştirilmektedir.[23][...]

Çokuluslu şirketlerin yanı sıra çoğu ülkede -en göze çarpanlarına ABD (örneğin Silikon Vadisi), Hong Kong, Tayvan ve İtalya'nın ev sahipliği yaptığı- küçük ve orta ölçekli firmalar da kendilerine küreselleşen üretim sisteminde rekabet edebilme olanağı sağlayan işbirliği ağları oluşturmuşlardır. Bu işbirliği ağları, karşılıklı taşeronlar olarak çokuluslu şirketlerle bağlantı içindedir. Çoğu kez, küçük/orta ölçekli iş dünyası bir ya da daha çok büyük firmanın taşeronudur. Ancak bu ağların çokuluslu şirketlerle piyasa erişimi, teknoloji, yönetim becerileri ve marka adı edinmek için anlaşmalar yapması da sık görülen olaylardır. Küçük ve orta ölçekli firmalardan oluşan bu ağların çoğu, ağlarını Silikon Vadisi'ne değin uzatan Tayvan ve İsrail bilgisayar sanayilerinin örneklediği gibi, sınırlar ötesinde işleyen anlaşmalar yoluyla ulus-ötesi özelliktedir.[24]

Dahası, [...] çokuluslu şirketler, giderek artan ölçüde, ülkelere piyasalara, süreçlere ve ürünlere göre yarı-özerk birimler içinde örgütlenen iç ağlar biçiminde merkeziyetçilikten uzaklaştırılmışlardır. Bu birimlerin her biri, diğer çokuluslu şirketlerin yarı-özerk birimlerine *ad hoc* stratejik ittifaklar biçiminde

bağlanırlar. Bu ittifakların (gerçekte ağların) her biri, küçük ve orta ölçekli firmaların yardımcı ağlarının bir düğümüdür. Üretim ağlarının bu ağları, ayrım gözetmeyen ulus-ötesi coğrafya sergilerler: Her bir üretim fonksiyonu (kaynaklara, maliyete, niteliğe ve pazar erişimine göre) özgün yerini bulur ve/veya yeni bir firmayla bu özel yerde oluşan bir ağ içinde bağlanır.

Bu nedenle, ister mal ister hizmetler alanında olsun, çoğu üretim sektörünün başat kesimleri dünya ölçeğinde, Robert Reich'ın "küresel ağ"[25] yaftasını taktığı teşekküller, kendi gerçek işletim yöntemleri içinde örgütlendirilir. Üretim süreci çok değişik yerlerde değişik firmalarca üretilen ve yeni bir üretim ve ticarileştirme biçiminde özel amaçlar ve özel pazarlar için toplanan bileşenleri kapsar: Büyük hacimli, esnek, ısmarlama üretim. Böylesi bir ağ, gereksinim duyduklarını dünyadaki farklı birimlerden sağlayan basit bir küresel işbirliği kavramının karşılığı değildir. Yeni üretim sistemi ortaklıklar, bunların her birinin merkezi yönetimden özerk kılınmış birimleri ve birbirlerine ve/veya büyük şirketlere ya da büyük şirketlerin oluşturduğu ağlara bağlanan küçük ve orta ölçekli girişimler arasındaki stratejik ittifaklara ve geçici işbirliği projelerine yaslanır. Bu sınır-ötesi üretim ağları iki ana biçimlenme altında işler: Gereffi'nin adlandırmasıyla üreticinin-yönlendirdiği ürün zincirleri (otomotiv, bilgisayar, hava taşıtları ve elektrikli araçlar gibi sanayi dallarındaki) ve alıcının-yönlendirdiği ürün zincirleri (giyim, ayakkabı, oyuncak ve ev araçları sanayi dallarındaki).[26] Bu ağ-benzeri sanayi yapısında temel olan, bir bütün olarak ve her bir ayrı birimin dünya üzerinde yayılması ve geometrisinin değişmesidir. Böylesi bir yapıda başarılı bir yönetsel strateji için en önemli unsur, bir firmayı (ya da belirli bir sanayi projesini), kendi görece konumu açısından rekabet avantajı edinebileceği bir biçimde konumlandırmaktır. Bu nedenle, yapı, rekabet sürdükçe genişleme ve kendini yeniden üretme, böylece de ekonominin küresel doğasını derinleştirme eğilimindedir. [...] Bu nedenle, yeni uluslararası işbölümü, giderek artan ölçüde, firma-içi ya da daha doğru bir deyişle firmaların iç-şebekesindedir. Çokuluslu şirketlerin demir atmış olduğu bu ulus-ötesi üretim ağları, gezegen üzerinde eşitsiz dağılmıştır, küresel üretim örüntüsünü ve sonuçta da uluslararası ticaret örüntüsünü biçimlendirir.

Bilgiye Dayalı Üretim ve Bilim ve Teknolojinin Seçici Küreselleşmesi

Bilgiye dayalı üretimde üretkenlik ve rekabet edebilirlik, bilgi ve bilgi işleme üretimine dayanır. Bilgi üretimi ve teknolojik kapasite, firmalar, her türden örgütler ve sonuçta ülkeler arası rekabette kilit araçlardır.[27] Bu nedenle, bilim ve teknolojinin coğrafyasının küresel ekonomi alanları ve ağları üzerinde büyük bir etkisinin olması gerekir. Gerçekte, bilim ve teknolojinin OECD ülkelerinden çok azında olağandışı yoğunlaştığını gözlemekteyiz. 1993 yılında on ülke küresel Ar-Ge çalışmalarının %84'ünü gerçekleştirdi ve geçmiş son yirmi yıldaki ABD patentlerinin %95'ini denetledi. 1990'ların sonlarına doğru,

dünya nüfusunun yüksek-gelir düzeyli ülkelerde yaşayan beşte biri telefon hatlarının %74'ünü kullanmakta ve internet kullanıcılarının %93'ü aşan bölümünü oluşturmaktaydı.[28] Teknolojik üstünlük, bir avuç "küresel kent ve bölgede" konumlanmış bilgiye-dayanan üreticiler ile teknolojik açıdan bağımlı ekonomiler arasındaki hiyerarşik işbölümü biçimi dışta tutulursa, bilgi temelli küresel ekonomi düşüncesine karşı ilerleyecekti. Yine de teknolojik karşılıklı bağımlılık örüntüleri coğrafi eşitsizlik istatistiklerinin düşündürdüğünden daha karmaşıktır.

Her şeyden önce, bilginin ana kaynağı olan temel araştırma, dünyada, ezici bir üstünlükle, Almanya'daki Max Planck Enstitüsü, Fransa'da CNRS, Rusya Bilimler Akademisi, Çin'de Academia Sinica ve ABD'de Ulusal Sağlık Enstitüsü, büyük hastaneler ve mali açıdan Ulusal Bilim Vakfı ve Savunmda Birimi-DARPA tarafından desteklenen araştırma programları gibi araştırma üniversitelerinde ve kamu araştırma sisteminde toplanır. Bu, askeri araştırmalar önemle dışta tutulursa, temel araştırma sisteminin açık ve erişilebilir olduğu anlamına gelir. Gerçekte, ABD'de, 1990'larda doktora derecelerinin yarısından fazlası yabancı uluslardan öğrencilere verildi. Doktora derecesi alan bu yabancıların yaklaşık %47'si ABD'den ayrıldı; ancak bu, bilim sisteminin kapalı doğasının bir göstergesi olmaktan çok, bu öğrencilerin kendi ülkelerinin yetersizliği sorunudur. Böylece, Çin'den gelen öğrencilerin %88'i, Hindistan'dan gelenlerin %79'u ABD'de kalırken, bu oran Japonlar için %13 ve Güney Koreliler için ise %11'di.[29] Bundan öte, akademik araştırma sistemi küreseldir. Bu sistem dünyadaki bilimciler arasındaki sürekli iletişime bel bağlar. Bilim topluluğu, Avrupa skolastisizmi dönemlerinden bu yana, Batı'da büyük ölçüde, küresel değilse bile uluslararası olagelmiştir. Bilim, yayınlar, konferanslar, seminerler ve akademik birlikler yoluyla etkileşen araştırmacılar ağı çevresinde yapılanan özel araştırma alanlarında örgütlenir. Ancak buna ek olarak, çağdaş bilim kendi çabasında sürekli bir özellik olarak on-line iletişimle de karakterize edilir. Gerçekte internet, ordu ile "büyük bilim"in çarpık birliğinden doğdu ve 1980'lerin başlarına değin gelişimi, genelde bilimsel iletişim ağları alanıyla sınırlandı. internetin 1990'larda yayılması ve bilimsel buluşların hızı ve kapsamının artması sonucunda, internet ve e-posta küresel bir bilimsel sistemin oluşumuna katkıda bulundu. Bu bilim topluluğunda, kuşkusuz, İngilizce uluslararası dil ve ABD ve Batı Avrupa bilim kuruluşları yayınlara, araştırma fonlarına ve saygın donanımlara egemen oldukça, egemen ülkeler ve kurumlar yönünde bir eğilim söz konusudur. Ancak bu sınırlar içinde, asimetrik de olsa, iletişimi ve bulguların ve bilginin yayınımını güvenceye alan küresel bir bilim ağı söz konusudur. Gerçekte, örneğin bilgi teknolojisi gibi bazı araştırma alanlarında iletişimi yasaklayan eski Sovyetler Birliği'ndeki gibi bazı akademik sistemler önlenemez gecikmenin cezasını ağır ödediler. Günümüzde bilimsel araştırma ya küreseldir ya da bilimsel olmaya son verir. Yine de bilim küresel olmasına karşın, bilim pratiği, Jeffrey Sachs'ın işaret ettiği gibi, gelişmiş ülkelerce belirlenen konulara doğru bükülür.[30] Çoğu araştırma bulguları, gezegendeki tüm bilimsel etkile-

şim ağlarına yayılım sonucuna varır; ancak araştırmanın uğraştığı konu türleri açısından temel bir asimetri söz konusudur. Gelişmekte olan ülkeler için yaşamsal önem taşıyan, ancak genel ve bilimsel anlamda az ilgi çeken ya da umut verici ve yapılan yatırımı geri döndürecek piyasası olmayan sorunlar egemen ülkelerin araştırma programlarında göz ardı edilmektedir. Örneğin, etkili bir sıtma aşısı on milyonlarca insanın, özellikle de çocukların yaşamını kurtarabilir; ancak bu aşıyı bulmak için sürdürülen çabaya ya da genelde Dünya Sağlık Örgütü'nce desteklenen, umut verici tedavi sonuçlarının tüm dünyada yayılımına çok az kaynak ayrılmıştır. HIV olaylarının %95'i gelişen dünyada görülmekteyken, Batıda geliştirilen AIDS ilaçları Afrika'da kullanılmak için çok pahalıdır. Çok-uluslu ilaç firmalarının iş stratejileri, bu ilaçların bazılarının ucuza üretilmesi ya da seçenek ilaçlar bulunması girişimlerinin önünü, çoğu araştırmanın dayandığı patentleri denetleme yoluyla sürekli tıkamak olmuştur. Bu nedenle, bilim küreseldir; ancak kendi iç dinamiğinde, insanların önemli bir bölümünü, özel sorunlarını çözmeyerek ya da yaşam koşullarında iyileşmeye yol açacak sonuçlar üretecek çerçevede ele almayarak dışlamaktadır.

[...]

Teknolojinin küresel ekonomide niçin ve nasıl yayılım gösterdiğini kavramak için, yeni ve enformasyon-temelli teknolojilerin doğasını göz önünde tutmak önem taşır. Bu teknolojiler özünde insan beyninde depolanmış/geliştirilmiş bilgiye dayandıkları için, yaparak öğrenme süreci yoluyla özümsenecekleri ve geliştirilecekleri teknolojik altyapı, örgütsel ortam ve insan kaynaklarını bulduklarında kendi kaynaklarının dışına yayınım için olağan-ötesi potansiyel taşırlar.[31] Bunlar tam istenen koşullardır. Ancak bu teknolojiler, geç kalanlar için, eğer bu "geç kalanlar" özgül ortamı hızla geliştirirlerse arayı kapatma süreci olanaksız değildir. Bu, tam anlamıyla, 1960'lar ve 1970'lerde Japonya'da, 1980'lerde Asya Pasifik bölgesinde ve 1990'larda daha düşük bir ölçekte Brezilya ve Şili'de olan olaydır. Ancak 1990'ların küresel deneyimi farklı bir teknolojik gelişim yolunu düşündürür. Dünya üzerindeki firmalar ve bireyler yeni teknolojik sisteme (teknoloji aktarımı ya da uygulama bilgisini içselleştirme yoluyla) erişir erişmez, bilgilerini kullanabildikleri ve ürünlerini pazarlayabildikleri yerlerde üreticiler ve piyasalarla birleştiler. Projeksiyonları kendi ulusal temellerini ötesine geçti ve böylece çokuluslu şirketler-temelli üretim ağlarını güçlendirdiler; aynı zamanda bu firmalar ve bireyler bu ağlarla ilişkileri yoluyla öğrendiler ve kendi rekabet stratejilerini geliştirdiler. Böylece, aynı zamanda, ulus-ötesi üretim ağlarında teknolojik uygulama bilgisinin yoğunlaşması süreci ve sınır-ötesi üretim ağlarının coğrafyası giderek karmaşıklaştıkça bu uygulama bilgisinin dünya üzerinde daha geniş yayılımı söz konusu olmuştur.

[...]

Özetle; bilim ve teknoloji stokunun hala bir avuç ülkede ve bölgede yoğunlaşması söz konusuyken, teknolojik uygulama bilgisi akışları dünya üzerinde, ileri derecede seçici örüntüde olsa da giderek yayınım göstermektedir.

Bunlar, üniversiteleri ve araştırma kaynaklarını birbirine bağlayan, merkeziyetçilikten uzaklaştırılmış ve çoklu-doğrultulu üretim ağlarında yoğunlaştırılmaktadır. Bu teknoloji üretimi ve teknoloji aktarımı örüntüsü, ulus-ötesi üretim ağlarının yapısını ve dinamiğini, bu ağlara yeni düğümler katarak yansıtması nedeniyle, küreselleşmeye sonucu belirleyici katkıda bulunur. Bilim ve teknolojinin eşitsiz gelişimi bilgiye-dayalı üretimin mantığını kendi ülke temelinden özgür kılar ve yönünü çok-yöreli, küresel ağlara döndürür.[32]

Küresel İşgücü (?)

İşgücü bilgiye-dayalı ekonomide sonucu belirleyici etkense ve üretim ve dağıtım giderek küresel bir temelde örgütlenmekteyse işgücünün koşut bir küreselleşmesi sürecine tanıklık etmemiz gerekecek gibi görünür. Ancak konular çok daha karmaşıktır. [...]

Uzmanlaşmış işgücünün giderek artan küreselleşmesi süreci söz konusudur. Bu sadece yüksek becerili işgücü için olmaktan öte, dünyada olağandışı yüksek talep olan ve bu nedenle göç yasaları, ücretler ve çalışma koşulları çerçevesinde alışılmış kuralların izlenemeyeceği işgücü için de geçerlidir. Bu, üst-düzey profesyonel işgücü için geçerlidir: üst düzey yöneticiler, mali analistler, gelişkin iş danışmanları, bilim insanları ve mühendisler, bilgisayar programcıları, bio-teknologlar vb. Ancak bu, sanatçılar, tasarımcılar, aktörler, yıldız sporcular, dinsel önderler, politik danışmanlar ve "profesyonel suçlular" için de geçerlidir. Herhangi bir pazarda beklenmedik katma değer üretme kapasitesindeki herhangi biri tüm kürede satma ve satışa konu olma zevkini tadar. Bu uzmanlaşmış işgücü dilimine on milyonlarca insan dahil değildir; ancak iş dünyası ağlarının, medya ağlarının ve politik ağların performansı sonucu belirleyicidir; böylece en değerli işgücü piyasası gerçekte küreselleşmektedir.

Öte yandan, dünyada, olağandışı becerileri olmayan, ancak yaşam koşullarını düzeltmek ve çocuklarının geleceği için mücadele etmeye çalışan ve umutsuzluk içindeki sıkışmış kitleler içinse gerçekler karmakarışık kılınmıştır. Yirminci yüzyılın sonuna doğru 130-145 milyon insanın kendi ülkeleri dışında yaşadığı tahmin edilmekteydi, bu sayı 1975'te 84 milyondu. Bu sayılar yasal olarak kaydedilmiş göçe gönderme yaptığı için, yüksek sayılara ulaşan belgelenmemiş göçmenler, olasılıkla bu sayılara milyonlar katacaktır. Ancak toplam göçmen sayısı küresel işgücünün sadece küçük bir bölümüne ulaşır. Bu göçmenlerin önemli bir bölümü Afrika ve Ortadoğu'daydı (bazı hesaplamalar 1993'te 40 milyon dolayında göçmen olduğunu belirtir). 1990'larda ABD, Kanada, Avustralya ve daha düşük düzeyde de Batı Avrupa'ya göçte önemli artış oldu. Japonya örneğinde olduğu gibi, son dönemlere değin çok az göçmenin bulunduğu ülkelere de yüz binlerce yeni göçmen aktı.[33] Bu göçmenlerin önemli bir bölümü kayda alınmamıştır. Ancak çoğu Batı ülkesinde bu göçün yerli nüfusa oranı düzeyi tarihsel düzeyleri aşmaz. Bu nedenle, artan göç akışlarıyla, gerçekte olan ve yabancı düşmanlığı tepkilerini kış-

kırtan şey, Batı toplumlarının yapısındaki dönüşüm gibi görünür. Bu, özellikle, göçmen olarak adlananların gerçekte "göç ettikleri" ülkede doğmuş oldukları, ancak 1990'ların sonlarında vatandaşlığa getirilen engellerle ikincisınıf vatandaşlar olarak tutuldukları Batı Avrupa'da söz konusudur: Almanya'daki Türklerin ve Japonya'daki Korelilerin durumu, ayrı tutulan azınlıklar için şifre sözcük olarak "göçmen" yaftasının kullanılmasına örnek oluşturur. Hem Kuzey Amerika hem de Batı Avrupa'daki çoklu-etnisite yönündeki bu eğilim, yerli nüfusun düşük doğum oranının ve zengin ve yoksul ülkeler arasındaki dengesizliğin kışkırttığı yeni göç dalgalarının sonucu olarak, yirminci yüzyılda hızlanacaktır.

Uluslararası göçün önemli bir bölümü, 1990'larda, özellikle Afrika'da 24 milyon mültecinin yerini değiştiren savaşların ve yıkımların sonucudur. Bu yönelim işgücünün küreselleşmesiyle ilintili olmamakla birlikte, insanların sefaletinin sonucu olarak dünyada milyonlarca insanı harekete geçirmiştir. Bu nedenle, 1999 BM İnsan Gelişim Raporu'nun belirttiği gibi, "küresel işgücü piyasası yüksek donanımlılar, küresel profesyonel seçkinleri oluşturan şirket yöneticileri, bilim insanları, eğlendiriciler ve çok sayıda diğerleri açısından, yüksek hareketlilik ve ücretlerle, giderek bütünleşmektedir. Ancak vasıfsız işgücü açısından piyasa ulusal engellerle büyük ölçüde sınırlanmaktadır"[34]. Sermaye küresel iken ve çekirdek üretim ağları artarak küreselleşmekteyken, işgücünün büyük bölümü yereldir. Sadece, büyük stratejik önem taşıyan, seçkin uzmanlaşmış işgücü gerçekten küreselleşmiştir.

Ancak insanların sınırlar dışına akınlarının ötesinde, çalıştıkları ülkedeki çalışanlar arasında ve dünyanın geri kalanıyla, üretimin, paranın (işçi dövizlerinin), enformasyonun ve kültürün küresel akışları yoluyla artan bir eklemlenme söz konusudur. Küresel üretim ağlarının kurulması tüm dünyadaki çalışanları etkiler. Göçmenler yurtlarına para gönderirler. Göç ettikleri ülkelerdeki şanslı girişimciler, çoğu kez, doğdukları ülkeyle yaşadıkları ülke arasında aracı olurlar. Aile, arkadaşlar ve tanıdıklar ağları zaman içinde büyür ve gelişmiş iletişim ve taşımacılık sistemleri milyonların ülkeler arasında yaşamasına olanak tanır. Bu nedenle, "tabandan ulus-ötesicilik" çalışması, bu alanda önde gelen araştırmacıların, Michael P. Smith ve Luis E. Guarnizo'nun[35] tanımıyla, basite indirgenmiş küresel bir işgücü kavramının çok ötesine geçen, işgücünün, kurallara bağlı çözümleme düzleminde var olmayan küresel bir ağ kurduğunu gösterir. Özetle; işgücünün çoğu dünya ölçeğinde küreselleşmemişken, artan göç, gelişmiş çoğu toplumlarda artan çoklu-etnisite, artan uluslararası nüfus hareketleri ve sınırlar ve kültürler aşan ölçekte milyonlarca insan arasında çok-katmanlı bir bağlantılar setinin ortaya çıkması söz konusudur.

Küresel ekonominin dış hatlarını tanımlamakta, ek bir nitelendirme gereklidir: Gezegen erimli olsa da bir gezegen ekonomisi değildir. Diğer bir deyişle, tüm insanlığın geçimini doğrudan ya da dolaylı etkilese de küresel ekonomi gezegendeki tüm ekonomik süreçleri kucaklamaz; tüm toprakları içermez; kendi işleyişinde tüm insanları kapsamaz. Etkileri tüm dünyaya erişse de gerçek işleyişi ve yapısı sadece, oranları bir sektörün, ülkenin ya da bölgenin uluslararası iş bölümündeki özgün konumuna göre değişen ekonomik sektör, ülke ve bölge dilimlerini ilgilendirir.

Uluslararası ticaretin önemli ölçüde büyümesinin ortasında, az-gelişmiş ülkelerin dünya ihracat değerlerindeki payı 1950'de %31.2'den 1990'da %21.2'ye düştü. Dünya mal ve hizmetler ihracatında OECD ülkelerinin payı düşse de 1990'ların sonunda hala toplam ihracatın üçte ikisinden çoğunu gerçekleştirdiler [...]. Uluslararası ticaretin çoğu OECD alanı içinde oluşur. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı da aynı örüntüyü sergiler. OECD ülkelerinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları içindeki payı 1970'lerde olduğundan dikkate değer ölçüde düşük olsa da hala %60 dolayındadır. 1997'de, doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1970 yılındakinden yedi kat artışla 400 milyar dolara ulaştı; ancak bunun %58'i gelişmiş sanayi ekonomilerine, %37'si gelişen ülkelere ve %5'i Doğu Avrupa'nın geçiş ekonomilerine gitti. Bundan da öte, gelişen ülkelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 1990'larda önemli ölçüde artmaktayken, ağırlıklı olarak sadece bir avuç piyasada yoğunlaştırılmakta: %80'i, aslan payı Çin'e ve çok gerisinden Brezilya ve Meksika'ya olmak üzere 20 ülkeye gitti. Benzer bir seçici küreselleşme örüntüsü mali piyasalarda da görünür. 1996'da, gelişen ülkelere ve geçiş ekonomilerine portföy ve kısa-dönemli sermaye akışı sadece 20 ülkeye gitti. Tahvil, ticari banka kredileri ve hisse senetleri için, gelişen ülkelerden sadece 25'i özel piyasalara erişti. Küresel finansta gelişen piyasalar konusundaki tüm söylemlere karşın, 1998'de, dünya nüfusunun %85'ini temsil etmekteyken, toplam sermayeye dönüştürülebilir piyasa değerinin sadece %7'sini oluşturdular.[36] Üretim konusuna gelince; 1988'de OECD ülkeleri, dört Asya kaplanıyla birlikte dünya üretiminin %72.8'ini gerçekleştirdi, bu oran 1990'larda sadece bir parça düştü. Yoğunlaşma, yüksek katma-değerli üretimde daha da büyüktür: 1990'da G-7 ülkeleri yüksek-teknoloji üretiminin %90'ını gerçekleştirdiler ve küresel bilgisayar işlem gücünün %80.4'ünü ellerinde tutmaktaydılar.[37] UNESCO'nun 1990'da topladığı veriler, nüfusa oranla bilimsel ve teknik insan-gücü kaynaklarının, Kuzey Amerika'da gelişen ülkelerdeki ortalama düzeyin 15 katı olduğunu gösterdi. Kuzey Amerika'daki Ar-Ge harcamaları dünya toplamının %42'sini temsil etti; buna karşın, Latin Amerika ve Afrika'nın bu harcamaları birlikte aynı toplamın %1'inden daha azına ulaştı.[38]

Özetle; küresel ekonomi, ülkeler arasında, bütünleşme düzeylerine, rekabet potansiyellerine ve ekonomik büyümede aldıkları paya göre temel bir

asimetriyle karakterize edilir. Bu ayrılaşma, Allen Scott'un yeni eşitsiz bölgesel gelişim örüntüleri araştırmasında gösterdiği gibi, her bir ülke içindeki bölgelere de yayılır.[39] Kaynakların, dinamizmin ve zenginliğin belirli topraklarda yoğunlaşmasının sonucu, küresel ekonominin sonuçta artan eşitsizlik ve sosyal dışlamalar yönündeki küresel eğilimlere yol açan dilimli yapısının ardından, dünya nüfusunun dilimlere ayrılmasındaki artıştır.

Bu dilimlenme örüntüsü ikili bir akımla karakterize edilir: Bir yanda, değerli toprak ve nüfus dilimleri, değer yaratan ve zenginliği kendine çeken küresel ağlara bağlanırlar. Öte yanda, bu ağlarda değerli olanlara göre değer taşımayan ya da değer taşıması sona ermiş olan her şey ve herkese bu ağlar kapatılır ve sonuçta da dışa atılırlar. Bu ağlardaki konumlar, yeniden değerlenme ya da değerini yitirme sonucunda, zaman içinde değişebilir. Bu ise ülkeleri, bölgeleri ve toplulukları, yapısal duyarsızlık anlamına gelen sürekli hareket halinde tutar. Örneğin, 1980'lerin sonlarında ve 1990'lar boyunca, gelişen Asya ekonomilerinin Tayland, Filipinler ve Endonezya gibi dinamik merkezleri çok-uluslu üretim/ticaret ağlarına ve küresel mali piyasalara bağlandılar. 1997-8 mali krizi, bu ülkelerin yeni kazanılmış servetlerinin büyük bölümünü yok etti. 1999'un sonlarına doğru, Asya ekonomileri kendi kurtuluş yollarına girmiş gibi göründüler. Ancak bu ülkelerin üretiminin, emlak piyasalarının, bankacılık sanayilerinin ve resmi istihdamın büyük bir bölümü krizde silinip süpürülmüştü. Yoksulluk ve işsizlik göğe fırladı. Endonezya'da, milyonlarca insan varlıklarını koruma arayışı içinde kırsal bölgelere göç ettiğinde, sanayisizleşme ve kentten kaçış süreci gelişti [...]. Asya krizinin, Meksika krizinin, Brezilya krizinin ve Rusya krizinin serpintileri, küresel ekonomideki değişkenliğin yıkıcı gücünü gösterir. Yeni ekonomik sistem, aynı zamanda, kendi sınırları içinde çok dinamik, çok seçici, çok dışlayıcı ve çok istikrarsızdır da. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojileriyle güçlendirilen sermaye, üretim ve ticaret ağları, dünyada herhangi bir yerdeki değer yaratan kaynakları tanılama ve onları kendine bağlama yetisindedir. Ancak tüm ulusal ekonomilerin başat dilimleri küresel ağ içine bağlanırken, ülkeler, bölgeler, ekonomik sektörler ve yerel toplumlar dilimleri, enformasyona dayalı küresel ekonomiyi karakterize eden birikim ve tüketim süreçlerinin dışında bırakılır. Bu "marjinal" sektörlerin sosyal açıdan sistemin geri kalanına bağlanmadığını öne sürmeyeceğim; sosyal boşluk olarak böyle bir şey olmadığı için. Ancak bunların, işleyişlere dayanan sosyal ve ekonomik mantığı bilgi temelli ekonominin mantığından açıkça farklıdır. Enformasyona dayalı ekonomi tüm gezegeni biçimlendirmekteyken ve bu anlamda gerçekten küresel iken, gezegendeki çoğu insan bu bilgi temelli ekonomi için çalışmaz ya da bu ekonomiden almaz. Yine de tüm ekonomik ve sosyal süreçler böylesi bir ekonominin yapısal anlamda başat mantığıyla ilintilidir. Böyle bir bağlantının nasıl ve niçin işlediği ve zaman içinde kimin ve neyin bağlandığı ve bağının koparıldığı, toplumumuzun, özel ve özenli çözümlemeyi gerektiren temel özellikleridir [...].

Küreselleşmenin Siyasal İktisadı: Kapitalist Yeniden-Yapılanma, Bilgi Teknolojisi ve Devlet Politikaları

[Burada] tam anlamıyla tanımlanan, bir küresel ekonomi, yirminci yüzyılın son yıllarında ortaya çıktı.[40] 1970'ler krizinin ardından, firmaların ve mali piyasaların yeniden yapılanmasının sonucu oldu. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerini kullanarak büyüdü. Hükümet politikalarını tartışmaya açarak olanaklı kılındı ve genelde ikna edildi. Küresel ekonomiyi piyasalar değil, ancak piyasalar ya da onların piyasaların ne olması gerektiği kavramı adına davranan piyasalar, hükümetler ve uluslararası mali kuruluşların etkileşimi yarattı.

[...]

Hükümetler kendi egemenlik güçlerinin altını oyan küreselleşme yönündeki bu çarpıcı itişe nasıl kilitlendiler? Hükümetleri "burjuvazinin yürütme komitesi" olma rolüne indirgeyecek olan dogmatik yorumları dışta bırakırsak, sorun görece karmaşıktır. Dört açıklama düzeyi arasında ayrım yapmayı gerektirir: Belirli bir ulus-devletin sezilen stratejik çıkarları, ideolojik bağlam, liderliğin politik çıkarları ve görevlilerin kişisel çıkarları.

Devletin çıkarları göz önüne alındığında, yanıt her devlet için değişir. Yanıt, başlıca küreselleştirici olan ABD yönetimi için açıktır: açık ve bütünleşmiş bir küresel ekonomi Amerikan firmalarının, Amerikan kökenli firmaların ve böylece de Amerikan ekonomisinin yararına çalışır. Bu, ABD'nin dünyanın artakalanı karşısında sahip olduğu teknolojik üstünlük ve yüksek yönetsel esneklik nedeniyledir. Amerikan kökenli çokuluslu şirketlerin dünyada uzun dönemdir varlığı ve uluslararası ticari ve mali kuruluşlarda Amerikan egemenliğinin varlığı ile birlikte, küreselleşme, kuşkusuz Amerikan topraklarındaki tüm firmalar ve tüm insanlar için olmasa da ABD'nin artan ekonomik gönenci anlamına gelir. Bu Amerikan ekonomik çıkarını, Clinton ve ekonomi kurmayları, özellikle de Rubin, Summers ve Tyson iyi kavradılar. Bu unsurlar, gerektiğinde Amerikan ekonomik ve politik gücünü uygulayarak, dünyada serbest ticaretin temel ilkelerini yerleştirmek için sıkı çalıştılar.

Avrupa yönetimleri açısından, kendilerini ekonomik birleşmeye bağlayan Maastricht Anlaşması ve 1999'a doğru gerçek birleşme, küreselleşmeyi benimsemelerinin özgün biçimiydi. Bu, her hükümet açısından, Amerikan teknolojisinin, Asya üretiminin ve 1992'de Avrupa'nın parasal istikrarlılığını yok etmiş olan küresel mali akışların artan ölçekte egemen olduğu bir dünyada rekabet edebilmenin tek yolu olarak algılandı. Küresel rekabete AB'nin gücünden katılmak, yeni dünyada zenginleşmekteyken, Avrupa'nın özerkliğini korumak için tek şans olarak göründü. Japonya sadece isteksizce uyarladı, ancak ciddi ve kalıcı bir durgunluk ve derin bir mali krizle zorlandı; 1990'ların sonlarına doğru Japon ekonomisini aşamalı olarak açacak ve mali kurallarını küresel standartlarla aynı çizgiye getirecek olan bir dizi reformu yürürlüğe koydu [...]. Çin ve Hindistan, dünya ticaretinin açıklığında bir gelişme sürecine katılmak ve yenilenen ulusal güçleri için teknolojik ve ekono-

mik temelleri kurmak fırsatını gördüler. Bunun bedeli, yazgılarını küresel kapitalizme bağlayacak olan dış ticaret ve yatırıma temkinli yaklaşmaktı. Çoğu yakın dönemde ekonomik kriz ve hiper-enflasyon deneyimini yaşamış olan sanayileşmiş ülkeler açısından, yeni kamu politikası modeli yeni bir kalkış noktası ve belli başlı dünya güçlerinden anlamlı özendirme desteği umudunu taşımaktaydı. Doğu Avrupa'daki geçiş ekonomilerinde iktidara gelmiş olan reformcular açısından, serbestleşme komünist geçmişten kesin bir kopuştu. Dünyadaki gelişen ülkelerin çoğu ise kendi stratejik sorunlarını anlamış ya da çözmüş bile değillerdi: IMF ve DB, harap ekonomilerini onarma karşılığında, onların adına karar almaktaydılar.

Devletlerin çıkarları her zaman ideolojik bir çatı içinde algılanır. 1990'ların çatısı, devletçiliğin ve 1980'lerde sosyal devlet anlayışının ve hükümet denetiminin sıkıntısını çektiği meşruluk krizinin çökertilmesi çevresinde oluşturuldu. Asya-Pasifik ülkelerinde bile, gelişen devlet, demokrasinin önünde bir engel olduğunda meşruluk krizi yaşadı. ABD'de "yeni muhafazakarlar" (Neocon) olarak adlandırılan neoliberal ideologlar tüm dünyada gömülü oldukları yerden çıktılar; Marksist geçmişlerini yadsıma çabasına girerek, Fransız yeni filozoflardan parlak Latin Amerikan romancılarına yeni dönüşlerle, haçlı seferine eklemlendiler. Neo-liberalizm, yeni ideoloji olarak gündeme geldiğinde, kendini özgün kültürlere uyarlanmış değişik ifadelerle kalıba dökmek için dar-kafalı Reagan/Thatcher kalıbını sınırlar ötesine yaydı ve hızla yeni bir ideolojik egemenlik kurdu. 1990'ların başında, Ignacio Ramonet'in "*la pensée unique*" (tek düşünüş) olarak yaftaladığı şeyi oluşturma noktasına geldi. Gerçek ideolojik tartışma oldukça zengin olduğu halde, yüzeyde dünyadaki politik kurumlar ortak bir entelektüel zemini benimsemiş gibi göründü: Özünde Von Hayek ve Fukuyama'nın esinlediği değil, ancak kuşkusuz Adam Smith ve Stuart Mill'in armağanı olan bir entelektüel akım. Bu bağlamda, serbest piyasaların, özellikle de "gelecek bilimci"lerin vaat ettiği yeni teknolojik harikalarla eşleştiğinde ekonomik ve kurumsal mucizeler yaratacağı beklenmekteydi.

1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında yönetime gelen yeni liderlerin politik çıkarı küreselleşme seçeneğini olumladı. Politik çıkarla, yönetime seçilmeyi ve yönetimde kalmayı kastetmekteyim. Çoğu durumda, yeni liderler, ekonominin gerilemesi ya da bazı örneklerde çökmesi sonucunda seçildiler ve ülkenin ekonomik performansını önemli ölçüde geliştirerek kendi güçlerini pekiştirdiler. Bu, 1992'de Clinton ya da en azından, George Bush'un korku ve ümitsizlik yaratan sakat ekonomik istatistikleri öyle söylediği için, söz konusuydu. Clinton'un başarılı başkanlık kampanyası, "O ekonomidir, budala!" şiarı çevresinde kuruldu ve Clinton'un ekonomi politikasının kilit stratejisi, 1993'te NAFTA'nın onaylanmasıyla örneklendiği gibi, hem içeride hem de uluslararası anlamda devlet denetiminin kaldırılması ve liberalleşme yönündeydi. Clinton'un politikası, gerçekte ABD ekonomisinin 1990'larda göze çarpan performansının nedeni olma anlamında ciddiye alınamazken, Clinton ve ekibi yeni ekonominin dinamizmine, özel sektörü serbest bırak-

mak ve dünya piyasalarını açmak için Amerikan etkisini kullanmak yoluyla yardımcı oldu.

Cardoso 1994'te, Maliye Bakanı olarak uygulamaya koyduğu ve enflasyonun belini ilk kez kıran, başarılı parasal istikrarlı "Gerçek Plan" temelinde beklenmedik biçimde başkan seçildi. Enflasyonu denetim altında tutmak için, Brezilya firmalarının rekabet edebilirliğini kolaylaştırarak, Brezilya'yı küresel ekonomiyle bütünleştirmek zorundaydı. Bu amaç, parasal istikrarlılığı gerektirmekteydi. Benzer gelişmeler PRI'daki ekonomik reformcular olan Salinas ve Zedillo eliyle, Arjantin'de, kendi Peronist partisinin geleneksel ulusçuluğunu tersine çeviren Menem eliyle; çok az bilinen bir yerde, Peru'da Fujimori tarafından; Şili'de yeni demokratik hükümet tarafından ve bundan çok önce Hindistan'da Rajiv Gandhi, Çin'de önce Deng Xiao Pinge ve daha sonra da Jiang Zemin ve Zhu-Rongji ve İspanya'da Felipe Gonzales tarafından hayata geçirildi.

Rusya'da, Yeltsin ve sonsuz sayıdaki ekonomi takımını oluşturan haleflerı, tek kart olarak Rusya'nın küresel kapitalizmle bütünleşmesini oynadılar ve kendi ekonomik egemenliklerini IMF'nin ve Batı hükümetlerinin eline teslim ettiler. 1990'larda Batı Avrupa'da Maastricht Anlaşması'nın yüklediği ayarlama politikaları sorumlu yönetimlerin siyasi sermayesini tüketti ve yeni bir ekonomik reform dalgasına yol açtı. Britanya'da Blair, İtalya'da Romano Prodi ve Partito Democratico di Sinaistra ve Almanya'da Schroeder, yenilikçi sosyal politikalarla kıvama getirilmiş liberal ekonomik politikaları daha ileriye taşıyarak, ekonomiyi geliştirme ve işsizlikle savaşma iddiasına girdiler. Fransa'da Jospin, liberalizmin ideolojik konularını içermeyen, ancak piyasayönelimli Avrupa Birliği politikalarıyla *de facto* birleşen pragmatik bir politika izledi. Siyasi tarihin ironik dönüşü, tüm dünyada, küreselleşmeyi yasalaştıran reformcuların, çoğunlukla, ekonominin hükümet tarafından denetimini savundukları geçmişleriyle bağlarını koparmış, soldan gelenler olduklarıdır. Bunu oportünizmin tavana vuruşu olarak yorumlamak yanlış olacaktır. Bundan çok, yeni ekonomik ve teknolojik gelişmeler konusunda gerçekçilik ve bir anlamda ekonomileri görece durgunluktan çıkarmanın en hızlı yoludur.

Ekonominin liberalleşmesi/küreselleşmesi tercihi bir kez seçildiğinde, politik liderler, geleneksel hükümet-yanlısı, sol-kanat politik yönelimlerinden uzaklaşmış olan bu Keynesçi-sonrası politikaları çekip çevirecek doğru elemanları aramak zorunda kaldılar. Bu nedenle, 1982 Ekimi'nde, ağır bir ekonomik ve sosyal krizin ortasında iktidara gelen Felipe Gonzales, İspanya yüksek finansının tutucu çevrelerine kişisel müdahalesiyle bir avuç sosyalisten birisini Süper Ekonomi Bakanı olarak atadı. Bir bölümü IMF çevrelerinden devşirilen, daha sonra atananların atanmaları da İspanyol sosyalist devletinde tümüyle yeni bir neo-liberal teknokratlar sınıfı oluşturdu. Bu sürecin bir diğer örneği, Brezilya Devlet Başkanı Cardoso'ydu; 1999 Ocağında denetim dışına çıkan bir parasal krizle karşı karşıya kaldığında, iki hafta içinde Brezilya Merkez Bankası'nın iki başkanına işten el çektirdi ve küresel finans

piyasalarındaki spekülatörlerle uğraşma yeteneğini konuşturarak, Soros'un Brezilya için koruma fonunu yönetmiş olan Brezilyalı finansör atama olayını sona erdirdi. Cardoso gerçekte, parasal kargaşayı, en azından bir süreliğine yatıştırmakta başarılıydı. Finans dünyasının hükümetleri denetlediğini öne sürmüyorum. Tezim, gerçekte karşıt yöndedir. Yeni küresel bağlamda hükümetlerin ekonomileri yönetmesi, bu cesur yeni ekonomi dünyasında günlük yaşamı sürdürme bilgisini somuta dönüştüren elemanlara gerek duyar. Bu ekonomi uzmanları, bu işi yürütebilmek için aynı becerileri, dili ve değerleri paylaşan ek elemanlara gereksinim duyarlar. Yeni ekonominin yönetimi için erişim kodlarına sahip oldukları için, güçleri gerçek politik çekiciliklerine göre oransız biçimde artar. Bu nedenle de seçmenlerin gözündeki çekicilikleri sonucunda iktidara gelen siyasi liderler ile simbiyotik bir ilişki kurarlar. Birlikte, ortaklarına da yararı dokunacağı umuduyla, bilinen yurttaşlar olarak, küresel rekabetteki performansları yoluyla kendi geleceklerini değerli kılmak için çalışırlar.

Hükümetlerin ekonomik küreselleşmeye ölümcül çekilişi konusunda dördüncü bir açıklama düzlemi söz konusudur: Karar-alma gücü konumundaki insanların kişisel çıkarları. Genelde bu, küreselleşme yönündeki hükümet politikalarını açıklamakta herhangi bir biçimde önemli bir etmen değildir. Bazı yüksek yönetim katları durumlarında, örneğin 1994-9 arasında Brezilya devlet başkanlığı katında kişisel olarak gözleyebilmiş olduğum örnekte, göz ardı edilebilir bir etmendir de. Yine de küreselleşme sürecinde politik liderlerin ve/veya yüksek-düzey elemanlarının kişisel kazanılmış çıkarları, küreselleşmenin hızı ve biçimi üzerinde önemsenir bir etki oluşturmuştur. Bu kişisel çıkarlar, öncelikle, iki ana kanaldan edinme yoluyla kişisel servetin artışı biçiminde gelişir. İlki, kurmuş oldukları ilişkiler ağının bir sonucu olarak ve/ya da iş çevrelerine yardımcı olan kararların takdir edilmesi olarak edinilen, bürodan ayrılırken parasal ödüller ve kazanç getirici atamalardan oluşur. İkinci kanal ise daha açık olarak, değişik biçimlerde rüşvettir; para yemek/yedirmek, parasal konular ve taşınmaz mal edinimleri konusunda içeriden bilginin avantajından yararlanmak, politik tercihler karşılığında iş girişimlerine ortak olmak ve benzeri. Kuşkusuz, politik unsurların yasal ya da yasadışı kişisel iş çıkarları çok eski bir öykü, olasılıkla kayıtlı tarihte politikanın bir değişmezidir. Yine de buradaki tezim daha açıktır: Tüm bir yeni fırsat dünyasını açtığı için küreselleşmeyi yeğler. Gelişmekte olan çoğu ülkede, politik seçkinlerin, kendilerine küresel servet ağlarına katılma olanağı tanıyan ve denetledikleri temel değer, ülkeye giriş olduğundan beri, gerçekte oyun sadece kenttedir. Örneğin, Rusya'nın ekonomik geçiş sürecinde yıkıcı biçimde yönetilmesi kendisini sarmalayan mantık göz önüne alınmaksızın kavranamaz: IMF konuyu görmezden gelir ve Batılı vergi ödeyenlerin parasını mali oligarşiyi milyarlarca dolarla beslemek için kullanırken, Rus zenginleriyle küresel ticaret ve yatırım arasında aracılık ayrıcalığı karşılığında önde gelen Rus liberal reformcularının çoğunu kişisel olarak ödüllendiren (ve Yeltsin'in 1996'da yeniden seçilmesine sonuca ulaştırıcı biçimde yardımcı olan) hü-

kümet-korumasındaki bir mali oligarşinin oluşumu. Benzer öyküler Asya, Afrika ve Latin Amerika'dan da belgelenebilir. Ancak bu olaylar Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da da görünmez değildir. Örneğin, 1999'da, tüm Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Parlamentosu tarafından, küçük çaplı yasadışı uygulama kuşkusuyla çekilmeye zorlanmasından birkaç hafta sonra, hala görevini sürdüren Telekomünikasyondan sorumlu Komisyon üyesi Mr Bangemann İspanyol Telefonica kuruluşu tarafından özel danışman statüsüyle kuruluşa atandı. Rüşvet konusunda hiçbir açık suçlama yok idiyse de Avrupa kamuoyu Mr Bangemann'ın Komisyon üyeliği altında Avrupa telekomünikasyonunun devlet denetimi dışına çıkarılmasından büyük ölçüde kazanç sağlamış olan bir firma tarafından atanmasını öğrenmekten şok geçirdi. Bu örnekler, basitçe çözümsel bir noktayı açımlar: politik kararlar kişisel ve sosyal bir boşlukta kavranamaz. Bu kararlar, hükümetleri temsil etme ve politik çıkarları koruma yanında, dünya seçkinleri için olağanüstü bir potansiyel zenginlik kaynağı olmuş olan bir küreselleşme sürecinde kişisel çıkarı olan insanlar tarafından alınmaktadır.

Bu nedenle, küresel ekonomi, politik olarak oluşturuldu. İş dünyasında firmaların yeniden yapılanması ve yeni enformasyon teknolojileri küreselleşme eğilimlerinin kaynağında olmakla birlikte, ticaret ve yatırımın devlet denetimi dışına çıkarılması, özelleştirilmesi ve serbestleştirilmesi politikaları olmaksızın, şebekeleşmiş küresel ekonomi yönünde kendi başlarına evrilemediler. Bu politikalar dünya ölçeğinde hükümetler ve uluslararası kuruluşlar tarafından kararlaştırıldı ve yasalaştırıldı. Piyasaların hükümetler üzerindeki zaferini kavramak için bir siyasi iktisat perspektifi gereklidir: hükümetler tarihi ölüm isteğini kendileri duydular. Hükümetler bunu, yeni bir ekonominin ortaya çıkışı bağlamında ve devletçiliğin göçmesi, sosyal refahçılığın krizi ve gelişen devletin tutarsızlıklarından kaynaklanan ideolojik ortamda kendi devletlerinin çıkarlarını korumak ve artırmak için yaptılar. Küreselleşme yönünde (bazen bir insan yüzü umarak) kararlı biçimde davranan politik liderler, değişik namus derecelerinde kendi politik ve çoğu kez kişisel çıkarlarının da peşine düştüler. Yine de küresel ekonominin başlangıcında politik olarak oluşturulması, ana ilkelerinin politik olarak açıldığı anlamına gelmez. En azında, kolayca değil. Bu, küresel ekonominin artık, birlikte her bir ülkenin ve çok sayıda insanın ekonomisinde belirleyici bir rol oynayan, birbirleriyle bağlantılı ekonomi kesimlerinin oluşturduğu bir ağ olması nedeniyledir. Böylesi bir ağ bir kez oluşturulduğunda, bağını kesmek isteyen herhangi bir düğüm basitçe by-pass edilir ve kaynaklar (sermaye, enformasyon, teknoloji, mallar, hizmetler ve donanımlı işgücü) ağın artakalan bölümüne akmayı sürdürür. Küresel ekonomiden herhangi bir bireysel kopuş, beraberinde şok edici bir maliyet getirir: ekonominin kısa dönemde harap olması ve büyüme kaynaklarına erişimin kapanması. Bu nedenle, üretkenlik/tüketimcilik değer sistemi içinde ülkeler, firmalar ya da insanlar için bireysel seçenek yoktur. Mali piyasanın yıkıcı eritmesine set çekme ya da tümüyle farklı değerleri izleyen insanların arasına karışmama dışında, küreselleşme

süreci kurulur ve zaman içinde hızlanır. Bir zamanlar kurulmuş olan küresel ekonomi, yeni ekonominin temel bir özelliğidir.

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

Notlar

[1] Küreselleşmenin en iyi ve bütünlüklü çözümlemesi Held vd., (1999)'dur. Veriler ve düşünceler konusunda kilit bir kaynak, BM Kalkınma Programının, 1999'un içeriğini genişlettiği İnsani Gelişme Raporu'dur. İyi-belgelenmiş olan ve gazetecilerin hazırladığı bir rapor, The New York Times'ın, Şubat 1999'da yayımlanan "Global Contagion (Küresel Bulaşma)" dizisidir: Kristoff, 1999; Kristoff ve Sanger, 1999; Kristoff ve WuDunn, 1999; Kristoff ve Wyatt, 1999. Ekonomik küreselleşme çözümlemesinde kullandığım verilerin çoğu BM, IMF, Dünya Bankası, DTÖ ve OECD gibi uluslararası kuruluşlardan alınmıştır. Bu verilerin çoğu, yukarıda anılan yayınlarda aktarılmaktadır.Yalınlık amacıyla, her bir verinin kendi özgün kaynağına gönderme yapmayacağım. Bu not, veri kaynaklarına kümesel bir gönderme olarak düşünülmelidir. Bu kesimin temelinde yatan genel çözümlemede de kullandım: Chesnais, 1994; Eichengreen, 1996; Estefania, 1996; Hoogvelt, 1997; Sachs, 1998a, b; Schoettle ve Grant, 1998; Friedmann, 1999; Schiller, 1999; Giddens ve Hutton, 2000.

[2] Braudel, 1967; Wallerstein, 1974.

[3] Bkz. Khoury ve Ghosh, 1987; Chesnais, 1994; Heavey, 1994; Shirref, 1994; The Economist, 1995; Canals, 1997; Sachs, 1998b, c; Soros, 1998; Kristoff, 1999; Kristoff ve Wyatt, 1999; Picciotto ve Mayne, 1999; Giddens ve Hutton, 2000; Zaloom.

[4] Sassen, 1991.

[5] Chesnais, 1994; Lee vd., 1994.

[6] Soros, 1998; Zaloom (yakında çıkacak).

[7] Tyson, 1992; Hockman ve Kostecki, 1995; Krugman, 1995; Held vd., 1999: 476-92.

[8] Dünya Bankası (DB), 1998.

[9] BM Kalkınma Programı, 1999.

[10] Castells, 1993; Cohen, 1993.

[11] Held vd., 1999: 168

[12] Anderson ve Norheim, 1993.

[13] Held vd., 1999: 168

[14] Tyson, 1992.

[15] Cohen, 1990; BRIE (The Berkeley Roundtable on International Economy / Berkeley Uluslararası Ekonomi Yuvarlak Masası), 1992; Sandholtz vd., 1992; DTÖ, 1997, 1998.

[16] UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development / Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı), 1995.

[17] Daniels, 1993.

[18] IMF, 1997; BM Kalkınma Programı, 1999.

[19] BM Kalkınma Programı, 1999.

[20] Reich, 1991; Carnoy, 1993; Dunning, 1993; UNCTAD, 1993, 1994, 1995, 1997; Graham, 1996; Dicken, 1998; Held vd., 1999: 236-82.

[21] Cohen, 1990; Porter, 1990.

[22] Imai, 1990a, b; Dunning, 1993; Howell ve Woods, 1993; Strange, 1996; Dicken, 1998.

[23] Henderson, 1989; Coriat, 1990; Gereffi ve Wyman, 1990; Sengenberger ve Campbell, 1992; Gereffi, 1993; Borrus ve Zysman, 1997; Dunning, 1997; Ernst, 1997; Held vd., 1999: 259-70.

[24] Adler, 1999; Saxenian, 1999.

[25] Reich, 1991.

[26] Gereffi, 1999.

[27] Freeman, 1982, Dosi vd., 1988; Foray ve Freeman, 1992; Dünya Bankası, 1998.

[28] Sachs, 1999; UNDP, 1999.

[29] Saxenian, 1999.

[30] Sachs, 1999.

[31] Mowery ve Rosenberg, 1998.

[32] Silikon Vadisi'nce örneklendiği gibi, yenilikçi çevre küresel ağlarının çözümlenmesine merhum Richard Gordon öncülük yapmıştır; bkz. Gordon, 1994; Gordon'un önemli entelektüel kavrayışlarının toplu bir tartışması için *Journal of Global Political Economy*'nin özel yayını "Rekabet ve Değişim (Competition and Change)"e (Mayıs, 1998) bakınız

[33] Campbell, 1994; Stalker, 1994, 1997; Massey vd., 1999; UNDP, 1999.

[34] BM Kalkınma Programı, 1999: 2.

[35] Smith ve Guarnizo, 1998.

[36] Veriler UNDP, 1999'dan alınmıştır; bkz. Sengenberger ve Campbell, 1994; Hoogvelt, 1997; Duarte, 1998; PNUD (Programa de las Naciones Unidos para el Desarrollo / UNDP-United Nations Development Programme / Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), 1998a, b; UNISDR (United Nations İnternational Strategy for Disaster Reduction / Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Zararlarını Giderme Stratejisi); Dünya Bankası, 1998; Dupas, 1999.

[37] CEPII (Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales), 1992.

[38] ABD Ulusal Bilim Kurulu

[39] Scott, 1998.

[40] 1980'lerde ve 1990'ların başında dünyanın farklı alanlarındaki küreselleşme sürecinin ampirik bir anlatımı için, okuyucuyu [yazarı olduğum] *Şebeke Toplumunun Yükselişi* (*The Rise of the Network Society*), 1. basım, 2. bölümdeki "Uluslararası En Yeni İşbölümü (The Newest International Division of Labor)", s. 106-50'ye göndermekteyim.

Kaynaklar

Adler, G. (1999) *Relationships between Israel and Silicon Valley in the software industry*. Berkeley, CA: University of California Press.

Anderson, K. and Norheim, H. (1993) Is world trade becoming more regionalised? *Review of International Economics* 1.

Borrus, M. G. and Zysman, J. (1997) Wintelism and the changing terms of global competition: prototype of the future. *BRIE working paper.* University of California, Berkeley, CA.

Braudel, F. (1967) *Civilisation materielle et capitalisme. XV-XVII siècle.* Paris: Armand Colin.

BRIE (1992) Globalization and Production. *BRIE working paper 45.* University of California.

Canals, J. (1997) *Universal Banking: International Comparisons and Theoretical Perspectives.* Oxford: Oxford University Press.

Carnoy, M. et al. (eds) (1993) *The New Global Economy in the Information Age.* University Park, PA: Penn State University Press.

Castells, M. (1993) The informational economy and the new international divison of labour. In M. Carnoy et al., *The New Global Economy,* pp. 15-45.

CEPII (Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales) (1992) *L'Economie mondiale 1990-2000: l'impératif de la croissance.* Paris: Economica.

Chesnais, F. (1994) *La Mondialisation du capital.* Paris: Syros.

Cohen, S. (1993) Geo-economics: lesson from America's mistakes. In M. Carnoy et al., *The New Global Economy,* pp. 97-147.

_____ (1990) Corporate nationality can matter a lot. Testimony before the US Congress Joint Economic Committe (September).

Coriat, B. (1990) *L'Atelier et le robot.* Paris: Christian Bourgois Editeur.

Daniels, P. W. (1993) *Service Industries in the World Economy.* Oxford: Blackwell.

Dicken, P. (1998) *Global Shift.* London: Chapman.

Dosi, G., Pavitt, K., et al. (eds) (1988) *The Economics of Technical Change and International Trade.* Brington, Sussex: Wheatsheaf.

Duarte, F. (1998) *Global e local no mundo contemporaneo.* Sao Paulo: Editora Moderna.

Dunning, J. (1993) *Multinational Enterprises and the Global Economy.* Reading, MA: Addison-Wesley.

_____ (1997) *Alliance Capitalism and Global Business.* London: Routledge.

Dupas, G. (1999) *Economia global e exclusao social.* Sao Paulo: Paz e Terra.

Eichengreen, B. (1996) *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ernst, D. (1997) From partial to systemic globalization: international production Networks in the electronic industry. *BRIE working paper.* Berkeley, University of California.

Estefania, J. (1996) La nueva economía: La globalización.*Editorial Debate.* Madrid.

Foray, D. and Freeman, C. (1992) *Technologie et richesse des nations.* Paris: Economica.

Freeman, C. (1982) *The Economics of Industrial Innovation.* London: Pinter.

Friedmann, T. L. (1999) *The Lexus and the Olive Tree.* New York: Times Books.

Gereffi, G. (1993) Global Production Systems and Third World Development. *Global Studies Research, working paper series.* University of Wisconsin.

_____ (1999) International trade and industrial upgrading in the apparel commodity chain. *Journal of International Economics* 48: 37-70.

Gereffi, G. and Wyman, D. (eds) (1990) *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Giddens, A. and Hutton, W. (2000) *On the Edge.*London: Jonathan Cape.

Gordon, R. (1994) Internationalization, multinationalization, globalization: Contradictory world economies and new spatial divisions of labour. *Working paper 94.* University of California Center for the Study of Global Transformations.

Graham, E. (1996) *Global Corporations and National Governments.* Washington, DC: Institutefor International Economics.

Heavey, L. (1994) Global integration. *Pension World* 30(7): 24-7.

Held, D., McGrew, A., et al. (1999) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture.* Stanford, CA: Stanford University Press.

Henderson, J. (1989) *The Globalisation of High Technology Production: Society, Space and Semiconductors in the Restructuring of the Modern World.* London: Routledge.

Hockman, E. And Kostecki, G. (1995) *The Political Economy of the World Trading System: From GATT to WTO.* Oxford: Oxford University Press.

Hoogvelt, A. (1997) *Globalisation and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development.* London: Macmillan.

Howell, J. and Woods, M. (1993) *The Globalization of Production and Technology.* London: Belhaven Press.

Imai, K. I. (1990a) *Joho netto waku shakai no tenbo [The information network society].*Tokyo: Chikuma Shobo.

_____ (1990b) *Jouhon Network Shakai no Tenkai [The development of information network society].*Tokyo: Tikuma Shobou.

IMF (1997) *International Capital Markets.* Washington, DC: IMF.

Khoury, S. and Ghosh, A. (1987) *Recent Developments in International Banking and Finance.*

Kristoff, N. (1999) World ills are obvious, the cures much less so. *New York Times:* 1, 14-15.

Kristoff, N. and Sanger, D. E. (1999) How US wooed Asia to let cash flow in. *New York Times:* 1, 10-11.

Kristoff, N. and WuDunn, S. (1999) Of world markets, none an island. *New York Times:*1, 8-9.

Kristoff, N. and Wyatt, E. (1999) Who went under in the world's sea of cash. *New York Times:* 1, 10-11.

Krugman, P. (1995) Growing world trade: causes and consequences. *Brookings Papers on Economic Activity:* 327-62.

Lee, P., King, P., et al. (1994) All change. *Euromoney* (June): 89-101.

Maddison, A. (1995) *Monitoring the World Economy, 1820-1992.* Paris: OECD Development Centre Studies.

Massey, D. R. et al. (eds) (1999) *World in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium.* Oxford: Clarendon Press.

Minigione, E. (ed) (1996) *Urban Poverty and the Underclass.*Oxford: Blackwell.

Mowery, D. and Rosenberg, N. (1998) *Paths of Innovetion Technological Change in 20th-Century America.* Cambridge: Cambridge University Press.

Picciotto, S. and Mayne, R. (eds) (1999) *Regulating International Business: Beyond the MAI.* Oxford: Oxfam.

PNUD (Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo) (1998a) *Desarrollo humano en Chile.* Santiago de Chile: Naciones Unidas.

PNUD (Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo) (1998b) *Desarrollo humano en Bolivia.* La Paz: Naciones Unidas.

Porter, M. (1990) *The Competitive Advantage of Nations.* New York: Free Press.

Pritchett, L. (1995) Divergence, big time. *Policy Research Working Paper 1522.* Washington, DC: The World Bank.

Reich, R. (1991) *The Work of Nations.* New York: Random House.

Sachs, J. (1998a) International economics: Unlocking the mysteries of globalization . *Foreign Policy* (Spring): 97-111.

_____ (1998b) Proposals for reform of the global financial architecture. Paper prepared for the United Nations Development Programme meeting on the reform of global financial architecture. New York.

_____ (1998c) The IMF and the Asian Flu. *The American Prospect* (March-April): 16-21.

_____ (1999) Helping the world's poorest. *The Economist* (August 14): 17-20.

Sandholtz, W. et al. (1992) *The Highest Stakes: The Economic Foundations of the Next Security System.* New York: Oxford University Press.

Sassen, S. (1991) *The Global City: New York, London, Tokyo.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Saxenian, A. L. (1999) *Silicon Valley's New Immigrant Entrepreneurs.* San Francisco: Public Policy Institute of California.

Schiller, D. (1999) *Digital Capitalism: Networking in the Global Market System.* Cambridge, MA: MIT Press.

Schoettle, E. C. B. and Grant, K. 1998 Globalisation: A Discussion Paper. New York: The Rockeffeller Foundation.

Scott, A. (1998) *Regions in the World Economy.* Oxford: Oxford University Press.

Sengenberger, W. and Campbell, D. (eds) (1992) *Is the Single Firm Vanishing? Inter-enterprise Networks, Labour, and Labour Institutions.* Geneva: International Institute of Labour Studies.

_____ (eds) (1994) *International Labour Standarts and Economic Interdependence.* Geneva: International Institute for Labour Studies.

Shirref, D. (1994) The metamorphosis of finance. *Euromoney* (June): 36-42.

Smith, M. P. And Guarnizo, L. E. (eds) (1998) *Transnationalism from Below.* Brunswick, NJ: Transaction Books.

Soros, G. (1998) *The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered.* New York: Perseus.

Stakler, P. (1994) *The Work of Srangers: a Survey of International Labour Migration.* Geneva: International Labour Office, Employment and Training Department.

Strange, S. (1997) *Global Nations: The Impact of Globalization on International Migration.* Geneva: International Labour Office, Employment and Training Department.

Strange, S. (1996) *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy.* Cambridge: Cambridge University Press.

The Economist (1995) Currencies in a spin. *The Economist:* 69-70.

Tyson, L. d'A. (1992) *Who's Bashing Whom? Trade Conflict in High Technology Industries.* Washington, DC: Institute of International Economics.

UNISDR (United Nation Institute for Social Development Research) (1998) *Proceeding of the International Conference on Globalization and Inequality.* Geneva: published on-line.

United Nations Conference on Trade and Development (1993) World Investment Report 1993: Transnational Corporations and Integrated International Production. New York: UNCTAD.

_____ (1994) World Investment Report 1994: Transnational Corporations, Employment and the Workplace. New York: UNCTAD.

_____ (1995) World Investment Report 1995: Transnational Corporations and Competitiveness. New York: United Nations.

_____ (1997) World Investment Report 1997: Transnational Corporations, Market Structure and Competition Policy. New York: United Nations.

United Nations Development Programme (1999) *Human Development Report 1999: Globalization with a Human Face*. New York: Oxford University Press.

US National Science Board (1991) *Science and Engineering Indicators: 1991*. Washington. DC: US Government Printing Office.

Wallerstein, I. (1974) *The Modern World System*. New York: Academic Press.

World Bank (1998) *World Development Report, 1998/99: Knowledge and Development*. Washington, DC: The World Bank.

World Trade Organization (1997) *Annual Report*. Geneva: WTO.

_____ (1998) *Annual Report*. Geneva: WTO.

Zaloom, C. (forthcoming) Risk, rationality and technology: prediction and calculative rationality in global financial markets. Berkeley, CA: University of California.

28
EKONOMİK KÜRESELLEŞMENİN SINIRLARI

Paul Hirst ve Grahame Thompson

Çoğu kez, ekonomik faaliyetin "küreselleşme"si ve bunun neden olduğu yönetişim konularının, sadece II. Dünya Savaşı'nın ardından ve özellikle de 1960'larda ortaya çıktığı düşünülür. 1960'lar sonrası dönem bir yandan çokuluslu şirket faaliyetinin ortaya çıkışını, diğer yandan da uluslararası ticaretin hızla büyüyüşünü gördü. Daha sonra, Bretton Woods yarı-sabit kur oranları rejiminin 1971-73 döneminde çöküşüyle, sermaye olarak uluslararası menkul değerler yatırımı ve banka borçlanması ciddi boyutta genişlemeye başladı ve özellikle para piyasaları, uluslararası ekonomik ilişkilerin karmaşıklığına eklenerek ve çoğu kez, bütünleşmiş ve karşılıklı bağımlı bir dünya ekonomisinin gerçek küreselleşmesi olduğu düşünülen şeyin öncüsü olarak hızla uluslararasılaştı. Bu bölümde bu popüler tarihi inceleyecek ve çevrimsel ve eşitsiz bir yolda gelişmiş olduğu gösterilecek olan, ekonomik faaliyetin uluslararasılaşmasının başlıca dönemlerini izleyeceğiz. Değerlendirmemizde riskli olan kilit konu, ulusal ekonomilerin kendi ekonomilerini yürütmekte değişen özerklikleridir.[1]

Çokuluslu Şirketler, Ulus-Ötesi Şirketler ve Uluslararası İş Dünyası

İş dünyası girişimlerinin uluslararasılaşma tarihçesi uzun bir süreçtir; sadece 1960'tan günümüze kadar olan döneme hiçbir biçimde hapsedilemez. Örneğin, ticari faaliyetler ilk uygarlıklara kadar dayanır; ancak (çoğu kez güçlü devletin arka çıkması ve desteği ile olsa da) özel ortaklık niteliği taşıyan kurumlarca yürütülen sınır-aşan ticari işlemleri başlatan, Ortaçağ Avrupa'sıydı.

[...]

Ancak günümüz çokuluslu şirketlerinin en yakın habercisi olmayı elinde tutan, uluslararası üretimin sanayi devrimi olarak gelişimidir. Bu noktada, çok-uluslu üreticiler olarak İngiliz firmalarının üstünlüğü belirgindir. Başlangıçta, Kuzey ve Güney Amerika en uygun yatırım fırsatlarını sundu; ancak bu bölgeleri çok geçmeden Afrika ve Avustralasya izledi. "Sömürge yatırımlarının" doğrudan yabancı sermaye yatırımının gerçek öncüsü olduğu konusunda bir tartışma vardır; ancak yerel pazar için dışarıda üretim bu yolla başladı. 1870 sonrasının teknik ve örgütlenme gelişmeleri, madenlerin ve diğer hammadde ürünlerinin bulunması ve geliştirilmesi büyük nicelikte doğrudan yabancı sermaye yatırımını çekmekteyken, aynı firma içinde yurtiçinde ve dışında üretilen geniş bir benzer ürünler yelpazesine olanak tanıdı (Dunning, 1993: bölüm 5).

[...]

Genelde, üretim yapan çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisinde on dokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra ortaya çıktıkları ve I. Dünya Savaşı ile yerleştikleri kabul edilir. Uluslararası iş dünyası faaliyeti 1920'lerde, gerçekten çeşitlenmiş ve bütünleşmiş çokuluslu şirketler olgunlaştığında güçlü bir biçimde büyüdü; ancak çöküntü dönemi olan 1930'larda ve savaşın parçaladığı 1940'larda durgunluk içine girdi ve 1950'den sonra yeniden dalgalanmalı büyüme göstermeye başladı.

[...]

Ticaret ve Uluslararası Bütünleşme

Uluslararası ticaretteki eğilimleri araştırmak için elde iyi bir istatistik taban vardır. Yine, uluslararası ekonomik faaliyetin bu bölümünün tarihçesi çok eskilere dayanır. [...] Doğrudan yabancı sermaye yatırımları olayındakine benzer bir örüntü, belki özellikleri daha belirgin olsa da burada da ortaya çıkar. Dünya dış ticaret hacmi 1870 ile 1913 arasında yılda yaklaşık %3,4 oranında genişledi. 1913'ten sonra ticaret, tarifelerin, nicel sınırlamaların, döviz kuru denetimlerinin artışından ve ardından da savaştan kötü etkilendi ve 1913 ile 1950 arasında yılda ortalama %1'den az genişleme gösterdi. Ancak 1950'den sonra, 1973'e değin yılda %9'u aşan büyüme oranlarına sıçrama yaptı. 1973 ile 1980'lerin ortaları arasında büyüme hızı, sadece %3,6 genişleme oranıyla, on dokuzuncu yüzyıl sonları düzeyleri dolayına düştü [...].

[...]

Üretim ve ticaretteki büyüme arasındaki ilişki, uluslararası ekonomik çözümleme için merkezi bir konumdadır. Burada, niyetimiz bunlar arasındaki kuramsal bağları araştırmak değil (bkz. Kitson ve Michie, 1995). Ancak 1853'ten 1872'ye ticaretin büyümesi dünya üretimindeki büyümeden daha hızlıydı; 1872 ile 1911 arasında ise yaklaşık aynı oranda büyüdü. 1913 ile 1950 arasında hem ticaretin büyüme oranında (yıllık % 0.5) hem de üretim artışında (yıllık % 1.9) yıkıcı bir düşüş söz konusuydu. Sadece 1950'den buyana ticarette üretime göre, 1973 sonrasındaki dönemsel düşüşte bile sürekli bir büyüme söz konusu olmuştur [...].

Göç ve Uluslararası İşgücü Piyasası

Uluslararası ekonominin tarihi bağlamında çözümlemenin üçüncü bir geniş alanı göç ve göçün küresel işgücü piyasasının bütünleşmesi açısından sonuçlarıyla ilgilidir. Göçün bir "küresel olgu" olmuş olduğu ya da olmayı sürdürdüğü genelde kabul edilir (örneğin, bkz. Serow vd., 1990: 159; Segal, 1993: Bl 7; Castels ve Miller, 1993: Bl. 4). Ancak bu yazarlar küresel sözcüğüyle, özellikle 1970'lerin ortalarından bu yana daha çok sayıda ülkenin göçten etkilenmiş olduğunu, göç veren (göçmenlerin ayrıldığı) kaynak alanlarda artan bir çeşitlenme olmuş olduğunu ve göçmenlerin daha öncekinden daha geniş

bir sosyoekonomik konum sergilediklerini belirtmektedirler. Bu nedenle, bu yazarlar açısından küreselleşme, potansiyel anlamda farklı bir sosyoekonomik düzenin bir özelliği olmaktan çok, göçün yayılım ve kapsamında nicel bir değişimi gösterir.

Bir dizi değişik türden göçmen vardır. Açıktır ki ilk köle ticareti "gönülsüz" göçün bir biçimiydi (1850'den önce Afrika'dan Amerikalara 15 milyon kölenin taşındığı tahmin edilmektedir: Castels ve Miller, 1993: 48). Mülteciler ve sığınma arayışında olanlar da göçmen olarak düşünülebilir. Ancak amaçlarımız açısından, "gönüllü" göçe odaklanmaktayız. Üzerinde düşünülen dönem, 1815'ten sonraki (asıl olarak Avrupa'dan) "kitlesel göç"ten II. Dünya Savaşı'ndan sonraki konuk işçi" türünde işgücü göçünün ortaya çıkmasına ve yayılmasına değin uzanır.

1815'ten buyana göçenlerin sayısı konusunda tam bir yargıya varmak güçtür; bu nedenle, aşağıda verilen sayılara tedbirli yaklaşılması gerekir. Castels ve Miller (1993), 1992'de (yaklaşık 20 milyon mülteciyi ve sığınma arayanları ve 30 milyon denizaşırı işçiyi de kapsayan) 100 milyona ulaşan sayıda her türden göçmen varlığını bildirmektedirler. Ancak yazarlar, bunun dünya nüfusunun sadece %1.7'sini gösterdiğine de işaret etmektedirler. Bu nedenle, dünya nüfusunun büyük çoğunluğu kendi anayurtlarında kalmayı sürdürmektedir.

Kayıtlanmış gönüllü kitlesel göç açısından en büyük dönem, 1815'i izleyen yüzyıldır [...]. 60 milyon dolayında insan, Amerika'ya , Okyanusya'ya ve Güney ve Doğu Afrika'ya gitmek üzere Avrupa'dan ayrılmıştır. Tahminen 10 milyon insan da gönüllü olarak Rusya'dan Orta Asya ve Sibirya'ya göç etmiştir. Bir milyon kişi Güney Avrupa'dan Kuzey Afrika'ya gitmiştir. Yaklaşık 12 milyon Çinli ve 6 milyon Japon kendi anayurtlarını terk etmiş ve Doğu ve Güney Asya'ya göçmüşlerdir. 1.5 milyon insan Güneydoğu Asya ve Güney ve Batı Afrika'ya göç etmek üzere Hindistan'ı terk etmiştir (Segal, 1993: 16-Göç eden Hintli sayısına ilişkin rakamlar burada olasılıkla olduğundan çok daha az tahmin edilmiştir).

İki dünya savaşı arasında uluslararası göç belirgin ölçüde azaldı. Bu, büyük ölçüde bu savaşlar arası dönemin büyük bölümünde egemen olan çöküntü içindeki ekonomik koşullara tepkiydi; ancak geleneksel olarak göçmen kabul eden ülkelerin çoğunda, özellikle de ABD'de başlatılan kısıtlayıcı göç politikalarına da bağlıydı.

Uluslararası göçte 1945 sonrası dönemde, özellikle bir kez daha Avrupa ve ABD'yi kapsayan hızlı bir artış başladı (Livi-Bacci, 1993). Ancak bu, gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere göçün görece arttığı [...] ve "konuk işçi" olgusuyla karşı karşıya kalınan bir dönemdi. 1970 ve 1980'lerde küresel eğilimler, sadece yüksek donanımlı ya da ailesi zaten göç edilecek ülkede olanlarla sınırlı göçmen girişi ve geçici işçilerin "konuk" temelindeki denetimli akışları yönündeydi.

[...]

Uluslararası Sistemin Görece Açıklığı ve Karşılıklı Bağımlılığı

Yukarıdaki çözümlemenin ortaya koyduğu kilit soru, uluslararası sistemin bütünleşmesinin II. Dünya Savaşından bu yana çarpıcı ölçüde değişip değişmediğidir. Kuşkusuz, 1850'lerden beri önemli ölçüde uluslararası ekonomik faaliyet olagelmiştir; ancak farklı dönemleri, bu dönemlerin açıklığı ve bütünleşmesi açısından karşılaştırabilir miyiz?

Bu karşılaştırmayı yapmanın bir yolu, ticaretin GSYİH'ya olan oranını karşılaştırmaktır. Tablo 1, bir ülkeler yelpazesi için bu enformasyonu sağlamaktadır. Bu rakamlarla gösterilen, değişik ekonomilerin ticarete açıklığındaki çarpıcı farklılıklardan (ABD ile Hollanda'yı karşılaştırınız) ayrı olarak, şaşırtıcı özellik, ticaretin GSYİH'ya oranının 1913'te, (bu oranların neredeyse eşit olduğu Almanya istisnası dışında) 1973'te olduğundan daha yüksek olduğudur. 1995'te bile, Japonya, Hollanda ve İngiltere hala 1913'te olduğundan daha az açıktılar; Fransa ve Almanya ise sadece bir parça daha açıktı. 1913'te olduğundan önemli ölçüde daha çok açık tek ülke ABD'ydi. [...]

Tablo 1 Güncel fiyatlarla mal ticaretin GSYİH'ya oranı (dışsatım ve dışalım birleştirilmiş), 1913, 1950, 1973 ve 1995

	1913	1950	1973	1995
Fransa	35.4	21.2	29.0	36.6
Almanya	35.1	20.1	35.2	38.7
Japonya	31.4	16.9	18.3	14.1
Hollanda	103.6	70.2	80.1	83.4
İngiltere	44.7	36.0	39.3	42.6[a]
ABD	11.2	7.0	10.5	19.0

[a] 1994

Kaynaklar: 1913'ten 1973'e dek olan veriler Maddison, 1987, Çizelge A-23, s. 695'ten alınmıştır; 1995 rakamları ise OECD, Ulusal Hesaplar, 1997, ülkeler çizelgesindendir

[...] Sadece II. Dünya Savaşı sonrası döneme yoğunlaşmak, özellikle Doğu Asya ekonomilerinin uluslararası ticari sisteme çarpıcı girişi ile, ticari açıklıkta istikrarlı bir büyümeyi gösterir.

Ancak uzun-dönemli eğilimlere geri dönüldüğünde, eldeki kanıt, sermaye akışlarına açıklığın, daha yakın yıllar ile karşılaştırıldığında I. Dünya Savaşı öncesi dönemde daha büyük olduğunu da düşündürür. Grassman, 1980, "mali açıklığı" cari işlemler dengesinin GSMH oranları açısından ölçerek, 1875 ile 1975 arasında açıklıkta hiçbir artış olmadığını bulmuştur: gerçekte, Grassman'a göre önde gelen altı ülke (Büyük Britanya, İtalya, İsveç, Norveç, Danimarka ve ABD) açısından sermaye hareketlerinde bir azalma söz konusudur. Bu, 1970'lerin ortalarından sonra mali açıklıkta bir artma eğilimi işa-

reti söz konusu olsa da II. Dünya Savaşı ertesi dönem için bile geçerlidir. [...]

Buna ek olarak, Lewis, sermaye ihracının I. Dünya Savaşından önceki otuz yıl boyunca, geniş dalgalanmalara konu olsa da çok arttığını belirtir. 1953-73 dönemiyle bir karşılaştırma yapıldığında, sermaye ihracı büyüklüğü bu ikinci dönemde çok daha düşüktür (Lewis, 1981: 21). Son olarak, 1914 öncesi Altın Standardı döneminin 1980'ler ile kapsamlı bir karşılaştırmasında, Turner, 1991'de GSMH göre ölçüldüğünde, cari işlemler açıkları ve sermaye akışlarının da 1914 öncesinde 1980'lerdekinden daha büyük olduğu sonucuna varır.

Bu nedenle, ticaret ve sermeye akışlarının üretime göre oranlarına ilişkin brüt rakamları kullanmak da "açıklığın" Altın Standardı döneminde 1990'lardan bile daha büyük olduğunu doğrular. Ancak bu brüt rakamlar dönemler arasındaki önemli farklılıkları gizler. [...] Üretimin bileşimi karşılıklı bağımlılığın boyutu konusunda yargıya varmakta önemli olabilir. Mali akışlar örneğinde, bunların niteliğindeki değişimleri ve bunların içinde biçimlendikleri mali rejimlerin öneminin de farkında olmamız gerekir. Altın Standardı döneminde uluslararası sermaye akışına uzun-dönemli sermaye egemen oldu. Yakın dönemde ise kısa-dönemli sermaye yönünde bir değişim olmuştur. Buna ek olarak, artık uluslararası sermaye hareketleri şemsiyesi altında daha geniş bir ülkeler yelpazesi kapsanmaktadır.

Ticaret ve sermaye akışlarından bir an için uzaklaşarak, uluslararası göçteki eğilimlerin etkilerine bakabiliriz. İlki, bunların işgücü piyasası ve hükümet politikası ikiz yorumu içinde kapsandığı vurgulanmalıdır. İşgücü için bir dünya pazarı, mallar ve hizmetler için olduğuyla aynı biçimde varolmaz. Çoğu işgücü piyasası ulusal anlamda düzenlenmeyi sürdürür ve yasal ya da yasadışı göçmenler veya profesyonel eleman istihdamı olsun, dışarıdan gelenler için sadece bir ölçüde erişilebilirdir. Malları ve hizmetleri taşımak, işgücünü taşımaya göre son derece kolaydır. Dünya ekonomisinin hızlı ve sürdürülen büyümesinin bile, işgücü hareketinin önündeki çoklu engelleri önemli ölçüde azaltma olasılığı yoktur. AB türünden bölgesel olarak gelişen serbest ticaret anlaşmaları bağlamı dışında, işgücü hareketi hala ağır biçimde sınırlıdır. NAFTA bile, Kanada ile ABD arasında *de facto* bir özgürlük ve Meksika ile ABD arasında büyük çapta yasadışı akışlar söz konusu olsa da insanların hareket özgürlüğünü açık bir biçimde hesaba katmaz. Her türden bölge-dışı göçler, küresel işgücü hareketinin küçük bir yüzdesini oluşturur. Çoğu göç, ülkenin kapı komşusundan türündedir. On dokuzuncu yüzyılda işçilerin sermaye kaynaklarına kitlesel göçü kabul ve teşvik edilmekteydi; ancak şimdilerde, geçici olarak amaca uygunluk dışında reddedilmektedir.

İstihdam için küresel uluslararası göç, söz konusu olduğu ölçüde, Körfez ülkeleri, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa üzerine yoğunlaştırılır. Bu kategoriye ilişkin kaba bir tahmin, 1990'da (Körfez ülkelerinden, Üçüncü Dünyadan göçmen işçilerin anayurtlarına kitlesel dönüşlerinin görüldüğü Körfez Savaşı öncesinde) 20 milyon dolayında bir sayıya ulaşır. Uluslararası işgücünün bu

biçimi 1970'lerin başlarında doruğuna ulaştı. Dünya ölçeğindeki durgunluk ve bunu izleyen, Körfez Savaşı türünden gelişmeler, geçici göçmen istihdamının büyümesini önledi. Bu işçilerin büyük bir bölümü yurtdışında kaçak ikamet etmekte ve çalışmaktadır. Yasal sürgün işçiler, yönetsel, vasıflı ve teknik istihdam kategorilerinde olma eğilimindedirler.

[...]

Bu gözlemlerin ışığında, daha genel iki belirli nokta değer taşır. İlki, yüzyıllar boyunca kitlesel uluslararası göç dönemlerinin olduğu ve II. Dünya Savaşı ertesi dönemdeki ya da daha yakın on yıllardaki hareketlerin örneği yokmuş gibi görünmediğidir. İlintili ikinci nokta, çoğu açıdan, 1815 ile 1914 arasında durumun bugün olduğundan çok daha serbest olduğudur. Varsayılan küreselleşme çağı, işgücü göçünde denetim altına alınmamış ve uluslararasılaşmış yeni bir piyasanın doğuşunu görmemiştir. Birçok yönden, dünyadaki ayrıcalıksız ve yoksulların günümüzdeki uluslararası göç olanağı, geçmişte olduğundan daha azdır. En azından, kitlesel göç döneminde tüm aileyi kökünden taşımak ve daha iyi koşullar aramak için göç etmek seçeneği vardı, bu olasılık dünyanın aynı kesimleri için bugün hızla azalıyor gibi görünmektedir. Az bir tercihleri var; yoksulluğun daimi oluşu ya da bu bataktan çıkmak. Dünya yoksulları için "özgürlüğün" yitirilmesiyle birlikte, ABD ve Kanada, Güney Amerika, güney Afrika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da Avrupalı ve diğer yerleşimciler için varolan "boş topraklar" günümüzde artık yoktur.

Ancak zengin ve ayrıcalıklı olanlar için durum farklıdır. Mesleki niteliklere ve teknik becerilere sahip olanların isterlerse hala büyük hareket alanları ve seçeneği elde tutmaları söz konusudur. Küresel nüfus açısından görece az sayıda olsalar da yönetsel uzmanlık taşıyan "kulüp üyeleri" uzun-dönemli göç fırsatlarındaki eşitsizliğin en açık göstergesidir.

Uluslararası sistemin, çoğu kez "küreselleşmenin" bir göstergesi olarak gönderme yapılan diğer bir güçlü özelliği, AB, NAFTA ve APEC gibi büyük ölçekli ve ayrıma dayalı bölgesel ticari blokların ortaya çıkışıdır. [...] Burada, bu tür oluşumların tarihsel öncellerini anlatmaya değer. Ticaret ve yatırım örüntülerinde belirgin bir ayrım, on dokuzuncu yüzyıldaki sömürgeci imparatorluk döneminde yaratıldı. Fransız ve İngiliz imparatorlukları için, sömürgeci güçle sömürgeleri arasındaki ticarete yatkınlık, kapsanan ülkelerin büyüklüğü, kişi başına GSYİH, yakınlık ve ortak sınırlar gibi ticareti belirleyen "doğal" ekonomik unsurlara olması beklenenden iki ile dört kat arasında daha büyüktü. Bu eğilimler, Belçika, İtalya ve Portekiz ve bunların denizaşırı sömürgeleri için dahi yüksekti. Gerçekte, İngiliz ve Fransız imparatorluklarını oluşturan ülkelerle ticaretin yoğunlaşması 1938'e değin doruğuna ulaşmadı; II. Dünya Savaşının ardından, bağımsızlık hareketlerine koşut olarak düzenli biçimde azaldı, ancak 1984 gibi geç bir tarihe değin bir bütünlüğe ulaşmadı (Frankel, 1997: 126). I. Dünya Savaşının sonunda parçalanmasından önce, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun kendi içindeki ticaret, basitçe doğal

temellerle belirlenmiş olsaydı beklenecek olanın dört ya da beş katıydı (Frankel, 1997: 119). [...]

Bu nedenle, 1930'larda bölgecilik olasılıkla doruğundaydı. İngiliz İmparatorluğu/Uluslar Topluluğu ile üst üste binmiş kusurlu, ayrım gözeten belirli bir sterlin bloğu vardı. Bunun dışında, Altın Standardında kalmayı sürdüren bir grup ülke ve Almanya'ya doğru çekilen bir orta ve güney-doğu Avrupa ülkeleri alt-kesiti vardı. ABD ticari sınırları kurdu ve Kuzey Amerika'ya komşu, İspanyolca konuşan ülkelerle kısmi bir dolar bloğu oluşturdu. Frankel'e göre, kısmi dolar bloğu dışındaki tümü de bazıları diğerlerine göre daha çok olsa da ağırlıklı olarak ayrımcıydı (Frankel, 1997: 127-8). Ancak bloklar arasındaki farklılıklar Eichengreen ve Irwin (1995, 1997) tarafından vurgulanmıştır. Sterlin bloğu ülkeleri kendi aralarında eşit olmayan ticaret sürdürdüler ve ayrımcılık 1930'larda tırmandı; buna karşın, Altın Standardında kalanlar tümüyle farklıydılar. Kendi aralarında ticari sınırlar kurdukları için, ticaret ayrımı azaldı.

Bunun sonucu olarak, daha önceleri, bazıları günümüz döneminden daha yoğun olan birkaç bölgecilik dönemi olmuştur. Ancak günümüz konusunda ayırt edici olan nokta, daha büyük ölçekli, resmi *de jure* "serbest ticaret alanı" bloklarının oluşması ve bunların *de facto* etkilerinin geniş bir ülkeler ve bölgeler yelpazesi üzerinde yayılmasıdır. İlk kez, neredeyse kıtaboyutunda üç blok (AB, NAFTA ve Japonya ile Doğu Asya'nın bir bölümü) ya sıkıca kurulmuştur ya da oluşma aşamasındadır.

Bu durumda, bir ilk sonuç olarak, uluslararası ekonominin 1914 öncesi dönemde, çoğu açıdan, 1970'lerden günümüze olan dönemi de kapsayan sonraki herhangi bir döneme göre daha açık olduğunu söyleyebiliriz. Gerek hızla sanayileşen ekonomilerin kendileri arasındaki gerekse bunların sömürgeleriyle aralarındaki uluslararası ticaret ve sermaye akışları, GSYİH düzeylerine göre, I. Dünya Savaşı öncesinde, günümüzdeki olası durumundan daha önemliydi. Bu, yenilerde araştırılmış ve olağanüstü geliştirmiş olduğumuz uluslararası göç konusuna, bu yüzyılın başındaki açık ve bütünleşmiş uluslararası ekonomiyi ekleyiniz. Bu nedenle güncel durum, hiçbir biçimde eşi görülmedik değildir.

[...]

Açıklık ve Bütünleşme: Tehlikeli Olan Nedir?

Yukarıda başlangıç olarak tartışmış olduğumuz geniş bütünleşme konusuna dönersek, mali piyasalardaki bütünleşme derecesinin ölçülmesi, hem kuramsal hem de ampirik olarak güçtür. Bu alandaki ekonomik çözümleme, "(uluslararası) etkili mali piyasa" kuramı düşüncesiyle yönlendirilmeye eğilimlidir; bunun anlamı, sermaye piyasalarının, (uluslararası) tasarruf ve yatırımı, sermaye dönüşleri eşitlensin diye tahsis etmek için, rekabetçi biçimde işlediğidir. Bu nedenle, bütünleşme düzeyinin kilit göstergeleri, ülkeler arası faiz oranları ve aynı hisselerin yerli ve yabancı menkul değerler borsaların-

daki değerleri türünden ölçüler olacaktır: Bunlar değişik ulusal mali piyasalar arasında eşit olmaya daha yakın olduğunda, uluslararası ekonomi daha bütünleşmiş demektir. Tümüyle bütünleşmiş bir sermaye piyasasıyla, kısa ve uzun dönemli borçlarda tekil faiz oranları ve tek bir hisse ya da tahvil fiyatı olacaktır; diğer noktalar eşit kalır.

Kuşkusuz, burada ana sınırlayıcı, "diğer noktalar eşit kalır"dır. Gerçekte, tam da öyle olmaz; bu nedenle, ampirik çözümlemenin görevi, bu baskın perspektif içinden, bu "kusurlar"ın "gerçek" bütünleşmenin derecesini temsil eden bir ölçümüne ulaşması için, nedenini açıklamak ve ardından da ayarlamaktır. [...] Beklenebileceği gibi, tüm bunlar, gerçekten dönüşmüş *uzmanlık bilgisi olanların* beğeneceği ya da kabul edeceğinin dışında, daha az bazı güç varsayımların oluşturulacak olmasını gerektirir. Ancak temelde yatan bu yaklaşım konusunda bazı kuşkular olsa da başlıca sonuçlarını düşünmeye değer. [...]

Uluslararası mali bütünleşmenin derecesi, çok çeşitli biçimde ve düzeyde çözümlenebilir (Frankel, 1992; Herring ve Litan, 1995; Haris, 1995). Bunlar birbiriyle örtüşen üç başlık altında toplanabilir: faiz oranı farklılaşmalarıyla ilgili olanlar, menkul değerlerin farklı fiyatlarıyla ilgili olanlar ve gerçek kaynak akışları ve sermaye hareketliliğiyle ilgili olanlar. Faiz oranları ve döviz kurları arasındaki ilişkiler konusunda bir tartışmayla başlayıp, daha sonra bunların her birini ele alacağız.

Mali bütünleşmenin en açık göstergelerinden biri aynı Euro-para gibi, denetlenemez dış (offshore) piyasalarla ilgilidir. Resmi anlamda, denetlenemez dış mali piyasa bütünleşmesi, teminatı sağlanmış faiz oranı pariteleri açısından yerleşikleşebilir. Bu, tasarruf sahiplerinin olası döviz kuru değişimlerine karşı koruma için gereken maliyeti göz önünde tutarak, ellerinde tuttukları Euro-para her ne ise aynı karı sağlayabileceklerini belirtir. Bu faiz oranı paritesi Euro-para piyasalarında korunur gibi görünür. Bütünleşmenin daha gelişkin bir biçimi, denetlenemez dış ve iç piyasalar yakın ilintili olduğunda söz konusu olacaktır, oysa sorunların çıkmaya başladığı nokta budur. Bankacılık düzenlemeleri ve sermaye denetimleri bu iki dünya arasında bir ayrım oluşturur ve bunlar çoğu kez, kamu politikası nedenleriyle öne sürülür ve sürdürülür. Ancak bankacılık düzenlemelerinin gelişen uyumlulaştırılması ve sermaye denetimlerinin terk edilmesiyle, bu bütünleşme biçimi gelişmiş ülkeler arasında 1993'e değin etkili biçimde kurulmuştur: Bu nedenle, ulusal faiz oranları arasında teminatı sağlanmış faiz oranı paritesi artık aşağı yukarı başarılmıştır.

Bütünleşmenin daha derin biçimini, değişik paralarda birikimler arasında önce teminatsız faiz oranı paritesi ve ardından da gerçek faiz oranı paritesi işaret edecektir. [...] Bu son iki bütünleşme biçiminin varlığını ölçen testler karmaşık ve tartışmalı olsa da 1990'ların ortalarına değin gerçek faiz oranı paritesi kurulmuş olmaktan uzak ve böylece de uluslararası mali bütünleşmenin düzeyi, gerçekten bütünleşmiş bir sistemde geçerli olacak olan noktaya varamamış gibi görünmekteydi. Buna karşıt yönde, Altın Standardı dö-

nemi kısa-dönemli faiz oranlarının yakından bağıntı kurulduğu bir dönemdi ve gerçek dönüş oranlarının uluslararası anlamda eşitlenmesi yönünde güçlü bir eğilim söz konusuydu. (Turner, 1991: 16-17).

İkinci kapsamlı yaklaşım, değişik ulusal mali sistemlerdeki menkul değerler fiyatlarına odaklanmaktır. Bu noktadaki bir sorun, fiyatlar üzerindeki yurtiçi etkileri uluslararası etkilerden ayırt etmektir; ancak *dışarıdan göründüğüne göre*, menkul değerler borsalarının, ("bulaşma" olarak adlandırılan) birindeki aksamanın hızla diğerlerine yansıması yönüyle yakın ilintili olmaları durumu söz konusudur. Bu bağlamda, artan küreselleşmenin bir göstergesi, bu ilişkilerin varlığı değil fiyat hareketlerinin "kararsızlığı"ndaki değişimlerdir ve bu konudaki kanıt olsa olsa belirsizliğin sürmesidir (Haris, 1995: 204-6). Gerçekte, tarihsel temelli çalışmalar I. Dünya Savaşı öncesi dönemde, bu anlamda ölçülen büyük mali bütünleşme izlenimini güçlendirmiştir. [...] Zevin [1992], mali bütünleşme literatürünün geniş bir yelpazesini kapsayan çalışmasında bir dizi ölçümün I. Dünya Savaşı öncesi uluslararası ekonomisinin oldukça bütünleşmiş doğasını desteklediğini belirtir. [...] Bu nedenle Altın Standardı dönemi de menkul değerler piyasası açısından, boyutu tekrarlanmış gibi görünen, en karşılıklı bağımlı ve bütünleşmiş uluslararası ekonomiyi sergileyen bir dönemdir.

Teknolojik gelişmeler öylesine ilkel iken, uluslararası mali sistem nasıl böylesine hızla düzenlendi? Gerçekte, daha önce eşi görülmemiş çağdaş dönem iletişim teknolojisi düşüncesi de karşı çıkılması gereken bir bakıştır. 1870 sonrasında elektronik telgraf sisteminin gelişi, aslında belli başlı tüm uluslararası mali merkezler ve iş merkezleri arasında aşağı yukarı anında gerçekleşen enformasyon iletişimini kurdu (Standage, 1998). Yirminci yüzyıla girildiğinde, tarafları çağımızda internetin bağladığı biçime çok benzer biçimde bağlayan bir uluslararası iletişim sistemi kurulmuştu. Ağlar bireysel aboneler açısından günümüz ölçüsünde gelişmiş olmasa da şirket ve kurum bağlantıları yoğun ve yaygındı. Yelkenli gemiye ve hatta buhar gücüne güvenmeyle karşılaştırıldığında, telgraf, iletişim teknolojisinde, çoğu açıdan 1970 ertesindeki bilgisayar teknolojisine geçişten daha önemli olan, gerçek nitel bir sıçramaya damga vurdu.

Mali bütünleşmenin boyutunu tespit etme çabasıyla ilintili önemli bir üçüncü yaklaşım, gerçek kaynak akışlarının ölçülmesini kapsar: artan mali bütünleşmeye artan sermaye hareketliliğinden çağrışım yapılabilir mi? Bu durumda, çözümlemenin nesnesi ulusal tasarruflar ile yatırım arasındaki ilişki olur. Bu yaklaşım çok geniş bir kaynakça üretmiştir; ancak sonuçları tartışmalı olmayı sürdürür.

Sermaye piyasaları daha bütünleştikçe, sermaye uluslararası anlamda daha hareketli ve olasılıkla yurtiçi tasarruflar ve yatırım daha uzaklaşmış olacaktır. Tümüyle bütünleşmiş küresel bir mali sistem olsaydı, yurtiçi yatırım temelde yurtiçi tasarruflarla sınırlanmayacak ve tasarruflarla yatırım arasındaki karşılıklı ilişki parçalanmış olacaktı. Bu nedenle, ulusal ekonomiler yurtiçi yatırımı "düzenleme ve denetleme" ve "belirleme" güçlerini yitirecekler-

dir. Gerçekte bu, faiz oranı farklarının bütünleşmenin bir ölçüsü ve yatırımın belirleyici etkeni olarak kilit rolünü işaret etmenin bir başka yoludur. Açıklık arttıkça, faiz oranları yakınlaşacağından ve tasarruf ve yatırım buna göre düzenlendiği için, yurtiçi tasarrufların yurtiçi yatırımla ilgisi kalmaz.

Ancak ulusal tasarruf-yatırım bağıntısı 1980 ve 1990'larda, sermaye piyasasının serbestleşmesi ve dalgalı kur döneminde belirgin ölçüde azalmamıştır. Bosworth (1993: 98-102) ve Obstfeld (1993, örneğin s. 50)'un dikkatli çözümlemeleri durumun bu olmadığını gösterir [...]. İlk kez 1980'de, bir mali serbestlik, devlet denetiminin kalkması ve sözde küreselleşme döneminin oldukça derinine yerleşmiş (Feldstein ve Horioka, 1980) ulusal tasarruflar ile yatırım arasındaki bağıntının sürekliliği, geleneksel ekonomik analistlerin (bazen umutsuzca) başka türlü olduğunu kanıtlama girişimlerine (örneğin, Bayoumi, 1990) karşın, mali sistemlerin süre giden güçlü görece özerkliğini gösterir.

[...]

Hükümetler kendi cari hesaplarını hedef almayı, kendi sınırları içinde bir egemenliği yitirmemeyi (sınır-ötesi sermaye hareketlerinde en azından devletin işe karışması tehlikesi olduğu gibi kalır) ve kendi mali sistemlerini farklı düzenlemeyi sürdürdüğü sürece, yatırımcılar yerli ve yabancı malvarlıklarını aynı biçimde düşünemezler. Farklı ulusal mali sistemler, geleceğe ilişkin farklı görüşler ve geçmiş deneyime ilişkin farklı değerlendirmeler taşıyan ve bu nedenle farklı hesaplama biçimleriyle işleyen farklı kurumlar ve düzenlemelerden yapılıdır. Tüm bu özellikler, tümü tek bir küresel pazara ya da mantığa indirgenemeyecek olan süre giden beklentiler ve görüş açıları çeşitliliğinde etkendir. Daha da fazlası, ulusal tasarruf-yatırım bağıntılarını göz önüne almış olan kendini en adamış bütünleşmeciler bile az gelişmiş ülkelerin ve çoğu yeni sanayileşen ülkelerin bu mali bütünleşme biçimi düşünüldüğünde büyük ölçüde çatının dışında kalacakları sonucuna varma eğilimindedirler. Bu nedenle, en coşkulu bütünleşme yandaşları açısından bile, mali piyasaların "küreselleşmesinin" boyutu konusunda sınırlar söz konusudur.[2]

[...]

Açıklık ve bütünleşmeye ilişkin bu değerlendirmenin önemi açıktır. Kendi ekonomik politikalarını planlayan ve denetim altında tutan farklı ulusal ekonomilerin yeteneği ile başa çıkmak zorundadır. Altın Standardı döneminde ulusal ekonomiler üzerindeki sınırlamaların derecesinin o dönemden buyana herhangi bir dönemdekinden sürekli olarak daha büyük olmuş gibi göründüğü gerçeği, şimdiki bütünleşmenin düzeyi nedeniyle, bizi ekonomilerin karşı karşıya kaldığı sorun ve konulara körleştirmemelidir. Yukarıda tartışılan ölçülerin bir bölümü temelinde, ekonomik bütünleşme düzeyinin 1960'tan buyana arttığı kuşkusuzdur; bu, belki de çok yakın dönem hariç, tasarruflar-yatırım ölçümünde açık olmasa da. Ek olarak, 1870'ten buyana tüm dönem boyunca nitel boyutun değişmez kalmış olduğunu kabul etmek güç olacaktır. Örneğin, 1960'tan buyana mali araçların sayısı ve yelpazesi çarpıcı ölçüde artmış ve bunlarla yeni yönetim ve düzenleme/denetleme sorunları ortaya

çıkmıştır (Turner, 1991; Cosh vd., 1992). Ancak paranın ve kısa-dönemli sermaye piyasalarının uluslararasılaşmasına bakmadan önce, sermaye piyasalarının işlemesi için altta yatan iskeletin son dönemde kökten değişip değişmediğini görmek için mali bütünleşmenin günlük alanlarına bakma gereği duyarız. Para piyasaları, olasılıkla sermaye piyasalarından çok daha ileri derecede bütünleşmiştir. Ancak ulusal ekonomilerin uzun-dönemli büyümesi için ekonomik olasılıkları doğrudan etkileyen, sermaye piyasalarıdır.

Uluslararası Para Piyasası Faaliyetinde Son Gelişmeler

Bu konulara başta sınırları aşan ticari işlemleri ve ülkeler arasında ve değişik yerli mali kurumlarda elde tutulan tahviller ve hisse senetleri araştırılarak yaklaşılabilir. GSYİH'nın yüzdesi olarak, tahviller ve hisse senetleri anlamında sınır aşan *ticari işlemler* 1970'lerin ortalarından buyana artmıştır [...]. Ancak buna bir ölçüde farklı bir açıdan bakıldığında, değişim öyle çok ta çarpıcı görünmeyebilir.

[...]

Ancak sayıların [...] kanıtladığı nokta, ülke dışındaki mal varlığının önemi açısından ülkeler arasındaki devasa çeşitliliktir. Bazı mali sistemler, bu ölçümde diğerlerinden çok daha "açık"tır. G5 ülkeleri arasında İngiltere ve Japonya, ABD, Almanya ve Fransa'dan daha "açık"tır.

[...]

Bariz olan nokta, tüm gelişmiş ülkelerin ortak bir açıklık konumuna hiçbir açık yakınlaşmalarının söz konusu olmadığıdır. Genel olarak bu ülkeler arasındaki çeşitlilikler, kendi iç mali sistemlerinin niteliklerinde ve yapılarında süre giden değişimi işaret ederek, korunmuş gibi görünür. Bu nedenle, en azından 1990'ların ortalarına değin, bu ülkelerin genel uluslararasılaşmasında biraz artış olmuş olsa da "küreselleşme" işlemi, gelişmiş ülkelerin kendi iç mali kurumlarını doğalarındaki tarihsel değişimle bağını kökten koparmaları yönünde zorlamamış gibi görünür.

[...]

Benzer yorumlar, ticari bankaların çalışması konusunda da getirilebilir. Bilançolarında yabancı varlıkların ve yükümlülüklerin önemindeki bir artış [...] esas olarak, konumların istikrarlı kalmaya eğilim gösterdiği dönem olması nedeniyle, 1960 ile 1980 arasındaki bir büyümeye bağlanabilir. [...] Ancak ekonomiler [...] arasında, [...] büyük ölçüde yerleşik tarihsel farklılıklara dayanan büyük değişim olduğu gibi kalır.

Burada vurgulanacak son nokta, sonuçta kendi mali varlıklarının bir parçası olarak yurtiçindekilerin mülkiyetlerinde bulundurduğu dış malvarlıklarının payını hesaplayarak, buna mali sistemlerin uluslararasılaşmasının "bilançosu" gözüyle bakmaktır. Bu nedenle, hala mali varlıkların hacmine yoğunlaşıyor, ancak bunların yurtiçi servet içindeki önemine bakıyoruz. Şimdiye dek sunulan rakamlarla ilgili sorun, bunların tüm mali sistemi kapsamadığıdır. [...]

[...] Ülkeler arasında, aralarındaki daha büyük farklılıkla, yukarıda özetlenen örüntülerin benzeri bir farklılaşma ortaya çıkar. Ancak sadece iki ülke %15'i aşan dış varlık oranı sergiler. %10 dolayları ve daha altı standarttır. Bu durumda, genel olarak konuşursak, halkın mali varlığı hala yurtiçi olay olmayı sürdürür: bu servet yurtiçinde kalmaktadır.

[...]

Kısa Dönemli Borçlanma

Genel olarak söylenirse 1970'lerin liberalleşme hareketlerinden günümüze dek geçen dönem uluslararası mali faaliyette üç gelişmenin eşlik ettiği hızlı bir artışa tanık olmuştur: uluslararası borçlanmanın artan boyutu, mali yenilik ve mali toplaşma. [...]

[...] 1998'de toplam borçların, 1970'lerin sonundaki konumun 2 000 kat artışıyla, 2 000 milyar ABD dolarını aşacağı tahmin edilmekteydi. Kilit gelişme, "menkul kıymetleştirme"nin artmasıdır: geleneksel olarak bankalarca yürütülen borçlanmanın yerini pazarlanabilir tahvil ve diğer menkul değerler ihracının almasıdır. [...]

[...] Bunların çoğu menkul değer borçlanması yönündeki hareketin türevleri olduğundan, ortaklaşa olarak "türev araçlar" adıyla bilinirler. Bunlar borç alanları ve borç verenleri faiz oranı ve döviz kuru hareketleri riskine karşı ön korunma olanaklarıyla donatır. [...]

[...] 1991'e doğru bu araçların değeri borsa yatırım araçlarından daha fazlaydı ve tüm bankaların Uluslararası Ödemeler Bankası'na (BIS) rapor ettikleri toplam dövizin %50'sinden fazlaydı. Bu araçlar 1990'larda çok büyük bir artış gösterdi. Bu araçlar çoğu kez "nazım hesaplar" olarak işlem görür; bir mali kurumun varlık ya da yükümlülük yapısının bir parçasını oluşturmaktan çok, bir ücret geliri kazandırırlar. Bu gelişmeler aracılar için daha düşük maliyetle ve daha az düzenlenmiş ortamda risk arbitrajı olanağı sağlar; ancak bu nedenle de yeni ve önemli olan riske açık olma sorunlarını da artırır. [...]

Mali yenilik hızla sürmektedir. En son gelişmeler tahvil araçlarının "Asya-Pasifik tahviller" ve "küresel tahviller" olarak bilinen araçlarla dirilişini göstermektedir. "Asya-Pasifik tahviller" sadece Doğu Asya piyasalarında çıkarılır ve eş-zamanlı olarak ticarete konu oluşturur; bunların "küresel" karşılıkları ise belli başlı tüm uluslararası mali merkezlerde gece gündüz durmaksızın çıkarılır ve ticaret konusu olur. İlk küresel tahvilin 1989'da Dünya Bankası tarafından pazarlanmasının ardından, bu piyasa 1994 ortalarına doğru 100 milyar ABD dolarını aşan bir büyüklüğe erişti ve aynı yıl içindeki toplam dış tahvil ihracının %8'ini yakaladı (OECD, 1994: 57, Tablo 1).

Tahvil piyasalarındaki bu son gelişmeler, dünya mali sistemlerinde uluslararasılaşma yönündeki eğilimin gücünü gösterir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, yabancı aktiflerin yurtiçi kurumsal yatırım piyasaları içine nüfuz etmesi hala görece azdır. Özellikle ABD bu açıdan hala çeşitlenmemiş ve

özerk olmayı korumaktadır. Küresel menkul kıymetler ve türev araçlar ticareti varolduğu ölçüde, hala tek bir bölge (Kuzey Amerika, Avrupa ya da Asya-Pasifik) içinde kalma eğilimindedir.

Ancak yine devlet tahvili piyasasında daha fazla açıklık yönünde bir eğilim söz konusudur. Gelişmiş ülkelerde ulusal devlet tahvil piyasalarının dışarıya nüfuz edişinin ortalaması 1983'teki %10 düzeyinden 1989'da %15'e yükselmiştir (Turner, 1991); AB ülkeleri için, 1987'deki %19 oranından 1993'te %26'ya yükselmiştir (AB, 1997: 14, Tablo 13).

Bu alt-kesimde tartışılacak son konu, mali toplaşmaların gelişmesidir. Uluslararası mali hizmetler sektörü, giderek artan ölçüde, çeşitlenmiş faaliyetleriyle küresel aktörler olan sermayesi oldukça yüksek, az sayıda menkul kıymetler ve bankacılık kurumlarıyla karakterize edilmektedir. Bu, kısmen, çoğunlukla kurumsal yatırım yönünde süren eğilimin sonucudur. "Ortaklaşa tasarruf", tüm OECD ülkelerinin güçlendirici bir özelliğidir: böylelikle bu fonları yöneten kurumlar kilit önemdeki uluslararası aktörler olabildi.

Genel anlamda söylenirse bu sektörde, maliyet-azaltmanın ve çeşitlenmenin stratejik ticari tepkileri oluşturduğu yoğun rekabet baskılarına yol açan, dünya ölçeğinde aşırı kapasite söz konusudur. Sonuç olarak, mali toplaşmalar çok karmaşık ve çoğu kez saydam olmayan ortaklık yapıları yoluyla işler. Azalan sayıdaki aktörler, hatta firmaların kendi içlerindeki değişik bileşenler arasında risk aktarımı girişimleri çoktur. Bu nedenle, bulaşma riski, piyasa riski ve sistemin kendisinden kaynaklanan risk, tümü de hükümetler ve uluslararası oluşumlar için yeni ve önemli düzenleme sorunları üreterek artmaktadır [...].

Altın Standardı dönemiyle karşılaştırıldığında, günümüz dönemi için belirtilecek önemli bir nokta, uluslararası borç işlemlerinin son büyümesi mali araçlar yelpazesini sadece çarpıcı biçimde artırmamıştır: bu gelişim, sermaye akışlarının tüm niteliğini değiştirmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, on dokuzuncu yüzyıl sonları borç işlemleri asıl olarak, gerçek aktiflerde mali yatırıma giden uzun-dönemli nitelikteydi. Toplam akışların mali varlıklardaki yatırımı oluşturan bölümü bile gerçek yatırımın finansmanında kullanılmaktaydı. Bu artık böyle değildir. Toplam borçlanmanın patlaması çok yakın dönemlere değin hemen hemen mali aktiflerden oluşmuştur. Yalnızca 1980'lerin ortalarından buyana, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artışla önemli gerçek yatırım yeniden görünür olmuştur [...].

[...]

Sonuç

[Burada] bir dizi noktayı tartışmak için çabaladık. İlki, yaşadığımız çağda ulusal ekonomilerin bütünleşmesi, karşılıklı bağımlılığı, açıklığı ya da her nasıl tanımlanmak istenirse daha önce görülmemiş değildir. Gerçekte, I. Dünya Savaşı'na değin uzanan dönemde Altın Standardı hükmünde özerklik düzeyi, gelişmiş ekonomiler için bugün olduğundan daha düşüktü. Bu, bütünleşmenin düzeyini en aza indirgemek ya da bunun yarattığı düzenleme ve

yönetim sorunlarını önemsememek değil, sadece ekonomik faaliyetin uluslararasılaşmasında gerçekten köktenci yeni bir evreye girip girmediğimiz konusunda belirli bir şüpheciliği belirtmektir.

Savunulan ikinci nokta, uluslararası ekonomi için yönetişim mekanizmalarının neredeyse tüm yirminci yüzyıl boyunca, şu ya da bu biçim altında yerleşmiş olduğudur. Bugün nitekim, geçen yüzyıl dönümünde olduğu gibi, yine aynı meseledir. Günümüzde kurulmuş olan özgün mekanizmaları ve bunların nasıl işlediğini benzetmeyebiliriz, ancak bunlar tümüyle aynıdır. Bu durumda sorun, daha iyi ya da daha uygun mekanizmaların nasıl tasarlanacağıdır.

Üçüncü olarak, yaşadığımız dönemde, bu döneme özgü yeni ve farklı ekonomik karşılıklı bağımlılık konularının var olduğunu savunmuştuk. Tezimiz, düşüncelerin ya da niteliklerin değişmeksizin kalmış olduğu değildir; uluslararası ekonomide, yeni yaratıcı tepkilere umutsuzca gerek duyulan, tümüyle temel yeni düzenlemeler süregitmektedir. [...]

Son olarak, yirminci yüzyılda işleyen değişik yönetişim rejimleri yoluyla "ulusal ekonomik özerklik" yörüngesini izlemiştik. Bu, söz konusu özerkliğin güçlü ve zayıf güçler dönemleri arasında salınım gösterdiğini ve değişik etkililik derecelerinde işlediğini göstermiştir. Belki de bu değerlendirmenin genel yörüngesi, yirminci yüzyıl ilerledikçe, tam ulusal ekonomik özerkliğin olanaksızlığını işaret etmektir. 1974-85 dalgalı kurlar rejiminin bozgunu, başka hiçbir şey değilse bile, bu yönetişim biçiminin yaşadığımız dönemde uygulanabilir uzun-dönemli bir amaç olarak ortadan kalktığını doğrular gibi görünür. [...]

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

Notlar

1 "Özerklik" deyimiyle bir ulusal ekonomide yetkililerin kendi ekonomik politikalarını belirleme ve bu politikayı uygulama yeteneğini belirtmekteyiz. Bu, açıkça bir seviye sorunudur. Özerklik, burada kullanılan diğer üç kategoriye, "açıklığa", "karşılıklı bağımlılığa" ve "bütünleşmeye" yakından bağlıdır. Açıklık, ulusal ekonomilerin kendi sınırları dışındaki ekonomik unsurların eylemlerine konu olma derecesini ve kendi ekonomik unsurlarının dış ekonomik faaliyet yönünde yönlendirilme boyutunu akla getirir. Bu, daha sonra, bu unsurların içinde çalıştığı ekonomik sistemin karşılıklı bağımlılık derecesiyle ilintilendirilir. Bu nedenle, Karşılıklı bağımlılık bir sistem ya da rejim içindeki tüm ekonomik faaliyetler arasındaki sistemin bütününe dair bağları açıklar.

2 Kuşkusuz, yurtiçi tasarruflar ve yurtiçi yatırım arasındaki ilişki konusuna bu vurgu, neo-klasik yatırım belirleme görüşünü güçlendirir gibi görünür. Bunun, özünde Keynesçi sonrası perspektiften eleştirisi, yatırım konusundaki sınırlamanın tasarruflardan değil, finansı yatırım için artırma yeteneğinden geldiğidir. Gelişmiş mali sisteme sahip gelişmiş bir sanayi ekonomisinde, kredi yaratılması yatırım için kilittir; bu, ekonomik faaliyeti belirleyen "likidite"ye erişimdir ve bu, içeride yaratılır.

Resmi anlamda, özünde istikrarlı bir mali ortamda etkili biçimde işleyen gelişmiş bir bankacılık sistemi olan gelişmiş ülkeler için bu çözümlemeyle uyuşacaktık. Ancak bu görüntünün iki istisnası olduğunu vurgulayacaktık. İlki, özellikle *gelişmemiş* bankacılık sistemine sahip, az gelişmiş olmayı sürdüren toplumlardır. İkincisiyse spekülasyon ve istikrarsızlığı simgeleyen aşırı gelişmiş bankacılık sistemine sahip ekonomilerdir. Her iki olayda da yatırım için "normal" finans sistemi ya bulunmaz ya da spekülatif baskılar karşısında yıkılır. Ek olarak, gelişmiş sanayi ülkelerinde karşılaşılan konumu giderek artan ölçüde örnekleyenin bu ikinci durum olduğunu savunacağız. Ancak her iki olayda da yatırımı belirleyen konusunda daha "ilkel" bir görüşe, yani ulusal tasarruflar gerçeğine geri dönmekteyiz.

Kaynaklar

Banuri, T. and Schor, J. B. (eds) (1992) *Financial Openness and National Autonomy.* Oxford: Clarendon Press.

Bayoumi, T. (1990) Saving-investment correlations: immobile capital, government policy or endogenous behaviour? *IMF Staff Papers* 37(2): 360-87.

Bosworth, B. P. (1993) *Saving and Investment in a Global Economy.* Washington DC: Brookings Institution.

Castles, S. and Miller, M. J. (1993) *The Age of Mass Migration.* Basingstoke: Macmillan.

Cosh, A. D., Hugles, A. and Single, A. (1992) Openness, financial innovation, changing patterns of ownership, and the structure of financial markets. In Banuri and Schor 1992.

Dunning, J. H. (1993) *Multinational Enterprises and the Global Economy.* Wokingham: Addison-Wesley.

Eichengreen, B. and Irwin, D. A. (1995) Trade blocs, currency blocs and the reorientation of world trade in the 1930s. *Journal of International Economics* 38: 1-24.

Eichengreen, B. and Irwin, D. A. (1997) The role of history in bilateral trade flows. In J. A. Frankel (ed.), *The Regionalization of the World Economy.* Chicago: University of Chicago Press.

European Union (1997) Advancing financial integration. In *European Economy, Supplement A. Economic Trends* 12 (Dec.), EU, Brussels.

Feldstein, M. and Horioka, C. (1980) Domestic saving and international capital flows. *Economic Journal* 90(June): 314-29.

Frankel, J. A. (1992) Measuring international capital mobility: a review. *American Economic Review* 82(2): 197-202.

_____ (1997) *Regional Trading Blocs in the World Economic System.* Washington DC: Institute for International Economics.

Grassman, S. (1980) Long-term trends in openness of national economies. *Oxford Economic Paper* 32(1): 123-33.

Haris, L. (1995) International financial markets and national transmission mechanisms. In J. Michie and J. Grieve Smith (eds), *Managing the Global Economy,* Oxford: Oxford University Press.

Herring, R. J. and Litan, R. E. (1995) *Financial Regulation in the Global Economy.* Washington DC: Brookings Institution.

Kitson, M. and Michie, J. (1995) Trade and growth: a historical perspective. In J. Michie and J. Grieve Smith (eds), *Managing the Global Economy,* Oxford: Oxford University Press.

Lewis, A. (1981) The rate of growth of world trade, 1830-1973. In S. Grassman and E. Lundberg (eds), *The World Economic Order: Paper and Prospects,* Basingstoke: Macmillan.

Livi-Bacci, M. (1993) South-North migration: a comparative approach to North American and European experiences. In *The Changing Course of Migration.* Paris: OECD.

Maddison, A. (1987) Growth and slowdown in advanced capitalist economies: techniques of quantitative assessment. *Journal of Economic Literature* 25(2): 649-98.

Obstfeld, M. (1993) International capital mobility in the 1990s. NBER Working Paper 4534, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Mass.

OECD (1992) *International Direct Investment: Policies and Trends in the 1980s.* Paris: OECD.

_____ (1994) *Financial Market Trends.* Paris: OECD.

Segal, A. (1993) *Atlas of International Migration.* London: Hans Zell.

Serow, W. J. et al. (eds) (1990) *Handbook on International Migration.* New York: Greenwood Press.

Standage, T. (1998) *The Victorian Internet: The Remarkable Story of the Telegraph and the Nineteenth Century Online Pioneers.* London: Weidenfeld and Nicolson.

Turner, P. (1991) Capital flows in the 1980s: a survey of major trends. *BIS Economic Paper,* no. 30, Bank for International Settlements, Geneva.

Zevin, R. (1992) Are world financial markets more open? If so, why and with what effects? In Banuri and Schor 1992.

29
KÜRESEL EKONOMİDE ULUS-DEVLET

Robert Gilpin

Ulus-devletin temellerinin ekonomik küreselleşmenin ulus-ötesi güçleri tarafından oyulduğu düşüncesi, uluslararası sistem ve uluslararası ekonomi üzerine yazılarda görünmüştür. Çoğu yazı, uluslararası örgütlerin ve hükümet dışı aktörlerin, uluslararası sistemde başat aktörler olarak ulus-devletin yerini aldığını kabul etmektedir. *The Retreat of the State* (*Devletin Geri Çekilmesi*), *The End of Geography* (*Coğrafyanın Sonu*) ve *The End of Sovereignity?* (*Egemenliğin Sonu mu?*) türünden çarpıcı başlıklar taşıyan kitaplar bu savı içermektedir.[1] Daniel Yergin ve Joseph Stanislaw, piyasanın egemen zirveler üzerindeki denetimi devletten çekip aldığı ve ulus-devletin ekonomik rolünün sona ermek üzere olduğu düşüncesindedirler.[2] Diğer yazarlar, ayrı ulusal ekonomilerin artık var olmadığı ve ulusal ekonomik politikaların artık olası olmadığı bir küresel ekonominin ortaya çıkmış ya da ortaya çıkmakta olduğuna inanmaktadırlar.[3] Bu bölüm bu görüşlerle uyuşmaz ve ulus-devletin yurtiçi ve uluslararası ilişkilerde başlıca aktör olmayı sürdürdüğünü benimser.

Yirmi birinci yüzyılın başlangıcında, ulus-devlet açıkça aşağıdan ve yukarıdan ciddi saldırılar altındadır ve çok önemli değişimlerin olmuş olduğuna hiç kuşku yoktur. Çoğu uluslarda, kimlik ve etnik çatışma, etnik ve bölgesel gruplar bağımsızlık ya da en azından büyük bir özerklik arayışı içine girdikçe, devletlerin bütünlüğüne meydan okumaktadır.[4] Kürtlerin, Filistinlilerin ve çok sayıda diğer grubun kendi ulus-devletlerini kurmak istediklerini anlamak önemlidir; bunlar ulus-devletleri yok etmeyi değil, varolan ulus-devletleri kendilerinin denetleyebileceği birimlere bölmek istemektedirler. Ekonomik küreselleşmenin ve ulus-ötesi ekonomik güçlerin ekonomik egemenliği önemli ölçüde aşındırdığını söylemek de doğrudur. Yine de hem küreselleşmenin boyutu hem de ulus-devlet açısından ekonomik küreselleşmenin sonuçları önemli ölçüde abartılmıştır. İyi de olsa kötü de dünya hala devlet-egemenliğindeki bir dünyadır.

Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden (Londra) Vincent Cable'ın belirtmiş olduğu gibi, küreselleşmenin ulus-devlet açısından taşıdığı anlamı değerlendirmek kolay değildir.[5] Devletin ekonomik rolü belli önemli yönlerde gerilemiş olsa da diğer bazı yönlerde genişlemiştir ve bu nedenle de ulus-devletin gereksiz ya da çağdışı kalmış olduğu yargısına varmak doğru değildir. Cable'ın belirttiği gibi, durum bundan "çok daha karışıktır". Küresel ekonominin tek tek uluslar üzerindeki etkisi çok değişkendir ve etkisi konudan konuya değişir; mali sektör, hizmet ve sanayi üretiminden daha çok küreselleşmiştir. Küreselleşme bazı politik tercihlerde azalmış olsa da bu azalmanın derecesi ulusal boyuta ve ekonomik güce ileri derecede bağlıdır; Ör-

neğin, ABD ve Batı Avrupa mali akışların istikrarsızlaşması tehlikesine küçük ekonomilerden daha az açıktır. Gerçekte devletin önemi, yurtiçi firmalara, Ar-Ge, teknoloji politikası ve diğer yardımları sağlaması yoluyla uluslararası rekabeti geliştirmesi açısından, bazı alanlarda artmıştır da.

Ekonomik küreselleşme, gerçekleşmiş olduğundan çok daha fazla sınırlıdır ve sonuç olarak, devletin ekonomik rolü üzerindeki genel etkisi de benzer biçimde sınırlıdır. Bundan da öte, ekonomik küreselleşme devletin küçülmesinde bir etken olmuş olsa da ideolojik, teknolojik ve uluslararası politik değişimler daha da güçlü etki oluşturmuşlardır. Dahası, küreselleşmeye bağlanan sosyal, ekonomik ve diğer sorunların çoğu ve belki de en çoğu, gerçekte, küreselleşmeyle hiç ilgisi olmayan teknolojik ve diğer gelişmelerden kaynaklanır. Rolü bir ölçüde küçültülmüş olsa da ulus-devlet hem yurtiçi hem de uluslararası ekonomik ilişkilerde üstün olmayı sürdürür. Amerikan mizahçısı Mark Twain'den bir deyimi ödünç alarak, devletin öldüğü söylentilerinin "çok abartılmış olduğunu"[6] belirteceğim.

Ekonomik Küreselleşmenin Sınırlı Doğası

Bir anlamda, küreselleşme, taşımacılık ve iletişimdeki gelişmelerin daha önceleri ayrı kalmış olan halkları ilişkiye soktuğu her dönemde, yüzyıllar boyunca biçimlenmektedir. Atın ve devenin evcilleştirilmesi, yelkenli geminin bulunması ve telgrafın geliştirilmesi, tümü, çoğu kez hoşlarına gitmese de halkları birleştirmekte güçlü araçlar olmuşlardır. Binlerce yıl boyunca, düşünceler, sanatsal biçemler ve diğer el-yapım ürünleri bir toplumdan diğerine yayılmış ve günümüzde küreselleşmeyle ilişkili olana benzer korkulara yol açmıştır. Yine de ulusal toplumların yirminci yüzyılın son on yıllarında, özellikle de Soğuk Savaş'ın ardından hızlı ekonomik ve teknolojik bütünleşmesinin sonucu olan küreselleşmeyi ele almak önem taşır. Bu son küresel ekonomik bütünleşme, ticari akışlarda, çokuluslu şirketlerin faaliyetlerindeki büyük değişimlerin ve uluslararası mali sektördeki gelişmelerin sonucu olmuştur.

Ekonomik küreselleşmenin artan önemine karşın, dünya ekonomisinin bütünleşmesi son derece eşitsiz, belirli ekonomik sektörlerle sınırlıdır ve çoğu kişinin inandığı ölçüde yaygın değildir. Bir dizi eleştirmen, dünyanın günümüzde on dokuzuncu yüzyıl sonlarında olduğundan daha az bütünleştiği çok sayıda alan olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bunun bize, artan küreselleşmeye yol açan teknoloji tersine çevrilemez olsa da ekonomik küreselleşme sürecinden sorumlu olan ulusal politikaların geçmişte tersine döndürülmüş olduğunu ve gelecekte de yine tersine döndürülebileceğini anımsatması gerekir.

Yirmi birinci yüzyıla girildiğinde, dünya çoğu açıdan, I. Dünya Savaşı öncesindeki kadar bütünleşmiş değildir. Örneğin, altın standardı ve etkileyici "bırakınız yapsınlar" öğretisi koşulları altında, I. Dünya Savaşı öncesindeki on yıllar, gerçekten piyasaların en önemli olduğu ve hükümetlerin ekonomik ilişkiler üzerinde cılız etkisinin olduğu bir dönemdi. Ticaret, yatırım ve mali

akışlar 1800'lerin sonlarında, en azından ulusal ekonomilerin ve uluslararası ekonominin boyutu açısından, gerçekten günümüzde olduğundan daha büyüktü. Yirminci yüzyılın getirdiği değişiklikler, öncelikle ulusal sınırlar ötesine ekonomik akışların büyük ölçüde artan hızı ve mutlak büyüklüğünde ve küresel ekonomide giderek daha çok ülkenin kapsanmasında ortaya çıktı. Yine de ekonomik küreselleşme büyük ölçüde Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Pasifik Asyası ile sınırlıdır. Bu sanayi ekonomileri çok daha açık olmuş olsalar da yurtiçi ekonomilerin boyutuyla karşılaştırıldığında, dışarıdan yatırımlar ve ithalat hala düşük düzeydedir. Örneğin, ABD ekonomisi en çok küreselleşmiş ekonomi olduğu halde, ithalatın toplam ABD-içi üretime oranı 1970'de %5'ten 1995'te sadece %13'e yükseldi.

Ekonomi geçmiş elli yılda devasa boyutlarda büyümüş olsa da ticaret hala çoğu ekonominin görece küçük bir bölümü için geçerlidir; bundan da öte, "ticarete konu olabilenlerin" sayısı artmış olsa da ticaret hala sınırlı sayıda ekonomik sektörle sınırlıdır. Çoğu firma için başlıca rakipler, (motorlu taşıtlar ve elektronik gibi alanlardaki önemli istisnalar dışında) diğer ulusal firmalardır. Doğrudan yabancı sermaye yatırım akışlarının en büyük bölümü ABD, Batı Avrupa ve Çin'deki yatırımlara akmaktadır; Hammadde ve doğal kaynak sektörleri dışındaki yatırımların sadece çok küçük bir bölümü az gelişmiş ülkelere yatırılmıştır. Uluslararası mali sistem kendi başına, yerinde bir deyişle, küresel bir olgu olarak tanımlanabilir. Yine de mali sektörün küreselleştiği nitelemesi gerekse de uluslararası mali sektörün büyük bölümü kısa-dönemli ve spekülatif yatırımla sınırlıdır.

Ayrı ekonomileri ekonomik bütünleşmesinin ve karşılıklı bağımlılığının en önemli ölçüsü, iktisatçıların "tek-fiyat yasası" olarak adlandırdığı şeydir. Farklı ekonomilerde özdeş ürünler ve hizmetler aynı ya da yaklaşık fiyatta iseler bu durumda iktisatçılar bu ekonomilerin birbirleriyle sıkı biçimde bütünleşmiş olduğunu düşünürler. Ancak *The Economist*'in Big Mac Endeksi ya da daha resmi ekonomik ölçümler, dünyada özdeş ürün fiyatlarının birbirlerinden önemli ölçüde farklılaştığını gösterir.[7] Tek-fiyat Yasası ABD'ye uygulandığında, Amerikan fiyatlarının diğer ülkelerden, özellikle de Japonya'daki fiyatlardan farklı olduğu açıkça görülür. Dünyada işgücü maliyetindeki fiyat farklılıkları özellikle kayda değerdir ve ücretlerde büyük eşitsizlikler söz konusudur. Tüm bunlar, açıkça, dünyanın, çoğunun öne sürdüğü ölçüde bütünleşmiş olmadığını düşündürür.

Göçteki önemli ve oldukça büyük düşüş, on dokuzuncu yüzyıl sonları küreselleşmesiyle yirmi birinci yüzyıl başları küreselleşmesi arasındaki başlıca farklılıklardan biridir. Geçtiğimiz son elli yılda, çok sayıda yeni yurttaşı hoş karşılayan tek ülke ABD olmuştur. Batı Avrupa mülteciler ve "konuk işçiler" akınını kabul etmiş olsa da bu ülkelerdeki durum belirsizliğini korumaktadır; yurttaşlık bir avucuna sunulmuştur ya da sunulacaktır. İşgücünün küreselleşmesi, I. Dünya Savaşı öncesinde daha sonra olduğundan daha ileriydi. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında, milyonlarca Avrupalı Kuzey Amerika'da kalıcı yerleşimci olmak için Atlantiği aştı; yine önemli sayıda Batı Avrupalı

Avustralya, Arjantin ve diğer ılıman-kuşak bölgeleri gibi "yeni yerleşim topraklarına" göç etti. Tüm bu göç akımları dünya ekonomisi yapısının güçlü belirleyicileri oldu.[8] Yirmi birinci yüzyıl başlarında işgücü göçü artık dünya ekonomisinin bir ana özelliği değildir ve AB'nin kendi içinde bile üye bir ülkeden diğerine göç görece düşüktür.

İşgücü göçünün önündeki engeller, ulusun yurttaşlarının gerçek ücretlerini ve sosyal refahını korumaya yönelik politikalarla oluşturulur ve modern refah devleti, olanakların sadece kendi yurttaşlarına sunulacağı öngörüsüne dayanır.[9] Sanayileşmiş ülkelerdeki bazı reformcular ulusal zenginliğin dünyadaki yoksullarla paylaşılması gerektiği yönünde etik bir görüş oluşturmuşlardır; ancak bildiğim kadarıyla, bu unsurlar bile yoksulların zengin ülkelere göç etmesi ve bu nedenle uluslararası gelir eşitsizliklerini azaltma olanağını sağlayacak olan uluslararası göç engellerinin kaldırılmasını savunmamışlardır. Küreselleşme konusundaki tartışmalarda, üretimin en önemli etkenine, yani işgücüne ve işgücü göçüne az dikkat çekilmesini dikkate değer bulmaktayım. Yoksul ülkelerdeki milyonlarca insan açısından, ulusal sınırlar küresel ekonominin önemli bir özelliği olarak kalmayı sürdürmektedir.

Ekonomik Küreselleşmenin Öne Sürülen Sonuçları

Küreselleşmenin dünyayı değiştiren diğer bir dizi politik, ekonomik ve teknolojik gelişimle denk düşmesi, ekonomik küreselleşmeyi ve sonuçlarını kavramayı çok güçleştirmektedir. Yirminci yüzyılın sonundaki uzak-erimli ekonomik değişimler arasında, sanayileşmiş ülkelerde üretimden hizmetlere ve internetin ve enformasyon ekonomisinin ortaya çıkışı da dahil, bilgisayarla ilişkili birçok devrimci gelişmeye doğru bir kayma sayılabilir. Bilgisayar çağında gerek duyulan beceri ve eğitim, sanayileşmiş ülkelerdeki donanımsız işgücünü ücretler ve iş güvenliği açısından büyük bir zorluk içine sokar.

İletişimdeki hızlı ilerlemeler dahil, bilgisayarla ilişkili bazı ekonomik ve teknolojik gelişmeler kuşkusuz küreselleşme sürecine katkıda bulunmuş ve bazı durumlarda küreselleşme bu ekonomik ve teknolojik gelişmeleri vurgulamış olsa da bu iki gelişme eş-anlamlı değildir. Gerçekte, çağdaş teknolojik "devrim" küreselleşmeden çok daha yaygın ve en azından şimdiye dek çoğu açıdan çok daha derin olmuştur. Örneğin, bugünlerde bireysel yaşamları değiştiren en önemli gelişme, biyoloji mühendisliği türünden, biyoloji bilimlerindeki inanılmaz devrimdir. Yine de insana dair meselelerde bu önemli gelişmenin, alışıldık anlayışlar gibi, küreselleşmeyle hiç ilgisi yoktur.

Ekonomik küreselleşmenin sonucu olduğu öne sürülen sorunların çoğu, gerçekte olumsuz ulusal politikaların ve hükümet kararlarının sonucudur. Çevreciler küreselleşmeye ve zararlarına karşı öfke içindedirler; ancak çoğu çevresel felaket, ulusal hükümetlerin politikalarının ve davranışlarının sonucudur. Hava, su ve toprak kirliliği öncelikle tek tek ulusların gevşek politikalarından ve/veya zayıf uygulama işlemlerinden kaynaklanır. Amazon ormanlarının yok olması, çoğunlukla Brezilya devletinin ulusal gelişim politikaların-

dan kaynaklanır; ABD'de ormanların açılması, gerçekte eli açık devletin kereste firmalarına sübvansiyonu ile desteklenir. Güneydoğu Asya'da toprağaaç köylülerin ekilebilir arazi edinebilmeleri için ormanları tahrip etmesine izin verilir. Fransa'da, ABD'de ve başka yerlerde küçük çiftçiler kendi ekonomik durumlarının kötülüğünden küreselleşmeyi suçlu bulurlar; ancak küçük çiftlikler tarımda ekonomik ölçeklerin önemini artırmış olan ekonomik/teknolojik değişimlerin kurbanlarıdır. Aksi gibi, büyük çiftlikler ve tarımsal işletmeler böylesi ekonomik/teknolojik değişimlerin tüm avantajlarından yararlanmak açısından en uygun duruma gelmişlerdir. Amerikan tarım sektörü, özellikle de büyük çiftlikler eli açık devletin sübvansiyonlarından da yararlanmaktadırlar. Genelde küreselleşmeye bağlanan, ancak gerçekte teknolojik değişimlerin, ulusal hükümetlerin politikalarının ya da tümüyle yurtiçinden diğer etkenlerin neden olduğu bu sorunların dökümünü genişletmek kolaydır.

Batı Avrupa'da, bölgenin ekonomik ve politik bütünleşmesinden doğmuş olan sorunların çoğundan çoğu kez küreselleşme suçlu bulunur. Hem küreselleşme hem bölgecilik, azalan ekonomik engeller, iş dünyasının yeniden yapılanması ve diğer ekonomik/sosyal değişimlerle karakterize edilir; bu nedenle, bazılarının bu iki gelişmeyi niçin tek bir gelişme içinde birleştirdiklerini anlamak kolaydır. Yine de küreselleşme ve bölgecilik, özellikle her birinin başarma arayışı içinde oldukları amaçlar açısından farklıdır.

Modern yaşamın rahatsız edici çoğu sorunları için küreselleşmeyi suçlama eğilimi, kısmen politik sağdaki milliyetçi ve yabancı düşmanlığı tutumlarından ve politik soldaki anti-kapitalist zihniyetten kaynaklanır. Milliyetçi tutumlar Ross Perot, Patrick Buchanan ve Amerikan örgütlü işgücü tarafından açığa vurulmuştur. Bu sonuncusu, "dünya işçileri, birleşin" sloganını, kendi dar çıkarları lehine uzun süre önce terk etmişlerdir. Kapitalizmin soldan eleştirisi bazı halklar ve ülkelerde ve gelişmiş kapitalist ülkelerin, en kayda değer olarak da Fransa'nın bünyesinde derine işler. Kapitalizme yönelik düşmanlık, modern dünyada kapitalist sistemin başta gelen temsilcilerine yöneltilir: ABD, büyük çokuluslu şirketler ve IMF ve DTÖ gibi uluslararası ekonomik kuruluşlara. Bu eleştirilerden söz ederken, ben kendim, kapitalizmin dal budak salmış metalaştırması, servet ve ayrıcalıklarda çok büyük eşitsizlikler, reklamın "gereksinim" yaratması ya da her şeyin ölçüsü olarak zenginliğe tapmak gibi aşırılıklarını onaylamak niyetinde değilim. Kapitalizm, çok sık olarak düpedüz hırsta gösteren kişisel-çıkara dayalı bir sistemdir. Kapitalizmin ciddi kusurlarına karşın, günümüz dünyasının kötülükleri, küreselleşmeye yapılan saldırılarla çözülmeyecektir. Kapitalizm konusunda, Winston Churchill'in demokrasi konusunda söylemiş olduğu ünlü sözü uyarlarsak, diğerleri olmasaydı sosyal sistemlerin en kötüsü olduğu söylenebilir.

[...] Kitaplarımdan birinde, *The Challenge of Global Capitalism* (*Küresel Kapitalizmin Meydan Okuyuşu*)'de küreselleşmeden kaynaklandığı öne sürülmüş olan olumsuz sonuçların çoğuna gönderme yapmış ve küreselleşme karşıtı suçlamaların çoğunun yanlış, yanıltıcı ve abartılı olduğunu savunmuş-

tum.[10] Yurtiçi ve uluslararası gelir eşitsizlikleri, vasıfsız işçilerin sorunları, modern refah devletleri için genelde öne sürülen "dibe doğru koşu," ekonomik küreselleşmeye bağlanmamalıdır. Hemen her sorunda, teknolojik değişimler, ulusal politikalar, tutucu ekonomik ideolojilerin zaferi türünden diğer etkenler bu gelişmelerde öncelikli sorumluluk taşır. Özellikle ulusal toplumlar arasındaki gelir eşitsizlikleri konusuyla ilgilenenler, sanayileşen ülkelerden sanayileşmiş ülkelere ihracat biçimindeki küreselleşmenin gerçekte büyük ölçüde sanayileşen ülkelerin yararına olduğunun ayırtına varmalıdırlar; bunun dışında, bu yüzyılda çok az ülke küresel ekonomiye aktif katılmaksızın gelişmiştir.

Makroekonomik Politikanın Etkililiği

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden buyana ve özellikle hükümetlerin savaşın yakın ertesi dönemde Keynesçi ekonomiyi benimsemelerinden buyana, gelişmiş sanayi ekonomilerindeki ulusal hükümetler ulusal ekonomik performanstan sorumlu tutulmuşlardır. Devletler, ulusal ekonomik istikrarlılığı geliştirmek ve ekonomilerini istenmeyen durgunluk ve enflasyon koşulları arasında yönetmekle görevlendirildi. Makroekonomik politikalar yoluyla devlet, piyasanın rahatsızlık yaratan iniş çıkışlarını, en azından bir ölçüye değin denetleyebilmiştir. Ancak devletin ekonomik ilişkiler üzerindeki gücünün önemli ölçüde azaldığı iddiası, ulusal hükümetlerin artık kendi ekonomilerini yönetemediklerini çağrıştırır. Yirmi birinci yüzyılın ileri derecede bütünleşmiş dünya ekonomisinde makroekonomik politikanın daha karmaşıklaşmış olduğu gerçek olmakla birlikte, bu politikalar hala işler ve amaçlarına en azından geçmişte olduğu ölçüde ulaşabilir. ABD Merkez Bankası'nın, Amerikan ekonomisini 1990'ların ortalarından sonlarına değin çok başarılı yönetmesinden daha iyi örnek ne olabilir! Dahası, bugün de geçmişte olduğu gibi, makroekonomik politika üzerindeki başlıca sınırlamalar uluslararası düzeyde olmaktan çok yurtiçinde bulunacaktır.

Makroekonomik politika bir ulusal ekonomiyi yönetmek için iki temel araçtan oluşur: mali politikalar ve para politikaları. Mali politikanın başlıca araçları vergilendirme ve hükümet harcamalarıdır. Vergileri düşürme ya da yükseltme ve/veya ulusal harcamaları artırma ya da azaltma yoluyla federal hükümet (Kongre ve Yürütme) ekonomik faaliyetlerin ulusal düzeyini etkileyebilir. Federal bütçe açığı (vergi gelirlerinden fazla harcama) ekonomiyi teşvik etmekteyken, bütçe fazlası (vergi gelirlerinden daha az harcama) ekonomik faaliyetleri azaltacaktır. Para politikası, bir ulusun para gereksiniminin karşılanmasının boyutu ve hızının belirlenmesi yoluyla işler. ABD Merkez Bankası, tüketicilere ya da üreticilere dolar arzını artırarak ya da sınırlayarak ekonomik faaliyetlerin düzeyini teşvik edebilir ya da düşürebilir. ABD Merkez Bankası'nın bu amaca ulaşmak için kullandığı temel yöntem, ulusal faiz oranları düzeyini belirlemektir; düşük faiz oranı ekonomik büyümeyi teşvik etmekteyken, yüksek faiz oranı ise bu faaliyetleri geriletir.

Çoğu yorumcu parasal politikanın etkililiğinin artan uluslararası mali akışlarla önemli ölçüde azaltılmış olduğunu savunmaktadırlar. Örneğin, bir merkez bankası ekonomiyi teşvik etmek için faiz oranlarını düşürürse yatırımcılar sermayelerini yüksek faiz oranlı diğer ekonomilere aktaracaklar ve böylece faiz oranlarının düşünülen ekonominin teşvik edilmesini tersine çevireceklerdir. Benzer biçimde, ekonomiyi yavaşlatmak için faiz oranlarını artırırsa, yatırım sermayesi ekonomiye akacak yüksek oranlarla düşünülen para kısıntısı etkileri tersine çevirecek ve ekonomik faaliyetleri teşvik edecektir. Tüm bu yollarla, ekonomik küreselleşmenin mali ve parasal politikaların etkisinin temellerini çürüttüğüne inanılır. Bu nedenle de bazıları ulusal hükümetlerin artık kendi ekonomilerini yönetme yeteneğinde olmadığını düşünürler.

Bu tezi sınamak için, "üçlem" ya da "uyuşturulamaz üçlü" mantığını uygulamak yardımcı olur [...]. Her ulus, ekonomik politikanın şu üç istenir amacı arasındaki bir ödünlemeyle karşı karşıya kalır: sabit döviz kurları, makroekonomik politikada ulusal özerklik ve uluslararası sermaye hareketliliği. Bir ulus, ekonomik belirsizliği azaltmak ve ekonomiyi istikrarlı kılmak için istikrarlı bir döviz kuru isteyebilir. Ya da yüksek işsizlikten kaçınmak ve ekonomiyi durgunlukla enflasyon arasında yürütmek için isteğe bağlı para politikası arzulayabilir. Ya da bir hükümet, ticaretin, yabancı yatırımların ve diğer uluslararası iş faaliyetlerinin yürütülmesini kolaylaştırmak için, sermaye hareketlerine özgürlük isteyebilir. Ne yazık ki bir hükümet bu üç amacın tümüne aynı zamanda ulaşamaz. Olsa olsa ikisini elde edebilir. Örneğin, bağımsız para politikaları için bir hoşgörüyle birlikte sabit ve istikrarlı bir döviz kurunu seçmek, uluslararası sermaye akışları hem döviz kuru istikrarlılığının hem de bağımsız para politikalarının temellerini oyacağı için, sermaye hareketlerinin vazgeçme özgürlüğü anlamına gelecektir. Öte yandan, bir ülke tam istihdamı sağlamaya yönelik makroekonomi politikalarını izlemeyi seçebilir; ancak bu durumda ya sabit döviz kurunu ya da sermaye hareketinin özgürlüğünü feda etmek zorundadır.

Böylesi bir çözümleme bize, ekonomik küreselleşme hükümet politikası seçeneklerini sınırlasa da ulusal makroekonomik politikalara deli gömleği giydirmediğini söyler. Bir ulus, bağımsız makroekonomi politikasının kendisini bir seçenek olarak alma kapasitesine sahip olabilir ya da olmayabilir. Bir ulus bağımsız bir makroekonomik politika izlemek yeteneğinde olmak isterse bu amacına ya sabit döviz kurlarını ya da sermaye hareketliliğini terk ederek ulaşabilir. Gerçekte, farklı ülkeler farklı seçimler yapmaktadır. Örneğin, ABD bağımsız para politikasını ve sermaye hareketlerinin özgürlüğünü yeğler ve bu nedenle döviz kuru istikrarlılığını feda eder; öte yandan Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği üyeleri sabit döviz kurunu yeğlerler ve bu amaca ulaşmak için ortak bir para birimi yaratmışlardır. Diğer bazı ülkeler, örneğin Çin, makroekonomik bağımsızlığa yüksek bir değer biçer ve sermaye hareketleri üzerinde denetim oluşturmuştur.

Farklı yerli ekonomik çıkarlar da farklılaşan tercihler sergiler. İhracatçılar dünyası döviz kuruna güçlü bir ilgi duymaktayken, yurtiçi-yönelimli iş çevre-

leri ulusal politikanın özerkliğine daha yüksek bir öncelik tanırlar. Yatırımcılar sermaye hareketinin özgürlüğünü yeğler; buna karşın, işgücü çevreleri, bu hareketlilik kendi ulusları içinde artan yatırım anlamına gelmedikçe, bu harekete karşı çıkacaktır. Ekonomik küreselleşme kendi başına bir ulusun, kendi ekonomisini yönetmek için makroekonomik politikaları kullanmasını önlemez.

Para politikasını yürütmek için kullanılan mekanizmalar küreselleşmeden ciddi biçimde etkilenmemiştir. Değişik merkez bankaları birbirlerinden farklı çalışsa da ABD Merkez Bankasının, Amerikan ekonomisini yönetiş yollarının gözden geçirilmesi öğreticidir ve en azından Amerika örneğinde küreselleşmenin asgari düzeyde etkisinin olduğunu açığa çıkarır.

ABD Merkez Bankası, tüketiciler ve üreticilere dolar arzını (likidite) azaltma ya da çoğaltma gücü yoluyla, tüm Amerikan ekonomisini yürütme yetisindedir. Ulusal ekonomik faaliyetin düzeyi ulusal para arzı boyutundan güçlü biçimde etkilenir; para arzındaki bir artış ekonomik faaliyetleri geliştirir, bir azalış ise ekonomik faaliyeti yavaşlatır. ABD Merkez Bankası'nın ulusal para arzını etkilemek için üç temel aracı vardır; ilki para arzını doğrudan etkiler; diğer araçlar ise bankacılık sistemi yoluyla dolaylı olarak işler.

ABD Merkez Bankası'nın ekonominin yönetimi için başlıca aracı, New York Federal Merkez Bankası'nın Açık Piyasa Masası eliyle yürütülen "açık piyasa işlemleri"dir. ABD Merkez Bankası, ABD devlet tahvillerinin doğrudan kamuya satılması ya da alınması yoluyla ulusal ekonomik faaliyetin genel düzeyini etkileyebilir. Örneğin, ABD Merkez Bankası ekonomiyi yavaşlatmak isterse ABD devlet tahvillerini satar. Bu, parayı ya da likiditeyi ekonomi dışına çeker. Öte yandan, ABD Merkez Bankası ekonomiyi canlandırmak isterse ABD devlet tahvillerini almak için dolar kullanır ve böylece ekonomideki para ya da likiditeyi artırır.

ABD Merkez Bankası, kendisinin ulusal ticari bankalara doğrudan sağladığı borçların faiz oranı olan indirim oranlarını da değiştirebilir. Örneğin, ABD Merkez Bankası, rezervleri kendisinin rezerv koşullarının altına düşmüş olan bankalara borç verir (aşağıya bakınız); bu, bir banka çok borçlanmışsa ya da hesaplarından çok para çekilmişse olabilir. ABD Merkez Bankası, özel bankalara borç vererek ve bu bankaların rezervlerini artırarak, bankaların daha çok borçlanma yapması ve böylece ulusal para arzını artırma olanağı sağlar. İndirim oranlarının yükselmesi borçları ve para yaratılmasını azaltırken, bu oranların yükselmesi borçları ve para yaratılmasını artırır. Bu değişiklikler daha sonra genel ekonomik faaliyetin düzeyi üzerinde güçlü bir etki oluşturur.

ABD Merkez Bankası'nın yararlandığı diğer bir araç, ulusal bankaların rezerv gerekliliklerini belirleme yetkisidir. Rezerv gerekliliği, bir bankanın, birikimlerin hesaptan çekilmeye konu olmasına karşı elinde tutması gereken en düşük parasal rezerv boyutudur. Bu nedenle, rezerv gereklilikleri bir bankanın borç vermesine izin verilen, böylece bankanın dolaşımda tutabileceği para niceliğidir. ABD Merkez Bankası, rezerv gerekliliklerini artırma ya da

azaltma yoluyla, ulusal bankaların ekonomiye enjekte edeceği para miktarına bir sınır koyar. Ancak bu para arzını değiştirme yöntemi, değişen rezerv gereklilikleri bankacılık sistemi açısından çok bozucu olduğu için, çok az kullanılır.

Küreselleşme ve daha açık bir dünya ekonomisi, ABD Merkez Bankası'nın ekonomiyi yönetme yeteneğinde sadece çok küçük bir etki yaratmıştır. Yine de açık piyasa işlemlerinin etkililiği olasılıkla uluslararası mali piyasanın büyümesiyle bir ölçüde azalmıştır ve ABD menkul değerlerinin yabancılar tarafından alınması ya da satılması kuşkusuz ulusal para arzını etkiler. 1990'ların sonlarında yaklaşık 150 milyar doların denizaşırı ülkelerin elinde tutulduğu tahmin edilmekteydi. Ancak bu büyük niceliğin etkisi, yurtiçi ekonominin 8 trilyon ABD dolarını aşan boyutuyla olabildiğince azaltılır. Yine diğer sanayileşmiş ülkelerin olduğu gibi, ABD'nin mali yapısı "ülke yanlısı" olmayı sergiler; bu, çoğu bireylerin kendi mali varlıklarını kendi para birimlerinde tuttuğunu söylemektir. Ancak daha küçük ve zayıf ekonomilerdeki merkez bankaları, 1997 Asya mali kriziyle örneklendiği gibi, kendi para arzlarını yönetme yeteneklerini azalmış bulmaları olasıdır.

ABD Merkez Bankası'nın faiz oranlarını denetleme yoluyla bankalar ve para arzı üzerinde süre giden gücüne kredi kartları ve diğer yeni para biçimleriyle meydan okunduğuna dikkat edilmelidir. Bu kredi araçları, ABD Merkez Bankası'nın bu aracı kullanmasının etkililiğini en azından bir ölçüde azaltmıştır. ABD Merkez Bankası için hala sorun oluşturan, internet yoluyla ticarette e-paranın artan kullanımıdır. Aslında, bu gelişmeler bir zamanlar ABD Merkez Bankası'nın ve bankacılık sisteminin elinde tuttuğu para yaratma tekelinin sulandırıldığı anlamını taşır. Bir birey ya da firma, kredi kartı kullanımı ve/veya e-ticarete katılım yoluyla para yaratabilir. Yine de e-para ve paranın diğer yeni biçimlerinin bir noktada "gerçek" ya da yasal ödemeye dönüştürülmesi gerekir ve ABD Merkez Bankası bu noktada gerçek para yaratılmasının denetimini elinde tutar. Bu nedenle, para sistemi daha karmaşıklaşmışsa da ABD Merkez Bankası bu sistem ve bu yolla da bütün ekonomi üzerindeki son denetimi hala elinde tutar.

Merkez bankalarının faiz oranları ve para arzı üzerindeki gücü bir ölçüde azaltılmış olsa da nakit ile banka rezervleri, temel değişim ve hesap ödeme araçları olarak kaldığı sürece merkez bankaları para arzı ve bu nedenle de ekonomi üzerindeki denetimi hala ellerinde tutabilirler. Gerçekte, herkes elektronik ödeme araçlarına döndürülse yalnız kredi verenler bilançolarını hala bankacılık sistemi yoluyla perakendecilerle kapatsalar (günümüzde kredi kartlarında olduğu gibi) bile, merkez bankaları hala genel denetimi ellerinde tutacaktır. Ancak günü birinde e-para diğer para biçimlerinin yerini alabilir. Bu söz konusu olursa ve söz konusu olduğunda, hesap kapatmalar ticari bankalar olmaksızın uygulanabilir ve merkez bankaları faiz oranları yoluyla ekonomiyi denetleme yeteneklerini yitireceklerdir. Böylesi bir gelişme, paranın "devlet denetiminden çıkmasına" yol açabilir. Ancak enflasyonu denetim altında tutmak ve ödemeler için kullanılan bilgisayar sisteminin bü-

tünlüğünü izlemek için hala kamu yetkililerine gerek duyulacağına inanmak akılcı gibi görünür.

Rezerv gereklilikleri konusuna gelince, uluslararası bankalar arasındaki yoğun rekabet bazı merkez bankalarının, bankacılık sektörünü uluslararası anlamda daha rekabetçi kılmak için rezerv gereksinimlerini düşürmesine neden olmuştur. Örneğin, Japon bankalarına hükümet tarafından uzunca bir süredir Amerikan bankalarından çok daha az rezerv bulundurma izni verilmiştir. Basle Anlaşması (1988)'nın ana amaçlarından biri rezerv gereksinimlerini tüm dünyada aynı kılmaktır. Bu anlaşmanın mimarının, Amerikan uluslararası bankaları karşısında Japon bankalarının ve diğer yabancı bankaların uluslararası rekabet gücünü zayıflatmak için, ABD Merkez Bankası olduğu söylentisi ortalığı kaplamıştır. Altında yatan güdü ne olursa olsun, anlaşma mali küreselleşmeye bir tepki olarak tanımlanmış ve uluslararası tekdüze rezerv gereklilikleri sisteminin kurulması, bunların politika aracı olarak etkililiğini yeniden sağlamıştır.

Makroekonomik politika konusunda en önemli sınırlamalar yurtiçi düzeyde söz konusudur. Bir ekonomi uluslararası ekonomiden yalıtılmışsa, mali politika borçlanma maliyeti tarafından sınırlanacaktır. Bir ulusal hükümet ekonomiyi canlandırmak için açık yaratacak harcama yaptıysa, sonuçta ortaya çıkan bütçe açığının iç borçlanmayla karşılanması gerekecektir. Bu durumda, bütçe açığı ve bu açığın borç faizlerinin ödenme maliyetleri arttıkça tahvil alanlar giderek devletin borçlarını ödemeyebileceği ve/veya para politikasını para arzını şişirmek ve böylece borcun gerçek değerini düşürmek için kullanabileceği korkusuna kapılacaklarından, hükümet borçlanmasına bir üst sınır getirilecektir. Borç arttıkça artan risk borç verenlerin borç vermesini ve/veya giderek daha yüksek faiz oranları talep etmelerine neden olur; bu durumda devletin daha ileri borçlanma cesaretini kırılır. Yine, bir ulusal ekonomide parasal politika üzerindeki bir diğer önemli sınırlama, enflasyon tehlikesidir; bu tehlike, merkez bankasının para arzını artırarak ya da faiz oranlarını düşürerek ekonomiyi canlandırma yeteneğine bir üst sınır getirir. Bir noktada, enflasyon tehlikesi ekonomik faaliyetin cesaretini kıracaktır. Kısaca, makroekonomik politika üzerinde uluslararası ekonomiyle hiç ilgisi olmayan sınırlamalar vardır ve bu ulusal sınırlamalar, "küreselleşme" teriminin duyulmuş olmasından uzun süre önce de vardı.

Ekonomik küreselleşme bir ekonominin yönetim görevini bazı açılardan kolay, bazı açılardan ise güç kılar. Bir yanda, küreselleşme hükümetlerin daha özgürce borçlanmasına olanak tanımıştır; ABD, 1980 ve 1990'larda, federal bütçe açığını ve yüksek ekonomik büyüme hızını karşılamak için ağırlıklı olarak Japon ve bunun yanında diğer yabancı yatırımcılara borçlanmıştır. Ancak bu, borçla-finanse edilen büyüme stratejisi, Susan Strange'in *Casino Capitalism*'de (*Kumarhane Kapitalizmi*), 1986 ve yine *Mad Money*'de (*Çılgın Para*), 1988, işaret ettiği gibi, olağanüstü risklidir ve sonsuza değin sürdürülemez. Doların çökmesi korkusuyla, yabancı yatırımcılar günün birinde dolar olarak adlandırdıkları aktiflerini daha güvenli başka pa-

ralar cinsinde aktifler olarak adlandırmak için kaçırabilirler.[11] Böyle bir hızlı devinimin sonuçları ABD ve dünyanın geri kalanı için yıkıcı olabilir. Bu nedenle, ekonomik küreselleşme hükümetlerin dışarıdan aşırı borçlanma yoluyla genişletici ekonomi politikalarını izleme özgürlüğünü artırmış olsa da 1994-95 Meksika krizi, 1997 Doğu Asya mali krizi ve Ağustos 1998'de Rus rublesinin altüst eden çöküşü gibi savaş-sonrası dönemin ciddi mali krizleri, böyle bir pratikle ilintili devasa ve yaygın risklerin varlığını kanıtlar.

Ekonomik küreselleşme ve ulusal ekonomilerin büyük açıklığı, ekonomik politikanın kurallarını da bir ölçüde değiştirmiştir. Kuşkusuz, ulusal ekonomilerin artan açıklığı, makroekonomik politika uygulamasını daha karmaşık ve güç kılmıştır. Bu, bir ulusal hükümetin artık ekonomiyi tehlikeli enflasyon ve durgunluk sığlıkları çevresinde yönetemeyeceği anlamına gelmez; bu, enkaz riskinin artmış olduğu anlamını taşır.

[...]

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

Notlar:

1 Richard O'Brien, Global Financial Integration: The End of Geography (Küresel Mali Bütünleşme: Coğrafyanın Sonu), London, Pinter Publishers, 1991; Walter B. Wriston, The Twilight of Sovereignity: How the Information Revolution is Transforming Our World (Egemenliğin Alacakaranlığı: Enformasyon Devrimi Dünyamızı Nasıl Dönüştürüyor?), New York, Scribner's, 1992; Joseph A. Camilleri ve Jim Falk, End of Sovereignity? The Politics of a Shrinking and Fragmenting World (Egemenliğin Sonu mu? Küçülen ve Parçalanan Bir Dünyanın Politiği), Brookfield, Vt.: Elgar, 1992; Susan Strange, The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy (Devletin Geri Çekilmesi: Dünya Ekonomisinde Gücün Yayınımı), New York, Cambridge University Press, 1996.

2 Daniel Yergin ve Joseph Stanislaw, Commanding Heights: The Battle Between Government and the Marketplace That is Remaking the Modern World (Egemen Zirveler: Devlet ile Piyasa Arasında Modern Dünyayı Yeniden Kuran Savaş), New York, Simon and Schuster, 1998.

3 Paul Hirst ve Grahame Thompson, *Globalization in Question: The International Economy and the Possibility of Governance* (*Tartışılan Küreselleşme: Uluslararası Ekonomi ve Yönetişim Olasılığı*), Londra, Polity Pres, 1996, 1.

4 Vincent Cable, "The Diminished Nation-State: A Study in the Loss of Economic Power (Küçülen Ulus-Devlet: Ekonomik Gücün Yitirilmesi Konusunda Bir Çalışma)," *What Future for the State?* (*Devlet İçin Nasıl Bir Gelecek?*) içinde, *Daedalus*, 124, no: 2, (ilkyaz 1995), 44-6.

5 A.g.e., 38.

6 Mark Twain, ölüm ilanı yanlışlıkla ölümünden önce yayımlanmış olan on dokuzuncu yüzyıl Amerikan yazarıdır; bu, Twain'in kendi ölümü konusundaki söylentilerin çok abartıldığı yorumuna yol açmıştır.

7 Charles Engel ve John H. Rogers, Regional Patterns in the Law of One Price: The Roles of Geography versus Currencies (Tek Fiyat Yasası'nda Bölgesel Örün-

tüler: Yabancı Paralara Karşı Coğrafyanın Rolleri)," Jeffrey A. Frankel (ed.), *The Regionalization of the World Economy* (*Dünya Ekonomisinin Bölgeselleşmesi*) içinde, Chicago: University of Chicago Press, 1998, 153.

8 W. Arthur Lewis, The Evolution of the International Economic Order (Uluslararası Ekonomik Düzenin Evrimi), Princeton: Princeton University Press, 1978.

9 James Mayall, *Nationalism and International Society* (*Ulusalcılık ve Uluslararası Toplum*), Cambridge: Cambridge University Press, 1990, 5. Bölüm.

10 Küreselleşmeci-karşıtı tutumun çok etkili bir eleştirisi, Geoffrey Garrett, "Global Markets and National Politics (Küresel Piyasalar ve Ulusal Politika)," *International Organization* 52, no 4 (kış 1998): 787-824'te bulunur.

11 Susan Strange, Casino Capitalism (Kumarhane Kapitalizmi), Oxford: Blackwell, 1986 ve *Mad Money: From the Author of Casino Capitalism* (*Çılgın Para: Kumarhane Kapitalizmi'nin Yazarından*), Manchester, UK: Manchester University Pres, 1998.

30
KÜRESEL PAZAR YENİ BÖLGESELCİLİĞE KARŞI

Björn Hettne

Bir ekonomik sistem, bir tür toplumsal düzeni varsayar. Bir toplumsal düzen, sistemi oluşturan aktörler tarafından kabul edilmiş tutarlı bir kurallar sistemidir. Kavram; hem zora, hem rızaya ilişkin boyutları kapsayabilir. Piyasa değişim sistemi, kendi içinde bir düzen değildir ancak onun altında yatan değer sistemini ya da normatif içeriğini ifade eden belirli bir düzen tarafından sınırlanmaktadır. Bundan dolayı, piyasa sistemleri, altlarında yatan toplumsal düzenler farklılaştığı ölçüde farklılaşır. Eğer, post-komünist dünya durumunda olduğu gibi, farklı düzenler arasında bir geçiş olursa, piyasa, sadece, bu geçişin şaşkınlığını ve çalkantısını yansıtacak ancak kendisi düzeni kurmayacaktır.

Avrupa'da, "sosyal piyasa", yaygın olarak, toplumda makul düzeyde bir sosyal adaleti sürdürmek için hafif olarak düzenlenmiş bir piyasa sistemini belirtmek için kullanılmaktadır. AT/AB bağlamında, bütünleşme sürecinin sözde "siyasal boyut"u, devletlerin sosyal adalet hedefine bağlılıklarında farklılaştıkları ulus-ötesi bir bağlamda bunun nasıl uygulanacağı belirsiz olsa da benzer bir rolü yerine getirmektedir.

Genellikle "ekonomik özgürlük" olarak adlandırılan ve ekonomik faaliyetlerin ve akışların düzenlenmemesi demek olan toplumsal düzen sorunu, öncelikle ulusal bağlamlarda bütün olarak incelenip tartışılmıştır. Bu makale, dünya ölçeğinde ve hiç bir biçimsel siyasal otoritenin var olmadığı bir bağlamda bir bağlamda, "ekonomik özgürlüğün toplumsal düzenle nasıl tutarlı hale getirilebileceği sorusuyla uğraşmaktadır. Temel sorun, küreselleşme güçleriyle bölgeselleşme güçleri arasındaki ilişkidir. Bölgeselcilik, "yeni bir çok-taraflılığa doğru olası bir yaklaşımdır.

[...] Aşağıda, yükselen bölgesel sistemlere (neo-merkantilizm) uygulanan, sınırları içinde bir devlet mantığı olan, bölgeselleşmiş bir dünya düzeninin potansiyelleri ve olasılıkları incelenmektedir. Ne var ki gerçek gelişmelerin, iki mantık, pazar büyüme güçleri ve siyasal kontrol ihtiyacı arasındaki diyalektik ilişkiye dayandığı hatırlanmalıdır. Küreselleşme ve bölgeselleşme, yeni bir dünya düzeninin oluşumunda birbirini değiştiren tamamlayıcı süreçler olarak görülebilir. Aslında, ulus-devletlerden ziyade dünya bölgeleri, gelecekteki çok-taraflı bir dünya düzeninin temel birimlerini oluşturmaktadır.

Bölgeselcilik: Bazı Kavramsal Açıklamalar

Bölgeselcilik, bazıları tarafından tehdit, diğerleri tarafından ise bir vaat olarak görülmektedir. Kendisine çeşitli anlamlar yüklendiği için, bazı kavramsal açıklamalar uygun olabilir.

Öncelikle, bölge nedir? Kendimizi dünya bölgeleriyle (makro-bölgeler) sınırlasak ve farklı alt-ulusal bölgeleri ya da mikro-bölgeleri unutsak dahi çok türdeş bir olgu değildir. Birbirleriyle mutlaka çelişmese de birbirlerine zıt üç modelin altı çizilmelidir; serbest ticaret rejiminin muhtemel sonlanmasından kaynaklanan "mega-pazarlar"; dünyanın, jeo-politik olarak, bazen rekabet eden, bazen yan yana gelen askeri-siyasal güç bloklarına bölünmesi ve; büyük ölçüde yükselen bölgelerdeki içsel dönüşümlerden kaynaklanan bölgeselleşme süreci. Biz, burada, esas olarak, üçüncü anlamdaki bölgelerle, yani milliyetçiliğe oldukça benzer bir bölgesel kimlik ifade eden ulus-ötesi oluşumlarla ilgileniyoruz. Bu "yayılmış milliyetçilik"[1], "yeni" bölgeselciliktir.

İkincisi; *normatif* ve *pozitif* bir bölgeselcilik anlayışı arasında ayrım yapılmalıdır. Bunu takiben, normatif bir anlam öneriyorum: bir siyasal proje olarak bölgesel bütünleşme. "Bölgesel işbirliği" ya da "bölgesel inisiyatifler" gibi ikameleri, daha pozitif ya da tanımlayıcı bir bağlamda kullanıyorum.

Üçüncüsü; SEATO, CENTO, vd. tarafından örneklenen egemen güç baskısının meydana getirdiği "*egemen bölgeselcilik* de esasen aşağıdan bölgeselleşme olan *özerk bölgeselcilik*ten ayırt edilmelidir.[2] Yeni bölgeselciliğin tartışılmasıyla ilgili olan, ikincisidir. Egemen bölgesel anlaşmalar, üyeleri arasında az sayıda bağlantıya sebep oldu ve bölge-içi ile devlet-içi uyuşmazlık çözümünde çok az işe yaradı.

Dördüncüsü; bölgeselcilik, yalnızca belli bir bölgeye işaret ediyor ya da bir dünya düzeni kavramı olabilir. Birisi, diğer bölgeleri kafasına takmadan, örneğin ASEAN bölgeselciliğini destekliyor ya da ona karşı bir biçimde konuşabilir. Hatta rakip bölgelerin oluşumuna üzülebilir. Ne var ki; öncelikle, bölgeselleşmiş bir dünyanın, yani tanımlayıcı unsur olarak bölgesel gruplamalardan oluşan bir dünya düzeninin avantajları ve dezavantajlarıyla da ilgilenmelidir. Diğer bölgelere karşı potansiyel saldırganlık içeren "yayılmış milliyetçiliğin bir biçimi olarak bölgeselciliğin ilk anlamı, belki *özgücü bölgeselcilik*; ikinci anlamı da potansiyel bir dünya düzeni olarak *evrenselci bölgeselcilik* şeklinde tanımlanabilir. Pozitif ve normatif yaklaşımlar, her iki durumda da uygulanabilir. Evrenselci bölgeselciliğin ilgili olduğu kadarıyla, normatif yaklaşım, farklı bölgesel kültürlerin "ortak eşgüdümü" ile karakterize olan tercih edilmiş bir dünya düzenini belirtebilir.

Son olarak; vurgulanmalı ki farklı siyasal aktörler olarak dünya bölgeleri, diyalektik bir tarihsel süreç yoluyla evriliyorlar ve bu nedenle, *aktör olma kapasiteleri*nde bir hayli ayrışmaktadır. Belki de "devletlilik" ve "ulusluluk" gibi kavramlarla benzerlik içinde, "bölgelilik" düzeylerinden bahsedebiliriz. Daha üst düzey bir bölgelilik; daha üst düzey bir ekonomik özgürlük, iletişim, kültürel homojenlik, bütünlük, hareket yeteneği ve özel olarak, uyuşmazlıkları çözme yeteneği demektir. Bölgeselleşme, artan bölgelilik sürecidir ve kavram, tek bir bölgeye işaret edebileceği gibi dünya sistemine de işaret edebilir.

Bölgesel karmaşıklığa, "bölgeliliğe" dair beş düzey görebiliriz. Belli bir evrimsel mantığı ifade edebilirler ama amaç, bir aşama teorisi değil, daha ziyade, karşılaştırmalı analiz için bir çerçeve sunmaktır.

Birinci düzey, doğal coğrafi engellerle sınırlandırılmış *coğrafi ve ekolojik bir birim* olarak bölgedir: "Atlantik'ten Urallar'a Avrupa", "Sahra altı Afrika'sı", "Hint alt-kıtası". Daha fazla bölgeselleştirme için, bu özel bölgede, mutlaka insanoğlu yaşıyor olmalıdır.

Bu nedenle ikinci düzey, insan grupları arasındaki sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik doğanın yerel-ötesi ilişkilerini kapsayan *toplumsal sistem* olarak bölgedir. Bu ilişkiler olumlu ya da olumsuz olabilirler ancak her şekilde, bir tür bölgesel kompleks oluştururlar. Örneğin, içinde onu oluşturan birimlerin (normalde devletlerin) kendi güvenliklerini ilgilendirdiği ölçüde genel siyasal istikrara olduğu kadar birbirlerine de bağımlı oldukları bir güvenlik kompleksi oluşturabilirler.[3] Bölge, parçası olduğu uluslararası sistem gibi anarşiktir. Bunun klasik örneği, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sıdır. Bu alt düzey yapıda güç dengesi ya da bir tür "ittifak" yegane güvenlik garantisidir. Bölgeselci bir bakış açısıyla (normatif anlamda), bu oldukça ilkel bir güvenlik mekanizmasıdır.

Üçüncü düzey; kültürel, ekonomik, siyasal ya da askeri alanların herhangi birisinde *organize işbirliği* olarak bölgedir. Bu durumda bölge, bahsi geçen bölgesel yapıya üyelikle tanımlanır. Burada vurgulanması gereken nokta, bölgesel işbirliğinin bu aşamasını karakterize eden tek-boyutluluktur. Bölgesel bir örgütün kurulması, bölgesel bağlamda çok-taraflılığın sağlanmasına yönelik önemli bir adımdır. Herhangi bir organize işbirliğinin yokluğunda, bölgeselcilik kavramı bir şey ifade etmez. Ancak organize işbirliğinin ilgili bölgenin tamamını kapsaması da önemlidir. Bu aşağı yukarı, geçici koalisyonların sadece ulusal çıkarların peşinden koştuğu bir üyelik olmamalıdır. Belli bir örgütün ilgililiğini ve gelecekteki potansiyelini değerlendirmek için, (örgütsel üyelikle tanımlanan) "resmi bölge"nin (daha kesinsiz ölçülerle tanımlaması gereken) "gerçek bölge"yle ilişkilendirilmesi mümkün olmalıdır.

Resmi bir örgüt yoluyla bölgesel işbirliği, bazen oldukça yüzeysel olabilir ama en azından işbirliği için bir çerçeve yaratılmış olmaktadır. Bu, nesnel bir işbirliği ihtiyacı doğarsa ya da doğduğunda oldukça önemli olabilir. Bunun bir örneği, Güney Asya Bölgesel İşbirliği'dir. Bu örnekte özel öneme sahip olan, "örgütsel bölge"nin bölgesel güvenlik kompleksine denk düşmesidir. Bu, örneğin komünist ya da postkomünist gruplaşmaların aksine, Güney Doğu Asya bölgesinin kapitalist ülke topluluğunu düzenleyen ASEAN için geçerli değildir. Bu özel bölünme ilgililiğini kaybettikçe, daha otantik bir bölgeselcilik için gerekli olan şeyler ortaya çıkmaktadır.

Dördüncü düzey, örgütsel çerçevenin bütün bir bölge boyunca toplumsal iletişimi ve değerlerin birleşmesini geliştirmesiyle şekillenen *bölgesel sivil toplum* olarak bölgedir. Burada, bölge boyunca önceden ortak bir kültürel geleneğin var olması can alıcı bir öneme sahiptir ancak kültür sadece verili bir şey değildir ve sürekli olarak yaratılır ve yeniden yaratılır. Ne var ki buradaki tanımlayıcı unsur bölgesel işbirliğinin çok boyutlu niteliğidir.

Bölgeliliğin beşinci düzeyi; ayırt edici bir kimlik, aktörün kapasitesi, meşruiyet ve karar verme yapısı ile *uyrukların temsili* olarak bölgedir. Bölgesel

müdahale için önemli alanlar, (eski "devletler" arasında ve içinde) çatışmaların çözümlenmesi (sosyal güvenlik ve bölgesel denge) açısından refahtır. Bu düzeyde karmaşıklığın örgütsel ifadesi, doğal olarak Avrupa Topluluğu'nun mevcut Avrupa Birliği'ne dönüşümünün gösterdiği gibi daha da karmaşıklaşma eğilimine de sahiptir. Bu geniş bölgeselcilik düzeyinin (gelecekle ilgili bir şey olan) nihai sonucu, alan açısından klasik imparatorlukla karşılaştırılabilecek ama siyasal düzen açısından egemen ulusal siyasal birimlerin belli işlevlerin devredildiği ulus-üstü bir topluluğa gönüllü evrimini oluşturan bir "bölge-devlet" olabilir.

a) Daha üst düzey bölgelilik, benim *yeni bölgeselcilik* dediğim şeyi tanımlamaktadır. Bu, "eski Eski bölgeselcilik, iki-kutuplu Soğuk Savaş bağlamında oluşturulmuşken, yeni olanı, daha çok-kutuplu bir dünya düzeni içinde şekillenmektedir.

b) Eski bölgeselcilik, yukarıdan" (süper güçler tarafından) yaratılmışken, yeni olanı, "içeriden" ve daha kendiliğinden (kurucu devletlerin kendileri temel aktörler olduğu ölçüde) bir süreçtir.

c) Eski bölgeselcilik, hedefleri açısından özel iken, yeni olanı daha ayrıntılı ve çok-boyutlu bir süreçtir.

bölgeselcilik"ten aşağıda belirtilen açılardan ayrılmaktadır:

Avrupa, dünyanın gördüğü en gelişmiş bölgesel düzenlemeyi teşkil etmektedir ve bu nedenle, onun kavramsallaştırılması Avrupa sürecine dair deneysel gözlemlere işaret ettiği ölçüde, bizim yeni bölgeselcilik paradigmamız olarak hizmet edecektir. Ayrıca, Avrupa genellikle, diğer bölgesel kuruluşların izleyeceği somut bir model olarak da tanımlanmaktadır. Daha olumsuz anlamda, Avrupa'daki bütünleme süreci, sözde Avrupa Kalesi küresel ticaret sistemi için bir tehdit olarak görülmektedir ve bu nedenle, NAFTA veya Doğu Asya Ekonomik Kurulu (EAEC) gibi bölgesel ticaret sistemlerinin kurulması için de bahane olmuştur. Bu yüzden, "içeriden" bir süreç olarak yeni bölgeselciliğe yapılan vurgu, onun ilgili bölgeye tamamen içsel olduğu anlamına gelmemektedir. İnisiyatifler bölge içinde alınsa da bu inisiyatifleri gerekli kılan etmenler küreseldir.

Bölgeselciliğin Boyutları

Bölgeselleşme süreci, en önemlileri *kültür, güvenlik, ekonomi politikaları ve siyasal rejim* olan farklı boyutlarıyla göreli heterojenlikten artan homojenliğe doğru bir değişimi ifade etmektedir.

Kültürel homojenlik oldukça yavaş oluşturulmaktadır. Bölgeselleşme doğal olarak, başlamak için "içkin bölgesel sivil toplum" olarak adlandırabileceğimiz belli bir düzey homojenliği gerekmektedir. Örneğin, İskandinav ülkeleri, kültürel açıdan oldukça benzer olmuş ve olagelmişlerdir ve bu, onların kendi güvenlik sorunları için çok farklı çözümler benimsemelerini; ne ki güvenlik toplumu denen şeyi de oluşturmalarını mümkün kılmıştır. Bunun tersine, Güney Asya devletleri arasındaki kültürel benzerlik, özelikle Avrupa

imparatorluklarının daha az ya da daha çok gerçekçi belli sayıda ulus-devlet projesine yönelerek parçalanmasıyla açığa çıkan başka boyutlardaki farklılıklardan dolayı devletlerarası düşmanlıkların önüne geçememiştir. Kültürel homojenleşme de kendi sınırlarına sahiptir ve uyuşmazlık göstermemek için kültürel çoğulculukla karşılanmalıdır.

Güvenlik can alıcı bir boyuttur ve Soğuk Savaş sırasında Avrupa'daki bölgesel ekonomik işbirliği modelinde açıkça görüldüğü üzere, güvenlik bölünmelerine, bu nedenle de ekonomik bölünmelere işaret etmektedir. Bunun sonucunda, güvenlik düzenindeki temel bir değişiklik, yeni bir bölgesel ekonomik işbirliği modelinin de yolunu açmaktadır.[4] Bu nedenle, Soğuk Savaş sisteminin parçalanmasının, bölgesel işbirliğinin önkoşullarını küresel ölçekte ciddi oranda değiştireceği beklenmelidir. Daha büyük bir Güney Doğu Asya bölgesi (ASEAN ile Hindiçin bölgesi) ve iki Kore'nin yeniden birleşmesi bu imkânlar arasındadır. Hint-Pakistan uyuşmazlığı büyük ölçüde bölgeye özgü olsa da sorunu daha da karmaşıklaştıran bir Soğuk Savaş boyutuna sahiptir. Benzer bir şekilde, apartheid-sonrası Güney Afrika, önceden hüküm süren durumla karşılaştırıldığında oldukça farklı politik mevcudiyeti olacaktır.

Ortak bir güvenlik düzeni, bölgesel bütünleşme için gerekli ancak yetersiz bir önkoşuldur. Ekonomi politikalarının uyumluluğu da aynı derecede öneme sahiptir. Belli bir devletin otarşik hırsları, özellikle (Güney Asya'daki Hindistan gibi) bölgesel bir devlet olması durumunda, diğer devletler dışa yönelik oldukları ölçüde bir bölgeselleşme sürecinin ortaya çıkmasını etkin bir şekilde engelleyecektir. Piyasa ilkesine ortak bağlılığa dayanan bölgesel bütünleşme normal bir durumdur ancak tarih göstermiştir ki eşitsiz ülkelerin katıldığı serbest ticaret alanları, düzenli olarak sonunda bölgesel düzenlemeyi aşındıran gerilimler yaratmaktadır. Yeni bölgeselcilik, dünya ekonomisinden kopma düzeyine ulaşmayan bölgesel ekonomik düzenlemeyi ifade eden "kalkınmacı bölgeselciliğe" bağlılıkla bu tuzaktan sakınılabilir. Ne var ki bugüne kadar bu stratejiye dair oldukça az yaşanmış deneyim mevcuttur.

Ekonomi politikalarının türdeşleşmesi, benzer rejimlerin eşzamanlı olarak güçlenmelerine izin verildiğinde daha fazla bölgeselleşmenin önünü açabilir ancak Maastricht'te iktisadi ve siyasi birlik kararı alınmasında olduğu gibi bilinçli bir siyasal karar da olabilir. Bu karar, gelecekteki üyeliğe dair bazı adayları saymazsak, on iki aday arasındaki gerçek farklılıklar göz önüne alındığında, zamanından oldukça önce alınmıştı. Ne var ki karar Avrupa Birliği içindeki iki ya da daha fazla kamptan kaçınılması ya da bu kampların sürdürülmemesi, için ekonomi politikalarının daha fazla uyumlulaştırılmasına yol açmalıdır.

Küresel düzeyde, IMF ve Dünya Bankası, daha zayıf müşteriler ilgilendikleri ölçüde kredi üzerinde bir yarı-tekel uygulamaktadır. Bu kredi sistemine ulaşmamanın koşulları, ekonomik koşulluluklar, ekonomik oyunun kuralların bütün dünyada uyumlulaştırılmasına yöneliktir. Benzer bir şekilde, ulusal siyasal rejimlerin demokratikleştirilmesini savunan güçlü küresel güçler vardır. 1991'de, dünya tarihinde ilk kez demokratik devletlerin sayısı, demokra-

tik olmayanlarınkini geçmiştir.[5] Bu bir ölçüde, kalkınma yardımlarının yeni siyasi koşullarının sonucudur. Bu, bu önlemler tarafından "empoze edilen" demokratik reformların Batılı demokrasi kavramıyla uyum içinde olduğu söylenmeden ilerlemekteyken, geçersiz sayılan Cezayir seçimlerinin gösterdiği gibi, Üçüncü Dünya toplumlarındaki radikal halka etkileri dünya düzeninin bekçileri tarafından illa ki hoş karşılanmamaktadır.

Bölgeselleşmenin Dinamikleri

Bölgeselleşme, aynı anda üç düzeyde gerçekleşen karmaşık bir değişim düzeyidir: bir bütün olarak dünya sisteminin yapıları, bölgelerarası ilişkiler düzeyi ve tek bir bölgenin içsel biçimi. Bu üç düzeydeki değişiklikler birbirleriyle etkileşim içindedirler ve bunların göreli önemleri bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir.

Benim "*yeni bölgeselcilik*" dediğim şey, iki kutuplu Soğuk Savaş sistemiyle uyumlu değildi çünkü, bu sistemdeki "yarı-bölgeler", kendi ilgili bölgelerinde küresel bölünmeleri yeniden üretme eğilimindeydi. Bu egemen bölgeselleşme modeli elbette Avrupa'da aşikardı ancak bu, Soğuk Savaş'ın doruğunda dünyanın bütün bölgelerinde hemen hemen fark edilebilir durumdaydı. Bunun sonu, ya çok kutuplu bir sisteme, ya da ABD egemenliğinin perçinlenmesine neden olacaktır.

Bölgelerarası ilişkilere geçersek, Avrupa bölgeselciliği en az iki farklı yolla küresel bölgeselleşmenin tetikleyicisi olmuştu: birisi olumlu (bölgeselleşmeyi teşvik eden), diğeri olumsuz (bölgeselleşmeyi engelleyen). *Olumlu* anlamda, Avrupa Topluluğu örnek alınan model olarak görülmüştür. Bu SAARC'nin Colombo toplantısında açıkça ifade edilmiştir (Aralık 1991). Benzer bir şekilde, Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) Abuja zirvesi (Temmuz 1991), AT çizgisindeki bir Afrika Ekonomi Topluluğu çağrısı yapmıştır ve (ismini SADC olarak değiştiren) SADCC ulus-üstü yeterliğini artırmıştır. AT, ayrıca ; Üçüncü Dünya'daki bölgesel oluşumları kendi "bölgesel diyaloğu" ya da "grup diplomasisi" yoluyla faal bir şekilde teşvik etmektedir. Bu, bölgeselcilikten caydırmak gibi şöyle ya da böyle açık bir amacı olan yerleşik ABD ikitaraflılığından oldukça farklıdır.

Değinilen *olumsuz* özellik, elbette utanç verici bir Avrupa kalesi'dir; bölgesel blok oluşumlarını teşvik etmekten ziyade engelleyecek olan bölgesel korumacılık tehdididir: 1991'de Avrupa'daki tarımsal korumacılığın suçlusu sayıldığı GATT görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Malezya Başbakanı, Avrupa kalesi'nden verili bir gerçeklik olarak bahsetti. Bunu takiben Japonya'yı, Çin-Japon merkezli bir Doğu ve Güney Doğu Asya süper bloğu anlamına gelen, -sonradan Kongre olarak adlandırılan- bir Doğu Asya Ekonomik Grubu'nun lideri olarak hareket etmeye çağırdı. Bu, potansiyel Avrupa ve Kuzey Amerika korkulur kalelerine tehdit edici bir yanıt olabilirdi. Japonların cevabı sessizlik oldu ancak bu seçeneğin açık tutulduğuna inanmak için nedenler mevcuttur. Bu nedenle, çok-taraflılığa güçlü bağlılığın

olduğu ülkelerde bile, belki gizlice bölgesel gruplaşma hazırlıkları yapılmaktadır.

AB, bir Avrupa kalesi olacak mı kimse bilmiyor ve burada değinilmesi gereken nokta, gelecekteki bölgelerarası ilişkilere modelinin iç değişim ve dış ilişkilerin nasıl olacağına dair bazı muhtemel senaryolardan hangisine dayanacağıdır. Berlin Duvarı'nın 1989'daki yıkılışından daha öngörülemez ne olabilir? Ve bunun sonuçları hala anlaşılamamaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) bir bölge olacak mı? Ya da Ukrayna ve Belarus, Rusya Pasifik'e giderken" Batı'ya mı dönecek? Orta Asya nereye ait olacak? BDT inde mi kalacak yoksa Türkiye ve İran arasında "bölünecek" mi?

Son olarak, "süreç içinde biçimlenen bölge" düzeyi konusunda; asıl boyut egemenleşme ve kültür, güvenlik, ekonomi politikaları ile siyasal sistemler açısından aşırı uçların tasviyesidir.

Bölgeselleşmenin dinamikleri üzerine daha fazla yorum yapılmalıdır. Bölgeselleşme sürecinin kendisi, en azından "bölgeliliğin" üst düzeylerinde çokboyutludur. Örneğin güvenlik sistemi, bölgedeki devletler arasındaki ekonomik ilişkilerin biçimini etkilemektedir. Avrupa'da; AT, EFTA ve COMECON açıkça Soğuk Savaş düzeninin yansımasıydı. Bu düzenin sonu, bölgesel ekonomik işbirliğini ilgilendiren tamamen yeni bir durum yarattı. Güney Asya'da, güvenlik düzeni, -diğer bütün ülkeler, bölgesel büyük güce olan bağlılıklarını asgariye indirmek amacıyla ekonomik ilişkilerini azami kılarken- içe kapanık bir Hindistan'la oldukça tuhaf bir durum yarattı. Tekrar etmek gerekirse Güney Asya bölgesel güvenlik kompleksinin bir bölgesel güvenlik topluluğuna dönüşmesi, bölgesel ekonomik işbirliğinin de temelini tamamen değiştirecektir. Pek az kişinin tutarlı bir bölge için muhtemel aday saydığı bir başka örnek, BDT içinde oluşturulan Sovyet-sonrası bölgedir. Ulus-devletlerin oluşumuna az ya da çok benzeyen bölgesel bir siyasal yapının oluşumu, toplumun farklı düzeylerinde büyük bir güç yapıları dönüşümüne işaret edecektir ve bu da büyük bir kriz olmadan pek düşünülemez.

"Kara Delik Sendromu"

Asıl bölgeselleşme süreci, önemi ancak geçmişe bakılarak anlaşılabilecek olaylar tarafından tetiklenmiştir. Ne var ki bölgeselleşmeyle ilgili görünen ve sık sık ortaya çıkan bir olay türü, "kara delik sendromu"dur.

"Kara delik" (Richard Falk tarafından kullanılan bir mecaz), küresel değişim bağlamında ulus-devletlerin, ya da daha ayrılıp dağılmalarını açıklayan "kuram-öncesi" bir tanımdır. Devletlerin parçalamasına dair daha önceki örnekler az sayıdadır ve daha çok, devlet-içi sistemin ya da Westphalia sisteminin temel savını doğrulama eğilimindedir. Pakistan'ın bölünmesi, bu özel devlet oluşumunun jeopolitik özgünlüğüyle açıklandı. Biafra ayrılıkçılığın imkansızlığını kanıtladı ve Lübnan, parçalanmaktan ziyade daha genelleşmiş bir uyuşmazlık haline dönüştü.

Durum bugün biraz farklıdır ve bunun nedeni, dünya düzeninin yapısının değişmesi, bu nedenle de eski düzenin, Soğuk Savaş'ın bir kısmını oluşturan dengeleyici denetimler "örtüsünü" ortadan kaldırmasıdır. Büyük sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar içeren bir grup devlet oluşumunu karakteriz eden çevresel eğilimler, jeopolitik çevre dönüşüp yeni muhtemel bağlaşmalar ve yükselen mikro-bölgeler için dünya ekonomisine doğrudan bir yaklaşım gösterdikçe, bu konuda kontrolü muhtemelen ele geçirecektir.

Yugoslavya, bugün ütün Sovyet-sonrası bölgede aşağı yukarı tekrar edilen bir paradigma sunmaktadır. Bir düzeyde siyasal otoritenin çöküşü, daha alt bir düzeyde eskiden beri gizli kalmış bir iktidar mücadelesinin önünü açmaktadır ve bu süreç, hemen hemen belirsiz bir şekilde çok-etnisiteli karmaşık bir devlet içinde devam edebilir. İlkel bir bölgesel yapı bile olmasa da "uluslararası toplum" harekete geçmeye zorlanmadıkça, parçalanma süreci devam edebilir. Somali bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Uyuşmazlık çözümü gibi amaçlar için kullanılabilecek bölgesel kurumsal bir çerçeve olduğu ölçüde, bölge için eğilim müdahale etmek olacaktır.[6] Bu yüzden, "kara delikler"in patlaması, belli koşullar altında bölgeselleşme sürecini teşvik eder.

"Kara delikler" ya da onların tehdidi, görebildiğimiz gibi, bölgesel güvenlik krizlerine yol açmaktadır: Avrupa'da Yugoslavya, Güney Asya'da Sri Lanka, Orta Asya'da Afganistan, Orta Doğu'da Lübnan, Batı Afrika'da Liberya, Doğu Afrika'da Somali ve Etiyopya, Güney Doğu Asya'da Kamboçya ve son "bölge"de, BDT'de Dağlık Karabağ ve Moldova. Bu güvenlik krizleri bölgeselleşme süreçlerinin bir parçasını oluşturmaktadır ancak elbette tek bir sonuç yoktur. Daha ziyade, "kara delikler"in, bölgesel düzenlemelerin uygulanabilirliklerine bağlı olarak bölgeleri oluşturabilecekleri ya da parçalayabilecekleri söylenebilir.

Uzaktan bakıldığında daha az tehlikeli görünseler de açık nedenlerden dolayı, "kara delikler", özellikle birkaç tanesi aynı anda patladığında ilgili bölgede tehlikeli sorunlar olarak görülmektedir. Avrupalılar, Liberya'dan çok Yugoslavya; Japonlar, Somali'den çok Kamboçya konusunda endişe duymaktadırlar. Bu yüzden, birisinin bölgesel uyuşmazlık çözümünde bölgesel bir sözleşmenin küresel olana tercih edilir olduğuna inanması için nedenleri vardır. İnsancıl müdahaleler ve etkili devlet egemenliğine yönelik olarak atılan küçük adımlar bile dünün uluslararası hukuk uygulaması açısından oldukça önemlidir.[7]

Egemenlikçilik ve Bölgeselcilik

Açılış paragrafında belirtildiği gibi, bir piyasa, işlemesi için bir tür toplumsal düzen varsayar. Bu önerme, geçmiş için olduğu kadar gelecek için de geçerlidir. Yerelleştirilmiş "doğal ekonomiler"den dolayı "ulusal ekonomiler"in aratılması merkantilizmin temel işleviydi. Ulus-devlet o dönemde devletin sınırları içinde yerleşik olan ekonominin koruyucusu ve teşvikçisiydi. Bu, piyasa sisteminin olağanüstü düzeyde yayılması demekti.

Buradaki can alıcı konu, ekonomik mübadele ve hatta işbirliğinin, uluslararası sistemi karakterize ettiği iddia edilen anarşik koşullar altında nasıl gerçekleştiğidir ya da başka türlü söylersek, "anarşi" nasıl serbest, yani farklı türdeki düzenlemeyen ekonomik işlemelere imkan tanıyacak kadar düzenli olabilir.

Bu sorun, en azından teorik olarak birden fazla yolla çözülebilir. Yine de son zamanlardaki tartışma, uluslararası ekonominin işlemesi için egemen dengenin önemine ve bu nedenle de egemen gerilemenin belirtilerine odaklanıştır. Bunlar, ekonomik düzeyde dünya ekonomisinin parçalara ayrılması ve siyasal düzeyde önde gelen kapitalist ülkeler ya da belki hakim modelin taşıyıcıları arasındaki artan rekabet ve bunun yerini alacak niteliksel olarak farklı bir modeldir.

Küresel bir liberal ticaret rejiminin bir egemen güçle desteklenmesini ifade eden egemen denge teorisi, egemenin dünya ekonomisini açık tutmak için gerekli maliyetleri ödemeye gönüllü olmasının yanı sıra serbest ticaret yönelimini de varsayar. Egemen, liberal dünya ekonomisini garanti altına alır. Tanımda belirtilen beklenen egemen davranıştan sapmanın (örneğin, konumunu kısa vadeli çıkarları için kullanmak) bizzat kendisi egemen gerilemenin göstergesidir. Bu nedenle, uluslararası sistemde, *egemen* olmakla onun düzenli işlemesi için *işlevsel* bir rol oynamak birbirinden ayırt edilmelidir.

Egemenlik, resmi bir otorite yapısından yoksun olan ve dolayısıyla diğer aktörler tarafından az ya da çok gönüllü olarak kabul gören büyük bir sistem içinde belli görevleri (uluslararası kolektif malların sağlanması) yerine getiren farklı fakat karşılıklı olarak birbirinin destekleyen boyutlara dayanan özel bir güç türüdür. Bir egemenlik, Gramsci tarafından ulusal (İtalyan) bir bağlamda tahlil edildiği gibi, öncelikle bir görüş birliği düzenidir.[8] Bu, egemenliğin basitçe zor gücünün kaynaklarlı dokunulmamış olsalar bile, bir meşruiyet açığından dolayı gerileyebileceğini ifade eder. Askeri yetenekteki gerilemenin bir egemen konumun korunmasıyla -egemenin liderlik rolü çeşitli çıkarcı nedenlerden ötürü kabul edilmeye devam ettiği ölçüde- uyumlu olacağını gösterir. Bir toplumsal düzen gerekli olduğu için, herhangi bir anarşiye, ya da Polanyi'nin piyasansın egemenliğinin ütopik projesi dediği şeye yeğdir.[9]

Egemenliği teorileştirmek oldukça soyut kalmaktadır çünkü, üzerine düşünülecek çok az deneysel kanıt vardır. Belli bir egemenlik bir tarihsel yapıdır. Bir tarihsel yapı kendine özgüdür (*sui generis*). Britanya egemenliği bir güç boşluğunda ortaya çıktı ve bu nedenle, askeri güce ayrılan kaynaklar marjinaldi.[10] Bunun tersine, ABD egemenliği bir Soğuk Savaş içine giren ve bir "hayali savaş" planlayan birbirleriyle rekabet halindeki sosyo-ekonomik sistemleri kapsayan bir süper güç uyuşmazlığı bağlamında yayıldı.[11] Bu, savaş-sonrası egemen rekabete oldukça yeni bir boyutu, sistematik uyuşmazlığı kattı.

Bundan dolayı Soğuk Savaş, bir sosyalist al-sistem, asi devletlere güvenli bir sığınak sağlayarak kapitalist dünya düzenine bir meydan okuma olarak

var olduğu ölçüde ikilikçiydi. Bölgeselcilik, bölgesel kuruluşlar ve sistemin temel ayrılıkları arasında bir bağlantıyı (egemen bölgeselcilik) ifade eden Soğuk Savaş mantığı içinde eritilmişti. Körfez Savaşı sırasında ABD Başkanı George Bush tarafından ilan edilen Yeni Dünya Düzeni, "bölgesel egemenlikçiliğin" meydan okumaların, gelecekteki Irak'lara karşı gerileyen egemenin bir karşı stratejisi olarak görülebilir. Bölgesel egemenlikçilik, neo-merkantilizmin "zararlı" biçimidir. Yeni Bölgeselcilik, "yumuşak" biçimidir. Egemenlik-sonrası bir geleceğin yaratılmasında en büyük görev, "zararlı"dan öte yumuşak neo-merkantilizmin teşvik edilmesidir.

[...]

Neo-Merkantilist Konum

Şimdi de bu yolları birlikte inceleyelim. "yeni bölgeselcilik"; ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel tarafları olan çok-boyutlu bir bölgesel bütünleşme süreci olarak tanımlanabilir. Hem dünya sistemindeki belli eğilimleri özetlemek suretiyle olumlu bir kavram, hem de yeni bir dünya düzeni için potansiyel olarak bu tür eğilimleri savunmak suretiyle normatif bir konumdur. Ben burada özellikle, neo-merkantilist konum olarak adlandırdığım ikinci anlamla ilgileniyorum.[12] Bu, ister ekonomiyle ister dış politikayla ilgili olsun, tek bir politika olmaktan ziyade bir pakettir. Kavram bu nedenle, serbest Pazar fikrinin, yani önceden az çok ayrılmış birkaç ulusal pazarın tek bir işlevsel birimde birleştirilmesinin ötesine gelmektedir. Daha ziyade, ülkesel kimlik ve bölgesel bütünlük yaratmaya yönelik siyasal hırs, birincil neo-merkantilist hedeftir. Bu gözlemde, "eski" ve "yeni bölgeselcilik" arasındaki diğer farklılıklar ifade edilmektedir. Eski tip, genellikle süper güç stratejisinin çıkarı adına bir grup ülkeye zorla kabul ettirilirken, yeni bölgeselcilik, kendiliğinde ve "aşağıdan" ya da daha doğrusu "içeriden"dir. Yeni bölgeselcilik, çok-kutuplulukla tanımlı yeni bir küresel duruma aittir.

Bu yüzden, neo-merkantilizm dediğimiz şey, ulus-aşırı bir olgudur. Sözcüleri, dünya ekonomisinin mevcut gelişme aşamasında kapalı ulusal ekonomilerin yaşayabilirliğine inanmamaktadırlar. Öte yandan ne düzenlenmeyen bir dünya ekonomisinin yaşayabilirliğini ne de -üç-taraflılık savunucularının aksine- böyle bir dünya ekonomisiyle baş etme ihtimaline inanmaktadırlar. Aksine, neo-merkantilistler dünyanın, siyasal istikrarın ve toplumsal refahın temel kaygılar olduğu kendi kendine az çok yeten bloklarla bölgeselleşmesine inanmaktadırlar. Sonuç olarak bu, ulus-devletlerin yerini alan bölge-devletlere yol açacak ve bu yola istikrar ve denetimi yeniden sağlayacaktır.

Bu, Barry Buzan tarafından aşağıda "kötü niyetli" görüşle kıyaslanman "iyi niyetli" merkantilizm görüşüdür:

İyi niyetli görüş, merkantilist sistemi korumacılığın hakim olarak yerli refah ve iç siyasal istikrar düşünceleri tarafından şevk edildiği büyük, içe bakan bloklar olarak görür. Bu tür bir sistem potansiyel olarak, benzer bir ölçekte siyasal kurumların yokluğunda küresel ya da yarı-küresel bir liberal ekonomiyi yürütme çabasına ilişkin örgütsel sorunlardan sakınır. Kötü niyetli gö-

rüş, geçmişteki merkantilist dinamiğin yeniden sürdürülmesini, içinde korumacılığın öncelikle devlet gücü düşüncesiyle şevk edildiği bir şey olarak görür.[13]

Piyasa ütopyasının eleştirmeni ve eski neo-merkantilist Karl Polanyi, küresel pazar genişlemesine bağlı olarak "gezegensel karşılıklı ağımlılığın zararları"na karşı uyarmıştı.[14] Bu şüpheci görüş, piyasa sistemini kırılgan bir düzenleme olarak gören günümüz neo-merkantilistlerince savunulan görüşle örtüşmektedir. Savaş-sonrası dünya ekonomisi, uluslararası ekonomik *laissez-faire* ile belli bir düzey yerli denetim arasındaki tarihsel uzlaşı olarak görülmektedir.

Temel olarak Keynesçi olan bu yaklaşım, 1970'lerdeki kriz sırasında yavaş yavaş terk edildi ve sonraki on yılda, tamamen liberal ilkelerin artarak egemen olduğu, on yılın sonunda sosyalist dünyanın parçalanmasıyla sonuçlanman bir eğilim ortaya çıktı. Soğuk Savaş'ın sonucu, pazar için Polanyi'nin "çift yönlü hareket"inin ikinci safhasının, yani toplumun özkorumasının etkin kılındığı dönemin sahneye konulduğu egemen konuma yol açmıştır.

Bu, günümüzde korumacılığın alabileceği biçim olarak bölgeselleşmiş bir dünya sistemi fikrine yol açmaktadır. Bu, bütüncül bir ulusal ekonomiyi savunması yönüyle klasik Listçi düşünceden farklıdır. Keynes, List'in fikrini savaştan önce, bugün artık klasik olmuş bir makalesinde serbest ticaretin önemini sorgularken tekrar etmişti.[15] O, kendi döneminin "yozlaşmış uluslararası kapitalizm"ine karşı çıkarak ulusal düzeyde kendi kendine yeterliği uluslararası siyasal istikrar için bir önkoşul olarak görmüştü.

On yıl sonra uluslararası barış temellerinden sarsıldığında, Karl Polanyi bölgeselci bir senaryo geliştirdi ve zamanında korktuğu ve bu kez ABD'nin liderliği altında olmak üzere, egemen dünya düzenini veya "evrensel kapitalizm"i yeniden şekillendirmeye yönelik sayısız yeni çabaya karşı durdu. Öncesinde Keynes'in olduğu gibi o da uluslararası ekonomi politiğin can alıcı sorusuyla ilgileniyordu: ne tür bir uluslararası ekonomik yapı ve gelişme modeli, barış ve uzun vadeli istikrar yol açma eğilimindedir. İkisi de düzenlenmeye liberal dünya düzenine karşı uyarıyordu ancak Keynes ulusal düzeyde kendi kendine yeterlilik ihtiyacını vurgularken, Polanyi dünya düzeni sorununa çözümü yükselen bir bölgeselcilik modelinde gördü.[16] Ne var ki Polanyi, ABD'nin savaş-sonrası egemen potansiyelini, onu "başarısızlığa mahkum bir girişim" olarak niteleyerek küçümsemişti.

Savaş-sonrası egemen düzen şimdi bir tür "egemenlik-sonrası" ya da "Soğuk Savaş-sonrası" dünya düzenine doğru dönüşüm sürecindedir. Bu nedenden ötürü, bölge kavramı dünyayı düzenlemeye yönelik olası bir model olarak yeniden önem kazanmaktadır. Dünya sistemi mantığı en azından kısa vadeli görüşte daha fazla bölgeselleşmeye işaret etmektedir. Önünde sonunda, küreselleşme ve bölgeselleşme süreçleri birbirlerini tamamlayıcı olabilir.

Bu yeni korumacılık biçimiyle devlet-inşası ve ulusal güce dair geleneksel merkantilist ilgi arasında bir fark vardır. Neo-merkantilistler dünyanın kendi kendine az çok yeten bloklar halinde bölgeselleşmesini savunmaktadırlar. Bu bloklar içe dönük olabilir ve kendi aralarında simetrik ilişkiler kurabilirler. Bu "iyi niyetli" türdür. "Zaralı" tür, atak ve saldırgan bir "yayılmış ekonomik milliyetçilik"tir. Merkantilizme ilişkin "iyi niyetli görüş", benim "yeni bölgeselcilik" diye adlandırdığım şeyle örtüşmektedir.

[...]

***Çeviren**: Ender Akçakoca*

Notlar

1 D. Seers, *The Political Economy of Nationalism* (Oxford: Oxford University Press, 1983).

2 A. Acharya, "Regional military-security cooperation in the Third World: a conceptual analysis of the relevance and limitations of ASEAN", *Journal of Peace Research* 29(1) (1992); and S. D. Muni, "Changing global order and cooperative regionalism: the case of southern Asia", in Helena Lindolm (ed.), Approaches to the Study of International Political Economy (Göteborg: Padrigu, 1992).

3 B. Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (Brighton: Harvester Wheatsheaf, 1991).

4 Björn Hettne, "The concept of mercantilism, in L. Magnusson (ed.), *Mercantilist Economies* (Boston: Kluwer, 1993).

5 H.-H. Holm ve Gørensen, "A new world order: the withering away of anarchy and the triumph of individualism? Consequences for IR Theory", *IPRA General Conference*, Kyoto, 1992.

6 1990 yazında Kuveyt krizinin gölgesinde ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Örgütü) Liberya iç savaşına müdahale etti. Bütün bölge tarafından tamamen desteklenmede, bu Afrika bölgesel işbirliğinde eşi görülmemiş bir şeydi. Bölgedeki ortak kanı, "ECOWAS devletlerinin miskin miskin bakıp bir üye devletin anarşiye kaymasını izleyemeyecekleri" idi (WA, 1-7 Temmuz 1991).

7 Bu noktaya Flora Lewis (International Herald Tribune Cuma, 17 Temmuz 1992), tarafından dikkat çekilmişti: Helsinki'de verilen sözler resmi uluslararası ilişkilerde çarpıcı bir ilerlemeyi temsil etmektedir. "Topluluğumuz, kolektif bilinci"ne, insan haklarının ve demokratik hakların sadece ilgili devletin iç işlerine ait olmadığını, bunu mutlak ulusal egemenlik tezine hem ciddi bir sınırlama hem de kardeşimin koruyucusu olarak yeni sorumluluk getirdiği"ni iddia etti.

8 R. W. Cox, "Gramsci, hegemony and international relations: an essay in method", *Millenium: Journal of International Studies* 12(2) (1983).

9 "Piyasa mekanizmasının insanoğlunun ve onun doğal çevresinin tek yöneticisi olmasına izin vermek, toplumun yok olmasına yol açacaktır" (K. Polanyi, *The Great Transformation* (Boston: Beacon Pres, 1957), pp. 71-3).

10 P. Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers* (New York: Random House, 1987), p. 151.

[11] M. Kaldor, *The Baroque Arsenal* (London: Deutsch, 1982).
[12] Hettne, "The concept of mercantilism".
[13] B. Buzan, "Economic structure and international security: the limits of the liberal case", *International Organization* 38(4), p. 608.
[14] Polanyi, The Great Transformation, p. 181.
[15] J. M. Keynes, "National self-sufficiency", *Yale Review* 22(4) (1993), pp. 755-69.
[16] Karl Polanyi, "Universal capitalism or regional planning", *London Quarterly of World Affairs* (Jan. 1945).

31
KÜRESELLEŞME VE KAPİTALİST DEMOKRASİLERİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Fritz Scharpf

[...] Ulusal problem çözme yeteneklerinin zirveye ulaştığı savaş sonrası ilk dönemlerde dönemde bile siyasal tercihler, demokratik olarak hesap sorulabilir yöneticilerin kontrolleri dışındaki içsel ve dışsal etkenler tarafından sınırlanıyordu. Dâhili olarak, yargının gözden geçirip uyguladığı, haklar beyannamesi içeren anayasalar ve kurumsal güçler dengesi en önemli yasal sınırlamalardır; ayrıca zaruri durumlarda her zaman kaynaklara ilaveler yapılmıştı ve daha örtük bir biçimde, demokratik devletin içsel mantığına ve profesyonel ölçütlerine karışmakta tereddüt ettiği -ekonomi, bilim, eğitim, sağlık ya da sanat gibi- işlevsel alt-sistemlerin özerkliğine hayli ihtiyaç vardı (Willke 1983). Dışsal olarak, ulus-devletin "egemenliği" ülke bazında sınırlanmıştır ancak vatandaşlarını ilgilendiren sorunların birçoğu ulusal sınırları aşan unsurlar tarafından etkilenmektedir. Bu, askeri güvenlik için hep bariz olmuştur ama artık, uluslararası terörizm ve organize suçlar, ulus-ötesi ve küresel çevre kirliliği, uluslararası göç ve küresel iletişim için de geçerlidir. Bütün bu sınırötesi etkiler, erken savaş-sonrası döneme oranla çarpıcı bir biçimde arttı ve bütün bunlar demokratik ulus-devletin vatandaşlarının ortak kaderinin özerk olarak şekillendirme kapasitesinin zorlaştırdı. Bununla birlikte, ulusal sınırlar içindeki demokratik özgür irade üzerindeki temel sınırlama, küresel sermaye piyasalarının ve ulus-ötesi mal ve hizmet piyasalarının yeniden eklemlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Kapitalist Demokrasi: Tehlikeli Çıkar Birliği

Demokratik devlet ve kapitalist ekonomi karşılıklı bağımlılık içinde birlikte var olmaktadırlar. Bir yandan, ileri kapitalist ekonomilerin üretkenlik ve kârlılıkları, sadece devletin hukuk ve kolluk kuvvetleri tarafından mülkiyet hakları ve sözleşmeden doğan yükümlülüklerin tanımlanmasına ve korunmasına değil, aynı zamandan eğitim ve temel araştırma ile bir grup kamu hizmetlerini de içeren kamusal altyapının sağlanmasına da bağlıdır. Bunun aksine, demokratik devletin siyasal olarak yaşatılabilirliği, esas olarak vatandaşların ve seçmenlerin gelirlerini ve iş fırsatlarını doğrudan belirleyen ve kamu hizmetleri ile refah harcamalarını finanse etmek için vergi gelirlerini yaratan ulusal ekonomilerin performanslarına bağlı olmaya başlamıştır. Ne var ki bu karşılıklı çıkar ilişkisi aynı zamanda temel gerilimleri de biçimler: Kapitalist ekonomi küresel etkileşime yönelirken, devletin egemenliği ülke olarak sınırlanmıştır. Kapitalist birikimin ve pazar rekabetinin mantığı, girişimleri, üretimin insani olduğu kadar doğal olan bütün unsurlarını sömürmeye ve bu

sömürünün toplumsal ve çevresel maliyetlerini dışsallaştırmaya zorlamaktadır. Dahası, kapitalist ekonomi sadece tüketiciler için maddi bolluk, çalışanlar için iş ve devletler için vergi geliri değil, toplu işsizlik ve yoksullukla sonuçlanabilecek oldukça eşitsiz gelir dağılımı, bölgesel ve sektörel kazanan ve kaybedenler ile birlikte döngüsel ve yapısal krizlere de yol açacaktır. Tersine, demokratik devlet meşruiyet iddiasını, kamu çıkarı ve adil bölüşüme bağlılıktan almaktadır ve devletler, seçim sorumluluğu mekanizmaları aracılığıyla politikalarını, seçmenlerinin büyük çoğunluğunun çıkarlarına uygun olarak yönlendirmeye zorlanmaktadır. Bu nedenle seçmen gruplarını, yapısal değişimden kaynaklanan kayıplara karşı korumaya, toplu işsizliği önlemeye, iş gücü piyasalarını ve üretim süreçlerini etkilenen işçilerin çıkarları doğrultusunda denetlemeye ve kurala uygun olarak savunulabilir bir gelir dağılımı sağlamaya yönelik olarak siyasal baskı altındadırlar.

Bu nedenle, demokratik devletler kendi mantıklarını izleyerek dinamik kapitalizmle ilgili olan "yaratıcı yıkım"ı engellemek isteyecek ve pazarda kazananlar ve kaybedenler arasındaki gelir farklılıklarını azaltmaya yöneleceklerdir. Ne var ki böyle yaparak birisi bilgisel, diğeri yapısal olan iki temel zorluk içine girmektedirler. Birincisiyle ilgili olarak, komünist sistemlerin çöküşünü; devletlerin, on ve yüz milyonlarca tüketicinin yüz binlerce şirket tarafından binlerce farklı türde kaynak kullanılarak üretilen milyonlarca ürüne olan talebini verimli bir şekilde koordine edebileceği bir yol olmadığı yönündeki Hayekçi tezi doğrulamak için örnek verilebiliriz. Bunu yerine; kapitalist ekonominin verimliliği, kâr-güdümlü yatırımcıların ve rekabet halindeki firmaların, başlamak için asla merkezileştirilemeyecek, merkezileştirilirse merkezde baş edilemeyen bir bilgi yüküne neden olacak tüketici talepleri ve üretim olanakları hakkındaki yerel bilgi araştırma ve kullanım becerilerine bağlıdır. Bu yüzden, devlet ekonomiye müdahale ederse muhtemelen ademi merkezileştirilmiş bilgi süreci istihbaratına müdahale edip onu çalışmaz kılacak ve sonunda da kapitalist ekonominin dinamizmini felç edecektir (Hayek 1944; 1945; Streit 1993). Dahası, devlet müdahalesi bir şekilde siyasal bir seçenek olarak düşünülürse refah ekonomisinin normatif perspektifinden bakıldığında analitik olarak pazar başarısızlığıyla karakterize edilebilecek olan koşullarda devlet müdahalesini belki haklı kılacak kamu çıkarı tarafından değil de "dağıtımcı ortaklıkların" ranta yönelik çıkarlarına hizmet eden amaçlar için ekonomideki iyi organize olmuş ve iyi bilgilendirilmiş baskı grupları tarafından da araçsallaştırılabilir (Olson 1982).

Siyasal müdahalenin ikinci zorluğu yapısal bir asimetriden kaynaklanmaktadır: Siyasal çıkar; ekonomik sürecin çıktı kısmına, genel refahı artıran ürünlere, iş fırsatlarına ve üretim süreçleriyle ilişkili olan dışsallıklara odaklanmaktadır. Ne var ki kapitalist ekonomi sermaye girdileri kısmından denetlenmektedir: Sermaye sahipleri, gerekli işgücü girdileriyle birlikte sonuçta pazarlanabilir ürünler yaratacak üretim kapasitelerine yatırım yapmaya teşvik edilmelidirler. Ancak ekonomik süreci yürüten yatırım kararları gelecekteki kâr beklentileri tarafından güdülenirken, devlet müdahalesi (ve güçlü sendi-

kaların toplu görüşme stratejileri) genellikle sermaye yatırımlarından vergi-sonrası gelirlerin kısılması etkisini yaratmaktadır.

Bu durumda bu, bir takım karşılıklı simetrik bağımlılık gibi görülebilir: Sermaye sahipleri kâr elde etmek için yatırım yapmak ve istihdam yaratmak zorundayken, sendikalar ve hükümetler; istihdam, ücret geliri ve vergi gelirlerinden faydalanmak için sermaye sahiplerinin kâr elde etmelerine izin vermelidirler. Ancak bu, sahte bir simetridir. Hükümetler ve işçiler aslında alternatifsizken, *sermaye sahiplerinin seçme şansı vardır.* İstihdam yaratıcı üretken malvarlıklarına yatırım yapmayı çekici bulmazlarsa spekülatif ya da çıkara dayanan finansal malvarlığını tercih edebilir, altın ve diğer değer taşıyan yatırımlara yönelebilir ya da yatırım yapmak yerine basitçe birikimlerini tüketebilirler. Başka bir deyişle, kapitalist bir ekonomide bir araya gelmiş hükümetler ve sendikalar, üretken yatırımların getiri oranları, sermaye sahipleri için elverişli olan ikinci en iyi seçeneğin altına düşürecek güce sahip değillerdir[1] ve asla getiri oranını sıfırın altına çekecek güçleri yoktur ve hala üretimle istihdamın sürmesini beklerler. Bunun yanı sıra yatırımcının bakış açısına göre bu kârlılığı etkileyen vergilerin, düzenlemelerin ve toplu görüşme anlaşmalarının "birikmiş" etkileri olduğundan, ilgili tüm siyasal aktörler -işlevsel alt bölümleriyle yerel, bölgesel ve ulusal hükümetler ile işçi sendikaları- ekonomi ile ilişkilerinde, hepsinin bağımlı olduğu üretken yatırım teşvikleri kısılmasın diye son derece tedbirli olmalıdırlar.

1970'lerin ekonomi politik yazınında bu gerilimler, kapitalist demokrasilerin kendi kendilerini yıkan "çelişkileri" durumunda gösteriliyordu. Solda; "geç kapitalizm" kuramları, -kapitalist ekonominin giderek artan işlevsel gerekliliklerin karşılamak için demokratik tabanlı gücünü araçsallaştırmaya ve "genellenebilirlik" ölçütü altında bir başlarına normatif olarak haklı gösterilemeyecek olan sermaye çıkarlarına saygı duymaya zorlanan- devletin yakında ortaya çıkacak olan kaçınılmaz "meşruiyet krizi"ni öngördüler (Offe 1972; 1984; Habermas 1973; 1976). muhafazakâr tarafta, "aşırı-yüklenmiş devlet" teorileri, rekabetçi kitle demokrasilerinde devletleri vergilendirmeyi ve ekonomik düzenlemeyi, sonuç olarak kapitalist ekonomilerin uygulanabilirliğini yıkacak derecede yoğunlaştırmaya zorlayacak bir siyasal talepler enflasyonu öngördüler (Crozier vd. 1975; Hennis vd. 1977; 1979). Bu yüzden, her iki bakış açısına göre de demokratik devlet ve kapitalist ekonominin kararsız birlikteliği devam edemez.

Bu kaçınılmaz çöküş öngörülerine karşı, kişinin kendisine kapitalist demokrasilerin aslında II. Dünya Savaşı'ndan sonraki 30 şanlı yıl sırasında oldukça iyi işlediği gerçeğini hatırlatması gerekli görünüyor. Kapitalist kapasiteyi teknik ilerleme ve dinamik gelişme için kullanmayı büyük ölçüde başardılar, ekonomik büyüme ve durgunluk döngülerini engellemeyi ve toplu işsizlikten kaçınmayı öğrendiler, beşeri ve doğal kaynakların kapitalist sömürüsüne düzenleyici sınırlamalar getirmeyi başardılar ve kapitalist dönüşümün adaletsizleri için refah devleti düzelticileri geliştirdiler ve bütün bunları Hayek'in "Kölelik Yolu"na (Hayek 1944) sapmadan gerçekleştirmeyi başar-

dılar fakat dinamik kapitalizmin bu "demokratik uygarlığı"nın, devlet ve ekonomi arasındaki ilişki göz önüne alınırsa, olağanüstü ve belki özgün koşullarda gerçekleştiğini hatırlamak daha önemlidir.

"Büyük Dönüşüm": Kısa Bir Ara mı?

Kendi mantıklarında, kâr-yönelimli ekonomik etkileşimler ulusal sınırları göz ardı etmeye ve küresel eklemlenmeye doğru evrilmeye eğilimlidirler; bunun tersine, siyasal müdahaleler bölgesel devletin sınırları tarafından kısıtlanmıştır. Bu yüzden ulus-devlet, sınır-ötesi işlemleri denetlemeye gönüllü olmadıkça ve buna gücü yetmedikçe, ulusal sınırlar içerisindeki ekonomik süreçleri, denetleme çabasına dışsal etkilerce -sermaye girişleri veya çıkışları, ithalat rekabeti ya da yabancı şirketlerce çoğunluk hisselerin satın alınması, kitlesel göç, vergi kaçırılması ve beyin göçü- daima karşı konulabilir.

1870 ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönem, aslında açık sermaye piyasaları, serbest ticaret ve serbest göç ile tanımlıydı. Altın standardının altında, bütün ulusal paralar sabit döviz kurunda çevrilebilirdi ve sermaye ihracı kontrollerinin yokluğunda, kapitalist dünya boyunca en kârlı kullanımda para serbestçe dolaşabiliyordu. Aslında 1914'ten önce, doğrudan yabancı yatırım sadece 1980'de aşılabilen düzeylere ulaştı (Hirst ve Thompson 1985). Benzer bir şekilde, Britanya liderliğinde, serbest ticaret sanayi malları piyasalarında genel kural haline gelmiş ve hala neredeyse tamamen uygulanmakta olan korumacılık, genellikle tarımsal mallar piyasasıyla sınırlı tutulmuştu. Kısacası, o dönemin kapitalist dünyası (elbette bugünkünden oldukça küçük olmasına rağmen) doğrusu sermaye ve sanayi malları açısından ve bir ölçüde hizmetler ve işgücü açısından da eklemlenmiş bir pazar olarak tanımlanabilir. Aslında ne ulusal hükümetlerin ne de uluslararası düzenleyici bir rejimin kontrolü altındaydı ve bu büyük ölçüde Marx ve Engels'in tanımlamış olduğu dünyaydı: Hızlı teknolojik ilerlemenin ve maddi zenginlikle büyük kazanımların, fakat aynı zamanda büyük eşitsizliklerin, sömürünün, derin döngüsel krizlerin ve finansal piyasaların çöküşünün (Kindleberger 1978) ve kitleler için sefaletin olduğu bir dünya. Ancak çoğu hükümet kitlelere karşı henüz demokratik olarak hesap verebilir olmadığından büyük meşruiyet krizlerinin olmadığı bir dünyaydı bu.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, altın standardı ve serbest ticaret yeniden oluşturuldu, fakat savaş çabası için kitlelerin seferber edilmesine genellikle sadece genel oy hakkının ve demokratik hesap verebilirliğin yayılması değil, işçi sendikaları faaliyetleri üzerindeki yasal sınırlamaların ve işsizlik, sakatlık, hastalık ve yaşlılık yoksulluğu gibi durumlar için en azından bazı asgari biçimlerin başlatılması ya da yayılması eşlik etmişti. Bu yüzden, uluslararası kapitalizmin kriz eğilimi 1920'lerin sonunda kendisini, asgari refah devletinin dâhil olduğu bir intikamla yeniden ortaya sürdü; kitlesel işsizlik yeni sosyal güvenlik sistemlerinin finansal olarak uygulanabilirliğini yıktı ve yoksullaşan

kitlelerin siyasal tepkisi sadece dönemin hükümetlerinin ayakta kalmasını etkilemekle kalmadı, demokratik devletin meşruiyetini de tehdit etti; Weimar Almanyası örneğinde olduğu gibi, yok etti. Bu nedenden ötürü, hükümetler Büyük Bunalım'a her yerde öyle ya da böyle tepki göstermeye zorlandılar. Bunu, kendi ekonomik sınırları üzerinde denetim uygulayarak ve süreç içinde eklemlenmiş dünya ekonomisini yıkarak yaptılar.

1930'ların başlarında büyük sanayi ulusları, Büyük Bunalım'a gerçekte korumacı ve bağımsız ekonomi politikası yanlısı, rekabetçi devalüasyon stratejisiyle, sıkı sermaye transferleri denetimiyle, koruyucu gümrük tarifeleriyle, ithalat miktarı sınırlamalarıyla ve teşvik edilen ihracatla karşılık verdiler (Kindleberger 1973; Rothermund 1993). Bunun sonucu olarak, dünya ekonomisi, verim ve istihdam açısından yıkıcı etkisiyle çöktü (Kindleberger 1995). Ne var ki "Büyük Dönüşüm"ün (Polanyi 1957) sonucu olarak, bölgesel devletin sınırları; bir süre sermaye, mal, hizmet ve iş gücü piyasalarının etkin sınırları ile eş genişlikte oldu (Winkel 1985). Dahası, bu korumacı duvarların arkasında ulusal politika yapıcılar, kapitalist ekonomide üreticilerin ve tüketicilerin öncelikli mikroekonomik tercihleri yerine, Keynesyen makroekonomik müdahale tekniklerini kullanmayı da öğrendiler.

Ulusal ekonomilerin sınırları elbette hiçbir şey geçirmez değildir. Önemli olan, bunlardaki işlemlerin ulusal hükümetlerin *potansiyel* denetimler altında olmaları ve büyük gümrük ve gümrük-dışı tarife engelleri ile işlem maliyetleri tarafından engellenmeye devam ediyor olmalarıydı. Dolayısıyla, sermaye sahipleri büyük ölçüde ulusal ekonomi içindeki yatırım olanaklarıyla sınırlanmışlardı ve şirketler esas olarak yerli rakiplerle karşı karşıya geliyorlardı. Uluslararası ticaretin göreli önemi yavaş yavaş ancak arttı ve hükümetler, ithalatı ve döviz kurunu kontrol altında tuttuklarından ulusal üreticilerin uluslararası düzeyde rekabet edebilirliği önemli bir mesele değildi.

Bu koşullar devam ettikçe, devletin faiz oranı politikası finansal yatırımları asgari getiri oranını ve bu nedenle finansal ve reel yatırımların nispi çekiciliğini belirleyebildi. Faiz oranları düşürülseydi, iş yaratan reel yatırımlar görece daha cazip hale gelirdi, bunu tersi de geçerlidir. Aynı zamanda, devletin vergilendirme ve bütçe harcama politikası, toplam iç talep üzerinde doğrudan ve kesintisiz bir etki yarattı. Bu nedenle, Keynesyen talep yönetimi, sonrasında kitle gelirlerinin, kamu hizmetlerinin ve refah transferlerinin yayılmasına izin veren konjonktür dalgalanmasını yumuşatmayı ve tam istihdam ile düzenli ekonomik gelişmeyi[2] sürdürmeyi başardı. Aynı derecede önemli bir şey; ulusal sınırlar içinde, devlet düzenlemeleri ve ulusal çaptaki toplu görüşme anlaşmaları, kapitalist birikimin uygulanabilirliğini kesintiye uğratmadan üretimin koşullarını denetleyebildi. Dışsal sınırlar kontrol edilebildiği için, ilgili tüm rakipler düzenleme maliyetlerinin tüketicilere aktarılmasına sebep olacak biçimde aynı rejimde üretiyorlardı. Bu yüzden, yatırımın getiri oranı illa ki yüksek düzenleme ve sendikal güç seviyelerince etkilenmiyordu.

Aynı dönemde; dünyadaki mal, hizmet ve sermaye piyasaları yavaş yavaş serbestleştirildi ve Amerika liderliğindeki uluslararası ekonomi rejiminin

çerçevesi içinde yeniden eklemlendi (Keohane 1984). Ancak bu rejimler, ulusal hükümetlerin dışsal engellere karşı vatandaşlarının refahını korumalarına hala izin veren bir tür "gömülü liberalizm" yaratmayı düşünmüyorlardı ve yaratmadılar da (Ruggie 1982). Bu çerçeve içinde, Batı Avrupa'nın sanayileşmiş ulusları kapitalist refah devletinin ayırt edilebilir versiyonlarını geliştirdiler. Ne var ki; "Sosyal Demokrat", "Kolektivist" veya "Liberal" türleri arasındaki hatırı sayılır farklılıklar rağmen (Esping-Andersen 1990), hepsi dikkate değer bir şekilde belli toplumsal, kültürel ve/veya ekolojik değerlerin çıkarlarına yönelik olarak farklı yollarla ve düzeylerde zincirlerinden boşalmış kapitalizmin yıkıcı eğilimlerini kontrol altına alırken güçlü bir kapitalist ekonominin sürdürülmesini de sağlıyordu (Scharpf 1991; Merkel 1993).

Yeniden Yitirilenilen Sınır Denetimi

Ne var ki 1970'lerdeki petrol fiyatları krizleriyle birlikte, sabit fakat ayarlanabilir döviz kurlu Bretton Woods rejiminin çökmesinin hiç bir büyük merkez bankasının etkin kontrolü altında olmayan yerlerdeki "denetim dışı" finansal piyasalarda patlama derecesinde bir gelişmeye sebep olmasıyla işler radikal bir biçimde değişti (Kapstein 1994). Aynı zamanda, teknolojik yenilikler ve çokuluslu şirketlerin artan önemi, sermaye transferleri üzerindeki ulusal denetimlerin etkinliğini azalttı (Cerny 1994). Dolayısıyla, finansal varlıklar şimdi küresel düzeyde hareketlidirler ve yatırımcıların bekleyebileceği asgari getiri oranı, ulusal para politikasından ziyade, yeniden küresel finans piyasalarınca belirlenmektedir.[3] Bunun yanı sıra, reel faiz oranları 1980'lerin başlarından sonra genellikle, 1960'larda olduğunun neredeyse iki katı kadardı.[4] Dolayısıyla eğer bugün bir devlet, faiz oranlarını uluslararası düzeyin altına çekmeye çalışırsa bu, ulusal ekonomide iş yaratan reel yatırımları teşvik etmeyecek fakat devalüasyon yaratarak ve enflasyon oranını artırarak sermayeyi ülke dışına kaçıracaktır.[5] Daha genelde, tek taraflı olarak sermaye gelirleri üzerindeki vergiyi artıran veya yatırımların beklenen getiri oranını azaltan her ulusal politika bugün sermayenin kaçışıyla cezalandırılacaktır (Sinn 1993).[6]

Aynı zamanda, mal ve hizmet piyasalarının serbestleştirilmesi, GATT ve DTÖ görüşmelerinde, gümrük tarifelerinin ve nicel sınırlamaların dünya çapında azaltılması konusundaki ilerlemeyle ve düzensizleştirme ve özelleştirme politikalarının Amerika Birleşik Devletleri ile Britanya'dan diğer OECD ülkelerine yayılmasıyla ortaya atıldı (Hoekman ve Kostecki 1995). Son olarak, Avrupa Topluluğu içinde, ulusal ekonomileri koruyan eski yasal engeller, 1992'nin sonuna kadar "iç piyasa"nın tamamlanmasına doğru başarılı gidişle ortadan kaldırılıyordu. Kısacası, sınırları içinde kalan devlet, kendi ekonomik sınırları üzerindeki denetimini yeniden yitirdi. Sermaye, mal ve hizmet piyasalarının ulus-aşırı eklemlenmesi belli bir eşiği bir kere geçtiğinde, kamu politikalarının artık piyasa güçlerine karşı hareket edemeyeceği "küreselleşme yüzyılı"nı selamlarken (Giersch 1997), kimi gözlemciler üzülerek

"Polanyi'nin Büyük Dönüşümü'nün sona erdiği" sonucuna vardılar (Cerny 1994: 339).

Her durumda, müdahaleci politikalar ulusal düzeyde daha zor ve maliyetli hale gelmişlerdir, ancak bu onların imkansız olduklarını söylemek değildir. Bir süre, her durumda, "emek hareketinin güç kaynakları" (Korpi 1983) ve daha genel olarak, savaş-sonrası sınıfsal uzlaşmayı destekleyen siyasal güçler, mevcut hakları savunacak ve refah devletinin yok edilmesine karşı koyacak güçteydiler ve hala o kadar güçlü olabilirler (Pierson 1994; Garrett 1995; 1998). Ancak direniş en elverişli koşullarda bile hatırı sayılır bir ekonomik maliyet getirmektedir. Sınırları içinde kalan devlet, sermaye transferlerini denetleme kapasitesini bir kez kaybettiğinde ya da bundan vazgeçtiğinde, sermaye gelirleri ve ticari kârlar üzerindeki vergileri artırma girişimleri vergi tabanını muhtemelen daraltacaktır ve devlet, mal ve hizmet piyasalarının denetiminden bir kez vazgeçtiğinde, rekabet halindeki tüm satıcılar aynı düzenleyici rejime tabi olacağından artık emin olamaz. Bu yüzden, şimdi düzenleme veya toplu görüşmenin maliyetleri üye bir devlette tek taraflı olarak artırılsa, bu maliyetler dış kaynaklara dönme konusunda özgür olan tüketicilere artık aktarılamaz. Bunun yerine ve diğer diğer koşullar sabitken, bu devlette ithalat artacak, ihracat azalacak, kârlar düşecek, yatırımlar azalacak ve şirketler iflasa sürüklenecek ya da daha kazançlı bölgelere taşınacaktır.

Ayrıca, ulusal şirketlerin çıkış seçenekleri ve yabancı üreticilerin rekabet edebilirlikleri, diğer hükümetlerin düzenleyici ve vergi politikaları ile diğer ülkelerdeki sendikaların stratejilerinden de etkilendiği için, ulusal hükümetler ve sendikalar, üretimin hareket halindeki diğer etkenleri için diğer yerlerle artık rekabet etmek zorundadır. Bu "düzenleme sistemleri arasındaki rekabet", rekabet halindeki tüm ülkelerin sermaye ve iş çıkarlarına -aksi halde tercih değiştireceklerinden- daha fazla imtiyaz tanımaya kalkmalarıyla "Mahkumlar İkilemi" durumuna benzemektedir. Mevcut toplumsal koruma düzeyi yine de sürdürülmek durumundaysa, maliyetin daha büyük bir kısmı işçiler ve tüketiciler tarafından karşılanmalıdır. Bu nedenle, hareketli sermayeyi ve iş dünyasını elde tutma ya da cezp etme ve ulusal ekonominin uluslararası rekabet edebilirliğini sürdürme ihtiyacının bölüşüme ilişkin apaçık ve büyük sonuçları vardır. Her yerde devletler vergi yükünü, hareketli etkenlerden hareketsiz etkenlere -yani, ücret gelirlerine ve tüketici harcamalarına- kaydırmak zorunda kalmış olsa da sermaye gelirleri artmış ve iş gücünden gelen gelir düşmüştür (Sinn 1993; Steinmo 1994). Kısacası, savaş-sonrası siyasa-ekonomik rejimler ve refah devleti hala savunuldukları yerlerde bile kuşatma altındadırlar (Canova 1994; Freeman 1995; Pierson 1996).

İlkesel olarak bu, sadece Batı Avrupa'da değil, sanayileşmiş büyün ülkelerde -Birleşik Devletler'de olduğu kadar Japonya ve Güney Kore'de dehissedilen ve genellikle ekonomik "küreselleşme"nin bir sonucu olarak tartışılan genel bir sorundur. Ne var ki; ekonomik eklemlenmenin daha da ilerlediği ve şirketlerin şimdi, önceki iç piyasaya sınırlama getirilmeden ve ileride, DTÖ serbest ticaret rejimi altında hala kullanılabilecek olan "anti-damping

vergileri"[7] ya da gümrük-dışı engel oluşturan uygulamalarıyla, hesapların bozulabileceği korkusu olmadan, yasal ve etkin olarak daha cazip üretim yerleri için özgürce alışveriş yapabildikleri AB'de bu bilhassa kesindir. Bu yüzden, AB'nin üye devletleri yerli üretici lehine ayrımcılık yapma seçeneğinin tamamen kaybettiğinden (Kapstein 1996), mevcut ulusal politika çizgisini savunma yetenekleri, küresel ekonomik rekabetin baskılarının genelde gösterdiğinden çok daha büyük bir düzeyde. [...]

Çeviren: *Ender Akçakoca*

Notlar

1 Bu nedenle, ortanın solu siyasal bakış açısıyla, 1970'lerin ortalarından sonra hükümet borçluluğunun uzun süreli artışı, dinmeyen bir felaket gibi görünebilir: sermaye sahiplerine, istihdam yaratıcı reel yatırımlara karşı son derece güvenli ve makul derecede kârlı alternatifler sunmuştur ve sermaye sahiplerine olan borç servisine ödenmek üzere ücretlilerden giderek daha fazla toplanan genel vergi gelirleri kullanmak zorundadır. Maalesef, Keynesyen ekonominin cazibesi altında, solcu siyasi partiler ve işçi sendikaları bütçe harcamalarının bu bölüşümsel sonuçlarını göz ardı eder oldular.
Les Trente Glorieuses Altın Çağ: Kapitalizmin, II. Dünya Savaşı'nın ardından girdiği ve 1970'lerin ortalarına kadar süren sınıf uzlaşısına ve hızlı üretkenlik artışına dayalı sürekli ve göreli refah artışı dönemi (ç.n.)

2 1970'lerin başları ve ortalarındaki stagflasyon krizi sırasında görüldü ki Anglo - Amerikan türü Keynesyen talep yönetimi, enflasyonist baskılarla ve artan işsizlikle aynı andan baş edemedi. Stagflasyonun başarılı biçimde gerçekten üstesinden geldiği, talep-yönlü mali ve parasal stratejiler tam istihdamı güvence altına almayı sürdürürken sendikaların ücretlerin yükselmesinin yol açtığı enflasyonu kapsama konusunda sorumluluk üstlenmelerine izin veren neo-korporatist kurumsal koşullara bağlıydı. (Scharpf 1991)

3 Sermayenin aslında hala tam olarak hareketli olmadığına dair ve reel faiz oranlarındaki farklılıkların devam ettiğine dair ampirik kanıtlar, hareketliliği engelleyen devlet politikalarıyla değil de bilgi asimetrileriyle açıklanmaktadır (Gordon ve Bovenberg, 1996)

4 Reel faiz oranlarındaki uzun süreli artışın nedenleri iyi anlaşılamadı ancak açıkça görülüyor ki 1970'lerin petrol fiyatları krizlerinden sonra hükümet borçlanmasında ciddi artış ve merkez bankası önceliklerinin tam istihdamı garanti altın maktan enflasyonla "parasalcı" mücadeleye doğru kayışı biraz açıklayıcı olmalıdır.

5 Bu yüzden, Keynesyen tam istihdam politikası artık ulusal para politikasının desteğine güvenemezdi. Hala uygulanıyor olsaydı, bütün yükü -sadece ekonomik açıdan daha az etkin olan değil ancak yüksek faiz oranlarıyla yakında engelleyici ölçüde pahalı olabilecek- maliye politikası tarafından taşınmak zorunda olurdu.

6 Aksine, ulusal para politikasının, ulusal faiz oranlarını uluslar arası düzeyin üzerinde belirlemek suretiyle sermayeyi cezbetme gücü vardır. Ancak böyle yaparak, ulusal ekonominin uluslararası düzeyde rekabet edebilirliğini azaltan biçimde kuru yükseltecektir.

[7] Anti Damping Vergisi Dış ticarette ucuzluk yaparak yerli ürün fiyatlarıyla haksız rekabete yol açan ithalatçı ülke veya firmaların mallarına karşı konulan gümrük vergisi. (y.n.)

Kaynaklar

Canova, T. (1994) The Swedish model betrayed. *Challenge* 37(3): 36-40.

Cerny, P. G. (1994) The dynamics of financial globalization: Technology, market structure, and policy response. *Policy Sciences* 27: 319-42.

Crozier, M., Huntington, S. P., et al (1975) *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission.* New York: New York University Press.

Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism.* Cambridge: Policy Press.

Freeman, R. B. (1995) The limits of wage flexibility in curing unemployment. *Oxford Review of Economic Policy* 11: 63-72.

Garrett, G. (1995) capital mobility, trade, and the domestic politics of economic policy. *International Organization* 49: 171-81.

Garrett, G. (1998) *Partisan Politics in the Global Economy.* Cambridge: Cambridge University Press.

Giersch, H. (1997) Das Jahrhundert der Globalisierung: Der Standortwettbewerb bring nicht das Ende der Wirtschaftspolitik Aber am Ende ist eine Politik, die den Marktkraften entgegenwirken will. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (11 Jan.): 13.

Gordon, R. H. and Bovenberg, L. A. (1996) Why is capital so immobile internationally? Possible explanations and implications for capital income taxation. *American Economic Review* 86: 1057-75.

Habermas, J. (1973) *Legitimationsprobleme im Spatkapitalismus.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.

_____ (1976) *Legitimation Crisis.* London: Heinemann.

Hayek, F. A. (1944) *The Road to Serfdom.* Chicago: University of Chicago Press.

_____ (1945) The use of knowledge in society. *American Economic Review* 35: 519-30.

Hennis, W., et al. (1977) *Regierbarkeit: Studien zu ihrer Problematisierung.* Stuttgart: Klett.

_____ (1979) *Regierbarkeit: Studien zu ihrer Problematisierung.* Stuttgart: Klett.

Hirst, P. and Thompson, G. (1995) Globalization and the future of the nation state. *Economy and Society* 24: 408-42.

Hoekman, B. M. and Kostecki, M. (1995) *The Political Economy of the World Trading System: From GATT to the WTO.* Oxford: Oxford University Press.

Kapstein, E. B. (1994) *Governing the World Economy: International Finance and the State.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Keohane, R. O. (1984) *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy.* Princeton: Princeton University Press.

Kindleberger, C. P. (1973) *The World in Depression 1929-1939.* London: Ailen Lane.

_____ (1978) *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crisis.* New York: Basic Books.

_____ (1995) *The World Economy and National Finance in Historical Perspective.* Ann Arbor: University of Michigan Press.

Korpi, W. (1983) *The Democratic Class Struggle.* London: Routledge and Kegan Paul.

Merkel, W. (1993) *Ende der Sozialdemokratie? Machtressourcen und Regierungspolitik im internationalen Vergleich.* Frankfurt am Main: Campus.

Offe, C. (1972) *Strukturprobleme des kapitalistischen Staates.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.

_____ (1984) *Contradictions of the Welfare State.* London: Hutchinson.

Olson, M. (1982) *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities.* New Haven: Yale University Press.

Pierson, P. (1994) *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher, and the Politics of Retrenchment.* Cambridge: Cambridge University Press.

_____ (1996) The new politics of the welfare state. *World Politics* 48: 147-79.

Polanyi, K. (1957) *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time.* Boston: Beacon Press.

Rothermund, D. (1993) *Die Welt in der Wirtschaftskrise 1929-1939.* Munster: Lit.

Ruggie, J. G. (1982) International regimes, transactions, and change: Embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization* 36: 379-415.

Scharpf, F. W. (1991) *Crisis and Choice in European Social Democracy.* Ithaca, NY: Cornell University Press.

Sinn, S. (1993) The taming of Leviathan: Competition among governments. *Constitutional Political Economy* 3: 177-221.

Steinmo, S. (1994) The end of redistribution? International pressures and domestic policy choices. *Challenge* 37(6): 9-17.

Streit, M. E. (1993) Cognition, competition, and catallaxy: in memory of Friedrich August von Hayek. *Constitutional Political Economy* 4: 223-62.

Willke, H. (1983) *Entzauberung des Staates: Uberlegungen zu einer sozietalen Steuerungstheorie.* Konigstein: Athenaum.

Winkel, H. (1985) Der Glaube an die Beherrschbarkeit von Wirtschaftskrisen (1933-1970): Lehren aus der Weltwirtschaftskrise. *Die Groze Krise der dreiziger Jahre: Vom Niedergang der Weltwirtschaft zum Zweiten Weltkrieg*. G. Schulz. Gottingen: Vandenhoeck and Ruprecht: 17-43.

32
KÜRESELLEŞME ÇOK MU İLERİ GİTTİ?

Dani Rodrik

[...]

"Küreselleşme" olarak adlandırılan süreç; küresel piyasaları geliştirecek yetenek ve hareketliliğe sahip gruplar ile hem bu olanakları olmayan hem de kuralsızlaştırılmış piyasaların genişlemesini, toplumsal istikrar ve köklü bir şekilde yerleşmiş normlara istinaden, karşısında olanlar arasında derin bir fay hattını ortaya çıkarıyor. Sonuç işçiler, emekliler ve çevreciler gibi piyasa ile toplumsal gruplar arasında şiddetli bir gerilim ve ortada sıkışmış hükümetler olmaktadır.[1]

Bu [bölüm], önümüzdeki yıllarda dünya ekonomisinin çözüm bulmayı gerektirecek en ciddi sorunun, küreselleşmeyi yerel toplumsal ve siyasal istikrar ile uyumlu hale getirebilmek olduğunu tartışacaktır ya da daha açık bir şekilde söylersek; uluslararası ekonomik bütünleşmenin, yerel toplumsal *çözülme* yönünde katkıda bulunup bulunmadığını tartışacaktır.

[...]

Gerilimin Kaynakları

Küresel piyasa ile toplumsal istikrar arasındaki gerilimin üç kaynağı üzerinde duracağım ve kısaca ne olduklarına değineceğim.

İlk olarak, ticaret ve yatırım engellerinin azalması, uluslararası sınırları (doğrudan ya da dolaylı, örneğin dış kaynak kullanımı[2]) geçenler ile tam çaprazında buna şansı olmayanlar arasındaki asimetriyi vurgulamaktadır. İlk kategoride, sermayedarlar, yüksek vasıflı işçiler ve istedikleri yere kaynaklarını aktarabilme serbestliği olan birçok meslek sahibi vardır. Vasıfsız ya da yarı vasıflı işçiler ve birçok orta düzey yönetici de ikinci kategoride yer almaktadır. Aynı konuyu daha teknik terimler ile ortaya koyarsak; küreselleşme, ikinci kategorideki bireylerin hizmetlerine duyulan talepleri *daha esnek* hâle getirir, bu şu demektir; ulusal sınırları aşan diğer insanların hizmetleri kolaylıkla, çalışan nüfusun geniş bir kesiminin hizmetlerinin yerine geçebilir. Küreselleşme, bu nedenle, kökten bir şekilde istihdam ilişkisini dönüştürmektedir.

"İşçilerin" kolaylıkla diğer ulusal sınırlardaki işçilerin yerini alabilmesi gerçeği; bazılarının savaş sonrası, işçiler ile işverenler arasındaki toplumsal pazarlık olarak anladığı süreci göz ardı etmektedir; bu süreç işçilerin sürekli bir şekilde ücret artışına sahip olmasını ve emeğin ılımlılığı karşılığında birçok fayda sağlanmıştır. Bu, artan ikame edilebilirliliğin aşağıdaki somut sonuçlara yol açmasına neden olmuştur:

- İşçiler, şimdi iş koşullarının ve faydalarının geliştirilmesi harcamalarına daha fazla pay ödemek zorundalar (bu, onların daha fazla ücret dışı harcama kesintilerine katlanmaları demek).
- Onlar kazançlarda ve işgücü üretkenliği veya işgücü talebindeki sarsıntılara cevap olarak maaş ve çalışma saatlerindeki sürekli istikrarsızlığa çaresizce katlanmak zorundalar (bu değişkenliğin ve güvensizliğin artması demek).
- Onların pazarlık gücü erimekte, böylelikle ne zaman pazarlık, istihdam sürelerinin belirlenmesi konusunda bir faktör olsa, işçiler daha düşük ücretler almakta ve imkanlardan daha az yararlanmakta.

Göz önünde tutulması gereken, vasıfsız işçi talebindeki esnekliğin artışı yerine vasıfsız işçiye olan talebin aşağı doğru hareketlenmesine odaklanan ticaret ve ücretler konusuna, son dönem akademik yazını içinde yeterli ilgi gösterilmemiştir.

İkinci olarak küreselleşme, hem yerli normlar üzerine kurulu uluslar ve onları oluşturan toplumsal kurumları hem de aralarında bulunan sürtüşmeleri beslemektedir. Üretilmiş mallar için teknoloji standartlaştıkça ve uluslararası duruma gelip, içi içe geçtikçe, farklı değerler, normlar, kurumlar ve kolektif tercihlere sahip uluslar, benzer ürünler için piyasalarda başa baş rekabet etmeye başlamaktadır. Ayrıca, küreselleşmenin yayılması farklı düzeylerde kalkınmış ülkeler arası ticaret için fırsatlar yaratmaktadır.

Bu, DTÖ'nün ve GATT'nın geleneksel çok taraflı ticaret politikası ile ulaşılabilecek bir sonuç değil: malların üretildiği "süreç" veya "teknoloji" elle tutulur bir şey değildir; onlar ticaret yapan ortaklarının toplumsal kurumlarıdır. Ulusal pratiklerdeki farklılıklar tıpkı faktör donatımındaki veya karşılıklı avantajın herhangi başka belirleyenindeki farklılıklar olarak değerlendirilir. Ne var ki; hem iç gözlem hem de deneysel kanıtlar ortaya çıkarmıştır ki birçok insan sonuçlara olduğu kadar süreçlere de değer atfediyor. Bu, malların ve hizmetlerin üretildiği yerli çevreyi şekillendiren ve kısıtlayan normlarda yansımasını bulmakta, örneğin; işyeri pratikleri, yasal kurallar ve toplumsal güvenlik ağları.

Yerli pratiklerde dolaylı olarak varolan normları göz ardı eden güçler salıverdiğinde; ticaret saldırgan hale geliyor. İleri derece sanayileşmiş ülkelerin birçok yerleşimcisi yerli kurumların ticaretin gücü ile zayıflaması konusunda rahatsızlar; örneğin Honduras'taki çocuk işçiler Güney Carolina işçilerinin işlerini ellerinden alınca ya da Avrupa'da Maastricht anlaşması koşullarına tepki olarak emeklilik maaşları kesilmesindeki gibi. Bu rahatsızlık hissi, "adil ticaret" taleplerinin yorumlanmasının bir yoludur. Ticaret siyasalarındaki "yeni" meseleler etrafında dönen tartışmaların çoğu -bunlar işgücü standartları, çevre, rekabet politikası, yolsuzluk- usule dair hakları aydınlatabilir.

Bizler, süreçler ve ciddi bir şekilde onları kapsayan toplumsal düzenlemeler için bireysel tercihlerimizi harekete geçirmeden, bu yeni alanlarda neler olduğunu anlayamayız. Özgül olarak; böyle yaparak, insanların uluslararası ekonomik bütünleşmenin sonuçları hakkında duydukları rahatsızlık için an-

lamlı bir işe başlayabiliriz ve tüm muhatap grupların kendi çıkarlarını düşünen korumacılar olarak otomatik olarak damgalanmasından kaçınabiliriz. Aslında, ticaret politikalarından sonra hep mütemadiyen yeniden bölüştüren sonuçlarını, (sektörler, gelir grupları ve bireyler arasında)serbest ticaretin ilkeli bir savunusunu ve bu sonuçları yaratan pratiklerin meşruiyeti ve hakkaniyetinin sorunlarıyla ile hesaplaşmadan üretemez. Aynı şekilde, ticaret mevcut yerli toplumsal düzenlemeler ile çatışan (ve eriten) değişimi içerdiğinde, kimse ticaret için geniş halk desteği beklentisine girmemeli.

Üçüncü olarak; küreselleşme, sosyal güvence imkanı sunmayı devletler için son derece zor bir hale getirdi ki bu devletlerin merkezi işlevlerinden biridir ve toplumsal birlikteliği sağlamasına yardım ederek savaş sonrası süre giden liberalleşme için ülke içi siyasal destek sağlamıştır. Özünde ise devletler mali güçlerini, yerli grupları, özgül olarak kaynağı dışarıda olan aşırı piyasa risklerinden izole etmek için kullanmışlardır. Gerçekte, ekonominin dış ticaretin risklerine maruz kalması ve refah devletinin büyüklüğü arasında güçlü bir korelasyon vardır. İsveç, Danimarka, Hollanda gibi dış ticarete en açık ülkelerin, gelir transferleri üstündeki harcamaları çok fazla genişlemiştir. Bu, devletler merkezi öneme sahiptir veya sosyal sigortanın en iyi sağlayıcısıdır demek değildir. Geniş aile, dini gruplar ve yerel topluluklar, sık sık benzeri rolleri üstlenirler. Benim anlatmaya çalıştığım, savaş sonrası dönemin ayırt edici özelliği şudur; ileri ülkelerin hükümetlerinden böylesi bir güvenceyi sunmaları beklendi.

Ne var ki bugün, uluslararası ekonomik bütünleşme geri çekilen devletlerin geçmişinin ve azaltılan toplumsal ödevlerin karşısında yerini alıyor. Refah devleti yirmi yıldır saldırı altında. Dahası, sermayenin artan hareketliliği; hükümetleri, oransız bir şekilde işgücü geliri üstündeki artan vergi oranlarını isteksizce uygulamaya terk ederek, vergi matrahının önemli bir kesimini serbest hale getirmiştir. Fakat nüfusun uluslararası anlamda yerleşik olan çok büyük bir çoğunluğu için sosyal güvenceye duyulan ihtiyaç hala azalmamıştır. Hiç bir şey değilse bile artan bütünleşmenin sonucu olarak bu ihtiyaç daha da büyüyecek. Bu nedenle soru, küreselleşme ile riskin toplumsallaşması için yapılan baskılar arasındaki gerilimin nasıl çözüleceğidir. Eğer gerilim zekice ve yaratıcı bir şekilde yönetilemezse tehlike odur ki açık pazarlar için ülke içi uzlaşı, sonunda genelleşmiş bir korumacılığın yeniden doğumunun çok ciddi bir ihtimal olacağı noktaya kadar eriyecektir.

Bu savların her biri, ileri toplumların küreselleşmenin sonuçlarıyla başa çıkmasında -veya başa çıkmak için aygıtlarında- önemli bir güçsüzlüğe işaret etmektedirler. Topluca bu savlar belki de riskler arasındaki en büyük riske işaret etmekte; yani yukarıda bahsedilen gerilimlerin biriken sonucu, kemikleşmiş yeni sınıf bölünmeleri olacaktır; küresel ekonomiden faydalananlar ile faydalanmayanlar arasında, değerlerini kabul edenler ile etmeyecekler arasında ve risklerinin sıyrılabilenler ile sıyrılamayanlar arasında. Bu sevimli bir ihtimal değil, kaybedenler tarafına dair ufak bir empati sahibi olan kazanan taraftaki bireyler için bile. Toplumsal bütünleşememe; seyirlik bir oyun de-

ğildir; oyun alanının yanında duranlarda sahadan sıçrayan çamurdan nasibini alırlar. Sonunda, ince bir çatlağın derinleşmesi herkese zarar verir.

Küreselleşme: Şimdi ve Sonrası

Gerçek bir küresel piyasa deneyimi bizim için bir ilk değil. Birçok ölçüte göre, dünya ekonomisi, on dokuzuncu yüzyıl sonlarındaki altın standardının olduğu zamanda muhtemelen bugünden daha bütünleşik idi. [...] Birleşik Devletler ve Avrupa'da, ticaret hacmi I. Dünya Savaşı öncesinde zirve yapmış ve daha sonra savaş arası yıllarda çökmüştü. Ticaret 1950 sonrasında tekrar artmaya başladı ama bu üç bölgeden hiç biri altın standardının olduğu on dokuzuncu yüzyıl sonlarındaki dönemden daha fazla ticarete açık değildir. Gerçekte bugün, Japonya'nın GSMH'si içinde ihracatın payı, savaş arası yıllarında olduğundan daha düşüktür.

Küresel ekonomik bütünleşmenin diğer kıstasları da bize aynı hikayeyi anlatıyor. Demiryolları ve motorlu gemiler nakliye masraflarını düşürdü ve Avrupa mal fiyatlarının şaşırtıcı olarak bir noktaya yöneldiği on dokuzuncu yüzyılın son dönemlerinde serbest ticarete yönelik harekete geçti (Williamson, 1996). İşgücü akışı dikkate değer bir şekilde yüksekti. Milyonlarca göçmen eski dünyadan yeni dünyaya doğru ilerliyordu. Birleşik Devletler'de göç, I. Dünya Savaşı öncesindeki kırk yıl içindeki işgücü gücünün artmasında %24'lük bir orana sahiptir (Williamson 1996: ek tablo 1). Sermayenin hareketliliği için de bu böyle idi. Birleşik Krallık'ta klasik altın standardının olduğu dönem boyunca olandan GSYİH içinde net sermaye çıkışlarının payı, o günden bu yana gerçekleşenlerden çok daha yüksekti.

Bu önceki küreselleşme dönemi bizim bugünkü durumumuza dhiç dersler içermiyor mu bizim bugünkü durumumuza dair? Neden olmasın. Bazı kanıtlar var. Örneğin, ticaret ve göç, gelir dağılımı için önemli sonuçlar doğurdu. Jeffrey Williamson'a göre, "[Küreselleşme]...I. Dünya Savaşı öncesindeki dönemde, zengin ve işgücü yokluğu çeken ülkelerdeki örneğin Birleşik Devletler, Arjantin ve Avusturalya eşitsizliğin artmasının yarıdan fazlasından; fakir ve işgücü bolluğu çeken ülkelerdeki örneğin, İsveç, Danimarka, İrlanda eşitsizliğin düşmesinin çeyreğinden biraz daha fazlasından sorumludur (1996:19). Bu noktayla benzer bir şekilde, bu değişimlerin siyasal sonuçları:

Göçün Amerikan emeğine zarar verdiği ve 1890'lardan I Dünya Savaşı'na kadarki dönemde artan eşitsizliğin çok büyük bir bölümünden sorumlu olduğuna dair nerdeyse bir asırlık bir literatür var. O kadar ki emeğe destek veren Kongre göç kotalarını kabul etmişti. bir Yeni Dünya buğdayı istilası Avrupa'daki toprak kiralarını erittiği yönünde daha eski bir literatür bile var. O kadar ki toprak sahiplerinin baskın olduğu Kıta Parlamentoları küreselleşmenin etkilerinden kendilerini korumak için gümrükleri yükseltmişti (Williamson 1996:1)

Williamson (1996:20) şu sonuca varıyor "küreselleşmenin ürettiği eşitsizlik eğilimlerinden peydah olmuş zengin, sanayileşmiş, ticaret yapan ortaklar,

iki savaş arasında küreselleşmeden geri çekilerek en azından kısmen sorumludur".

Bununla birlikte, bugünün küresel ekonomisini daha acımasız hale getiren bazı ana farklılıklar mevcuttur. Birincisi, göç üzerindeki sınırlandırmalar on dokuzuncu yüzyılda bu kadar yaygın değildi ve sonuç olarak emeğin uluslararası hareketliliği sermayeninki ile kıyaslanabiliyordu. Neticede, hareketliliğe sahip sermaye (fiziksel ve insan) ile hareketsiz "doğal" işgücü arasındaki asimetri -ki bugünün durumunu bu karakterize etmekte-, görece yeni bir olgudur. İkincisi, benzer ve aynı mallar konu olunca, geçen yüzyılda daha az başa baş rekabet vardı ve ticaretin büyük bir bölümü, üretilecek mallar için gerekli hammaddeler gibi rekabetçi olmayan ürünlerin takasından ibaretti. Toplam ticaret oranları bugün 1890'lara kıyasla yaşanan "ticareti yapılabilen mal sanayilerinin uluslararası rekabete maruz kalışında yaşanan büyük miktardaki artışı yansıtmaz" (Irwin 1996:42). Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, hükümetlerden henüz yeterli düzeyde istihdam sağlama, sosyal güvenlik ağı kurma, sağlık ve sosyal güvence olanakları sağlama ve yoksullar için koruma gibi sosyal-refah işlevlerini geniş çaplı bir şekilde gerçekleştirmeleri talep edilmemişti. Devletin rolündeki bu kayma, bugünün politika üretenleri için de hayatı, karşılıklı olarak bağımlı ekonomide hissedilebilir derecede zorlaştıran, göreceli olarak yeni bir dönüşümdür.

Her şekilde, tarihten alınacak ders şudur, devam eden küreselleşme kendiliğinden olmuş bir şey olarak kabul edilemez. Eğer sonuçları bilgece ve yaratıcı bir şekilde yönetilemiyorsa, açıklıktan ricat etmek bir tercih haline gelecektir.

Sonuçlar

[...]

Küresel ekonomi içinde gerçekleşen birçok değişikliğin geri döndürülemezliği hakkında dürüst olmaya ihtiyacımız var. İletişim ve ulaşım alanındaki yenilikler; politika üretenler her ne yolu tercih ederlerse etsinler ulusal ekonomilerin geniş kesimlerinin, uluslararası mal ve sermaye akışlarına daha önce hiç olmadığı kadar fazla maruz kalacağı anlamına geliyor. Devlet politikasının farklılık yaratmak için sadece sınırlı bir alanı var. Buna ek olarak, korumacılığa doğru ciddi bir geri çekiliş, ticari fayda sağlayan birçok insana zarar verecektir ve küreselleşmenin yarattığın toplumsal çelişkilerin benzeri sonuçlar doğuracaktır. Ticari engelleri dimdik ayakta tutmak sadece sınırlı bir çevre için faydalı olabileceğini ve ticari politikaların az da olsa burada tartıştığımız sorunlara en iyi çözüm olduğunu anlamamız gerekiyor. Transfer ve sosyal güvence programları genel olarak baskın hale gelecek. Kısaca, cin tekrar şişenin içine sokulamaz, çok fazla arzu edilse bile. Meselenin ince taraflarını kapsayabilen ve daha yaratıcı çözümlere ihtiyacımız var.

***Çeviren**: Ali Serkan Mercan*

Notlar

[1] Bkz. Kapstein (1996) ve Vernon (n.d). Kapstein, politika oluşturucular ekonomilerini yönetmek adına daha aktif bir rol üstlenmezler ise işgücünden kaynaklanacak bir karşı tepkinin muhtemel olduğunu belirtiyor. Vernon ise bizlerin, belki de çokuluslu şirketlerin yaygınlaşan rollerine karşı küresel bir direnişin eşiğinde olduğumuzu söylüyor.

[2] Dış kaynak kullanımı; şirketlerin üretim sürecinin bir bölümünü -tipik bir şekilde en çok işgücü-yoğun ve en az yetenek-yoğun bölümlerde- başka bir ülkedeki şirkete daha düşük bir maliyetle, alt sözleşme yoluyla gerçekleştirme pratikleri anlamına gelmektedir.

Kaynaklar

Irwin, Douglas (1996) The US in a New Global Economy? A Century's Perspective. *American Economic Review, Papers and Proceedings* 86(2) (May).

Kapstein, Ethan (1996) Workers and the World Economy. *Foreign Affairs* 75(3) (May-June).

Vernon, Raymond (n.d.) in the Hurricane's Eye: Multinational Enterprises in the Next Century. MS, Harvard University.

Williamson, Jeffrey (1996) Globalization and Inequality Then and Now: The Late Nineteenth and Late Twentieth Centuries Compared. NBER Working Paper 5491, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Mass.

33
KÜRESEL PİYASALAR VE ULUSAL POLİTİKA

Geoffrey Garrett

[...]

Bu makale küresel piyasaların, ulusal politikayı toplumsal güçler kozuyla ezdiği şeklindeki önermeyi analitik mercek altına alıyor. Ben, uluslararası piyasalardaki bütünleşmenin üç boyutu -mal ve hizmet ticareti, üretimin çokuluslulaşması ve finansal sermaye hareketliliği- ve gelişmiş sanayi ülkelerinin 1990'ların ortalarına kadar olan makroekonomik politika seçimleri üzerine odaklanıyorum.

Tabii ki küreselleşmenin ulusal politika seçimlerini kısıtladığı bariz örnekler kolayca gösterilebilir. Finansal sermayenin hareketliliği, örneğin, sermaye piyasalarının eklediği faiz oranı primleri yüzünden bütçe açıklarına aşağı yönlü baskı eğiliminde olmuştur. Ama "küreselleşmenin kısıtlamaları yaygındır, ya da genel kural herkes için geçerlidir" durumuna getirmek güçtür. Aslında, piyasalarla bütünleşmenin çeşitli yönlerinin -neo-liberal yoldan uzak durmuş ülkelerdeki sermaye kaçışının bozucu etkisini telaşa getirmeden- müdahaleci devlet politikalarıyla ve bir çok politik alanın, ulusal rotadan sapmayla ilişkilendirildiği birçok örnek vardır.

Ticaret ve devlet harcamaları, -sadece OECD'de[1] değil, aynı zamanda gelişmekte olan dünyada[2] da- piyasa bütünleşmesinin asgari müştereklere etkileri, basit anlayış biçimlerine aykırı olan klasik ilişkidir. Bununla beraber, diğer küreselleşme mitleri de ifşa edilmelidir. Örneğin, akışkan sermaye hareketliliğinin artırılması, -sermaye kaçışı veya daha yüksek vergi oranlarıyla sonuçlanmadan- devlet harcamalarında daha hızlı büyüme ve hatta efektif sermaye vergilendirme oranlarında artışlarla hep ilişkilendirilmiştir. Dahası, üretimin çokuluslulaşmasının makroekonomik politika özerkliğini zayıflattığına dair bulgu yoktur.

Küreselleşmenin, politika tercihleri üzerindeki sınırlamalarının, çağdaş söylemin önerdiklerinin çoğundan daha düşük olmasının iki temel nedeni vardır. İlk olarak; piyasa bütünleşmesi üreticilerin ve yatırımcıların çıkış seçeneklerini artırmakla kalmadı, toplumun geniş kesimlerinde ekonomik güvensizlik duygularını da yükseltti. Bu durum, devletlerin zenginlik ve riski yeniden dağıtarak piyasadaki yerinden oynamaları yatıştırmak için politik aygıtları kullanması yönündeki siyasal saikleri güçlendirdi.

İkinci olarak, müdahaleci devletle ilişkilendirilmiş bedeller (neo-klasik iktisadın vergi çarpıklıkları, engelleyici ve düzenleyici katılık konularındaki tanıdık nakaratı) olsa dahi, çok sayıda hükümet programı hareketli finansman ve üretime çekici gelen iktisadi çıkarlar yaratıyor. Bugün, iyi hükümet etmenin mülkiyet haklarını korumayı ve insan sermayesi ile fiziksel altyapıyı büyütmeyi gerektirdiğini iddia etmek tartışma götürmez. Ama mantık daha ileriye

yürütülmelidir. Bazı iktisatçılar eşitsizliği azaltmanın toplumsal istikrarı artırmak yoluyla büyümeyi teşvik ettiğini savundular.[3] Önde gelen siyaset bilimciler, zenginlik ve riski yeniden dağıtan iktisadi politikaların piyasaya olan popüler desteği beslediğini ileri sürüyorlar.[4]

Şu iki dinamik grubunun -sermayenin çıkış tehdidine karşı yeniden bölüşüm yönündeki halk talebi ile müdahaleci devletin iktisadi bedel ve faydaları- değişik bağlamlarda nasıl çatıştığını görmek, küreselleşme araştırmasının asli bir amacı olmalıdır. Bu makalede ben, iki değişim kaynağına işaret ediyorum. İlki, piyasa bütünleşmesinin çeşitli yönleri ve devletin politik seçiminin çeşitli veçheleri içindeki farklılıklarıyla ilgili. İkinci değişim kaynağı ise yurt içi politik koşullarla ilgili. Politik güç dengesinin sola daha meyilli olduğu ülkeler yeniden bölüşüme dair taleplere, merkez sağ partilerin hükmettiği ülkelerden daha duyarlı. Ekonomik faaliyeti koordine eden güçlü ve merkezileşmiş iş ve işçi örgütlerinin varlığı yükselen problemleri azaltarak müdahaleci devletlerin bedellerini düşürüyor.

Sonuç olarak, ben, "çatışmaya giden yol"un, müdahaleci ulusal iktisat politikaları ve küresel piyasalar arasındaki ilişkilerin tümüne uygulanacak doğru mecaz olduğuna inanmıyorum. Barış içinde birlikte yaşama, muhtemelen daha doğru bir genel imgedir, herkesin kabul ettiği üzere II. Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist demokrasinin altın çağında olduğu gibi. Hatta ileri gidilerek şu tartışılabilir, sermaye hareketliliğinin olduğu bir dünyada bile, faal hükümet ile uluslararası açıklık arasında sanal bir döngü vardır. Modern refah devletinin amblemi olan devlet müdahaleleri, yirminci yüzyılın birinci yarısında açıklığın altını oymuş olan toplumsal ve siyasal geri tepmeler -korumacılık, milliyetçilik ve uluslararası uyuşmazlık- karşısında tampon görevi görürler. Ethan Kapstein ve ötekilerin 1930'ların korkularını yeni baştan seslendirdiği bir zamanda [Kapstein 1996: 37], devlet faaliyetlerin anlaşılmasındansa ekonomik yararların anlaşılması daha önemlidir.

[...]

Küreselleşmenin Kısıtlamaları

Üç Küreselleşme Mekanizması

Piyasa bütünleşmesinin ulusal politika özerkliğini üç temel mekanizma üzerinden etkilediği düşünülür. Bunlar; ticari rekabet baskıları, üretimin çokuluslulaşması ve finansal piyasaların bütünleşmesidir.

Ticari rekabeti artırmak geleneksel küreselleşme tezinin ilk bileşenidir. Bu görüşe göre, büyük devlet tanım gereği rekabete uygun değildir.[5] Kamu harcaması şahsi yatırımı dışlıyor, piyasanın tahsisatından daha az verimli ve fiyatlar ile maaşlar üzerindeki piyasa disiplinini yumuşatıyor. Dahası harcama, borçlanma ya da vergilendirme ile karşılanmak zorunda. Vergiler firmaların kârlarını azaltıyor ve girişimci etkinliği zayıflatıyor. Devlet borçlanması faiz oranlarını yükseltiyor. Bu etkilerin sonucu olarak üretim ve istihdam, kamu

sektörünün genişlemesi ile sıkıntıya düşüyor. Hiçbir devlet bu sonuçlara göğüs geremeyeceği için ticari rekabet kamu ekonomisinin geri çekilişiyle sonuçlanmak zorundadır.

İkinci küreselleşme mekanizması, üretimin çokuluslulaşması ve buna eşlik eden, firmaların daha yüksek oranda kâr arayışıyla üretimi bir ülkeden başka bir ülkeye taşıma tehditlerinin geçerliliğidir. Bu, Ross Perot'un öngördüğü NAFTA'nın çıkaracağı "dev soğurma sesi" idi. Çokuluslu kaçış, 1990'larda Avrupa'daki tartışmalarda ön plandaydı. Gerçekten de bazılarına göre, Bangalore'dan Seattle ve Silikon Vadisi arasında haberleşen yazılım mühendisleri yirmi birinci yüzyılın Yeni Dünya'sının müjdecileridirler.[6] Mesela Robert Reich'ın *Harvard Business Review*'de ilan ettiğine göre, küresel ekonomide "biz" ve "onlar" arasındaki ayırım ülkeler arasında değil, daha çok bir ulusun yurttaşları ve nerede sahip olunduğuna bakılmaksızın, o ülkede işleyen çokuluslu şirketler arasındadır.[7]

Ticaretle ilgili olarak, üretimin çokuluslulaşmasının siyasi neticeleri ile ilgili geleneksel tartışmalar müdahaleci devletlerin iş dünyasına maliyeti üzerine odaklanıyor. Fark şu ki birden fazla ülkede üretim tesisi olan firmalar ulusal ekonomiyi terk ederek bu maliyetlerden kurtulabilirler. Bu yüzden eğer devletler çokuluslu şirketlerin sağladığı yatırım ve işler için rekabet edeceklerse serbest piyasayı kabul etmek zorundalar.

Küreselleşmenin kısıtlamaları ile ilgili yapılan son tartışma finansal piyasaların uluslararası bütünleşmesi üzerine odaklanıyor. Kârların arbitrajı için bitmez tükenmez çabalarla günde yirmi dört saat çalışan borsa simsarları, kafa karıştırıcı miktarlarda parayı, saniyeler içinde yerküre üzerinde hareket ettirebiliyorlar. Potansiyel bir toplu sermaye kaçışı devletler üzerinde nihai bir disiplin olarak işliyor. Çirkin bir söylentiye göre Clinton'un siyasi strateji uzmanı James Carville'in şöyle dediği söyleniyor: "Eğer reenkarnasyon olsaydı başkan ya da papa olarak geri gelmek isteyeceğimi düşünürdüm. Ama şimdi bir tahvil piyasası olmak istiyorum: çünkü o zaman herkesin gözünü korkutabilirsiniz" [8].

Finansal piyasaların bütünleşmesinin yurt içi etkileri üzerine yapılan bilimsel analizler çoğu zaman rahatsız edici ve "kumarhane kapitalizmi"[9], "cıva sermaye"[10] ve "bankacıları kim seçti?"[11] türünden yakıştırmaları akla getiren imgelerle doludur. Bu araştırma programının temelini oluşturan merkezi mantık, finansal sermayeye kaçış tehditleri sayesinde bahşedilmiş olan iktidardır. Devletler piyasalar tarafından fidyeye mahkûm ediliyor, bedel yüksek ve karşı gelmenin cezası çok ani oluyor.[12] Eğer bir ülkede piyasaların onayladığı politikalar ve kurumlar bulunmuyorsa, bulunana kadar ülke parasal anlamda kan kaybetmeye devam edecek demektir.

Ticaret, Tazminat ve Gömülü Liberalizm

Piyasa bütünleşmesinin iktisadi politika üzerindeki kısıtlayıcı etkileri üzerine tartışmalar uzun ve seçkin bir tarihe sahiptir. Fakat bununla birlikte küreselleşme-yurtiçi politika ilişkisine son derece etkileyici bir şecereye sahip olan bir yaklaşım daha vardır. Karl Polanyi'nin on dokuzuncu yüzyılda endüstriyel demokrasinin oluşumuna dair analizi iki bileşenli bir "çifte hareket"in altını çizdi.

Bir bileşen kendi kendini düzenleyen bir piyasanın kuruluşunu amaçlayan, ticaretle uğraşan sınıfların desteğine güvenen, ve bırakınız geçsinler ve serbest ticaret metotlarını kullanan iktisadi liberalizm ilkesiydi; diğeri ise üretken örgütlenmenin olduğu kadar insanın ve doğanın da muhafazasını amaçlayan, piyasanın verdiği zarardan en dolayımsız etkilenenlerin değişken desteğine güvenen, ve müdahaleyi metot olarak kullanan toplumsal korumacılık ilkesiydi.[13]

Kırk yıl sonra, John Gerard Ruggie açık piyasaların ve demokratik siyasetin II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanması konusunda benzer bir tartışma öne sürdü.[14] Bretton Woods sistemini ticari serbestleşme ile piyasanın yerinden oynamalarını esnekleştirici yurtiçi politikaları destekleyen bir "gömülü liberalizm" uzlaşması olarak niteledi. Yaklaşık aynı dönemde, Peter Katzenstein, küçük Avrupa demokrasilerinin ayırt edici özelliğinin, bu süreçten ters yönde etkilenenleri tazmin ederken, uluslararası piyasalara adapte olma ve uygun düzenlemeleri yapma konusunda gösterdikleri isteklilik olduğunu öne sürdü.[15] En yakın geçmişte, Dani Rodrik, ticari açık-yurtiçi telafi bağlantısının sadece endüstriyel demokrasilerde değil, bütün dünyada işlemeye devam ettiğini gösterdi.[16]

Gömülü liberalizm perspektifi ticaret kuramının, "serbestileşme, uzun vadede toplumun bütün kesimleri için iyidir" şeklindeki çekirdek önermesini sorgulamadı. Bu "arifliğin" ayırt edici özelliği, ticarete (ve diğer uluslararası piyasalara) maruz kalmanın kısa vadedeki siyasi dinamiklerinin son derece değişik olduğunun kabulüydü. Açıklık, toplumsal yerinden oynamaları ve eşitsizlikleri artırır, dolayısıyla bu etkilerin yatıştırılması yönündeki siyasi baskıları yükseltir. Eğer korumacılık (ve 1930'larda ilişkilendirildiği ekonomik gerilemenin, milliyetçiliğin ve çatışmanın feci sarmalı) önlenecekse devlet zenginliğin ve riskin piyasa dağılımlarını yeniden bölüştürmek zorundadır.

Bretton Woods sabit döviz kurlarıyla sermaye kontrolünü birleştirerek ticari serbestileşme ve yurtiçi telafi şeklindeki ikiz amaçları tesis etti.[17] Sabit kurlar gelecekteki fiyat hareketleri hakkındaki beklentileri dengeleyerek ticareti teşvik etti. Sermaye kontrolleri hükümetlere karşı döngüsel talep yönetimi ile ticari döngüleri düzlemek için makroekonomik özerklik verdi.

[...]

Diğer taraftan, ticari serbestileşmeye karşılık olan yurtiçi telafi stratejileri, talep yönetimi ile kısıtlı değil. Analistler Bretton Woods döneminde ortaya çıkan yurtiçi politika rejimlerini "Keynesyen refah devleti" olarak niteliyorlar. Daha önce tarif edilen Keynesciliğe ek olarak, terim aynı zamanda yüksek ve aşamalı vergilerle karşılanan sosyal sigortaları (emekli aylıkları, işsizlik sigortaları ve başka gelir transferi programları) ve sosyal hizmetleri (en önemlileri eğitim ve sağlık) de içeriyor.[18]

Refah devleti bileşeninin neden gömülü liberalizmin siyasi emellerine hizmet ettiğini görmek kolaydır. Sosyal güvenlik piyasa riskleri yüzünden ters yönde etkilenenleri doğrudan destekliyor. Sosyal hizmetlerin kamu tarafından tedarik edilmesi tüketicilere ödeme yeteneklerine bakılmaksızın fayda sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda piyasa rekabetinin ani değişikliklerine karşı daha az zayıf istihdam kaynakları yaratıyor. Aşamalı vergiler toplumun değişik kesimlerinin hükümet programları için ödeme yapma kabiliyetlerini hesaba katıyor. Refah devleti zenginlik ve riski yeniden bölüştürerek serbest piyasalara toplumsal muhalefeti hafifletiyor.

Peki ya (harcama ve vergilendirmenin dengede olduğunu varsayarsak) refah devletinin ekonomik etkileri? [...] İddialı tartışmalar, ulusal ekonomileri, uluslararası piyasalarda etkisiz küçük çapta bir alıcı ya da satıcı haline getiren ticari serbestleşme yüzünden daha önemli kılan kamu maliyesiyle sınırlı iktisat analizlerini yansıtıyor. Refah devletinin rekabete uygun olmadığını savunan görüşler sosyal güvencelerin ve sosyal hizmetlerin devlet tarafından karşılanmasının bedelleri üzerine yoğunlaşıyorlar. Refah devleti, pazar disiplinini azaltıyor ve özel sektör girişimciliğini dışlıyor; vergiler, verimliliği düşürecek şekilde yatırım kararlarını çarpıtıyor.

Diğer taraftan, birçok kişi müdahaleci devletin en azından bu bedelleri telafi edecek sayısız ekonomik fayda ürettiğini öne sürüyor. Buradaki kilit mesele piyasalar tarafından yeterince karşılanmayan kolektif mal ve hizmetlerin kamu tarafından karşılanması. Chicago okulu geleneğinden iktisatçılar bile bazı devlet hizmetlerinin kapitalizme özgü olduğunu göz önüne alıyorlar: Hukuk düzeni ve mülkiyet hakkının korunması.[19] Yeni büyüme kuramcılarına göre halk eğitimi ve beşeri sermaye ile fiziki altyapının devletçe karşılanması kalkınmanın önemli güdüleyicileridir.[20]

Fakat siyaseten doğrulanabilir piyasa zararları mantığı daha geniş bir biçimde uygulanabilir. Örneğin, maddi eşitsizliğin büyüme için kötü olduğu, kalkınma iktisadına iyice yerleşmiştir. Alberto Alesina ve Roberto Perotti bunun sebebinin, eşitsizliğin toplumsal çatışmaya sebep olması ve bunun istikrar arayan yatırımcıların hoşuna gitmemesi olduğunu öne sürdüler.[21] Refah devleti, piyasalar tarafından yaratılan risk ve zenginlik eşitsizlikleri azaltarak çatışmaları yatıştırdığı için, ticaret üzerinde zarardan ziyade faydalı etkileri olabilir.[22] Bu yüzden devlet harcaması yatırımı iki kanaldan uyarabilir; insani ve fiziki sermayedeki gelişmelerle üretkenliği artırarak ve piyasa serbestliğine destek sağlamak yoluyla istikrarı artırarak.

Sonuç olarak Bretton Woods döneminin gömülü liberalizm uzlaşması; uluslararası bir ticari serbestlik rejimini, sabit döviz kurlarını ve Keynesçi refah devletinin yurtiçi siyasal iktisadının sermaye denetimlerini bir araya getirdi. Bu kombinasyon hakkında yapılacak son gözlem bir çok analistin gömülü liberalizmin güçlü ve merkezi (birleşik) işçi hareketleri ve güçlü sosyal demokrat partilerle karakterize edilen ülkelerde en çok göze çarptığına ve en iyi çalıştığına inanmalarıdır. Merkez sol partiler kısa dönemli piyasa mağluplarının siyasi taleplerine daha duyarlı olma eğilimindedirler. Birleşik işçi hareketleri; ekonomiye bir bütün olarak fayda sağlamak ve böylelikle hükümet tazminatını (ister Keynesçi talep yönetimi ister refah devletinin genişlemesi biçiminde olsun) kötüye kullanmamak için maaş artışıyla, daha az mesaiye daha fazla ödeme yönündeki talepleri birbirine uyarlayacak saiklere sahiplerdir.[23]

Gömülü Liberalizmin Krizi mi?

Gömülü liberalizmin Bretton Woods dönemindeki aşikar başarılarına rağmen, bugün genel olarak artık serbest piyasa yurtiçi telafi uzlaşısının yaşatılabilir olmadığına inanılıyor. Bu manidar düşüşte en önde gelen neden, üretken ve finansal sermayenin hareketliliğinin artması ve gömülü liberalizmle ilişkilendirilen uluslararası akışlar üzerindeki kısıtlamaların azalmasıdır.[24] Hiç kimse, telafi için siyasi taleplerin ya da karşı uluslararası baskıların yatıştırılması için devletlere duyulan ihtiyacın azaldığını öne sürmüyor.[25] Geleneksel görüş daha ziyade, devletin gömülü liberalizmin kendine ait tarafını yerine getirme yeteneğinin dramatik bir biçimde köreldiği yönündedir.

Artan sermaye hareketliliğinin yurtiçi telafiyi olanaksız kıldığı düşünülen iki farklı mekanizma vardır.[26] Birincisi finansal Piyasa bütünleşmesi ve geleneksel Keynesçilik ile ilgili. Ruggie ve diğerleri, finansal bütünleşmenin, piyasaların ulusal iktisat politikasının istikrarına olan güveni artırmak için sabit döviz kurlarını zorunlu hale getirdiğini öne sürüyorlar.[27] Ama [...] sermaye hareketliliği altında döviz kurunu sabitlemek makroekonomik politik özerkliği zayıflatıyor.

İkinci mekanizma ise üretimin çokuluslulaşması ve kamu ekonomisinin doğası ile ilgili. Rodrik, hükümetlerin artık cömert refah devleti-aşamalı vergilendirme karışımını bırakın genişletmeyi, devam ettirmeyi bile başaramadıklarını öne sürüyor.[28] Hareketli firmaların hükümet programlarını finanse etmek için vergi ödemeye isteksiz oldukları addediliyor. Rodrik, refah devletinin geleceğinin ancak vergi yükünün yeniden bölüşülmesinin etkilerini hadım ederken hareketliden (firma ve finansörler) hareketsiz (emek) malvarlığı sahiplerine kaydırılması ile güvence altına alınabileceğini savunuyor.

Dolayısıyla, çağdaş uluslararası siyasi iktisadın önde gelen uzmanlarından ikisi küreselleşme üzerine geleneksel bilginin temel önermesini kabul ediyor. Hareketli üreticilerin ve yatırımcıların kaçış tehditlerindeki önemli bir sıçrama ulusal düzeyde iktidar dengesini politika karşısında piyasanın lehine salladı.

Takip eden iki alt başlık üretimin çokuluslulaşmasını ve finansal Piyasa bütünleşmesini daha derinden inceleyerek bu tartışmayı sorguluyor.

Üretimin Çokuluslulaşması ve Kolektif Devlet Hizmetleri

Gömülü liberalizm, Bretton Woods stili üç elementi bir araya getirdi; sabit döviz kurları ve sermaye denetimi, Keynesçi talep yönetimi, ve kapsamlı devlet harcamaları ile yeniden bölüşümcü vergilendirme. Bunların üretimin çokuluslulaşmasından nasıl etkilenmesini bekleyebiliriz?

Çokulusluların, uluslararası düzeyde çeşitlenmiş üretim rejimlerinin sonuçları hakkındaki belirsizliği azalttığı için sabit döviz kurlarını desteklediği tartışılabilir.[29] Eğer bu likit kapital hareketliliğinin olduğu bir dünya olsaydı, çokulusluların taleplerine razı olan devletler aynı zamanda parasal özerkliklerinden de vazgeçmiş olacaklardı. Ama bugün, çokuluslu üreticiler açısından uluslararası fiyat hareketlerine karşı kendilerini garanti altına almak uğruna sabit döviz kurları için bastırmaktan daha iyi bir yol olduğu tartışılabilir: Finansal araçlarla tedbir almak. Yatırımcılara açık türevlerin erim seçenekleri sadece piyasa yapıcıların hayal güçleriyle sınırlı. Ve çokuluslular muhtemelen bu hakkı hükümetlere terk etmek yerine kendi risk portföylerini kontrol etmek isteyeceklerdir. Bu durum, çağdaş dönemde istikrarlı, düzeyi belirlenmiş döviz kurlarının temininin zorluğu da göz önüne alındığında daha da muhtemel olmaktadır (bir sonraki alt başlığa bakınız.). Sonuç olarak, üretimin çokuluslulaşması hükümetlerin döviz kurlarını sabitlemesi yönündeki dürtüleri artıracağa ve böylelikle para politikası yönünden ellerini bağlayacağa pek de benzemiyor.

Diğer taraftan küreselleşme literatürünün, üretimin çokuluslulaşması konusundaki asıl endişesi, hareketli üreticilerin devlet harcamalarına ve vergilendirmeye (ve diğer üretim maliyetlerine, en önemlisi maaşlara) vereceği reaksiyon. Geleneksel görüş çokulusluların hükmi hesaplarının basit olduğu yönünde: En düşük maliyetli konumda üret. Eğer bu doğru olsa idi, firmaların artan çıkış seçenekleri kamu ekonomisinin büyüklüğüne ve kapsamına ciddi düşüş yönlü baskılar uygulardı.

Hayatını kazanmak için çalışanlarca, doğrudan yabancı yatırım kararları ve kolektif ittifak stratejileri anlaşılmazdır, ancak çokuluslu üreticilerin davranışları daha karışıktır. İlkin, üretkenlik için doğru maliyet denetimi hesapları ve bu durumda küçük devlet-düşük maaş ekonomileri çok da çekici değildir.[30] İkinci olarak, uluslararası şirket stratejisi üzerine olan literatür, doğrudan yabancı yatırım ve stratejik ittifakların güdüleyicileri olarak öncelikle yeni teknolojiye erişime, yeni bölüşüm kanallarına ve yeni piyasalara odaklanıyor.[31] Üçüncüsü, eğer bir firma yabancı bir ülkede bir üretim tesisi açarsa, edinirse ya da bir üretim tesisiyle ittifak kurarsa, bu ille de kendi anayurdundaki etkinliğini azalttığı anlamına gelmez. Birçok durumda yeni yurtdışı etkinlikler anayurtta daha fazla nihai değerin katıldığı üretim, pazarlama ve dağıtım süreçlerinde daha fazla etkinlik ve istihdamla -akıntıya karşı- el ele

gidecektir. Son olarak, uluslararası çeşitlilik firmalara döviz riski karşısında önlem almaları için başka bir yol daha sağlar. Birlikte ele alındığında, bu değerlendirmeler çokuluslu üreticilerin konumsal kararlarında en düşük maliyet *akaidi*ni çürütür.[32]

Çokuluslu üreticiler neden geniş kamusal ekonomilere ve yüksek vergilere sahip ülkelere yerleşmeye istekli olabilirler? Benim cevabım ticaret için verdiğimle aynıdır. Çokuluslu üreticiler reel ekonomiyi dikkate alırlar ve üretkenlik, istikrar gibi faktörler yatırım kararlarını ciddi şekilde etkiler. Faal devlet bu kararları etkilemek için insani ve fiziki sermaye stoklarını artırarak ve serbest piyasalara kamu desteğini yükselterek olumlu bir şey yapabilir. Gerçekten, bu kolektif hizmetler çokuluslulaşma yüzünden vatandaşlar arasında yükselen ekonomik güvensizlik hislerinin bir sonucu olarak ticaret için olduğundan daha önemli bile olabilirler.

Diğer taraftan, benim savıma ticaret tartışmasıyla ilgili olmayan önemli bir itiraz var, hareketli üreticiler için devletler arasındaki vergi rekabeti. Rodrik haklı olarak, eğer çokuluslu üreticiler benim önerdiğim şekillerde devlet müdahaleciliğinden istifade ediyorlarsa, kolektif hizmetlerden bunları karşılayacak olan vergileri ödemeden yararlanarak bedavacılık yapmak için yeterince sebepleri de olduğunu öne sürüyor.[33] Çokuluslular, hükümetleri vergi yükünü sermayeden emeğe kaydırmaları için zorlamak amacıyla kaçış tehditlerini kullanabilirler. Ama böyle tehditleri savurmadan önce, firmalar başka bir ülkede daha düşük vergiler ödeyerek daha az fayda sağlamak karşısında bir ülkede faydalandıkları kolektif hizmetlerin finansmanına yardım etmenin maliyetlerini ve faydalarını tartmak zorundadırlar.[34] Büyük devletin maliyetinin benim özetlediğim faydalarını aşıp aşmaması ve dolayısıyla çokuluslulaşmanın sermaye vergilendirmesi üzerinde düşüş yönlü baskılar yapıp yapmaması gerektiği kuramsal değil ampirik bir meseledir.

Sonuç olarak, üretimin çokuluslulaşmasının sabit döviz kurları için güçlü baskılar üretmesini ya da klasik Keynesçi anlamda makroekonomik politik özerkliği sınırlamasını beklemek için çok az sebep var. Devletlerin harcama ve kısmen vergi politikaları üzerindeki kısıtlamalar konusunda daha iyi bir sav öne sürülebilir. Ama eğer benim bu vakada öne sürdüğüm gibi, geniş kamusal ekonomiler çokuluslulara çekici gelen çok sayıda sebep üretirlerse bu kısıtlamalar çok daha az göze batacaktır.

Finansal Sermayenin Hareketliliği, Döviz Kuru Rejimleri ve Maliye Politikası

Çokuluslulaşmış üreticilerin davranışları hakkındaki yaygın varsayımları sorgulamakta haklı olsam bile, tartışma basitçe finansal piyasaların bütünleşmesinden doğan politika kısıtlamalarına dönebilir. Burada yine, küresel sermaye tarafından dayatılan kısıtlamaların zannedildiğinden çok daha hafif olduğunu tartışacağım. Finansal piyasaların uluslararası bütünleşmesinin

olası politik etkilerini açmaya döviz-kuru rejimi seçeneklerinin içerdiklerinden başlamalıyız.

Finansal bütünleşmenin makroekonomik siyasi özerkliğe ket vurduğu sadece bir açık olay var; sınırlar-arası sermaye hareketleri için hiçbir engelin bulunmadığı ve ülkenin döviz kurunun sabitlendiği para politikası.[35] Ama bu sadece soruları yükseltir: Neden ülkeler döviz kurlarını sabitlemeyi tercih ediyorlar? Küreselleşmenin bu seçimde önemi nedir?[36] AB bürokratları, ticaret açısından döviz istikrarının önemi hakkındaki eski Bretton Woods tartışmalarını parasal birlik tartışması bağlamında yeniden canlandırdılar.[37] Diğer yandan, ampirik çalışma, sabit kurların ticari genişleme üzerindeki herhangi bir olumlu güçlü etkisini ortaya koymakta başarısız oluyor; büyük ihtimalle dalgalı kur rejimlerinin döviz-sınırlayan araçlarının etkili oluşu yüzünden.[38] Bugünlerde daha yaygın olan tartışma ise finansal piyasalarla devletlerin siyasi güvenilirliği hakkında. Döviz kurunu sabitleyerek ya da diğer politikalar yoluyla devletlerin sermaye kaçışının zararlı etkilerini hafifleteceği varsayılıyor.

İhracatçıların ve çokuluslu üreticilerin aksine, finansal piyasa aktörleri üretkenlik ve reel ekonomiye, finansal işlemlerin günlük getirisini etkileyen parasal olgulara verdiklerinden çok daha az önem verirler. Enflasyon kilit değişkendir. Eğer piyasalar enflasyonun gelecekte yükselmesini öngörürlerse o para birimi için ödemek isteyecekleri fiyat düşecek ve kredilere yüklenen faiz oranları yükselecektir. Bu yüzden de hükümetlerin fiyat istikrarını korumak için itibarlarını kurtaracak saikleri vardır, çünkü enflasyon beklentileri finansal piyasaların reel ekonomiye zarar verecek şekilde hareket etmelerine yol açar.

Çok az ekonomist, enflasyonla mücadelede güvenirliğinin makroekonomik performans için önemli olduğu savına karşı çıkar.[39] Fakat, döviz kurunu sabitlemenin finansal bütünleşme koşullarında güvenilirliği sağlamanın iyi bir yolu olduğu yönündeki düşünceye daha az destek verilir. Sabit döviz kuru rejimlerinde katılımın enflasyon oranlarını düşürdüğü yönündeki kanıtlar en iyimser bakışla karmaşıktır.[40] Finansal piyasalar konusunda güven tesis etmenin daha iyi yurtiçi yöntemleri olabilir; merkez bankasını daha bağımsız kılmak ya da dengeli bütçe kanunları geçirmek gibi.[41] Dahası, arbitraj ve komisyonlardan para kazandıkları için finansal piyasa aktörlerinin dalgalı kur rejimlerini sabit kura tercih etmeleri beklenir.[42] Eşitliğin diğer tarafında, sabit kurların maliyetleri çoğu zaman yüksektir. Bir ülkenin maliye politikası döviz kurunu tespit edebilecek kadar etkili olsa bile, kendisini söz konusu tespitin nesnesinden (altın, tek bir para birimi ya da döviz sepeti) çok daha farklı bir biçimde etkileyen bir ekonomik şoka karşı para politikasını kullanamaz. Paranın nominal değerini düşürmek, bunalımdaki bir ekonominin gerçek rekabet gücünü artırmak için hala etkili bir yol, çünkü yurtiçi fiyatlar nominal düşmelere karşılık hemen yükselmezler.[43] Ama akıcı amortismanları belirlenmiş değer seviyelerini savunmayı amaçlayan ülkeler için mümkün değil. Hükümetler daha ziyade tipik olarak belirli bir döviz kurunu temin etmek için

nafile uğraşlara giriyorlar ve genellikle de zararlı spekülatif saldırı dalgaları yüzünden piyasalara mağlup oluyorlar. Bu bağlamda, 1990'ların -Avrupa, Meksika ve Doğu Asya'da- manşet olan döviz krizlerinin hepsinin piyasaların desteklemez addettikleri seviyeleri korumaya çalışan ülkeleri içerdiğini de belirtelim.

Bu sebeplerle bugün birçok iktisatçı, finansal bütünleşme koşulları altında sabit kur rejimlerinin sadece en uygun döviz alanlarını oluşturan ülkelerde uygulanması gerektiğini öneriyor. Bu alanlar sadece yurtiçi parasal özerkliğin teminine çok az ihtiyaç olan ülkeleri kapsıyor; çünkü onların ticaret döngüleri beraber hareket ediyor, ücretler asimetrik şoklara çabucak uyum sağlıyor, işgücü ulusal sınırlar arasında hareketli ya da mali düzenlemeler, kaynakları zengin bölgelerden fakir bölgelere aktarıyor.

Örnek teşkil eden Avrupa para birliği vakasında örneğin, birçok analist Avrupa'nın en uygun para birimi alanının Avusturya, Benelüks ülkeleri, Almanya ve belki Fransa'ya kadar uzandığına inanıyor, ama kesinlikle İtalya'ya kadar değil.[44] [...]

Sonuç olarak, finansal piyasaların bütünleşmesi hükümetlerin piyasa güvenilirliğini tesis etmek için döviz kurlarını sabitlemeleri yönünde karşı konulamaz baskılar yaratır şeklindeki yaygın küreselleşme önermesi ikna edici olmaktan uzak. Sabit döviz kurları yüksek oranda karşılıklı bağımlı ekonomiler için mantıklı olabilir. Yurtiçi politikalarla piyasa güvenilirliğini sağlayamayan ülkeler (örneğin bazı istikrarsız gelişen uluslar) döviz kurlarını sabitlemekten başka seçeneğe sahip olmayabilirler. Ama birçok ülke ve muhtemelen OECD'nin tümü için finansal sermaye hareketliliği koşullarında dalgalı kur daha akıllıca gözüküyor.

Maliye politikasına gelecek olursak, sermaye hareketliliğinin olduğu bir dünyada (özellikle de döviz kuru dalgalı ise) artan kamu sektörü borçları, faiz oranlarına net bir biçimde artış yönünde baskı oluşturuyor. Ama bu faiz oranı primi ne büyüklükte? Finansal bütünleşme, önemli bir potansiyel borç verici kitlesini ulaşılabilir kıldığı için mali genişlemenin maliyetlerini düşürür.[45] Bir noktada tabii ki yüksek borç yükleri hükümetlerin borçlarını ödemede başarısız olacakları yönündeki korkuları tetikleyebilir; bu da kredinin kullanılmasında dramatik düşüşlere yol açabilir ve faiz oranlarını yukarıya fırlatabilir. 1980'lerin Latin Amerika borç krizinde durum buydu ama endüstriyel demokraside bu limit henüz aşılmış görünmüyor.[46]

Belçika sermaye hareketliliği durumunda mali sınırlamaların zayıflığına en açık örnektir. Belçika frankının fiyatı Alman markı karşısında, iki ülke arasında çok küçük faiz oranı farkları ile uzun süredir istikrarlı bir biçimde belirlenmektedir. Buna karşın Belçika'nın kamu borcu son on yılda OECD'de en yüksek oran olmuştur ve Almanya'nın iki katından fazladır. Avrupa'dan daha ciddi bir vaka alacaksak, kamu borcu İtalya'da da hep çok yüksek olmuştur. İtalya'nın faiz oranları geçen yirmi yılda zaman zaman Almanya'nın oranlarının üç dört puan üzerine çıkmıştır. Ama eğer bu küresel finansın sa-

nayileşmiş ülkelere getirdiği en acımasız mali bunalımsa, birçok yorumcunun nice beyanı bir şekilde abartılı gözükecektir.

Şimdiye kadar, küresel finans bağlamında makroekonomik politikanın iki geleneksel parçasını tartışmış oldum, döviz kuru rejimi ve mali borçların idaresi. Peki, ya devletin kendisinin büyüklüğüne getirilen kısıtlamalar? Burada, finansal piyasa aktörlerinin ve çokuluslu üreticilerin tercihleri arasında bir ayrım yapılmalı. İkincisi hükümet politikasının üretkenlik ve reel toplamlar üzerindeki etkilerine özel bir dikkat gösterebilir ve göstermelidir de ve böylelikle de (bir önceki alt başlıkta tartışıldığı üzere) büyük devletin maliyetlerinin faydalarını geçip geçmediğini sorgulayabilir. Finansal piyasa katılımcıları, buna karşılık, neredeyse sadece hükümet politikasının, paranın arz ve talebine etkileri üzerine odaklanırlar. Finansal piyasalar basit bir soru sormalıdırlar: Bir devlet daha fazla harcamayı karşılamak için yeni vergiler mi koyar yoksa borç arayışına mı girer? Eğer cevap "vergi" ise piyasaların göreceli olarak daha ilgisiz kalması beklenmelidir, bu gelirlerin bazıları sermaye vergilendirmesi ile artırılsa bile. Ama cevap "borçlanma" ise piyasalar devletin ilerde bu borcun gerçek maliyetini düşürmek için enflasyon yönünde dürtülerinin olacağını bilirler. Tahvil gelirleri karşılanacaksa daha yüksek faiz oranları beklenecektir, eğer gerçek döviz oranları istikrarlı kalacaksa paranın değeri düşecektir. Bu yüzden, finansal piyasalar devletin büyüklüğü ve etki alanı konusuyla paralarının nasıl ödendiğinden çok daha az ilgilenirler.

[...]

Makroekonomik Politika

Bu bölümde piyasa bütünleşmesi ile makroekonomik politika arasındaki ilişkileri inceleyeceğim. Üç politik gösterge üzerinde yoğunlaşacağım, toplam devlet harcaması, kamu sektörü borçları ve sermaye vergilendirmesi. Harcama, devletin ekonomiye karışmasının basit bir özet göstergesi. Genel bütçe tutumlarını bütçe açıkları ile ölçülebilir. Sermaye vergilendirmesi, vergi sisteminin, birçok kişinin küreselleşmenin kısıtlamalarına en açık olduğuna inandığı bölümüdür.[47]

Zaman-aşırı Eğilimler

[...] GSYİH'nin parçası olarak ortalama (OECD) devlet harcaması toplam çıktının yarısından fazlasını kapsadığı 1960'tan 1990'ların ortalarına kadarki sürede basitçe iki katına çıktı. Tahmin edileceği üzere, harcama en çok 1970'lerin ortalarındaki ve 1980 ve 1990'ların başındaki derin bunalımlarda arttı. Ama GSYİH'nin parçası olarak ticaret döngüsünde sadece tersine dönüş sırasında -1980'lerin ortalarında- küçüldü. Bunun küreselleşmenin kısıtlamaları üzerine birçok etkili analizin temelini oluşturan dönem olduğu göz önüne alınırsa, kamu sektörünün geri çekilişi hakkındaki savların ünü daha

iyi açıklanabilir. Bununla beraber, devlet harcamasının savaş sonrası OECD'deki tarihi, hâkim olarak sürdürülebilir kalkınmanın tarihidir.

Kamu ekonomisinin genişlemesi tam olarak yükselen vergilerle karşılanmadı. Bütçe açıkları 1960'tan 1994'e kadar yaklaşık yedi puan yükseldi. Genellikle gelir düşüklüğünün, devletlerin giderek daha hareketli hale gelen sermayeyi vergilendirme becerisinin azalmasını yansıttığı düşünülür. Şirketlere uygulanan gelir vergisinin marjinal oranlarındaki değişiklikler bu görüşle tutarlılık arz eder, bu oranlar son on beş yılda birçok OECD ülkesinde düşmüştür.[48] Ama gelire aç devletlerin perspektifinden bakarsak, bu marjinal oranlar hikayenin tamamı değil. Devletler tabii ki büyüme yaratan yatırımları engelleyen vergileri düşürecek saiklere sahipler, marjinal kurumlar vergisi oranları açık bir örnek. Ama OECD'de marjinal oranlardaki indirimlerin çoğuna vergi tabanını genişleten başka reformlar eşlik etmektedir; yatırım teşvikleri olarak indirimler, amortisman tahsisatları ve sermaye vergilendirmesinde kanunundaki diğer açık kapılar.[49]

[...] Sermaye vergilerinin etkin oranlarındaki genel eğilim güçlü bir biçimde yukarı doğru olageldi. 1990'ların ortalarında oranlar 1970'lerin başlarındaki %30'un üzerine çıkarak neredeyse ortalama %40 oldu. Bu rakam, sermaye vergilendirmesinde çokuluslu firmaların ve finansal spekülatörlerin kaçış tehditlerinden kaynaklanacak bir serbest düşüş beklentilerinden çok uzaktadır.

Özet olarak, eğilimleri [...] ulusal ekonomi politikası özerkliği üzerindeki yaygın küreselleşme kısıtlamaları düşüncesiyle bağdaştırmak zordur. Ekonomi politikası verileri ülkeden ülkeye bir temelde incelense farklı bir resim mi ortaya çıkar?

Ülkeler ve Piyasa Kesimleri Arasındaki Farklılıklar

Bu alt başlıkta uluslararasındaki ekonomi politikası farklılıklarını ve bunların küreselleşmeyle ilişkilerini araştıracağım. Piyasa bütünleşmesinin üç göstergesi kullanılacak; toplam ticaret (rekabet baskıları için basit bir vekâlet),[50] doğrudan yabancı yatırım akışları (üretimin çokuluslulaşması için),[51] ve finansal serbestlik endeksi ile gözlenen faiz oranı farkları (finansal piyasaların bütünleşmesi). Bu ilişkiler aynı zamanda ekonomi politikası ile tarihsel olarak ekonomi politikası üzerinde görülen bir etkisi olan basit partizan politika değişkeni (sol kanat partileri ile örgütlü işçi hareketlerinin birleşik gücü) arasındaki birliktelikler ile de karşılaştırılacaktır.

[...]

1985'ten beri toplam devlet harcamasının değişme katsayısı gayet küçük. OECD kamu ekonomilerinin "aşağı yukarı aynı büyüklüğe" ulaştığı tartışılabilir. Nihayetinde İsviçre'nin kamu ekonomisi hala İsveç'inkinin yarısı kadardır. Daha ilginci, ulusal yörüngeler 1985 sonrası dönemde tarihsel ortalamalara (1960-84) göre ciddi oranda değişti. Uç örnekleri alırsak, İspan-

ya'da harcama Birleşik Krallığınkinin altı katı arttı. Bu farklılaşma küreselleşmiş piyasaların etkileri üzerine geleneksel bilgilerin tam karşıtıdır.

Borçlar hakkındaki veriler geleneksel görüşü daha da az destekler durumda. 1985 sonrası dönemde tarihsel ortalamalardan sapmalar kadar bütçe tutumlarında da önemli bir oranda dağılma vardı. Uluslar arasındaki farkların bazıları oldukça fazladır. İsviçre, 1985 sonrası dönemde GSYİH'de %2'nin üzerinde fazlaları elde etti, oysa komşusu İtalya'da açıklar %10'un üzerindeydi. Yunanistan'da 1985 dönemi öncesi ve sonrası arasında açıklar altı puandan fazla arttı, ama Japonya'da da neredeyse iki puan düştü.

Belki de hepsinden ilginci, sermaye vergisi değişim katsayıları, harcama ve bütçe açığı oranlarından çok da farklı görünmüyor. 1985 sonrası dönemde sermaye vergisi oranlarında önemli oranda bir farklılaşma devam etti. Ama 1985 öncesi ve sonrası arasındaki sermaye vergilendirme oranlarındaki farklılaşma daha da dikkat çekiciydi. Sermaye vergi oranları Birleşik Devletler'de 2.7 puan düştü, ama Finlandiya, Japonya ve İsveç'te 10 puandan fazla arttı.

Bu betimleyici veriler sadece bir sonucu destekleyebilir: OECD ülkelerindeki maliye politikaları geçtiğimiz yıllarda uyumlu olmadı. Piyasa bütünleşmesi bileşenlerine ayrıldığında Küreselleşmenin kısıtlamaları konusunda daha fazla kanıt var mıdır?

[...]

Bir taraftan, ve benim savlarımla tutarlı bir biçimde, ticarete, doğrudan yabancı yatırım akışlarına ve sol-işçi gücüne maruz kalınması 1985'ten sonra hep daha fazla harcamayla ilişkilendirildi. Diğer taraftan, gözlemlenen faiz oranı-harcama bağıntısı sermaye hareketliliğinin kamu ekonomisi üzerindeki sınırlayıcı bir etkisini içeriyor. Bu bulguları uzlaştırmanın bir yolu, güçlü sol-işçi rejimlerinin sermayenin hareketliliği üzerinde önemli denetimleri elde tutarak, kendi kamu ekonomilerini koruduklarını varsayarak, sermaye hareketliliğini içselleştirmektir.[52] Geçmişteki vaziyet bu olabilir, ama solun ve işçi sendikalarının gücü ile sermaye hareketliliği arasındaki bağıntı, 1980'lerin ikinci yarısı itibarıyla tamamen buharlaştı.[53]

Alternatif bir açıklama, sınırları dâhilindeki partizan güç dengesi temelinde ülkelerin artan sermaye hareketliliğine çok değişik şekillerde tepki verdiğidir. Başka bir yerde -grafiksel gerilemeleri ve küreselleşme ile partizan politika arasındaki çarpımsal etkileşimleri kullanarak- bu görüşü destekleyen daha karmaşık analizler sunmuştum.[54] Güçlü sol-işçi rejimleri finansal piyasa bütünleşmesine en yüksek kamu harcama seviyeleriyle karşılık verirken, daha zayıf sol partilere ve sendikalara sahip ülkelerin hükümetleri kamu ekonomisinde kesintilere gitti.

Şimdi 1985'ten sonraki kamu sektörü açıkları bağıntılarını düşünün. Sol-işçi gücü hakkındaki standart varsayımlara karşın, açıklar tarihsel olarak güçlü sol-işçi rejimlerinde diğer yerlerden daha küçük olmuştur.[55] Bununla beraber, küreselleşmenin -özellikle de finansal piyasa bütünleşmesinin- açıklarda düşüş yönlü baskı uygulaması beklenmelidir. İki değişkenli bağıntılar bu

beklentiyi güçlü bir biçimde desteklemez. Finansal serbestlik ve toplam ticaret bir şekilde daha küçük açıklarla ilintilendirilmiştir. Ama bu, doğrudan yabancı yatırım ya da faiz oranı değişimleri için geçerli değildi.

Son olarak ve en ilginci, 1985 sonrası döneme ait sermaye vergisi bağıntıları, artık geleneksel küreselleşme bilgisini destekler durumda değildi. Daha düşük vergi oranları ticarete daha fazla açıklıkla, finansal serbestlikle ve gözlemlenen faiz oranı farklılaşmalarıyla ilintilendirilmişti, ama bu ilişkilendirmelerin hiçbirisi geçerli değildi. Tersine, doğrudan yabancı yatırım akışları yüksek sermaye vergilendirmeleriyle çok az ilişkilendirilmişti. Son olarak, sol-işçi gücüyle sermaye vergisi oranları arasındaki ilişki mevcuttu ve küreselleşme ile vergilendirme arasındakilerin hepsinden daha güçlüydü.

Bu basit iki değişkenli bağıntıların hiçbirine ciddi anlam yüklenemez. Ama vergilendirme ve vergilendirme üzerine yapılmış en karmaşık araştırma bile bir "sonuna kadar götürme yarışı" yorumunu ciddi bir biçimde destekleyemez. Rodrik sermaye hareketliliğinin sermaye vergilendirmesini kısıtladığını buluyor ama sadece yüksek seviyede ticari bağımlılığa ve ticari oynaklığa sahip ülkelerde.[56] Quinn ve Swank, sermaye hareketliliği ve kurumsal vergilendirme arasında hiç ya da çok az ilişki olduğu belirtiyorlar.[57] Garrett, harcamada olduğu gibi, küreselleşmenin sermaye hareketliliği üzerindeki etkilerinin iktidarın partizan dengesi ile tutarlı olduğunu öne sürüyor.[58] Hallerberger ve Basinger, 1980'lerin sonlarında marjinal kurumlar vergisi oranlarındaki değişmeleri sermaye hareketlerinin değil, veto aktörlerinin sayısının açıkladığını kanıtlıyorlar.[59]

Şimdi 1985 öncesi ve sonrasında ekonomi politikasındaki değişmeler üzerinde temellendirilen bağıntılara dönelim [...]. Bu veriler artık körü körüne bir politikayı (Sol-işçi gücü gibi) göstermiyor. Finansal bütünleşmenin her iki ölçütü de devlet harcamasındaki hızlı yükselmelerle ilişkilendirilmişti. Finansal bütünleşme-bütçe açığı bağıntıları çok daha zayıftı ve çelişkili göstergelerdi.

Zaman aşırı analizle tutarlı olarak, bu alt başlıkta sunulan iki değişkenli bağıntılar, ulusal özerklik üzerindeki güçlü ve yaygın küreselleşme kısıtlamalarının yanlış olduğunu ortaya çıkarıyor. Bu analizler tabii ki tanımlayıcı değil, ama küreselleşme ve politika seçimleri arasındaki kuşkusuz karmaşık ilişkilerin ne olduğu hakkındaki daha derin araştırmaları sevk etmelidir.

Sermaye Kaçışı

Eğer OECD ülkeleri geçen yıllarda daha az müdahaleci bir makroekonomik siyasi rejim etrafında birleşmedilerse daha büyük kamu ekonomilerine ya da ciddi bütçe açıklarına sahip ülkeler, zayıflatıcı sermaye kaçışından muzdarip değiller miydi? Eğer cevap "evet" ise küreselleşmeden türetilen uyumun kısa zamanda kural haline geleceğinden şüphe edilebilir. Değilse politika rejimlerinde uluslararası ayrımlaşmanın devam etmesi daha muhtemel gözüküyor.

Bu bölüm, politika-sermaye kaçışı ilişkisini çokuluslu kaçış, vergi oranı primleri ve paranın değerinin düşmesi açılarından inceliyor.

[...] Geniş kamu sektörü açıkları -iç borcun yabancı sermaye ile aşılanma ihtiyacını yansıtarak- daha geniş değil, daha düşük doğrudan yabancı yatırım kaçışlarıyla ilişkilendirildi. Bu bağıntılar merkezi teması müdahaleci devletin sonucu olarak çokuluslu yatırımın kaybı olan geleneksel küreselleşme mesellerinin tedarikçilerini durdurmalıydı.

Fakat, devlet borcuna yüklenen uzun-vadeli faiz oranlarıyla ve paranın yabancı döviz piyasalarındaki gücüyle ölçülen finansal piyasaların davranışları açısından işler farklıydı. Bir ülkenin bütçesel tutumu ile finansal piyasaların tepkileri arasında açık bir bağıntı vardı. Büyük açıklar yüksek faiz oranlarıyla ve dolar karşında ciddi değer kayıplarıyla ilişkilendirildi. Dahası, faiz oranları büyük kamu ekonomilerine sahip ülkelerde daha yüksekti ve değer kayıpları yüksek sermaye vergisi oranlarıyla ilişkilendirildi.

[...]

Özetle, faal mali tutumlarında ısrar eden devletlerin küresel sermaye piyasalarında bir bedel ödediği yönündeki görüşü destekleyen birtakım kanıtlar mevcuttur. Diğer yandan, mali politika ile sermaye kaçış eğilimi arasındaki nedensel patikalar gayet dağınıktır. Tabii ki devlet harcaması ve vergilendirme üzerinde küreselleşme kısıtlamalarının yokluğu, sadece finansal piyasaların bu etkilerin görünür hale gelmesi için yeterince bütünleşmemesinden kaynaklanıyor olabilir. Sonuna kadar götürme yarışı politikasının takip edeceği -henüz OECD'de erişilmemiş- bir eşik olabilir. Bu savı test etmek için başlangıç niteliğinde bir yol, ülke sınırları arasında hareket karşısında müteessir hiçbir engelin bulunmadığı, mali olarak ademi merkezileşmiş ülkelerin politik ekonomilerini incelemek olacaktır. Birleşik Devletler iyi bir örnektir.

[...] OECD bağlamında, (Birleşik Devletler'de federal hükümetin büyüklüğü göz önüne alındığında) ilgili karşılaştırma genel vergi oranları değil, daha ziyade vergi oranlarının dağılımıdır. Eyalet vergilerinin farklılaşma katsayısı 32'dir. Bu sayı, hem sermaye vergilendirmesi hem de devlet harcaması için karşılaştırılabilecek OECD geneli katsayılardan daha yüksektir [...]. Birleşik Devletler piyasasının tam bütünleşmesi vergi oranlarının bir minimal ortalama etrafında uyumu ile sonuçlanmamıştır. Düşük vergili eyaletler de en iyi makroekonomik aktörler değillerdir: Louisiana, Kuzey Dakota ve Wyoming gayet fakirdir. Teksas ve Alaska'nın doğal kaynak zenginlikleri yüzünden düşük vergilere gücü yeter. Bu veriler, piyasa baskılarının OECD'de mali uyumu zorlamasının an meselesi olduğuna inanları ikna etmelidir.

Küresel Ekonomide Yönetim

Bu makalede piyasaların küreselleşmesi ile OECD'de ulusal özerklik ilişkisini geniş fırça darbeleriyle çizmeye çalıştım. İki temel noktaya değindim. İlk olarak, küreselleşmenin ulusal özerklik üzerindeki kısıtlayıcı etkileri üzerine gü-

nümüzdeki tartışmalar ile daha geride, on sekizinci yüzyılda piyasa bütünleşmesinin yurtiçi etkileri üzerine yapılanlar arasında güçlü paralellikler var. Sonradan anlamış olsak da ulus-devletin tesirli çöküşü üzerine geçmişte yapılan öngörülerin temelsiz olduğunu biliyoruz. Çağdaş dönemde işlerin farklı olacağına dair işaretler var mı?

Değindiğim ikinci nokta şuydu; 1990'ların ortalarına kadar, küreselleşme OECD ülkelerinde yaygın bir neoliberal politikaları sonuna kadar sürdürme yarışını harekete geçirmedi, müdahaleci politikalarda ısrar eden devletlerin de tamamı zararlı sermaye çıkışı yüzünden sakat kalmadı. Siyasi nedenlerle (yeni harcamaları karşılamak için sermaye üzerindeki vergileri artırmak da dâhil olmak üzere) kamu ekonomisini genişletmek isteyen hükümetler, bunu ticari rekabet güçlerini ters yönde etkilemeden ya da çokuluslu üreticileri kaçmaya sevk etmeden de yapabilirler.

Bunun sebebi devletlerin, piyasalar tarafından tam karşılanmayan ve üretimle ilgilenen aktörlerin değer verdiği -insani ve fiziki sermayenin birikiminden, ciddi belirsizliğe sahip piyasa koşullarında toplumsal istikrara ve piyasa ekonomisinin kendisi için toplumsal desteğe kadar- iktisadi anlamda önemli kolektif faydaları tedarik etmesidir. Bu, özellikle müdahaleci devletin potansiyel bedellerinin iş, hükümet ve işçiler arasındaki eşgüdüm ile karşılandığı birleşikçi siyasi rejimlerde böyledir.

Bu, diğer taraftan, küreselleşmenin hiçbir veçhesi ulusal politika seçeneklerini ciddi biçimde kısıtlamaz demek değildir. Finansal piyasaların bütünleşmesi hem ticaretten hem de üretimin çokuluslulaşmasından daha kısıtlayıcıdır. Ama burada bile, çeşitli potansiyel nedensel mekanizmalar arasında ayırımlar yaparken dikkatli olunmalıdır.

Parasal özerkliğin kaybedilmesi mevzusu sadece finansal piyasaların bütünleşmesinin hükümetleri, döviz oranlarını dış istikrar çapalarına göre belirlemeye zorladığına inanıldığı takdirde mantıklı gözükebilir. En son kanıtlara göre, böyle yapılarak kazanılan güvenilirlik etkileyici olmaktan çok uzak; gerçekten de güvenilir olmayan fiyat tespitleri (yani, diğer siyasi ve iktisadi koşullarla tutarlı olmayan), finansal spekülasyonun ve istikrarsızlığın en zararlı örneklerini ortaya çıkardı. Diğer taraftan, bir ekonomik düzen mekanizması olarak döviz kurundan vazgeçmenin bedelleri çok ağır ve paralarının değerinin serbestçe dalgalanmasına izin veren ekonomiler bundan istifade etmiş gibi görünüyor. Hükümetler, küresel finansal piyasalar döneminde para politikasından vazgeçerken hiçbir vicdan azabı duymamalılar.

Ama bu ülkeler döviz kurlarını dalgalandırsalar bile, finansal piyasalar ısrarla büyük bütçe açıkları veren hükümetlere -enflasyondan korkarak- faiz oranı primleri dayatıyorlar. Bazı devletler başka amaçlar adına bu bedeli ödemeye razı oldular. Diğerleri piyasalardaki güvenilirlik problemlerine yurtiçi çözümler aradı, merkez bankası reformları gibi. Görünüşe göre diğerleri hala (özellikle de gelişmekte olan dünyada) mali sorumlulukları hususunda itibarlarını kazanamıyorlar. Bu ülkeler için döviz kurunu sabitlemek yegâne

seçenek olabilir, ama bunun daha fazla finansal spekülasyonu körüklemeyeceğinin de garantisi yoktur.

Sonuç olarak, -yeni vergi gelirleri artan harcamayı dengelediği takdirde- finansal piyasaların kamu ekonomisinin genişlemesine faiz oranı primlerini kendiliğinden eklediğine dair kanıt yoktur. Bu, sermayenin vergilendirilmesi yeni gelirlerin bir kaynağı olsa bile doğru. Dahası, kamu ekonomisinin genişlemesi ile açıklar arasındaki ampirik bağlantılar gayet zayıf ve yurtiçi siyasi koşullar ile fazlasıyla vasıtalanmış durumda. Güçlü sol-işçi rejimleri, örneğin, tarihsel olarak, büyük borçlara maruz kalmadan devlet harcamasını artırabildiler. Finansal piyasalar aslında devletin büyüklüğüne ve etki alanına karşı ilgisizler. Onların temel kaygısı, devletin taahhütlerini dengeleyip dengelemediğidir.

Benim analizim bu yüzden gömülü liberalizm uzlaşmasının geleceği konusunda daha önceki savunucularının önerdiklerinden görece daha iyimserdir. Sonuç olarak, ben müdahaleci devlet taraftarlarının hakkaniyet ve verimlilik arasındaki yurtiçi dengenin temini için bir miktar korumacılık ya da sermaye denetimlerinin yeniden empoze edilmesi yönünde çağrılar yapmaları gerektiğine inanmıyorum. Savunanların da uluslararası işbirliğine ve kurumlara gelecekteki tek cazip seçenek olarak bakmaları gerekmiyor. İki yüzyıldan fazla bir süredir olduğu gibi, açıklığın yurtiçi telafi ile eşleştirilmesi, kapitalizmin doğurduğu toplumsal sakatlıkların ve eşitsizliğin bedellerini hafifletirken, sunduğu verimliliğinin de biçilmesi sorununa, hala arzu edilir ve güçlü bir çözümdür.

***Çeviren**: Ender Akçakoca*

Notlar

1 Cameron 1978.
2 Rodrik 1997.
3 Alesina ve Perotti 1996.
4 Bkz. Katzenstein 1985; Przeworski ve Wallerstein 1982 ve Ruggie 1983
5 Bkz. C. Pierson 1991 ve Pfaller et al. 1991.
6 Greider 1997
7 Reich 1990 ve 1991
8 "A Survey of the World Economy: Who's in the Driving Seat?" *The Economist*, Ekim 7, 1995, s. 3.
9 Strange 1986
10 McKenzie ve Lee 1991.
11 Pauly 1997.
12 İnceleme yazısı için, Bkz. Cohen 1996.
13 Polanyi [1944] 1957: 132.
14 Ruggie 1983
15 Katzenstein 1985.
16 Rodrik 1997.

[17] Bretton Woods sistemi aynı zamanda ödemeler dengesindeki temel dengesizliği düzeltmek için döviz kuru paritelerinde üzerinde uzlaşılmış ayarlamalara ve IMF'nin geçici krizlerde döviz kurlarını desteklemek için borç vermesine de izin veriyordu. Bretton Woods'un mükemmel bir analitik tarihi için, bkz. Eichengreen 1996.

[18] Yeni ufuklar açan çalışma Shonfield 1965. Diğer önemli örnekler Esping-Andersen 1985; Goldthorpe 1984 ve Lindberg ve Maier 1985.

[19] [...] Bu aynı zamanda resmi kalkınma politikasının da merkezi bir bileşeni haline gelmiştir; Dünya Bankası 1997.

[20] Bkz. Aschauer 1991 ve Baro ve Sala-I-Martin 1995.

[21] Alesina ve Perotti 1996.

[22] Garrett 1998a. Alternatif bir görüş için, bkz. Persson ve Tabellini 1994.

[23] Bkz. Alvarez et el. 1991; Garrett 1998a ve Lange ve Garrett 1985. Bazı akademisyenler rejim türünün başarılarının iş çevrelerinin ve emeğin örgütlemesiyle çok ilgili olduğunu öne sürüyorlar; bkz. Soskice 1990 ve Swenson 1991.

[24] Bazı akademisyenler finansal bütünleşmenin hükümetlerin üzerinde çok az denetime sahip oldukları bilgi teknolojisi tarafından yönlendirildiğini öneriyorlar; bkz. Bryant 1987 ve Goodman ve Pauly 1993. Diğerleri sermaye denetimlerinin kaldırılmasının tersine çevrilebilecek bir ideolojik seçim olduğunu savunuyorlar; bkz. Sobel 1994 ve Banuri ve Schor 1992. Ben, Frieden ve Rogowski'nin ılımlı duruşunu tercih ediyorum; kuramsal açıdan hala geçerli olsa bile, sermaye denetimleriyle ilişkilendirilen fırsat maliyetleri son on yıllarda ciddi biçimde arttı; Frieden ve Rogowski 1996.

[25] P. Pierson 1996.

[26] Akademisyenler sık sık birleşik işgücü piyasası kurumlarının zamanla aşındığını savunuyorlar, özellikle de İskandinavya'da. Iversen 1996 ve Pontusson ve Swenson 1996. Ama daha geniş tabanlı çalışmalar örgütlü işçi hareketlerinin yapılarının dikkat çekici bir biçimde istikrarlı olduğunu gösteriyor; bkz. Golden 1998; Lange ve Scrugggs 1997 ve Lange et al. 1995.

[27] Ruggie 1996. Ayrıca bkz. Scharpf 1991.

[28] Rodrik 1997. Benzer bir tartışma için, bkz. Steinmo 1993

[29] Moravcsik bu tartışmayı, örneğin, Bretton Woods'un sonundan beri Avrupa'daki döviz kurunu sabitleme çabaları için yapıyor; Moravcsik 1998.

[30] Krugman 1996. Dahası, birçokları teknolojinin kızlı yayılmasının yakın zamanda ülkeler arasındaki üretkenlik farklarını dramatik bir şekilde düşüreceğinden korkuyor.

[31] Bkz. Cantwell 1989; Caves 1996; Dunning 1988 ve IMF 1991.

[32] Fakat bu, üretim maliyetlerinin konuyla alakasız olduğunu söylemek anlamına gelmez. Bazı sektörler vardır ki, örneğin tekstil ve giysi, işgücü maliyetleri konum kararlarında öneme haizdirler; Leamer 1996. Dahası, hükümetlerin doğrudan yabancı sermaye çekebilmek için özel vergi ödünleri ve başka parasal teşvikler önermeleri yönünde ayartıcı etkenler vardır; bkz. Hines 1997.

[33] Rodrik 1997.

[34] Tabii ki, çokuluslu firmalar hala daha vergi kaçakçılığı ya da muhasebe hileleri yoluyla devlet hizmetlerinde bedavacılık yapmaya çalışabilirler.

[35] Mundell 1962.

[36] Döviz kuru rejimlerinin seçimi ile ilgili belirleyici etkenler üzerindeki çeşitli tartışmaların bir özeti için; bkz. Eichengreen 1994.

[37] Avrupa Birliği Komisyonu 1990.
[38] IMF 1983.
[39] Bu, iktisattaki akılcı beklentiler devriminin çekirdeğidir. Bkz. Friedman1968; Lucas 1972.
[40] Collins EMS'nin (Avrupa Para Sistemi) enflasyonla mücadele özelliklerini sorgulayan ilk kişi oldu; Collins 1988.
[41] Fratianni ve von Hagen 1992.
[42] Frieden 1991.
[43] Obstfeld 1997.
[44] Eğer bu doğruysa, Almanya İtalya karşısında döviz kurunu değiştirilemez bir biçimde sabitlemek istesin? Almanya'nın EMU (Avrupa Para Birliği) pozisyonu üzerine analizler tipik bir biçimde siyaseti de içeriyorlar, özellikle Helmut Kohl'ün Avrupa'da siyasi birlik üzerine hırslarını. Çekişmeli tartışmalar ve kanıtlar üzerine ulaşılabilir bir araştırma için; bkz. Garrett 1998b.
[45] Corsetti ve Roubini 1995.
[46] Corsetti ve Roubini 1991.
[47] Bu göstergeler mikroekonomik reformun son on yıllarda küreselleşme tarafından harekete geçirilen önemli veçhelerini dışlıyorlar -örneğin kısıtlamaların kalkışını ve özelleştirmeyi. Fakat mikroekonomik reform üzerine nitelikli kanıtlar ikna edici değiller. Anlayışlı analizler için, bkz. Berger ve Dore 1996 ve Vogel 1995.
[48] Cummins ve diğerleri, 1995.
[49] Swank 1998.
[50] Garrett ve Mitchell toplam ticaretin refah devleti harcamaları üzerindeki etkilerinin ticaret oynaklığının ya da düşük ücretli ülkelerden yapılan ithalatın etkilerinden ciddi anlamda farklı olmadığını gösteriyorlar; Garrett ve Mitchell 1998.
[51] Bu akış sayılarının bir ülkedeki yabancı yatırım stoğunu ve başka ülkelerden çokuluslu firmaların stratejik ittifaklarını hesaba katmadığını belirtelim.
[52] Quinn ve Inclan 1997.
[53] Garrett 1998a.
[54] Garrett 1995.
[55] Garrett ve Lange 1991.
[56] Rodrik 1997.
[57] Bkz. Quinn 1997 ve Swank 1998.
[58] Garrett 1998c.
[59] Hallerberg ve Basinger 1998.

Kaynaklar

Alesina, A. and Perotti, R. (1996) Income Distribution, Political Instability and Investment. *Quarterly Journal of Economics* 94.

Alvarez, R., Garrett, G., and Lange, P. (1991) Government Partisanship, Labor Organization and Macroeconomic Performance. *American Political Science Review* 85.

Aschauer, D. (1991) *Public investment and Private Sector Growth.* Washington DC: Economic Policy Institute.

Banuri, T. and Schor, J. (1992) *Financial Openness and National Autonomy*. New York: Oxford University Press.

Barro, R. and Sala-I-Martin, X. (1995) *Economic Growth*. New York: Macmillan.

Berger, S. and Dore, R. (1996) *National Diversity and Global Capitalism*. Ithaca: Cornell University Press.

Bryant, R. (1987) *International Financial Integration*. Washington DC: Brookings Institution.

Cameron, D. R. (1978) The Expansion of the Public Economy. *American Political Science Review* 72.

Cantwell, J. (1989) *Technical Innovations in MNCs*. Oxford: Blackwell.

Caves, R. (1996) *Multinational Enterprise and Economic Analysis*, 2nd edn. New York: Cambridge University Press.

Cohen, B. J. (1996) Phoenix risen: the resurrection of global finance. *World Politics* 48: 268-96.

Collins, S. (1988) Inflation and the European Monetary System, in F. Giavazzi, S. Milosia, and M. Miller (eds), *The European Monetary System*, New York: Cambridge University Press.

Commission of the European Communities (1990) One Market, One Money. *European Economy* 44.

Corsetti, G. and Roubini, N. (1991) Fiscal Deficits, Public Debt and Government Insolvency. *Journal of Japanese and International Economies* 5.

Corsetti, G. and Roubini, M. (1995) Political Biases in Fiscal Policy. In B. Eichengreen, J. Frieden, and J. Von Hagen (eds), *Monetary and Fiscal Policy in an Integrated Europe*, New York: Springer.

Cummins, J., Hassett, K., and Hubbard, R. (1995) Tax Reforms and Investment: A Cross-Country Comparison. NBER Working Paper 5232, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Mass.

Dunning, J. (1988) *Multinationals, Technology and Competitiveness*. Boston: Unwin Hyman.

Eichengreen, B. (1994) The Endogeneity of Exchange Rate Regimes. In P. Kenen (ed.), *Understanding Interdependence*, Princeton: Princeton University Press.

_____ (1996) *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. Princeton: Princeton University Press.

Esping-Andersen, G. (1985) *States against Markets*. Princeton: Princeton University Press.

Fratianni, M. and Von Hagen, J. (1992) *The European Monetary System and European Monetary Union*. Boulder: Westview Press.

Frieden, J. (1991) Invested Interests: The Politics of National Economic Policies in a World of Global Finance. *International Organization* 45.

Frieden, J. and Rogowski, R. (1996) The Impact of the International Economy on National Policies in Internationalization and Domestic Policies. in R. Keohane and H. Milner (eds), *Internationalization and Domestic Politics,* New York: Cambridge University Press.

Friedman, M. (1968) The Role of Monetary Policy. *American Economic Review* 58: 1-17.

Garrett, G. (1995) Capital Mobility, Trade and the Domestic Politics of Economic Policy. *International Organization* 49.

_____ (1998a) *Partisan Politics in the Global Economy.* New York: Cambridge University Press.

_____ (1998b) The Transition to Economic and Monetary Union, in B. Eichengreen and J. Frieden (eds), *Forging an Integrated Europe,* Ann Arbor: University of Michigan Press.

_____ (1998c) Capital Flows, Capital Mobility and Capital Taxation. MS, Yale University.

Garrett, G. and Lange, P. (1991) Political Responses to Interdependence, What's Left for the Left? *International Organization* 45.

Garrett, G. and Mitchell, D. (1998) External Risk and Social Insurance: Reassessing the Globalization-Welfare State Nexus. MS, Yale University.

Golden, M. (1998) Economic Integration and Industrial Relations. MS, University of California at Los Angeles.

Goldthorpe, J. (1984) *Order and Conflict in Contemporary Capitalism.* New York: Oxford University Press.

Goodman, J. and Pauly, L. (1993) The Obsolescence of Capital Controls. *World Politics* 46.

Greider, W. (1997) *One World, Ready or Not.* New York: Simon and Schuster.

Hallerberg, M. and Basinger, S. (1998) Internationalization and Changes in Tax Policy in OECD Countries. *Comparative Political Studies* 31.

Hines, J. (1997) Altered States: Taxes and the Location of FDI in America. *American Economic Review* 87.

IMF (1983) Exchange Rate Volatility and World Trade. MS, IMF, Washington DC.

_____ (1991) Determinants and Systemic Consequences of International Capital Flows. MS, IMF, Washington DC.

Iverson, T. (1996) Power Flexibility and the Breakdown of Centralized Wage Bargaining. *Comparative Politics* 28.

Kapstein, E. B. (1996) Workers and the World Economy? *Foreign Affairs* 75: 16-37.

Katzenstein, P. (1985) *Small States in World Markets: Industrial Policy in Europe.* Ithaca: Cornell University Press.

Krugman, P. (1996) *Pop Internationalism.* Cambridge, Mass.: MİT Press.

Lange, P. and Garrett, G. (1985) The Politics of Growth. *Journal of Politics* 47.

Lange, P. and Scruggs, L. (1997) Where Have All the Members Gone? Paper presented at the 93rd Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington DC, Aug.

Lange, P., Wallerstein, M., and Golden, M. (1995) The End of Corporatism? Wage Setting in the Nordic and Germanic Countries. in S. Jacoby (ed.), *The Workers of Nations,* New York: Oxford University Press.

Leamer, E. (1996) Wage Inequality from International Competition and Technological Change. *American Economic Review* 86.

Lindberg, L. and Maier, C. (1985) *The Politics Inflation and Economic Stagnation.* Washington DC: Brookings Institution.

Lucas, R. (1972) Expectations and the Neutrality of Money. *Journal of Economic Theory* 4.

McKenzie, R. and Lee, D. (1991) *Quicksilver Capital: How the Rapid Movement of Wealth Has Changed the World.* New York: Free Press.

Moravcsik, A. (1998) *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power From Messina to Maastricht.* Ithaca: Cornell University Press.

Mundell, R. (1962) A Theory of Optimal Currency Areas. *American Economic Review* 51.

Obstfeld, M. (1997) Open Economy, Macroeconomics, Developments in Theory and Policy. NBER Working Paper 6319, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Mass.

Pauly, L. (1997) *Who Elected the Bankers?* Ithaca: Cornell University Press.

Persson, T. and Tabellini, G. (1994) Is Inequality Harmful for Growth? *American Economic Review* 86.

Pfaller, A. et al. (1991) *Can the Welfare State Compete?* London: Macmillan.

Pierson, C. (1991) *Beyond the Welfare State?* Cambridge: Polity Press.

Pierson, P. (1996) The.Politics of the Welfare State. *World Politics* 48.

Polanyi, K. (1957) *The Great Transformation,* first publ. 1944. New York: Farrar and Rinehart.

Pontusson, J. and Swenson, P. (1996) Labor Markets, Production Strategies and Wage Bargaining Institutions. *Comparative Political Studies* 29.

Przeworski, A. and Wallerstein, M. (1982) The Structure of Class Conflict in Democratic Capitalist Societies. *American Political Science Review* 76.

Quinn, D. (1997) The Correlation of Changes in International Financial Regulation. *American Political Science Review* 91.

Quinn, D. and Inclan, L. (1997) The Origins of Financial Openness. *American Journal of Political Science* 41.

Reich, R. (1990) Who Is Us? *Harvard Business Review* 68.

Reich, R. (1991) Who Is Them? *Harvard Business Review* 69.

Rodrik, D. (1997) *Has Globalization Gone Too Far?* Washington DC: Institute for International Economics.

Ruggie, J. (1983) International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the New Post War Economic Order. In S. Krasner (ed.), *International Regimes,* Ithaca: Cornell University Press.

_____ (1996) Globalization and the Embedded Liberalism Compromise. Working Paper 97/1, Max Planck Institute for Gesellschaftforschung, Cologne.

Scharpf, F. (1991) *Crisis and Choice in European Social Democracy.* Ithaca: Cornell University Press.

Shonfield, A. (1965) *Modern Capitalism.* New York: Oxford University Press.

Sobel, A. (1994) *Domestic Choices, International Markets.* Ann Arbor: University of Michigan Press.

Soskice, D. (1990) Wage Determination: The Changing Role of Institutions in Advanced Industrialised Countries. *Oxford Review of Economic Policy* 6.

Steinmo, S. (1993) *Taxation and Democracy.* New Haven: Yale University Press.

Strange, S. (1986) *States versus Markets.* Cambridge: Cambridge University Press.

Swank, D. (1998) Funding the Welfare State. *Political Studies* 46(4).

Swenson, P. (1991) Bringing Capital Back In, or Social Democracy Reconsidered. *World Politics* 45.

Vogel, D. (1995) *Trading Up: Consumer and Environmental Regulation in a Global Economy.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

World Bank (1997) *World Development Report 1997.* New York: Oxford University Press.

34
KÜRESELLEŞMENİN VERGİLENDİRME, KURUMLAR VE MAKROEKONOMİNİN DENETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Duane Swank

Geleneksel küreselleşme teorisine karşı tanıklığa rağmen [...], uluslararası sermaye hareketliliği ve finansal eklemlenmedeki artış, dolaylı olarak hala sosyal korumadaki gerilemelere katkı yapıyor ve aksi durumda demokratik seçimle gelmiş hükümetlerin kendi sosyal politika hedeflerini izlemesini engelliyor olabilir. Özelikle, uluslararası sermaye hareketliliği; refah devletinin fon tabanı, refah devletini destekleyen siyasal kurumlar -en göze çarpanı sosyal ortaklıklar- ile işsizliği kontrol altında tutma konusunda makroekonomik politikaların yararı ve ekonomik gelişmenin teşvik edilmesi (ve bu nedenle, kısıntıya yol açabilen mali baskının önlenmesi) üzerindeki etkileri aracılığıyla refah devletinin geriletilmesine katkı sunabilir. [...]

Uluslararası Sermaye Hareketliliği ve Vergilendirme

Uluslararasılaşma ve iç politika ile siyasa üzerine yazılanların çoğu, uluslararası sermaye hareketliliğinin vergilendirme üzerindeki etkilerine dikkat çekti. Bu elbette özelikle önemli bir ilişki çünkü ileri demokratik yönetimlerde hükümetlerin, sosyal koruma ve demokratik olarak belirlenmiş diğer hedefleri izleme becerisi kaçınılmaz olarak (genelde) bir grup ekonomik faaliyet ve kaynak tabanları üzerindeki temel vergilendirmeye dayanmaktadır. Bu, sermaye hareketliliği teşvikli vergi rekabeti ve yeniden bölüşümcü vergilerdeki indirim konularına ilişkin geleneksel tezler doğru iseler; sadece, sermaye hareketliliği arttıkça refah devletinin gelir tabanında bir daralma meydana gelmeyeceği, aynı zamanda refah devletinin eşitlikçi etkileri de daha az ilerici vergi yapılarına yönelik hareketten dolayı azalacağı için de önemlidir.

[...]

Teori ve Bulgular Üzerine Genel Bir Bakış

Uzmanlar uzun süre, sermaye hareketliliğinin, devletin hareketli varlıklardan vergi almaya yönelik mali kapasitesini sınırladığını iddia ettiler. Asıl sanı, en az, bu savı kısa ve açık bir biçimde ifade eden Adam Smith'e kadar uzanmaktadır (1976 [1776]: 848-9):

> Mal sahibi saygıdeğer bir dünya vatandaşıdır ve mutlaka bir ülkeye bağlı olmak zorunda değildir. Külfetli bir vergi olarak değer biçilmek amacıyla üzücü soruşturmaya maruz kaldığı ülkeyi terk etmeyi uygun görebilir ve malını, ister işlerini sür-

dürebileceği, ister servetini serbestçe kullanabileceği herhangi bir ülkeye kaydırabilir. Malı belli bir ülkeden kaçırmaya meyilli bir vergi, egemenlerden topluma, her gelir kaynağını kurutmaya eğilimlidir. Sadece mal kârları değil, toprak rantı ve iş gücü ücretleri de muhakkak az ya da çok bu kaydırmadan dolayı azalacaktır.

Günümüzdeki birçok iktisatçı, Smith'in üstü kapalı politika önerileriyle uyuşmaktadır. Yani, tamamen hareketli sermayenin olduğu küçük ekonomilerde vergilendirmeyle ilgili teorik modellerde, sermayeden elde edilen gelir için en uygun vergi oranının sıfır olduğu düşünülür; gelir eksiklikleri, vergi yükünü işgücü ve toprak rantı gibi görece az hareketli etkenlere kaydırmak suretiyle dengelenirler (örneğin, Gordon (1986); Razin ve Sadka (1991); Gordon ve Mackie-Mason (1995)).

Günümüzde kimi uzmanlar, uluslararasılaşmanın deneyimsel olarak geliri sermayeden daha az hareketliliği olan etkenlere kaydıran ve aksi halde devletin vergi tabanın küçülten özel vergi politikaları ve reformlarıyla ilişkili olduğunu iddia ederek sermaye hareketliliği ve gerçek vergi politikası değişikliği arasındaki doğrudan ilişkiyi daha açık hale getirdiler. Tarihsel bir bakış açısıyla; Bates ve Lien (1985), gelire bağımlı hükümetlerin hareketli varlıklar üzerinde genellikle daha düşük oranlar uyguladıklarını ve bu varlıkları ellerinde bulunduranların tercihlerinin politikalarla ve kurumlarla eklemlediğini işleri sürmektedirler. Günümüz gözlemcilerinden Steinmo (1993, 1994) ile McKenzie ve Lee (1991), sermaye hareketliliğinin, temelde vergi tabanlı gelir dağılımına ve devletlerin gelir artırıcı yeteneklerine ket vurarak şirket kârları ve yüksek gelir sahipleri üzerindeki vergi yükünü azaltması yolunda hükümetlere yol gösterdiğini iddia etmektedirler. Vito Tanzi (1959), transfer fiyatlandırması ve diğer hareketlilikle ilişkili vergiden kaçınma stratejilerinin vergi politikasında değişikliğe yol açtığını savunmaktadır; sermaye kaçış riski ve yeni yabancı yatırımlardan yoksunlukla birlikte, vergi toplamada sermaye hareketliliği ile ilgili yeni güçlükler, ulusal hükümetler arasında vergi rekabetine neden olmaktadır; bu da sonuçta, hareketli varlıklar üzerindeki vergiyi düşürmekte, verimlilik adına ya da demokrasi, tarafından emredilmeyen reformlar (örneğin vergi cennetlerinin yaratılması) yaratmakta ve ulusal hükümetlerin gelir tabanlarını genellikle tehdit etmektedir.

Ne var ki uluslararası sermaye hareketlerinin mutlaka sermaye ya da baştan başa tüm hükümet gelirleri üzerindeki vergi yükünde önemli kesintilerle sonuçlanmayabileceğine inanmak için birkaç neden vardı. Birincisi; doğrudan yabancı ve portföy sermaye yatırımları üzerine yapılan çoğu araştırma gösterdi ki vergi politikası, sermaye yatırımının getiri oranını ve sonuçta uluslararası girişimlerin kararlarını belirlenmede önemli olsa da yatırım kârlarını şekillendiren birkaç önemli etmenden sadece birisini oluşturmaktadır (örneğin, Giovannini, Hubbard ve Slemrod (1993); IMF (1991); OECD (1990, 1991)).[1] İkincisi; politik ekonomide biraz biçimsel bir analiz, küreselleşme-vergi alma bağlantısını sorgulamaktadır. Önemli bir şekilde, Wallerstein ve Przeworski (1995), "yapısal bağımlılık" üzerine olan ünlü çalışmalarını uluslararası düzeyde hareketliliği olan sermaye örneğine yaymışlarıdır. Yatırım

maliyeti tamamen çıkartılabilir (yani, amortismanlar yoluyla) olduğu sürece, sermaye tam olarak hareketli olduğunda bile, devletin, yatırıma dönüştürülmemiş kârlar üzerindeki sabit vergiyle temel gelirleri toplayabildiğini öğrendiler. Wallerstein ve Przeworski incelemelerinde, iş dünyasının sermaye yatırımlarının sadece kârlar üzerine yeni vergilerin duyurulmaları ile uygulanmaları arasındaki sürede düştüğünü gördüler. Üçüncüsü, uluslararası yatırımcılar; siyasal istikrar, insan sermayesi ve modern altyapı gibi belli kamu mallarını değerlendirebilirler (Garrett (1998b)). Mali istikrar (yani, bütçe açıklarının yokluğu ve düşük enflasyon) durumunda, bu kamu mallarından elde edilen kârlar, onları finanse etmek için gereken vergilerin maliyetlerini pekala dengeleyebilir.

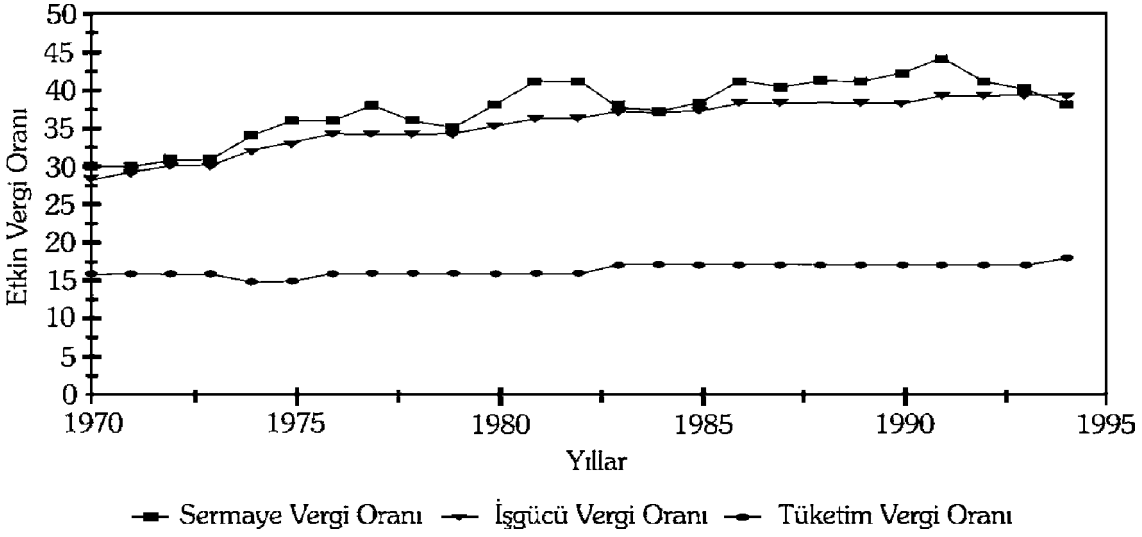
Birkaç yeni çalışma, sermaye hareketliliğinin vergi politikası üzerindeki gerçek etkileri meselesine işaret etmektedir.[2] Özellikle Geoffrey Garrett (1996, 1998a, 1998b), sermaye denetimlerinin serbestleştirilmesinin toplam gelirlerle, genel vergilendirme kategorileriyle (GSYİH payları gibi) veya gelişmiş demokrasilerde sermaye üzerinde uygulanan etkili vergi oranıyla büyük ölçüde ilgisiz olduğuna dair kanıtlar sunmuştur. Benzer buluşlar, Dennis Quinn (1997) tarafından da sunulmuştur: Quinn, gelişmiş ve gelişmekte olan uluslar örneğinde, sermaye akışlarının serbestleşmesi ve şirket vergileri arasında (GSYİH payları ve toplam vergilendirme olarak) ekonomik gelişmenin her düzeyinde oldukça küçük ve olumlu bir ilişki kurar. Halleberg ve Basinger (1998), bir gelişmiş demokrasiler örneğinde şirket ve kişisel gelir vergileri oranlarında 1986-90 yılları arasındaki değişiklikleri incelemiş ve vergi oranlarındaki değişikliklerin sermaye piyasalarının serbestleşmesiyle en fazla dolaylı olarak ilişkilendirilebileceğini görmüşlerdir. Genel olarak, vergi reformunu yavaşlatabilecek olan veto aktörlerinin sayısı, vergi oranlarında 1986-90 yılları arasındaki değişikliklerin seyrinin önemli belirleyicilerinden birisidir. İş dünyasını vergilendirilmesi üzerine kendi çalışmamda (Swank 1998), (ikisi de işleyen toplam gelirle standardize edilen) şirket gelir vergileri ile işverenin soysal güvenlik ve bordro vergilerinin gerçek sermaye akışlarındaki artışla ve serbestleşme ile pozitif bir ilişkisi olduğunu gösterdim; ne var ki sermaye hareketliliği ile ilişkili olan ticaret vergilerindeki artışlar küçüktür. Öte yandan, Dani Rodrik (1997, geleneksel teoriyi destekleyen sonuçlar sunmaktadır: ona göre, ticari açıklık ile bu açıklığın daha üst düzeylerinde, sermaye üzerindeki denetimlerin serbestleştirilmesi, sermaye üzerindeki etkin vergi oranlarıyla negatif ilişkiye sahiptir; artan ticari açıklık, iş gücü üzerindeki vergilerdeki artışla da ilişkilidir. Rodrik'in buluşları, modele dair önemli bir istisna oluştursa da bulguların ağırlıklı kısmı, uluslararası sermaye hareketliliğinin sermayenin vergilendirilmesiyle ilişkisiz (ya da hatta pozitif ilişkili) olabileceği yolunda beklenmedik bir izlenime yol açmaktadır.

Önceki çalışmada (Swank 1998), uluslararasılaşmada iş dünyası üzerindeki genel vergi yüküne yönelik sistematik ve aşağıya doğru baskı olmamasını yorumlamak için teoriye, tek tek ulusların politik arşivlerine ve ikincil literatüre dikkat çekmiştim. İş dünyasından vergi alımını yöneten politika "kurallar"ı, bunların günümüzde nasıl değiştiğine ve vergi reformunun genel si-

yasal ve ekonomik bağlamına odaklanılması gerektiğini iddia etmiştim. Yani; zaman ve ülkeler boyunca partizan politika yapıcılar ve uzmanlar arasında inatla ve bir arada duran vergiler, yatırım ve ekonomik performans arasındaki ilişkiye dair varsayımlar, inanışlar ve reçeteler bütününe eğilmek gerekir. Gelişmiş demokrasilerde sermaye hareketliliğinin yayılma dönemi boyunca vergi politikası yönelimlerinde bir kayma olduğuna ilişkin çok sayıda bulgu vardır. Bununla birlikte, eldeki belgeler gösteriyor ki vergi politikalarındaki kayma, -uluslararasılaşmadaki artışı tamamlayan ve onun tarafından güçlendirilen bir değişim olan- neo-liberal ekonomik Ortodoksi'nin yükselişi tarafından hayli etkilenmiş olsa da yapısal bağımlılık tarafından zayıflatılan demokrasi teorisince öngörülen sonuçları yaratmadı.[3]

1980 ve 1990'lardaki vergi politikası değişikliğine gelince; ulusal deneyimlere ilişkin karşılaştırmalı örnek durum çalışmaları (örneğin, Boskin ve McClure (1990); Pechman (1988)) ile ulusal ve toplam reform yönetimlerine dair ayrıntılı araştırmalar (örneğin OECD (1989, 1991, 1993)), piyasa-düzenleyici olandan piyasa-uyumlu politika "kurallar"ına geçişi içeren politika değişikliğinin net bir tasvirini yapmaktadır. Özellikle, 1984'te Britanya'daki vergi reformu ile en çok göze çarpan biçimde başlamak suretiyle ve 1986'da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki vergi yasasınca yakından izlenerek, ulusal politika yapıcılar, gelişmiş demokrasilerin çoğunda şirket kârları üzerinde uygulanan azami vergi oranı, %49'dan %37'ye düştü ve ulusların büyük bir çoğunluğu, şirket gelirlerine ilişkin vergi oranlarında takdire değer düşüşler yaşadılar. Ne var ki politika yapıcılar eş zamanlı olarak taban genişletilmesine vurgu yaptılar. Bu esas olarak, ulusların çoğunda, sermaye tarafından ödenen vergileri o güne kadar etkin bir şekilde azaltmış olan yatırım desteklerinin temelden kaldırılmasını içeriyordu. Diğerleri (örneğin, Avusturya ve Finlandiya) önemli ölçüde azaltırken, kimi uluslar (örneğin, Avustralya ve politika reformunun öncüleri olan Birleşik Krallık ile Amerika Birleşik Devletleri), yatırım ödeneklerini, kredileri ve hibeleri tamamen kaldırdılar.[4]

Tablo 1: Etkin Vergi Oranları Ortalaması Eğilimleri - Gelişmiş 13 Demokrasi

OECD Mali İşler Sekreterliği'nin önceden değinilen çalışmaları ve yayınlarının açıkça gösterdiği gibi (bkz. özellikle OECD (1987, 1993)), Maliye Bakanlığı'ndaki ve OECD devletlerindeki vergi politikası yapıcıları, bu reformların benimsenmesinde iki ilkeden etkilenirler. Birincisi, ticari gelir vergi oranı indirimleri ekonomik olarak avantajlı görünseler de politika yapıcılar gelirde baştan başa yapılan değişikliklerin tarafsız olmaları, yoksa devletin gelir ihtiyaçlarının korunması gerektiğine vurgu yaptılar (OECD 1987: 25). Bu yüzden, oran indirimleri özellikle ödenekler, krediler, muafiyetler ile bölgesel ve sektörel gelişmeye yönelik diğer özel ticari vergi hükümlerinin kaldırılmasıyla telafi edilmelidir. Aslında, tablo [1]'in açıkça gösterdiği gibi, sermaye üzerindeki etkin vergi yükü 1970'lerin başları ile 1990'lar arasında dikkate değer biçimde azalmadı.[5] İkincisi, vergi-tabanlı yatırım teşvikleri, bir kez yatırımı teşvik etmek için gerekli olduklarına inanıldığında, verimsiz sayılmışlardır. Bir OECD (1993: 56-7) raporunun gösterdiği üzere, yatırım destekleri, teşvik etmek üzere tasarlandıkları yatırımları açıkça yaratamadıkları için yatırımın verimsiz tahsisi, vergiden kaçma, kayıp vergi gelirleri ve ilginç bir biçimde etkisiz sonuçlarla ilişkilendirilir oldular. Bu nedenle, ticari gelir vergisi politikasına yapılan vurgu, piyasanın yatırımı en verimli şekilde dağıtacağının varsayıldığı bir seviye belirleme alanı ölçütü olmuştur.

Ticari gelirlerin vergilendirilmesi eğiliminin sonucu, şirketlerin vergilendirilmesinin hem bilinçli yeniden dağıtımla ilgili, hem de ekonomik rollerini kısıtlanmasıdır. Yani, yeni sosyal politika karar verme yetkilerini finanse etmeye yönelik olarak sermayenin vergilendirilmesinde artışlar pek muhtemel değilken, yerli yatırımı hedeflemek ve dürtmek ile uluslararası yatırımcılar için elverişli koşulları yaratmaya yönelik olarak şirket vergilerindeki yatırım desteklerinin sistematik kullanımı da öyledir. Aslında, pazar-yönelimli çoğu demokraside bu politika stratejisi reddediliyor gibi görünmektedir. Slemrod'un (1990) işaret ettiği gibi, uluslararası çapta karşılıklı bağımlılığın olduğu ekonomi içindeki birçok ulus için, düşük vergi oranları ile az sayıdaki yatırım desteklerinin karıştırılması stratejisi bir anlam ifade etmektedir. Bu, düşük oranlar, aksi halde transfer-fiyatlandırılması yoluyla az vergili uluslara kaydırılabilecek olan vergilendirilebilir geliri elinde tuttuğu için böyledir. Yani, uluslararası bir ekonomide düşük oranlar, "hazineyi korumaktadırlar". Bunun yanı sıra, yatırım üzerindeki (yani, yatırıma dönüştürülen kârlar üzerindeki) vergi yükünü artırmak da eğer bu yatırım, yabancı vergiler için vergi kredilerinin ödendiği ve yüksek düzeyde yatırım vergisi oranlarının olduğu ülkelerden geliyorsa, yabancı yatırımlardan daha fazla gelir toplandığı için "hazineyi korur". Slemrod'a göre, "düşük vergi oranı/yatırıma ara vermeme" stratejisi, küresel düzeyde eklemlenmiş piyasaların olduğu bir dünyada Amerika Birleşik Devletleri ve muhtemel birçok gelişmiş piyasa-yönelimli demokraside kesinlikle bir anlam taşımaktadır.

Ayrıca; düşük nominal oranlara doğru eğilimler, daha geniş bir vergi tabanı ve genel vergi toplamadaki ufak değişiklikler, kişisel gelirin vergilendirilmesine örnek olarak gösterilebilir. Aslında, 1980'lerin ortaları ile 1990'ların

ortaları arasında, kişisel gelir üzerindeki en yüksek (merkezi hükümet) asgari oranı, ileri demokrasilerde ortalama %56'dan %43'e gerilemiştir. Ne var ki şirket geliri vergileri örneğinde olduğu gibi, hükümetler bir dizi kesintiyi, muafiyet ve ödeneği kaldırdı; buna ek olarak, tipik ileri demokratik ulus vatandaşları, sosyal güvenlik katkılarında biraz artışa tanıklık etti.[6] Tablo [1], iş gücü üzerinde tamamen etkili olan vergi oranının, 1970'lerin ortalarından 1980'lerin ortalarına kadar artış gösterdikten sonra, esas olarak görece sabit kaldığı gerçeğinin altını çizmektedir. Ayrıca, kayda değer kimi istisnalara rağmen, marjinal kişisel vergi oranlarındaki (daha az vergi baremi ile) neredeyse evrensel azalmalar, yüksek gelirliler için önemli ölçüde daha düşük etkin vergi oranlarına yönelik bir eğilim yaratmadı.[7]

Tüketim üzerindeki etkin vergi oranı ve yerli ürünün vergi payı da görece sabittir. Tablo [1]'in gösterdiği gibi, tüketimdeki etkin vergi oranı yaklaşık %17 düzeyinde istikrarlı olarak tutunmuştur.[8] Hiçbir şey değilse de sermaye hareketliliği ve finansal eklemlenme hızla arttıkça, toplam vergi yükü 1980'lerin başları ile 1990'ların ortaları arasında yavaşça yukarı tırmanmıştır: GSYİH'deki vergi oranlarında OECD ortalaması 1980'de %38, 1994'te %41 idi. Genel olarak, vergi politikalarında piyasa-uyumlu yönelimlere (yani daha az muafiyetli daha düşük oranlara, ödeneklere ve kesintilere) açık olsa da vergi yükünün sermayeden emeğe ve tüketime doğru (toplam vergilendirmenin görece sabit düzeyleri içinde) yeniden dağıtılmasına yönelik kayda değer bir görüntü yoktur.

Vergi politikasında daha piyasa-uyumlu yönelimlere kayma bağlamında, vergilendirmedeki bu göreli istikrarın açıklanması elbette, biraz da kamu harcaması baskılarıyla ilgilidir. Neo-liberal makroekonomik Ortodoksi ve uluslararasılaşmaya bağlı olarak vergilerdeki aşağı doğru baskılanmalara paralel biçimde, hükümetler eş zamanlı olarak hâlâ mevcut olan programcı bağlılıkları korumak olduğu kadar, daha fazla sosyal harcamaya (örn; "yaşlanma krizi"nden kaynaklananlar gibi) yönelik ihtiyaç ve taleplerdeki artışı da karşılamaya yönelik önemli baskılarla karşı karşıyadır. 1980'lerde ve 1990'ların başlarında birçok ülkede borç ve açık üst limitlerine her koşulda ulaşıldığı düşünülürse harcama baskıları, birçok hükümet için sermaye ve nitelikli iş gücü gibi diğer görece hareketli etkenler üzerinde uygulanan toplanan toplam vergi hacminde önemli ölçüde kısıntıya gitmeyi çok daha güç kılmıştır. Refah devletinde ve kamu sektörünün bir bütün olarak geriletilmesindeki zorluklar göz önüne alınırsa, bu baskılar vergi reformlarının gelir tarafsızlığına yapılan politika yapıcıların vurgusuna katkı yapacaktır.

Ne var ki açıklayıcı verilerin dikkatle okunmasından, vergi politikasını şekillendiren çok sayıdaki etken hakkında kesin sonuçlara ulaşmak oldukça güçtür. Benimkini de içeren ve yukarıda gözden geçirilen mevcut çalışmalar, sermaye hareketliliğin sadece bir veya iki boyutunun (esas olarak, sermaye üzerindeki denetimlerin serbestleştirilmesi) vergiye etkileri hakkında bulgular sunmakta ve birkaç istisnayla birlikte, vergi yüküne ilişkin görece daha kesinsiz ölçüler kullanılmaktadır. (...)

Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Vergiye Etkilerini Değerlendirmek

Sermaye hareketliliğinin, vergi yükünün seviyeleri ve dağılımı üzerindeki sonuçlarını incelemek için, Mendoza, Razin ve Tesar tarafından (1994) geliştirilen ve yukarıda tanımlanan, sermaye, işgücü ve tüketim üzerindeki etkin vergi oranları ölçülerini kullandım. Ayrıca, önceki çalışmamda geliştirdiğim vergilendirme modellerini de vergi politikasına yaydım (Swank 1992, 1998). O çalışmamda, ticari (ve diğer) vergi yüklerinin; geçmiş vergilendirme düzeylerinin, programa bağlı harcamaların, fon ihtiyaçlarının, makroekonomik etkenlerin (enflasyon, ekonomik gelişme) ve partizan politikanın işlevleri olduğu tezini savunmuştum: Sol ve Hıristiyan Demokrat partiler genellikle yüksek düzeyde vergileri savunurlar. Sermaye üzerindeki vergi yükü, yakın önemdeki yatırım ve kâr oranları gibi özel yerli ticari koşullar tarafından da etkilenebilirler. Cameron'un (1978) yeni ufuklar açan (ve küreselleşme tezine zıt) çalışmasını izleyerek, vergi yükünün uluslararası ticarete daha açık olan ekonomilerde daha yüksek olacağını da öne sürmüştüm. İş gücü üzerindeki kişisel gelir ve sosyal güvenlik uygulamalarının yanı sıra genel vergilendirme de işsizlik oranından etkileniyor olmalıdır. Bu varsayımları doğrudan mevcut duruma doğru genişlettim.[9]

[...]

[...]Uluslararasılaşma ve vergilendirme konusundaki akademik bilgelik doğru görünmemektedir. [...] [U]luslararası sermaye hareketliliğindeki artışlar, sermaye üzerindeki etkin vergi oranıyla genellikle ilgisizdir. [...] Bunun yanı sıra ve geleneksel teorinin aksine, sermaye kontrollerinin serbestleşmesi ile sermaye kontrolleri arasındaki ilişki, pozitif ve istatistiksel olarak önemlidir. Bu sonuç sermaye kontrolleri kaldırıldıkça, vergi politikasında paralel değişikliklerin (örneğin, oranlarda azalma, taban genişletme ve ilgili vergi reformları) sermayenin toplanan vergi gelirlerinde mütevazı artışlar yarattığını söylemektedir; uluslararası sermaye hareketliliğindeki artışların önemli ölçüde daha düşük kârlar (yani daha düşük bir payda) ve buna karşılık olarak daha düşük bir vergi oranı yarattığına dair bir kanıt yoktur.[10]

Sermaye hareketliliğinin iş gücü, tüketim ve vergilendirme üzerindeki etkilerine dönersek, [...] vergi yükünün sermayeden başka yerlere kaydırıldığına dair oldukça az belge vardır. [...] Bu buluşlar modeline dair bir istisna, doğrudan yabancı yatırım ile (GSYİH yüzdesi olarak) toplam vergi alımı arasındaki ilişki örneğinde ortaya çıkmaktadır. Buradaki analiz gösteriyor ki diğer güçler ağı ve doğrudan yabancı yatırım artışları GSYİH'deki genel vergi payındaki ufak düşüşlerle bağlantılıdır. Ne var ki bu bulgu alternatif ekonometri analizlerinde yeniden üretilmemektedir: bütün ülkeler için ve zamansal noktaları kontrol ederken ya da doğrudan yatırımın (genel hata düzeltme modellemeleri bağlamında) toplam vergi yükündeki değişiklikler üzerindeki etkilerini incelerken, bu ilişki ortadan kaybolmaktadır.

Ayrıca, bu çalışmanın odaklandığı sorunlara yaslanan diğer sonuçlara da önem verilmelidir. Birincisi; ticari açıklık, sermaye veya işgücü üzerindeki vergiyle genellikle ilgisizdir, tüketim vergileri ve toplam vergilendirme doğru

orantılıdır.[11] Cameron'un (1978) ticari açıklığın, çeşitli kamu sektörü büyüklüğü ölçüleri üzerindeki olumlu ve büyük etkisine dair bulguları, diğer çalışmalarda günümüz için de doğrulanmıştır: Ticari açıdan, ticarette açıklık ve dalgalanma gibi ilgili ölçüler, kamu sektörünün piyasaya müdahalesine ilişkin çeşitli önlemlerle doğru orantılı bir ilişki içerisindedir (örneğin, Garrett (1998a); Rodrik (1997); c.f. Iversen (2001)). İkincisi, [...] partizan hükümetlerin vergi alımları üzerine net etkileri vardır. Solcu hükümetler, sermayeye ağır vergi yükü uygular ve genel olarak daha fazla vergi yüküne neden olurken, Hıristiyan Demokrat hükümetler, işgücü üzerinde daha ağır vergiler (ücret ve maaşlara paralel olarak gelir ve sosyal güvenlik vergileri) uygulamayı tercih etmektedirler. Son olarak not edilmesi gereken önemli bir nokta da sermaye hareketliliği arttıkça vergi alımı üzerindeki bu partizan etkilerin genellikle azalmamasıdır. Yani, dengeli bir biçimde, Sol hükümetlerin sermaye ve genel vergi alımı üzerindeki ve Hıristiyan Demokrat hükümetlerin işgücü vergi oranları üzerindeki etkileri, uluslararası finansal eklemlenmenin ortalama düzeylerine tutunmaktadır.[12]

Genel olarak açıkça görülüyor ki uluslararası sermaye hareketliliğindeki büyük artışlar, vergi yükünün sermaye, işgücü ve tüketim arasında veya genel vergi alımı düzeyi içindeki dağılımında önemli değişikler yaratmamıştır. Yani, 1960'lardan 1990'ların ortalarına kadarki dönem için, ekonomik ve siyasal baskıların uluslararası sermaye hareketliliğine bağlı olarak vergi yüküne sermayeden diğer üretim etmenlerine kaydırdığına veya hükümetlerin gelirleri artırmaya yönelik genel mali yeterliklerini önemli ölçüde azalttığına dair bir bulgu yoktur. Demokratik yollarla seçilmiş olan hükümetler, isterlerse görece yaygın sosyal koruma ve hizmet ağlarını hâlâ ellerinde tutabilmektedir. Başka bir deyişle, tüm refah devletlerini "dibe vurmaya" zorlayan, vergi azaltılmasına yönelik olarak uluslararası alanda yaratılmış olan baskın yapısal zorunluluklar yok gibi görünmektedir.[13]

Uluslararasılaşma ve Siyasal Kurumlar: Sosyal Korporatizm Örneği

Uluslararası sermaye hareketliliği, refah devletini destekleyen siyasal kurumlar üzerindeki etkileri aracılığıyla refah devletinin yeniden yapılandırılmasını şekillendirebilmektedir. Küreselleşmenin kolektivist çıkar temsili üzerindeki etkisi göze çarpmaktadır ve önemlidir. [...] [B]ir grup uzman, büyük refah devletlerinin sosyal kolektivist kurumların ve uygulamaların uluslararasılaşma-teşvikli düşüşüyle zayıflayabileceğini iddia etmişlerdi (örneğin, Huber ve Stephens (1998); Kurzer (1993); Mishra (1993); Moses (2000)). Bu önerme özellikle önemlidir çünkü bir önceki incelemede gösterildiği gibi, sosyal kolektivistlik, sosyal refah korunmasına ilişkin bir dizi özellikle ve uluslararasılaşmanın refah devleti üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerini körleştiren temel bir kuramsal mekanizma ile doğru orantılıdır.

Sermaye hareketliliğindeki artışların, güç kaynaklarının işgücü ve hükümetten sermayeye kaydırılmasına neden olduğu yolunda ortak bir düşünce vardır (örneğin, Huber ve Stephens ((1998); Kuzner (1993); Moses (2000)). Buna karşılık olarak, gücün sermayeye kayması, merkezileştirilmiş ücret pazarlığı ve sendikal yoğunluk gibi sosyal kolektivistliğin temel özelliklerinin zayıflamasına katkıda bulunmaktadır.[14] Yazında, sermaye hareketliliğini sosyal kolektivistliğin gerilemesine bağlayan bir grup mekanizmanın altı çizilmiştir. Sermaye hareketliliği, işverenler için görece daha avantajlı seçenekler sunduğundan, ücret kısıtlaması pazarlığından giderek artan bir biçimde hareketli girişimler için elde edilen göreli kazanımlar (ve üçlü toplumsal anlaşmalara katılma) azaltılabilir (örneğin, Kurzer (1993)); merkezileştirilmiş toplu pazarlıklar dursa bile, hareketliliği olan girişimler sonradan uluslararası yatırım yapmayı ve böylece gelecekteki kolektivist mübadele ihtimallerini zayıflatmayı tercih edebilir (Moses 2000). Uluslararası hareketliliği olan işverenler, iş organizasyonunda daha fazla esneklik arayabilirler ve bu, sendikaların cazibesini azaltabilir (örneğin, Scruggs ve Lange (1999); Western (1998)). Hecksher-Ohlin-Samuelson'un ticaret teorisi görüşüne göre [...], küreselleşme (nitelikli işçilerin gelirlerini artırırken) oldukça sendikalaşmış yarı-nitelikli ve niteliksiz işçiler arasında azalan gelir ve iş durumunu doğurmaktadır; ücret eşitsizliğindeki potansiyel artışlar işçi sendikaları hareketini parçalamaktadır ve az nitelikli işçiler arasında azalan iş ve gelirler sendikaların cazibesini azaltabilir (bu çizgideki bir kurumsallaştırma için bkz: Golden ve Londregan (1998)).

Özetlersek, uzmanlar, uluslararası sermaye hareketliliğinin aynı anda hem sendikaları zayıflatıp hem de işverenleri güçlendirebileceğini vurgulamışlardır. Ayrıca kimi gözlemcilere göre, iç politik ekonomideki değişimler, giderek hareketli olan sermayenin asıl tercihlerini, iş gücü ve sanayi ilişkileri sistemlerinin ademi merkezileştirilmesi ve düzensizleştirilmesi yönünde itmektedir. Iversen (1996), Pontusson ve Swenson (1996) ile diğerlerinin çalışmalarına dayanan Huber ve Stephens (1998), (en göze çarpanı İsveç olan) oldukça güçlü sosyal kolektivist sistemlerin içinde, yüksek kaliteli malların post-Fordist esnek ve uzmanlaşma üretimi ile (geçmiş kolektivist değişimlerin sonucu olan) ücret farklılıklarının bastırılması, işverenler açısından toplu görüşmelerin merkezileştirilmesi için baskı yapma yolunda güçlü teşvikler doğurduğunu iddia ettiler; çıkış seçeneği, işverenlerin böyle bir değişim için bastırmaların olanak vermektedir. Bu görüşleri savunacak bulgular var mıdır?

Küreselleşme ve Sosyal Kolektivistlik: Ampirik Bulgular

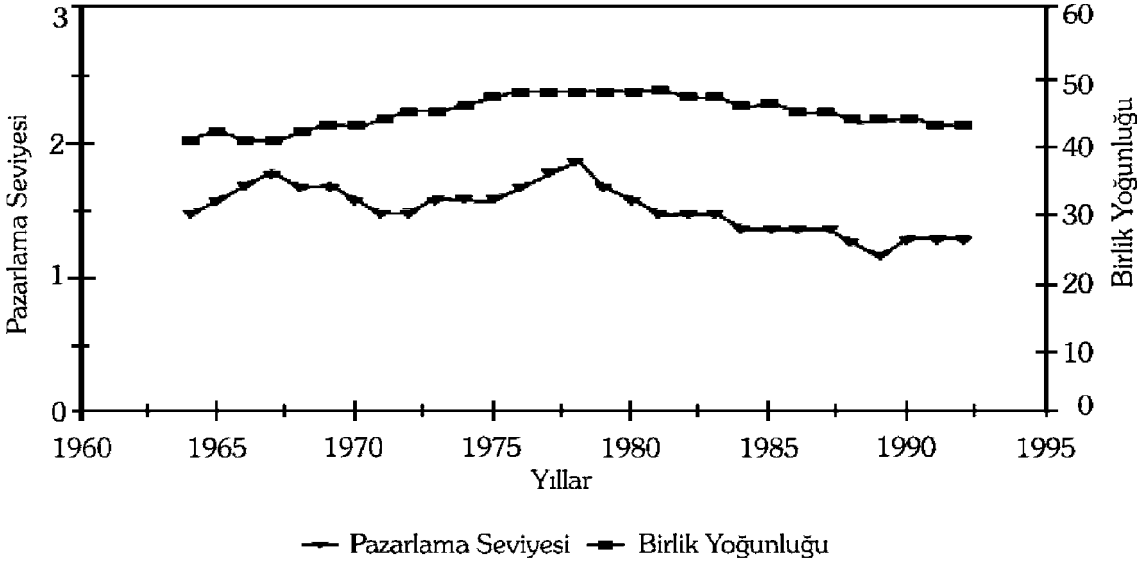
Sosyal kolektivistliğin ana unsurlarının son otuz yıl boyunca ki eğilimlerinin bir incelemesi ilk bakışta küreselleşme tezini destekliyor gibi görünebilir. Tablo [2], 15 ülkenin, sosyal kolektivist literatürde vurgulanan iki temel özelliğinin yıllık ortalamalarını göstermektedir [...]: sendikal yoğunluk ve ücret pa-

zarlığı düzeyi.[15] Tablonun ifade ettiği gibi, hem sendikal yoğunluk hem de ücret pazarlığı düzeyi, 1920'lerin başlarından 1980'lerin başlarına düşmüştür; bu düşüşlerin zamanlaması genellikle uluslararası finansal eklemlenmenin zamanlamasıyla örtüşmektedir.

[...]

Küreselleşme, teorinin ve bazı ülkelere özgü bulguların ifade ettiği gibi, sistematik olarak kapitalizmdeki bir gerilemeyle mi ilgilidir? Yoksa başla bir açıdan bakarsak, ülkeler, piyasaların giderek artan uluslararasılaşması döneminde farklı yollar mı izlemişlerdir?[16] Yakın dönemde yapılan iki çalışma bu soruya ışık tutmaktadır. İlk olarak Golden ve Londregan (1998), finansal akışlardaki serbestleşme ile ticari istikrarsızlığın, işgücü ve endüstriyel ilişkiler sistemine ilişkin bir takım boyutları üzerindeki etkilerini incelediler; sendikal yoğunluk, sendika üyelerinin konfederasyonlardaki payı, üyelerin konfederasyon-içi yoğunluğu ve ücret belirlenmesine konfederatif müdahale ve hükümet müdahalesi, 1950-92 verilerinin havuzlanmış zaman serisi analizi, 15 ülkeye (mevcut çalışmanın odaklanılan 15 ülkesi ve İsviçre) uygulamaları sonucunda uluslararası finansın (veya ticari açılığın) serbestleşmesi ile işgücü ve endüstriyel ilişkiler sistemindeki çeşitlilikler arasında ilişki olduğuna dair bir bulguya rastlamadılar. İstatistiksel önemi olan ilişkiler, sadece ticari dalgalanma ile sendikal yoğunluk (negatif bir ilişki) ve ticari dalgalanma ile sendika üyelerinin konfederasyonlardaki payları (pozitif bir ilişki) arasına gerçekleşmişti. Özet olarak, yazarlar alışıldık küreselleşme tezini destekleyecek az bulgu bulabildiler.

Tablo 2: Sosyal Kolektivistlikte Eğilimler

İkinci çalışma benzer bir metodolojiyi benimsemekte ve finansal serbestleşme doğrudan yabancı yatırım akışlarının ve ticari açıklığın 1960 ile 1995 yılları arasında aynı 16 ülkedeki sendika yoğunluğu üzerindeki etkisini incelemektedir (Scruggs ve Lange 1999). Yazarlar, sendikal yoğunluk oranlarına

ilişkin havuzlanmış zaman serisi modellerinde, bir tarafta sermaye kontrollerinin serbestleşmesi, doğrudan yabancı yatırım ve ticari açıklık ile diğer tarafta sendikal yoğunluktaki çeşitlilikler arasında doğrudan ve sistematik bir ilişki bulamadılar. Bu bulgular kümesi, Golden ve Londregan'ın ulaştığı sonuçlara ağırlık vermektedir. Bununla birlikte, yazarlar uluslararası sermaye hareketliliğinin farklı kurumsal bağlamlardaki etkilerini de incelemektedirler. İşgücü piyasası kurumlarının güçlü olduğu durumlarda (örneğin, Ghent işsizlik sisteminde), sermaye piyasaların serbestleşmesi sendikal yoğunluktaki değişimlerle ilgili değildir; bu tür kurumların zayıf olduğu durumlarda, serbestleşme yoğunlukla ters orantılıdır.[17] Bu bulgular başlı başına Western'in (1997) kuramından hareketle yapılan öngörülerle örtüşmekte ve küreselleşmenin refah devleti üzerindeki etkilerinin ulusal siyasal kurumlarla belirlenmesi gibi sermaye hareketliliğinin sendikalar üzerindeki etkinsin de çok sayıda kurumda olumsal olabileceğini iddia etmektedir.

Sermaye hareketliliğinin sosyal kolektivistliği olumsuz etkileyebileceği ihtimalini daha derin değerlendirmek için sermaye kontrollerinin serbestleşmesinin, toplam sermaye akışlarının ve doğrudan yabancı yatırım akışlarının sosyal kolektivistliğin gücü üzerindeki etkileri, mevcut çalışmada kullanılan odaklanmış kolektivistliğin ölçüsünü (yoğunluğun etken puan endeksi konfederatif güç ve pazarlık düzeyi) kullanarak tahmin etmeye çalıştım.[18] Küreselleşmenin sendikalar ve kolektivist kuruluşlar üzerindeki etkilerine dair teori ve tartışma, doğrudan ya da dolaylı olarak girişimlerin üretimi kaydırma veya doğrudan yatırım yoluyla uluslararası düzeyde iş yaratma yeteneğinin önemine vurgu yaptığı için, doğrudan yabancı yatırımın etkilerine dair yapılan testler özellikle önemlidir.

[...]

Kesin olmaktan uzak olsa da genel olarak; [...] ön testler, küreselleşmenin sendikalar ve sosyal kolektivist kuruluşlar üzerindeki etkilerine ilişkin yakın dönemdeki ampirik değerlendirmelerin buluşlarını doğrulama ve sonuçlarına takviye yapma eğilimindedir. Birincisi, uluslararası sermaye hareketliliğindeki artışların sosyal kolektivistliğin çekirdek özellikleri üzerindeki sistematik ve doğrudan etkisine dair bir bulgu yoktur. ikincisi, uluslararası finansal eklemlenme, daha fazla liberal siyasal ekonomide, sendikal yoğunlukta azalma, ücret pazarlığının (daha da) ademi merkezileştirilmesi ve sosyal kolektivistliğin diğer özelliklerindeki zayıflamayla ilişkilendirilebilir. Bu tez, her ne kadar bir önerme olsa da burada belirtilen sonuçlarla Western'in (1997) teorisinin imaları ile Scrugs ve Lange (1999) tarafından sunulan bulgularla kesin olarak tutarlıdır.

Aynı zamanda, bu ilk iki çıkarım, uluslararası sermaye hareketliliğinin, diğer örneklerde sosyal kolektivist kurumlar korunurken (örneğin, Norveç), yeniden oluşturulurken (örneğin, Hollanda) veya geliştirilirken (örneğin, İtalya), az sayıda durumda (örneğin, İsveç) işverenlerin ademi merkezileştirme arayışı içinde olma yeteneğini artırmış olabilir. Bu araştırmanın asıl odağına ilişkin olarak, öyle görünüyor ki uluslararası sermaye hareketliliği, dolaylı

olarak sosyal kolektivistliğin üzerindeki aşağı doğru sistematik baskılarla refah devletinin yeniden yapılanmasını şekillendirmemiştir. Sosyal kolektivistliğin bazı özellikleri 1980 ve 1990'larda kesin bir biçimde zayıflamış olsa da küreselleşmenin bu düşüşten önemli ölçüde sorumlu olduğu yönündeki ortak kanı için elde bulgu yoktur.

Küreselleşme ve Makroekonomik Denetim

Küreselleşmenin makroekonomik politika üzerindeki etkisine dair bütüncül bir inceleme bu çalışmanın parametreleri dışında olsa da sermaye hareketliliğinin esas olarak makroekonomik politika özerkliği yoluyla refah devletini gerilemesi yönünde baskı ve bunun karşılığında refah devlet üzerinde ekonomik performans baskıları yarattığı yönündeki savı göz önüne almak faydalı olabilir. Özellikle bazı analistlere göre, uluslararası sermaye hareketliliğindeki artışlar, büyük refah devletlerinde düşük düzeydeki işsizliği sürdürmek için hayati olan ekonomik araçların kaybına yol açmaktadır; işsizlikteki artışlar da ciddi mali baskı ve hatta kriz yaratmakta ve buna karşılık olarak refah devletinde gerilemelere yönelik baskı uygulamaktadır. Bu iddianın çeşitleri küreselleşmenin yurt içi etkileri hakkındaki tartışmalarda düzenli olarak görünse de ben bu tezi detaylı olarak yorumlamak için küreselleşme üzerine yapılan iki önemli çalışmaya ve refah devletlerindeki ekonomi politikası ile performans üzerine eğileceğim.[19]

[...]

Huber ve Stephens ile Moses'in çalışmaları ortak olarak, üretimin ve finansal piyasaların uluslararasılaşmasının dışsal baskılarının, 1970 ve 1980'lerde tam ve ya neredeyse tam istihdamın sağlanmasında oldukça önemli olan arz-yönelimli politika ve para politikası araçlarının yöneticilerini böldüğünü iddia etmektedir. Bunun sonucunda, 1980'lerin sonlarında ve özellikle 1900'lerde bu araçların yokluğu sosyal demokrat siyasal ekonomikleri, dışsal şokların (örneğin, Sovyet pazarlarının çöküşünün Finlandiya'nın ihracatı üzerindeki etkisi) ve iş çevrimlerinin (örneğin, tüm gelişmiş demokrasilerde 1990'ların başlarındaki ekonomik düşüş) işsizlik üzerindeki etkilerine karşı daha hassas kıldı. Meydana gelen "işsizlik krizleri", "refah devleti krizleri"ni yarattı ve sosyal refah geriledi. Bu iddia, küreselleşme ile refah devleti reformu arasındaki kilit (ancak dolaylı) bağlantıyı mı teşhis etmektedir?

Birincisi, bu iddia İskandinav ülke örnekleri için geçerli olsa da (aşağıda görünmekle birlikte), bunu sermaye hareketliliğinin, refah devletinin zayıflatılmasını nasıl şekillendirdiğine dair sistematik bir açıklama olarak genelleştirilmesi için net sınırlar vardır. [...] [B]u sav, en azından Fransa için kısmen uygulanabilir ancak Almanya ya da İtalya için çok daha az uygulanabilirdir. Fransa örneğinde, artan uluslararası rekabet ve kısa dönem nakit piyasasının frank üzerindeki baskısı, ulusal ekonomi politikasında "tek ülkede Keynesyenizm"den sıkı maliye ve para politikasına, istikrarlı bir nakit konumuna ve sonrasında finansal serbestleşmeye doğru bir kayma yaratmak için,

1980'lerin başlarında enflasyonist baskılarla, büyüyen mali açıklarla ve azalan yatırımla etkileşim içine girdi. Bunun sonucunda, Fransızların ekonomi politikasının kilit araçları, Loriaux'nun (1991) "mevcudun üstünde kredi kullanmış ekonomi" olarak adlandırdığı özellikle devlet kredi denetimi ve destekleyici kur devalüasyonu esnekliği kaybedildi. Tartışılabilir ama, bu ekonomi politikası araçlarının terk edilmesi, Fransız politika-yapıcıların 1980 ve 1990'larda işsizlik oranlarındaki artışları azaltamamalarının bir nedeni olarak sayılabilir. [...]

Diğer taraftan, Almanya ve İtalya örneklerinde, uluslararası sermaye hareketliliğindeki artış, ekonomi politikası stratejisindeki göze çarpan reformlarla ve sonrasında işsizlikteki keskin tırmanışa ve refah devletinin zayıflamasıyla ilişkilendirmek güç görünmektedir.

[...] [Alman] siyasal ekonomisi uzun zamandır ihracat piyasaları için üretime yönelmiş ve üst düzeyde sermaye denetimlerinin resmi olarak serbestleşmesini uzun süre sürdürmüştür. Almanların 1960 sonrası ekonomik performans sorunlarına uyumu ve uluslararasılaşmadaki artış, Alman modelinin gücünü etkiledi. 1970 sonu, 1990 başına kadar, çeşitlenmiş ve yüksek kaliteli üretim mallarının ihracatını desteklemeyi amaçlayan ekonomik modernleşme; eğitim ve mesleki eğitim kursları, oybirliğine varılmış sanayi ilişkileri sistemi, sanayi-finans bağlantıları ve destekleyici bir devlet politikaları çerçevesi tarafından sağlanmıştır. Makroekonomik politika, Bundesbank'ın Keynesyen karşı-döngüsel talep yönetimi ilkelerin geç benimsemesi ve 1970'lerin başlarında parasalcı Ortodoksi'ye sarılmasıyla karakterize olmuştu. Uluslararası sermaye piyasalarının ve hareketlerinin yayılması, Bundesbank'ın eski sıkı para politikalarını (örneğin, 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başları) güçlendirmiş olsa da sermaye hareketliliğindeki artışlar, 1970'lerin sonlarından 1980'lerin başlarına kadar geçen dönemde ekonomi politikası araçlarında ya da kurumsal reformlarda ciddi kayıplara yol açmamıştır.

İtalya örneği için, benzer bir şekilde uluslararası sermaye hareketliliği, ekonomi politikasının kilit araçlarının büyük ölçüde kaybedilmesi ve işsizlik ile refah devleti krizleri arasında bağlantı olmadığı iddia edilebilir. Yurtiçi ekonomik performans sorunları (işsizlik dahil) 1990'ların başlarındaki mali krize, refah devletinin yeniden yapılanmasının başlatılmasına katkı yapmış olsa da 1970'lerin sonlarından 1990'ların başlarına kadarki ekonomik performans sorunlarına uyum ve da ha yüksek düzeyde uluslararası ekonomik eklemlenme, İtalyan modelinde, refah devletinin yayılmasına (örneğin, yapısal uyum telafileri) ve kimi yönlerden daha iyi ekonomik performansa gerçekten katkı yapan reformlar içeriyordu [...] 1990'ların başlarındaki kriz, aşırı düzeyde genel hükümet açığı ve borcu, siyasal sistemde büyük değişim ve Maastricht Anlaşması uyum kriterlerinin etkileşimin kapsıyordu ve bu haliyle, burada tartışılan teori tarafından vurgulanan işsizlik krizlerinin ötesine geçiyordu.

Makroekonomik özerklik iddiasıyla ile ilgili ikinci bir sorun şudur ki kilit siyasa araçlarındaki kayıplar, (özellikle, hükümetler bilinçli olarak finansal düzensizleştirme, sıkı para ve diğerlerine yönelik neoliberal politika araçlarını terk ettikler (2000) ve diğerleri, kilit araçların kaybedilmesinin büyük ölçüde uluslararasılaşmanın sonucu olduğunu düşünseler de diğer uzmanlar, yukarıda tarif edilen neo-liberal ekonomi politikalarına kayışın nedenleri üzerine alternatif yorumlar getirmişlerdir. Ayrıca, uluslararası finansal eklemlenmenin ağır basan, bağımsız etkisin de doğrudan sorgulamışlarıdır. Son dönemdeki iki tamamlayıcı çalışma, 1980'lerde neo-liberal politika yönelimlerine doğru kaymanın kökenlerine dair daha geniş bir yazını temsil etmektedir. Birincisi, Notermans (1993) ile Forsyth ve Notermans (1997), 1980'lerin başlarından ortalarına doğru daha sıkı para ve maliye politikasına, resmi ya da gayrıresmi bir sabit kura ve ilgili neo-liberal reformlara (örneğin, merkez bankasının bağımsızlığı, uluslararası ve yurt-içi finansal denetimleri,n düzensizleştirilmesi) geçiş, hala mevcut olan Keynesyen siyasa reçeteleri ve araçları ile yerli siyasal ekonomik kurumların (örneğin, kolektivist ücret belirlenimi) 1960 sonrasındaki enflasyonist baskılanmaları yeterince kontrol edebilme konusundaki başarısızlıklarına karşı ulusal politika yapıcılarının bilinçli bir yanıtıydı. Bu yüzden, fiyat istikrarına bağlılık için güvenilirlik yaratma arzusu (ve sermaye hareketliliğinin kaçınılamayan baskıları değil), bir grup parasal ve arz-yönlü aracın kullanımını kaldıran veya zayıflatan reformların başlatılamamasının arkasındaki ana dürtü idi.[20]

Buna ek olarak, McNamara'nın (1998) Avrupa Para Birliği'nin gelişiminin nedenleri üzerine yaptığı analiz, kısıtlayıcı politikalara, sabit döviz kurlarına ve ilgili reformlara kaymanın kökenleri üzerine ayrıca ışık tutmaktadır. McNamara'ya göre, bu politika değişiklikleri, Avrupa'daki ulusal politika yapıcıları arasında genel olarak enflasyonu kontrol altında tutmanın ve özel olarak da sıkı kur politikaları izlemenin arzulanırlığı konusunda yükselen neo-liberal ortak görüşü temsil etmektedir. Aslında, McNamara açıkça, neoliberal ortak görüşün uluslararası sermaye hareketliliği ve finansal eklemlenmenin gerekleri tarafından sağlandığı iddiasını reddetmektedir. Bunun yerine, neo-liberal ortak görüşün Avrupa'nın büyük refah devletlerindeki gelişimine -ulusal politika yapıcılar arasında ortak bir inançlar sistemi ve yeniden tanımlanan ortak çıkarlar- üç ek güç grubunun neden olduğunu iddia etti. İlk olarak; McNamara'nın görüşüne göre, neo-liberal ortak görüşün ortaya çıkmasına, Keynesyen reçetelerin ve politikaların 1960 sonrasındaki ekonomik performans sorunlarıyla karşılaşıldığındaki zayıflıkları yönündeki ortak deneyimler yardımcı olmuştur. İkincisi; parasalcı makroekonomik paradigma 1970 ve 1980'lerin başlarındaki performans sorunları için açıklamalar ve siyasa reçeteleri önermiş, bunun karşılığında da gelişmiş demokrasilerin ekonomik ve ulusal siyasa topluluklarına nüfuz etmişti. Son olarak; Almanların bağımsız bir merkez bankası tarafından yürütülen sıkı para politikası ve sıkı döviz politikası yollu enflasyon kontrolü deneyimi, Avrupa genelinde bir rekabet örneği yarattı. Genel olarak, McNamara'nın ve Notermans'ın iddiaları,

ekonomik performans, makroekonomik ülküler, politik çıkarlar ve bunların, hükümetlerin ekonomik politikası rejimlerini değiştirmeye yönelik bilinçli tercihlerini şekillendiren etkileşimlerindeki uzun-dönem modellerin rollerine vurgu yapmaktadırlar; tek başına uluslararası finansal eklemlenmenin zorunlulukları bu yazarlara göre ufak bir rol oynamaktadır.

Ayrıca, bir grup uzman, alternatif ekonomi politikalarının ve kurumlarının, orta vadeden uzun vadeye işsizliği ve genel ekonomik performans sorunlarını azaltan (ve bu nedenle, refah devletinin geriletilmesine yönelik baskıları zayıflatan) büyük refah devletlerinin hükümetleri tarafından geliştirildiği iddia ettiler. Diğer uzmanlar, müdahaleci ekonomi politikalarının büyük refah devletlerindeki (görece başarılı) taraflarının sürekliliğini küreselleşmenin ulusal politika özerkliği üzerindeki sınırlı etkileri vurguladılar.

[...]

Boix'nin (1998) işaret ettiği gibi, uluslararasılaşma, insani ve fiziksel sermayenin üretkenliğini güçlendirmek için işleyen bu daha sonraki siyasaları sınırlamamaktadır. Boix'ye göre, özellikle Sol partiler 1980 ve 1990'larda ciddi hükümet müdahalesi gerektiren arz-yönlü faal politikalar takip etmeye devam ettiler. Mali politika araçlarının ve kamu iktisadının alanının deneyimsel analizlerinde, Garrett (1998a, 1999b), bir uluslararası finans dünyasında hükümetleri ciddi müdahalenin ana maliyetlerinin, mali açıkları takip eden yüksek faiz primleri içerdiği bulgusunun altını çizmektedir. Genel olarak; Garrett'in, Boix'nin ve ilgili diğer çalışmalarının temel imaları çok doğrudandır: kimi hükümetler, döviz kuru ve yurtiçi para politikasındaki özerkliklerini büyük ölçüde kaybetmiş diğer araçlar üzerinde yeni sınırlamalarla karşılaşmış olsalar da küresel piyasaların varlığında istihdam ve genel ekonomi performansının faal olarak teşvik edilmesi için önemli siyasa seçenekleri mevcuttur.

Özet Yerine

Uluslararası sermaye hareketliliği, devletin gelir-artırıcı yetenekleri, sosyal kolektivistlik ve makro ekonomik politika özerkliği üzerindeki olumsuz etkileri aracılığıyla, refah devletinin zayıflatılmasına yönelik baskılar yaratmakta mıdır? Cevap genelde "hayır"dır. Önceki analizlerin gösterdiği gibi, uluslararasılaşma sermayeye uygulanan vergi yükündeki kısıntılarla, vergi yükünün görece hareketsiz etkenlere kaydırılmasıyla ya da verginin GSMH'deki genel payındaki azalmalarla sistematik olarak ilgili değildir. Ayrıca, uluslararası sermaye hareketliliği ve gelişmiş kapitalist demokrasilerde yaklaşık sın otuz yıl boyunca sosyal kolektivist çıkar temsiliyeti sistemlerinin temel unsurlarım arasında net sistematik bir ilişki yoktur. Buna ek olarak, başlı başına küreselleşmenin, düşük işsizliği ve bunun karşılığında cömert ve bütüncül oranlarda sürdürülebilir bir refah devleti için gerekli olan ekonomi politikası araçlarını sistematik olarak yok ettiğine dair az bulgu vardır.

Ne var ki bu bölümün önceki kısımları bu sonuçları destekleyen çok sayıda teori ve bulgu sunmuş olsalar da genelde piyasaların uluslararasılaşması, özelde uluslararası sermaye hareketliliği, bu dolaylı etki kanalları yoluyla refah devleti üzerinde sınırlı ve ters etkiler yaratmış olabilir. Birincisi; başlı başına vergiye dayalı siyasa amaçlarının kaybını ve daha düşük gelirler değilse de potansiyel olarak daha az yeniden bölüşüm içeren piyasa-uyumlu veri rejimlerine kayma, uluslararasılaşmayla koşut olarak gerçekleşti. Daha düşük nominal oranların ve daha geni vergi tabanlarının (ve vergi artışları üzerindeki sınırlamaların) yararları konusundaki politika yapıcıların sezgileri, kesinlikle uluslararası finansal eklemlenmenin ekonomik ve politik mantıklarınca şekillendirilmişti. İkincisi; uluslararası sermaye hareketliliği ile sosyal kolektivistliğin unsurları arasında sistematik olarak olumsuz bir ilikli olmasa da örnek durum kanıtları ve nicel analiz ileri sürmektedir ki küreselleşme, bazı siyasal ekonomik koşullar altında ve bazı kurumsal bağlamlarda, ademi merkezileşmeye ve sosyal kolektivist kurumlardaki diğer reformlara katkı yapmış olabilir. Son olarak; politika yapıcılar, daha neo-liberal makroekonomik politika yönelimlerine doğru kayma konusunda bir dizi güçten etkilenmiş olsalar da (ve müdahaleci ekonomi rehberliği hala mevcut olsa da); yerli kredinin (yani, vergi, faiz oranı ve sanayi politikalarının), etkili yurtiçi politikasının ve seçici döviz kuru politikasının hedeflenmesi yoluyla ekonomik gelişmenin teşvik edilmeye çalışılması, uluslararası finansal eklemlenmenin 1990'lar düzeylerinin daha küçük ve açık ekonomilerinde oldukça sınırlanmıştı. Özetlersek; yukarıda değerlendirilen iddialar güçlü bir şekilde, uluslararasılaşmanın refah devleti üzerindeki dolaylı etkilerine aşırı vurgu yapsalar da küreselleşme kesinlikle, vergilendirme, sosyal kolektivistlikteki eğilimler ve makroekonomik denetimle ilgisiz değildir.

***Çeviren**: Ender Akçakoca*

Notlar

[1] Vergilendirme ve uluslararası yatırım arasındaki ilişki karmaşıktır. Haziran (1990) yatırım kararlarının vergi-ilişkili yönleri; (1) yabancı yatırımlardan vergi alınmasına, (2) yerli yatırımlardan elde edilen kârlardan vergi alınmasına (yerli ve yabancı yatırımlar arasındaki göreli iadeler gibi) ve (3) farklı ülkeler boyunca gerçekleşen dış fonlardan vergi alınmasına bağlıdır. (bkz. Slemrod (1990)).

[2] Bu çalışmada vergi politikalarının Avrupa ekonomik bütünleşmesine etkilerini açıkça analiz etmiyorum. Teoriye ve araştırmaya dair kısa bir bilgi ve vergi rekabetinin ilgi çekici bir analizi ve AB bünyesindeki ortak vergi politikasının oluşturulması yönlü çabalar için bkz. Radaelli (1997).

[3] Vergi politikası kurallarındaki (yerli ve uluslararası piyasaların daha geniş ölçüde serbestleştiği bir durumda) bu yönelişin kaynakları bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Bununla birlikte, belki de büyük bir olasılıkla bunun, 1970 ve 1980'lerin ekonomik performans ve yapısal değişim ortamındaki fikirler, toplum

veya devlet merkezli ideoloji ve çıkarlar arasındaki etkileşimden kaynaklandığını söyleyebilirim. (Birleşik Devletlerin vergi politikasının bu çalışmada tartışılan türdeki değişiklikleri hakkında özel olarak ilgi çekici ve ufuk açıcı bir analizi için bkz. C.J. Martin (1991)).

[4] Birçok sermaye yatırımının standart amortismanının tüm ileri demokrasilerde sağlandığını belirtmeme gerek yok. Amortisman yöntemleri ve geri kalan yatırım yardımları hakkında daha detaylı ve karşılaştırmalı bir çalışma için bkz. OECD (1991, 1993).

[5] Örneğin; 1980 ve 1993 arasında, sermaye geliri üstündeki etkin vergi oranı %40'ın bir veya iki ondalık aşağısı veya yukarısı içinde asılı kaldı. Sermaye geliri üzerindeki etkin vergi oranı, mülk geliri ile taşınmaz mülkler üzerinden alınan vergiler ile tümü kullanılan artığın bir yüzdesi olarak, mali sözleşmeler ve sermaye sözleşmeleri üzerinden alınan vergiler toplamına eşittir; tıpkı Mendoza, Razin ve Tesar (1994) tarafından önerildiği gibi. [...]

[6] Birçok ülke yeni vergi yardımları sağlarken, gelişmiş ülkelerin çoğunluğu vergi matrahını indirimleri, muafiyetleri ve kredileri yok ederek genişletiyor (OECD (1993)). Son 25 yılda ulusların çoğunda çalışanların sosyal güvenlik vergileri düzenli bir şekilde yükseldi. Örneğin, 1970 ile 1994 arasında, ortalama bir OECD ülkesinde, çalışanların sosyal güvenlik tahsilatları GSMH'nin %1.8'den %3.2'ye yükseldi (OECD, 1995). OECD ortalamaları veya gelişmiş demokrasiler bu çalışmada konu edilen 15 ulus ile ilgilidir.

[7] Yüksek gelir kazananlardan alınan etkin vergiler, ortalama üretim işçisinin toplam kazancının % 200 ve 400 civarında işçilerce verilen vergilerde ödenen gelir yüzdesine karşılık gelir. İşgücü geliri üstünden alınan etkin vergiler şöyle hesaplanır: ücretlerin ve maaşların ödenen vergilerinin, toplam sosyal güvenlik katkılarının ve tüm ücret ve maaşların yüzdesi olarak bordro vergilerinin ve işverenlerin sosyal güvenlik vergilerinin toplanmasından elde edilir; tıpkı Mendoza, Razin ve Tesar (1994)'ın önerdiği gibi. OECD (1997)'nin örneklediği gibi, sadece Birleşik Devletler, Birleşik Krallık ve İsveç'te ortalama vergiler gelir dağılımının orta ve yüksek dilimlerinde önemli ölçüde düşürülmüş; Avusturalya ve Almanya için de; gelir dağılımının yüksek dilimindeki etkin vergi oranlarında küçük düşüşler tespit edilmiştir.

[8] Etkin tüketim vergisi oranı şöyle hesaplanır: genel mal ve hizmet vergileri ile özel ve hükümet tüketim harcamalarının yüzdelik ifadesi olarak özel tüketim vergileri toplanır; hükümet hizmetlerinin üreticilerince yapılan tüketim, mal ve hizmet vergileri ve özel tüketim vergileri bu toplamdan çıkarılır; Mendoza, Razin ve Tesar (1994)'ın önerdiği gibi.

[9] Vergi politikası hakkındaki önceki makalelerimde; dahil etmek ile siyasal ve ekonomik değişkenlerin özel kullanımın rasyonalitesini tartışıyorum (Swank 1992, 1998). Bu çalışmada kullandığım gibi o çalışmalarda da genel vergilendirme modeli için aşağıdaki kontrol değişkenleri kullanıyorum: gecikmiş vergi oranı, devletin mevcut gider seviyeleri (GSMH'nin yüzdesi olarak), ticari açıklığın gecikmiş seviyeleri, belli bir ideolojik çizgideki (burada, Sol ve Hıristiyan Demokrat partiler) partilerce tutulan kabine portföylerinin oranı, gecikmiş enflasyon seviyeleri, işsizlik, ekonomik büyüme, makinelere ve ekipmanlara yapılan gerçek yatırımlarda ve toplam gerçek iş dünyası kârlarında gerçekleşen gecikmiş yüzdelik değişiklikler. Tüm gecikmeler bir yıldır.[...]

[10] Tamamlayıcı çalışmada (Swank and Steinmo, 2000), sistematik deneysel analizde şunu buldum ki eğer başka bir şey değilse sermaye hareketliliğinin (ve ticari açıklığının) artması daha fazla kâr ile alâkalıdır.

[11] Sabit genel tüketim vergileri (katma değer ve satış vergileri) sık sık, artan oranlı gelir ve sermaye vergilerinin verimli alternatifi olarak sunulur; öyle ki onlar piyasaların verimli işleyişleri için en az müdahaleci olanlardır.Bu yüzden; rekabetçi uluslararası piyasalara görece açık bir ekonomi için alternatif olarak tercih edilebilirler. Aynı zamanda, şunu da test ettim ki Rodrik'in (1997) bulgularını takip ederek, uluslararası sermaye hareketliliğinin artışı ticari açıklığın en yüksek seviyesindeki sermaye üstündeki vergi yükleri için aşağı yönde bir baskı üretebilir. Sermaye vergilerinin tek tek akışlara, liberalleşmeye ve ticari açıklık düzeyleri boyunca örtüşen faiz oranlarına olan etkilerinin incelenmesi sonucu bu hipotezi destekleyen herhangi bir kanıt bulamadım.

[12] Tablo [1]'deki modellerde (sonuçlar gösterilmemiştir), tarafların ve uluslararası sermaye hareketliliğinin etkileşiminin incelenmesi sonucu; sadece on beş olası etkileşimden -sermayede, işgücünde ve sermaye piyasalarının beş ölçüm değeri ile birlikte toplam vergi eşitliklerindeki taraf değişkenleri- üç tanesinin önemli olduğu ortay çıkmıştır. Bu, yandaş sonuçların, sermaye hareketliliği seviyesi üstünde tesadüfi olduğu anlamına gelir.

[13] Sırayla iki konu var burada.. Birincisi, iş dünyası gelirlerinin ve kişisel gelirlerin vergilendirilmesi alanındaki, piyasa-uyumlu siyasalara doğru gerçekleşen yönelişin, hükümetlerin sosyal ve ekonomik politika hedeflerini gerçekleştirmek için kullandığı bazı araçları yok etmesidir (Steinmo,1998). İkincisi, bir çok ulus azalan özellikteki vergilere yaslanmaya başladı; 1990'larda İsveç'teki çalışanların sosyal güvenlik vergileri için yeni düzenlemeler getiren reformlar ve 1990'lar sonrası Almanya'daki yüksek olan çalışanların sosyal güvenlik vergisi bu yönelişin iki örneğidir. Bu reformlar; yeniden bölüşüm vergilerinin geçmişe ait bir şey olmadığını önerirken, biriken bir vergi reformu sürecinin, gelişmiş ulusların büyük bir çoğunluğunun çok uzak olmayan bir gelecekte daha az eşit vergi yapılarına sahip olma ihtimaline işaret ediyor. Böylelikle, çağdaş refah devletinin yeniden bölüşüm etkileri azaltılacaktır.

[14] Yaygın bir şekilde anlaşıldığı gibi; sosyal kolektivistlik; yoğun ve sıkı bir şekilde örgütlenmiş sendikalardan, iyi örgütlenmiş işveren kuruluşlarından, merkezi kolektif pazarlıktan oluşan ve sendikaların (ve işverenlerin) belli başlı toplumsal ve ekonomik siyasalara ortaklaşa bir şekilde ulaştıkları iki veya üç başlı bir sistem olarak algılanır.

[15] Çalışma boyunca işlenen bu 15 ulus aynı ülkelerdir. Sendika yoğunluğu sendikalara ait çalışan maaşlı ve ücretli işçilerin yüzdesi olarak hesaplanır ve pazarlık seviyesi 0.0-3.0 ölçeği içinde şirket-düzeyinde pazarlık(0.0)'dan ekonomi-genelinde yaptırımlarla pazarlık(3.0) arasında ölçülür.

[16] Tabii ki kolektivist düşüşün nedenleri üzerine karşıt hipotezler mevcuttur. Örneğin; teknolojik değişikliklerin ve farklılaşmış yüksek kaliteli ürünlerin post-Fordist esnek üretim yoluyla üretimine yönelik olan değişimin doğrudan etkileri (Pontusson and Swenson, 1996); bazı sosyal kolektivist sistemlerde ücret baskısını azaltma yönlü işveren istekleri (Huber and Stephens, 1998; Wallerstein, Golden ve Lange, 1997); neo-liberal Ortodoksinin düzensizleştirici şiddeti ve hükümetler (Streeck (1993)) ve beyaz-yakalıların veya kamu-sektörünün sendikaları-

nın sendikal hareketler içindeki yükselişi (Garrett ve Way (1999)), bunların hepsi, kolektivist düşüşün nedenleri olabilir.

[17] Öyle ya da böyle çelişkili sonuçlar ile Scruggs ve Lange aynı zamanda şunu iddia ediyorlar ki; güçlü piyasa kurumlarının olduğu yerlerde -özellikle merkezi pazarlık ve kolektivist çıkar aracılığının olduğu yerler- doğrudan yabancı yatırımın, zayıf piyasa kurumlarının olduğu yerlere nazaran, yoğunluk üstünde aslında geniş ölçüde daha kötü bir etkisi oluyor.

[18] Tüm değişkenler yukarıdaki gibi kullanılır. Aynı zamanda daha geniş finansal serbestleşmenin Quinn tarafından geliştirilen 0-14 nokta ölçeğinin, uluslararası sermayeden borç almanın ve biçimlendirilmiş faiz oranı farklılığının sonuçlarını hesapladım. Yine de; sermaye hareketliliğinin bu boyutlarının sosyal kolektivistlik üzerindeki etkileri önemlidir veya bir durumda önemli ve pozitiftir.

[19] Genel bir seviyede, burada ilgilenilen asıl sav, Mundell-Flemming'in yaygın olan, açık piyasalarda parasal siyasa modeline dayalıdır. Bunun en temel seviyesinde model, ulusal politika-yapıcıların sabit kur, sermaye hareketliliği ve para politikası özerkliğinden oluşan 3 hedeften sadece 2'sini başarabileceğini söyler. Teknik olmayan bir çalışma için bkz. Cohen (1996); birçok çeşitli modelin tartışıldığı teorik bir çalışmanın, ulaşılabilir fakat sert bir sunumu için bkz. Shepherd (1994). Benim burada bahsetmediğim ilgili bir tartışma ise şudur; küreselleşme -hem uluslararası mali bütünleşme hem de ticari açıklık- gelişmiş kapitalist ülkelerde işsizliği doğrudan yükseltir ve böylelikle refah devletin mali sıkıntısını hızlandırır. Küreselleşmenin işsizlik üzerine etkileri için bkz. Martin(1996).

[20] Ek olarak, [...] sermaye hareketliliğinin ve finansal eklemlenmenin bir çok alanda genişlemesinin çoğu; sık sık neo-liberal politika yönelimlerine doğru gerçekleşen artan uygulamalardan sonra olmuştur.

Kaynaklar

Bates, R. and Lien, D.-H. D. (1985) A note on taxation, development and representative government. *Politics and Society* 14(1): 53-70.

Boix, C. (1998) *Political Parties, Growth, and Inequality: Conservative and Social Democratic Party Strategies in the World Economy*. New York: Cambridge University Press.

Boskin, M. and McClure, C. (1990) *World Tax Reform*. San Francisco: International Centre for Economic Growth.

Cameron, D. (1978) The expansion of the public economy: A comparative analysis. *American Political Science Review* 72(4): 1243-61.

Cohen, B. (1996) Phoenix risen: The resurrection of global finance. *World Politics* 48 (January): 268-90.

Forsyth, D. and Notermans, T. (1997) *Regime Changes: Macroeconomic Policy and Financial Regulation from the 1930s to the 1990s*. Providence: Berghahn Books.

Garrett, G. (1996) Capital mobility, trade, and the domestic politics of economic policy. In R. Keohane and H. Milner (eds), *Internationalization and Domestic Politics*. New York: Cambridge University Press.

_____ (1998a) *Partisan Politics in a Global Economy*. New York: Cambridge University Press.

_____ (1998b) Global markets and national policies: Collision course or virtuous circle? *International Organization* 52(4): 787-824.

Garrett, G. and Way, C. (1999) Public sector unions, corporatism, and macroeconomic performance. *Comparative Political Studies* 32(4): 411-34.

Giovannini, A., Hubbard, R. G., and Slemrod, J. (1993) *Studies in International Taxation*. Chicago: University of Chicago Press.

Golden, M. and Londregan, J. (1998) *Globalization and Industrial Relations*. Department of Political Science, UCLA.

Gordon, R. H. (1986) Taxation of investment and savings in a world economy. *American Economic Review* 76(5): 1086-102.

Gordon, R. H. and Mackie-Mason, J. K. (1995) Why is there corporate taxation in a small open economy? In Martin Feldstein, et al. (eds), *The Effects of Taxation on Multinational Corporations*, Chicago: University of Chicago Press.

Hallerberg, M. and Basinger, S. (1998) Internationalization and changes in tax policy in OECD countries: the importance of domestic veto players. *Comparative Political Studies* 31(3): 321-53.

Huber, E. and Stephens, J. D. (1998) Internationalization and the social democratic welfare model: crises and future prospects. *Comparative Political Studies* 33 (June): 353-97.

IMF (1991) *Determinants and Consequences of International Capital Flows*. Washington DC: International Monetary Fund.

Iversen, T. (1996) Power, flexibility, and the breakdown of central wage bargaining: Denmark and Sweden in comparative perspective. *Comparative Politics* 28(4): 399-436.

_____ (2001) The dynamics of welfare state expansion: trade openness, deindustrialization, and partisan politics. In P. Pierson (ed.), *The New Politics of the Welfare State*. New York: Oxford University Press.

Kurzer, P. (1993) *Business and Banking: Political Change and Economic Integration in Western Europe*. Ithaca: Cornell University Press.

Loriaux, M. (1991) *France After Hegemony: International Change and Financial Reform*. Ithaca: Cornell University Press.

Martin, C. J. (1991) *Shifting the Burden: The Struggle Over Growth and Corporate Taxation*. Chicago: University of Chicago Press.

Martin, A. (1996) What does globalization have to do with the erosion of welfare states? Sorting out the issues. Center for European Studies, Harvard University.

McKenzie, R. and Lee, D. (1991) *Quicksilver Capital: How the Rapid Movement of Wealth Has Changed the World.* New York: Free Press.

McNamara, K. R. (1998) *The Currency of Ideas: Monetary Politics in the European Union.* Ithaca: Cornell University Press.

Mendoza, E. G., Razin, A., and Tesar, L. L. (1994) Effective tax rates in macroeconomics: cross-country estimates of tax rates in factor incomes and consumption. *Journal of Monetary Economics* 34: 297-323.

Mishra, R. (1993) Social policy in the post-modern world. In C. Jones (ed.), *New Perspectives on the Welfare State in Europe,* New York: Routledge.

Moses, J. (2000) Floating fortunes: Scandinavian full employment in the tumultuous 1970s and 1980s. In R. Geyer, C. Ingrebritsen, and J. Moses (eds), *Globalization, Europeanization, and the End of Scandinavian Social Democracy?* New York and London: St Martin's Press, Macmillan.

Notermans, T. (1993) The abdication of national policy autonomy: why the macroeconomic policy regime has become so unfavorable to labor. *Politics and Society* 21(2): 133-67.

OECD (1987) *Taxation in Developed Countries.* Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

_____ (1989) *Economies in Transition.* Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

_____ (1990) *Taxation and International Capital Flows.* Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

_____ (1991) *Taxation in a Global Economy: Domestic and International Issues.* Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

_____ (1993) *Taxation in OECD Countries.* Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

_____ (1995) *The Jobs Study: Taxation, Employment, and Unemployment.* Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

_____ (1997) *Taxing International Business: Emerging Trends in APE and OECD Countries.* Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

Pechman, J. A. (1988) *World Tax Reform: A Progress Report.* Washington DC: Brookings Institution.

Pontusson, J. and Swenson, P. (1996) Labor markets, production strategies and wage bargaining institutions: the Swedish employer offensive in comparative perspective. *Comparative Political Studies* 29(2): 223-50.

Quinn, D. (1997) The correlates af change in international financial regulation. *American Political Science Review* 91 (3): 531-52.

Radaelli, C. (1997) *The Politics of Corporate Taxation in the European Union: Knowledge anda International Policy Agendas.* New York: Routledge.

Razin, A. and Sadka, E. (1991) International tax competition and gains from tax harmonization. *Economic Letters* 37 (1): 69-76.

Rodrik, D. (1997) *Has Globalization Gone Too Far?* Washington DC: Institute for International Economics.

Scrugs, L. and Lange, P. (1999) *Where Have All the Members Gone? Union Denstiy in an Era of Globalization.* Revised version of a paper presented at the 1997 Annual Meeting of the American Political Science Association. TS, Departments of Political Science, University of Connecticut and Duke University.

Shepherd, W. F. (1994) *International Financial Integration: History, Theory and Applications in OECD Countries.* Brookfield, VT: Ashgate.

Slemrod, J. (1990) Tax principles in an international economy. In M. Boskin and J. Charles McClure (eds), *World Tax Reform,* San Francisco: International Centre for Economic Growth.

Smith, A. (1976 [1776]) An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Oxford: Clarendon Press.

Steinmo, S. (1993) *Democracy and Taxation*, New Haven: Yale University Press.

_____ (1994) The end of redistirbutive taxation: tax reform in a global world economy. Challenge 37(6) (Nov-Dec): 9-17.

_____ (1998) *The New Political Economy of Taxation: International Pressures and Domestic Policy Choices.* Boulder: University of Colorado.

Streeck, W. (1993) The rise and decline of neocorporatism. In L. Ulman, B. Eichengreen, and W. T. Dickens (eds), *Labor and Integrated Eorope*, Washington DC: Brookings Institution.

Swank, D. (1992) Politics and Structural dependence of the state democratic capitalist nations. *American Political Science Review* 86(1): 38-54.

_____ (1998) Funding the welfare state: globalization and taxation of business in advanced market economies. *Political Studies* 46 (4): 671-92.

Swank, D. and Steinmo, S. (2000) The new political economy of taxation in advanced capitalist democracies. Annual Meeting of Midwest Political Science Assocation, Chicago, IL.

Tanzi, V. (1995) *Taxation in an Integrating World.* Washington DC: Brookings Institution.

Wallerstein, M. and Przeworski, A. (1995) Capital Taxation with open borders. *Review of International Political Economy* 2 (Summer): 425,45.

Wallerstein, M., Golden, M., and Lange, P. (1997) Unions, employers' associations, and wage-setting intitutions in Northern and Central Europe, 1950-1992. Industrial and Labor Relations Review 50(3) (April): 379-401.

Western, B. (1997) *Between Class and Market: Postwar Unionization in the Capiatalist Democracies.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kısım V

Bölünmüş Dünya mı, Bölünmüş Milletler mi?

Küresel eşitsizlik, belki de günümüzün küresel gündeminin en nazik konusudur. Hakkında yapılan tartışmalarda, konunun neden ve çözümlerinin karmaşıklığı şaşırtıcı değil. Bu tartışmalar içinde, küreselleşmenin daha eşitsiz ve yoksul bir dünya yarattığını savunanlar ile küreselleşmenin refahın yayılmasını ve yoksulluğun azalmasını sağladığını savunanlar olmak üzere iki ana akım var. Bu farklılaşma, şüphecilerin ve küreselleşmecilerin kategorilerinin her konuya temas ederek, çetrefil ve küçük ayrımları olan bir tartışma üretti.

Küreselleşme ile eşitsizlik arasındaki ilişki en güçlü ifadesini, alıntıladığımız 1999 tarihli BM Kalkınma Programı (UNDP) İnsani Gelişimi Raporu'nun özetinde buluyor. Bu özet, küresel yoksulluğun birçok boyutu ile birlikte küreselleşmeyle bağlantılı olarak eşitsizliğin aldığı biçimleri tanımlamakta ve küresel ekonomik bütünleşmenin daha eşitsiz ve bölünmüş bir dünya yaratmasının nedenlerinin altını çizmektedir. Dünya ekonomisi içinde zengin ile yoksul arasında büyüyen uçurumun özgül nedenleri, tartışılacak konu olarak kalmasına karşın, BM Kalkınma Programı raporunun sunduğu kanıtlar gösteriyor ki yirminci yüzyılın son on yılı itibariyle mutlak yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısında bir artış olmuştur. Hatta alıntıladığımız bölüm, dünyada zenginler ve yoksullar arasındaki uçurumun tarihi seviyeye ulaştığını ileri sürüyor. BM Kalkınma Programı'na göre bu eşitsizliği gidermek için, küreselleşmeyi dünyanın sadece zengin vatandaşlara göre değil, yoksulların çıkarlarına göre de düzenlenmesini sağlayacak küresel bir ortak çaba gerekmektedir.

Sonraki bölümde, Manuel Castells, dünyadaki eşitsizlik ile küreselleşme arasındaki ilişkinin daha analitik bir çözümünü sunuyor. Castells, dünya ölçeğinde artan eşitsizlik, yoksulluk, toplumsal dışlanma ve sefaletleşme ile yeni küresel bilgi kapitalizminin dinamikleri arasındaki nedensel ilişkiyi inceliyor. Ona göre yeni küresel işbölümü, ulusal sınırları tanımadan, dışlanma, marjinalleşme ve yoksullaşma gibi belirleyici kalıplar yaratmaktadır. Sonuçta, küreselleşmenin eşitsiz gelişen doğası dünyanın yeni bir sosyal bölünmesini yaratıyor ki bu bölünme dünya ekonomisinin coğrafi olarak şekillenen eski merkez-çevre organizasyonunu aşan bir şekilde gerçekleşmektedir. Aslında genel olarak OECD ülkelerinin küreselleşmeden en fazla yararı sağlamasına rağmen, tüm milletler küresel kapitalizmin güçleri tarafından kazananlar ve kaybedenler olmak üzere kamplara bölünmektedirler. Castells'e göre küresel bilgi kapitalizmi, neoliberal ekonomik Ortodokslukla birlikte dünyada artan eşitsizliğin ana nedenidir.

Sonraki bölümünde Robert Wade ve Martin Wolf arasındaki tartışma, artan küresel yoksullaşma tezine karşı çıkışların temel noktalarının altını çizdi. Bu tartışma hem mevcut deneysel kanıtların yorumlanmasını hem de temel nedensel analizlere dair var olan önemli faklılaşmaların neler olduğunu ortaya koydu. Wade, küreselleşmeyi artan eşitsizliğin arkasındaki tek suçlu olarak görmeye karşı dikkatli davranırken, Wolf geleneksel radikal analizi tümüyle dikkate almaz. Anlaşmazlığın temel nedenleri birçok konunun etrafında dönmektedir; deneysel kanıtlar, yorumlama biçimleri ve küreselleşmenin nedensel hali.

Wolf dünyada artan eşitsizlik ve yoksulluk seviyeleri hakkındaki geleneksel kanıtların doğruluğundan şüphe duymaktadır. Esas olarak dünya çapında yaşam standardı yükselmektedir öyle ki dünya halklarının kayda değer bir kısmı bundan elli veya yüzyıl öncesine göre daha iyi yaşam standardına sahip. Wolf ulusal politikalara ve yerel etkenlere karşıt olarak tanımlanan küreselleşmenin daha eşitsiz bir dünya yarattığı yorumunu Güney ülkelerinin ekonomik performans farklılıklarını göstererek çürütür. Dahası ona göre küreselleşme ekonomik büyüme yaratır ve refahın yayılmasını sağlar. Bu bağlamda eşitsizlik ve yoksulluk daha az küreselleşen ulusal ekonomiler arasında mevcut olan bir durumdur.

David Dollar ve Aart Kraay tarafından yapılan çalışmada ise bu değerlendirme daha da geliştirilerek, küreselleşme dünya ekonomisi içinde zengin ile yoksul arasındaki uçurumun daralması ve mutlak yoksulluğun aşınması olarak ele alınmaktadır. Onların ulaştığı sonuca göre "şuan ki mevcut küreselleşme dalgası... ekonomik eşitliği yükseltmiş, yoksulluğu düşürmüştür." Bu tespit dünyadaki gelir eşitsizliğinin durumu üzerine yapılmış tarihsel bir analizden elde edilmiştir öyle ki bu analize göre 1820-1995 arası dönemde dünya çapındaki gelir eşitsizliği 1970'lerde ulaştığı en üst seviyesinden sonra azalmaya başlamıştır. Bu sonuç, yoksulluk içinde yaşayan dünya nüfusunun hem sayısal hem oransal olarak 1980'lerden sonra azaldığı yönündeki verilerle desteklenmektedir. Onlara göre bu eğilimler hakkında yapılan açıkla-

malar küreselleşmenin yoğunlaşması ile bağdaştırılabilir öyle ki bu küreselleşme, dünyanın bir çok yoksul ulusuna ticaret ve yabancı yatırımı mümkün kılan bir rota çizmeleri için bir seçenek sunmuştur. Kapalı bir ekonomi içinde olmaktansa dünya ekonomisi ile bütünleşme, bu yoksulluğun azaltılması için bir çıkış yoludur.

Oysa Jill Steans, tam da bu dünya ekonomisi ile bütünleşmenin, cinsiyet eşitsizlikleri üzerinde, özellikle Güney ülkelerinde, önemli ve derin etkileri olduğunu ileri sürüyor. Steans'e göre son yirmi yıldır ekonomik küreselleşmenin aldığı özgül biçim -neo-liberal ekonomik küreselleşme- dünyanın kuzey-güney olarak bölünmüşlüğünü ortadan kaldırmadı, fazladan cinsiyet üzerinden yeni bölünmeleri feci şekilde zorladı ve zorlamaya devam ediyor. Böylelikle dünya bir grup için artan şekilde paylaşılan bir sosyal alan olarak görünmeye başlarken, birçok kadın için küreselleşme yoksullaşmanın, toplumsal dışlanmanın, eşitsizliğin dönüştüğü yeni biçimler olarak yaşanmakta. Diğer bir deyişle, paylaştığımız gezegen, sürekli farklılaşan yaşam şanslarının ve sosyal dünyaların yaratılmasıyla şekillendiriliyor.

Dünya düzenine, küresel istikrara ve mevcut neoliberal ekonomik küreselleşme sürecine dair bazı suçlamalar Ngaire Woods tarafından değerlendirilmiştir. Bu bölümde küresel yönetişimin var olan yapısı ve kendine içkin hiyerarşisi ile küreselleşen dünyanın problemlerinin, özellikle eşitsizlik ve yoksulluk ile etkili şekilde mücadele edilip edilemeyeceğini sorguluyor. Woods'un ulaştığı sonuca göre, yirmi birinci yüzyılda etkili ve etkin hareket edebilmek için küresel yönetişim kurumları hem dünya halklarını daha çok temsil etmeli hem de daha çok hesap verebilir olmalıdır. Kurumsal bir reform olmaksızın, küreselleşmeyi yoksullar için de işler hale getirme çabasının başarılı olma şansı çok azdır, fakat aynı nedenledir ki bizatihi küreselleşme projesi ciddi bir tehdit ile karşılaşacaktır.

Son bölümde, Joseph Stiglitz küresel yönetişim kurumlarının, küreselleşmenin verdiği sözleri tutmada yaşadığı sorunları ve yapılan yanlışları değerlendirmektedir. Stiglitz'in IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi kilit önem taşıyan ekonomik kurumları, tartışma yaratacak bir şekilde yaptığı değerlendirmesinde, ulaştığı sonuca göre bu kurumlar eğer küresel yoksulluğu ve eşitsizliğinin daha da artarak kötüleşmesine katkıda bulunmak yerine bunları azaltmak ve kısmen gidermek yönünde çalışmak istiyorlarsa, kesinlikle reforma ihtiyaçları var. Böylesi bir reform, dünyanın ekonomik düzeninin bazı temel kanunlarını yeniden yazmayı ve Woods'un da değindiği gibi, küresel karar alma süreçlerine katılımın genişletilmesini gerektirir. Ancak bunların gerçekleşmesinden sonra, küreselleşme, "yeniden şekillendirilebilir" ve söz verdiği gibi sürdürülebilir ve daha adil bir ekonominin yaratılmasına başlayabilir.

***Çeviren**: Ali Serkan Mercan*

35
KÜRESEL EŞİTSİZLİK BİÇİMLERİ

1999 BM Kalkınma Programı Raporu

[...]

Küreselleşme aslında on altıncı yüzyıl başları ve on dokuzuncu yüzyıl sonlarında da tecrübe edilen fakat günümüzde farklı şekiller alan bir süreçtir.

- *Yeni pazarlar*- Küresel olarak birbiri ile ilişkili günde 24 saat, gerçekte birbirine uzak olan yerleri idare ederek işleyen, döviz ve sermaye piyasaları
- *Yeni araçlar*- Internet bağlantıları, cep telefonları, medya ağları
- *Yeni aktörler*- Ulusal hükümetler-üstü otoritesi ile DTÖ, birçok ülkeden daha fazla ekonomik güce sahip çokuluslu şirketler, küresel bir ağ oluşturan STK'lar ve diğer ulusal sınırları aşan gruplar.
- *Yeni kurallar*- Çok etkili uygulama mekanizmaları ile desteklenen ve ulusal politika alanını daraltarak ulusal hükümetleri daha da bağlayıcı hale getiren; ticaret, hizmet ve fikri mülkiyet için imzalanan çok taraflı anlaşmalar.

Küreselleşme insanlığın gelişimi için önemli ölçüde fırsatlar sunar fakat sadece güçlü yönetişim ile.

Küreselleşmenin bu dönemi, dünya çapında birçok insanın fırsatlar kapısını aralamasını sağladı. Artan ticaret, yeni teknolojiler, yabancı yatırımlar, medya ve internet ağlarının genişlemesi; ekonomik gelişmeyi ve insanlığın gelişimini besliyor. Bütün bunlar yirmi birinci yüzyılda yoksulluğu yok etmek için yirminci yüzyıldaki eşi görülmedik gelişimi devam ettirerek muazzam bir potansiyel sunmaktadır. Daha önce hiç sahip olmadığımız kadar fazla bir servete ve teknolojiye sahibiz ve küresel bir topluluğa daha fazla bağlıyız.

Küresel piyasalar, küresel teknoloji, küresel fikirler, küresel yardımlaşma her yerdeki insanların tercihlerini genişleterek yaşamlarını zenginleştirebilir. İnsan hayatlarının artan karşılıklı bağımlılığı, ortak değerleri ve insanlığın gelişimi için ortak bir bağlılığı gerektiriyor.

1990'ların Soğuk Savaş sonrası dünyası, gelişmeyi; insan haklarını benimseyen ve Birleşmiş Milletler'in çevre, nüfus, toplumsal kalkınma, kadın ve insanların yerleşimi konusundaki konferanslarında koyulan gelişme hedefleri ile başlayan değerleri tanımlayarak hızlandırdı.

Fakat bugün küreselleşme piyasanın genişlemesi, ulusal sınırların ticarete, sermayeye ve bilgiye açılması ile işliyor ki bu piyasaların yönetişimi ve insanlar üzerindeki yansımaları konusunu hızla geçmektedir. Küresel piyasaları açmak için normlar, standartlar, politikalar ve kurumlar düzeyinde gerçekleştirilen gelişmeler, insanlar ve onların hakları konusunda geçekleşenlerden

daha fazlaydı. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nce koyulan evrenselliğin ahlakı için yeni bir kabule ihtiyaç duyulmaktadır.

Piyasa; politik ve sosyal sonuçları bu denli tahakkümü altına aldığında, küreselleşmenin ödülleri ve fırsatları eşitsiz ve hakkaniyetten uzak bir şekilde dağılır; refahın ve gücün belirli insanlarda, uluslarda ve şirketlerde yoğunlaşması. Piyasa kontrolden çıktığında, istikrarsızlıklar kendini; patlama ve buhran yaşayan ekonomiler olarak gösterir ki Doğu Asya'daki finansal kriz ve onun dünya ölçeğindeki yansımaları buna örnektir. Öyle ki bu kriz 1998-2000 arası küresel üretimde, yaklaşık 2 trilyon dolarlık bir kayıp söz konusu olmuştu. Piyasa aktörlerinin kar güdüleri kontrolden çıktığı zaman bu insanların ahlaklarına meydan okumaktadır ve adalete ve insan haklarına olan saygılarından ödün vermektedirler.

Yeni yüzyılda küreselleşmenin yüzleşmesi gereken, küresel piyasaların genişlemesinin durdurulması değildir. Yüzleşilmesi gereken konu; küresel piyasa ve rekabetin faydalarını gözeten fakat aynı zamanda küreselleşmenin sadece kar için değil, tüm insanlar adına çalışır hale gelmesi için topluluğu ve doğal kaynakları da bir o kadar gözeten; yerel, ulusal, bölgesel, küresel güçlü bir yönetişimin kurallarının ve kurumlarının bulunmasıdır. Küreselleşme ile birlikte:

- *Ahlak*; insan haklarının daha az çiğnenmesi, daha çok değil
- *Hakkaniyet*; ulusal ve uluslararası düzeyde daha az ekonomik fark, daha çok değil
- *Kapsayıcılık*; ülkelerin ve insanların daha az marjinalleşmesi, daha çok değil
- *İnsan güvenliği*; toplumların daha az istikrarsız ve insanların daha az zarar görebilir olması daha çok değil
- *Sürdürülebilirlik*; daha az doğal yıkım, daha çok değil
- *Kalkınma*; daha az yoksulluk ve yoksunluk, daha çok değil.

Küreselleşmenin faydaları ve sunduğu fırsatlar, daha genişçe paylaşılmalı.

1980'lerden bu yana birçok ülke, teknolojik ve ekonomik küreselleşmenin sunduğu imkanlardan faydalandı. Sanayileşmiş ülkelerin dışında, yeni sanayileşmekte olan Doğu Asya kaplanlarına; Şili, Dominik Cumhuriyeti, Hindistan, Mauritius, Polonya, Türkiye ve küresel piyasalar ile bağlanan, yabancı yatırımı teşvik eden, teknolojik ilerlemenin sunduğu imkanlarından faydalanan daha bir çok ülke katıldı. Bu ülkelerin ihracat büyümesi ortalama olarak yılda %5 oranında idi ki bu oran ürün bazında farklılaşmalar göstermektedir.

Diğer tarafta ise; gelişen teknoloji ve genişleyen piyasalardan çok az faydalanan birçok ülke bulunmaktadır, Madagaskar, Nijer, Rusya Federasyonu, Tacikistan ve Venezüella bunların arasında.

Bu ülkeler, -neredeyse GSMH'lerinin %30'una denk düşen Sahra-altı Afrikası'na yaptıkları ve GSMH'lerinin %19'una ancak varan OECD'ye olan ihracatları ile aşırı bir şekilde "bütünleşmiş" olmaları ise bir ironi- daha da fazla bir şekilde marjinalleşmektedirler. Fakat bu ülkeler; ilk mal fiyatlarının, yüz elli yılın en düşük seviyelerine düşmesi ile küresel piyasaların umulmadık gelişmeleri karşısında ayakta durmaya çalışıyorlar. İhracatta çok az bir büyüme gerçekleştirirken nerdeyse hiç bir yatırım için cazip yerler olarak görülmediler. Özetle, bugün, küresel fırsatlar insanlar ve ülkeler arasında eşitsiz bir şekilde dağıtılmıştır.[...]

Eğer küresel fırsatlar daha iyi paylaşılmazsa, geçen on yılların başarısız büyümeleri devam edecektir. 80'den daha fazla ülkenin, bugün hala kişi başına düşen geliri; bundan on yıl ve daha önceki yıllarda olduğundan daha düşük. 1990'dan beri, 40 ülke, yıllık ortalama gelir artışını %3'ten daha fazla tutmaya çalışırken, çoğunluğunu Sahra-altı Afrika'sı, Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin oluşturduğu 55 ülkede, kişi başına gelir düştü.

Birçok insan istihdam fırsatlarından yararlanamamaktadır. Küresel işgücü piyasası; artan bir şekilde, çok hareketli ve yüksek maaşı olan, yüksek vasıflı; şirket yöneticileri, bilim insanları, eğlence sektöründe çalışanlar ve küresel profesyonel elitler ile bütünleşti. Fakat vasıfsız işgücü için piyasa yüksek oranda ulusal sınırlar ile çevrelenmiştir.

1980'lerin başından bugüne eşitsizlik birçok ülkede artmaktadır. Çin'de, ekonomik farklılık, kıyıdaki ihracat yönelimli bölgeler ile iç bölgeler arasında artmaktadır: Yoksul insan endeksi kıyı bölgelerde %20'nin çok az altındadır fakat bu oran Guizhou eyaletinin iç bölgelerinde %50'den fazladır. Doğu Avrupa ülkeleri ve BDT, Gini katsayısındaki ölçülmüş en geniş artışlara sahiptiler. OECD ülkelerinde de 1980'lerden sonra, eşitsizlik seviyelerinde büyük artışlar görülmüştü, özellikle İsveç, Birleşik Krallık ve ABD'de de.

Bu arada, ülkeler arası eşitsizlik de arttı. Dünya halklarının en zengin ülkelerde yaşayan 1/5'i ile en yoksul ülkelerde yaşayan 1/5'i arasındaki gelir farkı, 1997'de 1/74 iken; bu oran 1990'larda 1/60 ve de 1960'larda 1/30 idi. On dokuzuncu yüzyılın son otuz yılında da eşitsizlik hızla artmıştı ki bu dönem hızlı bir küresel bütünleşme dönemidir: En üstteki devletler ile en alttakiler arasındaki fark 1820'de 1/3 iken, 1870'de 1/7'e ve 1913'te 1/11'e kadar arttı.

1990'ların sonu itibariyle, en yüksek gelirli ülkelerde yaşayan dünya halklarının 1/5'i şunlara sahipti:

- Dünya GSMH'sının %86'sına -en düşük gelirle yaşayanların sadece %1
- Dünya ihraç piyasalarının %82'sine -en düşük gelirle yaşayanların sadece %1
- Dünya yabancı yatırımının %68'ine -en düşük gelirle yaşayanların %1'in altında

- Dünya telefon hatlarının %74'üne -en düşük gelirle yaşayanların sadece %1.5'ine.

Bazı tahmin edilebilir örtüşmeler söz konusu. Fakat geçen on yıl biz; gelirin, kaynakların, zenginliğin; insanlar, şirketler ve ülkeler arasında artan yoğunlaşmasına tanık olduk.

- OECD ülkeleri, küresel nüfusun %19'una sahip olarak, küresel mal ve servis ticaretinin %71'ine, doğrudan yabancı yatırımın %58'ine, bütün internet kullanıcılarının %91'ine sahiptir.
- Dünyanın en zengin 200 kişisi, 1998'e kadarki dört yıllık dönemde net paralarını 2 katından daha fazlaya çıkarttı; yani 1 trilyon dolardan daha fazla. En zengin üç milyarderin varlığı, 600 milyonluk nüfuslu tüm az gelişmiş ülkelerin GSYİH'larının toplamından daha fazladır.
- Yakın zamanda gerçekleşen şirket evlilikleri ve şirket alımları, endüstriye gücün büyük şirketlerin elinde yoğunlaşmasına neden oluyor, bu gelişmeler rekabeti yok etme riski taşıyor. 1998 yılında, zirai ilaç sektörünün ilk 10 şirketi, 31 milyar dolar değerindeki küresel pazarın %85'ini kontrol ediyordu ve telekomünikasyon sektörünün ilk 10 şirketi de 262 milyar dolar değerindeki pazarın % 86'sını kontrol ediyordu.
- 1993'te sadece 10 ülke, küresel araştırma ve geliştirme harcamalarının %86'sını gerçekleştirdi ve son 20 yılın, ABD patentlerinin % 95'ini kontrol etti. Dahası, gelişmekte olan ülkelerdeki patentlerin % 80'den fazlası da sanayileşmiş ülke temsilcilerine ait.

Tüm bu eğilimler, küresel ekonomik bütünleşmenin kaçınılmaz sonuçları değildir-fakat faydaların paylaşıldığı küresel yönetişimden çok uzak olmalarının sonuçlarıdır.

Küreselleşme hem zengin hem yoksul ülkelerde insan güvenliğine yeni tehditler yaratıyor

Geçen on yılın başarılarından biri, birçok ülkede insanların güvenliğinin artmasıydı. Şili'de daha fazla politik özgürlük ve istikrar, Orta Amerika'da barış ve ABD'de güvenli sokaklar. Fakat sınırların yok olduğu, mekanın ve zamanın kısıtlayıcılığının daraldığı küreselleşen dünyada, insanoğlu, insan güvenliğine yöneltilen günlük hayatın akışında ani ve zararlı kopuşlar yaratan yeni tehditler ile karşılaşıyor.

Mali İstikrarsızlık ve Ekonomik Güvensizlik

1997-1999 arası Doğu Asya'da yaşanan mali kriz, küresel mali piyasaların risklerini göz önüne serdi.[...] Bu deneyimden 2 önemli ders çıkmaktadır. Birincisi, bu krizlerin insani etkileri çok zarar verici ve ekonomik iyileşmeden sonradan devam eden bir özelliği var.[...]

İkincisi, talihsiz bir kaza olmaktan çok öte; mali krizler, küresel sermaye hareketlerinin büyümesi ve yayılması ile birlikte gittikçe yaygın bir hal aldı. Bunlar kısa dönemli sermaye hareketlerindeki ani artış ve azalışlardan kaynaklanır ve aynı şekilde eski haline gelir. Mali piyasaları düzenleyen ulusal kurumlar iyi gelişmemiş bir yapıya sahiplerse, küresel sermaye piyasalarının sistematik özellikleri olarak tanımlanırlar. Hiçbir ülke tek başına kendi olanakları ile bunlara karşı direnemez, bunları yönetmek ve bunlardan korunmak için küresel bir müdahale gereklidir.

İş ve gelir güvensizliği

Hem zengin hem de yoksul ülkelerde rayından çıkan ekonomik ve şirketler bazında yeniden yapılanmalar ve sosyal güvenlik kurumlarının tasfiyesi, iş ve kazanç konusunda bir güvensizlik anlamına gelmektedir. Küresel rekabetin baskıları, ülkeleri ve işverenleri, muğlak iş organizasyonu ile birlikte daha esnek işgücü politikaları uygulamaya zorlamaktadır. Sözleşmesiz ya da yeni ama az güvenceye sahip sözleşmeli işçiler Şili'de tüm işgücünün %30'unu, Kolombiya'da ise %39'unu oluşturmaktadır.

Fransa, Almanya, Birleşik Krallık ve diğer ülkeler işçilerin işten çıkarılmasına dair kanunları zayıflattılar. Şirket evlilikleri ve şirket alımları; şirketsel yeniden yapılanmalar ve büyük işten çıkarmalar ile gündeme geldi. Sürdürülen ekonomik büyüme Avrupa'da işsizliği düşürmedi, on yıl boyunca %11 seviyelerinde kalarak 35 milyon insanı etkiledi. Latin Amerika'da büyüme iş imkânları yarattı ama %85'i kayıt dışı sektörde.

Sağlık güvensizliği

Artan seyahat ve göç HIV/AIDS'in yayılmasına yardım etti. 1998'de 33 milyondan fazla insan HIV/AIDS virüsü ile yaşıyordu ki bunların nerdeyse 6 milyonu o yıl hastalığa yakalanmıştı. Ve hastalık hızla yayılarak yeni yerler doğru genişlemekte. Bu yerler arasında Hindistan'ın kırsal kesimleri, Doğu Avrupa ve BDT de var.

Her gün hastalığa yakalanan 16.000 kişinin %95'inin gelişmekte olan ülkede yaşaması, AIDS'i yoksul insan hastalığı yapmıştır ki bu geçen on yılların kazanımları geri çevirircesine yaşam beklentisi üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Afrika'daki 9 ülke için 2010 yılında yaşam beklentisinin on yedi yıl kayba uğrayacağı hesaplanmıştır ki bu 1960'ların düzeyine gerilemek anlamına gelmektedir.

Kültürel güvensizlik

Küreselleşme; insanların hayatlarını kültüre, onun yaratıcılığına, ayrıca fikirlerin ve bilgilerin akışına açık hale getirdi. Fakat küresel piyasaların yayılması üzerinden gelişen yeni kültür, tedirgin edici bir hal almıştır. Bu yüzyılın başla-

rında Mahatma Gandhi'nin açıkça belirttiği gibi, "*Evimin her yanının çepeçevre sarılmasını ve pencerelerimin kapatılmasını istemiyorum. Ben, tüm ülkelerin kültürlerinin olabildiğince evimin içinde yayılmasını istiyorum. Fakat her halükarda ayaklarımın yerden kesilmesini reddediyorum*". Bugünün kültür akışı dengesiz ve ağırlıklı olarak tek bir yönde yoğunlaşmış durumda ki bu yön, zengin ülkelerden yoksul olanlara doğru uzanıyor.

[...]

Kişisel güvensizlik

Suçlular küreselleşmeden faydalanmaktadırlar. Tüm kısıtlayıcı koşulların kalktığı sermaye piyasaları, bilgi ve iletişim teknolojisindeki ilerlemeler ve ucuz ulaşım, suçluların hareketini daha kolay, daha hızlı ve daha az sınırlı hale getirdi. Bu sadece tıbbi bilgi için değil eroin içinde böyle ve yine sadece kitaplar eylemler değil kirli para ve silahlar içinde geçerli.

Yasadışı ticaret -kadın, silah, hap ticareti ve kara para aklanması- dünya çapında tüm bölgeleri korkutarak, şiddet ve suça katkıda bulunuyor. Beyaz Rusya'da; 1990 yılında her 100.000 kişiden 4 kişi hap kullanımı ile ilgili suçlara karışmışken; bu oran 1997'de 28'e çıkmış ve Estonya'da 100.000 kişiden, 8'e çıkmıştır. Silah ticareti hem sokak suçlarını beslediği gibi sivil şiddeti de besliyor. Güney Afrika'da makineli tüfekler, Angola'dan Mozambik'e hızlı bir şekilde aktarılıyor. Kadınların ve genç kızların cinsel sömürülerinde - sadece Batı Avrupa'ya yılda 500.000 kadın- yaşanan trafik, insan haklarına karşı yapılmış en korkunç saldırılardan biridir ki bu saldırı tahmini olarak 7 milyar dolar değerinde bir pazara sahiptir.[...]

Tüm bunların kökeninde yaklaşık olarak 1.5 trilyon dolar değerinde bir pazarı bulunan ve ekonomik güç olarak çokuluslu şirketler ile rekabet eden örgütlü suçların artan bir etkisi var. Küresel suç gruplarının, siyaseti, iş dünyasını ve polisi; etkili şebekeler geliştirerek ve yaygınlaşmış geniş ve derin etki alanları sayesinde suça ortak etme gücü vardır.

Çevresel güvensizlik

Süreğen çevre bozunumu -bugünün sessiz aciliyeti- insanları dünya çapında korkutuyor ve en az yarım milyon insanın geçim kaynağını ortadan kaldırıyor. Yoksul insanlar, çok az tercihe sahip oldukları için çevreyi zorluyorlar fakat zenginlerin tüketimi de aynı zararı yaratıyor. Balık, karides, kağıt ve birçok diğer ürünün büyüyen ihracat piyasası; tükenen doğal kaynaklar, biyolojik çeşitliliğin yok oluşu ve daha az orman anlamına gelmektedir. Maliyetlerin çoğu en çok faydalananların zenginler olmasına karşın yoksullarca üstlenilir. En zengin ülkelerde yaşayanlar dünya nüfusunun 1/5'i, üretilen kağıdının %84'ünü kullanıyor.

Diğer birçok güvensizlik biçimleri ile yakın akraba olduğundan, toplumsal gerilimlerin yükselmesiyle topluluk uyumunu ve politik istikrarı tehdit eder. 1989-1998 arası yaşanan 61 büyük çapta silahlı çatışmanın sadece 3 tanesi ülkeler arası, geri kalanlar sivildi.

Küreselleşme, çatışmalara yeni nitelikler katmıştır. Bu çatışmaları besleyen, küresel silah trafiğidir ki buna yeni aktörler katılmakta ve siyaset ile iş dünyasının çıkarları birbirine karışmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemin iktidar boşluğunda; askeri araç üreten şirketler ve paralı ordular hükümetlere ve şirketlere eğitim imkânı sunmaya başladı. Sadece parasını ödeyenlere karşı sorumlu ve denetlenebilir olan bu kiralık askeri hizmetler, insanlığın güvenliğine karşı bir tehdit oluşturmaktadır.

Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri küreselleşmeye yön verirken dünyayı bağlı ve izole bir şekilde kutuplaştırıyor.

İletişim maliyetlerinin hızlı düşüşü ve daha rahat kullanım sağlayan araçlar ile dünya çapında insanlar; internet, cep telefonları ve fax makineleri kullanarak, iletişimde adeta bir patlama yaratmıştır. Şimdiye kadar ki en hızlı gelişen iletişim aleti olan internet, 1998'in ortalarında 140 milyonun üstünde kullanıcıya sahiptir. Öyle ki bu rakamın 2001 yılında 700 milyonu geçeceği söyleniyor.

İletişim şebekeleri, sağlık ve eğitim için önemli gelişmeler kaydedilmesini sağlayabilir. Bu ağlar "küçük aktörleri" bile güçlendirebilir. Sesleri daha önceleri duyulmayan STK'lar, OECD ülkelerinin gizli gerçekleştirdikleri çok taraflı yatırım antlaşmaları görüşmelerinin durdurulmasına katkı sağladı; ortak sorumluluk çağrısı yaptılar ve kıyıda kalmış topluluklar için destek sağladılar. Büyüklük, zaman ve uzaklık engelleri, artık küçük işletmeler, yoksul ülke hükümetleri ve birbirlerine uzak akademisyenler ve uzmanlar için ortadan kalkıyor.

Bilgi ve iletişim teknolojisi, Hindistan'ın yazılım ihracı, İrlanda'nın bilgi işlem üssü oluşu ve Doğu Karayipler'in veri işlem süreçlerine dâhil olması gibi, bilgi-temelli büyümenin de yolunu hızla açabilmektedir.

İnternet, kalkınma için potansiyele sahip olmasına karşın, erişim ve mahrum olma konusunda çok önemli sorunları hala taşımaktadır. 1998'de çıkmazın içinde kimler vardı?

- *Coğrafi bölünmeler.* Tayland, Afrika'dan daha fazla cep telefonuna sahiptir. Dünya nüfusunun %23'ünü barındıran Güney Asya'daki internet kullanıcıları, toplam kullanıcıların %1'inden daha azdır.
- *Eğitim, üst sınıfların şebekeye girişi için bir bilet haline gelmiştir.* Küresel internet kullanıcıların %30'u en az bir tane üniversite diplomasına sahiptir.

- *Geliri olan erişimi satın alır.* Bilgisayar almanın maliyeti ortalama bir Bangladeşli için sekiz yıllık gelirine denk düşerken bir Amerikalı için bu sadece 1 aylık gelire denktir.
- *Erkeklerin ve gençliğin egemenliği var.* Kadınlar Japonya'daki internet kullanıcılarının sadece %17'sini oluşturuyor, Çin'dekilerin de %7'sini. Çin ve Birleşik Krallık'taki kullanıcıların çoğu 30 yaşın altında.
- *Erişimin ana dili İngilizce.* Web sitelerinin %80'i dil olarak İngilizce kullanırken İngilizce bilenlerin sayısı, dünya nüfusunun 1/10'undan daha az bir orana denk düşmektedir.

Bu dışlayıcılık bir birine paralel dünyalar taratıyor. Gelire, eğitime ve internet bağlantısına sahip insanlar, ucuz ve hızlı olarak bilgiye ulaşabiliyor. Bu iki dünyanın insanları yan yana yaşayıp rekabet ettiklerin de internet erişimine sahipliğin avantajları ve sahip olmayan yoksullar üzerinde önemli bir iktidar yaratacaktır; öyle ki bu iktidar, dışlanmışlar ve yoksulların küresel diyalog ile alakaları ve sesleri kesilecektir.

[...]

Ulusal ve küresel yönetişim insani gelişim ve hakkaniyet temelli bir şekilde tekrardan yaratılmalı.

Bu türlü olumsuz yönelimler; artan dışlanma, artan insan güvensizliği, artan eğitimsizlik, kaçınılmaz değil. Küresel toplulukların politik istek ve bağlılığı ile bunlar tersine çevrilebilir. Yerel, ulusal, bölgesel, küresel güçlü bir yönetişim ile rekabetçi piyasaların getirileri, açık kurallar ve sınırlar ile korunabilir ve güçlü bir müdahale ile insanlık gelişiminin gereksinimleri karşılanabilir.

Yönetişim sadece yönetim değildir. Belli bir şekilde sınırlar çizen ve bireylerin, kuruluşların ve şirketlerin hareketlerini teşvik eden kurallar, kurumlar ve planlı eylemler bütünlüğü demektir. Güçlü bir yönetişim olmaksızın, küresel çatışma tehlikeleri; ulusal çıkarların ve şirket çıkarlarının ön plana çıktığı ticaret savaşları, kontrolsüz mali hareketliliğin yarattığı sivil çelişkiler, güvenli bölgesel ilişkilerini zedeleyecek insanlık dışı küresel suçlar ve siyasetin, iş dünyasının ve polisin suça alet edilmesinin artması, yirmi birinci yüzyılda gerçek olabilir.

[...]

***Çeviren**: Ali Serkan Mercan*

36
DÖRDÜNCÜ DÜNYA'NIN YÜKSELİŞİ

Manuel Castells

Bin yılın dönemecinde bilgi temelli gelişimin yükselişi, tüm dünyada artan eşitsizlik ve sosyal dışlanma ile yakından ilişkilidir. Bu makalede, bunun neden ve nasıl böyle olduğunu açıklamaya çalışacağım. Bunu insanlığın çektiği sıkıntıların yeni yüzlerinin enstantaneleriyle yapacağım. Alışılagelmiş ekonomik rekabet mantığı ile kapitalist yeniden yapılanma sürecinin bunda önemli bir rolü var. Fakat Bilgi Çağı'nın yeni teknolojik ve örgütsel durumu, eski kâr peşinde koşma kalıbına güçlüce sarılarak temel bir arayışı devraldı.

Bununla birlikte, dünya çapında, insanların bugünkü kötü koşulları üzerine yapılan, ideolojik olarak şekillendirilmiş bir tartışmaya zıt kanıtlar mevcut. Neticede, yirminci yüzyılın son çeyreği, 1997-1998 Asya mali krizi ve onun artçı şokları yüzünden, bazılarının talihlerinin tersine çevrilse de; 10 milyonlarca Çinli, Koreli, Hintli, Malezyalı, Taylandlı, Endonezyalı, Şilili, Brezilyalı, Meksikalı, Arjantinli ve daha küçük sayılarda diğer ülke vatandaşlarının kalkınmaya, sanayileşmeye ve tüketime erişim imkânına kavuşmasına sahne oldu. Batı Avrupa nüfusunun çoğunluğu, hala dünyanın ve dünya tarihinin en yüksek yaşam standartlarından faydalanıyor. Ve Amerika'da 1996'ya kadar, üniversite mezunu olan en tepedekiler hariç, erkek işçilerin ortalama gerçek ücretleri düşerken veya sabit kalırken, görece azalan ücret farkları ile kadınların ücretli işgücü dünyasına katılması gerçekleşti ki istikrarlı bir hayat standardı için evde çalışan iki kişinin olması ve artan iş saatlerini kabul etmeleri gerekti. Dünyanın her yerinde sağlık, eğitim, gelir istatistikleri gösteriyor ki; ortalama olarak tarihi standartlara göre bir hayli ilerleme sağlanmış[1]. Aslında, nüfus bir bütün olarak düşünüldüğünde, sadece eski Sovyetler Birliği ülkeleri, o da devletçiliğin çökmesinden sonra ve Sahra-altı Afrika, o da kapitalizmden dışlandıktan sonra ve bazı ülkelerin yaşam standartlarında geçen on yıllık istatistiklerde göründüğü gibi, bir düşüş yaşandı (1980'lerde bir çok Latin Amerika ülkesi gerileme içinde olmasına rağmen). Fakat, Stephen Gould'un yıllar önce bir makalesine verdiği çok güzel bir başlıkta olduğu gibi; "ortam, mesaj değildir".[2] Sanayileşmenin son döneminin çevresel sonuçlarını da içeren yaşam kalitesinin anlamı tartışmasına dahi girmeden, Bilgi Çağı'nın başlangıcındaki kalkınmanın görünürdeki karma kayıtları, analitik açıklıktan yoksun, ideolojik olarak manipüle edilmiş görünüyor.

İşte bu yüzden bilgi temelli gelişim'in toplumsal dinamiklerini anlamak için yaşanan süreçler arasında ayrım yapmak gerek; bir tarafta *eşitsizlik, kutuplaşma, yoksulluk, sefalet* gibi hepsi ortaklaşa çaba tarafından üretilen refahın farklı bir şekilde tahsis edilmesi veya bölüşüm/tüketim ilişkileri ile ilgili, diğer taraftan, *işin bireyselleşmesi, işçinin fazla sömürüsü, toplumsal dışlan-*

ma ve ters bütünleşme gibi üretim ilişkileri[3] ile ilgili dört özel sürecin karakteristiğidir.

Eşitsizlik, zenginliğin (gelirler ve mal varlıkları) birbiriyle ilişkili farklı bireyler ve toplumsal gruplar tarafından farklı oranlarda dağılmış olmasını anlatmak için kullanılır. *Kutuplaşma*, eşitsizliğin özgül bir sürecidir. Öyle ki; hem en tepedeki hem de en alttaki gelir grupları arasındaki gelir ve servet paylaşımı, orta grubu daraltarak hızla artmaktadır. Sonuç olarak, nüfusun iki uç bölümü arasındaki toplumsal farkın keskinleşmesine neden olur. *Yoksulluk*, kurumsal olarak tanımlanmış bir normdur. Kaynakların altında kalan seviye ile ilgilidir; bu seviye belirli bir zamanda verili bir toplum için asgari olarak belirlenen yaşam standardına ulaşamayacak durumda olmak demektir; genellikle, her bir verili ev halkı üyesi için, hükümetler veya yetkili kurumlarca belirlenen gelir seviyesidir. *Sefalet*, benim önerdiğim bir kavram olarak, sosyal istatistikçilerin "uç yoksulluk" dediği ve gelirin/varlığın bölüşümünün en alt seviyesini veya bazı uzmanların "yoksunluk" olarak kavramsallaştırdığı daha geniş kapsamlı toplumsal/ekonomik dezavantajları anlatmak için kullanılır. Örneğin, Amerika'da, uç yoksulluk ev halkına karşılık geliyor; öyle ki ev halkının geliri yoksulluk sınırı olarak belirlenen seviyenin yarısının altına düşmüş durumdadır. Açıktır ki tüm bu tanımlamalar (nüfusları kategorize etmek, sosyal politika ve kaynak dağılımını tanımlamak için güçlü sonuçları vardır) istatistiksel göreceliğe sahip kültürel olarak tanımlı, bununla birlikte politik olarak yönlendirilebilir bir durumdadır. Fakat bunlar en azından bilgi çağı kapitalizmi içindeki toplumsal farklılaşmaları tanımlarken/analiz ederken bizim ne söylediğimizin net olmasını sağlamaktadır.

İkinci süreç kümesi ve onun kategorileştirilmesi, üretim ilişkileri analizi ile ilgilidir. Gözlemciler "tehlikeli" işgücü ilişkilerini eleştirdiklerinde; genellikle işin bireyselleşme sürecine ve onun neden olduğu istikrarsız istihdam şekillerine gönderme yapıyorlardı. Ya da toplumsal dışlanma söylemi; gözlemlenen eğilimin devamlı olarak nüfusun belirli bölümlerinin yasal işgücü piyasasından dışlanmasına dönüştüğünü belirtmektedir. Bu süreçler belli başlı sonuçlara sahiptir; eşitsizlik, kutuplaşma, yoksulluk ve sefalettir. Nedenselliklerini kurmak için analitik ve görgüsel iki düzlem olarak farklılaştırılmalıdır ki böylelikle "şebeke" toplumundaki toplumsal farklılaşma ve sömürü dinamiklerini anlayabilelim.

Emeğin bireyselleşmesi ile her işçinin ve onun katkısının, ister serbest meslek biçiminde isterse geniş ölçüde güvencesiz olan sözleşmeli işçi biçiminde olsun, üretime olan işgücü katkısının özel olarak tanımlandığı bir süreci anlatmaya çalışıyorum [...]

Aşırı-Sömürü[4] ile işin organizasyonunu anlatmaya çalışıyorum. Bu organizasyon sermayeye sistematik olarak ödeme/kaynak dağıtımı yapmama hakkı tanıyor. Verili bir zaman ve mekân içinde, yasal işgücü piyasasınca belirlenen normların/düzenlemelerin altında daha ağır çalışma şartlarını belirli işçiler üzerine dayatma hakkı da kazanıyor. Bu göçmenlere, azınlıklara, kadınlara, gençlere, çocuklara veya düzenleyici kurumlarca ayrımcılığa maruz

kalan diğer müsamaha ya da tasdik edilmiş işçilere karşı ayrımcılık anlamına gelmektedir. Özgül olarak anlaşılabilir bir eğilim de; bu bağlamda, ücretli çocuk işgücünün tüm dünya çapında tekrar ortaya çıkmasıdır. Öyle ki bu dünya, uç sömürünün, savunmasızlığın, tacizin, söz konusu olduğu adeta geç sanayi kapitalizminde olduğu kadar, endüstriyel devletçilik ve geleneksel tarım toplumlarında da yaşayan çocukların, toplumsal olarak korunmanın tarihsel örneklerine geri dönüş söz konusudur.[5]

Toplumsal dışlanma, AB Komisyonu'nun sosyal politik düşünce kuruluşlarınca önerilen ve BM Uluslararası Çalışma Ofisi'nce kullanılan bir kavram.[6] Avrupa Komisyonu'nun "sosyal dışlanma ile mücadele için ulusal politikalar gözlemi"ne göre "vatandaşların toplumsal hakları...temel yaşam ihtiyaçları için temel, sosyal ve mesleki fırsatlardan mahrum olmasıdır."[7] Daha açık olursak, ben şöyle tanımlıyorum; toplumsal dışlanma bir süreç olarak, bireylerin ve grupların verili bir bağlam içinde, kurumlar ve değerler tarafından şekillendirilen toplumsal standartlar içinde özerk bir şekilde yaşama pozisyonlarına ulaşmalarının sistematik olarak engellenmesidir.[8] Normal koşullar altında, bilgi kapitalizminde, *böylesi bir pozisyon, genellikle görece düzenli bir ücretli işe -en azından ev halkının bir üyesinin- ulaşma olasılığı ile birlikte ele alınır.* Aslında sosyal dışlanma, bir insanı, kapitalizmin sunduğu imkanlar dışına çıkarma sürecidir. Refah devleti anlayışının gelişmiş olan ülkelerde, sosyal hayata dahil etme, uzun dönem işsizlik ve sakatlık durumunda -ki artan ölçüde istisna haline gelmiştir-, bir çok tazminat olanağını da içerebilmektedir. Halk kitlelerinin, ABD'de olduğu gibi, kurumsal cezalar söz konusu olduğunda, uzun dönem refah desteğinden nasıl dışlandıklarını değerlendirmek isterdim. Eminim ki İngiliz soyluları ve petrol şeyhleri arasında işgücü gücü olup olmamasını hiç umursamadan hala bireysel servetleri sayesinde refah içinde yaşayan bireyler var. Bunları toplumsal olarak dışlanmış olarak düşünmüyorum.

Toplumsal dışlanma bir durum değil, süreçtir. Bu yüzden, sınırları değişir. Kimin dışlandığı, kimin dahil edildiği zaman geçtikçe, eğitime, nüfus karakterine, toplumsal önyargılar, iş dünyasının pratiklerine ve kamu politikalarına göre değişir. Bunun yanında düzenli gelir kaynağı sağlayan bir işin yokluğu, toplumsal dışlanmanın ana mekanizması olmasıyla birlikte; bireylerin ve grupların, yapısal zorluklara ve imkansızlıklara maruz bırakıldıklarında, sokaklardaki yoksullar kervanına nasıl ve neden katıldıklarına izleriz. Bu sadece yetenek eksikliği veya iş bulamama sorunu değildir. Bu, toplumun önemli bölümü sigortasız olduğundan (örneğin Birleşik Devletler) hastalıklara maruz kalması olabilir. Veya uyuşturucu bağımlılığı ve alkolizmin bir insanın insanlığını yok etmesi gibi. Ya da hapishane kültürü ve eski mahkum damgası taşımanın, suç dışında, özgür hayata dönüş yollarını kapatması gibi. Veya bir ruhsal hastalığın ya da insanı psikiyatrik baskı ile kişilik çöküşünün, ruhsal yapının felç olup iradeyi yok eden bir sinir krizinin verdiği hasarlar gibi. Ya da daha basit bir dille, faal cehalet, yasadışı durum, kira ödeyememe yüzünden evsiz kalma veya kötü şans ile polis ya da patronun bir arada oluşu;

bir insanı, iflas etmiş insanlık enkazınca; toplumun dışına doğru itilmesinin ardındaki zincirleme olayları tetiklemeye yetiyor da artıyor.

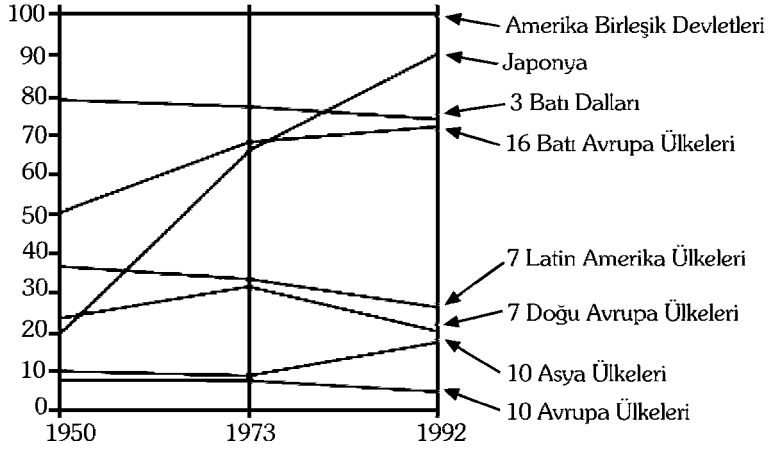
Bilgi toplumundaki toplumsal dışlanma süreci hem insanları hem de sınırları ilgilendirmektedir. Böylelikle, belli koşullar altında, tüm ülkeler, bölgeler, şehirler, komşuluklar nüfuslarının çoğunluğunun veya tümünün bu dışlanmasına dahil olarak dışlanırlar. Amerikan şehir içi yoksul mahallerinin çoğalmasının yeni özelliklerini açıklarken göstereceğim gibi, bu geleneksel mekansal ayrışmadan farklıdır.Yeni ve baskın olan akışların mekanı mantığı [...] çerçevesinde, bilgi kapitalizmince değersiz görülen ve iktidarlar için önemli bir politik çıkardan yoksun olarak görülen alanlar, servetin ve bilginin akışından faydalanamamaktadır ve neticede temel teknolojik alt yapılardan yoksun kalmaktadırlar ki bugünün dünyasında iletişim, gelişim, üretim, tüketim yaşamımızın olmazsa olmazlarıdır. Bu süreç, toplumsal/ülkesel dışlanma ve dahil etmenin uç seviyede eşitsiz bir coğrafyasını, geniş çapta birçok insanı bilgi teknolojisi ile sınırlar üstü bir şekilde bir araya getirirken, sakatlar. Öyle bir bilgi teknolojisi ki; sermayenin, bilginin ve iktidarın birikmesini sağlayan küresel ağlar içinde kim olursa ve ne olursa olsun değer sunabilir.

Toplumsal dışlanma süreci ve yetersiz toplumsal bütünleşme politikaları, bilgi kapitalizmi içinde üretim ilişkilerini bazı özgül biçimlerini karakterize eden bir dördüncü sürece neden olur: Buna *"ters bütünleşme"* adını veriyorum. Bu suç ekonomisindeki işgücü sürecini anlatmaya çalışan bir kavramdır. Suç ekonomisi ile verili bir kurumsal bağlam çerçevesinde normatif olarak suç diye tanımlanan ve yargı kararlarına göre gelir elde etme şekli olarak kabul edilen faaliyetlerden bahsediyoruz. Tanımlamada değer yargısı yok. Uyuşturucu trafiğine göz yumduğumdan değil fakat insanların yaşamları üzerinde korkunç etkileri olan kurumsal olarak kabul edilmiş bir çok faaliyete göz yummadığımdan dolayı bu böyle. Fakat verili bir toplumun suçlu diye tanımladığını ve bunun bu faaliyete katılan herkes için temel sonuçlar doğuracağını söylemektir.[...] Bilgi çağı kapitalizmi bir küresel suç ekonomisinin formasyonu ve kayıtlı ekonomi kurumları ve politik kurumlar ile olan artan karşılıklı bağımlılıklarıyla karakterize edilir. Nüfusun toplumsal olarak dışlanan kesimleri ile riskli de olsa hayatlarını daha karlı olduğu için bu yolla kazanan bireyler, giderek artan bir yeraltı nüfusunu oluşturmaktadırlar ki gezegenin birçok yerinde toplumsal dinamiğin önemli bir özelliğini oluşturmaktadır.

Bilgi çağı kapitalizminde, kapitalist yeniden yapılanma, üretim ilişkilerinde yaşanan yönelimler ve bölüşüm ilişkilerindeki yönelim arasında sistematik ilişkiler vardır. Ya da kısaca, eşitsizlik ve toplumsal dışlanma, bilgi toplumunun dinamikleri arasında. Bazı varsayımları bu ilişkilerin içerik ve şekilleri bağlamında daha da geliştirmeye çalışacağım. [...] Bundan önce; toplumsal dışlanmanın, yoksulluğun ve eşitsizliğin varolduğu dünyanın durumuna bir göz atalım.

Prichett, Dünya Bankası için hazırladığı ekonometrik bir çalışmayı özetlerken "ülkeler bazında bir kişiye düşen son üründeki farklılaşma; belki de modern iktisat tarihinin baskın özelliğidir. Zengin ülkelerdeki kişi başına düşen gelir ile yoksul ülkelerde yaşayanlar arasındaki oran (1870 ve 1989 arası) 1/6'e, kişi başına düşen GSMH'nin standart sapması da %60 ile %100 arasına yükselmiştir" diye yazıyor.[9] Son yirmi yılda, dünyanın birçok yerinde, bu coğrafi zenginliğin yaratılması ve kazanılması adına ekonomik eşitsizlik artış gösterdi. OECD ülkeleri ile gezegenin geri kalanı arasındaki -dünya nüfusunun çok büyük bir kısmı buralarda yaşıyor- fark hala çok büyük. Böylelikle Maddison[10] tarafından geliştirilen tarihi istatistiksel verileri kullanarak, Benner ve ben [...] şekil 1'de [...] kişi başına düşen GSMH'nin evriminin belli ülke grupları için 1950-73 ve 1973-1992 yılları arasında ABD referans alınarak göreceli bir şekilde sıraladık. Son kırk yıldır Batı Avrupa göreceli pozisyonunu korurken, Japonya neredeyse ABD'yi yakalayacak bir performans sergilemiştir. Fakat ABD dikkate değer etkisini hala koruyor. 1973-1992 yılları arasında, Maddison'un araştırdığı, Latin Amerikalılar, Afrikalılar, Doğu Avrupalılar daha da aşağılara düşmüştür. 10 Asya ülkesi için durum şunları gösteriyor ki Güney Kore'nin ekonomik mucizeleri, Çin ve Tayvan dahil olmak üzere göreli pozisyonlarını önemli ölçüde geliştirdiler fakat mutlak seviyeleri düşünüldüğünde hala Afrika hariç dünyanın diğer bölgelerinden daha yoksuldurlar. Toplam olarak ABD'nin zenginliğinin sadece% 18'ine eşit olan Asya'nın bu durumunun nedeni Çin'in nüfusundan kaynaklanıyor.

Şekil 1: 55 ülkede kişi başı GSYİH endeksi örneği (ABD=100)

Aslında, ülkeler arası zenginlik bölüşümü faklılaşırsa, dünya nüfusunun ortalama yaşam standardı BM İnsani Gelişim Endeksi'nce ölçüldüğü gibi, son otuz yılda devamlı gelişmiştir. Bu temel olarak daha iyi eğitim fırsatları ve gelişmiş sağlık standartlarından dolayıdır ki yaşam süresinde önemli ölçüde artış sağlanmıştır. Bu artış gelişmekte olan ülkelerde 1960'larda 46 olan yaşam beklentisinin 1993'te 62'ye yükselmesine (özellikle kadınlar için)[11] ve 1997'de 64.4'e yükselmesine neden olmuştur.

Gelir eşitsizliğinin evrimini küresel bir bakış açısıyla incelersek; bu evrimin belli ülkelerin karşılıklı analizini yaparak karşımıza farklı bir tablo çıkar. Küresel olarak değerlendirdiğimizde otuz yılı geçkin süredir, zenginlik paylaşımında yükselen eşitsizlik ve kutuplaşma mevcuttur. BM Kalkınma Programı'nın 1996-1999 İnsani Gelişim Raporları'na göre 1993'te 23 milyon dolar değerindeki küresel GSMH'nin sadece 5 trilyon doları gelişmekte olan ülkelere ait, dünya nüfusunun %80'inin buralarda yaşamasına rağmen. Son otuz yılda, dünya nüfusunun en yoksul %20'sinin küresel gelirden aldıkları pay %2.3'ten %1.4'e geriledi. Aynı zaman süresince, en zengin %20'nin payı %70'den %85'e yükseldi. Bu %20'lik en zengin kesimin %20'lik en yoksula oranı 1960'da 30'da 1 iken 1997'de 74'te 1'e yükseldi.1994 yılında 358 dünya milyarderinin varlıkları dünya nüfusunun %45'inin barındıran ülkelerin gelirlerinin toplamını geçmiştir. Zenginlik en tepede bu yoğunlaşması durumu 1990'ların 2.yarısında hızlandı: 1994-1998 arası, dünyanın en zengin 200 insanının net geliri 440 milyar dolardan 1 trilyon'dan daha fazla bir seviyeye arttı. Bu da demek oluyor ki; 1998, dünyanın en zengin 3 kişisinin varlıkları 600 milyon nüfusu barındıran 48 az gelişmiş ülkenin GSYİH'ları toplamından fazladır.[12] Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kişi başına düşen gelir farkı 1960'taki seviyesi olan 5700 dolardan 1993'te[13] 15.000 dolara yükselerek 3 katına çıkmıştır. 1960 ile 1991 arası dönemde en zengin 5 ülke hariç tüm dünya halklarının gelirlerinde düşüş yaşandı. Böylece, 1991'de, dünya nüfusunun %85'inden fazlası, dünya gelirlerinin sadece %15'ine sahip olabildi.-kutuplaşan bir dünyaya bir örnek daha.[14]

Tablo 1: 1979'dan sonra OECD ülkelerinde ki gelir eşitsizliklerindeki değişimler

		Gini katsayısındaki yıllık değişim[1]	
Ülke	Dönem	Bağıl (%)	Mutlak (nokta değişikliği)
Birleşik Krallık	1979-95	1.80	0.22
İşviçre	1979-94	1.68	0.38
Danimarka	1981-90	1.20	-
Avustralya	1981-89	1.16	0.34
Hollanda	1979-94	1.07	0.25
Japonya	1979-93	0.40	0.25
Birleşik Devletler	1979-95	0.79	0.35
Almanya[2]	1979-95	0,50	0.13
Fransa	1979-89	0.40	0.12
Norveç	1979-92	0.22	0.05
Kanada	1979-95	-0.02	0.00
Finlandiya	1979-94	-0.10	-0.02
İtalya	1980-91	-0.64	-0.58

[1] yansımaların daha eşitsiz büyüdüğü Gini katsayısındaki bağıl değişim ölçüsü
[2] Batı Almanya

Kaynak: Goottchalk ve Smeeding (1997), Mishel et al tarafından özenle hazırlamıştır.(1999: 374)

Diğer taraftan *ülke içi eşitsizliğin* evrimi de fark edilebilir bir ekonomik dengesizlik sergilemektedir. Son yirmi yılda gelir eşitsizliği; ABD[15], Birleşik Krallık[16], Brezilya, Arjantin Venezüella, Bolivya, Peru, Tayland, Rusya[17] gibi dünyanın değişik bölgelerinde arttı ve 1980'lerde Japonya[18], Kanada, İsveç, Avustralya, Almanya[19] ve Meksika[20] bunlara eklenen diğer ilgili ülkeler. Fakat gelir eşitsizliği 1960-1990 arası dönemde Hindistan, Hong Kong, Singapur, Tayvan, Güney Kore[21] de *düştü*. Aynı zamanda Deininger ve Squire tarafından geliştirilen verilerine göre; eğer, 1970'ler ile 1990'lar arasında dünyanın ana bölgelerindeki gelir eşitsizliğinin düzeylerini kıyaslarsak -Gini katsayısı ile ölçersek- 1990'larda en fazla katsayı Doğu Avrupa'da çok fazla, Latin Amerika'da bir ölçüde fazla iken en az diğer bölgelerdedir, çok genel rakamlar ile hesaplandığında.[22] Gini katsayısı, Latin Amerika'da 1990'larda 0.58 civarında kalmıştır, böylelikle dünyanın ana bölgeleri içersinde en yüksek eşitsizlik seviyesini[23] temsil etmiştir.

Fakat, 1990'ların ortası ile 1970'lerin sonu arasındaki OECD ülkeleri arasındaki farkların, Gini katsayısındaki yıllık değişim ile ölçüldüğünde; farklı ülkeler arasında belli farklılaşma eğilimleri sergilenirken, tablo [1]'in de gösterdiği gibi artan eşitsizlik yönünde baskın bir eğilim olduğu görülmektedir. Birleşik Krallık eşitsizliğin en çok arttığı ülke. Fakat, dikkat çeken o dur ki; diğer iki ülke-eşitsizliğin hızla arttığı İsveç ve Danimarka, daha düne kadar eşitlikçi toplumlardı. Eğer eşitsizliğin hızla arttığı ülkelere Japonya'yı da sokarsak, bu gözlem bize bilgi toplumunda artan eşitsizlik yönünde yapısal bir eğilimin olduğunu gösterir. Diğer taraftan, Finlandiya, çok gelişmiş bilgi toplumu, İskandinav komşularının yönelimini izlemedi. Ve İtalya eşitsizliği önemli ölçüde azalttı. Eğer İspanya ve Portekiz ile ilgili bilgi tabloya dâhil edilseydi, bunlar istikrarlı ve ortalama bir eşitsizliğin varlığını gösteren örnekler olacaklardı. 1990'larda, BDT ülkeleri ve Doğu Avrupa'daki geçiş ekonomileri en hızlı eşitsizlik oluşumuna tanık oldular. Yirminci yüzyılın sonu itibariyle, Rusya'da en zengin % 20'nin gelir payı en yoksul % 20'sinin 11 katı idi.[24]

Eğer ülke-içi eşitsizliğin evrimi farklılaşıyorsa, (*bazı istisnalar ile birlikte, özellikle Çin) yoksulluk artışı ve özellikle uç yoksulluk artışı küresel bir görünüş olarak karşımıza çıkmaktadır.* Aslında eşitsiz gelişmenin hızlanması ve eş zamanlı olarak insanların dâhil edilmesi ve dışlanması; büyüme sürecinde, benim bilgi kapitalizminin özellikleri olarak gördüğüm kutuplaşma ve sefaletin hızla yayılması anlamına gelmektedir. Böylelikle, BM Kalkınma Programı'na göre;

"1980'lerden bu yana; 15 ülkede yaşanan ekonomik gelişim, beraberinde 1.5 milyar insanın ki dünya nüfusunun ¼'ünden daha fazla, gelirlerin hızla artmasını getirdi. Bununla birlikte, bu dönemde ekonomik düşüş veya durağanlık 100 ülkeyi 1.6 milyar insanın gelirin düşürerek etkiledi, ki bu da dünya nüfusunun ¼'ünden fazla. Bu ülkelerin 70 tanesinin ortalama geliri 1980'de sahip olduklarından daha az; 43'ünün ise 1970'te sahip olduğundan daha az. [Ayrıca] 1970-1985 arası Küresel GSYİH % 40 arttı fakat yoksulların sayısı da %17 arttı. 1965-1980 arası dönemde 200 milyon insanın

kişi başına düşen geliri azalırken, 1980-1993 dönemi aarsında bu rakam milyar insana ulaştı.[25]

1990'ların ortasında, eğer günde 1 dolarlık tüketimi uç yoksulluk sınırı olarak alırsak; 1.3 milyar insan yani gelişmekte olan ülkeler nüfusunun % 33'üne denk yoksul vardı. Bu yoksul insanların, 550 milyonu Güney Asya'da, 215 milyonu Sahra-altı Afrika'sında, 150 milyonu Latin Amerika'da[26] yaşıyordu. Benzer bir hesaplama ile- günlük 1 doları uç yoksulluk sınırı olarak kullanarak- ILO bu sınırın altında yaşayan insanların; Sahra-altı Afrika'sı için 1985'teki seviyesi olan % 53.5'ten 1990'ların ortalarında %5 4.4'e, Latin Amerika için % 23'ten % 27.8'e, Güney Asya için % 61.1'den % 59'a, Çin hariç Doğu ve Güney Asya için % 15.7'den % 14.7'ye, şeklinde değiştiğini kaydediyor. BM Kalkınma Programı'na göre 1987-1993 arası günlük 1 doların altında geliri olan insanların sayısı 100 milyon artarak 1.3 milyar'a yükselmiştir. Eğer sınırı 2 dolar olarak alırsak bu sayıya, 1 milyar daha eklememiz gerekiyor. Bu şekilde, milenyum dönemecinde, insanlığın 1/3'ü asgari yaşam düzeyi ve onun altında yaşıyor diyebiliriz. Gelir yoksulluğuna ek olarak yoksulluğun diğer boyutları daha da çarpıcı: 1990'ların ortasında, yaklaşık 840 milyon insan okuma yazma bilmiyordu. 1.2 milyondan fazlası temiz suya sahip değilken 888 milyonu sağlık servisine sahip değildir. Ayrıca 800 milyondan fazlası da açlık çekiyordu. Az gelişmiş ülkelerde yaşayan -çoğunlukla Sahra-altı Afrika'sında- insanların yaklaşık 1/3'ünün 40 yaşına kadar yaşaması beklenmiyordu. Kadınlar ve çocuklar yoksulluktan en fazla zararı görüyorlardı. 5 yaşın altında 160 milyon çocuk yetersiz besleniyordu ve doğum sonrası annenin hayatta kalma oranı her 100.000 canlı doğum da 500 idi.[27] En geniş yoksulluk yoğunluğunu iç kesimlerde kırsal kesimlerde görmek mümkün: 1990'da kırsal nüfus içinde yoksulların oranı Brezilya'da % 66, Peru'da % 72, Meksika'da % 43, Hindistan'da % 49, Filipinler'de % 28 idi.[28] Dünya Bankası 1999 Nisan tarihli raporuna göre, Rusya'da olduğu kadar BDT ülkelerinde ve Doğu Avrupa'da 147 milyon insan günlük 4 dolar olan yoksulluk sınırının altında yaşıyordu. Bu tespit 1989 için 14 milyon idi.

Diğer taraftan, bazı ülkeler, özellikle Çin ve Şili, yoksulluk seviyesini 1990'lar boyunca önemli miktarlarda düşürdü. Çin özelinde bu yüksek ekonomik büyüme ve onunla birlikte gerçekleşen kırsal-kentsel göç ile birlikte mümkün oldu. Şili'de ise Pinochet "mucizesinin" yoksulluğu, Şili nüfusunun[29] %43'üne kadar düşürmesinden sonraki ilk demokratik Şili yönetiminin bilinçli politikaları sonunda gerçekleşti. Yapısal eğilimlere rağmen, yoksulluk aynı zamanda kamusal politikaların da sonucu. 1980'ler ve 1990'lar boyunca, birçok hükümet, toplumsal refah yerine, tekno-ekonomik yeniden yapılanmaya öncelik verdi. Sonuç olarak, yoksulluk 1980'lerde ve 1990'ların başında birçok gelişmiş ülkede yükseldi. Yoksulluk sınırı altında yaşayan ailelerin sayısı, İngiltere'de % 60 ve Hollanda'da % 40 oranında arttı. 1990'ların ortalarında sanayileşmiş ülkelerde yoksulluk sınırı altında yaşayan 100 milyondan fazla insan vardı ki bunların 5 milyonu evsizlerden oluşuyordu.[30]

Dünyanın heryerindeki yapısal yoksulluğa, küresel mali piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan ekonomik krizlerin yarattığı ani yoksullaşmayı da ekleyebiliriz. Böylece 1997-98 Asya krizi, Endonezya nüfusunun % 20'si olan 40 milyon kişiyi daha fazla yoksulluğa sürüklediği gibi Kore'de 5.5 milyon insanı, Tayland'da 6.7 milyonu insanı yoksulluk sınırının altına sürükledi. Aslında, piyasalar ve ihracatlar kısa zamanda eski haline gelirken (1997-98 krizinden etkilenen birçok Asya ekonomisi yaklaşık iki yılda), istihdam, gelir ve toplumsal faydalar çok daha uzun bir dönem için kısıtlanmıştı. 1973'ten beri 80'den fazla ülkenin yaşadığı, 300'den fazla olan ekonomik krizlerin analizi göstermiştir ki; hâsıladaki artış kriz sonrasındaki bir yıl içinde gerçekleşirken, reel ücret artışının düzelmesi yaklaşık dört yıl, istihdam artışı ise beş yıl içinde gerçekleşmiştir. Ortalama gelir bölüşümü, üç yılda daha da kötüleşirken, ancak beşinci yılda[31] kriz öncesi seviyesinin üstünde gelişebilmiştir. Ve bu verilerin gösterdiğine göre; bu üçüncü yıl ile beşinci yıl arasındaki dönemde yeni bir kriz olmamaktadır

Bütün bunları düşünerek şunu söylemek mümkün; karşılaştırmalı istatistiklerce kabaca tespit edildiği gibi; küresel bilgi kapitalizminin yükselişi, ekonomik gelişme, az gelişme, toplumsal dışlanma ve toplumsal dâhil etme ile eş zamanlı gerçekleşen bir karaktere sahiptir. Küresel ölçekte gerçekleşen bir sermaye bölüşüm kutuplaşması ve ülke-içi gelir eşitsizliğinin artması söz konusu. Eşitsizliğin artışına doğru yaşanan hızlanan bir eğilim ve yoksulluğun ve sefaletin, hem gelişmiş hem de gelişmekte dolan birçok -fakat hepsi değil- ülkede ve geniş çapta artması da tüm yukarıdaki süreçler ile birlikte gerçekleşmektedir.[...]

Çeviren: *Ali Serkan Mercan*

Notlar

1 BM Kalkınma Programı (1996).

2 Gould (1985)*Burada kastedilen "the median isn't the message" ifadesi Marshall McLuhan'ın "the medium is the message" adlı kitabı ve onun ana tezine bir göndermedir.

3 Yoksulluk ve toplumsal dışlanmayı çözümleyen daha detaylı karşılaştırmalı bir tartışma için, bkz. Rogers ve diğerleri (1995); Mingione (1996).

4 "Aşırı sömürüyü" Marksist gelenekteki sömürü kavramından farklı olması için kullandım. Kaba Marksist iktisadın, tüm maaşlı emeğe uygulanabilir diye gördüğü sömürü kavramından. Bu kategorileştirme işgücü değer teorisini kabul ediyormuşum iması taşıyabilir ki araştırma metodu olmaktan çok bir inançtır, anlam kargaşası yaşamamak için bu tartışmaya girmeden atlıyorum. Böylesi bir sistematik ayrımcılık konusunda da kendi kategorilerimi sunarak yaptım.

5 ILO (1996).

6 Rodgers et al (1995).

7 Romm (1992:14).

[8] Bu bağlamda "özerk" kavramı ile toplum tarafından kurulmuş bireysel özerk/toplumsal heterojenliğin ortalama sınırlarını kastediyorum. Şu açıktır ki ; bir işçi veya bir serbest meslek sahibi patronuna veya müşterilerine karşı özerk değildir. İnsanların kendi hayatlarını toplumsal yapının kısıtlı-sınırlı özerkliğini kurmak için gerekli olan kaynaklara ulaşmalarında toplumsal yapı tarafından belirlendiği için ulaşamazlar- içinde dahi organize edebilme yeteneklerine zıt bir şekilde toplumsal normları temsil eden toplumsal koşullara gönderme yapıyorum. Toplumsal olarak engellenmiş özerklik tartışması, insanın toplumsal haklarının farklı ifadeleri olarak dışlama/dahil etme kavramsallaştırmasının temelidir.

[9] Pritchett (1995:2-3).
Özgün metinde "perverse integration"; *perverse* aynı zamanda ahlaksızlık, sapkınlık anlamına geliyor, yazarın daha sonraki imaları bu ikinci anlama istinaden.

[10] Maddison (1995)

[11] BM Kalkınma Programı (1996: 18-19)

[12] BM Kalkınma Programı (1999: 37).

[13] BM Kalkınma Programı (1996: 2-3).

[14] BM Kalkınma Programı (1996: 13).

[15] Fischer et al (1996).

[16] Townsend (1993).

[17] BM Kalkınma Programı (1996).

[18] Bauer and Mason (1992).

[19] Green et. el (1992).

[20] Skezely (1995).

[21] BM Kalkınma Programı (1996).

[22] Deininger and Squire (1996: 584).

[23] BM Kalkınma Programı (1999: 39).

[24] BM Kalkınma Programı (1999: 36).

[25] BM Kalkınma Programı (1996: 1-2).

[26] BM Kalkınma Programı (1996: 27).

[27] ILO (1995: tablo 13).

[28] ILO (1994).

[29] BM Kalkınma Programı-Chile (1998).

[30] BM Kalkınma Programı (1997: 24; 1999: 37).

[31] BM Kalkınma Programı (1999: 40).

Kaynaklar

Bauer, J. and Mason, A. (1992) The distribution of income and wealth in Japan. *Review of Income and Wealth* 38(4): 403-28.

Deininger, K. and Squire, L. (1996) A new data set measuring income inequality. *The World Bank Economic Review* 10(3): 565-91.

Fischer, C. et al. (1996). *Inequality by Design.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Gottschalk, P. and Smeeding, T. M. (1997) Empirical Evidence on Income Inequality in Industrialized Countries. Luxembourg Income Study Working Paper, no. 154.

Gould, S. J. (1985) The median isn't the message. *Discover* (June): 40-2.

Green, G. et al. (1992) International comparisons of earnings inequality for men in the 1980s. *Review of Income and Wealth* 38(1): 1-15.

ILO (International Labour Office) (1994) *World Labour Report 1994*. Geneva: ILO.

_____ (International Labour Office) (1995) *World Employment Report 1995*. Geneva: ILO.

_____ (International Labour Office) (1996) *Child Labour: Targeting the Intolerable*. Geneva: ILO.

Maddison, A. (1995) *Monitoring the World Economy, 1820-1992*. Paris: OECD Development Centre Studies.

Minigione, E. (ed.) (1996) *Urban Poverty and the Underclass*. Oxford: Blackwell.

Mishel, L. et al. (1999) *The State of Working America 1998/99*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Pritchett, L. (1995) Divergence, big time. Policy Research Working Paper, no. 1522. Washington, DC: The World Bank.

Rodgers, G., Gore, C. et al. (eds) (1995) *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*. Geneva: International Institute of Labour Studies.

Room, G. (1992) *Observatory on National Policies to Combat Social Exclusion: Second Annual Report*. Brussels: Commission of the European Community.

Skezely, M. (1995) Poverty in Mexico during adjustment. *Review of Income and Wealth* 41(3): 331-48.

Townsend, P. (1993) *The International Analysis of Poverty*. London: Harvester/Wheatsheaf.

UNDP (United Nations Development Programme) (1996) *Human Development Report 1996*. New York: Oxford University Press.

_____ (United Nations Development Programme) (1997) *Human Development Report 1997*. New York: Oxford University Press.

_____ (United Nations Development Programme) (1999) *Human Development Report 1999: Globalization with a Human Face*. New York: Oxford University Press.

_____ (United Nations Development Programme) - Chile (1998) *El desarrollo humano en Chile*. Santiago de Chile: Naciones Unidas.

37
KÜRESEL YOKSULLUK VE EŞİTSİZLİK DAHA DA BÜYÜYOR MU?

"EVET" "HAYIR"

Robert Wade *Martin Wolf*

Sevgili Martin
22 Ocak 2002

Financial Times'ta küreselleşme hakkında açık şekilde yazılar yazdınız. Üç ana noktadan bahsediyorsunuz. (1) Hem yoksulluğun hem de eşitsizliğin dünya ölçeğinde yüz elli yıldan fazla bir süredir ilk kez son yirmi yılda düşüş sergilemiş. (2) Bu düşüşler küresel ekonomik bütünleşmeden dolayı gerçekleşmiş. (3) Küreselleşme karşıtı hareket; ülkeleri, gerçekte sadece yoksulluğun ve eşitsizliğin yoğunlaşmasına hizmet edecek politikalara teşvik etmektedir.

Şimdi gelin yoksulluk ve eşitsizlik konusunda yaşanan eğilimler ile ilgili ilk noktaya bakalım. Eğer burada yanılmışsanız, sanırım savunduğunuz düşüncenin geri kalanı tutarlılığını yitirecektir. Hatta dediklerinizi hakkında şüphe duymamak için neden yok. Yoksulluk konusunda, Dünya Bankası rakamları ana kaynağınız. Banka araştırmacıları, 1987 ve 1998 yıllarında sabit olmakla, mutlak yoksulluk (günlük 1 doların altında gelire sahip olma) içinde yaşayan insan sayısını 1.2 milyar olarak tespit etti. Dünya nüfusu yükseldiğinden mutlak yoksulluk içinde yaşayan dünya nüfusunun toplam nüfusa oranı %28'den %24'e düşmüştür; sadece on bir yılda. Bu iyi bir haber.

Fakat yakın zamanda yapılan bir araştırma, Dünya bankasının 1.2 milyar olarak bulduğu rakama nasıl ulaştığına dair hesaplama metodunun sorunlu olduğunu iddia ediyor. Sonuç yoksulluğa dair doğru rakamların eksik söylendiği yönünde idi. 1.2 milyarın ne kadar üzerinde olduğunu hala bilmiyoruz.

Peki küresel eşitsizliğe ne oluyor? Eğer her bir ülkenin ortalama gelirini alıp onları tek bir ünite olarak hesaplarsak (Çin=Uganda), hızla genişliyor. Fakat, eğer her bir ülkenin ortalama gelirlerini karşılaştırıp nüfuslarına göre düzenlersek 1980'lerden beri, ülkeler arası gelir eşitsizliği daha eşit olmaya başladı. Buna rağmen, bu sonuç Çin'deki ve Hindistan'daki hızlı büyümeden kaynaklanıyor. Eğer Çin ve Hindistan'ı çıkarırsak bu eşitsizlik ölçümü 1980'den beri hiçbir açık eğilim olmadığını gösterir.

Her durumda bu ölçüm -her ülke için nüfusu ağırlığınca hesaplanan ortalama gelir kullanılarak- şaşırtıcıdır. İncelediğimiz ve asıl ilgilendiğimiz konuya dair çok az şey söylediğini gördük. Öyle ki tüm insanları ve ev halklarını ya-

şadıkları yerlerden bağımsız olarak incelemektedir. Sorun şu ki: Biz tüm dünya halklarının gelirine dair iyi veriye sahip değiliz. Siz diyorsunuz ki hane halkları arası küresel eşitsizlik büyük ihtimalle düştü. Fakat, dünya gelirlerine dair en kapsamlı veri, ki o da hane halkı gelir giderleri araştırmasıdır, eşitsizlikte keskin bir artış tespit ediyor; hem de 1988'den 1993'e kadar olan kısa bir zaman içinde. Bunlardan bazıları istatistiksel hata olabilir; fakat sonuçlar hane halkları arası küresel eşitsizliğin arttığı yönündeki iddiayı destekliyor.

Bu sonuç, sanayi sektöründeki ücret eşitsizliğinde yaşanan artma eğilimi ile desteklenmektedir.1960'ların başından 1982'ye kadar, ülkeler içi ücret eşitsizliği sabitti ya da düşüyordu. 1982'den bugüne kadar hızlı bir yükseliş sergiledi. 1982 ülkeler arası muazzam eşitliğe doğru ilerleyen trendin çarpıcı bir dönüm noktasıdır.

Çin ve Hindistan'daki nüfus yoğunluğunun hızlı artışı, dünya gelir dağılımının daha eşit gerçekleşiyor olduğu varsayımını yaratmaz mı? Hayır. Yavaş büyüyen yüksek gelirli ülkeler ile arasındaki mutlak farkın azalmaya başlamasından önce, düşük seviyede gelire sahip ülkelerde büyüme uzun bir süre için hızlı olmalı. Yıllık ortalama 1.000 dolar gelire, % 6'lık büyüme oranına sahip gelişmekte olan bir ülke ile yıllık 30.000 dolar gelire ve yıllık % 1'lik bir büyüme oranına sahip gelişmiş bir ülke arasındaki mutlak gelir farkı kırk yılın sonuna kadar genişlemeye devam eder. Çin ve Hindistan, Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Japonya gibi ülkeler ile olan ortalama gelir farkını azaltamıyor. Gerçi onlar sendeleyerek orta gelirli ülkeler olan Brezilya, Meksika, Rusya, Arjantin ile aralarındaki farkı kapatıyorlar ki bu da ortalama eşitsizliğin neden birbirine yaklaştığını gösteriyor. Fakat, Çin ve Hindistan ile orta gelirli ülkeler arasındaki farka dair bu indirgeme bu devin kendi içinde genişleyen gelir eşitsizliği ile karşılanır.

Belki de şimşek ve yıldırımların hepsi dikkatleri ana konudan saptırmaktadır: Dünya çapında büyük miktardaki yoksulluk ve eşitsizlik. Büyüklük kabul edilemez büyüklükte; dünya kalkınma gündeminde (sadece yoksullukla mücadele değil), eşitsizliğin azaltılmasına öncelik verilmesinden veya eğilimden bağımsız bir şekilde. Kabaca dünya gelirinin %85'i dünya nüfusunun % 20'sine ve gelirin % 6'sı nüfusun % 60'ına gidiyor. Acaba bu herhangi makul bir meşruiyete sahip olabilir mi? Bunun nasıl olup da Rawl'cu anlayışa uyabileceğini düşünmek zor. Çünkü bu anlayışa göre verili eşitsizlik eğer kötünün durumunun daha iyi olmasına hizmet edecekse kabul edilebilir.

Dâhil olma/küreselleşme sizin de söylediğiniz gibi kalkınmanın motoru gibi bir şey değildir. Motor teknolojik gelişmedir ve insanların, şirketlerin ve hükümetlerin teknik kapasitelerinin bütünleşmesidir. Dâhil olmanın bazı biçimleri diğer bazı biçimleri gizleyebilir, ülkenin kalkınma seviyesine sadece bir ölçüde bağlıdır.

Selamlar

Robert

Sevgili Robert,
25 Ocak 2002

Gelir dağılımı ve gelirler üzerine olan veriler sorgulanabilir, hepsinden önemlisi, gelişmekte olan ülkeler içinden elde edildiğinden dolayı. Fakat, söylediğinizin tersine Dünya Bankası araştırmacıları yakın zamanda yaptıkları bir çalışmada uç yoksulluk -günlük 1 dolardan az gelir- rakamları tutarlı bir şekilde hesaplamışlardır.

Veriye göre 1980'den bu yana mutlak yoksulluk içinde yaşayan 200 milyon insanın sayısında düşüş sergilenmişti. Bu %31'den %20'e düşen (%24 değil, bu sadece gelişmekte olan ülkelere ait) oran tarihi standartlar içinde hızlı bir düşüştür ve küreselleşme tarafından yoksulluğun daha kötüye götürüldüğü iddiası temelsiz kalır.

Şimdi daha çetrefilli bir konuya; eşitsizliğe dönelim. Burada Çin ve Hindistan örneklerini dışlarsak eşitsizlik yönünde açık bir eğilim olmadığını söylüyorsunuz. Fakat neden; yirmi yıl önce dünyanın en yoksul insanlarının % 60'ını ve bugün dünya nüfusunun % 40'ını içinde barındıran iki ülke dışlansın ki? Nüfuslarının fazla olmasında dolayı, bu devleri, küresel yoksulluğun azaltılması veya gelir dağılımı tartışmalarında dışarıda bırakmak, Prenssiz Hamlet demek olurdu.

Daha sonra, görece ortalama gelirlerindeki değişimlerin ülke ülke bizim asıl ilgilendiğimiz şey olmadığını söylüyorsunuz çünkü biz "tüm dünya halkları ve hane halkları arasındaki gelir dağılımı ile ilgilenmek durumundayız". Bu kendi içinde yanlıştır. Eğer ülkenin ortalama geliri hızla artarsa, bu aynı zamanda birçok yoksulun durumunun düzelmesi için daha iyi araçları içinde barındırır. Belki hükümet bu fırsatı değerlendirmeyi reddeder ama sonraki yapabilir.

Her durumda göreceli hane halkı gelirleri hakkında verilere sahibiz. Foreign Affairs'te bir makalede David Dollar ve Aart Kraay bir Dünya Bankası raporunda dünya çapında gelir eşitsizliğinde büyük bir düşüş sergilendiğini söylüyorlar, 1970'lerdeki zirve noktasından sonra. [bkz. Bölüm 38] Bu çalışma 1820'lere kadar giden bulgular üzerine kurulu. Temel yöntem rasgele seçilmiş bir birey ile dünya ortalaması arasındaki yüzdelik farkı hesaplamak. Dünya gelir dağılımı eşitsiz hale geldikçe fark büyüyor. Onlar bu farkın 1970'te dünya ortalama gelirinin % 88'inde zirve yaptığını söylüyor bu 1995'te % 78'e yani 1950'lerdeki seviyesine gerilemeden önce olmuştu.

Hane halkları arasındaki eşitsizliklerin ana kaynağı ülkelerin kendi içlerindeki değil ülkeler arası değişikliklerdir. Bu aynı zamanda Branko Milanoviç'in küresel hane halkı gelir dağılımı çalışmasında ulaştığı sonuçla aynıdır. Bu çalışma sizin de destekleyerek alıntıladığınız gibi 1988 ile 1993 yılları arasını kapsar. Bu çalışmaya dayanarak yükselen hane halkı eşitsizliği tezini savunuyorsunuz. Fakat bu dört ayrı hata içeriyor. Birincisi, hane halkı harcamaları ile ulusal harcamalar arasında uyumsuzluklar var. İkincisi, kul-

lanılan metot, gerçekte var olana dair birçok görüşle uyumsuz bir şekilde, Çin'in kırsal bölgelerindeki reel gelirlerde artış olmadığını belirtmiştir. Üçüncüsü, beş yıllık araştırma süresi çok kısadır. Dördüncüsü, bu süreç benzersiz bir süreç çünkü Hindistan 1991'de ekonomik bir çalkantı yaşadı. Aynı yıl Çin'in büyümesi Tiananmen krizi yüzünden geçici olarak yavaşladı.

Benim ulaştığım sonuç son yirmi yılda sadece hane halkları arasında mutlak yoksulluğun ve aynı zamanda dünya çapında eşitsizliğin de azalma gösterdiği. Bunun için temel açıklama Çin'in hızlı büyümesi ve daha küçük boyutta Hindistan'ın da büyümesi. Bu gelişim onların kendi içlerinde artan eşitsizlik ile karşılanıyor demiyorum Hindistan için böyle bir artış söz konusu değil. Çin'de iç bölgeler ile kıyı bölgeler arasında insan göçü kontrol edildiği için eşitsizlik artmıştır.

Maalesef zengin ve yoksul ülkeler arasındaki artan mutlak gelir eşitsizliği sorusuyla eşitsizlik konusunu bulandırıyorsunuz. Eğer yoksulun geliri zenginin gelirinden hızlı artarsa, eşitsizlik artar, mutlak farklar artsa bile. Çünkü, standart eşitsizlik ölçümleri oransal gelirler üzerinden tanımlanır, mutlaka olarak değil.

Bu tabii ki tanımlama sorusundan daha derin bir konu. Çin'in ortalama geliri kişi başına yılda % 20'lik bir büyüme sergilemelidir ki ABD'de şimdi var olan mutlak yükselmeye karşılık gelsin. İmkânsıza ulaşmada yaşanan başarısızlığa ağlamak için bir neden göremiyorum. Eğer akla uygun olmayan bir şekilde zengin ülkelerdeki vergi mükelleflerinden büyük gelir transferleri yapmadıkça dünyanın yoksullarına veya sınırsız göçe izin vermedikçe, yaşam standartları arasındaki mutlak fark daha on yıllar boyunca yükselecektir; yoksul ülkeler çok hızlı büyüseler dahi. Bu tarihin tiranlığıdır: Sadece olduğumuz yerden başlayabiliriz.

Sizin araştırmanızı desteklemek için kullandığınız ücret eşitsizliğinde yaşanan eğilim konuyu daha da bulanıklaştırmıştır. Çok az yoksulun aldığı ücret hiç kimse tarafından tespit edilmez. Onlar geçimlik çiftçi olarak ya da günlük olarak gayri resmi etkinlikler içinde bulunurlar ki neredeyse küresel gelir dağılımında listenin üst yarısında olarak tespit edilirler.

Fakat bu tartışma, sizin de değindiğiniz gibi sadece yoksulluk ve eşitsizliği ölçmek hakkında değil bu eğilimlerin ne anlam geldiği hakkındadır. Yoksulluk ve eşitsizliğin büyüklüğünün kabul edilemez olduğunu yazıyorsunuz. Yoksulluk konusunda dediklerinize katılıyorum. Bu nedenledir ki yoksul ülkelerde ve daha az yoksul ülkelerdeki insanların ortalama gelirlerinin yükseltilmesi amacıyla acil kamusal politikalar gereklidir.

Fakat eşitsizliğin kabul edilemezliğine dair duruşunuz şunu da içeriyor: Eğer bugünün zengin ülkeleri on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda hızla gelişmeye başlamasaydı dünya daha güzel bir yer olurdu. Bunu düşünebilirsiniz ama nerdeyse hiçbir gelişmiş ülke insanı bunu düşünemez. Bugün sahip oldukları olmaksızın yaşamak fikri yoktur onlarda. Bu nedenle, dünyanın düşük yaşam standardındaki geniş kesimlerinin muhalefetleri gibi küresel

eşitsizliğin büyüklüğü için ağlamak sadece boş bir retoriktir. Bunun etki olarak hiç bir önemi yoktur.

Bugünün küresel eşitsizliğin ve yoksulluğun süregitmesi, azalsa da kökleri derinde olan tarihsel süreçlerin sonucudur. Ve yoksul ülkelerde yaşanacak büyük, sürdürülebilir gelişmeler ve zengin ülkelerin desteğiyle geri çevrilebilir bir haldedir. Bu girişimler 1980'lerde ve 1990'larda başlandı. Fakat yoksul ülke insanları yaşam standartlarında şimdi bir iyileşme görmedikleri için huzursuz bir haldedir.

Saygılarımla
Martin

Sevgili Martin
29 Ocak 2002

Yoksulluk hakkındaki Dünya Bankası bulgularını nominal değerler olarak alıyorsunuz ki böyle alınamayacağını söyleyeyim. Eşitsizlik konusunda Dünya Bankası ekonomistleri D. Dollar'ın çalışmasından alıntı yapıyorsunuz ki bu çalışma geçen yirmi-yirmi beş yıllık sürede dünya gelir eşitsizliğinin azaldığını iddia eden savın temel dayanak noktası olarak biliniyor. Fakat bu yöntem dünya nüfusunun büyük bir kesiminde yaşayanlara çok fazla önem vermiyor ve bölüşümün üst ve alt sınırlarında neyin yaşandığına daha az ağırlık veriyor.

Söylediğinizin tersine, Hindistan'daki eşitsizlik (kırsal/kentsel, kent-içi/kırsal-içi) geçen yirmi yılda yükseldi. Ve herkes Çin'de eşitsizliğin hızla arttığı konusunda hem fikir. Geçen yılda en zengin eyaletin en yoksula oranı ABD için 1.9, Hindistan için 4.2 ve Çin için 1990'ların başında 7 sonunda 11 idi.

Siz D. Dollar'ın metodolojisine ve Dünya Bankası'nın yoksul üstüne olan verilerine çok fazla güveniyorsunuz. "Gülme testi" uygulayan herkes şüphelenmek için sebeplere sahiptir: Dünya Bankası'na göre İspanya en eşitlikçi ülkedir; Avrupa'da, Fransa Almanya'dan çok daha az eşitlikçi bir ülkedir; Hindistan ve Endonezya, Norveç ile aynı eşitlikteki grupta sayılıyor. Düzenlenmemiş örnekler üzerine kurulu araştırmaların sonucu, zamandan ve mekândan koparılmış, resmi olmayan araştırmacılar tarafından gelirin farklı anlamlara sahip olduğu ülkelerde ve gelirlerini yabancılara karşı söylemede farklı yönelimleri olan insanlar arasında yapılmıştır. Milanoviç'in dünya çapında hane halkı geliri ve gideri araştırması üzerine kurulu bulgularının, sizin de belirttiğiniz gibi kendi problemleri vardı. Fakat bu Dünya Bankası'nın ulusal gelir verisine göre aşağı kalır bir veri değildi ve bu veri eşitsizliğin hızlı bir şekilde yükseldiğini göstermektedir.

Diyorsunuz ki küresel eşitsizliğin büyüklüğü için ağlamak sadece boş bir retoriktir. Hayır. Eğer eşitsizliğin büyüklüğü göründüğü kadar geniş ve meş-

rulaştırılması zorsa, bu, bazı ulusal ve uluslararası izole bölgelerin yararına "oyun alanını sarsarak" büyük ölçüde kamusal siyasa girişimlerini korunaklı hale getiriyor. Önemli olan daha eşitlikçi bir dünyanın, daha istikrarlı, barışçıl ve büyük bir ihtimalle daha bolluk içinde yaşandığı bir dünya olduğudur. Aynı zamanda sadece, eşitsizliğin standart ölçüm yöntemlerine uymuyor diye mutlak gelir farklarını ölçmeyi reddetmenizin hiç bir nedeni yok Biz hem mutlak hem de oransal veriler için kaygılanmalıyız. Hem önemli ahlaki değerler ile ilgili olanları hem de eli kolu bağlanmışlık ve yoksunluk duyguları ile ilgili olan durumlar için. En üst beşli ile en alt beşli arasındaki mutlak fark, kabul etmelisiniz ki hızla yükseliyor.

Şimdiye kadar yoksulluk ve eşitsizlik eğilimi hakkında söylediklerinizile işaret ettiğiniz ilk nokta üzerinde durduk. Sizin ikinci olarak vurguladığınız nokta; küreselleşme ya da artan ekonomik bütünleşme, yoksulluk ve eşitsizlik ile mücadele edecek dünyanın en iyi aracı olduğu. Ben şüpheliyim. Kalkınmanın en güçlü motoru teknik kapasitelerin yaygınlaşmasıdır. Bu güçlü bir şekilde Çin'de gerçekleşiyor, daha temkinli bir şekilde Hindistan'da. Latin Amerika'nın birçok ülkesinde çok yavaş ilerleyen bir şekilde ve Sahra-altı Afrika'sında ve Ortadoğu'nun birçok yerinde daha da yavaş bir şekilde işlemektedir benzeri süreçler. Çin ve Hindistan bugünden elli ya da yüz yıl sonra tam istihdama yaklaştıklarında daha eşit gelirlere doğru bir yöneliş gerçekleştirmeleri muhtemel. Fakat herhangi benzeri bir yöneliş, Latin Amerika'da Sahra-Altı Afrika'sında ve Ortadoğu'da belki de bu durumu daha ileri götürecektir.

Dünya Bankası çalışmalarına dayandırdığınız bulgularınızla, küreselleşmenin zararsız etkileri hakkında ulaştığınız sonuçlar sorunludur. Onlar "küreselleşen" ülkeleri "küreselleşmeyen" ülkelerden ayırıyorlar ve ilk grubun daha iyi ekonomik performans sergilediğini söylüyorlar. Onlar, küreselleşmeyi ticaretin GSMH'ye oranı olarak ölçüyorlar. Böylelikle küreselleşen ülkeler, büyük bir ticaret/GSMH oranına sahip oluyorlar.

Diyelim ki Banka'nın küreselleşmeciler dediği ülkeler hızlı bir ekonomik büyüme yaşamış olsunlar. Soru şu: Neden? En iyi ihtimalle Banka çalışmaları şunu gösteriyor ki düşük ticaret/GSMH oranı ile başlayan ülkeler hızlı büyüme yaşayabilir eğer ticaret/GSMH oranını arttırmak için gerekli adımları atarlarsa. Bu makul gibi duruyor ve 1950'lerdeki Tayvan, G. Kore deneyimleri ile uyuşuyor. Fakat bulgular, tüm gelişmekte olan ülkelerin ticaret rejimlerinin daha hızlı bir gelişme için serbestiye kazandırılması fikri dayanaksızdır.

Yirmi yıldır, Banka'nın kalkınma hakkındaki resmi görüşü şu idi: Serbest ticaret politikasının uygulanması (düşük gümrük, gümrük-dışı önlemler), piyasaların sınırlarının kaldırılması, kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi, yabancı şirketlere kucak açma, mali dengenin düşük enflasyon ile sürdürülmesi. Sorun şu ki; ticarete açılmanın hemen akabinde hızlı büyüme ve makroe-

konomik dengelerin kurulmasını sağladığı yönündeki iddianın hiçbir kanıtı yoktur.

Küreselleşen ülkelere en iyi örnekler Çin ve Hindistan'dır, ki bu ülkeler küreselleşmenin parlak çocukları değildir. Onlar yakın dönemde hem ticaret/GSMH oranında hem de hızlı bir ekonomik büyümeye sahiptiler. Fakat ekonomik büyüme hamlesi, ticareti serbestleştiren reformlardan on yıl önce yapıldı. Ve eğer bu ülkeler çok hızlı büyümemiş olsalardı, Banka onların ticaret politikalarının ve iç pazarı kısıtlayıcı politikalarının büyümelerinin ve verimliliklerinin önünde engel olduklarını söylerdi. Onların politikaları aslında Banka'nın borçlularında uygulamalarını istediği politikalardan çok uzak; aslında onların gümrük tarifeleri dünyanın en yüksek oranlarına sahip. Onların deneyimi ile Japonya, Güney Kore ve Tayvan deneyimleri gösteriyor ki ülkeler hızlı büyümek için serbest ticaret politikasına sahip olmak zorunda değiller. Bu deneyimler sadece zenginleşen ülkelerin ticaretlerini serbestleştirme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Bu da önerilen ile aynı şey değildir. Hassas olanlar yerli kapasitelerinin büyümesi ile birlikte serbestleşmektedirler; onlar yerli üreticileri daha verimli yapmak için yeterli bir rekabetçi ortama sokmaya çalışıyorlar ama onları yok edecek kadar da rekabetin içine değil. Çin ve Hindistan bir politika rejimi önerdi ki bu rejim ne Banka'nın söylediklerine yakın ne de "küreselleşme-karşıtı" bir içeriğe sahipti.

Çin-DTÖ anlaşması gelişmekte olan ülkeler üzerine serbest ticaret baskısı kurmanın tehlikelerini gösterir. Anlaşma Çin'in en güçlü eşitsizlik-azaltıcı önlemlerini; tarımsal sübvansiyonları uygulamasını zorlaştırmaktadır. Japonya, Güney Kore, Tayvan ve elbette Avrupa ile ABD içinde tarımsal sübvansiyonlar, sanayileşmenin meyvelerinin yeniden dağıtılmasının en önemli araçlarındandır. Çin çok küçük sübvansiyonlar hariç tüm haklarından vazgeçti bu daha da kötüleşebileceği anlamına geliyor. Ayrıca Çin'in anlaşması yabancı şirketlere eşit erişim hakkı veriyor. Bu şu demek, Çin artık "verimsiz" ve gelirleri eşitlemeye hizmet eden yoğun-işgücü sanayilerini koruyamayacak. Tüm dünya için endişe verici olan, Çin hükümetinin şimdi kır-kent "ayrımcı" devleti kurmayı düşündüğünü görmektir; geçiş yasaları aracılığıyla ekonomisini o kadar hızlı açıyor ki işsizlik mevcut seviyesinin çok üstüne çıkacak.

Sorun çok genel; DTÖ kuralları çerçevesinde gelişmekte olan ülkeler; henüz gelişmiş ülkeleri (Doğu Asya'dakiler dahil) teknolojik bilgilerini geliştirmelerine karşı önlemler alıp kısıtlayacaklar. Bu gerçekten zalimce. DTÖ kurallarının ve Banka'nın resmi görüşünün en kısa sürede, batının kendi çıkarları doğrultusunda dünya nüfusunun geri kalan yığınlarının çıkarlarını da gözeterek, yeniden gözden geçirilmeye ihtiyacı var.

Saygılarımla

Robert

Sevgili Robert
3 Şubat 2002

Son yirmi yıldır dünya nüfusu içinde mutlak yoksulluk içinde yaşayan insanların oranı önemli bir düşüş sergiledi. Bu konuda anlaştığımızı düşünüyorum. Mutlak rakamlarda bir düşüşün olup olmadığı benim görüşüme göre makul olsa da kesin değil. Sizin bu son önermeye kaşı çıkışınız, Dünya Bankası'ndan gelen analizler ve veriler şüphelidir görüşünüze dayanıyor. Fakat siz de başka bir Banka çalışmasına dayanıyorsunuz ki bu çalışma 1988 ve 1993 arası eşitsizliğin yükseldiğinin tespit edildiği bir çalışmadır. Duruşunuz şu ki beğenmediğiniz bir sonuca ulaşan bir çalışmayı reddediyorsunuz ve bu tersi için de geçerli.

Dünyanın zengin insanları ve yoksulları arası mutlak farkın arttığını vurguluyorsunuz. Buna katılıyorum. Ama ne demek yani şimdi bu? Eğer yoksul ülkeler zengin olanlardan daha hızlı büyüse dahi yaşam standartları arasındaki mutlak fark çok yıllar artmaya devam edecek. Bu iki yüz yılın farklı büyümesinin sonucudur. Yardım edilemeyecek şeye neden ağlıyorsun?

Ne gerekli olduğu konusunda şunu öneriyorsunuz, durumu kötü olan bölgelerde "oyun alanını sarsmayı". Bunu gerçekleştirmek, koruma için, kayıtsız koşulsuz yetki'den temel yardıma kadar birçok deneme yapıldı. Hiç kimse dikkate değer bir başarı sağlayamadı. Peki ne öneriyorsunuz? Dünya yoksullarına büyük miktarlarda gelir transferi mi, zengin ülkelere serbest göç mü veya kuzeyde devamlı bunalım mı? Bunlardan herhangi birini satmak için yapacaklarınızı dört gözle bekliyorum. Fakat kuzeyin yoksullaştırılması düşüncesi kendinde eşitlik düşüncesine olan bağımlılığınızın tuhaf bir örneğidir. İki yüz yıl kadar önce, dünya nüfusunun belki de % 80'i yoksullukla yaşarken dünya gelir dağılımı çok daha az eşitsizdi. Bu, 1800 yılını bugünden iyi mi yapar?

Kabul edilebilir tek amaç dünyanın en yoksul insanlarının yaşam standartlarını başarabildiğimiz en kısa sürede yükseltmek olmalı. Böylesi bir hızlı büyüme için ne gereklidir? Çin ve Hindistan'ın kendi verilerine bakın. Hintli veriye göre, 1980 ile 2000 arasında mutlak yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısında 100 milyonluk bir düşüş yaşandı. Çin daha düşük bir yoksulluk sınırı kullanıyor ama 1978'de 250 milyon olan aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı 1999'da 34 milyona düşmüş. Maalesef bu başarılar heryerde gerçekleşen hatalar ile dengelenmiştir.

Sizin yoksul ülkelerin hızlı bir büyümeye ihtiyacı olduklarını savunduğunuzu varsayıyorum. Muhtemelen, Kuzeyde açık piyasaya ihtiyaç olduğunu da savunuyorsunuz. Hepsiyle birlikte, Tayvan ve Güney Kore dünya pazarlarına olan erişimlerini sömürerek kalkındı. Fakat birçok küreselleşme karşıtı hareket kuzey tarafından ticari serbestleşmeye karşılar. Birçoğu, doğrudan yabancı yatırımın yoksulu daha da yoksullaştırdığını söylüyor. Siz diyorsunuz ki; Çin "küreselleşmenin parlak çocuğu" değildir. Fakat Çin en büyük

doğrudan yabancı yatırım alıcısı durumundadır gelişmekte olan ülkeler içinde. Malezya, bir başka örnek, tek başına tüm Sahra-altı Afrikası'nın aldığı doğrudan yabancı yatırım aldı

Gelişmekte olan ülke büyümesinin nedenleri karışıktır. Fakat sizin teknolojik belirlenimciliğiniz, Washington Ortak Görüşü diye adlandırılan karikatürleştirmenizden daha sığca bir bakıştır. Birçok ülke teknolojik kapasitelerini geliştirmek için çok fazla çaba harcıyor, fakat hızlı kalkınmayı sağlamakta başarısız oldular: Sovyetler Birliği, Hindistan bu konuda örnek verilebilir. Hiç kimse teknolojiyi içinde üretildiği bağlamdan koparıp ayrı düşünemez.

Büyüme için asıl ön-hazırlık koşulları şunlardı; istikrarlı devlet, mülkiyet ve birey güvenliği, yaygın okuma yazma, temel sağlık, yeterli altyapı, rüşvet ya da kırtasiyecilik ile bunaltmayan iş geliştirebilme, piyasa güçlerinin geniş çaplı kabulü, makro ekonomik istikrar ve birikimleri etkili bir şekilde kullanacak mali sistem. Başarılı ülkeler içinde, bu durumlar karşılıklı olarak birbirini destekleyen çevrimler olarak ortaya çıkar. Bu aynı zamanda, ben öyle kabul ediyorum, gelir ve varlık dağılımındaki eşitliğin başlangıç seviyedeki eşitliklerin kanıttır.

Afrika'nın trajedisi o ki hazırlık durumlarının bir kaçının bile orda mevcut bulunmamasıdır. Ticari serbestleşmenin bunları yaratacağına mı inanıyorum? Hayır. Fakat ticaret, büyümenin en önemli yaratıcılarındandır. Hiçbir ülke yok ki küreselleşme karşıtlarının önerdiği gibi, ticaret üzerine kurduğu güvenden vazgeçip, sürdürülebilir kalkınmayı sağlasın. Afrika'nın umutsuz toprağında dahi; Uganda gibi ülkelerde, piyasa fırsatlarından yararlanmaya çalışan hızlı bir büyüme sağlanırken yoksulluğun azaltılması mümkün oldu.

Sonuç olarak diyorsunuz ki; DTÖ kuralları çerçevesinde gelişmekte olan ülkeler eşitsizlik-azaltıcı veya büyüme-sağlayıcı politikalar uygulayabilme kapasitelerini kaybetmek zorunda kalıyorlar. Karar alma süreçlerinde dışarıdan bir baskı gelmezse, bu ülkeler iyi planlanmış ticaret müdahaleleri seçebilir. Bu önerme sizin gülme testinizi yanlış çıkartıyor. Her durumda gelişmekte olan ülkeler tarif kullanabilir, elbette eğer isterse. Çin, DTÖ'nün dışında kalabilirdi. Fakat Çinli otoriteler içinde olmanın ülkeleri için daha iyi olacağını düşündüler. Bu yargının gerçekleşmiş olacağı konusunda şüpheleniyorum.

Şu üç önermeyi iyice inceleyin. Birincisi, en büyük siyasa meydan okuması ülkelerin ekonomik büyümelerinin hızlandırılmasıdır. İkincisi, Kuzey'deki açık piyasalar ve doğrudan yabancı yatırım büyümeye çok önemli katkıda bulunmuşlardır. Üçüncüsü, kendine-yeterlilik aptalca bir kalkınma stratejisidir. Eğer bunları kabul ederseniz benim politika iddiamın arkasındasınız.[...] Sevseniz de sevmeseniz de.

Sevgilerle

Martin

Çeviren: *Ali Serkan Mercan*

38
ZENGİNLİĞİN YAYILMASI

David Dollar ve Aart Kraay

Yükselen bir Akıntı

Küreselleşme karşıtlarının temel savlarından biri şudur; küreselleşme, sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki farkı arttırıyor. Zengin için faydalı iken, yoksula çok az faydalı ya da onun durumunu daha kötü yapıyor. Sendika lideri Jay Mazur'un dediği gibi, "Küreselleşme uluslararası ve yurtiçi eşitsizliği arttırdı" ("Emeğin Yeni Enternasyonalizmi" *Foreign Affairs* Ocak/Şubat 2000). Bu yeni uzlaşılmış fikirle ilgili olan sorun şudur; eldeki en iyi kanıt bize, gerçek olanın tam tersi olduğunu gösteriyor. 1980'lerde başlayan mevcut küreselleşme dalgası, şimdiye kadar ekonomik eşitliği arttırdı ve yoksulluğu azalttı.

Küresel ekonomik bütünleşme, gelir, kültür, toplum ve çevre üstünde karışık sonuçlar yarattı. Fakat küreselleşmenin faydaları üzerine olan tartışmada onun yoksullaşma üzerindeki etkisi özellikle önemli. Eğer uluslararası ticaret ve yatırım temel olarak zengin için faydalı ise, birçok insan şunu düşünecektir: Sınırlı ticari işleri, kültürü veya çevreyi korumak için, bu bedeli ödemeye değer. Yine de eğer sınırlı ticaret, kalkınmakta olan ülkelerdeki yoksul insanların daha da kötüleşmesini dayatıyorsa, aynı insanların çoğu tersini düşünecektir.

Bu soruda üç somut gerçek beliriyor. Birincisi, uzun dönem küresel eğilim daha çok eşitsizlik yönünde devam ediyordu, son iki yüzyıldaki zirvesini 1975'te yapmıştır. Ama 1975 yılından sonra süreç istikrar kazandı ve hatta büyük bir ihtimalle geri çevrildi. Bu değişimin ana nedeni daha önce yoksul ve kalabalık olan Çin ve Hindistan gibi iki ülkenin hızlı büyümesinden kaynaklanıyor.

İkincisi, uluslararası ticaret ve yatırıma artan katılım ile hızlı büyüme arasında güçlü bir koreleasyon vardır. Gelişmekte olan dünyayı, son yirmi yıl içinde hızlı bir şekilde uluslararası ticarete ve yatırıma katılıma sahne olan "küreselleşen" ülke grupları-ki zengin ülkeler için çok daha fazla- ve bugünkü ticaret geliri yirmi yıl öncekinden bile düşük olan "küreselleşmeyen" ülke grupları şeklinde ayırmak mümkün. Küreselleşen grubun yıllık kişi başına toplam büyüme oranı düzenli bir şekilde - 1960'larda %1'den 1990'larda % 5'e kadar- hızlandı. Sonraki on yıl boyunca, küreselleşen grup %2 büyürken, küreselleşmeyen grup %1'de kaldı. İktisatçılar nedensellik üzerine kurulu böyle bir sonuca varma konusunda şüpheliler. Fakat yabancı ticarete ve yatırıma açık olmanın (tamamlayıcı reformlar ile birlikte) hızlı bir büyümeyi kolaylaştıracağı konusunda hemfikirler.

Üçüncüsü ise genel kanının tersine, küreselleşme ekonomiler içinde eşitsizliğin artmasına yol açmamıştır. Eşitsizlik, bazı ülkelerde (Çin gibi) arttı ve bazılarında da (Filipinler gibi) düştü. Fakat bu değişiklikler, halen ticaret ve yatırım akışı, gümrük oranları ve sermaye kontrolünün varlığı olduğundan, sistematik olarak küreselleşmeye bağlanamaz. Bunun yerine, eşitsizlikler daha çok yurtiçi, eğitim vergi ve sosyal politikalardan kaynaklanıyor. Genel olarak, yüksek büyüme oranları, küreselleşen gelişmekte olan ülkelerde yoksulların gelirlerinin artması olarak gösterildi. Örneğin Çin, yükselen eşitsizliği ile birlikte tarihte kaydedilmiş en fazla yoksulluğun azalmasını yaşadı, ekonomisinin de dış ticarete ve yatırıma açılmasını destekledi.

Küreselleşme yoksulluğun azaltılması için muazzam bir güç olabilse de faydaları kaçınılmaz olarak herkes elde edemez. Eğer politika yapanlar, ekonomik bütünleşmenin tüm potansiyellerinin önünü açmayı ve faydaların sürdürülebilirliliğini umut ederlerse, üç kritik soruna müdahale etmeleri gerekmektedir. Zengin ülkelerde artan korumacı hareketler, yoksul ülkelerin katılımını sınırlamak amacı ile yapıldığı anda müdahale etmeli; gelişmekte olan ülkeler, ülkeden ülkeye değişen, küreselleşme sürecinde zenginleşmeye izin verecek şekilde kurumlar ve politikalar üretmeli ve coğrafya kalkınmayı engellemeye başladığında, hem yerli hem de uluslararası göçe izin verilmeli.

Büyük Bölünme

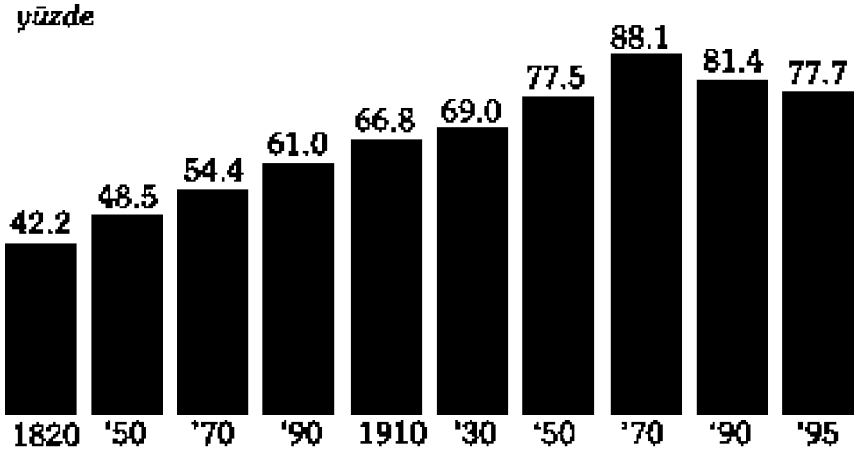
Son iki yüz yıldır, dünya çapında farklı yerel ekonomiler daha fazla bütünleşirken, küresel ekonominin büyüme oranları çarpıcı bir şekilde hızlandı. İki gelişme arasında nedensel bir bağın varlığını kanıtlamak imkânsız da olsa - çünkü aksini test etmek için başka dünya ekonomisi yok- eldeki kanıtların vardığı sonuç şu; oklar hep aynı yönde ilerliyor. Adam Smith'in dediği gibi; daha geniş piyasa, daha iyi iş bölümü karşılığında yenilenmeyi ve yaparak öğrenmeyi kolaylaştırır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin içerdiği yenilik, maliyetleri düşürmüş ve bütünleşmeyi arttırmıştır. Böylece şunu görmek mümkün, bütünleşme ve yenilik, karşılıklı olarak birbirini destekler.

[...]

Ekonomik bütünleşme ilerledikçe, dünya ekonomisinin yıllık büyüme oranı, on dokuzuncu yüzyıl ortalarındaki seviyesi olan % 1'den 1960-2000 dönemi arasında %3,5'a hızla arttı. Uzun yıllar sürdürülen bu büyümedeki sıçrayış gerçek yaşam standartlarında büyük bir fark oluşmasına neden oldu. Örneğin tüm on dokuzuncu yüzyıl boyunca üretilen mal ve hizmet miktarını üretmek, bugünkü ekonominin artık iki ya da üç gününü alıyor. Böylesi bir karşılaştırma gerçekte varolan farklılığın önemini tartışmalı bir şekilde yadsır; çünkü bugün tüketilen bir çok ürün - havayoluyla seyahat, arabalar, televizyonlar, suni elyaf, yaşam uzatan ilaçlar- iki yüz yıl önce yoktular. Bu mal ve hizmetlerden herhangi biri için, 1820 sonrası üretim büyüme oranı sonsuzdur. İnsan üretkenliği hayal edilemez bir şeklide arttı.

Zenginliğin bu muazzam büyümesi 1975'e kadar çok eşitsiz bir şekilde dağıtıldı, ama bundan sonra sıra, eşitliğin artmasındaydı. Dünya çapında bireyler arası eşitsizliğin iyi bir ölçümü logaritmik ortalama sapmadır, rasgele seçilmiş herhangi bir insanın geliri ile genel bir ortalama arasındaki farkın ölçüsü. Bu ölçüm şunu dikkate alır; her yerdeki gelir dağılımı zenginin lehinedir; bu nedenle tipik bir insan grup ortalamasından daha yoksuldur; ne kadar eğri ise gelir dağılımı, fark o kadar büyüktür. Bugün dünyada kişi başına düşen gelir, örneğin, 5000 dolar civarındadır, bununla birlikte rasgele seçilmiş bir insan 1000 dolara yakın bir gelir -%80 daha az- ile yaşıyor olabilir. Bu fark logaritmik ortalama sapmasının 0.8'i olarak adlandırılır.

Tablo 1: Dünya çapında gelir eşitsizliği, 1820-1995

Not: tablo ortalama kişi başına düşen gelir ile tipik bir bireyin geliri arasındaki logaritmik ortalama sapmasını göstermektedir.

Kaynaklar: F. Bourguignon ve C. Morrisson, "Inequality Among World Citizens, 1820-1992," working paper 2001-25 (Paris: Department and Laboratory of Applied and Theoretical Economics, 2001); and David Dollar, "Globalization, Inequality, and Poverty Since 1980," Dünya Bankası referans belgesi, şu adresten ulaşılabilir.

http://www.worldbank.org/research/global

Bu yaklaşıma göre, bireyler arasında dünya delir dağılımına dair hesaplama 1820 ile 1975 arasında eşitsizliğin arttığını gösteriyor [bkz. Tablo 1] Bu dönemde, herhangi bir insanın geliri ile dünyada kişi başına düşen gelir arasındaki fark %40'lardan %80'lere yükselmiş. Ülke içi gelir eşitsizliğindeki değişiklikler küçük olduğu için, eşitsizlikteki artışı sürdüren çoğunlukla ülkeler arası büyüme oranlarındaki farklılıktır. 1820'de görece daha zengin olan bölgeler (tabi ki Avrupa ve Birleşik Devletler) yoksul olan bölgelerden (Tabi ki Çin ve Hindistan) daha hızlı büyüdüler. Küresel eşitsizlik 1970'lerde bazen zirve yaptı, fakat daha sonra istikrar kazandı ve hatta düşmeye başladı; geniş ölçüde Çin ve Hindistan'da büyümenin hız kazanmasından dolayı. Küresel eşitsizliğe başka bir bakış açısı mutlak yoksula -günlük 1 dolardan daha azı

ile yaşayanlar- ne olduğunu ölçmektir. Dünya nüfusu içinde, yoksul olarak yaşayan insanların oranı, zamanla düşmesine rağmen, mutlak yoksulluk rakamları 1980'e kadar düzenli bir şekilde arttı. Büyük Bunalım ve II. Dünya Savaşı boyunca, yoksul sayısı hızlı bir şekilde artmıştı ve hemen sonralarında hızla düşmüştü. Dünya ekonomisi 1960 ve 1980 yılları arasında güçlü bir şekilde büyüdü, fakat yoksul sayısı yükseldi, çünkü büyüme yaşamın çok kötü olduğu yerlerde gerçekleşmedi. Fakat bundan sonra, en hızlı büyüme yoksul yerlerde gerçekleşti. Sonuç olarak yoksul sayısı 1980'den beri 200 milyon azaldı. Bu eğilim, yine, temel olarak, Çin ve Hindistan'da yaşanan hızlı gelir artışı ile açıklanır ki bu iki ülke 1980'lerde dünya nüfusunun üçte birini ve dünyanın mutlak yoksullarının %30'unu barındırıyorlardı.

Yukarıya Sıçrayış

Küresel eşitsizlik yönündeki bu hareket ile birçok büyük ölçüde gelişen ülkenin ekonomik stratejilerindeki hareket eşzamanlı gerçekleşti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, birçok gelişmekte olan bölge, iç pazara yönelik ve küresel ekonomi ile bütünleşme hevesi kırılmış stratejileri seçtiler. Fakat bu yaklaşımlar özgül olarak başarılı olmadı ve 1960'lar ve 1970'ler boyunca tüm gelişmekte olan ülkeler sanayileşmiş olanlardan daha düşük bir hızla büyüdüler. Petrol krizleri ve ABD'de 1970'lerde ortaya çıkan enflasyon, onlar için birçok sorun yarattı; bu onların negatif büyümesine, yüksek enflasyona sahip olmalarına ve daha sonraki yıllar boyunca borç krizi yaşamalarına neden oldu. Bu hayal kırıklığı yaratan sorunlar ile karşılaşmış olmak, birçok gelişmekte olan ülkeyi 1980'lerden başlayarak önceki stratejilerinden vazgeçmeye zorladı.

Örnek verecek olursak, Çin, 1970'lerin ortalarına kadar son derece kapalı bir ekonomiye sahipti. Pekin'in öncelikle uyguladığı tarım reformuna rağmen, yönteminin anahtar noktası 1980'lerden bu yana dış ticarete ve yatırıma ekonomisini açmasıdır; öyle ki bu yöntem gümrük oranlarının 2/3 düzeyinde, gümrük dışı kısıtların daha fazla oranda azaltılmasını içermektedir. Bu reformlar ülkenin kıyı eyaletlerinde eşi görülmemiş bir büyüme, daha iç eyaletlerdeyse ortalama bir büyüme sağladı. 1978'den 1994'e kadar Çin ekonomisi yıllık %9'luk bir büyüme yaşarken, ihracatı %14, ithalatı %13 artmıştı. Tabi ki Çin ve diğer küreselleşen gelişmekte olan ülkeler sadece ekonominin serbestisi değil, geniş ölçekli birçok reforma imza attılar. Pekin, toprak reformu ile mülkiyet haklarını güçlendirdi ve planlı ekonomiden, pazara dayalı ekonomiye geçti ve bu düzenlemeler onun bütünleşmesine katkıda bulunduğu kadar büyümesine de katkıda bulundu.

Diğer gelişmekte olan ülkeler de geniş ölçekli reform programları başlattı. 1990'lar boyunca Hindistan iyi sonuçlar veren dış ticareti ve yatırımı serbestleştirdi, şimdi yıllık kişi başına geliri % 4'ü geçti. Hindistan da geniş ölçekli reformlar uyguladı ve büyük çapta düzenleyici planlı bir sistemden, pazara dayalı ekonomiye geçiş yaptı. Aynı zamanda Uganda ve Vietnam, çok dü-

şük gelirli ülke olup da ticaret ve yatırıma katılımını yükselten ve sonuçta zenginleşen en iyi ülke örnekleridir. Ve batı yarımkürede, Meksika hem 1993'te Birleşik Devletler ve Kanada ile serbest ticaret antlaşması imzalaması ve bundan sonraki hızlı büyümesi -özellikle ABD sınırına yakın kuzey bölgelerde- ile kayda değer bir örnek oluşturuyor.

Bu örnekler, tamamlayıcı reformlar ile birlikte, dış ticarete ve yatırıma açık olmanın nasıl hızlı büyüme yarattığını gösteriyor. Hindistan, Çin, Vietnam, Uganda ve Meksika tecrit edilmiş örnekler değildir; genel olarak daha açık olup, daha hızlı büyüyen ülkelerdir. Bu eğilimi göstermek için en iyi yol, gelişmekte olan ülkeleri son yirmi yıldır ticaretteki artışlarının ulusal gelirlerine göre karşılaştırıldığı listeye bakmaktır. Bu listenin en üst üç ülkesi "küreselleşen" kamp ve en altta 2/3'te yer alan ülkeler "küreselleşmeyen" kamp olarak düşünülebilir. Küreselleşenler ulusal gelirlerine göre ticaretlerini son yirmi yılda %104 oranında arttırdı ki bu oran zengin ülkelerde %71 idi. Küreselleşmeyenler bugün, yirmi yıl önce yaptıkları ticaretten daha az yapıyorlar. Küreselleşenler aynı zamanda ithalat gümrüklerini ortalama %22 düşürdüler ki bu oran küreselleşmeyenler için sadece %11'dir.

Küreselleşenler, büyümeye bağlı olarak bunu nasıl başardılar? Onların ortalama yıllık büyüme oranları 1960'lardaki seviyesi olan %1'den, 1970'lerde %3'e, 1980'lerde %4'e ve 1990'larda % 5'e yükseldi. Eğer karşılaştırma yaparsak, zengin ülkelerin yıllık büyüme oranları 1990'larda % 2 civarında düşmüş ve küreselleşmeyenlerin büyüme oranları ise 1970'lerdeki seviyesi olan % 3'ten 1980 ve 1990'larda %1'e düşmüştü.

Aynı dönüşüm yerel düzeyde de gözlemlenebilir. Çin ve Hindistan'da küresel ekonomi ile bütünleşen bölgeler, kopuk bölgelere göre çok daha hızlı bir şekilde büyüyor. Hint eyaletlerinde, örneğin yatırım olanaklarının niteliğine göre önem dereceleri var, bu sıralama hükümet etkinliği, yolsuzluk ve alt-yapı gibi ölçütler ile belirleniyor. Daha iyi yatırım olanağına sahip eyaletler, dış piyasalar ile daha yakın bir şekilde bütünleştiler ve daha az bütünleşmiş eyaletlere göre daha fazla yatırıma (yerli ve yabancı) ev sahipliği yaptılar. Kaldı ki önceleri yoksul olan ve sonrasında iyi yatırım olanağı yaratan eyaletler, küresel ekonomi ile bütünleşmeyen diğer eyaletlere göre 1990'larda daha esaslı bir yoksulluk azalımı yaşadılar. Bu gibi içsel karşılaştırmalar önemli, çünkü ulusal ticareti ve makroekonomik politikaları sürekli kılarak, bütünleşmenin gerçekleşebilmesi için, ticari serbestleşmeyi kurumsal reformlar ile birlikte tamamlamanın nasıl önemli bir faaliyet olduğunu ortaya çıkarır.

Çin, Hindistan ve Vietnam gibi gelişmekte olan ülkelerin hızlanmış büyüme oranları, hızlı büyümenin açıklık ile birlikte gerçekleşeceğini gösteren ülkeler arası karşılaştırmalar birbiriyle uyumludur. Bu çalışmaların ortaya koyduğu en önemli şey, daha fazla ticaret ve yatırım, yüksek oranda hızlı büyüme ile ilişkilidir, dolayısıyla nedensellik konusunda varılacak sonuçlara dikkat edilmeli. Hala, özel durumlar ve ülkeler arası karşılıklı bağlantıların sunduğu tüm kanıtlar ikna edici. Ekonomist Peter Lindert ve Jeffrey

Williamson'ın yazdıkları gibi, "tek bir çalışma dahi ticarete açık olmanın Üçüncü Dünya ekonomisinin temsilcilerine açıkça yardım sağladığını desteklemese de hakim olan kanıtlar bunu destekliyor." Ekonomistler şöyle devam ediyor; "savaş sonrası Üçüncü Dünya'da hiçbir küreselleşme karşıtı zafer yok."

Dolayısıyla, küreselleşme karşıtı hareketin söylemlerinin aksine, uluslararası ticaret ve yatırıma ne kadar çok açık olunursa, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki farkın kapanmasına, açılmasından daha çok yardım ediliyor. 1990'lar süresince, üç milyarlık nüfusları ile küreselleşenlerin ekonomisi, zengin ülkelerden iki kat daha hızlı büyüdü. Tersine, küreselleşmeyenler ise bu ülkelerin yarısı kadar büyüyebildi ve şimdi daha da geriye düşmüş durumdalar. Küresel eşitsizlik tartışmalarının büyük bölümü, gelişmekte olan ülkeler ile zengin ülkeler arasındaki farklılığın büyüdüğünü varsayar ki bu doğru değildir. Son on yıllar boyunca küresel eşitsizlik hakkında en önemli gelişme, kalkınmakta olan dünyadaki büyüyen fikir ayrılığı ve küreselleşmenin doğrudan sunduğu faydalardan, ülkelerin ne kadar yararlandığıyla ilgilidir.

Yoksullaşmanın Dışındaki Yol

Küreselleşme karşıtı hareket aynı zamanda ekonomik bütünleşmenin ülkeler arasında ve ülkelerin kendi içlerinde eşitsizliği daha da kötüleştirdiğini varsayar. 1980'lerin ortalarına kadar bu önemli varsayımı destekleyecek güçlü kanıtlar yeterli düzeyde yoktu. Fakat şimdilerde, gelişmekte olan birçok ülke, hane halkı gelir ve giderleri üzerine makul nitelikte araştırmalar yapmaya başladı. Düşük gelirli ülkelerde, bu araştırmalar daha çok tüketim ağırlıklı olarak gerçekleştiriliyor, çünkü, aslında, bu ülkelerde yaşayanların gelirinin çoğu kendisi tarafından üretiliyor ve para ekonomisinin bir parçası değil. 137 ülke için önemli araştırmalar bugün mevcut ve birçoğu zaman içerisinde yaşanan değişikliklerle beraber eşitsizlik boyutunu ölçebilecek kadar geçmişe dönebiliyor.

Ülkelerin içlerindeki eşitsizliğe bakmanın bir yolu da küreselleşme ve büyüme atılımı gerçekleşirken, en alt gelire sahip hane halklarının % 20'sine neler olduğuna bakmaktır.

Tüm ülkeler genelinde, yoksulların geliri GSMH artış oranına yakın noktalarda seyretmiştir. Tabi ki bu ortalama ilişki etrafında önemli derecede farklılaşmalar mevcuttur. Bazı ülkelerde, gelir dağılımı yoksulların lehine değişirken, diğerlerinde aleyhlerinde değişmiştir. Fakat bu değişimler küreselleşme ile ilintili herhangi bir değişken ile açıklanamaz. Bu nedenle, şu açıkça bellidir ki eşitsizliğin daha fazla ticaretin, daha fazla yabancı yatırımın ve azaltılmış gümrük tarifelerinin mecburi sonucu olduğu söylenemez. Birçok küreselleşmiş ülke için gelir dağılımındaki tüm değişiklikler küçüktü ve hatta bazı durumlarda (Filipinler ve Malezya gibi) yoksulların lehine gerçekleşmişti.

Eşitsizlik boyutunda yaşanan değişikliklerin yansıması ülkelere özgü eğitim vergi ve sosyal güvenlik konularındaki politikalardır.

Bu bulguyu yanlış anlamamak çok önemli. Çin, en alt %20'yi oluşturan nüfusunun gelirinin kişi başına gelirdeki artıştan çok daha az hızla yükseldiği geçen on yılda, eşitsizliğin büyük oranlara ulaştığı bir ülkeye dair önemli bir örnektir. Bu eğilim ülke içi serbestleşme daha muhtemel bir nedenken, muazzam açıklığa bağlanabilir. Çin 1970'lere yüksek oranlarda eşit gelir dağılımı ile başladı ve reformunun bir kısmı bilinçli olarak eğitime olan katkıların artmasıdır ki iyi eğitim veren okullara mali ödüller verilmektedir. Çin örneği tipik değildir; eşitsizlik birçok gelişmekte olan ülkede, bu ülkeler dış ticaret ve yabancı yatırımına açık ülkelerdir, yükselmemiştir. Bununla birlikte, Çin'deki gelir dağılımı daha eşitsiz bir hale gelebilir fakat Çin'de yoksulların geliri hala hızla artmaktadır. Gerçekte, ülkenin yoksulluğun giderilmesi konusunda gerçekleştirdiği ilerleme tarihte en başarılı girişimlerden biridir.

Artan ticaret genellikle hızlı büyüme ile anıldığından ve hane halkı gelir dağılımını sistematik olarak değiştirmediğinden, genel olarak yoksulun refahını geliştirmiştir. Vietnam buna güzel bir örnek teşkil eder. Ulus açıldıkça, kişi başına düşen gelirde geniş bir artış yaşarken, eşitsizlik boyutunda hiçbir değişiklik gerçekleşmedi. Böylelikle, yoksulun geliri çarpıcı bir şekilde yükseldi ve mutlak yoksulluk yaşayan Vietnamlı sayısı hızlı bir şekilde 1988'deki seviyesi olan nüfusun %75'inden 1998'deki seviyesi olan %37'ye düştü. 1992'de en yoksul hane halkının % 5'inin % 98'i altı yıl sonra daha iyi duruma geldiler. Ve refahın yükselişi sadece gelir artışı ile sınırlı kalmamıştır. Çocuk emeği düşmüş ve okul kayıtlarında artış yaşanmıştır. Şu şaşırtıcı olmamalı: Vietnam'daki yoksul hane halkının büyük çoğunluğu hemen, serbestleşmiş ticari rejimden faydalandı, çünkü ülkenin açılımı pirinç ihracatı (birçok yoksul çiftçi tarafından üretilen) ve emek-yoğun ürünler -ayakkabı üretimi gibi- ile gerçekleşti. Fakat Çin ve Vietnam deneyimi biricik değildir. Hindistan ve Uganda da küresel ekonomi ile bütünleşerek büyürken hızlı bir şekilde yoksulluğun azaltılmasını yaşadı. (bkz. Tablo 2)

Açık Toplumlar

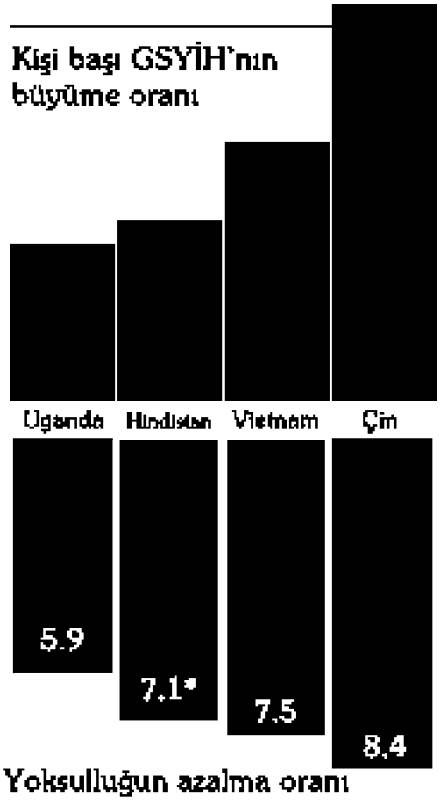
Bu bulgular gelişmekte olan ülkeler, Birleşik Devletler gibi zengin ülkeler ve küresel yoksulluk konusunda dikkatli olanlar için önemli anlamlar içermektedir. Tüm taraflar çok yakın zamandaki küreselleşme dalgasının eşitlik ve yoksulluğun azalması için dirayetli bir güç oluşturduğunu herkes kabul etmeli ve kendilerini önündeki engellere rağmen devam ettiğini görmeye alıştırmaları gerekmektedir.

[...]

Eğer küreselleşme ilerlerse, bu potansiyel eşitleyici faktör olarak, yoksul ülkelerin kendilerini küresel ekonomik sistemle bütünleşebilmelerine bağlı. Doğru bütünleşme sadece ticari serbestleşmeyi değil aynı zamanda geniş ölçekli kurumsal düzenlemeleri de gerektirir. Birçok küreselleşmemiş ülke,

Mynmar, Nijerya, Ukrayna ve Pakistan gibi, çekici olmayan yatırım imkanları öneriyorlar. Ticaretlerini serbestleştirme kararları alsalar bile, eşzamanlı kurumsal düzenlemeleri de gerçekleştirmeksizin hiçbir değişiklik yaşanmaz. Bu ülkelerin reform yollarını tasarlamak hiçte kolay değil, geçen yıllarda Çin, Hindistan, Uganda ve Vietnam gibi bazı göreceli başarılar biraz sürpriz olarak gerçekleşti. Fakat bir bölge güçsüz kurumlara ve politikalara sahip olduğu sürece, orada yaşayan insanlar dünyanın geri kalanının çok çok gerisinde kalır.

Şekil 2: Uganda, Hindistan, Vietnam ve Çin'deki 1992-1998 arası yılda yüzde GSYİH'nin büyümesi ve yoksulluğun azalışı

* Hindistandaki yoksulluğun azalış şekli 1993-1999 içindir.

Kaynak: David Dollar, "Globalization, Inequality, and Poverty Since 1980," Dünya Bankası referans belgesi, şu adresten ulaşılabilir.

http://www.worldbank.org/research/global

Ticari politikalarla, zengin ülkeler yoksul ülkelerin serbestleşmeyi seçmelerini ve dünya ticaret kulübüne katılmalarını kolaylaştırabilir. Fakat geçtiğimiz yıllarda, bunun tam da tersini yapıyorlardı. GATT, temelde ticaret pratiklerini hesaba katan kararların üzerine inşa edilmiştir. Şimdi, entelektüel mülkiyet hakları gibi kurumsal uyum, DTÖ'ye katılmak için şart. Daha ileri uyum için; DTÖ'nün yasaklarının tehdidi altında yapılan işgücü ve çevre standartlarının herhangi bir düzenlemesi bu şartı gerçekleştirmek zorunda. Bu tür denetlemeler yeni-korumacı bir sonuç doğurabilir, çünkü bunlar gelişmekte olan ül-

kelerin dünya ekonomisi ile bütünleşmesini engelleyebilir ve yoksul ve zengin ülkeler arası ticaretin cesaretini kırabilir. [...]

Başarılı ve eşitlikçi bir küreselleşme için son bir olası engel, coğrafyadır. Çin'in kıyı bölgelerinin yoksul olması gerektiğinin içsel bir nedeni yoktur; aynı belirsizlik güney Hindistan, kuzey Meksika ve Vietnam için de geçerli. Tüm bu bölgeler, önemli piyasalara ve ticaret yollarına yakındır fakat uzunca süre yetersiz, geri kalmış politikalar uygulamışlardır. Şimdi, uygun düzenlemeler ile hızlı büyümeye ve dünyadaki doğal yerlerini almaya başladılar. Fakat aynısı Mali, Çad veya diğer ülke veya bölgeler için söylenemez; bu bölgeler "yoksul coğrafya" -piyasalardan uzak olma, ülke içi yüksek ulaşım masrafları ve ciddi sağlık ve tarımsal problemlerine sahip olma- ile lanetlenmişlerdir. Şu safça bir düşünce olabilir: Ticaret ve yatırım tek başına yoksulluğu her yerde azaltabilir. Gerçekte, yoksul coğrafyaya sahip yerlerde, ticari serbestleşme daha düzgün işleyen bir sağlık sistemi kurmaktan veya temel altyapı sunmaktan -veya insanlara istedikleri yere gitmelerine izin vermekten- daha az öneme sahip.

Yoksul bölgelerden göç, küreselleşmenin bugünkü dalgası bağlamında unutulan bir faktördür ki yoksulluğun düşürülmesine çok geniş çaplı bir katkısı olabilmektedir. Her yıl, 82 milyonu gelişmekte olan ülkelere ait olmak üzere, 83 milyon insan dünya nüfusuna katılıyor. Bununla birlikte Avrupa ve Japonya'da nüfus yaşlanmakta ve işgücü daralmaktadır. Güney'den Kuzey'e görece vasıfsız işçi göçü bu nedenle her iki taraf için faydalı sonuçlar doğurabilir. Bu göçün çoğunluğu ekonomik nedenlidir ve göçmenin yaşam standardını yükseltir ve gönderen ülkeye üç şekilde faydası dokunur. Birincisi, bu göç Güney'in işgücünü düşürür ve böylelikle kalanların ücretlerinin yükselmesinin sağlar. İkincisi, göçmenler ülkelerine daha güçlü olan döviz gönderirler. Son olarak, göç ulus-ötesi ticareti ve yatırım ağlarını destekler. Meksika örneğinde olduğu gibi, vatandaşlarının yüzde onu Birleşik Devletler'de yaşıyor ve çalışıyor ve bu kendi ülkesindeki işgücü piyasasındaki baskıyı azaltmakta ve ücretlerin yükselmesini sağlamaktadır. Hindistan dış yardımdan aldığının altı katını deniz aşırı işçi dövizlerinden elde etmektedir.

Bununla birlikte, ticaretin tersine göç hayli sınırlı ve üzerinde anlaşılamayan bir şekildedir. Bazı eleştiriler toplum ve kültür üstünde yıkıcı etkilere neden oluyor ve ücretler üzerinde aşağıya doğru baskının endişesini yaratıyor ve zengin ülkelerde artan işsizliğe neden oluyor. Fakat göç karşıtı lobiler, coğrafi ekonomik eşitsizliklerin çok güçlü olmasından dolayı sınırlandırıcı politikalara rağmen devam eden kaçak göçün hızla arttığını görmezden geliyorlar. İronik bir şekilde, birçok alanda küreselleşmenin suiistimal edilmişliğinin en kötü örnekleri sergilenir çünkü küreselleşme anahtar önemdeki ekonomik alanlarda yeteri kadar gerçekleşememiştir, emeğin serbest dolaşımı bunlardan biridir. Örneğin, insan trafiği, çok karlı ve denetlenmeyen bir iş alanı, kaçak göçmenler sömürülmek için yalvarabilecek durumda.

Gerçekçi olursak, sanayileşmiş ülkelerden hiçbiri serbest göçü uygulamayacak. Fakat göç politikalarını tekrardan gözden geçirmeleri gerekiyor. Ör-

neğin bazıları göç yasalarıyla sınırlandırdıkları yüksek kalifiyeli işçilere karşı güçlü önyargılara sahip; bu önyargılar gerçekte gelişmekte olan dünyadan "beyin göçü" olmasına neden olur. Böylesi politikaların vasıfsız işçi akışını durdurma konusunda yapabilecekleri kısıtlıdır ve bunun yerine bu kadar insanı kanunsuzlar kategorisine sokuyorlar. Eğer zengin ülkeler daha fazla yasal vasıfsız işçi kabul ederse, endişe verici boyutlardaki işgücü eksikliğini giderebilir, gelişmekte olan ülkelerin yaşam standartlarını yükseltebilir ve kaçak insan trafiği ve suiistimallerini azaltabilir.

Son olarak, on yıldır yoksul ekonomilerin zengin olanlar ile bütünleşmesi, yoksul insanlara yaşamlarını geliştirmek için birçok fırsat sunmuştur. Küreselleşmeden faydalananlara örnek olarak Meksikalı göçmenler, Çinli işçiler, Vietnamlı köylüler ve Ugandalı çiftçiler gösterilebilir. Gelişerek iyi duruma gelen birçok zengin ülke benzer şekilde faydalanıyor. Küreselleşme ile ilgili tüm bu söylemlerden sonra, pek çok politik soru merkezi bir önem taşıyor; zengin dünyanın, küresel ekonomi ile yoksul halkların -ki onların da istediği bu- bütünleşmelerini kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağı. Dünya yoksullarının "büyük ödüle" sahip olması, zengin ülkelerin nasıl yanıt vereceğine bağlı.

Çeviren: *Ali Serkan Mercan*

39
KÜRESELLEŞME VE TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ EŞİTSİZLİK

Jill Steans

[...]

Küresel Ekonomi Politik

Eleştirel Müdahaleler

Küresel politik ekonomi, son yıllarda Uluslararası İlişkiler alanı ile dinamik ve genişleyen bir alan oldu. Başlarda devlet gücü ile ekonomik durumun dayattığı kısıtlamalar ortamında gerçekleşen karar alma süreçleri arasındaki ilişkiler üzerine olan dar ilgi alanını, çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini, "askeri sanayi kompleksleri"nin devlet politikası üzerindeki etkilerini, küresel ekonomi ve onun problemlerini, uluslararası organizasyonların rollerini ve borç ve kalkınma sorunlarını içerecek şekilde genişledi.

Uluslararası politik ekonomiden, *küresel* politik ekonomi kavramına yöneliş, kısmen, *küreselleşme* olgusuna bir cevaptır. Küresel "yeniden yapılanma", ulus-ötesi şirketlerin artan etkisi, karmaşıklaşmış küresel iş bölümü ve borç, "kalkınma" ile çevresel kötüleşme arasındaki üstü kapalı ilişki, kürselleşmenin[1] birbirine bağlılık özelliğinin süre giden durumunu oluşturan parçalardır. Küreselleşmenin doğası tartışılırken ve etkisi kuşku götürmeksizin eşitsiz bir haldeyken, yine de yaşamımızda[2] zaman ve mekanı yararlı bir biçimde yeniden düzenleyici olarak anlaşılabilir. Küresel süreçlerin ekonomik faaliyeti şekillendirdiğini ve hükümet içi ve dışı birçok "aktörü" barındırdığını kabul eden küresel politik ekonomiye karşı olan eleştirel yaklaşımların hepsi ekonomik, sosyal ve politik değişikliklerin yürütücüleridirler. Artık politik ekonomi sadece "iç mesele" olarak görülemez. Bu nedenle, bazı alanların özgüllüğünü kabul ederek onun küresel boyutunu bulmak gereklidir. Ayrıca [...] küreselleşme, devlet sınırlarını aşan, kimlik kazanım ve yardımlaşma ifadelerinin yeni biçimlerini teşvik etmektedir. Toplumsal ve ekonomik faaliyetin küresel boyutu konusundaki bu durum *uluslararası* politik ekonomideki devlet-merkezli Ortodoks varsayımların hatırı sayılır bir eleştirisine neden olmuştur.

Toplumsal Cinsiyet ve küresel yeniden yapılanma

1970'lerden bugüne, küresel ekonomi bir yeniden yapılanma süreci geçirmektedir. Küresel yapılanmanın ilk dönemini 1973 petrol krizine kadar götürmek mümkün ki bu kriz Batı'daki büyük şirketlerin uluslararası taşeron olarak yaşamak zorunda kalmasına neden olmuştu. Başlarda, üretim sürecinin bilgi-yoğun bölümleri Batı'ya yönelirken, uluslararası şirketlerin yoğun-

işgücü bölümleri ucuz kadın emeğinin bol olduğu gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. 1980'lerde büyük şirketler yönetsel esnekliğin ve ademi-merkeziyetçi üretimin önemini vurgularken, Batı'daki şirket stratejileri sendikaların gücünü azaltmak için daha esnek iş gücü arayışındaydılar[3].

Küresel yeniden yapılanma ve yarattığı birçok direnç, Ortodoksluğa karşı yoğun mücadeleleri arttırdı ki önemli bir bölümü devlet-merkezliliğe olan bağlılığa karşı idi. Bununla birlikte ne yeni-gerçekçi, liberal karşılıklı bağımlık ne de Marksist eğilimli bağımlılık modelleri bu olguyu tamamen yakalayabilmiş değildir. Ayrıca yine hiçbiri yeniden-yapılanmanın toplumsal cinsiyete özgü sonuçlarını izah edememiştir. Mitter'e göre 1980'lerdeki yeniden-yapılanma, işgücünün düzenlenmesi üzerinde derin sonuçlar doğurmuştur.[4] Bu süreç az ücret alan ve ileriye dönük az fikri bulunan üretim-bantlarında gettolaşmış kadınlar ile birlikte hem Kuzey'de hem de Güney'de "yeni proletarya"nın büyümesini teşvik etmiştir. İşgücünün "kadınlaşması", yakın zamana kadar ağır sanayi ile özdeşleşen birçok Kuzey bölgesi için önemli olgudur. Mitter'e göre kömür ve çelik gibi daha önce geleneksel olarak sendikalaşmış sanayi kollarının bulunduğu alanlar yakın geçmişe kadar iyi gitti, erkek işgücü sık sık radikalleşme konusunda bir ün kazandılar. Büyüyen endüstrilerin işverenleri bu yüzden eski madenci ve eski çelik işçilerinin karılarını ve kızlarını işe almayı tercih etmişlerdir.

1980'lerde büyük şirketler aynı zamanda yüksek teknolojik araştırmalara, otomasyona ve bilgisayarlı üretim sistemlerine yatırım yaptılar. Bu yatırım vasıflı işçi ile yer değiştirmek amacıyla yapıldı. Bununla birlikte, üretimin emek yoğun ve vasıflı çalışma gerektiren yönlerinin baskın hale geldiği yerlerde, makinelere fazla yatırım yapmak her zaman maliyet düşürücü strateji değildir. Bu, özellikle ucuz kadın işgücü arzının olduğu durumda geçerlidir, çünkü kadınlar tüm robotların en esnek olanlarıdır.[5] Hem Avrupa hem de Kuzey Amerika'da, örneğin giysi endüstrisinde, küresel ekonominin yeniden yapılanmasından korku duyan ve yurtdışına açılamayan işverenler, işgücünü kadınlaştırmaya yönelmişlerdir; bu eve iş vermenin[6] ve sendikalaşmanın olmadığı düşük ücretli giysi sanayilerinin yeniden ortaya çıkmasını sağladı. Bu olgu elektronik, oyuncak üretimi ve yiyecek sektörü dâhil olmak üzere birçok sanayi kolunda da yankısını buldu. Batı'da, kadınların tercih edilmesinin nedenleri olarak ileri sürülen resmi açıklamalar Üçüncü Dünya'da önerilen açıklamalara benzemekteydi. İşverenler ise kadın işçilerin "doğal yeteneklerine" ve "hızlı parmaklarına" vurgu yapıyorlardı. Bununla birlikte, kadınlar ödüllendirilmiyorlardı, çünkü kadınların yetenekleri öğrenilmiş olmaktan çok doğal olarak görüldüğü ve bu nedenle ideolojik olarak önyargılı bir şekilde tanımlandığı için.

Ayrıca, erkeklik hala "eve ekmek getiren" statüsü ile tanımlanmaya devam etmiş ve bu aynı zamanda kadınlara daha düşük ücret verilmesini meşrulaştırmıştır; bu durum erkek istihdamı yükselirken de olmuştur. Kadınlar karşılaştırılabilir işlerde, erkeklere göre çoğunlukla % 20 ile % 50 arasında değişen daha az ücretlendirilmeye tabidirler.[7] Bu hem kadınların ve hem de

erkeklerin doğuştan sahip oldukları kapasiteleri ve kişilik özellikleri hakkındaki fikirle ve erkeklerin ailelerine bakmaları gerektiği ama kadınların gerekmediği düşüncesi ile meşrulaştırılmıştır. 1980'lerdeki küresel yeniden-yapılanmanın başka bir önemli tarafı ise evde-çalışanların ve part-time çalışanların sayısındaki artıştır. Batı'da evde-çalışmanın artması aynı zamanda iş dünyasının "esnek-çalışma" stratejisinin doğrudan uygulanmasıdır. Mitter ve Luijken'e göre kadınlar, ev-işçilerinin çoğunluğunu oluşturdu ve oluşturmaya devam ediyor, çünkü bu kadınların geldikleri yer, toplumun[8] en yoksul kesimleri. Onlara göre ev işi ve evde-çalışma arasında belli bir benzerlik söz konusu ki ikisi de kadınlar tarafından yapılıyor ve ikisi de görünmezliğini koruyor. Evde çalışmayı ekonominin "kayıt dışı" sektörü olarak görmek, kapsadığı insan sayısını yanlış sunmak olur. Kayıt dışı sektör, kayıtlı sektörün ne dışında ne de ona koşut bir durumdadır. Küresel piyasa ekonomisini oluşturan parçalardan biridir.[9]

Daha az sendikalaşmış ve en düşük seviyede ücret alan işçiler olarak kadınlar özellikle 1990'lardaki küresel ekonomik yeniden-yapılanmaya, biçim vermeyi sürdüren piyasa politikalarına karşı korunmasızdırlar. Kadınlar ücretli sektörde -bu dönemlerde kadınlar, gelişmiş ülkelerde ücretli sektörün %42'sini ve dünya genelinde[10] %34'ünü oluşturuyor- görev alma konusunda teşvik edilirken, karşılaştırılabilir işlerde ortalama olarak erkeklere göre %30-40 oranında daha az ücret almaktadırlar. Kadınların çalışma saatleri genel olarak erkeklere göre daha uzun. Kayıt dışı ekonomide çalışanlara göre ortaya çıkan miktar daha yüksek bir oran ve bu işlerin çoğu kayıtsız; dolayısıyla görülmez nitelikte olmasına rağmen durum değişmiyor. Kadınlar düşük-ücretli işlerde yoğunlaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, kadınlar hala ağırlıklı olarak "ihraç ürünleri alanında" yoğunlaşmaktadırlar. IMF'nin 1990 ve 1980'lerdeki stratejilerinin en önemli teması, ihraç ikamesine dayalı büyüme ve yapısal uyum üzerine idi. Borçlu hükümetler küresel pazar için mal üreten fabrikalara özel bölgeler tahsis ettiler. Asya'da 1980'lerde bu ihraç ürünleri alanında kadınlar, işçilerin % 85'ini oluşturuyordu. Diğer bölgelerde, kadın işçi mevcudu % 75 oranı civarında.[11] 1990'larda işyerlerinin "tekrar erkekleşmesi" hususunda bazı kanıtlar varken, kadınlar düşük ücretli işlerde yoğunlaşmaya devam etmiştir.

Elson ve Pearson'a göre kadınların böyle işlerdeki varlığının teşvik edilmesinin nedeni kadınları kalkınma sürecine[12] bir şekilde dâhil etme fikridir. Örneğin, elektronik sanayi için parça üreten dünya pazarı fabrikalarının sahipleri, genellikle kısmen ya da tamamen Japon, Kuzey Amerikan ve Avrupalı çokuluslu şirketlere bağlı ortaklıklardır. Bu özellikle tüketim mallarının küresel ticaretinin gelişimi konusunda çok önemlidir. Birçok Amerikan ve Avrupalı perakende şirketi dünya piyasalarının fabrikaları ile büyük sözleşmeler imzalıyor. Yatırımın nereye yapılacağının kararını alırken, en önemli faktör hala uygun işgücünün varlığıdır ki bu uygunluk yüksek üretkenlik ile düşük ücretin bir arada olması ile tanımlanmaktadır. 1980'lerde olduğu gibi 1990'larda da görülen o ki kadınlar, tüm işçiler içerisinde en ucuz ve en

üretken işçilerdir. Ancak kadınların ücretli işlerini mali bağımsızlığa dönüştürme girişimleri sık sık sermaye gereksinimlerinin engellenmesi, yetersiz eğitim ve öğrenim tarafından kösteklenmektedir; çünkü kadınlar ailevi sorumluluğun eşitsiz yükünü taşımaktadırlar.

Küresel ekonominin feminist kuramcıların ilgisini çeken bir başka boyutu ise turizm sektörünün genişlemesi ile ilişkilendirilen seks turizminin veya fahişeliğin hızlı artışıdır. Birçok ülkede turizm, döviz elde etmenin en önemli aracı olmuştur. Tayland, Filipinler, Karayipler, Batı Afrika ve Brezilya'da artan seks endüstrisi turizmin genişlemesi ile yakından ilişkilidir ve borç sorunu ve kalkınma stratejileri[13] ile bağlantılıdır. Seks turizmi, çoğunlukla fahişeliğin bu farklı biçiminin içine çekilmiş, sık sık "kalkınma" stratejilerinin doğrudan sonucu olarak dışlanmış kadınları içerse de sadece onlardan oluşmuyor. Fahişelik sadece turizm ile ilişkilendirilecek bir durum değildir. Bununla birlikte, turizm, katmanlaşmış küresel pazarın talepleri ve küresel ekonomik süreçlerce[14] belirlenen kalkınma politikalarının etkileri tarafından koşullandırılır. Thahn Dan fahişeliğin küresel olarak ticareti yapılan bir meta haline geldiğini belirtmişti. Ülkeleri, otel zincirlerini ve turizm acentelerini birbirlerine bağlayan turizm sektörünün artan bütünleşmesi, boş uçak koltuklarının ve boş otel yataklarının dolmasına, gizli ve olağandışı seks servislerinin talebinin karşılanmasına olanak yaratıyor. Sermayenin artan küreselleşmesi ile birlikte, fahişeliğin de yayıldığını görmek zor değil. Thahn Dan'a göre, geçen yıllarda fahişelikte büyük artışın yaşandığı iki ülke olan Bangkok ve Manila, aynı zamanda çokuluslu şirketlerin merkezlerinin ve küresel organizasyonların bölgesel merkezlerinin de olduğu ülkelerdir ve ne yazık ki bu durum hiç de tesadüf değildir. Fahişelik konusu artan bir şekilde küresel bir analiz[15] gerektiriyor. Enloe'ye göre seks turizmi, hem küresel politik sistemin hem de küresel ekonominin bir parçası ve "ciddiye alınmayan bir gerçek; ideolojik yapılanması konusuna, turizmin politikalarından çok daha ciddi bir biçimde yaklaşılması gerekiyor."[16]

Kadınlar için BM On Yılı

Kurulduğundan bu yana, BM kendisine kalkınmayı geliştirmek konusunda bir rol biçmiştir. Keza BM, kadınların dünya genelinde statülerini arttırma konusunda da uzun bir tarihe sahiptir. Yakın zamana kadar BM'nin bu alandaki çalışması, kadınların statülerini kalkınma süreci içersinde geliştirmeye yoğunlaşmıştı. 1973 yılında, Birleşik Devletler, Dış Yardım Yasası USAID'in kuruluşunu hayat geçirdi. Bu yasa, kalkınma ve yardım konularının karar alma organlarında kadınların da bulunmasını şart koşmakta idi. Bu önlem Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, UNESCO, ILO ve FAO gibi BM özel kuruluşlarını hızla, kadınların kalkınma süreci içerisindeki rollerine odaklanacak özel ofisler kurmaya yöneltti. Kısa bir süre sonra 1975'te Meksika'da, Uluslararası Kadınlar Yılı'nın başlangıcını ilan etmek üzere kadınlar üzerine ilk BM Kadın Konferansı düzenlendi. Meksika'daki

konferansta delegeler kadınların statüsünü geliştirmeyi amaç edinmiş bir eylem planı benimsediler ve 1976-1985 yılları arası BM Kadınların İlerleme On Yılı olarak adlandırıldı. 1976'da INSTRAW[17] ve BM Kadın On Yılı için gönüllü fon UNIFEM kuruldu. BM Kadın On Yılı yarı yola geldiğinde, 1980 yılında Kopenhag'ta BM Kadın Konferansının ikincisi düzenlendi.

Bazı açılardan, BM Kadın On Yılı'nın varlığı ileriye doğru önemli bir adımdı. Bu noktaya kadar kadınlar, kalkınma hakkındaki tartışmalarda tam olarak görünmemiştir. İlk defa, kadınların kalkınmaya hatta özellikle "geçimlik tarım"a katkılarından bahsedildi. BM teşviki hükümetlerin ilgisini gerektirmekteydi ve kalkınma kuruluşları içinde kadın ofisleri kurularak kadınların politika oluşturma süreçlerine katılmaları konusunda çalışmalar yapıldı. Bu aynı zamanda, kadınların aşırı derecede rutinleşmiş işlerinin azaltılması yolunda teknolojinin nasıl geliştirilebileceği ve uygulanabileceği konusunda ilk gerçek adımlara da yol açtı. Buna ek olarak, kadın hareketini uluslararası bir aktör haline getirdi.[18] Birçok teşvike temel oluşturan, "Gelişen Kadınlar" (WID) yaklaşımı aynı zamanda kadınlara yönelik atölyeler ve seminerler düzenleyerek, kadınlar arasında ilişki ağları kurarak ve WID raporları üzerinden bilgi akışı sağlayarak "katılımları" konusunda önemli bir role sahipti. 1970'lerde çıkartılan WID yayınları, kadın konusunu açıkça politik gündeme taşıdı, fırsat eşitsizliğine ve kadınların kalkınma sürecine olan oransız katılımlarına vurgu yaptı. Ayrıca, kadınlar için özel ofisler kurulur ve ilerleme fonuna genellikle az bir yardım yapılırken, en azından kadınların birbirlerine ulaşmalarına, bir araya gelmelerine ve tüm toplumlardaki mevcut, "erkek eve ekmek getirir" düşüncesi ile mücadele etmelerine olanak sağladılar.[19]

Bununla birlikte, 1985'ten beri WID yaklaşımı önemli eleştirilere konu oldu. BM Kadın On Yılı'nın sonunda, araştırmalarla geçen on yıl içinde[20] tüm dünyadaki kadınların pozisyonları ve konumları görece azalmıştı. Bir noktaya kadar, BM On Yılı'nın başarısızlığı birçok devletin BM tavsiyelerini uygulamada başarısız olmaları ile açıklanabilir. 1980'lerde INSTRAW tarafından yapılan bir araştırmada, doksan altı ülke içinde sadece altı tanesinin kadın konusunu kalkınma planlarında[21] ana konular arasına dâhil ettiği ortaya çıktı. Bununla birlikte, başarısızlık aynı zamanda WID yaklaşımının temelde yatan varsayımlarına da bağlanmıştır. BM On Yılı boyunca, kalkınma politikaları temelde şu inanışa dayanıyordu; Üçüncü Dünya kadınlarının sorunları, kalkınma sürecine yetersiz katılımdan kaynaklanıyor. WID'in, cinsiyet ayrımcılığı sorununun, eğer kadınlar kamusal alana dahil edilirse geniş ölçüde aşılacağı düşüncesine dayanan liberal feminist bir bakışın üzerine kurulduğu tartışıla geldi. WID'in amacı kadını "katmak" idi, fakat kadınlar zaten kalkınma sürecine katılmışlardı. Ashworth ve Allison'a göre, WID tasarımı aynı zamanda kendi başarısızlığının tohumlarının taşıyordu, çünkü bu tasarım sadece malları ticarete katılabilenleri görünür üretici olarak tanımlamıştır. Geçimlik çiftçi, full-time bakıcı ve evi çekip çevirici olarak kadınların ekonomik rolü -ki ekonomik hayatın köşe taşlarıdır- hala görmezden gelinmekte ve ödüllendirilmemektedir[22].

Ayrıca geçmişteki kalkınma politikalarının sonucu, kadınlar arasında artan yoksulluk durumu ve on yıldır kadınların erkeklere nazaran kötüye gidişi dikkate alınmamıştır. Bununla birlikte [...] tarımsal üretimin yeniden yapılandırılması ve reformlar yapılmasını öncelik olarak gören birçok kalkınma stratejisi, kadını geleneksel olarak işlediği topraktan doğrudan koparmıştır. Yapılan eleştiriler, WID politik belgelerinin, eşitsizliği ve iktidar ilişkilerini görmekten kaçındığı ve sakladığı yönündeydi ki bunu sorunu sadece kadınlara yardımcı olacak teknik konular olarak sunmuştu. Kadınlara yardımı dokunacak, daha geniş yeniden bölüşüm konularına kesinlikle değinmemişti. WID yaklaşımı kadına-özgü sorunlar temelli projeler içeren daha geniş bir perspektifi üstlenmedi. Kadınların üretkenliğindeki artışlar yeniden-üretim görevleri ile eşleştirilmedi. Kadınlar çiftçi, işçi, yatırımcı ve sendikacı olarak görülmekten çok, sık sık yardıma ihtiyacı olan "kurbanlar" olarak görüldü. Ashworth, Allison ve Redcliffe'e göre kalkınma politikalarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda görmezden gelinen konu şu; eğer kadınlar farklı siyasal haklara sahipse, zaman sıkıntısı yaşıyorlarsa, farklı beklentilere sahipse, yine bu kadınlar, miras ve mülkiyet hukukları tarafından ayrımcılığa tabi tutuluyorlarsa, kredi[23] almaları mümkün değilse, erkekler ve kadınlar eşit bir şekilde yardımlardan ve kalkınma teşviklerinden yararlanamazlar.

WID yaklaşımınca ortaya konan varsayımlara yöneltilen eleştiriler, farklı bir yaklaşım için kolların sıvanmasını sağladı ve bu kez kalkınma sürecine katılım vurgusu daha az, bu süreç içerisinde tanınma derecesi konusu daha fazla vurgu yapılmıştır. "Toplumsal cinsiyet ve kalkınma" kavramı; salt kadını merkeze alan bir yaklaşım yerine farklı ülkeler ve yerelliklerde ki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin özgüllüklerine karşı duyarlı bir yaklaşımı tanımlamak için uygun hale getirildi. Bu yaklaşım içerisinde "sayısal olarak dahil etme girişimi olan teknik erişim projesi" eşitsiz dağılmış, baskıcı toplumsal cinsiyet ilişkilerini[24] sürdürmüş değerler ile mücadele etme konusunda yetersiz görülmüşlerdir. Kadın yerine, toplumsal cinsiyet üstüne yapılan vurgu, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin düzeltilmesi girişimlerinin hedefinin aynı zamanda erkeklere yönelmesini ve kadınların çıkarlarının toplumsal olarak inşa edilen ve değişime uygun bir yapısı olduğunu hatırlatmıştır.[25]

Toplumsal cinsiyet ve kalkınma yaklaşımları aynı zamanda; WID yaklaşımının tipik liberal feminist stratejilerinin odaklandığı nokta olarak devletin özerkliğinin ve tarafsızlığının derecesinin, basitçe devletin kendinde var olan bir özelliği olarak görülemeyeceğinin altını çizmişlerdir. Feministlerin uzunca bir süre tartıştığı gibi, "devletin tanımının bir bölümü ve devlet alanının sınırlandırılması, özel ve kamu arasındaki sınırların aktif bir şekilde yasal olarak sınırlarının belirlenmesini ve siyasallaştırılmasını içerir."[26] Ayrıca, bu sınırlar birçok devlet için aynı zamanda; "kamusal ve ekonomik alanın "örnek" öznesinin erkek, özel ve ev içi alanın ise kadın olduğu, toplumsal cinsiyetleştirilmiş faaliyet alanlarının sınırlarını betimlemektedir[27]." Böylece Goetz'e göre, kamusal olanı özel olandan ayıran düzenlemeleri kurumsallaştırmak ve onaylamak yoluyla devletler, toplumsal cinsiyet temelli iktidar farklılıklarının,

sosyal ve siyasal kurumsallaşması sürecine dahil olmaktadırlar. Örneğin devletler, kadınların aile ve piyasa içindeki yapısal olarak eşitsiz konumları için parametreler koyarlar ve bunu miras hakları ile kanuni reşitlik konularındaki toplumsal cinsiyet-ayrımcılığı temelli ibareleri görmezden gelerek, ev içi ve cinsel şiddeti zımnen görmezden gelerek veya eşit ve karşılaştırılabilir işler için farklı maaş uygulamalarını izin vererek yaparlar.[28]

Genel Kabul Gören Toplumsal Cinsiyet Konuları

BM Kadın On Yılı'ndan bu yana, kalkınma stratejilerindeki "genel kabul gören" toplumsal cinsiyet konularına birçok çağrı olmuştur. "Genel kabul gören" demek, toplumsal cinsiyet konularını, kalkınma stratejilerine ve politikalarına "eklemeler" yapmaktan ziyade doğal bir şey olarak bütünleştirmektir. Toplumsal cinsiyet ve kalkınma tartışmalarının, kadınların ortak katılımı üzerinden giderken, bir toplumsal cinsiyet ilişkileri analizine, çevre konusundaki hassasiyetlerin toplumsal cinsiyet boyutunu anlama çabasına kaymasına rağmen, "genel kabul gören" kullanımında, insan hakları yardımları gibi BM'nin parasal yardımda bulunduğu diğer alanlarda toplumsal cinsiyet konularına vurgu yapılması anlamına geliyor.

BM Kadın On Yılı'nın sonu olan 1985 yılında Nairobi'de yapılan üçüncü BM Kadın Konferansı, 2000 Yılına Doğru Kadının İyileşmesi için İleriye Dönük Stratejiler (FLSAW) adında önemli bir rapor yazıldı. Raporda zikredilen stratejiler, kadınların sağlık, istihdam, aile yaşamı, politik yaşamlarına dair çıkarlarının ve kadın haklarının iyileştirilmesini amaç edinmiştir. 1976'da BM Kadın On Yılı'nın başlangıcından bu yana, BM kalkınma kuruluşları özellikle kadınların çıkarlarının ilerletilmesi konusunda bölümler ekledi. Bu bölümler, kadınların çifte yükünün yarattığı sorunların farkında olan, onlara toprağa ve mülkiyete erişim ve onların kontrolü konusunda eşit şartlar sağlayan ayrıca krediye eşit erişim olanağı sunan; toplumsal cinsiyete duyarlı hükümet politikalarının yaratılmasını önemli ölçüde belirledi. BM, etkili planlama yapmak ve potansiyel verim değerlendirmesi için uzun zamandır kadınların ekonomiye yaptığı katkıyı dâhil etmenin gerekliliğini görüyordu. Daha doğru bilgi; istihdam ve gelir dağılımından sosyal güvenlik yardımları ve sosyal harcamalara kadar geniş bir alan için daha etkili politikalar geliştirilmesi demektir. Böylelikle, FLSAW raporu, ücretsiz işin milli muhasebe kayıtlarına, sosyal ve ekonomik göstergelere dâhil edilmesi için basıldı. Bu rapor ayrıca çalışmanın bu geniş tanımının değerlendirmeye tabi tutulması ile sosyal ve ekonomik fayda dağılımı için basılmıştı. Küresel ekonomi içinde çalışmayı tekrar tanımlamak ücretli ve ücretli olmayan işin ikisini de tanımak ülkelerin sosyal ve ekonomik refahı için gerekli olduğu anlamına gelir.

Dördüncü BM Kadın Konferansı, Kadının Durumu Komisyon'unun, 1990 yılında, FLSAW'nin 1985'ten bu yana gerçekleşen ilerlemesini gözden geçirmek için toplanmasından sonra 1995 yılında Pekin'de yapıldı. Komisyon yeterli ilerlemenin gerçekleştirilmediği kararını aldı. Dördüncü BM Kadın

Konferansı en geniş katılımlı BM konferansı olmuştu. Pekin'de görüşülen Eylem için Taslak Platformu, birçok önemli temaya ve FLSAW'nin hedeflerine değinirken 11 belirli sorun alanı tanımladı: yoksulluk, eğitime erişim, eşitsiz sağlık ödenekleri, kadına yönelik şiddet, kadın göçmenlerin ihtiyaçları, ekonomik karar alma mekanizmalarına katılım olanağı, kamusal hayata ve politik sürece daha fazla katılım, denetim mekanizmalarının geliştirilmesi, üye ülkeler tarafından kadınların durumunun geliştirilmesi konusundaki farkındalığın taahhüt edilmesi, kadınların medyada gösteriliş biçimi ve son olarak kadınların, doğal kaynakların yönetilmesi ve çevrenin korunması konusuna katılmaları. "Eylem Platformu" konferansı kadınların yetkilendirilmesi, üretken sağlık bakımı hakkı, eşitlik ve kadın hakları arasındaki bağı açıkça belirtmiştir.

[...]

Küresel Perspektiften Toplumsal Cinsiyet konusu

[...]

Birçok çağdaş feminist analizde, Kuzey ile Güney, kırsal ile kentsel ve zengin ile yoksul arasındaki hala dikkat çekici derecede var olan ekonomik eşitsizlik konusu belirtilir. Batılı feministler açıkça kabul ederler ki toplumsal cinsiyet meselesi sadece ülkeler ile yerellikler arasındaki farklılıklar temelinde değil; farklı ten renklerine sahip kadınlar arasındaki ve farklı toplumsal gruplara ait kadınlar arasındaki, daha geniş eşitsizlikler bağlamında değerlendirilmelidir. Örneğin, Pekin[29] için hazırlanmış, ECE (Avrupa Ekonomik Komisyonu) bölgesi üzerine olan "uzman raporu", açıkça şunu gösteriyor ki; ECE bölgesinin tüketim ve üretim modeli değiştirilmeden, kadınların hakları konusu ve sürdürülebilir kalkınma ciddi bir şekilde gerçekleştirilemez. Önemli olan, Avrupalı feministler, bölgedeki farklı ten renklerine sahip kadınların küresel yeniden yapılanma sürecinden özgül olarak etkilendiklerini ve özellikle ücretlendirilmeyen ve düşük ücretli işlerde çalıştıklarını söyleyerek, Avrupa'daki ırkçılık problemini örnek olarak göstermişlerdir. Avrupa'daki kadınlar, bu yüzden, egemen olan ekonomik paradigmayı reddederek; ekonomik yeniden yapılanma politikalarındaki derin çelişkilerin ve küreselleşmenin, kadınların haklarına zarar veren ekonomik ve toplumsal politikalara neden olduğunu söylemişler böylelikle Latin Amerika ve Asya Pasifik bölgesindeki kadınlar ile bu konuda birleşmişlerdir.

[...]

***Çeviren**: Ali Serkan Mercan*

Notlar

1 A. Giddens, *The Consequences of Modernity* (Cambridge: Polity Pres, 1990).
2 A.g.e.
3 S. Mitter, *Common Fate, Common Bond: Women in the Global Economy* (London: Pluto, 1986).
4 Age.
5 Age.
6 S. Mitter and A. Luijken, *The Unseen Phenomenon: The Rise of Homeworking* (London: Change Publications, 1989).
7 G Ashworth ve N. May tartışması için bakınız, *Of Conjuring and Caring* (London: Change Publications, 1990).
8 Mitter and Luijken, *The Unseen Phenomenon*.
9 Age.
10 E. Hooper, *4. Dünya Kadın Konferansı için Bölgesel Hazırlık Buluşması üzerine Birleşmiş Milletler Raporu* (Geneva, 1994).
11 Bkz, Mitter, *Common Fate*, ve D. Elson-R. Pearson, "Kadının Durumu ve fabrika üretiminin uluslararasılaşması, K. Young, C. Wolkowitz ve R. McCullagh, *Of Marriage and the Market: The Subordination of Women Internationally and its Lessons* (London: Routledge, 1991).
12 Elson ve Pearson, "Kadının Durumu"
13 M. Umfreville, $£XONOMİC$: An Introduction to the Political Economy of Sex, Time and Gender (London: Change Puplications, 1990)
14 T. Tahn Dan, "The Dynamics of sex tourism: the case of South East Asia" *Development and Change*, 14: 533-53.
15 Age.
16 C. Enloe, *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics* (London: Pndora, 1989), p. 40.
17 BM Kadının Durumunun İyileştirilmesi için Uluslararası Araştırma ve İnceleme Enstitüsü.
18 Daha kapsamlı bir tartışma için bkz. I. Tinker ve J. Jaquette "BM Kadın on yılı: Etkisi ve geriye bıraktıkları". *World Development*, 15(3) (1987): 419-27; J. Vickers, *Women in the World Economic Crisis* (London: Zed Books, 1991).
19 Tinker ve Jaquette, "BM on yılı"
20 Age.
21 Age.
22 E. Boserup, *Women's Role in Economic Development* (London: Earthscan, 1989)
23 H. Allison, G. Ashworth and N. Redcliffe, *Hardcash: Man Made Development and its Consequences: A Feminist Perspective on Aid* (London: Change Publications, 1980).
24 Age.
25 Age.
26 A. M. Goez, *The Politics of Integrating Gender to State Development Processes: Trends, Opportunities and Constraints in Bangladesh, Chile, Jamaica, Mali, Morocco and Uganda* (Geneva: United Nations Research Institute for Social Development, 1995), s. 8

[27] Age.

[28] Age., s. 3.

[29] E. Hopper, *Report on UN ECE Regional Preparatory Meeting fpr the Fourth World Confefernce on Women* (Geneva, 1994).

40
DÜNYA SİYASETİNDE DÜZEN, KÜRESELLEŞME VE EŞİTSİZLİK

Ngaire Woods

Eşitsizliği Neden Sorguluyoruz?

Dünya düzeni üzerine yapılan geleneksel araştırmalar, eşitsizlik konusunu görmezlikten gelme eğilimindeydiler. Kendilerini şu sorular ile sınırlandırmışlardı: Devletler arası ilişkiler nasıl düzenlenir? "Devletler topluluğu" kimlerden oluşturur? Kuralları kimler koyar? Ve kuralları uygulayabilmek için ne tür destek ve baskı olanakları mevcuttur? Başka bir deyişle; eşitlik ve eşitsizlik olgularının uluslararası düzeni etkileme ve onu yayma hususunda oynadığı rolleri araştırmaktan kaçınmışlardır.[1] Fakat, bugün, uluslararası ilişkilerde düzen hakkında yapılan herhangi bir tartışmada eşitsizliğin araştırılması için çok güçlü nedenler var. Geleneksel olan muazzam güçler veya süper güçler, liderlikleri veya güç dengeleri ile istikrar ve düzen sağlasalar da günümüzde bu temel kurumlar yeterli olmayacak. Küreselleşme süreçleri düzenin temellerini derin bir şekilde sarsıyor: İlk olarak [...] ülkeler arası ve ülke içi eşitsizlikleri daha kötü durumlara getirmekte, ikinci olarak, geleneksel kurumların yeni tehditler ile başa çıkabilecek kapasitelerini yok etmekte.

[...] Küreselleşme, [...] süreçleri, aktörleri ve kapasiteleri ve dünya siyasetinin gündemini daha etkili uluslararası yönetim organları gerektirecek bir şekilde dönüştürür. Bugünün kurumları, çevreden, ticarete ve askeri denetime kadar uzanan meseleler konusundaki anlaşmaların uyumunu temin ederek, iç meselelerin derinlemesine analizine; bunu etkili bir biçimde yapabilmek için de, geniş bir üye kesiminin tam katılımına ve riayetine ihtiyaç duymaktadırlar. Fakat [...] mevcut çok taraflı organizasyonlar hala hiyerarşik bir biçimde oluşturulmuş vaziyettedir. Otoriteleri ve etkililikleri en güçlü üyelerinin isteklerine ve faaliyetlerine bağlıdır. Ayrıca, en güçlü devletler daha güçlü ve etkili kurumlardaki kontrol ve egemenliklerini kaybetmemek pahasına, bu kurumların kazanımlarıyla oynamaları yüzünden, aslında tekrar kaybetmek istemedikleri şeyi kaybediyorlar, Bu şu anlama geliyor. [...] yeni sorunlar ve problemler karşısındaki etkisizlikleri ortada iken bile; uluslararası kurumlar kendilerini eski hiyerarşik düzenin devam ettirilmesine adamışlardır.

Eşitsizlik ve Geleneksel Uluslararası Düzen Görüşü

Uluslararası ilişkilerde düzen, birçok anlam ve yorum taşır. Otuz yıl önce İtalya'nın Bellagio kentinde, "Dünya Düzeninin Durumu" adlı bir konferansta uluslararası ilişkiler alanında parlak ve öncü birçok akademisyen bir araya gelmişti. Bu akademisyenler, "iyi bir yaşam" için ya da daha derin değerler

kümesi adına gerekli koşulların neler olduğu tartışmasını başlatabilecek geniş bir düzen tanımı yapmaktan kaçınarak düzeni şöyle tanımlamışlardır: "Düzen", "bir arada yaşamak için asgari koşullar[2]" demektir. Bu, ayrıca geleneksel bir uluslararası düzen görüşüdür. Bu, kendi içlerinde yasal anlamda eşit - her birinin "yasal" olarak eşit egemenliğe sahip oldukları kabul edilir- devletlerin, ana aktörler olduğu; Avrupalı bir kavram olan "Westphalia sistemi"[3], ile başlar. Bununla birlikte, bu devletler arası düzen geleneksel anlamda, hiyerarşinin bir ürünü olarak anlaşılır. Büyük devletler arası güç dengesi; herhangi bir devletin başka bir devlet üzerine egemenlik kurmasını veya herhangi birinin egemenliğini sona erdirmesini engeller, tıpkı Utrecht Antlaşması (1713)'ında belirtildiği gibi.

Geleneksel dünya düzeni kavramındaki eşitsizlik, sınırlayan ve düzenleyen bir güç olarak, olumludur. Bu eşitsizlik, iç politikalardaki gibi bir Hobbesçu Leviathan'ın merkezi otoritesinin yerine güçler dengesinin işlemesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, uluslararası sistem hiyerarşisi veya güçler dengesizliği, hiçbir zaman en güçlü devletin veya devletlerin mutlak iradesini, kaba bir şekilde dayatması anlamına gelmemiştir. Bunun yerine, hiyerarşik sistem içinde, sınırlı bir yerleşikliğe ve değişime izin veren kurumlar oluştu. Örneğin, AT veya Milletler Topluluğu, kendilerinin ötesinde olanının yerleşikleştirilmesi için en güçlüye olan ihtiyacın yansıması olan kurumlardır; sistemden pay aldıklarından ve bu yüzden statükonun korunmasına yardımcı olması nedeniyle. Bununla birlikte, uluslararası ilişkilerdeki geleneksel gerçekçi görüşler içinde bu şekil bir yerleşiklik alanı şiddetle sınırlandırılmıştır[4].

Aynı şekilde; çağdaş uluslararası beyanlarda; "hiyerarşi" düzeni besler varsayımından hareket eden teorilerde, güç ile yerleşiklik arasında sakin bir ilişki devam etmektedir. Gerçekçi gelenek içinde eşitsizlik basitçe uluslararası statükoyu tanımlar, daha derin kurallara dair silsileyi değil.[5] Düzen uluslararası sistemde kurallar koyan ve kurumlar oluşturan güçlü bir devlet tarafından sağlanır.[6] Son dönem literatürü içerisindeki gerçek tartışma; kurallar koymak ve uygulamak için bir egemen gerekli midir, değil midir, üzerinedir. Bu, kesinlikle, eşitsizliğin seviyesini azaltan veya daha da arttıran özgül bir rejime odaklanmamıştır. Yeni-gerçekçiler, egemenin vazgeçilmez olduğunu söylemektedirler.[7] Yeni gerçekçilere yapılan kurumsalcı eleştirilere göre, kurumların kendilerini yönetmek için bir egemene ihtiyaçları yoktur.[8] Bununla birlikte, kurumsalcı görüşün içinde bile, normların ve kurumların rolleri sadece bir politik-güç çerçevesi saptandıktan sonra açıklanabilir.[9] Hiyerarşi ve eşitsizlik, böylelikle, düzenin sonraki şekli için bir hazırlık koşulu olarak ileri sürüldü.

[...]

Fakat 1990'larda yaşanan deneyim göstermiştir ki geleneksel hiyerarşi, yeni sorunlar karşısında düzeni sağlamaz. Soğuk Savaş'ın bitiminden hemen sonra, Birleşik Devletler öncülüğünde "Yeni Dünya Düzeni"nin ilanı yapılırken[10], kısa süreli ve abartılı bir refah dönemi hissi yaşansa da fikir kısa ömürlü oldu. Birleşik Devletler ve onun yakın müttefikleri demokratikleşme, ser-

bestleşme, barış ve kendi kaderini tayin konusunu küresel gündemin içine hemen yerleştirdiler fakat bu çoğunlukla kendisiyle çelişti. Geçiş toplumlarında veya demokratikleşen toplumlarda, ekonomik serbestleşme ve demokratikleşme arasında, birine veya diğerine öncelik vermek zorunda kalan hükümetler ile sıklıkla güç tercihler yapmak mecburiyetindeydi.[11] Diğer taraftan kendi kaderini tayin, sıkça iç savaşa ve karışıklığa neden olarak görünmektedir ki hiçbir yerde olmadığı kadar en açık bir şekilde eski Yugoslavya buna örnektir.[12] Uluslararası bir sistemde, daha açık bir güç hiyerarşisi -Birleşik Devletler'in yeni "liderliği"- bu sorunlara çözüm bulamadı. Onun yerine, Soğuk Savaş'ın bitiminden beri ikinci bir politik dalga, mevcut uluslararası kurumların eksikliklerinin altını çizdi [...].

Bugün ülkelerin, zenginlik, çevre koruma ve geniş ölçekli güvenlik biçimleri gibi sayısız hedeflerini gerçekleştirmeleri için [...]daha ayrıntılı bir düzen gerekmektedir. Fakat sistemdeki en güçlü devletler baskın oldukları kurumların reformuna direnirken, yeni bir düzenin gelişmesini hayal etmek zordur.

Küreselleşmenin Etkisi

Serbest piyasa yönelimli ekonomistlerin hesabına göre, küreselleşme yeni fırsatların ve avantajların kapısını açmaktadır. Fakat eldeki kanıt sürecin teorinin önerdiğinden daha eşitsiz olduğunu göstermektedir. Küreselleşme; dünyadaki ülkeler, şirketler ve halklar arası etkileşim ve ilişkilerde dramatik değişimlerin varlığını tanımlamaktadır. Bu hem sınır-ötesi mal ve hizmet anlaşmalarındaki artışı hem de tasavvurların, fikirlerin, insanların ve davranışların akışındaki artışı tanımlamaktadır. Ekonomik görüşler, süreci teknolojiye dayalı bir olgu olarak ele almaktadırlar. Fakat küreselleşme aynı zamanda fiyat serbestisi, özelleştirme ve hükümetlerce yapılan politik tercihlere de dayanmaktadır. Malların, hizmetlerin, insanların ve sermayenin akışı artarken, bunlar aynı zamanda düzenlemeler ile sık sık kısıtlanmakta ve yasalarca engellenmektedir. Başka bir deyişle, küreselleşmenin etkisi, güçlü bir şekilde küresel ekonomiye dair kurallar koymak ve bu kuralları uygulamak kudretine sahip olanlar tarafından şekillendirilir.[13] Bununla birlikte, aynı zamanda, uygulanabilir kurallar koymak, yasa koyuculara, geniş ölçekli kurumlara ve zümrelere dayanmaktadır. Bu küreselleşme sürecinin neden olduğu artan eşitsizlikler ile süreci düzenlemek için gerekli katılım artışı arasında gerçek bir gerilim yaratır. Bu bölümde, küreselleşmenin anahtar öğeleri bu gerilimi açıklamak için kullanılacaktır.

Küreselleşmenin merkezi olan ilk boyutu teknolojik değişimdir ki küresel ekonomik faaliyetin olanaklarını dönüştürmüştür. Artık şirketler, yeni iletişim araçlarını ve daha esnek üretim tekniklerini kullanarak, üretimi küresel olarak organize edebilmektedirler. Charles Oman [...] bunun "küresel yerelleşme" sonucunu doğurduğunu söylemiştir. Artan bir şekilde, çokuluslu şirketler, pazarlarına olabildiğince yakın yerlerde mal üretmektedirler. Bu şu anlama gelmekte, onlar dünya ekonomisinin birçok bölgesinde ve yerinde var-

lar. Politik etkileri hem çok hem de çeşitlidir ve bizim anlatmak istediğimizi destekler biçimde, kısıtlayıcı denetimin kaldırılmasına ve olanaklarının önünün açılmasına işaret etmezler. Onun yerine, kim en önce (ve en çok) teknolojik değişimden faydalanırsa, kendisini taklit etmek isteyenlere karşı uluslararası kurallar koyarak, pozisyonunu korumak için daha hızlı hareket edebilecektedir

Çokuluslu şirketler serbestleşme ve ticari engelleri kaldırmak (bölge ve ülkelerle ticaret yapabilmek adına) için bir güç odağı iken, bugün, ticaret yapmak istedikleri bölgelere ve ülkelere yerleşmeleri ile artık sınırların açılmasını talep etmelerine gerek kalmamıştır. "Korunaklı kale" Avrupa veya NAFTA içinde yaşam bir miktar rahat olabilir. Bununla birlikte, öncü şirketler, teknolojik ilerlemeyi tüm dünyaya yaymak yerine, fikri mülkiyet hakları üzerinde daha katı uluslararası kurallar konmasıyla meşguldüler.[14] Bugün rekabet; sadece teknolojik veya ekonomik anlamda rekabet avantajına elde etmek değildir. Onun yerine, şirketler aynı zamanda uluslararası ve bölgesel düzeyde oyunun kuralları altında rekabet etmektedirler. Fakat kuralların etkin olabilmesi için, şirketlerin nüfuz edemediği hükümetler tarafından da uygulanmalı. Küreselleşme, "sahip olanlar" ile "sahip olmayanlar" arasındaki eski ekonomik eşitsizlikleri güçlendirmektedir; sadece teknolojiye sahip olmak ya da olmamak konusunda değil, ayrıca kurallar koyma kapasitesine sahip olmak ya da olmamak konusunda da. Hâlbuki küreselleşme, aynı zamanda düzenleme için bir dizi zorunluluklar ve "sahip olmayanlar" diye anılanların ortak çabasını gerektiren uygulamaları yaratmaktadır. Bu, eskinin hiyerarşik birlikteliği dolayımı ile başarılamaz.

Oldukça eşitsiz sonuçlar doğuran uluslararası ticaret, küreselleşmenin başka bir boyutudur. Dünya ticaretinin ne kadar yükseldiği üzerine tartışma devam ederken[15], şu açık ki bugün dünya ekonomisini içinde yapılan ticaretin oldukça büyük bir kısmı sanayileşmiş ülkeler arasındaki ticarette yoğunlaşmıştır.[16] Bu nedenle küreselleşme, dünya piyasalarının açılmasını ve dolayısıyla ülkeler arası işlemlerin akışının yükselmesini önermesine rağmen, gerçekte şunu fark ederiz ki değişimin etkileri büyük oranda eşitsizdir. Birçok gelişmekte olan ülke ticari politikalarını liberalleştirmelerine rağmen, bazıları dışlanmıştır.[...] Kısaca, ticari serbestleşme, ülkeler arası eşitsizliği kuvvetlendirmiştir. Fakat bir de düzenleme için artan talepler sonucunu doğurmuştur. Örneğin; sanayileşmiş ülkelerin tartıştığı, uluslararası işgücü, çevre ve güvenlik standartlarına bilinçli olarak karşı koyan ülkelerin, "eşitsiz" rekabette bulunması. "Eşit oyun alanı" talebi daha çok düzenleme ve küresel ölçekte uygulama gerektirir

Halbuki daha fazla düzenleme talebi, sadece küresel kurumların güçlendirilmesi çabaları olarak anlaşılmaz. Tam tersine, küreselleşme akın akın gerçekleşen bölgesel ve iki taraflı yeni düzenlemeler ile birlikte yürütülmüştür.[17] Bazı şekillerde, bölgeselcilik eski hiyerarşiyi güçlendirir, fakat bazı şekillerde de zayıflatır. Teori; bölgesel kuruluşlar, ticari kuralların oluşturulması ve ulusal piyasalarından daha geniş piyasalara olan açık erişim olanağından fayda-

lanılması üzerindeki etkilerin birleştirilmesi ve uygulanması için bir yol olarak; küçük ve daha az güçlü devletler teklif eder.[18] Bununla birlikte; bölgesel ticaret oluşumları ve bütünleşmeleri, kazanılmış hakları azaltma ihtiyacı olan hükümetlere yararlı bir kaldıraç önerir: Hem daha geniş pazarların nimetlerinden faydalandıran hem de bölgesel rekabeti sertleştiren terbiye edici yeni politikalar.[19] Bu yollarla, "yeni bölgeselcilik", ticaretin açılması için, eşitlikçi ve güçlü bir yol olarak görülebilir. Yine de artan bölgeselcilik daha az güçlü devletleri dışlayarak eşitsizlikleri daha da pekiştirebilir, örneğin, gelişmekte olan ülkelerin yukarıda bahsedilen "korunaklı kalelerden" dışlanması gibi. Bununla birlikte, bölgesel kurumlar, güçlü devletlere küresel kurumları kullanmama bahanesi bulabilir: Örneğin onlar, anlaşmazlıklarını özgül bir sonuç yaratacak kadar güçlü bir iktidara sahip olduklarını hissettikleri tartışma alanına taşımayı seçebilirler.[20]

Uluslararası finans, geleneksel hiyerarşi ve düzen kabulleri için güçlü etkileri olan küreselleşmenin daha ileri bir alanıdır. Teknoloji ve ABD'nin savaş sonrası dönemdeki politikaları[21] finans piyasalarındaki güçlü itkileri serbest bıraktı, uluslararası bankalar ve yatırım fonları küresel operasyonlarını genişletirken. Bugün finans piyasaları ve yatırım fonları, sermayeyi o kadar hızlı hareket ettirmektedir ki hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetler sermayenin kaçışından ve piyasadan gelen spekülatif müdahalelerden korkmaktadır. Bazı şekillerde, bu eş-düzey gerektirecek bir sonuç doğurmaktadır: Tüm hükümetler bir şekilde piyasadan korkarak yaşar ve hepsi spekülatif müdahaleler için kolay hedeflerdir. Fakat sermaye piyasalarının, hükümetleri cezalandırma eğilimi; gelişmekte olan ülkelerin olduğu kadar, onların yardım için güven duydukları kurumların da hem güçsüzlüklerinin hem de zarar görülebilirliklerinin altını çizerek eşitsiz bir şekilde gerçekleşir.[22] Daha fazla küreselleşmiş sanayileşmiş ülkeler, finansal genişlemenin parasal maliyetlerini azaltmak için borç alabilirler[23] ve kanıtlar şunu göstermektedir ki bu borç alma hiçte sermaye kaçışı riskini ve borç ödeyememekten kaynaklanan piyasa korkusunu ağırlaştırmamaktadır.[24] Tam tersi, gelişmekte olan ülkelerde, yüksek kamu borcu ve hatta yüksek özel kesim borcu bile (1994'te Meksika ve 1997'de Güney Asya'da olduğu gibi) piyasaları, yatırımda ve para dolaşımında yaşanacak bir akın nedeniyle geri çekilmeye zorlayabilir[25]. Fakat çelişkili bir şekilde, böylesi bir kriz tehdidi şu anlama gelir ki geçmişte daha az önemdeki ülkeler şimdi uluslararası ekonomik istikrara sistematik bir tehdit oluşturabilirler: Kuyruk şimdi köpeği sallayabilir. Bu nedenle finansal küreselleşme eski eşitsizlikleri güçlendirirken, aynı zamanda eski eşitsiz düzenin özel ve etkili bir şekilde uğraşamadığı yeni meydan okumalar ve krizler yaratır.

Sonuç olarak, küreselleşme politik düşüncelerin yayılmasını içermekteydi. Küresel ekonomik düzen, sadece devlet gücü üzerine kurulan ve tek başına yöneten değildir, ayrıca politik düşüncelerin ve inançların üzerinde de kurulmuştur. Bunlar, hem uluslararası kuruluşlar[...] dolayımı ile resmi hem de özgül Ortodokslukları küreselleştiren eğitim ve araştırma ağları dolayımı ile

gayriresmî bir şekilde açıkça ilan edilir. Hem 1980 hem 1990'lar bunun çok güçlü örneklerini sunar. 1980'lerde "yapısal uyum" dünya çapındaki gelişmekte olan ülkeler için teşvik edildi[26] ve 1990'larda benzer bir serbestleşme politikaları serisi "geçiş ekonomileri" diye anılan önceki Doğu Bloku ülkelerine önerildi. Bu politika değişikliklerinin etkisi çoğunlukla bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğini yükselmişti.[27] 1990'ların son yıllarında, Washington'da yazılan reçetelerde bazı değişiklikler meydana geldi. Ekonominin düzenlenmesi şimdi "devletin modernleştirilmesi" olarak tasvir edilen ikinci ve üçüncü kuşak reformlar ile sürdürülüyor. İyi yönetişim, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılım şimdi uluslararası finans kuruluşları tarafından savunulmaktadır.[28] Tabi ki teoride, bu fikirler o kurumların kendisine uygulansa, sonuç daha eşitlikçi ve katılımcı uluslararası ekonomik düzen olabilir.[29] Gerçekte, buna rağmen, uygulamada oldukça sınırlandırılmaktadır[30]. Yine de uluslararası kurumların yeni gündeminde başarılı olarak tanınmalarına ve hükümetler tarafından alınacak olan çok sayıda sorumlu ve katılımcı reformlara ihtiyaç vardır; bu anlamda Washington'un tepeden inme modeli, teşvik ve kayırma çabası başarılı olamayacak.

Tartışılan küreselleşme, hem ülkeler arası rekabeti hem de ülke içi politikaları değiştiriyor. Bu, bir de dünya siyasetindeki aktörlerin ve kurumların doğasını da değiştirir. 51 ülke tarafından kurulan bu sistemden, şimdi 193 devlet, hiç olmadığı kadar yayılan bir egemenliğin avantajlarından faydalanıyorlar. Bazı alanların politikaları üzerindeki denetim artan bir şekilde ya yerel yapılara "devredilir" ya da bölgesel veya uluslararası yapılara "aktarılır".[31] Devletlerin yanında, yeni aktörler dünya politika sahnesinde uzun adımlarla yürümektedir: "Sınırsız dünya"[32] içinde "uyruksuz" çokuluslu; devletsiz ulusal gruplar (Quebec, İskoçya, Chiapas, Filistin ve Çeçenya); kendilerini herkese anlatma kapasitesinin avantajlarından faydalanan asiler ve teröristler yandaş bulmaktadırlar.[33] Bu yeni aktörler, hükümetlere meydan okuyarak ve küresel yönetişim ile iştigal eden devletler-arası kuruluşlara erişim talep ederek, geleneksel devlet egemenliği ve devletlerarası düzene müdahalelerde bulunmaktadırlar.[34] Aslında, egemenliğin tanındığı ve saygı duyulduğu en temel prensipleri değişiyor, öyle ki uluslararası hukuk uzmanlarının sözlerinde, "küresel anlamda birbirine bağımlı, çağımız devleti ile elli veya altmış yıl öncesi gibi yakın bir zamanda geçerliliğini koruyan egemenlik görüşlerinin, uzlaşmasının imkânsızlığıyla karşılaşıyoruz."[35] [...]

Uluslararası kuruluşlar içinde bir toplumsal durum adına; ulus-ötesi veya ulus-altı seçmen haklarını, kendine has, açık olarak talep edenler sivil toplum kuruluşlarıdır (STK).[36] STK'lar kendilerine birçok çok-taraflı kuruluşta bir işlev edinmişlerdir[37] ki çevre gibi bazı konular üzerinde gerçekleşen uluslararası ilişkilerde öncü roller aldıklarını tekrarlamıyoruz.[38] Şu an STK'lar, Dünya Bankası'nın çevre konularının tartışıldığı teftiş toplantısı gibi bazı uluslararası forumlara katılabiliyorlar.[39] Fakat bir "uluslararası sivil toplum" yükselişinden bahsetmeden önce STK'ların daha fazla meşruiyet veya denetlenebilirlik istemleri üzerindeki sınırlamaların farkına varılmalı.[40]

Geleneksel düzen kavramları, uluslararası düzeni düşünürken, yeni aktörleri hesaba katmakta başarısız olduğu gibi, bu aktörlerin, dünya siyasetinin bu evresinde, nasıl ve neden ortaya çıktıklarını da açıklama konusunda başarısız olmuşlardır. Kabul edilir ki güç ilişkileri değiştikçe aktörler de değişir. Fakat bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi; yeni aktörler ve eski aktörlerin değişen otoriteleri, aynı zamanda temsiliyet ve meşruiyet hakkındaki inanışlarda ve anlayışlarda bir kaymayı yansıtmaktadır.

Özet olarak, küreselleşme geleneksel devlet-merkezli ve hiyerarşik uluslararası düzene meydan okumaktadır.[41] Fakat burada incelenen güçlerin bir kaçı, yönetim kurumlarının yapısını tahrif etmekte. Bunun yerine, teknolojik değişim, ticari serbestleşme, bölgeselcilik, uluslararası finansın küreselleşmesi ve politik düşünceler gibi konuların hepsi, geleneksel hiyerarşik iktidarı yansıtan kurallar ve kurumlar içersinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, çevre problemleri, ticaret kuralları ve uluslararası suç veya insan hareketleri gibi yeni "küresel" mevzular devletler arası daha fazla işbirliği gerektirdikçe, bu hiyerarşik düzenin kendisi daha az etkili olmaktadır.

Uluslararası Kurumlar Ve Düzenin Yönetimi

Yukarıdaki küreselleşme hakkındaki tartışma şunun altını çiziyor ki; eşitsizlik sadece uluslararası ilişkilere başlama pozisyonu ve sonuçları ile ilgili değildir. Bu aynı zamanda, önemli bir şekilde, "iktidar-üstü"yle veya uluslararası ilişkilerin içinde ilerlediği kuralları kimin koyduğu ve bu kuralların nerede nasıl uygulanacaklarına kimin karar verdiğiyle ilgilidir. 1970'lerin Kuzey-Güney tartışması boyunca, Güney uluslararası ekonomik düzeni yöneten kurallar konusunda daha fazla söz sahibi olmak için bastırdı ve birçok şekilde başarısızlığa uğradı. Ticareti, yatırımı, finansı ve parasal düzeni yöneten kurallar, geniş ölçüde, Kuzey ülkeleri tarafında yazılmaya devam etti. Bugün, kural koymak ve uygulamak konusunda bu tepeden-inmeci yaklaşım, Kuzey içinde bile sorgulanıyor. Soru şu şekilde soruluyor: Uluslararası kurumları etkili yapan nedir?

[...]

Uluslararası Ticaret

1992'ye kadar, uluslararası ticaret; kuralları ve prosedürleri önceden planlanmamış geçici geliştirilen ve gevşek bir kurum olan GATT'ın desteği ile küresel olarak düzenleniyordu.[42] Bu yapılanmanın tümü ile kararları sahne arkasında şekillendirebilen "Dörtlü" (ABD, AB, Japonya, Kanada) arasında açık bir iktidar eşitsizliği mevcuttur. Sonuçları, ülkeler[...] üzerinde çok eşitsiz etkileri olan ticaret kuralları olmuştur. Önemli bir şekilde, bu sonuçlar, üyeler arasındaki eşitsizlikleri büyüten bir süreci ifade etmiştir. GATT, merkezdeki üyelerin, kimin hangi koşullarda katılacağını belirlediği bir kulüp gibi hareket etmiştir.[43] GATT içindeki temsiliyet ve karar alma yapısını değiştirmek için

birçok teşebbüste bulunuldu: 1970'lerde gelişmekte olan ülkeler, kendilerinin içinde bir sesi olabilecek, güçlü bir Yürütme Kurulu yaratmaya çalıştılar ama başaramadılar. Öbür taraftan, Birleşik Devletler, Uruguay Toplantısı'nda ağırlıklı oylama ile IMF-tarzı Yürütme Kurulu fikrini ileri sürmeyi denedi.

Fakat, küreselleşme veya daha açık tabirle, ticari serbestleşme çok hızlı bir şekilde ilerledikçe, GATT'ın eşit olmayan "kulüp" yaklaşımı yetersiz kalmaya başladı. Büyük veya küçük, ticaret yapan uluslar, gümrük dışı engeller veya yurtiçi uygulamalar gibi alanları düzenleyebilecek ve hizmetleri, fikri mülkiyeti, ticari yatırımları, işgücü ve çevre standartlarını içeren birçok yeni konu ile ilgilenebilecek kuruma ihtiyaç duyar.[44] Bu nedenlerden dolayı; Birleşik Devletler bile, en güçlü bölgesel yapılanması NAFTA -ki ticaretinin üçte birinden biraz azını oluşturmaktadır- için çok taraflı bir kuruluşa ihtiyaç duyar.[45] Küreselleşen dünyada, uluslararası ticaret rejimine bağlı olmak; her üyenin yüksek derecede katılımını, taahhüdünü ve güvenini gerektirir. Böylelikle, GATT'ın ademi-merkeziyetçi çerçevesi yetersiz kalmıştır: örneğin, toplantılar aracılığıyla ortak görüşe ulaşılmasının gerekliliği, anlaşmazlıkların çözümünü olanaksız hale getirmektedir. Fakat DTÖ'nün GATT'ın yerine geçmesi, bağlılık ve katılım sorununu çözmemiştir.[46]

Yeni kuruluş, kendisini daha güçlü bir uluslararası kuruma dönüştüren bir yapıya ve uygulama gücüne sahiptir. DTÖ, şimdi tüm çok taraflı ticaret antlaşmalarının yöneticisi, ulusal ticaret politikalarının denetleyicisidir ve anlaşmazlık çözüm prosedürüne sahiptir ki bu GATT'ınkinden farklı olarak anlaşmazlıklar üstünde kuruluş tarafında eğer kabulüne *karşı* bir fikir birliği mevcut değilse otomatik olarak kabul edilen kararlar alabilmektedir. En azından teoride, gelişmekte olan ülkeler, daha kanuni ve kurumlaşmış prosedürler içeren bu adım ile daha çok fayda sağlayabilirler; çünkü, bu geniş ticaret ülkelerini, toplantı kararlarına veto koyma gücünden alıkoyar. Tabii ki gelişmekte olan ülkeler yeni DTÖ süreçlerini daha fazla kullanıyor görünüyorlar: GATT mekanizması asıl olarak "Dörtlü" tarafından kullanılma eğilimli iken, 1996 ortalarında, DTÖ öncesi taleplerin yarısına kadarı gelişmekte olan ülkelerden gelmiştir.[47]

Bununla birlikte, DTÖ'nün uluslararası hukukun üstünlüğünü destekleme konusunda etkili olması için, en büyük ve güçlü üyesinin bağlılığına ihtiyacı var. Fakat Birleşik Devletler, ülkelerin[48] GATT toplantı kararlarına uymama konusunda en kötü geçmişi sahip ve "gittikçe saldırgan ve ikili" politikalar uygulayarak, 1980'lerde, en fazla "çok-taraflılıktan geri adım atan" ülkedir.[49] Tek taraflı bir ticaret politikasına doğru olan yönelim, genel kurulda Uruguay Müzakeresi sonuçları (ve yeni DTÖ)[50] oylaması ve tartışılması sırasında ifade edildi, fakat daha açık şeklini DTÖ'nün Helms-Burton Yasası'nın diğer ülkelerin Küba[51] ile olan ilişkileri konusundaki cezaların ödenme durumuyla tetiklenen anlaşmazlık hakkındaki çözüm prosedürlerini Birleşik Devletler boykot ettikten sonra aldı.

DTÖ; küresel ticareti mümkün kılacak ya da kolaylaştıracak, kurallara dayanan, güçlü kurumlar gerekliliği düşüncesiyle oluşturuldu. Fakat, DTÖ yanında, ABD'nin yaptıkları gibi, tek taraflı ve iki taraflı müdahaleler devam ediyor. Bu şu anlam geliyor ki; yeni sistemin güvenilirliği ve etkililiği uluslararası ticaretin temeli olarak eski güce dayalı politika hiyerarşinin yaptıkları ile sürekli sekteye uğratılıyor. Fakat, GATT içinde oldukça açık bir şekilde ifade edilen güce dayalı politik düzen, açıkça, yukarda bahsedilen yeni mevzular ile etkili bir şekilde üstesinden gelemez. Gerilim açıkça ortada. Küresel dünya ekonomisinde, kurala-dayanan güçlü bir uluslararası rejim, gittikçe ABD'nin çıkarlarına hizmet etse de; ABD çok taraflı bir rejimin meyvelerini toplamak için *eşitler arasında birinci* olarak özel konumundan kaynaklanan haklarından vazgeçmeye hazırlanırsa diye hala geçerli bir yol olarak görülmeye devam ediyor.

Uluslararası Mali Sistem

Uluslararası mali ve parasal sistem daha önce hiç olmadığı kadar büyük küresel sermaye piyasalarının, yatırım fonlarının ve dalgalı kurun ortaya çıkışı ile çarpıcı bir şekilde değişti. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra sistemin kuralları çoklukla Birleşik Devletler tarafından, Batı Avrupa ve Japonya ile birçok evrede müzakere edilerek, konuluyordu[52]. Kararların alındığı ortamda G7, Uluslararası Ödemeler Bankası ve IMF (Burada Birleşik Devletler en geniş oya ve paya sahiptir.) vardır. 1970'ler boyunca, gelişmekte olan ülkeler uluslararası finansal ve parasal sistemde seslerini yükseltmek için birçok kez teşebbüste bulundular ama çok az başarılı olabildiler.[53] Bununla birlikte, geçen yirmi yılda, uluslararası finansal ve parasal sistemin süregiden istikrarı ve başarısı, ağırlıklı olarak geleneksel anlamda dışlanmış daha az güçlü devletlerin hareketlerine bağlı kaldı.

Yakın zamandaki krizler; gittikçe küreselleşen bir uluslararası mali ve parasal sistemin zarar görebilirliğini göstermiştir. 1994 sonunda, Meksika'da para dolaşımının çökmesi, yakın dönemdeki 1996-97 Doğu Asya ve 1998 Rusya krizleri ile küçük düşürülen sistem aracılığıyla birçok yerde yankısını buldu. Şimdi, bir uçtan bir uca tüm aktörlerin, uluslararası finansal ve parasal sistemin istikrarını sağlamaları için daha önce olmadığı kadar derin ve geniş bir seviyede işbirliğini gerektiriyor; sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, finansal sektör reformları, kur politikaları ve sağlam bankacılık düzenlemeleri ve denetimleri konuları ile başa çıkmak için. Yetersiz işbirliğinin maliyeti ortada. Doğu Asya'da kriz patladığında, IMF mali destek olarak 36 milyar Amerikan doları sağladı; iki taraflı ve çok taraflı kaynaklardan 77 milyar Amerikan doları daha sağladı. Rusya'ya da 11.2 milyar Amerikan doları mali destek verdi ve aynı biçimde daha geniş bir yardım paketinin sağlanmasını koordine etti. Sonradan, her iki "kaynak" ile ilişkili olan politikalar ağır bir şekilde eleştirildi.[54] [...]

Politik olarak, Doğu Asya ülkeleri için gerekli görülen durumların derinliği, birçok yorumcunun, IMF'nin bunu yapmasının ne kadar meşru olduğu hakkında temel sorular sormasına neden oldu. Örneğin, Marty Feldstein yakın zamanda *Foreign Affairs*'te şöyle yazdı: "Ulusal ekonomik yapıyı ve kurumlarının doğasını, ülkenin meşru politik kurumları belirlemeli. Bir ulusun kısa dönemde mali yardıma çaresizce ihtiyaç duyması, IMF'ye, teknik kararlarını, ulusun politik süreçlerinin getirilerini ikame etme hakkını vermez".[55]

Buradaki konunun anlaşılması zor. IMF uluslararası para sisteminin istikrarını koruma rolü ile suçlanıyor. Fakat küreselleşen dünyada, bu ülkelerin iç meselelerine müdahale etmeksizin çok zor. Alternatif bir yaklaşım; istikrarın daha derin uluslararası standartlar gerektirdiğini kabul etmeli ve Fon'un sürekli yeni alanlara girerek, meşruiyetini nasıl güçlendirebileceğini sormalı. Bunun cevabı, tabii ki bağlılığı gerekenlerin temsiliyetlerini ve katılımlarını tekrar düşünmekte yatmaktadır ki eşitsiz "dayatma" veya demokratik süreci sekteye uğratma hissiyatını azaltsın.[56] IMF, artan bir şekilde, ikili görüşmelere ait raporları yayınlamak, "dışsal değerlendirme"nin rolünün çalışmalarında etkili olabileceğini tekrardan düşünmek ve üye ülkelerle olan görüşmelerinde "yönetişim" konusunu gündeme getirmek gibi, çalışma şeklini şeffaflaştırmak adına bazı girişimlere çoktan başlamıştır. Bununla birlikte, bu değişiklikler kuruluşun Yönetim Kurulu'ndaki temsiliyet ve mülkiyet yapısını kısıtlamadığı gibi; sonuç olarak, Doğu Asya'da gördüğümüz tarzda "derin" müdahaleleri ve reformları telkin etmesinin meşruluk derecesini arttırma yolunda kuruluşta bir etki yaratmaz.

Uluslararası mali kuruluşlar, 1990'larda bazı değişikliklere gitmişlerdir. Bununla birlikte, değişiklikler çoğunlukla, kuruluşlardaki "her zaman ki işler" in düzenlenmesi, iyileştirilmesi şeklinde olmuştur. Kendilerini daha geniş çaplı incelemelere ve daha fazla yeni üye katılımına açmaları, hiç şüphesiz kurumlar için yararlı olmuştur. Buna rağmen karar alma süreçleri aynı kalmış ve elli yıllık eşitsizlikleri yansıtan bir hiyerarşiyi temel almaktadır. Fakat kanıtlar göstermektedir ki; küreselleşen bir dünya ekonomisini etkili bir şekilde yönetmek için bu kurumlar daha fazla meşruiyete, artan bir temsiliyete ve katılıma ihtiyaç duymaktadır. Bu, eski hiyerarşinin varolmadığı, çok daha temel bir şekilde değişikliği gerektirmektedir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

Son olarak; BM Güvenlik Konseyi Soğuk Savaş[57] sonrasında hızla harekete geçmiştir. Fakat, bugün bu kuruma üyelik ile kurumun gerçekleştirmeye çalıştığı görev tanımını arasında bir uyuşmazlık mevcuttur. İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri; Süper Güçler tarafından organize edilen, ortak bir güvenlik sistemini kurumsallaştırma girişimi ile daimi koltuklara yerleşmişlerdi. Bu beş üye hala bu koltuklarda oturuyor ve Konsey'deki önemli konuların çözümünde, hala onların fikir birliği gerekmektedir. Bu Çin, Rusya, Birleşik Devletler, Fransa ve Birleşik Krallığa; Güvenlik Konseyi kararlarını veto etme

hakkı vermektedir. Konsey'deki diğer on koltuk, farklı gruptaki ülkeler etrafında oluşturulmuştur. Tıpkı bu bölümde incelenen diğer kurumlar gibi, Güvenlik Konseyi de İkinci Dünya Savaşı bitiminde varolan devletler hiyerarşisini kurumsallaştırdı. Fakat, Konsey; iki süper güç arasındaki güçler dengesince marjinalleştirilen Soğuk savaş süresince, görünürde pasif kalmıştı. Bu şimdi değişti.

Ağustos 1990 ve Mayıs 1995 arasında Konsey, yıllık ortalama 80 olmak üzere toplam 325 çözüm (ayrıca 82 tane de "Başkanlık raporu") kararı onayladı. Önceki kırk dört yıl boyunca, kabul edilen yıllık ortalama 14 çözüm ile bu oran karşılaştırılabilir. Güvenlik Konseyi'nin yüksek düzeydeki yeni hareketliliği, yönetişim ile ilgili birçok konuyu açıkça ortaya çıkarmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, Konsey'in bu yeni hareketlilik düzeyinin, daha önce görülmemiş bir şekilde (nerdeyse sadece) kendi meselelerine müdahaleyi içerdiğini vurgulamakta geç kalmadılar. Bu, ilginin, hızla kurumun eşitsiz özüne odaklanmasına neden oldu. Birleşik Devletlerin, BM'yi önemli bütçe kararları[58] üzerinde veto hakkı almak için fiilen anayasasını çiğnemeye zorlaması ile, güç eşitsizliği 1980'lerde yeter derecede gözler önüne serilmişti.

1990'larda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde bazı alçakgönüllü değişiklikler gerçekleşti.[59] Bunun ötesinde, birçok üye Konsey üyeliğinin, en azından Almanya'yı ve Japonya'yı daimi üye olarak ve hatta gelişmekte olan ülke temsilcilerini de içerecek bir şekilde genişletilmesini kabul etti.[60] Bununla birlikte, var olan daimi üyelerin, kurum içindeki haklarının azalmasına izin vermesi konusunda büyük bir isteksizlik vardı. Bunların başını yalnız olmamakla birlikte Birleşik Devletler çekiyordu.[61] [...]

Son Düşünceler

Küreselleşen dünyada eşitsizlik ve etkili kurumlar

Geleneksel uluslararası düzen görüşü, güç hiyerarşisi üzerinde muazzam bir ağırlığa sahip olsa da elli yıl önce, modern uluslararası kurumlar kurulduğunda, süper-güç yönetimi dolayımıyla şekillendirilmiş "verimlilik" ile geri kalanlarla işbirliğinin sağlanması için zorunlu olan "meşruiyet" arasında bir denge kurulmasının gerekliliği uygun görülmüştü. Meşruiyet, "eşitlik" konusunun bazı temel fikirlerine saygı gösterilmesini gerektirdi. Birleşmiş Milletler içinde; tüm devletlerin eşit oy hakkına sahip olduğu Genel Kurul ile en güçlü devletlerin veto hakkı olduğu Güvenlik Konseyi arasında bir denge kurulması gerekliliği hissedildi. Oylama gücünün çoğunun ekonomik güce göre dağıtıldığı IMF içinde dahi "bazı oylamalar", üye devletler arasındaki sembolik eşitlik adına paylaştırılmıştır. Joseph Gold'un dediği gibi; "Fon için gerekli olan planların yaratıcıları ve görüşmeciler; oylama gücünün ağırlığı konusunda atılacak cesur bir adımın...uluslararası hukukta geleneksel, devletlerin eşitliği ilkesinin politik olarak değerlendirilmesi ile birleştirilmesinin gereğini hissetti. Temel oylamalar, devletlerin eşitliği doktrininin tanınma aracı olarak

hizmet etmekteydi"[62]. Kuramcıların "evrenselliğin tuzakları"[63] diye bahsettikleri şey uluslararası kuruluşların mekânı ve rolü konusunda çok önemli bir hale gelmişti.

1990'larda, uluslararası kurumların etkili olabilmesi için; daha önce hiç olmadığı kadar genişlikte üyeleri temsil etmeli ve tüm üyelerin uygulamanın hazırlanması adına verdikleri taahhütleri kapsamalı. Bazı konularda bu gerçekleştirilmiş durumda. Birçoklarının küresel uzlaşma döneminin 1970'lerin sonunda sona erdiğine inanmasına rağmen, gerçekte 1990'lar; çevre ve kalkınma (Rio de Janeiro 1992), nüfus ve kalkınma (Kahire 1994), Kadın (Pekin 1995), küresel iklim değişimi (Kyoto 1997) gibi birçok konuyu içeren Kuzey-Güney Toplantıları'na tanık oldu. Bu toplantılar, bu alanlardaki etkili bir faaliyetin, birçok hükümetin -zengin, yoksul, zayıf ve güçlü- taahhüdüne ciddi bir şekilde bağlı olacağının anlaşıldığını ve eğer tarafların her biri sonuç kararına gerçekten içten bir şekilde katılmaz ve ona uymada kararlılık sergilemezlerse, önümüzdeki dönemde böylesi bir riayetin de var olamayacağının fark edildiğini gösteriyor. Fakat bu toplantıların dışında, uluslararası sorunları düzenlemek ve kolaylaştırmak için ihtiyaç duyulan kuruluşlar ve kurumlar içinde, güçlü üye devletlerin, düzenin geleneksel olarak sağlandığı hiyerarşinin değiştirilmesine istekli olduklarına dair çok az işaret vardır. Bu, hiyerarşinin, küreselleşen bir dünyanın düzenine karşı çok daha karmaşık meydan okumalar ile başa çıkamayacak olmasına rağmen devam etmektedir.

Çeviren: *Ali Serkan Mercan*

Notlar

1 Stanley Hoffmann (ed.), *Conditions of World Order* (New York, 1968).

2 Toplantının başkanı Raymond Aron, dünya düzenin beş tane tanımdan biri anlamına gelebileceğini söylemişti: gerçekliğin düzenlenmesi, dünya siyasetinin parçaları arasındaki ilişkiler, yaşayabilmek için asgari koşullar, birlikte yaşayabilmek için asgari koşullar veya iyi bir hayat için koşullar. Fakat Stanley Hoffmann'a göre, bu beş anlam; üyeleri sadece "basmakalıp sözlere veya dünyadaki değerler çatışmasının kindar bir yeniden üretimine yol açabilir" diye derhal saf dışı bırakılmıştır. (a.g.e. s. 2). Onun yerine, Konferans dördüncü tanıma, "insanların göreceli olarak bir gezegende beraberce yaşayabileceği koşullar olarak mekansal düzene", odaklanmayı seçti. (a.g.e.).

3 Herhangi birinin Avrupalı-olmayan sistemler bolluğundan söz edebilir; Asyalı, Afrikalı ve Kolomb-öncesi Amerikalı -ki her biri, azımsanmayacak derecede uzun ömürlü, hiyerarşik olarak örgütlenmiş, devletler sistemidirler.

4 Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 2nd edn. (London, 1995); Martin Wight, *Power Politics*, 2nd edn, ed. Hedley Bull and Carsten Holbraad (London, 1986); Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace (*New York, 1985).

5 Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics (*New York, 1979); ayrıca eleştiriler için bkz. Robert Cox ve Richard Ashley, Robert O. Keohane (ed.), *Neorealism and its Critics* içinde (New York, 1986).

[6] Barry Buzan, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism* (New York, 1993); David A. Baldwin, *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate* (New York, 1993).

[7] Joseph M. Grieco, Cooperation among Nations: Europe, America, and Non-tariff Barriers to Trade (Ithaca, 1990).

[8] Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton, 1984).

[9] Robert Keohane, Joseph Nye and Stanley Hoffmann, After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989-1991 (Cambridge, Mass., 1993).

[10] George Bush, "New World Order", *Public Papers of the Presidents, Administration of George Bush*, vol. 2 (1990), s. 1218-22.

[11] B. Grosh and S. Orvis, "Democracy, confusion, or chaos: political conditionality in Kenya", *Studies in Comparative International Development* 31 (4) (1997): 46-65; Luiz Carlos Bresser Pereira, Adam Przeworski ve Jose Maria Maravall, *Economic Reforms in New Democracies: A Social-Democratic Approach* (Cambridge, 1993); Stephan Haggard ve Robert R. Kaufman, *The Political Economy of Democratic Transitions* (Princeton, 1995); Laurence Whitehead, *Economic Liberalization and Democratization: Explorations of the Linkages* (London, 1993); Adam Przeworski, *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America* (Cambridge, 1991).

[12] Michael Ignatieff, *Blood and Belonging: Journeys into the New Nationalism* (London, 1994).

[13] Thomas Franck, Fairness in International Law and Institutions (Oxford, 1995).

[14] Frederick Abbott and David Gerber, *Public Policy and Global Technological Integration* (The Hague, 1997); Michael Blakeney, *Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: A Concise Guide to the TRIPs Agreement* (London, 1996); Carlos Correa, *Intellectual Property Rights and Foreign Direct Investment* (New York, 1993).

[15] BM Kalkınma Programı, *Human Development Report* (New York, 1997) verisi olan 17 tane ülkeyi ele almıştır ve şunu göstermiştir; 1913'te GSMH içinde ithalatlarının payı % 12.9 iken 1993'te %14.5 olmuştur.

[16] Aslında, en az gelişmiş devletler ki dünya nüfusunun %10'unu oluşturur, dünya ticaretindeki payları % 0.3 düştü, bu yirmi yıl önceki seviyesinin yarısı: BM Kalkınma Programı, *Human Development Report*, s. 84.

[17] Bkz. Diana Tussie, "From multilateralism to regionalism", *Oxford Development Studies Special Issue on Globalization* içinde (Oxford, 1998).

[18] Vincent Cable (ed.), *Trade Blocs? The Future of Regional Integration* (London, 1994); Till Geiger, *Regional Trade Blocs, Multilateralism and the GA TT: Complementary Paths to Free Trade?* (London, 1996); Andrew Gamble and Anthony Payne, *Regionalism and World Order* (London, 1996).

[19] John Whalley, *Why Do Countries Seek Regional Trade Agreements?* (Cambridge, 1996); Haggard and Kaufman, *The Political Economy of Democratic Transitions*, Joan Nelson (ed.), *Economic Crisis and Policy Choice: The Politics of Adjustment in the Third World* (Princeton, 1990).

[20] Robert Z. Lawrence and Charles Oman, *Scenarios for the World Trading System and their Implications for Developing Countries* (Paris, 1991). Uluslararası kurumlar için çok daha genel bir tespit için bkz. Stephen Krasner, *Structural Conflict: The Third World against Global Liberalism* (Berkeley, 1985).

[21] Eric Helleiner, *States and the Reemergence of Global Finance: From Bretton Woods to the1990s* (Ithaca, 1994).

[22] Ricardo Ffrench-Davis, "The Tequila effect: its origins and its widespread impact". *Desarrollo Economico: Revista de Ciencias Sociales* 37 (1997): 195-214.

[23] G. Corsetti and N. Roubini, "Political biases in fiscal policy", Barry Eichengreen, Jeffrey Frieden and J. von Hagen (ed.), *Monetary and Fiscal Policy in an Integrated Europe* içinde (NewYork, 1995).

[24] Geoffrey Garrett, "Shrinking states? Globalization and national autonomy in the OECD", in *Oxford Development Studies Special Issue on Globalization;* G. Corsetti and N. Roubini, "Fiscal deficits, public debt and government insolvency", *Journal of Japanese and International Economies 5* (1991): 354-80.

[25] Ffrench-Davis, The Tequila effect.

[26] John Williamson (ed.)Latin American Adjustment: How Much Has Happened? (Washington DC, 1990).

[27] Bkz. A. Hurrell and N. Woods (ed.), Inequality, Globalization and World Politics (Oxford,1999), ch. 6 ve A. B. Atkinson and John Micklewright, Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of Income (Cambridge, 1992).

[28] World Bank, *Governance: The World Bank's Experience (*Washington DC, 1994); IMF, *Good Governance: The IMF's Role (*Washington DC, 1997).

[29] Ngaire Woods, "Governance in international organizations: the case for reform in the Bretton Woods institutions", in UNCTAD (ed.), *International Monetary and Financial Issues for the 1990s,* vol. 9 içinde (New York, 1998), s. 81-106.

[30] Bu gündemin eleştirisi için bkz. P. Blunt, "Cultural relativism, good governance, and sustainable human development", *Public Administration and Development* 15 (1995): 1-9; A. Goetz and D. O'Brien, "Governing for the common wealth: the World Bank's approach to poverty and governance", *IDS Bulletin* 26 (1995): 17-26.

[31] Thomas J. Biersteker and Cynthia Weber, *State Sovereignty as Social Construct* (Cambridge, 1996); Joseph Camilleri and Jim Falk, *The End of Sovereignty? The Politics of a Shrinking and Fragmenting World (*Aldershot, 1992).

[32] Kenichi Ohmae, *The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy* (London, 1994).

[33] Adrian Guelke, *The Age of Terrorism and the International Political System* (London, 1995).

[34] Thomas George Weiss and Leon Gordenker, *NGOs, the UN and Global Governance* (Boulder, 1996).

[35] Franck, Fairness in International Law, s. 4.

[36] L. MacDonald. "Globalizing civil society: interpreting international NGOs in Central America", *Millennium* 23 (2) (1994): 267-85; Thomas Princen, *Environmental NGOs in World Politics: Linking the Local and the Global* (London, 1994).

[37] Weiss and Gordenker, *NGOs, the UN and Global Governance;* Nick Wheeler, "Guardian angel or global gangster: a review of the ethical claims of international society", *Political Studies* 44 (1996): 123-35.

[38] John Meyer, David Frank, Ann Hironaka, Evan Schoefer and Nancy Tuma, The structuring of a world environmental regime 1870-1990, *International Organization* 51 (1997): 623-52.

[39] R. Bisell, "Recent practice of the Inspection Panel of the World Bank" *American Journal of International Law* 91 (1997): 741-4; Ibrahim Shihata, *The World Bank Inspection Panel* (Oxford, 1994).

[40] Anne Bichsel tarafından rapor halinde sunulan, STK'ların denetlenilebilirliği için IMF Yönetim Direktörleri tarafından ifade edilen görüşlere bkz. "The World Bank and the International Monetary Fund from the perspective of the Executive Directors from developing countries", *Journal of World Trade* 28 (1994): 141-67; and M. Edwards and D. Hulme, "Too close for comfort: the impact of official aid on non-governmental organizations", *World Development* 24 (1996): 961-73.

[41] Bu konu 1990'lar için yeni değil. Bkz.Richard N. Cooper, *The Economics of Interdependence: Economic Policy in the Atlantic Community (*New York, 1968); Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence,* 2nd edn (London, 1989); Joseph Nye, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power (*New York, 1990); James N. Rosenau and Ernst-Otto Czempiel (eds), *Governance without Government: Order and Change in World Politics (*Cambridge, 1992).

[42] GATT, çıkış itibariyle geçici bir önlem idi ve prosedürler, oylama yapısı, karar alma kuralları üzerinde çok fazla durulmamıştı. Bu, sonraki dönemdeki değişimler ile ortaya çıktı. Örneğin Konsey, GATT'ı imzalayan tarafların kararı ile 1960 yılında kuruldu.

[43] Vincent Cable, "The new trade agenda: universal rules amid cultural diversity", *International Affairs* 72 (1996): 227-46, at 232.

[44] Jeffrey Schott and John Buurman, *The Uruguay Round: An Assessment* (Washington DC, 1994); Carl Hamilton and John Whalley, "Evaluation of the Uruguay Round results on developing countries", *World Economy* 18 (1995): 31-49; World Bank, *The Uruguay Round: Winners and Winners* (Washington DC, 1995).

[45] John Odell and Barry Eichengreen, "The United States, the ITO, and the WTO: exit options, agent slack and presidential leadership", in Anne Krueger (ed.), *The WTO as an International Organization* (Chicago, 1998), s. 181-209, at s. 206.

[46] Bunun arka planı için, bkz. John Jackson, *Restructuring the GATT System* (London, 1990).

[47] DTÖ Resmi Bürosu'ndan alınmıştır.

[48] Robert Hudec, Enforcing International Trade Law: The Evolution of the Modern GATT Legal System (Salem, Mass., 1993).

[49] Anne Krueger, "Introduction", in Krueger, *The WTO as an International Organization.*

[50] John Jackson, "The great 1994 sovereignty debate: US acceptance and implementation of the Uruguay Round results", *Columbia Journal of Transnational Law* 36 (1997): 157-88.

[51] Odell and Eichengreen, "The United States, the ITO, and the WTO".

[52] Benjamin Cohen, *In Whose Interest? International Banking and American Foreign Policy (*New Haven, 1986); Andrew Walter, *World Power and World Money: The Role of Hegemony and International Monetary Order (*New York, 1993); Helleiner, *States and the Reemergence of Global Finance.*

[53] C. Randall Henning, The Group of Twenty-Four: two decades of monetary and financial cooperation among developing countries, in UNCTAD (ed.), *International Monetar yand Financial Issues for the 1990s,* vol. 1 (New York, 1992), s. 137-54.

[54] Bir Ek Rezerv Hizmet Sunumu yaratıldı.

[55] Marty Feldstein, "Refocusing the IMF", *Foreign Affairs 11 (*1998): 20-33; Nigel Gould- Davies and Ngaire Woods, "Russia and the IMF", *International Affairs* 75 (Jan. 1999): 23-42.

[56] Bkz. Woods, "Governance in international organizations".

[57] James Mayall (ed.), *The New Interventionism 1991-1994: United Nations Experience in Cambodia, Former Yugoslavia and Somalia (*Cambridge, 1996).

[58] BM Tüzüğü'nün Madde 17 (1) ve 18 (2) gerektirir ki; BM bütçesi Genel Kurul'un üçte ikisince onaylanır. ABD'nin bu maddeler için değişiklik talep etmesi; bir ödün ile birlikte, önemli bütçe kararlarının, Program ve Koordinasyon Komitesi aşamasında oy birliği ile karara bağlanabileceği hükmünün kabulüne yol açtı ki böylelikle ABD'ye BM bütçesi üzerinde fiilen veto hakkı verilmiş oldu; Gene M. Lyons, "Competing visions: proposals for UN reform", in Chadwick Alger et al. (eds), *The United Nations System: The Policies of Member States (*Tokyo, 1995).

[59] Michael Wood, "Security Council: procedural developments", *International and Comparative Law Quarterly* 45 (1996): 150-61.

[60] Bruce Russett, Barry O'Neill and James Sutterlin, "Breaking the Security Council restructuring logjam", *Global Governance 2 (*1996): 65-80. Şunu unutmayalım ki; gelişmekte olan ülkelerin bölgeleri arasında daimi üyelik için birbirleriyle yarış söz konusu: India vs Pakistan vs Indonesia; Brazil vs Mexico veya Argentina; Nigeria vs South Africa vs Egypt.

[61] Benjamin Rivlin, "UN reform from the standpoint of the United States", in *UN University Lectures: 11 (*Tokyo, 1996).

[62] Joseph Gold, *Voting and Decisions in the International Monetary Fund (*Washington DC.1972), s. 18; and William N. Gianaris, "Weighted voting in the International Monetary Fund and the World Bank", *Fordham international Law Journal* 14 (1990-1): 910-45, at 919.

[63] Friedrich Kratochwil and John Gerard Ruggie, "International organization: a state of the art on an art of the state", *International Organization* 40 (1986): 753-5.

41
KÜRESEL KURUMLARIN VAATLERİ

Joseph Stiglitz

[...]

Birçok iyiliği beraberinde getiren küreselleşme neden bu kadar tartışmalı hale geldi? Uluslararası ticarete açılmak, birçok ülkenin, başka bir şekilde gerçekleştirebileceklerinden çok daha hızlı bir şekilde büyümelerinde yardım etti. Uluslararası ticaret, bir ülke, ihracat ile büyümesini gerçekleştiriyorsa, ekonomik kalkınmaya yardım eder. İhracata dayalı büyüme, sanayi politikasının en önemli parçası haline geldi; Asya'nın birçok bölgesini zenginleştirdi ve milyonlarca insanın durumunu düzeltti. Küreselleşme nedeniyle dünyada birçok insan daha uzun yaşıyor ve yaşam standartları daha yüksek. Batı'daki insanlar *Nike*'ta düşük ücretle çalışmayı sömürü olarak adlandırabilirler, fakat gelişmekte olan dünyanın birçok insanı için bir fabrikada çalışmak, bir çiftlikte oturup pirinç yetiştirmekten çok daha iyi bir seçenektir. [...]

Açıktan açığa küreselleşmenin saygınlığını azaltanlar, sıkça faydalarını görmezden gelmektedirler. Fakat küreselleşmenin savunucuları, en azından biraz dengesizdir. Onlara göre, küreselleşme (tipik olarak muzaffer Amerikan kapitalizmini kabul etmek gibi görülen), büyümek isteyen ve yoksulluk ile etkili bir şekilde savaşmak isteyen, gelişmekte olan ülkeler için kabul edilmesi gereken bir ilerlemedir. Fakat gelişmekte olan dünyadaki birçoklarına göre, küreselleşme vaat ettiği ekonomik faydaları getirmemiştir.[...]

Neyin yanlış olduğunu anlamak için, küreselleşmeyi yöneten üç temel kuruma bakmak önemlidir: IMF, Dünya Bankası ve DTÖ. Uluslararası ekonomik sistemde önemli rol oynayan diğer kurumların yöneticileri; Dünya Bankasının küçük ve genç kız kardeşleri olan birçok bölgesel banka, BM Kalkınma Programı ve BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) gibi BM'nin birçok kuruluşu. Bu kuruluşlar sıkça IMF ve Dünya Bankası görüşlerinden farklı görüşlere sahiptir.[...]

[Burada] Daha çok IMF ve Dünya Bankası üzerine odaklanacağım. Çünkü onlar son yirmi yıldaki belli başlı ekonomik konuların merkezinde yer aldılar. Bu süreç içinde mali krizler ve eski Komünist ülkelerin piyasa ekonomisine geçişleri de yaşandı. IMF ve Dünya Bankası, İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1944 yılı Temmuz ayında New Hampshire'da düzenlenen, BM Bretton Woods Para ve Mali Konferansı sonucu kurulmuştur. Bu konferansın kolektif olarak ilgilendiği konulardan bazıları; Avrupa'nın yeniden inşasının finansmanı ve dünyayı gelecekteki ekonomik buhranlardan kurtarmak idi. Dünya Bankası'nın önceki ismi Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası temel misyonunu yansıtıyor, son kısmı "Kalkınma" daha sonra eklendi. O dönemlerde, kalkınmakta olan dünyanın birçok ülkesi hala sömürgeydiler ve hangi büyüklükteki ekonomik kalkınma çabası uygulanabi-

lirdi ya da uygulanırdı düşüncesi daha çok Avrupalı efendilerinin sorumluluğu olarak görüldü.[...]

Uluslararası Para Fonu, başka bir küresel buhrandan korunmak için kuruldu. Bunu, toplam küresel talebin sağlanması içinde kendilerine düşen eşitlikçi payın gerçekleştirilmemesi nedeniyle ülkeler üzerinde uluslararası baskı kurarak, bu ekonomilerin düşüşe geçmesini de sağlayarak yaptı. Gerekli olduğunda, ekonomik gerileyişle karşılaşan ve toplam talebi kendi kaynakları ile harekete geçiremeyen ülkelere, krediler biçiminde para akışı sağlamaktadır.

Asıl düşünceden sonra, IMF; piyasaların sık sık iyi çalışmadığı kabulü üstüne kuruldu ki bu piyasalar muazzam işsizliklere neden olabilmekte, ekonomilerini düzeltmek için bu ülkelere verilecek gerekli fonların sağlanmasında başarısız olabilmekte. IMF, ekonomik istikrar için *küresel düzeyde kolektif bir harekete* ihtiyaç vardır düşüncesi üstüne kuruldu, tıpkı Birleşmiş Milletler'in politik istikrar için küresel düzeyde kolektif bir harekete ihtiyaç vardır düşüncesi üzerine kurulduğu gibi. IMF, dünya genelinde vergi mükelleflerinden sağlanan paralar ile kurulan *kamusal* bir kurumdur. Bunu hatırlamak önemlidir, çünkü o doğrudan ne kendisini finanse eden vatandaşları ne de yaşamlarını etkilediği insanların hayatlarını rapor eder. Onun yerine, maliye bakanlıklarını ve dünya hükümetlerin merkez bankalarını rapor eder. Onlar; İkinci Dünya Savaşı sonundaki ülkelerin ekonomik güçleri üstüne kurulu karmaşık oylama tertipleriyle kontrollerini gerçekleştiriyorlar. Bazı küçük değişikler geçirdi o günden beri ama belli başlı gelişmiş ülkeler, sadece etkili bir veto hakkı olan Birleşik Devletler ile birlikte, gösteriyi yönetmektedirler. (bu bağlamda veto hakkını elde bulundurmayı tarihi bir çelişkinin -İkinci Dünya Savaşı'nın muzaffer güçleri- belirlediği BM'ye benzetilebilir, neyse ki veto hakkı diğer beş ülke tarafından paylaşılıyor.)

Kurulduğu günden bu yana yıllar geçtikçe, IMF göze çarpan bir şekilde değişti. Piyasaların sık sık kötü çalışacağı inanışı üzerine kurulu iken, şimdi piyasanın üstünlüğünü ideolojik bir hararet [Washington Ortak Görüşü] ile savunmaktadır. Ülkeler üzerinde daha fazla genişleyen ekonomik politikalara sahip olma yönünde uluslararası baskı kurma ihtiyacı inanışı üzerine kurulu iken -harcamaları yükseltmek, vergileri düşürmek veya ekonomiyi canlandırmak için faiz oranlarını düşürmek gibi- bugün IMF, sadece açıkların kapatılması vergilerin yükseltilmesi veya faiz oranlarının ekonomiyi daraltacak şekilde düşürülmesi gibi politikalarla uğraşan ülkelere fonlar sağlamakta. Keynes, eğer çocuğuna olanları görseydi herhalde yattığı yerde ters dönerdi. [...]

Kuruluşundan elli yıl sonra, şu açık ki; IMF misyonunda başarısız olmuştur. Yapacağı zannedilen şeyleri yapmadı; ekonomik gerileme yaşayan ülkelere piyasalarını düzeltme olanağı sağlamak ve tam istihdama yaklaştırmak adına fon sağlamak. Ekonomik süreçler hakkındaki anlayışımızın son elli yılda muazzam bir şekilde artmış olmasına rağmen; ve IMF'nin son yirmi beş yıllık çabalarına karşın, dünya çapında krizler daha sık ve daha derin (Büyük

Buhran hariç) olmaktadır. Bazı rakamlara göre, 100 ülke kriz yaşamış;[1] daha kötüsü IMF'nin zorladığı, özellikle olgunlaşmamış sermaye piyasası serbestleştirilmesi gibi, birçok politika küresel istikrarsızlığa katkıda bulundu. Ve bir ülke krizdeyken, IMF fonları ve programları sadece istikrarı sağlamak şöyle dursun, birçok olayda özellikte yoksullar için gerçekten durumu daha kötü hallere getirmiştir. IMF, küresel istikrar olan asli görevinde iflas etti; aynı zamanda, komünizmden piyasa ekonomisine geçmekte olan ülkelere yol göstermek gibi, aldığı yeni görevleri de başaramadı.[...]

Sonuç, birçok insan için yoksulluk ve bir çok ülke için toplumsal ve politik kaos oldu. IMF girdiği her alanda yanlışlar yaptı: Kalkınma, kriz yönetimi ve komünizmden kapitalizme geçen ülkeler konusunda. Yapısal uyum programları, sürdürülebilir bir büyüme getirmedi, tüm kısıtlamalarını kabul eden Bolivya gibilere bile. Birçok ülkede aşırı tasarruf önlemleri büyümeyi boğdu. Başarılı ekonomik programlarda *sıralama* -reformların yapılma sırası- ve adımlar aşırı dikkat gerektirir. Örneğin, eğer piyasalar, rekabete çok hızlı bir şekilde açılırsa, güçlü mali kurumlar kurulmadan önce, yeni işler yaratılmadan mevcut işler yok edilecektir. Birçok ülkede sıralama ve adımlar konusundaki yanlışlar, yükselen işsizliğe ve artan yoksulluğa neden olmuştur. 1997 Asya krizinden sonra, IMF politikaları Endonezya ve Tayland'daki krizleri büyüttü. Latin Amerika'daki serbest piyasa reformları bir ya da iki başarıya sahiptir -Şili'den tekrar tekrar bahsedilir- ama kıtanın geri kalanının çoğu hala sözde başarılı IMF'nin 1980'lerdeki düşük faizli kredileri takip edilerek kaybedilmiş on yıllık bir büyümeyi telafi etmek zorunda. Bugün birçoğu enflasyon (Arjantin'de örneğin, 1995'ten beri iki haneli rakamlarda) düşmüş olmasına rağmen, yüksek işsizlik oranına sahip. Arjantin'in 2001'de çökmesi son birkaç yılın felaketler serisi içinde en yakın olanlardan biriydi. Neredeyse yedi yıldır yüksek işsizlik oranına sahip olduğunu düşünürsek, şaşırılacak olan vatandaşların sonunda ayaklanması değil, bu kadar süre buna katlanmış olmalarıdır. Görece bazı büyümeler yaşayan bu ülkeler, yoksulluğun hala yüksek ve bazı durumlarda en alttakilerin gelirlerinin düştüğü zamanlarda, zenginlerde, özellikle *çok* zenginlerde -en üst %10-, birikenleri de gördü.

IMF'nin ve diğer uluslararası ekonomik kurumların sorunlarının temelleri yönetişim sorunudur: Ne yapacaklarına kimler karar verecek. Kurumlarda sadece en zengin sanayileşmiş ülkeler baskın değil aynı zamanda ticari ve mali çıkarları olan diğer ülkelerde var ve kurumların politikaları doğal olarak bunu yansıtıyor. Bu kurumların başkanlık seçimleri kurumların sorunlarını sembolikleştirmekte ve sıklıkla onları çalışmaz hale getirmektedir. Bugün, IMF'nin ve Dünya Bankası'nın nerdeyse tüm faaliyetleri, gelişmekte olan dünya (tabi ki tüm borç verdikleri) içindeyken bu kurumlar sanayileşmiş ulusların temsilcileri tarafından yönetilmektedirler. (Genel veya zımni kabullerce IMF'nin başkanı daima Avrupalı, Dünya Bankası'nın ki Amerikalıdır). Kapalı kapılar arkasında seçilir ve gelişmekte olan dünyaya dair bir ön bilgisinin olup olmadığı sorgulanmaz. Kurumlar hizmet ettikleri ulusların temsilcileri değildir.

Sorunlar, ülke için kimin *konuştuğundan* da çıkmaktadır. IMF'de maliye bakanları ve merkez bankası yöneticileri, Dünya Ticaret Örgütü'nde ise ticaret bakanlarıdır. Bu bakanların hepsi, kendi ülkeleri *içindeki* belirli seçmenlere sıkı sıkıya bağlıdır. Ticaret bakanları iş dünyasının (hem piyasaların kendi ürünlerine açılmasını isteyen ihracatçıların hem de yeni ithal ürünlerle rekabet edecek ürünlerin üreticilerin) kaygıların yansıtır. Bu seçmenler tabiki mümkün olduğunca ticaret engelini ve Kongre'den (veya parlamentodan) kopardıkları her türlü sübvansiyonu korumak isterler. Gerçek şu ki; ticaret engellerinin tüketiciler için fiyatları artırıyor olması ve sübvansiyonların vergi mükelleflerine yük olması, üreticinin karlarından daha az önemseniyor; çevre ve işgücü meseleleri ise daha da az önemseniyor; bunlar yalnızca aşılması gereken engeller gibi görülüyor. Maliye bakanları ve merkez bankası başkanları, finans dünyasına sıkı sıkıya bağlıdırlar; finans kurumlarından gelirler ve kamu görevleri bittiğinde yine oraya dönerler. Bu yazıda anlatılan dönemin büyük bölümünde Hazine Bakanı Robert Rubin, en büyük yatırım bankası Goldman Sachs'tan gelmişti ve en büyük ticari banka olan Citibank'ı yöneten Citigroup firmasına döndü. Bu dönemde IMF'deki ikinci adam Stan Fischer, IMF'den doğrudan Citigroup'a geçti. Bu kişiler dünyayı, doğal olarak finans dünyasının gözlerinden görürler. Her kurumun kararları haliyle şaşırtıcı olmayan bir şekilde kararları alanların bakış açılarını ve çıkarlarını yansıtır [...], uluslararası ekonomik kuruluşların politikaları, gelişmiş sanayi ülkelerindekilerin ticari ve mali çıkarlarına genellikle sıkı sıkıya bağlıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin IMF borçlarını ödemek için çalışan çiftçileri ya da IMF'nin ısrarları ile yüksek katma değer vergilerinden mustarip işadamları için IMF, bir çeşit temsil edilmeyen vergilendirme biçimidir. Endonezya, Fas ve Papua Yeni Gine'deki yoksulların yakacak ve yiyecek sübvansiyonların kesilmesiyle; Tayland'dakilerin sağlık harcamalarında IMF'nin zorlamasıyla gerçekleşen kesintiler sonucunda, AIDS'in artış gösterdiğini görmesiyle; gelişmekte olan birçok ülkedeki aileler harcamaları kısma programları sebebiyle, çocuklarının eğitimlerini kendileri karşılamak zorunda kalıp, kız çocuklarını okula göndermemek gibi acı bir karar vermesiyle; IMF'nin korumasındaki küreselleşmenin uluslararası sistemine dair hayal kırıklığı daha da artmıştır.

İnsanlar, hiçbir alternatifleri, kalmadığında; sıkıntılarını anlatacak ve değişim için zorlayacakları hiç bir kanal kalmadığında isyan ederler. Tabii ki sokaklar sorunların tartışılacağı, politikaların şekillendirileceği veya uzlaşmaların gerçekleşeceği yerler değildir. Ama Protestolar hükümet görevlilerini ve dünya çapındaki ekonomistleri, kalkınma ve büyüme için tek ve doğru yol olarak görülen Washington Ortak Görüşü politikalarına alternatifler hakkında düşünmeye sevk etti. Sadece sıradan vatandaşlar değil, politika üretenler; sadece gelişmekte olan ülkelerde yaşayanlar değil, gelişmiş ülkelerdekiler de uygulandığı şekliyle küreselleşmenin, onu savunanların vaat ettiklerini ya da yapabileceklerini ve yapması gerekenleri başaramadığını net bir şekilde görmektedir. Bazı durumlarda büyüme sağlanamadığı gibi sağlandığı durumlarda herkese fayda getirmedi; Washington Ortak Görüşü tarafından

oluşturulan politikaların net sonuçları çok sık bir şekilde çoğunluk olanlara karşı az olanların, yoksulların yerine zenginlerin yararına olmuştur. Birçok durumda, ticari çıkarlar ve değerler çevre, demokrasi, insan hakları ve sosyal adalet konularının önüne geçmiştir. Küreselleşmenin kendisi ne iyidir ne kötüdür. Muazzam iyilikler yapma *gücü* vardır ve Doğu Asya ülkeleri ki küreselleşmeyi *kendi koşulları içinde* ve kendi belirledikleri hızla kabul ettiler, 1997 krizine rağmen, küreselleşmenin birçok faydasını görmüşlerdir. Fakat dünyanın çokça bir kısmı bu faydalar ile karşılaştırılabilir olanaklara ulaşamadılar. Birçoğu için küreselleşme, tam anlamıyla bir felaket olarak görülmekte.

[...]

Maalesef, ulus devletlerin uluslaşma sürecini kontrol ettiği gibi her ülkenin halkına saygılı ve küreselleşme sürecini yönlendirebilecek bir dünya devletimiz yok. Bunun yerine, *küresel hükümetsiz küresel yönetişim* diye adlandırabileceğimiz bir sisteme sahibiz. Bu sistem içinde birkaç kuruluş -Dünya Bankası, IMF, DTÖ- ve bazı aktörler -finansal ve ticari çıkarlar ile sıkı sıkıya ilişkili maliye, iç ve dış ticaret bakanlıkları- hâkim durumdadır. Fakat bu kuruluşların kararlarından etkilenenlerinse hiç söz hakkının olmadığı bir sistem. Uluslararası ekonomik sistemi yöneten kuralları değiştirmenin, uluslararası düzeyde alınan kararların nasıl -ve kimlerin çıkarına- verildiğini bir kez daha düşünmenin, ideolojiye daha az ağırlık vererek daha çok, ne kadar iş yapabiliriz sorularının sorulmasının, vakti gelmiştir. Doğu Asya'nın başarılı kalkınmasının başka yerlere de yayılması çok önemli. Küresel istikrarsızlığın devamının çok muazzam maliyetleri söz konusu. Küreselleşme yeniden şekillendirilebilir. Gerektiği gibi adil bir şekilde, bu gerçekleştiğinde; ülkelere, kendilerini etkileyen politikaların oluşum sürecinde söz hakkı tanındığında, daha az düzensiz ve daha fazla sürdürülebilir bir hal alan ve büyümenin tüm meyvelerinin daha eşit bir şekilde bölüşüldüğü bir küresel ekonomi yaratılması sağlanabilir.

***Çeviren**: Ali Serkan Mercan*

Notlar

[1] Yapısal Düzenleme Programı üzerine çok fazla eleştiri ortaya çıkarken, IMF'nin programa ilişkin bakışaçısı da onun pek çok yönden kusurlu olduğunu vurguluyordu. Bu bakış üç bölümü içeriyor: Internal Review by the IMF staff (IMF Staff, The ESAF at Ten Years: Economic Adjustment and Reform in Low Income Countries. Occasional Papers 156, February 12, 1998); external review by an independent reviewer (K. Botchwey et al., Report by a Group of Independent Experts Review: External Evaluation of ESAF (Washington, DC: IMF, 1998)); and a report from IMF staff to the Board of Directors of the IMF, distilling the lessons from the two reviews (IMF Staff, Distilling the Lessons from the ESAF Reviews (Washington, DC: IMF, July 1998)).

Kısım VI

Dünya Düzenleri, Normatif Seçimler

Küreselleşmeciler ile şüpheciler arasındaki tartışma, dünya düzeninin doğasına ilişkin temel yorumlar konusundadır ve bu konuda olabilir. Uzlaşmazlık en az üç farklı boyuta ayrılır: Felsefi olan ilk boyut; özellikle dünya düzenini çözümlemek için kavramsal ve normatif araçlarla ilgilenir; deneysel-çözümsel olan ikinci boyut, her şeyden önce dünya düzenini kavrama ve açıklama sorunlarıyla ilgilenir. Üçüncü boyut ise, özellikle bulunduğumuz noktadan hangi noktaya varabileceğimizin değerlendirilmesi boyutudur.

Küreselleşmeciler, küresel ekonominin aşamalı olarak oluşmasının, ortaklaşa yeni karar-oluşturma biçimlerinin, devletlerarası ve yarı ulus-üstü kurumların gelişiminin, ulus-ötesi iletişim sistemlerinin yoğunlaşmasının ve küresel askeri düzenlerin, modern devletin yazgısı ve politik niyetin kesin biçimde dile getirilmesi konusunda temel sorular doğurduğu görüşünü savunurlar. Küreselleşmeciler, küresel ortam içinde modern devletin doğası ve anlamını yeniden düşünme arayışı içindedirler. Yine küreselleşmeciler, politik yaşamın doğası ve olasılıklarının öncelikle ulusal yapılar ve süreçlere gönderme yaparak kavranabileceği varsayımını reddederler.

Küreselleşmeciler, günümüzde ekonomik ve sosyal sorunların milletlerüstü ve küresel ölçeğinin modern devlete, örneği görülmemiş ölçüde meydan okuduğunu öne sürerler. Bu meydan okuyuş, ilk durumda, küreselleşmeye giden yolun farkına varılmasının ciddi bir "politik olumsuzluğu", demokrasiyi, devlet denetimini ve yargıyı kapsayan bir olumsuzluğu kapsar. Bölgesel ve küresel güçler, toprak (coğrafi) temelli devletlerin erişiminden

kurtuldukça, ulus-devletlerin düzenleme, sorumluluk ve geniş çevreler için sosyal adalet programlarını sürdürme yeteneklerini aşındırmaktadır. İkinci olarak, değişen modern devlet bağlamının yeniden gözden geçirilmesi, küreselleşmenin politik gücünün yeniden biçimlenişine ivme sağlayan yeni politik enerji ve güçleri harekete geçirme yolunun ayırdına varılmasını gerektirir. Bunlar, bölgesel ve küresel ortamlarda daha büyük ölçekte eşgüdüm ve sorumluluk peşinde olan çok sayıdaki ulus-ötesi hareketleri, kuruluşları ve STK'ları kapsar. Üçüncü olarak, küreselleşmeciler ulusal politik topluluğa dayanan politik ve etik yapılar ile daha geniş yorumlar setine dayanan yapılar arasında bir yer değişiminin olduğunu ve olması gerektiğini öne sürmektedirler. Bu anlatımda ulusal bakış açıları son derece kısmi ve özeldir ve kozmopolit bir bakış açısıyla yan yana konabilir. Böylesi bir bakış açısı birey, bütün ve insanlığın üyesi olarak her insanın talepleriyle meşguldür. İnsanların temel anlamda eşit ve yansız olduğu, tüm insanların eyleme girişmekte dayanak aldıkları ilkeler temelinde davranmayı hak ettikleri görüşünü savunur. Kozmopolitanizm, evrensel olarak paylaşılabilen ilkeleri belirleyen ahlaki bir başvuru çatısıdır ve herkesin benimseyemediği ilkeleri dayanak alan tüm uygulama, kural ve kurumları adaletsiz görerek reddeder. Her insanın taleplerini eşit ölçüde değerlendirmek ve herkesin kabul edebildiği ilkeleri göz önünde tutmak, devletler ve diğer topluluklar arasındaki özel sınırların hiçbir derin (önceliği olan) ahlaki önem taşımadığı çağrışımını üretir.

Küreselleşmeciler çoğu kez kendi ahlaki kozmopolitanzimlerini dördüncü bir düşünce ile ilintili kılarlar: Kurumsal kozmopolitanizmin savunulması, küresel yönetişimin genişlemesi ve tüm kürede bir politik düzenleme yapısı sağlayacak olan politik kurum ve mekanizmaların yaratılması anlamına gelir. Küreselleşmeciler çoğu kez böylesi bir yapının biçim ve doğası konusunda ayrılsalar da genelde kozmopolit kurumsal çatının bölgesel ve küresel yönetişim kurum ve örgütleri ile karşılaştırıldığında, devletlerin belirgin değilse de bir parça azaltılmış rol oynamaları anlamına geldiği görüşünü taşırlar. Buna göre, devletler artık kendi sınırları içinde yasal gücün tek odağı olarak görülmeyeceklerdir. Devletlerin, egemenlik düşüncesini değişmeyen sınır ve topraklardan sıyıracak, hepsinin üstünde bir yapıya eklemlenmesine ve bu yapı içinde yerlerinin yeniden belirlenmesine gerek duyulacak ve yerel birlik ve kentlerden devletlere, bölgelere ve sonuçta küresel düzene kadar farklı alanlar bütünü içine yerleştirilmiş meşru bir politik otorite biçiminde yeniden tanımlanacaklardır.

Buna tam karşıt yönde, şüpheciler modern devlet kuramının kendini gereği gibi yöneten bir topluluğu öngördüğünü savunmaktadır. Modern egemen demokratik devlet kuramının; ulusal kader birliği olan topluluğun, kendini gereği gibi yöneten ve kendi geleceğini belirleyen bir topluluk olduğu görüşünü benimsediğini öne sürmektedirler. Küresel bağlantılar ve modern devletin karşılaşacağı konuların sunduğu model doğal olarak bu görüşle çatışmıyor. Şüphecilere, özellikle de cemaatçi görüşü onaylayanlara göre topluluğun değerleri, tüm evrensel gerekliliklerden önce gelir. Ulusal politik ya-

rar, evrensel adalet ilkelerinden üstündür. Politik topluluğun sınırları demokrasi ve adalet kuramlarının kendine özgü sınırlarını koşula bağlar. Modern siyasi topluluk dünya düzeninin temel birimi, çağdaş politikanın kilit temeli, kendine özgü hak ve ödevlerin belirleyicisi ve tüm düzenleyici etkinliklerin anahtar odağı olmayı sürdürür. Özgül bölgesel ve küresel sorunlar devletlerin var olan kapasitelerini aşsa bile, bu konular ve sorunlarla, gerçekte ve yasal anlamda, sadece devletlerin işbirliğiyle, bir diğer deyişle devletlerarasılığın değişik biçimleri yoluyla başa çıkılabilir.

Fred Halliday kitabın bu bölümüne yaptığı katkıda, küresel yönetişimin gelişimiyle ortaya çıkan beklenti ve sorunlara odaklanmaktadır. Halliday küresel yönetişim amacını desteklemenin çok önem taşıdığını kabul ederken bunun çok güç olduğunu da vurgular. Günümüzde küresel yönetişimin sürdürülmesi, sorunlarının tanılanması ve değerlendirilmesinin ve bunlara yönelik olası çözümlerin detaylandırılmasının ötesinde, "uluslararası sistemin derinlerinden kaynaklanan direnç ve son dönemdeki küresel değişim sürecinde ortaya çıkan engellere karşı koymayı gerektirir". Halliday, bu tezi sınamak için, küresel yönetişimin örnek aldığı ihtilaflı beş konuyu irdelemektedir; bunlar, büyük güçlerin doğası ve rolü, barışı korumanın ikilemleri (Yugoslavya örneği), ekonomik ulusçuluk, devlet-dışı sivil toplum örgütlerinin değişen doğası ile yitirilen masumluğu ve küresel değerlerin rolüdür. Halliday, küresel yönetişim kurumlarının gelişimi ve yayılımı olmaksızın uluslararası politik düzenin ya da refahın sürdürülmesinin güç olacağını kabul etmekle birlikte, modern devletin geçtiğimiz yüzyıl boyunca ülke sınırları içinde ve dışında ekonomiyi yönetmek, düzenlemek ve refahı artırmak için temel bir rol oynamış olduğunun da farkındadır. Küresel yönetişim konusundaki tezler, devletin düzeni sağlama ve refah konusundaki temel rolünü kendilerini gölgede kalma noktasına taşımamalıdır. Bu tezler, günümüzde en merkezi devlet kurumlarının taşıdığı, diğer hiçbir kurumun, modern devletin elindeki kaynaklara, iktidar gücüne ve yasallığına sahip olmadığı için taşıyamadığı işlevi görmezden gelmemelidir de. Kozmopolitçilik konusundaki tezler bu noktayı iyi kavradıklarında ve karşı karşıya kalmaları gereken çoğu sorunun karmaşıklığını anladıklarında daha da güçleneceklerdir.

Anthony McGrew'in kaleme aldığı bir sonraki özette, ulus-ötesi demokrasi konusundaki tartışmanın ana çizgileri işlenmekte ve değerlendirilmektedir. McGrew, ulus-ötesi demokrasinin dört temel anlatımını ayırt etmektedir; liberal uluslararasıcılık, radikal demokratik çoğulculuk (ya da küresel yurttaşlık cumhuriyetçiliği), kozmopolitist demokrasi ve müzakereci demokrasi. Bu anlatımlara yönelik asıl eleştiri noktalarını tanılarken, dayanak oluşturan normatif tez ve gerekçeleri de değerlendirmektedir. Bu, kendisinin, ulus-ötesi demokrasi görüşünün ve bu konudaki tezlerin çok naif ve entelektüel açıdan kusurlu olduğunu düşünen şüphecilere kapılmasına yol açar. McGrew, bu şüpheciliğe olan yanıtında, daha adaletli bir dünya düzenini kurmakta temel bir unsur olarak ulus-ötesi demokrasinin, özgül biçimine bakmaksızın, çekiciliği ve uygulanabilirliğinin güçlü bir örneğini sunmaktadır.

Bunu izleyen bölümde, David Held, bizi giderek "yazgıları iç içe topluluklar" ağı içine çeken küresel güçler ve süreçlerle yaşamanın etik ve politik etkilerini keşfe çıkmaktadır. Sadece (Kant'ın belirttiği gibi) "önlenemez biçimde yan yana olmamızdan" öte, karşılıklı ilintililik ve korunmasızlığın derecesi de hızla artmaktadır. Held, (McGrew'a benzer bir yolda) bu yeni koşulların bize, ortak bir yasa ve düzenleme çatısıyla biçimlendirilen "ortak bir politik eylem çatısı" kurmak için sadece az seçenek bıraktığını savunmaktadır. Bu seçenek için kaynakları, Stoacılardan çağdaş politikaya uzanan kozmopolitist gelenekte bulmaktadır. Held, günümüzde kozmopolitanizmin odağındaki bir dizi çekirdek ilkeyi savunmakta ve bu ilkelerin yasal ve politik koşullarda nasıl oturtulabileceğini incelemektedir. Yaklaşımının odağında, devletlerin politik otoritesinin "karmaşık ve iç içe bir politik otoriteler rejiminin sadece bir parçası" olarak anlatımı yer almaktadır. Bu yapıda ulus-devletin yasaları ve kuralları, yasal gelişme, politik yansıma ve hareketlilik için sadece kentlerin, ulus-üstü bölgelerin ve küresel otorite merkezlerinin yanındaki bir odaktır. Held, bu iç içe "kozmopolitan oluşumun, biçim ve öz olarak sınırlar içinde ve ötesinde işleyen çeşitli güç ve otorite biçimlerini yansıtan ve kucaklayan bir oluşum olacağını öne sürmektedir. Kozmopolitanizm, "küreselleşmenin uysallaştırılmasının" araçlarını ve kaynaklarını sağlar.

Robert Dahl, kendisinin kaleme aldığı bölümde, demokrasinin, (Held'in taşıdığı türden) kozmopolitan deneme sınırlarını genişletmesine karşın, ulusal politik topluluğun sınırlarıyla çerçevelenmesinin olası gibi göründüğünü öne sürer. Demokrasi düşüncesi, minimum düzeyde, halkın karar-oluşturma üzerindeki halk denetimi önleminden hoşnut kalmasını gerektirir. Genelde, politik topluluk daha küçük olduğunda karar-oluşturma üzerindeki etkili halk denetimi ile bunun sonucunda alınan kararlar arasında pozitif ilişki olması daha olasıdır. Politik topluluk büyüdükçe, halk denetiminin etkili olması ve karar almada demokratik anlamda sorumluluk taşıması daha güçtür. Dahl, büyük ulus-devletlerin anlamlı demokratik denetim oluşturmalarının, bazı politik alanlarda bunu güvenceye alsalar da, çok güç olduğunun zaten yaşanan bir örnek olduğunu savunmaktadır. Buna göre, demokrasinin uluslararası örgütler alanına değin yararlı ve etkili bir biçimde nasıl genişletileceğini tasarlamak güçtür. Dahl'a göre, demokrasi, uluslararası örgütlerin sorumluluğu açısından, basitçe hatalı bir modeldir. Dış politikanın, ulusal düzeyde demokratik denetimin başarılması açısından en sorunlu alanlardan biri olduğunu kaydeder. Yurttaşların dış politika sorunlarına çok yoğun ilgi duydukları ve kendilerini adadıkları anlar olsa da dış politika genelde seçkinlerin bir sorunudur ve kaçınılmazdır. Uluslararası örgütler önemli bir rol oynayabilir, ancak bürokratik pazarlık sistemleri olarak çalıştıkları düşünülmeli ve demokratik ölçütlerle değerlendirilmemelidir. Devletler arası örgütlerin yasallığını değerlendirmek için uygun koşulları ayrıntılandırma konusunda alınacak çok yol vardır.

Jürgen Habermas'ın, "Ulus Sonrası Takımyıldız" adlı çalışmasının buraya alınan özetinde, küreselleşmenin, politik örgütlenmenin özgül bir modeli ola-

rak ulus-devletin başatlığının sonunu haber verdiğini savunmaktadır. Piyasaların ve ekonomik süreçlerin küreselleşmesi, bir dönem ulus-devletlerin hoşnut kaldığı egemenlik gücünün güvenli temellerini aşındırmaktadır. Ciddi güçlük bu olmaktayken modern devletin yerini daha iyi bir şeyin alacağının hiçbir garantisi yoktur. Habermas'ın yazısı, özellikle kozmopolitan demokrasiye odaklanarak, ulus-devlete alternatif kozmopolitan düşünceye eleştirel bakmaktadır (bakınız: 43. ve 44. bölümler). Özgül bir demokratik devletin "yurttaşlarının kendilerini etik ve politik olarak kavramalarının" küresel düzende ve güncelde tasarlanabilir herhangi bir kapsayıcı dünya yurttaşları topluluğunda yitik olduğunu öne sürer. Habermas, insan hakları konusunda dünya ölçeğindeki görüş birliğinin ulus-devletlerin gelişimiyle ortaya çıkan yurttaşlık dayanışması geleneklerine alternatif bir temel olarak hizmet edeceğinden bile kuşku duyar. Bir dünya devletinin örgütsel yapısını andıran herhangi bir oluşum içinde "küresel çıkarların yaratılması, genelleştirilmesi ve koordinasyonu için işlemlerin kurumsallaştırılması" için etik ve politik kaynakların varolduğuna inanmaz. Habermas'ın görüşüne göre, varolan karmaşık ve yaygın ampirik resim, bir dünya örgütlenmesi içinde çok-katmanlı politikayı içeren bir politik modeli değil, bunun yerine ulusal, uluslararası ve küresel düzeylerde sürüp giden politik süreçler arasındaki etkileşimler modelini aramaya gerek duyduğumuzu düşündürür. Bunun ne anlam taşıyabildiğini, "yapısı mantık düzleminde kabul edilebilir beklenti temelleri üzerine kurulan müzakereci bir sürecin" genel erişilebilirliğinin nasıl genişletileceğini düşünerek açıklar; ancak bunun, sadece, küresel güçler güncel aşırı toplumsal eşitsizliklere gönderme yapan uluslararası niyet-oluşumu doğrultusunda kurumlar inşa ettiğinde başarılabileceği uyarısında da bulunur. Küresel yönetişim için müzakereci bir modeli ayrıntılandıran Habermas, ulusal perspektiflerin "küresel yönetişim" bakış açılarına genişletilmesini savunur. Bunun ortaya çıkıp çıkmayacağının basitçe kuramsal yansımanın değil, gelecekteki politik gelişimin konusu olduğunu kabul eder.

Zengin devletler küresel yoksulluğun kökünü kurutmak için niçin böylesine az şey yapmaktadır? Yaşamı tehdit eden yoksulluğun iyileştirilmesi dünyanın en gelişmiş ve güçlü ülkeleri için niçin adalet önceliği değildir? Güncel küresel düzenden doğan odaktaki törel sorunlar ve en güçlü toplumların sorumlulukları nelerdir? Thomas Pogge yazdığı bölümde bu soruları doğrudan yanıtlamaktadır. Küresel yoksulluk ve eşitsizlik konusundaki belirgin gerçekleri gözler önüne serdikten sonra, küresel yoksul ile küresel zengin arasında törel anlamda "yoksulluğu azaltmak yönünde ciddi bir çaba harcamamak...sadece iyilikten yoksunluk değil, milyonlarca masum insanı bilfiil yoksullaştırmak, açlığa mahkum etmek ve öldürmektir"i başarısız kılabilen önemli bağlantılar olduğunu göstermektedir. Küresel ekonomik işbirliğini örgütlemenin değişik bölüşüm sonuçları veren alternatif yollarını kavramaktayız; bunların çoğu sadece ekonomik politikanın biçim ve kapsamında basit değişiklikleri gerektirir. Daha on milyonlarca insanın ölmesine izin vermeyeceksek, bunları sürdürmek gereğini duyarız. Pogge, gelişen çoğu ülkede yok-

sulluk ve insan haklarının uygulanmayışı yoluyla ölümün "[bu ülkelerin] kendi topraklarının sorunu olmayıp, izlediğimiz politikalar ve dayattığımız uluslararası düzenle büyük ölçüde katkıda bulunduğumuz bir sorun" olduğu yargısına varır. Buna göre, "yoğun küresel yoksulluğun azaltılması başta gelen törel önceliğimiz olmalıdır".

Geçtiğimiz birkaç on yılda, küreselleşmenin koşullarına karşı çıkan yeni bölgesel ve küresel ulus-ötesi aktörler belirdi; sadece tüzel kişilikler değil, çevre ve kadın hareketleri ile küreselleşme-karşıtı gibi hareketler. Bunlar, gelişen ulus-ötesi kamu alanının, örneğin Rio Çevre Konferansı, Kahire Nüfus Denetimi Konferansı, Beijing Kadın Konferansı, Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ve Seattle, Prag ve Cenova sokaklarında duyulan "yeni" sesleridir. Kimileri bu gelişmelerin "tabandan küreselleşmenin" başlangıcını, küresel eylemciliğin ve küresel sivil toplumun ortaya çıkışını gösterdiği görüşünü savunmaktadır. Küresel sivil toplum nedir? Mary Kaldor kaleme aldığı bölümde bu soruya gönderme yapma ve kavramın değişik anlamlarını inceleme arayışındadır. "Küresel sivil toplum", demokratikleşme taleplerinin tüm dünyada yayılması ve küresel ilintililik sürecinin yoğunlaşması zemininde ortaya çıkmıştır. Gücün ve karar-almanın giderek artan ulusal sınırlar ötesine kaydığı son derece karmaşık ve değişken toplumlarda çok daha kişisel özerklik ve kendini örgütleme talebini yansıtır. Kaldor bunu, devletleri ya da devletler sistemini ortadan kaldırmaya bir çağrı olarak değil, insan haklarının etkisini ve etkililiğini genişletme, kenetlenmiş bir dizi kurumun güvenceye aldığı uluslararası hukuk kuralını derinleştirme ve bu kurumları izleyebilen, bunları tartışabilen ya da bu kurumlar üzerinde baskı oluşturabilen yurttaş ağlarını geliştirme amacı olarak yorumlar. Bu noktayı şöyle özetler: "küresel sivil toplum olarak tanımlayabildiğimiz şey, küresel arenalarda bireyler için bir ses sağlayan ve birey ile küresel kurumlar arasında aktarma kayışı... olarak işlev gören gruplar, ağlar ve hareketlerin etkileşimi olacaktır". Kaldor, küresel sivil toplumu bir model ya da kopya olarak değil, "dünyanın geleceği konusundaki farklı görüşlerin açıklanabildiği tartışmalı bir süreç olarak" görür.

Bob Dylan'dan "daha öncekilere hiç benzemeyen garip şeyler oluyor" alıntısını yapan Chris Brown, yazısına devasa ölçekteki protestoları ve küreselleşme konusundaki son çatışmalarda temsil edilen farklı çıkarlar ve konumlar yelpazesini yansıtarak başlar. "Bugün yanlış giden bir dünyada yaşadığımızın yaygın bir kanı olduğunu" belirtir; ancak açıkça sorar: "Öyle mi?" Brown, küreselleşme-karşıtı söylemin büyük bölümü konusunda son derece şüphecidir ve kilit özelliğinin "geriye bakmak, görünüşe göre daha iyi bir dün, geçmişin daha sağlıklı bir uyarlamasını yaratmak" olduğunu öne sürer. Dünya halklarının çoğu için "devasa ölçüde olumlu" olan küresel kapitalizmin artan gücüne eşlik eden çok sayıdaki değişimi savunur. Buna ek olarak, devletler sistemine daha yüksek düzeylerde sosyal adalet dağıtacak olan açık pratik alternatiflerin olduğu düşüncesine saldırır. Brown, ilkesel anlamda piyasa ekonomisini, serbest ticaret sistemini ve topluluklar ve değerler çeşitli-

liğine olanak tanıyan devletler sistemini destekler. Ancak bunların herhangi biri konusunda rahat değildir. Zenginler kendi piyasaları konusunda aşırı korumacıdır; çok sayıda devlet güçsüz ve yolsuzluk ve çatışma tehlikesine açıktır ve yoksullar sık sık yetersiz altyapı kaynakları ve kapasitelerinden acı çekmektedirler. Gönderme yapılması gereken ciddi ulus-ötesi kamu sorunları, hepsinden önce de küresel çevrenin bozulması söz konusudur. Yakın gelecek konusunda ve özellikle de küreselleşme-karşıtı hareketten ne öğrenilebileceği konusunda iyimser değildir. Ancak bunun bizi kavramsal ya da politik açıdan güçsüz bıraktığını düşünmez: "Dünya siyasetinin gerçek gündemi", yanlış yönlendiren ve hatalı eleştiriler ve günümüzdeki sistemin güçlü ve zayıf yanlarını tartma konusundaki bir başarısızlıkla şaşırtılmamalıdır.

Son olarak, Hedley Bull kapanış bölümünde devletler sisteminin ötesine taşıyabilecek gelişim eğilimleri konusundaki çeşitli tezleri incelemektedir. Katkısı, ortaya çıkabilecek olan evrensel politik örgütlenmenin değişik biçimlerini değerlendirmektir. Bull, dünya hükümeti için klasik tezlerden bazılarına odaklanır ve bunların özgürlük ya da adaletten önce varsayılan bir düzen önceliğine dayandığı bulgusuna erişir. Devletler sistemi düşüncesinin dünya hükümetinden daha iyi bir olasılık olduğunu savunur. Ancak keşfettiği diğer eğilimler özellikle de "yeni bir ortaçağcılık" olarak tanımladığı eğilim de söz konusudur. Yeni bir Orta Çağ düzeni, bireylerin artık basitçe tek politik otorite merkezine bağlı olmayacakları bir düzen olacaktır. Politik yaşam yoğunlaşmış tek politik güç biçimine zorunlu bağlanma olmaksızın, iç içe otorite ve kesişen bağlılıklarla belirlenecektir. Bull böylesi bir gelişimin düş gücümüzün ötesinde olmadığını ve Avrupa Birliği gibi topluluklarda özünde zaten var olabildiğini kabul etmekte, ancak devletler sisteminden daha sürekli olacağından kuşku duymaktadır. Ancak asıl görüşü, devletler sisteminin çok sayıdaki sınırlamalara karşın bize iyi hizmet ettiği ve en olası alternatiflerin sadece ciddi başarısızlık riskleri taşımaktan öte, istenirlikleri ve uygulanabilirlikleri konusunda sorular taşıdıklarıdır. Devletler sistemine alternatif projelerin, geçmiş deneyimi aşmaktaki yetersizliğimizi göz önünde tutmayan artışı, ilgimiz ve politik düş gücümüzün sınırları konusunda uyarıda bulunur.

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

42
KÜRESEL YÖNETİŞİM: BEKLENTİLER VE SORUNLAR

Fred Halliday

Giriş: Küresel Yönetişim

1990'larda, "küresel yönetişim" sorununa özel bir önem verilmiştir. Bu kavram, on yıl önce hemen hemen hiç kullanılmamaktaydı; ancak günümüzde genelde güvenlikten insan haklarına ve çevreye değin bir dizi sorun karşısında hükümetler arasındaki ilişkileri çekip çeviren kurumlara gönderme yapmak için kullanılmaktadır. En yalın anlamıyla "yönetişim", yönetme sanatına bunun moral anlamda savunulabilir ve etkili olmasını güvenceye alma noktasına gönderme yapar.[1] Herhangi bir kurum olması gerekliliğine değil, bunun yerine günümüz koşullarında ortak bir amacı paylaşan birbirinden ayrı ancak birbirine kenetlenen bir dizi yapıya göndermede bulunur. Bu nedenle de devletler kadar, aralarında en kayda değer olanın BM olduğu hükümetler arası örgütlerin faaliyetlerini ve hükümet dışı STK'ları ve ulus-ötesi hareketleri de kapsar: Tüm bu kuruluşlar ya da örgütler, küresel yönetişim sistemini üretmek için, sadece birbirlerini etkiliyor olmaktan daha öte noktalarda kesişirler. Tartışma, bu sistemin istenir olup olmadığı konusunda değildir: Çok katmanlı bir küresel yönetişim sistemi zaten işlemektedir ve asıl konu, kurulmuş ve onlarca yıldır işleyen bir sistemin kusurlarının reformlar yoluyla giderilmesidir.

[...]

Küresel yönetişim konusundaki tartışma [...] önem ve aciliyet kazanmıştır [...]. Durum gayet açıktır: Günümüz dünyasında karşı karşıya kalınan sorun; sorunların devletlerin eylemlerine terk edilemediği ya da piyasa mekanizmalarıyla çözümlenemediği ve var olan mekanizmaların bunlarla başa çıkmakta yetersiz kaldığıdır. Bazı öneriler var olan kurum ya da kuruluşların tasviye edilmiş olduğunu dile getirir: BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi ve BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı gözde ve başarılı olması beklenen adaylardır. Ancak önerilerin çoğu sadece var olan kurum ve kuruluşların geliştirilmesinden ve koşullar gerektirdiğinde bunlara ek yeni örgütlenmelerin oluşturulmasından söz eder.

Reform önerileri, geçmiş elli yılda [BM kurulduğundan bu yana] küresel yönetişim felsefelerinde ve karar mekanizmasında yer alanların kaygılarındaki yön değişimini de yansıtır. Bu, özellikle üç konuda belirgindir: İlki, 1980'lerin ortalarına değin neredeyse görmezlikten gelinen bir konu, çevrenin korunması olan, "belirsiz" ve "küresel" sorunların öneminin daha büyük ölçüde ayırdında olunmasıdır; ikincisi, çoğu kişinin adalet nedenleriyle olduğu kadar, sosyal ve ekonomik nedenlerle de kadınların haklarının geliştirilmesinin önemini kavradığıdır; üçüncüsü ise, BM Anlaşması'nın ezici devlet-

merkezli yaklaşımdan, devletlerle uzlaşmazlık içinde olan bireylerin ya da toplulukların haklarının tanınması yönüne dönmesidir [...].

Tartışmalı Konular: Beş Örnek

Bu [noktalar] etkili bir durumu göstermektedir [...]. Güç olan nokta, bu talepleri, bildiğimiz dünyaya karşı, sadece kurumlar değil değerler anlamında da değişime uygun kılmak, bu meydan okuyuşu sağlayan yaklaşımları bulma ve uygulama şansını yakalamaktır. Böylesi reformların işleyebileceğinden kuşku duyulmaması gerekir: Az sayıda kişi, bunlar kurulmadan önce, ya BM'nin ya da AB'nin yaptıkları kadarıyla başlatacaklarına inanabilmişti.

Yine de yönetişimin güçlendirilmesi gerektiği iddiası yeterli olmayabilir: Güçlükler sadece günümüzde böylesi bir süreçte var olan engellerden öte, daha az tartışılan bir noktadan, bu soruların doğasındaki karmaşıklıktan, özünde dünyayı yönetmek ve yönetişim kurumlarını kurmak ile ilişkili olan uzlaşmazlıklardan da kaynaklanır. Bu uzlaşmazlıklar şans ya da politik artniyet ürünü değil, özde içkin olan uzlaşmazlıklardır ve zorlu seçim yapma süreçlerini gerektirirler. Bu türden özde içerilen sorunların bazı açık örnekleri günümüz kamu tartışmalarında, insan hakları ile devletlerin egemenliği tartışmasında olduğu gibi, ekonomik büyüme yönünde dünya ölçeğindeki talep ile çevrenin korunması gereği tartışmasında da açığa çıkar. İzleyen satırlarda küresel yönetişim ile ilişkili bu türden beş sorunu ele almak ve bunların çağrıştırdıklarını küresel yönetişimin gelişmesi konusuna adreslemek isterim. Bu örnekler ile hem küresel yönetişim olasılıklarının açımlanması, hem de bu konuda gerçekçi düşünme gereğinin altının çizilmesi amaçlanmaktadır.

(i) Büyük güçlerin rolü

Küresel yönetişim ve artan uluslararası işbirliği konusundaki yazıların çoğundaki varsayım, bunun paylaşımcı, çok-taraflı bir temelde biçimleneceğidir. Güvenlik Konseyi reformu konusundaki öneriler böylesi bir bakış açısını somutlar. Yine de uluslararası ilişkiler nadiren bu temelde, ancak daha çok böylesi politika-oluşturma ve liderlik karışımının daha güçlü üyelerce paylaşıldığı bir temelde yürütülmüştür. Örneğin, BM sisteminde, Genel Kurul, bileşiminde güçlü devletlerin özel bir konuma sahip olduğu ve çok daha etkin olan Güvenlik Konseyi'ne bir seçenek olarak getirilir. Güvenlik alanındaysa, bir gücün başrolü oynadığı Kuveyt krizine ve Ağustos 1995 sonlarındaki NATO bombardımanına değin kendisini göstermekte son derece başarısız kalmış olan ve Yugoslavya krizine karşı gelişen uluslararası tepki örnek verilebilir. Dünya ekonomisinin yönetimi konusundaki kaynakçada, bir ülkenin kuralları koyma ve yanlış yapanları cezalandırma konusunda yönlendirici rol oynama isteği ve yeteneği olmadıkça sistemin işlemeyeceği görüşü nedeniyle, "hegemonik duyarlılık" yönünde güçlü bir akım söz konusudur. Klasik örnek 1929 çöküşüdür.[2] Daha yakın dönemlerdeki tez, Bretton Woods sis-

teminin çökmediğidir; bu tez 1971 yılında Richard Nixon tarafından yıkıldı. Bundan sonra, bu türden herhangi bir hegemonik sistemin yokluğu dünyadaki mali ve ekonomik duyarsızlığın kaynağı olmuştur. Çevre konusundaki tartışmalarda, en varsıl ve en çok kirlilik üreten ülkeler imzalamadıklarında ve uymadıklarında çok az nokta üzerinde uzlaşmaya varılır. Bu nedenle de tez, uluslararası amaçların, barış, refah ve çevre yıkımından korunma amaçlarının izlenmesinin bazı ülkelerin önder rolü oynamasını ve diğerlerinin kurallara uymasını güvenceye almasını gerektirdiği biçiminde oluşturulabilir. Bu gereklilik kaçınılmaz olarak geleneksel, imparatorluk, zorlama biçiminde olmak zorunda değildir; ancak bir dizi baskı ve ikna süreçlerini kapsar. Gerçekte, refah yayıldıkça ve demokratik kurumlar geliştikçe, bu durumda devletler arasındaki barışçıl ve tartışılarak uzlaşmaya varılmış anlaşmalar için nedenler artar ve ikna ve zorlamaya duyulan gerek azalır.

Bu teze ilişkin güçlükler çok sayıdadır. En belirgin olanı, adaletsiz olduğu ve bu haksızlığın ayırtına varmanın isyanı kışkırtacağıdır: bu türden herhangi bir sistem sömürgeci imparatorlukların yoluna gidecektir.[3] Hegemonik bir küresel yönetişim sistemini savunmak kolay değildir ve bu yıl getirilen öneri setlerinden çok azı bunu yapmaya çabalar. BM etkili biçimde eyleme geçtiğinde bile, bu sorundan kaçınma eğilimi belirgindir: BM'nin Kuveyt'teki rolüne *karşı* en çok tekrarlanan tezlerden biri Güvenlik Konseyi'nin ABD tarafından askeri eylem kararı almak için kullanılmasıydı ve sonucu geçersiz kılmak için bu varsayım kendi başına yeterliydi. Yine de bunun bu türden kurumların gerçekçi anlamda işlemesi beklenen tek yol olduğu ve bunu kabul etmenin daha iyi olduğu savunulabilir. Bir benzeri, belirgin değişikliklerle uluslararası ekonomik sisteme uygulanacaktır: ABD, kuşkusuz, kendi para biriminin dünya ticaretinin dörtte üçü için kullanılmasından kazançlı çıkmaktadır, ancak bu ABD'nin görece serbest bir ticaret sistemini sürdürmesine ve dünya mali ve parasal sistemlerinde istikrarı desteklemesine yol açmaktaysa da, bu bedelin ödenmesi mantıklıdır.

Ancak bu tezle ilgili olarak bir başka sorun söz konusudur, o da bu tezin, büyük güçlerin hükümet ve toplumlarının yükünü üstlenmek ve semeresini toplamak için uygun bir uluslararası rol oynamayı *etkin olarak istediklerini* varsaymasıdır. Günümüzde uluslararası sistemin karşı karşıya kaldığı büyük bir meydan okuyuşun, böylesi bir rol oynama yetisindeki bir gücün bunu yapmaya çok az ilgi duyması olduğu tartışılabilir: ABD dünya ekonomisinde 1945'ten bu yana egemen güç olagelmiştir ve SSCB ile politik ve askeri çatışmasında zafere 1991 yılında ulaştı; tepkisi bu zaferlerden geri çekilmek olmuştur. ABD'de çoğu kişi anlamlı bir yargılamada, soğuk savaşı hiç kazanıp kazanmamış olduklarından kuşku duyar gibi görünüyor ve Kongre'de ABD'nin eylemci dış politikası ve bunun ekonomi ve güvenlik alanlarında olması için yetersiz bir coşku söz konusudur. Avantajlar için yetersiz coşku söz konusu ise daha az şaşırtıcı olanı, bedel ödemek için de yetersiz coşkunun var olduğudur. ABD dış ekonomik yardımı, GSMH yüzdesi olarak, diğer gelişmiş ülkelerin çoğundan çok daha azdır. Ekoloji konusuna gelince, ABD

kendi toplumunu engelleyici herhangi bir politikaya gönülsüz katılımcıdır: ABD'de, günümüzde Avrupa'daki düzeyin üçte biri ya da daha az olan benzin fiyatları üzerindeki vergilerin uluslararası düzeye yükseltilmesi konusunda kimse resmi bir öneride bulunmayacaktır. ABD, Genel-Sekreter'in bize yorulmaksızın belirttiği gibi, BM'ye en çok borcu olan ülkedir. Küresel yönetişimin gelişmesinde önemli bir engelin, dünyanın en önde gelen gücünün, bu sistemin pekişmesinin ve gelişmesinin gerek duyduğu rolü üstlenmek konusundaki gönülsüzlüğü olduğu yargısına varılabilir. Yine de dünyanın geri kalanı ne düşünürse düşünsün, ABD'nin bu rolü niçin oynaması "gerektiğinin" açık hiçbir nedeni yoktur.

(ii) Barışı korumanın ikilemleri: Yugoslav örneği

Güvenlik Konseyi'ne ve doğrudan Sekreterliğe yönelik reformların yanı sıra, barışı-koruma eylemlerinin reformu, BM ve küresel yönetişim konusunda yazanların gözde bir konusudur. Günümüzdeki önerilerin hiçbiri birbirinden farklı değildir: Az sayıda öneri Anlaşma'nın işleyişinin başta tasarlandığı biçimiyle canlandırılmasına yandaş iken, çoğu, daimi üyelerin silahlı kuvvetlerinin yüksek rütbeli subaylarından oluşan Askeri Karargah Komitesini barışı istendiği ve olanaklı olduğu gibi daha güçlü koruma rolü olarak görür. Öneriler çok sayıdadır: Krizleri önceden görmek ve önleyici diplomasi için daha çok çaba harcanması gerekir; hızla yanıt ve müdahale yetisindeki daimi bir BM gücünün olması gerekir; üye devletler barışı korumak için daha çok para sağlamalıdırlar; tümü de bu güce asker katkısında bulunmalıdır; haklar ve yetkiler açık olmalıdır; BM yönetiminin "bütünlüğüne" uyulması gerekir.

Yine de ellinci kuruluş yıldönümünde BM'nin üzerine düşen gölgelerden belki de en büyüğü eski Yugoslavya savaşıydı.[4] Bu, BM'nin insani, diplomatik ve barışı-koruma alanlarında etkin bir rol oynadığı; Güvenlik Konseyi'nin, çoğu çözümlerden geçerek aktif müdahaleyi sürdürdüğü ve yine de örgütün çatışmayı azaltma yeteneğinin görünür ölçüde zayıf kaldığı bir savaştır. Yugoslavya, sadece BM'nin kendi içinde bulunduğu krizi, en azından örgütün tehlikelere karşı bekleneni yerine getirmek ya da kendisiyle "güvenli yerlerde" sığınak arayanları korumak konusundaki başarısızlığından öte, genelde uluslararası kurumların ve uluslararası değerlerin krizini gösterir: BM komutasının "bütünlüğüne" uyulmasından uzak, ilgili devletlerin, askeri ya da sivil BM yetkililerinin bölgedeki faaliyetlerini planladıkları ve yine etkileme arayışı içinde oldukları açık bir sırdır. Zaman zaman hangi uluslararası örgütün, BM'nin mi, NATO'nun mu sorumlu olduğu açık değildi: kuşkusuz Ağustos 1995 sonlarında Sırp mevzilerinin bombalanma emrini BM değil NATO vermişti. Yugoslavya, rol oynamaya çabalamış çok sayıda diğer örgüt (AB ve NATO) ve işin içine karışan çok sayıda sivil toplum kuruluşu, savaşın yönetimi sürecinde savaşanlara ve savaşmayanlara farklı ölçülerde uzak duran herhangi bir inanç ve dünyanın barışçıl araçlarını yerleştirerek, etnik toplulukların sorunları kin ve öldürmeyle çözdüğü durumdan uzak kalacağı yö-

nündeki herhangi bir görüş açısından krize yol açmıştır. Savaşın patlamasından önceki dönem konusunda başka ne söylenebilirse söylensin, önleyici diplomasi çabasına girişilmediği öne sürülemez. Bu nedenle, eski Yugoslavya bölgesindeki savaşlar, "küresel yönetişim" deyiminde kapsanılan çoğu unsura meydan okur gibi görünmektedir.

Kuşkusuz bu yargıya yapılacak bazı önemli sınırlamalar vardır. İlk elde, bu çatışmanın BM'nin ellinci yılında patlatılmış olması gereği, tam bir şanssız rastlantıdır: Daha geniş bir perspektifte BM'nin barışı-korumadaki sicili, özellikle soğuk savaşın sona ermesine kadar geçen yıllar içinde oldukça dikkate değerdir. Bir dizi ülkede, El Salvador, Namibya ve Kamboçya bunların sadece bir bölümüdür, BM barışa ulaşmanın odağında yer almıştır. Dünyanın çoğu diğer bölümünde, Güney Afrika, İsrail-Filistin çatışması, İrlanda ve Rusya-Ukrayna ilişkilerinde, BM'nin ikincil bir rol oynamış olabildiği ancak aralarında sivil toplum kuruluşları da olmak üzere küresel yönetişim kurumlarının önemli rol oynadığı diplomatik ilerlemeler sağlanmıştır. İnşa edilen bu kazanımda BM açısından gurur duyulacak çok şey vardır. İkincisi, BM'ye eski Yugoslavya konusundaki eleştirilerin çoğu, onun başardıklarını görmezden gelir: Yüz binlerce yaşamın kurtarılması, Makedonya'nın yalıtılması. Özellikle, BM'nin eleştirilmesi bir yanılsamaya, yani BM'nin barışı bir yoldan kabul ettirebildiğine dayanır. Gerçekte, BM'nin uzun yıllar önce öğrenmiş olduğu gibi savaşçıların barış istemedikleri bir durumda ve ateşkesleri, diplomatik inisiyatifleri ve insani konuları kendi çıkarları yönünde etkileyerek BM'yi kullandıkları ve istismar ettikleri eski Yugoslavya'daki gibi, bunu öylesine dikkat çekici biçimde yapmış oldukları yerde barışı koruyamazsınız. Balkanlar'da BM'ye ne olduğunun ilk sonucu, onu eleştirmemek ancak barışı önlemiş olan her kampta yer alanları ve aynı zamanda da BM'nin gerçekte yapabilecekleri konusundaki *beklentilerimizi zayıflatanları* teşhis etme gereğidir. Kuşkusuz BM operasyonlarında başarısızlıklar olmuştur ve yanlış yönetim ve yozlaş(tır)ma da az değildir.[5] Ancak olmuş olanların asıl sorumluluğu BM'nin değildir.

Ancak bu nitelendirmelerin ötesinde, daha genel türden küresel yönetişim konusundaki tartışmanın doğasında içerilen ve genelde barışı-korumaya ilişkin diğer konular da söz konusudur. Burada bunların üçünden söz edilebilir. İlki, devletlerin ve var olan devletlerden ayrılan grupların hakkının tanınmasıyla ilgili: Yugoslavya'daki savaş, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın, Yugoslav federasyonundan ayrılma kararıyla ve uluslararası topluluktaki kilit devletlerin onları tanıma kararıyla başladı. Böylesi bir davranışın kanıtı açıktır: Bağımsızlığını ilan eden liderlikler kendi halklarının çoğunluğunun desteğini almışlardı, BM Anlaşması çerçevesinde kendi geleceğini tayin haklarını kullanmakta ve onları tanıyanlar uluslararası hukuk ve pratiğe uygun davranmaktaydılar. Ancak bu, Hırvatistan ve Bosna'daki etnik azınlıkların haklarına yönelik karşıt tezleri, daha geniş anlamda ise böylesi bir eylemin öngörülebilir uluslararası sonuçlarını görmezden gelmektir. BM Anlaşma metni tümü için ayrılma olanağı tanıdığından, uluslararası topluluk açık nedenlerle

Sovyet komünizminin çöküşüne kadar bunu tanıma konusunda çok dikkatli olmuştur.[6] Yine de bu konunun çözümü, bir anlamda ayrılmanın ne zaman olanaklı, ne zaman olanaksız olduğu herhangi bir küresel adalet ve güvenlik sisteminin temel bir unsurudur.

Balkan olayının altında yatan ikinci sorun değişik müdahale biçimleri arasındaki ilişkidir: İnsan hakları, insani, diplomatik, barışı-koruyucu ve barışı-sağlayıcı (örneğin zorlayıcı). Bu müdahaleler çoğu açıdan birbirleriyle uyuşmasa da BM bunların tümünde yer almıştır: İnsani müdahale (hayat kurtarmak gibi) insan hakları yaklaşımıyla (savaş suçlarını teşhis etmek ve bunlara karşı dava açmak gibi) ve uygulama ile uyuşmayabilir; diplomatik çabalar etnik temizlikten sorumlu olanlarla çalışmayı gerektirebilir ya da zaman zaman arabulucuların böylesi zora dayanan dışlamaları kabul etmesine yol açabilir; tümünden çok daha açık olan ise, beyaz taşıtlarla ve tarafsızlık varsayımıyla barışı-korumak, ateşkesi ve güvenli yerleri çiğneyenlerin bombalanmasını gerektiren barış-uygulaması ile çatışır. Tüm bu sorunların ve gerçekte tüm Yugoslav öyküsünün ardında bir başka sorun, yani uluslararası görüş yatar: Küresel yönetişimin bir başarısızlığını da içeren uluslararası bir başarısızlık olmuşsa bu, şu ya da bu tarafın dıştan etkilemesinde, Boutros-Ghali'nin atadığı temsilci Yasuko Akashi'nin ya da atadığı diğer temsilcilerin kararsızlığında değil, *gelişmiş dünyada* daha güçlü bir askeri sorumluluk için *kamuoyu* desteğinden yoksunluktur. Fransız, İngiliz, ABD ordularının ciddi kayıplar riskiyle *niçin* etkin olarak işe karışması gerektiği sorusu yanıtlanmamıştır: Ağustos 1995 sonları müdahalesinde NATO güçleri sadece havagücü ve uzun-menzilli toplar ve ağır silahlarla işe karışmıştır. Savaşçı kara birliklerinin hiçbir sorumluluğu yoktu ve bu güç gösterisinin görüşmelerin kesilmesi olayında güçlerin geri çekilmesinin bir başlangıcı olduğu konusunda en küçük bir kuşku söz konusu değildi. Daha sonraki Dayton Anlaşması bir İstikrar Gücü'nün (SFOR) bölgeye yerleştirilmesine yol açtı; ancak çekilme için bir takvim oluşturdu ve en azından söylemek gerekirse, Dayton programının tartışmalı bölümlerini uygulamak konusunda sınırlı kaldı. Barışı zorlamak ya da uygulamak yönündeki zayıf kamu desteği en çok kaçınılan sorundur ancak küresel yönetişimin tüm geleceğinde değilse de eski Yugoslav savaşlarında asıl sorundur.

(iii) Ekonomik ulusçuluk

Uluslararası barış ve güvenlikle ilgili tartışmalar, bir diğer konuyla, küresel yönetişime duyulan gereğin altında yatan ve yanı sıra içerdiği güçlüklere de dikkat çeken, yani "küreselleşme" olarak tanımlanan sorunla koşuttur. "Küreselleşme" ile, ulusal sınırların yıkılması ve dünya-ölçeğinde tek bir oluşumun yaratılması amaçlanmaktadır: Bu, küresel para piyasasının yayılması ve buna eşlik eden yatırımcı sermayenin hareketliliğiyle en açık biçimde finans alanındaki durumdur. Ancak bu, artan ölçüde ulus-ötesi şirketlerin doğuşu ve yükselişiyle ulusal sınırların ve üretimin çökmesi sonucunda ticaret için de

geçerlidir. Kültür, moda, enformasyon teknolojisi gibi diğer alanlarda da küreselleşme giderek ivme kazanmıştır.

Küreselleşme sorununun kendisi, hem gerçekte ne olduğu hem de ne istendiği konusunda yoğun tartışmalara yol açmıştır. Bu, hakkındaki tezlerin her biri küresel yönetişim konusundaki tartışmaları çağrıştırır. Gerçekte, küreselleşmenin biçimlenmekte olduğunu savunanlar, ulus devletlerin tarihsel anlamda oluştukları biçimde, yani kendi geleneksel rollerini, ekonomi yönetmeyi, halkının yaşam standartlarını savunmayı, sınırları içinde adaleti güvenceye almayı ve dahası güvenlik çıkarlarını savunmayı giderek yerine getiremez olduğu sonucuna varacaklardır. Bunların çıkaracakları sonuç, bu işlevlerin şimdilerde dünya ekonomi ve uluslararası refahı, sınırlar ötesinde yönetebilen uluslararası oluşumlara aktarılması gereğidir: Bu amaçla var olan bazı kuruluşlar Dünya Bankası, IMF Uluslararası Ödemeler Bankası, Yediler Grubu Ekonomik zirveleri, OECD, GATT ve yenilerde de 1 Ocak 1995'te kurulan DTÖ geliştirilebilir. Ancak bu sonuçlara varanlar daha fazlasının gerektiğini savunacaklardır. Yine de bu tartışma çizgisiyle ilintili olarak belirgin iki sorun söz konusudur: ilki, Üçüncü Dünya tarafından uzun süreden beri eleştirilen uluslararası kuruluşların üyelerinin genel çıkarını değil güçlü zengin devletler azınlığının çıkarlarını yansıttığı ve bu kuruluşların gücünü genişletmek ya da yeni bir BM Ekonomik Konseyi yaratılması önerileri, güçlülerin ayrıcalıklarını koruma amacına hizmet edeceğidir; küreselleşme tezinin kendi doğasında içkin olan ikincisi, bu oluşumların sadece, kendi üyelerinin, üye devletlerin kendileri güçlü olursa işleyebileceğidir: bu tür kurumlara sahip olunduğu için, ulus devletlerin şimdiye kadar olduğundan daha güçsüz durumda oldukları söylenir.

Böylesi küreselleşmenin giderek büyüyen küresel bir ekonomik bağımlılık süreci yaratmış olduğu konusunda çok az kuşku söz konusudur. Avrupa Birliği devletleri bütünleşme yönünde daha ileri adımlar atmak için kendi Hükümetler arası Konferansları (İngiltere katılmaya ya da katılmamaya karar verebilse de) kararını almışken, diğer iki küresel ticaret bloğu, NAFTA ve Uzakdoğu'daki yen bloğu, pekiştirilmektedir. Güney Amerika'da bir dizi ülke MERCOSUR'u yaratmıştır. Küresel Yönetişim Komisyonu'nun raporu, *Küresel Komşuluğumuz* verici devletlerin, resmi kalkınma yardımı, göç konusunda işbirliği ve "küresel amaçların" ortak küresel kaynakların karşılığının ödenmesi yoluyla finanse edilmesi için GSYİH'lerinin %0.7'si hedefini karşılaması için yenilenmiş bir çaba olan bir Ekonomik Güvenlik Konseyi'nin kurulmasının da aralarında yer aldığı, karşılıklı bağımlılığın artırılabileceği ve dünya ekonomisinin yönetiminin geliştirilebileceği bir dizi yol önermektedir.[7] Ford Vakfı, Ekonomik Konsey'in aslında Avrupa Birliği'nin bir küresel eşdeğeri olmasını önermektedir: Üye Devletlerin mali, parasal ve ticari politikalarının uyumlu kılınmasını geliştirecek ve teknoloji ve kaynakların aktarımı, borçlu olma ve mal piyasalarının işlemesi türünden konularda uluslararası işbirliğini özendirecektir.[8] Burada iki farklı düşünce akımıyla, kurumsal an-

lamda küresel yönetişim ve ekonomik ve mali çevrelerde küreselleşmeyle karşılaşılır gibi görünür.

Ancak bu tez konusunda ortaya atılabilen sorular vardır. Bu sorular bu çevrede her şeyin beklendiği gibi gitmeyebildiğini ve bu konuların gerçekte tersine döndüğünü düşündürür: üniversitelere on ya da yirmi yıl içinde, tam da şimdilerde ikisi de eş ölçüde beklenmedik dönüşümler olan sömürgesizleşmeyi ya da soğuk savaşın bitişini çalıştıkları gibi, ticari blokların dağılması konusunda dersler vermeleri önerilebilir. Aynı ölçüde, karşılıklı bağımlılık ve çoktaraflılıktan açık bir geri çekiliş görmesek bile, yapılması gerekecek olan ve sadece iyi-niyet ve politik çabayla çözülemeyecek olan güç ve kaçınılmaz seçenekler söz konusudur.

İlk elde, tüm ülkelerin ya da zengin OECD ülkelerinin bile kendi ekonomik egemenliklerini bir dünya oluşumuna terk etmeye gerçekten hazırlanıp hazırlanmayacakları açık olmaktan uzaktır. AB içinde yeterince gerilim söz konusudur ve Ford vakfı tarafından önerilen türden bir küresel planlama örgütü uzunca bir dönem pek de mümkün olmayabilir. Aynı biçimde, büyük devletlerin bile tam bir serbest ticaret sistemine kendilerini adayıp adamadıkları açık değildir. DTÖ'nün kuruluş aşamasında ABD ile Japonya arasında otomobil ithalatı konusunda çatışmaları ve DTÖ'nün çok-taraflı rejiminin bankacılık, sigorta ve değerli kâğıt alanlarını da kapsayacak biçimde genişletilmesine karşı isteksizliğini görmüştük. AB kendi sınırları içinde ticaretin serbestleşmesine kendini adamış, ancak kendi üyeleriyle dünyanın geri kalanı arasındaki tarım ve sanayi ürünleri serbest ticaretine karşı bir dizi engeli kurumsallaştırmıştır: Ortak Tarım Politikası, gösterişli ölçekte korumacı bir politikadır. Azından güçlü devlet sektörleri olan azgelişmiş ülkelere gelindiğinde ise kayıtlar daha da karışıktır.

Serbest ticaret konusundaki isteksizlik, gelişmiş dünyada istihdam düzeylerinde artan bir kaygıyı yansıtır: Bu, Avrupa'da da ABD'de olduğu gibi gerçektir ve genelde "korumacılık" olarak adlandırılan artan bir toplumca benimsenmeye yol açmıştır. Bu, gümrük tarifeleri ve bunun yanı sıra kibarca "gümrük-tarifeleri dışı engeller" olarak adlandırılan bir dizi engel türünden çok sayıda biçime bürünebildiği için, çok sayıda ülke için açık opsiyonlar yelpazesi içinde yer alır. Çarpıcı olan, geçen bir ya da iki yılda gelişmiş dünyada korumacılık isteğinin, hem piyasaların açılmasına hem de durgunluğun kalıcı etkilerine tepkinin yaygınlaşmış olmasıdır. 1995 Fransız seçimlerinde ve dahası, 1996 ABD seçimlerinde azından Pat Buchanan'dan bunu çok duyduk. Aynı zamanda bu, yine sağ partilerde olduğu gibi, sendikaların etkilediği geleneksel sol kesimlerin de sorunu olmuştur.

Bu sorunla kenetlenen bir konu, yani göçün tüm gelişmiş dünyada giderek artan ölçüde kaygı konusu olmasıdır. Diğer üretim faktörleri, sermaye, teknoloji ve üretim kapasitesinin daha hareketli olduğu bir dönemde, en geleneksel üretim faktörü yani işgücü daha az hareketli olmaktadır. Çoğu ülkede iş alanlarının sendikal savunması ile yeni sağ-kanat partilerinin doğuşundan oluşan bir bileşim, göçün sınırlanması yönünde güçlü bir milliyetçi baskı

oluşturmaktadır. İşgücünün sınırlar ötesine görece serbest hareketini öngören, on dokuzuncu yüzyıl başlarından 1960'lara değin kalıcı olan eski liberal rejim göçmüştür; yine de hiç kimse bunun yerini neyin alabileceğinden ya da yer alması gerektiğinden emin değildir. Çoğu bireyler hala serbestçe hareket lehinde bir öngörüyü savunmaktadırlar; ancak dünyadaki hiçbir hükümet bunu uygulamaya istekli değildir. Burada ekonomik gerek ve politik duyarlılık, evrensel ahlaki yükümlülük ve milliyetçi çıkar arasında açık bir çatışma söz konusudur. Birinin, bu sorunu akılcı bir yoldan tartışmanın nasıl güç olduğunu görmesi için, sadece Almanya'da göçmenlerin kabulü konusundaki sınırlamaların uyandırdığı kızgınlıklara ve Fransa'daki Müslüman göçmen nüfus üzerine tartışmalara bakması gerekir. Göçü küresel yönetişim araçları yoluyla yönetmenin, hatta planlamanın bir aracı var mıdır? Bu sorun peşimizi bırakmayacaktır. *Küresel Çevremiz*, göçmen işçiler konusunda uluslararası anlaşmalara uyulması gereğinden ve "göçle ilgili olarak daha kapsamlı kurumsallaşmış işbirliğinin geliştirilmesi" gereğinden söz eder. Bunlar kuşkusuz farklı şeylerdir: ilki, zaten göç etmiş olan insanlara uygun davranışı gerektiren, öngörülmesi görece kolay bir noktadır; ikincisi ise, çok daha sıkıntı kaynağı olan hareket özgürlüğü ve açık işgücü piyasaları sorununu kapsar.

(iv) STK'ların Saflığının Yitimi

Küresel yönetişim üzerine günümüzdeki tartışmanın en ayırt edici özelliklerinden biri, hükümetler-dışı örgütlerin rolüne yapılan vurgudur. Bu örgütler büyüyen uluslararası sivil toplumun parçası olarak görülür ve BM'nin resmi, devletten devlete süreçlerinde değişik biçimlerde içerilirler. Politik tutuklular, çevre ve kara mayınlarının sadece üçünü tanımladığı çoğu konuda, ülkeler arasında ve uluslararası düzlemde küresel kurumların politikalarını geliştirmiş olan STK'lar hükümetler-dışı sivil toplum kuruluşlarıdır.

Bu kuruluşların (STK'ların) büyümesi ve çalışmalarının tanınması genel anlamda olumludur; ancak buna başta STK faaliyetlerinin ilk ortaya çıkışının 1990'ların daha karmaşık dünyasına yol vermiş olmasıyla görünür olan güçlükler eşlik eder. İlk elde, STK'ları devletlere bir seçenek ya da vekil olarak görmek sık karşılaşılan bir yanılsamadır. STK'ların yapma arayışı içinde oldukları, çoğu durumda devletleri verdikleri sözleri tutmaları ya da uluslararası normlara daha üst derecede uymaları için etkilemektir. Dahası, STK'lar çoğu kez bir rolü doldurmak değil, devleti bunu yapma noktasına çekmek için çalışmaktadırlar; bu, refahı sağlamak, yiyecek temini ya da düzeni sürdürme alanında olabilir. Bu anlamda, STK'lar devletin yerine geçen örgütlenmeler ya da devletin rolünü azaltma girişimlerine bir çözüm değildirler: bu kuruluşlar, devletlerin rolü için daha geniş desteğin bir parçasıdırlar. Kuşkusuz, kimi durumlarda, devletler STK'ları, kendilerinin desteklediği, ancak doğrudan örgütlemeyi yeğlemeyecek oldukları çalışmalarda bilerek desteklerler: örneğin, İngiliz yardım kuruluşları, gelirlerinin önemli bir yüzdesini özel kaynaklardan aldıkları paralarla birlikte, "denkleştirme fonları" biçiminde

devletten sağlarlar. Bunun dışında, giderek artan ve STK'ların farkında olmasının artışına koşut olarak, devletler bu kuruluşları etkileme ve hatta denetleme noktasına gelmişlerdir: özel sorunlara ilişkin uluslararası konferanslara katılan sözüm ona "bağımsız" oluşumların çoğu, STK olarak adlandırılanlar, giderleri az çok açık biçimde devletçe karşılanan, devlet-denetimindeki STK'lardır. Bunlar, bağımsızlık görüntüsünü kendi devletlerinin amaçlarını desteklemek için kullanırlar.

Ancak STK'ların saflığını yitirmesine, uluslararası sivil toplumun bileşenleri olarak bu türden oluşumların başlangıçtaki liberal görüşlerini, ters düşmese bile sınırlayan diğer iki gelişme eklenmiştir. Bir yanda, STK'ların kendilerinin programlarının çok çeşitliliği söz konusudur: bir bölümü, akla yatkın anlamda çoğu "uluslararası sivil toplumun" katılımcılarıdır ve genel anlamda küresel yönetişim sistemini güçlendirdikleri söylenebilir; ancak bazıları gelişmiş ülkelerde göçmenlere karşı hareketlerde yer alanlar, kuzey ve güneydeki kökten dinci gruplar ya da suç ve terör örgütleri kuşkusuz böyle değildirler. "Devlet-dışı" olanların tümü sivil değildir. Öte yandan, STK'ların kendileri giderek artan çekişmelerin içine çekilmekte ve politik düşmanlığın nesneleri olmaktadırlar: örneğin, 1980'lerde bu, Etyopya ya da Güney Afrika'daki gerilla hareketlerine insani yardım sağlanması konusundaki tartışmalara yol açmıştır; 1990'larda, göçmenlere insani yardım konusu, doğu Zaire örneğinde dikkat çekilen silahlı suç gruplarına yardımı işe karıştırmaktayken, STK temsilcileri ölümcül-saldırı, kaçırma ve fidye olaylarının hedefleri olmuşlardır. 1996 Aralığında Çeçenya'da Kızılhaç görevlisi altı hemşirenin öldürülmesi ve Kamboçya'da STK görevlilerinin kaçırılması bu eğilime örnektir.

STK'ların kendileri açısından, küresel yönetişimin kayan çizgileri ve soğuk-savaş sonrası dünyasının değişen koşulları, bu kuruluşların genel ve özel rollerinin sorgulanmasını da gerektirmiş ve bu ise, bu kuruluşların moralini ve performansını etkilemiştir. Örneğin, Uluslararası Af Örgütü Direktörü, Örgütün bir soğuk-savaş yaratısı olduğunu söyleyerek, arkadaşı olan çalışanlarını derinden sarsmıştır; görev, politik tutuklulara odaklanma ve evrenselliğe adanma açısından bakıldığında, bunun anlamı daha az netti. Kızılhaç, savaşan devletler arasında arabuluculuk olan rolünün, devletlerin asıl aktörler olmadığı, geleneksel askeri kavramların ve gerçekte asker/sivil ayrımının daha az önem taşıdığı savaşların yayılmasıyla çok daha karmaşıklaştığını gördü.[9] En büyük İngiliz yardım-kuruluşu, Oxfam kamu davranışında yardımsever Kuzey-Güney aktarımlarından uzak bir yön değiştirme ve kamu ile uzmanlar tarafından aynı biçimde, önceki yardım kavramının sorgulanmasıyla karşı karşıya kaldı. Aynı zamanda faaliyetlerini sadece Üçüncü Dünya'daki değil, gelişmiş ülkelerdeki yoksulların desteklenmesine de yayması için giderek artan baskı altında kaldı. Genelde, STK'lar açısından, içeriden bu kesinlik ve saydamlık yitimi, dıştan gelen baskılardaki artışa eklendi.

(v) Küresel değerler

"Küreselleşme" konusundaki kaynakçada ve Küresel Yönetişim Komisyonu Raporu'nda, "küresel" değerlerin ortaya çıkışı, tek tek devletler ve/veya uluslar yerine bir bütün olarak insanlığa bağlanma konusunda çok çaba harcanmaktadır. Rapor, "Küresel Yurttaşlık Etiği"nden söz eder ve özellikle gerekli olduğu yerde geleneksel devlet egemenliği görüşünü kırarak insani müdahale hakkının güçlendirilmiş bir yorumunu savunur. Bu tezlerde çokça geçerlik söz konusudur: Hukukçular tek tek devletleri ya da halkları aşan değerlerden nasıl söz edebileceğimizi göstermek konusunda büyük yol kat etmişlerdir; böylesi bir ortak kültürün varlığında bir alanlar çokluğu, uluslararası hukuk, insan hakları anlaşmalarının imzalanması, uluslararası ilişkilerin dili ve uygulaması söz konusudur. Genç seçkinler arasında yaşadığımız dünyada önceki dönemlerde olmuş olduğundan daha çok kültür, değer ve amaç paylaşımını ve daha kolay etkileşimi düşündüren kanıtlar vardır: London School of Economics'in (LSE) öğrenci kafeteryalarında kısa bir gezinti bunu gösterecektir. *Le Monde Diplomatique*, küreselleşen eğitim fırsatının ürettiği yeni "kozmokrasi"den söz etmiştir.

Ancak ortak bir insanlık yönünde süre giden ilerleme perspektifi konusunda tedbirli olmak için nedenler var. Düşünürler her şeyden önce, bazı konulardaki tüm ilerlemelere karşın, evrensel ya da küresel değerlerin varlığı konusunda çok fazla ortak düşüncede değildirler. Bir yanda hukukçulara karşıt yönde çoğu ortak ya da evrensel bir çıkardan söz etmenin olanaklı olup olmadığından kuşku duymaktadır; çıkarlar farklılaşması neredeyse hep egemen olacaktır ve düşsel, uyumlu, paylaşılan bir ilgiyi tanımlamakla çözülemez. İkincisi, günümüzde törel felsefedeki ana eğilim, değerler ve özellikle de tarihsel olarak biçimlenmiş ve ayrı "topluluklar" arasındaki kaçınılmaz bağa vurgu yapan evrensel ve akla yatkın biçimde doğrulanmış değerlere inanmaktan uzaktır. Bu topluluklar birbirleriyle tartışabilirler ve az çok uygarlaşmış etkileşime kilitlenebilirler, ancak aralarındaki farklılıkları eritemezler.[10]

Felsefe dünyasının dışındaki tablo daha da az iyimserdir. Bir dizi değişik nedenle, geçmiş yirmi yıl ya da daha çok bir zaman içinde milliyetçi hareketlerde, yeni resmi bildirilerde ve yeni etnik ve topluluk haklarının tanınması taleplerinde bir patlama olmuştur. Bu, komünizmin çöküşünden uzun zaman önce gelişmiş ancak en etkileyici biçimiyle eski Yugoslavya'da çok kimlikli komünist devletlerin dağılmasıyla hızlandırılmıştır. Çoğu toplumda, en azından Batı Avrupa'da ve ABD'de şimdiye değin geçerli ortak normları kabul etmeyerek büyüyen bir farklılık iddiası söz konusu olmuştur. Gelişmiş ülkelerin çoğunluk toplulukları arasında ise daha önce göçe karşı düşmanlık konusunda belirtildiği gibi, milliyetçilik ve hoşgörüsüzlüğe doğru artan bir yöneliş söz konusu olmuştur. Dünyanın çoğu bölgesi açısından, eğilim daha çok farklılık ve evrensel ya da ortak değerlerin daha çok reddidir. Aynı zamanda, hem etnik hem de dinsel nitelikli hareketlerin artmasıyla batıyı anımsatan evrensel amaçların giderek artan bir reddi söz konusu olmuştur; batılı-olmayan

devletlerin, bunlar Çin ya da İran olabilir ve çoğu hareketin söyleminde değerlerin, özellikle eski emperyalist ülkelerle ilişkili değerlerin evrensel uygulanabilirliğinin yadsınması söz konusudur. En yaygın küçümseme deyimlerinden biri, kökenin kendisi bir geçersizlik kaynağıymış gibi bir şeyin "etnik-merkezli" ya da "Avrupa-merkezli" olduğunu söylemektir. Bu, diğer konular arasında insan hakları, kadınların konumu ya da demokrasi konusunda ortak normlar kurma girişimlerine saldırır. En eğitimli ve çok-gezen seçkinler arasında bile yeni enternasyonalizmin hangi ölçüde derine işlediği yanıtsız kalan bir sorudur: ÇUŞ'larda ya da uluslararası kurumlarda çalışanlar uluslararası değerlere bir bağlılık duyabilirler, ancak aynı zamanda kendi asıl ülkelerine daha çok bağlanmış olarak kalabilirler. Giderek daha çok sayıda insan İngilizce konuşabilir, ancak kendi dillerini konuşmaktan vazgeçmezler ve basın-yayın ve enformasyon teknolojisi yoluyla tek dilin egemen olmuş olduğu iletişimin küreselleşmesine içerleyebilirler. "Seyahat aklın sınırlarını genişletir" demekte büyük gerçeklik payı varsa, bunun karşıtının olduğunun ayırdına da varılmıştır.

Sonuç: Demokrasi ve Küresel Yönetişim

Bu nedenle, küresel yönetişimi geliştirme görevi hem temel hem de gözü korkutan bir görevdir: Sorunların tanılanmasının, değerlendirilmesinin ve önerilerin ayrıntılı işlenmesinin ötesinde, uluslararası sistemde şiddetli dirençle karşı karşıya kalmak ve son yıllardaki küresel değişim sürecinde açığa çıkmış olan engeller de işe karışır. Bunu bir dizi bağlamda görebiliriz: Örneğin, barışı koruma başarısı, egemen devletlerin kendi güçlerini çarpışmaya gönderme ve uluslararası toplulukça eleştirilen devletlerin BM baskısına boyun eğme konusundaki isteksizliğine karşı bayrak çekmeyi sürdürmektedir; bizleri tehdit eden ekolojik krizin artan ölçüde farkında olmak, kuzeyde ve güneyde kavga ve yükümlülükten kurtulma ile birlikte işler; kadının toplumdaki konumunun öneminin kabul edilmesinin güçlenmesi bazı devletlerde egemenlik ve ulusal gelenek adına, diğer devletlerde ise uyarlayıcı yönlendirme adına değişimin kesin yadsınmasını üretmiştir; Beijing'de bunun çok örneği vardı; bireylerin hakları konusuna büyük vurgu, uluslararası ve özellikle "batı"dan, diğerlerinden kaynaklanan müdahale suçlamasını üretir.

[...]

Bu yüzyılın ortalarının çoğu bölümü süresince, devletin ekonomiyi yönetmede ve ülkelerde refahı artırmakta temel bir rol oynadığı düşünülmekteydi: Genelde söylenirse, "küresel yönetişim" kavramı bu tezin uluslararası alana bir tercümesidir. Küresel Yönetişim Komisyonu'nun ve Ford Vakfı'nın raporları, açıkça dile getirmekten kaçınsalar da küresel ölçekte Keynesçiliktir. Neoliberal düşüncenin geçmiş on ya da yirmi yıldaki başarısına karşın tez ilk bakışta görünebildiğinden çok daha eşit ölçüde dengelenir. Çok sayıda devlet, Uzakdoğu'nun başarılı ülkelerinin yönetimleri, devlet yönlendirmesi olmaksızın hiçbir düzen ya da refah kazanımı olamayacağında diretmektedir-

ler. Bu kısa ve öz olarak, küresel yönetişim tezi, işe karışan engeller ve güç seçimler açıkça tanınırsa her şeyin etkili biçimde gösterilebildiği bir tezdir.

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

Notlar

1 *The Shorter Oxford English Dictionary* (1973), "yönetişim"i, "hükümetin eylemi ya da tavrı... yönetim ofisi, işlevi ya da gücü... yönetme yöntemi, düzenlemeler sistemi" olarak tanımlar.

2 Charles Kindleberger, *The World in Depression, 1929-39* (*Çöküntü İçindeki Dünya, 1929-39*), Berkeley: University of California Press, 1980.

3 Bu, aslında, Robert Harvey'in, The *Return of the Strong: The Drift to Global Disorder* (*Güçlünün Geri Dönüşü: Küresel Düzensizliğe Kayış*), Londra, Macmillan, 1995'teki tezidir.

4 1989-sonrası barış-korumanın kaydı için, James Mayall (der.), *The New Inventionism 1991-1994* (*1991-1994 Yeni Müdahaleciliği*), Cambridge: Cambridge University Press, 1996'ya bakınız.

5 Küresel yönetişimin az belirtilmiş yönlerinden biri dolandırıcılık yoluyla para kazanma fırsatları sağlamasıdır. Balkanlarda barışı koruma sürecinde BM'de görevli komutanların yeğlediği araç, savaşan taraflara ve varolan BM ofisine sahte faturalarla yakıt satmak olmuştur: bunun komutanlara yılda milyonlarca dolar kazandırdığı sanılmaktadır.

6 Sovyet komünizminin çöküşü çok-kimlikli dört devletin (Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Etyopya) parçalanmasını yaratmış ve yirmi-iki egemen yeni devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yine de 1945'ten 1989'a sadece tek devlet, Bangladeş, resmen ayrılma yoluyla yaratılmıştır.

7 *Küresel Çevremiz*, Küresel Yönetişim Komisyonu Raporu, Oxford: Oxford University Press, 1995.

8 Ford Vakfı, *The United Nations in its Second Half-Century* (*İkinci Yarı-Yüzyılında Birleşmiş Milletler*), New York: Ford Vakfı, 1995.

9 Uluslararası Kızılhaç Komitesi teknik anlamda bir Hükümetler-dışı Sivil Toplum Örgütü (STK) değil, hükümetler arası bir örgütlenmedir. Burada, bağımsız konumu nedeniyle söz edilmektedir.

10 Örneğin, Michael Walzer, *Thick and Thin: Moral Argument at Home and Abroad* (*Bağlılık: Yurtiçinde ve Yurtdışında Törel Sav*), Londra: University of Notre Dame Press, 1994.

43
ULUS-ÖTESİ DEMOKRASİ MODELLERİ

Anthony McGrew

Shapiro, demokratik kuramın (ve uygulamanın) "kendi kapsamına ilişkin sorularla karşı karşıya kaldığında daima güçsüz" göründüğünü belirtir.[1] Kamu ile özel, ulusal ile uluslararası arasındaki ikili karşıtlıklar, demokratik projeye uygun sınırlar konusundaki tartışma ve çekişmelerin odağında yer almıştır. Örneğin, modern liberal demokrasinin radikal eleştirileri, demokratik düzenin, ev ve işyeri özel alanlarını da kucaklayacak yönde, hem genişletilmesini hem de derinleştirilmesini savunmuşlardır. Yine de karşılaştırmalı olarak son zamanlara değin, demokratik kuramcılar, egemen Ortodoks devletler arasında egemen politik topluluğun moral dünyası ile anarşik toplumun amoral (ahlak dışı) dünyası arasında kategorik bir ayrım öngördüğü için, devletin ötesine çok nadiren yeltenmişlerdir; sırasıyla ulusal ve uluslararası arenalarda.[2] Aslında, uluslararası ilişkiler kuramcıları demokrasiyi bir yana bırakma eğilimindeyken, modern demokrasi kuramcıları anarşik toplumu hiç dikkate almama eğiliminde olmuşlardır. Uluslararası ilişkiler kuramı ile demokratik kuramın tarihsel olarak birbirinden ayrı olan literatürlerinin, sınırlar ötesi demokrasi, bir diğer deyişle ulus-ötesi (ya da küresel) demokrasi görüşüne ortaklaşa kapılışı sergilemeye başlamaları sadece soğuk-savaş sonrası dönemdedir.[3] Bu "ulus-ötesi dönüş", ciddi eleştirel irdelemeyi hak eden modern demokratik proje düşünüşünde önemli bir yön değişimini açıkça belirtir.

[...]

Ulus-ötesi Demokrasiyi Kuramlaştırma

Ulus-ötesi demokrasi konusunda hızla büyüyen literatürde dört ayrı normatif kuram, diğer bir deyişle liberal-enternasyonalizm, radikal çoğulcu demokrasi, kozmopolit demokrasi ve müzakereci demokrasi olarak ayrılabilir. [...]

Liberal-enternasyonalizm

İlk bildirgelerinde liberal enternasyonalizm dünya düzeninin egemen *gerçekçi siyaset* görüşüne radikal bir meydan okuyuş sergiledi. On sekizinci yüzyıldan yirminci yüzyıla liberal kuramcıların amacı genelde, ticaret, hukukun egemenliği, devletler arasında işbirliği ve anlaşmazlıkların arabuluculukla çözülmesi yoluyla ekonomik bağımlılığa dayanan bir dünya düzeni kurmak olmuştur. Woodrow Wilson gibi bazı liberaller uluslararası örgütlere de bir rol düşlemişlerdir. Ancak Long'un öne sürdüğü gibi, liberal enternasyonalizmin çağdaş biçimleri dünya düzeninin dönüştürülmesi yerine reformu des-

tekleyip bu radikal ağzı sürdürmemişlerdir.[4] Ortodoks ekonomik neoliberalizm görünümünde bir tür liberal radikalizm varlığını sürdürse de denetimden uzak bir küresel piyasalar dünyasını savunduğu için küresel yönetişim ve ulus ötesi demokrasi kavramlarına derinden karşıdır.

Uluslararası ilişkiler kuramında liberal kurumsalcılık aslında uluslararası işbirliğinin rasyonel hesabının aydınlatılması kaygısını taşır, böylece ulus-ötesi demokrasi sorunu çoğunlukla daha temsil edici, saydam ve sorumlu uluslararası kurumlar yaratmak türünden yöntemsel koşullar düzleminde düşünülür.[5] Örneğin, Keohane, uluslararası düzeyde demokrasiyi "en üst saydamlık koşulları altında gönüllü çoğulculuğun" bir biçimi olarak kavrar.[6] Bu görüşe göre, daha çoğulcu bir dünya düzeni aynı zamanda daha demokratik bir dünya düzenidir. Bu görüş, liberal-çoğulcu demokrasinin değişik yönlerinin yeniden kurulmasını, seçim politikası gerekliliklerinin budanmasını zorunlu kılar. Oy için yarışan partiler yerine diri bir ulus-ötesi sivil toplum taleplerini karar-oluşturanlara yöneltir ve aynı zamanda onları eylemlerinden sorumlu kılar. Bu nedenle, uluslararası kurumlar hem devletlerin hem de sivil toplum kuruluşlarının çıkarlarının açıkça dile getirildiği arenalar olur. Bunun dışında, bu kuruluşlar görüş birliğinin sağlandığı ve ortak kararların yasallaştırıldığı anahtar politik yapılar olarak işlev görürler.

Başta Küresel Yönetişim Komisyonu'nun raporu olmak üzere, liberal enternasyonalizme diğer önemli katkılar da söz konusudur. Ancak bu katkılar daha temsil edici, duyarlı ve sorumlu uluslararası yönetişime bağlılığı paylaşırlar. Böylesi düşünceler IMF'den DTÖ'ye küresel kurumların reformu konusundaki güncel düşünüşe egemen olma eğilimindedirler de. Liberal enternasyonalizmin küresel yönetişim kurumlarına egemen olan batı devletlerinin ve seçkinlerinin amaçlarını ve değerlerini yansıttığı göz önüne alındığında, bu şaşırtıcı değildir. Ancak Falk'ın öne sürdüğü gibi bu, sınırlı ve bir ölçüde teknokratik bir ulus-ötesi demokrasi öneren bir düşünüş yoludur.[7] Aynı zamanda güç dengesizliklerinin demokrasiyi güçlü çıkarların tutsağı kılma eğiliminde olduğunun ayırdına varmakta başarısız kalır. Dahl'dan Lindblom'a, klasik çoğulculuğa yöneltilen eleştiriler tüzel gücün demokratik süreci nasıl çarpıttığının farkında olmuştur.[8] Ancak yeni-çoğulculuğun (neo-pluralism) kavrayışları, küresel sistemdeki yapısal güç eşitsizliklerini ve özellikle de ulus-ötesi sivil toplum kuruluşları ile küresel sermaye arasındaki güç dengesizliklerini gözden kaçırma eğiliminde olan liberal-enternasyonalist literatürde çok az dışa vurulur. Saydamlığı ve sorumluluğu savunmak, böylesi erişim ve etki eşitsizlikleriyle savaşmak için bir başına yeterli değildir. Kurumsal küçük değişikliklerin küresel yönetişimin başına bela olan demokratik noksanlığı çözmesi olası değildir. Liberal enternasyonalist düşünce, ulus-ötesi sivil toplumun önemini kabul etmesine karşın, uluslararası kurumların ulusal yönetimler karşısında saydamlığına ve sorumluluğuna vurgu yaparak olağandışı ölçüde batı ve devlet-merkezli olarak kalır.

Radikal demokratik çoğulculuk

Radikal demokratik çoğulculuk demokrasi ve özerklik lehine liberal enternasyonalizmin reformculuğundan kaçınır. Bu nedenle, küreselden yerel ölçeklere değin alternatif forumların yaratılması anlamına gelir.[9] Varolan küresel yönetişim yapılarının, insanlığın büyük bölümünün gereksinimlerini ve çıkarlarını dışlamaktayken, zengin ve güçlü bir kozmokrasinin çıkarlarına ayrıcalık tanıması nedeniyle, liberal reformcu görüşü etkili bir biçimde reddeder. Bu nedenle, Burnheim, Connolly, Patomaki ve Walker'dan oluşan radikal çoğulcu demokrasi savunucuları, bireyleri ve toplulukları güçlü kılacak olan bir "yeni politika"nın normatif temelleriyle ilgilidirler.[10] Bu görüşü savunanlar, eşitliğe, etkin yurttaşlığa, kamu çıkarının, insancıl yönetişimin ve doğal çevreyle uyumun geliştirilmesine dayanan "iyi toplulukların" yaratılmasıyla ilgilenmektedir. Hutchings, radikal çoğulcu demokrasinin "postmodernist, Marksist ve kentsel cumhuriyetçi demokratik kuram unsurlarının kokteyli olan bir şeyi tanıtladığını" savunur.[11]

Radikal demokratik çoğulculuk özünde çevreci, feminist, barışçı ve diğer sosyal hareketler üzerinde odaklanan, dünya düzeninin "aşağıdan yukarıya" demokratikleştirilmesi kuramıdır. Bunlar devletlerin sultasına, çokuluslu şirketlere ve neo-liberalizmi destekleyen uluslararası örgütlere meydan okurlar. Bunlar yine liberal "politik" görüşlere ve geleneksel yabancı/yerli, kamu/özel, toplum/doğa bölünmelerine de meydan okurlar. Bu nedenle, bir radikal politika "politik kuramın büyük yanıltmacalarından" birinin "politik düzeni sağlamak için merkezileşmiş bir güç yönetiminin... gerekli olduğu öngörüsü" olduğunu kanıtlayan eleştirel sosyal hareketlerin deneyimleri üzerinde gelişir.[12] Bu nedenle de gerçek demokrasi, çok sayıdaki ve yerelden küresele değişik uzamsal ölçeklerde oluşturulmuş özerk ve kendi kendine örgütlenen toplulukların yan yana duruşuyla bulunacaktır.

Radikal demokratik çoğulculuk, doğrudan demokrasi ve katılımcı demokrasi kuramlarına güçlü bir bağlılığı yansıtır. Bunun yanı sıra, etkili katılım ve kendi kendini yönetmenin sosyal ve ekonomik eşitliği gerektirdiğini belirterek, liberal demokrasiye yöneltilen neo Marksist eleştirileri de tezlerine katar. Bunun da ötesinde, yandaşlarının inandığı, bireysel özgürlüğün sadece güçlü bir politik topluluk düşüncesi ve bir ortak çıkar kavrayışı bağlamında gerçekleştirilebileceği noktasına değin kentsel geleneksel cumhuriyetçi geleneğe de bağlanır.[13]

Radikal çoğulcu demokrasi, alternatif küresel yönetişim biçimlerini gerekli görme boyutuna değin, var olan dünya düzeni ilkeleri için bir tehlikedir. Eleştirileri dünya düzeni anayasasının bu reddinin kesinlikle sorun yaratıcı olduğunu savunur. Örneğin, bir egemenlik görüşü olmaksızın, aynı sınırlar içinde bile, bir topluluklar çokluğunda karşıt iddiaların güç dışında nasıl uzlaştırılabileceğini tasarlamak güçtür. Bunun da ötesinde, hukuk ilkelerini ve örgütlü şiddet uygulamaları üzerinde kurallı sınırlamaları (değişen derecelerde) somutlaştıran günümüzün görece kusurlu liberal dünya düzeninin yoklu-

ğunda, ulus-ötesi demokrasiyi kurmak ve geliştirmek için hiçbir güvenli temelin olmayacağı öne sürülebilir. Tarih, territorial demokrasinin sadece hukukun üstünlüğü ilkesinin geçerli ve politik şiddetin yitik olduğu yer ve durumlarda iyi koşullarda olduğunu düşündürür. Bu nedenle, radikal çoğulcu teze yönelik ilgi çekici bir eleştiri, demokrasiyi (her ne düzeyde olursa olsun) olası kılan koşullara, hukukun üstünlüğü ilkesine ve egemenliğe ilişkin değişken düşüncelerinden çıkarılabilir.

Kozmopolit demokrasi

Radikal çoğulcu düşünce ile karşılaştırıldığında kozmopolit demokrasi, devletler içinde, arasında ve karşısında etkili bir demokratik yönetişim için zorunlu olan kurumsal ve politik koşullara özellikle dikkat çeker. Held, yeni bir küresel anayasal uzlaşmazı inşa etmek için, kozmopolit demokrasinin, varolan uluslararası liberal düzenin ilkeleri (örneğin hukukun üstünlüğü ilkesi ve insan hakları) üzerine kurulan, inceden işlenmiş bir anlatımını geliştirir.[14] Politik yaşamın "ikili demokratikleştirilmesini" savunan kozmopolit demokrasi yandaşları, devletler arasında ve devletlere karşı kamu alanına yayarak, demokrasiyi yeniden canlandırma arayışı içindedirler. Ulus-ötesi demokrasi ve territorial demokrasi, çatışmak yerine birbirlerini karşılıklı güçlendiren politik yönetim ilkeleri olarak tasarlanır. Kozmopolit demokrasi "bölgelerin ve küresel ağların olduğu kadar, demokratik kurumların, kentlerin ve ulusların politik bir düzeni" arayışındadır.[15]

Bu modelde odak, bireylerin ve toplulukların kozmopolit demokratik yasanın gelişimi yoluyla desteklenecek olan özerkliği ilkesidir. Bu yasa "ulus-devletlerin iddialarını aşan yetki ve sınırlamaları ve hak ve görevleri" belirler.[16] Buna göre, demokratik özerklik ilkesi "hem kendi sınırları içinde hem de bu sınırların ötesinde bir demokratik kamu yasasını desteklemeye söz vermiş demokratik devletler ve toplumlardan oluşan uluslararası bir topluluğun kurulmasına" bağlıdır.[17] Amaç bir dünya hükümeti kurmak değildir, bunun yerine "küresel ve bölünmüş bir otorite sistemi, demokratik yasanın biçimlendirdiği ve sınırlarını çizdiği değişik ve kısmen üst üste çakışan güç merkezlerinden oluşan bir sistem"dir.[18] Kozmopolit demokrasi, yerelden küresele, bir politik otorite hiyerarşisi yerine heyerarşik bir düzenlemeyi kapsar. Kavramsal açıdan bu, Federalizm ile Konfederalizm düşüncesinin sezindirdiği çok gevşek düzenlemeler arasında yer alır. Bu nedenle, "bölgesel, ulusal ve yerel 'egemenliklerin' kendilerini kanatları altına alan yasal yapının yönetimi altında olmasına, ancak bu yapı içinde birliklerin değişik düzeylerde kendi kendilerini yönetiyor olabilmelerine" gerek duyar.[19] Bu nedenle, kozmopolit demokrasi siperleri varolan küresel yönetişim yapısının *yeniden kurulması* sürecini gerektirir.

Bu demokratik yeniden kurulum, demokratik uygulamaların, "uzamsal sınırlı yerellerin sınırlarını aşan bölgesel ve uluslararası bir kuruluşlar ve kongreler ağı yoluyla topluluklar ve ulusal birlikler içinde demokrasiyi 'dışa-

rıdan' ayrıntılandırıp güçlendirerek" daha kapsamlı olarak yerleştirilmesine gerek duyar.[20] Bu türden işleyişler günümüzde etkili demokratik denetimden kaçan küresel güç biçimlerinin sorumluluğunu artırır.

Kozmopolit demokrasi, küresel yönetişimin ve dünya düzeninin yeniden biçimlendirilmesi için son derece yüklü bir gündem betimler. İlhamını hatırı sayılır ölçüde modern liberal demokrasi kuramlarından alsa da eleştirel kuram, katılımcı demokrasi kuramları ve kentsel cumhuriyetçilikten de etkilenir. Liberal enternasyonalizmden radikal gündemi, devlet-merkezliliğin önceliği konusundaki şüpheciliği ve demokrasiye ilişkin yöntemsel kavramlarıyla ayrılır. Değişime açık ulus-ötesi sosyal güçlerin önemli rolünü benimsemekteyken, yine de kendisini, daha demokratik bir dünya düzeninin kurulması için zorunlu koşullar olarak hukukun üstünlüğü ilkesinin merkeziliğine ve anayasacılığa bağlılığı yoluyla radikal çoğulcu demokrasiden farklı görmez.

Ancak kozmopolit demokrasi düşüncesi eleştirinin dışında değildir. Sandel, kozmopolit demokrasinin kavramları konusunda bilgi veren "etik"in "hem bir törel ideal hem de günümüzde kendi kendini yönetmek için bir kamu düşüncesi olarak kusurlu" olduğunu düşünür.[21] Bunun, kozmopolitçiliğin, özünde bireylerin, çıkarlarının ve değerlerinin üyesi oldukları topluluklar tarafından "inşa ediliş" yollarını göz önünde tutmayan liberal birey görüşünün yatması nedeniyle böyle olduğunu savunur. Buna göre, demokrasi sadece başta ortak bir yurttaşlık kimliği taşıyan bir demokratik topluluk yaratılarak gelişebilir. Brown'ın görüşüne göre, küreselleşme evrensel bir ilintililik duygusu yaratmaktayken buna eşdeğer bir paylaşılan değer ve inançlara dayanan topluluk duygusunu üretmez.[22] Kozmopolit demokrasi kuramcılarının bu demokrasinin etkili gerçekleştirilmesi için gerekli olan etik ve kültürel kaynakların nasıl üretileceği konusunda ikna edici bir anlatım oluşturmadıkları da öne sürülebilir. Yine, küresel yönetişimin anayasasını daha demokratik çizgiler boyunca yeniden kurmanın ulus-ötesi demokrasiyi gerçekleştirmek için anahtar olarak alındığı yukarıdan-aşağıya (tepeden inmeci) yaklaşımı nedeniyle de eleştirilebilir. Ne var ki, küresel yönetişim için yeni bir anayasada böylesi inanç demokratik implus (içgüdü) ile halkların hareket edebildikleri çerçeve olan anayasal sınırlamaların mantığı arasında özde var olan gerilimleri gözden kaçırır.[23] Thompson'un saptadığı gibi, bu çok-katmanlı küresel yönetişim sistemi içinde, sorumluluğun nasıl etkili bir araç kılınabileceği bir yana, değişik politik otorite katmanları arasındaki yasal yetki anlaşmazlıklarının demokratik araçlarla nasıl uzlaştırılacağı ya da karara varılacağı da özünde açık değildir.[24] Bu, önem taşıyan razı olmak ve yasallık sorunlarına yol açar. Thompson, sorunun "çok sayıdaki çoğunluktan" birinin "hiçbir çoğunluğun seçkin ve demokratik meşruiyeti kanatları altına alma iddiasında olmadığı" türden biri olmasında yattığını savunur.[25] Bunun dışında, Thompson, haklar iddiaları uluslararası otoriteler aracılığıyla sürdürülebildiği ve böylece demokratik yolla onaylanmış yerel politikalar ya da kararların meşruluğuna meydan okuyabildiği için, kozmopolit demokrasinin sadece demokrasiyle bireysel hakların korunması arasındaki süre giden gerilimleri

yoğunlaştırmaya hizmet edeceğini de öne sürer. Son olarak Patomaki ve Hutchings'in önerdiği gibi kozmopolit demokrasi projesi, batı demokratik değerlerinin evrensel geçerliğini öngörmekle yeni bir emperyalizm biçimini meşrulaştırma suçlamasına açık olur.[26]

Müzakereci demokrasi[27]

Hem kozmopolit hem de radikal demokratik çoğulcu projelerin doğasında içkin kusurların bazılarına gönderme yapan olumlu bir deneme, müzakereci demokrasi ve ilintili gözetmen demokrasisi görüşleri konusundaki bir çalışmada bulunacaktır.[28] Müzakereci demokrasi savunucuları, küresel politika için yeni bir anayasal uzlaşma ya da alternatif küresel yönetişim yapılarının yaratılmasını önermekten çok, "devlet yerine uluslararası sistemde var olan yönetişimi demokratikleştirme olasılıklarını" açıklığa kavuşturmakla ilgilidirler.[29] Müzakereci demokratlar var olan küresel yönetişim sistemlerinin birbirlerinden kopuk ve dağınık kaynaklarına ve ulus-ötesi sivil toplumun "politik söylem koşulları ve böylece de uluslararası sistemde yönetişimin işleyişi üzerinde müzakereci demokrat denetimi kurmaktaki" rolüne ilgi duyarlar.[30] Aslında, gerçek bir ulus-ötesi kamu demokratik tartışma çevresi yaratılmasının ilkeleri ve olmazsa olmaz koşulları konusuyla ilgilenmektedirler. Bu ilkeler, hükmetmeme (ya da hükmedilmeme), katılım, kamusal tartışma, duyarlı yönetişim ve tüm etkilenenlerin kendi refah ya da çıkarlarını etkileyen kamu kararlarına karşı seslerini yükseltme hakkıdır.[31] Dryzek'in savunduğu gibi, ulus-ötesi demokrasinin gerçekleştirilmesi, "demokratik meşruiyetin özü oy verme ya da temsilde değil... bunun yerine tartışmada bulunacaktır"ın kabul edilmesine bağlıdır.[32]

Müzakereci demokrasiyi savunanlar ne küresel yönetişimin kurumsal reformuna liberal bağlılığın ne de dünya düzeni için demokratik bir anayasa gereğinin değerini tümden göz ardı etmemekle birlikte, her iki görüşü de ulus-ötesi demokrasinin yerleşmesi açısından kendi içlerinde yetersiz sayarlar. Müzakereci ideal, bunun yerine "ilişkileri üyelerinin kamusal tartışmasıyla yönetilen bir birliğin" yaratılmasına bakar.[33] Bu görüşü savunanlar bunun, kamu yönetişim kuruluşları ile bunların karar ve eylemlerinden etkilenenler arasında gerçek diyaloğun olabildiği ulus-ötesi kamu çevrelerinin gelişmesini gerektirdiğini öne sürmektedirler. Sorgulanan konuya basitçe düşüncesini belirtme ilgisini duyanlar yerine, tüm bu etkilenenler arasında akılcı ve gelişmelerden haberli tartışma sonuçta ortak iyiliği gerçekleştirme sonucuna bağlanır. Bu, vatandaşların açıklanan ilgileri ve tercihleri arasındaki görüş birliği ya da örgütlü ilgilerin başarısının kamusal karar oluşturulmasında öncelik taşıdığı liberal çoğulcu bir demokrasi görüşünden ayrı tutulacaktır. Bunun da ötesinde, yönetişim sadece "halkın bireysel ya da toplu olarak hükümetin kararlarına itiraz etme olasılığını kalıcı olarak kullanabildiği boyuta değin" demokratik olarak görüldüğü için, kararlardan etkilenenlerin bu politikalara itiraz hakkı olması gerekmekteyken, kamu otoritelerinin de kendi ey-

lemlerinin haklılığını kanıtlamaları beklenir.[34] Buna göre, müzakereci demokrasi, bu hakların ve bunların güçlendirilmesi için gerekli koşulların geliştirilmesine olduğu kadar, gelişmeler konusunda bilgili ve etkin yurttaşlara da gerek duyar. Tüm etkilenenler ilkesi göz önüne alınırsa, müzakereci politik süreç içine katılma için ölçütler ve işlemler can alıcı önem taşır.

Müzakereci tezde odak gözetmenlik ilkesidir: tüm etkilenenler ya da kamu otoritelerinin kararlarında payı olanlar bu sorunların yönetişiminde seslerini yükseltme hakkına sahiptir.[35] Bu nedenle, amaca uygun müzakereci topluluğun üyeliği herhangi bir sorunda kapsanan gözetmenlerin, yani kamu gücünün uygulanmasında çıkarları ya da maddi koşulları doğrudan ya da dolaylı olarak işin içine karıştırılanların özgün düzenlenişine bağlıdır. Müzakere sürecinin kendisi amaca uygun müzakereci topluluğun bir unsuru olur. Bu görüşün yandaşları, bu dönüşlülüğün müzakereci demokrasiyi, toplulukların yazgıların kısmen üst üste çakıştığı ve gücün örgütlenmesi ve uygulanmasının artık sınırlı bölgesel politik topluluk ile çakışmadığı bir dünyaya hayran olunacak ölçüde uyumlu kıldığını savunurlar. Müzakereci demokrasi, halkların değişmeyen ulusal sınırlara göre tanımlandığı liberal temsili demokrasiden farklı olarak, büyük ölçüde işlevsel ya da sistemsel olan, daha önceden varolan ulusal, kültürel ya da insan sınırlarıyla kısıtlanmamış halklar görüşünü öngörür. Dryzek'in belirttiği gibi, "Müzakere... sıvı(laşmış) sınırlar ve sınırlar ötesindeki sonuçların üretimiyle başa çıkabilir. Demokrasiyi, özgül ulusal oluşumlarla sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı konusunda kaygı taşımaksızın... politik etkileşimin karakterinde arayabildiğimiz için."[36]

Müzakereci demokrasinin savunucuları, bu yaklaşımın, üzerinde kapsayıcı, duyarlı ve sorumlu bir ulus-ötesi demokrasinin kurulabileceği bir ilkeler setini sunduğunu öne sürmektedirler. Daha Ortodoks uyarlamaları reformcu amaçlarına vurgu yapma eğilimindedirler: müzakere, yerelden küresel düzeye değin, kamu karar alma sürecinin demokratik meşruiyetini artırmak için bir işleyiş olarak tasarlanır.[37] Buna karşı yönde, daha köktenci yaklaşımlar ise, anlaşılamaz ulus-ötesi güç noktalarına meydan okuyan ve ulus-ötesi sivil toplumun ilerlemeye açık güçlerini yetkili kılan küresel kurumsal gündemlerin yarışmasıyla ilgilenme boyutuna değin uzanan değiştirici potansiyeline dikkat çekmektedirler.[38] Müzakereci demokrasinin kalıcı ve inanılır olmaktan uzak, yönteme ilişkin yorumları arasındaki gerilim, onun eleştirel kuram, söylem çözümlemesi, cumhuriyetçilik, katılımcı ve doğrudan demokrasi geleneklerini kucaklayan görece eklektik düşünsel kökenlerinden kaynaklanır.

Müzakereci demokrasiye yönelik eleştiriler, bu görüşün kamu kararlarını çözecek ve meşrulaştıracak bir işleyiş olacak ölçüde farklı bir demokrasi modeli olmadığını savunurlar. Bu nedenle, sadece kurulu demokratik bir yapı bağlamında değer taşır. Bu eleştiri, odak ulus-ötesi, yerel ya da ulusal demokrasi olsa da geçerlidir. Bunun da ötesinde, söyleme yaptığı vurguya karşın, dil ve kültürel farklılığın gerçek bir ulus-ötesi müzakereci kamu çevresinin kurulması sürecinde yarattığı sorunları görmezden gelme eğilimindedir. Bu sorun basitçe teknik bir çeviri sorunu olarak umulamaz, gerçek politik müza-

kere olasılığının koşullarını tanımlamakta dil ve kültürün rolü konusunda ciddi sorunlara yol açar.[39] Müzakereci toplulukların özünde tüm-etkilenenler ilkesi, gözetmenlerin ister doğrudan katılımcılar olarak, ister temsilcileri aracılığıyla kapsandığı temel yoluyla kurulduğunun hiçbir zaman açıkça belirtilmediği de öne sürülmektedir. Gerçekte, kendi kendini örgütlemeye yapılan vurgu, etkili müzakerenin yöntemsel gereklerinin ve kurumsal koşullarının bir ölçüde belirsizlikle koşul olarak kalmasını güvenceye alma eğilimindedir. Son olarak, otoritelerce dayatılan çözümlere başvurmaksızın, denetlenemeyen çıkarlar ya da değerler çatışmalarının müzakereci yoldan nasıl çözümlenebileceği konusunda anlamlı bir suskunluk söz konusudur. Bu nedenle, müzakereci demokrasi, dünya politik gündeminde önemli bir rol oynayan ve borç kabarıklığından insani müdahaleye değin en çok baskı oluşturan küresel paylaşım ya da güvenlik konularını ele alırken sadece marjinal değer taşıyabilir. Diğer ulus-ötesi demokrasi kuramları gibi, müzakereci demokrasi de daha temel eleştirilerden etkilenebilir.

Ulus-ötesi Demokrasi: Akla yatkın ya da Çekici mi?

Ulus-ötesi demokrasi için herhangi bir özgün tasarımın entelektüel değeri ne olursa olsun, düşüncenin akla yatkınlığı ve çekiciliği konusunda ciddi kuşkular öne sürülmüştür. Cemaatçi, gerçekçi ve bazı köktenci (radikal) eleştiriler, ulus-ötesi demokrasiyi savunanlara kuramsal, kurumsal, tarihsel ve etik temellerde karşı çıkmaktadırlar.

Kymlicka gibi politik cemaatçiler, ulus-ötesi demokrasi kuramları konusunda bilgi veren kozmopolit önermelerden ikna olmazlar. Kymlicka, demokrasinin paylaşılmış bir tarih, dil ya da politik kültürden kökleşmesi gerektiğini savunur: modern territorial politik toplulukları oluşturan özellikler. Bu özelliklerin tümü de ulus-ötesi düzeyde hemen hemen yitiktir. Küreselleşmenin toplulukların yazgısını birlikte sarmalaması yoluna karşın, gerçeklik, "gerçek demokrasinin ortaya çıktığı tek forumun ulusal sınırlar içinde" olduğudur.[40] AB içinde bile ulus-ötesi demokrasi seçkin bir olgu olmanın biraz ötesine geçer. Bu görüşe göre, devletin ötesinde hiçbir etkili törel topluluk yoksa hiçbir gerçek halk da olamaz. Kuşkusuz, ulus-ötesi demokrasiyi savunanlar politik toplulukların küreselleşmeyle dönüştürüldüğünü, bu nedenle de "değişmez ve ulusal topraklarla sınırlandırılmış bir birim olarak halklar" düşüncesinin artık savunulamaz olduğunu öne sürmektedirler.[41] Ancak şüpheciler, can alıcı önem taşıyan, halkların oluşturulmasına kimin ya da hangi kuruluşun ve karar vereceği ve bunun hangi temelde olacağı sorusunu ortaya atmaktadırlar. Halkların oluşturulmasına ilişkin ilkenin açıkça anlaşılabilir bir tanımlaması olmaksızın, ulus-ötesi demokrasinin nasıl kurumsallaştırılabileceğini ve bunun daha temsili, meşru ve sorumlu küresel yönetişim için kaçınılmaz olarak nasıl temel sağlayacağını zihinde canlandırmak güçtür. Şüpheciler, bu soruya kuramsal açıdan özenli ya da ikna edici bir tezle yanıt vere-

memeleri nedeniyle, ulus-ötesi demokrasiyi savunanların kendi projelerinin akla yatkınlığını ölümcül derecede zayıflattıklarını öne sürmektedirler.[42]

Politik gerçekçilere göre, devlet egemenliği ve uluslararası anarşi, sınırlar ötesinde demokrasiyi gerçekleştirmenin önündeki en aşılamaz engeldir. Gerçekçiler, hukukun üstünlüğü ilkesinin kabul edildiği ve uluslararası normlara uyulan uluslararası bir devletler toplumunun unsurları varolabilmesine karşın, küresel ölçekte düzenin kalıcı olmak yerine koşullara bağlı olarak kaldığını öne sürmektedirler. Çatışma ve zor vardır ve dünyanın çoğu bölgesinde günlük yaşamın bir gerçeğidir. Gerektiği gibi işleyen bir demokrasi politik şiddetin yokluğuna ve hukukun üstünlüğü ilkesine gerek duyduğu için, gerçek bir demokratik deneyimin başarılı olmasının koşulları yoktur. Özerk devletler arasındaki ilişkilerde örgütlü şiddet daima bir olasılıktır ve hukukun üstünlüğü ilkesi büyük ölçüde bir *realpolitik* deyimidir. Uluslararası düzen her koşulda en güçlü devletler tarafından ve kendileri için kurulan düzendir. Bu nedenle, uluslararası kurumlar egemen güçlerin tutsağı olarak kalmaktayken, küresel yönetişim sadece batı hegemonyası ile eşdeğerdir. Devletler stratejik açıdan, uluslararası yönetişimi, sadece kendi özerkliklerini artırdığı noktada ya da duyarlı konuların içeride dikkatle irdelenmesini kösteklemek için, böylece de küresel yönetişimin demokratikleşmesine zarar veren politik zorunluluklar üreterek, özendirme eylemine girişirler.[43] Bu nedenle, ulus-ötesi demokrasiyi dayatan ya da geliştiren demokratik bir hegemon ya da bir seçenek olarak demokratik devletler dünya federasyonunun bir biçimi dışında, bunun gerçekleştirilmesi için koşulların kuramsal ve pratik açıdan inanılmaz görülmesi gerekir. Hiçbir otoriter devlet bu olasılığı akla yatkın bir doğrultuda kabul etmeyecekken, bir avuç özerk demokrat devletin kendi özyönetimini daha demokratik bir dünya düzeni için değiştirmesi olasıdır. Gerçekçilere göre, ulus-ötesi demokrasi bir ütopya olarak kalır.

Şüphecilerin çoğu, ulus-ötesi demokrasi olası olsa bile, bunun politik ve etik açıdan istenmeyen bir amaç olduğu sonucuna varmaktadır.[44] Ulus-ötesi demokrasi kuramlarının merkezinde, etkili ulusal demokrasiye kuralcı bir bağlılık ile devlet ötesi demokrasi isteği arasında çözümü güç bir çatışma yatar. Bu ikilem, birinin demokratik uygulamaları ve kararlarının, diğerinin demokratik referanslarını ve taleplerini bastıracak ya da yadsıyacak devasa potansiyelinden kaynaklanır. Olgun demokrasilerin çoğunda bu ikilem anayasal işleyişler yoluyla çözülür, ancak bu mekanizmalar uluslararası arenada göze çarpacak ölçüde yitiktir. Bu ikilemin çarpıcı bir örneği AB'nin, 2000'in başlarında aşırı sağın seçim başarısının ardından Avusturya siyasetine "demokratik olarak yetkili kılınmış" müdahalesidir. Avusturyalı seçmenlerin demokratik anlamda tanımını bulan tercihlerine karşın, AB, ortaklaşa olarak, ana aşırı sağ partinin lideri olan Mr Haider'in önemli bir rol oynadığı herhangi bir koalisyon hükümetinin resmen tanınmasını reddetme tehdidini savurdu. Bu özel durumun etiği ne olursa olsun, anlatılmak istenen, ulus-ötesi demokrasinin yerel ya da ulusal ölçekteki etkili özyönetimi bastırma potansiyelini taşıdığıdır.[45] Ulus-ötesi demokrasinin, küresel bir anayasa olmaksızın

kurumsal anlamda yerleştirilemeyecek olan etkili güvencelerin yokluğu durumunda yarattığı tehlike, (ulusal) azınlıkların meşru demokratik haklarını ve isteklerini yadsıma potansiyeli taşıyan kaba çoğunlukçu impulslara kapılmasıdır. Öte yandan, günün Büyük Güçlerinin kemikleşmiş çıkarlarına karşı çoğunluğun demokratik istemlerini güçlendirmeye yönelik kurumsal kapasite olmadığında, ulus-ötesi demokrasi basitçe en güçlü jeo-politik güçlerin çıkarlarının rehinesi olacaktır. Bunda, ulus-ötesi demokrasinin paradoksu olarak gönderme yapılan şey yatar. En güçlü jeo-politik ve ulus-ötesi sosyal güçler üzerinde ulus-ötesi demokratik baskıyı güçlendirecek kapasite olmadığında, devlet ötesinde demokrasi özünde etkisizdir ve dahası, böyle bir kapasitenin varlığı gerçek zorbalık olasılığını yaratır.

Kısmen bu nedenlerle, daha radikal inandırılmışlar bile ulus-ötesi demokrasinin çekiciliğinden kuşku duymaktadır. Köktenci eleştiriler arasında, ulus-ötesi demokrasinin yeni bir batı hegemonyası aracını gizlediği görüşü de yer alır.[46] Tıpkı G7 devletleri ve çok-taraflı kuruluşlarca uygulamaya konulan "iyi yönetişim"in felsefesi için olduğu gibi, bu aslında bir batı meşguliyeti sayılır.[47] İnsanlığın büyük bölümü için, bu, dikkati AIDS, açlık, çölleşme ve yoksulluk gibi küresel sorunlardan başka yöne çevirmektir. BM Kalkınma Programı'nın belirttiği gibi, insanlık için en çok baskı yaratan sorun, küreselleşmeye insani bir yüz verilip verilemediğidir.[48] Bu bağlamda, küresel piyasaların ve küresel sermayenin, doğal ortamı yok etmeksizin dünya halklarının büyük bölümünün yararına çalışmasının nasıl güvenceye alınacağı kritik sorusu göz önüne alındığında, ulus-ötesi demokrasi tümüyle amaca aykırı ve konu dışı bir yanıttır.[49] Demokratikleşme ve küresel yönetişimin, uygulanabilir olsa bile, küresel sermayenin küresel güç kaldıraçları üzerindeki denetimine meydan okumak yerine küresel sermayenin hegemonyasını pekiştirmesi ve meşrulaştırması daha olasıdır.[50] Şüpheciler, gelişmiş kapitalist toplumların tarihsel kayıtlarının kapitalizmin zorunluluklarının demokrasinin işleyişine karşı nasıl öncelik taşıdığını kanıtladığını öne sürmektedirler. Ulus-ötesi demokrasinin beklenen (ya da olası) yazgısı bu noktada yatmaktadır. Hızlanan küresel eşitsizlik ve belli belirsiz ortaya çıkan çevresel yıkım, basitçe bir doz ulus-ötesi demokrasiyle çözülemez. Aksine, Hirst'in önerdiği gibi, gerek duyulan şey, ortak refahı, küresel düzeyde sosyal demokrasiyi geliştirerek küresel sermayenin kemikleşmiş çıkarlarına geçersiz kılabilen ve demokrat olmaktan çok güçlü ve etkili olan küresel oluşumlardır.[51] Seçenek olarak, küresel yönetişimin ayrışması ve gücün kendi kendini yöneten, sürdürülebilir yerel topluluklara devredilmesi, radikal yeşiller tarafından desteklenen bir stratejidir.[52] Çok sayıda radikal eleştirinin etik tercihi, varolan sosyal demokrat yönetişim sistemlerini ve devletten alt düzeydeki yeni katılımcı demokrasi biçimlerini güçlendirmek yönündedir.[53] Gerçek demokrasi her koşulda yerel (ulusal) demokrasidir.

Farklı şüpheci tezlerin paylaştığı nokta, ulus-ötesi demokrasinin ne özünde küreselleşmeye yerinde bir yanıt ne de savunucularının sandığı gibi, etik ve kuramsal açılardan inandırıcı bir proje olduğu düşüncesidir. Aksine, ku-

ramsal kusurlarla ve pratik tehlikelerle doludur. Dahl, bunlar arasında önemlice birinin, yaşamsal ekonomik ve askeri güvenlik konularındaki halk denetimi tehlikesi olduğunu öne sürer.[54] Bunun dışında, modern demokrasi tarihi paylaşılan bir politik kültür bağlamında bile ulusal (bölgesel) demokrasinin gelişimine gücün ve şiddetin nasıl yoğun biçimde eşlik etmiş olduğunu örneklemekteyken, bu yönetim sistemi belirgin bir biçimde kırılgan olarak kalır. Bu nedenle, bir kültürel çeşitlilik ve artan eşitsizlik dünyasında ulus-ötesi demokrasiyi gerçekleştirme olasılığının, bir demokratik devletler birliği ya da iyicil bir hegemon tarafından dayatılmadıkça, ihmal edilebilir olduğu yargısına varılması gerekir. Şaşırtıcı olmayan, şüphecilerin çoğunun, demokrat olsun ya da olmasın, devletlerin kendi kendilerini yönetmesini, etik açıdan, daha demokratik bir dünya devletinin olası zorbalığına yeğlenebilir olarak gördüğüdür.

Ulus-ötesi Demokrasi Dışlanabilir mi?

Yanıt olarak, ulus-ötesi demokrasiyi savunanlar, şüphecileri, kendi sınırlar ötesi demokrasi tasarımları konusunda bilgi veren kuramsal, etik ve ampirik tezleri düşünmeksizin ciddiye almayı reddetmekle suçlamaktadırlar. Daha özgül biçimde, şüphecilerin, küreselleşmeyi ve bölgeselleşmeyi yoğunlaştırarak oluşturulan önemli politik dönüşümleri önemsiz sayarak, daha demokratik bir dünya düzeni yönündeki anlamlı politik değişim olasılıklarını ciddi biçimde yanlış yorumladıklarını öne sürmektedirler.[55] Bu dönüşümler özerk, topraklarıyla sınırlı ve kendi kendini yöneten politik toplulukları olası kılan koşulları, küresel akışlar dünyasında yerel ve küresel, yerli ve yabancı büyük ölçüde ayırt edilemez olduğu için, geriye döndürülemez biçimde değiştirir.[56]

Modern politik topluluklar tarihsel ve sosyal yapılardır. Bu yapıların, ulusun "tasarımlanan topluluğu"nun toprak erimi ile çakışan özgün biçimi, özgül koşulların ve güçlerin ürünüdür. Tarihsel anlamda, devlet modern demokratik yaşamın birincil kuvözü olmuştur. Ancak Linklater'ın gözlediği gibi, politik topluluklar asla durağan ve değişmez yaratılar olmamış, buna karşın daima yapılanma ve yeniden yapılanma süreci içinde olmuşlardır.[57] Küreselleşme ve bölgeselleşme yoğunlaştıkça, yeni politik topluluk biçimleri ortaya çıkmaktayken, modern politik topluluklar da önemli bir değişim deneyimi yaşamaya başlamışlardır. Held'e göre, günümüzde ulusal politik topluluklar, ulus-ötesi ağların, sistemlerin, bağlılıkların ve sorunların uzamsal erimiyle tanımlanan "yazgıları çakışan topluluklar" ile bir arada yaşamaktadır.[58] Walzer'ın deyimleriyle bu topluluklar, "yoğun" yerel ve ulus-devlet topluluklarına karşıt yönde, "akışkan" topluluklar olarak düşünülebilir. Yine de bunlar ulus-ötesi demokrasinin geliştirilmesi için gerekli etik ve politik önkoşulları oluştururlar.[59] [...]

Üstelik, devletin ötesindeki politik topluluklar, kimilerinin dünya düzeninin artan anayasalaşması olarak öne sürdükleri şeyle yaratılmaktadır.[60] Son elli yılda gelişen, çok-taraflı, bölgesel ve ulus-ötesi düzenlemelerin yığışımı,

örtülü bir küresel anayasa yaratmıştır. Devletler, sınır-ötesi sorunları yönetme ve düzenleme arayışı içinde kendi güç ve otoritelerini bir sisteme bağlamış ve ortak ilişkilerini yönetmek için ayrıntılı bir kurallar, haklar ve sorumluluklar sistemini kurumsallaştırmışlardır. Bu, uygulamada yarı-federal bir anayasanın ortaya çıkmış olduğu AB'de en ileri boyuta ulaşmıştır. Ancak DTÖ gibi diğer bağlamlarda, ticari tartışmalar bir hukuk kuralının konusu olduğunda, ulusal devletlerin otoritesi yeniden tanımlanmaktadır.[61]

Bu kurumsallaşmayla birlikte, devletler topluluğu içinde bazı önemli demokratik ilkelerin detaylandırılması ve korunması gelişmiştir.[62] Bu nedenle, kendi kaderini tayin hakkı, halk egemenliği, demokratik meşruiyet ve devletlerin yasal eşitliği, uluslararası topluluğun Ortodoks ilkeleri olmuştur. Mayall'ın yorumuyla, "uluslararası toplulukta, meşruluğun standardı olarak demokratik değerlerin" korunması söz konusu olmuştur.[63] Uluslararası topluluğun bu demokratikleşmesi, küreselleşme süreçlerine, ulus-ötesi sivil toplum etkinliklerine ve büyüyen bir demokratik devletler topluluğunun sosyalleştirici dinamiğine yanıt olarak, son yıllarda hızlanmış görünür. Değişkenliğine ve kırılganlığına karşın, dünya düzeninin anayasalaştırılması ile birleştirildiğinde bu, ulus-ötesi demokrasinin geliştirilmesi için tarihsel koşulların gerekli biçimlendirilişini, "barış kuşaklarının" hukukun üstünlüğü ilkesinin yaratılmasını tanıtlar.[64]

Bu demokratikleşme sürecinin daha ileri kanıtı, çok sayıda devletin ve uluslararası sivil toplum kuruluşunun küreselleşmenin sonuçlarına karşı politik tepkisinde bulunacaktır.[65] Değişime açık politik güçlerin ortak amacı, sorumlu, duyarlı ve saydam bir küresel yönetişim sistemidir. Gücün demokratik devletler ve seçmenlerin elinden DTÖ gibi seçilmemiş, etkin ve sorumsuz küresel oluşumlara kaymasının artan ölçüde kavranması, özellikle G8 üzerinde, küresel yönetişime iyi bir yönetişim getirmesi için artan politik baskılara yol açmıştır.[66] Kuşkusuz, demokrasi basitçe şeffaf ve sorumlu kararalmaktan daha çoğunu gerektirir. Reform konusundaki tartışmaların önemli ölçüde liberal enternasyonalizmden ve ulus-ötesi demokrasi konusundaki yukarıda tartışılan müzakereci, radikal ve kozmopolit söylemlerden yararlandığını kaydetmek ilginç olacaktır. Örneğin, DTÖ bağlamında, bu kuruluşun reformu konusunda hem ABD'nin resmi hem de sivil toplum önerilerinde biraz garip bir biçimde, gözetmenliğin dili çok açık fark edilebilir olmuştur.[67]

Kuşkusuz, Dahl gibi şüphecilere göre, bu gelişmeler uluslararası kurumların gerçekten demokratik olamayacağı normatif tezini geçersiz kılmaz.[68] Yine de ulus-ötesi demokrasiyi savunanların işaret ettiği gibi, bu, kurumsal tasarımları geleneksel devletlerarası ve demokratik ilkelerin özgün bileşimlerini yansıtmakta olan AB'den Uluslararası Çalışma Örgütü'ne değin önemli uluslararası ya da devlet-üstü oluşum örneklerini tümüyle göz ardı eder.[69] AB sınırlar ötesi demokrasinin özgül bir biçiminin dikkate değer bir kurumsallaşmasını simgelese de hiçbir biçimde tek ve benzersiz değildir. Örneğin, Uluslararası Çalışma Örgütü, sırasıyla devletlere, işveren örgütlerine ve emek örgütlerine karşılık gelen üç-taraflı bir temsil sistemi yoluyla "gözetmenliğin"

sınırlı bir biçimini kurumsallaştırmıştır. Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu ve Küresel Çevre Yardımları gibi işlevsel yeni uluslararası oluşumlar da temsil-edici karar almayı güvenceye alma araçları olarak gözetmenlik ilkelerini somutlaştırırlar. Bunun dışında, neredeyse uluslararası tüm büyük kuruluşlar kendilerini sivil toplum temsilcilerinin resmi ya da gayriresmi katılımına açmışlardır.[70] DTÖ bile bir sivil toplum forumu oluşturmuştur. Bu nedenle, belirli açılardan, temel demokratik ilkeler, varolan küresel ve bölgesel yönetişim sistemlerinin bileşen unsurudur.

Son olarak, sosyalistler ulus-ötesi demokrasinin niteliğini sorgularken, demokrasinin daha büyük ölçekte küresel sosyal adalet sağlayacağına güvenilip güvenilemeyeceği ciddi sorununu dile getirmektedirler. Ulusal bağlamda liberal demokrasiye gelince, tarihsel kayıtlar bir parça karışık görünür. Buna karşıt yönde, ulus-ötesi demokrasiyi savunanlar, küresel eşitsizlik ve adaletsizliğin asıl motoru olarak kapitalizm ile demokrasi arasındaki ilişkinin görece farklı (tarihsel ve kavramsal) okunmasıyla başlarlar. Bu okuma, kapitalizmin mantığı ile demokrasinin mantığı arasındaki çelişkilerin önemini kavrar. Yapısal Marksist ve radikal çoğu eleştirinin kaderciliğinden yola çıkarak, gerek kuramsal gerekse tarihsel temelde, küresel sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için kaçınılmaz gerekliliğin ulus-ötesi demokrasi olduğunu öne sürer. Avrupa sosyal demokrasi tarihi, piyasa kapitalizminin yarattığı eşitsizlikleri azaltmak yolunda bir örnek olarak alınır. Buna göre, ulus-ötesi demokrasi olayı, küresel sosyal adalet tezinden ayrı tutulamaz. En ateşli savunucuları, ulus-ötesi demokrasinin değerinin, gerçekte, küresel sermayenin gücünü uysallaştırmak için meşru mekanizmalar ve temeller sağlamak ve böylece de daha büyük ölçekte sosyal adalet için koşulları gerçekleştirmek ve geliştirmek yeteneğinde yattığını öne sürmektedirler. Varolan küresel yönetişim kurumlarının bu görevde başarısızlığa uğraması, bu kurumlar egemen ekonomik çıkarların tutsakları oldukları için, hiç de şaşırtıcı olmamalıdır.[71] Yine de ulus-ötesi demokrasiyi savunanlara göre, bu, projeyi bırakmak için değil, aksine onu daha güçlü biçimde savunmak için geçerli bir nedendir.

[...]

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

Notlar

1 I. Shapiro, "Democracy's edges. Introduction (Demokrasinin sınırları: Giriş)", I. Shapiro ve C. Hacker-Cordón (ed), *Democracy's edges* (*Demokrasinin sınırları*)'nda, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 1.

2 W. E. Connolly, "Democracy and territoriality (Demokrasi ve topraksallık)", *Millennium* 20, 3 (1991): 463-84; R. B. J. Walker, "On the spatio-temporal conditions of democratic practice (Demokrasi pratiğinin uzamsal geçici koşulları üzerine)", *Alternatives* 16, 2 (1991): 243-62.

[3] I. Clark, Globalization and International Relations Theory (Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Kuramı), Oxford: Oxford University Press; D. Held, Democracy and the Global Order (Demokrasi ve Küresel Düzen), Cambridge, Polity, 1995.

[4] P. Long, "The Harvard school of liberal international theory: the case for closure", *Millennium* 24, 3 (1995): 563-78.

[5] Falk, Küresel Düzeyde Liberalizm Bağımlı Komisyonların Sonu mu? *Millenium* 24, 3 (1995): 563-78.

[6] R. Keohane, "International institutions: can interdependence work? (Uluslararası kurumlar: karşılıklı bağımlılık işleyebilir mi?)", *Foreign Policy*, Bahar 1988: 82-96.

[7] Falk, "Liberalism at the global level (Küresel ölçekte liberalizm)".

[8] G. McLennan, *Marxism, Pluralism and Beyond* (*Marksizm, Çoğulculuk ve Ötesi*), Cambridge, Polity, 1989.

[9] K. Hutchings, *International Political Theory* (*Uluslararası Siyasal Kuram*), Londra, Sage, 1999, ss 166ff

[10] Bkz. Connolly, "Democracy and territoriality (Demokrasi ve topraksallık)"; Walker, "On the spatio-temporal conditions of democratic practice (Demokrasi pratiğinin uzamsal geçici koşulları üzerine)"; J. Burnheim, *Is Democracy Possible?* (*Demokrasi olası mı?*), Cambridge, Cambridge University Press, 1985; Burnheim, "Democracy, nation-states and the world system (Demokrasi, ulus-devletler ve dünya sistemi"), D. Held ve C. Pollitt (ed), *New Forms of Democracy* (*Demokrasinin Yeni Biçimleri*), Londra, Sage, 1986'da, ss 218-39; J. Burnheim, Power-trading and the environment (Güç-ticareti ve çevre), *Environmental Politics* 4, 4 (1995): 49-65; R. B. J. Walker, "International relations and the concept of the political (Uluslararası ilişkiler ve siyasi kavramı)", K. Booth ve S. Smith, (ed), *International Relations Theory Today* (*Günümüzde Uluslararası İlişkiler Kuramı*), Cambridge, Polity, 1995'te, ss 306-27; H. Patomaki, "Republican public sphere and the governance of globalizing political economy (Cumhuriyetçi kamu çevresi ve küreselleşen siyasi iktisadın yönetişimi)", M. Lensu ve J. S. Fritz (ed), *Value Pluralism, Normative Theory and International Relations* (*Değer Çoğulculuğu, Normatif Kuram ve Uluslararası İlişkiler*), Londra, MacMillan, 2000'de, s. 160-95.

[11] Hutchings, *International Political Theory* (*Uluslararası Siyasal Kuram*), ss 166-7.

[12] Burnheim, "Democracy, nation-states and the world system (Demokrasi, ulus-devletler ve dünya sistemi", s. 220-1.

[13] I. Barns, "Environment, democracy and community (Çevre, demokrasi ve topluluk)", *Environment and Politics* 4, 4 (1995): 101-33

[14] Held, *Democracy and the Global Order* (*Demokrasi ve Küresel Düzen*).

[15] Held, *Democracy and the Global Order* (*Demokrasi ve Küresel Düzen*), s. 234.

[16] D. Held vd., *Global Transformations: Politics, Economics and Culture* (*Küresel Dönüşümler: Siyasa, Ekonomi ve Kültür*), Cambridge, Polity Press, 1999, s. 70.

[17] Held, *Democracy and the Global Order* (*Demokrasi ve Küresel Düzen*), s. 229.

[18] Age., s. 234.

[19] Age.

[20] Age., s. 237.

[21] M. Sandel, *Democracy's Discontent* (*Demokrasinin Hoşnutsuzluğu*), Harvard, Harvard University Press, 1996, s. 342.

[22] C. Brown, "International political theory and the idea of world community (Uluslararası siyasal kuram ve dünya topluluğu düşüncesi)", Brood ve Smith (ed), *International Relations Theory Today* (*Günümüzde Uluslararası İlişkiler Kuramı*) içinde, s. 90-109

[23] M. Saward, *The Terms of Democracy* (*Demokrasinin Koşulları*), Cambridge, Polity, 1998.

[24] D. Thompson, "Democratic theory and global society (Demokratik kuram ve küresel toplum)", *Journal of Political Philosophy* 7, 2 (1999): 111-25.

[25] Age.,s. 112.

[26] Hutchings, *International Political Theory* (*Uluslararası Siyasal Kuram*), s. 177; Patomaki, "Republican public sphere and the governance of globalizing political economy (Cumhuriyetçi kamu çevresi ve küreselleşen siyasal iktisadın yönetişimi)".

[27] Dryzek, müzakereci demokrasi ile tutarsız demokrasi arasında bir ayrım yapar. İkincisi, liberal ve eleştirel kuramda kökenlerinden daha öteye gitme arayışı içinde olan daha köktenci bir müzakereci demokrasi görüşüdür. Ancak basitleştirme açısından, bu iki uyarlama burada birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bkz. J. S. Dryzek, *Deliberative Democracy and Beyond* (*Müzakereci demokrasi ve ötesi*), Oxford, Oxford University Press, 2000, 1. Bölüm.

[28] Örneğin, bkz. J. S. Dryzek, *Discursive Democracy* (*Tutarsız Demokrasi*), Cambridge, Cambridge University Press, 1990; D. Deudney, "Global village sovereignity (Küresel köy egemenliği)", K. T. Liftin (ed), *The Greening of Sovereignity* (*Egemenliğin Yeşillenmesi*), Cambridge, MA, MIT Press, 1998'de, s. 299-325; Thompson, "Democratic theory and global society (Demokratik kuram ve küresel toplum)"; Dryzek, *Deliberative Democracy and Beyond* (*Müzakereci demokrasi ve ötesi*).

[29] Dryzek, *Deliberative Democracy and Beyond* (*Müzakereci demokrasi ve ötesi*), s. 120.

[30] Age., s. 138.

[31] Bkz. Dryzek, *Discursive Democracy* (*Tutarsız demokrasi*); Saward, *The Terms of Democracy* (*Demokrasinin Koşulları*), s. 64-5; P. Pettit, *Republicanism: A Theory of Freedom and Government* (*Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Kuramı*), Oxford, Oxford University Press, 1997.

[32] J. S. Dryzek, "Transnational democracy (Ulus-ötesi demokrasi)", *Journal of Political Philosophy* 7, 1 (1999): 44.

[33] Cohen, Saward'da alıntı yapılmış, *The Terms of Democracy* (*Demokrasinin Koşulları*), s. 64.

[34] Pettit, *Republicanism* (*Cumhuriyetçilik*), s. 185.

[35] Bkz. Burnheim, "Democracy, nation-states and the world system (Demokrasi, ulus-devletler ve dünya sistemi)"; Deudney, "Global village sovereignity (Küresel köy egemenliği)"; R. Eckersley, "Deliberative democracy, ecological representation and risk: towards a democracy of the affected (Müzakereci demokrasi, ekolojik temsil ve risk: etkilenmişin demokrasisine doğru)", mimeo (2000); ve M. Saward, "A critique of Held (Held'e bir eleştiri)", B. Holden (ed), *Global Democracy: Key Debates* (*Küresel Demokrasi: Anahtar Tartışmalar*), Londra, Routledge, 2000'de, s. 32-46.

[36] Dryzek, *Deliberative Democracy and Beyond* (*Müzakereci demokrasi ve ötesi*), s 129.

[37] Örneğin, Saward, *The Terms of Democracy (Demokrasinin Koşulları)*.

[38] Örneğin, Dryzek, "Transnational Democracy (Ulus-ötesi Demokrasi)"; Eckersley, "Deliberative democracy, ecological representation and risk (Müzakereci demokrasi, ekolojik temsil ve risk)".

[39] W. Kymlicka, "Citizenship in an era of globalization (Bir küreselleşme çağında yurttaşlık)", Shapiro ve Hacker-Cordón (ed), *Democracy's Edges* (*Demokrasinin Sınırları*) içinde, s. 112-26.

[40] Age., s. 124.

[41] A. Linklater, *The Transformation of Political Community* (*Politik Topluluğun Dönüşümü*), Cambridge, Polity, 1998.

[42] Örneğin, bkz., C. Gorg ve J. Hirsch, "Is international democracy possible? (Uluslararası demokrasi olası mı?)", *Review of International Political Economy* 5, 4 (1998): 585-615; R. A. Dahl, "Can international organizations be democratic? (Uluslararası örgütler demokratik olabilir mi?), Shapiro ve Hacker-Cordón (ed), *Democracy's Edges* (*Demokrasinin Sınırları*) içinde, ss 19-36; Kymlicka, "Citizenship in an era of globalization (Bir küreselleşme çağında yurttaşlık)", Saward, "A critique of the Held (Held'e bir eleştiri).

[43] K. D. Wolf, "The new raison d'etat as a problem for democracy in world society (Dünya toplumunda demokrasi için bir sorun olarak devletin çıkarı)", *European Journal of International Relations* 5, 3 (1999): 333-63.

[44] Örneğin, bkz. D. Zolo, *Cosmopolis: Prospects for World Government* (*Dünya kenti: Dünya Yönetimi için Beklentiler*), Cambridge, Polity, 1997; Gorg ve Hirsch, "Is international democracy possible? (Uluslararası demokrasi olası mı?)"; Dahl, "Can international organizations be democratic? (Uluslararası örgütler demokratik olabilir mi?)"; P. Hirst, "Between the local and the global: democracy in the twenty-first century (Yerel ile küresel arasında: Yirmi birinci yüzyılda demokrasi)", R. Axtmann (ed), *Balancing Democracy* (*Demokrasiyi Dengelemek*), Londra, Continuum, 2001'de, ss 255-75; J. Mayall, "Democracy and international society (Demokrasi ve uluslararası toplum)", *International Affairs* 76, 1 (2000): 61-75.

[45] Hutchings, *International Political Theory* (*Uluslararası Siyasal Kuram*), s. 166.

[46] Bkz. R. Burbach, O. Nunez ve B. Kagarlistsky, *Globalization and its Discontents* (*Küreselleşme ve Yarattığı Hoşnutsuzluklar*), Londra, Pluto, 1996; M. Elmandrjra, "The need for the deglobalization of globalization (Küreselleşmenin küreselleşmemesi için duyulan gerek)", C. Pierson ve S. Tormey (ed), *Politics at the Edge* (*Sınırda Politika*), Londra, Macmillan, 2000'de, s. 29-40.

[47] 7 en gelişmiş sanayi ülkesi -ABD, Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa, Kanada ve İtalya- uluslararası ekonominin durumunu gözden geçirmek üzere G7 olarak periyodik buluşmalar gerçekleştiriyorlar.

[48] Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı *Globalization With a Human Face-UN Human Development Report 1999* (*İnsani Yüzüyle Küreselleşme-BM İnsani Gelişme Raporu 1999*), Oxford, BM Kalkınma Programı (UNDP)-Oxford University Press, 1999.

[49] Bkz. R. Cox, "Globalization, multilateralism and democracy (Küreselleşme, çok taraflılık ve demokrasi)", R. Cox (ed), *Approaches to World Order* (*Dünya Düzenine Yaklaşımlar*), Cambridge, Cambridge University Press, 1996'da, ss 524-37; Burbach, Nunez ve Kagarlistsky, *Globalization and its Discontents* (*Küreselleşme ve Hoşnutsuzlukları*).

[50] S. Gill, "Globalization, market civilization and disciplinary neo-liberalism (Küreselleşme, piyasa uygarlığı ve sıkı düzenli neo-liberalizm)", *Millennium* 24, 3 (1995): 399-424; Burbach, Nunez ve Kagarlistsky, *Globalization and its Discontents (Küreselleşme ve Hoşnutsuzlukları)*.

[51] P. Hirst ve G. Thompson, *Globalization in Question* (*Sorgulanan Küreselleşme*), Cambridge, Polity, 1999; Hirst, "Between the local and the global: democracy in the twenty-first century (Yerel ile küresel arasında: Yirmi birinci yüzyılda demokrasi)".

[52] Bkz. J. Dryzek, *The Politics of the Earth* (*Dünya Politikası*), Oxford, Oxford University Press, 1997; E. Laferriere ve P. J. Stoett, *International Relations and Ecological Thought* (*Uluslararası İlişkiler ve Ekolojik Düşünce*), Londra, Routledge, 1999.

[53] J. H. Mittleman, *The Globalization Syndrome* (*Küreselleşme Sendromu*), Princeton, Princeton University Press, 2000.

[54] Dahl, "Can International Organizations be Democratic? (Uluslararası Örgütler Demokratik Olabilir mi?).

[55] Bkz. D. J. Elkins, *Beyond Sovereignity: Territory and Political Economy in the Twenty First Century* (*Egemenliğin Ötesinde: Yirmibirinci Yüzyılda Toprak ve Siyasal İktisat*), Toronto, University of Toronto Press, 1995; M. Castells, *End of the Millennium* (*Bin Yılın Sonu*), Oxford, Blackwell, 1998; Clark, *Globalization and International Relations Theory* (*Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Kuramı*); Held vd., *Global Transformations: Politics, Economics and Culture* (*Küresel Dönüşümler: Politika, Ekonomi ve Kültür*); Mittleman, *The Globalization Syndrome* (*Küreselleşme Sendromu*).

[56] Bkz. R. Devetak, "Incomplete states: theories and practices of statecraft (Eksik devletler: devlet yönetim sanatı kuramları ve pratikleri)", J. MacMillan ve A. Linklater (ed), *Boundaries in Question* (*Sorgulanan Sınırlar*), Londra, Frances Pinter, 1995'te, ss 19-39; Linklater, *The Transformation of Political Community* (*Politik Topluluğun Dönüşümü*).

[57] Linklater, *The Transformation of Political Community* (*Politik Topluluğun Dönüşümü*).

[58] D. Held, "The changing contours of political community (Politik topluluğun değişen çizgileri)", B. Holden (ed), *Global Democracy: Key Debates* (*Küresel Demokrasi: Anahtar Tartışmalar*), Londra, Routledge, 2000'de, s. 17-31.

[59] Bkz. M. Walzer, *Thick and Thin: Moral Argument at Home and Abroad* (*Bağlılık: Yurtiçinde ve Yurtdışında Törel Sav*), Londra, University of Notre Dame Press, 1994.

[60] Bkz. Gill, "Globalization, market civilization and disciplinary neo-liberalism (Küreselleşme, piyasa uygarlığı ve sıkı düzenli neo-liberalizm)"; D. J. Elazar, *Constituonalizing Globalization* (*Küreselleşmeyi Anayasalaştırmak*), Boston, Rowman ve Littlefield, 1998.

[61] G. R. Shell, "Trade legalism and international relations theory: an analysis of the DTÖ (Ticaret meşruiyetçiliği ve uluslararası ilişkiler kuramı: DTÖ'nün çözümlenmesi)", *Duke Law Journal* 44, 5 (1995): 829-927.

[62] J. Crawford, *Democracy in International Law* (*Uluslararası Hukukta Demokrasi*), Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

[63] Mayall, *Democracy and international society* (*Demokrasi ve uluslararası toplum*), s 64.

[64] Held, *Democracy and the Global Order* (*Demokrasi ve Küresel Düzen*).

[65] Bkz. R. O'Brien vd., Contesting *Global Governance: Multilateral Economic Institutions and Global Social Movements* (*Küresel Yönetişimi Tartışmak: Çoktaraflı Ekonomik Kurumlar ve Küresel Sosyal Hareketler*), Cambridge, Cambridge University Press, 2000; J. A. Scholte, *Globalization: A Critical Introduction* (*Küreselleşme: Eleştirel bir Giriş*), Londra, MacMillan, 2000.

[66] N. Woods, "Good governance in international organization (Uluslararası organizasyonda iyi yönetişim)", *Global Governance*, 5 (1999): 39-61.

[67] Bkz. Shell, "Trade legalism and international relations theory (Ticaret meşruiyetçiliği ve uluslararası ilişkiler kuramı)"; ve A. McGrew, "The WTO: technocracy or banana republic? (DTÖ: teknokrasi ya da muz cumhuriyeti?)", A. Taylor ve C. Thomas (ed), *Global Trade and Global Social Issues* (*Küresel Ticaret ve Küresel Sosyal Sorunlar*), Londra, Routledge, 1999'da, s. 197-216.

[68] Dahl, "Can International Organizations be Democratic? (Uluslararası Örgütler Demokratik Olabilir mi?)".

[69] Woods, "Good governance in international organization (Uluslararası organizasyonda iyi yönetişim)".

[70] T. G. Weiss ve L. Gordenker (ed), *STKs, the UN and Global Governance* (Hükümetler-dışı STK'lar, *BM ve Küresel Yönetişim*), Londra, Lynne Rienner, 1996.

[71] S. Gill, "Economic globalization and the internationalization of authority: limits and contradictions (Ekonomik küreselleşme ve otoritenin uluslararasılaşması: sınırlar ve çelişkiler)", *GeoForum* 23, 3 (1992): 269-83; Cox, "Globalization, multilateralism and democracy (Küreselleşme, çok taraflılık ve demokrasi)".

44
KOZMOPOLİTANİZM: KÜRESELLEŞMEYİ EVCİLLEŞTİRMEK

David Held

[...]

[Bir küresel çağda] kozmopolitanizm nasıl kavranmalıdır? Kozmopolitanizm ilk elde, bir hükümetin, devletin ya da sivil örgütün temsilcisi olsa da hiçbir unsurun aşmaması gereken standartları ya da sınırları belirleyen temel değerler olarak alınabilir. Bir birey ya da (bir bütün olarak) insanlığın bir üyesi olarak her bir insanın taleplerine odaklanan bu değerler, insanların temel anlamda eşit olduğu ve eşit politik davranışı hak ettikleri görüşünü destekler; bunun anlamı, insanların, içinde doğdukları ya da büyüdükleri topluluğa bakılmaksızın eşit ölçüde umursanıp göz önünde tutulmasına dayanan bir davranıştır. İki yüzyılı aşan ulusçuluğun ve sürdürülen ulus-devlet oluşumunun ardından, bu değerler yersiz olarak düşünülebilir. Ancak bu değerler, çok sayıdaki diğer uluslararası yasalar ve düzenlemeler yanında, savaş yasalarında, insan hakları yasasında ve (Roma) Uluslararası Ceza Mahkemesi Yasası'nda saygın bir yer tutarlar ve bu yasaların odağında yer alırlar. [kitaptaki 14. bölüme bakınız].

Kozmopolitanizmin, uzak bir ütopya olmayan ve günümüzde bir dizi normu ve meşru yapıyı tanımladığı ikinci ve önemli bir mantığı vardır. Bu, kozmopolitanizmin, ulus-devletlerin talepleri ötesindeki güçleri, hakları ve kısıtlamaları yaratan ve ilkesel anlamda uzun-vadeli sonuçları olan değişik politik düzenleme ve karar alma biçimlerini tanımladığı mantıktır. Bu, ulusal ile küresel yasa ve düzenlemeler arasındaki bölge, bir devlet ile yurttaşları arasındaki ilişkileri düzenleyen iç yasalar ile asıl olarak devletlere ve uluslararası ilişkilere uygulanan geleneksel uluslararası yasalar arasındaki alandır (Eleftheriadis, 2000). Bu bölge zaten, AB'nin çok sayıdaki yasal araçlarından ve hakları geliştirmek için küresel bir çatı olarak uluslararası insan hakları rejiminden silahların denetimi sistemi ve çevre rejimleri konusundaki değişik sözleşmelere değin çok sayıda yasal düzenleme ile doldurulmuştur. Bu nedenle, kozmopolitanizm bir başka çağ için politik ideallerden oluşmuş değil, buna karşın, devlet egemenliğini değişik yollarla zaten dönüştüren yönetim sistemleri ve kurumları içinde yerleşiktir.

Yine de bu gelişmelerin bir "kozmopolitanizm" biçimini oluşturduğu bu mantık, özellikle de kozmopolitanizmin Stoacılardan çağdaş politik düşünüye değin karmaşık tarihi göz önüne alındığında, açıklığa kavuşturulmalıdır. Amaçlarım açısından, kozmopolitanizm, klasik ve liberal egemenliğin sorunlarını ve sınırlarını aşmak konusunda en iyi olasılıkları sunan törel ve politik bir görüş açısı olarak alınabilir [kitaptaki 42. ve 43. bölümlere bakınız]. Liberal uluslararası düzenin bazı dayanakları, özellikle de ilkesel anlamda tek tek

kişilere ve herkese uygulanan demokratik değerlere, insan haklarına ve evrensel standartlara bağlılığı temelinde inşa edilir. Buna ek olarak, herkesin kendi eylemine dayanak alabildiği bir dizi genel ilke belirler (O'Neill, 1991, 1996); bu ilkeler evrensel olarak paylaşıldığı ve kişilerin yaşamını yöneten kurumların belirlenmesinde her insanın çıkarını eşit ölçüde gözetmenin ve geliştirmenin temelini oluşturabildiği için.

Kozmopolit İlkeler

Bu ilkeler nelerdir? En önemli olanları yedi tanedir. Bunlar şu ilkelerdir:

1- eşit değer ve saygınlık;

2- etkin temsiliyet;

3- kişisel sorumluluk ve hesap verme;

4- razı olmak;

5- etkileşimli müzakere ve oy verme işlemi yoluyla ve ortaklaşa karar-alma;

6- kapsayıcılık ve yardımcı olma

7- ciddi zarardan kaçınma ve acil gereksinimlerin karşılanması.

Bu ilkelerin anlamının, günümüz politik topluluğunun doğası ve biçimi üzerindeki etkilerinin aydınlatılabilmesi açısından, açılması gerekir. Her bir ilke, çekirdeğinde yer alan konu açıklanarak ve geçerli kılan unsurlara girişilerek anlatılacaktır. Kaçınılmaz olarak, bir makalenin uzunluğu göz önüne alındığında, bu anlatım tam sergileme boyutuna erişmeyecektir. Ancak bu anlatım, çağdaş koşullarda kozmopolitanizmin ne anlam taşıması gerektiğini açıklayacaktır.

Birinci ilke, basitçe, dünyada herkesin eşit törel konuma sahip olduğunu kabul eder. Güncelde formüle edildiğinde, çok özel içerik üretmediği için, etkisiz (inandırıcı olmayan) bir ilke gibi görünebilir. Ancak tüm insanların eşit ahlaki önem taşıdığını ve ilkesel anlamda çıkarlarının eşit düzeyde göz önünde tutulmasından hoşlanması gerektiğini belirten, temel bileşen ilkedir. Bu ilke kabul edilmediğinde, kozmopolitçi bir bakış açısı için hiçbir temel söz konusu olmayacaktır.

"Ahlaki kişiliğin" bu formülasyonunun, kökleri çok daha eskiye uzansa da liberalizm ve Aydınlanma ile sıkıca bağlı olduğunun baştan kabul edilmesi gerekir (bkz. Nussbaum, 1997). Kökenleri açıkça özel geleneklere ve yerlere bağlanır. Ancak bu gerçek, tek başına, kişilerin törel değerleri eşitlikçi görüşünü geçersiz kılmaz. İnsanları eşit törel değerlere sahip olarak düşünmek, özgür ve eşit varlıklar olarak kişilerden oluşan dünyanın temel birimleri konusunda talepte bulunmaktır (bkz. Kuper, 2000). Bu geniş konum, dünyanın temelde, birbiriyle çekişen bireyin törel değeri ve özerkliğin doğası kavramlarından oluştuğu yaygın görüşüne karşı işler. Böyledir, çünkü, Bruce Ackerman'ı başka sözcüklerle anlatırsak (ya da uyarlarsak), eşit özgürlükler konusunda direten bir kadının olmadığı hiçbir İslam ulusu, itaat etme gereğini reddeden bir erkeğin olmadığı Konfiçyüsçü hiçbir toplum, kendi yaşam

projelerini sürdürmesine yardımcı olması için önceden kestirilebilir yemek örüntüsünün hasretini çeken bir insanın olmadığı hiçbir gelişen ülke yoktur (bkz. Ackerman, 1994: 382-3). Birinci ilke, nerede doğmuş ya da yetişmiş olurlarsa olsunlar, tüm insanların eşit değerini ve özgürlüğünü açık bir biçimde belirten temeldir. Bu ilke, diğerlerinin özgürlüğünü güvenceye almanın temelidir, yok etmenin değil. Bu ilke, tek tek her insanın, kabul edilmesi kendi kaderini tayin ve bağımsız tercihler yapma yeteneği olasılığına doğrudan bağlanan, indirgenemez törel konumuyla ilgilidir. Ya da Nussbaum'un belirttiği gibi, "daima, tek tek her insanın törel seçimine ve muhakeme gücüne eşit ölçüde saygı duyacak biçimde davranılması gerekir" (1997: 31).

Birinci ilke evrensel olarak tanınacak ve benimsenecek olursa, bu durumda ikinci ilke temsiliyet sadece zorlayıcı güçlerin ürünü ya da yazgının pasif somutlaşması olarak kavranamayacağını kabul eder; bunun yerine, temsiliyet, başka türlü davranmak yeteneği, sadece kabul etmek değil, insan topluluğunu diğerlerinin seçimleri bağlamında biçimlendirmek yeteneği olarak düşünülmelidir. Etkin temsiliyet, insanların bilinçli olarak muhakeme edebilme, kendini tartma ve kendi geleceklerini belirleme yeteneğinde oldukları anlamına gelir. Kamusal yaşamda olduğu gibi özel yaşamda da tartışma, yargılama, seçim yapma ve olası farklı eylem akışlarına bağlı olarak eyleme geçme yeteneğini kapsar. Odağına kişilerin özgürce seçim yapmasını, kendi seçtikleri yükümlülükler altına girmelerini ve kendi faaliyetlerinin yansıyan sonuçlarının temelinde yatan koşullardan hoşnut olmalarını yerleştirir.[1]

Her insanın etkin temsiliyeti tüm diğerlerinin etkin temsilini tanımalı ve birlikte var olmalıdır. Bu ikinci ilke, tüm insanların, keyfilik ya da haksız müdahale riski olmaksızın, faaliyet peşinde olmaktan mutluluk duyma ve bu özgürlüğün herkese uygulanacağını kabul etme yetisinde olması gerektiğini doğrular. Etkin temsil ilkesi hem olanakları hem de görevleri, eyleme geçme (ya da duruma göre eylemsiz kalma) olanaklarını sağlar ve bağımsız eylemin (kuşkusuz, görüşme ya da rıza yoluyla onaylanmadıkça: aşağıya bakınız) diğerlerinin eylem olasılıklarını kısıtlamama ya da bu eylemlere tecavüz etmeme ödevini yükler. Etkin temsil, hem taleplerde bulunma ve bu hak taleplerinin peşine düşme hem de diğerleri hakkında taleplerde bulunulması ve bunların izlenmesi yeteneğidir. Her insan etkin temsil ya da kendi geleceğini belirleme konusunda eşittir.

İlk ve ikinci ilkelerin çağrıştırdıkları, üçüncü ilkeyle desteklenmedikçe tam anlamıyla kavranamaz: Kişisel sorumluluk ilkesi. En temel anlamda, bu ilke, insanların değişik kültürel, sosyal ve ekonomik projeleri seçebileceklerinin ve bu farklılıkların tanınması ve kabul edilmesi gereğinin kaçınılmaz olduğu anlamına gelmesi olarak anlaşılabilir. İnsanlar yeteneklerini ve becerilerini farklı biçimlerde geliştirirler ve farklı yetenek ve özelleşmiş yeterlik biçimlerinden haz duyarlar. Bir diğer deyişle, insanlar farklı yollarda başarılı olurlar ve birinin kendisi tarafından yapılan gönüllü seçiminden kaynaklanan farklılıkların hoş karşılanması ve kabul edilmesi gerekir (bkz. Barry, 1998: 147-9). İlk ba-

kışta meşru görünen bu seçim ve sonuç farklılıklarının, bazılarının kendilerinin seçtikleri etkinliklerle uğraşmasını önleyen ya da kısmen önleyen koşulları yansıtan ve kabul edilemez olan fark yapılarından ayırt edilmesi gerekir (Held, 1995: 201-6). Özellikle, aktörler, diğerlerinin seçimlerini, sonuç üzerinde hiçbir rol oynamamış olan belirli gruplar için ileri ölçüde sınırlanan seçimleri doğrudan ya da dolaylı, isteyerek ya da istemeksizin sınırlayabilen ya da kısıtlayabilen eylemlerin sonuçlarının bilincinde olmalı ve sorumluluğunu taşımalıdırlar. Bir diğer deyişle, aktörlerin (ve sosyal süreçlerin) diğerlerinin özerkliğini, katılımları, uzlaşmaları ya da rızaları olmaksızın da biçimleyebildiğinin ya da belirleyebildiğinin ayırdında olmak önemlidir.

Bu koşullar altında, bazı insanlar için "seçim-belirleyenlerin" ("seçim-alıcılar" olma riskini göze alanların) eylemlerinden dolayı tam sorumlu tutulmalarını güvenceye alma yükümlülüğü vardır. İlk ve ikinci ilkelerdeki insanların eşit çıkarı korunacaksa, bu, kendi yaşamlarını belirlemeye tam katılımları sosyal kurumlar yoluyla saldırıya açık ya da yetersiz kınlan insan gruplarına yakından dikkat edilmesi anlamını taşır. Bu nedenle, bireyler, kişisel sorumluluk yükümlülükleri kadar kişisel sorumluluk hakkına da sahiptirler. Her insanın eylem özgürlüğü, diğerlerinin özgürlükleri (ve potansiyel özgürlükleri) ile uzlaşma içinde olmalıdır. Bu bağlamda benimsenen yükümlülüklerin tümü aynı inisiyatif (kişisel, sosyal ya da politik) tipiyle ya da aynı düzeyle (yerel, ulusal ya da küresel) yerine getirilemez; buna karşın gerçekleştirilme biçimi ne olursa olsun, tüm bu türden çabalar ortak bir paydada ilintilendirilebilir: Kişisel sorumluluk haklarının tanınması taleplerimiz nedeniyle üstlendiğimiz yükümlülükleri yerine getirme kaygısı (Raz, 1986, 14. ve 15. bölümler, özellikle de 407-8 ve 415-17 ile karşılaştırınız).

Dördüncü ilke, eşit değer ve kişisel sorumluluk yükümlülüğünü, insanların kendi bağlantılılıklarını, bağımsızlıklarını ve farklılıklarını sürdürebildikleri, zorlayıcı olmayan bir sürece gerek duyduğunu kabul eder. Birbirine bağlanan yaşamlar, tasarılar ve topluluklar, böylesi süreçlerde her bir insanın eşit çıkarını göz önünde tutan müzakere yöntemleri ve karar alma biçimlerine gerek duyar. Rıza ilkesi ortak uzlaşma ve yönetişimin temelini oluşturur. Müzakere ve görüş birliği işleyişlerinin yerini zorlama ve güç aldığında, karar duraksamaya uğrar ve karakteristik olarak kesimlerin çıkarı lehindeki uzlaşma çözümleri oluşturulur. Buna karşı, kendi geleceğini belirleme temsiliyeti düşüncesi herkes için eşit ölçüde geçerli olacaksa, insanların, ortak sorunların yönetiminde rızalarını (ya da razı olmadıklarını) gösterebildikleri bir sürece eşit ve özgür bir temelde katılabilmeleri gerektiğini kabul etmelidir.

Bir razılık sürecine katılım, tüm insanların ilgili politik toplulukların temel karar alma kurumları konusunda eşit konumdan hoşnut olmalarını gerektirir. Kurallar, yasalar ve politikalar konusunda uzlaşılmış yargı, ideal anlamda, kamuoyu önünde tartışmaktan ve "daha iyi tezin gücünden" ortaya çıkmalıdır, söylemsel olmayan unsurlar ve güçlerin dayatması sonucunda değil (Habermas, 1973; Held, 1995, 7. bölüm). İdeal anlamda, ortak kararların "herkesin rızası" sonucunda ortaya çıkması gerekir gibi görülebilir. Ancak 4.

ve 5. ilkeler birlikte yorumlanmalıdır. Beşinci ilke meşru bir kamuoyu düşüncesinin "herkesin tartışmasından" doğan bir sonuç olduğunu kabul ettiği için, bu, ortak karar oluşturmanın karar aşamasında oy vermeyle ve çoğunluk ilkesinin yöntemleri ve işleyişleriyle bağ kurulmasını gerektirir (bkz. Manin, 1987). Herkesin rızası, ortak karar oluşturmak ve azınlıkların (birinin bile) anahtar sorunlara karşı kamuoyu tepkisini tıkayabilme ya da önleyebilme temeli olması yönüyle, çok aşırı bir gereksinimdir. Dördüncü ilkenin gerektirdiği gibi, herkesin tartışması rıza sürecinde kapsayıcılığın önemini kabul eder, oysa bunu yorumlamak, kapsayıcı bir katılım sürecinin, en büyük desteğin oluşması sonucuna olanak tanıyan bir karar-alma yöntemiyle birlikte var olabildiği anlamına gelir (Dahl, 1989).[2] İnsanlar önemli sayılmaz ya da bu yapının dışında kalırlarsa, bu durumda, öncelikle diğerlerinden daha az sahip oldukları için değil, buna karşın kendi yaşamlarını yöneten kurumlara ve süreçlere daha az katılabildikleri için zarar göreceklerdir. Bu, onların, bedelini tazmin önlemleri için ilgi odağı ve özel hedefi olan "örselenmiş katılımdır" (Doyal ve Gough, 1991: 95-6; bkz. Raz, 1986: 227-40).

Dördüncü ve beşinci ilkeler, bir politik toplulukta ya da politik topluluklarda siperlerinin etkililiği açısından birbirlerine bağlıdırlar. Ulus-devletlerin oluşturulduğu ve belirli toprak parçasıyla sınırlı demokrasi düşüncesinin pekiştirildiği dönemde, coğrafya, politik güç ve demokrasi arasında yakın bir iç içelik öngörülebilirdi. Basitçe ve uygun biçimde sınırlandırılmış bir toprak parçasıyla sınırlanan politik gücü, egemenliği, demokrasiyi ve yurttaşlığı zorlar gibi görünmekteydi. Bu bağlar genellikle kabul edilmekte ve genelde ayrıntılı biçimde açıklanmamaktaydı (Held, 1995). Altıncı ilke, karar-yapıcılar ve kararı kabul edenler arasındaki ilişkinin toprakla mutlaka simetrik ya da sınırlı olmadığı göz önüne alındığında, demokrasinin özel kapsamı ya da demokratik etki alanı ile ilgili sorunlara dikkat çeker [...].

Kapsayıcılık ve yerindelik (hizmet verilen yere yakın olmak) ilkesi, özel alanlarda kapsanılması gerekenlerin, özel bir insan grubuna karşı sorumlu olması gerekenlerin çevresindeki özel sınırları çizmek ve bunların nedeni için temel ölçütü arama çabası içindedir. Bu, en yalın biçimiyle, kamuoyu kararlarından, sorunlarından ya da süreçlerinden önemli ölçüde (örneğin düşük bir düzeyde olmayan ölçüde) etkilenenlerin, bunları etkilemek ve biçimlendirmek için, *diğer bütün koşullar değişmez kaldığında* (*ceteris paribus*) delegeleri ya da temsilcileri yoluyla doğrudan ya da dolaylı olarak eşit fırsata sahip olmaları gerektiğini vurgular. Kamuoyu kararlarından etkilenenlerin söyleyecekleri birşeyler de olmalıdır (bkz. Whelan, 1983; Saward, 2000). Buna göre, demokrasi en iyi biçimde, yaşam tercihleri ve fırsatları önemli sosyal süreçler ve güçler tarafından belirlenenleri kapsadığında ve onlara en yakın durduğunda yerleştirilir.

Altıncı ilke, politik gücün hem merkeziyetçilikten uzaklaştırılmasına hem de merkezileştirilmesinin zorunluluğuna işaret eder. Karar-oluşturma olanaklı olduğu ölçüde merkeziyetçilikten uzaklaştırılırsa, her insanın kendi yaşamını biçimlendiren sosyal koşulları etkileme olanağını en üst düzeye çıkarır. An-

cak söz konusu karar yerel-ötesi, ulus-ötesi ya da bölgesel-ötesi ise, bu koşulda politik kurumlar sadece yerel temelli olmaktan öte, daha geniş bir alana ve çalışma yapısına gerek duyar. Bu bağlamda, farklı demokratik alan bölgeleri ve düzeylerinin açılması kaçınılmaz olabilir: paradoksal olarak, merkeziyetçilikten uzaklaşmayı çekici kılan nedenleri çok andıran nedenlerle kaçınılmaz da olabilir: kamuoyunda (bu durumda topluluk-ötesi kamuoyu) politik bir sorundan önemli ölçüde etkilenen halkları kapsama olasılığını yaratır. Örneğin, sınırlar ötesindeki değişik halklar seçme bölgesel ve küresel güçlerin işlemesinde etkili pay sahibi iseler, bunların farklı toplulukların üyeleri olarak fiili konumlarının, bu politik alanları yöneten mekanizmalar ve kurumlar altıncı ilkenin başlığı altında toplanacaksa, yasal politik konuma uydurulması gerekecektir. Fiili topluluklar ve yerel, ulusal, bölgesel ve küresel süreç ağlarındaki pay sahipleri, politik açıdan, ancak tamamlayıcı yasal konumu kazandıklarında güçlü kılınacaklardır.

Altıncı ilke, tam olarak kavrandığında, her insanın kendi yaşamını biçimlendiren sosyal koşulları etkileyebilmesini en üst düzeye çıkarmak için, karar-oluşturmayı merkeziyetçilikten olanaklı olduğunca uzaklaştırma gereği olarak alınmalıdır. Doğal sonuç olarak, merkeziyetçilik sadece ve sadece, politik bir karar ve sonuçtan etkilenen insanların dışlanmasından kaçınılması zorunluluğu temelinde savunulur (Pogge, 1994a: 106-9). Pogge'nin belirtmiş olduğu gibi, bu yorumlar "bazı özel türde kararlar almak için yetki, (1) olanaklı olduğunca küçük, ancak (2) bu tür kararlardan etkilenen... tüm insanları dikkate değer ölçüde eşitler olarak kapsayan bir birimin demokratik politik sürecine yaslanmalıdır" sonucunu üretir (1994a: 109).

Başka yayınlarda, politik sorunları demokratik yönetişimin farklı düzeylerine filtrelemek konusunda yardımcı olması için üç test önermiştim: yaygınlık, yoğunluk ve karşılaştırmalı verimlilik testleri (Held, 1995; bölüm 10). Yaygınlık testi, ortak bir sorundan ve politikadan önemli ölçüde etkilenen, sınırlar içindeki ve ötesindeki halklar yelpazesini belirler. Yoğunluk testi, bu politikanın bir grup halk üzerinde hangi dereceye değin etkili olduğunu ve bu nedenle de bölgesel ya da küresel inisiyatiflerin hangi derecede desteklendiğini irdeler. Üçüncüsü, karşılaştırmalı verimlilik testi, önerilen herhangi bir bölgesel ya da küresel inisiyatifin, "düşük" yerel ya da ulusal karar-oluşturma düzeylerinde işleyen inisiyatiflerin doyurucu biçimde gerçekleştiremediği amaçları olanaklı olabildiğince başarma arayışında gerekli olup olmadığını irdeleyen bir araç sağlar.[3] Buna göre, kapsayıcılık ve yerindelik ilkesi, amaca uygun olarak yasallaşmak için, çeşitli ve çok-katmanlı demokratik kamuoyu açılımına gerek duyar. Bu, değişik düzlemlerde demokratik yönetişim olasılığı sonucunu verir. Demokratik yetkilerin ideal sayısının, liberal demokratik ulus-devlet kuramında olduğu gibi, sadece tek düzey sınırlanması öngörülemez (Held, 1996: 2. bölüm).

Son olarak, yedinci ilkenin açıklanması gerekir: zarar vermekten kaçınma ve acil ihtiyaçların giderilmesi. Bu, en yaşamsal ihtiyaçlara öncelik tanıma ve tüm insanların fiili ya da yasal olarak ilk altı ilkeyle kapsandığı zamana de-

ğin, olanaklı olduğu yerde, daha az acil diğer kamuoyu önceliklerini geri plana atma ilkesidir; bu, evrensel anlamda kabul ediliyor olma törel konumundan hoşnut kalmalarına ve kendi politik topluluklarında ve yazgıları iç içe topluluklar içinde katılım ve kendi ihtiyaçlarını ve refahlarını biçimlendirme araçlarına sahip olmalarına değin demektir. Daha soyut olarak belirtilirse, etkin temsil bu "katılımcı" tanımı, insan yeteneklerinin en uygun kullanımını üretmek için gerek duyulan orta düzeyde gereksinimlerin-giderilmesi zorunlu düzeyi olarak açıklanabilir; burada, en uygun, bireylerin ve grupların, yaşam şanslarını belirleyen topluluklar bağlamında kendi kapasitelerinden en iyi yararlanma yeteneği olarak düşünülmektedir. "Orta düzeyde gereksinimler", "evrensel doyurucu karakteristikler" taşıyan şeylerdir; tüm kültürlerde özerkliği artıran, malların, hizmetlerin ya da faaliyetlerin özellikleridir (Doyal ve Gough, 1991: 162, 157). Bu sonuncuya örnek, içme suyu, besleyici gıda, uygun konut edinme, sağlık bakımı, yeterli eğitim ve ekonomik güvencedir. İnsanların orta düzeydeki gereksinimleri karşılanmazsa ve insanlar olanaklarını yaratan sosyopolitik süreçlere tam olarak katılamazlarsa, kamusal ve özel yaşama karışma potansiyellerinden yararlanılmamış olunacaktır. İnsanların seçimler yapma (ya da yapmama) ve kendi yaşam tasarılarının akışını biçimlendirme yeteneği, gerçek yüklenimlerinin boyutu konusunda yapacakları seçimlere bakılmaksızın, zayıflatılmış olacaktır.

Etkin temsiliyet için potansiyel sağlamayan sosyal koşuldan, bireylerin ve grupların katılımcı potansiyelinin başarılamayacak olduğu, "zararı" açıkça gösteren bir durum olarak söz edilebilir; bunun anlamı, insanların, özel koşullarda kullanabildikleri, etkin başvuru yeteneklerine yeterince erişemeyecekleridir (Sen, 1999). Bu "katılımcı" temsil görüşü, en uygun katılımın ve ilintili zarar görüşünün ölçümü doğrudan, günümüzde politik bir toplulukta başarılan "en iyi kaynak karışımı" ya da "en yüksek standart" açısından tasarlanabildiği için, "erişilebilir" bir hedefi belirtir (bkz. Doyal ve Gough, 1991: 169). Ancak erişilebilir katılımcı düzeyleri, en acil gereksinimlerle tanımlanan, en baskı yaratıcı olan saldırıya açık olma düzeyleri ile aynı şey değildir. Toplulukların ve ülkelerin, tümünde değilse bile, çoğunda belirli gereksinimlerin, özellikle de sağlık, eğitim ve refah ile ilgili olanların evrensel anlamda karşılanmadığı çok açıktır. Bu tür gereksinimleri gidermedeki başarısızlığın ardından gelen "zarar", çoğu kez yakın sonuçları, yaşam ve ölüm sonuçlarıyla belirtilen "ciddi zarar" olarak anlatılabilir. Bu zarar, hem sistematik hem de tümüyle gereksiz olan bir gereksinim ve acı alanını oluşturur. Burada anlaşıldığı gibi, ciddi zarar doğrudan önlenebilir zarardır. Böylesi bir konumu sürdürmek, güncel güç ve refah yapıları içinde bile, bu türden sorunları hafifletmek ve çözmek için yeteneklerin ve kaynakların var olduğu görüşünü taşımaktır. En temel anlamda, önlenebilir acının yarattığı meydan okumalar, "politik, etik ve olasılıkla da psikolojiktir; ancak mutlak yetersizlikten ya da kaynak ve teknik kapasite yokluğundan kaynaklanmazlar" (Falk, 1995: 56-7). Buna göre, yedinci ilkenin gereklilikleri karşılanacaksa, ilk elde yasa ve kamu politikaları ciddi zararın önlenmesi konusuna odaklanmalıdır;

bunun anlamı, zararın tümüyle ortadan kaldırılmasının, halka "onların isteklerine karşı" ve "rızaları olmaksızın" zarar vermeye yol açmasıdır (Barry, 1998: 231, 207). Böylesi bir tutum, sosyal güçlerin ve ilişkilerin istenen ya da istenmeyen sonucu olsa da zarardan mağdur olanlara yönelik kamu politikasının gerçek erimini sınırlayacaktır.

Yedi ilkenin üç grupta toplandığı düşünülebilir. "Kurucu ilkeler" olarak adlandırılabilen ilkeler (ilk üç ilke), kozmopolitçi törel evrenin temel örgütsel özelliklerini belirler. Püf noktası, her insanın eşit törel özen konusu olmasıdır; her insan, önündeki seçimler yelpazesi konusunda özerk biçimde davranabilme ve etkilenen her insanın taleplerinin eşit biçimde göz önünde tutması gereken hangi kurumların yaratılmasına ve nasıl davranılmasına karar verme yetisindedir. Bu bağlamda, kişisel sorumluluk, aktörler ve temsilcilerin, diğerlerinin seçimlerini doğrudan ya da dolaylı, isteyerek ya da bilmeksizin sınırlayan eylemlerinin sonuçlarının farkında olmaları ve bunların sorumluluğunu yüklenmeleri gerektiği anlamını taşır. İkinci grup, "meşrulaştıran ilkeler" (dördüncü, beşinci ve altıncı ilkeler), bireysel olarak başlatılan faaliyeti ya da kişisel olarak belirlenmiş faaliyetleri daha yaygın, ortaklaşa uzlaşılmış ya da ortak olarak onaylanmış eylem yapılarına ya da düzenleyici rejimlere dönüştürmenin temelini oluşturur. Meşrulaştıran ilkeler, her insan ve tüm insanlar için gönüllülüğü ve kendi geleceğini belirlemeyi olası kılan, kendini bağlayıcı ilkelerdir (Holmes, 1988 ile karşılaştırınız). Kamu gücü, 4., 5. ve 6. ilkeleri onayladığı ölçüde meşru olarak düşünülebilir. Son ilke (yedinci ilke), gereksinime öncelik tanıyan bir yapı kurmaya başlar; yaşamsal olanı yaşamsal olmayan gereksinimden ayırmak yönünde, kamu kararları için belli bir kalkış noktası ve yönlendirici bir program yaratır. Bu "öncelik tanıma yükümlenmesi", politikada tüm öncelik çatışmalarını çözen bir karar işlemi yaratmasa da kamu politikasını tehlikeye en açık olanlar üzerine odaklayan törel bir yapı üretir (bu konuların ayrıntısı için, bkz. Held, *Kozmopolitanizm: Bir Tartışma*, 2004).

Sonuçta, kozmopolitçiliği, bu yedi ilkenin kapladığı etik ve politik alanı belirtmek için kullanmaktayım. Kozmopolitanizm, kamu yaşamında olması gereken çeşitlilik ve farklılıklar yelpazesini sınırlayan ve yöneten evrensel ya da örgütleyici ilkeleri oluşturur. Yerel, ulusal ve bölgesel ilişkilerin kaçınılmaz olarak önem taşıdığı özgül değer çevreleri konusundaki tez, tartışma ve görüşmeleri izleyen yapının özel temelini açığa çıkarır.[4] Ancak bundan, yedi ilkenin anlamının basitçe ilk ve son olarak tam tanımlandığı sonucu çıkarılmamalıdır. Kozmopolitanizm kapsamı evrensel olan ilkeleri onaylarken, buna ek olarak, yerleşik tartışmalarda bunların tam anlamının daima ayrıntılı açıklanmasını kabul eder; diğer bir deyişle, törel ve politik ilişkilerde, yedi ilkenin gerçek anlamda nasıl yorumlanacağını ve özel bağlara ve diğer pratik-politik sorunlara verilen ağırlığı etkileyecek olan kaçınılmaz bir yorumsamacı karmaşıklık söz konusudur. Düzenleyici ilkelerin ve yorumlayıcı faaliyetin bu karışımını "kurulmuş çoğulculuk" ya da "katmanlı" kozmopolitan konum olarak adlandırmaktayım (Tully, 1995 ile karşılaştırınız). Bu kozmopolitçi gö-

rüş, tümü de yaşam biçimlerinin indirgenemez çeşitliliğini kabul eden ve bunları onaylayabilen ilkelere dayanmaktadır (Habermas, 1996). Bu nedenle, bu konum, bir yandan, eşit değere ve eşit saygınlığa vurgu yapan belirli temel eşitlikçi düşünceleri destekler, diğer yandan da bunların anlamının açıklanmasının kamu yaşamında süre giden bir diyalogdan bağımsız olarak sürdürülemeyeceğini kabul eder. Bu nedenle, eşit haklar ve ödevlerin, bunların ulusal ve ulus-ötesi kamu tartışmaları, demokratik katılım ve sorumluluk biçimlerine denk düşen bir kurumsallaşması olmaksızın, yeterli düzeyde hiçbir kurumsallaşması söz konusu olamaz (McCarthy, 1999; ve aşağıya bakınız). Kozmopolitan ilkelerin kurumsallaşması, demokratik kamu alanlarının savunulmasına gerek duyar.

Kozmopolitan Hukuk ve Otorite

Bu arkaplana yaslanarak, kozmopolitan hukukun doğası ve biçimine gönderme yapılmaya başlanabilir. Kozmopolitan hukuk, ilk elde, bu yedi ilkeyi savunan bir hukuk biçimi olarak kavranabilir. Bu ilkeler, hukukun temeli olarak sistemli biçimde savunulursa, meşru kamu gücünün örgütsel temelini belirledikleri için, kamu yaşamının kozmopolitan düzenlenmesi olasılığının koşulları baştan saptanabilir. Kozmopolitan öğretide politik güç sadece ve sadece bu kozmopolitçi unsurlarla savunulduğu ve oluşturulduğunda meşru güç olur.

Kozmopolitan hukuk yapısı içinde, sıklıkla devletle ve özel coğrafi etki alanlarıyla ilintilendirilen yasal otorite düşüncesi yeniden tasarlanmalı ve yeni bir biçim almalıdır. Egemenlik değişmez sınırlar ve topraklar düşüncesinden sıyrılabilir ve ilkesel anlamda, yerel birlikler ve kentlerden devletlere ve geniş küresel ağlara dek değişik alanlarda yerleştirilebilen ve yasalaştırılabilen temel kozmopolitçi demokratik hukukun bir niteliği olarak düşünülebilir. Kozmopolitan hukuk, bölgesel, ulusal ve yerel "egemenliklerin" bunların tümünü kapsayan yasal bir çatının yönetiminde olmasını gerektirir; ancak bu çatı altında birlikler kendi kendilerini çeşitli düzeylerde yönetebilirler (Held, 1995: 234).

Klasik ve liberal egemenlik rejimleriyle açık karşıtlıklar sonucunu verir [bkz. kitaptaki 14. bölüm]. Klasik egemenlik koşullarında modern oluşum görüşü devlet düşüncesi, sınırlı bir coğrafi alanda işleyen üstün güç düşüncesi ile doğrudan ilişkilidir. Devlet, bütünleştirilmiş bir coğrafi alanda, her şeyden önde gelen bir yetkiye, bu coğrafi alanda demirlemiş kurumlarca gözetlenen ve uygulanan bir yetkiye sahiptir. Klasik egemenlik yapısında devlet kavramı denetlenmeyen ve kapsayıcı bir üstün güç anlamı taşımaktayken, liberal görüşte kişisel olmayan, yasal olarak sınırlanan, ulusal ve (giderek artan ölçüde) uluslararası anlamda sınırlanan bir güç yapısıyla belirtilen yasal politik güçtür. Uluslararası liberal egemen düzenin jeopolitiği ve jeoekonomisi acımasızdır; ancak en azından ilkesel düzlemde, uluslararası insan hakları rejimine ve gelişen demokratik yönetişim standartlarına kilitlenmiştir.

Bunun aksine, kozmopolitçi yapıda devletlerin politik otoritesi, karmaşık ve kısmen çakışan politik yetkiler rejiminde sadece küçük önemdedir; bu yapıda meşru politik güç, devletleri karmaşık bir otorite ilişkileri ağı içine yerleştirir; bu ağlar bağımsız ancak birbirlerine bağlanan politik temsiliyetin, faaliyet düğümlerinin ya da politik güç alanlarının etkileşimleriyle düzenlenir ve biçimlendirilirler (Modelski, 1972; Mann, 1986; Castells, 1996). Kozmopolitçi egemenlik, kozmopolitçi hukuk tarafından biçimlendirilen ve sınırlanan, birbirleriyle ağ oluşturan kamu otoritesi alanlarını kapsar. Kozmopolitçi egemenlik, sadece devletler tarafından yönetilen değişmez sınırlar ve toprak parçaları düşüncesinden sıyrılmış olan ve bunun yerine kapsayıcı kozmopolitçi bir meşru yapının biçimlendirdiği ve oluşturduğu politik düzenleyici ilişkiler ve faaliyetler yapılarından oluştuğu düşünülen egemenliktir.

Bu görüşte ulus-devlet "sararıp solar". Ancak bu, devletlerin ve ulusal demokratik oluşumların gereksiz olduğunu öne sürmek *değildir*. Bunun yerine, devletler artık, zaten çeşitli ortamlarda olduğu gibi, kendi sınırları içindeki tek meşru güç merkezi olarak görülmeyeceklerdir (bkz. Held vd., 1999: "Sonuç"). Devletlerin kozmopolitçi bir yapıya eklemlenmesi ve bu yapı içinde yerinin yeniden belirlenmesine gerek duyulur. Bu yapıda ulus-devletin yasaları ve kuralları, yasal gelişme, politik yansıma ve hareketliliğin odaklarından sadece biri olacaktır.

İlkesel açıdan, bu koşullar altında, insanlar çoklu yurttaşlıktan, kendilerini önemli ölçüde etkileyen çeşitli politik toplulukların politik üyeliğinden hoşnut kalacaklardır. Yazgıları iç içe topluluklar dünyasında bireyler, hemen yanıbaşlarındaki politik toplulukların ve yaşamlarını etkileyen daha kapsayıcı bölgesel ve küresel ağların yurttaşları olacaklardır. Bu, iç içe kozmopolitçi yönetim, özde ve biçimde, sınırlar içinde ve ötesinde işleyen çeşitli güç ve otorite biçimlerini yansıtan ve kucaklayan bir yönetim olacaktır.

Kurumsal Koşullar

Kozmopolitan bir yönetim biçiminin kurumsal koşulları çok sayıda ve çeşitlidir. Kozmopolitanzimin uluslararası yasal ve politik düzenlemelere uygunluğu ve etkililiği konusunda düşünürken, bu koşulları bir dizi farklı boyuta ayırmak yardımcı olur. Tümü de kozmopolitan düşünce ile ilintilidirler; ancak çözümsel ve bağımsız bir oluşum olma anlamında, yasal ve politik olmaktan ekonomik ve sosyokültürele değin erişen farklı düzeylerde işlemektedirler. Kozmopolitanizmin dört kurumsal koşulu aşağıda sıralanacak ve uluslararası liberal düzenin içinde gömülü ve yinelenen anahtar sorunlarla ilintilendirilecektir (bkz. [kitaptaki 14. bölüm]). Farklı boyutların her biri bu sorunları aşmak için gereken kaynakların genişlemesine ve sonuçta da kozmopolitan egemenliğin doyurucu bir açıklamasına katkıda bulunabilir.

Yasal Kozmopolitanizm

Yasal kozmopolitanizm, devletler sistemi adına ve tüm insanların eşdeğer haklara ve ödevlere sahip olduğu alternatif bir dünya düzenini örgütleme ilkesi adına öne sürülen talepler arasındaki gerilimi araştırır (Pogge, 1994a: 90 ve izleyen sayfalar). İnsanların yasal sistemin temel kurumları karşısında eşit konumda olmaktan hoşnut kalacakları ideal bir küresel yasal düzen önerir. Yasal kozmopolitanizmin odağında *legalis homo*[*], yasa nezdinde davranmakta, yasanın korumasını istemekte ve beklemekte ve belirli mahkemelerde dava açmakta ya da kendisine karşı dava açılmasında özgür, ancak yasayı doğrudan yapmayan ya da belirlemeyen insan yeralır (Pocock, 1995: 36 ve izleyen sayfalar). *Legalis homo*'nun odağı, yasal açıdan eşit ve kalıcı kişisel haklardır.

Yasal kozmopolitanizm evrenselleştirici ve potansiyel anlamda kapsayıcıdır. Bir yorumlayıcının yararlı biçimde belirttiği gibi, "özel bir ortak kimliğe ya da bir halkın üyeliğine bağlı olmak" değildir (Cohen, 1999: 249). Herkese eşit davranmanın temelini, evrensel bir haklar ve yükümlülükler dizisini savunmayı ve devlet, ekonomi ve sivil toplum örgütleri ve birlikleri içindeki bireysel ve ortaklaşa eylemi tarafsız olarak sınırlamayı yaratıp yerleştirebilir (Held, 1995: 12. bölüm). Bu özelliğiyle, güç asimetrileri, ulusal politika taşmaları ve yazgıları iç içe topluluklar tarafından yaratılan sorgulamaları çözüme kavuşturmaya yardımcı olan bir kaynaktır.

Yasal kozmopolitanizmin kurumsal koşulları şunları kapsar:

-Kozmopolitan demokratik hukukun savunulması; politik, sosyal ve ekonomik gücü kapsayan yeni bir haklar ve yükümlülüklerle "dolu" sözleşme.

-Suç hukuku, ticari hukuk ve medeni hukuk unsurlarını kapsayan, bağlantılı bir küresel yasal sistem.

-Uluslararası Adalet Divanı'nı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni yetkili kılmak; yeni bir uluslararası insan hakları mahkemesinin yaratılması ve bölgesel insan hakları kurumlarının daha ileri düzeyde geliştirilmesi.

Politik Kozmopolitanizm

Ancak tamamlayıcı yasa-oluşturma ve zorlama biçimleri olmaksızın, *legalis homo* gündeminin kamu alanında eşit üyeliğin ve etkin yurttaşlık koşullarının korunması ağına takılacağını düşünmek için hiçbir neden yoktur. Bu nedenle, yasal kozmopolitanizmin politik kozmopolitanizm ile ilintili kılınması gerekir. Politik kozmopolitanizm bölgesel ve küresel yönetişimin savunulmasını ve küre genelinde bir düzenleme ve yasal zorlama yapısını sağlayacak olan politik örgütlerin ve mekanizmaların yaratılmasını kapsar. Çoğu kez böylesi bir yapının belirtilen doğası ve biçiminden ayrı düşseler de kozmopo-

[*] Yasal haklara sahip insan, yurttaş. (y.n.)

lit tutumlar, genelde, politik kozmopolitanizmin devletlerin, bölgesel ve küresel yönetişim kurumları ve örgütleri ile karşılaştırıldığında, bir parça, bazı alanlarda ise belirgin ölçüde daraltılmış işlev taşımasını gerektirdiği görüşünü savunurlar.

Bu bakış açısından, bireylerin hakları ve ödevleri sadece, ulusal anayasalardaki özel göndermelere ek olarak, bölgesel ve küresel rejimler, yasalar ve kurumlarca güvenceye alınırlarsa yeterince geliştirilebilir. Politik uygunluğun ve eşitlikçi politik katılım ve adalet ilkelerinin desteklenmesi, ancak bölgesel ve küresel düzlemlerde yeterince sürdürülür. Bunların olasılık koşulları, bölgesel ve küresel yönetişimin ulus-ötesi örgütlerinin kurulması ve geliştirilmesine ayrılmaz biçimde bağlıdır. Bu ikincisi, işbirliği ilişkilerinin ve adaletli yönetimin zorunlu temelidir.

Buna göre, politik kozmopolitanizmin başlangıç noktası olarak "yazgıları iç içe topluluklar" dünyasını alır. Klasik ve liberal egemenlik rejimlerinde ulus-devletler, sınırları içinde yayılan sorunları, sonuçta zorlayıcı araçlarla arkalanan "devletin varoluş nedenleri"ni izleyerek ele alırlar. Ancak bu güç mantığı, özellikle, devletin yazgısının dokunmasına yol açan, ekonomik düzenlemeden kaynak tüketimine ve çevresel bozulmaya değin çok sayıdaki karmaşık sorunu çözmek konusunda elverişli değildir. Bağlantılı bir dünyanın karmaşık yapılarını onaylayan politik kozmopolitanizm, belirli konuları sınırları çizilmiş (coğrafi olarak sınırlanmış) politik alanlara (kent, devlet ya da bölge) bırakmak görüşündeyken, bunların dışında kalan, çevre, dünya sağlığı ve ekonomik düzenleme gibi sorunların, bu sorunların adreslendiği yeni ve daha yaygın kurumlara gerek duyduğunu düşünür. Ulusal topraklar ötesindeki müzakereci ve karar-alıcı merkezler, eşit dünya, tarafsız davranma ve bunlar gibi kozmopolitçi ilkeler sadece ulus-ötesi bağlamda tam anlamıyla yerine getirildiğinde, bir kamusal sorundan önemli düzeyde etkilenenler sınır-ötesi ya da ulus-ötesi bir gruplaşma oluşturduğunda ya da "zayıf" karar verme düzeyleri ulus-ötesi ya da uluslararası politik sorunları doyurucu biçimde yönetemediğinde ya da çözemediğinde işlevsel anlamda oturtulur (bkz. altıncı ilke). Sonuçta, sadece kozmopolitan politik görüş açısı, politik ayrışmalarla, yazgıları iç içe topluluklarla ve artan küresel eşitsizliklerle belirgin olan daha küresel bir çağın politik meydan okuyuşlarına kendisini uydurabilir.

Politik kozmopolitçiliğin kurumsal koşulları şunları kapsar:

-Çok-katmanlı yönetişim, nüfuz eden otorite.

-Yerelden küresele dek demokratik açılım ağı

-Artan politik bölgeselleşme.

-Kozmopolitçi hukukun savunulmasında zorlayıcı gücün son çare olarak kullanımı için, etkili ve sorumlu bir uluslararası askeri gücün kurulması.

Ekonomik ve politik güç arasındaki ayrıma gönderme yapılmadıkça, kaynaklar, pratikte çoğu insanın hoşnut kalabileceği özgürlükler ve hakların resmen ilan edilmesini güvenceye almak konusunda çarpıtılmış olacağı için, ekonomik kozmopolitçilik politik kozmopolitçiliğin beklentileri konusunda önemli bir koşula giriş yapar; kısaca, "özerklikten yoksunluk", eşit katılım fırsatları olasılıklarını aşındıran ve bir politik eylem ortak yapısının yaratılmasına yapay sınırlar getiren, yaşam-olasılıklarının asimetrik üretimi ve dağılımı üstün çıkacaktır (Held, 1995: bölüm 8). Söz konusu olan, daha önce, uluslararası liberal düzenin, liberal demokrasinin yayılmasıyla yan yana var olan ekonomik güç ve piyasa işleyişlerinin düzenlenmesi ve artan sosyoekonomik eşitsizlikler üzerindeki dolaylı etkisi olarak gönderme yapılan şeydir. İnsan hakları hukuku ile ekonomik yasa arasında, herkese yansız davranma resmi yükümlülüğü ile çoğu kez grupsal ekonomik çıkarlarla güdülen bir jeopolitik ve kozmopolitçi ilkeler ile kozmopolitçi pratikler arasında bir köprü kurulması gerekir.

Bu anlayış, ekonomik yaşamda politik müdahale, sadece piyasaları denetlemek ve düzenlemek değil, yanı sıra kendi geleceğini belirlemenin ve etkin temsilin temellerini sağlamak için gerekçe oluşturur. Ekonomik kozmopolitçilik, insanların, kendi bireysel ve ortak tasarılarını, topluluğun ve yazgıları iç içe toplulukların sınırlamaları, bir diğer deyişle her insanın çıkarını duyurulan özgürlükler temelinde eşit görmenin yarattığı sınırlamalar içinde sürdürmeleri için ekonomik yeteneklerini geliştirmek anlamına gelir. Bu nedenle de eşit değer ve faal temsil olasılığını uzlaştıran tüm ekonomik güç biçimlerini iyileştirme ve düzenlemeye adanmak için iyi nedenler getirir. İnsanların özel seçimlerinin arka plan bağlamı olarak, ekonomik rekabet ve işbirliği için adil koşulları oluşturmayı amaçlar (bkz. Pogge, 1994b).

Bunu, ekonomiye politik müdahalenin, ekonomik örgütler içinde ve dışında bireysel özerkliğin temel gerekliliklerinin karşılanmasını güvenceye alma amacıyla güdüldüğünde haklı görülmesi izler. Dahası, ekonomik etkileşimin, sağlığı tehdit eden çevre kirliliği türünden, bilerek ya da bilmeksizin bozucu dış etkenler üreten sonuçlarını aşma gereksinimiyle güdüldüğünde haklı görülür. Böylesi müdahalenin kökleri piyasa sisteminin kendisinin belirsizliğinde yatar (bkz. Sen, 1985: 19). Piyasa ekonomileri, sadece, bu belirsizliğe sistemli olarak gönderme yapılır ve özyönetim koşulları oluşturulursa, kendi geleceğini belirlemeye (özgür irade) ve eşit özgürlüğe uygun bir yolda işleyebilir.

Buna ek olarak, en çok baskı yaratan ve önlenebilir ekonomik güçlük ve zarar olaylarını hafifletmeye yönelik olarak üretilecek kaynakları olanaklı kılmak için, topluluk içinde ve topluluklar arasında bir aktarım sistemi kurulmalıdır. Böylesi önlemler, örneğin enerji kullanımında tüketim vergisi, karbon emisyonu vergisi, ulusal topraklar üzerinde kaynak çıkarımı üzerinde küresel bir vergi, belli bir gelişim düzeyinin üzerindeki ülkelerde Gayrı Safi

Yurtiçi Üretim'in vergilendirilmesi ya da döviz piyasalarında mali işlem hacmine bağlı vergi gibi yeni bölgesel ve küresel vergilendirme biçimlerini içerirse, en uç gereksinim durumlarını karşılamak için bağımsız (ulusal olmayan) fonlar oluşturulabilir. Ardından, bunu, özerklik koşullarında sürdürülen (koruyucu sağlık, sağlık, konut edindirme, eğitim vbg) sosyal yapı yatırımları izleyebilir. Bunun dışında, bu türden fonların geliştirilmesi, politik kozmopolitçiliğin gerçekleştirilmesinde can alıcı önemdeki bir adımın temelini oluşturabilir: ekonomik kaynakların bölgesel ve küresel yönetişime kaynak oluşturması için bağımsız akışının yaratılması; bu, bu ikincinin önde gelen demokratik prenslere ve en güçlü ülkelere bağımlılığını ortadan kaldırmakta yaşamsal bir harekettir.

Ekonomik kozmopolitçiliğin kurumsal koşulları şunları kucaklar:

-Piyasa işleyişlerini ve önde gelen ekonomik güç yapılarını yeniden yapılandırmak.

-Küresel vergilendirme mekanizmaları.

-Kaynakların, temsili korumak ve artırmak için, ekonomik açıdan tehlikeye en açık olanlara aktarımı.

Kültürel Kozmopolitanizm

Kültürel kozmopolitanizm, ulusal gelenekler, yazgıları iç içe topluluklar ve alternatif yaşam biçimleri arasında uzlaşma yaratma yeteneğidir. Kişinin anlam (yorum) ve önyargı (yanlılık) çerçevesinin ufkunu genişletmek amacıyla, diğerlerinin gelenekleri ve söylemleriyle diyaloğu olasılığını içerir. "Başkalarının bakış açısından yargılayabilen" politik unsurları, olasılıkla, yazgıları iç içe toplulukları yaratan, yeni ve meydan okuyan sınır-ötesi sorunları ve süreçleri yansızca çözmek konusunda daha donanımlıdırlar. Bu tür kültürel kozmopolitçiliğin gelişimi, giderek artan sayıda halkın, politik toplulukların ekonomik, kültürel ve çevresel alanları da içeren çeşitli alanlardaki giderek artan ilintililiğini kabul etmesine ve yerel, ulusal, bölgesel ya da küresel ortak çözümleri gerektiren iç içe "ortak yazgılar" anlayışına bağlıdır.

Günümüzde aşılamaz düzeylere ulaşmış olan küresel kültürel iletişimin ölçeği, yoğunluğu, hızı ve hacmi, kültürel kozmopolitanizmin oluşumuna devasa bir itki sağlamıştır (bkz. Held vd., 1999: bölüm 7). Küresel iletişim sistemleri, politik ve sosyal yaşamın "konuma bağlı coğrafya"yı değiştirerek, fiziksel bölgelerle sosyal koşullar arasındaki ilişkileri dönüştürmektedir (Meyrowitz, 1985). Bu koşullarda, "fiziksel ortam" ile "sosyal konum" arasındaki geleneksel bağ parçalanır. Bireyler ve gruplar kendi yörelerinden uzaktaki olaylar ve gelişmeleri yaşadıklarında, coğrafi sınırlar aşılabilir. Dahası, insanlar arasında doğrudan temas olmaksızın, yeni anlayışlar, topluluklar ve değer yapıları ayrıntılı kılınabilir. Bu niteliğiyle, özel dönemler, yerler ya da geleneklerden olan kimlikleri çözmeye hizmet edebilir ve bir dizi "daha az belirlenme ve tek tipleştirilme" seçimleri yaratarak, kimlik oluşumunda "çoğullaştırıcı etki" oluşturabilir (Hall, 1992). Herkesin bir sosyal yaşamı var-

ken, insanların dünyayı yorumlayışını, artık, değişik ortamlardan gelişmeler ve süreçler giderek artan ölçüde etkilemektedir. Melez kültürler ve ulus-ötesi medya kuruluşları ulusal kültürlere ve ulusal kimliklere önemli saldırılarda bulunmuştur. Sonuç olarak, ulusal geleneklerin kültürel bağlamı dönüşmektedir.

Kültürel kozmopolitanizm, "bireysel kimliğin akışkanlığını, insanların değişik kültürel kaynakları kullanarak yeni kimliklere yol almaya ve bunu yaparken de gelişmeye olan dikkate değer yeteneğini" vurgular (Scheffler, 1999: 257). Rushdie'nin belirttiği gibi, "melezliği, katışıklığı, birbirine karışmayı ve insanların, kültürlerin, düşüncelerin, politikaların, filmlerin, şarkıların yeni ve beklenmedik bileşimleriyle gelen değişimi" kutsar (Waldron, 1992: 751'deki alıntı). Sadece, (doğduğu yeri, ülkesi, yetiştiği, değiştiği) tek bir kültürel konumun dışında ayakta kalmak yeteneği ve çekirdeğinde yatan gelenekleri uzlaştırmaktır. Ancak çoğu kez derinden bağlanılan ulusal, etnik ve dinsel geleneklerle yan yana yaşamak ve bunlarla itişip kakışmak zorunda kaldığı için (bkz. Held ve McGrew, 2000: 13-18 ve 3. bölüm), böylesi bir görüşün hangi boyuta değin üstün çıkacağının hiçbir garantisi yoktur. Kültürel ve kavramayla ilgili bir yönelimdir, tarihsel bir kaçınılmazlık değil.

Kültürel kozmopolitçiliğin kurumsal koşulları şunları içerir:

-Sosyal, ekonomik ve çevresel olanları da dahil, değişik alanlardaki politik toplulukların artan ilintililiğinin kabul edilmesi.

-Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel anlamda ortak çözümleri gerektiren iç içe "ortak yazgılar" anlayışının gelişmesi.

-"Başkalarının bakış açısından yargılamayı" öğrenirken, farklılığın, çeşitliliğin ve melezliğin kutsanması ve gelenekleri uzlaştırmak.

Sonuç Yansımalar

Kozmopolitçi tasarının özü, meşru politik otoritenin sınırları değişmeyen topraklardaki geleneksel dayanaklarıyla bağı koparılmış bir biçimde yeniden kavranmasını gerektirir ve bunun yerine, bu otoriteyi, ilkesel anlamda çeşitli birliklerde yerleştirilebilen ya da yararlanılabilen temel kozmopolitçi demokratik düzenlemelerin ya da temel kozmopolitçi hukukun doğal bir niteliği olarak açıklar. Bu, bağını koparma süreci, politik otorite ve yönetişim biçimleri ulus-devletin "altında", "üstünde" ve "yanı sıra" yayınması nedeniyle, zaten başlamıştır bile.

Yakın tarih küreselleşmenin çok sayıda değişik biçimini kucaklar. 1970'lerin ortalarında başlayarak, öylesine çok vurgu yapılan neoliberal denetimin kaldırılışının yükselişi söz konusudur. Ancak BM'den AB'ye değin, büyük küresel ve bölgesel kurumların gelişmesi de söz konusudur. Bu ikincisi (AB), devlet tarihi bağlamında dikkate değer bir yeniliktir. BM, devletlerarası sistemin yaratısı olarak kalır; ancak tüm sınırlılıklarına karşın, hava trafik kontrolü ve iletişim yönetiminden bulaşıcı hastalıkların denetim altında tutulmasına, mültecilere insani yardıma ve çevrenin bir ölçüde korunmasına

değin, uluslararası kamu yararına önemli çalışmalar yürüten, yenilik yaratan bir küresel yönetişim sistemi geliştirmiştir. AB, dikkate değecek ölçüde kısa zaman içinde, Avrupa'yı İkinci Dünya Savaşı sonrası döneminin kargaşasından egemenliğin artan sayıda bir dizi ortak ilgi alanları boyunca birleştirilmiş olduğu bir dünyaya taşımıştır. Yine, çok sayıdaki sınırlılıklarına karşın, AB'de, sınır-ötesi sorunların adreslendiği bir işbirliği çatısı yaratan, ileri derecede yenilikçi bir yönetişim biçimini simgeler.

Buna ek olarak, yakın dönemlerde uluslararası hukukun kapsam ve içeriğindeki gelişmeyi yansıtmak da önemlidir. Yirminci yüzyıl uluslararası hukuk biçimleri [...] tek tek devletlerin politik gücünü çerçeveleyen ve sınırlayan bir uluslararası hukuk çatısına doğru ilk adımları atmıştır. İlkesel anlamda, devletler artık kendi yurttaşlarına kendilerinin uygun gördükleri gibi davranamazlar. Dahası, yirminci yüzyıl piyasaların yeniden yapılandırılmasına, piyasadaki şirketlerin arka plan koşullarını ve işlemlerini değiştirmek için yasamayı kullanmaya yönelik önemli çabaların başlamasını görmüştür. Bu yöndeki çabalar NAFTA konusunda başarısız kalmaktayken, örneğin Maastricht Anlaşması'nın "Sosyal Bölüm"ü, piyasaların yeniden yapılanması düşüncesiyle uyumlu ilkeleri ve kuralları somutlar. Bu anlaşmanın maddeleri kozmopolitçi bir hukuk ve düzenleme görüşünün standartları açısından değerlendirildiğinde sonuçta gerekenin uzağında kalsa da bu maddeler temelinde kurulabilecek yeni düzenleme biçimlerini kaydeder.

Kuşkusuz, bunun dışında, küreselleşmenin koşullarını tartışan yeni bölgesel ve küresel ulus-ötesi aktörler, sadece ortaklıklar değil sosyal hareketler de vardır. Bunlar, ortaya çıkan "ulus-ötesi sivil toplumun", örneğin Rio Çevre Konferansı'nda, Kahire Nüfus Kontrolü Konferansı'nda, Pekin Kadın Konferansı'nda ve Seattle'daki, Washington'daki, Cenova'daki ve diğer yerlerdeki "çatışmalarda" duyulan "yeni" sesleridir. Kısaca, Kamu yaşamının yeni biçimlerini ve bölgesel ve küresel sorunları tartışmanın yeni yollarını yaratma arayışı içindeki eğilimler söz konusudur.

Tüm bu değişimler ilk gelişme aşamalarındadır ve politik çıkarlar dengesinin bunlarının gelişimine olanak tanıyacağının hiçbir garantisi yoktur. Ne de değişim için baskı oluşturanların tüm kilit payı olanlar ile tartışmanın gerekliliğini kabul edeceklerinin ve kurumları yaratmanın ya da geliştirmenin zaman alacağının ayırdında olacaklarının garantisi vardır. Ancak yeni ulus-ötesi güç sistemlerine sahip olma yollarını kurmak doğrultusundaki bu değişimler önem taşır; bunun anlamı, kozmopolitçi bir düzen olasılığını yaratmak konusunda yardımcı olduklarıdır. Bunlar, tümü birlikte, üzerinde daha sorumlu bir küreselleşme biçiminin kurulabileceği bir dayanak oluştururlar.

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

Notlar

[1] Etkin temsiliyet ilkesi kendini tanıma ve yansımasının boyutu konusunda öngörüde bulunmaz. Bu, açık biçimde, eylemin bilinmeyen koşulları ve istenmeyen sonuçları tarafından değiştirilir ve biçimlendirilir (Giddens, 1984). Ancak bu ilke, temsiliyet akışının, özünde, başka türlü davranma yeteneğiyle tanımlanan temsiliyeti ve seçimi içeren bir akış olduğunu varsayar.

[2] Azınlıklar bu süreçte açıkça korunma gereği duyar. 4. ve 5. ilkelerin gerektirdiği haklar ve yükümlülükler, 1., 2. ve 3. ilkelerdeki her insanın eşit çıkarının, her insanın eşit değerde olduğunun, eşit düzeyde eylem yeteneğinde ve eylemlerinden sorumlu olduğunun tanınmasının korunması ile uyumlu olmalıdır. Çoğunluk kendisini diğerlerinin üzerinde keyfi olarak dayatmamalıdır; bireylerin ya da azınlıkların konumunu korumak için daima kurumsal düzenlemeler, bir diğer deyişle koruyucu kurallar ve işlemler olmalıdır. Bu bağlamda, razılık ve dönüşümlü müzakere, ilk üç ilkede belirlenen arkaplan temelinde kavranmalıdır; bu ikinci grup, ilk ilkeler grubunun işlemesini düzenler. Bu ilkelerin tümü, birlikte, kamu yaşamının, işlevsel olmasına ve zaman içinde kendisini yeniden üretmesine olanak tanıyan, temel bileşenlerini, kendini bağlayıcı [kuralları ve mekanizmalarını oluşturabilirler.

[3] Karşılaştırmalı etkililiği sorgulamayı sürdürmek için kullanılabilen ölçüt(ler), düşünülen ya da önerilen bir eylemin ve böylesi bir eylemin bir alanın bileşen parçaları üzerindeki olası sonuçlarının bedeli olarak, yerel ve ulusal alternatif yasal ve yönetsel araçların kullanılabilirliği kapsar.

[4] Çağdaş kozmopolitçilerin, kozmopolitanizmin bireye ve bu nedenle de bireysel eylem ya da sosyal etkinliğin "ortak" ya da "temel" bir yapısı için gereken arkaplan koşullarının uygun oluşturulmasına sorumluluk yükleme talepleri konusunda bölündükleri bilinmelidir. Bu kozmopolitçiler arasında, nasıl davranılacağı ve hangi kurallar ya da düzenlemelerin kurulması gerektiği, etkilenen her insanın, "nerede yaşadıklarına, hangi toplumun bireyi olduklarına ve bizimle nasıl bağlantılı olduklarına bakılmaksızın" (Miller, 1998: 165) taleplerinin eşit düzeyde tartılması konularında bir uzlaşma söz konusudur. Eşitlikçi bireycilik ilkesi aksiyom olarak alınır. Ancak bu ilkeye verilen törel ağırlık, diğer ilkelerin tam yorumlanma biçimlerine bağlıdır (bkz. Nussbaum, 1996; Barry, 1998; Miller, 1998; Scheffler, 1999).

Kaynaklar

Ackerman, B. (1994) Political Liberalism. *Journal of Philosophy* 91: 364-86.

Barry, B. (1998) International Society from a Cosmopolitan Perspective. In D. Mapel and T. Nardin (eds), *International Society: Diverse Ethical Perspectives, (*Princeton, NJ: Princeton University Press).

Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society. (*Oxford: Blackwell).

Cohen, Jean (1999) Changing Paradigms of Citizenship and the Exclusiveness of the *Demos. International Sociology* 14: 245-68.

Dahl, R. A. (1989) *Democracy and Its Critics.* New Haven, CT: Yale University Press.

Doyal, L., and Gough, I. (1991) *A Theory of Human Need.* (London: Macmillan).

Eleftheriadis, P. (2000) The European Constitution and Cosmopolitan Ideals. *Columbia Journal of European Law* 7: 21-39.

Faik, R. (1995) *On Humane Governance: Toward a New Global Politics.* (Cambridge: Polity Press).

Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society.* (Cambridge: Polity Press).

Habermas, J. (1973) Wahrheitstheorien. In H. Fahrenbach (ed.), *Wirklichkeit und Reflexion,* (Pfüllingen, Germany: Neske).

_____ (1996) *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy.* (Cambridge: Polity Press).

Hall, S. (1992) The Ouestion of Cultural Identity. In S. Hall, D. Held, and A. McGrew (eds), *Modernity and its Futures,* Cambridge: Polity Press.

Held, D. (1995) *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance.* (Cambridge: Polity Press).

_____ (1996) *Models of Democracy,* 2nd edn. (Cambridge: Polity Press).

_____ (forthcoming) *Cosmopolitanism* (Cambridge: Polity Press).

Held, D., and McGrew, A. (eds) (2000) *The Global Transformations Reader.* (Cambridge: Polity Press).

Held, D., and McGrew, A., Goldblatt, D., and Perraton, J. (1999) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture.* (Cambridge: Polity Press).

Holmes, S. (1988) Precommitment and the Paradox of Democracy. In J. Elster and R. Slagstad (eds), *Constitutionalism and Democracy,* (Cambridge: Cambridge University Press).

Kuper, A. (2000) Rawlsian Global Justice: Beyond *The Law of Peoples* to a Cosmopolitan Law of Persons. *Political Theory* 28: 640-74.

McCarthy, T. (1999) On Reconciling Cosmopolitan Unity and National Diversity. *Public Culture* 11: 1, 175-208.

Manin, B. (1987) On Legitimacy and Political Deliberation. *Political Theory* 15: 3.

Mann, M. (1986) *The Sources of Social Power,* vol. 1. (Cambridge: Cambridge University Press).

Meyrowitz, J. (1985) *No Sense of Place.* (Oxford: Oxford University Press).

Miller, D. (1998) The Limits of Cosmopolitan Justice. In D. Mapel and T. Nardin (eds), *International Society: Diverse Ethical Perspectives,* Princeton, (NJ: Princeton University Press).

Modelski, G. (1972) *Principles of World Politics.* (New York: Free Press).

Neunreither, K. (1993) Subsidiarity as a Guiding Principle for European Community Activities. *Government and Opposition* 28: 2.

Nussbaum, M. C. (1996) Patriotism and Cosmopolitanism. In J. Cohen (ed.), *For Love of Country Debating the Limits of Patriotism,* (Boston: Beacon Press).

Nussbaum, M. C. (1997) Kant and Cosmopolitanism. In J. Bohman and M. Lutz-Bachmann (eds), *Perpetual Peace: Essays on Kant's Cosmopolitan ideal,* (Cambridge, MA: MİT Press).

O'Neill, O. (1991) Transnational Justice. In D. Held (ed.), *Political Theory Today,*(Cambridge: Polity Press).

O'Neill, O. (1996) *Towards Justice as Virtue.* (Cambridge: Cambridge University Press).

Pocock, J. G. A. (1995) The Ideal of Citizenship since Classical Times, In R. Beiner (ed.), *Theorizing Citizenship,* Albany, (NY: State University of New York Press).

Pogge, T. (1994a) Cosmopolitanism and Sovereignty. In C. Brown (ed.), *Political Restructuring in Europe: Ethical Perspectives,* London: Routledge.

_____ (1994b) An Egalitarian Law of Peoples. *Philosophy and Public Affairs* 23: 195-224.

Raz, J. (1986) *The Morality of Freedom.* (Oxford: Oxford University Press).

Rushdie, S. (1990) In Good Faith. In *The Independent* (February 11).

Saward, M. (2000) A Critique of Held. In B. Holden (ed.), *Global Democracy,* (London: Routledge).

Scheffler, S. (1999) Conceptions of Cosmopolitanism. *Utilitas* 11: 255-76.

Sen, A. (1985) The Moral Standing of the Market. *Social Philosophy and Policy* 2: 2.

_____ (1999) *Development as Freedom.* Oxford: Oxford University Press.

Tully, J. (1995) *Strange Multiplicity: Constitutionalism in an Age of Diversity.* (Cambridge: Cambridge University Press).

Waldron, J. (1992) Minority Cultures and the Cosmopolitan Alternative. *University of Michigan Journal of Law Reform* 25: 751-92.

Whelan, F. (1983) Prologue: Democratic Theory and the Boundary Problem, In J. R. Pennock and R. W. Chapman (eds), *Nomos XXV: Liberal Democracy,* (New York and London: New York University Press).

45
Uluslararası Örgütler Demokratik Olabilir mi? - Bir Şüphecinin Görüşü

Robert A. Dahl

Uluslararası örgütler, kurumlar ya da süreçler demokratik olabilir mi? Bunun olamayacağını savunmaktayım. Bu çizgide sürdürülen bir tartışma, "Demokrasi nedir?" ya da daha doğrusu "Demokrasiyle ne kastediyoruz?" sorusuna neden olur. Demokrasinin ne olduğunu söyleyebilirsem, sanırım demokrasinin ne olmadığını ya da diğer bir deyişle neyin demokrasi olmadığını da söyleyebilirim. Kısaca, bir uluslararası örgüt bir demokrasi değildir ve olasılıkla olamaz da.[1]

Demokrasi

Demokrasinin ne olduğunu ya da ne olmadığını söylemek, düşünecek olduğumuzdan çok daha güçtür. Bu, çok sayıda nedenle böyledir. Bunlardan üçünü sayacağım.

İlki, hepimizin bildiği gibi, demokrasi sözcüğü rastgele bir şekilde kullanılmıştır ve böyle kullanılması sürmektedir. Sözcük çok sık olarak bir yönetim biçimine uygulanabilse de yönetim biçimleriyle sınırlı değildir. Bunun da ötesinde, yönetim sözcüğünün kendisi değişik kalıplara bürünen bir kavramdır. Sadece devlet yönetimleri söz konusu değildir; ekonomik girişimler, sendikalar, üniversiteler, kiliseler, gönüllü birlikleri ve aileler ve kabilelerden uluslararası ekonomik, askeri, yasal, suç ve diğerleri gibi örgütlere dek diğer insan örgütlenmelerinin de yönetimleri vardır. Demokrasi sözcüğü hükümetlere uygulandığında ve daha ötesinde devlet yönetimi ile sınırlandığında bile, kavram ayrı karmaşık boyutlara açılır.[2] Bu durumda, sözcüğün kullanımdaki anlamı neredeyse sınırsızdır; gerçekte o denli sınırsızdır ki, diktatörlüğü belirtmek için bile kullanılmıştır.[3]

Uluslararası kurumların ve süreçlerin niçin demokratik olmadığını açıklamak için, demokrasinin sayısız yönünden sadece ikisini göz önüne almayı tasarlamaktayım. Bunlar, yönetim politikaları ve kararları üzerinde halkın denetim sistemi olarak demokrasi ve bir temel haklar sistemi olarak demokrasidir.

Demokrasiyi ilk ve olasılıkla da en bildik bakış açısından göz önüne aldığımızda, halkın ya da sıradan insanların, önemli politik konularda ya doğrudan, halk meclisleri yoluyla ya da dolaylı olarak, küçük bir grupça ya da modern demokrasilerde seçimler yoluyla seçilen temsilciler aracılığıyla karar alan egemen otorite, sıradan insanlara karşı sorumlu ve duyarlı bir hükümetle yönetiminden oluşan bir sistem olarak yorumlarız. Demokrasiye ikinci bakış açısından bakarsak, geniş bir haklar manzumesi sağlayıcısı olarak yorum-

larız. Bunlar en azından iki türdür. İlki, halk denetimi ve demokratik kurumların kendilerinin işlemesi için temel olan, konuşma ve toplanma özgürlüğü gibi haklar, özgürlükler ve fırsatlardan oluşur. Diğeriyse, akla yatkın olarak, kurumların işleyişi için kesinlikle gerekli olmasa da kendisini demokratik yoldan yöneten bir halk içinde gelişme eğilimindeki, gizlilik, mülk edinme, asgari ücret, istihdamda ayrım gözetmeme ve benzeri gibi geniş bir haklar, özgürlükler ve fırsatlar dizisidir.

Demokrasi ya her bir bakış açısından ya da daha olası olarak her iki bakış açısından da değerlendirilebilir ve kuşkusuz diğer nedenler de söz konusudur. Bu söz konusu olabilse de asıl olarak ilk bakış açısına, devlet politikaları ve kararları üzerinde halk denetimi sistemi olarak demokrasi bakışına odaklanacak ve uluslararası örgütlerde egemen olabilen yönetimin türü ne olursa olsun, bu anlamda açıkça görülebilir ölçüde demokratik olmayacağına inanmak için nedenler sayacağım. AB ile ilgili olarak çok tartışılmış olan demokratik eksiklik AB'de büyük ölçüde giderilmiş değildir; başka yerlerde bu eksiklik olasılıkla çok daha ileri boyuttadır.

Demokrasinin ne olup ne olmadığını söylemek konusundaki ikinci sorun, başlangıç ya da bitimin nasıl ya da nereye yerleştirileceğini belirlemektir. Demokrasiyi, demokrasi ile demokrasi-olmayan arasında açık ve kesin bir çizgi varmış gibi ele almak çok yararlı değildir. Elimizde demokrasi için, sıcaklıkları ölçmeye yarayanlara benzer ölçekler yerine, iki ölçek olduğunu düşünün. Ölçeklerden biri kusursuzca ya da ideal anlamda demokratik olan bir kuramsal sistemden hiçbir biçimde demokratik olmayan bir kuramsal sisteme uzanacaktır; diğeriyse, gerçekte, demokrasi olarak adlandırılabilmek için ideal demokratik ölçütleri yeterince karşılayan geçerli ya da gerçek-dünya sistemlerinden insan deneyiminde gözlediğimiz en uçtaki demokratik-dışı sistemlere uzanacaktır. Sıcaklık ölçümü için kullanılan ve mutlak sıfırdan suyun kaynama noktasına değin uzanan bir termometre bir benzetme olabilir. Bu iki demokrasi ölçeğini yan yana yerleştirirsek, geçerli demokrasiyi ölçmek için kullanılan ölçeğin en üst noktasındaki sistemler, kuşkusuz, ideal demokrasiyi yerleştirecek olduğumuz ölçeğin en üst noktasının oldukça gerisine ve, hiç kuşkusuz en alt noktasına düşecektir. Bir politik sistemi demokratik ya da demokratik-değil olarak tanımlamak konusunda, geçerli politik sistemler ölçeğinde hangi noktada doğrulanabiliriz? Ne yazık ki, demokrasiden demokrasi-dışılığa geçiş suyun donma noktasına benzemez. Ancak eşik oldukça belirsiz olsa bile, uluslararası sistemlerin akla yatkın bir demokrasi eşiğinin altında kalacağını savunmak isterim.

Demokrasiyi tanımlama konusundaki üçüncü bir güçlük, belki de bir avuç minicik kurul dışında, tüm demokratik sistemlerin güç ve yetkiye izin vermesi, gerçekteyse bağımlı olmasıdır; yurttaşlar kitlesi bazı kararları diğerlerine devreder. Boyut ve karmaşıklık yetkilendirmeyi zorunlu kılar. Meclisin yetkilerini korumak konusundaki tüm kaygılarına karşın, Atinalılar bile yetkilendirmekten kaçınamadı. Modern temsili demokrasilerde, ya da bazen söylediğim gibi çok-başlı yönetimlerde (poliarşi), temsilcilerin bileşimi devasadır;

kuramsal açıdan sıradan insanlardan yüksek yöneticilerin seçilmiş temsilcilerine, üst düzey yöneticilere ve aşağıya doğru inen bürokratik hiyerarşiye değin uzanır. Kuşkusuz, sıradan insanların önemli son kararları hangi dereceye değin denetleyebilecekleri görgül sorununun çok tartışılmış olması, bunun can alıcı ideolojik bir sorun olduğunu söylemek değildir. Ancak kanımca, pratikte, temsilcilerin bir siyasi sistemi demokratik eşiğin ötesine taşıyacak ölçüde geniş yelpazede olabilmesi konusunda anlaşacağız.

Bunun, AB'de dahil, uluslararası örgütler ve kurumlar için de olasılıkla geçerli olduğuna inanmaktayım.

Sorun

Bu yargının doğrulandığı gösterildiyse, bir demokrat, demokratik ülkelerden uluslararası örgütlere ve kurumlara değin bu güç ve otorite temsilcilerini vicdanen destekleyemediğimizi söyleyebilir. Yine de bu yanıt da yetmeyecektir. Hem demokratik kuram hem de pratikte, genellikle görüşün dışında yarı-gizli temel bir ikilem vardır. Öteki noktalar aşağı yukarı eşit olduğunda, küçük bir demokratik birim sıradan bir yurttaşın daha büyük bir birimin yönetimine katılmasına daha geniş olanak sağlar. Ancak birim küçüldükçe yurttaşa önemli gelen bazı konuların hükümetin etkili biçimde ilgilenme yeteneğinin dışında kalması daha olasıdır. Bu geniş konuları ele almak için, demokratik birim büyütülebilir; ancak böyle yapıldığında yurttaşın yönetime etkili biçimde katılma yeteneği azalacaktır. Belirsizce belirtmek için, hükümetiniz sorun üzerinde daha yoğun denetimi yakalasa da sizin hükümeti etkileme yeteneğinizin azaldığı söylenebilir.

Uç noktada, bir demokratik birim, diyelim yirmi kişilik bir grup her üyesine kararlarına katılmak için sınırsız fırsat sağlar ve az sayıda temsilci gerekir ya da hiç gerekmez. Yine de yönetimin, üyeleri için önem taşıyan çoğu konuyla etkili biçimde ilgilenme yeteneği hiç olmayacaktır. Tam karşıt uçta, yoksulluk, açlık, sağlık, eğitim ve çevre gibi evrensel ölçekteki sorunları etkili biçimde ele almak için bir dünya hükümeti yaratılabilir. Ancak sıradan yurttaşa bir dünya hükümetinin kararlarına etkili biçimde katılması için sağlanan fırsatlar hiç sağlanmama noktasına gerileyecektir. Bu durumda "temsili otorite"den söz etmek, basitçe, sadece yöneticilerin çıkarına olan yanıltıcı bir kurgu olacaktır.[4]

İyimserler ve Şüpheciler

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, tek bir ülkenin etkili yeteneklerini aşan sorunları ele almak için uluslararası örgütler, kurumlar ve süreçlerin giderek artan ölçüde devreye sokulması nedeniyle, bu ikilem yeniden ortaya çıktı. Böylece şu soru doğdu: Demokratik yönetimin düşünceleri ve uygulamaları, uluslararası örgütler, kurumlar ve süreçlere hangi ölçüye değin uygulanabilir? Demokrasinin uluslararası arena boyutuna genişletilebileceğine inananlar

iyimser bir yanıt verirler. Uluslararası kurumlar, demokratikleştirilmeleri gerekmekten öte, gerçekte demokratikleştirilebilirler (Archibugi ve Held, 1995; Held, 1995). Karşıt bir görüş, "ortaya çıkan Avrupa-devleti"nde (kuşkusuz demokratikleşme için en umut verici uluslararası alan) bile ayırt edilen bir demokratik politik sistemin gelişmesi olası değil gibidir" tezini savunan Philippe Schmitter, 1996, gibi şüpheciler tarafından getirilir. Burada saydığım nedenlerle, aynı sonuca bir parça farklı yoldan ulaşsam da Schmitter'ın şüpheciliğunu paylaşmaktayım.

Şüpheciliğim sadece AB'ye değil, genelde daha çok uluslararası örgütlere yöneliktir. Uluslararası örgütlerin ve kurumların yararlarını reddettiğimi söylemek istemiyorum. Bu yararlar bazen demokratik olmayan ülkelerde demokrasiyi geliştirmeye yardımcı olmayı bile içerebilir. Ancak uluslararası karar alma sürecinin demokratik olmayacağını açıkça kabul etmemizin gerektiğine inanmaktayım. Demokratik değerlerde ölçülen maliyetin diğer değerlerde ölçülen kazanımlardan ve belki de demokratik olmayan ülkelerin demokratikleşmesindeki kazanımlardan daha önemli olup olmadığı, diğer yönlerin yanında, açıkça demokrasinin nasıl değerlendirildiğine bağlıdır. Kapsayıcı yargıların ya anlamsız ya da tartışmaya ileri derecede açık olması olasıdır. Ancak burada vurgulamak istediğim tek nokta, uluslararası politik kararların genelde demokratik yoldan alınmayacağıdır.

Tez açık ve yalındır. Demokratik kurumların ve uygulamaların uzun bir dönemden beri ve iyi kurulmuş olduğu ve en iyi biçimde söyleyebilecek olduğumuz, oldukça güçlü bir politik kültürün varolduğu demokratik ülkelerde, yurttaşların, dış ilişkiler konusundaki çoğu anahtar karar üzerinde etkili denetim hakkını kullanması güçtür. Bu durumda, düşünüşümüze temel oluşturan nokta, uluslararası sistemlere kenetlenmiş değişik ülkelerin yurttaşlarının, kararlar üzerinde etki ve denetime kendi ülkelerindeki deneyimleri ölçüsünde hiç ulaşamayacak olmalarıdır.

Dış İlişkiler ve Halk Denetimi: Standart Uyarlama

Bilginler ve diğer yorumcular, uzun yıllar boyunca, dış politika kararları üzerinde halk denetimi hakkını kullanmanın aşılması güç bir sorun olduğunu gözlemişlerdir. ABD'yi göz önüne alalım. Standart yorumda[5] dış ilişkiler sıradan yurttaşların yaşamlarından, deneyimlerinden ve resmi olmayan bilgisinden uzaktır. "Kendisinden önce seçkinlerin tartışma ve çekişmelerinin geliştiği" küçük bir "yakından izleyen kamu çevresi" var olabilse de (Almond, 1950: 139), pek çok yurttaş dış ilişkiler konusunda bilgiden, kuşkusuz derinliğine bilgiden yoksundur.[6] Somut deneyim, konuya kişisel yakınlık, sosyal ve mesleki bağlar, konuyla ilgili tarih bilgisi veriler ve eğilimler, yetersiz ya da tümüyle yitiktir ve, hiç değilse, radyodan, televizyondan ya da gazete makalelerinden çekilen titreşen görüntülerle değiştirilmiştir. Buna ek olarak, çoğu uluslararası konunun karmaşıklığı, bu konuları çok sayıda yurttaşın, olasılıkla da çoğunun doğrudan değerlendirme kapasitesinin ötesine çeker. Sonuç,

yaşamsal önemdeki dış politika kararlarının, genelde, yurttaşlardan fazla bilgi girişi olmaksızın ya da yurttaşlara karşı sorumluluk duyulmaksızın, politik seçkinler tarafından oluşturulmasıdır.

ABD'nin 1993 sonlarında NAFTA'yı onaylama kararı bu örneğe yakından uyar. NAFTA'nın, Temsilciler Meclisi'nde oylanmasının bir hafta öncesinde, bir *CBS/New York Times* kamuoyu araştırmasını yanıtlayanların yüzde 79'u Kongre'deki temsilcilerinin NAFTA'nın lehinde mi, karşısında mı olduklarından emin değildiler ya da bilmiyorlardı. "Bazı Amerikalılar NAFTA konusunu güçlü biçimde kavradılar. Ancak büyük çoğunluk bu olayı ne anladı ne de bilgilenmek için yeterince istek gösterdi. Sonuçta, kamuoyu bu konuda etkili biçimde yansızlaştırıldı (etkisiz kılındı) ve sonuç üzerinde küçük bir etkisi oldu" (Newhouse ve Mathews 1994: 31-2; yine bkz. Molyneux 1994: 28-30).

Amerikalılar tek örnek değildir. Örneğin, Avrupa ülkeleri yurttaşlarının Avrupa Para Birliği ve istenirliği konusunda olup bitenlerden haberli yargılarını geliştirmelerini beklemek gerçekçi değil midir? *The Economist*'in editörleri yakın dönemde "kamunun konuyu tartışması tüm Avrupa'da tam kasvet yaratacak ölçüde kısır olmuştur... Teze kilitlenmekten uzak olan yandaş ve karşıt gruplar, birbirlerini kararlı biçimde görmezden gelmektedirler" (*The Economist* 1996: 17).

Standart düşünceye bir yanıt şu olabilir: neden bu denli önemli? Ortalama yurttaş dış ilişkilere ilgisiz ise ve gelişmelerden haberli yargı oluşturmak konusunda tam olarak yeterli değilse, konuyu politik liderlere ve eylemcilere bırakması daha iyi değil midir?

Demokratik bir hükümet de dâhil, herhangi bir hükümetin aldığı neredeyse tüm kararların bazı insanlar için zararlı olduğunu bir aksiyom olarak alabiliriz. Bu kararlar kazanımlar yaratırsa, bir bedelle de sonuçlanırlar. Yararlarını ve zararlarını (getirdiklerini ve götürdüklerini) dengeleme herkes için özdeş ise, ortaklaşa karar oluşturmakta işin içine karışan yargılar bireysel kararlar oluşturma sürecinde işe karışan yargılara yaklaşık olarak eşdeğer olacaktır; ancak bu yarar-zarar dengelemesi herkes için aynı değildir. Karakteristik anlamda, yararlar ve bedelleri bir karar alma sürecinin öznesi olanlar arasında eşit olmayan biçimde dağılır. Böylece de sonsuza uzanan sorular ortaya çıkar: En iyi karar nedir? En iyi kim karar verebilir? Nasıl?

Yanıtın bir parçası, hükümet kararları için özel ölçütün kamu yararı, genel çıkar, ortaklaşa yarar ve belki de tam anlamıyla eşdeğer olmayan benzeri formülasyonlar olduğudur. Ancak bildiğimiz gibi, kamu yararının nasıl tanımlanacağı ve bunun nasıl sağlanacağı, aşılması güç sorunlardır.

Kamu yararı sorunu için önerilen çözümler ayrıntılandırılmamış iki gruba ayrılır gibi görünür: kalıcı ve yönteme ilişkin. Kalıcı çözümler mutluluk, refah, iyi durumda olmak, yararlı hizmet ya da bunlar gibi bir ölçüt sunar; ilgili insanlar özelinde bir toplama ya da sonuca ulaştırılabilen bir ölçü düzeni ya da metrik sistem; ve, bu yararın insanlar arasında tam ya da haklı görülebilir paylaştırılmasını oluşturan şeyi belirleyen dağıtım ilkesi. Yönteme ilişkin öne-

riler, çoğunluk ilkesi, tam anlamıyla gelişmiş bir demokratik süreç, vasilik ya da hukuksal saptama ve benzeri gibi, kararları belirlemeye ve geçerli kılmaya yönelik bir süreç önerir. Ancak daha yakından incelendiğinde, ne kalıcı ne de yönteme ilişkin çözümler tek başına yeterlidir; her biri diğerine gerek duyar. Kalıcı çözümler kendi başına temsil edici olmadıklarından, öz açısından en iyi sonuçların belirlenmesi için yönteme (işlemlere) gerek duyarlar; demokratik yöntemler de dâhil, yöntemler sonuca varmakta araçtırlar, kendileri amaç (ya da sonuç) değildir ve geçerlikleri sadece yönteme ilişkin değerlerin ötesinde olmalarına bağlıdır.

Pratikte kalıcı tüm çözümler tartışılmaktadır ve gerçekte ileri düzeyde tartışılmaktadır; belki de Pareto optimumu ya da en çok sayıda insanın en büyük yararı türünden tümüyle basmakalıp bir yol dışında, hiçbir yorum genel kabul görmez. Kalıcı ölçüt üzerinde tam uzlaşmanın yokluğunda, demokratik ülkelerdeki çoğu insan, en azından zamanın büyük bölümü boyunca, yönteme ilişkin çözümleri yeterli olarak görmeye eğilimlidir. Anlaşamadığımızda, doğrudan değilse bu durumda temsilcilerimiz yoluyla çoğunluğun kararına bırakmamızı söyleyebilirler; kabul edilecek olsa da çoğunluğun kararı sadece özel yöntemleri izlemekten öte, haklar, özgürlükler, minimum adalet standartları vd. konusunda genelde kabul edilmiş sınırlar içinde olmak zorundadır da.[7]

Pratik bir sorun olarak, genel yararı belirleme sorununun çözümü ileri derecede homojen bir topluluğu içeren politik bir birimde daha kolay olacaktır. Tam homojenliğin sınırında, ortaklaşa kararların etkisindeki farklılıklar ortadan kalkacaktır; ancak kuşkusuz, bu sınıra, aile ölçüsünde küçük bir birimde bile nadiren ulaşılır. Herhangi bir durumda, politik birimin boyutundaki bir büyümeye çoğunlukla, bu birim içindeki insanların çıkarları, amaçları ve değerleri arasındaki farklılaşmada bir artış eşlik eder. Bu nedenle, demokratik bir birim yeni toprakları ve insanları kapsayacak yönde büyütüldüğünde, halk(lar) olasılıkla daha heterojen olur. Ardından da bu farklılık, ekonomik konum, dil, din, bölge, etnik ya da ırksal kimlik, kültür, ulusal ilişki, tarihsel bellekler, örgütsel bağlılık ve temeline dayanan olası politik çıkarlar ve dilimlenmelerin sayısını artırma eğiliminde olur.

İnsanların sayısı ve çıkar farklılıkları arttıkça, ortak yarar ya da genel çıkar düşüncesi daha da sorun yaratıcı olur. Daha önce dış politika kararları üzerindeki halk denetimi konusunda bazı kavrayışsal ve duygusal engellerden söz etmiştim. Bu engeller, yurttaşların, kritik önemdeki açılardan kendilerinden uzak ve farklı diğer yurttaşların durumlarını, koşullarını, gereksinimlerini, isteklerini, amaçlarını ve erişebilecekleri uç noktaları algılamalarını ve kavramalarını daha zor kılar. Bu konuları yakalasalar (ya da kavrasalar) bile, güdüleri, uzak ötekilerin kendilerine maliyeti ya da zararı az olduğunda ya da olmadığında bu uzak ötekilerin yararına eyleme geçme yönündedir. Kişinin kendi özel bağlılıklarının sınırının ötesinde özveri yaygın değildir ve değişmeyen bir durum olarak, çoğu insan arasında çok düşük bir beklentidir. Özetle, değişen ve çatışan beklentiler, amaçlar, çıkarlar taşıyan büyük bir in-

san grubu içinde uzlaşmaya varılamaz, en iyi politikanın ne olduğu konusunda uzlaşmazlık beklenir ve bireysel ya da grupsal çıkarları ön planda tutmayan yurttaşlık erdemi çok zayıf bir güçtür.[8]

Dış ilişkiler konusunda kamu yararı akla yatacak biçimde kanıtlanabilirse, ince bir Platoncu yöntemle seçkinler kamu yararı konusundaki bilgilerini eyleme geçirme yönünde gerekli akılcılığı ve yeterli erdemi gösterirlerse ve sıradan yurttaşlar kendi çıkarlarıyla açıkça çelişen görüşler taşımazlarsa, bu durumda politik liderlerin ve eylemcilerin dış politika kararlarına güvenilmesi gerektiği savunulabilir tezi ortaya atılabilir. Ancak uluslararası sorunlar karşısında kamu yararı da iç sorunlarda olduğu gibi akılcı biçimde tartışılabilir ve seçkinlerin görüşlerinin açıkça görülebilir anlamda nesnel olarak doğru olduğuna inanmamız için hiçbir neden yoktur. Yine de seçkinlerin görüş birliğinin ağırlığı ve diğer yurttaşların görüşlerinin güçsüzlüğü bazılarının, olasılıkla da çoğunluğun çıkarlarının ve değerlendirmelerinin kararlarda yetersiz ölçüde temsil edildiği anlamına gelir. Sıradan yurttaşlar arasında yaygınlaştırılabilen görüşler, bu görüşler onların dikkatine daha etkili biçimde sunulduğunda, politik kararlar ve tartışmalarda rafa kalkmış olur. Politik seçkinler arasında değilse de sıradan yurttaşlar düzleminde seçenekler çok ta araştırılmaz. Yine de yurttaşlar kendi çıkarlarını daha iyi kavramışlarsa ve görüşleri daha tam geliştirilmiş, açıklanmış ve harekete geçirilmişse, kararlar bir başka mecraya akabilir.

Bu koşullar, dış ilişkilerde olasılıkla iç sorunlardan daha sık varolur. Bazen seçkinler, çoğunluğu oluşturacak biçimde, başlıca seçeneklerden birini desteklerler; çoğu yurttaşın kafası karışıktır, görüşleri yetersizdir ya da hiçbir görüşü yoktur; ve görüş sahibi olanlar da politik liderlerin ve eylemcilerin karşı çıktığı bir seçeneğe olumlu gözle bakabilir. Böylece, kamu tartışması tek-yanlı ve eksiktir ve sonuçta politik liderlerin ve eylemcilerin görüşleri ve çıkarları baskın olur.

Bu varsayıma ilişkin görgül kanıtın doyurucu bir anlatımını oluşturmak zorlu bir iş olacaktır; birkaç demokratik ülkenin deneyimlerini karşılaştırmaya girişildiğinde bu tümüyle böyledir. Önerebileceğimin en iyisi dağınık birkaç kanıt parçası olacaktır:

- Daha önce işaret etmiş olduğum gibi, ABD'nin NAFTA konusundaki kararının bu örüntüyle oldukça iyi uyuştuğu görülür.

- On iki Avrupa ülkesinde 1973'ten 1991'e Avrupa'nın birleşmesi konusuna destek, "görüş liderleri" arasında lider-olmayanlar arasında olduğundan belirgin ölçüde yüksekti (Wessels 1995: 143-4, Çizelge 7.2 ve 7.3). Zaman içinde destekteki değişim kanıtından yola çıkan bir yazar şu sonuca varmaktadır:

Avrupa Topluluğu gibi uluslararasılaşmış bir yönetişim sistemi, bu sistem konusunda kaygı duyan politik liderler ve eylemciler, siyasi partiler ve dikkatle izleyen kamuoyları olmasaydı destek bekleyemezdi. Bu, Avrupa bütünleşme sürecini kitle düşüncesinden bağımsız bir sürece dönüştürmez. Tam da karşıtı yönde, destek ve meşruiyet gerekli olduğu için, seçkinler ve politik ak-

törlerin bunları güvenceye almak için çalışmaları gerekir (Wessels 1995: 162).

Gözden Geçirilmiş Standart Yorum: Düzensiz Eylemlilik

Standart yorumda, seçkinlerin görüşlerinin baskın olması eğilimi söz konusudur, özellikle de seçkinler kendi aralarında çok iyi uzlaştıklarında. Ancak üzerinde uzlaştıkları politikanın çok sayıdaki yurttaşın çıkarlarına, amaçlarına ve refahına zarar verir ya da zarar verme tehlikesi taşır gibi görünür. Sadece, ABD politikasının başta, savaşın insan israfı ve saçmalığı yoğun bir kamu muhalefeti *ve* politik liderler ve eylemciler arasında genişleyen bir yarılma yaratacak ölçüde açığa çıkıncaya değin neredeyse tümüyle seçkinlerin seçkini, "en iyi ve en parlak" tarafından oluşturulduğu Vietnam Savaşı'nı anımsatma gereğini duymaktayız. Bu tür fırsatlarda politik liderler ve eylemciler keskin çizgilerle bölünür, sıradan yurttaşlar harekete geçirilir, kitleler dış ilişkiler konusunda güçlü görüşler geliştirir ve kamuoyu anahtar dış politika kararlarında ileri derecede etkili olur (Aldrich, Sullivan ve Bordiga, 1989).

Örneğin, Amerikalıların dış ilişkilerde asla işe karışmadığını söylemek, yanıltıcıdır. 1935'ten 1985'e değin yürütülen 150 anketin yaklaşık üçte birinde yer alan soruyu, Gallup'un "ülkenin bugün karşı karşıya kaldığı en önemli sorunun hangisi olduğunu düşünüyorsunuz?" standart sorusunu yanıtlayan Amerikalılar dış ilişkileri ilk sıraya yerleştirmişlerdir. Amerikalılar, elli yıllık zaman diliminde on sekiz yılın her birinde en azından bir kez dış ilişkileri ilk sıraya yerleştirmişlerdir. Şaşırtıcı olmayan biçimde, dış ilişkilerin önemi savaşlar sırasında hızla artmıştır: II. Dünya Savaşı, Kore ve Vietnam savaşları. Kısaca, koşullara karşı tepkileri yerinde ve uygundu.[9] II. Dünya Savaşı'nda savaş çabalarına destek seçkinler arasında ve genelde kamuoyunda yaygın olmuşken, Kore ve Vietnam savaşları sırasında seçkinlerin görüşü, en azından oldukça etkili çevrelerde, genel kamuoyunun gerisinde kalmıştır.

Avrupa'da, bir ülkenin AB ve önceli AT ile ilişkileri konusundaki sorular seçmenlerin büyük bir bölümünün politik hareketliliğine yol açmış,[10] yoğun gerilim ve sertleşmeleri kışkırtmış ve genelde toplum içinde, bazen politik liderlerin ve eylemcilerin ağır basan görüşlerine karşıt, çizgileri keskin bölünmeler yaratmıştır. Politik hareketlilik ve keskin çizgilerle bölünme, özellikle Norveç'te 1972'de AT'a üyelik konusunda, 1992'de Fransa'da Maastricht Anlaşması'nın onaylanması konusunda ve 1994'te Norveç ve İsveç'te AB üyeliği konusunda yapılan referandumlarda açıkça görülmüştür. Bu dört referandumda da yurttaşlar kendileri ve ülkeleri için neyin en iyi olduğu konusundaki görüşlerinde, anlaşmazlık yaratan iç sorunlarda olacağı gibi, derin bir anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Fransa'da Maastricht Anlaşması konusundaki referandumda seçmenler, yeraldıkları sınıf ve mesleki çizgiler boyunca, neredeyse birbirine eşit düzeyde (yüzde 51 evet, yüzde 49 hayır) bölünmüşlerdir.[11] Norveçliler 1972'deki referandumda AT üyeliğini ve yine 1994'te AB üyeliğini küçük bir çoğunlukla reddetmişlerdir. Kamuoyundaki tartışmalarda,

AB'nin ekonomi, güvenlik ve kültür açılarından yararını savunanlar, cins ayrımcılığına olduğu kadar demokrasi, Brüksel bürokrasisinin kırtasiyeciliği, çevrenin korunması, refah devleti değerleri ve politikaları ve karşı-kültür gibi değerlere vurgu yapma eğilimindeki muhaliflerle anlaşmazlık içindeydiler. Oyların çözümlenmesi, Norveçliler arasındaki önemli farklılıkları ortaya koymaktadır. "Hayır" oyları daha ağırlıklı olarak kuzey ve batı bölgelerinde yoğunlaşmıştır; balıkçı ve çiftçi topluluklarında; kilise mensupları, kadınlar, belli başlı sanayi dallarında ya da kamu sektöründe, özellikle de sosyal hizmetlerde ve kamu sağlık hizmetlerinde çalışanlar arasında. "Evet" oyları kentleşmiş alanlarda, özellikle Oslo çevresinde ve üniversite eğitimi almış ya da yüksek gelir grubundan seçmenler arasında daha yoğunlaşmıştır. Hem İşçi Partisi hem de Muhafazakar Parti'nin seçmenleri AB üyeliğini güçlü biçimde desteklemişken, kendilerini Hıristiyan (Demokrat) Parti'nin, Tarım Partisi'nin ve Sol Sosyalist partilerin yandaşı olarak tanımlayanlar, AB üyeliğine etkin biçimde karşı çıkmışlardır.[12] İsveç'teki referandumun da seçmenleri bir ölçüde benzer biçimde bölmüş olduğu görülür. Yeri gelmişken, İsveç'teki anketlerin, bir yıl içinde, o zamana değin coşkunun sönmesi sözkonusu olsa da lehteki çoğunluğun azınlığa düştüğünü açığa çıkardığını belirtmeye değer.

Bu durumda, kamuoyunun dış politika üzerindeki etkisine ilişkin gözden geçirilmiş standart yorum, şöyle bir şey anlayacaktır: demokratik ülkelerdeki yurttaşlar dış ilişkilerle çoğunlukla az ilgili olsa da bazı koşullarda harekete geç(iril)ebilir ve anahtar dış politika kararlarında etkili ya da kesin rol oynayabilirler. Bir politika büyük bir azınlığın, hatta çoğunluğun çıkarlarına, amaçlarına ve refahına büyük zarar verir ya da zarar verme tehlikesini taşırsa, olasılıkla, muhalefet olarak dikelen yurttaşları harekete geçirir, politik eylemcileri kendi nedenlerini savunmak için ayağa kaldırır ve politik liderlerin kendilerinin bölünmesine yol açar. Bu durumda sorun, zorlu kavgalar üreten yurtiçi sorunlar gibi bir görünüm almaya başlar. Vaat edilen kazanımlar soyut, kuramsal ve uzak iken, tehdit edici maliyetler oldukça açık, somut ve yakınsa, bu politikayı destekleyen liderler sonuçta kaybedebilirler.

Yine de gözden geçirilmiş standart yorumda bile böylesi sorunlar enderdir: Vietnam'da, güney ve güneydoğu Asya domino taşlarının düşmesinin önlenmesi gibi kazanımlar vaadi çoğu Amerikalı için uzak, belirsiz ve ileri derecede kuramsal iken, ölü ve yaralılar ülkeye maliyet yükledi. Bu nedenle, AB, bazı Avrupalılar tarafından farkına varılan daha özel ve anlaşılır zararlara karşı, bazı Avrupalılar için uzun vadedeki ve bir ölçüde soyut kazanımları güvenceye alır.

Ancak bu gibi dış politika kararları yaygın değildir. NAFTA bile, karşıtlarının sonuçları konusunda korku üretme çabalarına karşın, çoğu seçmeni harekete geçiremedi. Sonuç olarak, bu konu Amerikalıların dikkatini yeterince çekmedi. Aslında, karar, sıradan yurttaşların çok etkisi olmaksızın, politik liderler ve eylemciler tarafından oluşturuldu.

Demokratik ülkelerde halk denetimi aşılması ürkütücü derecede güç bir sorun ise, uluslararası kurumlarda bu sorunun çözümü kuşkusuz daha da zor olacaktır. Norveç AB'ye katılmış olsaydı, yurttaşları kendi parlamentoları ve kabinelerinin kararları üzerinde kurdukları gibi bir etki ve denetim düzeyini Brüksel ve Strasbourg'un kararları üzerinde uygulayabilecekler miydi? İsveç yurttaşları şimdi AB'nin politik kararları üzerinde Norveçlilerden daha çok etki oluşturabilirler; ancak Avrupa Parlamentosu'nda kendi parlamentolarındaki kadar etki oluşturduklarını öne sürebilirler mi? Ya da Danimarkalılar? Bu saydıklarımız, sadece bu noktayı güçlendiren küçük ve görece homojen ülkelerdir. Ölçek ve heterojenlik önem taşır. Ancak aynı soru, Britanya gibi daha büyük bir ülke konusunda da sorulabilir.

Uluslararası örgütler, demokratik ülkelerde zaten var olan düzeye yakın bir halk denetimi düzeyini başarmak için, şimdilerde demokratik ülkelerde uğraştığı sorunlara yakın bazı sorunları çözmüş olmak zorunda kalacaklardır. Politik liderler, yurttaşlara, etkililik anlamında demokratik ülkelerde zaten var olan ile hemen hemen eşdeğerdeki politik katılım, etki ve denetim olanakları sağlayacak olan politik kurumları yaratmak zorunda olacaktır. Yurttaşlar bu olanaklardan yararlanmak için, şimdi kendi hükümetlerinin kararları konusunda olduğu gibi, uluslararası örgütlerin politik kararları konusunda ilgili ve bilgili olmak gereğini duyacaklardır. Politika ve iletişim seçkinlerinin, yurttaşların gelişmeler konusunda bilgilenmesi için, kamuoyunun dikkatini çekecek ve coşkulandıracak biçimde seçenekler konusundaki kamuoyu tartışmasına ve kararına eklemlenmesi gereği duyulacaktır. Kamuoyunun tartışmasını sağlamak için, görev arayışındaki politik partiler ve bireyler tarafından yürütülen ulusal düzeydeki politik rekabetin uluslararası eşdeğerinin yaratılmasına gerek duyulacaktır.[13] Seçilmiş temsilciler ya da (her nasıl olabilirse) işlevsel açıdan bunlara eşdeğer olanlar, uluslararası bürokrasi üzerinde, demokratik ülkelerde şimdilerde meclislerin ve yöneticilerin yapmakta olduğu denetimi oluşturma gereğini duyacaklardır.

Varsayılan bir uluslararası toplulukta temsilcilerin değişik ülkelerin halkları arasında nasıl bölüştürüleceği ek bir sorun yaratır. Değişik ülkelerin nüfusları arasındaki devasa farklılıklar göz önüne alındığında, hiçbir temsil sistemi her bir yurttaşın oyuna eşit ağırlık tanıyamaz ve dahası küçük ülkelerin oyların çoğunu kazanması büyük ülkeler tarafından düzenli olarak önlenir; bu nedenle, küçük demokrasiler için kabul edilebilir tüm çözümler, daha büyük toplulukların üyeleri arasındaki politik eşitliği yadsıyacaktır. ABD ve diğer federal sistemlerde olduğu gibi, biri AB için olarak, kabul edilebilir birkaç çözüm birlikte uygulanabilir. Ancak hangi uzlaşmaya varılırsa varılsın, bu, özellikle de güçlü bir ortak kimliğin yokluğunda kolayca içsel bir gerilim kaynağı olabilir.

Daha önce belirtmiş olduğum gibi, tam da ulusal demokrasilerde çoğu kararın bazı insanların çıkarlarına zarar verir gibi görünmesi kesin olduğu ve

bu uluslararası örgütler için de geçerli olduğu için, gerilim çok olasıdır. Bazı kararların ağır yükünü özel gruplar, bölgeler ya da ülkeler taşımak zorunda kalabilir. Bu gerilimleri aşmak için, bir politik kültürü destekleyici özel kurumlar yardımcı olacaktır ve gerçekte gerekli olabilir. Ancak bir politik kültürü geliştirmek zaman alır, belki de kuşaklar boyu sürer. Buna ek olarak, politika kararları kaybedenler arasında yaygın olarak benimsenebilir ve uygulanabilirse, bu durumda, demokratik ülkelerde var olana eşdeğer bir ortak kimliğin gelişmesi olasıdır. Güncel kanıt çerçevesinde, şimdilerde Avrupalılar bile ortak bir kimlik taşımamaktadırlar.[14] Bu durumda, bir yapının başka bir yerde gelişmesini akla yatkın olarak nasıl bekleyebiliriz?

Özetle: sıradan yurttaşlar için kendi ülkelerinde dış ilişkiler konusundaki kararlar üzerinde etki hakkını kullanmak yeterince güç ise, uluslararası örgütlerde engellerin çok daha büyük olduğu sonucuna varmamız gerekmez mi? Tam da demokratik ülkelerde önemli çoğu politik kararın aslında yurttaşlar tarafından politik seçkinlere devredilmesi gibi, uluslararası bir birliğe eklemlenmiş ülkelerin yurttaşları etkili denetim yetkilerini uluslararası politik seçkinlere devretmeyecekler midir? Yetki devrinin boyutu, kabul edilebilir herhangi bir demokrasi eşiğinin oldukça ötesine ulaşmayacak mıdır?

Sonuç

Uluslararası örgütlerin demokratik olmadığını ve olmalarının olası olmadığını söylemek, bunların istenir olmadığını söylemek değildir. Bunların, demokrasiyi savunanların en iyi biçimde demokratik yönetimler yoluyla hizmet edilebileceğini öne sürdükleri insani gereksinimler ve amaçların çoğu için gerekli oldukları apaçık görünür ve başta da söylediğim gibi, bazen, demokratik olmayan ülkelerde demokrasi-dışılıktan daha demokratik bir yönetime zorlu geçişi oluşturmakta yardımcı da olabilirler. Buna ek olarak, uluslararası örgütler, demokrasinin daha önce vurguladığım diğer bir önemli yönü olan insan haklarının ve hukukun üstünlüğü ilkesinin genişletilmesine de yardımcı olabilirler. Demokratik denetimde bir kayba karşı dengelense de bunlar önemli potansiyel kazanımlardır.

Bu olası avantajlarına karşın, uluslararası örgütlere, bunları basitçe büyük meşruiyetle donatmak üzere demokrasi mantosunu giydirmek için hiçbir neden görmemekteyim.

[...]

***Çeviren**: Ezgi Sarıtaş*

Notlar

[1] Martin Gilens'a Amerikan görüşü üzerine verileri topladığı için, Bernt Hagtvet ve Rune Premfors'a, Kuzey ülkeleri ve Avusturya'daki AB konusundaki referandum-

lara ilişkin basılmış ve basılmamış makaleleri sağladıkları için teşekkür borçluyum.

[2] Örneğin, kendi çalışmamda, asgari düzeyde tutarlı ve yeterli değerlendirme bana, ideal ölçütlerin, bunların törel açıdan geçerli nedenlerinin, demokratik olarak adlandırdığımız (ideal standartlara göre az ya da çok demokratik olduğunu söylemektir) gerçek politik kurumların değişik biçimlerinin, özellikle demokratik poliarşinin, gerçek demokratik politik sistemlerin ortaya çıkışı ve istikrarı için elverişli olan ve olmayan koşulların tanımlanmalarına gerek duyar gibi görünür.

[3] Christophersen'e göre, "en belirgin olgu, Babeuf'un 'demokrasi' ve 'Robespiercilik' kavramlarının özdeş olduğu açıklamasıdır ve bu ikinci kavram bir devrimci diktatörlük ya da devrimin zaferini engelleyen herhangi bir şeyi ezmeye yönelik katı ve acımasız acil durum yasası anlamını taşımaktaydı" (Christophersen 1966: 304). Lenin ve yandaşları da proleterya diktatörlüğünü demokrasiyle ya da proleter demokrasiyle eşit saymışlardır.

[4] Bu ikilem konusundaki önceki incelemelerim için, bkz. Dahl 1967: 953-70, 1989: 317ff ve 1994, Dahl ve Tufte 1973: 13 ff.

[5] Klasik ve konuyla hala ileri derecede ilintili çalışma, Almond, 1950'dir.

[6] ABD'de, 1930'dan 1994'e değin, anketlerde 553 soru dış ilişkilerle ilgiliydi. Bunların "yüzde 14'ü anketi yanıtlayanların en az dörtte üçü tarafından doğru olarak yanıtlandı... Soruların yüzde 28'lik ek bir bölümü kendisine soru yöneltilenlerin yarısı ile dörtte üçü arasındaki bir bölümü tarafından doğru olarak yanıtlandı... Yarısından çoğu genel kamuoyunun yarısından azı tarafından yanıtlanabildi. Soruların yüzde 36'sı, kendisine soru yöneltilenlerin sadece dörtte biri tarafından bilindi. 1940'larda bu, İsveç ile Yugoslavya'nın yönetim biçimi konusundaki soruları da içerdi... ve ABD Yunanistan'a askeri yardım göndermekteydi. Son olarak, soruların yaklaşık dörtte biri, kendisine soru yöneltilenlerin dörtte birinden daha azı tarafından yanıtlanabildi. Bu az bilinen gerçekler, 1940'larda ABD'nin atom bombası konusundaki enformasyonu İngiltere ve Kanada ile paylaştığı bilgisini... 1960'larda Vietnam'da kaç askerin öldürülmüş olduğu bilgisini, 1970'lerde bütçenin ne kadarının savunmaya ya da dış yardıma gittiği bilgisini kapsamaktaydı..." (Deli Carpini ve Keeter, 1996: 82-6).

[7] Demokratik kuramcıların artan bir ilgi gösterdikleri, demokratik karar oluşturmadaki müzakere süreci, demokratik kararlar sürekli savunulabilirse, zorunlu ve canalıcı önemde bir yöntemsel evre olarak görülebilir. Bkz. Guttmann Thompson, 1996 ve Fishkin, 1991.

[8] Bu sorunu Dahl, 1987 ve Dahl, 1995'te ayrıntılı işlemiştim.

[9] Bu nedenle, 1939'da Amerikalıların kamuoyu ilgisi iç sorunlardan dış ilişkilere kaydı; ilk olarak Hitler'in Polonya'yı işgalinin ardından harekete geçti, II. Dünya Savaşı'nın sonunda yerini iç sorunlara bıraktı, daha sonra, 1940'ların sonlarında ise Soğuk Savaş kaygıları bunların yerini aldı. "Bu tarihten 1960'ların başlarına değin, dış ilişkiler 56 anketin 48'inde ilk sıraya yerleşerek, kamuoyu ilgisinin egemen odağı oldu... 1963'te dış ilişkilerin hegemonyası, sivil haklar hareketinin ortaya çıkışıyla kesintiye uğradı... Vietnam Savaşı'nın iteklediği dış ilişkilerin 1965'te ilk sıradaki konumunu yeniden almasına değin. 1960'tan 1970'e Vietnem ve diğer uluslararası sorunlar kamuoyu ilgisinin odağındaydı. Tek istisna, 1967 Ağustosunda, ırkçı kargaşa sosyal denetimi ilk sıraya taşıdığında sözkonusu oldu... Küçük istisnalarla, ekonomi, çoğu kez kamuoyunun yüzde

60'ını kendisine çekerek, son 10 yıl boyunca (1974-1984) kamuoyu ilgisinin odağında kaldı (Smith, 1985).

[10] Avusturya'da AB referandumuna katılım oranı yüzde 82'ydi ve 1994 genel seçimlerine katılımdan daha yüksekti; Finlandiya'da yüzde 74'tü ve 1991 seçimleriyle yaklaşık aynıydı; İsveç'te yüzde 83.3'tü ve referandumun hemen öncesinde yapılan seçimlere katılımdan yüzde 3.5 daha azdı; Norveç'te yüzde 89'du ve daha önceki tüm seçimlere katılımdan yüksekti (Jahn ve Storsved, 1995).

[11] "Hayır" oyu, çiftlik çalışanları arasında yüzde 70, çiftçiler arasında yüzde 62 ve kentsel alanlar kol emekçileri arasında ise yüzde 60 idi. Alt düzeyden beyaz yakalı çalışanlar ve ve el sanatları ve küçük işletmelerdeki unsurlar hemen hemen eşit düzeyde ikiye ayrılmışlardır. Büyük işletmelerde insanlar, yönetici unsurlar, meslekleri olanlar, akademisyenler, bilim insanları ve sağlık ve sosyal hizmet çalışanları büyük çoğunlukla lehte oy kullanmışlardır (Brulé, 1992).

[12] Petterson, Jenssen ve Listhaug, 1996; Hansen, 1996 ve Bjorklund (tarih belirtilmemiş) ile karşılaştırınız. Değişik etkenler çakışma eğiliminde olsa da çoklu regresyon analizi döküme alınanların önemli bağımsız etki oluşturmuş olduklarını gösterir.

[13] Vardığı sonuçlar benim vardığım sonuçlardan bir parça daha ümitvar olsa da Ramón Vargas-Machuca bazı sorunlara değinir.

[14] "Ekonomik, politik ve yönetsel bir yapı olarak Avrupa, değerlendirici düşünceleri açıkça aydınlığa kavuşturur, ancak ulus devletlerde yaşanmış türden özel bir gerçek topluluk değildir. AB, gelecekte özel bir yeni sistem üretebilirse, bildiklerimiz çerçevesinde, bunun neye benzeyeceğini zihinde canlandırmak güçtür... Güncel açısından, bir Avrupalı kimliği öncü bir olgudur" (Duchesne ve Frognier, 1995: 223).

Kaynaklar

Aldrich, John H., Sullivan, John L., and Bordiga, Eugene (1989) Foreign affairs and issue voting: do presidential candidates "waltz before a blind audience"? *American Political Science Review* 83(1): 124-41.

Almond, Gabriel (1950) *The American People and Foreign Policy.* (New York: Harcourt Brace).

Archibugi, Daniele and Held, David (eds) (1995) *Cosmopolitan Democracy, An Agenda for a New World Order.* (Cambridge: Polity Press).

Bjorklund, Tor (n.d.) Change and continuity: the "no" majority in the 1972 and 1994 referendum concerning Norwegian membership in the EU (MS).

Brulé, Michel (1992) France after Maastricht. *The Public Perspective* 4(1): 28-30.

Christophersen, Jens A. (1966) *The Meaning of Democracy.* Oslo: Universitetsvorlaget.

Dahl, Robert A. (1967) The city in the future of democracy. *American Political Science Review* 61: 953-70.

_____ (1987) Dilemmas of pluralist democracy: the public good of which public? In Peter Koslowski (ed.), *Individual Liberty and Democratic Decision-making,(* Tübingen: J. C. B. Mohr), pp. 201-14.

Dahl, Robert A. (1989) *Democracy and its Critics. (*New Haven: Yale University Press).

_____ (1994) Democratic dilemma: system effectiveness versus citizen participation. *Political Science Quarterly* 109: 23-34.

_____ (1995) Is civic virtue a relevant ideal in a pluralist democracy? in Susan Dunn and Gary Jacobsohn (eds), *Diversity and Citizenship,* Lanham, MD: Rowman and Littlefield, pp. 1-16.

Dahl, Robert A. and Tufte, Edward R. (1973) *Size and Democracy. (*Stanford: Stanford University Press).

Delli Carpini, Michael X. and Keeter, Scott (1996) *What Americans Know About Politics and Why it Matters. (*New Haven: Yale University Press).

Duchesne, Sophie and Frognier, André-Paul (1995) Is there a European identity? In Oskar Niedermayer and Richard Sinnott (eds), *Public Opinion and International Governance, (*New York: Oxford University Press), pp. 193-226.

The Economist (1996) The wrong design. 14 December, p. 17.

Fishkin, James (1991) *Democracy and Deliberation. (*New Haven: Yale University Press).

Guttman, Amy and Thompson, Dennis (1996) *Democracy and Disagreement. (*Cambridge, MA: Harvard University Press).

Hansen, Tore (1996) The regional basis of Norwegian EU-resistance (MS).

Held, David (1995) *Democracy and the Global Order, From the Modern State to Cosmopolitan Governance. (*Stanford: Stanford University Press).

Jahn, Detlef and Storsved, Ann-Sofie (1995) Legitimacy through referendum? The nearly successful domino-strategy of the EU referendums in Austria, Finland, Sweden and Norway. *West European Politics* 18: 18-37.

Molyneux, Guy (1994) NAFTA revisited: unified "opinion leaders" best a reluctant public. *The Public Perspective, A Roper Center Review of Public Opinion and Polling* (January/February): 28-30.

Newhouse, Neil S. and Mathews, Christine L. (1994) NAFTA revisited: most Americans just weren't deeply engaged. *The Public Perspective, A Roper Center Review of Public Opinion and Polling* (January/February): 31-2.

Pettersen, Per Arnt, Jenssen, Anders Todal, and Listhaug, Ola (1996) The 1994 EU referendum in Norway: continuity and change. *Scandinavian Political Studies* 19(3): 257-81.

Schmitter, Philippe C. (1996) Is it really possible to democratize the Euro-polity? Unpublished.

Smith, Tom W. (1985) The polls: America's most important problems, Part I: National and international. *Public Opinion Quarterly* 49: 264-74.

Vargas-Machuca, Ramón (1994) How to be larger and more accountable: the paradoxical challenge of European political parties. Paper presented at the Center for Advanced Study in the Social Sciences of the Juan March Institute, Madrid, 15-17 December.

Wessels, Bernhard (1995) Support for integration: elite or mass driven? In Oskar Niedermayer and Richard Sinnott (eds), *Public Opinion and International Governance, (*Oxford: Oxford University Press), pp. 137-62.

46
ULUS SONRASI KONUMLANMA

Jürgen Habermas

[...]

Genişletilmiş bir ekonomik kuruluş ve bir para birliğinden daha öte bir şey üzerine temellenmiş olsa dahi, bir Avrupa Federasyonu, küresel rekabete yönelik avantajlar yaratmak gibi, en fazla sınırlı etkiler hedefleyebilir. [...] Ancak tek başına ele alındığında, daha geniş siyasi birimlerin yaratılması yerellikler arası rekabet tarzında, yani dünyanın geri kalanına karşı savunmacı ittifaklar modelinde, hiçbir şey değiştirmez. Öte yandan, böylesi ulusötesi antlaşmalar, en azından, küreselleşmiş piyasayı yakalama siyaseti için gerekli bir şartı yerine getirir. Hiç olmazsa, bu şekilde ilkesel olarak hem geniş antlaşmalara varmaya, hem de onları uygulamaya muktedir bir küresel olarak ehil aktörler grubu doğabilir. [...] Benim irdelemek istediğim soru, BM çerçevesinde hareket eden böylesi siyasi aktörlerin, başlangıçta çok gevşek olan ulus ötesi antlaşmalar ağını, bir dünya hükümeti olmadan da mümkün olan bir dünya iç siyasetine yönelik bir akış yaratacak değişiklikler yapabilecek kadar güçlendirip güçlendiremeyeceğidir.

Küresel düzeyde, Avrupa düzeyinde bile yeterince zorluk çıkaran koordinasyon sorunu daha da keskinleşir. Çünkü olumsuz koordinasyonun -önlem almaktan kaçınmanın- uygulama maliyeti mümkün olan en düşük uygulama maliyetidir, dünya piyasasının Birleşik Devletlerin hegemonik baskısıyla liberalleşmesi ve uluslararası bir ekonomik rejimin doğması en sonunda ticaret bariyerlerinin kaldırılmasını sağlamıştır. Zehirli atık üretiminin görünür etkileri ve yüksek teknolojinin sınır tanımayan riskleri, kimi düzenleyici görevler üstlenen örgütler ve uygulamalar yarattı bile. Ama yalnızca farklı hükümetlerin eylemleri arasında pozitif bir koordinasyon değil, aynı zamanda var olan bölüşüm kalıplarına müdahale etmeyi de gerektiren küresel düzenlemenin uygulamaya sokulmasının önündeki engeller halen çok yüksek.

Meksika ve Asya'daki en son krizler sebebiyle, borsa çöküşlerinin önüne geçmeye ve kredi işlemleri ve döviz spekülasyonuna dair düzenlemeleri güçlendirmeye yönelik ilgi doğal olarak büyüyor. Uluslararası finans piyasalarındaki önemli olaylar kurumsallaşma ihtiyacına işaret ediyor. Bunlardan başka, küresel piyasa ticareti hukuki kesinlik, yani devletin yatırımcılara ve ortaklarına ulusal ölçekte bağışladığı kişisel vatandaşlık haklarının bildik garantilerinin ulus-ötesi karşılıklarını talep ediyor. 'Düzenlemelerin asgariye indirilmesi, bir yandan küreselleşme olgusuyla, öte yandan da devletin son kertede garantörü olarak kaldığı sözleşme ve mülkiyet hakkı garantilerine olan süre giden ihtiyaçla pazarlık etmek olarak görülebilir.'[1] Fakat sadece devlet için düzenlemeci güçler istemek, ister küresel finans piyasaları için, ister ulus ötesi sermayenin bağımlı olduğu kentsel altyapı ve hizmetler için ol-

sun, devleti bu tür piyasayı düzeltici düzenlemeler için istekli ve yahut yetkin kılmaz.[2] Küresel rekabet şartları karşısında, hükümetler, milli olmaktan giderek daha da çıkan 'popüler ekonomi'lerini etkileyecek makro yönlendirmeleri yapamadıklarından, yerel konumlarının göreceli çekiciliğini, yani sermayenin biçeceği değer için yerel şartları, iyileştirmekle yetinmek zorunda kalıyorlar.

Yerellikler arası rekabet tarzını etkilemek ise tamamen ayrı bir sorun. Bugünkü durumda, spekülasyon kârından alınacak dünya çapında bir işlem vergisi için bir anlaşmaya varılması bile mümkün değilken, OECD devletlerinin üzerinde anlaşabileceği -örneğin ulusal vergi yasaları için bir çerçeve olarak iş görecek- bir örgüt, devamlı bir konferans ya da herhangi bir prosedür hayal etmek bile çok zor. 'Aşağıya doğru yarışı' -toplumsal ve siyasal eylemlerde bulunma yetisini azaltan ve toplumsal standartlara zarar veren düzenlemeleri asgariye indirici maliyet azaltma yarışı- sınırlandırabilecek uluslararası bir pazarlık sistemi, yeniden dağıtımcı düzenlemeleri kabul etmeye ve dayatmaya ihtiyaç duyardı. Devlet özellikleri gösterdiği varsayılan Avrupa Birliği içinde, çokuluslu bileşimine ve milli hükümetlerin oynadığı merkezi role rağmen, bu çeşit sonucu belirleyici politikaları en azından tasavvur edilebilir kılıyor. Ama küresel ölçekte hem bir dünya hükümetinin siyasi eylemleri için ehliyet, hem de buna uygun yasama temeli eksiktir. Birleşmiş Milletler gevşek bir devletler topluluğudur. Siyasal kararlarını demokratik kanaat ve irade oluşturma temelinde meşrulaştırabilecek ve bu kararların sonuçlarını etkilenenler için makul yükler kılacak bir dünya vatandaşları topluluğu olma niteliğinden yoksundur. Rahip Saint-Pierre'in meşhur önerisinden (1729) bugüne, dünya barışı düzenine dair düşünceler filozofları meşgul etmiş ve onlarda genellikle zorbaca bir dünya hâkimiyetine karşı bir uyarıya varmışlardır.[3] Ama dünya örgütlenmelerinin durumlarına, işlevlerine ve oluşumlarına baktığımızda bu endişenin temelsiz olduğunu görürüz.

Bugün Birleşmiş Milletler nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, meşruiyet durumu ve ekonomik gelişme düzeyi itibariyle aşırı farklılıklar gösteren üye devletleri birleştiriyor. BM Genel Meclisinde her üye devletin kendine ait sesi varken, Güvenlik Konseyinin oluşumu ve üyelerinin oy verme hakları gerçek güç ilişkilerini hesaba katar. Birleşmiş milletler kararları ulusal hükümetlerin insan haklarını gözetmesini, birbirlerinin egemenliğine saygı göstermelerini ve askeri güç kullanmaktan kaçınmalarını gerektirir. İnsanlığa karşı suçların ve saldırgan savaşların suç haline getirilmesiyle, uluslar uluslararası hukukun tebaaları haline geldiler ve genel olarak varsayılan masumiyetlerini yitirdiler. Elbette Birleşmiş Milletler'in ne kalıcı bir ceza hukuku uluslararası mahkemesi (Şimdi Roma'da planlama aşamasında), ne de kendine ait kullanabileceği askeri güçleri var. Ama yaptırımlar dayatabilir ve insani müdahaleler için kararlar çıkarabilir.

İkinci Dünya savaşından sonra, yeni kurulmuş olan Birleşmiş milletler özel olarak gelecekteki savaşları engellemeyi hedefliyordu. En başından beri barışı koruma işlevi insan haklarının siyaseti olarak zorla kabul ettirilmesi gö-

revi ile bağlantılıydı. O günden bu güne, savaşların engellenmesi temel görevine çevresel güvenlik sorunları eklendi. Ama hem BM İnsan Hakları Bildirgesinin normatif temelleri, hem de geniş anlamda güvenlik sorunlarına yoğunlaşılması, şiddet tekeline sahip olmayan bu dünya örgütünün yükümlü olduğu işlevsel sorumlulukların açıkça sınırlı olduğunu gösterir: Bir yandan savaşları, iç savaşları ve devletin arka çıktığı suçları kontrol etmek, öte yandan insani felaketleri ve dünya çapında riskleri engellemek. Düzenin korunmasının temel hizmetlerine getirilen bu kısıtlama düşünüldüğünde, varolan kurumlara yönelik en hırslı reformlar bile dünya hükümeti yönüne götürmez.

'Kozmopolit Demokrasi'nin[4] avukatlarının peşinde oldukları üç amaç var: birincisi, dünya örgütlerine üyelikleri ulus dolayımından geçmeyecek ama onun yerine ulusal düzeyin üstünde doğrudan seçimlerle bir dünya parlamentosunda halk temsilini sağlayacak yeni bir siyasi statü olarak 'dünya vatandaşlarını' yaratmak. İkinci olarak bildiğimiz yetkilerle donatılmış ama kararları ulusal hükümetler için bağlayıcı olacak bir ceza hukuku mahkemesi inşa etmek. Son olarak da BM güvenlik konseyinin yerine yetkin bir yürütme organı koymak[5]. Ancak bu çizgi üzerinden genişletilecek ve geniş bir meşruiyet temeli üzerinde hareket edecek bir dünya örgütü bile ancak tepkisel güvenlik, insan hakları politikaları ve önleyici çevre politikaları gibi kısıtlı yetki alanlarında az çok etkili olabilecektir.

Düzeni korumak için en temel hizmetlerle kısıtlanmak, yalnızca Birleşmiş Milletlerin kurulmasına sebep olan barışçı saiklerin bir gereğinden ibaret değildir. Ayrıca dünya örgütü yapısal olarak meşrulaştırma temelinden yoksundur. Devletlerce örgütlenmiş topluluklardan tümüyle içerme ilkesiyle ayrılır; kimseyi dışlayamaz, çünkü içerisi ile dışarısı arasında hiçbir toplumsal sınıra izin veremez. Kendini bir demokrasi olarak anlamak isteyen her siyasi topluluk en azından üyeler ve üye olmayanlar arasında bir ayrıma gitmelidir. Kendinden menkul kolektif kendini yönetme kavramı tikel bir siyasal topluluğun üyeleri olan demokratik olarak birleşmiş vatandaşlar için mantıki bir mekân ayırır. Demokratik anayasal devletin evrensel ilkelerini temel alsa bile, böylesi bir topluluk yinede kolektif bir kimlik oluşturur, bu ilkeleri kendi tarihinin ışığında ve kendi yaşam biçiminin çerçevesinde yorumlar ve anlar. Tikel bir demokratik yaşamın vatandaşlarının sahip olduğu bu etik ve siyasi kendi anlayışı içerici dünya vatandaşları topluluğunda eksiktir.[6]

Buna rağmen dünya vatandaşları küresel ölçekte örgütlenebilselerdi ve demokratik olarak seçilmiş bir siyasal temsil biçimi yaratabilselerdi bile, normatif tutarlılığını diğer gelenekleri ve değer yönelimlerini kullanan bir etik ve siyasi kendi anlayışından değil, ancak hukuki ve ahlaki bir kendi anlayışından oluşturabilirdi. Hiç Bir mümkün dışlama olmadan varolan topluluğun modeli ahlaki insanların evrenidir -Kant'ın 'amaçlar krallığı.' Dolayısıyla insan haklarının, yani dışlayıcı şekilde ahlaki içerikli yasal normların[7], kozmopolit topluluğun tüm normatif çerçevesini oluşturması tesadüf değildir. Bu olgu, metni 1946'da Birleşmiş Milletlerin görece az sayıda kurucu üyesi tarafından kabul edilmiş olan BM İnsan Hakları bildirgesinin, bugünün

çokkültürlü dünyasında, üstünde tam ittifaka varılmış bir yoruma ve uygulamaya yaklaşıp yaklaşamayacağını öngöremez[8]. Burada insan hakları hakkındaki bu kültürler arası söylemi irdeleyemem. Ama insan hakları üzerine dünya çapında bir konsensüs bile ulus-devlet çerçevesinde gelişmiş olan *yurttaşlığa dair* dayanışmanın güçlü bir karşılığı için temel oluşturacak şekilde iş göremez. Yurttaşlığa dair dayanışma köklerini tikel kolektif kimliklerden alır, kozmopolit dayanışma ise desteğini yalnızca insan haklarının ahlaki evrenselciliğinden almalıdır.

Başka şeylerle beraber sosyal devletin yeniden dağıtım politikalarını tahammül edilebilir kılmış olan vatandaşlar arası dayanışmayla karşılaştırıldığında, baskı ve devletlerin insan haklarını ihlal etmesi gibi hak tecavüzlerinin uyandırdığı infial duygularından kaynaklanan bir çeşit kozmopolit beraberlik oluşturduğu ölçüde, dünya vatandaşlarının dayanışması tepkici özellikler gösterir. Hem tümüyle kapsayıcı ve hem de zaman ve mekânda örgütlenmiş bir dünya vatandaşları topluluğu, böylesi bir örgütlenmenin ne mümkün ne de gerekli olacağı ahlaki kişilerin evrensel topluluğundan daha farklı olacaktır. Öte yandan, böylesi bir dünya vatandaşları hukuki topluluğu devlet tarafından örgütlenmiş, kendilerine ait kolektif kimlikleri olan toplulukların karşılaştırmalı olarak daha yüksek olan bütünlük seviyelerini talep edemezler. Ulusal yurttaşlığa dair dayanışmayı ve refah devleti politikalarını ulus-sonrası federasyon ölçeğine genişletmenin önünde bir engel göremiyorum. Ama dünya toplumunun siyasal kültürü buna tekabül eden bir küresel topluluk ve kimlik oluşumu için gerekli olan ortak etik-siyasi boyuttan yoksundur. Bu noktada yeni Aristocuların Avrupa'dan da öte, ulusal anayasal vatanseverliğe yönelttikleri itirazlar devreye girer. Böylelikle dünya vatandaşlarının kozmopolit topluluğu küresel iç politika için uygun bir zemin sağlayamaz. Küresel çıkarları yaratmaya, geliştirmeye ve eşgüdümünü sağlamaya yönelik prosedürlerin kurumsallaştırılması dünya devletinin örgütsel yapısı içinde gerçekleşemez. Bu yüzden tüm kozmopolit demokrasi planları başka bir modele göre gelişmek zorundadır.

Küresel piyasaları yakalayabilecek, yerellikler arası rekabet tarzını değiştirebilecek bir politika basitçe çok düzeyli politika olarak örgütlenmiş dünya devletinin en yüksek düzeyine sokulamaz. Bir devlettense, uluslararası pazarlık sisteminde daha az talep edici bir meşruiyet temeli bulmalıdır. Böylesi bir zemin başka siyasal arenalarda şimdiden mevcuttur. Genellikle, prosedürler ve uzlaşmalar, karşılıklı çıkarlarını göz önünde bulundurma zorunluluğu yaratacak yaptırımlar uygulama yeteneğine sahip bağımsız aktörlerin birbirlerine taviz vermelerini gerektirir. Devlet olarak örgütlenmiş siyasal olarak kurulmuş bir toplulukta, bu taviz oluşumu müzakereci politikalara daha yakından bağlıdır, böylelikle anlaşmalar yalnızca güç siyaseti bağlamında çıkarların eşitlenmesiyle üretilmez. Ortak siyasal kültürün çizdiği çerçevenin içinde, pazarlık yapanlar ortak değer yönelimlerine ve paylaşılan adalet kavramsallaştırmalarına da başvurarak araçsal-akılcı anlaşmaların ötesinde bir anlayışı mümkün kılarlar. Fakat uluslararası düzeyde bu 'yoğun' iletişimsel yerindelik

eksiktir. Ve yalnızca klasik güç siyasetlerinin temel özelliklerini geri yansıtan 'çıplak' taviz oluşumu dünya iç siyaseti için uygun bir başlangıç değildir. Doğal olarak, hükümetler arası uzlaşmalar yalnızca o anki verili güç durumuna bağlı değildir. Normatif çerçeve durumları retorik stratejilerin seçimini sınırladığından, pazarlıkları 'bilgisel (epistemic) topluluklar' (ki bugünün neoliberal ekonomik rejimini örneğinde olduğu gibi, zaman zaman tümüyle normatif olsa da saf bilimsel sorunlar olarak kabul edilen küresel arkaplan konsensüsleri oluştururlar) kadar etkin bir şekilde yapılandırırlar. Küresel güçler artık klasik uluslararası hukukun öngördüğü doğa durumunda değil, oluşan dünya politikasının orta düzeyinde hareket ediyorlar.

Bu bize dağınık bir görüntü sunuyor: Bir dünya örgütü içinde çok düzeyli siyasetin sabit görüntüsü değil, ulusal, uluslararası ve küresel düzeylerde süre giden siyasal süreçler müdahaleler ve etkileşimlerin dinamik görüntüsü. Devlet aktörleri arasındaki anlaşmaları mümkün kılan uluslararası pazarlık sistemi bir yandan her bir hükümetin bağımlı olduğu iç devlet süreçleriyle iletişim kurarken, öte yandan da dünya örgütünün çerçeveleri ve politikaları ile bağlantı kurar. Bunun sonucu dünya hükümetsiz bir dünya iç siyaseti için en azından bir umuttur; iki sorunun açıklığa kavuşturulması şartıyla. Birinci sorun daha temeldir, ikincisi ise ampiriktir. (a) Ulus-Devlet şemasının ötesinde kararların demokratik meşrulaştırılmasını nasıl tasavvur edeceğiz? Ve (b) devletlerin ve ulus-üstü rejimlerin kendilerini aynı zamanda diğerlerinin de çıkarlarını göz önünde bulundurmak ve genel çıkarların farkında olmak zorunda olan topluluk üyeleri olarak görmeleri için gerekli şartlar nelerdir?

(a) Hem liberal hem de cumhuriyetçi gelenekler vatandaşların siyasi katılımını esas olarak iradeci anlamda anlar: herkes tercihlerini ve siyasal iradesini etkin olarak seslendirmekte eşit şanslara sahip olmalıdır, bu kendi özel çıkarları için (Locke) ve ya siyasal özerkliğin uygulanması için (Mill) olabilir. Fakat demokratik irade oluşumuna bilgisel (epistemic) bir işlev yüklersek, kendi çıkarını takip etme ve siyasal özgürlüğü gerçekleştirme boyutlarına bir boyut daha katılır: aklın kamusal kullanımı (Kant). Buna göre demokratik prosedür artık kendini meşrulaştırma gücünü yalnızca siyasal katılımdan ve siyasal iradenin ifadesinden almaz, hatta artık bunların ağır bastıkları bile söylenemez. Bunların yerine yapısı akılcı kabul edilebilir sonuçlara ulaşma beklentisinden temellenen müzakereci süreçlerin genel ulaşılabilirliği önem kazanmıştır[9]. Böylesi bir söylem-kuramsal demokrasi anlayışı demokratik siyasetin meşruluk koşullarına yönelik talepleri değiştirir. İşleyen bir kamusal alan, tartışmanın niteliği, ulaşılabilirlik, kanaatin ve irade oluşumunun söylemsel yapısı: bütün bunlar karar vermenin ve siyasal katılımın alışılagelmiş prosedürlerinin yerini asla tam alamazlar. Ama dengeyi kişiler, oylar ve gruplarda somut olarak vücut bulan egemenlerin aleyhine, iletişimsel ve karar verme süreçlerinin prosedürsel taleplerinin lehine değiştirir. Bütün bunlar demokratik meşruluk ile devlet örgütlenmesinin bildik şekilleri arasındaki kavramsal bağları gevşetir.

O zaman zayıf zannedilen meşrulaştırma biçimleri başka şekilde gözükür.[10] Örneğin, sivil toplum örgütlerinin uluslararası pazarlık sistemlerinin müzakerelerine kurumsallaşmış katılımları, orta düzey karar verme süreçlerini ulusal kamusal alanlar için saydam kıldığı ve karar verme prosedürlerini alt düzeylere yeniden ilişkiye soktuğu ölçüde, meşruiyet prosedürünü güçlendirecektir. Ve dünya örgütünü istediği zaman üye ülkelerden önemli konularda referanduma gitmelerini talep etme hakkıyla donatmak söylemkuramsal açıdan ilginç bir öneridir.[11] BM'nin çevresel tehditler, kadınlara eşit haklar, insan haklarının tartışmalı yorumları, küresel yoksulluk gibi konularda düzenlediği konferansların durumunda olduğu gibi, bu en azından başka türlü görünmez kalacak ve asla siyasal gündemin bir parçası haline gelemeyecek sorunların en iyi nasıl düzenlenebileceğini birer tartışma konusu haline getirebilir.

(b) Elbette, ekonomik olarak hâkim olunmamış bir dünya toplumunun yenilenmiş siyasi kapanımı ancak küresel güçler kendilerini toplumsal standartların korunmasını ve aşırı toplumsal denksizlikleri düzeltmeyi amaçlayan ulus-ötesi irade oluşumunu inşa etmek için gerekli kurumsallaşmış prosedürleri oluşturma işine sokarlarsa mümkündür. Perspektiflerini ulusal çıkarlar olarak gördükleri şeylerden küresel yönetişimin bakış açısına yükseltmeye istekli olmalıdırlar. Ama bu 'uluslararası ilişkiler'den dünya iç siyasetine kayan perspektif değişimi nüfusları bunun için onları ödüllendirmediği sürece hükümetlerden beklenemez. Hükümetteki seçkinler kendi ulusal arenaları içindeki konsensüs ve yeniden seçilmeyle ilgilenmek zorundadırlar; dolayısıyla ulusal bağımsızlığın eşgüdümsel prosedürlerinse kozmopolit topluluğunkileri içinde hareket ettikleri için cezalandırılmamalıdırlar. Yenilikler eğer siyasi seçkinler seçmenlerinin şimdiden değişime uğramış değer yönelimlerinden karşılık bulamazsa asla gerçekleşmez. Ama eğer hükümetlerin kendi anlayışı yalnızca iç iklimin değişmesi ile değişiyorsa, o zaman önemli soru giderek karşılıklı bağlı hale gelen rejimlerin sivil toplumları ve siyasal kamusal alanlarında, burada, Avrupa'da ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nde, kozmopolit bir bilincin -tabiri caizse zorunlu bir kozmopolit dayanışmanın bilinci- yükselip yükselmeyeceğidir.

Dünya toplumunun yeniden düzenlenmesi şimdiye kadar örnekler sağlayabilecek bir örnek proje biçimini bile almadı. İlk hitap ettiği hükümetler değil, vatandaşlar ve vatandaş hareketleri oldu. Ama toplumsal hareketler önceden çözülemez gibi görülen çelişkileri çözmek için normatif olarak özgürleştirici perspektifler etrafında billurlaştılar. Bir görüşün eklemlenmesi aynı zamanda henüz sivil toplumdan tamamen geri çekilmemiş ve kendilerini siyasal sisteme kapatmış siyasi partilerin de görevidir. Yalnızca statükoya sarılmayan partiler bunun ötesine uzanan bir perspektife ihtiyaç duymaktalar. Ve bugünün statükosu giderek hızlanarak kendi araçlarını geride bırakmış modernleşmenin girdabından başka bir şey değildir. Hâlâ biçimlendirici bir etki yaratabilmeye muktedir olan siyasi partiler başka açılardan da ileriyi düşünme cesaretini göstermek zorundadırlar. Ulusal alan içinde -şu anda içinde

hareket edebildikleri tek alan- Avrupa eylem alanına ulaşmalıdırlar.Ve bu arena, karşılığında, programatik olarak kozmopolit ölçeğe ağırlığını koyabilecek bir toplumsal Avrupa yaratma ikili amacına açılmalıdır.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Notlar

1 S. Sassen, *Globalization and its Discontents*, (New York 1998), 199.

2 Cf. Sassen (age. 202 f): Mekana ve özellikle de benim 'Küresel Şehirler' dediğim mekanlara odaklanmak küresel ekonomik etkinlikler için gerekli kaynakların pek çoğunun hiper-hareketli olmadığını ve etkili olarak düzenlenebileceğini gösterir. ..küreselleşme çerçevesinde altyapılara ve üretim komplekslerine düzenlemenin tekrar uygulanması, hiper-hareketli ürünlere ve küresel telekomünikasyona odaklanmış anlayışlardan önemli ölçüde ayrılarak devletin düzenleme yeteneklerinin tahliline katkıda bulunur.

3 D. Archibugi, 'Models of International Organization in Perpetual Peace Pojects' Review of Internationall Studies 18 (1992), 295-317.

4 D. Held, *Democracy and Global Order*, (Cambridge 1995), 267-87.

5 D. Archibugi, 'From the United Nations to Cosmopolitan Democracy' in D. Archibugi and D. Held (eds), *Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order* Cambridge 1995, 121-62; D. Held 'Democracy and the New World Order' ibid. 96-120.

6 Kozmopolit bilinç her halükarda zaman boyutunun kısıtlanması ile daha somut bir biçim alabilir - Ulus Devletin geçmişine karşı şimdinin direnişinin stilize edilmesi.

7 J. Habermas, The Inclusion of the Other, ed. C. Cronin and P de Greif, (Cambridge, MA, 1998), 220-6.

8 C. Taylor, 'A World Consensus on Human Rights?' Dissent (Summer 1996), 15-21; J. Habermas, 'Remarks on the Legitimization through Human Rights' Philosophy and Social Criticism 24 (1998) 157-72; ayrıca bakınız T. McCarthy, 'On Reconciling Cosmopolitan Unity and National Diversity' (MS, 1998).

9 J. Habermas, 'Three Normatıve Models of Democracy' in Habermas, *The Inclusion of the Other*, 239-52.

10 A. Linklater, 'Cosmopolitan Citizenship,' Citizenship Studies 2 (1998), 23-41.

11 Jamie Carney, 'Structure for a Democratic World Government' (MS, 1998).

47
KÜRESEL ADALETİN ÖNCELİKLERİ

Thomas W. Pogge

Soğuk savaş sonrası döneme dönüp baktığımda beni en çok şaşırtan zengin devletlerin küresel yoksulluğu yok etmek için ne kadar az şey yaptığıydı. Bu şaşırtıcı, çünkü büyük bir çaba için koşullar istisnai şekilde uygundu. Sovyet bloğunun yok olması zengin devletlere ahlaki değerlerini ve ilgilerini dış politikalarına ve hızla evrilen uluslararası kurumsal düzene katmak için geniş fırsatlar tanıyordu. Ayrıca bu durum, GSYİH'larından askeri harcamalarla ilgili kesintiler yaparak bu harcamaları 1985'te birleşik GSYİH'larının % 4.1'inden 1998'de % 2.2'ye düşürmelerine (UNDP 1998, 197; UNDP 2000, 217), böylece aşağı yukarı 477 milyar dolarlık[1] bir yıllık barış kârı elde etmelerine izin veriyordu. Yani, bu dönem boyunca sağlıklı bir ekonomik ve teknolojik büyüme sağlayan zengin güçlerin küresel yoksulluğu yok etmeye yönelik büyük bir çaba için hem güçleri, hem de fonları vardı.

Fakat böylesi bir çaba gerçekleşmedi. Zengin devletler aynı dönemde resmi kalkınma yardımını da GSMH payı olarak bire üç oranında azalttılar[2]. Ayrıca çok taraflı kalkınma çabasına ayırdıkları ödenekleri azalttılar, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku konvansiyonunun 11. bölümünü yoksul ülkeler aleyhine değiştirdiler ve ayrıca onlara Uruguay Toplantısı çerçevesinde külfetli ticaret şartları dayattılar.[3]

Elbette zengin devletler ahlaki değerlere başvurmakta ve bu değerleri NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması gibi Soğuk Savaş sırasında düşünülemez olan inisiyatifleri haklı göstermek için kullanmakta daha istekli oldular. Fakat bu durum bulmacayı daha da karışık hale getirdi. Şayet bir milyon kişiyi Sırp zulmünden korumak için binlerce hayatı tehlikeye atmak ve milyonlar harcamak anlamlıysa, hiç kimsenin hayatını tehlikeye atmadan milyonlarca kişiyi yaşama tehdit oluşturacak düzeydeki yoksulluktan kurtarmak için benzeri miktarlar harcamak daha mantıklı olmaz mıydı?

Öncelikler hakkındaki bu sorunun gücünü takdir edebilmek için, küresel yoksulluk hakkındaki çarpıcı gerçekler bilinmeli. Bugün insanlığın neredeyse beşte biri, 1,175 milyon kişi, günde bir dolardan daha az parayla yaşamaktadır, yani günlük kazançlarının ve ya harcamalarının satın alma gücü ABD'de 1993 yılında 1,08 doların sahip olduğundan azdır.[4] Bu aşırı düşük yoksulluk sınırına göre, Birleşik devletlerdeki insanlar yoksul sayılmamak için yalnızca aylık 41 dolara, tipik bir yoksul ülkede ise 10 dolara ihtiyaç duymaktalar.[5]

Böyle ciddi bir yoksulluğun vahim sonuçları var, 815 milyon insan yetersiz besleniyor, 1.1 milyar insan sağlıklı içme suyundan yoksun, 2.4 milyar insanın hıfzısıhhaya erişimi yok ve 854 milyon yetişkinin okuma yazması yok (UNDP 2002, 21, 29, 11). 880 milyondan fazla insanın temel sağlık hizmet-

lerinden yoksun (UNDP 1999, 22). Yaklaşık bir milyar insanın uygun barınağı ve iki milyarının elektriği yok. 'Gelişmekte olan dünyada her beş çocuktan ikisi gelişme bozukluğu gösteriyor, üçte biri aşırı zayıf ve onda biri heder oluyor. (FAO 1999, 11) 5 ila 14 yaş arası yaklaşık 250 milyon çocuk hanelerinin dışında maaşlı iş yapıyor; sıklıkla zor ve gaddar koşullar altında; asker, fahişe ve uşak olarak ve ya tarımda, inşaatta, tekstilde veya halı üretiminde çalışıyor.[6] Tüm insan ölümlerinin aşağı yukarı üçte biri -yaklaşık günde 50.000 ölüm- bir şekilde yoksulluğa bağlı ve daha iyi beslenme sağlıklı içme suyu, ucuz yeniden hidrasyon paketleri ve antibiyotikler gibi basit önlemlerle engellenebilir nitelikte[7].

Ciddi yoksulluk yalnızca 'kişinin ve ailesinin yiyecek, giyecek, barınak ve tıbbi bakımı içeren sağlık ve refaha uygun yaşama standartları hakkı'[8] gibi toplumsal ve ekonomik insan haklarının kitlesel olarak yerine getirilememesine sebep olmuyor, aynı zamanda ekonomik eşitsizliklerle beraber demokratik hükümet ve hukukun üstünlüğü ile beraber anılan sivil ve siyasi insan haklarının yerine getirilememesine de katkıda bulunuyor. Sıklılıkla çocukluktan beri az gelişmiş, okuma yazması olmayan, sağ kalma mücadelesine gömülmüş umutsuzca yoksul insanlar yerel ve ulusal yöneticilere direnmek ve ya onları ödüllendirmek için pek az şey yapabiliyorlar. Bu durumda yöneticiler onların üzerinde zalim bir baskı uygularken, karşılıklı etkileşimde bulunmaya daha yetenekli diğer (genellikle yabancı) aktörlerin ihtiyaçlarını karşılıyorlar. Böylesi yöneticilerin gelirleri ve iktidarda kalmaları yoksul tebaalarından ziyade küçük yerel seçkinlere ve ülkenin doğal zenginliklerini satabilecekleri ve bağış, kredi ve silah sağlayabilecekleri az sayıda yabancı şirket ve hükümete bağlı oluyor. Bu yöneticiler halk desteğine pek az ihtiyaç duyuyorlar ve pek çoğu işkenceye başvuruyor, ifade özgürlüğünü kısıtlıyor ve iktidarlarını zorla devam ettiriyorlar.

Bugün, şiddetli yoksulluk insanlığın sefaletinin açık ara en büyük kaynağıdır. Tüm dünyada doğrudan şiddetten kaynaklanan ölümler ve zararlar - Çeçenistan'da, Doğu Timor'da, Kosova'da, Bosna'da, Kosova'da, Etiyopya'da ve Eritre'de, Ruanda'da, Somali'de, Irak'ta, Afganistan'da, vs.- daha çok reklamı ve el bükmeye tahrik ediyor. Fakat yoksulluğun sebep olduğu ölümler ve zararların yanında bunlar önemsiz kalıyor. 2000 yılında savaşlar 310.000 ölüme sebep oldular, diğer katliamlar ve şiddet ise 520.000 ölüme. Öte yandan, kıtlıklar ve önlenebilir hastalıklar 18 milyon insan hayatına mal oldular.[9] Soğuk Savaştan bu yana geçen az zamanda yoksullukla bağlantılı sebeplerden yaklaşık 250 milyon insan öldü.

Küresel yoksulluk hakkındaki veri korkutucu olsa da zengin ülkeler için bu yoksulluğu yok etmek gitgide daha kolay hale geliyor. Bunun sebebi dramatik uzun vadeli küresel eşitsizliğin artması eğilimi: 'Dünya halkının en zengin ülkelerde yaşayan yüzde beşi ile en yoksul ülkelerde yaşayan yüzde beşi arasındaki gelir uçurumu 1997'de 74'e 1, 1990'da 60'a 1 ve 1960'da 30'a 1 idi.' Daha erken dönemlerde ait tahminler bu oranın 1913'te 11'e 1, 1870'te 7'ye 1 ve 1820'de 3'e 1 olduğunu gösteriyor. (UNDP 1999, p3)

Bugün, günde bir dolardan az parayla yaşayan 1175 milyon insan hep beraber yıllık 99 milyar dolar ile yaşıyor; bu değer günde bir dolar yoksulluk sınırına toplamda 42 milyar dolar daha az bir parayı ifade ediyor.[10] (Dünya Bankası 2002, 235)[11] Bu toplam açık yüksek gelirli ekonomilerin gayri safi milli gelirlerinin yalnızca yüzde 0.16'sına tekabül ediyor. İki katı yüksek bir yoksulluk sınırı çizsek bile, yoksulu sorunu hala şaşırtıcı ölçüde baş edilebilir gözüküyor: Günde iki dolardan az parayla yaşayan 2812 milyon insan hep beraber yıllık 386 milyar dolara yaşıyor, ki bu durumda toplam açık 289 milyar dolar. Bu çok daha büyük toplam açık yüksek gelirli ekonomilerin gayri safi milli gelirlerinin yalnızca yüzde 1.13'üne tekabül ediyor. (Dünya Bankası 2002, 235)[12] Dünya tarihinde ilk defa kime için gerçek dezavantajlar yaratmadan dünya çapında açlığı ve önlenebilir hastalıkları yok etmek ekonomik olarak mümkün: Bu durumun sebebi artık zengin ülkelerin karşısında ciddi askeri tehditlerin bulunmaması.

Bunun ahlaki sonucu bariz gözüküyor: çoğunluğuna zor kullanmadan ulaşabileceğimiz tüm yoksul insanlara onları yoksulluk çıkaracak bir yol sağlamalıyız. Milyonları açlıktan, hastalıktan ve erken ölümden kurtarabileceğimize ve hatta bunu etkin bir şekilde yapabileceğimize göre, zengin devletler gayri safi milli gelirimizin yüzde birini (yılda 225 milyar dolar) yoksulluğun yok edilmesine harcamaya istekli olmalılar. Yoksulların ve bilhassa da yoksul çocukların yiyeceğe, barınağa, aşılara, içilebilir suya, temel sağlık hizmetlerine, hıfzısıhhaya, ilköğrenime, elektriğe, kara ve demir yollarına güvenli erişime sahip olabilmelerini ve yeni küresel ekonomide başlarının çaresine bakabilmelerini sağlamak için bu çabayı harcamalıyız.

Bu daha büyük dayanışma çağrısı bizi yapmaya yönelttikleri açısından takdire şayan olsa da bu yönelimin temelleri olarak varsaydıkları açısından yanıltıcıdır. Bu muhasebe bizi maliyeti bu kadar düşükken insanları büyük zararlar ve risklerden koruma olumlu görevine çağırıyor.[13] Böyle bir ahlaki görevimiz olduğundan ve bu görevin yoksulluğun azaltılması için ciddi çaba harcamamızı gerektirdiğinden şüphem yok. Ancak şu anki ve (bir ölçüde öngörülebilir) gelecekteki başarısızlığımızı hayırseverlik yoksunluğu olarak tanımlamak yanıltıcı olur. Bizler kökenleri bizle bütünüyle alakasız olan dış yoksunluklara karşı karşıya kalmış izleyiciler değiliz. Hakikaten, bizimle küresel yoksullar arasında en az üç önemli bağlantı var: ilk olarak onların toplumsal başlangıç koşulları ile bizimkiler kitlesel feci yanlışlar tarafından yayılan tekil bir tarihi süreçten kaynaklandılar. Soykırımı, sömürgeciliği ve köleliği içeren aynı tarihi adaletsizlikler hem onların yoksulluğunu hem de bizim zenginliğimizi açıklamakta rol oynuyorlar. İkinci olarak, onlar ve biz, onların faydalarından karşılıksız olarak dışlandığı tekil bir doğal kaynağa bağlıyız. Zengin ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin seçkinleri bu doğal kaynakları insanlığın geri kalan çoğunluğuna yeterli ve iyi bir pay ayırmadan karşılıklı anlaşmalarla bölüyorlar. Üçüncü olarak, onlar ve biz küresel ekonomik eşitsizliği devam ettirme ve hatta arttırma eğiliminde olan tekil bir küresel ekonomik düzende beraber var oluyoruz.[14]

Bu bağlantılar düşünüldüğünde, bizim yoksulluğu azaltmaya yönelik bir çaba harcamaktaki başarısızlığımız yalnızca bir hayırseverlik eksikliği değil, ama milyonlarca masum insanı etkin olarak ekonomik yollardan yoksullaştırmamız, aç bırakmamız ve öldürmemiz anlamına geliyor. Elbette bu zararlar bilinçli olarak vermiyoruz ve Sovyet rejimine karşı olarak gördüğü nüfus parçalarını yoksullaştırmak ve öldürmek için kasti olarak ekonomik siyasetler ve kurumlar kullanan Stalin'le karşılaştırılamayız. Hatta, 1980'lerin sonlarından itibaren bugünün daha özgür, daha küresel ekonomik mimarisini kurarken dahi bu zararları öngöremezdik. Şu an biliyoruz ki ahlaki durumumuz 1959'un Mao Zedung'una daha yakın. Mao 1958'de başlattığı Uzun Yürüyüşün Çin'deki yoksulluğu arttıracağını öngöremedi. Fakat bu siyasetlerin felaket sonuçları bariz hal geldiğinde bu siyasetlerden vazgeçmedi ve dış yardımı reddetti. 1959-62 arasında 20-30 milyon Çinli bu ahlaki başarısızlığın doğrudan sonucu olarak öldü. Şu anki küresel ekonomik yapıları ve siyasetleri değiştirmeden sürdürmek benzeri bir ahlaki başarısızlık olacaktır. Belki de sürekli tekrarladığımız yeni küresel mimarinin yoksulluğun yeniden üretimini durduracağı sözüne inanmalıyız. Belki yalnızca masum bir hata yaptık. Fakat bu yine de bizim hatamız ve bu hatanın gelişmekte olan dünyada daha on milyonlarca insanı öldürmesine izin veremeyiz.

Dünyadaki açlığa karşı daha fazla hayırseverlik politikacıların, diplomatların, uluslararası bankerlerin ve iktisatçıların insanları oyalamak için istedikleri bir şey. Hatta pek çoğu bunu onaylayacak ve daha fazlasını yapmaktaki başarısızlığımız yüzünden diğer politikacıları, diplomatları, uluslararası bankerleri ve iktisatçıları ve seçmenleri suçlayacaklardır. Öte yandan, dayattığımız ekonomik siyasetlerin ve küresel ekonomik kuruluşların dünyadaki bizi dünyadaki açlığın sürmesinden ve hatta ciddileşmesinden nedensel ve ahlaki olarak sorumlu kıldığı fikri, gelişmiş dünyanın kurumsallaşmış entelektüelleri ve politikacıları tarafından seyrek olarak ciddiye alınan bir fikir. Ama yoksulluk ve adalet kuramcıları, bilinçli ve ya bilinçsiz olarak, bu fikri ve onu destekleyen üç bağlantıyı görünmez kılmak için büyük bir zihinsel enerji harcadıkları ölçüde, bu alt üst edici fikir önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu bağlantılardan üçüncüsüne odaklanarak, küresel ekonomik düzenin biçimlendirilmesinin yoksulluğun sürmesinde ve ağırlaşmasında oynadığı rolün gizlenmesindeki çıkarımızdan kaynaklanan kimi çarpıtmalara dikkat çekmeme izin verin.

John Rawls'ın felsefi çalışmaları bu tip çarpıtmalar için iyi bir örnektir. Tekil bir toplumdaki ekonomik düzeni tartışırken, Rawls ekonomik eşgüdümün pek çok farklı şekilde yapılandırılabileceğine ve yapısal alternatiflerin farklı bölüşüm etkileri olduğu gerçeğine dikkat çeker. (karş. Rawls 1996, 265-7). Bu gerçeğe yanıt olarak, yalnızca ulusal ekonomik düzenin biçimlendirilmesinin ve yeniden biçimlendirilmesinin demokratik siyasal süreçler içerisinde tüm yetişkin vatandaşlar tarafından kontrol edilmesi gerektiğinde ısrar etmekle kalmıyor, aynı zamanda farklılık ilkesine uyan bir ulusal ekonomik düzeni amaç edinmiş vatandaşlar gerektirdiğini iddia ediyor, yani

toplumsal ve ekonomik eşitsizliklere ancak en aşağı sosyo-ekonomik durumun mümkün olan en iyi hale gelmesini sağlamaya eğilimli oldukları ölçüde izin veriyor. (Rawls 1999a, 11., 12. ve 17. maddeler)

İç ekonomik düzen için doğru olan açıkça uluslararası ekonomik düzen için de doğru: Küresel ekonomik eşgüdüm örgütlemenin alternatif yollarının farklı paylaşım etkileri var ve özellikle yoksul ülke ve bölgelerin gelişimini desteklediklerı veya engelledikleri ölçüde birbirlerinden ayrışıyorlar. Uluslararası adalet hakkındaki son yazılarında, eşgüdümsel örgütlerin tüm 'haklılaştırılmamış paylaşım etkilerinin' düzeltilmesinin gerektiğini söylerken, Rawls bu noktaya değiniyormuş gibi gözüküyor. (Rawls 1999b, 43) Ama bu bulanık talep nasıl somutlaştırılmalı? Rawls 'piyasayı serbest ve rekabetçi tutmak için adil ticaret standartlarını' (Rawls 1999b, 43) destekliyor ama kendisinin de vurguladığı gibi (Rawls 1999b, 43) serbest ve rekabetçi piyasalar devasa ve sürekli büyüyen eşitsizlikle pek bağdaşmaz. İhtiyaç duyulan, onun farklılık ilkesinin ulusal ekonomiyi yapılandırmanın değişik yollarına değer biçtiği gibi farklı küresel düzenlere paylaşım etkilerine göre değer biçen bir ilkedir. Ama Rawls uluslararası düzeyde, böylesi bir 'hedefsiz ve durma noktasız' (Rawls, 1999b, 115-19) ilkeyi reddediyor. Ayrıca, en azından kuramsal olarak liberal bir toplumdaki vatandaşların çoğunluğunun zenginleri çok fala kayıran bir ekonomik düzeni yeniden yapılandırmasına izin veren demokratik sürecin uluslararası bir karşılığını reddediyor.

Demek ki var olan küresel düzen gibi Rawls'ın Halkların Toplumu da serbest pazarlık üzerine biçimlendirilmiştir.[15] Ama yine de önemli bir sıkıntı vardır. Rawls evrensel bir asgaride ısrar eder: 'Halkların, adil veya uygun bir siyasi ve toplumsal rejime sahip olmalarına engel olan kötü koşullar altında yaşayan diğer halklara yardımcı olma görevi vardır.' (Rawls 1999b, 37) Bu göreve itiraz etmek mümkün değildir ve devasa önemdedir. Eğer zengin toplumlar onu şereflendirselerdi, yetersiz beslenme ve önlenebilir hastalıklar çok daha seyrek görünürdü. Üstelik bu görevi küresel ekonomik kurumların tek paylaşım sınırlandırması yapmak makul değildir. Zengin ülkelerin fakir ülkeleri asgarinin üzerinde tutması, ilklerin ikincilerin ekonomik büyümesine mani olan çarpık bir ekonomik düzen dayatarak pazarlık güçlerini daha da azaltmasını meşrulaştırmaz. Dahası, bu görevi tek paylaşım kısıtı olarak kabul etmek bizi statükonun adaletsizliğini yoksul toplumlara yetersiz yardım gibi algılama yanılgısına götürür. Oysaki bu aslında uluslararası eşitsizlikleri büyüten, zayıf ve fakir nüfusların küresel ekonomik büyümeden orantılı bir pay sağlamasını giderek daha zor kılan çarpık bir ekonomik düzenin dayatılmasıdır. Rawls, ekonomik hiyerarşide her toplumun kendi yerinin getirdiği sorumluluğu taşıması gerektiğini varsayarak, küresel ekonomik düzenin yoksulluğun ve eşitsizliğin yeniden üretilmesinde oynadığı rolü gizlemektedir: 'Bir halkın refahının sebepleri ve aldığı şekiller siyasal kültürlerinde, temel yapıyı destekleyen dini, felsefi ve ahlaki geleneklerinde, siyasi erdemlerle desteklenen üretkenlik ve eşgüdüm yeteneklerinde yatar.... Ülkenin nüfus siyaseti de önemlidir. (Rawls, 1999b, 108) Devamında bir ülkenin yoksullu-

günun yüksek nüfus artışına ve ya yatırım eksikliğine bağlar, (Rawls, 1999b, 117-18) ve her halükarda, 'eğer tatmin olmadıysa, tasarruflarını arttırmaya devam edebilir ve ya bu mümkün değilse Halklar Toplumunun diğer üyelerinden borç alır'. Bu yolla, Rawls'ın uluslararası adalet değerlendirmesi, şu anda dayattığımız küresel düzenin yoksul bölgelerde ekonomik kalkınmaya karşı bir rüzgar yaratarak yoksullara zarar verip vermediği ve dolayısıyla adil olup olmadığı sorusunu görünmez kılar.

Ekonomik çalışmalarda da benzeri çarpıtmalar görüyoruz. Uluslararası bankacılarımız ve iktisatçılarımız bize küresel ekonomik düzenimizin iyi olduğunu ve ona yönelik protestoların aslında yoksullara zarar verdiğini iddia ediyorlar. Aynı bankacılar ve iktisatçılar bize görev bilinci ile yoksulların içinde bulunduğu korkunç durumu ve gelişme eksikliğini de gösteriyorlar, böylece kimse onların durumu bilmediğinden ve ya umursamadıklarından şüphelenemez.[16] Öyleyse niye küresel yoksullara karşı şefkat dolu küresel ekonomik düzen onların durumunu iyileştirmiyor? Resmi cevap belli: Çünkü gelişmekte olan ülkelerin kendi hükümetleri en iyi siyasetleri takip etmiyor. Bankacılarımız ve iktisatçılarımız en iyi politikaların hangileri olduğunda ayrışıyorlar, dolayısıyla ortak cevapları bu yönde ele alınmalı. Sağdaki daha libertaryen tipler serbest teşebbüse izin veren asgari vergi ve düzenleme politikalarının nasıl da sefaleti yok ettiğini göstermek için Asya kaplanları -Hong-Kong, Tayvan, Singapur ve Güney Kore- hikâyesini anlatıyorlar. Daha Sosyal- Demokrat tipler ise hükümetlerin yeterli çaba harcaması halinde düşük gelir seviyelerinde bile sefaletin yok edilebileceğini göstermek için geleneksel olarak sosyalistler tarafından yöneltilen bir Hindistan eyaletini, Kerala'nın hikâyesini anlatıyorlar.[17] Hikâyeler değişiyor ama kıssadan hisse hep aynı: doğru politikalar uygulandığında her yoksul devlet zamanla halkının temel ihtiyaçlarını karşılayabilir, dolayısıyla şu haliyle küresel ekonomik düzende yanlış bir şey yoktur.

Bu hikâyelerde New Deal öncesi dizginsiz Amerikan kapitalizminin kutsandığı Horatio Alger öykülerinin tınısı vardır: Her çiftçi çocuk zengin olabilir.[18] Böylesi kutsamalar bir yana, önemli soru neden konuyla ilgili hemen her aktörün, (varsayımsal olarak) başarabilecekken başarısız olduğudur. Bir kere bu soru sorulduğunda, iki tane bariz ve birbirini tamamlayan cevap vardır. İlk olarak, her biri için mümkün olan hepsi için mümkün değildir. Alger'in öykülerinde her çiftlik çocuğu zengin olabilirse de yanlıca birkaçı bunu başarabilir. Bu durumda elbette başarısız olmuş her çiftçi çocuğunun kendini suçlaması gerektiğini, çünkü istese başarabileceğini söyleyebiliriz. Ama çiftçi çocukların yüzde 99'unun başarısız olduğu olgusunu suçlayamayız. Sistem olduğu gibi kaldığı sürece, ne bireysel ne de kolektif olarak bu olguyu değiştiremezlerdi. İşsizlik içinde benzeri bir durum geçerli; çalışmak isteyen her insanın iş bulabileceği olgusu hepsinin bulabileceği anlamına gelmiyor. Ve yoksul ülkeler içinde benzeri bir durum geçerli. Gerçektende ekonomide Asya kaplanlarının sömürdüğü bir uygun durum vardı (öteki yoksul ülkelere göre daha gelişmiş bir teknoloji, zengin ülkelere göre daha düşük

emek maliyetleri), ama şayet bu durumdan istifade etmek için pek çok yoksul ülke aynı anda kapışsaydı, o kadar da kârlı olmazdı.

İkinci olarak, ilgili aktörlerin çoğunun gerekli çabayı göstermemiş olmasının sistemden kaynaklanan sebepleri olabilir. Pek çok çiftçi çocuk yeterli dayanıklılığı ve karar alma cesareti yoktu, çünkü öğütücü bir fakirliğin içinde büyüdüklerinden çocukluktaki yetersiz beslenme ve hastalıklardan ve ya ilkel okulların katı hırslarından kalıcı etkilerinden muzdariptiler. Yoksul ülkelerin hükümetleri söz konusu olduğunda, sorun genellikle yalnızca imkânsızlıklar değil, aynı zamanda iç yoksulluğu azaltmaya yönelik isteksizliktir. Fakat bu ülkelerde yaygın olan bu isteksizlik ve çürüme yoksulluğun var olan küresel ekonomik düzene mal edilemeyeceğini göstermez. Tam tersine, resmi çürümüşlüğün hâkimiyeti bizim ekonomi politikalarımızın, dayattığımız küresel ekonomik düzenin ve iki yüz yıldır biriktirdiğimiz aşırı uluslararası eşitsizliklerin sonucu olabilir. Bu noktayı biraz daha geliştirmeme izin verin.

Çürümenin paradigmatik örneklerinden biri rüşvet. Rüşvet gelişmekte olan ülkelerde kamu ihalelerini kazanmanın önemli bir etken ve bu durum önemli kayıplara sebep oluyor. Bu kayıplar kısmen fiyatların yükselmesinden kaynaklanıyor: Rüşvet verenler rüşvetlerin maliyetini karşılayabilmek için tekliflerini yükseltmek zorundalar. İhaleye girenlerin, başarılarının verdikleri fiyattan çok dağıttıkları rüşvete bağlı olduğunu bildiklerinden, rekabetçi olmamayı kaldırabilecek durumda olmaları, daha da fazla kayba sebep oluyor, en büyük kayıplar ise muhtemelen alacakları rüşvete odaklanan resmi görevlilerin sülkeleri için satın aldıkları mal ve hizmetlerin kalitesine ve ya gerçekten ihtiyaç olup olmadığına bakmamalarından kaynaklanıyor. Gelişmekte olan ülkelerin ithal ettiği şeylerin çoğunun zaman içinde faydasız, hatta zararlı olduğu görüldü, bu ürünlerin bazıları çevreye zarar vermeyi ve şiddeti teşvik eder nitelikteydi.(Rüşvet özellikle silah ticaretinde etkilidir.) Buradan gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun suçlusunun çürümeye ve önderlerinin yiyiciliğine gösterdikleri hoşgörü olduğu sonucunu çıkarabilir miyiz?

Bu rahatlatıcı sonucu gelişmiş ülkelerin şirketlerinin yalnızca rüşvet vermelerine izin vermekle kalmayıp aynı zamanda vergiden de düştükleri gerçeği tarafından geçersiz kılınır. Bu devletler mali teşvikler ve ahlaki destek sağlayarak gelişmekte olan ülkelerde bir çürüme kültürünün gelişmesine ve yerleşmesine yaşamsal bir katkıda bulunmuşlardır. Neyse ki bu katkının sona eriyor. İlk büyük adım, Lockheed şirketinin bir üçüncü dünya hükümdarına (iki milyon dolar) ve Japon başbakanı Kakukei Tanaka'ya rüşvet verdiği ortaya çıktığında çıkarılan 1977 tarihli Birleşik Devletler Yabancı Çürümüş Eylemler Yasası idi. 32 zengin ülkenin OECD alametlerinin ve yeni bir STK'nın (Uluslararası Saydamlık) yarattığı kamuoyu baskısının etkisiyle yabancı devlet görevlilerine rüşvet vermeyi suç haline getiren Uluslararası İşlemlerde Yabancı Devlet Görevlilerine Rüşvet Verilmesine Karşı Mücadele Anlaşmasını imzalamaları 20 yıl aldı.[19] Bu anlaşmanın gerçekten zorlayıcı çabalar üretip

üretmeyeceğini ve böylece rüşveti azaltarak pek çok gelişmekte olan ülkede iyice yerleşmiş olan çürüme kültürünü yok edip edemeyeceğini göreceğiz.[20]

Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda, yönetici seçkinleri izleyen biri, dışarıdan rüşvet almasalar bile zenginleşmek için ellerinden geleni artlarına koymadıklarını ve yoksulluğun yok edilmesi için pek az şey yaptıklarını düşünebilir. Bu ülkelerin çoğu gerçekten demokratik olmayı beceremedi ve yöneticiler nüfusun büyük çoğunluğu kendilerine karşı olsa da iktidarı zorla ellerinde tutabiliyorlar. Peki, bu durum gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun kendi hataları olduğu görüşünü destekliyor mu?

Bu sonucun ne kadar problematik olduğunu görmek için şu anki küresel kurumsal düzenin merkezi bir özelliğini mercek altına alalım. Bir ülkedeki zor aygıtlarını baskın olarak denetim altında tutan herhangi bir grup, bu grubun iktidara nasıl geldiğine, bu iktidarı nasıl kullandığına ve yönetimi altındaki nüfustan ne ölçüde destek ve ya muhalefet gördüğüne bakılmaksızın ülkenin topraklarının ve halkının meşru hükümeti olarak uluslararası arenada tanınmaktadır. Böyle etkili iktidar uygulayan bir grubun uluslararası olarak tanınması yalnızca onlarla görüşmelere giriştiğimiz anlamına gelmiyor, aynı zamanda bu grubun yönettiği halk adına davranma hakkına sahip olduğu, en önemlisi, ülke adına borç alabilme (uluslararası borç alma ayrıcalığı) ve ülkenin doğal kaynaklarını serbestçe kullanabilme (uluslararası kaynak ayrıcalığı) ayrıcalıklarına sahip olduğunu tanıdığımız anlamına geliyor.

Uluslararası borç alma ayrıcalığı ülkenin tamamında uluslararası geçerliliğe sahip yükümlülükler dayatma gücünü kapsıyor. Çürümüş, şedit, demokratik ve anayasal olmayan, baskıcı ve halktan kaynaklanmayan bir sabık hükümetin borçlarını ödemeyi ret edecek bir yeni hükümet, bankalar ve diğer ülkelerin hükümetleri tarafından gaddarca cezalandırılır; en azından finans piyasalarından dışlanarak uluslararası borç alma ayrıcalığını yitirmiş olur. Artık böylesi retler çok seyrek, çünkü geçmiş zalim hükümetle arasında dramatik bir kırılmadan olan yeni seçilmiş hükümetler bile bu borçlar üslenmek zorunda kalıyorlar.

Uluslararası borç alma ayrıcalığının gelişmekte olan ülkelerde insan haklarının uygulanması üzerine üç önemli olumsuz etkisi var. İlk olarak bu ayrıcalık mahvedici hükümetlerin borç almasını kolaylaştırıyor. Bu hükümetler, geri ödemeyi yapacak olan yalnızca kendileri değil tüm ülke olduğundan, daha fazla ve daha ucuza borç alabiliyorlar. Bu yolla, uluslararası borç alma ayrıcalığı bu hükümetlerin neredeyse evrensel halk hoşnutsuzluğuna ve muhalefetine rağmen iktidarda kalmasına yardımcı oluyor. İkinci olarak, uluslararası borç alma ayrıcalığı demokratik haleflerin üstüne çürümüş seleflerinin sıklıkla devasa borçlarını yüklüyor. Böylelikle, bu demokratik hükümetlerin yapısal reformları ve diğer politikalarını uygulama yeterliliğini baltalıyor ve başka türlü olacaklarından daha başarısız ve istikrarsız kılıyor.[21] Üçüncü olarak, uluslararası borç alma ayrıcalığı darbe girişimlerini teşvik ediyor; her kim zor aygıtlarını baskın olarak denetim altına alırsa, borç alma ayrıcalığını da ek bir ödül olarak kazanmış oluyor.

İktidardaki bir grubu faydalandığı uluslararası kaynak ayrıcalığı konu olan ülkenin doğal kaynaklarının etkin denetiminin ele geçirilmesinden çok daha fazla anlama geliyor. Bu ayrıcalık bu kaynakların mülkiyet haklarını el değiştirmesini yasal olarak etkileme gücünü içeriyor. Böylece Saudi ve ya Suharto ailelerinden, Mobuto'dan ve ya Sani Abacha'dan kaynak satın alan bir firma bütün dünyada bu kaynağın meşru sahibi olarak tanınıyor ve gerçektende sahibi oluyor. Bu bizim küresel kurumsal düzenimizin ilginç bir özelliği. Muhafızları alt ederek bir ambarın denetimini ele geçiren bir grup, içindeki malları karşılığında para alarak başkalarına verebilir. Ama para ödeyen taraf malı yalnızca elinde bulundurur, onun meşru sahibi olmaz. Bunu seçilmiş bir hükümeti alt eden ve ülkenin denetimini ele geçiren bir grupla karşılaştırın. Bu durumda, satın alan malı yanlıca elinde bulundurmaz, aynı zamanda tüm diğer devletlerin mahkemeleri ve polis güçleri tarafından korunması ve dayatılması beklenen (gerçekten de korunan ve dayatılan) mülkiyet hak ve özgürlüklerinin tamamını ele geçirir. Öyleyse, uluslararası kaynak ayrıcalığı bir ülkenin kaynaklarının mülkiyet haklarını küresel olarak geçerli şekilde tevcih etme gücüdür.

Uluslararası kaynak ayrıcalığının, sıklıkla hammadde sektörünün ulusal ekonominin önemli bir parçasını oluşturduğu yoksul ülkeler üzerinde mahvedici etkileri var. Ülkedeki iktidarı herhangi bir yolla ele geçiren biri, yaygın halk muhalefetine rağmen, doğal kaynakların ihracından sağladığı gelirlerle (ve ülke adına aldığı borçlarla) silah ve asker satın alarak iktidarını koruyabiliyor. Bu durum iktidarın demokratik olmayan yollardan ele geçirilmesini ve sorumsuzca kullanılmasını teşvik ediyor. Ayrıca yabancıları da ülkeyi ne kadar kötü yönetirlerse yönetsinler satacak kaynaklara ve harcayacak paraya sahip olan yöneticilere rüşvet vermeye teşvik ediyor. Burada yerel nedensel zincirin (doğal kaynak bolluğundan kaynaklanan çürümüş hükümetlerin kalıcı yoksulluğa sebep olması), kaynak zengini ülkeleri darbe girişimleri, iç savaşlar yaşamaya ve çürümüş seçkinler tarafından yönetilmeye daha meyilli kılarak önemli doğal zenginliklere rağmen yoksulluğun hiç azalmamasına ve ya yavaşça azalmasına sebep olan uluslararası kaynak ayrıcalığına nasıl bağlanabileceğini görüyoruz.[22]

Bu kısa tespitler bizim destek olduğumuz şu anki küresel düzenin daha fakir ve zayıf ülkelerin ulusal kültür ve politikalarını nasıl biçimlendirdiğini en azından başlıklar halinde gösteriyor.bu hangi çeşit insanların siyasi iktidarı uyguladığını, bu insanların hangi teşviklerle karşılaştığını , hangi seçeneklere sahip olduklarını ve bu seçeneklerden herhangi birinin uygulanmasının en şanssız vatandaşlarının üzerinde ne gibi sonuçları olduğunu belirleyici olarak etkiliyor. Bizim küresel ekonomik düzenimiz gelişmekte olan dünyada zulmü, çürümeyi ve böylece yoksulluğu devam ettiriyor ve bu yüzden küresel yoksullar için pek çok açıdan elverişsiz. Bu düzenin müreffeh ve güçlü devletlerin çıkarlarını yansıtması pek şaşırtıcı değil. Bizim oylarımız ve vergilerimize dayanan hükümetleri, kuralları bizim çıkarımıza göre biçimlendirmek için çok çalışıyor. Elbette, küresel yoksulların da kendi hükümetleri var. Ama

hemen hemen tamamı küresel ekonominin örgütlenmesinde gerçekten söz sahibi olabilmek için çok zayıf. Daha önemlisi, iktidardaki süreklilikleri yerel seçkinlere, yabancı hükümet ve seçkinlere bağlı olduğundan, yoksul vatandaşlarının ihtiyaçlarını gidermek için pek fazla sebepleri yok. Ülkenin kaynaklarını satmaya, iktidarlarını devam ettirmek için asker ve silah satın almaya ve kişisel servetler biriktirmeye muktedir bu yöneticiler küresel düzenden olduğu gibi hoşlanıyorlar. Biz de öyle. Mesela, şayet mülkiyet hakları zalim yöneticilerden alınamıyor olsaydı, ithal etmemiz gereken kaynaklar daha az bulunur ve dolayısıyla daha pahalı olacaktı.

Sonuç bir kere daha gelişmekte olan ülkelerde insan haklarının yeterince uygulanmamasının kendi başlarına açtıkları bir sorun değil, takip ettiğimiz politikalar ve dayattığımız uluslararası düzenle büyük katkıda bulunduğumuz bir sorun olduğu. Dolayısıyla, küresel yoksulluğa karşı yalnızca Rawls'ın 'yardım görevi' gibi olumlu bir sorumluluğumuz yok, ama aynı zamanda var olan küresel düzeni dayatmaktan vazgeçmek (yani iyileştirmek) ve dünyanın en yoksul nüfuslarına verdiği zararı engellemek ve hafifletmek gibi bir olumsuz sorumluluğumuz da var.[23] Sorumluluğumuz olumsuz olduğundan ve bu kadar çok zarar bize bu kadar az maliyetle önlenebileceğinden, ciddi küresel yoksulluğun azaltılması en büyük ahlaki önceliğimiz olmalıdır.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Notlar

1 Bu, 25104 milyar dolarlık birleşmiş GSYİH'larının yüzde 1,9'una tekabül ediyor.

2 1990'da birleşmiş GSYİH'larının yüzde 0.33'ünden (UNDP 2002, 202) 2001'de yüzde 0.22'sine (www.oecd.org/EN/document/0,,EN-document-15-nodirectorate-no-12-29438-15,00.html). Toplam RKY 2001'de 51.4 milyon dolar olarak gerçekleşti. (ibid.). Oysa 2000 yılında 53,7 milyon dolar (UNDP 2002, 202), 1999'da ise 56.4 milyon dolardı (UNDP, 2001, p190) ABD, bütçe fazlası verdiği büyük bir refah döneminde bu düşüşün başını çekti RKY'yi GSMH'sinin yüzde 0.21'inden 0.10'una indirerek bu düşüşün başını çekti. Gelecek yıllarda, 11 Eylül ertesinde, ABD RKY'yi yükseltmeye hazırlanıyor -2001 yılı rakamları Pakistan'da istikararı sağlamaya yönelik 600 milyon dolarlık bir fon içeriyor.

3 Ayrıntılar için bkz. Pogge 2002, giriş ve beşinci bölüm.

4 Chen ve Ravallion 2001, 290, ve Dünya Bankası 2000, 23. (Martin Ravallion ve Shouhua Chen Dünya Bankası'nın gelir yoksulluğu değerlendirmelerini on yıldan fazla yönettiler) çok yoksullar arasında ömür beklentsi ortalamanın çok altında olduğundan, toplam insan yaşamlarının ve ölümlerinin beşte birinden çok fazlası en yoksul beşte birin içine girer. Yoksulluğu ölçmenin bildik yöntemleri yoksullara ömür beklentileriyle orantılı olmayan bir ağırlık vererek ahlaki açıdan anlamlı olanı çarpıtabilirler. Örneğin, varsayın kiyoksulların ortalama yaşam süresi yoksul olmayanların yarısı olsun. (Bu yaklaşık olarak doğru.) O zaman en yoksul beşte birdeki yaşamların ve ölümlerin sayısı diğer dördünün iki katı olur: üçte bire karşı üçte iki. Tüm insan yaşamlarının ve ölümlerinin yüzde otuz üçü, bu yoksullar verili bir zamanda dünya nüfusunun yalnızca yüzde yirmisini oluştursalar

bile, bu en düşük beşte bir içinde gerçekleşir. Bu çarpıtma, tüm insan ölümlerinin üçte birinin yoksullukla bağlantılı olduğu dışında, bu makalede andığım pek çok geleneksel istatistiği etkiler.

[5] Yoksul ülkelerdeki yoksul insanların gelirlerini değerlendirebilmek için, Dünya Bankası resmi satın alma gücü paritelerini kullanır. Bunlar tipik olarak piyasa fiyatlarından üç ila yedi kat fazladır: Hindistan'da kişi başına gayri safi milli hasılası olan 460dolar 2450 dolar SGP'ye denk düşer, Çin'de 890 4260'a, Nijerya'da 290 830'a, Etiyopya'da 100 710'a, Vietnam'da 410 2130'a, vs. (Dünya Bankası 2002, 234-5). Yoksulların gelirlerini bu SGP'lere göre yükseltmek derin bir şekilde sorunludur, çünkü bu SGP'ler tüm ürün ve hizmetlerin dünya çapındaki fiyatlarına göre hesaplanırken, yoksullar harcamalarını bu metaların dar bir alt kümesinde yoğunlaştırmak zorundadırlar. Bu temel gereklilikler genellikle yoksul ülkelerde daha ucuzdurlar, ama SGP'lerin varsaydığı kadar değil. Dış ülkelerdeki yoksulların gelirlerini hesaplamak için genel SGP'ler kullanmak yemel gereklilikler açısından onların tüketim imkanlarını epeyce abartır. Anlaşılır kanıtlar için, bkz Reddy ve Pogge, 2002.

[6] BM Uluslarası İş Örgütü 'gelişmekte olan ülkelerde, 120 milyonu tam, 130 milyonu yarım zamanlı olmak üzere yaklaşık 250 milyon yaşları 5 ila 14 arasında değişen çocuğun çalıştığını' rapor ediyor.

[7] Karş. FAO 1999 ve UNICEf 2002. Değişik öl,m sebeplerinin sıklıkları için bkz. WHO 2001, 2 Yıllık Tablo.

[8] İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 25. madde.

[9] 2000 yılında günde 152.000 olmak üzere toplam 55.7 milyon insan öldü. (WHO 2001, Yıllık Tablo 2) Bunların içinde, ' dünya çapında, beş yaşın altında 34.000 çocuk açlıktan ve önlenebilir hastalıklardan öldü.' (USDA, 1999, iii)

[10] Ortalamada, yoksullar günde bir doların % 30 altında yaşıyorlar.

[11] 53 yüksek gelirli ekonomi (Dünya Bankası 2002, 243) insanlığın yüzde 15,57'sini ve gayri safi milli gelirlerin yüzde 80,97'sini temsil ediyor. Bu gelir ortalamalarının dünyanın geri kalanınınkinin 23 katı olduğu anlamına geliyor. Refahtaki eşitsizlikler gelirdekilerden de büyük: Dünyanın en zengin 200 kişisi 1998 yılından önceki dört yıldanet servetlerini iki katından fazla arttırarak bir trilyon doların üstüne çektiler. En zengin üç milyarderin mal varlıkları en azgelişmiş ülkelerin birleşmiş GSMH'larından ve buralarda yaşayan 600 milyon insanın mal varlığından daha fazla' (UNDP 1999, 3) 'Herkes için temel eğitime, herkes için temel tıbbi bakıma, tüm kadınlar için doğum bakıma, herkes için yeterli yiyecek, içilebilir su ve hıfzısıhhaya evrensel erişime ulaşmak ve korumak için gerekli ek maliyet... Dünyanın en zengin 225 insanının birleşmiş servetinin yüzde dördünden daha az.

[12] %43 seviyesinin altında yer alanların günlük geliri 2 doların altında. (Bkz. Chen ve Ravallion, 2002 290 ve 293, yeniden bölüşümün kişi başı indeks içinde yoksulluk indeksi.)

[13] Dünyadaki açlık konusu sıklıkla bu terimlerle incelemiştir, örneğin Singer 1972 ve Unger 1996.

[14] Bu üç bağlantının ayrıntılı bir açıklaması için, bkz. Pogge 2002, Kısım 8.2

[15] İkinci ve üçüncü yasaları der ki: 'Halklar anlaşmalara ve taahhütlere riayet etmek zorundadırlar....Halklar eşittirler ve bağlayıcı anlaşmalara taraftırlar.'

[16] Dünya Bankası yakın zamanda gelişmekte olan ülkelerdeki 60000 yoksul insanla mülakatlar yaptı ve web sitesinde cevaplardan bazı parçaları 'Yoksulların Sesleri' ismi altında yayınladı.

[17] Amartya Sen Kerala'yı yazılarından pek çoğunda andı ve şimdi konu hakkındaki yazılarda bu bölgeye çok sık gönderme yapılıyor. (örn. Rawls 199b, 110)

[18] Horatio Alger (1832-99) yoksul çevrelerden gelip zenginliğe ulaşan fakir oğlanlar hakkındaki öyküleriyle çok başarılı olan ABD'li bir yazardı.

[19] Karş. www.oecd.org/EN/about/0,,EN-about-88-3-no-no-no88,00.html.

[20] İlk yılların ardından kayıtlar pek cesaret verici değil. 'Şirketlerin rüşvet vermesini engellemek için bir sürü yasa var. Ama büyük çokuluslu şirketler bunları kolayca atlatıyor.' ('The Short Arm of the Law' *The Economist*, 2 Mart 2002, 63-5, 63'te).

[21] Bu etki, benzeri şekilde demokratik seleflerinin borçlarını üslenen otoriter rejimler tarafından zayıflatılıyor.

[22] İktisatçılar bir zamandır kaynak zengini Nijerya'nın, Kenya'nın, Angola'nın, Mozambik'in, Zaire'nin, Venezüella'nın, Brezilya'nın, Suudi Arabistan'ın, Burma'nın ve Filipinler'in geçmiş kırk yıl boyunca görece küçük büyüme oranlarıyla örneklendirilen gelişmekte olan ülkelerin kaynak zenginliği ile ekonomik büyüme oranları arasındaki olumsuz korelasyonun farkındalar (sözde kaynak laneti ve ya Hollandalı Hastalığı). Fakat, bu korelasyon'un nedensel bağlantıları ancak şimdilerde tamamen anlaşılabilmeye başlıyor. Örneğin Lam ve Wantchekon 1999, özellikle kaynak zenginliği ile zayıf ekonomik büyüme arasındakş nedensel bağlantıların demokrasi şansının zayıflaması tarafından dolayımlandığı hipotezini destekliyorlar: Afrika'daki bütün petrol devletleri ve kaynağa bağlı devletler anlamlı siyasi iyileştirmeler başlatmakta başarısızlığa uğruyorlar.... Güney Afrika bir yana bırakılırsa demokrasiye geçiş yalnızca kaynak yoksulu ülkelerde başarılı oldu. (s31); 'GSYİH'ya oranla kaynak sektöründeki yüzde birlik bir artış, demokratik rejimlerin sağ kalma ihtimalinde yüzde yarımlık bir düşüşe sebep oluyor.' (s35)

[23] Bu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 28. maddesi tarafından öneriliyor: 'Herkesin bu beyannamenin ortaya koyduğu hak ve özgürlüklerin tümüyle gerçekleştiği bir toplımsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.'

Kaynaklar

Chen, Shaohua, ve Martin Ravallion (2001) How Did the World's Poorest Fare in the 1990's *Review of Income and Wealth* 47: 283-300

Dünya Bankası (2000) *World Development Report 2000/2001*. (New York: Oxford University Press).

Dünya Bankası (2002) *World Development Report 2003*. (New York: Oxford University Press).

FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) (1999) The State of Food Insecurity in the World 1999 www.fao.org/news/1999/img/sofi99-e.pdf

Lam, Ricky ve Wantchekon, Leonard (1999) Dictatorships as a Political Dutch Disease. Yayınlanmamış çalışma, Yale University http://econpapers.hhs.se/paper/wopyalegr/

Pogge, Thomas W. (2002) *World Poverty and Human Rights.* (Cambridge: Polity Press).

Rawls, John (1996) *Political Liberalism.* (New York: Columbia University Press 1993).

_____ (1999a) *A Theory of Justice.* (Cambridge, MA: Harvard University Press 1971).

_____ (1999b) *The Law of Peoples.* (Cambridge, MA: Harvard University Press).

Reddy, Sanjay ve Pogge, Thomas W.(2002) How *Not* to Count the Poor. Yayınlanmamış çalışma, www.socialanalysis.org .

Singer, Peter (1972) Famine, Affluence and Morality. *Philosophy and Public Affairs*, 1: 229-43.

Unger, Peter (1996) Living High and Letting Die: Our Illusion of Innocence. (Oxford: Oxford University Press).

UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu) (2002) The State of the World's Children 2002. New York: UNICEF www.unicef.org/sowc02/pdf/sowc2002-eng-full.pdf.

UNDP (1998) Human Development Report 1998. New York: Oxford University Press.

_____ (1999) Human Development Report 1999. New York: Oxford University Press.

_____ (2000) Human Development Report 2000. New York: Oxford University Press.

_____ (2001) Human Development Report 2001. New York: Oxford University Press.

_____ (2002) Human Development Report 2002. New York: Oxford University Press.

USDA (Birleşik Devletler Tarım Departmanı) (1999) *U.S. Action Plan on Food Security.*

www.fas.usda.gov/icd/summit/usactplan.pdf .

WHO (Dünya Sağlık Örgütü) (2001) *The World Health Report* 2001. Geneva: WHO Publications www.who.int/whr/2001 .

48
KÜRESEL SİVİL TOPLUM

Mary Kaldor

[...]

Küresel sivil toplum tabiri hem normatif hem de betimleyici anlamda giderek daha sık kullanılır oldu. Normatif anlamda, sivil toplumun bölgesel genişlemesi özlemini dile getirmeye meyil ediyor. Sivil toplumun klasik tanımı, her ne kadar her zaman farklı yorumlar olduysa da genellikle bir devlet tarafından garanti edilen hukukun hâkimiyetine -onyedinci yüzyılda kullanılan tabirle *Societas Civilis*- ve hukukun hâkimiyetinin altında yatan değer ve normları ayakta tutmaya ve yaymaya, devletin iktidarı kötüye kullanıp kullanmadığını denetlemeye muktedir bağımsız vatandaş gruplarının varlığına işaret eder.[1] Alman sosyoloğu Norbert Elias, 'uygarlaşma (sivilleşme) süreci' tabirini, bir devletin toprak sınırları içinde şiddetin gündelik yaşamdan süren yöntemleri betimlemek için kullandı.[2]

Betimleyici anlamda, 'küresel sivil toplum' tabiri, tabirin neyi içerip neyi içermediğine dair önemli tartışmalar olsa da ulusal sınırların ötesinde hareket eden bağımsız STK'lara ve toplumsal hareketlere gönderme yapmaya meyil ediyor.[3] Küresel sivil toplum kâra yönelik olmayan sektöre gönderme yapmak için kullanılabilir: Ulusal sınırların ötesinde ve devlet, piyasa ve ailenin arasında hareket eden her şey. Alternatif olarak, aile ve devletin arasındaki her şeye gönderme yapabilir, yani piyasayı da kapsayabilir. Son olarak, küresel 'uygarlaşma sürecinin' avukatlığını yapanlarla temelci tutumlar takınanları kapsayacak şekilde yalnızca savunma ağlarını cisimleştirebilir.[4]

'Küresel sivil toplum' tabirinin ortaya çıkışı 1990'lardaki iki tarihsel gelişmenin çatlaklarına yerleştirilebilir: Demokratikleşme taleplerinin yayılması ve yoğunlaşan küresel karşılıklı bağlantılılık (interconnectedness) süreci. 1980'lerde Doğu Avrupa'da 'sivil toplum' tabirinin yeniden keşfedilmesi boğucu devlete karşı ilk ve nihai cevaptı; savaş sonrası devletin ataerkilliğinin ve sertliğinin sorgulanmaya başladığı dünyanın başka köşelerinde de yankısını buldu. Giderek karmaşıklaşan ve belirsizleşen ve geleneksel siyasi örgüt modellerinin, özellikle partilerin, siyasi tartışmaları merkezi olmaktan çıktıkları toplumlarda, kişisel otonomi ve kendiliğinden örgütlenme gibi yeni talepleri yansıtıyordu.[5]

'Sivil toplum' ve 'anti-siyaset' ya da 'iktidarsızların iktidarı' gibi bağlantılı tabirler, bireylerin içinde yaşadıkları şartları denetleyebilme becerisi ve vatandaşların gerçekten güçlendirilmesi gibi paralel ilgileri çerçeve içine alabilecek bir söylem sunuyor gibi gözüküyordu. Batılı seçkinler bu dili var olan demokrasilerin zaferinin bir ispatı olarak görürken, sözde yeni toplumsal hareketlerin varisleri tabiri demokrasinin köktenci bir şekilde genişletilmesi taleplerinin dışavurumu olarak kullanmaya başladılar.[6]

Başlangıçtan beri, bu yeni sivil toplum anlayışı, yanlızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi, toplumsal ve kültürel olarak da, yoğunlaşan küresel karşılıklı bağlantılılık çerçevesinde filizlendi. Küresel karşılıklı bağlantılılık yalnızca çokuluslu şirketlerin genişleyen gücüyle ilgili değil, aynı zamanda uluslararası hükümet örgütlenmelerini ve ulus ötesi toplumsal hareketleri de kapsıyor.[7] 1990'lar boyunca, küreselleşme olarak bilinen süreç daha önce kapalı olan toplumların çökmesi, neoliberal fikirlerin yayılması ve hepsinin ötesinde, haberleşme teknolojilerindeki dramatik gelişmeleri içeren çeşitli sebeplerden dolayı hız kazandı.

Bir yandan, küreselleşme süreci devletin otonomisini sınırladı; uluslararası karar almanın büyüyen önemi manevra özgürlüğünü ve demokratik taleplere cevap verme yeteneğini daralttı. Paradoksal olarak, biçimsel demokratik prosedürlerin pek çok yeni alana (Doğu Avrupa, Latin Amerika, Afrika) açıldığı bir anda, gerçek demokrasi, yani gündelik hayatı etkileyen kararlara katılma yetisi, ulus devletlerin otonomisinin kaybıyla azaldı. Her ne kadar ulus devlet hala siyasetin odağındaysa da bazı kilit iktisadi ve siyasi kararlar artık ulus devlet düzeyinde değil uluslararası forumda alınıyor. Öte yandan, küresel karşılıklı bağlantılılık vatandaş grupları ve otoriter ve kapalı toplumlardaki bağımsız siyasi grupları koruyup güçlendirmek için yeni imkânlar açıyor. Düşünecek olursak, doğu Avrupa'da, yukarıdan ulus ötesi yasal düzenlemelerin genişletilmesi (Helsinki Anlaşması) ve çeşitli biçimsel olmayan ulus ötesi bağlantılarla birleşerek, otonom alanların açılmasına imkân verdi.

Özgül tarihsel konjonktür yüzünden, çağdaş sivil toplum ve küresel sivil toplum kavramlarının anlamlarını klasik tanımlardan çıkarsamak bizi yanlış yönlendirir. Erken sivil toplum kuramlarının yeniden keşfedilmesi meşrulaştırıcı bir anlatı sağlamaya yardımcı olduysa da aynı zamanda bu tarihsel yorumlar kavramın gerçekten yeni yönlerini görmemizin önüne geçmiş olabilir. Eski tanım devletin varlığını veri kabul ederken, çağdaş kavram hem toplumsal anlamda (bireyin güçlenmesine ve kişisel otonomiye vurgu),hem de yoğunlaşan karşılıklı bağlantılılık sonucumda toplumsal ilişkilerin toprak temelinde yeniden yapılandırılması çerçevesinde coğrafi anlamda devlet merkezli yaklaşımlardan uzaklaşma hamlesi olarak tanımlanabilir.

Kimi araştırmacılar, sivil toplumun klasik tanımlarına dayanarak devlet olmadan bir sivil toplumdan bahsetmenin mümkün olmadığını iddia ediyorlar.[8] Fakat bugünlerde artık sivil toplumu bir devletin toprak sınırları içine kapatmak mümkün olmayabilir. Açık toprak sınırları olan modern devletin yükselişiyle bağlantılandırılan sivil toplum (yurtiçi)/Anarşi ve Barbarlık (Uluslararası) ikiliği kırılıyor. Elias'ın tarif ettiği uygarlık süreci, korkunç totalitercilik ve yirminci yüzyılın savaşları ile sonuçlanan şiddetin devlet elinde yoğunlaştırılması ve merkezileştirilmesine bağlıydı.

Eğer küresel bir uygarlık süreci mümkün ise, bir dünya devletinin kurulması üzerine temellendirilemez, çünkü bu hayal bile edilemeyecek bir iktidar yoğunlaşması anlamına gelecektir. Bunun yerine, yanlıca devletleri değil aynı zamanda denetleyen, tartışan ve kamuoyu baskısı yaratan vatandaş ağları

eklerini de içeren, bağlantılı kurumların garanti ettiği bir uluslararası hukukun üstünlüğünün yayılması anlamına gelmelidir. Küresel sivil toplum olarak tanımlayabileceğimiz şey, bireylere küresel arenada bir ses sağlayan, bireyle küresel kurumlar arasında köprü oluşturan bu grupların, ağların ve hareketlerin etkileşimleri olmalıdır.

Yükselen Küresel Siyasi Ayrımlar

Ulus devlet döneminde siyasi partiler siyasi tartışmaların birincil merkezleriydiler ve hâkim siyasi ayrım, kabaca gücün ve maddi refahın daha fazla yeniden dağıtılmasını savunan sol ile serbest piyasalarla asgari devlet müdahalesinin önemine vurgu yapan sağ arasındaydı. Sovyetler birliğinin çöküşü ve sosyalist fikirlerin itibarlarının azalmasından sonra, bu ayrım sıklıkla geleneksel kimliklerin korunması etrafında sınırlı (Parochial) ve tekil çıkarlar vurgulayanlarla kozmopolitler diyebileceğimiz hoşgörü ve farklılıklara önem veren uluslararası ve küresel ilke ve değerleri vurgulayanlar arasındaki bölünme ile katlandı.[9] Bütün bu farklı konumlar küresel sivil toplum aracılığıyla temsil ediliyor.

Bu iki ayrım üstünde temellenen dört önemli siyasal gruplaşma belirlenebilir. Bu gruplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	Sınırlı	Kozmopolit
Neoliberal	Yeni sağ, örn. Thatcher Pinochet ve ya Haider	Çokuluslu Şirketler, Uluslararasıcı Liberaller, örn. Fukuyama
Yeniden Dağıtımcı	Eski Sol, örn. Geleneksel Sosyalist Partiler	Küresel Vatandaş Ağları,

Örn. STK'lar, yardım kuruluşları

İlk kategori neoliberal sınırlıcılardan (Parochialist) oluşuyor: Ulusal ve dini kimliği vurgulayan, ama neoliberal ekonomi politikalarından yana olanlar. Bu çeşit siyasi düşünce ticaret ve sermayenin serbest dolaşımını canla başla savunan, ama insanların serbest dolaşımına muhalefet eden yeni sağın tipik özelliğidir. Güçlü merkezi devleti desteklerler ve halk desteğini harekete geçirebilmek için milliyetçi ve temelci bir retorik kullanırlar. Yeni sağ geleneksel siyasal parti biçimine bürünebilir ama dini temelcilik ve dışlayıcı milliyetçilikten temel alan ulus ötesi ağlarda da bu kategoriye katılabilir.

İkinci kategori güçlü devlete geri dönüşü, refah ve tam istihdam politikalarına geri dönüşü savunan eski sol. Demokrasinin ve refahın küreselleşmeden zarar gördüğüne inanıyorlar ve süreci geri çevirmek istiyorlar. Genellikle geleneksel sosyalist partilerin içinde bulunuyorlar, ama STK'lara, bilhassa sendikalara da katılıyorlar.

Üçüncü kategori 1990'lara hâkim olan yeni küreselleşmecileri kapsıyor. Serbest ticaretin ve sermayenin hareketliliğinin refaha katkıda bulunacağına ve demokratikleşme ve siyasal özgürlüklerin büyümesini sağlayacağına ina-

nıyorlar. Asya Kaplanlarının başarısının ispatladığı gibi, küreselleşmenin zengin ülkelerin piyasalarını üçüncü Dünya ürünlerine açmasını sağlayarak gelişmekte olan ülkelerin faydasına işlediğini iddia ediyorlar. Bu görüşler şirket yöneticileri, merkezci politikacılar ve iktisat uzmanları tarafından dile getiriliyor.

Son kategori benim 'küresel vatandaş ağları' diye tanımladığım yeni bir gruplanmayı kapsıyor: Bu gruplar küresel bir 'uygarlık sürecini' özlüyorlar ve küresel sivil toplumda farklı görüşlerin temsilini bunun için bir ön şart olarak görüyorlar. Küresel vatandaş ağları sıklıkla yükselen küresel medyada ve uluslararası örgütlerin içinde müttefikler bulabilen, çevre, savaş, yoksulluk, kadın hakları gibi küresel sorunlarla ilgilene yeni ulus ötesi toplumsal hareketlerle STK'ları içeriyor. Küreselleşmenin eşitsiz bir süreç olduğunu; kimi ülkeler ve toplumsal gruplar son yirmi yılda dramatik miktarlarda refah biriktirirken diğer bölge ve bireylerin düşen ve hatta negatife geçen iktisadi büyüme oranlarına, büyük ölçüde artan eşitsizliklere, mülteciliğe, savaşa ve suça şahit olduklarını öne sürüyorlar. Bu grup küresel yönetişimin şu anki kurallarının zengin ülkeler lehine çarpıtıldığını savunuyorlar, DTÖ ve selefi GATT sanayi üretimini ve finans hizmetlerini liberalleştirmekte başarılı olurken, tarım ve tekstil gibi zengin ülkelerin korumak istediği alanlarda daha az başarılı oldu. Üstelik patentler ve fikri mülkiyet haklarına dair kurallar zengin ülkeler lehine önyargılıdır. Örneğin, yoksul ülkelerde hayat veren ilaçları yapmak çok pahalı iken, geleneksel tıp ve bitkiler korunamıyor. Amaçları ulus devlet çağına dönmek değil, ama küreselleşme sürecini küresel düzeyde düzenlemek ve güçsüzlerin küresel kurumlara erişimini arttırmak.

Gelecekteki siyasi mücadeleler açısından asıl mesele bu farklı gruplaşmalar arasında ne gibi ittifakların kurulduğu. Özellikle eski sol ve liberal globalleşmecilerin taviz vermeden başarıya ulaşmasının imkânsız olduğu iddia edilebilir. Şayet küreselleşmenin geri çevrilemez olduğu konusunda haklıysam, devletçi refah modeline dönmek elverişsizdir. Aynı zamanda, küreselleşmenin gerçek demokrasiyi zayıflattığı düşünüldüğünde, siyasal özgürlüğü garanti eden bir neoliberal küresel düzen tahayyül etmek zordur çünkü küreselleşmenin eşitsiz sonuçları demokratik süreçlerin karşılayamayacağı talepler yaratıyor. Karl Polanyi'nin neoliberalizmin otoriter sonuçları üzerine söyledikleri böylelikle küresel ölçeğe uygulanabilir.[10]

Kabaca, iki tip başarılı koalisyon tahayyül edilebilir. İlki liberal küreselleşmecilerle neoliberaller arasında. Bunun sonucu, ulusal düzeyde otoriter gelenekçi hükümetler tarafından dayatılan eşitsiz bir küresel düzen olur. Öteki, liberal küreselleşmecilerle küresel vatandaş ağları arasında, olabilir ve bunun sonucu da küreselleşmenin demokratikleşmesi ve küresel uygarlık sürecinin başlaması olur. Eski solun herhangi bir etkisi olursa, bu seçecekleri ittifaklara bağlı olur. Eğer yeni sağla ittifak kurarlarsa, küreselleşmenin kurallarını kendi ülkeleri lehine eğebilirler, özellikle ABD gibi güçlü ülkelerde. Ve bazı nadir durumlarda, mesela suçlu devletlerde, kırmızı kahverengi koalisyonlar inşa ederek ulus ötesi suç bağlantıları olan kapalı temelcilik cepleri

kurabilirler. Öte yandan, eski sol küresel vatandaşlık ağları ile ittifak kurarsa, paylaşımcı faydalar sağlamakta daha başarılı olabilirler.

Esas olarak, bu iki tip koalisyon gelecek on yıl boyunca küreselleşmenin nitelikleri hakkındaki kamusal tartışmayı biçimlendirebilir. Modellerden biri asgari kurallı, giderek daha otoriterleşen ulus devletlerin dayattığı ticaret ve sermayenin serbest dolaşımına dayanan bir sistemi gündeme getiriyor. Bu modele göre sürekli iktisadi büyümeye büyüyen ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler, etnik ve ırksal gerilimler ve muhtemelen şiddet ve baskı eşlik edecektir. Biçimsel demokratik kurallar popülist liderlere seçimleri kazandıracak çoğunlukçu bir retoriğe imkan tanırken gerçek bir etki için fırsatlar daralacaktır. Öteki model kurallar koymaktan sorumlu kurumları -DTÖ, IMF, BM- daha denetlenebilir ve kamusal tartışmalara daha duyarlı olduğu, yeni siyasal örgüt biçimlerinin -ulus ötesi STK'lar, toplumsal hareketler vb.- küreselleşmenin kurbanlarını temsil edebileceği bir küresel düzenleme sistemi sunacaktır.

Sonuç

[...]

Küresel sivil toplum bir model veya plan değil; dünyanın geleceği hakkında farklı görüşlerin dile getirilebildiği bir mücadele süreci.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Notlar

1 Bkz. Ernest Gellner, *The Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals* (London: Hamish Hamilton, 1994).

2 Norbert Elias, *The Civilizing Process: State Formation and Civilization* (Oxford: Blackwell, 1982).

3 Bkz. John Keane, *Civil Society: Old İmages, New Visions* (Cambridge: Polity Press, 1998).

4 Margaret E. Keck ve Kathryn Sikkink, *Activists Beyon Borders* (Ithaca, NY: Cornell University Pres, 1998).

5 Bkz. Ulrich Beck, *Risk Society: Towards a New Modernity* (London, Sage, 1992).

6 Bkz. Andrew Arato ve Jean. L. Cohen, *Civil Society and Political Theory*, (Cambridge, MA: MIT Press, 1995).

7 Bkz. David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathon Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture* (Cambridge: Polity Press, 1999).

8 Chris Brown, 'Cosmopolitanianism, World Citizenship, and Global Civil Society', *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, yayınlanacak.

9 Anthony Giddens, *Beyond Left and Right,: The Future of Radical Politics* (Cambridge: Polity Press, 1994).

10 Bkz. Karl Polanyi, The Great Transformation (New York: Octagon Books, 1975).

49
YANLIŞ GİDEN BİR DÜNYA

Chris Brown

'Daha önce hiç olmamış tuhaf şeyler oluyor' diyordu Bob Dylan, 1993 tarihli *World Gone Wrong* (Dünya Yanlış Gidiyor) albümündeki Mississipi Sheiks şarkısında. Haziran 2001'de Cenova'daki G8 toplantısında bir araya gelen dünyanın en güçlü ülkelerinin önderleri, yalnızca anarşist sert bir çekirdek grup sokaklarda İtalyan polisiyle savaşır ve on binlerce barışçı gösterici gürültüye rağmen seslerini duyurmaya çalışırken, çelikten bir güvenlik duvarının arkasında toplanıp geceleri de limanda demirli bir transatlantiğin sunduğu emniyete sığınırken buna katılmış olabilirler. Cenova'daki karışıklıkları Mayıs 2001'deki ABD-AB görüşmeleri sırasındakiler takip etti; her ikisi de Davos, IMF ve Dünya Bankası toplantıları ve 1 Mayıs toplantıları vesilesiyle yıllık olaylara dönüşen ve Kasım 1999'daki DTÖ toplantısındaki Seattle Savaşı kurallarını koyduğu örneği sürdürüyorlardı. [...]

Uluslararası toplantılarda gösteri yapma fikrinde elbette özel olarak tuhaf bir şey yok, ama yeni durumun alışılmışın dışında pek çok özelliği var. Sokak kavgaları öğesi ve protestolara katılan örgütlerin sayılarının çokluğu bir yana bırakılsa bile, sırf protestoların ölçeği bile öncüsü pek olmayan bir durum. Aynı derecede şaşırtıcı bir başka durum da temsil edilen çıkar ve konumların çoğulluğu, -çevreci gruplar, sendikalar, uluslararası yardım ajansları, milliyetçi Fransız köylüleri, sosyal demokratlar, sosyalistler ve neo-komünistler. Üstelik, göstericilerin amaçlarına verilen zımni halk desteği de epeyce yüksek gözüküyor. [...]

[...] [B]ugün yanlış giden bir dünyada yaşadığımıza dair yaygın bir görüş var ve bu [..] bölümün amacı bu ruh halini incelemek, niçin bu kadar çok insanın bu sonuca ulaştığını sormak ve dünyayı değiştirmenin çeşitli yollarını araştırmak. Henüz, bu konuda akademik yazında pek az şey var, alan George Monbiot'un *Captive State*, Thomas Frank'ın *One Market Under God*'ı, Noreena Hertz'in *The Silent Takeover*'ı, Naomi Klein'ın *No Logo*'su gibi en iyilerinin bile nesnelliğe ve olayı farklı bakış açılarından görmeye kalkışmadıkları anti- küreselleşme destanlarının egemenliği altında. Akademinin durgunluğu yüzünden, bu bölüm literatür temelli olmaktan çok, kişisel hatta polemikçi olacak. [..] Yinede -can çıkar huy çıkmaz- varolan düzenin karşılaştığı krizin ölçeğine hakkını veren akademik bir yazıyı tartışarak başlamak faydalı olabilir.

Batı Başarısızlığı mı ?

Var olan uluslararası düzen küreselleşmenin getirdiği gerilimlerle herhangi bir dönüşüme uğramadan başa çıkabilir mi? Eğe cevap hayırsa, geçiş sorun-

lu olsa bile, Westphalia sisteminin sonu gelmiş ve artık adil ve işleyen bir dünyanın önünde bir engel oluşturmaktan başka işe yaramıyor demektir. Susan Strange'in ölümünden sonra sözcük oyunlu bir başlıkla yayınlanan 'The Westfailure System' makalesinin iddiası bu. Strange'in tezleri yalnızca kendi içinde değil, aynı zamanda yazarı sebebiyle de incelenmeye değer. Susan Strange, bir kuşak için, İngiliz uluslararası ilişkilerinin en önemlisi değilse bile kesinlikle en önemli yazarlarından biriydi. Normatif kuramlara hatta herhangi bir kurama yaşamı boyunca karşı çıkmış, ortodoks karşıtı düşünceyi kabul eden bir gerçekçiydi. Ömrünün sonuna doğru sistemin kendinden menkul meşruiyeti hakkında köktenci sonuçlara ulaşabilmiş olması olgusu ilginç.

Başlangıç olarak söylenmeli ki tüm katılığıyla küreselleşme teorisini küresel yalnızlaşma olarak adlandırırken son zamanlarda dünyanın değişmekte olduğuna ikna oldu. (Strange, 1994 ve 1998) Strange öncelikle ve nihai olarak uluslararası ekonomi politikçiydi ve Westphalia sistemi anlayışı ona göre, egemen devlet ile piyasa ekonomisinin ortak-yaşam içinde birlikte büyüdüğüydü. Egemen devlet, kapitalizm için gerekli çerçeveyi sağladı, kapitalizm de başarılı egemen devletlere refah için ihtiyaç duydukları parayı. Üstünde durduğu asıl nokta ise piyasa ekonomisinin dünya çapında öyle bir noktaya geliştiği ki sonunda ortak-yaşama dair ilişki kırılmış olduğu. Toprak üzerinde egemen devlet artık bir zamanlar oynadığı rolü oynayamıyor. Bu beceri kaybının üç çarpıcı ve insani refaha zarar verici sonucu var.

İlk olarak, Strange'in bütün hayatı boyunca ilgisini çeken bir konu, artık küresel finans sisteminin hükümetlerin ve hükümetlerin parayı idare edebilmek için yarattıkları tüm kurumların denetiminin dışında olması. Strange'e göre kredinin yaratılması ve düzenlenmesi en merkezi uluslararası ekonomik görev. Eninde sonunda ticaret, kendi başının çaresine bakacaktır; küresel üretime hâkim olan dev şirketlerin dünya ticaretinde çıkarları var ve DTÖ gibi kuruluşların ticareti düzenleme ve denetleme çabaları, kendi çıkarlarını gözetmeye muktedir şirketlerin amaçları açısından yalnızca ikinci derecede önemli. Ama uluslararası para ilişkileri artık toprak üzerine temellenmiş devletler sisteminin sağlayamadığı bir idareye ihtiyaç duyuyor. 1995'te Barings Bankası'nın yok oluşu ve 1997'de Asya bunalımı yalnızca rüzgarın önündeki samanlar, yaklaşanların birer habercisi. Dünya ekonomisi ne kadar kötüyse devrim için o kadar umutlanan, böylesi bir krizi sevinçle karşılayacak olan kapitalizm karşıtlarının aksine, ona göre bütüncül bir küresel finansal krizin getireceği bir ekonomik bunalım herkesin refahı için zararlı olacaktır; kredi yaratılmasını idare edecek ve düzenleyecek bir sistemin potansiyel yeteneksizliği onun açısından bile sistemin başarısızlığı anlamına gelecektir. Fakat, belirlediği Batı-başarısızlığının diğer iki yönü daha bariz ve doğrudan şekilde feci olacaktır.

İkinci başarısızlık ise egemen devletler sisteminin çevresel yozlaşmanın sonuçlarıyla başa çıkamaması. Küresel ekonomik büyüme küresel ısınma, ozon tabakasının incelmesi ve yeri doldurulamaz nadir doğal kaynakların

kaybı gibi çevresel sonuçlarına göz önünde bulundurmadan gerçekleşti ve uluslararası sistem değil zararlı sonuçları geri çevirmeye, şu anki durumun daha da kötüleşmesini engellemeye bile muktedir değil. Bu yeteneksizliğin sebebi belli: egemen devletler sistemi devletlerin bencilce davranmasın izin veriyor, hatta onları cesaretlendiriyor. Çevresel yozlaşmayı geri çevirmek kolektif bir çaba gerektiriyor, fakat çevreyi en çok kirletenler en büyük çabayı göstermeliler ve şimdiki sistem onların bu sorumluluğu görmezden gelmesine izin veriyor. Aynı zamanda çevreyi en çok kirleten ülkeler olan en güçlü ülkelere yaptırım uygulamanın imkânsızlığı, felaketin önüne geçmek için atılacak adımların bu devletlerin iyi niyetine ve aydınlanmış, uzun vadeli bir çıkar tanımına ulaşmakta gösterdikleri istekliliğe güvenilmesi gerektiği anlamına geliyor. Son yılların çevre politikaları buna güvenilemeyeceğini açıkça gösterdi. Üstelik yoksullukları yüzünden kirlenmeye ABD, Japonya ve Batı Avrupa kadar katkıda bulunmayan ülkelerin zararlarını tazmin etmek için kolektif bir çaba harcanmaması halinde temiz ama pahalı teknolojilere geçemezler, öte yandan böylesi bir çaba şimdiki sistemden beklenemez.

Strange, genel insan refahına daha doğrudan bir tehdit olan üçüncü nokta olarak insancıllığın çifte başarısızlığına işaret ediyor. Şimdiki küresel ekonomik düzen bir yandan küresel eşitsizlikleri arttırarak en elverişsiz durumdaki ülkeleri daha da fazla yetersiz beslenme, yoksulluk ve muhtemelen şiddetli iç çatışmalarla yüz yüze bırakırken, öte yandan da refah devletlerinin küresel kapitalizmin dayattığı yeniden yapılandırma reçetelerinden halklarını koruma imkânlar ortadan kalktıkça başarılı devletlerde bile durum kötüye gidiyor. Bir zamanlar var olan devletin bir toplumsal adalet vasıtası olması imkânı insan denetiminin dışında ve genel çıkara hizmet etmeyen bir ekonomik sistemin mantığı tarafından yok ediliyor. Bu süreçten faydalananlar ise sadece neoliberalizmin egemenliğinin arkasındaki güç olan devasa şirketlerin başındaki ulus-ötesi iş dünyası seçkinleri. (Van der Pijl, 1998).

Bu Westphalia düzenine yönelik ağır bir itham ve üstelik gerçekçi olmayan ütopist bir dünya görüşüne sahip olmakla suçlanabilecek bir yazara da ait değil. Bu ithamların gücü kısmen bu hastalıklara kolay bir çözüm önerilmemiş olmasından ileri geliyor. Aslında, hiçbir çözüm önerilmemiş.

Ne Yapmalı?

Bir zamanlar kapitalist dünya düzeninin muhalifleri ne yapmak istediklerini gayet iyi biliyorlardı. Marksistler ve bu meselede genelde sosyalistler kapitalist sistemi, kâr güdüsü ve piyasa güçleri üzerine temellenmemiş bir ekonomik düzenle değiştirmek istediklerini biliyorlardı. Marx ve Lenin'in açıkça takipçisi olanlar için nihai hedef, tamamen planlı bir sosyalist ekonomi aracılığıyla ulaşılacak olan, kıtlığın ilga edileceği komünizmdi. Batılı Sosyal Demokratlar ise kapitalistlerin etkinliklerine demokratik olarak kurulan ve denetlenen bir planlama kurumunun himayesi altında devam ettirdikleri planlı bir karma ekonominin kurulmasına odaklanıyordu. Her durumda, kamusal

hizmetler ve büyük sanayi kamusal mülkiyette olacak ve kararları genel çıkarlar göz önünde bulundurularak alınacaktı. Hem Marksistler hem de sosyal demokratlar sanayi toplumundan yanaydılar. Komünist Manifesto'da burjuvazinin dünyayı dönüştüren etkinliklerine düzülen övgülere dayanarak, komünistler sanayi bir kere sermaye birikimi mantığından kurtulunca kıtlığın ortadan kalkacağını öngörüyorlardı. Batılı sosyal demokratlar ise daha basitçe, kitle üretimi aracılığıyla kendi işçi sınıfı tabanlarına zenginlerin kolaylıkla elde ettiği tüketim mallarını sağlamak istiyorlardı.

Bu kaba şemanın iki özelliği çarpıcı: Bu fikirlerin bir iki kuşak önce ne kadar güçlü olduğu ve şimdi ne kadar geride kalmış gözüktükleri. Elbette etrafta hâlâ Marksist gruplar mevcut ve 'gerçek' sosyalist partilerde bol ama eylem başka yerlere kaydı. Kuzey Kore ve Küba gibi hâlâ komünist olan ülkelere sempati duyanlar olsa da hemen hiç kimse onları dünyanın geri kalanı için gerçek bir model olarak görmüyor. Bu şartlar altında sağ kalan ve hatta güç kazanan Avrupa'nın demokratik sosyalist partileri bunu onları bir kuşak önce sosyalist kılan tüm özelliklerinden kurtulup üçüncü yol siyasetleri ve seçim zaferlerini ideolojik saf unutuşa tercih ederek başardılar (Giddens 2000). Daha önemlisi, küresel sermayeye karşı kampanya yürütenler az sayıda farklı ideoloji geçmiş iki yüz yılın devrimci geleneklerini kullanıyorlar. Meksika'daki Chiapas ayaklanmasının lideri 'Subcomandante Marcos', Mao'da, Che Gueveara'da ve 60'ların halk savaşı kuramlarında ideolojik köklerini buluyor olsa bile yarattığı hareket daha çok etnik ve geleneksel etkenlere bağlı gibi gözüküyor. (Harvey, 1998; Marcos ve diğerleri, 2001). Çevreciler Marksist/Sosyalist gelenekte kendi ilgilerini destekleyebilecek pek az şey buluyorlar, sendikalar ise küreselleşme karşıtı hareketteki yeni arkadaşlarıyla geçinebilmek için geçmişleriyle hesaplaşmak zorunda kalıyorlar. Bu yeni bilincin en iyi örneği 1999'da DTÖ protestoları sırasında yaşandı. Çelik işçileri, önce kameraların önünde Seattle limanındaki ithal çeliği denize döktülerse de sonradan çevreci desteğini kaybetmemek için onları denizden çıkarıp başka yere yığmak zorunda kaldılar.

Peki eski usul devrimin yerine ne geçti? Farklı grupların nadiren biraz olsu ideolojik tutarlılığa sahip farklı gelecek modelleri var. Sendikalar yalnızca korumacı, yeni sanayileşen ülkelerin hükümetlerinin küreselleşme karşıtı kampanyalara bu kadar hararetle karşı çıkmalarının sebeplerinden biri de bu; bu hükümetler aynı zamanda Güneydeki aşırı çalıştırma ve çocuk emeği gibi sorunlara karşı hayırsever kampanyalara da şüpheyle karşılıyorlar. Çocuk emeğini bunun yerine geçecek alternatif önlemler almadan ilga edin, bütün elinize geçecek olan yeni sanayileşmekte olan ülkelerin rekabet gücünün azalması olacaktır. Nike'ın taşeronlarını Filipinlerde ve Vietnam'da Kuzey Amerika standartlarında maaşlar ödemeye zorlayın, işçilerin aşırı çalıştırıldığı işyerleri gerçekten kapanacaktır, çünkü bu ülkelere yatırım yapmak kârlı olmaktan çıkacaktır. Gelecek hakkında net bit görüşü olan neredeyse tek grup 'koyu yeşil' çevreciler, ama onların görüş kendine yeterliliğe ulaşılması ve geleneksel tarım yöntemleriyle ekolojik dengenin sağlanması dünya

nüfusunun dramatik şekilde düşmesini gerektirdiğinden, bu görüş hareketin kendi internet siteleri ve gazeteleri dışında pek dillendirilmiyor. Elbette, küreselleşme karşıtı hareket içinde Cenova toplantısı gösterilere ev yapımı zırhlarla katılan ve açıkça polisle çatışmak niyetini taşıyan çeşitli anarşist gruplar ve benzeri güdülerle yağmaya gelen Britanyalı Womble'lar gibi tutarlı anti-kapitalist gruplar var. Ama bu örneklerin gösterdiği gibi hiçbir şekilde ilerici olmadan anti kapitalist olmanın yolları var -şiddetli taktikleri bu göstericileri sol hareketlerden çok Britanya Ulusal Partisi ve Fransız Milliyetçi Cephesi gibi Avrupa'nın eşit derecede anti-kapitalist faşist hareketlerine yaklaştırıyor.

Küreselleşme karşıtı koalisyonun ideoloji eksikliğini en iyi örneklendiren 2001 1 Mayısında Londra'daki büyük gösterilerden birinde kortejin en önündeki pankarttaki yazıydı: 'Kapitalizmin yerine daha hoş bir şey koyun'. İnsan içtenlikle bu yazının yalnızca komiklik olsun diye konduğunu umuyor, ama isteyerek ya da istemeyerek, bu slogan popüler küreselleşme karşıtı yazının iyi bir özetini sunuyor bize. Naomi Klein ve Noreena Hertz gibi kampanyacılar küresel markaların hâkimiyetini ve dev şirketlerin demokratik olmayan etkilerini mahkûm ediyorlar, ama uzun vadede bu etkinin nasıl azaltılabileceğine dair ikna edici bir öneri sunmuyorlar. Bu reçeteler dev şirketleri parçalayacak etkili anti-tekel yasaları ve yerel öz yönetimle sendikal hakları daha iyi yerlere taşıyacak hareketlerle beraber, Brian Barry ve Thomas Pogge gibi yazarların savunduğu türden gelirin ve refahın uluslararası yeniden dağıtımına odaklanıyorlar. [...] Yani, 1970'lerin sonunda *Brandt Raporunun* tahayyül ettiği idealleştirilmiş küresel sosyal demokrasiyi destekliyorlar. Ama burada pratik sorunlar var: Batılı işçilerin piyasaları, Güneyli rakiplerine açmaları hakikaten olası mı? Batılı vergi mükelleflerinin bugünün dev şirketlerinin yeni sanayileşmekte olan ülkelerdeki kâr amaçlı yatırımlarının yerine geçecek refah aktarımlarına izin vermeye hazır oldukları tahayyül edilebilir mi? Fakat daha temel bir sorun kapitalizmin temel dinamiklerine karşı ilgi yoksunluğu. Bu kampanyacıların tahayyül ettiği türden bir yerel olarak kısıtlanmış kapitalizmin yapabildiği anda kendisine dayatılan sınırları yıkacağı kesin gibi.

Fransız kampanyacılar, Jose Bove, François Duffour ve Anna de Casparis, benzeri bir çalışmada dünyanın satılık olmadığını (Bove ve diğerleri, 2001) savunuyorlar. Fransadaki McDonald's karşıtı kampanyası sonucu meşhur olan bir Fransız köylüsü olan Jose Bove, paranın tek önemli şey olduğu varsayımına karşı retorik açıdan güçlü bir saldırı başlatıyor ve Klein ve Hertz'e benzer, McDonald's gibi dev şirketlerin tehdit ettiği yerel toplulukların korunmasının önemini savunuyor. Ama yine Klein ve Hertz gibi Fransız yazarlar da kapitalizmin sonunu tahayyül etmiyorlar ve onun küresel temsilcilerinin denetimi ile yetiniyorlar. Bunun yerine, yerel Fransız kapitalistleri ve sorumlu Fransız köylüleri aşırı hırsın panzehiri olarak görülüyor. Daha iyi bir gelecek için pek ikna edici bir görüş değil.

Strange'in 'The Westfailure System' makalesinde olduğu gibi bu kitapların yazarları da savundukları olumlu bir konum yüzünden değil, bir hastaya

teşhis koyuyormuş gibi gözüktükleri için başarılı oluyorlar. Bugün açıkça, Anthony Giddens'ın tabiriyle 'kolay kazanılmış dünya'nın topluluk ve kişisel güvenlik hissi gibi genel olarak değer verilen şeylerin altını oyduğuna ve çağdaş dünya ekonomisinin açıkça adaletsiz olduğuna dair yaygın bir popüler kanaat var (Giddens, 1999). Bu kötülükleri dev şirketlere bağlamak çok anlamlı ve bahsi geçen yazarların teşhis ettikleri hastalığı tedavi edebilecek bir tedaviden yoksun oluşları da bu şirketlerin gücünün bir başka kanıtı olarak yorumlanabilir. Bir bakım, bu teskin edici. Hiçbir şey değişmeyecek, No Logo'nun okurlarının çoğunun DKNY marka pantolonlar ve Nike marka ayakkabılar almaya devam ediyor olmaları gerçekte önemli değil. Ne fark edecek ki?

Burada ne yanlış gitti? Küreselleşme karşıtı yazının anahtar özelliği geriye bakıyor olması. Görünüşe bakılacak olursa, ucuz ete, modern süpermarketin lüzumsuz derecede çeşitli peynirler sunan reyonuna BBC, Channel 4 ve MTV gibilerinin sunduğu zevksiz eğlenceye karşıt, toplumsal olarak sorumlu organik çiftçilerin, açık görüşlü küçük dükkan sahiplerinin ve arkadaş canlısı yerel barların halka sıhhi yemek ve zararsız eğlenceler sunduğu saf bir geçmiş versiyonu, daha iyi bir dün yaratmak niyetindeler. Genel kamu bugünün eleştirisinin gücünün farkında olsa da televizyon hakkında kinik ve yiyecek kıtlığı hakkında endişeli olsa da bu ütopyayı satın almak konusunda isteksiz. Belki de gerekli olan günümüzün hastalıklarıyla muhasebe ederken bu hastalıkların kendilerinde daha iyi bir dünyanın temellerini bulan, geriye değil ileriye giden daha iyi bir dünya düşünen, küreselleşmenin ileriye bakan bir eleştirisi. Böylesi bir eleştirinin alametleri hem ortanın solu siyasetçiler de - mesela işçi partisi hükümetinin sol eğilimli Uluslararası Kalkınma bakanı Clare Short'un DTÖ ve G8'i savunması- hem de Antonio Negri gibi daha önce çok daha solda olan yazarlarda (Hardt ve Negri, 2000) belirdi.

Küreselleşmenin ve Küresel Kapitalizmin Bazı Yönlerinin Savunması

Ahlaken ciddiye alınabilecek bir küreselleşme savunması öncelikle haklar ve adalet konusuna yani, şu anki sistemde var olan eşitsizliklere eğilmelidir [..]. Fakat bu konuya eğilmeden evvel ahlaki açıdan pek önemli olmayan ama sıradan insanların çoğunluğunun hayatları için önemli olan bazı konulara dair bir iki söz söylemek uygun olacaktır. Yukarıda da kimi ipuçlarını gördüğümüz üzere, anahtar nokta şu ki küresel kapitalizmin büyüyen gücüne bağlanan büyük değişikliklerin çoğu gelişmiş sanayi dünyasında yaşayan vatandaşların çoğu için büyük ölçüde olumlu oldu. Çok ta iyi olmayan süpermarketler bile düşük gelir gruplarına yerine geçtikleri yerel yönetimden kiralanan dükkanlardan daha fazla çeşit sunabiliyorlar. Britanya'da, McDonald's ve Burger King gibi restoran zincirleri hijyen açısından kesinlikle ve besin değeri açısından muhtemelen iş dünyasından attıkları kimi eski kafelerle karşılaştırıldıklarında bir ilerlemeyi temsil ediyorlar ve hakikat şu ki Starbucks ve

Coffee Republic gibi kimi zincirlerin yayılması sayesinde artık Britanya şehirlerinde iyi bir fincan kahve içmek daha kolay; gerçi itiraf etmek gerekirse Fransa gibi daha gelişmiş yemek kültürüne sahip ülkeler açısından bu noktanın pek uygulanabilirliği yok. Uydu antenleri ve kablolu televizyonlar geçmiştekine göre genellikle daha çok ve daha iyi kitle eğlencesi sağlıyorlar; ve bu eğlencenin yüksek kültür üzerine temellenmemiş olması pek şaşırtıcı değil: Popüler eğlence böyle bir duruma hiç geldiyse bile bu çok seyrek oldu. Orta sınıflar İspanya'ya paket tatilleri hor görebilirler ama en azından hava orada genellikle Margate ve ya Blackpool'de olduğundan daha iyi. Otomobiller sıradan insanlara en yakın atalarının bile hayal edemeyeceği bir hareketlilik sağlıyor, buzdolabı ve çamaşır makinesinin neredeyse evrensel yayılması bizi çabuk bozulan yiyecekler alışverişe çıkma ve fabrikada boyanmış giyecekleri elde yıkama angaryalarından kurtardı. Bütün bu değişimler küresel kapitalizmin ürünü ve hepsi olumsuz yanlarını beraberlerinde getirdi, ama yalnızca anneleri çamaşır yıkama ve alışverişe çıkma angaryalarını başkalarına yükleyebilen, ebeveynleri uygun tatiller için gerekli zamanı ve yüksek kültüre erişim ve ondan zevk almak için gerekli eğitim için gerekli parayı bulabilen çocuklar bütün bunların hayatı sıradan insanlar için daha iyi hale getirdiğini yadsıyabilir.

Ayrıca burada hakiki tercih sorunları gündeme geliyor. Fransız entelektüelleri vatandaşlarının çoğunun son yerel üretim film yerine bir Amerikan büyük prodüksiyonunu izlemelerine esef edebilirler, ama Amerikan deniz piyadelerince sinemaya tıkılmadıkları sürece boş zamanlarını nasıl geçirdikleri kimi ilgilendirir? Kendi vatandaşlarının izlemek istediği Amerikan filmlerinden onlar için iyi olmadığı sebebiyle uzak tutmak Fransız hükümetinin görevi midir? Eğer bunlar ucuz ve markasız olanlardan farklı olmasalar bile sıradan insanlar paralarını markalı elbiselere harcamak istiyorlarsa, böyle yapmamalarını söylemek Naomi Klein'a mı düştü? Belki de Klein 1950'lerin -benim çocukluğumun- Britanyasında daha mutlu olurdu, o zamanlar çok daha az logo vardı ama bir insanın hangi sınıftan olduğu elbiselerinden hemen anlaşılırdı, yalnızca orta sınıfların ve daha üstünün modayla ilgilenmesi beklenirdi: Orta sınıfların 'Teddy Boys' adını verdikleri işçi sınıfı kökenli çocuklara husumeti büyük ölçüde bu çocukların moda elbiselere özenmemelerini söylemekten ibaretti.

Elbette bunlar ikincil konular ve şeylerin daha geniş görünümü aşısından çok önemli değiller. Bugünün dünyasında insanların çoğu, gelişmiş sanayi dünyasından pek çok insanda buna dahil, üzerinde konuşmaya değer bir net bir gelirden mahrum. Ama yine de küreselleşme karşıtı hareketin püritanizmine ve özellikle de sıradan insanların zevklerine karşı sahip oldukları -belki de bilinçsiz- sınıf önyargılarına itiraz etmekte fayda var. Yine de temel mesele Calvin Klein pantolonlarını giymenin siyaseti değil, genelde boş zamanda giyeceklerinin uluslararası ekonomi politiği, nerde, kim tarafından, hangi ücretler yapıldığı. İyi şeyleri böylesine eşitsizce dağıtan çağdaş neoliberal uluslararası iktisat savunulabilir mi? Bu derhal bir hayır cevabını

davet eden basit bir soru, belki daha inceltilmiş bir konuma izin verecek şekilde başka şekilde sorulmalı: Şimdiki dünya ekonomisi daha adil bir dünyaya ulaşılabilecek şekilde iyileştirilebilir mi? Ya da şu anki düzenlemelerin daha yüksek düzeyde toplumsal adalet sağlayabilecek pratik alternatifleri var mı? Bu soruların cevapları daha az kestirme.

İlk söylenmesi gereken, daha şimdiden erken 1990'larda IMF şartlarını ve Dünya Bankası kredilerini yöneten, yoksul ülkelerin düşük enflasyona öncelik vermelerini, fiyat denetimine son vermelerini, hükümet harcamalarını azaltmalarını ve dünya ekonomisine açılmalarını gerektiren neoliberal 'Washington Ortak Görüşü', onu yaratan IMF/Dünya Bankası/ABD Hazinesi görevlileri tarafından bile başarısızlığa uğramış kabul ediliyor. Artık Washington Ortak Görüşünün pek az başarı öyküsü yarattığı ve hükümet harcamalarındaki kısıntılar genellikle yoksulları hedef aldığından ve temel gıda malzemelerinde fiyat denetimlerinin sona ermesi sefaleti arttırdığından sıradan insanların acılarını azalttığı pek çok örnek bulunabileceği genel kabul görüyor.1999'a kadar Dünya Bankasının Baş İktisatçısı olan Joseph Stiglitz ve 2000'deki istifasına dek Dünya Kalkınma Raporunun editörlüğünü yürütmekte olan Ravi Kanbur gibi insanlar bizi bu durumdan ve bir 'Washington Ortak Görüşü sonrasına' doğru gelişen hareketlerden haberdar ediyorlar. (Stiglitz, 1998) Böyle yeni bir konsensüsün küreselleşmeyi eleştirenleri tatmin etmesi pek olası olmasa da IMF ve Dünya Bankasının genellikle isminin beraber anıldığı esneklik derecesinden daha fazla bir esnekliğe işaret. Yine de iyileştirmeler sorunun kalbine ulaşamayacaklar -protestocuların itiraz ettikleri Washington kurumlarının savunduğu politikaların ayrıntılarından çok bu politikaların altında yatan varsayımlar. Bu varsayımlar ne ve savunulabilirler mi?

Neoliberalizmin ilk öncüsü piyasa ekonomisinin hiçbir alternatifinin olmadığı. Liberaller elbette buna her zaman inandılar, ama 1980'lerden sonra Komünizm'in çöküşü bu konumu daha inandırıcı kıldı; Sovyet deneyiminden alınacak bir ders varsa o da sanayileşmenin erken aşamalarından sonra güdümlü ekonominin işletilemediğidir -hatta erken aşamalarda bile beş yıllık planlar ve benzerleri kabul edilemez ölçekte devlet zoru gerektiriyorlar. Kısaca, modern karmaşık bir ekonomiyi çalıştırmak için hesaba katılması gereken değişkenlerin miktarı en gelişmiş bilgisayarlar kullanarak bile uygun bir modelin çıkarılmasına izin vermeyecek kadar çok (Nove, 1983 ve 1991). Piyasa ekonomisinin değişik türleri var, ama bir çeşit piyasa bir zorunluluk; sanayi toplumunun doğuşundan beri liberal kapitalizmin sağdan ve soldan en inatçı muhalifleri piyasanın insani olmayan güçlerini bilinçli insan denetimiyle değiştirmenin hem mümkün hem de arzu edilir olduğunu iddia ettiler; yanılıyorlardı ve bu hata insan toplumunun evriminde devrim umutlarında devasa bir öneme sahip oldu. Richard Rorty şu tespiti yaptığında bu durumun anlamını çok iyi yakalıyor. 'Eğer hâlâ bütünsel bir devrimi, dünya tarihsel ölçekte Kökten Öteki'yi özlüyorsanız, 1989'da olanlar gösterdi ki şansınız kalmadı (Rorty, 1998, s229). Bu tam olarak doğru değil, yoksulluğun toplum-

sallaştırılmasına dayalı bir devrim, Pol Pot'un Kamboçya'daki -Allah'tan- kısa iktidarı sırasında yarattığına benzer ilkel bir komünizm hâlâ mümkün, ama bu ilerici düşünürlerin iki yüz yıldır düşündükleri türden bir Kökten Öteki değil.

Neo-liberal düşüncenin ve genelde liberalizmin ikinci varsayımı serbest ticaretin yoksulların yararına olduğu, bu belki de Seattle ve Cenova'da barikatların farklı taraflarında olanları ayıran en önemli görüş ayrılığı. En önemli nokta şu ki yoksul ülkeler tam da yoksul olduklarından daha düşük emek maliyetleri var; eğer bu durumu makul eğitim seviyeleri ve siyasi istikrar ile birleştirebilirlerse, kendi işleyişine bırakıldığında, uluslararası işbölümü sermayeyi buralara yönlendirecek, orta ve uzun vaat vadede bu işleyiş maaşları ve genel kalkınma düzeyini eşitleyecektir. Sonuç kimi üretim türlerinin zengin ülkelerden yoksul ülkelere aktarılması olacaktır, gelişmiş sanayi dünyasındaki ağır metal işçilerinin yeniden eğitilmesi gerekecek ve iş bulmaları zor olacaktır. Kuzeydeki sendikaların bu eğilime direnmelerinin sebebini görmek kolay, ama güneyin çıkarlarını temsil ettiklerini iddia edenlerin niye bu direnişi desteklediklerini anlamak çok zor. Güneydeki hükümetlerde bunu anlamakta güçlük çekiyorlar ve tam da bu yüzden Güney'in lehine olacak önlemlerin neden bu kadar arzu edilmez olduğunu açıklamak için sebepler bulmakta usta olan küreselleşme karşıtı harekete karşı bu kadar şüpheciler. Kuzey tarafından tarımın korunmasına karşı etik davanın durumunda bu daha da bariz, yoğun olarak desteklenen Avrupalı çiftçilerin neden Güney'le rekabetten kaçındıklarını anlamak kolay ama bunun neresinin ilerici olduğunu anlamak zor.

Tutarlı bir konumları olduğu ölçüde, serbest ticaretin muhalifleri bunun Güney ülkelerini yerel ihtiyaçlara yönelik üretim yerini bir konumları olduğu ölçüde, serbest ticaretin muhalifleri bunun Güney ülkelerini yerel ihtiyaçlara yönelik üretim yerine dünya piyasası için üretime iteceği için itiraz ediyorlar; bu ülkelerdeki yoksullarına bir ticaret ekonomisindense başarılı bir geçim ekonomisinin daha faydalı olacağını iddia ediyorlar. Kısa vadede bu doğru olabilir, ama böylesi bir geçim ekonomisinin uzun vadeli sonucu Güneyli halkların Kuzeylilerin ulaştığı türden hayat standartlarına ulaşmasının imkansızlaşması olacaktır; eğer Güney'in halkları bu hayat standartlarına razıysalar, elbette böyle yapma hakları var, ama Kuzeyli iyi niyetlilerin (ya da görece müreffeh Güneyli seçkinlerin) bu kararı onların yerine almaya hakkı olup olmadığı o kadar açık değil. Açık bir ekonominin yoksullar için değeri tartışması çağdaş neo-liberal düşüncenin üçüncü temel varsayımına sıkıca bağlı. Bu varsayıma göre az gelişmiş ülkelerin temel sorunu kalkınma sermayesi yoksunluğu ve bu sermaye bu ülkelere yeterli miktarlarda ancak özel sermaye piyasaları üzerinden akabilir. Yardım bütçeleri özel şirket ve bankaların ellerinde bulundurdukları para miktarı yüzünden cüce kalmışlardır ve ancak Kuzeyde bu bütçelerin on kat arttırılması için gerekli siyasi desteğin sağlanması gibi uzak bir ihtimal gerçekleşirse yeterli olacaklardır. Güneyin ihtiyaç duyduğu kalkınma sermayesine erişebileceği tek yol küresel özel sermaye pi-

yasaları ve bu gerçeğin değişik alanlarda önemli sonuçları var. Küresel şirketlere Güneyde çalışmamalar yönünde değil yatırımlarının türünü değiştirmeleri yönünde baskı yapılmalı. Ayrıca en az gelişmiş ülkelerin borç krizini bu borçları silerek çözmeyi öneren çözümlerin gelecek özel borçlanmayı ürkütecek şekilde düzenlenmemesi gerekir.

Eğer neo-liberalizmin temel varsayımlarından bazıları doğru gibi gözüküyorsa, neden tüm program desteklenmesin? Sorun şu ki yukarıdaki temel özü itibariyle doğru olsa da şu anki siyasi gerçekler yüzünden yoksulların vaat edilen kuramsal faydaları elde etmesi zor. Zenginler korumacı iken yoksulları serbest ticaretin faydalarına inandırmak zor; bu tip durumlarda da açık piyasaların lehine olan kuramsal çıkarım doğruluğunu korusa da 'adil ticaret' ve korumacılık karşıtlığı siyasi retoriği çok güçlü. Daha önemlisi neo-liberal modelin yarattığı zorlukların büyük kısmı Güneyin pek çok bölgesinde devlet yapılarının zayıflığından ileri geliyor; örneğin yatırımları çekmek için gerekli olan siyasal istikrara Sahra-altı Afrika da pek rastlanmıyor; aynı durum eğitsel ve teknik yetenekler için de söz konusu. Dahası, güçlü devlete yalnızca sermayeyi çekebilmek için değil aynı zamanda yatırımların yoksullara azami ölçüde faydalı olmasını sağlayabilmek içinde gerekli, burada devletin gücünden çok seçkinlerin dürüstlüğü, küresel firmalar tarafından satın alınmaya istekli ve ya isteksiz olmaları önemli.

Burada daha önemli bir nokta var, piyasa ekonomileri her yerde ve her zaman adil bir toplum için ekonomik bir temel oluşturabilmek için güçlü ve görece ahlaklı devlet otoriteleri gerektirir. Serbest ticaret ve açık piyasalar sürekli değişim ve kargaşa için bir reçete, güçlü devletlere bu süreci idare etmek ve kaybedenleri sonuçlarından korumak -kısa vadede yaşam standartlarını korumak ve uzun vadede yeniden eğitilerek farklı türden işler bulabilmelerini sağlamak- için ihtiyaç var. Çağdaş neo-liberalizmin taraftarları bu gerekliliği unutmaya çok istekliler, ama gerçekten yoksullara yönelen bir uluslararası yardım politikası etkin sivil toplumlar tarafından arka çıkılan sorumlu, yetenekli ve demokratik hükümetleri teşvik edecektir. Kendi adına, Britanya Uluslararası Kalkınma Departmanı yardım fonlarının çoğunu bu çizgide yeniden yönlendirmeye girişti. Bu, terimden genellikle anlaşıldığı gibi biçimsel kavram olarak demokratik kurumların yayılması değil, tam anlamıyla 'demokrasi teşviki' (DFID, n.d.; M. Cox ve diğerleri, 2000).

Konumlandırılan güçlü devlet ihtiyacı çıkarımı bu kitabın konularına geri götürüyor, ama neo-liberalizmi geride bırakmadan evvel, yukarda neoliberal modelin anahtar öğelerine sunduğumuz genel desteğe dair kimi uyarılar yapılmalı. En önemlisi, piyasaların ve özel sermayenin modelin temel özellikleri olduğu olgusu neoliberalizmin taraftarlarının varsaydığı kadar anlamlı değil. Bir piyasa ekonomisini örgütlemenin, klasik İskandinavya politikaları ve 1945 sonrası Batı Almanya'nın toplumsal piyasası gibi sosyal demokrat yaklaşımlardan çağdaş Yeni Zelanda gibi neoliberal modellere kadar pek çok yolu var. Benzeri şekilde, özel teşebbüsü örgütlemenin değişik yollar var, klasik çokuluslu şirketlerden Danimarka gibi ülkelerdeki üretici kooperatifle-

rine kadar çeşitli modeller dünya piyasasında başarıyla rekabet ettiler. Dahası, pek çok büyük başarılı kapitalist ekonomide özel teşebbüs ile temel hizmetlerin kamu mülkiyetinin uyumlu olduğu ispatlandı. Kısacası, şu an için tamamıyla toplumsallaştırılmış ekonomi mönüden çıkmış olsa da burada yapılması gereken gerçek seçimler var.

İkinci uyarı bu son cümledeki 'şu an için' tabiriyle özetleniyor. Gerçekten varolan sosyalist rejimlerin kasvetli başarısızlığı, şu anda bir çeşit piyasa temelli ekonomiyi seçmekten başka çaremiz olmadığını gösteriyor, ama sistemin uzun vadeli yörüngesi hakkında pek bir şey açıklamıyor. Yoksulluğun toplumsallaştırılmasına değil de küresel refaha dayanan bir sosyalizm günün birinde pratik bir imkana dönüşebilir; Marx'ın bir buçuk asır evvel yazdıklarının temeli elbette buydu. Marx'ın kendisi ve erken Marksistler kapitalizmin günahlarına odaklanan duygusal, ahlakçı ve romantik bir eleştiri üretmedikleri ve basit, saf ve kırsal bir geçmiş nostaljisini temel almadıkları konusunda her zaman çok nettiler; çağdaş küreselleşme karşıtlığının ayırt edici özelliği olan ilerleme karşıtlığı onları dehşete düşürürdü. Elbette, bilimsel sosyalizmin geleceğine duyulan iman etmek bilimin daha az şüpheli ve ekonomik kalkınmanın getirdiği çevresel sorunların anlaşılmamış olduğu bir dönemde daha kolaydı, ama insan Marx'ın ruhuna sadık düşünürlerin küreselleşmeyi kucaklayıp ve başarısının yarattığı sorunları çözmek için 'bilim'e başvuracağından şüphe ediyor.

Westphalia sonrası Küresel Siyasette Egemenlik, Haklar ve Adalet

Eğer güçlü devlet otoriteleri küreselleşmenin pek çok hastalığına çözümse, bu Westphalia normlarının, yani egemenlik temelli bir sistemde devletlerin haklarının desteklenmesini gerektirmez mi? Hayır, çünkü egemen devlet güçlü devletin eşanlamlısı değildir. Etkili bir idareye ve bürokrasiye sahip olmak, olayları kamu çıkarına göre şekillendirme ve denetlenemeyen piyasa güçlerinin en kötü sonuçlarına karşı halka kalkan olma yeteneği, egemen olmanın yasal durumuyla yalnızca olumsal olarak ilgilidir. Aşikar ki, eğer bir devlet bir diğerinin denetimi altındaysa, bu işlevleri yerine getirme yeteneği ciddi ölçüde zayıflar, ama bu durumun egemenliğin bir havuzda toplandığı yahut paylaşıldığı durumlarla ilgisi yoktur. Avrupa Birliğini oluşturan çeşitli tekil ülkelerin egemenlik kaybına sebep olan bir kuruluşa üye olmalarının sonucu olarak egemenliklerini elde tutmaya çalışarak ve birbirlerinden bağımsız hareket ederek olacaklarından çok daha etkili ve güçlü hale geldikleri iddia edilebilir. Örneğin Britanyalı 'Avrupa şüphecilerinin' çoğunun bir başka daha geniş gruplaşmaya, NAFTA üye olmayı ya da en azından Amerika'nın olağanüstü sadık bir müttefiki olmayı planlayarak bu durumu üstü örtük şekilde kabul etmeleri dikkat çekici.

Benzeri şekilde, güçlü devlet bireyin haklarına yönelik bir tehdit olmak zorunda değildir. Avrupa örneği yine öğretici; Avrupa İnsan Hakları Konvan-

siyonu elbette devletin yapabileceklerini sınırlayarak egemenlikleriyle etkileşime geçiyor, ama böylelikle halklarının çıkarına davranmalarının önlendiği hiçbir şekilde söylenemez. Küreselleşmenin etkileri ile başa çıkmak için ihtiyaç duyulan türden etkili devlet idaresinin bireylerin haklarını savunan önlemlerden zarar gördüğü düşünülmemeli -tam tersine güçlü devletin en iyi meşrulaştırılması bireylerin haklarını koruyabilecek olması. Fakat, bütün bunlar gerçek olmak için fazla iyi gözükmesin diye, güçlü ve etkili devlet idaresinin evrensel ile tikelin, tikel toplulukların çıkarları ile bir bütün olarak insanlığın çıkarları arasındaki ilişki üzerinde bir etkisi var. Neoliberalizm nihai olarak bu çıkarların özdeş olduğunu öne sürüyor ama bu ancak çok uzun vadede doğru ve Lord Keynes'in meşhur sözünde dikkatimizi çektiği üzere, uzun vadede hepimiz öleceğiz. Bu arada, burada ve şimdi, bariz bir sorunumuz var. Küreselleşmeye eşlik eden değişiklikler acı verici ve etkin devletlerin yapabilecekleri ve yaptıkları şeylerden biride bu acıların kendi vatandaşlarından başkalar tarafından yüklenilmesini sağlamaya çalışmak. halklarının acil taleplerine karşı duyarlı ve yeniden seçilmek isteyen hükümetleri olan, nispeten iyi örgütlenmiş devletler, acı verici adımlara karşı direnebildikleri kadar direneceklerdir, daha uzun vadede bu adımların yöneldiği amaçlar kendi halklarının çıkarına olsa bile. Nihai olarak bu yüzden birbiri ardına gelen Amerikan yönetimleri çevre sorunları ile uğraşmaktan konusunda isteksiz oldular, tabi bu isteksizliği Amerikan enerji şirketlerinin lobi faaliyetleri daha da güçlendirdi. Burada Strange'in Batı-başarısızlığı teşhisine dönebiliriz. Westphalia egemenlik sistemi bu tür bencillikleri meşrulaştırıyor ve çevresel yozlaşmanın sorunlarıyla başa çıkabilmek için gerekli hükümetler arası mekanizmaların gelişmesine zarar veriyor. Strange belki de -yeterli irade mevcut olduğu durumlarda- devletlerin kendi vatandaşlarını küreselleşmenin yakın etkilerinden korumak için proje üretebilme becerisini hafife alıyor, ama şu anki şartlar altında devletlerin ortak sorunlar çözmek için ihtiyaç duydukları eşgüdüm seviyesinin istenenin çok altında olduğunu iddia etmekte kesinlikle haklı.

Küresel demokrasinin kuramcıları [...], demokratik olarak temellendirilmiş ve kısa vadeli çıkar kavramsallaştırmaları Strange'in tespit ettiği küresel sorunların çözülmesinin yolunu kesen devletlerin yasal otonomisini aşmaya muktedir küresel kurumlar geliştirerek Westphalia'nın ötesine geçmek istiyorlar. (Held, 1995; Archibugi ve Held, 1995; Archibugi ve diğerleri, 1998). [...] [B]u konumun sorunu ele aldığı sorunun bir dereceye kadar döngüsel olması -küresel demokrasinin etkin olabilmesi için önce dünyanın bir topluluk oluşturduğu anlayışı gerekiyor, oysa böyle bir anlayışın bir çeşit küresel demokrasinin yokluğunda gelişmesi ihtimali zayıf. Çağdaş liberal demokrasiler ön-demokratik devlet yapılarından doğdular; benzeri şekilde, küresel demokrasi demokratikleştirilebilecek bir küresel devlet yapısına ihtiyaç duyuyor. Pek çok yorumcu böyle bir dünya imparatorluğunun vücuda gelmesinin hem imkânsız hem de istenmeyecek bir şey olduğu düşüncesinde. Fakat kimi daha ilgi çekici küreselleşme kuramcıları bu yargıya itiraz ediyorlar;

Michael Hardt ve Antonio Negri'nin son kitabının başlığı, *İmparatorluk*, dünyanın küreselleşme tarafından bir imparatorluk -geçmiş örneklerden farklı bir tür de olsa- şekline sokulduğu anlayışlarını açığa çıkarıyor. Onların inancına göre gerçek bir küresel demokrasi imkânı bu özellikte yatıyor.

Yine de bu yargı uzun vadeye uygulanabilecek bir yargı, oysa biz şimdi ve burada yaşamak zorundayız. Her şey bir yana, uzun vadenin ne kadar uzun olacağını bilemeyiz. Claudius döneminde yaşayan akıllı bir Romalı, imparatorluğun uzun vadede korunup korunamayacağı hakkında kimi şüphelerini ifade edebilirdi, ama zürriyetinin bu uzun vadenin kısa vade haline gelmek üzere olduğunu görmesi için iki üç yüz yıl geçmesi gerekirdi. Elbette, bugünün uluslararası düzeni bir yandan toprak temelli siyasi birimlerin çok yoğun, zor, istikrarsız ve çoğunlukla üretkenlikten uzak beraber varoluşuna ve etkileşimine, öte yandan da giderek yersiz yurtsuzlaşan iktisadi ve toplumsal sistemlere dayanıyor. Bu durumun bizi Strange'in tespit ettiği çıkmaza sürüklediğine şüphe yok, -ve belki de şu anki düzeni başarısızlık olarak nitelemesini de haklı çıkarıyor- ama yakın gelecekte bu gerilimi aşacak yeni bir düzenin doğacağını düşündürecek bir sebep ortada yok. Kimileri çağımızın bir 'fetret devri' olduğunu yazıyorlar, iki düzenin eski devlet sistemi ile yeni, küresel, siyasi bir düzen arasında kalmış bir dönem. Buradaki kavramsal çerçeve yarı-Marksist, altında yatan düşünce bir toplumsal düzenin imkânlarını tükettiği ama hala selefinin doğuşunu erteleyecek kaynaklara sahip olduğu (M. Cox ve diğerleri, 2000). Belki gerçekten böyledir, ama bunun bize yeni düzenin ne zaman yükseleceğini belirlemek konusunda bir faydası yok. Westphalia sisteminin önümüzdeki yüzyıldan sağ çıkması imkânsız olabilir, ama bu imkânsızlık gelecek yüz yıl boyunca olacaklar hakkında her türlü öngörüye eşlik ediyor. Muhtemelen zeki bilim-kurgu yazarları geleceği Westphalia yönünden veya Westphalia sonrası uluslararası siyaset kuramcılarından daha iyi görüyorlar.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Kaynaklar

Archibugi, D ve Held D. (1995) *Cosmopolitan Democracy*, (Cambridge: Polity Press).

Archibugi, D., Held D. Ve Kuhler, M. (1998) *Re-imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy*, (Cambridge: Polity).

Bove, J., Dufour, F. ve de Casparis, A. (2001) *The World is not for Sale*, (London: Verso).

Brown, C. (1999) Susan Strange: A Critical Appreciation, *Review of International Studies*, 25: 531-5

Cox, M., Ikenberry, J. Ve Inoguchi, T. (2000) *American Democracy Promotion: Impulses Strategies and Impacts*, (New York: Oxford University Press).

DFID (Uluslararası Kalkınma Departmanı) *Making Government Work for the Poor People*. www.dfid.gov.uk

Frank, T. (2001) *One Market Under God*, (London: Secker and Warburg).

Giddens, A. (1999) *The Runaway World*, (Cambridge: Polity Press).

_____ (2000) *The Third Way and its Critics*, (Cambridge: Polity Press).

Hardt, M. and Negri, A. (2000) *Empire*, (Cambridge, MA: Harvard University Press).

Harvey, N. (1998) *The Chiapas Rebellion*, (Durham, NC: Duke University Press).

Held, D. (1995) *Democracy and Global Order*, (Cambridge: Polity).

Hertz, N. (2001) *The Silent Takeover*, (London: Heinemann).

Klein, N. (2001) *No Logo,* (London: Flamingo).

'Marcos, Subcomandante' ve diğerleri (2001) *Our Word is Our Weapon*, (London: Serpent's Tail).

Monbiot, G. (2000) *Captive State*, (Basingstoke: Macmillan).

Nove, A. (1983) *The Economics of Feasible Socialism*: Allen and Unwin.

_____ (1991) *The Economics of Feasible Socialism Revisited*: Unwin Hyman.

Rorty, R. (1998) The End of Leninism, Havel, and Social Hope. *Truth and Progress: Philosophcal Papers Vol. 3.* içinde, (Cambridge: Cambridge University Press).

Stiglitz, J. (1998) *More Instruments and Broader Goals: Moving towards the Post-Washington Consensus* (Helsinki: UN University)

Strange, S. (1994) Wake up Krasner! The World *has* Changed. *Review of International Political Economy*, 1: 209-19.

_____ (1998) Globaloney. *Review of International Political Economy*, 5: 704-11.

_____ (1999) The Westfailure System.. *Review of International Studies*, 25: 345-54.

Van der Pijl, K. (1998) *Transnational Classes and International Relations*, (London: Routledge).

50
DEVLETLER SİSTEMİNİN ÖTESİNDE

Hedley Bull

Eğer sadece devletler sisteminin bir evresinden bir başka evresine ve yahut bir durumundan bir başka durumuna geçiş oluşturmanın ötesine geçerek devletler sisteminin ötesine uzanacak alternatif bir evrensel siyasal düzen biçimi ortaya çıkacaksa, devletler sisteminin temel özelliklerinden en azından birinin yok olmasını sağlamalıdır: egemen devletler, bir sistem oluşturmalarını sağlayan aralarındaki etkileşim; ve bir topluluk oluşturmalarını sağlayacak şekilde ortak kural ve kurumların bir dereceye kadar kabulü.

Bir Sistem ama bir Topluluk değil

Bu özelliklerin ilk ikisine sahip olup da üçüncüsüne sahip olmayan bir evrensel siyasal örgütlenme biçiminin oluşabileceği düşünülebilir. Yani, bir uluslararası topluluk oluşturmayan ama yine de bir sistem oluşturan bir egemen devletler çoğulluğunun varolduğunu hayal edebiliriz. Böylesi bir durum, [...] bir uluslararası sistem olduğu kadar bir uluslararası topluluk da olan bildiğimiz devletler sisteminin sonu anlamına gelir. Devletler ve küresel temelde devletlerarası etkileşim olur, ama ortak çıkar ve değerlerin kabul edilmesi ve bunların üzerine temellenen ortak kurallar ve kurumlar yok olur. Bu devletler arasında iletişim ve pazarlıklar olur ama diplomatik kurumlar şebekesine taahhütler verilmez; anlaşmalar yapılır ama uluslararası yasal zorunluluklar getiren bir yapının kabulü söz konusu olmaz, savaşlar devletlerin kimi kısıtlamalar gözetme iradesi ile değil savaşan tarafların yetenekleri ile sınırlanır; güç dengeleri kasıtlı koruma teşebbüsleri ile değil, tesadüfen oluşur; bazı güçler diğerlerinden büyük olur ama özel hak ve sorumluluklara sahip büyük güç kavramsallaştırması olmaz.

Gelecekte devletler sisteminin uluslararası bir topluluk olma özelliğini yitirip yitirmeyeceğini belirlemek zor. Kimi devletler ortak kurum ve kuralları kabul ederken diğerleri etmeyebilir: uluslararası toplumun artık varolmadığını söyleyebilmemiz için kaç devletin onun dışına çıkması gerekir? Kimi kural ve kurumlar kabul görmeye devam ederken diğerleri kabul görmemeye başlayabilir: hangi kural ve kurumlar esastır? Kuralların kabulünün tespiti zor olabilir: sözel kabul mü, davranışlarda katı uygulama mı yoksa savuşturuken bile boyun eğme istekliliği mi belirleyicidir? Bu zorluklar düşünüldüğünde [...] uluslararası toplum olmayan bir uluslararası sistemin yeterli tarihsel öncüsü var [...].

Yine de uluslararası toplum olmayan bir uluslararası sistem kimi düzen öğeleri barındırabilir. Bağımsız olarak devletler diğer devletlerle ilişkilerini düzenleyen kural ve kurumların yokluğuna rağmen bir iç düzen seviyesi tut-

turabilirler. Ayrıca tesadüfi güç dengeleri, karşılıklı nükleer yıldırma, büyük güçlerin tek taraflı olarak dayattığı üstünlük bölgeleri, öz kısıtlamalar ve ya yetenek sınırları yüzünden oluşan savaş sınırlandırmaları gibi sebeplere dayanan bir uluslararası düzen seviyesi korunabilir. Ama böyle bir uluslararası sistem aşırı düzensiz olacaktır ve gerçekte Hobbes'çu doğa durumuna örnek oluşturacaktır.

Devletler var ama sistem yok

Yukarıda değindiğimiz esas özelliklerden ilkine sahip olup da ikicisine sahip olmayan bir evrensel siyasal örgütlenme biçimi de düşünülebilir. Hâlâ egemen devletler olmasına rağmen aralarında bir bağlantı ve ya etkileşim olmadığı, ya da aralarındaki etkileşimin onları bir sistemin parçaları gibi davranmalarını sağlayacak seviyede olmadığı tahayyül edilebilir. Tikel bölgelerde devletler sistemler oluşturacak şekilde bağlar kurabilirler ama küresel bir devletler sistemi olmayabilir. Bütün dünyada tüm devletler birbirlerinin farkında olabilirler, hatta sınırlı ölçüde bağlantı ve etkileşim de olabilir, ama artık dünyanın her yerindeki her devlet diğerlerinin hesapları için yaşamsal bir etken olmaktan çıkabilir.

Devletlerin artık bir sistem oluşturmadığını söyleyebilmemiz için küresel etkileşimin ne kadar azalması gerektiğini söylemek zordur. Eğer dünya çapında iktisadi ve toplumsal seviyelerde yüksek dereceli etkileşim varken stratejik seviyede yoksa küresel sistemin varlığından söz edebilir miyiz? Yalnızca bazı toplumlar dışlandığı için küresel devletler sistemi yok olur mu? Bugün bile Brezilya'nın yağmur ormanlarında ve Papua/Yeni Gine'nin yüksek yerlerinde küresel devletler sistemi adını verdiğimiz şeyle pek bir teması olmayan toplumlar vardır.

Bu tür bir alternatif devletler sisteminin de yeterli tarihsel öncüsü var; [...]on dokuzuncu yüzyıldan önce küresel boyutta bir devletler sistemi yoktu. Böyle bir alternatif dünya düzeni için daha üstün bir yol oluşturur mu?

Oluşturduğu sıkça savunuluyor. Tümüyle ve ya kısmen tecrit edilmiş bir seri devlet ve ya başka türden toplulukların her biri kendi sınırları içinde tahammül edilebilir toplumsal düzen biçimlerine ulaşabilirler ve yalnızca bu toplulukların her birinin düzenlerinin toplamından türeyerek bir biçimde dünya düzeni var olmaya devam eder. Aynı zamanda devletler arası etkileşim durumundan kaynaklanan düzensizliklerden etkileşimden kaçınıldığından ve ya asgaride tutulduğundan kaçınılacaktır.

Bu Rousseau'nun her biri kendi sınırları içinde topluluğun genel iradesini uygulayarak düzeni kuran ve diğerleriyle ilişkilerindeki düzeni de onlarla bağlantılarını asgariye indirerek sağlayan kendine yeterli küçük devletler dünyası görüşünün tözüydü.[1] Bu aynı zamanda George Washington'un veda konuşmasındaki ilkelere de girdi: 'Dışişlerine dair bizim için en büyük tutum kuralı mümkün olan en az siyasal bağa sahip olurken ticari ilişkilerimizi arttırmaktır.'[2] Bu Washington için yalnızca konumu itibari ile kendisini tehdit

edebilecek güçlerden gerçek fiziki tecrit içinde bulunan Birleşik Devletler için geçerli bir ilkeydi. Cobden daha sonra bunu şu ilkesinde tüm devletler için genel bir emire dönüştürdü: 'hükümetler arasında mümkün olduğunca az ilişki, dünya milletleri arasında mümkün olduğunca çok bağlantı.'[3]

Cobden müdahaleci olmamaya en katı ve mutlak anlamda inanıyordu. İster onayladığı (Avrupa kıtasındaki liberalizm ve milliyetçilik gibi), isterse onaylamadığı (kutsal ittifakın müdahaleciliği gibi) ideolojik sebeplerden ve ya güç dengesinin ve ya ticaretin korunması gibi ulusal çıkarla bağlantılı sebeplerden kaynaklansın, hem uluslararası hem de iç çatışmalarda müdahaleye muhalifti. John Stuart Mill'in yaptığı medeni ve barbar ülkelere müdahale arasında ve kendinde müdahale ile müdahale etmeme ilkesini ona tecavüz eden güce karşı savunma amaçlı müdahale arasında yaptığı ayrımları reddediyordu.[4] Hatta ahlaki sebeplerle başka bir ülkenin içişlerinin etkilenmeye çalışılmasına karşı çıkıyor ve Birleşik Devletlerdeki köleliğe karşı infial yaratmak amacıyla kurulmuş örgütler gibi İngiltere'de başka bir ülkeye müdahale etmek amacıyla kurulmuş örgütlere yaptırım uygulamayı reddediyordu. Fakat, Cobden'in görüşüne göre iktisadi ve toplumsal düzeylerde azami sistematik etkileşimi teşvik etmek stratejik ve siyasal düzeylerde asgari etkileşimi teşvik etmek kadar önemliydi. Eğer onun yaptığı gibi hükümetlerin iktisadi açıdan '*bırakın yapsınlar*' politikaları uygulamalarının istenecek bir şey olduğunu varsayılırsa, devletlerin stratejik ve politik tecridinin iktisadi karşılıklı bağımlılıkla birlikte varolabileceği tahayyül edilebilir.[5]

Mutlak veya göreli olarak tecrit olmuş topluluklara dayanan evrensel siyasal örgütlenme biçimi, mümkün bir gelişme olduğunu varsayarsak, kimi sakıncalara yol açacaktır. Devletler arası sistematik etkileşimin kimi bazı maliyetleri (uluslararası düzensizlik, zayıfların güçlülere tebaa olması, zenginlerin yoksulları sömürmesi) olduysa da bu bazı kazançlar da (güçlü ve zenginlerin yoksul ve zayıflara yardım etmesi, uluslararası iş bölümü, ülkelerin birbirleri vasıtasıyla entelektüel zenginleşmesi) getirdi. Evrensel tecritçilik ilkesi, Cobden'in verdiği sınırlı siyasal ve stratejik müdahale etmeme anlamında bile, doğurduğu tehlikelerden kaçınılmasının yanında küresel ölçekte insani etkileşimin yarattığı fırsatların kaybedilmesi anlamına gelir.

Dünya Hükümeti

Bir başka mümkün evrensel siyasal örgütlenme de yukarıda geçen temel ilkelerden ilkinin, yani egemen devletlerin olmadığı bir biçimdir. Bunun gerçekleşebileceği yollardan biride bir dünya hükümetinin ortaya çıkması.

Dünya hükümetinin John Strachey'nin büyük güçler arasında bir 'nakavt turnuvası' dediği şeyin sonucunda fetihlerle gerçekleşebileceğini hayal edebiliriz -bu durumda dünya hükümeti fetihleri yapan gücün tahakkümüne dayanacaktır-,[6] ya da devletlerin arasında yapılan bir toplumsal sözleşmenin sonucu olarak doğduğunu hayal edebiliriz -bu durumda rıza ve konsensüsün bir biçimine dayalı evrensel bir cumhuriyet ve ya 'cosmopolis' oluşacaktır.

İkinci durumda küresel savaş veya ekolojik felaket gibi bir durumdan kaynaklanan bir acil durum planının sonucu olarak dünya hükümetinin aniden ortaya çıktığı tahayyül edilebilir (Kant'tan Herman Kahn'a kadar bir dizi gelecek-bilimcinin öngördüğü gibi) veya Birleşmiş Milletlerin güçlerinin büyümesi gibi bir süreç çerçevesinde aşamalı olarak oluştuğu düşünülebilir. Bu durum devletlerin egemenliklerinden vazgeçmelerini siyasal görevine doğrudan, cepheden bir hücumun sonucu olarak veya kimi işlevselci kuramlarda olduğu gibi, siyasal olmayan alanların devletlerin egemenliği üzerinde yaptıklar etkilerin dolaylı sonucu olarak da düşünülebilir.

Hiçbir zaman bir dünya hükümeti olmadı, ama tebaalarının çoğu açısından hüküm sürdüğü toprakların bilinen dünyanın tamamı olduğu hükümetler oldu. Modern devletler sisteminin tarihi boyunca alttan alta evrensel hükümet alternatifinin farkındalığı mevcuttu ve her zama lehine fikirler oldu; hem geriye bakan bir öğreti olarak Roma İmparatorluğunun birliğine yönelik bir özlem biçiminde, hem de ileriye bakan bir öğreti olarak dünya devletini önüne geçilemez ilerlemenin bir sonucu olarak görme biçiminde. Yirminci yüzyılda iki dünya savaşına cevap olarak dünya hükümeti öğretisi yeniden gündeme geldi.

Dünya hükümeti lehine klasik görüş devletler arasındaki düzenin en iyi bireyler arasındaki düzenin kurulduğu gibi, yani üstün bir otorite aracılığıyla kurulacağıdır. Genellikle bu iddia asgari düzen amacına, özellikle de devletler sisteminin kaçınılamaz bir sonucu olduğu söylenen savaşın engellenmesine bağlanır. Ama bazen mümkün olan en iyi düzen amacıyla bağlantılı olarak da ileri sürülür; bugün örneğin her birey için iktisadi adalet ve ya insani çevrenin iyi idaresi gibi amaçların en iyi bir dünya hükümeti tarafından takip edilebileceği iddia ediliyor.

Dünya hükümetine karşı klasik iddia ise düzeni sağlayabilse bile özgürlük ve serbesti için yıkıcı olacağı: devletlerin ve ulusların özgürlüklerini çiğner (Evrensel Monarşiye karşı savaşan başarılı büyük ittifakların ideologları tarafından öne sürüldüğü gibi); ve dünya hükümeti zorba olursa alternatif bir hükümet altında siyasal sığınak arayamayacak olan bireylerin de özgürlüklerini kısıtlar.

Böylece dünya hükümeti konusu düzenin uluslararası veya insani adalet ve özgürlüğe karşı üstünlüğü varsayımına dayanıyormuş gibi gözükür. Fakat devletler sisteminin bu amaca ulaşmak içinde daha fazla umut verdiği iddia edilebilir. [...]

Yeni bir Ortaçağcılık

Aynı zamanda egemen devletlerin ortadan kalkacağını ama yerine bir dünya hükümetinin değil, ortaçağda Batı Hıristiyanlığına hâkim olan türden bir evrensel siyasal örgütlenmenin modern ve laik bir denginin geçeceği düşünülebilir. Bu sistemde hiçbir yönetici veya devlet verili bir toprak veya Hıristiyan nüfusun verili bir kesimi üzerinde üstün otorite olmak anlamında ege-

men değildi; her biri altlarındaki derebeyleri ve üstlerindeki Papa (Almanya ve İtalya'da) Kutsal Roma İmparatoruyla otoritelerini paylaşmak zorundaydılar. Batı Hıristiyanlığının evrensel siyasal düzeni evrensel bir hükümet oluşturmamasına rağmen devletler sistemine bir alternatif olabilir.

Ortaçağ Hıristiyanlığında tüm otoritenin nihai olarak Tanrı'dan kaynaklandığı düşünülürdü ve siyasal sistem temelde teokratikti. Bu açıdan bakıldığında ortaçağ modeline bir dönüş tasavvur etmek hayalci gözükebilir, ama bu modelin merkezi ayırt edici özelliğini içeren modern ve laik bir karşılığının -yani bir örtüşen otorite ve çoğul sadakat sisteminin- gelişebileceğini tahayyül etmek hayalci değil.

Biliyoruz ki egemen devletler tıpkı ortaçağda devletin siyasal sahneyi (Ortaçağın tabiriyle) 'başka kurumlarla' paylaşması gibi egemen devletlerde başka aktörlerle paylaşıyorlar. Eğer modern devletler vatandaşları üzerindeki otoritelerini ve sadakatlerini kumanda etme becerisini bir yandan bölgesel ve dünya çapında otoritelerle, öte yandan da devlet-altı ve ulus-altı otoritelerle paylaşmak zorunda kalırlarsa, o zaman egemenlik kavramı uygulanabilir olmaktan çıkar ve yeni-ortaçağ biçiminde bir evrensel siyasal düzenin doğduğu söylenebilir.

Örneğin, Birleşik Krallık hükümetinin otoritesini bir yandan İskoçya, Galler ve Wessex gibi yerlerdeki otoritelerle, öte yandan da Brüksel'deki Avrupa otoritesi ve New York ile Cenova'daki dünya otoriteleri ile paylaşmak zorunda olduğunu ve böylece Birleşik Krallık toprakları ve üzerinde yaşayan insanlar üzerinde üstünlüğü kavramının gücünün kalmadığını tahayyül edebiliriz. Hem İskoçya ve Galler'deki, hem de Brüksel, New York ve Cenova'daki otoritelerin dünya siyasetinde kalıcı aktörler olmanın keyfini çıkardıklarını, dünya hukukunda hak ve görevleri ile beraber tanındıklarını, pazarlıklar yürüttüklerini ve hatta askeri güçlerini kumanda ettiklerini hayal edebiliriz. Mesela Glasgow sakinlerinin siyasal sadakatlerinin Edinburg, Londra, Brüksel ve Cenova'daki otoriteler arasında kararsız kaldığını ve Birleşik Krallık hükümetinin şimdi sahip olduğu gibi bir önceliğin tadını çıkarmasının mümkün olamayacağını tahayyül edebiliriz. Eğer böyle bir durum tüm dünyada baskın çıkarsa, daha iyi bir tabirin yokluğunda, buna yeni-ortaçağ düzeni ismini verebiliriz.

Evrensel siyasal örgütlenme biçimi olarak bu duruma devlet sistemini içeren üstün bir yol olarak bakılabilecek nokta insanları evrensel bir toplum içinde bir arada tutan bir örtüşen otoriteler ve sınır ötesi sadakatler yapısı ile egemen devler sisteminin klasik tehlikelerinden kaçınmayı vaat ederken aynı zamanda dünya hükümetine içkin olan güç yoğunlaşmasından da kaçınmasıdır. Yeni ortaçağ düzeninin üstünlüğünden şüphe duyabileceğimiz nokta ise devletler sisteminden daha düzenli olacağının garantisinin olmamasıdır. Bu türden bir evrensel toplumun toplumsal hayatın esas amaçları için sıkı bir temel oluşturacak biçimde inşa edilebileceği düşünülebilir. Ama öncüsü olan Batı Hıristiyanlığı düşünüldüğünde, modern devletler sisteminden daha yaygın ve sürekli şiddet ve güvensizlik içerebilir.

Tarihsel Olmayan Alternatifler

En son olarak, şimdiye kadar incelediğimiz dört durumun aksine daha önceki hiçbir evrensel siyasal örgütlenmenin kalıplarına uymayan bir alternatifin gelişmesi ihtimalini göz önünde bulundurmalıyız.

Elbette, herhangi bir gelecek evrensel siyasal örgütlenme biçimi önceki tarihsel deneyimlerden farklı olacaktır, bazı kendine özgü özellikleri olacaktır ve önceki sistemlerden hiçbirine tam olarak benzemeyecektir. Benim üstünde durmak istediğim nokta bu kadar alelade değil ama daha ciddi: tarihten çıkardığımız bu dört alternatife kaba bir karşılaştırmayla bile benzetilemeyecek bir evrensel siyasal sistem gelişebilir. Şu an evrensel siyasal örgütlenme sorusuna yaklaşırken kullandığımız temel koşullar teknolojideki gelişmelerle yada aynı şekilde çöküş veya gerilemesiyle, ahlaki, siyasal, bilimsel veya felsefi fikirler düzeyinde devrimlerle, öngörülebilir veya görülemez askeri, iktisadi veya ekolojik felaketlerle kesin olarak değişebilir.

Bu tarihsel olmayan alternatiflerin neler olabileceği konusunda spekülasyon yapmayı önermiyorum. Açıktır ki geleceğin alabileceği mümkün biçimleri sonlu bir mümkün siyasal sistemler listesiyle sınırlamak imkansız ve bu yüzden bir evrensel siyasal sistemden diğerine dönüşümün yasalarını açıklama girişimleri ciddiye alınamaz. Tanımı itibariyle öngörülemez siyasal biçimleri öngörmek imkansızdır ve tarihsel olmayan siyasal biçimleri tanımlama girişimlerinin aslında tarihsel deneyime başvurdukları ortaya çıkmaktadır. Ama bizim devletler sistemine mümkün alternatifler görüşümüz hayal gücümüzün sınırlarını ve geçmiş deneyimi aşma beceriksizliğimizi hesaba katmalıdır.

***Çeviren**: Mehmet Celil Çelebi*

Notlar

1 Bkz. "Rousseau on war and Peace", Stanley Hoffman, *The State of War: Essays in the Theory and Practice of International Politics* (London: Pall Mall Press) içinde.

2 Bu Richard Cobden tarafıdan 'England, Ireland and America'nın başında alıntılanmıştır. Bkz. *The Political Writings of Richard Cobden* (London: Cassell, 1886), s3.

3 Age., s. 216.

4 John Stuart Mill, "A few words on non-intervention", *Dissertations and Discussions*, vol.3 (London: Longman, Gren, 1867) içinde.

[5] Özellikle bkz., Cobden, 'England, Ireland and America' ve 'Russia, 1836', *Political Writings* içinde.

[6] John Strachey, *On the Prevention of War* (London: Macmillan, 1962).

Kaynak Bilgileri

Bölüm 1 *Principles of World Politics* kitabından,(George Modelski, 1972) Simon and Schuster Adult Publishing Groups'a bağlı The Free Press'in izniyle yeniden basılmıştır.

Bölüm 2 *The Consequences of Modernity* kitabından (Anthony Giddens, 1990), Polity Press'in izniyle basılmıştır.

Bölüm 3 *Global Transfomations: Politics, Economics and Culture* kitabından (David Held ve Anthony McGrew; David Goldblatt ve Jonathan Perraton, 1999), Polity Press ve Stanford University Press'in izniyle basılmıştır.

Bölüm 4 "Küreselleşme: Yeni Olan Ne? Olmayan Ne (Ve Ne Olmuş yani?)", Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye , *Foreign Policy*, Spring 2000 sayısından yazarların izni alınarak yeniden basılmıştır.

Bölüm 5 "Küreselleşmede Küresel Olan Ne?", *Globalization- A Critical Introduction* kitabından Palgrave Macmillan'ın izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 6 *Follies of Globalization Theory* kitabından (Justin Rosenberg, 2000), Verso'nun izniyle yeniden basılmıştır.

Bölüm 7 *Globalization in Question* kitabından (Paul Hirst ve Grahame Thompson, 1999) Polity Press'in izniyle yeniden yayınlanmıştır.

Bölüm 8 *"Küreselleşmeler Çatışması"*, Stanley Hoffman, *Foreign Affairs,* 2002, Cilt 81, No: 4 sayısından Foreign Affairs'in izniyle yeniden yayımlanmaktadır.

Bölüm 9 *The Paradox of American Power* kitabından,(Joseph S. Nye, 2002) Oxford University Press'in izniyle kullanılmıştır.

Bölüm 10 *Empire* kitabından Michaal Hardt ve Antonio Negri, yayınevinin izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 11 *The Retreat of State: The Diffusion of Power in World Economy* kitabından (Susan Strange), Cambridge University Press'in izni ve yazarın ayni hakkıyla yeniden basılmıştır.

Bölüm 12 *"Küreselleşme Ulus Devletin Büyüyen Yükselişine Son mu Verdi?"*, Michael Mann, Review of International Political economy, c. 4 Sonbahar 1997, Taylor and Francis Ltd'nin izniyle yeniden basılmıştır.

Bölüm 13 Robert O. Keohane, "Hobbes'un İkilemi ve Dünya Politikasında Kurumsal Değişim: Uluslararası Toplumda Egemenlik", *Whose World Order? Uneven Globalization and the End of the Cold*

War kitabından (Ed: Hans-Henrik Holm ve Georg Soensen, 1995), Westview Press'in izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 14 *"Devletlerin Hukuku, İnsanların Hukuku"*, David Held, *Legal Theory* 8-2002'den Cambridge University Press'in izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 15 "Güvenlik Devleti", Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory* kitabından (1999) Oxford University Press'in izniyle yeniden basılmıştır.

Bölüm 16 "Yönetim Ağları yoluyla Küresel Ekonominin Yönetişimi", Anne-Marie Slaughter, *The Role of Law in International Politics* (Ed: M. Byers, 2000) kitabından Oxford University Press'in izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 17 *"Güç Kaymas"ı*, Jessica T. Mathews, *Foreign Affairs*, Jan/Feb 1997'den Foreign Affairs'in izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 18 "Küreselleşme ve Bölgesel Yönetişim Şekilleri", Anthony Payne, *Debating Governance Authority, Steering and Democracy* kitabından (Ed: J. Pierre, 200) Oxford University Press'in izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 19 "Yeni Küresel Düzende Yönetişim", James N. Rosenau, *Governing Globalization* kitabından (David Held ve Anthony McGrew)Polity Press'in izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 20 "Dünyada Neler Oluyor", Kevin Robins, *Production of Culture/Cultures of Production* kitabından (Ed: Paul Du Gay, 1997), Sage Publications'un izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 21 *Media and Modernity* (John Thompson, 1995)'ten, Polity Press ve Stanford University Press'in izinleriyle yeniden basılmıştır.

Bölüm 22 "Yeni Küresel Medya", Robert W. McChesney, *The Nation*'dergisinden (1999, Kasım) Illinois University Press'in izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 23 "Küreselleşme ve Kültürel Kimlik", John Tomlinson, Yazarın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 24, "Küresel Bir Kültüre Doğru", Anthony Smith, *Theory, Culture and Society* Cilt 7 (1990), Sage Publications'ın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 25 "Küresel Yönetişim ve Kozmopolitan Yurttaşlar", Pippa Norris, *Governance in a Globalising World* (Joseph S. Nye ve John D. Donahue, 2000) kitabından Brookings Institution Press'in izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 26 *Global Shift: Transforming the World Economy*, (Peter Dicken, 1998) Üçüncü baskıdan Paul Chapman Publishing'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 27 *The Rise of the Network Society* (Manuel Castells, 2000) kitabından Blackwell Publishing ve yazarın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 28 *Globalization in Question*, (Paul Hirst ve Grahame Thompson, 1999) İkinci Baskıdan Polity Press ve Blackwell Publishing'in izinleriyle yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 29 *Global Political Economy*, (Robert Gilpin 2001) kitabından Princeton University Press'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 30 "İkili Hareket: Küresel Pazar Bölgeselliğe Karşı", *The New Realizm: Perspectives on Multilateralism and World Order,* (Ed: R. W. Cox, 1998) adlı kitaptan United Nations University Press'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 31 *Governing in Europa*, (Fritz Scharpf, 1999) kitabından Oxford University Press'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 32 *Has Globalization Gone Too Far?* (Dani Rodrik, 1997) kitabından International Institute of Economics'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 33 Küresel Pazarlar ve Ulusal Politika: "Temiz Devrenin Çatışma Yönü", *International Organisation* Cilt 52 No: 4 (Sonbahar 1998) MIT Press Journals'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 34 *Global Capital, Political Institutions and Policy Change in Developed Welfare States* (Duane Swank, 2002) kitabından Cambridge University Press ve Yazarın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 35 *Human Development Report 1999*, (UNDP) raporundan Oxford University Press'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 36 *End of Millenium* (Manuel Castells, 2000) Blackwell Publishing ve yazarın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 37 Robert Wade ve Martin Wolf, "Küresel Yoksulluk ve Eşitsizlik Kötüleşiyor mu?", *Prospect*, Mart 2002, Prospect dergisinin izni ile yeniden basılmıştır.

Bölüm 38 David Dollar ve Aart Kraay, "Zenginliğin Dağılımı", *Foreign Affairs* Vol. 81. No 1. 2002. Foreign Affairs'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 39 Jill Steans, "Küresel Politik Ekonomi ve Gelişmenin Cinsiyet Boyutu", *Gender and International Relations* dergisinden Polity

Press, Rutgers University Presss ve yazarın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 40 Ngaire Woods, "Dünya Politikasında Sistem Küreselleşme ve Eşitsizlik", *Inequality, Globalization and World Politics* (Ed: Andrew Hurrell ve Ngaire Woods, 1999) kitabından Oxford University Press'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 41 *Globalization and Its Discontent* (Joseph Stiglitz, 2002) W.W. Norton Company'nin izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 42 "Küresel Yönetişim: Beklentiler ve Sorunlar", *Citizenship Studies,* vol. 4, no. 1 2000,Taylor&Francis Ltd'nin izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 43 Anthony Mcgrew, "Ulusötesi Demokrasi Modelleri", *Democratic Theory Today*, (Ed: A. Carter ve G. Stokes, 2002) kitabından Polity Press ve Yazarın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 44 David Held, "Devletlerin Hukuku, İnsanların Hukuku", *Legal Theory,* 2, (2002) dergisinden Cambridege University Press ve yazarın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 45 Robert A. Dahl, "Uluslararası Örgütler Demokratik Olabilir mi: Şüpheci Bir Bakış", *Democracy's Edges*, (Ed: Ian Shapiro ve Casiano Hacker-Cordon, 1999) kitabından Cambridge University Press ve yazarın izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 46 *Postnational Constellation*, (Jurgen Habermas, 2001) kitabından Polity Press'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 47 Thomas W. Pogge, Küresel Adaletin Öncelikleri, *Global Justice*, (Ed: Thomas Pogge, 2001) kitabından güncelleştirilmiş ve ksıaltılmıştır. Blackwell Publishing'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 48 "Mary Kaldor, Küreselleşmenin Uygarlaştırılması: Seattle Savaşları Üzerine Akıl Yürütmeler", *Millenium: Journal of International Studies* (vol. 29, no. 1, 2000), dergisinden yayıncının izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 49 *Sovereignty, Rights and Justice* (Chris Brown, 2002) kitabından Polity Presss'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Bölüm 50 *Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (Hedley Bull, 1977) kitabından, Palgrave Macmillan ve Columbia University Press'in izni ile yeniden yayımlanmıştır.

Dizin

11 Eylül, 7, 11, 16, 36, 74, 75, 136, 145, 678
Aart Kraay, 7, 510, 535, 542, 716
ABD, 4, 5, 27, 33, 34, 37, 45, 57, 58, 75, 76, 100, 106, 115, 138, 139, 142, 169, 165, 166, 167, 170, 196, 197, 202, 239, 247, 248, 249, 250, 262, 263, 264, 273, 274, 277, 286, 287, 288, 295, 298, 299, 303, 304, 311, 312, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 328, 347, 350, 363, 373, 374, 377, 379, 381, 382, 383, 384, 386, 390, 391, 392, 397, 404, 405, 406, 407, 408, 412, 413, 414, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 437, 438, 441, 443, 514, 515, 516, 523, 525, 527, 536, 537, 539, 546, 567, 570, 571, 579, 595, 598, 600, 601, 604, 619, 623, 649, 650, 652, 653, 656, 657, 669, 678, 680, 687, 689, 691, 696
Abram ve Antonia Chayes, 226, 231, 239
Adalet, 49, 52, 190, 637, 699
Adam Smith, 105, 166, 169, 363, 391, 486, 544
Afrika, 4, 5, 20, 22, 26, 78, 80, 81, 89, 100, 101, 103, 106, 107, 137, 145, 164, 185, 188, 199, 205, 217, 219, 285, 287, 289, 296, 299, 300, 308, 312, 313, 315, 320, 339, 348, 349, 351, 375, 377, 385, 386, 387, 388, 394, 402, 404, 407, 434, 436, 437, 440, 444, 514, 517, 519, 521, 525, 528, 538, 541, 556, 597, 603, 680, 684, 698
Akbar Ahmed, 290, 291
Alan Greenspan, 104
Alberto Alesina, 467
Alexander Wendt, 180, 189
Almanya, 5, 33, 38, 134, 166, 177, 188, 250, 298, 302, 311, 313, 319, 344, 348, 374, 379, 383, 386, 392, 405, 408, 412, 471, 472, 480, 498, 503, 504, 516, 527, 538, 574, 601, 623, 666, 699, 708
Altın Standardı, 128, 129, 406, 408, 410, 412, 415
Amartya Sen, 680
Anne-Marie Slaughter, 6, 159, 226, 714
Anthony Giddens, 5, 83, 280, 326, 343, 353, 688, 694, 713
Anthony McGrew, 3, 4, 5, 7, 74, 90, 588, 607, 688, 713, 714
Anthony Payne, 6, 160, 256, 576, 714
Anthony Smith, 283, 291, 308, 309, 343, 353, 715
Antonio Negri, 6, 76, 149, 694, 701, 713
APEC, 4, 21, 22, 32, 160, 203, 256, 261, 264, 265, 376, 407
ASEAN, 4, 22, 32, 347, 433, 434, 436, 444
Augusto, 239
Avrupa Birliği, 4, 35, 92, 131, 141, 159, 166, 203, 233, 234, 253, 277, 343, 344, 351, 353, 377, 392, 435, 437, 480, 592, 600, 662, 700
Avrupa Konseyi, 200
Azınlık hakları, 200
Bağımsız Devletler Topluluğu, 4, 438, 514
Belle epoque, 129
Benedict Anderson, 354
Bilim, 5, 383, 384, 385, 397
Bill Gates, 32
Björn Hettne, 7, 360, 432, 444
BM, 7, 4, 5, 19, 20, 21, 29, 42, 57, 59, 140, 141, 169, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 205, 207, 246, 250, 274, 284, 344, 364, 387, 395, 396, 397, 509, 512, 523, 526, 528, 530, 531, 556, 557, 559, 560, 561, 562, 573,

576, 579, 580, 581, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 602, 605, 606, 616, 623, 625, 641, 661, 662, 663, 664, 666, 679, 687
BM Kalkınma Programı, 7, 5, 42, 207, 395, 396, 397, 509, 512, 526, 528, 530, 531, 576, 580, 616, 623
Bob Dylan, 591, 689
Borç, 429
Bölge, 213, 350, 434
Bölgeselleşme, 22, 91, 160, 360, 433, 436, 437, 438
Branko Milanoviç, 536
Braudel, F., 61, 370, 397
Bretton Woods, 34, 44, 129, 170, 240, 402, 450, 465, 466, 467, 468, 470, 479, 480, 576, 577, 580, 595
Brian Barry, 693
Bruce Ackerman, 627
Cenova, 79, 590, 642, 689, 693, 697, 708
CENTO, 4, 433
Clare Short, 694
Corporatism, 483
Cumhuriyetçilik, 622
Çevre, 201, 202, 203, 274, 590, 595, 619, 621, 642
Çin, 77, 80, 89, 116, 139, 145, 146, 147, 151, 162, 170, 174, 246, 249, 273, 279, 285, 286, 296, 306, 307, 313, 329, 330, 339, 376, 377, 381, 383, 388, 391, 392, 421, 426, 438, 514, 519, 525, 528, 529, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 541, 542, 543, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 573, 604, 672, 679
Çocuk emeği, 549, 692
Çoğulculuk, 620
D. Deudney, 621
Dani Rodrik, 7, 360, 456, 465, 488, 715
Daniel Bell, 89
Daniel Yergin, 419, 430
David Dollar, 7, 510, 535, 542, 545, 550, 716
David Harvey, 114
David Held, 3, 4, 5, 6, 7, 4, 7, 74, 90, 102, 158, 192, 343, 353, 588, 626, 688, 713, 714, 716
David McCrone, 352, 355
Dean Acheson, 174
Değişim, 396, 714
Devlet, 7, 8, 17, 21, 23, 24, 47, 79, 106, 140, 159, 165, 166, 159, 161, 162, 168, 174, 182, 196, 222, 226, 233, 238, 239, 240, 241, 242, 246, 254, 259, 271, 330, 390, 393, 419, 430, 460, 464, 468, 603, 635, 662, 665, 676
Devlet egemenliği, 140, 159, 226
Devletler sistemi, 116, 158, 194, 592
Dış politika, 589
Doğu Asya, 4, 5, 20, 32, 34, 35, 37, 38, 42, 45, 77, 104, 106, 113, 141, 145, 163, 165, 170, 173, 185, 240, 296, 348, 375, 405, 408, 414, 429, 434, 435, 436, 438, 440, 471, 513, 514, 516, 540, 572, 584
Doğu Avrupa, 19, 39, 87, 107, 184, 217, 234, 286, 291, 327, 349, 351, 377, 388, 391, 514, 517, 525, 527, 529, 683, 684
Duane Swank, 7, 361, 486, 716
Dünya Bankası, 13, 19, 40, 44, 45, 102, 104, 139, 144, 163, 229, 233, 238, 247, 252, 279, 321, 395, 396, 397, 414, 437, 479, 511, 525, 529, 533, 535, 537, 538, 540, 545, 550, 569, 580, 583, 584, 599, 671, 679, 680, 681, 689, 696
Dünya Ekonomik Forumu, 279
Dünya hükümeti, 706, 707
Dünya Ticaret Örgütü, 4, 107, 139, 207, 233, 236, 253, 312, 583
Düzenleme, 585
Egemenlik, 6, 17, 87, 173, 175, 177, 179, 180, 182, 183, 185,

192, 194, 204, 231, 441, 634, 699, 714
Ekonomik Güvenlik Konseyi, 600
Emperyalizm, 76, 111, 151
Endonezya, 77, 100, 103, 273, 389, 529, 538, 582, 583
Enflasyon, 470
Enformasyon, 6, 8, 372, 430
Entegrasyon, 287
Ernest Gellner, 354, 687
Eşitsizlik, 7, 512, 522, 533, 537, 543, 548, 553, 563, 716
Ethan Kapstein, 463
Evan Luard, 188
Fred Halliday, 7, 587, 593
Friedrich Engels, 138
Fritz Scharpf, 7, 360, 445, 715
G22, 240
G3, 4, 127, 265
G7, 5, 13, 21, 34, 40, 45, 163, 165, 571, 616, 623
GATT, 5, 144, 163, 165, 166, 183, 190, 254, 287, 377, 399, 438, 450, 454, 457, 550, 570, 571, 578, 599, 686
Geoffrey Garrett, 7, 361, 430, 462, 488, 577
George Modelski, 5, 73, 77, 713
George Monbiot, 689
George Orwell, 320
George Soros, 32
George Washington, 705
Göç, 36, 387, 403, 404
Gramsci, 441, 444
Guehenno, 212, 216, 223
Güç, 190, 322, 594, 621, 714
Güney Kore, 43, 103, 312, 320, 384, 452, 525, 527, 539, 541, 674
Güvenlik, 6, 156, 197, 198, 200, 211, 213, 218, 234, 248, 252, 287, 436, 573, 574, 594, 595, 596, 662, 714
H. Patomaki, 621
Haber ajansları, 297, 308
Hans Morgenthau, 138
Henry Nau, 242
Hindistan, 77, 80, 82, 100, 164, 163, 170, 246, 288, 290, 296, 297, 320, 377, 384, 391, 392, 404, 436, 438, 514, 517, 519, 527, 529, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 541, 543, 545, 546, 547, 549, 550, 551, 674, 679
Hiyerarşi, 46, 96, 564
Ian Clark, 6, 158, 211, 714
IMF, 5, 13, 19, 21, 40, 44, 45, 68, 103, 144, 163, 207, 229, 252, 279, 367, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 399, 400, 416, 423, 437, 479, 480, 483, 488, 506, 511, 555, 570, 571, 572, 574, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 599, 608, 687, 689, 696
Immanuel Wallerstein, 84, 89, 372
INGO, 21
İç savaş, 107
İletişim, 6, 9, 281, 295, 299, 301, 460, 518, 519
İmparatorluk, 5, 76, 149, 150, 151, 152, 358, 701
İngiltere, 5, 79, 134, 166, 177, 208, 250, 290, 295, 296, 297, 374, 379, 405, 412, 529, 600, 623, 657, 706
İnsan hakları, 51, 198, 199, 201, 207, 234, 237, 598, 638
İnternet, 39, 113, 146, 159, 519
İslam, 77, 78, 100, 287, 291, 292, 305, 628
İşsizlik, 675
J. Mayall, 623
James Madison, 178
James Rosenau, 125, 160, 259
Jean Bodin, 178
Jeffrey Sachs, 384
Jeffrey Williamson, 459, 547
Jeopolitik, 290
Jessica Mathews, 159
Jill Steans, 7, 511, 553, 716
John Herz, 176, 213
John Rawls, 672
John Strachey, 706, 710
John Stuart Mill, 706, 709
John Thompson, 282, 714
John Tomlinson, 6, 283, 321, 715

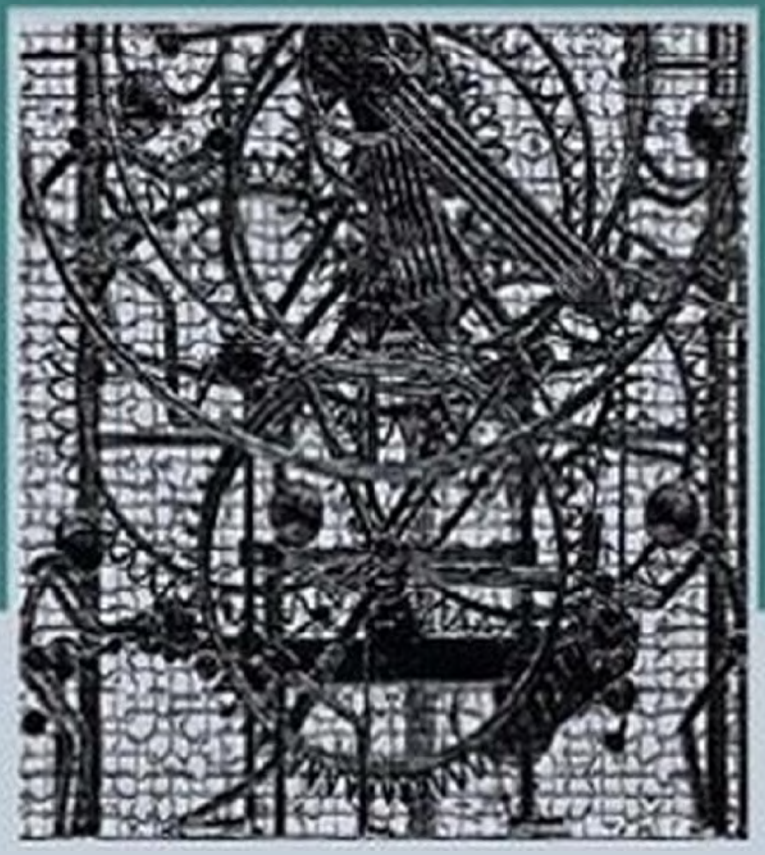
Joseph Stanislaw, 419, 430
Joseph Stiglitz, 7, 102, 511, 580, 696, 716
Justin Rosenberg, 5, 74, 119, 713
Jürgen Habermas, 7, 589, 661
K. Hutchings, 620
Kadın, 5, 349, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 574, 590, 642
Kapitalizm, 162, 372, 424
Karl Kaiser, 234, 243
Karl Marx, 8, 121, 123, 138, 343
Karl Polanyi, 442, 443, 444, 465, 686, 688
Kaynaklar, 97, 118, 134, 170, 172, 208, 219, 223, 266, 280, 292, 330, 341, 370, 397, 405, 416, 453, 461, 481, 505, 531, 545, 643, 658, 681, 702
Kenneth Waltz, 181
Kevin Robins, 6, 282, 285, 714
Komünizm, 349, 696
Kozmopolitanizm, 352, 586, 588, 626, 633, 636, 637, 638, 639
Küresel Çevre Otoritesi, 254
Küresel değerler, 603
Küresel ekonomi, 37, 38, 40, 130, 145, 150, 168, 163, 207, 217, 388, 390, 395, 419, 459, 460, 543, 556, 560, 568, 590, 673, 691
Küresel kültür, 283, 289, 292, 332, 333, 340
Küresel Pazar, 7, 432, 715
Küresel suç, 518
Küresel yönetişim, 160, 269, 272, 274, 343, 588, 590, 593, 594, 596, 598, 602, 606
Küresel Yönetişim Komisyonu, 43, 600, 603, 605, 606, 608
Küreselleşme, 5, 6, 7, 3, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 27, 50, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 90, 92, 96, 99, 100, 102, 104, 108, 110, 111, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 139, 141, 142, 144, 149, 152, 156, 159, 186, 211, 212, 215, 216, 219, 223, 226, 256, 259, 283, 285, 287, 288, 289, 292, 294, 321, 322, 324, 325, 326, 330, 348, 351, 360, 361, 364, 365, 376, 378, 394, 420, 422, 427, 430, 432, 445, 456, 459, 463, 495, 497, 509, 512, 513, 516, 517, 518, 533, 542, 543, 548, 552, 553, 563, 565, 566, 580, 584, 599, 603, 618, 620, 623, 624, 625, 693, 694, 713, 714, 715, 716
Küreselleşmecilik, 102
Küreselleşmenin boyutları, 86
Küresellik, 114, 117
Latin Amerika, 19, 20, 38, 39, 42, 103, 106, 107, 160, 185, 252, 302, 304, 313, 317, 318, 321, 347, 348, 349, 350, 376, 378, 381, 388, 391, 394, 472, 516, 521, 525, 527, 528, 538, 561, 582, 684
Liberalizm, 465, 620
Linklater, 66, 618, 622, 624, 668
M. Sandel, 621
M. Walzer, 624
Maastricht, 180, 190, 344, 390, 392, 437, 457, 483, 499, 641, 654, 659
MacKinder, 8
Maddison, 399, 405, 417, 525, 530, 532
Mahatma Gandhi, 517
Malcolm Waters, 122
Mali politika, 425, 500
Marksizm, 620
Marshall McLuhan, 84, 285, 530
Martin Heidegger, 114
Martin Shaw, 169, 220
Martin Wight, 176, 179, 189, 575
Martin Wolf, 7, 510, 533, 716
Mary Kaldor, 8, 328, 591, 683, 717
Max Weber, 121, 123, 138
McNamara, 500, 506
McNeill, 77, 79, 82
Medya, 6, 108, 282, 294, 305, 311, 312, 314, 318, 715
MERCOSUR, 5, 21, 32, 203, 376, 377, 600
Merkez ve çevre, 145
Mesafe, 100
Mexico, 82, 354, 532, 579

Michael Hardt, 6, 76, 149, 701
Michael Mann, 6, 157, 159, 714
Michael Porter, 368
Modernlik, 83, 281
Montesquieu, 178
Moravcsik, 189, 190, 480, 483
Müdahale, 179
Mülkiyet hakları, 176
N. Redcliffe, 562
Naomi Klein, 689, 693, 695
NATO, 5, 45, 51, 106, 173, 344, 354, 594, 597, 598, 669
Neoliberalizm, 700
Ngaire Woods, 7, 511, 563, 577, 579, 716
Norbert Elias, 683, 687
Noreena Hertz, 689, 693
OECD, 5, 17, 19, 28, 31, 33, 38, 39, 43, 44, 45, 66, 67, 183, 184, 185, 191, 236, 242, 250, 359, 361, 375, 376, 379, 381, 383, 388, 395, 399, 405, 414, 417, 451, 462, 471, 472, 473, 474, 476, 477, 483, 488, 489, 490, 491, 502, 503, 506, 507, 510, 514, 515, 519, 525, 526, 527, 532, 577, 599, 600, 662, 676
Ortaçağcılık, 257, 707
OSCE, 234, 243
Otorite, 270, 271, 634
Para politikası, 425, 426
Paul Hirst, 5, 6, 75, 126, 266, 359, 402, 430, 713, 715
Paul Krugman, 368
Paula Surridge, 352, 355
Peter Dicken, 6, 358, 362, 715
Peter Haas, 264
Peter Katzenstein, 465
Peter Lindert, 547
Philip Alston, 231, 242
Philippe Schmitter, 649
Pinochet, 239, 529, 685
Postmodernlik, 348
Przeworski, 479, 484, 488, 508, 576
R. Cox, 62, 623
Raymond Aron, 136, 575
Realizm, 13, 715
Refah devleti, 358, 361, 458, 466, 467, 492, 523
Rekabet, 34, 337, 396
Richard Cobden, 709
Richard Falk, 439
Richard Higgott, 264
Richard Rorty, 697
Rio de Janeiro, 248, 574
Risse-Kappen, 262, 267
Rob Walker, 122
Robert Dahl, 589
Robert Gilpin, 7, 190, 359, 419, 715
Robert Keohane, 74, 157, 243, 575
Robert Kuttner, 229
Robert McChesney, 282
Robert Reich, 382, 464
Robert Rubin, 583
Roberto Perotti, 467
Ronald Inglehart, 349, 354, 355
Ross Perot, 423, 464
Rupert Murdoch, 302, 316
Rusya, 89, 103, 156, 169, 170, 234, 249, 273, 286, 315, 319, 377, 383, 389, 392, 394, 404, 438, 514, 517, 527, 528, 529, 534, 572, 573, 597
Rüşvet, 394, 675, 676
S. Lash, 125, 293
S. Sassen, 667
Sağlık, 384, 517, 682
Salman Rushdie, 26
Sanayileşme sonrası, 349
Savaş, 20, 23, 38, 105, 133, 144, 156, 158, 159, 164, 165, 166, 173, 174, 175, 183, 186, 187, 188, 194, 195, 196, 270, 272, 274, 296, 420, 430, 435, 436, 437, 438, 439, 441, 442, 443, 513, 518, 565, 573, 658, 669
SEATO, 5, 433
Seattle, 107, 279, 464, 590, 642, 689, 692, 697, 717
Seks turizmi, 556
Sendika, 504, 542
Sınır, 138, 160, 203, 450
Sivil toplum, 9, 219, 683
Siyaset, 3, 102, 116, 273
Soğuk savaş, 245, 573, 669

Sol Picciotto, 231, 242
Sosyal demokrasi, 44
Sovyetler Birliği, 101, 106, 117, 162, 164, 169, 173, 185, 217, 218, 220, 238, 349, 384, 521, 541, 606
Soykırım, 198
Sömürgecilik, 180
Stan Fischer, 583
Stanley Hoffman, 5, 7, 75, 136, 190, 243, 575, 709, 713
Stephen Gould, 521
Stephen Krasner, 576
Subsidiarity, 243, 644
Suç, 524, 636
Susan Strange, 6, 156, 162, 244, 429, 430, 690, 702, 713
Şüpheciler, 11, 17, 30, 33, 34, 42, 45, 52, 156, 615, 617, 648
Teknoloji, 141, 149, 165, 250, 567
Terörizm, 136, 145
Thomas Friedman, 102, 137
Thomas Hobbes, 174, 188
Thomas Pogge, 590, 693, 717
Thucydides, 174, 187
Ticaret, 4, 5, 41, 95, 127, 128, 131, 160, 165, 203, 247, 262, 264, 287, 364, 396, 403, 406, 407, 421, 457, 459, 462, 465, 551, 570, 580, 583, 593, 624
Topluluk, 47, 182, 704
Toplum, 6, 8, 5, 17, 77, 105, 155, 167, 178, 349, 430, 606, 683
Toplumsal coğrafya, 117
Toplumsal hareket, 159
Toplumsal ilişkiler, 112
Ulus devlet, 685
Ulusal ekonomi, 169, 165, 359, 426, 449, 572
Ulusal kültür, 26, 30, 284, 335
Uluslararası hukuk, 155, 201
Uluslararası ilişkiler, 84, 114, 122, 136, 167, 168, 169, 189, 213, 260, 564, 607, 608, 621
Uluslararası Ödemeler Bankası, 4, 413, 571, 599
Uluslararası örgütler, 233, 238, 251, 589, 622, 623, 646, 649, 655, 656
Uluslararası Para Fonu, 5, 103, 139, 207, 233, 247, 581
Uluslararası rejimler, 184, 213
Uluslararasılaşma, 31, 34, 364, 486, 492, 494
UNESCO, 5, 28, 70, 299, 308, 309, 388, 556
Uydu iletişimi, 309
Uygarlık, 77
Üretim, 167, 217, 362, 363, 365, 366, 367, 368, 379, 382, 383, 388, 403, 639
Vergi, 489, 491, 502, 503
Vergilendirme, 7, 486, 502
Vincent Cable, 419, 430, 576, 578
Vito Tanzi, 487
W. Kymlicka, 622
Walter Wriston, 250
Woodrow Wilson, 607
Wright Mills, 121, 125
Yatırım, 488
Yayın, 306
Yerelleşme, 91, 100
Yoğunluk, 631
Yoksulluk, 7, 389, 522, 529, 530, 533, 537, 716
Yugoslavya, 107, 117, 137, 197, 199, 291, 327, 328, 439, 440, 565, 587, 595, 596, 597, 598, 604, 606, 657, 669
Yurttaşlık, 603
Z. Bauman, 125

KÜRESEL DÖNÜŞÜMLER

BÜYÜK KÜRESELLEŞME TARTIŞMASI

HAZIRLAYANLAR
DAVID HELD
ANTHONY MCGREW

phoenix